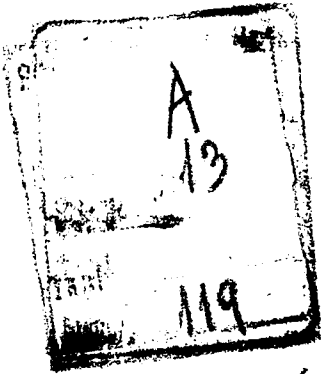

26

3-a-14-6

117110555

3

Del Collegio de la Compañia de N. S. de Granada. P. 4576

F. THADDAEI PERVSINI

EREMITAE AVGVSTINIANI

SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORIS

EX ILLVSTRI PERVSINO THEOLOGORVM COLLEGIO.

**Explanatio
IN ESAIAM PROPHETAM.**

*Adiectis quibusdam discussionibus, ac digressionibus pro
uberiori dictorum intelligentia.*

Ad Sanctissimum D. N. CLEMENTEM VIII.

TOMVS SECVNDVS.

**I
V
S
T
I
T
I
A
E
T
I
V
D
I
C
I
V
M**

**P
R
A
E
P
A
R
A
T
I
O
S
E
D
I
S
T
V
A
E
P
S
I.
88.**

**PERVSIÆ, Apud Vincentium Columbarium. M. D. XCVIII.
SUPERIORVM PERMISSV.**

AUTHOR AD LECTOREM.

Superioribus annis Candide lector expositionem hanc in Isaiam ex varijs authoribus desumptam concinnaueram non vt in lucem ederem, sed ocij euitandi animiq. causa, multorum tamen amicorum rogatu sententiam mutare coactus fui, qui ex commo-
tationibus meis aliquam se vtilitatem capere posse sperabant. Dedi igitur illam imprimendam sed im-
pressores in dimidiam operis partem, pauloq. am-
plius biennium serè consumplerunt, cuius tam lon-
gè moræ pertesus, vltius progredi nolebam, idq.
in animo meo firmum, ac fixum erat cum ecce me ite-
rum amici, ac sodales mei sententiam mutare cogunt,
p̄cibus à me contendentes, vt vniuersum opus in
lucem exire paterer. Quo circa cum ea pars quæ iam
impræssa erat, iustum volumen conficeret, partem,
quæ imprimenda relinquebatur in alterum hoc vo-
lumen conferre commoditatis causa volui, cui non
nullos etiam tractatus, & digressiones super aliquot
huius operis capita confectas addam, si per senectus
tem meam magis magisq. in dies ingrauescentem li-
cebit. Interea his fruire lector optime, vnde si quid
vtilitatis percipies, da gloriam Deo, qui omnium bo-
norum dator est optimus. Vale.

MVM

AD REVERENDISS.
PATREM THADDAEVM.
IACOBVS LAVRVVS SPOLETINVS.

*Ceptra, & fulgentes auro,
gemmisq. corona,
Claraq. purpureo tincta
colore toga;
Hæc maiestatis præclara
insignia lucent:
His non exiguus iure fe-
ratur honos:*

*Non tu huius splendoris egēs tua facta, tuusq.
Et frons, & facies exprimit ipsa decus.
Canicies veneranda caput, frontemq. coronat,
Et sacra pro viridi tempora fronde tegit.
Ornamenta refert vultus, gravitasq. virilis,
Et constans animus regia sceptranotat.
Invidit fortuna tuæ, Pateroptime, laudi
Sed virtus tristem substulit invidiam.*

6

INDEX VOCVM
INCOMPLEXARVM.

A	<i>Bolita</i> 77.a.1	C	<i>Acumen</i> 257.b.2	D	<i>Decolor</i> 156.e.1
	<i>Abolitio</i> 129.e.1		<i>Cades</i> 17.a.1		<i>Decor</i> 36.a.1
	<i>Abortus</i> 291.e.2		<i>Calcaamentum</i> 63.d.1		<i>Defluxus</i> 239.c.1
	<i>Abstinium</i> 52.d.2		<i>Ca'igo</i> 10.c.2		<i>Degenet</i> 4.d.1
	<i>Accessus</i> 14.b.2		<i>Capititas</i> 21.b.2		<i>Delubra</i> 257.a.1
	<i>Accola</i> 100.b.2		<i>Caritas</i> 48.e.1		<i>Delusa</i> 36.d.2
	<i>Admniculum</i> 229.c.1		<i>Cathochismus</i> 292.d.2		<i>Defloratio</i> 76.b.3
	<i>Aerens</i> 4.d.2		<i>Caula</i> 261.e.2		<i>Detestatio</i> 71.d.1
	<i>Æuum</i> 93.d.2		<i>Caumata</i> 92.b.2		<i>Detraitor</i> 67.a.2
	<i>Affluentia</i> 73.a.2		<i>Cautio</i> 155.e.2		<i>Diadema</i> 47.e.1
	<i>Agon</i> 271.b.1		<i>Cædes</i> 262.c.2		<i>Dilatatio</i> 27.c.2
	<i>Alapa</i> 35.d.1		<i>Cementarius</i> 203.b.2		<i>Diplois</i> 84.d.2
	<i>Ambuges</i> 40.b.1		<i>Cerum</i> 63.c.1		<i>Dogma</i> 93.d.1
	<i>Analogia</i> 41.e.1		<i>Ceruis</i> 4.d.2		<i>Dorsum</i> 35.b.1
	<i>Anceps</i> 142.e.1		<i>Chrographum</i> 156.d.1		
	<i>Annona</i> 48.e.1		<i>Cicatrix</i> 26.c.1		E
	<i>Antra</i> 134.b.2		<i>Clades</i> 301.b.1		<i>Edom</i> 223.b.1
	<i>Apodixæ</i> 155.b.2		<i>Clanculum</i> 35.d.2		<i>Effrenus</i> 6.d.2
	<i>Ara</i> 288.c.1		<i>Clangor</i> 239.a.1		<i>Enigma</i> 64.d.2
	<i>Argutta</i> 218.c.1		<i>Clavi</i> 93.d.1		<i>Ephelus</i> 292.e.2
	<i>Aries</i> 120.c.1		<i>Clypeus</i> 66.b.1		<i>Epiteta</i> 62.b.1
	<i>Artuculus</i> 261.d.1		<i>Codex</i> 21.a.1		<i>Epitome</i> 200.d.2
	<i>Assecla</i> 54.c.1		<i>Cognatio</i> 15.e.2		<i>Erumna</i> 51.d.1
	<i>Astur</i> 54.d.1		<i>Cohors</i> 281.c.2		<i>Ethan</i> 32.b.2
	<i>Atheista</i> 36.b.1		<i>Collega</i> 256.c.1		<i>Exallage</i> 108.c.1
	<i>Attritus</i> 76.b.1		<i>Colonia</i> 298.e.1		<i>Excidium</i> 50.a.2
	<i>Audacter</i> 17.b.1		<i>Colonus</i> 59.e.1		<i>Excoctio</i> 7.a.1
	<i>Augures</i> 131.d.2		<i>Comes</i> 28.d.1		<i>Excubia</i> 216.d.1
	<i>Aura</i> 140.a.2		<i>Comminatio</i> 61.d.1		<i>Exilium</i> 36.c.1
	<i>Auspiciatio</i> 142.d.2		<i>Compago</i> 16.b.2		<i>Exofus</i> 36.e.1
	<i>Auspices</i> 131.d.2		<i>Compos</i> 77.b.1		<i>Exterminium</i> 50.e.2
	<i>Auspicium</i> 258.a.1		<i>Concubitus</i> 80.d.1		<i>Extorres</i> 92.b.1
		B	<i>Contunx</i> 40.d.2		
			<i>Connubium</i> 122.b.2		F
			<i>Conspiratio</i> 151.c.1		<i>Acinorosus</i> 80.a.2
			<i>Consort</i> 25.a.1		<i>Far</i> 236.d.1
			<i>Consortium</i> 19.e.2		<i>Faufus</i> 15.e.1
			<i>Contemptor</i> 36.b.1		<i>Ferocissimus</i> 91.e.1
			<i>Contritio</i> 50.e.2		<i>Ferus</i> 223.b.2
			<i>Contumelia</i> 31.b.1		<i>Fex</i> 20.d.2
			<i>Conuicium</i> 39.a.2		<i>Figmentum</i> 218.c.1
			<i>Conuulsus</i> 98.b.1		<i>Figulus</i> 244.d.2
			<i>Crafsitudo</i> 106.d.1		<i>Flagitium</i> 8.d.1
			<i>Crypta</i> 63.c.1		<i>Flagrum</i> 153.b.1
			<i>Cruentatus</i> 223.b.2		<i>Fluctus</i> 14.d.1
			<i>Culmen</i> 63.c.2		<i>Fæditas</i> 67.a.1
			<i>Cuncus</i> 171.c.2		<i>Fædus</i> 73.a.1
					<i>Folles</i> 101.b.1
					<i>Fanus</i> 155.c.2

<i>Fragra</i>	281.a.2	<i>Lenocinium</i>	218.c.1	<i>Olus</i>	129.c.2
<i>Fulgor</i>	157.e.2	<i>Lenones</i>	101.b.1	<i>Onustum</i>	8.d.1
<i>Funiculi</i>	93.d.1	<i>Lena</i>	92.d.2	<i>Opprobrium</i>	35.c.2
<i>Futulis.</i>	36.a.1	<i>Leuita</i>	299.b.2	<i>Orix</i>	51.c.2
		<i>Libamen</i>	133.c.1	<i>Oscitantia</i>	45.c.2
G		<i>Liberi</i>	91.e.1	<i>Ostentus</i>	69.a.1
<i>Alea</i>	66.b.1	<i>Lydia</i>	298.e.1	<i>Ostetrix.</i>	91.a.1
<i>Gehenna</i>	46.a.1	<i>Limen</i>	133.b.2		
<i>Gena</i>	35.c.1	<i>Limites</i>	301.d.1	P	
<i>Genimina</i>	168.c.1	<i>Liur</i>	77.a.1	<i>Abulum</i>	24.d.2
<i>Geographi</i>	184.b.2	<i>Loculus</i>	225.a.2	<i>Pagella</i>	155.b.2
<i>Grassator</i>	288.d.1	<i>Lorica</i>	66.b.1	<i>Palustris</i>	63.c.2
<i>Gurgites</i>	10.c.1	<i>Lorus</i>	63.c.1	<i>Pascua</i>	24.d.2
<i>Guttur.</i>	125.d.1	<i>Lucubratio</i>	105.d.1	<i>Patricida</i>	288.d.1
		<i>Ludibrium</i>	46.b.2	<i>Patulus</i>	63.b.2
H		<i>Luxus.</i>	295.c.2	<i>Pecus</i>	286.d.1
<i>Abena</i>	126.c.2			<i>Pedagogus</i>	43.c.2
<i>Hidria</i>	40.d.2			<i>Peneitalia</i>	54.c.1
<i>Hinnitus</i>	91.a.1	M		<i>Pentapolis</i>	248.a.1
<i>Hircus</i>	76.c.2	<i>Aceria</i>	166.c.1	<i>Pentateuchum</i>	248.b.1
<i>Holocaustomata</i>	120.c.2	<i>Magus</i>	16.e.1	<i>Perambatio</i>	225.c.2
<i>Horror</i>	73.c.2	<i>Maleficus</i>	86.d.1	<i>Periodus</i>	78.a.2
<i>Hostia</i>	77.a.2	<i>Mamma</i>	292.e.2	<i>Peripsema</i>	54.a.1
<i>Humerus</i>	28.d.2	<i>Mamma</i>	65.b.2	<i>Perimax</i>	36.c.2
<i>Humus.</i>	49.d.2	<i>Marcepium</i>	54.a.1	<i>Perucacia</i>	21.d.1
		<i>Mis</i>	291.a.2	<i>Petraria</i>	41.e.2
I		<i>Matrix</i>	91.b.1	<i>Petulantia</i>	131.b.2
<i>Aculum</i>	18.a.1	<i>Maxilla</i>	6.c.2	<i>Pharetra</i>	16.b.2
<i>Iaspidis</i>	98.a.2	<i>Mine</i>	34.a.1	<i>Pharisaus</i>	26.c.2
<i>Illeceus</i>	6.b.1	<i>Ministerium</i>	8.c.1	<i>Phitones</i>	131.d.2
<i>Imbellis</i>	4.a.2	<i>Moxia</i>	52.a.1	<i>Piaculum</i>	167.e.2
<i>Imber</i>	114.c.1	<i>Moles</i>	103.a.2	<i>Pigmenta</i>	136.e.2
<i>Incolatus</i>	25.b.2	<i>Molimen.</i>	131.a.2	<i>Pyrrata</i>	59.d.1
<i>Inedia</i>	154.e.1			<i>Pisticus</i>	85.b.2
<i>Inertia</i>	88.b.1	N		<i>Plaga</i>	92.c.2
<i>Infensus</i>	26.b.2	<i>Abator</i>	185.a.1	<i>Pleomofinos</i>	118.e.2
<i>Inglorius</i>	67.a.1	<i>Nazareus</i>	80.e.1	<i>Postes</i>	133.b.2
<i>Inops</i>	50.a.2	<i>Nemrosb</i>	248.a.1	<i>Potto</i>	50.a.1
<i>Infania</i>	218.c.1	<i>Nemus</i>	257.d.1	<i>Pracordia</i>	91.b.1
<i>Insiquia</i>	134.c.1	<i>Nex</i>	85.b.1	<i>Pracox</i>	271.a.2
<i>Interfectrix</i>	26.d.2	<i>Nigror</i>	77.a.1	<i>Prada</i>	173.b.1
<i>Interitus</i>	51.a.1	<i>Noe</i>	41.d.1	<i>Pralum</i>	225.b.2
<i>Internicio</i>	48.a.2	<i>Nonaculum</i>	78.a.1	<i>Prasagium</i>	134.a.1
<i>Iurgium.</i>	126.b.1	<i>Noxa</i>	151.e.2	<i>Prases</i>	16.a.2
		<i>Nugatio.</i>	211.e.2	<i>Prasidium</i>	26.a.2
L				<i>Prastigia</i>	258.a.1
<i>Abes</i>	93.d.2	O		<i>Prassura</i>	78.a.2
<i>Lacertus</i>	19.a.1	<i>O Bex</i>	165.c.2	<i>Procella</i>	52.e.2
<i>Lacesitus</i>	59.b.2	<i>Obiectro</i>	32.c.2	<i>Prodigium</i>	33.b.1
<i>Lapidicina</i>	40.c.2	<i>Obiurgatio</i>	155.e.2	<i>Profugus</i>	24.a.2
<i>Lapilli</i>	10.d.1	<i>Oblectamentum</i>	45.a.1	<i>Progressus</i>	79.b.1
<i>Lares</i>	11.a.1	<i>Obfistentia</i>	20.d.1	<i>Proles</i>	28.e.1
<i>Largitio</i>	80.b.2	<i>Obstaculum</i>	8.a.2	<i>Profelytus</i>	122.a.1
<i>Latomia</i>	41.e.2	<i>Obiectus</i>	5.b.2	<i>Protoplastus</i>	58.e.2
<i>Latratus</i>	125.e.1	<i>Oeconomia</i>	15.b.2		
<i>Latus</i>	25.d.2	<i>Oefetus</i>	41.c.2		
<i>Legatio</i>	21.a.1	<i>Offendiculum</i>	140.c.2		

Pruna

<i>Pruna</i>	101.a.1	<i>Series</i>	79.a.1	<i>Typus</i>	40.d.2
<i>Prurigo</i>	114.b.1	<i>Sautta</i>	122.c.2	<i>Torcular</i>	225.a.2
<i>Pseudo Christianus</i>	22.c.1	<i>Sicarius</i>	78.b.2	<i>Tortor</i>	122.c.2
<i>Pseudo Prophetas</i>	125.b.1	<i>Siligua</i>	51.c.2	<i>Trabs.</i>	225.a.2
<i>Pudor.</i>	35.e.1	<i>Simila</i>	286.d.1	<i>Tractus</i>	96.a.2
		<i>Simapis</i>	67.a.2	<i>Trames</i>	77.c.1
Q		<i>Soboles</i>	41.d.1	<i>Tropologia</i>	258.a.1
<i>Vadriga</i>	294.b.2	<i>Socrus</i>	75.b.2	<i>Tropus</i>	108.c.1
<i>Quarela</i>	60.a.2	<i>Sodalitas</i>	49.b.1	<i>Truculentus</i>	223.b.2
<i>Quarmonia.</i>	25.b.2	<i>Sodalituum</i>	111.d.1	<i>Tumor</i>	116.b.1
		<i>Solamen</i>	301.d.2	<i>Turbo</i>	98.e.1
R		<i>Solum</i>	46.c.2	<i>Turpido</i>	67.a.1
<i>Recessus</i>	65.e.2	<i>Sophisma</i>	218.c.1	<i>Tutela.</i>	121.e.1
<i>Redargutio</i>	47.e.2	<i>Sopot</i>	49.d.2		
<i>Regeneratio</i>	91.a.2	<i>Species</i>	36.a.2	V	
<i>Regio</i>	261.b.2	<i>Specimen</i>	32.c.2	<i>Agus</i>	24.a.2
<i>Regulus</i>	169.c.2	<i>Specula</i>	64.a.2	<i>Vastitas</i>	170.a.1
<i>Religioli</i>	123.c.1	<i>Speculator</i>	50.b.1	<i>Vaucinum</i>	26.e.2
<i>Remuneratio</i>	202.d.2	<i>Spiritus</i>	51.a.2	<i>Vbertas</i>	293.b.2
<i>Reparatio</i>	176.a.1	<i>Stadium</i>	33.a.1	<i>Vbera</i>	292.b.2
<i>Repetitio</i>	31.b.1	<i>Stegma</i>	134.c.1	<i>Vehiculum</i>	29.a.1
<i>Repudium</i>	156.b.1	<i>Stirps</i>	10.d.1	<i>Vellicatio</i>	35.c.1
<i>R'stitutio</i>	43.e.1	<i>Stolidus</i>	70.a.2	<i>Vellus</i>	78.b.1
<i>Ritus</i>	71.a.1	<i>Stratum</i>	136.b.2	<i>Veneficus</i>	288.d.1
<i>Rixa</i>	46.c.2	<i>Structor</i>	26.a.1	<i>Veretrum</i>	120.d.1
<i>Robur</i>	115.a.2	<i>Suffitum</i>	257.a.1	<i>Vermiculus</i>	10.d.1
<i>Rubus.</i>	230.d.1	<i>Suggestio</i>	57.e.1	<i>Vernaculus</i>	52.a.1
		<i>Sulphur</i>	52.e.2	<i>Versutia</i>	23.c.2
S		<i>Supercalsum</i>	287.c.1	<i>Vetustas</i>	36.c.2
<i>Acellum</i>	133.a.2	<i>Suppositum</i>	7.b.2	<i>Vicissitudo</i>	176.e.1
<i>Sagena</i>	92.e.2	<i>Sutor.</i>	122.c.2	<i>Vigil.</i>	215.b.2
<i>Sagina</i>	228.d.1			<i>Vinetus</i>	6.d.2
<i>Salmuncula</i>	114.d.2	T		<i>Vinivores</i>	203.b.1
<i>Saltus</i>	122.e.1	<i>Elum</i>	76.c.2	<i>Virgultum</i>	71.d.2
<i>Saphirus</i>	98.a.2	<i>Tentorium</i>	92.e.1	<i>Visor</i>	243.a.1
<i>Scelus</i>	75.e.2	<i>Tergiuersatio</i>	8.b.2	<i>Vulcus</i>	75.e.2
<i>Schedula</i>	156.d.1	<i>Tergum</i>	75.a.2	<i>Vlna.</i>	28.d.2
<i>Scopis</i>	8.c.1	<i>Terror</i>	34.a.1		
<i>Scoria</i>	6.e.2	<i>Thalamus</i>	57.c.1		
<i>Scriba</i>	26.c.2	<i>Thorus</i>	90.a.2		
<i>Seditio</i>	36.e.2	<i>Thronus</i>	81.c.2	Z	
<i>Seductio</i>	35.c.2	<i>Thus</i>	286.d.1	<i>Elotopia</i>	281.c.1
<i>Senium</i>	104.a.1	<i>Tinea</i>	36.b.1	<i>Zelus</i>	116.a.2
<i>Sentis</i>	123.c.1			<i>Zizania.</i>	261.b.1

INDEX

INDEX VOCVM COMPLEXARVM.

A Est littera priuatiua. 234.e.2
A facie malitia collectus est iustus, quomodo intelligatur. 130.c.1
A facie tua montes defuerunt, quomodo. 238.d.2
A facie tua gentes turbarentur. 239.c.2
A seculo non auferunt, &c. quomodo. 240.c.1
Ab egenis per vim aliquid repetere, impiiurum est, & detestabile. 153.a.2
Ab Esau innumerabilium penes gentium, deducti est soboles. 41.d.1
Abbas Tuitensis recessit tria contra Iudeos. 140.e.1
Abel, & munera eius respexit Dominus. 249.b.2
Abel esse renuit, quem Cain malitia non exerceat. 270.c.2
Abies, Vitis, & Myrtus, quid. 114.d.2
Abysus quid. 234.d.2
Abominaciones Scribarum, & Pharisariorum. 295.e.2
Abraham Chaldaus fuit. 12.b.2
Abraham senex, & grandaeuus, & Sara sterilis diuina gratia fuerunt diuini. 40.a.2
Abraham, & Sara, fuerunt Typus, & signa Christi, & Ecclesiae. 40.d.2
Abstrusa intelligentia cuiusdam similitudinis Isaiæ. 260.d.1
Accedite ad me, et audite hoc, &c. quomodo. 9.a.2
A. b. x. Rex Iuda, quid praeceperit Vitis fecerit. 136.d.2
A. haz. Rex Iuda, misit legatos ad Regem Assyriorum. 137.b.2
A. cola, & **A. mena**, quomodo differant. 100.b.2
Altitudo, quibus Deus per filium suum operatur in nos, sagitta comparatur. 18.d.1
Altitudo, quibus Christus consecutus est, amplum ius, & dominium, quomodo. 84.b.1
Altitudo credentium, erant in veritate, quomodo. 207.d.2
Al quomodo unquam animam peccatis obstitam, possunt referri quadam verba Domini. 56.b.2
Al excitando, maioribus criminibus deentibus, necessarius est sonitus Tubæ. 143.b.1

Ad te omnis caro veniet, quomodo. 300.b.2
Ad quem autem respiciam? &c. quomodo. 285.c.2
Ad Vbera portabimini &c. quomodo. 293.e.1
Adam secundus, erexit ruinas antiquas, vna cum Apostolis. 202.d.2
Adam, & **Eua**, vix creati apostatarunt a Deo. 247.c.2
Admiratio maxima Iudeorum. 262.e.2
Admonitio, & cohortatio ad Civitatem Hierusalem. 49.a.2
Ad ueniente Christo, accessit nobis, & vniuersa Ecclesia, lumen gratiae, & lumen gloriae. 180.e.1
Aduentus Dei ad nos, manifeste fuit promissus. 238.d.1
Aduentus Dei duplex id est cum igne, & in igne. 295.d.1
Aduentus Christi potest appellari gladius, & **Eua** gelij predicatio. 295.d.1
Egyptiorum mos, & consuetudo. 263.b.1
Acre & potestates dicuntur montes, & quare. 239.c.1
Eternitas, quibusdam Isa. verbis insinuat. 271.e.2
Afert causam Isa. ob quam deberet Deus ad nos descendere. 239.c.2
Agatha Virginis & Martiris responsio ad Sicilia Praetorem. 94.d.1
Agnus innocens, & mansuetus reprehendit improbum seruum. 35.d.1
Alienis fabulis, & sermonibus fidis, & falsis, non est acquiescendum. 7.c.2
Aliqui opibus, & aliqui maximis curis, & sollicitudinibus inebriantur. 53.a.1
Aliqui diripientes aliena eleemosynam facere se simulant. 156.c.2
Aliqui secundum modum loquendi, dicuntur Turca, Agareni, & Barbary. 233.a.2
Aliqui fortuna mensam, posuerunt Ioui, Mercurio, & Mercurio. 262.e.2
Aliqui existimant de istis inferioribus, Deum nullam habere curam. 263.c.1
Aliud est tempus tacendi, & aliud tempus loquendi. 33.e.2
Alter dicitur ad distinctionem prioris. 7.a.2
Ambrosius hortatur nos omnes, vide ad quod. 11.d.1

Amen

I N D E X.

Amen, quid significet. 267.a.2
An crucifixo ignorerint quid agerent. 86.a.2
An Iudas, fuerint ignari diuinitatis Christi. 87.d.2
An numerus electorum, sit finitus. 92.a.1
An sit malum quæverit Christum. 152.d.1
An liceat pro danda Eleemosina, aliquando furari. 156.c.2
An Isa. in cap. 64. Loquatur de se, an de aliquo alio. 245.e.1
Angeli faustum, & felicem partum, annunciantur Pastoribus. 15.d.1
Angeli, & Ecclesia Praesides, quomodo dicantur murti. 26.c.2
Angeli, Apostoli, & Martyres, non absolute dicuntur sancti. 57.c.1
Angeli, non sunt mundi omnino in conspectu Dei. 228.d.1
Angeli speciali quodam munere, & privilegio, fuerunt, a Deo ditati, & puuificati. 246.d.1
Angeli corruerunt, & traxerunt secum terram partem stellarum. 247.c.2
Angelis, Beatis, & sanctis, manifestatur in verbo, quod eos cognoscere decet 302.d.2
Angustia priores, quid praeserant. 268.c.1
Anima humilata, & incuruata, quid significet. 54.a.2
Anima humana, quasi incutabili malo, est obnoxia. 57.e.1
Anima cuiuscunque hominis, & praesertim viri iusti, dicitur conuulsa. 98.b.1
Anima tamquam sponsa potest dicere illud. Canticorum 3. In lectulo meo, &c.
Anima non debet quaerere Deum, in victis, & plateis. 110.b.2
Anima repleta caelestibus donis, ubique redundat. 161.a.1
Anima separata a corpore, quo pacto possit cognoscere ea quae fiunt in hoc mundo. 301.b.2
Anima eorum, requiescunt in cubili, quomodo. 131.b.1
Anima rationales, sunt immortalitatis dono, ditata. 45.e.1
Animi nostri tristis, & maesti, ossibus comparantur. 293.e.2
Animal bifidum, & unicom, quid. 51.d.2
Animalia muta, & irrationabilia, quomodo ministrabunt Deo vide. 185.a.1
Animalia quadam, iuxta allegoriam, referuntur, ad varias hominum conditiones, & gradus. 123.a.2
Annus placabilis Domino, qui. 200.c.1
Annus placabilis Domino, fuit praesignatus per Annum Iubilei. 200.d.2
Annus retributionis mea venit, quomodo. 229.b.1
Annus redemptionis, quando sumpsit initium. 229.c.1
Annus redemptionis, quando caput illucescere, & quando fuit consummatus. 229.c.1
Ante Christi aduentum nullus adibat caelestem Hierusalem. 91.e.2
Antiquam tempus esset, erat Deus. 8.b.2
Antichristi multi facti sunt. 52.a.2
Antichristus est Princeps, & caput reproborum. 169.c.2
Antiochia primum Christiani fuerunt nominati. 267.e.1
Antonius Aegyptius, & plerique alij in deserto puerunt. 134.b.2
Aphri, & Lydij, homines bellicosi. 298.b.1
Aporiari quid sit. 174.d.1
Apostoli, & fideles appellatur Pauperes. 25.c.1
Apostoli desinuerunt Hierusalem terrenam, & aliam spiritualem construxerunt. 26.d.2
Apostoli post Christi passionem, totum mundum peragraverunt. 42.a.1
Apostoli, & Praedicatores, dicuntur brachia. 44.b.2
Apostoli dicuntur Montes. 62.d.2
Apostoli, & verbi Dei dispensatores, vasa Domini nuncupantur. 66.a.1
Apostoli dicuntur fortes, & constantes. 83.a.2
Apostoli, Propheta, viri docti, probi, ac iusti, dicuntur lapides. 98.b.2
Apostoli, & gloriosi Dei Martyres, neci traduntur. 129.d.2
Apostoli, & Martyres, viri misericordiae nuncupantur. 129.d.2
Apostoli dicuntur rubes, & columbae. 186.c.1
Apostoli inter filios peregrinorum computantur. 188.a.2
Apostoli, & Martyres fortes fuerunt in bello. 193.d.2
Apostoli, & eorum successores, Cementarij, Pastores, Agricola, & Viniuores. 203.b.1
Apostoli, & eorum successores, vocantur filij Dei. 220.c.1

63 Apo

Apostoli ex quo semine fuerunt progeniis.
261.d.1
Apostoli fuerunt missi in omnem terram.
297.c.2
Apostolorum pedes speciose. 62.c.2
Apostolos multas ubique gentium crexit Ecclesias. 274.d.2
*Apostolus Petrus, timore perterritus, au-
fugit, & Dominum negavit.* 229.e.2
Apostolus, quid dicat in persona iustorum.
232.d.2
*Apostolus 1. Timoth. 3 describit conditiones
boni Prælati.* 126.e.1
Apprehendere iustitiam quid sit. 118.b.1
Aqua salutaris, qua. 11.c.1
Aqua, quomodo dicatur comedi. 104.a.2
Aqua refectiois, qua. 105.d.1
*Aqua benedicta, maximam nobis afferi vi-
lilitatem.* 281.b.1
*Aqua in veteri lege, fuit recepta ad munda-
dando, qui erant immundi.* 281.c.1
Aqua Zelotia, qua. 281.c.1
*Aqua Spiritus Sancti, quid in nobis effi-
ciant.* 103.c.2
Aqua huius mundi, quid in nobis operentur.
103.c.2
*Aqua proprietatis, & natura, est valde diuer-
sa, a natura vini, & lactis.* 104.c.1
Aqua dicuntur populi. 239.c.1
Arbor à Christo plantata. 67.b.2
Arbores Autumnales, qua. 202.c.2
*Arbores vivunt vira vegetativa, lapides
verò minime.* 275.c.1
*Argentum, quomodo probetur, & purge-
tur.* 6.e.2
*Argentum quandoque sumitur pro qua-
cunque re, qua potest aliquid emi vel
redimi.* 58.c.2
*Argentum, & aurum de quibus loquitur
Isa. text. 4. cap. 60. bifariam possunt acci-
pi.* 187.d.2
*Arguit Propheta Isa. ex persona Dei ipsos
Iudeos.* 262.a.1
Avena maris, quibus comparetur. 92.b.1
Arma lucis, qua. 66.b.1
*Affertiones quorumdam circa Christi nomi-
na.* 15.b.2
Aspectus Christi desiderabilis, & gloriosus.
73.a.1
*Aspectus Christi in eius sacratissima pas-
sione deformis, et factus apparuit.* 73.a.1
*Aspersio aqua benedicta, Dei gratia, & be-
nignitate, maximi roboris, & vigoris exten-
dit.*

281.d.2
*Aspides sunt animalia venenosa, & pesti-
fera.* 167.e.2
*Aspidum venenum, quo alios inficiunt, est
insanabile.* 167.e.2
*Assur absque causa calumniatus est popu-
lum Dei.* 59.a.2
*Atheista quidam novus, Christum crimi-
nantur.* 36.b.1
Attentio in oratione est necessaria. 228.c.2
*Attentio actualis non perpetuo requiritur
in oratione.* 289.c.1
Attentio Triplex. 289.c.2
*Avaritia detestabilis, & maxime in Prin-
cipibus, & Prælati.* 126.e.1
Avaritia omnia obediunt. 263.d.1
Audi me Iacob, & Israel, &c. quomodo.
7.c.2
*Audi paupercula, &c. Verba ista, ad qua
aptari possunt.* 54.b.2
*Audite insula, &c. quomodo. Hac verba
secundum litteram dicitur a Cyro.* 15.a.1
*Augustini pulcherrima sententia circa ca-
lumnias.* 100.d.1
*Augustini notabilis sententia circa Dei
Amorem.* 109.a.2
*Augustini sententia, primo de Civ. Dei,
cap. 9 circa Pastoris officium.* 125.c.2
*Augustini notabilis sententia super Ioan-
nē de mō reconciliandi nos Deo.* 166.b.1
*Augustini Doctoris eximij sententia de ma-
lis Christianis.* 249.d.1
*Augustini magni Patris, præceptum, circa
orationem.* 289.d.1
*Augustinus Pater noster, dubitat super li-
brum Iudicum. q. 17.* 58.b.2
*Augustinus, Benedictus, & Franciscus
fuerunt fundatores diversorum Ordini-
um.* 161.c.2
*Augustinus velut alter Abraham, fuit Pa-
ter multarum gentium.* 250.d.2
*Augustinus aliter exponit illud. Ossa ve-
stra, &c.* 294.a.1
*Augustinus diffusè loquitur, de Vniuersa-
li iudicio.* 294.c.1
*Augustinus, & Hieronimus interpretan-
tur illud. Et erit mensis, ex mense, &
Sabbatum ex sabbato.* 300.e.1
Augustinus quid sentiat de verme, & igne.
302.d.2
Aureola quid sit. 201.d.1
Aures Dei, non sunt obfusæ. 166.a.1
*Aurum materiale, & spirituale quo offe-
rantur.*

184.d.2
*Author absoluti optimam difficultatem, cir-
ca Des amorem.* 18.b.1
Author agit gratias Deo. 18.a.2
*Author respondet, & occurrit cuidam dif-
ficultati circa diuinam potestatem.* 21.c.2
Author, quid intelligat per Insulas. 14.b.2
*Author satis cuiusdam difficultati facit,
circa diuina nomina.* 9.c.2
*Author absoluti difficultatem quandam,
circa petram, & cavernam.* 42.e.1
*Author dissentit à Caietano, circa blasphemum,
& infidelem.* 68.a.2
*Author optimè interpretatur illud. Mer-
ces eius cum eo.* 220.a.1
*Author respondet cuidam difficultati Diui
Hieronimi circa mentionem Abrahæ,
& Iacob.* 236.d.1
*Authoris exemplum egregium, circa aspi-
des.* 167.e.2
*Authoritas quedam præclara. D. Aug. 15.
de Trin. cap. 1.* 255.c.2
*Authoritates Iob 9. & 15. cap. consonant
cum verbis Isa.* 234.e.2

B

Baptismus est triplex. 246.b.2
Barbarorum conuersio, fuit opus Dei.
144.c.1
Barbarossa Pyrata, olim rapacissimus.
59.d.1
Barrabas author seditionis, & homicidij.
263.d.2
Baruch 5. cap. præstitit maximam felici-
tatem ipsi Ierusalem. 180.c.1
Basilius, quid dicat de Christi nostri Sal-
uatoris, passione. 76.d.1
Basilius, Chrysostomus, Gregorius Nazian-
zenus, Tho. Aquinas, & Bonauentura
Cardinali, viri sanctissimi, & sapien-
tissimi. 251.a.1
Beaata Virgo, dicitur terra sitiens, & ari-
da, & terra fecunda. 72.c.1
Beaata Mater, radix appellatur. 72.d.1
Beaata genitrix, vult votum virginitatis,
& adimplet. 121.e.2
Beaata Virgo Maria, nunquam Christum
reliquit, neque ab eo defecit. 294.c.1
Beaata Virgo non erat vir, neque de genibus,
in qua, diuino munere, nunquam de-
fuit fides. 294.e.1
Beaata Virgo Civitas sanctificata. 246.e.1

Beaata Agnetis Virginis, & Martiris parem-
tes, ad eius sepulchrum per multas na-
des, assidue vigilabant. 277.a.2
Beaati, quid, & quando lugere debent.
200.e.2
Beaato Ioanni in Cyra recumbenti, fuerunt
reuelata secreta cælestia. 107.e.2
Beaatus Laurentius in craticula superpositus,
quid dixerit ad impiissimum Tyrannum.
271.a.1
Beaatus Siluester Pontifex Maximus, cui
secessit in montem Soracte. 279.e.1
Benedictio habet plures significationes.
260.d.2
Benedictus sanctissimus Dei seruus, &
Patriarcha, fuit excisus à caverna lacu.
250.e.2
Benedictus Abbas, monachorum discipli-
nam in Occidente pene collapsam resti-
tuit, ac mirifice propagauit. 250.d.2
Beneficia, qua ex prædicationis officiorum
tur. 150.c.2
Beneficia, qua largitur Deus facientibus
elemosinam. 157.d.2
Beneficia conferenda electis Dei. 275.d.2
Beneficium nobis a Deo collatum. 22.b.2
Beneficium, præter alia optatissimum, &
primum. 160.d.1
Beneficium ingens Ecclesia collata. 191.d.2
Beneficium creatoris, totius mundi intelle-
xit. 219.a.1
Benignitas, & humanitas nostri Dei, qua.
95.c.2
Benignitas, & affectus Desbenedicti, erga
nos. 140.e.2
Bestia silua, qua. 123.e.1
Besta mimos, qua. 123.c.2
Beta semicocta, quid secundum LXX. In-
terpretes. 51.d.2
Beta semicocta, secundum Authorem, &
D. Hieronimum. 52.a.1
Bibere Calicem iræ Dei, usque ad feces,
quis dicatur. 50.a.1
Biblia nup. r. correctæ, sic habet. Et num-
quid est mihi hic. 59.d.2
Biblia Antiepiæ impressa. 295.c.2
Biblioteca selecta Antonij Possouini. 123.b.1
Bysus quid significat. 234.e.2
Blaspheemia, & quacunque scelera, in Prin-
cipes, & rectores contorquentur. 61.c.1
Blaspheemia Iudaorum maxima. 61.e.2
Blaspheemia est peccatum, & crimen, valde
detestandum. 61.d.2

Blasphemia, an sit peccatum omnium gravissimum. 67.e.2
 Blasphemia Iudaorum, qua. 172.c.2
 Blasphemus, & Invidiosus, quomodo conveniunt, & differunt inter se. 68.b.1
 Bohum, & equorum cibus. 276.c.1
 Boni, & mali, bibunt Calicem Domini. 52.e.2
 Boni dinexantur, & perturbantur maiori ex parte. 128.a.2
 Boni sunt tam pauci, ut grano vnius Borri comparentur. 261.a.1
 Boni, quibus satietur in hac, & alia vita. 265.b.1
 Boni, quomodo egrediantur ad videndas malorum penas. 301.a.1
 Boni cognoscent eos, qui versantur in reverbis, & non econ. 301.e.1
 Bonitas, ac clementia Salvatoris Nostri. 22.e.2
 Bonitas Dei, quam magna sit. 76.d.2
 Bonitas Dei infinita. 76.d.2
 Bonitati, & potentia Dei, quid maxime conveniat. 14.a.2
 Bonum simpliciter, quid sit. 106.e.1
 Bonum incommutabile, & commutabile, quale. 113.b.1
 Boves, Asini, & Equi, & huius generis animalia, quo dicantur ferocia. 123.d.2
 Brachium meum sustinebant, quomodo, &c. 45.a.1
 Brachium quid significet. 71.b.2
 Brevis vita Hominis. 47.d.2

C

Calaber vnde dicitur. 301.c.1
 Calamitas fuit faciem Dei. 24.a.2
 Cam interfecti fratrem suum, & quidam alij, eadem, & maiora scelera perpetraverunt. 247.d.2
 Calamitates, & ruina omnes, acciderunt Babylonij, ob transgressionem Dei preceptorum. 10.c.2
 Calamitates Hierusalem. 51.e.1
 Calix tra Domini, qui. 50.a.1
 Calix Christi, quis fuerit. 53.b.1
 Calumnia, quid. 99.d.2
 Calumniatores, multipharam alios calumniantur. 100.a.1
 Calumniatores hominum, sunt valde execra-

da. 100.c.1
 Canes quandoque sunt muti. 125.c.2
 Canes reprehenduntur a Propheta non quia canes, sed quia pigri. 125.c.2
 Captivi qui. 199.c.2
 Captivi, quibus possunt assimilari. 199.c.2
 Caput 49. est valde mirificum, excellens, praeclarum, & magnis mysterijs, & sacramentis refertum. 14.c.1
 Caput Christi, Deus. 175.c.1
 Cardinales, Episcopi, & Pralati, lactantur mammilla Regum, & sugunt lac genitum. 191.d.2
 Carmina cuiusdam Prophani. 235.b.2
 Carmina Virgilij Mantuani. 263.c.1
 Caro nostra, omnis homo est. 156.d.2
 Catholici, & Haeretici, quomodo differant in immolatione. 133.e.1
 Cauendum est ne Christus, expandat manus suas, ut nos destruat. 256.b.2
 Caupina lactis, fuit typhus, & figura, Sara. 40.d.2
 Causa retardans, aut impediens, divini verbi dispensatores. 148.e.2
 Causa praecipua, seditionis, & rebellionum in verbis. 155.d.1
 Causa alienationis Iudicij, qua. 173.c.1
 Causa ob quam Deus nobis irascitur. 242.d.1
 Causa, quibus Deus debet vlcisci. 229.c.2
 Caestus Patria, quid sit. 261.a.2
 Caestus, & superna Hierusalem, Civitas Dei vivens. 271.c.2
 Caelum, non proprie nubibus operitur. 33.a.1
 Caelum, Allegorice, quando dicitur obscurum. 33.a.2
 Caelum, quomodo liquefit. 43.c.1
 Caelum sicut fumum liquefcere, & terram atteri, sicut vestimentum, quomodo intelligitur. 45.d.1
 Caelum dicitur habitaculum Dei, pluribus de causis. 235.a.2
 Caelum novum, & terra nova, qua. 269.a.1
 Caelum sedes mea est, &c. quo. 234.b.2
 Ceremonia quadam obliterata. 268.d.1
 Chabai, qui fuit. 11.a.2
 Chanaan fuit maledictus a Patre. 248.a.1
 Caritas, atque pietas, Deum impulit, & coegit, ut mitteret Spiritum sanctum. 177.e.2
 Christiani, vnde excisi, & deduci. 42.b.2
 Christianis fuit interdictum, palam sacrificia facere. 94.c.1
 Christiani, vnde dicuntur. 267.c.1

Christiana

Christiani cum Ecclesia orare debent. 293.a.2
 Christianorum plerique sunt in eadem natione cum Iudaeis, immo sunt longe peiores, ac deteriores. 244.a.1
 Christianus factus Iudaeus, est longe peior Haeretico. 248.d.2
 Christianus populus, qualis esse debet. 292.a.1
 Christicola multi reprehenduntur, & quare. 134.c.2
 Christicola, quandoque quiescunt in Templis Diuorum, & sanctorum Martyrum, & ibidem per integras noctes dormiunt, & quare. 280.a.1
 Christus moraliter describitur in manibus suis unumquemque nostrum. 26.e.1
 Christus dicitur vrgultum. 71.d.2
 Christus radix appellatur. 72.e.1
 Christus in ipso statum suo exordio, similis fuit in oculis Iudaorum, virgulto, siue radici. 72.a.2
 Christus Dominus, dicitur vestimentum. 78.c.1
 Cibus solidus, qui. 293.a.1
 Circa nomina quorundam animalium, adire oportet Plinium, & alios Auctores. 154.b.2
 Circumciso, Oblatio, & immolatio sunt velut panis, mulieris menstruata. 246.a.1
 Cito variat, &c. Particula ista, exponitur tripliciter. 48.b.1
 Civitas sancti, qua. 57.b.1
 Civitas spiritualis, est munita, & protecta ineffabilis Dei potentia, & Angelorum custodia. 215.e.1
 Civitas sancti tui facta est deserta, &c. quomodo. 245.a.1
 Civitas barbari, qua dicitur. 223.b.2
 Civitas Hierusalem, in tres partes, divisae. 290.d.2
 Cyrillus exponit illud Isa. Merces eius cum eo. 219.e.2
 Cyrillus interpretatur illud. Dimittens nomen vestrum, &c. 266.c.2
 Cyrillus exponit illud. Ibi non erit infans stierum, iux. text. LXX. Interpretatum. 274.b.1
 Cyrus, Deus constituit ministrum ad debellandos impios, & immanes Babylomos. 8.c.1
 Cyrus fuit multis flagitijs, & sceleribus on-

stus. 8.d.1
 Cyrus strenuus, & diligenter exequutus est Dei mandatum. 8.d.1
 Cyrus, qua ratione dilectus fuit a Deo. 8.d.1
 Clades, & exustio ipsius Petropolis. 248.a.1
 Clamor, & vox Prophetae Isa. similis tubae. 148.c.1
 Clamor canentium Marie eleison, quid significet. 281.c.2
 Clavi, quando dicantur bene consolidati. 92.c.2
 Clavi, qui. 199.c.2
 Collatio inter Christum, & Abraham. 40.e.2
 Collegium Apostolorum praestantissimum. 250.a.2
 Colligationes impietatis, qua. 155.c.1
 Commemoratio solennis sanctorum 40. Martyrum. 241.a.1
 Comminationes quadam, ad quos referantur. 230.a.2
 Commutationes quadam optima, fuerunt, in Divo Paulo, & Mattheo, Apostolis. 115.a.1
 Comparat Isa. cogitationes, & consilia Iudaorum telis Arancarum. 168.d.2
 Comparatio inter Saram, & Ecclesiam. 40.e.2
 Comprahensores nos cognoscunt, & pronobis intercedunt. 236.b.1
 Conceperunt laborem, &c. quomodo. 167.b.2
 Concilij Trid. determinatio. 243.a.1
 Concionatorum quorundam defectus. 149.e.1
 Conculcatio, & depraesio facta a Deo in ira, & furore, non fuit proprie facta contra peccatores, sed contra demonem, & mortem. 294.c.2
 Conculcavi populos in furore meo, &c. quomodo. 230.e.1
 Conditio pravorum Iudaorum. 231.a.1
 Conditio, & status proficientium & perfectorum, quibus a verbis insinuatur. 292.e.2
 Conditores hominum, qua. 85.a.1
 Conditiones boni Pralati. 126.a.1
 Conditiones, quatuor, quibus ieiunium reprobatur. 154.b.2
 Confessio Iudaorum, qua. 173.a.1
 Confessio, ac detestatio proprii criminis Iudaorum. 244.b.1
 Confusio Iudaorum maxima. 290.b.1
 Congressus, & pia quadam concertatio apparent, inter Patrem, & Filium. 19.c.2

Contra

- Connubium** ipsius Ioseph, cum Beata Maria, Virgine, Matre, & sponsa 214.d. 2
Conquaritur Propheta in persona totius populi. 236.e. 1
Conquaritur Christus per os David. 230.a. 1
Consequentia bona, qua. 8.e. 2
Consideratio signi spiritualis. 219.a. 1
Consilium diuinum potest designari, per Pharetram. 18.e. 1
Consustantialitas filij cum Patre, quibusdam verbis insinuat. 291.c. 2
Consuetudo veteris legis. 67.b. 1
Consuetudo Prophetarum. 141.e. 2
Consuetudo iustorum Prædicatorum. 148.b. 2
Consuetudo sacra scriptura. 204.b. 1
Consuetudo Vatum. 238.c. 1
Consuetudo Sacerdotum Vatis Esæ. 284.a. 2
Contorquere caput sicut circulum, quid sit. 154.b. 1
Contractus illiciti, & magna impietate referti, qui. 155.c. 1
Contriti, & humiles, qui. 141.c. 1
Contriti corde, qui dicantur. 199.d. 1
Contritio, quò sumatur in cap. 60. 192.d. 1
Conuersio, quorundam Iudæorum, & multarum gentium, celer, & velox. 291.b. 1
Conuersio gentium fuit valde admirabilis, & stupenda. 291.c. 1
Conuertere propter seruos tuos, &c. quomodo. 236.b. 1
Conuertit Deus per Prophetam sermones ad vigilas, & custodes. 215.b. 2
Cor Regum in manu Domini. 182.d. 1
Coronæ, & Diadema, qua sint, & quomodo differant. 211.d. 1
Coronam gloria, quibus Deus promittat. 201.d. 2
Corpora humana, sunt, & ipsa consecutur immortalitatem. 45.e. 1
Corpora nostra, pariter, & anima est templum Dei, & vasa Spiritus sancti. 65.c. 2
Corpora cælestia, & elementa inuouabuntur, quo ad aliqua. 269.c. 2
Corpora nostra templa sunt, & vasa Spiritus sancti. 299.d. 1
Corruit in platea veritas, &c. quomodo. 173.d. 1
Crassitudo, quid sit. 106.d. 1
Creatura cælestes, & terrestres, sunt quoad iudicanda. 296.c. 2
Credentes Eremi, & Cryptarum cultu ante Christi aduentum vsi fuerunt. 135.e. 1
Credentium numerus cum augetur, filij

- Sterilitatis quid dicebant. 288.b. 2
 Cui data fuit facultas plantandi calcos, & fundandi terram. 49.d. 1
 Cuiusdam magnifice percontationi, quid respondeat Christus. 225.c. 2
 Cuius conditionis, & genij extiterit præfens Author. 25.d. 2
 Culpa nulla fuit in Deo, quod Israeliti non fuerint admissi ad consortium Regnicælestis. 19.e. 2
 Culpa Protoplastorum, nos in iniquitatibus concepti sumus. 58.e. 1
 Cultus exterior quorundam inutilis, & perniciosus. 289.e. 1
 Cultus coetus Iudæorum, videtur fuisse tamquam præcium. 58.c. 2
 Cultus legis, sacrificia, & quacunque supposita, non sufficiebant, neque satis erant, ad tollendum peccata. 76.d. 2
 Cultus duplex. 185.b. 2
 Cultus exterior, an sit omnino damnandus. 287.b. 2
 Cultus perniciosus, quis. 287.c. 2
 Cultus, & pluralitas reijciuntur, & damnatur. 288.a. 1
 Cultus, quo nunc vtiuntur Iudæi, perniciosus. 288.a. 1
 Cultus, quo nunc vtiuntur Iudæi, ex parte eorum non potest accusari de mendacio, sed ex parte rei. 228.c. 1
 Cultus exterior, maxime præciosus. 288.d. 1
 Cultus damnandi, qui. 288.d. 1
 Cultus quidam non possunt exerceri absque peccato, saltem veniali. 288.a. 2
 Cum videris nudum operi eum, &c. quomodo. 156.d. 2
 Cum effuderis esurienti animam tuam, &c. quomodo. 159.e. 1
 Cum venerit quasi fluvius violentus, &c. quomodo. 177.a. 1
 Cum feceris mirabilia, non sustinebimus, &c. quomodo. 239.d. 2
 Cur Propheta toties citatur, hac forma loquendi. Hac dicit Dominus. 22.c. 2
 Cur Christus imminente hora mortis, fuerit Deum patrem deprecatus. 23.d. 1
 Cur toties Propheta eadem verba repetit. 50.b. 1
 Cur Dominus prohibuit Apostolis calciamenia deferre. 63.d. 1
 Cur super montes dicuntur incedere pedes euangelici. 63.e. 1
 Cur potius auditu, quam verbis d. Prophe-

- ta paucos credidisse. 71.a. 2
 Cur Isa. dicit. Pelles tabernaculorum tuorum extende. 92.b. 2
 Cur Deus precipit, Prophetam exaltare vocem, quasi tubæ. 148.a. 2
 Cur Populus Israeliticus rebellis, & incredulus, vocatur populus Dei. 151.a. 1
 Cur frequens repetitio fit in scriptura secundum Aug. 160.d. 1
 Cur non oēs Iudæi fuerint saluati. 233.b. 1
 Cur Isa. meminit in Tex. 11. 63. cap. Abraham, & Israel. 235.d. 2
 Cur Propheta toties ignem meminit in c. 66. 294.d. 2
 Cur Isa. comparat longitudinem vitæ seruatorum Dei, potius arboribus, quam lapidibus. 275.b. 1
 Cui in mundo permittuntur meretrices, & lenones. 278.c. 2
 Cur Deus tollerat ritus gentium. 278.b. 2
 Cur Eliseus cœcesit Naaman Syro, vi vna cum Principe suo templa Idolorum ingrederetur, & genua coram Dijs falsis prosterneret, atque in terram procumberet. 279.b. 1
 Custodes Hierusalem, qui. 214.d. 2
 Custodes Hierusale, quid faciunt. 214.e. 2
 Custodes Ciuitatis mouentur, vi exeant a Ciuitate, & transcant per portas Ciuitatis. 218.b. 1
 Custodes, & curatores animarum, quales esse debent. 218.c. 1
 Custodie iudicium, &c. quomodo. 116.b. 2

D

 Abit impios pro sepultura, &c. plures habet expositores. 80.a. 2
 Dabo oleum gaudij pro luctu, &c. quomodo. 201.d. 1
 Damnati quo pacto cognoscant eos, qui sunt in gaudio. 301.d. 2
 Daria olim virgo Vestalis, & Emerentiana virgo adhuc Cathecumena, accesserunt ad Christum. 183.e. 2
 De igne infernali post iudicium, quid sentiendum. 302.b. 2
 Debitores repetere, non est malum. 153.a. 2
 Debitores non minus culpabiles sunt interdum erga suos creditores, quam econtinua. 156.c. 1
 Debitum iustum nequaquam Deus prohibet posse, ac debere exigi. 156.c. 1
 Decretum, & consilium Christi, requiescent in lucem populorum, quomodo. 43.e. 2
 Decretum optimum in veteri testamento. 65.b. 2
 Decretum, & propositum suum stabiluit Deus super salutem generis humani. 174.b. 2
 Defectus Sacerdotum, & Clericorum. 289.e. 1
 Defectus quorundam Concionatorum. 149.d. 1
 Dei cognoscere, quid sit. 153.a. 1
 Dei potentia infinita. 8.b. 1
 Demon dicitur faber suffians prunas in igne. 101.a. 1
 Demon, & eius membra sunt artifices omnium malorum. 101.a. 2
 Demon, & eius filij sunt fabricatores mendacij, & authores, & cultores peruersorum dogmatum, secundum Iob. 101.b. 1
 Demon artifex, & faber, interior, & exterius. 101.b. 1
 Demon dicitur serpens. 276.d. 1
 Descriptio confusionis, & viduitatis, populi Israelitici. 94.e. 2
 Descriptio temporis confusionis adulescentiæ, & viduitatis, ipsius Gentilitatis. 94.e. 2
 Deserta saculorum, qua. 161.a. 2
 Desertum, & solitudo, quid. 42.e. 2
 Deum, quomodo potest quis querere, & non inuenire. 255.b. 2
 Deus coactus fuit delere hominem, quem creauit, & quare. 247.d. 2
 Deus cur quaritur secundum D. Augustinum. 255.c. 2
 Deus omnia videt, & intuetur. 258.d. 1
 Deus propter multos impios, & iniquos, non perdet totum populum. 161.a. 1
 Deus summa veritas, nec fallere potest. 267.d. 1
 Deus cur repulit, Iudæorum sacrificia. 291.a. 2
 Deus facit alios parere. 291.a. 2
 Deus est fecundissimus. 291.c. 2
 Deus non potest nostri obliuisci. 293.b. 2
 Deus est ignis, & in igne vteretur. 294.a. 2
 Deus peccatorum nostrorum tenebras sua virtute consumit, & extinguit. 294.b. 2
 Deus omnem scientiam, & sapientiam habet immo est virtus & sapientia. 299.c. 2
 Deus est præcius futurorum. 3.b. 1
 Deus duo nobis contulit præclara beneficia. 9.c. 2

Deus

- Deus confert nobis duplicem gratiam. 9.e.2
 Deus affectu paterno coarguit filios Iacob, & Israel. 10.a.1
 Deus Babylonicam iacturam miseratus, quid dicat, vide. 10.c.2
 Deus aliqua reuelavit, quae futura erant, Indis, aliqua vero subtrahit, & quare. 5.c.2
 Deus de ventre matris, recordatus est nominis Io. Baptistae. 14.b.1
 Deus multipliciter nos vulnerat. 18.a.1
 Deus non potest obliuisci Ecclesiam suam. 25.c.2
 Deus in veteri testamento iurare consueuerat. 27.b.1
 Deus quomodo leuauit manum. 28.c.2
 Deus fortis Iacob. 29.b.2
 Deus non est causa, & author malorum. 32.d.1
 Deus iustissimus, & potentissimus auxiliator. 36.b.2
 Deus comminatur eis, qui persequuntur Christum. 46.a.2
 Deus Pater loquitur ad filium. 46.b.2
 Deus in ore Apostolorum, & Christi ministrorum, ponit verba. 48.e.2
 Deus exciuit, & mouet Ecclesiam, ac suos fideles. 56.b.1
 Deus absolute dicitur sanctus. 57.b.1
 Deus per manum Cyri Regis Persarum vincula colli Sinagoga soluit. 57.e.2
 Deus multifariam multisque modis loquitur. 61.a.2
 Deus est verè Euangelicæ prædicationis scopus, & finis. 64.d.2
 Deus consolatus est populum suum. 65.a.1
 Deus Pater, vocat filium suum, seruum. Deus percussus, & vulneratus. 76.a.1
 Deus Pater, omnia per Filium operatur. 83.e.2
 Deus Pater, quomodo tradidit Christum. 86.c.1
 Deus non continet in ira misericordias suas. 96.e.2
 Deus non auertit faciem suam à nobis, sed abscondit. 96.e.2
 Deus vocat misericors, et miserator. 98.a.1
 Deus quomodo creauit demonem, & quare ratione. 101.a.1
 Deus confortat, & consolatur sponsam eius Ecclesiam. 101.d.1
 Deus nos vocat, & trahit. 103.c.1
 Deus in futuro seculo, videbitur, non quare. 108.d.2
- Deus nusquam potest facilius inueniri, quam in anima nostra. 112.a.2
 Deus est sponsus anima nostra, amans & amabilis. 112.d.2
 Deus cur dicatur habitare in calis. 141.b.1
 Deus ubi habitet. 141.c.1
 Deus quando obliuiscitur nostri in finem. 141.d.2
 Diabolus, & Angeli eius, incuruant animas ad terram. 142.b.2
 Diabolus, Des similitudinem impudenter appetit. 152.d.2
 Distia D. P. N. Augustini, Doctoris eximij. 65.c.2
 Distio, enim, quid dicat. 5.d.2
 Distio illa (autem) quid notet in cap. 61. 205.b.1
 Distio illa (Ultra) quid insinuat. 217.c.1
 Distio quadam Hebraea, quid significat. 240.a.1
 Distio illa (Benedicat) quomodo sumatur. 286.a.2
 Distum quorundam ex sententia D. Augustini. 94.b.1
 Distum D. P. Augustini. 94.c.1
 Distum notabile D. Augustini H. potentis Episcopi. 109.c.2
 Distum D. Bernardi optimum. 111.c.2
 Distum D. P. Augustini optimum. 112.b.2
 Distum illud Iob. Numquid innocens perijt, quomodo. 130.d.1
 Distum egregium D. Augustini Ecclesia Doctoris. 157.a.1
 Distum egregium D. Cyrilli. 158.b.2
 Distum sancti Patris Augustini notabile. 158.b.2
 Distum Isidori. 192.e.2
 Distum quoddam valde durum, & inopinabile. 295.d.2
 Distum egregium D. Cyrilli. 231.d.1
 Distum notabile D. Hieronimi. 243.d.1
 Dies quadagesimales, & alij dies ieiunij consecrati. 157.b.1
 Dies in quibus quomodo compleantur. 195.d.2
 Dies vltionis, quo pacto conuenit cum tempore placabili, & accepto. 200.a.2
 Dies enim vltionis in corde meo, &c. quomodo. 228.c.2
 Dies vltionis, quis. 229.a.1
 Differentia veteris, & nouae legis. 107.b.1
 Differentia inter facere iustitiam, & apprehendere iustitiam. 118.a.1
 Differentia inter victimam, & holocaustum.

- stum. 120.d.2
 Differentia inter eos, quibus predicabant Apostoli, & quibus predicaturus erat Iesus. 148.a.1
 Differentia inter vltionem, & vindictam. 176.b.1
 Difficultas optima in tex. 5. cap. 55. 113.c.2
 Dimitte eos, qui contrafracti sunt, liberos, quomodo. 156.e.1
 Diocletiani impissimi, fraus. 94.d.1
 Disciplina pacis nostra, super Deum hominem, quomodo. 76.c.2
 Discipuli Christi, & eorum sectatores, plantant caecos, & fundant terram. 48.d.2
 Discipuli Christi tempore passionis, non omnino fuerunt immunes à peccato. 86.b.1
 Discrimen, inter diligentes, & negligentes Deum. 262.a.2
 Discrimen inter bonos, & malos, quando patebit. 273.d.2
 Discrimen inter Eunuchos, & Alienigenas. 110.e.2
 Discrimen inter virum sanguinem, & dolosum. 166.c.2
 Discrimen inter iudicem bonum, & sceleratum. 231.a.2
 Dissolue colligationes impietatis, &c. quomodo. 155.c.2
 Dispersi Israel, qui. 121.b.2
 Dispositio, decretum, ac ordinatio, existens in mente diuina, respectu omnium creaturarum. 26.d.1
 Distinctio filiorum Dei a ceteris nationibus, facile cognoscitur. 206.a.1
 Distinctio Thomae Aquinatis distum egregium. 289.a.2
 Diuina veriores, quae. 184.e.1
 Diuus Thome recenset modos præcipuos, quibus hominum genus, solet delinquere committendo. 172.d.2
 Dixerunt fratres vestri, &c. quomodo. 289.e.2
 Docet nos Deus, quomodo sit ieiunandum. 153.c.2
 Docet nos Deus, quale genus ieiunij sit ei gratum. 155.b.1
 Doctissimus Vates Isa. vitur Tropo, qui vocatur Exallage. 108.c.1
 Doctores Ecclesia, sunt velut Arbores, mira magnitudinis. 189.d.2
 Doctrina gentium, & mathematicorum, quales. 24.e.2
- Documentum vtile, & necessarium. 112.c.1
 Dogmata in quibus fulcitur, & ornatur Ecclesia. 67.c.2
 Domine, quis credidit, &c. quomodo. 71.a.1
 Dominus fidelis, constans, & stabilis in suis promissionibus. 22.d.1
 Dominus respiciet Ecclesiam suam miranti. 28.e.1
 Dominus enim dedit mihi linguam eruditam, &c. quomodo. 33.c.1
 Dominus Deus, aperuit mihi aurem, &c. quomodo. 34.e.2
 Dominus est facilis, ac propensus ad ignoscendum. 113.e.1
 Dominus, sol iustitia. 181.e.2
 Domus mea, domus orationis vocabitur. quomodo. 121.d.1
 Donum Dei duplex. 241.c.2
 Dorsum, est eminentior pars corporis. 35.b.1
 Duo nobis præclara beneficia conferuntur in incarnatione filij Dei. 21.d.2
 Duo sunt genera filiorum Abrahae. 41.b.1
 Duo peccata Deus valde abominatur. 166.c.2
 Duo genera agnium, sunt in Ecclesia. 266.c.2
 Dura, & execrabilis Diaboli seruitus. 61.a.1
- E
- E Adem punitione, non numero, sed specie, punitet Deus iniquitates patrum, & filiorum. 259.c.2
 Ecce dedi te in lucem gentium, &c. quomodo. 21.a.1
 Ecce testem populis, dedi eum, &c. quomodo. 107.e.1
 Ecce saluator tuus venit, quo. 219.d.1
 Ecce merces eius cum eo, &c. quomodo. 219.b.2
 Ecce facti sumus, vt immundi oēs nos, &c. quomodo. 242.d.2
 Ecce scriptum est coram me, non tacebo, &c. quomodo. 259.d.1
 Ecce enim ego creans caelos nauos, &c. quomodo. 268.c.2
 Ecclesia ante Christi aduentum, vilis, & abiecta dicebatur. 56.d.1
 Ecclesia sponsa Christi. 67.c.2
 Ecclesia tamquam mater futura innumerabilium populorum, mouetur popularitatem percipere spirituales. 91.b.1
 Ecclesia

- Ecclesia præsens, vocatur deserta, & sterilis.* 91. d. 1
Ecclesia triumphans ad præsens, aliquantum sterilis, & parum fecunda. 91. e. 2
Ecclesia locum tenentis sui, & pelles Tabernaculorum suorum extendit ad amplissimas regiones. 93. b. 1
Ecclesia Catholica docet, filium ab aeterno productum esse a Patre. 8. c. 2
Ecclesia Christi, per gratiam Dei in senectute concepit. 28. a. 1
Ecclesia primitiva in eius exordio, videbatur sterilis. 28. a. 1
Ecclesia Catholica, Vidua. 94. b. 2
Ecclesia militans, numquam summissur, & perit. 97. a. 2
Ecclesia vocatur paupercula. 98. a. 1
Ecclesia in sui primordio erat valde tenuis. 93. a. 2
Ecclesia, est bene fundata. 101. d. 1
Ecclesia Christi militans, & triumphans. 120. a. 2
Ecclesia collecta, ex populo Iudaeo, & Gentili. 163. b. 1
Ecclesia est progressura, & duratura, usque ad consummationem saeculi. 180. e. 2
Ecclesia, quibus fuerit data. 184. a. 2
Ecclesia Dei non est amplius domus hostiarum, & fumorum, sed orationis. 185. e. 1
Ecclesia militans ex quibus resulat. 187. e. 2
Ecclesia est locus, in quo sanctificatur Deus, & quem ipse sanctificavit. 189. e. 2
Ecclesia est locus, ubi quiescunt pedes Dei. 189. c. 2
Ecclesia Civitas Dei, quandoque fuit appellata Synagoga, & secta pessimorum hominum. 190. d. 1
Ecclesia in sui primordio, opprobria, iniurias, persecutiones, & contumelias fuit passa. 190. c. 2
Ecclesia posita in superbiam saeculorum, quomodo. 191. c. 1
Ecclesia fuit constituta Domina gentium. 191. e. 1
Ecclesia particularis potest errare, non tamen Universalis. 195. c. 1
Ecclesia in sui primordio fuit minima, postea crevit in gentem magnam. 193. e. 2
Ecclesia seu cognatio fidelium, fuit praesignata per Syon. 201. e. 2
Ecclesia collecta ex gentibus, & Iudaeis, duplici confusione affecta, duplicia possidebit. 205. c. 2
Ecclesia agit gratias Deo, de praclaris beneficiis. 206. c. 2
Ecclesia comparatur sponso, & sponsa. 206. a. 2
Ecclesia Christi, quomodo dicitur magna. 211. a. 1
Ecclesia, corona gloria. 211. e. 1
Ecclesia, surdè potest dici virgo. 214. c. 2
Ecclesia est domus Dei. 217. a. 2
Ecclesia gentium, mysticè dicta est filia Syon. 219. d. 1
Ecclesia dilecta, & unica filij Dei sponsa. 220. a. 2
Ecclesia diversis nominibus appellatur, & quare. 220. b. 2
Ecclesia figuratur per Hierusalem, ubi erat cultus Dei. 262. e. 2
Ecclesia præsens ex bonis, & malis, est constituta. 273. d. 1
Ecclesia ex gentibus constituta, dicuntur insula. 14. d. 1
Ecclesia aedificabuntur per pios, & misericordes. 163. a. 1
Edom, & Bosra, quid sint. 223. d. 1
Edom, & Bosra, quid significant. 223. d. 1
Effusus divini numinis, & gratia, qui. 206. b. 1
Egenos, vagosque induc in domum tuam, quomodo. 156. c. 2
Egidius Atheniensis ex Regia stirpe ortus. 134. c. 2
Ego, ego locutus sum, & quomodo. 8. a. 2
Ego, ego ipse consolabor vos, quomodo. 47. a. 2
Ego annuncio iustitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi, quomodo. 140. c. 1
Ego Dominus in tempore eius, quomodo. 194. c. 1
Ego sum, qui loquor iustitiam, quomodo. 214. b. 2
Ego autem opera eorum, & c. 296. b. 1
Egredi, quid denotet. 301. d. 1
Egregia D Augustini sententia. Hom. 35. 74. a. 2
El. hana Ephraeus, statuis diebus, ascendeat in Templum. 111. d. 1
Electi, quando videbunt Deum, oculo, ad oculum. 64. b. 2
Electi vivunt in aeternum. 275. e. 1
Emerere quid significat, & quomodo sumatur in cap. 55. 104. c. 1
Emerentiana in cruciatibus orans, proprio sanguine, quem pro Christo constanter effudit.

- effudit, animam Deo reddidit.* 277. a. 2
Enoch, ambulavit coram Deo. 249. b. 2
Enos primus cepit invocare nomen Domini. 249. b. 2
Epiteta, maximè Christo convenientia. 62. b. 1
Errata Iudaeorum, qua. 133. d. 1
Erigit manè, mane erigit mihi aurem, quomodo. 34. e. 1
Erubescencia, & confusio, quo differant. 93. e. 2
Erubescit, & confusio, pluribus de causis, potuit contingere in Christi fidelibus. 94. e. 1
Esaïas in cap. 49 alloquitur omnes gentes. 144. 1
Esaïas ostendit Deum valdè protensurum Ecclesiam suam. 28. a. 2
Esaïas quid intelligat per signum. 28. e. 2
Esaïas, cur potius pedes, quàm cetera corporis membra commendat. 62. d. 2
Esaïas de quo recessu loquitur, cum inquit. Recedite, & c. 65. e. 2
Esaïas clarè & aperte satis, differit de Christi passione. 70. a. 1
Esaïas in cap. 54. predicat vocationem gentium. 90. b. 1
Esaïas, cur d. Deum non cognovisse gentes. 108. d. 1
Esaïas docet quo pacto, quis valeat Deum quærere, & invenire. 112. e. 2
Esaïas remouet falsam, & inanem Iudaeorum opinionem. 118. d. 2
Esaïas describit statum bonorum, & malorum hominum. 128. a. 2
Esaïas, quibusdam verbis increpat Iudaeorum Idolatras. 133. b. 2
Esaïas, quid velit innuere illis verbis. Et ornasti te regio ornamento, & c. 136. e. 2
Esaïas, quid per congregatos intelligat. 140. d. 1
Esaïas cur dixit. Annuncia populo meo scelera eorum, & subdit, & domus Iacob peccata eorum. 151. b. 2
Esaïas, quandoque accipit continens, pro contento. 225. c. 2
Esaïas admiratur, & quare. 234. a. 2
Esaïas, cur tam vehementer, & efficaciter deprecatur Deum. 238. a. 1
Esaïas, quomodo loquatur de caelo in c. 64. 238. a. 2
Esaïas Evangelista, & Propheta. 245. a. 2
Esaïas videtur sibi ipse inconstans. 251. b. 2
Esaïas ponit discrimen in tribus. 264. b. 2
Esaïas differit de iudicio futuro. 294. d. 1
Esaïas ostendit, quanta cum celeritate, veniet Deus ad iudicium. 294. b. 2
Esaïas, sigillatim, rationabili causa subsistente, percurrit omnes ferè nationes. 297. d. 2
Esaïas ad quid terminet hunc librum. 302. e. 1
Esaïas, quomodo interpretetur. 16. a. 1
Et recordatus est dicrum saeculi Moysi, & c. quomodo. 233. b. 2
Et vos, qui dereliquistis Dominum, & c. quomodo. 262. a. 2
Et non erunt in memoria priora, & c. quomodo. 260. c. 2
Et assumam ex eis sacerdotes, & c. quomodo. 299. a. 2
Et erit mensis, ex mense, & c. quomodo. 300. b. 1
Et erunt usque ad satiètatem visionis, omni carni, quomodo. 303. a. 1
Et occupabit salus muros tuos, & c. quomodo. 192. e. 1
Et complebuntur dies luctus tui, & c. quomodo. 193. a. 1
Et aedificabunt deserta a saeculo, & c. quomodo. 202. d. 1
Et stabunt alieni, & c. quomodo. 204. e. 2
Et dabo opus eorum in veritate, & c. quomodo. 207. e. 1
Et videbunt gentes iustum tuum, & c. quomodo. 210. e. 1
Et conuersum est retrorsum iudicium, & c. quomodo. 173. b. 1
Et vidit Dominus, & c. quomodo. 174. a. 1
Et reges in splendore ortus tui, quomodo. 182. d. 1
Et non erat qui transiret per eam, quomodo. 191. a. 1
Et nunc formans me ex vitro, & c. quomodo. 20. a. 1
Et Israel, non congregabitur, quomodo. 20. a. 2
Et afferent filios tuos in vlnis, & c. quomodo. 28. d. 2
Et erunt Reges Nutritiui, & c. quomodo. 28. c. 2
Et dicit ad Syon. Populus meus, es tu, quomodo. 49. e. 1
Et sine argento redimimini, quomodo. 58. c. 2
Et nunc quid est mihi hic, & c. Horum Genitorum sensus duplex. 59. d. 2
Et

- Et vidimus eum, &c.* Particula ista dupliciter exponitur. 73 b. 2
Et non dicat filius Aduens, &c. quomodo. 118. c. 2
Et ipsi effodisti libamen, &c. quō. 133. c. 1
Et antebit faciem tuam, &c. quomodo. 158. b. 1
Et non apprehendet nos iustitia, &c. quomodo. 171. a. 1
Eihruria, pars Italia. 298. e. 1
Essangelium, est ipsum iustum res iusta, & ius diuinum. 40. a. 1
Euangelium innuit Esaias vbiq̄ue, & vnde quae extendendum. 91. c. 2
Euangelium vocatur vita. 107. c. 1
Eunuchi, quid denotent. 119. e. 1
Eunuchi multiplices. 119. a. 2
Eunuchi, qui sint secundum Gregorium. 120. b. 1
Eunuchis, quid dicat Deus. 119. b. 1
Eunuchos, & Aduens, cur Deus trahit ad se. 119. a. 1
Eunuchum, & Aduenam Deus consolatur per Prophetam. 121. d. 2
Ex Abraham multo & fere innumarabiles populi prodierunt. 40. d. 2
Ex latere Christi percusso, velut ex quadam caeuerna, defluxit sanguis, & aqua, vnde formata est Ecclesia. 42. b. 1
Ex quibusdam contrapositionibus, quid velit Isa. summam inferre. 264. d. 2
Ex viro, de quo semina facta est, vterque sexus accipitur. 302. b. 1
Excellentia, & prerogativa praesentis Ecclesiae, per Christum instituta. 273. a. 2
Excellentia, & praerogativa nona legis, super veterem. 191. e. 2
Excusatio Sultorum, ac insipientium Iudaorum. 32. c. 2
Excusationibus, & quare Iudaorum, satisfaciunt Deus per Prophetam, & eos recipit. 165. c. 2
Exempla, & testimonia clarissima sanctorum Martyrum, & virginum. 271. a. 1
Exempla discipulorum, & Christi eorum Praeceptorum. 150. b. 1
Exemplum D. Aug. praclarum. 73. c. 1
Exemplum sumendum est a Hierosolymis templi Salomonis. 109. c. 1
Exemplum cuiusdam viri, Medicae artis peritissimi. 111. a. 2
Exemplum pullorum Auisum, egregium. 150. b. 1
- Exemplum optimum Aranearum.* 108. a. 2
Exemplum Interpretis egregium, circa illud Torcular calcanti solus. 225. d. 2
Exemplum manuductiuum, & sensatum. 239. b. 2
Exemplum optimum contra Iudaos. 243. a. 1
Exemplum quoddam pulchrum, circa illud. praeterit figura huius mundi. 268. c. 2
Exercitus Romanorum, tanquam fluvius violentus accessit Hierosolymam. 177. c. 1
Expansio manus meas, &c. quō. 255. d. 2
Expansio manus, cur fiat. 256. e. 1
Expectatus iudicium, &c. quomodo. 172. c. 1
Expectauimus lucem, &c. quō. 171. c. 1
Expositio optima Authoris super illud. Et nuncquid mihi est hic. 61. a. 1
Expositio egregia D. Cyrilli super illud. Non erat ei species, &c. 73. b. 1
Expositio optima Dini Hieronymi super idem. 73. c. 1
Expositio quaedam magis conueniens, circa hominum instabilitatem. 74. a. 1
Expositio D. Hieronymi qui tax. tex. LXX. Interpretum legit. Abiit tristis in via cordis sui. 142. b. 2
Expositio luculenta. Dini Hieronymi super illud. Tunc delectaberis super Domino, &c. 162. a. 2
Expositio quaedam magnam vim videtur facere ipsi textui. 187. e. 1
Expositio iuniorum super illud. Puer centum annorum, &c. 274. d. 1
Expositor quid fuerit pluries expertus. 74. a. 2
Expositores quidam conciliant quandam verborum contradictionem. 255. a. 1
Exprobatio, & quarumonia aduersus Phalangis Iudaorum. 126. b. 2
Expuerit faciem, quamcumque videtur excellere iniuriam. 35. a. 2

F

- F**aber infernalis, opera, actiones, & officia, quomodo habuerit, a Deo. 101. c. 1
Faciem suam Christus, non auertit a percutientibus. 35. b. 2
Faciem suam Deus, auertit a nobis, & quando. 141. d. 2
Factus iniustissimus, quare. 122. b. 2

Falsi

- Falsi sumus immundi omnes.* 246. c. 1
Factor, & creator tetendit caelos, & fundauit terram. 47. c. 1
Factus est eis Saluator, quomodo. 231. c. 2
Facultates in qua sint impendenda. 188. a. 1
Falsa Iudaorum assertio. 82. a. 2
Falsa quorundam existimatio. 257. a. 1
Falsa quorundam Religiosorum opinio. 296. a. 1
Fas erit, necessitate urgente, iurare per Deum verum, & non per alium quempiam. 267. d. 2
Fasciculi deprimentes, qui. 155. c. 2
Fert Deus sententiam, aduersus quoddam hominum genus. 258. d. 2
Festinitas quorundam Hebraeorum. 278. d. 2
Festinitates Iudaorum, quomodo, & quando sint tolleranda. 278. d. 2
Fideles, non habent, quid timeant. 94. b. 1
Fidelium status, diuersi. 292. c. 2
Fides Christi nullo vnquam tempore, deficiet. 300. c. 1
Fides, & virtutes sunt fundamenta generationis, & multiplicationis fidelium in sempiternum permansura. 161. d. 2
Fides Ecclesia est semper permansura. 207. e. 2
Fiducia inanis Iudaorum. 60. e. 1
Figura distinctionis, qua futura est in futuro iudicio. 82. a. 2
Figura Hypallage, est satis frequens apud Prophetas. 242. d. 1
Figura quadam vititur Propheta qua Graece dicitur Apoptosis. 216. c. 2
Figura, qua fit mutatio Personae, dicta ex allage. 259. b. 2
Figura Sinedocken, qua. 261. e. 2
Figura huius mundi praeterit, sed non substantia. 268. e. 2
Figuratum longe praestat ipse figura. 213. d. 1
Filia tua de latere surgent, multipliciter exponitur. 183. a. 2
Fili non negantes, filij adhaerentes, & filij fideles, qui. 232. b. 2
Fili Jacob fuerunt Patriarcha, ex quibus prodierunt tot gentes. 236. c. 2
Fili Israel post datam legem, scelera, & flagitia grandia perpetrarunt. 248. b. 1
Fili promissionis, poterant nuncupari, fratres Apostolorum, & Prophetarum. 298. e. 2
Fili Dei electi, dicuntur semen Abraha. 261. c. 1
Filius Abraha, qui. 266. a. 2
Fili, & electi Dei, habent materiam generationis. 293. b. 1
Fili tui protecti sunt, &c. quomodo. 51. e. 1
Fili Dei, qui. 162. d. 2
Fili tui de longe venient, &c. quomodo. 183. c. 1
Fili Dei, & Ecclesia, qui. 183. d. 2
Fili Ecclesiae lugent, & quare. 195. c. 2
Fili Peregrinorum, qui. 203. d. 1
Filio Dei, primo iure conuenit, vt verbo sustentet agros. 34. b. 1
Filio Zacharia in vtero Matris sanctificatione, non incongrue tribui possunt illa verba. Audite insulae, &c. 14. b. 1
Filio Dei Saluatori nostro, non fuit datus spiritus ad mensuram. 33. d. 1
Filos immolamus Deo dupliciter. 136. a. 1
Filium Dei non solum vocauit ab vtero Deus Pater, sed ab aeterno. 15. a. 1
Filius terra, quis dicitur. 3. c. 2
Filius Dei primus & nouissimus. 7. c. 2
Filius Dei est ille, cui conuenit, hoc verbum. Vocare. 8. a. 2
Filius, quamque mittatur a Spiritu sancto quemadmodum, & a Patre, non tamen est minor illo. 8. d. 2
Filius Dei, dicit per Prophetam Dominus ab vtero vocauit me, &c. 15. a. 1
Filius Dei multifariam fuit glorificatus. 20. c. 2
Filius Dei, cur dicitur formatus in vtero. 20. c. 2
Filius Dei solus est verè iustus, immo ipsa iustitia. 44. d. 1
Filius Dei cur venit in mundum. 66. a. 2
Filius Dei exaltabitur, & a terra eleuabitur. 66. d. 2
Filius Dei ex Iudaeis est ortus, inter eos emittitur, atque conuersatus. 71. e. 2
Filius Dei, quomodo procedit a Patre. 80. d. 1
Filius hominis, mundum iudicaturus, non amplius tacebit. 78. c. 1
Filius Dei testis. 107. b. 2
Filius Dei fuit testis eorum verum, quae erant in sinu Patris obiecta. 107. c. 2
Filius Dei, datus est in testem, Ducem, & Praeceptorem. 168. a. 1

Filius Dei glorificatus a Patre. 108.e.1
 Filius hominis beatus, & salix, quis dicitur. 108.a.1
 Filius, dicitur braccium Dei. 174.a.2
 Filius Dei, est iustitia Patris. 210.d.2
 Filius Dei à Patre procedit. 210.e.2
 Filius Dei, dicitur Angelus. 232.d.1
 Filius Dei admonetur, et excitatur ad assumendum robur. 56.a.2
 Filius Dei, dicitur esse filius hominis. 94.e.2
 Finis orationis, Deus. 288.d.2
 Finis Prophetia Isa. Propheta. 302.d.1
 Finis, & scopus virtutis. 129.a.1
 Finis rectus omnis nostrae intentionis, Christus. 141.d.2
 Finis ad infinitum, nulla est proportio. 96.b.2
 Flagella, qua patimur in hoc mundo, sunt brevissima. 96.d.2
 Flagello triplici flagellatur Christus secundum D.P. Aug. 248.a.2
 Flumen, numquam arefcit, sed semper manet. 10.b.1
 Fluvius violentus, potest significare spiritum sanctum. 177.d.2
 Fœdus in eundem cum fidelibus, erit perpetuum. 207.e.2
 Fœdus datum Moyse, præterijt. 207.e.2
 Fons viva apud Dominum. 103.a.1
 Fons uberrimus, & indeficiens, qui. 161.b.1
 Fons, & pelagus indeficiens, est Deus Benedictus. 270.a.1
 Formaloquendi Prophetarum. 3.d.1
 Forma quadam locutionis Propheta aduertenda. 61.c.2
 Forma quadam loquendi, quid innuat Isa. secundum D. Hieronymum. 72.b.1
 Forma, & species Domini Nostri. 73.b.1
 Formula quadam loquendi, quid velit insinuare Regius Propheta. 3.b.1
 Fortes iustitia, qui. 201.e.2
 Fortitudinem gentium comedetis, &c. quomodo. 203.e.2
 Fortium dividet spolia, quomodo. 83.d.1
 Fragilitas humana, quibus verbis explicetur. 47.b.1
 Franciscus de Paula, fundator ordinis Minimorum. 49.b.1
 Franciscus de Paula, cum esset minimus, & minimorum ordinem instituisset, crevit in mille. 194.b.1
 Frange esurienti panem tuum, quomodo. 156.a.2

Fratres nostri, qui. 290.d.1
 Frequens sacra scriptura vsus. 181.c.2
 Frequentes, & multi clamores, a Sanctis Patribus, emissi. 180.b.2
 Fructus Dominica Passionis. 82.a.1
 Fructus laborum, Christi. 82.c.1
 Fructus passionis Christi, in plurimos fuit distributus. 82.d.1
 Fructus laborum, quis. 143.a.1
 Fructus, & beneficia maxima que sunt habituri, qui debite se iunauerunt. 157.a.2
 Fructus Apostolorum, qui. 275.b.2
 Frumenta abscondere quid sit. 149.a.2
 Fumus, ex igne procedit, & coalescit. 259.b.1
 Fundamenta Ecclesia, fuerunt Apostoli. 98.d.2
 Fundamenta in montibus sanctis, qua. 261.d.1
 Fundamentum primum, & præcipuum Ecclesia, Christus. 98.c.2
 Fundari in iustitia, quid sit. 99.d.1
 Fundatores ordinum, creverunt in gentem maximam. 194.a.1
 Furor, & ira, non sunt in Deo, nisi metaphorice. 6.c.1

G

Gabriel Angelus & divinus Vates, videntur inter se dissidere. 15.c.1
 Galilei promulgatores, non immerunt Romanorum potentiam. 122.d.2
 Gaudere cum gaudio, quid sit. 292.b.1
 Gaudete, & laudate simul deserta Hierusalem, quomodo. 64.e.2
 Gaudete cum ea gaudio, &c. quomodo. 192.b.2
 Gaudium inexplicabile innuit Propheta. 90.c.2
 Gaudium, laus, & honor, quid sint. 47.e.1
 Generare, & generari, non sunt idem, neque Paternitas, & filiatio. 235.b.1
 Generare in conturbatione, quid. 275.c.2
 Generatio duplex, viraque mirabilis. 80.d.1
 Generatio, cuius meminit Isa. cap. 53. potest esse quadruplex. 78.e.2
 Generationem eius, quis enarrabit quomodo. 79.a.1
 Geni humano Deus cogitavit salutem asferre in brachio suo. 174.e.1
 Genes,

Generis humani perpetuus, & implacabilis hostis, quis. 268.b.2
 Gens Iudaica, maxime contemptibilis, & abiecta. 22.a.1
 Gens Hebraeorum meretrix, & fornicaria. 132.a.1
 Gens Hebraeorum reprehenditur a Christo, & a sanctissimo Vate. 132.c.1
 Gentes, Duces, ac Imperatores Romanorum, diruerunt, & subverterunt Vrbes Iudae. 53.d.1
 Gentes ante susceptam fidem, derelicta. 96.b.1
 Gentes a Deo sanata, in tres Classes partuntur. 143.d.1
 Gentes expectantes, & expetentes lucem. 171.a.2
 Genes ignorantia tenebris involuta, & Iudaei errorum caligine occupati. 180.d.1
 Gentes ad fidem conuersa, appellantur filij Ecclesia. 183.b.1
 Gentes ad Christum conuersa, quibus comparantur. 180.b.2
 Gentes, quomodo dicantur solitudine vastari. 189.e.1
 Gentes audita prædicatione Evangelij, per fidem ad Christum cucurrerunt. 254.c.1
 Gentes quærentes Deum in vanis Rethorum, & Philosophorum dogmatibus, & Poetarum figmentis, eum non inuenerunt. 255.c.1
 Gentes quaesierunt Deum, & non inuenerunt, & quare. 255.e.1
 Gentes fremuerunt aduersos electos Dei. 291.a.1
 Gentes baptismatis lauacro, emundantur ab omni inquinamento carnis. 299.d.1
 Gentes plures fuerunt, quam Iudaei conuersi ad fidem. 83.c.1
 Gentes, per quem iurabant. 267.d.2
 Gentiles olim colebant plures Deos. 287.d.1
 Gentilitas sterilis. 90.c.1
 Gentilium, & Iudaeorum opiniones. 100.d.1
 Gentilium superstitio. 263.a.1
 Genus quoddam officij, vtile, & salubre. 150.a.2
 Genus falsitatis maximum, & optatissimum. 192.b.1
 Geographi qui sint. 184.b.2
 Germen plantationis Dei, arefcere non potest. 193.a.2
 Gladius sanctus, & magnus, qui. 16.c.2
 Gila drus in scripturis, quid. 295.a.1

Gloria Domini operuit Moysen, & quando. 158.d.1
 Gloria Domini, quando fuit orta super Hierusalem. 181.b.1
 Gloria eius in te videbitur. 182.b.1
 Gloria nostra, qua sit. 270.a.2
 Gloria Dei omnimoda. 293.a.2
 Gloriam meam alteri non dabo, quomodo. 7.c.1
 Glorians est Pater in filio. 196.b.1
 Gradus in multitudine fortitudinis suae, quomodo. 223.d.2
 Grandia, & præexcelsa nobis conferuntur premia. 96.b.2
 Gramm significat quemcumque virum fidelem. 261.c.1
 Gratta, & veritas, quid sint secundum Cyrillum. 107.b.1
 Gratta habitualis, quid efficiat in homine. 114.a.1
 Gratta iustificans, est aliqua ex parte imperfecta. 114.b.2
 Gratta Spiritus sancti, dicitur signum. 297.b.2
 Grati veniuntur estis, &c. quomodo. 58.d.1
 Gravis admodum fuit demonum cultus, & seruitus. 268.a.2
 Gravis sanctorum Martyrum persecutio. 290.d.1
 Gravissimum peccatum, & maximum piaculum, quale. 267.e.2
 Grauer errant hij, qui loquuntur vanitatem. 167.d.1
 Gracilim Principes, pro animi sui arbitratu. 105.e.2
 Graecorum cognitio, & scientia perniciosa. 106.b.1
 Gregorij Papa, notabilis sententia. 270.b.2
 Gregorius moralissimus, quomodo interpretatur illud. Puer centum annorum, &c. 274.a.2
 Gregorius XIII & Sixtus V. Simonem quendam puerum in Catalogo sanctorum, ceu verum Christi Martyrem ascripserunt. 278.d.2
 Gulielmus olim sauisimus, postea magnus Domini seruus effectus, sicut, & Paulus. 183.d.1
 Gurgites maris, numquam deficiunt. 10.c.1

H

Habitant iuuenis, cum virgine, quomodo. 214.a.1
 b 2 Hebraei

- Hebrai viam pacis nō cognouerunt. 170.b.1
 Hebrai in Christum Dominum, crudeliter fuerunt debaccati. 50.e.1
 Hebrai, velut lepores, aut Vrſi, laqueis irretiti, capiebantur. 51.e.2
 Hebrai irridenti, & blasphemant nos, & quare. 281.a.2
 Hebrai cultum Dei neglexerunt, & Deus neglexit eos. 286.e.2
 Hebraorum infelix status. 128.b.1
 Hebraorum quorundam impietas. 278.d.2
 Hebraos multa oportuit facere, quā non fecerunt. 33.b.1
 Hac littera. Vt sciam sustentare, &c. diuersis modis legitur. 33.a.2
 Hac dicit Dominus, redemptor Israel sanctus tuus, quomodo. 21.e.2
 Hac requies mea, hic habitabo, quoniam elegi eam. Verba ista de quibus intelligi queant. 190.a.1
 Hac omnia elegerunt in vīs suis. 286.d.2
 Hæreditas dissipata, qua. 23.c.2
 Hæretici, & Iudæi, Christiani nominis hostes. 26.b.2
 Hæretici falsis opinionibus, ac doctrinis nituntur absorbere Christi Ecclesiam. 27.b.
 Hæreticorum vsus, & consuetudo. 279.c.2
 Hieremias, & Ioannes Baptista in vtero sanctificati. 246.e.1
 Hieremias renuenti predicare in gentibus, quid fuerit dictum à Domino. 150.a.1
 Hieronymi dictum notabile. 34.a.1
 Hieronymi notabilis adnotatio. 170.a.1
 Hieronymi dictum super illud. Fortitudinem gentium comeditis. 204.c.1
 Hieronymi opinio super illud. Ecce enim ego creo, &c. 268.c.2
 Hieronymi dictum in Vltimo cap. 390.d.2
 Hieronymus satis acutè dubitat penes text. quantum 48. cap. 10.c.1
 Hieronymus, quid per populum, quid uē per pauperes intelligat. 25.b.1
 Hieronymus per ornamenta Ecclesie, quid intelligat. 27.d.1
 Hieronymus, per Oricam quid. 51.c.2
 Hieronymus, quid per arboris ramos. 67.b.2
 Hieronymus super illud. Generationem eius qui enarrabit. tres asserti expositiones. 78.d.2
 Hieronymus quomodo interpretetur illud. Me etens, &c. 152.c.2
 Hieronymus per duplicem confusionem, quid intelligat. 205.d.2
 Hieronymus quid dicat de vestibus Christi. 228.a.1
 Hieronymus dubitat, cur Isa. meminit, Abraham, & Iacob, pratermissis Isaac. 236.d.1
 Hieronymus quorundam exemplo comprobabat primum textum Isa. 65. cap. 254.a.2
 Hieronymus, & Diuus Cyrillus, aliter exponunt illud. Dimittens nomen vestrum. 266.e.1
 Hieronymus probat aduersus Arrianos, Christum Iesum esse verum Deum. 267.b.2
 Hieronymus aliter exponit illud. Glorificetur Dominus. 290.a.2
 Hierusalem infelix, & misera. 49.d.2
 Hierusalem quomodo dicatur abris non à vno. 52.d.2
 Hierusalem fuit domicilium, & sentina, omnium Augurum, auspicum, & diuinorum. 131.c.2
 Hierusalem, quam nuper, vel potius ab æterno Deus creauit, qua sit. 270.c.1
 Hierusalem duplex. 292.b.1
 Hierusalem noua, qua. 292.c.1
 Hierusalem mulieris nomine appellata, vberibus, & lacti comparatur. 292.b.2
 Hilarionis Tabatensis vita humilis, & abiectione. 134.d.2
 Hilarius subtiliter, & efficaciter, arguit contra Hæreticos. 267.c.2
 Hinnitus non semper est signum gaudij. 91.a.1
 Hipocritarum verbo omnium impurissimum. 65.c.2
 Hipocritarum fiducia, fiduciam Arancarum comparat D. Greg. 169.c.1
 Hipocrita existimant prater se omnes alios fore immundos. 758.d.2
 His, qui prope, & his qui longè, promissit Deus se daturum pacem. 143.c.1
 Hoc nomen Syon, & Hierusalem quadrisariam possunt sumi. 25.d.1
 Hoc nomen Christus, parum ipsi Deo congruebat ante Natiuitatem. 154.a.2
 Hoc d. Dominus. Hoc est factus mecum cum eis, quomodo. 178.a.2
 Holocausta eorum, & vltima eorum, quomodo. 120.c.2
 Hominem iustum, non decet honorem sibi assumere. 293.e.2
 Homines superbi, & elati, humiliabuntur. 25.a.1

Homines

- Homines lasi, & penè vita functi, Deo verbo sustentantur. 34.d.1
 Homines vanissimi, qui. 45.d.1
 Homines tamquam bestia commorantes in syluis, salubus, & precipitius, qui. 122.d.1
 Homines suapte natura, sunt procliuiores ad malum, quàm ad bonum. 129.b.1
 Homines quidam siluestres, & feris similes. 143.c.2
 Homines quandoque de Deo conquerruntur. 152.c.2
 Homines iudiciorum Dei causas, & rationes impudenter exquirunt. 152.c.2
 Homines vtriusque sexus, ad Christianam fidem pertinent. 183.a.2
 Homines pijs, & iusti dicuntur volare vt nubes, & quasi columba ad fenestras suas. 186.a.2
 Homines deuoti dicuntur stare super fenestras suas. 186.d.2
 Homines horridi, & inculti habitantes nouum orbem apprehenderunt fidè. 187.a.1
 Homines in quocumque statu deliquerunt. 248.e.1
 Homines innumeri, & planè diuini, fuerunt post datam legem. 249.d.2
 Homines possunt esse absque peccato, & prateritum morali, ac lasciuero. 251.d.1
 Hominis est praparare animam. Prou. 16. quomodo. 114.c.1
 Homo, qualem cognitionem habeat de maiestate, & potentia Dei. 285.a.1
 Homo cibus, & esca serpentis. 276.d.1
 Homo Dei gratia delinutus, non potest non peccare, & sine gratia Dei praueniēte, non potest seipso, a peccato resurgere. 200.a.1
 Homo est lutum, & Deus est fictor, & fictulus. 244.d.2
 Homo absque Dei auxilio praueniēte, non potest resurgere a peccato. 114.c.1
 Homo malus quandoque affligitur in meditando. 167.c.2
 Horti, Pomeria, & loca nemorosa valde comoda, sunt idonea, & plena voluptatibus. 256.e.2
 Humanitas Christi processit de terra stientii. 72.b.2
 Humanitas Christi, fuit indumentum diuinitatis. 228.d.1
 Humiliare animas, quid sit. 253.a.1
 Humiliatio non potest accipi pro seiuinio in cap. 58. 153.a.1
 Humilis Iudæorum petitio. 244.d.2
 Humilitas maxima & patientia Christi. 81.d.1
- I
- Iacob Patriarcha, quid de Christo Messia prædixerit. 225.b.1
 Iacob. Pater tot Heroum, & Patriarcharum, fuit Deo maxime gratus. 4.d.1
 Iacob, & Israel, secundum carnem, & secundum spiritum. 7.d.2
 Iacob, & Israel, secundum spiritum, verè fuerunt excusati, & purgati. 9.b.1
 Idola sunt plusquam nihil. 167.d.1
 Idololum nihil est. 287.c.2
 Idumæi, & Moabita, qui fuerint. 225.a.1
 Ieiunia nostra spiritualiter potius, quàm carnaliter obseruanda sunt. 157.d.1
 Ieiunium bonum est, pariter, & oratio. 153.e.1
 Ieiunium commissum cupiditatibus rerum terrenarum, & carnalibus ille cebris adunatum, est ingratum Deo. 153.e.1
 Ieiunium, quod nobis in lege noua precipitur, est distinctum à ieiunio veteris legis. 157.d.1
 Ierusalem ciuitas paupercola, misella, ignara, & ebria non a vno. 52.c.2
 Ierusalem duplex. 179.b.2
 Iesus Naue fuit typus, & figura Christi. 15.c.2
 Iesus nomen nouum. 212.e.1
 Iesus Naue, Iesus Syrach, & Iesus Ioseph, fuerunt typi vnius veri hominis, & Dei, qui vocatur Iesus. 213.b.
 Ignis paratus est Iudæis, qui paratus est diabolo, & Angelis eius. 37.a.1
 Ignis ardens resoluuit in fumum, quicquid illi apponitur. 259.b.1
 Ignis Inferni, quomodo possit agere in animam. 302.b.2
 Ignis Infernalis differt a nostro. 302.c.2
 Ignis, & vermis. in cap. vltimo ad quid referantur. 302.d.2
 Ignorantia siue nescientia triplex. 87.e.
 Ignorantia Iudæorum. 8.d.1
 Illa dictio (vniuersalis) sumitur pro multis siue pro pluribus. 193.c.1
 Illa particula. Cunctis diebus saculi, quomodo exponatur. 232.b.2
 Illa dictio (Etenim) quid significet 151.a.2
 Illa dictio (simul) ad quod referat. 259.c.2
- b 3 Illud

Illud pronomen (Eam) quid demonstrat. 261.e.1
 Imagines alia ratione veneramur, & colimus, quam ipsum Deum. 287.d.2
 Imagines, & praesagia eorum, qua nos Christiani, facere didicimus. 134.a.1
 Immunitates, & privilegia noui orbis. 271.c.1
 Impietas omnis exercetur, & deducitur ad quattuor genera hominum. 248.a.2
 Impi, infideles, & haeretici, paulatim decident, & in nihilum redigentur. 36.c.1
 Impi Judas, quid fecerint in Christum. 39.a.2
 Impius quomodo poterit derelinquere viam suam. 113.e.2
 Impossibilia mox Deus, & absque ulla negotio in actum deducit. 42.b.2
 Impositio nominum, vnde. 15.c.2
 Impraeatio proca, & impudens Iudeorum aduersus Christianos. 124.d.1
 Impraeationes contra Peccatores. 84.b.2
 Impius, & immundi, quandoque dicimur pro peccatis proximorum, & alij rationibus. 246.c.2
 In Pharetra sua abscondit me, quomodo. 17.a.2
 In doloribus dormietis. Particula ista tripliciter exponitur. 37.a.2
 In Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. 64.a.1
 In Christi passione, impij pro sepultura, & diuites pro morte, dati sunt. 80.a.2
 In vanis scientijs, & mundi illecebris, & voluptatibus, nulla est firma quies, nec diuturna possessio. 106.c.1
 In partibus torrentis pars tua tripliciter exponitur. 132.e.2
 In multitudine via tua laborasti, &c. quomodo. 137.c.2
 In lege noua licet quibuscunque hostias offerre, super altare Dei. 185.d.1
 In reconciliatione mea, miserus sum tui, quomodo. 189.a.1
 In gloria eorum, superbietis, quomodo. 204.b.2
 In statu legis scripta, multis fuerunt iusti, & Deo grati. 249.c.2
 In infidelibus, non sunt vera virtutes. 251.d.1
 Incircuncisi, qui. 277.d.2
 Incomprehensibile, quo pacto potest quari, aut inueniri. 255.c.2

Incredulitas Iudaorum, non fuit causa, quod gratia Christi dimanauerit ad gentes. 180.c.2
 Increpare, quid. 294.d.2
 Indi feruntur, fuisse sagittatores eximij. 298.c.1
 Indi sunt ferè omnes barbari, immanes, & feri. 143.e.2
 Indui fortitudine, quid. 56.c.2
 Indui vestimentis gloria, quid. 56.d.2
 Indutus est iustitia, &c. quomodo. 175.b.1
 Inebriantur aliqui dulci fortuna secundum Horatium. 53.a.1
 Infelicitissimus damnatoru status. 301.c.1
 Infernus, quamdiu durabit, durabit, & ipse ignis perpetuo ardens. 259.b.1
 Infidelitas est grauissimum peccatorum. 137.e.1
 Infidelitatis tres species. 249.a.1
 Infrenare quid sit. 6.b.2
 Ingens gaudium, quo perfundetur Ecclesia, praedicitur. 184.b.1
 Inimici humani generis, qui. 175.d.1
 Iniquitas habet manus, & pedes. 244.a.2
 Iniquitates nostra irruerunt in Christum, tamquam in hostem. 77.e.1
 Iniquitates eorum ipse portabit, quomodo. 82.d.1
 Inuitum nostra perditionis, ex nobis ipsis proficiscitur. 242.c.2
 Insania Ioan. Vuiclef. 281.a.1
 Insipiens Iudaorum expectatio. 290.b.1
 Institutio quadam diuina. 281.b.2
 Institutores, & fundatores tot ordinum in Ecclesia sancta Dei, qui. 49.a.1
 Intelligentia illorum verborum. Et dicam viam facite, &c. 140.c.2
 Intentio actualis in oratione, an perpetuo requiratur. 289.c.1
 Inter tot segetes reperitur patea, & inter grana tritici reperitur Chizania. 144.a.2
 Interlocutores in cap. 63. qui. 122.a.1
 Interpretes faietur se bibisse Calicem tra Domini. 50.a.1
 Ioannes Baptista fuit formatus ex vtero. 20.e.1
 Ioannes fuit sagitta electa, lucerna ardens, vox clamans, & praecursor Domini. 18.b.2
 Ioannes, Egidius, Abbas, Hilariou, & plerique alij extraneis cibis, & penè immun-dis, vrebantur. 277.d.2
 Iob non peccauit quicquam labijs suis. 249.c.2

Iocunditas,

Iocunditas, et animi tranquillitas maxima, qua. 214.c.1
 Ioseph ab Arimathea, posuit Christi corpus, in monumento suo nouo. 81.c.1
 Ipsi Pastores ignorauerunt intelligentiam. Pars ista multipliciter exponit. 125.e.2
 Isaac interpretatur riuus, & gaudium, 41.c.2
 Isaac Patriarcha figurabat Ecclesiam. 236.c.1
 Isaac fuit vnus ex Patriarchis, in cuius semine, etiam gentes fore benedicendas promisit Deus. 236.d.1
 Isaias quomodo inuehit aduersus Iudeos. 124.a.2
 Isaias explicat multa genera peccatorum, qua perpetrarunt ipsi Iudaei. 166.e.1
 Isaias eleganti vtitur metaphora. 167.d.2
 Isaias, quid per iudicium intelligat. 170.c.1
 Isaias coniungit Vfos, cum Columbis, & quare. 171.b.1
 Isaias quibusdam verbis praedicit vocationem gentium. 182.c.1
 Isaias praedicit multas immunitates, & privilegia, qua habitura est Ecclesia, tunc primu ex paucis fidelibus collecta. 188.b.1
 Isa. de qua Ecclesia loquitur in c. 60. text. 6. 190.a.2
 Isaias in primo cap. 61. introducit Christum verum Messiam, exprimentem beneficium, qua est allaturus in mundu. 197.a.1
 Isaias, quid p mansuetos intelligat. 198.a.2
 Isaias quid voluerit innuere per illa verba. Quare rubrum est vestimentum tuum, &c. 225.a.1
 Isaias meminit cuiusdam incomparabilis beneficij, quod fecit misericors Deus erga populum suum. 232.c.1
 Isaias facit apostrophè, & ad Deum se totum conuertit. 235.b.1
 Isaias fuit Vates sanctissimus, & Deo acceptissimus. 245.c.1
 Israel, & Iacob, quid designant. 261.a.2
 Israelita per multum temporis poterant deseri, appellari. 163.a.1
 Ista dictio Hierusalem non est in tex. Hebraico, sed addita fuit textui. 180.a.1
 Iste asperget gentes multas, &c. quo 67.c.1
 Iudas licet mercator pessimus fuerit, veritatem tamen praedicauit. 149.c.1
 Iudas non tribus sua duxerat, sed cunctis Iudaeis dedit nomen. 4.c.1
 Iudas, Pilatus, ministri, ac Principes sa-

cerdotum, quomodo peccauerunt. 85.d.1
 Iuda proditoris confessio. 82.a.1
 Iudaea facit ad instar Adultera. 136.e.1
 Iudaea fuit facta opprobrium, & abiectio plebis. 137.a.2
 Iudaei appellantur nomine Israel, & quare. 3.c.
 Iudaei falsi, & mendaces. 4.b.2
 Iudaei dicuntur domus, & familia Iacob. 4.d.1
 Iudaei maximis fauoribus, & privilegijs, fuerunt honestati. 4.a.2
 Iudaei duri, & inflexibiles. 4.d.2
 Iudaei loco argenti fuerunt venditi, & in seruitutem redacti. 9.c.1
 Iudaei prorsus inexcusabiles. 19.e.2
 Iudaei non debent contristari. 42.b.1
 Iudaei cur fuerint passi, tot miseriae, & calamitates. 50.e.1
 Iudaei, dum Babylonia captiui detinerentur, habuerunt consolatores. 51.b.1
 Iudaei fuerunt valde stolidi, & tardi corde ad credendum. 70.a.2
 Iudaei insultarunt Apostolis. 71.a.1
 Iudaei inuidia excecati, & ebrietate absorpti, non cognouerunt filium Dei. 88.e.1
 Iudaei ignorauerunt quid fecerint contra Christum, & quomodo. 88.c.1
 Iudaei diuersis modis potuerunt cognoscere Christum. 108.d.2
 Iudas ceci omnes. 124.e.2
 Iudaei maxime fuerunt decepti. 131.a.2
 Iudaei inexcusabiles. 131.e.2
 Iudaei filij Auguratrice, filij spurij, & maledicti. 132.b.2
 Iudas insipientes, & fatui, formas, & imagines Idolorum incidabant in foribus, & quare. 133.d.2
 Iudaei idolatra, imagines, & simulachra eorum, vocabantur custodes, seruatores domorum, ac Deos tuclares. 133.d.2
 Iudaei idolatra vbi erigebant Idola. 134.a.1
 Iudaei non solum miserunt legatos ad Reges sibi conterminos, sed procul. 137.c.2
 Iudaei multas vias peragrarunt, & varia itinera confecerunt. 137.d.2
 Iudaei in Dijs habebant fiduciam. 140.a.2
 Iudaei mirabantur, & conquebantur de Deo, & quare. 153.a.1
 Iudaei non iniuria vocati suere genimina Viperarum. 168.c.1
 Iudaei velut aspidem venenati, cogitauerunt consilium, aduersus Christum. 168.c.1

b 4 Iudaei,

Iudas, telas *Aranea* texuerunt. 168. n. 2
Iudas sicut caci palpabant parietē. 171. a. 2
Iudas vsq; & *Columba*, vide quomodo. 171. d. 2
Iudas stulti dici poterant. 172. a. 2
Iudas negauerunt prudentia, & sapientia veterum *Aethiorem*. 172. a. 1
Iudas fatentur se multas iniquitates commisisse. 172. e. 1
Iudas, quando peccauerunt contra *Christū*. 172. e. 2
Iudas insulabant cęco nato a natiuitate. 173. e. 2
Iudas captiui dicebantur. 199. d. 2
Iudas gloriabantur in *Patribus*. 206. d. 2
Iudas in deterius sunt prolapsi. 230. e. 2
Iudas licet solum *ynum* Deum colerent, & profiterentur se esse *populum* *Dei*, postea tamen desecuerunt. 231. e. 2
Iudas per vnuersum orbē dispersi. 243. b. 1
Iudas ad orationes se conuerterunt, postulatantes *Dei* *Clementiam*. 244. b. 2
Iudas sunt peiores *Turcis*, & infidelibus. 248. e. 2
Iudas fuerunt velut *fumi*. 258. e. 2
Iudei in *flammam* quodammodo *fumi* sunt conuersi. 259. a. 1
Iudas *sumo*, & *suffitus* delectabantur. 259. a. 1
Iudas auctorem *viti* in *refecerunt*. 263. d. 2
Iudas, qui eligere poterunt *Deo* nolente. 264. b. 1
Iudas, & ij de quibus loquitur *Paulus*, diuersa ratione montium cacumina arripiebant, & loca abdita, & abstrusa petebant. 279. d. 1
Iudas merito reprehenduntur a sanctissimo *Propheta*. 280. d. 1
Iudais non erat licitum manducare de *Idolo* lothitis. 257. a. 2
Iudais, iussu *Dei*, fuit statutus locus, & constructum *Templum*, in quorū *Deus* colebatur. 257. c. 2
Iudais reuerentibus de *Babylone* in *Ierusalem*, *Deus* reddidit consolationē 142. d. 2
Iudaorum inertia, ac *secordia*. 88. b. 1
Iudaorum plerique, clanculum, augurijs, auspicijs, & demonum praestigijs operam dabant. 258. a. 1
Iudaorum falsa existimatio. 273. a. 1
Iudas vocat *Isaias* semen adulteri, & fornicaria. 131. d. 2
Iudicium mentis cum *Dño*, &c. quō. 19. a. 2

Iudicium quandoque potest sumi pro *rectitudine*, et *directione* bonorū operū. 44. a. 2
Iudicium *Domini*, requiescet in *lucem* *populorum*, quomodo. 44. b. 1
Iuramentum dimittere, quid. 265. e. 2
Iuramentum, & *saturitas* per quid significentur secundum *Hebreos*. 266. a. 2
Iuramentum, & *impracatio* quorundam. 266. c. 1
Iuramentum, quando sumitur pro *execratione*. 266. d. 2
Iuramentum efficax, & validum, quale. 267. d. 1
Iurare in *Deo*. *Amen*, quid. 267. b. 1
Iuravit *Domitius* in *dextera* sua, &c. quomodo. 216. a. 2
Iuri *prophano* libuit contraponere, oleum sanctum cum *Balsamo*. 280. b. 2
Ius *prophanum* quid. 257. e. 1
Ius *prophanum* comedere, quid. 257. e. 2
Ius *Hebraorum*. 280. e. 1
Iusti in *ppetū* hereditabūt terrā. 193. a. 2
Iusti quomodo colliguntur. 129. c. 2
Iusti, & *impij* tolluntur de terra, sed longē diuersa ratione. 130. e. 1
Iusti comparantur *Soli*, *Luna*, et *stellis*. 269. e. 1
Iustitia, & *iudicium* ferē semper se consequuntur, & connectuntur. 107. b. 2
Iustitia duplex. 45. b. 2
Iustitia quandoque sumitur pro *veritate* in *sacris* *litteris*, & *contra*. 224. e. 1
Iustitia qua in *Lege* est, comparata *euangelica* *veritati*, *immunditia* est secundum *Dñum* *Hieronymum*. 246. b. 1
Iustitia, qua *verē*, & *formaliter* *iusti* *sumus* qua. 99. e. 1
Iustitia multiplex. 99. d. 1
Iustitia *Iudaorum*, aut *Hypocritarum* in quo consistat. 246. c. 1
Iustitia nostra relata ad *Dei* *iustitiam*, sūa velut *pannus* *mulieris* *menstruata*. 251. c. 2
Iustus solus potest *Deum* placare. 174. e. 2
Iustus perit, &c. quomodo. 128. b. 2

L

Labia nostra locuta sunt *mēdaciū*, &c. quomodo. 166. e. 2
Lactantiū vera sententia. 46. 1
Lactantius Firmianus probat *Deos* multos colere, esse *contra naturam*, & *pietatem*. 287. d. 2

Lactantius

Lactantius Firm. loquitur abunde de *cruciatibus*, & *penis* *animarū*, vide. 302. e. 1
Lamentatio, & *quarimonia* quorundam. 171. b. 1
Langnor multiplex. 75. e. 1
Langnor, *pauperias*, *inopia*, & *cruciatibus*, non sunt omnino mala. 106. e. 1
Lapides per ordinem sternere, quid sit. 98. d. 2
Lapides dolati, qui. 109. d. 1
Lapides solent esse plerunque *transiennibus* magno *offendiculo*. 218. a. 1
Lapides possunt designare, viros *probos*, *solidos*, & *stables*. 218. e. 1
Lapides eligere, & *proijcere*, qd sit. 218. c. 1
Latitudo *Romani* *Imperij* fuit *praesagium*, & *figura* *Imperij* *Christi*, & *Ecclē*. 22. a. 2
Latitudo, *dilatatio*, & *amplificatio* ipsius *Ecclē*. 27. c. 2
Latitudo *Ecclē* nunquā fuisse, nisi *Christus* aduenisset. 92. a. 2
Latitudo *mentis* *Beatorum*, qua. 301. d. 1
Lauabit in *vino* *stolam* suam, & in *sanguine* *vua* *pallium* suum. *Gen.* 49. 22. 5. e. 2
Laude quacunq; *Deus* est maior. 231. d. 1
Laus *Doctorem*, & *Corona* *Patrum*, qua. 204. b. 2
Laus *oris*, & *cultus* exterior, non est omnino negligendus, aut reprobandus. 289. a. 2
Leitulus, & *stratus* *Iudaorum*. 37. a. 2
Leges, cur instituta. 86. d. 1
Leges quacunq; telis *Aranearum* possunt comparari. 168. c. 2
Legibus carum est, vt earum *transgressores* puniantur. 86. d. 1
Legis *Vmbra* euerfa est, & *littera* *vetustas* iam penitus abolita. 121. a. 1
Leo *Papa* vocat *mundum*, & *praecipue* *Romam*, *siluam* *fermentum* *bestiarum*. 123. a. 2
Leones animalia ferocissima, & in *glauici* *maximē* *dedita*. 276. c. 1
Legittia *sempiterna* erit eis, quomodo. 207. c. 1
Leua in *circuitu* *oculos* tuos, &c. quomodo. 26. e. 2
Leua in *circuitu* *oculos* tuos, aliter exponitur. 182. c. 2
Lex *Moyssi* non fuit sufficiens ad deducendum nos in *vitam* *aternam*. 15. d. 2
Lex *Moyssi*, qualis. 20. d. 1
Lex *Euangelica* exiuit a *Filio* *Dei*. 43. b. 2

Lex noua, re ipsa a veteri non differt. 43. b. 2
Lex *Mosaica* timoris, *lex* *Euangelica* amoris dicitur. 43. c. 2
Lex iniquissima *Tibareniorum*. 122. e. 2
Lex de *mandandis* *senibus*, *abominabilis*. 122. d. 2
Lex *vetus*, quātum *differat* a *noua*. 296. c. 2
Liberatio *Iudaorum*, ex *Aegyptiaca* *seruitute*, *typus* *fuit* *redemptionis* *humani* *generis*. 234. d. 2
Liberatio *osium*. 160. c. 2
Libertas est *Christiano*, per omne tempus *iciuandi*. 157. b. 8
Libertum *arbitrium* *Iudaorum*, *attenuatum*, & *inclinatum*. 43. d. 2
Libertatis *uoluntatis*, nisi *moueat* a *Deo*, non potest recipere *lumen* *gratia* *iustificantis*. 180. c. 1
Libri *Iudaorum*, quibus fouetur eorum *perfidia*, & *impictas*, quā *primum* *sunt* *supprimendi*, vel *comburendi*. 279. a. 1
Licet quandoque *retribuere* *mala* pro *malis*. 176. b. 1
Lignum de quo *meminit* *Isa.* in c. 65. quid potest designare. 275. c. 1
Loca *infernalis*, vocantur *tenebra* *exterior* *res*. 301. d. 1
Loci, & *temporis* *vicissitudo*. 265. c. 2
Locus *ipsius* *Dei*, qui. 238. d. 2
Locutio *Dei* est *ipsa* *met* *actio*. 8. a. 2
Locutio *quadam* *Hyperbolica*. 137. e. 1
Locutio *quadam* *metaphorica*. 294. a. 1
Locutione *Hyperbolica*, vtitur *sanctissimus* *Vates*. 114. b. 2
Locutiones *quadam* *metaphorica*, quibus *vtitur* *sacra* *scriptura*. 238. b. 2
Locutionibus quibusdam *metaphoricis*, quid velit *innuere* *Propheta*. 202. b. 2
Longē *facilius*, & *cuius*, *ordinatur* ad *Deum*, *beneficio* *noua*, quam *veteri* *legis*. 43. b. 2
Longē *deteriores* *sunt* *haeretici*, quam *quis* *aliorum* *hominum*. 248. c. 2
Loqui *iustitiam*, quid. 224. a. 2
Loquitur *Isa* in *cap.* 62. *iuxta* *consuetudinem* *artis* *militaris*. 218. d. 2
Loquitur *Isa.* secundum *Hieron.* de *iustitia* *distribuita* in *tex.* 2. c. 63. 224. e. 1
Loquitur *Propheta* in *cap.* 63. *in* *st* *ar* *homi* *nis* *prudentis*. 231. e. 2
Loquitur *Propheta* in *persona* *impiorū* *cum* *d.* *Ecce* *in* *tra* *uis* *eo*. 242. b. 2

Loquitur

Loquitur Deus per Prophetam saepe, more humano. 26.a.1
Loquitur Vates ad Ecclesiam cum inquit. Et stabunt alieni, &c. 203.a.1
Loth, nepos Abraha, cum suis filiabus fuit commissus. 248.b.1
Lubrici, & incontinentes, numquam quiescunt. 138.e.1
Luctum satis amarum aggreditur Prophe- ta, & quare. 234.c.1
Luctus iustorum, qui. 292.d.1
Luctus iustorum, propter quid. 292.e.1
Lumen gratia, quid efficit in homine. 114.a.1
Lumen de quo loquitur Baruch cap. 5. fuit Christi Salvatoris Aduentus. 180.c.1
Lumen Hierusalem, cur sine corruptione, & transmissum ad gentes. 180.e.2
Lumen Patribus promissum, quale. 182.d.1
Luminaria, qua paulatim extinguuntur in triduo, dum celebratur officium nati- vitatis, quid significant. 291.d.2
Lupus, & Agnus, pascentur simul, &c. quomodo. 276.a.1
Lux duplex, corporalis, & spiritalis. 195.e.1

M

Machabei pro Patris legibus tradide- runt corpora sua ad supplicia. 250.c.1
Machabei viri probi, & ab Ecclesia appro- bati. 250.c.1
Magis dilecti ad dexteram solent collocari. 234.b.2
Magna, & incredibilis felicitas militantis Ecclesiae. 188.c.1
Magnus, & valde latum discernimen, ac propè immensum, inter cogitationes Dei, & hominis. 113.e.1
Magnus Dominus, & admirabilis. 240.e.1
Mala, que Deus est illaturus aduersus im- pios, vide. 130.a.1
Mali Christiani, videntur Iudais, Turcis, & cunctis infidelibus magis culpandi. 249.b.1
Malum Deo exosum. 263.e.2
Manna non inuenietur nisi mane. 104.b.1
Mane, mane, quid. 34.a.2
Mansueti, & pauperes, qui. 198.c.2
Manus quoque mea fuerunt super terram, &c. quomodo. 8.b.1

Manus nostra polluta sunt sanguine, &c. quomodo. 166.e.1
Mare dicitur numquam quiescere, & qua- re. 145.a.2
Mare fuit typus, & figura Baptismi. 234.d.1
Martyres, & virgines innumerabiles, pro Christi fide, nullis cruciatibus peperc- runt. 250.b.2
Mater fidei, qua fuerit. 291.e.2
Mater comedit filium ex vero suo eductum, & progenitum. 29.b.2
Maumethus Dux Turcarum. 249.a.1
Maxima reuerentia debet haberi erga Tem- pla Dei. 190.a.1
Maxima Iudaorum temeritas. 152.a.2
Maxima ignominia, qua. 35.c.1
Mc Insula expectabunt, &c. quomodo. 44.c.2
Mc etenim de die in diem quarunt, &c. quomodo. 151.b.2
Mc insula expectant, &c. multipliciter exponitur. 187.b.1
Memoria siue notitia Beati Francisci, Be- nediti, & Augustini. Ecclesia Doct. 135.a.1
Mens humana, quandoque contingit eua- gari. 288.d.2
Mercet, & opus usurpantur secundum ali- quos pro eodem in cap. 62. 219.d.2
Metaphora Araneorum notanda. 169.c.1
Minimus erit in mille, &c. quo. 193.c.2
Ministri Ecclesiae, numquam dicuntur cessa- re ab oratione, & predicatione verbi Dei. 216.e.1
Ministri Dei in fide, spe, & charitate fir- mi, factile suum conscienter. 299.b.1
Ministros verbi Dei, decet vocare omnes gentes ad obedientiam fidei. 14.d.2
Mirabilia dictu, & mirabiliter stupenda, & factu difficilia qua. 239.d.1
Mirabilia qua fecit Deus. 240.a.2
Miraculum grande fecit Moyses, in tran- situ maris rubri. 234.c.2
Mira quadam Propheta percunctatio, ad quid tendat. 185.d.2
Mirum est quod dicit Card. Caiet. de Bla- spheia. 68.d.2
Miserationum Domini recordabor, quomo- do. 231.b.1
Miseratur, quando diligit nos in finem. 141.d.2
Misericordia David fideles. 106.e.2

Misericors

Misericors Dominus vehementer detestatur munera, & sacrificia, qua sibi offeruntur de rebus male acquisitis. 207.b.2
Misericors Deus praecepit Moysi, vt iret ad Pharaonem. 254.b.2
Misit legatos tuos procul, &c. quomodo. 137.b.1
Mysteria fidei occulta. 123.b.2
Mysterio Christi nullum est maius, aut sublimius. 14.c.1
Mysterium grande in verbis sapientissimi Vatis, & Venustissimi Poeta, laici. 229.a.2
Missus sum, vt ponerem fortitudinem lu- gentibus Syon, &c. habent aliqui tex. quo- modo. 201.c.1
Mittam ex eis, qui saluati fuerunt, &c. quomodo. 297.b.2
Modestia Santissimi Vatis Isaia. 245.c.2
Modus loquendi Tropicus per figuram Pleo- nasmos. 118.e.2
Moses non potuit introducere populum Dei, in terram promissionis. 15.c.2
Moses potest iure nuncupari, vir ipsius Synagoga. 91.d.1
Moses, tamquam murum se opposuit ipsi Deo, & quare. 163.a.2
Moses non semel fuit afflictus a populo Israelitico. 233.d.1
Moses Pastor, figura fuit Christi veri Pastoris. 234.d.1
Moses, maxime fuit dilectus a Deo. 234.b.2
Moyse apparuit Dominus, in flamma ignis, de medio rubi. 249.e.2
Monitio D. P. Augustini salubris ad sa- cerdotes. 148.d.1
Mons libani quid sit. 189.b.2
Montes iubilate laudem, quid velit his ver- bis insinuare sanctissimus Propheta. 25.b.1
Montes enim commouebuntur, &c. sensus horum verborum. 97.e.1
Montes, Valles, atque Torrentes, omnes pleni erant Idolis. 133.c.2
Montes liquefieri videbantur, cum Deus daturus legem, ascendit in montem Sy- nai. 239.a.1
Montes in scriptura capiuntur quandoque in bonam, & quandoque in malam par- tem. 239.c.1
Montes celebres, & famosi in Comitatu Pe- rusino. 279.a.2

Montium defluxus. 239.c.1
Morbi multiplices ex peccato oriuntur. 75.c.1
Mori necesse est. 272.e.2
Mors est veluti quidam sapor. 49.c.2
Mors, quid sit. 131.a.1
Mortalitas grandis in Ciuitate Perusina. 201.a.1
Mortui quomodo possunt scire, qua fiunt in hoc mundo. 301.e.2
Mos, & consuetudo Hebræorum. 183.a.2
Multa beneficia confert nobis voluntaria purgatio, in camino paupertatis. 7.b.1
Multa sunt Domicilia in Catalonia, in monte propè Spoletum, & in Comitatu Perusino. 279.a.2
Multa Deus permittit, qua nequaquam vult. 264.a.1
Multi in lege veteri fuerunt steriles, & quam maxime grati Deo. 121.c.2
Multi sunt, qui ob varias causas, ab offi- cio predicationis delinunt. 148.d.2
Multi predicatorum in maximum errorem labantur. 149.a.1
Multis licet, quod verum est, predicando doceant, operetamen non faciunt, quod predicant. 149.b.1
Multis sunt, rationalibus subsistentibus causis, qui non concionantur. 150.d.1
Multis in statu natura, valde Illustris, & admirabiles fuerunt. 249.c.2
Multis memoria digni, & maxime com- mendabiles. 250.b.1
Multis Deus misericordia sua, se manife- stauit. 255.a.2
Mulieres solent, dum pariunt, excitare obstetrices. 91.a.1
Mulieres non pauca, reperiuntur in lege veteri, maxime celebres. 250.d.1
Multiplicasti Pigmenta tua. dupliciter ex- ponitur. 137.b.1
Multitudo misericordiae Dei. 276.a.1
Multitudo credentium, semper coalescet, & amplificabitur. 300.c.1
Multitudo viarum in quibus Iudei incesse- runt, que. 138.a.1
Multitudo credentium, ad veram Syon, & ad Ciuitatem sanctam Hierusalem, spectare dicitur. 25.a.2
Multitudo gentium, cur vocatur sterilis. 91.e.1
Mundamini, qui fertis vasa Domini, quo- modo. 65.b.2
Mundus orbicularis, & rotundus. 211.d.1

Mundus

Mundus totus in maligno positus est, secundum Iohannem. 248.b.2
Manera, & Beatitudines, quae emanant a Deo. 208.a.1
Munia Christi Apostolis collata. 199.c.1
Munus in domo Domini, debemus offerre in vase mundo. 299.d.1
Mures Hierico, sacerdotalibus tubis corruerunt. 148.a.2
Muri spirituales, qui. 188.c.1

N

Nabaiot, quid interpretatur. 185.a.1
 Nec est, qui iudicet verè, quò. 167.c.1
Necessitatis subditos nos esse quandoque oportet. 279.b.1
Negatio preposita vni dictioni, debet intelligi etiam, cum verbo particula sequentis. 73.e.2
Negatio preposita, equipollet suo contrario, seu contradictorio. 247.a.1
Nebroth strator turris Babylonice. 248.a.1
Nemo debet concionari, nisi mittat. 150.b.2
Nequaquam vltra dabo triticum tuum, &c. quomodo. 217.c.2
Nicolaus Lyranus et quidam alij, quae dista sunt de Republica Hierosolymorum, referunt ad tempora Antichristi. 52.e.1
Nicolaus Tolentinus, & plerique alij, veluti mortui huic mundo, fuerunt Deo immolati. 136.a.1
Nihil magis, aut prius peroptabat Christus, quam salutem generis humani. 175.c.1
Nihil est prius, ac posterius, nihil maius, aut minus in Sacratissima Trinitate. 7.a.2
Nihil calamitosius excogitari potest, quam in angustijs, nullum habere adiutorem. 50.b.2
Nihil inquinatum intrabit in Regnum caelorum. 57.e.1
Nihil melius, aut optabilius, expetere debemus, quam quod Deus regnet in nobis. 64.d.1
Nihil fere aliud nostrae salutis magis conducit, quam frequens, & assidua, Domine Passionis commemoratio. 70.a.2
Nihil, aut parum refert pro sacro praedicationis munere obeundo, quoniam esse puerum, vel senem, modo sit motus a Deo. 150.a.1
Nihil erit immaturum, aut imperfectum in caelesti Patria. 274.b.1

Nimis auarus est ille, cui non sufficit Deus. 219.c.2
Nobilitas ex quo proficiscitur. 134.c.1
Noè, dictus est Pater generis humani. 41.d.
Noè, quàmvis iustus fuit inebriatus. 247.e.2
Noè vir iustus, & perfectus in generationibus suis. 249.b.2
Nomen preclarum, & spectabile. 3.a.2
Nomen Iesus est significatuum salutis. 16.d.1
Nomen Iesus quomodo sit nomen nouum. 213.a.2
Nomen Iesus est nomen suavissimum sanctissimum, & mirum in modum salutare. 213.d.1
Nomen nouum, nuper nouè Ciuitatis Hierusalem impositum. 213.d.2
Nomen Dei, est nomen sanctum, gloriosum, & benedictum. 267.c.2
Nomina non semper imponuntur, ab aliqua rei proprietate. 16.c.1
Nomina iure hereditario, imposita Ciuitati Hierusalem, possunt etiam conuenire animae nostrae. 213.d.2
Nomine Argenti, quid intelligatur in c. 53. 103.d.2
Nomine Christi, veluti corona quaedam insignit, Christiani dicuntur. 268.a.1
Nominis Christi interpretatio. 13.d.2
Non est confidendum in Idolis, sed in Deo. 361
Non iuuabit Dominus, impios, rebelles, & incredulos. 11.a.1
Non est inconueniens, pluribus nominibus, verbum incarnati, nos appellare. 15.a.2
Non est nouum, frequenter Isaiam commigrare a secunda persona ad tertiam. 24.e.1
Non est optabile, iudicium vllum, posse vniquam fieri, inter Christum, & suos persecutores. 36.a.2
Non debemus timere hominem cito moriturum. 47.c.2
Non omnes sunt predestinati ad vitam eternam. 82.d.2
Non decuit Dei filium, frustra huc accessisse. 114.a.2
Non omnes infideles, fuerunt capaces doctrine Evangelicæ. 144.b.1
Non solo verbo clamare oportet. 147.d.2
Non est existimandum Deum velle vicisci priuatas iniurias. 176.e.1
Non inconuenit eandem Personam diuinam,

Nam, infundere spiritum creatura rationali, & accipere illum à Deo 197.c.2
Non est qui teneat Deum orando, & affligendo animam suam. 244.d.1
Non omnia opera infidelium, sunt peccata. 251.c.1
Non fuit inconueniens, ipso quoque Christi aduentu tempore, fuisse simulachra, & abhominaciones in populo Israel. 258.a.1
Non potest esse quiet, nec consolatio extra Ecclesiam. 293.d.2
Non solum facta, sed cogitationes, & verba octose, iudicabuntur. 296.b.2
Non erunt exposita Tyrannis, & raptoribus, bona, qua offerrentur, in noua Ciuitate Hierusalem. 217.a.1
Non eget Deus bonorum nostrorum. 157.a.1
Non eget Deus sede, vel scabello. 285.a.2
Notanda est illa particula. Et recordatus est dierum saculi. 234.b.1
Notanda est illa particula. Vbi est qui eduxit ad dexteram Moysi, brachium maiestatis suae. 234.a.2
Nulla Iudais, potuit admitti excusatio. 75.d.1
Nulla san necessitas moriendi in Christo, sed sola voluntas Patris, & sua. 81.d.1
Nullis perturbationibus Deus afficitur. 259.c.1
Nullo Deus circumfribitur loco. 257.b.2
Nullus licet nullius peccati (sit sibi conscius) potest affirmare, se iustificatum esse a peccato. 24.c.2
Nullus ex Idolis, nec quisquam hominum, potest futura predicere. 8.b.
Nullus fuit, qui potuerit consolari populum suum, praeter Christum. 50.c.2
Nullus habet potestatem coercendi, & puniendi, nisi per Deum. 142.a.1
Numerare aliquos in gladio, quid. 263.d.1
Numerus centenarius, quid sit. 272.d.1
Numerus centenarius in sacris litteris plurimum commendatur. 1272.d.1
Num scientia, & praescientia Dei, sit causa diuinitis, & obliuionis. 4.d.2
Numquid anima damnatorum, cognoscant ea, qua sunt, & fiunt in hoc mundo. 301.b.2

Obedientia Christi, qua. 35.a.1
Obedientia, secundum D. Tho. proponitur omnibus alijs bonis exterioribus. 153.b.2
Oblatio Canis, prohibita in lege. 286.c.1
Oblatus est, quia ipse voluit, &c. quomodo. 77.a.2
Observantia mandatorum Dei, in quo consistat. 264.d.1
Occasionis Blasphemiae, qua. 68.d.2
Oculus non vidit, & auris non audiuit, &c. quomodo. 241.a.1
Officium Pradicatum, quale. 150.b.2
Officium Ministrorum Domini. 204.d.1
Oleo sancto ab Episcopo consecrato, vnum, & quare. 280.a.2
Oleum sanctum fuit institutum a Christo Domino, ius autem Hebraeorum a Domino. 280.c.2
Oleum, quo vnguntur infirmi, multas nobis affert vtilitates. 280.d.2
Oleum, quo vnguntur infirmi, quando conferrí debet. 280.e.2
Omne onus disrumpe, quomodo. 155.e.2
Omnes, quasi Oues errauimus, quò. 77.b.2
Omnes qui sunt in Ecclesia, dicuntur iusti, & quomodo. 195.b.2
Omnes sumus immundi pluribus de causis. 247.d.1
Omnes resurgemus in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi. 271.c.2
Omnis terra, & omnis lingua, se Christo subiecit. 96.b.1
Omnipotens Deus, piensissima Materis officio fungitur. 293.c.2
Omnium vitiorum ferè, genera. 248.b.2
Omagi, quid sint. 123.a.2
Opera, & iustitia, qua sunt ex lege, sine Dei gratia, sunt velut pannus mulieris menstruata. 243.d.1
Opera facta in peccato mortali, non sunt omni premio destituta. 243.a.2
Opera Turcarum, & infidelium, non sunt simpliciter bona. 251.c.1
Opera bona, facta in fide, & charitate. 275.b.2
Opixex optimus, quibus sacrificijs placetur. 118.a.2
Opinio Nicolai Lyranus, circa vermen, & ignem. 302.c.2
Opiniones falsa Iudaorum. 286.c.1
Oportet

- Oportet nos disponi, & preparari ad gratiam.* 103.a.2
Oportet nos quærere Dominum, dum sumus in hoc sæculo. 108.d.2
Opprobria, quæ inferuntur alicui propter virtutem, non sunt timenda. 46.a.1
Opprobrium maius erat secundum legem, esse sterilem, quàm Profelytum. 122.a.1
Optima intentio Authoris erga Religionem. 269.a.2
Opus Dei, quale. 81.e.2
Opus manus meæ ad glorificandum, quomodo. 193.b.2
Opus admirabile, insolitum, & singulare, quale. 238.b.2
Opus iustitia efficiunt iniustum, & immundum plures ob causas secundum D.I. ho. 243.b.2
Orans duobus modis potest peccare. 289.a.1
Oratio Christi ad Patrem, quæ. 53.c.1
Oratio Christi in Cruce. 81.e.1
Oratio illa. Quarite Dominum, &c. est facilis, & plana. 108.c.2
Oratio D. Augustini cum Civitas Hispanensis obsederetur. 103.a.1
Oratio quadam deuotissimi Interpretis. 138.a.2
Oratio deuotissima, deuotissimi Prophetæ. 235.e.1
Oratio potest esse spontanea, & ex præcepto, de qua aliter, & aliter est loquendum, quantum ad attentionem. 288.c.2
Oratio duplex, mentalis, & vocalis. 288.d.2
Oratio obligatoria, propter obligentiam excusat a peccato, & quomodo. 289.b.2
Orbis vniuersus, in tenebris ignorantia, & caligine peccatorum involuitus. 181.c.2
Ordo Eremitarum fuit a D. Augustino post eius conversionem fundatus. 135.c.1
Ordo Eremitarum fundatus, a quibus in Gallia, Italia, & Lyguiria fuerit reparatus, reformatus, & confirmatus. 135.d.1
Orietur in tenebris lux tua, &c. quomodo. 159.b.2
Origenes paucis ostendit, quo pacto, quando, & cur ieiunare debemus. 157.a.1
Origenes, Cyrillus, ac D. Hieronymus quomodo sumant ly dorsum. 35.c.1
Orix, quid. 51.d.1
Ornasti te regio vnguento, ita legit. D. Hieronymus. quomodo. 137.a.1
Orthodoxi Patres, & nouissime Trid. Conc. statuere, loca ad diuinum cultum, tan-
- tum dedicata.* 237.d.2
Os Christi, quale. 16.b.2
Os Io. Baptistæ quale. 17.b.1
Ossa vestra quasi herba germinabunt, quomodo. 293.d.2
Oua Aspidum, trifariam possunt nobis obijci. 169.d.1
Oua Aspidum rumpere, & comedere, quid sit. 169.
Oues Ecclesiæ, quæ. 203.b.1

P

- P** *Acem, bonum, & salutem predicauit Christus.* 62.b.1
Pacem cū omnibus habere debemus. 50.b.1
Pacem, & iustitiam pollicetur Deus Ecclesiæ suæ. 99.c.1
Paclum sempiternum, quale. 107.a.1
Palea semper est admixta tritico. 57.b.2
Palpauimus sicut cacti parietem, &c. quomodo. 171.d.1
Panis spiritualis, non deficit, quomodo. 48.c.2
Parentes D. Nicolai Tolentinatis assiduis Deum precibus sollicitabant, & quare. 111.d.1
Pars, & fors Iudæorum, quæ fuerit. 132.e.2
Pars in qua explicantur obliquitates, & delicta Iudæorum. 151.a.2
Paruulos immolamus Deo, & eosdem spirituali gladio interficimus. 135.e.2
Pastor debet Canes imitari. 125.a.1
Pastores quidam assimilantur canibus, rabie detentis, aut cibo aliquo occupatis. 125.d.1
Pater æternus, quomodo, & quando recordatus est nominis filij sui. 16.d.1
Pater, hisce verbis. Parum est, vt sis mihi seruus, &c. quid velis ostendere. 20.d.2
Patriarcha Abraham fuit à Deo constitutus, in gentem magnam, & robustissimam. 196.a.2
Patriarcha Abraham, & Iacob, quomodo dicuntur nos ignorare. 236.c.1
Patriarcha Abraham, & Iacob, plures habuerunt uxores. 236.e.1
Patriarcha Abraham mortuus est in senectute bona. 272.c.1
Patriarcha Abrahæ primum fuit data Circumcisio. 249.d.2
Paulus, & Augustinus proiecerunt lapides de Ecclesiæ. 218.b.2
Paulus

- Paulus testatur, se aliquando Blasphemum, & contumeliosum fuisse.* 247.e.1
Paulus quidam ex inferiori Thebaide, primus Eremitæ cultor. 134.b.2
Paulus Apostolus, legitur fuisse Virgo. 122.a.1
Pauperes opprimebantur in Iudaismo. 270.d.2
Pax incorruptionem, & immortalitatem. 293.e.1
Pax summa, quies, & tranquillitas futura in Ecclesiæ Dei, post Passionem Christi. 214.b.1
Pax, & securitas hominibus bona voluntatis, quo tempore fuit reddita. 128.c.1
Pax, & iustitia, comparantur fluminis, & gurgitis maris. 100.b.1
Peccantes per ignorantiam sunt excusabiles, qui vero secus, minime. 273.d.1
Peccare, & mentiri contra Dominum, &c. quomodo. 172.b.2
Peccata vulnerant animam, & frequenter occidunt. 158.a.1
Peccata multorum tulit, &c. quomodo. 84.d.1
Peccator habet causam in seipso, vnde lugere debet, & vehementer irasci. 96.c.1
Peccator incuruatur, & quomodo. 142.a.2
Peccatores dicuntur mortui. 148.b.1
Peccatores, & impij, quomodo resurgent in iudicio. 145.c.1
Peccatores omnes, debent imitari passionem, & meritum Christi. 36.c.2
Peccatores, quando vestimentis gloria induuntur. 57.a.
Peccatum duplex, originis, & voluntatis. 58.e.
Peccatum Blasphemia, qua ratione dicatur grauisimum. 68.c.2
Peccatum, animo, & corde, perpetratur. 167.b.1
Peccatum Iudæorum, ex quo aggravatur. 140.a.1
Peccatum Iudæorum, quàm graue fuerit. 139.e.1
Peccatum sequens iram Dei, non modo est peccatum, sed etiam pena peccati. 242.a.2
Peccatum veniale, vix vnquam potuit extirari. 246.c.2
Peccatum vnum, qua ratione sit alio grauius, & leuius. 249.e.1
Peccatum Iudæ, scriptum est stilo ferreo, in vngue adamantino. 259.e.1
- Pedes Christi, pulcherrimi, & speciosissimi.* 62.c.1
Pedes eorum ad malum currunt, & festinant, quomodo. 169.d.2
Pæna peccatorum, fuit aspersa, super vestimenta Christi. 195.d.2
Pæna acerbitas à vitijs quandoque detinet. 264.a.2
Pœnitentia Iudæorum. 170.c.2
Pentateuchum, quid sit. 248.b.1
Per vicos, & plateas, quid. 100.e.2
Per manum, quid. 100.e.2
Per Eunuchum, quid. 119.a.1
Per Onagros, animalia domestica, & quædam alia, quid. 123.b.2
Per dormientes, & amantes somnia, quid. 125.e.1
Per arbores frondosas, quid. 132.d.2
Per spiritum, & flatum, quid. 142.a.1
Per diem sabbati quid. 162.d.2
Per spiritum Domini cogentem fluminem, quid. 177.c.2
Per nomina diuersorum locorum, quid. 184.e.2
Per animalia, quorū meministi I. sa. in c. 60. quid. 185.a.2
Per ruinas antiquas, quid. 202.d.2
Per sectatores, & Affectas, immundorum spirituum, quid. 258.c.2
Per gladium, quid. 263.a.2
Per paruulum, & senem, quid. 272.a.1
Per carnem, qua egredietur quid. 300.e.2
Per linguam resistentem tibi, quid. 101.a.
Per manus Dei, & muros quid. 26.c.1
Percunlatio declamatoria, quæ. 185.c.2
Perditio, quid notet in cap. 57. secundum Hieronymum. 129.d.1
Persecutiones variæ AntiChristi, & Hæreticorum. 292.d.2
Persona diuina, quomodo ab inuicem distinguantur. 235.b.1
Peruicacia, & malignitas Iudæorum, exarsit in Christum. 248.d.1
Perusia Augusta olim vocata. 211.b.1
Petra, Christus. 11.c.2
Petra est corpus durissimum, & solidissimum. 40.c.2
Petra fuit typus, & figura Abrahæ. 40.d.2
Petra fuit percussa, virga Moysi. 42.e.1
Petra, eminentes, quæ. 136.a.1
Petro, cur fuit dictum. Pascite Oves meas. 203.e.2

Petrus, qui timuit mulierculam, Spiritu sancto roboratus, non timuit minas Principum. 48.e.
Pharao absque ulla causa calumniatus est populum Israeliticum. 59.b.2
Pilatus triplici de causa, potissimum recessit à sententia. 85.d.1
Pilatus, cur magis timuit, auditis vociferationibus illis. Crucifige, Crucifige. 85.a.2
Pilatus, fuit Idolatra. 85.b.2
Piscatorum lex, qua. 122.b.2
Pubagorici, volebant numeris omnia constare. 263.e.1
Planus illorum verborum sensus. Et aperientur porta tua iugiter, &c. 189.b.1
Plena quies, pax, & securitas, erit in futuro seculo. 262.d.1
Plenitudo temporis, qua. 60.e.2
Plinius de salumcula multa refert. 115.a.1
Plurima sunt, & innumerabilia, qua nobis per Christum, Deus contulit beneficia. 22.e.
Plus est hereditare, quam habitare. 261.a.2
Poeta cuiusdam notabilis sententia. 134.c.1
Ponam in eius signum, &c. quomodo. 297.c.1
Ponere, capitur pro consulere, & providere in cap. 61. 201.b.1
Ponere mensam fortuna, quid sit. 263.a.1
Pontifices, Scribae, & Pharisei, impie egerunt. 60.d.1
Populi ingentis, & innumerabilis, perditionem Deus vidit. 144.e.2
Populus, cui Predicator dicit annunciare scelera, est Populus Dei. 150.e.2
Populus Israeliticus, cur vocatur Populus Dei. 150.e.2
Populus Iudaorum, non fuit particeps, bonitatis, & clementiæ Dei. 165.b.1
Populus Hebræus, mandatorum Dei transgressor. 31.c.2
Populus Iudæorum, speciali quodam ritu, distinguebatur in duodecim Tribus. 43.e.1
Populus fidelis, alloquitur brachium Domini. 46.e.2
Populus Dei, populus fidelis. 53.a.2
Populus Hebræus, duo gravissima incommoda sustinuit. 59.e.1
Populus Christianus, ablati est à cultu, & obsequio Christi. 60.c.1
Populus Hebræus vico, & populus gentium, plateæ comparantur. 100.d.1
Populus Dei, & sacerdotum, quomodo poterit esse perpetuum. 300.b.2
Post hanc vitam, nulla datur amplius facultas, bene, aut male operandi. 109.d.1
Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, &c. quomodo. 77.d.1
Potentia Christi admiranda. 123.a.1
Potentia Ecclesiæ, maxima. 204.a.1
Potio amarissima, quæ. 50.a.1
Præcatio quedam Aushoris, ad Dominum. 95.a.2
Præceptum primæ Tabulæ, quale. 68.b.2
Præceptum quoddam habetur. Deut. cap. 7. 121.e.2
Precium sanguinis Domini Nostri Iesu Christi. 59.a.1
Precium nostræ redemptionis, est maximi valoris, & efficacis. 242.b.2
Predicatio Evangelij post Christi passionem in Synagogis, & plateis erat multatam impedita. 173.c.2
Predicatores verbi Dei, volant ut nubes, & quasi Columbe. 186.d.1
Predicatores quosdam arguit Apostolus. 148.e.2
Predixisti tibi ex tunc, antequam venires, &c. quomodo. 4.e.2
Prelatorum defectus. 125.d.2
Premia ad virtutis desiderium incitant. 264.a.2
Præscientia Dei, nullam rebus necessitatem imponit. 4.e.2
Præsides, & moderatores aliorum, virtutis dediti, sunt cæci. 128.b.2
Præsidium diuinum mirabile. 144.e.1
Primi parentes, quid permiserunt. 215.d.2
Principes sacerdotum, velut canes muti. 125.b.1
Principes sacerdotum, Scribæ, & leges Doctores, adulteri. 132.b.1
Principes sacerdotum in maximum errorem inciderunt. 149.a.1
Principes gentium, Ecclesiæ Prelati, sicut patres venerantur. 204.d.2
Principium mali operis, quale. 113.c.1
Priora ex tunc annunciasti. Manifesta est horum verborum intelligentia. 4.b.2
Pro eo, quod laborasti anima eius, &c. quomodo. 81.e.2
Pro quibus est orandum, secundum D. Tho. 88.d.2
Pro quo sollicita timuisti: exponitur Textus Hebræo conformiter. 139.d.1
Procopij dictum, quo intelligatur. 274.c.1
Procopius

Procopius per infantem dicrum, quid intelligat. 273.a.2
Procopius, quid dicat de Iesu Christi nominibus. 15.b.2
Profectus Populi, sunt apula sacerdotum. 204.c.2
Professio Iudaica, corrumpit figuram Evangelij. 248.e.2
Proijcere lapides ex via, quid sit. 218.a.2
Promissio Christi infallibilis. 93.d.1
Promissio quadam diuina, de quibus intelligatur. 299.a.2
Promissiones diuina, firmissima. 97.c.1
Prope est iustus meus, &c. quo. 44.d.1
Propheta non præcipit, ne vnusquisque, exigat, quod iuste dedit, & iuste repetit. 155.d.2
Propheta monet creditores, ut erga debitores, se mitius habeant. 156.b.1
Propheta, quid innuat illis verbis. Tunc videbitis, & afflues, &c. 184.a.1
Propheta eleganti metaphora, describit certitudinem promissionum Dei. 114.d.1
Propheta describit latum, & faustum nuncium. 114.c.2
Propheta de quibus Eunuchis loquitur cum dicit. Dabo Eunuchis in domo mea. 119.d.2
Propheta in cap. 56. innuit duo generabestiarum, & ea aduocat, 123.d.2
Propheta enarrat futuitates, & insanas Iudaorum. 132.a.2
Propheta enumerat duo mala, vide si vis. 50.e.1
Propheta expetit, non solum ne faciamus immunda, sed neque etiam tangamus. 65.c.1
Propheta munus, quale. 147.a.2
Propheta, & curam animarum gerentes, clamare iubentur, & vehementer instare. 147.b.2
Propheta, quomodo non factus, nosse poterunt. 301.e.1
Proprietates, & natura Columba. 171.d.2
Proprium Dei, quid. 235.d.2
Protechi sub umbra manus Dei, qui. 17.a.1
Protestationem quandam, facit Iustus ad Dominum. 235.e.2
Protrahentes in longum mutui restitutionem. 156.a.1
Prudentibus fuit facile agnoscere Christum, tamquam Dei filium. 17.b.1
Puer centum annorum morietur, &c. quomodo. 272.d.1 & 273.b.2
Pulcherrimum, & saluberrimum documentum D. Hieronymi. 258.c.2
Purgatio triplex. 74.e.
Purgatio quadam, non est omnino euitanda, neque repellenda. 76.b.2
Purpura quid sit. 204.e.2

2

Qua de causa, nobis Deus imittat flagella, frequenter ignoramus. 18.a.1
Quales sint futuri, spiritualis ciuitatis, habitatores, & incolæ. 98.e.2
Quam maxime deliquit Iudaica Natio. 139.d.2
Quam benignus, & misericors fuerit Dominus. 144.a.1
Quando Deus Pater adiuuit Christum, & electos. 23.c.1
Quando fuit dilatatus locus, & ampliatus spatium. 28.c.1
Quando cor Ecclesiæ mirabitur, & dilatabitur. 28.c.1
Quando nos solemus mirari, & gaudere. 184.c.1
Quando pro salumcula, ascendet abies. 115.a.1
Quanto Deus fecit illud iuramentum, de quo loquitur I. Sa. d. Iurauit Dominus in dextera sua. 216.d.2
Quando nos obliuiscimur Dei. 139.c.2
Quando nostris Deus obliuiscitur. 139.d.2
Quando homines ceperunt colere Idola. 94.c.2
Quando fuit ablata confusio, a gentibus, & Iudæis. 95.d.1
Quandoque in sacris litteris, dicitur vendi, quod donatur. 58.b.2
Quantus metus, & pauor, & quanta sit formido hominis, peccatorum laquei demeriti. 24.b.2
Quare appenditis argentum, &c. quomodo. 105.b.2
Quare errare nos fecisti Domine. 236.a.2
Quare Deus dicitur indurare corda nostra. 236.a.2

c

Quasi

- Quasi Mare feruent, &c.* 145.d.1
Qua dicantur emi. 104.d.1
Qua faciant hominem apostatate à Deo. 138.d.2
Qua de Synagoga, de anima peccatrice dici possunt. 139.a.2
Qua bona sunt adepturi, qui confidunt in Domino. 141.a.1
Qua scelera, & peccata fuere, quibus populus Dei praebeatur. 151.c.1
Qua nobis à Deo promittuntur, non sunt falsa, neque commentitia. 162.d.2
Qua fuerint peccata, qua diuiserunt inter Populum Israeliticum, & ipsam Deum. 166.d.1
Qua contingerit Iudaeis post Passionem Christi, ab Exercitu Romanorum, sub Tito, & Vespasiano. 245.a.1
Qua, ex diametro sint contra legem Dei. 257.c.1
Qua maximè Deus abhominatur. 286.b.2
Quarela quadam in cap. 52. potest accipi aduersus Sathanam, & Principes tenebrarum. 60.a.2
Quarere Deum de die in die, quid sit 152.c.1
Quart pot Deus in duplici statu. 111.b.2
Quarmonia, & lamentatio Iudaorum. 75.e.2
Qui manet in peccato, mortuus appellatur. 23.c.2
Qui virtutem vnam habet, omnes habet, & qui vna caret, omnibus caret. 107.c.1
Qui sint Impij. 145.b.1
Qui pascent alios verbo, pascentur, & ipsi. 150.d.2
Qui repetit ab eo, qui non habet, facit Deo violentiam. 153.e.1
Qui sustollatur super altitudinem terra. 162.c.2
Qui proprie dicuntur furii. 167.a.1
Qui dicantur rumpere ossa Aspidum. 168.a.1
Qui comederit de omnibus eorum morietur. dupliciter potest intelligi. 168.b.1
Qui volunt esse meliores, & diligentiores, ab alijs Christianis, inculcantur, & deridentur. 173.d.1
Qui nunc Christiani dicuntur, olim erant Chanaanites. 212.b.1
Qui tenentur vigilare, & orationi insistere. 215.a.2
Qui numquam respiciunt, non potest saluari. 242.c.1

- Qui dicantur in hortis immolare.* 256.e.2
Qui dicantur super lapides sacrificare. 256.e.2
Qui à Deo, qui verè est, exciderunt, non esse dici possunt. 258.a.2
Qui nulli sunt profectui erga proximum, omnino sunt reijcendi. 261.a.1
Qui salutem per Christum susceperunt, immunes fuerunt ab igne, supplicio, & diuina ira. 262.c.3
Qui iurat in terra iurabit in Deo. Amen. 267.d.1
Qui nobis promittit multa bona, est verax, fidelis, & constans in omnibus operibus suis. 267.c.1
Qui perfecit omne opus bonum, & non fuerit consequens iustitiam qua est per fidem Christi, maledictus, erit obnoxius. 274.l.1
Qui tremis sermones Dei. 286.b.1
Qui recordatur iherus, etc. quomodo. 286.e.1
Qui dicantur lugere. 292.a.2
Quid fecerit Deus per famulum suum Moysen in Aegypto. 32.e.2
Quid sibi vult, illa frequens repetitio, mane, & mane. 34.c.1
Quid facturi sumus, ut bona nobis promissa consequamur. 108.b.2
Quid per plateam. 100.c.1
Quid oportuit facere, ne verbum Dei, reuereretur vacuum. 114.b.2
Quid nobis faciendum est in die festo. 118.e.1
Quid per sabbatum. 120.a.2
Quid per bestias agri, & per bestias saluis. 124.b.2
Quid sit agendum cum debitoribus, cum non habeant unde soluant. 153.c.2
Quid Deus promittat largientibus Eleemosinas. 162.b.1
Quid per fortitudinem gentium. 184.d.1
Quid per Arietes. 185.b.1
Quid per Nubes, & Columbas. 186.a.1
Quid per Naues Maris. 187.d.1
Quid per filios Peregrinorum. 188.e.1
Quid per Reges, qui ministrabunt Ecclesiae. 188.c.2
Quid per diuersitatem lignorum, qua sunt in monte Libano. 190.e.1
Quid per Clausos. 200.b.1
Quid per Coronam. 201.d.1
Quid per monilia. 206.e.2
Quid per triticum, & vinum. 217.c.1
Quid per sanguinem Vna intellexit Iacob.

- Quomodo sancti viri, quandoque confitentur se omnia peccata commississe.* 244.b.1
Quomodo intelligatur illud. Non audietur vltra vox fletus, & vox clamoris. 270.e.2
Quomodo particula illa intelligatur. Ecce non est abbreviata manus Domini. 165.d.1
Quoniam non in tumultu exibitis, &c. quomodo. 66.d.1
Quot, & quam maxima bona fuerint Ecclesiae collata. 98.b.1
Quot commoda nobis proponantur. 106.c.2
Quot mala, quot dissidia, atque tyrannides in 12. Tribus regnauerint. 248.c.2

R

- Radix Saluina in vino decocta, quid efficit.* 115.a.2
Ratio Christianis ieiunandi, qua. 157.c.1
Rationabile est, quod Deus, instituat nonos Sacerdotes, & Levitas. 299.d.2
Recessit Propheta, & ad memoria reuocat, extremam populi Iudaici miseriam. 236.c.2
Recessus triplex. 65.e.2
Recognitare debemus, Christi passionem, & quomodo. 129.e.1
Recordatus est Deus Pater, nominis filij sui. 15.b.1
Redempti à Domino. quomodo exponatur. 220.c.1
Reducitur ad Blasphemiam, maledictio creaturarum irrationabilium. 96.a.
Regeneratio per aquam, & Spiritum sanctum. 91.a.1
Reges Anglia, Saxones, & quidam alij Duces, tenuerunt absorbere Ecclesiam Dei. 27.c.2
Reges etiam vocantur ij, qui dominantur suis cupiditatibus. 182.e.1
Reges Orientales in ortu Christi, ad eum realiter accesserunt, & praefosa munera obtulerunt. 184.d.2
Reges, & Principes ex Patribus infidelibus procreati, multas Ecclesias suis sumptibus construxerunt. 188.c.1

Reges, & Doctores, dicuntur muri Ecclesia.
188 b.2
Regiones, qua apud Indos fuerunt reperta.
qua. 123. b.1
Regiones, Prouincia, Regna, & quasi nouus
orbis, verbum Dei susceperunt. 28 c.
Regiones remotissima, nuper, opera, & in-
dustria Hispanorum reperta. 202 e.1
Regiones Indorum, plurima nostris tempo-
ribus, ad fidem conuersa 298. a.2
Regius Propheta arguit eos, qui existimant
Deum, non cognoscere hac inferiora.
152. b.1
Regnum caelorum, quandoque dicitur vena-
le. 104. e.1
Regulus est animal valde pestilens, & cur
voretur Regulus. 168. a.1
Regulus Rex serpenti appellatur, per quem
figuratur Antichristus. 169. b.2
Regulus, qui non morsu perimit, sed flatu
consumit, comparatur diabolo. 169. c.2
Religiosi quomodo debent incedere per vi-
cos, & plateas. 154. c.1
Religiosi, & viri insignes, quid faciunt
pro maceranda carne, & pro concupi-
scentiis carnis edomandis. 154. d.1
Religiosi supra mundum feruntur, & ve-
luti nubes sursum eleuantur. 186. c.2
Religiosi, & sacerdotes diuersorum ordi-
num, prouinciam grauem, & erumno-
sam susceperunt. 123. c.1
Remuneratio vbi sit expectanda 207. c.1
Reparatio humani generis, fuit facta per
vnum hominem. 202. d.2
Repetitio quorundam verborum, habet,
quamdam vim. 118. c.1
Reprehenduntur ab Isa. quidam ex Iudaeis
habitantibus in sepulchris, & merito qui-
dem. 279. d.2
Res maximi ponderis, debent in corde figi,
& ita fortiter imprimi, vt praeculis sem-
per habeantur. 228. d.2
Responso ceteri ait. 66. e.2
R. stitutio debet fieri, dum facultas adest.
156. b.1
Resurrectio bonorum inuinitur quibusdam
verbis. 294. b.1
Retributio multiplex. 176. a.1
Retributio bonorum, & malorum. 264. e.1
Retributio Iudaorum, qua. 291. a.1
Reuerendus Auctor, oratio deuotissima ad
Dominum. 273. e.2
Reuerendus Interpres, patienter sustinuit

omnia, qua in eum ab amulis illata fue-
re. 207. d.2
Reuerendus Commentator sustinuit duplicem
confusionem, & ruborem. 207. c.1
Reuerendus Interpres expertus est maxi-
mam patientiam, vnde agit gratias Deo.
244. b.1
Ritus Iudaorum, & Gentilium, quomodo
diff. rant. 278. a.2
Robur, & fortitudo nostra, a quo depen-
det. 56. b.1
Rogandus est Deus, vt vocet bestias terra,
ad denorandum populum Hebraeum.
124. e.1
Rogandus est Deus summo pere, & quare.
57. a.2
Romana Ecclesia, qua oratione vtatur in
diuinis officijs in die sancti Io. Baptistae.
22. a.2
Romani maximam, & incredibilem cla-
dem, & occisionem Iudaeorum, fecerunt.
302. c.1
Romani, & alia gentes inculta, ac vero
Deo in fensa, susceperunt fidem. 175. e.2
Romani Duces, Christi iuga, colla submis-
serunt. 188. b.2
Ruperti Abbatis optima consideratio, su-
per illud. Torcular calcanti solus.
225. c.2
Rupertus, quid dicat super illud. Salua-
ui mibi brachium meum. 230. d.
Rugemus, quasi visi omnes, &c. quomodo.
171. b.2
Rugitus Leonis, fortissimo auxiliatur.
230. d.1
Ruina, & perditio humani generis, fuit
facta per vnum hominem. 202. d.2
Ruina antiqua, erigerentur in multis re-
gionibus, si ibidem rursus predicaretur,
& reciperetur Euangelium. 202. a.2

S

Sabbati, cur meminit Propheta. 118. d.1
Sabbatum custodire, quid sit. 118. d.1
Sabbatum soli Deo dicatum, & consecra-
tum. 162. c.1
Sacerdotes, & Leuita non assumuntur in
novo testam. iuxta sanguinem, & feriem.
familia,

familia, sed secundum virtutes, & me-
rita. 299. c.2
Sacerdotium Leuiticum abolendum. 299. c.2
Sacerdotium veteris testamenti, erat trans-
ferendum in legem, & sacerdotium, noui
testamenti. 203. c.2
Sacra scriptura, quomodo commendatur.
105. a.1
Sacramenta noua legis, dicuntur muri, &
praesidia Ecclesia. 26. a.
Sacramentum altaris, quibusdam verbis
inuinitur. 225. e.2
Sacrificia quadam Deo exosa. 286. d.1
Saccum, & emerem sternere, quid sit.
154. d.1
Sagitta electa, fuerunt vulnerati Apostoli.
17. d.2
Sagitta electa, vulnerat, ac ferit dupliciter
pectora nostra. 17. e.1
Sagitta sunt plures. 17. e.1
Salomon damnat quosdam Concionatores.
149. b.2
Salomonis optimum iudicium. 126. b.1
Saluam, & iustitiam, per solum Christum
sumus adepti. 107. c.2
Sancti sunt tamquam sponsi. 206. a.2
Sancti, vita sancti, pro nobis depracantur.
236. c.2
Sancti non delectantur in perditione impio-
rum, sed gaudent propter executionem
iustitiae Dei. 303. a.1
Sancti derident damnatos propter iria, se-
cundum D. Tho. 303. a.1
Sanctissimus Vates, cohortatur, & admo-
net Hierusalem, Ecclesiam, & animam
rationalem. 57. c.
Sanguinem peccatorum fuisse aspersum su-
per vestimenta Christi, non est mirum.
295. c.1
Sanguis aspersus super indumenta Christi,
qualis. 295. b.1
Sanguis aliquando sumitur pro peccato.
295. b.1
Sanguis proprie dictus non reperitur in an-
gelis, & demonibus nisi casualiter, & ef-
fectiue. 295. a.1
Sanguis bisariam accipitur. 295. a.2
Sanguis proprie dictus, quid sit. 295. a.2
Sanguis metaphorice sumptus, multiplici-
citer sumitur. 295. a.2
Sanguis cur appellatur peccatum. 295. c.2
Sanguis Christi, quomodo dicatur sanguis
Iudaorum. 295. d.2

Sanguis Martyrii fuit effusus propter Chris-
tum. 228. b.1
Sanguis Martyrum, & eorum pane, & sup-
plicia, aspersa fuerunt super vestimenta
Christi. 228. a.1
Sanguis Martyrum innocuius, quomodo po-
tuit vestimenta Christi conquinare. 228. b.2
Sanguis Christi fuit pro omnibus effusus suf-
ficienter, non efficaciter, siue efficaciter.
83. c.1
Sanctas quid sit. 157. e.2
Sapientia Stephani, & D. Catherine Ale-
xandrina. 204. d.1
Sapientissimus Vates, quid velis inuenerit per
digittos. 106. d.2
Sara sterilis, & infecunda. 40. e.2
Sathanas, Pharao dicebatur. 234. d.1
Sathanas est valde potens. 29. c.1
Sathanas ante Christi aduentum, regnabat
in nobis. 64. d.1
Scala Iacob, quid significet. 260. d.1
Scelera multa, & peccata Deus improperat,
aduersus Iudaeam, & conqueritur. 136. c.1
Scelus, quod perpetravit populus Dei quale.
79. e.
Sciet populus nomen in die illa, quo. 61. e.1
Scoria, quid sint. 6. e.2
Scribarum, & Pharisaeorum defectus nota-
biles. 295. a.2
Scribarum, & Pharisaeorum falsa existima-
tio. 295. c.2
Scriba, & Pharisaei praesertim, nemorum
fuerunt amicissimi, appetentes magis
tenebras, quam lucem. 257. d.1
Scriba, & Pharisaei, comedebant carnem
suillam, abominationem, & murem.
295. a.2
Scriba, & Pharisaei, qui. 26. c.2
Scriptura diuina nomine Calicis, quid in-
telligat. 52. d.2
Scriptura secundum D. Augustinum fro-
queter accipit multos pro omnibus. 82. e.2
Scriptura cum loquitur de iusto simpliciter,
iure intelligitur de Christo. 129. b.2
Scriptura solet plerumque variare modos.
131. a.1
Semen aqua dicitur, & quare. 2. b.2
Semita eorum inuerrat a sunt eis, &c. quo-
modo. 170. a.2
Sensus illorum verborum. Disciplina pa-
cis nostra super eum. 76. a.2
Sententia D. P. Aug. haeticorum mallei,
super Psal. 96. 192. e.2

- Septuaginta Interpretes, quomodo vocent illas nationes, quas vocat Iſa. in ultimo cap. text. 6. 297.e.2
- Sermo Dei, viuis, & effcax. 291.e.2
- Sermo quidam dirigitur ad Iudæos. 298.e.2
- Sermo opportunus de peccato Blasphe-mia. 67.d.2
- Serpens obliquus, & tortuosus, qui. 16.c.2
- Serpenti, pulvis panis eius. 276.d.1
- Servauit mihi brachium meum, &c. quomodo. 230.a.1
- Serui Dei, qui. 101.d.2
- Serui mei letabuntur. quomodo. 265.c.1
- Serui Dei dicuntur de femine Abraha. 261.a.2
- Seruus vigilantissimus, & prouidus qui. 20.a.1
- Seueritas iudicij erga delinquentes. 294.c.2
- Sexus masculinus nobilior. 291.d.2
- Si, sumitur quandoque pro quia. 81.a.2
- Signa eorum qui crediderint. 297.a.2
- Signa, & prodigia diuina potentia. 32.d.2
- Silua dicitur vnuerſus Orbis. 123.e.1
- Silueſter Auximanus Auth. & Inſtitutor, ſocietatis Silueſtrorum. 49.a.1
- Similitudines quadam Iſa. quid præſe-rant. 10.c.1
- Similitudo additæ de Noë in qua conſiſtat. 97.c.2
- Similitudo per pulchra, & inſignis ſantiſſimi Vatis noſtri. 27.c.
- Symeon ſuſcepit Chriſtum, in vlnis ſuis, & benedixit Deum. 241.e.1
- Synagoga repudiato Chriſto, velut legitimo eius ſponſo, redacta fuit in vaſtita-tem, & deſolationem. 213.c.2
- Synagoga antiqua, & vetus. 214.b.2
- Synagoga non amplius derelicta vocatur. 213.d.2
- Synagoga qua de cauſa, fuerit a Deo repu-diata. 31.b.2
- Synagoga vocatur captiua, & filia. 17.c.2
- Synagoga habuit virum. 91.c.2
- Synagoga fuit ſterilis, ante Chriſti aduen-tum. 91.a.2
- Synagoga vnã tantum gentem eſt com-plexa, gentium autem collectio, vnuerſum orbem. 91.c.2
- Synagoga accepit legem, tamquam virum. 93.b.1
- Synagoga Vidua eſſeſta eſt, & Viduitatis opprobrium incurrit. 95.c.1
- Synagoga propter Idolorum cultum, fuit deducta vſque ad inferos. 137.e.2
- Synagoga commiſit fornicationem ſpiritualem, aduerſus Deum. 137.b.2
- Synagoga mentita eſt. 139.e.1
- Synagoga Iudaorum, verè dici poteſt derelicta, & odio habita. 190.e.1
- Synagoga, iniquitatibus aſtuabat. 191.a.1
- Syrieniſes, & Lapponenſes, nouiſſimis tem-poribus, profecti ſunt Romani, & qua-re. 143.a.2
- Sinus duplex, bonus, & malus. 257.a.2
- Syon ſimul parturirunt filios ſuos. 291.e.1
- Sol, & Luna ſteſerunt in habitaculo ſuo. quomodo. 193.a.1
- Solu Tribus Iuda, & Regium ſemen Dauid, vigeat in Iudæa. 3.d.2
- Solemne eſt in ſcriptura vi Duces vocentur Paſtores. 234.e.1
- Solue vincula colli tui, &c. quomodo. 57.d.
- Solus Deus eſt excelsus, et ſublimis. 141.a.1
- Solus Deus habet aternitatem. 141.a.1
- Species, & decor, quomodo differant. 73.e.1
- Speculatores eius caci omnes, his verbis, quid præuideat Iſa. 124.b.2
- Spiritus ſancto, tribuitur bonitas, & cle-mentia. 233.a.2
- Spiritus ſuum, quomodo Deus collocauit ſuper Chriſtum. 197.c.1
- Spiritus ſanctus, quamquam procedat a Filio, ſicut etiam a Patre, non tamen eſt minor viroque. 8.c.2
- Spiritus caeleſtes, dici poſſunt Angeli, ſan-cti Domini. 233.a.1
- Spiritus, ſancti Dei, quis. 233.d.1
- Spiritus ſanctus, quando iure contriſtat. 233.a.2
- Spiritus Domini, ductor fuit populi Iſraeli-uci. 234.d.2
- Spiritus ſanctus eſt vnus, & idem, cum patre, & filio. 235.a.1
- Spiritus Domini, ratione qua homo fuit immiſſus ſuper Chriſtum. 197.c.1
- Spiritus Domini ſuper me, quò. 197.b.2
- Spiritus ſanctus, cur dicitur compleuiſſe, & perfeciſſe animam Chriſti. 198.a.1
- Spoſu, Moyses, & Iacob, tenuerunt Deum. 244.d.1
- Stare, multas habet ſignificationes. 300.a.1
- Status Triplex. 248.e.1
- Status, & cõditio naſcẽtis Eccleſia. 193.d.1
- Status eſt dies vltionis, & redemptionis. 229.e.1
- Sterilitas duplex. 121.e.2

Stola

- Stola Chriſti, qua. 223.d.2
- Suffitum quid ſit. 257.a.1
- Summa iuſtitia eſt Deus. 129.a.1
- Summa Dei munificentia, & benignitas, erga nos inuandos. 158.b.2
- Summa penè aliorum malorum. 170.b.1
- Summum, & numquam amplius auditum, ſcelus, & flagitium. 84.c.1
- Super vias paſcentur. Poteſt Allegoricè exponi. 24.c.2
- Super ipſum continebunt Reges os ſuum. Hoc vaticinium quando fuit impletum, vide ſi vis. 67.e.1
- Super quem luxiſtiſ, &c. quomodo. 132.c.1
- Superbia, quomodo ſit peccatum, & quo-modo non. 191.d.1
- Superbia, quandoque ſumitur pro potentia, & gloria relata ad gloriam Dei. 204.e.1
- Superſtitio ſingularum gentium. 122.a.2
- Suſtinere mirabilia Dei, quid ſit. 239.d.2
- T
- Temporalia ſunt qua videntur, aterna, qua non videntur. 91.e.2
- Temporalia bona, non tantum Dei ſeruis conferuntur. 264.e.2
- Tempore Aduentus Chriſti, Puer, & ſe-nex inter ſe non diſſeret. 274.b.1
- Tempus placitum, quale. 23.a.1
- Tempus, quo licet Deum querere, quale. 109.b.1
- Tempus retributionis, quale. 200.a.2
- Tenebra interiores, & exteriores, quò. 181.e.2
- Tenebra multiplices. 159.d.2
- Terra maledicta, nullum habens humorem, qua. 72.b.1
- Terra virginea, qua. 79.d.2
- Terra duplex. 140.b.2
- Terra ſcabellum pedum meorum, quomo-do. 284.c.2
- Terra, qua peperit in die vna masculum, quid poteſt denotare. 292.a.1
- Terreſtris Ieruſalem, fuit deſpecta, & odio habita. 215.e.2
- Teſtium natura, qua. 107.d.2
- Torcular calcæus ſolus, &c. quò. 225.d.1
- Torrentis inundantis proprietates. 293.c.1
- Tota rerum conſtitutio ipſius Dei eſt, et eius nutu creata ſunt omnia. 285.d.1
- Tota illa particula. Me enim inſula expe-ctant, &c. aſſertur pro cauſa eorum qua dicta ſunt. 187.d.2
- Totus ille ſermo eſt metaphoricus. Si de-dero triticum tuum, &c. 216.c.2
- Traianus Perſarũ regna ſubuertit. 122.d.2
- Transgreſſor ex vtero, qui. 6.a.1
- Transgreſſores, pro quibus Chriſtus orauit, qui. 84.a.
- Tribus Iuda, eſt longè alijs præſtantior. 3.a.1
- Tribus modis, hominẽ offendimus. 158.d.2
- Tremor, & ſaſtus Iudaorum grãdis 20.c.1
- Tres fuerunt ſtatus, in quorum ſingulo fuit quoddam ingens deſiderium. 47.c.1
- Tria reperiuntur in torculari. vide quid ſi-gniſicent. 225.b.2
- Tria ſunt conſideranda in illis verbis Que-rite Dominum, &c. 109.e.1
- Tria præcipuè ſunt nobis cauenda 158.e.2
- Tria documenta nobis à Deo propoſita. 158.d.2
- Tria maxima beneficia conſequitur ille, qui cuſtodit ſabbatum delicatum, & ſan-ctum Domini glorioſum. 162.d.1
- Tria nos facere debemus. 50.b.1
- Tria debent viri Euangelici populo annun-ciare. 63.d.2
- Tribulatur Deus in omni tribulatione no-ſtra. 232.d.2
- Trinitas, ac diſtinctio Perſonarum, qui-buſdam verbis aperitè oſtenditur. 8.c.2
- Triftitia poteſt originari, ex intima cogita-tione, pariter, & dolore ipſorum pecca-torum. 142.b.2
- Triticum, vel vinum Iudaorum, accepe-runt quandoque Madianita, & Samarita-ni. 216.d.2
- Triticum quid ſignificat. 261.b.1
- Tropologia quid. 258.a.1
- Tuigitur erue nos, &c. quomodo 236.a.1
- Tuba non ſemper delectat, ſed quandoque terret. 148.e.1
- Tuba peccatoribus eſt neceſſaria. 148.e.1
- Turca, Saraceni, Hæretici, & mali homi-nes pertinaces, peribunt. 189.d.1
- Turca ſunt inſi deles, & acerrimi Chriſtia-na religionis, hoſtes. 248.e.2
- Tunc erumpet quaſi mane, &c. quomodo. 157.d.2
- V
- Vallis Achor qua. 261.c.2
- Vanitas maxima Iudaorũ. 167.a.2
- Varia hominum conditiones, ac proprietates. 4

set. 176.c.1
Varia interpretatum opiniones, & sententia. 177.b.1
Varietas Interpretatum grandis cuiusdam verbi. 240.a.1
Varij Idolorum cultus, & varia loca, quid significabant. 134.d.1
Vas fictum, quid significet. 101.a.2
Vasa Domini, dici possunt armatura Dei. 66.a.1
Vasa Diaboli, qua. 101.a.1
Vastitas, & contritio, quomodo inter se differant. 50.d.2
Vates Isa. magna voce seipsum redarguit. 149.c.2
Vates noster, pradicat, quid officij, quid muneris fieri poterit de quibusdam animalibus. 185.c.1
Vates venustissimus; notat differentiam, ac praementiam noua legis à veteri. 185.c.1
Vbi consistat tota, & vera penitentie ratio. 113.b.1
Vbi sit perpetua pax, & securitas. 276.e.1
Vbiq̄ Deus potest coli, & honorari. 257.b.2
Vehementi quadam percussione, aggreditur Propheta in persona Populi, vel Populus per Prophetam ipsum Deum. 245.c.1
Vellitatio Barba, duo in se mala continet. 35.c.1
Venire, & pedibus suis ambulare, conuenit rebus animatis. 107.a.2
Vera Pax, & quies, vbi sit. 262.d.1
Verba Propheta videntur aliquam p̄tū calumniam. 10.d.1
Verba quadam LXX. Interpretatum, habent duplicem sensum. 10.a.2
Verba quadam querimonia, a quo possunt dici, aut proferri. 25.e.2
Verba maxime consolatoris, & gaudij. 44.c.1
Verba quadam consolatoria filij Dei. 44.a.2
Verba quadam Domini, referunt grauem ignominiam, & contemptum. 53.d.2
Verba quadam Domini, an referantur ad Hierusalem. 53.d.2
Verba Dei momentis, & excitantis. 58.d.1
Verba quadam Isa. parum coherere videntur. 73.d.2
Verba quadam Propheta, non egent declaratiōe, sed deploratione. 76.b.1
Verba quadam Diui Augustini de Christi Iesu Passione. 77.c.2
Verba quadam Diui Hieronymi in materia Passiois Christi. 77.c.2
Verba quadam Esa. deberent etiam cordibus nostris, s̄tulo ferreo conscripta. 113.a.1
Verba, & promissiones Dei, qua. 141.b.2
Verba Pradicatorum, dicuntur clari. 148.b.2
Verba illa. Dissolue colligationes impietatis, ad spiritualem intellectum possunt deduci. 156.d.1
Verbum Dei efficax, & penetratum. 198.a.1
Verbum Dei dicitur gladius acutus. 16.b.2
Verè languores nostros ipse tulit, &c. quomodo. 75.e.1
Veri Israelita, qui secundum Augustinum. 4.c.1
Veritas in platea corruit, & quare. 173.a.2
Vermis, & tineā, quid significet. 46.b.1
Vermis eorum non morietur, &c. quomodo. 302.c.1
Vermis designat conscientiam secundum D. Hieronymum. 302.a.2
Verumtamen Populus meus est filij non negantes, quomodo. 231.a.2
Verus, & germanus sensus, quorundam verborum Isa. 216.c.1
Vestimenta Christi, quibus comparantur. 225.e.2
Vestimenta, quomodo conserantur, & absumantur. 36.c.1
Vestimentum gloria, quid. 57.a.1
Via duplex secundum Lactantium. 218.a.2
Vias eius vidi, &c. quomodo. 142.c.2
Vicissitudo in cap. 59. accipitur pro retributione, boni pro malo. 175.e.2
Via Domini directa. 9.a.2
Vide (si vis) ab Eusebio, nomina Iesu Christi. 15.b.2
Videbitis, & gaudebit cor vestrum, &c. quomodo. 293.d.2
Videre Dei, bifariam potest sumi. 145.a.1
Vinea spiritualis produxit multos & ferè innumerabiles palmites. 250.b.2
Vini virtus, quam magna sit. 104.b.2
Vinum, & lac comedere quid sit. 104.d.2
Vinum, & lac, cur spectatum, nobis proponuntur

ponuntur manducanda. 104.d.2
Vinum, et lac, quid in nobis efficiant. 105.a.1
Vinum lactificat cor hominis. 228.c.2
Vir vnde dicatur. 32.b.1
Vires corporis deficientes, Dei virtute corroborantur. 150.e.1
Viri plures appellantur iusti in lege Evangelica. 250.e.1
Viri Deo acceptissimi in solitudinibus errant. 134.a.2
Virum unum tantum cur Deus desiderauit, qui sibi irato posset occurrere, & non plures. 174.c.2
Virgulatum quid sit. 71.d.2
Virtus Dei percussit tam eos qui sunt propè, quam eos qui sunt a longè. 17.e.1
Virtus, & potentia Dei, non est abbreviata. 32.a.2
Virtus, & potentia ignis infernalis. 302.d.2
Vis calor, & ardoris, qua. 239.e.1
Vis, & virtus Spiritus Domini siue impulsus. 177.d.1
Vis, virtus, & potentia diuina Maiestatis. 144.b.2
Visus Beatorum, limites Patria caelestis excedet. 301.d.1
Vita, quam profitentur regulares, est arctior ea quam profitentur clerici seculares. 100.c.2
Vitia ac defectus Pralatorum, quid in ipsis efficiant. 126.b.2
Volutus quid. 265.e.1
Vmbra legis ostendit Isa. & ceremonialis per aduentum Christi omnia finem habitura. 287.a.2
Vna tantum est via, qua de seipsa d. Ego sum via, veritas, & vita. 138.b.1
Vna est deitas, & substantia P. F. & Spiritus sancti. 197.c.2
Vnctio est symbolum vnificationis baptizati per sacramentum cum Spiritu sancto. 280.d.2
Vnctus Graecè dicitur Christus. 198.b.1
Vnde fluxerunt bona omnia spiritalia? 26.c.1
Vnde siue aqua, quandoque designant gratiam Spiritus sancti. 103.a.1
Vnda baptismales per torrentes designantur. 135.e.2
Vnde omnia mala trahunt originè. 244.b.2
Vnio duorum Populorum, maxime inter se dissidentium. 276.a.1
Vniuersi Ordinis Augustiniani, cura fuit olim videlicet 1570. credita Reuerentissimo Interpreti 269.a.2
Vniuersorum Dominus, qui. 182.a.2
Vniuersus temporis decursus, respectu aeternitatis, ferè nihil est. 96.a.2
Vnum verum, & solum bonum, nos semper expetere, & desiderare oportet. 64.b.1
Vnum, & idem accidens numero, non potest in duobus subiectis reperiri. 259.d.2
Vnus est omnium Dominus. 18.d.2
Vocantur etiam plantatio Dominus ad glorificandum, quomodo. 202.c.1
Vocat nos Deus tamquam mulierem derelictam. 96.d.1
Vocationem gentium, exclusionem Deorum, Aethyopia interfectionem, et consumptionem, prauidit Deus per Apostolos, & Prophetas. 144.e.2
Voces, & quarimonia congregationis electorum. 25.a.2
Voces hominum perditorum habentium mentem reprobam. 240.a.1
Vociferatio, & tumultus secularis, qui tunc fit, dum cantatur Benedictus Cant. Zacharia in Mattino Hebdomada sancte, quid designat. 281.b.2
Volucres caeli, quid significet. 67.b.2
Voluit Deus custodiri sabbatum in quo quiescit. 118.c.1
Voluntas Domini est salus, & redemptio nostra. 81.d.2
Voluntas Domini in manu eius dirigitur, quomodo. 81.c.2
Voluntas duplex, beneplaciti, & signi. 264.b.1
Vox speculatorum, qua. 64.a.2
Vox Domini, qua. 17.a.2
Vox Pradicatorum, qualis esse debet. 148.a.2
Vox Populi de cuius tate, qua. 291.e.1
Vox Dei de caelo, per Prophetam loquentis, & clamantis. 291.a.2
Vrbes Iudee fuerunt omnes dirutae a Romanis, & quando. 161.e.1
Vrbs Roma dicitur ciuitas quaesita. 220.b.2
Visula, & eius socia, diras mortes obiciunt. 250.b.2
Vsq̄ in finem, quando Deus irascatur. 141.c.2
Vi afferat ad te fortitudo gentium, exponitur. 189.a.2
Vilitas maxima ex olei sancti balsamo commixta, vnctio percipitur. 280.c.2
Vinam dirumperes calos, &c. quò. 138.c.2
Vultus

Vultus Christi longè magis splendens, & gloriosus, quàm quicumque alius. 35.b.1
Vxor Pilati. Pilatus, & Iudas proditor ap- pellauerunt Christum, iustum. 129.a.2
Vxores adolescentula carius teneri, & ar- denius amari solent. 95.c.2

X

Xpi oratio, pro quibus, & quomodo fiat. 88.c.1

Xpi ad nos accedente, regnare cepit Deus in nobis. 64.d.1

Xpo Dei filio, non erat species, neque dec- or. 72.d.2

Xpo adueniente, superuenit orbi, lumen sacra doctrina, & spiritualis intelligen- tia. 180.d.1

Xpm comparat Isa ovis, & agno. 77.e.2

Xpus filius Dei, fuit missus à Patre, & Spiritu sancto, tamquam ab vno princi- pio. 8.d.2

Xpus Dominus, vere, & absque vlla con- trouersia, fuit dilectus à Deo. 9.e.1

Xpus redemit nos à seruitute demonis. 9.b.2

Xpus cur Emmanuel sit dictus, & cur Iesus. 15.e.1

Xpus quoadoque more humano loquitur. 17.b.1

Xpus licet factus sit homo, virtus tamen diuinitatis in eo, immo io: a ipsa diuini- tas, nullo pacto est immutata. 17.a.1

Xpus sagitta electa. 17.d.1

Xpus fuit principalis Minister, & ex- equitor diuini consilij. 18.c.2

Xpus qua ratione dicatur seruus. 18.d.2

Xpus vocatur Israel, & quare. 19.a.1

Xpus Deum Patrem suapte natura inui- cibilem, quodam modo eicit. 19.a.1

Xpus cur missus fuit, vel assumpsit huma- nacarne. 20.e.1

Xpus despectus, & nominissimus omnium vi- rorum. 21.e.1

Xpus fuit datus in fœdus Populi. 23.a.2

Xpus, nullus labori pepercit. 31.b.1

Xpus Magister noster. 34.e.1

Xpus non est confusus in iudicio, & in opi- nione aliorum. 53.c.2

Xpus, Petra durissima. 42.a.1

Xpus cur venit in hunc mundum. 43.e.1

Xpus vermis, & opprobrium hominum. 46.e.1

46.c.2

Xpus vocatur Dominator Dominus. 53.d.1

Xpus eist pedes discipulorum corporaliter lauerit, spiritualiter tamen eos etiam la- uisse credendum est. 63.c.1

Xpus verè est salus, vita, & redemptio nostra. 64.c.1

Xpus, exaltationem ex parte anima, me- ruit ab instanti conceptionis sua. 66.e.2

Xpus per suam passionem meruit exalta- ri. 66.d.2

Xpus veluti ceteri homines, in virum per- fectum euasit. 72.a.1

Xpus velut materia, & subiectum omnium dolorum, fuit à Deo constitutus. 74.c.2

Xpus optime nouit, naturas, & proprietates agritudinum. 74.d.2

Xpus secundum Cyrillum, fuit in eius passione multifariam despectus, & hu- miliatus. 75.c.1

Xpus quomodo suscepit dolores nostros se- cundum Basilium. 75.c.2

Xpus fuit vulneratus, & infirmatus, & quare. 76.c.1

Xpus tamquam Pastor, voluit præesse omni- bus nobis. 77.d.1

Xpus falsò accusatus, cur non respondit. 77.d.2

Xpus, nullo iuris ordine seruato, fuit mor- ti adiudicatus. 78.a.2

Xpus non viuit amplius vita mortali, sed perpetua. 79.c.2

Xpus cur voluit cum sceleratis, & iniquis deputari. 82.c.1

Xpus pro nobis, & apud Iudæos, factus est maledictum. 82.c.1

Xpus verè iustus, cur protransgressoribus orauit. 84.a.2

Xpus, quod docuit verbo, voluit exemplo perficere. 88.b.2

Xpus, pinis vita. 105.d.2

Xpus, preciosa margarita. 105.e.2

Xpus statuit, tam Eunuchos, quam Ali- enigenas fore participes Regni caelorum. 120.e.1

Xpus eiciens Iudæos de templo, quid voluit indicare. 121.a.2

Xpus a facie malitia, dicitur esse collectus. 130.b.2

Xpus ex hoc mundo recedens, pacem disci- pulis, reliquit. 131.c.1

Xpus ad quos voluit prædicari Euangelium. 143.c.2

Xpus

Xpus multos eius seruos, misit ad Euange- lium prædicandum. 144.b.1

Xpus, lairones, & homines perditissimos, soluit ad fidem conuer- ti. 145.a.1

Xpus suscitaturus Lazzarum, clamauit voce magna. 148.c.1

Xpus Puer, erat omnia sciens. 150.d.1

Xpus iustitia, pariter, & iudicium, iure optimo nuncupatur. 152.c.1

Xpus non in terris, sed in exrelo est requi- rendus. 154.a.1

Xpus vocabitur edificator sapium, quomo- do. 163.a.2

Xpus destruxit murum interpositum, inter nos, & Deum. 166.a.1

Xpus est via, veritas, & vita. 170.c.1

Xpus, salus, & iustitia nostra. 172.d.1

Xpus indutus est vestimentiis vltionis, & quare. 175.d.1

Xpus quicquid operabatur in laudem Pa- tris sui, pro salute totius mundi, & pro vltione inimicorum suorum operabatur. 175.a.2

Xpus tamquam fortis bellator, accessit ad pugnam. 175.a.2

Xpus Insulis vicem reddet, quomodo. 175.b.2

Xpus Dominus dicitur lumen Hierusalem, & quare. 180.a.2

Xpus fuit lumen tuum, & lumen meum. 181.a.1

Xpus Iesus gloria Patris. 181.c.1

Xpus argumento irrefragabili, demonstra- uit Iudæis se verum esse Messiam. 181.c.1

Xpus fuit altare, per quod nobis placatus est Deus. 185.c.1

Xpus vera lux, tam in prosperis, quam in aduersis, protegit, illustrat, ac defendit. 192.d.2

Xpus licet minimus, & despectus ab omni- bus, creuit tanquam in mille. 193.d.2

Xpus in humilitate venit, & pauperate. 67.b.1

Xpus quo tempore fuerit vnctus. 198.b.1

Xpus cur fuerit vnctus, & in quem finem. 198.d.1

Xpus diuersa ratione, vocatur sponsus, & sponsa. 208.a.1

Xpus vocatur iustus, & saluator. 210.b.1

Xpus Iesus splendor, & lampas. 210.c.1

Xpus quomodo vocatur iustus particulari- ter. 210.c.2

Xpus vocatur multis nominibus, & quare. 212.d.2

Xpus dicitur dexteram, & brachium ipsius Dei. 216.b.2

Xpus est merces nostra. 219.c.2

Xpus quomodo venit de Edom, & de Bosia. 223.b.2

Xpus alia, & alia ratione dicitur formosus, & splendor diuinius. 223.e.2

Xpus diuersa ratione dicitur deformis, & speciosus. 224.a.1

Xpus solus per Crucem substituit peccatum, moriem, & diabolum. 225.d.2

Xpus tempore passionis, relictus. 294.a.1

Xpus fuit torcular. 204.b.2

Xpus nullum habens auxiliatorem, voluit rem omnem conficere suis viribus. 230.c.1

Xpus non fecit multa miracula in patria sua. 231.d.2

Xpus Pastor omnium summus. 234.a.2

Xpus vnicum verbum patris, natus ex muliere, factus est tamquam vnus ex nobis. 234.a.2

Xpus quoties peccatores uocauerit. 256.a.2

Xpus quid fecerit in Cruce, examinandus est Marcus, & ceteri eius collega. 256.c.1

Xpus Dei filius, & homo, tota die ex- pandit manus ad hominum genus. 256.a.2

Xpus omnibus diebus, & singulis serè ho- ris, expandit manus suas ad nos miseros. 256.a.2

Xpus, ex quibus fuit natus. 261.c.1

Xpus vocatur semen. 261.d.1

Xpus Mons Dei sanctus. 262.e.2

Xpus verus Deus. 267.e.1

Xpus iam uenit. 288.b.1

Xpus lapis Angularis. 290.d.1

Xpus fluuius pacis. 293.d.1

Xpus declinauit ad gentes, & quare. 294.c.1

Xpus quomodo, & in quo iudicabit. 294.c.2

Xpus saluator, & redemptor uniuersalis. 296.d.2

Xpus fecit talia, qua uerbis explicari non possunt. 297.a.1

Xpus dicitur Mons montium. 299.a.2

Zacharias,

	Z	Zarada leges, qua.	122.b.2
		Zelus Deserga nos.	116.a.2
Z	Acharias, quid dicas de Christo te- tiocap.	Zenofonis dictum.	126.a.1
		Zizania quid denotant.	261.b.1

**Finis Indicis Complexorum, & Incomplexorum,
Secundi Tomi.**

**DOCTORES SECVNDI TOMI,
quorum autoritatibus innititur Venerabilis
Interpræs.**

A	Bbas Tuitien- fis.	D	Trid. Horatius Hugo Card.
	Abdia } Pro- Aggeus } phete	D	Aniel } Pro- Dauid } phete
	Ambrosius D. E.		Dioscorides.
	Amos Propheta	E	
	Antoninus Floren- tinus		I oannes Cassianus Ioannes de Turre Cremata
	Antonius Possou- nus	E	Vfebius Ezechiel Pro- pheta
	Aristoteles Philoso- phus	F	
	Auerroes Comenta- tor		I osephus de Bello Iu- daico
	Augustinus. D. E.	F	Elicianus Nar- niensis Iosephus à Costa Isidorus Iustinus.
	B		
	B Aronius Card. Basilius		L
	Beda	G	Astantius Lucretius
	Bernardus.		
	C	G	Regorius D. E. Guilelmus
	C	H	
	Aetanus Cassaneus		M
	Cyrellus	H	Alachias Pro- pheta.
	Coelus		Marcus Varro
	Concilium Triden- tinum.		Marcus Antonius Marfilius Micheas Propheta.
			N
			Nauns

N

Naum Proph.
 Nicephorus
 Nicolaus Liranus
 Nonius

Philostratus
 Plato
 Plautus
 Plinius
 Porphirius.
 Procopius.

O

Oseas Propheta.
 Oforius
 Ouidius.

P

Pagninus
 Pererius

R

Rvpertus.

S

Salustius.
 Sophonias Pro-
 pheta.

T

Tertulianus.
 Theodoretus
 Thomas Doc. An-
 gelicus.

V

Valerius Maxi-
 mus.

Z

Zacharias Pro-
 pheta.

F I N I S.

EXPLANATIO IN
RESIDVVM HVIVS
OPERIS A QVADRAGESIMO
OCTAVO CAP. VSQ; IN FINEM.

A FRATRE THADEO PERSINO
COEREMITA AVGVSTINIANO.
PROPHETIAE INSCRIPTIO.

CAPVT QVADRAGESIMVM
OCTAVVM.

VDITE hac domus Iacob, qui
vocamini nomine Israel, & de a-
quis Iuda existis, qui iuratis in no-
mine Domini, & Dei Israel recor-
damini non in veritate, neq; in iu-
stitia. De civitate enim sancta vo-
cati sunt, & super Deum Israel con-
stabiliti sunt: Dominus exercituum
nomen eius. Priora ex tunc annu-
ciaui, & ex ore meo exierunt, & au-
dita feci e.: repente operatus sum, & venerunt: Scivi enim quia
durus es tu, & nervus ferreus cervix tua, & frons tua area. Pradi-
xi tibi ex tunc: antequam venirent indicaui tibi, ne fortè dice-
res: Idola mea fecerunt hac, & sculptilia mea, & conflatilia man-
daverunt ista. Qua audisti, vide omnia, vos autem num annun-
ciastis?

A

ciastis?

ciastis? Audita feci tibi noua ex tunc, & conseruata sunt, que nescis: nunc creata sunt, & non ex tunc, & ante die, & non audisti ea, ne forte dicas: Ecce ego cognoui ea. Neque audisti, neque cognouisti, neque ex tunc aperta est auris tua: scio .n. qui apud reuarcans praua ricaberis, & transgressorem ex utero vocaui te. Propter nomen meum longe faciam furorem meum: & laudem meam infrenabo te, ne intereas. Ecce excoxi te, sed non quasi argentum, elegi te in camino paupertatis. Propter me, propter me faciam, ut non blasphemet, & gloriam meam alteri non dabo: Audi me Iacob, & Israel, quem ego uoco: ego ipse, ego primus, & ego nouissimus. Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est caelos: ego uocabo eos & stabunt simul. Congregamini omnes uos, & audite, quis de eis annunciauit haec? Dominus dilexit eum, faciet uoluntatem suam in Babylone, & brachium suum in Caldeis. Ego, ego locutus sum, & uocaui eum, adduxit & cum directa est uia eius. Accedite ad me, & audite hoc: non a principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fieret ibi eram, & nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius. Haec dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israel. Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, gubernans te in uia, qua ambulas. Utinam attendisses mandata mea: facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris, & fuisset quasi arena semen tuum, & stirps uteri tui, ut lapilli eius: non interisset, & non fuisset attritum nomen eius a facie mea.

5. Egredimini de Babylone, fugite a Caldeis, in uoce exultationis annunciate: auditum facite hoc, & efferte illud usque ad extrema terra. Dicite: Redemit Dominus seruum suum Iacob. Non sitierunt in deserto, cum educeret eos: aquam de petra produxit eis, & scidit petram, & fluxerunt aqua. Non est pax impijs, dicit Dominus.

EXPLANATIO IN QUADRAGESIMO OCTAUIO CAP.

ESAIAE PROPHETAE.

Tex. 1.

Audite haec domus Iacob, qui uocamini nomine Israel, & de aquis Iuda existis, qui iuratis in nomine Domini, & Dei Israel recordamini non in ueritate, neque in iustitia.

MANIFESTA est intentio prophetae in exordio huius capituli, ubi citra omnem conuersionem exprimat Dominus Iudaeis eorum ingratitude, & simulatam sanctitatem, omninoque enititur illis persuadere Deum, & non idola praescium esse futurorum, ac ea praedixisse, ut hic moneantur in Deo confidere, & sperare, & non in idolis: dicit ergo. *Audite haec domus Iacob, qui uocamini nomine Israel.* Vbi nota (quemadmodum supra dixi ex D. Hier.) quod in hoc loco etiam re petit; quod quando propheta loquitur de Iacob, & de Israel secundum carnem, id est de Iudaeis, qui dicuntur originem duxisse de Iacob, & Israel iuxta carnalem, & temporalem generationem, utitur istis nominibus absolute sine alicuius tituli adiectione, & hic dicit ipse D. Hier. nequaquam eos appellare Iacob, sed domum Iacob, nec Israel, qui falso hoc appellantur nomine, cum non habeant opus, & effectum respondens nomini. quidam uero putant ideo appellatos nomine Israel, ut rememoret nobilitatem eorum, quo magis excitentur ad bene operandum. Nota etiam quod dicens, audite, ubi petit attentionem, & aures, omni alia re postposita, ad dicenda fore adhibendas, aliquid in signe, & quam maxime perutile se dicturum ostendit: quemadmodum alibi saepe haec forma loquendi utuntur prophetae, ut

in capite, sequenti, & cap. 51. & Saluator noster consueuit aliquando uel hoc modo loqui, & monere discipulos, ut audiant: quemadmodum apud Matth. audite, & intelligite, non quod intrat in os, coinquinat hominem. et item: qui habet aures audiendi audiat. Vos ergo domus, & familia Iacob, qui uocamini hoc praclaro, & spectabili nomine Israel, & de aquis Iuda existis .i. de tribu Iuda, quae est longe alijs praestantior, de aquis Iuda .i. de semine Iudae; uocatur autem semen, ex quo progrediuntur homines, aqua, quoniam instat aqua dicitur esse liquidum & fluens: aut semen appellatur aqua, quoniam de eo non secus, ac de fonte emanant: quemadmodum & nos omnes, qui dicimur ex aquis .i. de imis parentibus proditi: sicut per ignominiam dicimus aliquem natum de itercore, uel de puluere pedum meorum: uel etiam dixit propheta. Suscitans de puluere egenum, & de stercore eleuans pauperem, qua loquendi formula facile potest innui, nos homines misellos nihil in nobis habere, quo gloriari possimus, ut alibi annotauimus; non ab Ecclesia sanctam in nostris ipsius memoriam nos adducere cupientem, nostris auribus intonat dicens. Memento homo quia puluis es, & in puluere reuerteris, est etiam positum in more, ut qui oritur ex ignobili stirpe, uel ex illicito concubitu, dicatur filius terrae. Dicit autem de aquis Iuda ipsos proditi se, quia (ut inquit D. Hier.) sola tribus Iuda, & regium semen Dauid, eo tempore uigebat in Iudaea, & praeterea de eos esse productos de aquis Iuda, ut ostende-

Semen a qua dicitur

ret non virtutum Patriarchalium, sed solum carnis eorumdem filios esse. Deinde subdit. *Audite vos qui iuratis in nomine Domini, & de Israel recordamini: iuratis inquam in nomine Dñi, quasi nullum aliud numen uos colere, & venerari demonstratis, & Dei Israel recordamini, quia. s. qñq; aliis auditibus Dei uiui nomen, & maiestatem asseueratis, prædicatis, & confitemini, non tamen in veritate, neq; in iustitia; verum potius in vestrum commodum, vel in testimonium alicuius falsitatis, et mēdaciū & hi quidem sunt qui labiis Deum honorant, cor autem eorum longe est ab eo: ut ait Lactantius lib. 2. cap. primo, quod quidā nō recordantur Dei uiui, & veri, nisi cum aliqua graui necessitate opprimunt dñr & recordari Dei Israel, & vocari nomine Israel, quia re vera nō sunt Israelitæ, neq; in iustitia, et veritate: Deū coluerunt, ut qui ipsum cruce affecerunt; & quemadmodum inquit D. Aug. illi sunt verē Israelitæ, qui in Christū credunt, & eius numen verē adorant. Dicuntur de aquis Iuda produisse, hac etiā ratione, ut illis impropere id quo maxime gloriabantur, cum Iudas præter sui nominis interpretationem non tribui suę duntaxat, sed cunctis Iudæis de derit nomen. Simile est, ac si diceremus alicui male sano: hic homo est de familia domus Austriae, de familia Balionū, & similia, veritū valde se degenerē suis maioribus, aut pgenitoribus ostēdit: sic etiam cum subdit; de Ciuitate. n. sancta vocati sunt, & super Deum Israel constabilius sunt, Dominus exercituum nomen eius. Vide, quot titulis, ac epitetis eos honorer: dñr. n. Iudæi domus, & familia Iacob, qui fuit Pater tot heroum, & Patriarcharum, et Deo quā maxime gratus, et acceptus, qui cum legitur Deum fuisse iudæi, vocantur nomine Israel, ac si ipsi soli Deum uidere meruerint. de semine Iuda processerunt. In nomine Domini iurare consueuerunt, et præter Deum Israel nihil eos meminisse, aut in ore perperuo habuisse videbantur. De ciuitate sancta sunt uocati, & super Deum Israel sunt constabiliti, ac vsq; adeo firmiter fundati, ut nunquā pericuri vidērentur: et postremo. Domi-*

A nus exercituum nomen eius, quem n. pro Domino se colere, et venerari ostentabant, non quicumq; impotens, et imbellis fore putandus est, Sed Dominus exercituum nomen eius. Cum autem torpui legiis, et fauoribus essent honestati, non ideo tamen sicut Deum glorificauerunt, sed euānerunt in cogitationibus suis, et diuinos honores, et solius Dei proprietates et perfectiones idolis tribuebant. Propterea sequitur. exprobans, et manifestans illorum ingrati tudinem cum inquit.

Priora ex tunc annunciaui, & ex ore meo exierunt, & audita feci ea repente operatus sum, & venerunt. Manifesta est horum verborum intelligentia, quid cēdō causæ est, qua me Deum uerum, et solum esse credas? quandoquidem, quæ iam præcesserunt a diebus antiquis, ego ex tunc, i. a principio, et antequam fierent annunciaui, et ex ore meo exierunt, nullus ante me ea præsciuit, atq; prædixit, ego vnus, & solus audita feci ea. i. ad hominum aures deduxi, & innotescere feci, neq; in ea præscientia, ac præfatione fuit quicquam erroris, aut mēdaciū, sed, & repente operatus sum, & uenerunt. id est, quæ ego prædixi repente, hoc est sub illis diebus, & sub id temporis præcise euenerunt, & in actum fuere deducta, quæ ego prædixi. Quod si quæram, quid sit in causa, quā mihi non credideris, & præcepta mea non custodieris, ea vna, & præcipua exitit, quia durus es tu, inflexibilis, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea, nec tamen hoc me latuit, de eodē vitio grauius eos rephendit. *D. Stephanus act. 7. & D. Pau. Rom. 2. cap. Secundum duritiam tuam, & impenitens cor, sciū. n. (inquit textus) quia durus es tu, & ferreus &c.* Sed num Dei scientia, & præscientia fuit in causa illius duritiei, obstinationis, & pertinaciæ qua Iudæi laborabant: minime quidem omnium: quandoquidem (ut sæpē aliās dictum est, dei præscientia nullam rebus necessitatem imponit. Vnde & subdit illud idem confirmans. *Prædixi tibi ex tunc antequam uentrem, iudicauit tibi, ne forte diceret idola mea fecerunt hæc, & sculpisima mea, & constabilia mandauerunt ista.*

Tex. 2.

2. Expositio.

D Tho. 2. 2. q. 24.

Act. 7.

q. d. hæc omnia dicturi estis vos quæ nobis contigerunt, a nostris idolis, ac Demonibus fuerunt prædicta, ac demandata. *Quæ audisti, inquit textus, uide omnia, nihil excidit, nihil incassum, & perperam percepisti: uide omnia, quæ audisti, de integro tibi accidisse, audisti quæ sunt prædicta, uide iam ea omnia esse adimpleta.* Vos autem num annunciauistis. i. vos supple Dij aurei, & argentei, aut vos cultores, seu fautores aut etiam fictores idolorum, num annunciauistis, & prædixistis, quæ iam uidistis? aut etiam uos Iudæi rebelles, & increduli, & Dei beneficijs insigniter ingrati, nū annūciastis, q̄ audistis, et uidistis, & alijs prædicauistis me vnū, & solū, & uerum Deum esse? quippe qui solus, & vnus præsciui, prædixi, & in actum deduxi, quæ uentura erant? unde & fateri debueratis, & lōge plus quā pro aris, & focis pugnare uos decebat, nullū alium esse Deum præter me? Aut etiā, non per modum interrogationis, sed affirmatiuè legendum, quæ audisti, uide omnia: uos autem non annunciauistis: uos inquam Iudæi, qui hæc omnia a me prædicta audiui, propterea q̄ singulis sabbatis in uestris synagogis, hæc legebantur, & ea omnia adimpleta uidistis, mirabilia scilicet opera, quæ fecit Deus; nihilo tamen minus illis credidistis, neq; etiam annunciauistis, nequē dēclarasti ea fore uaticinia de Christo, quæ passim complebantur, sed ea omnia peruertebatis, & in uestrum commodum contorquere conabamini, & profectō sic faciunt quidam uelut Iudæi, exteriora tantum scētantur, interiora uero nihil eorū quæ sunt dei: quidam uero è contra, & utriusque grauius peccant, sed longe magis qui intus Deum negligunt, foris uero diuina scētantur. *2. 2. q. 94. Audita feci tibi noua ex tunc, & conseruata sunt quæ nescis: nunc creata sunt, & non ex tunc, & ante diem, quādo scia prædixi, & non audisti ea ne forte dicas. Ecce ego cognoui ea &c.* vsq; ad eum locum, propter nomen meū longe faciam furorē meum. Sensus horum omnium uerborum est. Multa, quæ cum postea contingerent, ac fierent, noua uidebantur, & erant apud

A Iudæos; a principio, ex tunc, & ab æterno fuerunt præuisa, & ordinata a Deo, & quando, & quomodo ille uoluerit in actum deducta, quæ quidem non erāt nota Iudæis, nequē intellecta: qua propter non poterant ipsi asserere eadem fuisse, neq; cognita neq; producta ab alio, aut aliunde quā ab omnipotente Deo. hoc est quod dicit. *Audita fecisti noua ex tunc, quasi dicat. ea tibi manifestauit, & tanquam noua ad tui notitiam deduxi, quæ ex tunc. i. ab æterno fuere præuisa, & conseruata sunt in mēte diuina, & obiecta vsq; ad præfinitum tempus, quæ nescis. i. quæ non capis, nec potes adhuc ea capere, & percipere. Nunc creata sunt, & non ex tunc, & ante diem. hoc est ante tempus a me præscriptum, & non audisti ea, neq; intellexisti, ne forte dicas. Ecce ego cognoui ea.* Nam si ex tunc, & ante diem, & iam diu fuerūt prædicta, nunc aut creatæ, neq; de illis unquam aliquid dixisti, quomodo, & qua ratione dicere potes. *Ecce ego cognoui ea. Nequē audisti, nequē cognouisti, nequē ex tunc aperta est auris tua, scio enim quia præuaricans præuaricaberis, & transgressorem ex utero uocauit se.* Cum in his uerbis maxima sit uerborum implicatio, & consequenter nonnulla obscuritas, quidā sic ea explicant: quod. s. Deus aliqua reuelauerit quæ futura erant Iudæis, aliqua uero subtrahit, ne dicerent Iudæi se ea ab Idolis accepisse; Propterea pleraq; confestim, & repēte, & præter oīum opinionē, & expectationē contingebant, quæ nequaquam poterant Iudæi asserere, uel gloriari se iam olim audisse, & ab idolis accepisse; ob id huius rei causam afferens ipse deus per prophetam inquit. Scio. n. nam constat hanc dictionem (enim) positam ad assignandam causam dīctorū: dicit ergo; tu non audisti popule stultice, & insipientis, neq; cognouisti quæ facturus eram, quæq; postea facta fuere, & in actum deducta, non poteras. n. scire, neq; ex tunc aperta est auris tua, hoc est mens tua non fuit reddita capax ad percipiendā archana, & mysteria, & secreta Dei consilia: scio enim quia præuaricans præuaricaberis. i. cum haec uerba præuaricatus fueris legē Moyſis; præuarica-

uaricaberis etiam legem Christi: numquam enim desistes ab offensione Dei & à suorum præceptorum transgressione, & transgressorum ex utero uocauit te, hoc est antequam prodires in lucem, & à principio conceptus, & natiuitatis tuæ transgressorem uocauit te, idest rebellem, incredulum, & contumacem: uocauit te, idest talem te noui nec mea me tesellit sententia, vel transgressorem ex utero uocauit te, idest cum primū ex Aegypto liberauerit te, quia tūc cepisti adorare idola, ut habet Exo. 32. nequē tamen ob id existimes Deū fuisse causam, qua ipsi transgressores fuerint suorum præceptorum: uō enim Deus uolens iniquitatem, sed ipsimet à concupiscentiis suis illecti, & attracti sunt præuaricauit legem, & mandata Dei. Eadem uerba, v3. Neq; audisti, nequē cognouisti, possunt simpliciter exponi, quōd. f. Deus noluit eis. i. iudicis sua misteria prædicere, neq; patefacere, quia præuaricans præuaricaberis, hoc est, sicut aliàs apostatauit à Deo, sic etiā in posterum est facturus.

Tex 3.

Veruntamen dicit Deus per Prophetam. *Propter nomen meum longe faciam furorē meum*, Aug. ponit dnam inter iram et furorē, ut longe nocentior sit furor quā ira: est enim motus animi prouocans ad poenam inferendam, uel potius quando iam inserti; qui tamē motus non est in Deo nisi metaphoricē, & D secundum eam similitudinem, & *laude mea infrenabo te, ne intereas*. Quē pollicitationis uerba, duas habent expositiones. Prior quidem iuxta literam: Propter nomen meum, hoc est propter gloriam nominis mei prorogabo diem, et tempus quo sim in eos animaduersurus: Deinde sic exponitur. Propter nomen meum longe faciam furorē meum, non ut proferatur, aut differatur, sed potius, ut auertatur omnino, et amouetur, longe faciam. i. procul omnino abiciam furorē meum, id quod dubio procul eueniet in populo Israel secundum spiritum, non in eo qui secundum carnem; iuxta illud ps. Si dereliquerint filii mei legem meam, et mandata mea non custodierint: uisitato in uirga iniquitatis eorum, & in uerbis pecca-

ps. 88.

ta eorum: misericordiā autem meā non dispergam ab eo. *Et laude mea infrenabo te, ne intereas*. Laude inquit mea, idest pro cōseruatione laudis meę, ut. f. laudetur, et non blasphemetur nomen meum, utq; possim iustificari in sermonibus meis, et uincere cum iudicabor. cum per prophetas meos dixerim, meum esse populum hunc, et hereditatem meam, et de semine eius fuerim pollicitus suscitare prophetam, et progressurus semen, in quo sint benedicendæ omnes gentes. Infrenabo quidem te. i. cohibebo, constringam, frenum tibi inuiciam ne intereas, idest ne penitus delearis, atque id non ob tua merita quæ nulla sunt, sed laude mea, ne scilicet uidear omnino deriuissē populum meum, neque longanimitatē quē mihi iurē debetur non exercuisse: uel ne quis existimet Deos gentium me fortiores, ac potentiores: Diuus Tho. 2. 2. q. 91. ar. 1. sic exponit. Laude mea infrenabo te, idest si me laudaueris, et affectu moueris erga me, retraheris a peccatis, quæ sunt contra me, iuxta illud. Sacrificium laudis honorificabit me: sed quoniam qui abstinent a peccatis propter Deum non indigent trecto, ideo D. Tho. aliter exponit. Laude mea infrenabo te. i. ceremoniis, et preceptis legalibus constringā te, ut illud psal. In camino, et freno maxillas eorum constringe: perlege quē. ps. 31. so mi ff quē scribit. D. Bern. super hac propositione inquit. n. Infrenabo te laude mea, hoc est, ne interitu facinorum tuorum nimiam incurras tristitiam, & instar effrenis equi desperatus, in præceptis ruas, & percas, meis laudibus erigam. sic enim exponit sermo. 11. super cantica. Alii sic. Ut quasi iumentum me sequaris, uel usq; adeo detinebo te uinctum, et occupatum, ne in idolatriam proruas. et subdit. *E excossi te, sed non quasi argentum, elegi te in camino pauperitatis, excossi te. i. probare te uolui, periculum de te feci, sed non quasi argentum, idest non tam exacte, ac diligenter excossi te, sicut probatur, et purgatur argentum, cuius excoctio, et purgatio non completur, donec omnes scorie, et immunditiæ fuerint ab-*

sum-

sumptæ, sed uestra purgatio erit aliquāto leuior. et mitior. *Elegi te in camino pauperitatis. i. probaui te per uarias afflictiones, hoc est per inopiam, ac seruitutem, et per huiusmodi aduersitates, quibus boni pariter et mali purgantur, præterquam purgationem: alia fortior purgatio, & excoctio reperitur quæ fit per uerbum Dei, qua non nisi boni purgari solent: iuxta illud ps. Ignitum eloquiū tuum uehementer, & seruus tuus dilexit illud. Datur & alia purgatio post hanc vitam de qua non est præfens intentio: sed nota quōd purgatio in camino paupertatis non est omnino euitanda, neque refellenda, si liberet, & uoluntariē & non coactē capiatur, quando quidem multa nobis beneficia confert, ut dicit D. Tho. in expositione huius loci, confert enim peccatorum recognitionem, uirtutum consolationem, cordis quietem, iusti desiderii impletionē, diuinæ dulcedinis participationem, & deniquē cælestem hereditatem, & rursum idem repetit ipse Deus, & nostris auribus uehementer inculcat. d. *Propter me, propter me faciā ut nō blasphemet, & gloriam meam alteri non dabo*. Repetit. n. eādē, dictionē, seu particulam ad maiorem ueritatis assertionem, & dum inquit. *Gloriam meam alteri non dabo*. uult innuere se omnia facturum, ut solus ipse cognosceatur & prædicetur uerus Deus, & largitor omnium honorū, neq; alius præter ipsum; cuius gloria facile posset auferri, & apud Gentes calumniam subire, si de manibus impiorum non aliquando eriperet populum suum. cui tot promissiones, & dona fuerat omni tempore pollicitus, & gloria quidem ita soli deo conuenire dicitur; ac si esset eius propria coniux, quæ quidem non debet alteri tribui, nequē cum alio quoquam coniungi, cuius rei exemplum præter omnes ferē leges, habemus in Pharaone rege Aegypti, qui contulit potestatem ipsi Ioseph, super omnia & singula bona sua præterquam supra suam uxorem. Et D. Cyrill. inquit gloriam Dei nil aliud esse quam seruare, & misereri, & posse omnibus dominari, & sine ullo labore ac difficultate exequi quæcūq; uelit efficere.*

ps. 118.

A Super his uerbis notat D. Hier. sed quorsum, nescio, quōd non absq; causa dicit Deus per prophetam. *Gloriam meam alteri non dabo*, quam uiderit innuere se alteri iam dedisse: dedit enim filio suo sibi per omnia æquali. dicitur. n. alter ad distinctionem prioris, quā quā quidam Theologorum non admittant in diuinis prius, & posterius, & iuxta symbolum Athanasii, in summa atquē incomprehensibili trinitate nihil est prius & posterius, nihil maius, aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sunt & coæuales: sed uerius dicitur alter, aut alius, ad distinctionem aliorum suppositorum. dicit autem Deus. Gloriam meam alteri non dabo. ne quis putet idola oppressisse populum Dei, sed sola Dei uirtute, & potentia id factum, uel breuius dicas: gloriam meam alteri non dabo, idest non permittam quicquam aliud uocari Deum, uel quemquam alium præter me uocari Deum. Quibus dictis rursus Deus sermonem conuertit ad Iacob, & Israel, & præcipit eis diligenter audiant, et ascultent. d. *Audi me Iacob, & Israel, quem ego uoco. Ego ipse, ego primus, & ego nouissimus*. Audi, inquam, me Iacob, & Israel, hoc est mihi aures porrigite, in me unum oculos intende, alienis fabulis, & sermonibus fictis & falsis non acquiesce: audi me Iacob, & Israel quem ego uoco, hoc est peculiari quadam ratione, seu nomine uoco, & seorsum ab aliis nationibus excipio, & eligo, & ueluti meum familiarem instituo, ego inquam te uoco ad pænitentiam. i. & ad salutem, uoco quidē non tamen eligo. Multi enim sunt uocati, pauci uerō electi. Israel ergo, & Iacob carnaliter accepti uocantur, at non eliguntur. Sed Iacob, & Israel secundum spiritum uocantur, & eliguntur. Quid ergo loquitur illi: quid nam præcipit eos diligenter audire: Quid uult illis patefacere? hoc, inquam, quod ego ipse. f. Deus sum, qui uoco te, i. qui sum missus ad te filius, inquam, non pater, et ego primus, ante quem nullus, & ego nouissimus, post quem nullus: uel ego primus qui uiuo, et fui mortuus. Apoc. 22. uiuo inquit Apoc. 22. quia sum omnium rerum principium.

A 4

fa.

factor, et creator, sum nouissimus, si re-
feras ad eum qui fuit mortuus, qui qui-
dem formam serui accipiens factus o-
bediens, humiliavit se ipsum usque ad
mortem. Quare qui loquitur hoc lo-
co Christus est, dei filius, primus, et no-
uissimus, ob eas quas diximus rationes:
ipse. n. est cui proprie conuenit hoc ver-
bum vocare, vt prima Petri cap. 5. vocas
nos in æternâ gloriâ. 1. ad Tessal. cap. 5.
fidelis Deus qui vocauit nos, et Matth.
cap. 9. Non veni vocare iustos sed pecca-
tores. Quid ultra dicit iste primus, et no-
uissimus? *Manus quoque mea fundauit ter-
ram, tanquam fundamentum structure*
totius orbis, & dextera mea mensa est
caelos, ego vocabo eos, & stabunt simul: sta-
bunt (in q̄). i. nunquam mouebuntur, et
ruent, nisi uoluero, et cū uoluero statim
decident, et in nihilū redigentur. quare
congregamus inquit omnes uos, & audite
quis de eis annuntiatus hac? q. d. nullus
ex idolis, nec quisquam hominum po-
tuit hæc uobis prædicere, et annuntia-
re: et hæc oratione per signum interro-
gationis uŕ propheta ex se ipso non ex
persona dei ad principalē scopū reuer-
ti, prosequens historiam iadudū inchoa-
tam de negotio, et de ministro ad quē
exequendum insinuat Deus ipsum Cy-
rum, et inquit. *Dñs dilexit eum*, hoc est
ipsum Cyrum, quem ministrū suū con-
stituit ad debellandos impios, et imma-
nes Babylois: ppea inquit *Dominus*
dilexit eum, non quidem eū uirum iu-
stum, et probum cum fuerit multis fla-
gitiis, et sceleribus onustus, sed dñ dile-
xisse, tum quia usus fuit eius opera, ac
ministerium (ut dictū est) tum quia stre-
nuè, ac diligenter exequutus est Dei mā-
datū liberando populū suum, tum ter-
tio, quia tribuit ei, et cōcessit multa bo-
na temporalia. *Faciet* (in q̄) *uoluntatem*
suam, hoc est ipŕ Dei in *Babylone* delē-
do, eos; *& brachiū suum in Chaldeis*, i. po-
tentiam, et ueritatem Dei demonstra-
bit, et manifestam faciet in destructione
Chaldeorum, interficiens eos, ac de me-
dio tollens; et ne quis arbitraretur unq̄
euerſionē Babylonis, et Caldeorum o-
pus idolorū extitisse, et eorū numina o-
pus tam admirandum effecisse, sequitur
in textu, et loquitur in persona Dei, et

inquit. *Ego, ego locutus sum, ego in quā, non*
alius preter me, neq; alius absq; me. ego
(inquam Deus locutus sum, i. sic statui,
et decreui, et uocaui eum, adduxi eū,
& directā est uia eius, nullis præpedita
obſtaculis, ac difficultatibus, semel lo-
cutus est deus, cuius locutio est ipsa a-
ctio: ipse enim dixit et facta sunt. dixit
Deus fiat firmamentum in medio aquarum,
et factum est ita: Propterea subdit
idem Deus, abiecta oī difficultate, et se-
clusa quacunq; tergiversatione, compel-
lat Iudæos, et quoscuq; rebelles, et in-
credulos. d. *Accedite ad me, et audite, hoc*
non a principio in abscondito locutus sum.
Ex tempore antequam fieret ibi erum. Ex
tempore inquam. i. priusquam tempus
esset ego eram. Iuxta illud sapientis
Nondum erat abyſſi, et ego iam conce-
pta eram: et apud Ioan. Antequam A-
braham fieret ego sum; *& nunc.* i. in tē-
pore plenitudinis, *Dominus Deus pater,*
& spiritus eius misit me.

Nulli quamuis proteruo, et mente
peruicaci, atque ueritatis ultra omne
modum infensa, poterit unquam in du-
bium reuocari per hæc tria uerba diui-
narum personarum trinitas, ac distin-
ctio, imò palam, et apertissime designa-
ri: loquitur enim hic uerbum Dei filius,
qui uerissime dicit se in tempore mis-
sum à Patre unā cum spiritu Sancto: sic
enim Ecclesia catholica docet, et prædi-
cat filium ab æterno productum esse à
patre, nō quidem factum, aut creatum,
sed genitū, at in tēpore à tota trinitate
missum, et destinatum ut acciperet car-
nem, et fieret homo pro totius humani
generis salute: sic ergo. d. *Et nunc Do-*
minus Deus misit me, & spiritus eius.
Fuit in q̄ filius missus a patre, et à spiri-
tu eius, non tanq̄ a duobus principiis, sed
tanq̄ ab uno, et quāquā filius mittatur
à spiritu sancto quem ad modum, et a pa-
tre, non tamen est minor illo, sicut nec
spiritus sanctus quamquam procedat
a filio, sicut etiam a patre, non tamen est
minor utroque. Nec ualet ista conse-
quentia, una persona mittitur ab alia
ergo procedit ab ea, quandoquidem fi-
lius mittitur a spiritu sancto, non
tamen pcedit ab eo. At bene sequit-
ur. Spiritus sanctus mittitur a patre

et filio, ergo procedit ab utroque. A
Huius differentie causam, uide à D.
Tho. p. par. q. 36 ar. 1. & 4. & Caitanum
ibi, sed longè prius de hoc loquitur
Diu. Aug. Tomo. 10. sermo. 6. de tem-
pore. Ne uerò quædam secundum spiri-
tum accepta inuoluatur silentio, notan-
da sunt. Primum quidem cum superius
dictum est Deum excosuisse Israelē nō
quasi argentum. sciendum quod allego-
ricè non est sermo de Iacob, & de Isra-
el secundum carnem, sed de Iacob, & B
Israel secundum spiritum, qui uerè fue-
runt excositi, & purgati non quasi ar-
gentum: sed multo magis quam ar-
gentum quippe qui tamquam au-
rum in fornace probati fuere, cum
inter initia nascentis Ecclesie Apo-
stoli, & reliqui fideles, ac ministri
Domini per omnia tormentorum
genera fuerunt excruciat, & in ca-
mino paupertatis, & expoliationis re-
rum omnium fuere uehementer affli-
cti, & vexati. Vnde bene scriptum est
Malach. cap. 3. qui erunt emundati & co-
lati quasi aurum, & quasi argentū, nec
refert quod hic dicitur nō quasi argētū
quia ut diximus fuerunt probati, & ex-
cositi plusquam argentum. uel ut dicitur
alii non quasi argentum, sed pro agen-
to, quasi uelit dicere quod loco argenti
fuerunt venditi, & in seruitutem re-
daçti. Nota etiam cum dicitur in textu.
Audi me Iacob, & Israel, quem ego
uoco, sunt uerba Christi, qui dicitur ad
se uocasse Apostolos, & reliquos fide-
les, quo ipsum sequerentur dum legi-
mus eū uocasse non ullos d. Venite post
me faciam nos fieri piscatores homi-
num. Postremo uolunt nonnulli expo-
sitores in illis uerbis. Dominus dilexit
eum, illud pronomen, non Cyrum, sed
filios Iacob, & Israel secundum spiri-
tum referre, quos ait propheta Domi-
num dilexisse, atque eos fecisse uoluntatē
Dei in euerſendis Babylois, hoc est
potestate ipsius Demonis.

At ego magis ad hæc eo his, qui putāt
hæc uerba referri debere ad Christum
Dominum, qui uerè, & absque ulla con-
trouersia fuit dilectus à Deo, sicut Euā-
gelii uerba testantur: fuit uocatus, &
adductus a Deo patre in hunc mundū,

ut eundem uariis erroribus infectum,
purgaret, ac redimeret, & directā est uia
eius sicut per hunc eundem prophetā
superius dictum est, uidelicet, Parate
uiam domini, rectas facite semitas eius.
Vel directā dicitur uia eius, quia pecca-
tum non fecit, nec inuentus est dolus
in ore eius. Cum postea subditur. *Ac-*
cedite ad me, et audite hæc &c. loquitur
ipse Dei filius, ipsum Dei uerbum iam
caro factum, & ubique clamat, & di-
cit. Venite ad me omnes, qui laboratis
& c. Cumq; de se ipso per prophetam
hæc filius dei fuerit locutus: nunc pro-
pheta attestatur eundem alia subiicere,
quibus nos præmoneret, & suum ad a-
morem incenderet, atque inflammaret.
d. *Hæc dicit Dominus redemptor tuus san-*
ctus Israel qui uerè, & proprie, & nullo
pacto abusu, aut metaphoricè uoca-
tur & est redemptor noster, qui nos re-
demit a seruitute demonis, ut milles
dictum est. atque utinam id nos probe
nosceremus. Cur etiam fuerit appella-
tus sanctus Israel, sepiſsimè dictum est.
Quid ergo dicit hic tuus redemptor, &
sanctus Israel? Audi, quæſo, & diligen-
ter attende. *Ego Dominus Deus tuus, do-*
cent te uilia, gubernans te in uia qua am-
bulas. Vide obsecro, & perpende duo
præclara, & eximia, quæ tibi Deus cō-
tulit beneficia: primum quidem docet
te utilia, præmonſtrat tibi, & quasi di-
gito ostendit, quid fugere, quid quæ-
re, & quid sperare debeas, quibusque
uiis, ac semitis, seu gradibus debeas ad
cœlestem patriam proficisci, docet te
non modo præcepta, quæ seruare te
nearis, uerum & consilia quibus facili-
us multo, ac citius ceptum iter profice-
re quæras, uideinde non solum docet te
utilia, id est præcepta præbet, & consi-
lia, uerum etiam gubernat te in uia qua
ambulas, commeatum præbet, atque du-
catum: non enim sinit te solum aggre-
di iter, sed ipse tecum graditur; & ad fi-
nē usq; perducit nec secus nobiseū agit
quam pater, aut pedagogus cum pueris
suis. Per hæc nimirum uult inuere
propheta nobis a Deo conferri dupli-
cè gratiam, alteram quidem præueni-
entem, reliquam uerò cooperatam, seu
subsequentem, de quibus Theologi sa-
uis

1. Petr. 5.
1. Thess. 5.

proser. 8.

Malach. 3.

Via domini
directa.

Tex. 4

tis abunde loquuntur in 3 sent.

Cum hæc dixisset affectu quodam paternæ commiserationis motus ipse redemptor, coarguit filios Iacob, & Israel, & consequenter nos omnes de nostra oscitantia, & præpostera cura, & sollicitudine nostrarum rerum, & præsertim salutis æternæ. *Præsertim attendisses o Iacob, mandata mea* quæ scilicet ego præcepi tibi, nam si ea attendisses, & fuisset executus, facta fuisset sicut flumen pax tua, et iustitia tua sicut gurgitas maris, & fuisset quasi arena semen tuum, & stirps vteri tui, ut lapilli eius: non interisset, et non fuisset atrium: *uomen eius à facie mea*. Vult innuere propheta per huiusmodi similitudines quòd diligetibus Deum, & eius mandata seruantibus omnia cooperantur in bonum, & nihil deest timentibus eum: esset quidem pax, & iustitia eorum sicut flumen quod numquam arefcit, sed semper manet, vel sicut gurgites maris, qui numquam deficiunt, & absque ulla defatigatione perpetuo conuoluuntur, & huc atque illuc redundant; & breuiter (ut inquit Diuus Hieronymus) eiusmodi similitudines præferunt, vel indicant atque designant abundantiam & copiam omnium bonorum. Quo loco satis acutè dubitat. Diu. Hier. penes hunc textum. Dicit enim propheta quod si Iacob attendisset mandata Dei fuisset stirps vteri sui, ut lapilli arenae maris, quoniam si sermo est de populo Iudeorum, manifestum est eos usque hodie esse in tanta multitudine, quòd re uera videntur esse velut vermiculi & ueluti arena maris, aut lapilli eius, quos tamen certum est Dei mandata abiicisse. Quare verba prophetæ videtur aliquam pati calumniã: Propterea dicendum est hæc omnia referri debere ad statum legis euangelicæ, in quo vniuersis terrarum orbis ad Christum conuerteretur & erit pax, et iustitia animorum nostrorum, velut flumen indeficiens, quia scriptum est. Ego per te rogavi Petre, ut non deficiat fides tua, quæ usque adeò erit fundata, ut portæ inferi non possint præualere aduersus eam; & quia populus Iudæicus noluit apprehendere hanc fidem, propterea dicitur

A in textu. *Non interisset, & non fuisset atrium nomen eius à facie mea*. Verum quoniam textus lxx. interpretum habet sententiam longe diuersam; idcirco aliquam oportet adhibere concordiam: sic enim ipsi legunt. Neque nunc exterminaberis, neque peribit nomen tuum in conspectu meo. Quæ verba duos habent sensus; uel quod loquatur propheta de Iudæis, qui verè sunt Iudæi, id est confidentes Christum, & agnoscentes gratiam eius, vel de Iudæis, qui iuxta sententiam Diui Pauli penes finem sæculorum intrabunt in Ecclesiam, & sic salui erunt: utraque expositio, ut reor, potest admitti. Penes calcem huius cap. ne videretur propheta omnino oblitus principalis intenti, redit ad historiam de liberatione populi à captiuitate Babylonica, præuidens, & prænuicians spiritu prophetico eius liberationem, quasi volens innuere omnes ruinas, & calamitates illi accidisse ob transgressionem Dei præceptorum. Idcirco nunc Deus velut eorum miseratus, dicere videtur: quamquam vos tot peccata perpetraveritis, & mei nominis numquam fueritis recordati; verum tamen ut meam agnoscatis bonitatem, & clementiam. *egredimini de Babylone fugite a Chaldeis, in uoce exultationis annunciate hoc sup. ingens beneficium, additum fuit hoc, operamini scilicet ut ad aures omnium populorum usque ad extrema terre, hoc magnum Dei opus deferatur, & ubique prædicetur dicte: redemit Dominus seruum suum Iacob*. Et quoniam quis posset dicere quoniam pacto poruerunt Israelitæ egredientes de Babylone, & fugientes à Chaldeis in terram promissionis se recipere, cum per tot regiones hostium aliarum gentium eius aduersantium eosdem pertransire contigerit absque villo subsidio, & præsidio aliorum principum: respondet propheta ex persona Dei, & inquit. *Non fuerunt in deserto cum educeret eos de terra Aegypti: aquam de petra produxit eis, & scidit petram, & fluxerunt aquæ*. Quasi velit dicere quemadmodum cum fuerunt educiti de Aegypto nihil eis defuit, quia do-

minus adiunxit eos, sic & nunc cum educendi sint de Babylonia, & redituri ad proprios lares, si Dominus erit cum illis, nihil profectò illis deerit, quia est idem Dominus, & idem Deus: At si qui fuerint impii, rebelles, & increduli non iuuabit eos Dominus, quia ut habet textus, non est pax impiis, dicit dominus: Non enim in illis est quies, & tranquillitas mentis, quia respuerunt eum, qui est Deus pacis, & consolationis.

Notandum autem non Iudæis tantum, sed multò uerius, & conuenientius nobis omnibus mandari, ut egrediamur de Babylone, id est de confusione, & infestatione molestissima huius mundi, & fugiamus Chaldeos, qui sunt curiosi obseruatores astrorum & nimium in creaturarum uirtute, & potentia confidunt, nec solum a Babylone, sed ab omnibus mundi partibus egredi sunt homines pii, & confugerunt ad Christum, quibus non defuit in deserto huius mundi aqua salutaris, quæ de petra manauit, id est de latere Christi quando fuit percussa læcea, quæ & nobis nequaquam deficiet, si hæc petram, quæ est Christus, percusserimus, in festauerimus, & defatigabimus ieiuniis, vigiliis, pauperum subsidiis, præcationibus, & orationibus, vel aqua ista. hoc est uerbum Dei non est nobis futurum, quod tamen scindere oportet, & in multas partes diuidere, ut quòd totum sumere non possumus, suscipiamus in partes. Diuus Ambrosius refert hæc ad mores, hunc in modum nos monet. d. Egredimini de Babylone, fugite a Chaldeis, hoc est si hætenus intrastis, & adducti estis in confusione

vitiorum, & scelerum, egredimini, non oportuit intrare, sed carnis lege cogente, & captiuante te in lege peccati ingressus es. Nunc exi, egredere, exue te, hac graui feruiture: exi ergo de Babylone. fuge a Chaldeis. Babylone confusionem significat, quæ uirtutum ordinem non tenet. Chaldei sunt qui siderum cursus uane superstitionibus explorant, & impie gentilitatis ferunt errores. Ab his fuge, ne te capiant, ne te graui laqueo captiuitatis irreprent. Abraham Chaldeus fuit, sed fugit a Chaldeis, & hoc ante legem. Tu sub lege natus multo magis fugere debes ab impiis: id quod nos õnes iugiter facere necessum est, ne cum tot beneficia a Deo susceperimus, & indies passim maiora suscipiamus sub Babylonica captiuitate, id est sub Demoniis potestate manere uelimus, & maiores quotidie quã hætenus calamitates passuri: quoniam scriptum est, non est pax impiis dicit Dominus, quæ uerba non de Iudæis tantum, sed de omnibus dicta sunt, scripta autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum deueniunt. Et hæc satis de expositione cap. 48: Esaiæ Prophe-

D Amb. lib. de Isaac & omnia c. 6.

CAPVT QVADRAGESIMVM NONVM.

1. **A**VDITE insula, & attendite populi de longe: Dominus ab utero uocauit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei. Et posuit os meum quasi gladium acutum: in umbra manus suae protexit me, & prosuit me sicut sagittam electam: in pharetra sua abscondit me. Et dixit mihi: Seruus meus es tu Israel, quia in te gloriabor. Et ego dixi in vacuum laboraui, sine causa, & vane fortitudinem meam consumpsi: ergo iudicium meum cum domino, & opus meum cum Deo meo. Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero seruum sibi, ut reducam Iacob ad eum, & Israel non congregabitur, & glorificatus sum in oculis domini, & Deus meus factus est fortitudo mea, & dixit: Parum est, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae. Hæc dicit Dominus redemptor Israel sanctus eius ad contemptibilem animam, ad abhominatam gentem, ad seruum Dominorum: Reges videbunt, & consurgent principes & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est & sanctum Israel qui elegit te. Hæc dicit Dominus. In tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui: & seruaui te, & dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas: ut diceres his, qui uincti sunt: Exite, & his, qui in tenebris: Reuelamini. Super vias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum. Non exurient, neque sitient, & non percutiet eos æstus, & sol: quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. Et ponam omnes montes meos inuiam, & semita mea exultabuntur. Ecce isti de longè venient, & ecce illi ab Aquilone, & mari, & isti de terra australi. laudate cæli, & exulta terra, iubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suum, & pauperum suorum miserebitur. Et dixit Syon: Dereliquit me Dominus et Dominus oblitus est mei. Num
2. quid
- 3.
- 4.
- 5.

quid potest mulier obliuisci infantem suum, ut non misereatur filio utero sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te: muri tui coram oculis meis semper: venerunt structores tui destruentes te, & dissipantes à te exibunt. Leua in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: uiuo ego dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento uestieris, & circumdabis tibi eos quasi sponsa. Quia deserta tua, & solitudines tuae, & terra ruina tua nunc angusta erunt praehabitoribus, & longe fugabuntur, qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuae. Angustus est mihi locus, fac spatium mihi, ut habitem; & dices in corde tuo, quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata, & captiua: & istos quis enutrit? ego destituta, & sola: & isti ubi erant? Hæc dicit Dominus Deus. Ecce leuabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum, & afferent filios tuos in uulnis & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, & Regina nutrices tua: vultu in terra demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent: Et scies quia ego Dominus, super quo non confundentur, qui expectant eum. Numquid tolletur à forti præda? aut quod captum fuerit a robusto saluum esse poterit? quia hæc dicit Dominus: equidem & captiuitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robusto saluabitur. Eos uero, qui iudicauerunt te, ego iudicabo, & filios tuos ego saluabo. Et cibabo hostes tuos carnibus suis: & quasi musto, sanguine suo inebriabuntur, & sciet omnis caro, quia ego Dominus saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob.

EXPLANATIO IN QUADRAGESIMVM NONVM CAP.

ESAIÆ PROPHETÆ.

AVDITE insula, & attendite populi de longe. Dominus ab utero vocauit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei. &c.

EGO nō dubito quin hoc loco propheta in persona filii Dei alloquatur omnes gentes, quoniam Domini est terra, & plenitudo eius orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo, nec loquitur sicut ante ad domum Iacob, & ad eos, qui vocantur nomine Israel, quiq; de aquis Iudae erunt; quamquam officia Ecclesiastica assumunt hanc eadem verba tamquam dicta a D. Ioanne Baptista cui re uera non incongruē tribui possunt qui in utero matris suę fuit mundatus a peccato originali. Et tanta gratia fuit ei collata, qui dum fuit eius mater salutata a Beata Virgine Maria qđ exultauit in utero eius: Et sic Deus de ventre matris suę recordatus est nominis sui, vi: Luc. 1. Dicit ergo Deus, excitando populos ad attentionem, & diligentem considerationem eorum, quę sunt dicenda, quo designet eorum magnitudinē & excellentiā. Et reuera capitulum istud, est valde mirificum, excellens, & præclarum, & magnis mysteriis, & sacramentis refertum. *Audite inquit insula, & attendite populi de longe.*

Luc. 1.

Quot modis hoc nomine insula capitur in scripturis, & apud quoscumque auctores, superius dixisse meminimus, sed sat erit si per insulas hoc loco Christi Ecclesias ex gentibus constitutas, & fluctibus sæculi, quod est uelut ma-

re, vnde quaq; concussas acceperimus, psal. 96.

de quibus insulis loquebatur propheta psal. 96. cum dixit. Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insulae multae, rationi quidem magnopere congruebat quascunq; Ecclesias terram hanc occupantes, exultare, et lætitia inenarrabili repletas fore, dum regnū orbis terrarum Christus tenebat, & a Demonum tyrannidē eunctos amouebat, quę sententia quamuis peroptima sit, & a D. Cyrillo approbetur: ego tamen non existimo me inficias iturum si per insulas hoc loco intelligam omnes regiones, et habitatores earum, quę quidem sunt in hoc sæculo uelut in magno mari constitutę, et eę præsertim, quę ad excipiendam Christi fidem videbantur duriores, ac tardiores: Nam quemadmodum ad eas, quę sunt in mediō aquarum situatę, non ita facile datur accessus, sic illę mundi regiones, ad quas non sine magno labore, ac vitę discrimine peruenitur, insulę iure quodam possunt nuncupari, id quod per verba sequentia confirmatur, dum inquit. *Attendite populi de longe.* Quoniam autem hic excitatur attentio propter rei, de qua dicendum est, magnitudinem, scire debemus et pro cōperto habere, de mysterio Christi, quo quidem, nullum est maius, aut sublimius hoc loco tractari, consequenter posunt attribui Io. Bapt. et cunctis Dei verbi ministris, vt scilicet ipsi uocent omnes gentes ad obedientiam fidei:

et

& quidem secundum literam uolunt hæc dicta a Cyro. Dicit ergo filius Dei per prophetam.

Dominus ab utero uocauit me de ventre matris meę, recordatus est nominis mei. quibus sanē uerbis incarnationis mysterium, quo Deus humanā carnem suscepit ob oculos ponit. Nec ab utero solum uocauit eum Deus Pater, sed æterno: fuit enim prædestinatus filius Dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis Rom. 1. Quod postea subdit. *De ventre matris meę recordatus est nominis mei;* perinde est atque id quod legimus apud Lucam, quod anteaquam filius Dei nasceretur in partu fuit ei nomen ab Angelo dicente ad Mariam. Vocabis nomen eius Iesum. Recordatus est ergo Deus pater nominis filii sui, id est illius nominis, quod tanto ante tempore fuit prædictum per hunc eundem prophetam cap. 7.

Sed dices: non est idem nomen, quod fuit prædictum per Esaiam, & quod fuit impositum ab Angelo: Namq; hoc nomen fuit Iesus; illud uerō Emanuel. Quare uidentur inter se dissidere, & maxime discordes esse beatus Angelus Gabriel, & hic uerē diuinus propheta. Verum nequaquam hoc sentiendum. Diuinus enim propheta spiritu Dei pro palans mysteria, Deum nobiscum factū præsignificauit, ut qui natura Deus, dispensatione, quę simul cum carne coniuncta est denominans illum Emanuel, id est nobiscum Deus. Beatus uerō Angelus ab effectu nomē ei imposuit, ipse enim uocatus ab utero matris suę, uocatus est Iesus, quia saluum fecit populum suum a peccatis eorum: propterea dictus est Iesus, id est saluator sic enim dum propter nos humanam carnem suscepit, multitudo Angelorū, faustum, & felicem partum pastoribus annunciauit. d. Nolite timere; Ecce. n. euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est uobis hodie saluator mundi, qui est Christus Dominus in Ciuitate David. Lucę 2. Dicitur ergo Emanuel, quia Deus natura factus est nobiscum, id est cū nobis hominibus. cum nobis, inquam

Luc. 2.

in rebus, quę ad nos spectant, & quę nostrę sunt conditionis, & naturę: Iesus autē, quia saluare potest orbem terrarum, nihilominus Deus ipse, & homo factus est. Dicitur autē Christus quod nomen parum congruebat ipsi Deo ante natiuitatem, quę est secundum carnem: nondum enim erat unctus, quare non poterat uere dici Christus, quamuis alioquin Christus dicitur heri, hodie, & in secula. Non ergo est ullum inconueniens pluribus nominibus ob varios effectus Dei uerbum incarnatum nuncupare. vi. ab Euse nomina Christi Iesu lib. 7. cap. 9. Dicit autem Procopius Christum Dei filium habuisse ante incarnationem nomina, quę nature diuine conueniunt, post incarnationem nomina quę conueniunt oeconomicę temporum.

Euse. li. 7.

Procopius,

Dicunt porro aliqui Christum Iesum numquam uocatum Emanuelem; quę admodum, neque cito prædare, aut spolia detrahe, & reliqua nomina sibi in sacris literis attributa, sed Iesus tantum est appellatus, neq; ab re, quoniam præterquam quod ipse saluum fecit populum suum a peccatis eorum, fuit etiam is qui introduxit populū Dei in hæreditatem uitę æternę, quemadmodum Iesus nauis, qui fuit typhus, & figura Christi, introduxit populum Dei in terram promissionis, in quam non potuit introducere Moyses, quamquam fuerit amicus Dei, & legislator, quo inuebatur legem Moysi haud quaquam sufficientem extitisse, ad deducendum nos in uitam æternam: quemadmodum lex illius, cuius nominis interpretatio, est saluare, uel salutem cōferre. Hinc D. Tho. 1. parte quest. 37. art. 2. colligit nomen hominum singularium semper imponi ab aliqua proprietate eius, cui nomen imponitur, ut patet, uel a tempore, sicut imponuntur nomina aliquorū sanctorum his qui in eorum festiuitatibus nascuntur, uel a cognatione, sicut cum filio imponitur nomē patris, uel alicuius de cognatione eius, sicut propinqui Ioannis Baptiste uolebant eum uocare nomine patris sui Zachariam, non autem Ioannem, quia nullus erat

D. Tho. 1. q. 37. art. 2. 1. part.

Impositio nominis unde

in

Luc. 1. in cognatione eius qui vocaretur hoc nomine, ut habetur Luc. 1. Imponuntur etiam nomina quandoque ab euentu sicut Ioseph, vocauit primogenitum suum Manassē. Gen. 41. vel ex aliqua qualitate eius cui nomen imponitur, sicut Esau, qui interpretatur rubeus. Gē. 25, sunt postmodum quædam nomina, quæ imponuntur à Deo quibusdam, quæ significant aliquod donum gratuitum eis collatum, ut Abraham, ipsi Iacob, quia uocatus fuit Israel, & ipsi Petro, ut habes **Matt. 17.** Et quoniam Christo Domino fuit hoc singulare munus gratiæ collarum, ut per ipsum omnes saluarentur, ideo conuenienter uocatus est nomen eius Iesus. Sed dicēs plerique alii apud Hæbreos fuerunt uocati hoc nomine, qui tamen nullam salutē mundo attulerunt ergo non est cōueniens ratio mox adducta, quare Christus Dominus fuerit uocatus Iesus.

Dicendum quod non est eadem ratio de Christo & de aliis, qui hoc nomine uocati fuerunt: Et forte nonnulli putauerunt hoc nomine uocari, quia aliquā particularem, & temporalem salutem attulerunt alicubi. Et præterea nō semper nomina ab aliqua proprietate rei imponuntur, sed quandoque ad arbitrium, & beneplacitum imponentis, at secundum rationem spiritualis, & vniuersalis salutis, nulli nisi Christo Domino potuit conuenienter imponi. Sic respondet D. Thom. loco allegato, ubi etiam dicit in responsione ad primum, quod in omnibus illis nominibus, quibus Christus Dominus nuncupatur quodammodo significatur hoc nomen Iesus quod est significatiuum salutis. Conuenienter ergo dictum est a filio Dei.

De ventre matris meæ recordatus est nomen patris mei. Sed præter hunc modum recordatus est etiam Deus pater nominis filii sui, quia gloriam, & maiestatem incomparabilem, et eximiam ei contulit, quando eo nato audita est vox multitudinis Angelorum dicentium. Gloria in excelsis Deo. Recordatus est etiam nominis sui, quando, eo nato uenerunt Magi ab oriente, stella duce, cum muneribus ad eum adorandum. Recordatus est nominis sui, quando ex Aegyp-

A to vocauit eum, & liberum fecit a persecutione Herodis, qui ut occideret eum, à bimatu, et infra occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus eius, Postremo recordatus est nominis sui, ut per ea quæ mox sequuntur facile demonstratur. Inquit. n. ipse Christus Dei filius homo factus. *Et posuit scilicet Deus patrem suum quasi gladium acutum: in umbra manus sue protexit me, & posuit me sicut sagittam electam in pharetra sua abscondit me.* Posuit inquam os meum quasi gladium acutum: Gladius enim iste acutus, est verbum Dei, quod quidem est adeo efficax, & penetratiuum, quod præscindit cor hominis, uitia confodit, & pertingit usque ad diuisionem animæ, et spiritus, compagum quoque et medullarum, & est penetrabilior omni gladio accipiti.

Os Christi, id est prædicatio caelestis, & euangelica, est velut gladius acutus contra Diaboli tyrannidem, contra mundi rectores tenebrarum harum, et contra spiritualia nequitiarum in caelestibus, abstulit enim erroris caliginem, et omnium cordibus veræ dei cognitionis radium immisit, et orbem terrarum ad veram, et piam, et laudabilem traduxit mentis cōuersionem. De hoc gladio alibi. d. Esa. In die illa immittet Deus gladium sanctum magnum super Draconem, serpentem obliquum, et tortuosum, et Draconem interficiet. Dicitur etiam os Christi gladius acutus, quoniam ut ipsemet. d. apud Matth. cap. 10. Nolite arbitrari quia pacem uenire mittere in terram: non ueni pacem mittere, sed gladium: ueni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam &c. Dein de sequitur alius fauor, et priuilegium ipsius Dei erga filium, et inquit: *in umbra manus sue protexit me.* per umbram intelligunt quidam uirtutem, et potentiam diuinitatis, in qua, & sub qua nos protegit ipse Deus ab omni malo; et per eandem umbram manus sue, possumus intelligere quodcumque auxilium, et fauorem quem dignatur Deus nobis conferre: proinde continè precari debemus, et clamare ut sub umbra alarum suarum nos protegat. Nec solā dei

Dei filius homo factus est, hoc est potitus, præter omnes, et super omnes singulari priuilegio, sed quicumque sunt uniti Deo per fidem, et charitatem sub umbra manus Dei dicuntur esse protecti: Nec mireris Dei filium tamquam uirum inopem, ac destitutum hæc uerba protulisse, quasi quis putaret ob humanitatem assumptam diuinitatē amisisse, ob id uult innuere, quod licet factus sit homo, uirtus tamen diuinitatis in eo, immo tota ipsa diuinitas nullo pacto est imminuta, sed sub umbra manus Dei itegra, et irrefragabilis manet: Vnde bene inquit Ciril: Dei filius hoc loco humano more loqui. uerum prudentibus, et sapientibus nihil difficile erit ex his uerbis agnoscere filium à Deo, & patre nulla ratione esse diuisum quamquam hominem factum: Os quoque D. Ioann. Baptiste dicitur fuisse quasi gladius acutus, quia audacter, & intrepide reprehendebat phariseos, & sadoceos uenientes ab Baptisimo uocans eos progeniem uiperarum Matth. 3. arguebat etiā Herodē propter Herodiam, quam tulerat fratri suo uiuenti uxore d. Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Mar. 6. & umbra manus Dei protexit eum, quia ut dicitur Luc. 1. manus Domini erat cum illo.

Præter hunc fauorem, et gratiam Christo Dei filio collatam, duas subinde alias recenset, & inquit. *Et posuit me sicut sagittam electam.* Dicitur enim filius dei per uerbum suum, hoc est per uirtutem, et efficaciam eiusdem uerbi sui, esse uelut sagitta electa, quia eius modi sagitta diligenter exculpta, polita, & tersa, & conuenienter aptata dicitur sagitta electa, seu uncta, et seorsum ab aliis sagittis reposita, & præparata: uult enim innuere propheta nullam uirtutem, nullum robur, nullam fortitudinē nullum donum a Deo proficisci, et emanare, quod non fuerit superabundanter et superexcellenter in ipso homine Christo Dicitur. n. sagitta electa ad designandum, quod uirtus Dei, uerbum Dei percussit tam eos qui sunt propè, quā eos qui sunt a longe, et confodit, seu potius transigit eorum corda ad quæ pertingit. Plures aliq̄ sunt sagittæ cuius-

A modi fuerunt prædicationes, & conuersiones Apostolorum, & prophetarum quæ sunt sagittæ potentis acutæ, sed non adeo penetratiuæ, ut esset uox filii Dei: uox enim Dei intercedentis flammam ignis, uox domini concutientis desertum, & commouebit Dominus desertum cades etc. psal. 28.

Postremo inquit. *In pharetra sua abscondit me.* In pharetra sua (inquit. D. Hieron.) hoc est in ipsa Diuinitate, in qua quidem latebat, & celabatur uirtus, & potentia humanitatis Christi. Cyrill. in pharetra inquit erat abscondita hæc sagitta electa, hoc est in præscientia patris: præscitus enim fuit, & præordinatus filius Dei ut esset homo ante constitutionem mundi, productus uero in medium quādo totam terram oportebat inuisere, & subleuare, quæ tota in interitum, & exitium penè ceciderat, quoniam creaturæ potius quam creatori obtemperabat, & immundis subiacebat spiritibus, peccatorumque laqueis erat irretita; Hæc sagitta electa in pharetra iam abscondita, cum primum exiit, & proiecta fuit, interemit Sathanam, & potestates malas, quæ cum ipso sunt. Nec solum interimit hostes, & nostræ salutis aduersarios, sed vulnerat etiam nos omnes, ad utilitatem, et salutem nostram.

Vnde sponfus in cant. cap. 4. inquit. **Vulnerasti cor meum foror mea sponfa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum: Et cap. 2. fulcite (inquit) me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.** Hac sagitta uulnerati fuerunt Apostoli, qui dicebant. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loque retur nobis in uia? Similiter & Dauid cum diceret. Adhæsit anima mea post te me suscepit dextera tua? Nonne & Petrus fuit percussus hac sagitta cum dixit. Domine tu nosti quia amo te? Sic & Paulus cum dixit. quis nos sperabit à charitate Christi? Vulnerati igitur, ac ferit pectora nostra eius modi sagitta bifariam, uel cum nos tangit, & præmit iaculo dilectionis, quemadmodum sponfa, id est anima nostra dicebatur esse percussa: uel quando nostros errores, ac delicta stimulo compun-

Luc. 1.
Gen. 41.
Gen. 25.
Matt. 17.
Deus pater meus.
quomodo recordatus est nominis filii sui.

psal. 119.
psal. 28.
psal. 28.

O: Christi quale

Matt. 3.

Esa. cap. 27.

Christus sagitta electa

Matt. ca. 10

Cant. 4.

Luc. 24.

psal. 62.

Ioann. 21.
Rom. 12.

psal. 37.

Deus multis
pluribus nos
vulnerat.

psal. 119

tionis, patefacit, ac delet, propterea d. propheta psal. 37. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam. Sed dices. Si quandoque eiusmodi sagitta iaculo dilectionis, & charitatis pungit, & ferit cor ipsius hominis, & eius qui uehementer a uero diligitur, cur ergo sponsa dicit: quoniam vulnerata sum, amore languo? si enim uerba Dei tamquam sagittæ excitant in corde nostro amorem, quomodo ergo ipsa sponsa dolet? nonne ipse amor, potest esse sine dolore? Respondetur contingit. n. plerumque nos amare quod non habemus, & inde consequens est doleamus; amabat quidem sponsa, & dolebat, quia nondum habebat, quem optabat, at hoc vulnus ad ueram salutem rapiebat, Vulnerat ergo sagitta ista electa primum ipsum Sathanam cum potestati- bus suis, & quicumque resistunt ueritati: vulnerat etiam ad utilitatem, & salutem nostram, & postremo vulnerat ad manifestandum, & detegendum, ac transfigendum mentes, & corpora eorum, qui sunt peccatorum laqueis irretiti iuxta illud psal. 119. Quid datur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis per hanc quidem sagittam tamquam per diuinam uisionem Deus configit, & confodit uitia, & peccata nostra: hoc est ergo quod dicit propheta. *Posuit mesicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.* Mi- ro quidem artificio, & similitudine egregia actiones quibus Deus per filium suum operatur in nos sagittæ comparantur, quandoquidem earum usus est ut emissa ab arcu celeriter, & festine deferantur ad locum destinatum, & quò uult sagittarius, illò protinus dirigantur: Spiritus enim ubi uult spirat, & ne- mo uocem eius audit.

In pharetra sua abscondit me: diximus enim præter alias expositiones, quòd in providentia, & dispositione patris fuit abscondita hæc sagitta usque ad præfinitum tempus ab eo, quo deberet extra proiici, & in carne apparere ubi nota quod per pharetram congruè quidem, & recte occultum, & secretum

A Dei consilium designatur: cum uerbo de pharetra sagittam Dominus eicit, tunc de occulto consilio apertam sententiam emittit. dum enim quisque flagellatur, cognoscimus, sed qua ex causa flagellum ueniat, frequenter ignoramus; id quod ego affirmare non possum; optime quidem noui, qua ex causa super me calamitas ingruerit, sed Deo gratiæ habeantur, qui me in his angustiis constantem reddidit. Ioan. etiam fuit sagitta electa, qui cum existens in uinculis audisset Christi uoluit perferutari, an ipse ei set, qui uenturus erat: Hic fuit lucerna lucens, & ardens: quique fuit præcursor domini, & vox illa clamantis in deserto, parate uiam domini: & penitentiam predicans attigit corda hominum vi. 3. cap. Matt. & cognosces num Io. fuerit sagitta electa. Sed prosequamur textum. *Et dixit mihi supple Deus pater meus. Seruus meus es tu Israel, quia in te gloriabor.* Exclamat hoc loco Cyril. huiusmodi orationis interpres, & inquit ut sepe. O altitudo diuinitarum sapientiæ, & scientiæ Dei: Qui .n. erat, & est, & sepe fuit, ac erit dei filius de essentia patris ineffabiliter natus, audit sibi patrem suum dicentem, seruus meus es tu. At non inconuenit, qui uerbum est, & filius Dei natura liber, dispensatione quadam, & considerata nauitate secundum carnem appellatur seruus: Ita etiam de eo locutus est Apostolus d. Semetipsum exinanuit formam serui accipiens. Nemo est nostrum, qui ratione qua creatura Dei, & qua ab eo dependet, & ei omniuaque subiicitur, non iure optimo Dei seruus sit appellandus: unus est enim omnium Dominus, in quo omnia, & per quem omnia, & nos in ipso, et per ipsum, sed longè alia ratione dicitur seruus Dei patris Christus ipse

E Dei filius, quia scilicet fuit ei per omnia obediens, neque quisquam alius, qui ita perfecte, & exacte Dei patris uoluntatem adimpleret, quemadmodum ipse Christus potuit inquam reperiri: quique fuit principalis minister, & executor diuini consilii, neque mortem, aut ullos cruciatus, ut patri obediret, recusauit.

Deinde

Deinde uocat ipsum Israelem, tum A quia secundum carnem de illius stirpe, processit, tum quia fuit ille uerus Israelita, qui cum Deo congressus suæ uirtutis magnitudine lacertorum uiribus Deum omnipotentem suapte natura inuincibile modo quodam euicisse fertur, dum generi humano placatum eum reddidit, & à debita feueritate ira & indignatione, in gratiam. & benignitatem adduxit. Dicit. *Seruus meus es tu, quia in te gloriabor*, q. d. efficias, quod peto, tua enim opera, tua hac seruitute, & obedientia in te gloriabor: gloriosus est enim pater in filio, tum quòd ostendit in eo, & per eum diuinitatis bonitatis suæ. & quibus reuera gloriatur, & magnificatur Deus: tum quia ipse Christus manifestauit nomen suum hominibus: sicut ipsemet filius apud Ioan. testatur. d. Pater manifestauit nomen tuum hominibus, & alibi. Pater glorificauit nomen tuum. Quæ cum dixisset filius, mox refert ea quæ dixit ad patrem, cum ait. *Et ego dixi, In uacuum laboraui: sine causa, & uane fortitudinem meam consumpsi, ergo iudicium meum cum Domino, & opus meum cum Deo meo.* Apparet quidem prima facie quidam congressus, & concertatio inter patrem & filium: Dicit ei pater. *Seruus meus es tu, quia in te gloriabor.* opera mea, uirtus mea, & potentia mea in te relucebunt iuxta illud Esaiæ 19. opus manuum mearum tu es, hæc reditas mea, Israel. Quæ uerba dici potuerunt à Christo D. Ioanni Bap. seruus meus es tu, quia in te gloriabor. Nunc dixit filius patri, quasi se excusans. Clementissime pater putabas in me te gloriari pro reductione, & conuersione populi tui, & ego nihil opere, aut laboris prætermisi, sed in uacuum laboraui, sermo meus, & prædicatio mea fuit inanis tum moriendo, tum alios quosque labores sustinendo. Quamobrem uideor, ætatem, & fortitudinem meam gratis consumpsisse, quod quidem uerissime dictum, fuit propter incredulos Iudæos, qui ante alios ad fidem sunt uocati huius tamen præclari fauoris, & eximit operis participes esse noluerunt, sed diuinæ gratiæ fuerunt contemptores, nec ideo tamen filius dei est ulla ex

parte culpandus, eum per ipsum non steterit quo minus ipsi resipiscere, & conuerti debuissent: propterea d. *Iudicium meum cum Domino* q. d. rem sum habuit: tum cum Domino cum eo, causam ipse nouit, & est no: *Et opus quæ quarat, & iudicet. Et opus meum cum Deo meo.* hoc est in conspectu suo, & coram oculis suis manifestabuntur omnia: ipse namque uidebit, & iudicabit, ac discernet causam meam degente non scita, et considerabit uim operum meorum. Quodque non ex insecutia, aut negligentia mea, sed ex eorum perfidia, & obstinatione eius uoluntas non fuit adimpleta: Nihil enim quod eorum saluti potuerit conducere, fuit à me prætermisum. Quid enim potui facere uicinarum mearum, & non feci? aruit tamquam testa uirtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me. Alio pacto exponit D. Cyril. hæc postrema uerba, uidelicet, *Iudicium meum cum Domino, & opus meum, cum Deo meo.* q. d. Et si filii huius sæculi contempserint laborem meum, et opus meum, Deus pater præ oculis habuit laborem meum, & ab eo rectum exiuit iudicium: propterea quod quamuis humanam carnem susceperim, & multos pro salute filiorum Israel labores pertulerim, atque id quidem perperam, & frustra, hoc tamen opus meum, et labor apud Deum, et cum Deo non fuit incassum: hoc enim dispensationis genus mihi cessit in gloriam; quoniam pro Deo agnitus sum, & orbis terrarum me saluatore, et redemptorem agnouit, atque declarauit, quo cognito, factum est ut cæli, et terra, et omnia inferiora mihi procumberent, et me ueluti Deum adorarent. Et cum subdit. *Et nunc dicit Dominus formans me ex utero seruum sibi, ut reducam Iacob ad eum, & Israel non congregabitur: Et glorificatus sum in oculis domini, & Deus meus factus est fortitudo mea.* Existimo his uerbis prophetam gerentem personam filii ostendere, nullam esse culpam in Deo patre, neque in eius filio, quòd Israelitæ non fuerint admissi ad consortium regni cælestis, sed diuinæ gratiæ fuerunt contemptores, proindeque ipsas fore propter inexcusabiles,

Tex. 2.

C 2 biles,

biles, et cum paulò ante dixerit ipse pater filio. *Servus meus es tu Israel quia in te glorabor,* & nondù expresserit qua in re suo uellet uti ministerio; & quo pacto esset in eo glorificandus, id nunc explicat, & aperit, d. *Et nunc, i. hunc in modù Deus pater suã declarat mētē, i. quē. s. si nē me sibi seruū constituerit, formās me ex utero, seruū sibi. i. humanã carnē me suscepturum disponens, ac præcipiens ut uidelicet. redueam Iacob ad eum, & I. I. rael non congregabitur.* Et nunc, idest nolo amplius differre. iam tempus est, nūc se offert occasio, qua declararem, quod iã diù mente conceperã, quod præuiderã. Sed nota non absque causã dicit Christus Dei filius de Deo patre formans me ex utero, quia re uera Dei filius sua naturali essentia, & proprietate non erat seruus, sed natura liber, utpotè consubstantialis, & coequalis patri, sed dicitur formatus in utero, quia scilicet formam seruū accepit; namque si natura seruus esset, non diceretur in seruitutem formari; idque ea ratione ut ministerium ageret, ut inquam reduceret Iacob ad ipsum Deum, recesserat enim Iacob ab ipso Deo, et fuerat per uniuersum orbem dispersus: propterea quod omnis mali inuētor, & auctor in multa, & uaria discelerum genera mortales omnes discipauerat. Alios enim in totum defecere à creatore, & sibi ipsi subiicere eos coegit; omninoque abduxit, ut Deum qui est uniuersorū Dominus omnino ignorarent: Alios autem qui legem Moysaycam rerum agendarum indicem, & arbitram habuerunt, pigros effecit, ac negligentes, in modò diuinæ legi resistentes, & ad omnem pertraxit fortitudinem & obstentiam, & abiecto legis iugo, quod cuique uisum erat, facerent, ac doctrinas, et mandata hominum docerent: missus ergo fuit filius Dei in humana carne, ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in unum, & hinc per Iacob hoc loco intelliguntur. D. Io. fuit etiã formatus ex utero dum Angelus dixit de eo, spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. Luc. 1.

Luc. 1.

sed hic etiam nota, licet Christus, ut ipse fuit restatus, non fuerit missus ni-

A si ad oues quæ perierunt domus Israel, nolim tamē per Israel, et per Iacob intelligas dūtaxat, qui de Iacob secūdū carnem prodierunt, ut millies dictū est.

Sed quid actum est: uide quid sequitur. *Et Israel non congregabitur.* Ecce seruus iste uigilantissimus, prouidus, diligens, atque indefessus, frustra la borat, & suam consumpsit perperam fortitudinem: quia Israel non congregabitur, Israel quidem ex parte, non secundum totum, quoniam ut constat, plerique natura Iudæi fuerunt congregati, & in vnã fidem cooparati, & confociati: & quamquam non omnis Israel fuerit congregatus, & reductus ad Deum, non ideo tamen seruus iste obsequentissimus sua dignitate, ac immunitate fuit destitutus, ne scilicet agnosceretur, ac prædicaretur ut filius Dei, et glorificaretur in oculis eius: quemadmodum. d. in

textu. *Et glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea.* Multifariã quidem glorificatus est filius Dei coram Deo patre, & in conspectu oculorum eius: primum quidem dum nasceretur ab Angelis, cum adoraretur à Magis, & præterea dum in Iordane à Ioanne Baptista baptizaretur, fuit audita vox illa dicēs. Hic est filius meus dilectus, præter multa, & uaria ab eo edita signa, & prodigia, quibus homines commoti cognouerunt ipsum esse filiū Dei.

D Vnde Nicodemus apud Ioan. dicebat. Nemo potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

Et dixit, supple dominus Deus ad filiū, *Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuersendas.* Quibus uerbis ostendit Pater, ac demonstrat filium esse missum in hunc mundum non ad redimendum solum & suscitandum tribus Iacob, & feces, idest paucos illos homines, &

E præ omnibus aliis ualde abiectos, & contemptibiles, qui superfuerunt et residui fuerunt ex domo Israel conuertendas, sed ad longe maiora, et grauiora negocia perficienda, quod est præbere salutem, et vitam omnibus gentibus usque ad extremum terræ, & hoc est quod dicit Deus pater filio humanam carnem suscepturo: Parum

Dei filius multifariã glorificatus.

Ad. 1.

Ioan. 1.

Parum est, idest modicum, & leue negotium est. humilis, & parum digna legatio, exigua dignitas, & honorificentia re mihi seruum futurum, hoc est ut ministerium exerceas, & labores infumas ad suscitandas tribus Iacob, &c. Verum hoc longe maius, & præstantius officium subiturū te constituit. Et quodnam est istud? *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* mihi seruus eris, & in eo mea iussã, seu decreta explebis, ut gentes perditas, & in tenebris ignorantæ, & peccatorum demersas illumines, ac uiuifices, ut sis salus mea, idest per te salutem meam, idest à me iam diù fidelibus præparatam, & constitutam, in cunctis regionibus terræ utcumque remotissimis, & nunquam hæctenus uisus, aut cognitis, consequantur omnes qui te audierint, & apprehenderint: sic enim præceptum fuit Apostolis Act. 1. Vos eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria usque; ad ultimum terræ. non minus de Io. Bap. possunt dici hæc uerba à Christo. Dedi te in lucē gentiū, quam uis nō erat ille lux, sed uenit, ut testimonium perhiberet de lumine. Io. 1. Alii eandem litteram exponentes dicūt. Parum est, hoc est indecorū, & nimis abiectum officium est te mihi futurum seruum ad suscitandas tribus Israel: uerum tamen neque hoc præstare poteris ob eorum perniciam, & obstinati cordis duritiem, sed ne frustra labores, & gloria tua ulla ratione minuatur. *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Rectè quidem loquitur Deus d. salus mea: quia scilicet beneficium, & opus, quo salui sumus est ipsius Dei, ab eo pendet, & salus nostra ipse est. Quod aliqui legunt in tertia persona, ut sit salus mea, idest salus à me omnibus præparata pertingat usque ad extremum terræ. Et profectò magna, & incomparabilis fuit gloria, & semper est futura unum hominem adeò despectum, & nouissimum omnium uirorum, & denique cruci affixum salutem mundo attulisse, atque ideo non solum ab Angelis, & hominibus, sed et ab omnibus creaturis uehementer exultum, & adoratum. In

quibusdã codicibus præfens particula legitur per notam interrogationis hunc in modum. Parum ne est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob? q. d. non, sed magnum tibi, & ualde preciosum, & honorificum uocari seruum meum, ut hac ratione suscites domum Iacob, quoniam, si formam serui non accepisses, neque Iacob suscitasses, neque gentes conuertisses, atque ideo non esset datus in lucem gentium, neque salus mundi existisses, & consequenter uti Deus haud quaquam esses cognitus, & adoratus, & iuxta hunc intellectum potest exponi præfata particula etiam affirmatiuè: quemadmodum plerique exponunt, ut sic dicas. Parum est tibi fili mi, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, quoniam longe maior, et eminentior natura, & essentia tibi manet, potestas, et excellentia, quia scilicet est tibi diuinitas, et essentia mihi æqualis, id quod uoluit propheta describi per hæc uerba. Dedi te in lucem gentium,

Sed dices. Nonnè poterat Deus reducere Iacob & congregare Israel absque eo, quod fieret homo, & suscipere formam seruū: poterat utique, sed non expediebat, neque sic ab æterno decretum erat, quia neque decens erat: at quod in carne appareret, & Israel redimeret, hoc maxime decens erat, ut fufus in q. seorsum discussa uidebitur.

Inter has duas expositiones hoc uidetur esse discrimen, quod in prima uidetur innui magnum decus, et honorē fuisse filio Dei, ut suscipere formam seruū, in secunda uerò indicatur oppositum: sed notandum, duo nobis præ clara beneficia conferri in incarnatione filii dei, uidelicet Redemptionē, & glorificationē, sed secūdum longe præstantius primo, pro hoc uide August. lib. de Unitate Ecclesiæ cap. 7. ubi refert totum ferè capitulum istud. to. mo. 7.

Aug. de uini 1a. Eccl. ca.

Præterea subdit. *Hæc dicit Dominus. 7. tom. 7. nus. redēptor Israel sanctus eius qui uidelicet sanctificat Israel, uel sanctificatur ab eo, uel pro sancto habetur, ab Israele colitur, & honoratur, ab Israele*

inquã non secundũ carnẽ, sed secundũ spiritum. Hęc dicit, uel quæ dicta sũt, uel quę mox dicentur; *Ad contemptibilem animam, ad abhominatam gentem, ad seruum domitorum,* quibus denominationibus uolunt omninõ intelligi gentem Iudaicam, quippequæ post crucem Christi fuit genus maximẽ cõtemptibilis, & abiecta: gens quam omnes abhominantur, quique scilicet Iudæi sunt in perpetuam seruitutem redacti. Sed alii longẽ melius, per animam contemptibilem, & quę sequuntur, intelligunt Christum, & Apostolos & ueros Christi fideles, qui fuerunt, atq; etiam num sunt apud plerosq; contemptibiles, abhominabiles, & exosi, ac seruituti obnoxii, quod quidem maxime cõtigit in exordio nascẽtis Ecclesiæ, & in posteriora quoq; tẽpora nihil propẽ minus contigit propter hæreticos, & pseudochristianos, Turchas, & Tyrannos: sed uide, & obserua quid postea sequuntur. *Reges inquam uidebunt, & consurgunt principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & sanctum Israel, qui elegit te.*

Reges quidem uidebunt, & agnoscent innocentiam eius, uidebunt puritatem & sanctitatem, uidebunt etiam miracula, & signa quæ faciet super omnes homines: uidebunt etiam conuersionem gentium, & cõculcationem Idolorum, atque iauictam eius potentiam, & patientiam, & confurgent principes ueneraturi, & adoraturi Christum Dei filium propter Dominum; quia cognoscent ipsum esse fidelem, constantem, & stabilem suis in promissionibus, neque mutabilem ut Dii gentium: *adorabunt* quidem gentes Christum Dei filiũ Discipulos, ac imitatores eius *propter Dominum, & propter sanctum Israel, qui elegit te,* quia scilicet cognouerũt Christum, & qui sunt eius, electos esse à Domino, ut mysterium istud explerent. Vide quęso, & intente considera, & expende quã magna sit Dei bonitas, sapientia, & potentia, qui enim prius erãt contemptibiles, et abiecti, postmodũ à Regibus, & principibus, et cunctis nationibus adorantur, nec mirum, quoniã ut inquit Amb. lib. 2. de uocatione gen-

tium cap. 6. latitudo Rom. Imperit fuit presagium, et figura imperii Christi, et Ecclesiæ. Quõd autũ uaticinium istud non de Christo Domino solum uerum, et de sanctis, et electis eius debet intelligi, patet ex eo quõd Ecclesia Romana in die festo D. Ioan. Baptistæ uirtut hac eadem oratione in diuinis officiis, et in missarum solemnitiis. Testatur hoc et Apostoles, qui ut habetur in Act. B Apostolorum, et in plerisque aliis locis, de Christo Domino hic referuntur, sibi ipsi, & aliis Apostolis, & Christi discipulis libenter attribuit. Et rursus aliud beneficium nobis à Deo collatum persequens Esaias idem facit exordium. d. *Hęc dicit Dominus in tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sũ tui, & seruaui te, & dedi te in fœdus populis, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceres his qui uinẽti sunt, exite: & his qui in tenebris, & uelamini.* mirum profectõ est toties in eodẽ capitulo, dum propheta uult aliquid auspiciari, inchoare ab his uerbis. Hęc dicit Dominus. Nonne satis erat semel tantũ hæc uerba adduxisse? Sed dicẽdũ mysteria hic proposita ad eõ noua, magna, et inaudita, nostrosque intellectu imperceptibilia fore, quod oportuit prophetam frequenter auctorem in medium adducere, atq; protestari: prædicere quidem, ac pronuciare Christum futurum tam ignobilem, ac contemptibilem, et breui admodum post tempore in supremum, et nobilissimum statum esse transferendum. ut omne genu ei flectatur, cœlestiũ, terrestriũ, atq; infernorũ, quõd difficile admodum gentes essent crediturẽ idcirco oportuit præfata uerba præponere. d. *Hęc dicit Dominus. q. d. Quę sum dicturus, quia non ex me, neque à me proficiuntur, sed qui mentiri non potest Domini uerba sunt; ideo opere præcium est mihi credatis. Quid ergo dicit? In tẽpore placito exaudiui te, et in die salutis auxiliatus sũ tui.* Plurima quidẽ sunt, & pfectõ innumera rabilia quæ nobis per Christum Deus contulit beneficia, quamquam hoc loco de filio tantum, uel ad filium dicta esse uideantur: uerum epimuerõ per eum ad omnes eius electos conferuntur

Ter. 4.

Paul. Col. 1.

2. Cor. 9.

psal. 80.

psal. 115.

inquit ergo primum. *In tempore placito exaudiui te.* in tempore inquam in quo complacuit sibi omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sã quincẽ crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt ut refert Paul Col. 1. tempus inquã istud fuit tempus gratię, tempus plenitudinis, & quo placuit Deo mittere filium suum in mundum, ut quicumque crediderit in illũ non pereat, sed habeat uitam æternam; hoc est tempus illud, de quo loquebatur Apostolus 2. ad Corinth. 6. d. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. In tempore isto placito (inquit Deus Pater ad filium) exaudiui te, cum scilicet orabas. d. Pater clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te. *Et in die salutis auxiliatus sum tui,* quãdo scilicet Christus in ara crucis pauens, & patiens dicebat. deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Tunc enim Deus pater adiuuit eum, præbẽdo ei cõstantiam, & fortitudinem, & inuictam patientiam: id ipsum facit Deus erga suos electos cum in tribulationibus constituti clamãt ad ipsum iuxta illud psal. Inuocasti me, exaudiui te in abscondito tempore istius, & probauit te apud aquã contradictionis. Prætera inquit. *Seruaui te,* cum scilicet morte superata, ac de uicta, suscepi animam tuam, & corpus à corruptione præseruaui. Iuxta illud D psal. Non dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Neq; te perturbet cum memineris Christum imminente hora mortis Deum patrem fuisse depræcaturum, ut si possibile foret, transiret ab eo calix ille, non ideo tamẽ fuisse exauditum, quoniam scito dum Christus mortem depræcaturus, non ideo fuit quasi uellet illam prorsus euitare, sed ueram humanitatis cõditionem ea præcatione uoluit demonstrare, atque ut nobis præstaret exemplum impendente tentatione, & metu inundãte, oportere nos uigiles fore, atque orationi intentos, & Deum exorare, cui si uisum fuerit, dignetur nos eẽ periculis eruere. Postremo aliud exponit beneficium Christo homini pro nobis collatũ, cũ subdit. *Et dedi te in fœdus populis, ut suscitares*

terrã, & possi deres hereditates dissipatas: Christus inquã datus est in fœdus populũ, ut s. per eũ multitudo credentiũ cõcilietur, & copuletur ipsi Deo patri: ipse enim est per quem sumus ei conciliati, & in gratiam, & amicitiam eius recepti; propterea quod per mortem, & sanguinem filii sui expiati sumus a peccato, quo a Deo seiuncti eramus, & inimicitias aduersus illum exercebamus. Nec Christus Dñs, & saluator noster dum taxat, uerum, & ministri Ecclesię qui unum cum Christo saluatore nostro corpus efficiunt, in fœdus populorum iure optimo dati esse dicũtur, quãdo ipsi tamquam instrumenta Dei, & cooperatores Christi ministri sunt humani fœce reconciliationis, fœderis, & amicitię, quæ est inter Deũ, & homines. Datus est ergo Christus in fœdus populũ, ut suscitaret terrã, id est homines terrenos, qui iam interierant, & in mortem corruerant; in mortem inquam peccati, et damnationis, qui enim manet in peccato, dubio procul mortuus appellatur, ut testatur Ioan. in Apoto. d. Nomen habes quod uiuas, et mortuus es. *Datus est ergo ut suscitares terrã et possideres hereditates dissipatas,* per quas intelligere possumus populũ Iudæorũ et populum Gentilem.ambo enim erãt dissipati, de struati, atq; dispersi per Diaboli uersutiã. Christus ergo fuit datus, & fuit missus ut eiuscemodi hereditates, hoc est eiusmodi populos, qui cõstituti erãt, ut fieret hæredes Dei coheredes autẽ Christi, qui erãt dissipati, hoc est aliũ statũ, et cõditionẽ longẽ diuersã adducti, cogerẽtur in unũ, et ad priorem statũ in quo erant creati congregarentur. constat. n. ex Dauid pl. 2. huiusmodi populos eidem Christo in hereditatem propriam consignatos: sic. n. ait pater filio Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrę. Vnde Iustinus super his uerbis inquit. *Quæ est hereditas Christi? nonne omnes nationes? Quare si gentes consignatę sunt Christo in hereditatẽ, eius officiũ erit hereditatem dispersã, & dissipatã reducere, et cõseruare iuxta illud Io. 6. Hęc est uoluntas patris mei, qui misit*

Christus Iesus datus in fœdus populũ.

Apo. 3.

Hereditas dissipata que.

psal. 2.

Iustinus

Ioan. 6.

me, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Quidam alii per hereditates dissipatas intelligunt pias, & sacras functiones, quæ erant dissipatæ, id est contemptæ, despectæ, & uelut abominabiles reiectæ, ut innocentia, castitas, mansuetudo, paupertas, patientia, & ceteræ uirtutes quas abominantur filii huius sæculi, & reddunt apud eos homines ignobiles, quæ quidem dicuntur hæreditates filiorum Dei, dum uoluntarie, & non coacte assumuntur, quæ si etiam minus uolentibus, & quandoque inuitis adueniunt, patienter propter Christum sustinentur. Verum prior expositio magis ad literam cum dicitur. *Dedit te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas:* ubi immediatè subdit. *Vt diceretis his, qui uincti sunt, exite, & his qui in tenebris, reuelamini.* Per eos, qui uincti sunt, intelligunt Iudæos, qui sibi ipsis ex traditionibus hominum, uinacula imponunt indissolubilia. Per eos, qui sunt in tenebris, intelligunt ipsas gentes, quæ in Idolorum tenebris lumen intellectus oppressum, & suffocatum habent. At planius per eos, qui sunt uincti, & per eos qui sunt in tenebris, intelligerem indistinctim quoscumque mortales, qui sunt peccatorum laqueis constructi, & longa peccandi consuetudine detenti. Dicit ergo Deus his qui sunt uincti, *exite, expergescimini ex his laqueis, expeditimini, non obdormite amplius, nec uos ipsos abscondite, foras progredimini, neque ultra differatis, quia tempus faciendi dissipauerunt legem tuam. Et his qui in tenebris, ignoſcunt scilicet, delitescunt, & sunt consopiti, dicite, reuelamini, q. d. uelum è uestris oculis detrahite, amouete, lucem etiam nunc aspiciete, neque amplius errorum laqueis patiamini uos inuolui. Quod si feceritis, dubio procul *super uias pascetur, et in omnibus planis pascua eorum:* sic .n. habet textus, neque est nouum, et in solium frequenter hunc prophetam commigrare, et facere transitum à secunda persona, ad tertiam: Vnde sensus erit. Si qui hæc uenit uincti fuerunt laqueis peccatorum, quandoque exhibent, et se ip-*

fos ex eis sese explicabunt, ac expedient sic etiam qui in tenebris hucusque perſisterunt, et ignauiter subiacuerunt, reuelabuntur, et aliquando excitabuntur *super uias pascetur*, hoc est ubique tuti manebunt, et non verebuntur faciem Dei, quæ admodum Cain. Ge. 4. verebatur accedere ante Dei conspectum, dicebatque ipsi Deo. Ecce eticis me hodie à facie terre, et à facie tua abscondar, et ero uagus, et profugus in terra, et omnes qui inuenerint me, occidēt me. Dicit non potest, aut uiliis uerbis explicari quæ sit metus, quæ sit pauor, et quæ sit formido hominis peccatorum laqueis deuincti, nusquam potest securus persistere, neque aliquid tutus proficisci, quia ira Dei manet super eum, et Deus est ubique. At uiri iusti, et boni, et à peccatis emundati, possunt ubique securam uitam ducere, quodcumque opus efficere, quod quidem Deo displicere non poterit, si sibi ipsis non iniuriam intulerint, quamquam re uera nullus, licet nullius peccati sit sibi conscius, poterit affirmare, se iustificatum esse à peccato, ut dicebat Apost. *Super uias ergo pascetur*, poterunt ubique refici, et recreari, neque quicquam poterit eis deesse. Potest hoc idem allegorice sic exponi, quod Christi discipuli, et ministri, qui fuerint et ipsi in foedus populi dati, ut suscitent terram, et illuminent eos, qui sunt in tenebris, isti inquam *super uias pascetur, & in omnibus planis pascua eorum*, quod .s. poterunt à principibus, quæ subditos, et ignobiles vulgus pascere, et nutrire pabulo uerbi Dei, et sacris misteriis initiare, et sacrosanctis Ecclesiæ institutis, et sacramentis imbueri. iuxta illud psal. *Domine regit me, nihil mihi deerit, in loco pascue ibi me collocauit etc.* Vel ij, qui de tenebris ignorantie, et laqueis peccatorum reuelabuntur, et liberabuntur, super uias pascetur, poterunt ubique instrui, et doceri, et in planis, hoc est in rebus apertis, et scitu facillimis, et non in rebus dubiis, et obscuris, quales sunt doctrinæ gentium, et mathematicorum, erant pascua eorum, iuxta illud, *Esaiæ. 19. confundantur qui operantur linum, plectentes, et texentes subtilia.*

Hoc

Hoc idem confirmat per uerba sequentia, ubi dicit. *Nō exuiem, neque stitem etc.* usque ad illud punctum (*& dixit sion*) quia hæc omnia supra sunt declarata: constat .n. quod per montes positos in uiam, uult inuere id quod alias dixit, quod homines superbi, & elati humiliabuntur, & femur exaltabuntur, & uide licet, omnes erunt æque participes gratiæ Dei, & consortes regni cælestis, quia non est acceptio personarum apud Deum. & cum postea hortatur, *montes uililate laudem*, uult pariter inuere, quæ Apostoli, & primates Ecclesiæ, & qui in excelso uirtutum sunt positi, debeant mentis lætitiâ iubilo, & exultatione testari. Cum tandem subdit, huius iubilii, & laudis rationem. dicit, *quia consolaris est Dominus populum suum, & pauperum suorum miserabitur.* Vbi per populum (D. Hier. auctore) intelligit populum Iudæum, per pauperes suos intelligit populum Gentilem, qui dicebatur pauper, ut putaret non habens legem, neque prophetas, nec diuitias spirituales, sed desertus, pauper, & humilis, cunctis Demonibus subiectus. Alii per pauperes suos intelligunt Apostolos & fideles, quos appellat pauperes, ut qui dereliquerunt omnia, & secuti sunt Christum, de quibus idem Xps dixit. Beati pauperes spiritu, quoniam imperium est regnum cælorum, cætera ex se patent. deinde sequitur. *Et dixit sion. Dereliquit me dominus, & dominus oblitus est mei, cui, supple respōdit Dominus. d. Nunquid oblitus est potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui?* Quod si illa mentis duritia nature iura uincens fuerit oblita ueri sui, ego tamen (inquit Deus) non obliuiscar tui. In expositione huius loci D. Hier. ponit hoc nomen sion, & Ierusalem quadrifariam sumi, uidelicet pro terrena: pro cætu bonorum in terra degentium: pro cætu bonorum in cælo regnantium, & pro Hierusalem commentitia, poterit quis uidere ipsum. Quid hoc loco per sion intelligatur, facile est uidere, ipsum .s. prophetam ad literam designare populum Iudæorum sub Babilonia captiuitate constitutum, qui uidebatur de Deo quasi conqueri, quod tam diu eius liberationem distulerit: at quo-

niam quæ sequuntur uerba non satis præmissis concordant, ideo uidetur dicendum per sion hoc loco intelligendū esse, tam ex Iudæis, quæ ex Gentibus multitudinem credentium, qui omnes ad uerā sion, & ad ciuitatē sã etã Ierusalē, hoc est ad ecclesiam, & congregationē electorum, & ad cælestem patriam spectare dicuntur. Hi omnes priusquam Christus in mundum adueniret, & tandem uideretur differri eius incarnatio pariter, & passio, uelut derelicti, & in obliuionem traditi, has voces emittebant: quemadmodum & omnes pii, qui in terris degunt, conqueruntur, & dolent, tandem regni cælestis ingressum illis prorogari. obquam rem lamentabatur & Dauid. d. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. D. autem Cyrillus arbitratur eiusmodi querimoniam fore ipsius syon carnalis, & temporalis, quæ uel pauci sint, qui ex Iudæis fidem apprehenderint, sed respōdit Deus, & facit apologiam, quæ tñ ad sion spirituale, et intelligibilem referatur, q. d. ego non dereliqui ueram sion neque oblitus sum eius, sed eā, quæ carnalis & terrena est, & quæ titulotenus, & solo nomine appellatur sion, ego ob eius demeritiā repuli, ac dereliqui, non autem illam sion, cuius portas ego diligo, custodio, & munio, de qua uerissimè admodum dicit Deus, quemadmodum mulier non potest obliuisci infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui, sic & ego non possum obliuisci Ecclesiæ meæ, quæ .s. ex latere meo prodiit, et si mulier aliqua immanis & fera fuerit oblita, ego tamen non obliuiscar tui, qui sum Deus, & non mutator, & profectò nemini dubium esse debet, multo magis nos fore dilectos à Deo, quam quecumque pia, & dulcis mater filios uteri sui diligere uideatur, ac debeat. Huius conditionis & genij fautor ingenuè me aliquando extitisse, quippe qui multo magis, aut non multo minus confratres meos, & socios arbitrarar me diligere, quam qui uis pater carnalis dilgat filios suos, & possunt hæc uerba querimonie dici, aut proferri à quocumque iniuriam patiente, nec habente, qui vindicet, uel tueatur: Sic dicebat Christus Dei filius ad patrem, Deus

Cyrillus.

Tex. 5.

psal. 22.

Deus meus ut quid dereliquisti me. **Ut** autē ostenderet Deus, se nequaquam sui populi oblitum, & in oculis, & prae oculis eum semper habere, neque de illius memoria unquam excidere, hac oratione demonstrat. *d. Ecce in manibus meis descripsi te: muri tui coram oculis meis semper. Venerunt fructores tui: destruentes te, & dissipantes à te exibunt.*

Loquitur, ut sepe Deus per Prophetam more humano: descripti inquam te, & muri tui coram oculis meis semper. Si- cut enim dum quis afficitur erga aliquam domum, vel Urbem, vel quiduis aliud, nunquam non habet ante oculos situm, formam, ac dispositionem illius ad, quod afficitur, sic his verbis vult significare Dominus se perpetuo precu- lis gestare electos suos, & custodire eos sicut pupillam oculorum suorum. Vnde & Sapiens dicebat. Iustorum animæ in manu dei sunt. Pretereo quod in manibus Dei descriptæ sunt, ac depictæ cicatrices clauorum, quibus Christus fuit Cruci affixus: vnde fluxere dona gratiæ i. Sacramenta Ecclesiæ, bona omnia Spiritualia, quæ sunt nobis velut muri. Possumus etiam per manus Dei intelli- gere virtutem, & potentiam Dei, per quam sunt omnia in lucem producta: iuxta illud. Psal. Opera manuum tuarum ne despicias. & Deuter. 3. 2. Nonne manus Domini fecit hæc omnia? & alibi opera manuum tuarum sunt cæli: Possumus, & auxiliū, & protectionem, qua deus nos protegit, ac tuetur intelligere manum Dei. Iuxta illud Ioan. Non rapiet eas quisquam de manu mea. Cæterum hæc descriptio facta per manus Dei, vel i manu Dei aptissime intelligi potest dispositio, decretum, ac ordinatio existens in mente diuina, respectu omnium creaturarum, & presertim respectu hominum, quandoquidem Deo non est cura de bobus: Muri verò qui

D 111. 32.

sunt in oculis Dei, aut coram oculis Dei semper, sunt Sancti Apostoli, & eorum Successores, ac ministri Ecclesiæ, qui dei sunt præsidio suisque præciibus, & orationibus muniant Ecclesiam, eam sustinēt atque defendunt. Moraliter dicitur Christus descripsisse in manibus suis quemque nostrum, quia. s. per opera sua

A nos docuit quid facere debeamus. Nec reuoco, aut retracto quod paulo ante dictū est, Sacramenta nouæ legis esse muros & præsidia Ecclesiæ; sed longe melius est, ut Angeli, & præsidia Ecclesiæ, tali nomine metaphorico censeant. Subdit postea.

Venerunt fructores tui. qui te restituerunt & muros tuos reparabunt. i. Ecclesiā sanctam ad verā Dei mandatorū obseruatiam reducent, & sanctis institutis reficiant. *Destruentes te, & dissipantes* qua

B les fuerūt Iudæi, & alii Christiani nominis hostes, presertim heretici: ista particula, ut iacet, habet duplicem sensum, vel quos vocat destructores, ironice quidem sint illi idem quos appellat destruetes, & sic videtur planus sensus literæ, ut sic quidam exponunt: alius sensus est, ut alii sint destructores, et alii destruetes, vt communiter exponitur. *A exiitū, idest* excludentur à te, & recedent, neque amplius tibi erunt infensū, vt sunt scribæ, & Pharisei, & homines vaniloqui, & seductores. Textus Lxx. Interpret. aliter se habet, & re vera pulcherrimus est illius verborū intellectus: sic. n legunt, Et qui te dissipauerant, egrediētur ex te. Fuere nēp Iudæi vt principes Sacerdotū, Scribæ, & Pharisei, qui suis falsis, et vanis traditionibus, ac impuriis moribus ciuitatē sunt demoliti, et Christi Dominū sunt crudeliter persecuti Et hi pfectō ex ea egressi sūt. Qui verò dissipauerūt hierusalē terrenā, et aliā, spirituales destruxerunt, quales fuerūt Apostoli, hi quoque ex ea sūt egressi.

D Ipsi item Iudæi. i. Christi Dñi discipuli ex Iudæorū genere producti edificauerunt Ecclesiā, ciuitatem Sanctam Ierusalem, et non eā, quæ prius erat, hoc est rebellem, incredulā, et Domini sui interfectricem. qui verò deaſtarunt eam, erecti sunt, et eorum loco surrexerunt alii, vt mox dicemus, vt verè prædixit Saluator apud Mattheum dicens Auferetur à uobis regnum Dei, hoc est Ecclesia, et dabitur genti facienti fructus eius: dicit ergo.

Leua in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt venerunt tibi Leua inquit Deus, sponsa mea, amica mea. Leuare oculos nobis precipitur, quia magis expedit, quā eos deprimere, ut faciunt hi qui

psal. 16

qui oculos suos statuerunt declinare in terram. Psal. 16. Leua inquā in circuitu undequaque ad quasunque mundi plagas, mentis acie extēde, et uide, quot et quanti, sint: quos constat esse profus innumerabiles, *Omnes isti congregati sūt* ex omnibus mundi regionibus conuenere: *Venerunt tibi,* accesserunt ad te: iuncti sunt tibi in unā fidem, in unum sensum, et in unā, et eandem uoluntatē congregati: uenerunt inquā tibi, vt tibi inseruiant, tibi obediant, et tua mandata exequantur. Et simile est hoc ei, quod dixit Saluator apud Ioan. 4. Leuate oculos vestros, et uidete regiones, quia iā albæ sunt ad messem. Et ne de huius rei pollicitatione quisquam hæſitaret, adhibet Deus iuramentū: quemadmodū in ueteri testamento iurare consueuerat. *d. Vno ego dicit Dominus,* quia omnibus his qui huc cōgrati uenerunt tibi tāquam filii, Serui, et subditi, et quiq; suo munere functuri, Omnibus inquā his *velut ornamento uesteris, & circumdabis tibi eos quasi sponsa:* O perpulchrā, in signem, et quam aptam similitudinē: quemadmodum enim mulier, et sponsa solet ornari uestibus præciosis petus, et collum-gemmis, et auro atq; cæteris ornamentis, sic et Ecclesia uelut sponsa Christi, uariis hominum generibus statu, et conditionibus, multisque exornata iuxta illud ps. Astitit Regi na à dextris tuis in uestitu deaurato circumdata uarietate.

psal. 44.

Et recte quidem D. Hic, appellat foelicem, qui tanti meriti est, tantæq; uirtutis, vt eo Ecclesia Dei ornatur; quamquam existimet per huiusmodi ornamenta Ecclesiæ significari varia, et diuersa uirtutum, et donorum spirituum genera, per quæ sponsæ ornatur ambitio, et vsque ad eō multiplicabuntur filii, et populi tibi adherētes, quōd *deserta tua, & solitudines tua, & terra ruine tua nunc angusta erunt præ habitatoribus.* Sensus enim est, quōd dum audita fuerit prædicatio euangelii, et cognita fuerit amplitudo, magnificentia gratiæ Dei, et spiritus sancti, loca Iudææ, in quibus nullus, aut pauci admodum habitabant, angusta erunt; præ habitatori

A bus, idest tot erant habitatores, et incole, et terram illam occupantes quod non sufficere locis illis capiendis, non enim dubium, quod sola Iudææ regio, et angulus ille orbis non erat capax ad sustinendum, et recipiendum tot homines, qui ex diuersis mundi partibus ad Christum confluebant. Quibus quidē dictis, prædicit Dominus Ecclesiam priſtinas vires aliquando recuperaturam, atque ad eō multo maiores, quā prius habuerit. Et longe, inquit, *fugabuntur qui te absorbebant,* hoc est Iudæi, Gentiles, et heretici qui suis falsis opinionibus, ac doctrinis, mēdaciis, ac pefsimis exemplis Ecclesiam Christi non solum derubare, sed absorbere nitentur: similiter, et principes gentium, qui maximis uiribus persequebantur Ecclesiā, & omnino extinguerent, et exterminare satagebant, longe fugabuntur, idest longē procul ab Ecclesia expellentur; idipsum eneniet his, qui sub prætextu fidei, et ueritatis euangelicæ, accerrimē Ecclesiam catholicam persequebantur, et quoscumque rudes, pueros, ac simplices uariis modis seducere nituntur. Nōnē reges Angliæ, Saxones, et quidam duces tentarunt absorbere Ecclesiam Dei. Preterea describit Esaias amplitudinem, et latitudinem, et dilatationē ipsius Ecclesiæ, quæ ea erit ut ipsimet credentes in maximam admirationem inducantur. Vnde inquit. *Adhuc dicent* supple, quicumque uiderint vsque ad eō numerum credentium augeri, dicent inquam *in auribus tuis.* O Ecclesia mater tot fidelium filii sterilitatis tuæ, filii, inquam qui antea nouerant te ad eō sterilem, et infœcundam esse, ut nullos ferre filios educeres, aut educares, quod quidem potest intelligi de synagoga secūdū Glo. quæ dicebatur sterilis, quia præter Aggeum, et Zacchariam, atq; Malachiam, nullos habuit prophetas, qui eā nutrirēt in lege, uel per sterilem possimus intelligere multitudinē gētiū, quæ uerè dicebat sterilis, ut quæ nullos aut ualde paucos Deo peperit filios, quæ postmodum diuulgato Euangelio, plurimos, et ferè innumerabiles deo peperit: vnde de ea loquebatur propheta. d. lauda sterilis, quæ nō parit; erunt,

pe,

pe, & clama quæ non parturis, quia mul-
ti filii desertæ, id est eius quæ per gratiã
Dei in senectute concepit, quã eius
quæ ab incunite ætate habuit uirum, &
lægis vinculo fuit despoñata. Possimus
& per hanc mulierem sterilem intelli-
gere Ecclesiam primitiuam, quæ profe-
ctò in eius exordio, & natiuitate vide-
batur sterilis, cum pauci admodum ad
eam, metu Iudæorum, & aliorum prin-
cipum, confluxissent. Cum autem post
aliquod tēpus augetetur numerus cre-
dentium, filii huius sterilitatis dicebãt.
Angustus est mihi locus, sola Palesti-
na, aut Siria non est capax tantæ multi-
tudinis credentium, nec sola Africã,
aut sola Germania, sed neq; tota Italia,
cum singulis partibus Europæ, sufficiens
est tam ingenti numero accedentium
ad fidem, propterea, *fac spatium mihi
ut habitem*, hoc est dilata, & extende
verbum tuum, gratiam tuam & tuę ma-
iestatis potētiam super alias terræ par-
tes, & nationes, id quod factum est pau-
cis ante annis, dum præter regiones iã
cognitas & in verbo Dei enutritas, tot
prouintias, tot regna, & quasi nouus or-
bis Dei uerbum susceperunt. Quo pacto
dilataus est locus, ampliatus est spa-
cium, quo recipiendi sunt, qui audiunt
verbum Dei. Tu uerò ecclesia, cum uide-
ris tot filios, tam ingentem numerũ
populorum credentium, dices in corde
tuo, & mirabitur, & dilatabitur cor tuũ.
d. Quis genuit mihi istos? ego sterilis,
& non pariens, transmigrata .i. exul &
de loco ad locum deducta, serua, et cap-
tiua, & istos quis enutriuit? quis fuit
adeò potens, ac diuinitis affluens, quæ po-
tuerit tot filios enutrire? Ego destituta,
& sola, nullam habens comitem, &
sociam, nullam habens uirtutem, et fa-
cultatem: & isti ubi hic erant? unde
uenerunt? qua uia ad me accesserunt?
Non poteram enim ego in seruitute
constituta, nullum habens uirum, & ad-
iutorem, huiusmodi prolem gignere,
& enutrire. quomodo ergo huc acces-
serunt? respondet Dominus. *Hæc dicit
Dominus Deus. Ecce leuabo ad gentes
manum meam, & ad populos exaltabo si-
gnum meum.* Ne cuiquam uideretur
difficile, aut fortassis impossibile, quod

A Dominus promiserat, uidelicet. quam
plurimos ex uniuersũ orbe accessuros
ad ecclesiam explicat modum, quo id
fit futurum, vel sic ipse facturus, ostē-
dens, non uiribus humanis, non armis,
aut industria, sed solum diuina uirtute,
& potentia id aliquando fieri. D. autem
Cyrillus uidetur aliam asserere presen-
tis literæ intentionem, ut propheta ostē-
dat Deum usq; adeo protensurum
Ecclesiam suam, quod non solum Sion
est habitura multos, & probos liberos,
quales fuerunt pleriq; ex Iudæis, qui ap-
prehenderunt fidem, uerum & gentes
aggregandæ sunt ipsi ecclesie, & parti-
cipes futuræ istius magnificæ promif-
sionis. q. d. Hæc dicit Dominus Deus,
hanc uiam, & hanc rationẽ adinueniã,
ut Sion, non sterilis amplius, ac desola-
ta, sed fecunda, & opulenta, ciuibusquẽ
repleta sit quandoquẽ futura. *Ecce in-
quit leuabo. i. extollam ad gentes manum
meam. i. uirtutem, & efficaciam poten-
tiæ meæ demonstrabo, & ad populos
exaltabo signum meum*, quod quidem,
aut erit prædicatio euangelii, quod au-
dientes, mihi credent: aut signum cru-
cis, quod uidentes, ad ipsum concurrẽt,
& præ omnibus aliis bonis & facultati-
bus ipsum amplectentur, & ei cohæ-
rebunt: *vel leuabo manum meam* uocans
gentes ad fidem, quæ cum longe essent
a Deo, et ualde distantes, non clamore
uocis, sed manu uocadæ erant, quæ ma-
nus, dici poterat fama, & rumor mirabi-
lium operum eius. solemus enim dum
aliquem à longe uocamus, manum ex-
tendere, & ea signum facere, *Quid inde
sequetur? & afferent filios tuos in uuluis,
& filios tuos super humeros portabunt*, ac
si diceret: omne obsequium, omnem
pietatem, & charitatem in filios tuos o-
stendent Apostoli .i. & ministri Eccle-
siæ, qui quẽ portabunt filios tuos recens
natos in uuluis, & brachijs suis ad sacrũ
fontem baptisimi, qui uerò fuerint grã-
deui, summa humilitate, fide, ac diligen-
tia persuadebunt, euangelium audiant,
Christi fidem apprehendant, et ecclesię
sacramentis debeant initiari: tunc vi-
tra, *& erunt reges nutritiũ tui, & regina
nutrices tua, uultu terræ demisso, adorabũt
te, & puluerem pedum tuorum lingent.*
Nemi-

Neminem quippè later qui ueterum hi-
storias legerit, & eas etiam quæ sunt no-
strorum temporũ, quot principes, quot
reges, quot cuiusuis conditionis homi-
nes uultu in terram demisso, & geni-
bus flexis osculantur pedes, & corpo-
ra sanctorum, & summorum Pontifi-
cum, & puluerem pedum suorum lin-
gent, quicquẽ etiam si quid in pedibus
Ecclesię terreni operis adhæserit, suo
sermone tergunt, atq; delingunt: nec so-
lum præsides, & ministri Ecclesiæ suo-
rum pedum puluerem lingunt, sed ini-
mici eius terram lingent. *Et scies* (in-
quit Dominus) *quia ego Dominus*, super
quo tamquam sub firmissimo funda-
mento non confundentur qui expectant
eum iuxta illud psal. Vniuersi qui te ex-
pectant non confundentur.

Post hæc sequitur in textu. *Num-
quid tolletur a forti prada? aut quod ca-
ptum fuerit a robusto saluum esse poterit?*
Remouet hoc loco propheta ex perso-
na Dei, quam possent increduli habere
dubitationem. qui dicere possent. qui
fieri poterit, ut gentes idolatræ in uitijs
enutritæ, à Demonibus possessæ, pos-
sint unquam Christi fidem suscipere, &
in Ecclesiam conuenire? Cum Sathanas
sit usque adeò potens, quòd nulla pote-
stas super terram existens possit ei com-
parari? Cui respondit Dominus. Equi-
dem, & captiuitas a forti tolletur, &
quod ablatum fuerit a robusto saluabitur.
Sed quomodo? Quia fortior il-
lo superueniens uincet eum, uniuersa
eius arma auferet, in quibus cõsistebat,
et spolia distribuet, sic Marci 3. legitur.

A Quomodo potest aliquis intrare in do-
mum fortis, & uasa eius diripere, nisi
primum ligauerit fortem, & tunc do-
mum eius diripiet? Et præter id sequi-
tur, *Eos uero qui iudicauerunt te, ego in-
dicabo, & filios tuos quorũ salus in dileri-
mine posita erat, ego saluabo.* Et postre-
mo *edabo hostes tuos carnibus tuis*, id est
se ipsos consument, se ipsos trucidabunt,
et se inuicem deuorabunt, & qua-
si multo sanguine suo inebriabuntur:
B tantus enim erit sanguis eorum qui te
persequentur, ut alter in alterius san-
guine suffocetur, et immergatur: tuõc
quidem non focer a genero, neque hos-
pes erit ab hospite tutus. *Et uerè qui-
dem factũ est ut patet in historijs, quòd
mater comedit carnem suam, id est fili-
um ex utero suo eductam, et progeni-
tum. Et sciet omnis caro, id est omnis ho-
mo, quia ego Dominus saluans te, & redem-
ptor tuus fortis Iacob.* Nullus inquam **Deus fortis**
C est alius præter Deum, qui saluum fecit Iacob
rit populum suum, et redemerit eum
a seruitute peccati, mortis, et inferni.
Appellatur Deus fortis Iacob, uel quia
est uelut alter Iacob, qui luctatus est
cum Angelo, et uicit eum, orans scilicet
ne recederet ab eo: uel dicitur for-
tis Iacob, quia ipse est Deus ipsius Ia-
cob, quem fortem, et robustum fuisse
scriptura ipsa testatur. Ipse enim est
fortis, et potens & Dominus, uirtutũ, et
congruè quidem appellatur Rex glori-
æ, cui sit honor, et decus in perpetuum.
Amen,

Et in hoc terminatur cap. 49.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

1. **H**AEC dicit Dominus: Quis est hic liber repudii matris vestrae, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui uendidi uos? ecce in iniquitatibus uestris uenditi estis, et in sceleribus uestris dimisi matrem uestram. Quia ueni, & non erat uir, uocaui, & non erat, qui audiret, ni quid abbreviata, & paruula facta est manus mea, ut non possim redimere? aut non est in me uirtus ad liberandum. Ecce in increpatione mea desertum faciam mare, ponam flumina in siccum computrescent pisces sine aqua, & morientur in siti. Induam caelos tenebris, & saccum ponam operimentum eorum. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lassus est uerbo: erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico: retrorsum non abii. Corpus meum dedi percuti tibus, & genas meas uellentibus: faciam meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Dominus Deus auxiliator meus, ideo non sum confusus: ideo posui faciem meam, ut petram durissimam, & scio quoniam non confundar. Iuxta est, qui iustificat me, quis contradicit mihi? stemus simul, quis est aduersarius meus? accedat ad me. Ecce Dominus Deus auxiliator meus: quis est, qui condemnet me? Ecce omnes, quasi uestimentum conterentur, tinea comedet eos. Quis ex uobis timens Dominum, audiens uocem serui sui? qui ambulauit in tenebris, & non est lumen ei, speret in nomine Domini, & innitatur super Deum suum. Ecce uos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulante in lumine ignis uestri, & in flammis, quas succendistis, de manu mea factum est hoc uobis, in doloribus dormietis.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

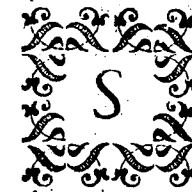
EXPLA-

EXPLANATIO IN
QVINQVAGESIMVM CAP.

ESAIAE PROPHETAE.

Tex 1.

HAEC dicit Dominus. Quis est hic liber repudii matris uestrae quo dimisi eam? aut quis est creditor meus cui uendidi uos? Ecce in iniquitatibus uestris uenditi estis, & in sceleribus uestris dimisi matrem uestram &c.

VMMA praesentis capitis est, populū Iudaicum reiectū esse à Christo, & exclusū à Regno Dei, non ex ullo defectu, uel ex parte potētia, uel ex parte bonitatis Dei, sed sola eorum malitia, & impietate, ut nihil fuerit praetermissum ab eo scilicet Christo, quod ad eos Iudeos redicendos spectare uideretur: nulli quidem Christus labori pepercit, ut bene cū illis ageretur, liberando omnes oppressos à Diabolo, cunctis benefaciendo, lapsos subleuando, & quascumque iniurias, & contumelias patienter ferendo: nihil tamen illis profuisse declaratur. Vnde inquit. Quis est hic liber repudii matris uestrae quo dimisi eam? Vult propheta diuino spiritu afflatus Dei personam gerens demonstrare, non gratis aut iniuria, seu quia sic Deo libuit, absque ulla causa Synagogam reicere, sed ob eorum iniquitates, & scelera: & propterea inquit. Quis est, aut qualis est liber iste repudii, quo ego dimisi matrem uestram? propheta sic loquitur percunctando quasi prauidet Iudeos aliquando de Deo glorioso, et a quissimo iudice conquesturos, dicite uos Iudaei, quis unquam uestrum perspexit hunc librum? non enim ex me, & mea uoluntate, aut beneplacito, & quia sic mihi beneuoluntate, & quia sic

A fatam abiecti, & alteram duxi. Aut quis est creditor meus, cui uendidi uos? q. d. ne que etiam existimare debetis me tamquam esse alieno oppressum, & pecuniis indigentem, quo creditoribus meis satisfacerem, uos uendiderim, aut oppignora uerim, si quis uestrum sic existimat, ostendat, quae so, hunc meum creditorem cui uos uendiderim: aut dederim pro piggnore, ne forte carceribus detinear, quae quidem uerba quasi ludens, & irridens uidetur Dominus efferre, & in eos iacere, propterea sequitur, & affert ueram causam, qua fuerit synagoga ab eo repudiata, & inquit. Ecce, (supple. hęc est causa qua uos abiectum, & qua uendidi modo quodam existimari possitis: uenditi quidem estis in iniquitatibus uestris; non estis amplius uestri: qui .n. Ioan. 8. facit peccatum, seruus est peccati; Et in sceleribus uestris dimisi matrem uestram, dimisi (inquam) matrem uestram hoc est synagogam, in sceleribus uestris hoc est propter scelera uestra, uel quia in sceleribus uestris occupati eratis, detenti, atque immer si; populus enim Hebreorum, & eorum synagoga acceperat à Deo legem matrimonii dotales tabulas, cum dictum fuit ei. Non seruias diis alienis, & non habeas Deos alienos coram me: ueruntamen ipsa recessit a Deo, & seruiuit diis alienis, sed occidit prophetas, & lapidauit eos qui ad eam missi sunt. Vnde indigna-

B

C

D

Osee cap. 2. tus deus apud Oseam cap. 2. Dicite (inquit) fratribus uestris, iudicate matrem vestram, quoniam ipsa non vxor mea, et ego non uir eius: auferat fornicationes suas a facie sua, & adulteria sua de medio uerborum suorum. Quidam ponunt delictum crimen (ut alias me dixisse memini) in ter scelus, & iniquitatem. Quod scelus sit peccatum contra Deum; iniquitas uero contra proximum. Et sequitur, magis in specie assignans causas huius repudii quo dimissa est synagoga, & inquit. *Quia ueni, & non erat uir, uocauit, & non erat qui audiret.* Veni inquam, in hunc mundum, ut uiderem, & saluarem ipsum, & non erat. scilicet qui haberet cor, & animum, seu mentem uiri hoc est hominis probi, & uerum bonum agnoscentis, Vir enim dicitur a uir, uel a uirtute, seu potentia, & magnanimitate, uel etiam a gratitudine. Vnde conqueiritur D. Ioan. cap. 1. d. In propria uenit, & tui non receperunt eum. Aut non erat uir, non ita quidem quod nullus, uel pauci admodum reperirentur, sed non erat uir, quia omnes ferè in captiuitatem peccati abierant. Vocauit, & non erat qui audiret, uocauit inquam per internas inspirationes, atque etiam per prophetas, et Apostolos meos. d. si quis sitit ueniat ad me, et bibat, & non erat qui audiret. quandoquidem erant adeo in peccatis demersi quod mentis aures erant omnino occlusæ, & impeditæ, ne quicquam ad eorum salutem spectans libenter exciperent: unde etiam licet colligere, eos, qui sunt peccatis immergi, non esse dignos inter uiuentes, & audientes computentur. Aliud etiam est hoc loco notandum, quod malorum nostrorum causas nequaquam in Deum contorquere debemus, quasi Deus sit auctor, & causus malorum, sed utiq; scelera nostra, & iniquitates nostræ: quemadmodum quidam alius Propheta manifestè testatur d. Iniquitates uestræ diuiserunt inter uos & Deum uestrum, & David ps. Non est sanitas in carne mea a facie ire tue. Et postmodum subdit Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Postea subdit. *Numquid abbreviata, & paruula facta est manus*

16. 1.

Ps. 37.

A mea, ut non possim redimere, aut non est in me uirtus ad liberandum? Quibus uerbis apparet Deum uelle in spem erigere ipsos Iudeos, & fiduciam adhibere, quod si de resipiscencia cogitare uoluerint, possint etiam num fieri participes hereditatis æternæ, cum non sit abbreviata uirtus, & potentia sua, cum is ille idem sit; qui in increpatione sua desertum fecit mare, arefecit flumina, ubi pisces sine aqua computruerunt, & morientur in siti, uel mortui sunt. Huius autem illustris miraculi meminit David. d. Quid est tibi mare quod fugisti, & tu Jordanis quia conuersus es retrorsum? & ps. 93. Tu dirupisti fontes, & torrentes tu sicasti fluuios ethan: et ps. 76. uiderunt te aquæ Deus, uiderunt te, et timuerunt, unde sic habet textus. *præsentem.*
B *Ecce in increpatione mea desertum faciam mare, ponam flumina in siccum, computrescent pisces sine aqua, & morientur in siti.* Alij secus hanc partem exponunt: uolunt enim hic remoueri obiectiones, uel excusationem qua Iudei de eorum incredulitate excusari potuissent quod u.g. non audierint filium Dei eos uocantem, neq; etiam receperint eum ad eos uenit. cum uiderint eum in humilitate, et infirmitate, atq; sub humana specie ad eos accessisse, neq; ullum regni, aut Imperij specimen habuisse, cumq; præsertim non potuerit eos a seruitute Romanorum eripere, ac liberare. Dicit ergo Deus. Ostulti, et insipientes, existimatis ne Deum minus habere uirum quam prius? *Ecce in increpatione mea.* Cum uolero, cum iussero, aut comminatus fuero, desertum faciam mare. Illud psalmi. Increpuit mare, & exiccatum est: sicut olim quando filii Israel pertransierunt mare, deduxit eos Deus in Abyssis sicut in deserto. Et hæc expositio magis cõformis literæ quia **E** loquitur in futuro d. Ego desertum faciam mare. Et ponit aliud signum sue incomprehensibilis potentie, ac diuinitatis d. *Induam celos tenebris, & saccum ponam operimentum eorum.* Induam quippe tenebris, & faciam ne amplius illuminent; & ponam saccum operimentum eorum, quemadmodum fecisse legitur per Moysem famulum suum cum tenebris

Tex. 3.

bre per tres dies continuos occuparunt uniuersam terram Aegypti, & uidebatur cæli uelut sacco quodam nigro cooperti. Non enim proprie eorum nubibus operitur, sed dicitur tenebris obduci, quando eius lumē intercluditur, dum nubes a terra subleuantur, quæ non amplius quam decem stadiis a terra distat. Allegoricè uero dicitur cælum obscurari, quando sancti in aliquod peccatum incurrunt. Sancti inquam qui sunt in uia non in patria, & qui non sunt confirmati in gratia. Dicit ergo Deus. Si hæc olim mirabilia, signa, & prodigia feci, cur non poterit manus mea, quæ nihilominus est potens quam tu, eripere uos de potestate Sathanæ, & de seruitute Romanorum? Vos ergo oportebat me ad uos uenientem libenter excipere, meis uerbis fidem adhibere, quæ præceperam uobis custodire, & si mihi non uolebatis credere, operibus credere debueratis, quibus facile nosse poteratis quod ego in patre, & pater in me est. Neq; etiam uos quicquam hæsitare poteratis de mea doctrina, & de his, quæ uobis ex præcepto, ac decreto patris mei proponebam, cuius rei affert rationem d. *Dominus enim dedit mihi linguam eruditam, & bene instructam, ut sciam exprimere, & commõstrare quæcumq; sunt uobis salutaria. Dedit ergo linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus est uerbo, erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam ipsius Deum quasi magistrum, Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abi.* Et ubi nos legitur Dominus dedit mihi linguam eruditam, alius textus habet. Dominus dedit mihi linguam eruditam, quæ quidem uerba mirabilem habent intellectum, ut hinc agnoscamus quod docent Theologi; Christo non esse datum spiritum ad mensuram, sed habitare in eo omnem gratiæ plenitudinem, de cuius plenitudine omnes nos accepimus, & conuenienter quidem dicitur habere linguam omnium eruditorum quia spiritus omnium sanctorum omnium prophetarum, omnium doctorum in Dei regno datus est Christo, ut ab eo tamquam a capite influat in

A omnes Doctores, & Dei uerbi ministros in regno Ecclesiæ. Cum uero subdit. *ut sciam sustentare eum qui lapsus est uerbo.* Hæc litera non uero modo habetur in uariis codicibus. Aliqui enim legunt ut sciam sustentare eum, qui lapsus est uerbo, & huius literæ sensus est, quod Deus scit defendere, & sustentare eos, qui lapsi sunt uerbo. i. qui in uerbo offendunt, ut rectius loquantur, neq; in uerbis suis, quod sit contra honorem, & gloriam diuinæ maiestatis effutire audeant, deq; Deo non secus quam quod rei ueritas habet, credere, aut loqui præsumant, & hoc qui dem omninè postulare oportet a Deo, & nihil de eo hæsitare: quandoquidem fides est donum Dei, & propterea David etiam psal. 118. Deum præcabatur. d. *Ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaq; quia in iudicij tuis speraui.* Alia litera, & quidem meo iudicio longe correctior, & uerior sic habet. **C** Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est uerbo, sic etiam supra cap. 40. d. *Qui datus uerbum, & his qui non sunt, fortitudinem.* Pro cuius literæ intellectu, primo cauendum, ne decipiari opinione quorundam, qui uolunt hæc esse uerba Esaiæ, & de se ipso hæc uerba proferredicant Iudei, & fautores eorum quicquid uelint, loquitur. n. hic dubio procul uerbum Dei, Christus Dei filius iuxta formam, & rationem susceptæ humanitatis. Dicit ergo Christus Dominus. Deus pater, & Dominus meus dedit mihi filio suo carnem induto, linguam eruditam, habilem, scilicet, & idoneam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus est. i. defatigatus & oppressus, & uariis miseris, & calamitatibus onustus, & afflictus, & quoniam modo uerbo, uerbo inquam, ac doctrina prædicationis euangelicæ, & uirtutis Dei, et promissioni bonorum celestium, id quod manifeste docuit cum omnes ad se uocans dixit. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. **E** LXX. Interpretes habent alium textum paulò differentem a uulgato: sic legunt. *Dominus dedit mihi linguam disciplinæ, ut sciam quando oportet loqui uerbum.* quoniam re uera aliud est

psal. 118.

C est

D. Hiero.

psal. 50.

Ioan. ca. 12.

Act. 6.

Math. 18.

Math. 4.

est tempus tacendi, aliud est loquendi, & (ut inquit D. Hier.) magna scientia est, uirtutis, & prudentie dare in tempore conferuis cibaria, & audientium considerare personas. Nam quibusdam oportet subministrare lac, ut qui sunt aliquanto carnales, quibusdam uero solidum cibum, Christus ergo didicit a patre, quando oportet loqui uerbum, quando oportet aliquem blandis uocibus corrigere, & cum minis, ac terroribus ad semitam reducere: propterea dicebat Dauid. Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam, & Dominus apud loc. 12 inquit. Qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar, & paulo post, quod ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor. Nec ipsi filio dumtaxat cui primo iure conuincitur ratio medela, ut uerbo sustinet egrotos, & oppressos, & quicumque suat mirum in modum lasi, & defatigati: uerum et discipulis, aliisque eiusdem uerbi ministris concessa est: dixit enim illis. Dabo uobis os, & sapientiam, ut non poterunt resistere omnes aduersarii uestri: quippe qui habebant linguam usque adeo eruditam ac expeditam, ut non modo qui sunt in afflictione positi, consolari ualeant, ac reficere, uerum et coram Regibus, & Principibus libere, & audacter loqui, Deique maiestatem defendere, ac propugnare poterunt, quibus dicitur. Cum steteritis ante reges, & principes, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini, quia non uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Homines ergo lasi, & penes uita functi, uerbo sustentantur, non uocemque sed uerbo Dei, ut scriptum est Math. 4. videlicet Non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei. Ut autem citra omnem dubitationem nobis constet quatenus nobis suggeruntur a Christo Domino, & eius discipulis Dei unius non hominis doctrina fore, subdit in eodem uersu idem Dominus. d. Erigit mane mane erigit mihi aurem. Ipsi Deus ut audiat eum quasi ministrum, nihil enim a me ipso loquor, sed quatenus debuit me pater, hanc loquor,

sed quid sibi uult illa frequens repetitio, erigit mane, mane erigit mihi aurem? Et postmodum, Dominus Deus aperuit mihi aurem, nihil plane nisi quod singulis horis, & momentis Deus alloquitur uerbum quicquid semper generat, & producit uerbum ipsum, instruit quatenus cum hominibus saluti sunt necessaria: & congrue dicit hoc fieri mane propterea quod maxime idoneum ad intelligendum atque discendum est illud tempus, quasi uelit innuere nullam Deum prætermittere occasionem, aut temporis momentum, quo nos instruat, illuminet, ac doceat, quique nos semper excitat, & uelut oscitantes aliquando uellicat, quod audiamus, intelligamus, & conuertamur ad eum, quo locum uult etiam nos monere nihil nobis fore antiquius debere, nihil magis diu, nocturnumque uel sari, quam Dei uocem, tam internam, quam externam auscultare, & aures porrigere ad Dei uerbum excipiendum. Et que docuit, re ipsa perficere. Dicunt alii fieri hanc repetitionem mane, mane, ut innuat quod ab initio prædicationis, & quam primum oportuit, erectæ fuerunt ei aures ad percipiendum doctrinam patris, retrosum non abut, sed illico fuit executus. Vel dic secundum Orig. per hanc repetitionem mane, & mane designari plura mysteria fore dei filio, homini facta, quam ulli creature unquam reuelata. Nicolaus de Lyra refert primum mane ipsi eternitati, in qua filius ab æterno fuit doctus a patre, & habuit omnem, & eandem scientiam, quam habet pater. Alterum mane refert ad instantem incarnationis, in quo Christus Dei filius habuit scientiam infusam. Aliqui uero simplicius, & planius exponunt hanc particulam, quod scilicet mane, & mane dicit filius. Deus pater mihi erigit aurem, quia scilicet diluculo, ualde mane, neque diuturnum tempus expectat, quo nos uocet, nos adiuuet, & manum porrigat, & hoc idem rursus repetit. d. Dominus Deus aperuit mihi aurem, mihi significauit & innotescere uoluit quatenus per me fieri expediat, ne tota gens pereat: propterea d. Dominus Deus aperuit mihi aurem, id est rem omnem detexit, & explicauit

Mane mane quid

Tex. 3.

psal. 128.

Nic. de Ly.

Ioan. 18.

plicauit; Ego autem non contradico, non renouo, nec medifacile prebeo, retrosum non abis, sed prompto, & alacri animo, quod mihi iubetur excepti, & uoluntarie me ipsum obtuli, & re ipsa manifestum fecit omni populo, se non contradixisse, non renuisse, & quod retrosum non abiit, cuius rei ueritatem sequentia uerba demonstrant. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas uellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Quis non uider hic prophetam introducere Christum de passione sua loquentem, & quasi numerato recentem inultus, opprobria, ignominias, & flagella, que pertulit in corpore suo? Corpus (inquam) dedi in potestatem percutientium, ut percuterent, uerberibus afficerent, & uidequa; cederent flagellis. Aliqui legunt. Dorsum meum dedi percutientibus: neque omnino præter rem, quoniam per dorsum quod est eminentior pars corporis totum corpus intelligitur, & conuenit cum eo, quod habetur in psal. 128. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. & Orig. Cyrill. ac D. Hier. exponunt, uel accipiunt pro hac dictione corporis ipsius nomen dorsum. Dedi genas meas uellentibus. Hæc certe maxima erat ignominia, de qua solus Esaias meminit, & uelut quidam adnotarunt uellicatio barbae duo in se mala continent, dolorem, uidelicet, & grauem contumeliam, præterquam aliqui Euangelistæ referunt, & hanc. Dederunt ei alapas in faciem, & percusserunt eum, nec timuit innocens, & mansuetus agnus seruum illum nimis improbum, & audacem his uerbis arguere. d. Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, cur me cedis? Nec destiterunt impii, & maxime omnium sacrilegi Pharisæorum ministri, aliam grauem, minimeque ferendam inferre iniuriam Christo Domino, cum inquit: faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Nulli dubium uarias, & acerbas fuisse iniurias, & contumelias, quas palam, & absque ullo pudore, & modestia inferebant in eum dicentes: Aue Rex Iudæorum, et alios saluos fecit, se ipsum non potest saluum

facere. Eliam uocat iste, ueniet Elias liberans eum; Sed expuere in faciem, quamcumque uidebatur excellere iniuriam. Quod autem hæc extrema habeatur iniuria, manifestum est etiam in lege in qua præceptum erat, ut si frater alicuius uiri noluerit accipere in uxorem, quæ antea fuerit mulier defuncti, eadem mulier coram senioribus exalceato uno ex pedibus expuat in faciem eius, qui respiciat eam, et dicat, sic facient homini, qui non edificauerit domum fratris sui, quamquam ergo hæc maxima fuerit iniuria, non tamen auerit ab ea faciem suam Christus Dominus, ut magis glorificetur uultus eius, quam uultus Moysi fuerit glorificatus. Unde subdit. Dominus Deus auxiliator meus, ideo non sum confusus; sed longe magis splendens, et gloriosus quam quicumque alius: Non sum inquam confusus ante conspectum dei, quoniam hæc est uoluntas patris mei, qui misit me: Non sum confusus in opinione, et iudicio aliorum, quoniam non pro meis iniquitatibus hæc pertuli in corpore meo, ideo subdit. Posui faciem meam, ut pertraham durissimam, & scio quoniam non confundar. Non enim ab aliquorum opprobriis, et prauis consiliis, et seductionibus quicquam commouebor, sed constans, et firmus ero, ut quod pater meus cælestis præordinauit, ad finem usque deducam, et propterea, utique scio, id est certus sum, mea me non fallit opinio, quam non confundar. Hoc autem, supple, ideo tam constanter assero, quia iuxta est, non longe abest qui iustificat me. Quis contradicet mihi? sicut alibi etiam dicit. Quis ex uobis arguet me de peccato? Stemus simul, conueniamus in iudicium, loquamur palam, discutiamus causam nostram, nemo loquatur clanculum Quis est aduersarius meus? quis mihi uult se se opponere, accedat ad me, se ipsum ostendet, se ipsum manifestet, non loquatur in angulo; ex his uerbis colligunt quidam iustitiam Christi communicari nobis, et reddere nos audaces, et in trepidos aduersus demonem, et securos ante tribunal Dei. Sed præter id, oportet nos quoque uere et formaliter habere iustitiam: et effici iustos. Ecce Dominus Deus

auxiliator meus, quis est qui cōdemnet me? ut alibi d. Apo. si De⁹ p nobis quis cōtra nos est sup. 14. c. Dñs exercituum decreuit q̄s poterit infirmare: Nec putes iudiciū ullū posse vnq̄ fieri inter Xpm, et suos psecutores, quāuis auctoritate, sed solū leui quadā, et ualde futili cōparatione. Sed quale quale fuerit iudiciū iter hoēs et Deum quicunque de eo secus quam par sit fuerint opinati, huic habebunt exitum, quem propheta hoc in loco prædicat. cum inquit. *Ecce omnes quasi*

Tex. 4.

uestimentum conterentur, tinea comedet eos: omnes inquam Dei contemptores, quique fuerint aucti opera oppugnare, et eius filium condemnare, purum hominem cum existimantes, et sua culpa damnatum, et in crucē actū, sicut noui quidā Atheistę loquuntur, et uelut iudęi criminabantur dicentes quia filium Dei se fecit, omnes inquam isti uelut uestimentum conterentur: uestimenta quidem uel uetustate con-

psal. 68.

teruntur, uel à tineis corroduntur, & absumuntur. Sic profectò iudęis euenit, quorum pars fuit uelut uestimentum in exilio contrita, pars uerò uelut a tinea consupta, ergo ladio perempta, Nec iudęi solum, sed impii omnes, infideles, & hæretici paulatim decident, et redigentur in nihilum, tandem uerò erunt ab inferno aborti. Præterea conuertit sermonem ipse propheta, ad quoscunque qui uidentur habere in se uimorem Domini, & inquit. *Quis ex uobis timens dominum, audiens uocem serui sui, qui ambulauit in tenebris & non est lumen ei, speret in nomine Domini, & innitatur super Deum suum?* Si quis inquam est, qui timeat dominū, cuius timor est initium sapientię & a quo timore est initium salutis, audiens uocem serui sui, idest ipsius Christi, quē misit paterfamilias hora cenę dicere inuitatis, ut uenirent ad cenam, & noluerunt uenire, quia etiam seruus ambulauit in tenebris, idest erat ignotus, & obscurus, neque ullus eum uerebatur, sed cunctis erat exosus, abhominabilis ac despectus, & non est lumen ei, quia scilicet nullum habet refugium, neque consolatorum. iuxta illud psal. *Consolatorum meorum quasi uisus, & non inueni.* Vel

non erat ei lumen, quia nullam habebat speciem, neque decorem: iste inquam si quid ei adueniat aduersi, speret in nomine Domini, & innitatur supra Deum suum, hoc est illi cohareat, illi coniungatur, illum apprehendat, et comitetur, qui cum malediceretur non maledicebat, cum pate- retur non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniuste 1. Petri. 2. Alia datur expositio hęc uerbis. *Quis ex uobis timens Dominum audiens uocem serui sui, qui ambulauit in tenebris,* idest nunquam deluit per fragilitatē commisit: ambulauit in tenebris. i fuit aliquando incredulus, & parum fidelis, non desperet de diuina bonitate, sed speret in nomine Dñi, & innitatur supra Deum suum, tamquam super tutissimū, & potentissimum auxiliatorem. Aut sic expone. *Quis ex uobis timens Dominū & c. Qui ambulat in tenebris,* i tenebris in quā erroris, ita ut nō sit ei lumen qui fuerit persequutus Christū, & Apostolos, confidat in nomine Domini, & innitatur supra Deum suum, neque desperet ueniam, etiam si regem glorię cruci affixerit: certē si uolum⁹ delictorū ueniam consequi, & pro illis satisfacere, oportet nos inniti passioni, & meritis Christi. Sequitur postea, et loquitur ad impios, et pertinaces in peccato, & inquit. *Ecce nos omnes accēdentes ignē accincti flammis, ambulat in lumine regnis uestris, & in flammis, quas succendistis de manu mea factū est hoc uobis. In doloribus dormietis* quasi uelit dicere, uos qui me uocantem non audistis, sed potius multis calumniis, et cōtumeliis affectum occidere uoluistis, et nec dum de respicientia cogitastis unquam, Ecce iam nunc uidebitis quid uos prosperitatis, ac securitatis maneat. Vos inq̄ omnes accēdentes ignem, qui nihil aliud uestris cogitationibus, uerbis, & actionibus agitatis, ac tractatis, nisi accendere ignem, & commotionem capitis in populis excitando seditiones, & tumultus, et accēditis ignem. i. excitastis ignē, q̄ uos cōburet: immisitis carbones, et ligna. i. perpetrastis multa scelera, et flagitia, addētes peccata peccatis, ut facili⁹ et uehementi⁹ uos cōburat

1. Petri. 2.

Tex. 5.

Theaurizare iram & prouocare Deum ad indignationem. accincti flammis, & tamquam laqueis impliciti, & circumdati, ambulat in lumine ignis uestri, idest persequimini, quod iam cepistis, & in flammis quas succendistis, posteaquam lucem, quæ uobis aliquando effulsit uos repulistis, & tenebras magis quam lucem dilexistis, uobis inquam, eueniet quod ab æterno uobis est præfixum, ut scilicet in eum ignem accedatis, uel potius pertrahamini, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius. Et ne uos credatis hoc fortuito contigisse dicit Deus. *De manu mea factum hoc est uobis* q. d. hoc malum, siue supplicium quod uos uobis ipsis consciuistis, & præparatus, estis perpeffuri; quemadmodum dictum fuit Cyro Regi Perfarum: sanguinem sitisti, sanguinem bibe. Tandem hunc in modum concludit *In do-*

loribus dormietis, hoc est dolentes, & afflicti uitam consumabitis. Alii dicūt *In doloribus dormietis*, hoc est tot dolores, & angustias perferere tis quod in illis tandem succumbetis, uel uos iudęi in doloribus dormietis, hoc est in perpetuis cruciatibus inferni accubabitis & lectulus uester, & stratum, ubi uos perpetuo quiescere, & uitam omnem agere necessum erit, erunt inferni dolores, ac tormenta. *Tex. 70.* habet in mærore dormietis: quod quidem uerū est, omnes inquam peccati conscientia habentes, & nō respicientes, dormiunt semper & uitam finiunt in mærore, tristitia, & dolore, hæc erit fors uestra, & finis laborum uestrorum, quæ fors, & hæreditas non solum iudęis, sed omnibus improbis, & Deū non timentibus cōtinget, a qua Deus per misericordiam, & pietatē suā nos liberare dignetur.

CAPVT QVINQUAGESIMVM PRIMVM.

AUDITE ME, qui sequimini quod iustum est, & queritis Dominum: attendite ad petram unde excisistis, & ad cauernam laci, de qua præcisistis. Attendite ad Abraham patrem uestrum, & ad Sarā, qua peperit uos: quia unum uocaui eum, & benedixi ei, & multiplicauit eum. Consolabitur ergo Dominus Syon, & consolabitur omnes ruinas eius: & ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini. Gaudium, & latitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & uox laudis. Attendite ad me popule meus, & tribus mea me audite: quia lex à me exiit, & iudicium meum in lucem populorum requiescet. Propè est iustus meus, egressus est Saluator meus, & brachia mea populos indicabunt: me insula expectabunt, & brachium meum sustinebunt. Leuate in cælum oculos uestrōs, & uidete sub terra deorsum: quia

quia cæli sicut fumus liquefcent, & terra sicut vestimen-
 tum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt. Sa-
 lus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea non de-
 5. ficiet. Audite me, qui scitis iustum, populus meus, lex mea
 in corde eorum: nolite timere opprobrium hominum, & bla-
 sphemias eorum ne metuatis. Sicut enim vestimentum, sic co-
 medet eos vermis: & sicut lanam, sic deuorabit eos tinea.
 6. Salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea in ge-
 nerationes generationum. Confurge, confurge, induere for-
 titudinem brachium Domini: confurge sicut in diebus anti-
 quis, in generationibus seculorum. Numquid non tu percussi-
 sti superbum, vulnerasti draconem? Numquid non tu sicca-
 sti mare, aquam abyssi uehementis? qui posuisti profundum
 7. maris viam, ut transirent liberati? Et nunc qui redempti
 sunt à Domino, reuertentur, & venient in Syon laudantes,
 & lætitia sempiterna super capita eorum, gaudium, & læti-
 tiam tenebunt, fugiet dolor, & gemitus. Ego ego ipse consolabor
 vos: quis tu, ut timeres ab homine mortali, & à filio hominis,
 qui quasi fœnum ita arefcet? Et oblitus es Domini factoris tui,
 qui tetendit cælos, & fundauit terram: & formidasti iugiter
 tota die à facie furoris eius, qui te tribulabat, & parauerat
 ad perdendum: ubi nunc est furor tribulantis? Cito veniet
 8. gradus ad operiendum, & non interficiet usque ad internitio-
 nem, nec deficiet panis eius. Ego autem sum Dominus Deus tu-
 us, qui conturbo mare, & intumescunt fluctus eius: Dominus
 exercituum nomen meum. Posui uerba mea in ore tuo, & in um-
 bra manus meæ protexi te, ut plantes cælos, & fundes terram:
 & dicas, ad Syon: Populus meus es tu. Eleuare, eleuare confurge.
 10. Hierusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem ira eius: usque
 ad fundum calicis soporis bibisti; & potasti usque ad fæces.
 Non est qui sustentet eam ex omnibus filiis, quos genuit: &
 non est, qui apprehendat manum eius ex omnibus filiis, quos
 enutriuit. Duo sunt quæ occurrerunt tibi: quis contristabi-
 tur super te? Vastitas, & contritio, & fames, & gladius, quis
 consolabitur te? Filii tui proiecti sunt, dormierunt in capite
 11. omnium viarum, sicut oryx, illaqueatus: pleni indignatio-
 ne domini increpatione Dei tui. Idcirco audi hoc paupercula,
 & ebria

& ebria non à uino. Hæc dicit dominator tuus Dominus, & De-
 us tuus, qui pugnabit pro populo suo: Ecce tuli de manu tua ca-
 licem soporis fundum calicis indignationis meæ, non adicies,
 ut bibas illum ultra. Et ponam illum in manu eorum, qui te hu-
 miliauerunt, & dixerunt anima tua: Incuruare, ut transeamus.
 & posuisti ut terram corpus tuum, & quasi viam transeun-
 tibus;

EXPLANATIO IN QVINQVAGESIMVM PRIMVM CAP.

ESAIÆ PROPHETÆ.

AUDITE me, qui sequimini quod iustum est, & queritis do-
 minum. Attendite ad petram unde excisi estis, & ad cauernam
 lacu, de qua præcisi estis.

Xpofis, & reiectis A
 ludæis infidelibus
 & quicunque eius-
 dem fortis, & con-
 1. ditionis extiterint,
 qui ob suam impie-
 tatem, & alia scele-
 rum genera accèderunt ignem, in quo
 tandem perpétuo cruciabuntur, conuer-
 tit propheta sermonem exhortatoriū
 pariter et consolatoriū ad eos, qui
 ex Indis erant credituri, & pollicetur
 eis se omnino salutem, & felicitatem
 consequuturos per Christum Dei filiū,
 & inquit. Audite me omnes qui sequimini
 quod iustum est; vos inquam Apostoli,
 & discipuli mei, & quicumque in me estis
 eredituri, quique sequimini quod iustum
 est: id quod uere iustitia exigit, & ra-
 tio postulat, iustum quidem est magis
 audire Dei uerbum, quod non potest
 quemquam fallere, quam uanis, & incer-
 2. tis quorumcumque hominū sermonibus
 aures præbere. Aliqui per id quod iustum
 est intelligunt iustitiam, quæ est per fi-
 dem in Christum Iesum; aut ipsūmet
 Christum, sed simpliciter dictum esse
 existimo ut absolute intelligamus id quod
 iustum est: iustum est quid est iustum non am-
 plectamur, ueneremur, & colamur, nec in
 eos utique humiles, et abiectos inue-
 hamur, et conuicis, & maledictis infeste-
 mur, ut impii Iudei fecerunt in Christi
 Dñm, qui nolentes esse audire, neque sequi
 quod iustum est in doloribus suis dormie-
 runt & perpetuo esse quiescent, & loquitur
 hoc loco ipsum uerbum Dei filii, uel
 proph. illius personam gerens, ut patet
 3. uerborum contextu; Aliqui textus ha-
 bent: Audite me qui persequimini quod
 iustum est; cuius uerbi significationem
 aliqui in bonam, aliqui uero in sinistra
 partem accipiunt. D. Hier. uidetur acce-
 pisse in bonum sensum, pro eo quod
 est apprehendere, sequi, & amplecti
 quod iustum est, quoniam subdit. Et que-
 4. ritis Dominum: sicut enim apud proph.
 psal. 33. legimus. Inquire pacem, & perse-
 quere eam; ubi illud uerbum (persequere) in
 bonam partem suscipitur: quemadmo-
 dum dicimus, hospitalitatem sequimini
 ni, & psal. inquirentes dominum non
 deficient omnibono, & alibi. Tætetur
 cor querentium dominum; querite
 faciem

faciem Dei Iacob. Textus vero LXX. Interpret. videtur accipere prædictum verbum in malum sensum, quod persequi hoc loco sit idem, quod aduersari, ac detestari, iuxta ergo hunc sensum sic exponendus est iste textus: Audite me qui persequimini quod iustum est, id est qui contradicistis, & resististis Euangelio quod est ipsum iustum, res iusta, & ius diuinum; & queritis Dominum, id est hac uestra persecutione qua Christum, & fideles eius, & Euangelii prædicationem in insectaminis, fultis quidem et satis impudenter putatis uos placere Deo, et ipsum querere, et præter eius honorem, et gloriam nihil appetere ultra que expositio potest admitti; sed ut ex istis ambagibus eruamus stemus in textu uulgatæ editionis, et exponamus ut dictum est. Ut uero nos certiores efficiamur de diuinis promissionibus, et certò quæ iam pridem sunt nobis promissa fore confirmamus, exemplo rerum quæ iam præterierunt nos munit, et fouet ipse Christus per proph. d. *Attendite ad petram unde excisi estis, & ad cauernam laci de qua præcisi estis*, q. d. In memoriâ reducite, et reuocate, et memores aliquando estote, et respicite ad petram unde excisi estis, et ad cauernam laci de qua præcisi estis, quomodo. s. ex petra quæ est corpus durissimum, et solidissimum uos qui molles estis, et rationis capaces excisi estis, & ad cauernam laci supple respicite, et attendite, de qua præcisi estis, quod si hoc non fuit ipsi Deo quicquid difficile ac impossibile, quod natura numquam fieri poterat, neque ullius creaturæ uiribus, aut artificio, poterit etiam Deus absque ullo negotio suscitare gentes, et tot populos, qui credant in ipsum, ut Syon non sit penitus interitura, sed magis, ac magis amplificanda. Et quoniam hoc exemplum, et similitudo per eum allata de petra, et de cauerna laci, de qua præcisi sunt ipsi Iudæi, erat ualde obscura, et parum admodum intelligibilis, declarat, et manifestat re multo clariori, et faciliori, innumeros quid per petram, et quid per cauernam laci uoluerit indicare proph. d. *Attendite ad Abraham patrem uestrum* uos Iudæi, qui ex semine Abraham descendistis qui

propterea pater uestrum nuncupatur, & attendite ad Saram, qua peperit uos, quia uos uocauit eum inter tot gentes quæ tunc in orbem terrarum debebant: cum unum, ipsum solum uocauit, et elegit, et benedixit ei (Addunt LXX.) et dilexi ei, et multiplicauit eum, q. d. Abraham qui erat iam senex, et grædeuus, et Sara quæ erat sterilis, et incepta partui, eo munere, et gratia fuerunt à me ditati, quod parerent filium, ex quo tam multi postea proderunt, quid mirum, et quæ uos dubitatio potest apprehendere quin certo credatis me tot homines creaturum, qui sunt, uelut stellæ cæli, et uelut arena in mari: cum ergo ita futurum sit. *Consolabitur ergo Dominus Syon, & consolabitur omnes humiles, eius et ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini, Gaudium, & lætitia inuenietur in ea*, hoc est in Ciuitate Syon, ibi gratiarum actio, et uox laudis. Hæc est plana, et simplex huius literæ expositio. Ut autem hæc melius capiuntur. Dicendum quod non incongruè, nec absque causa proph. uolens ostendere nullam esse difficultatem in ipso Deo, loco ludæorum qui fuerint reprobatum multitudine, satis innumerabilem credentium adducere, ponit exemplum de petra, et de Abraham. Primum quidem de petra: quoniam quemadmodum de petra aliqua magna, seu lapidicina multi lapides, et ferè innumerabiles exciduntur, uel exciduntur, ita ex Abrahamo multati, et ferè innumerabiles populi prodierunt, et sicut ex cauerna laci, et ex profundo puteo multa et hidrie aquæ extrahuntur, ita ex utero Saræ, multi per successione filii prodierunt: Et quemadmodum petra fuit typus, et figura Abraham, et cauerna laci fuit typus, et figura Saræ: sic hi duo coniuges, et progenitores multorum hominum fuerunt typus, et figura Christi, et Ecclesiæ; sicut enim Abraham fuit pater multarum gentium, sic et Christus fuit pater, et Dominus cunctorum fidelium: & quæ admodum ex utero Saræ iam sterili, & insecunda, multi filii secundum successionem temporum prodierunt; sic in Ecclesia quæ per Saram designatur, multi prodierunt & prodibunt usque, ad consummationem sæculi

sæculi, & sicut ex Abraham adeo multiplicatum est semen iuum, ut fuerint sicut stellæ cæli, & uelut arena quæ est in litore maris: sic etiam numerosus erit populus fidelium, non modo spiritualiter: uerum & secundum rem ipsam: spiritualiter quidem, quia uarios uirtutum, & euangelicorum bonorum fructus edent fideles: & quod astin et ad rem ipsam, & ad ueritatem historiæ manifestum etiam erit, qui uelut stellæ cæli, & sicut arena maris multiplicabuntur credentes in Christum, cunctus uero orbis terrarum ueneratur Christum dominum, & adoratur, & plena est omnis terra gloria eius: & quemadmodum hi, qui descendunt ab Abraham comparantur stellis cæli, & arenæ maris: ita etiam considerandum est, duo esse genera filiorum Abraham: quidam qui sunt uelut arena maris, ut potè inuiles, & infructuosi, qui nisi nisi terrena sapiunt, & bonorum cælestium sunt profusus expensæ; & infœcundi, cuiusmodi sunt Iudæi qui sunt ex semine Abraham secundum carnem dumtaxat: sunt & alij qui sunt ex semine Abraham secundum gratiæ promissionem, & hi sunt qui uirtutibus ac donis cælestibus, ut stellæ cæli resplendent.

Postremo quemadmodum Abraham fuit constitutus, & declaratus à Deo pater multarum gentium, ut habetur Gen. 17. ita planè Christus Dominus fuit constitutus à Deo pater, & Dominus cunctorum fidelium, & data est ei omnis potestas in cælo, & in terra. Sed fortè dices: nonne & alij fuerunt patres multarum gentium? Noe quidem dictus est pater generis humani: Ab Esau quoque innumerabilium gentium profecta est soboles, multique; alij fuere multarum nationum origines, et præcipua. cur ergo potius dictus est Abraham pater multarum gentium, et typus et figura Christi domini patris, et capitis, ac principis omnium fidelium, immo angelorum & hominum? Respondeo. quia longe maiores & præstantiores sunt inter dominum Iesum, & Abraham, quam inter eundem Christum & ceteros patres similitudines, & analogiæ. Quoniam quidem præter eas quæ

sunt ab aliis similitudines, iustus fuit Abraham egredi de terra sua, & de cognatione sua, & accedere in terram quam Deus monstrauerat ei. Sic & Dominus noster egressus est de terra sua, quæ à suo matre egressio eius, & uenit in terram, hoc est in hunc mundum, ut homines faceret Deos, hoc est participes hereditatis æternæ, & diuine nature consortes. Nec ipse solum, uerum, & Apostoli & fideles Christi, & quicumque sunt sacris initiis figurati tuere per Abraham, qui egressus fuit de terra sua, & de cognatione sua, & uenit cum Abraham patre nostro, id est Christo terræ sanctæ hereditatem sunt consecuti. Deinde quemadmodum Abraham creditus Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, sic & illi, qui sunt in Christo, & Christo dependent propter fidem quæ est in Christum iustificati sunt apud Deum, et filii Dei nuncupati.

Item: quemadmodum ex Abraham et Sara, qui iam erant in corpore cæsi fetu et uiribus defuncti ortus est Isaac, qui interpretatur risus, et gaudium; ita etiam ex corpore Christi mortuo exorta est Ecclesia, et profectum euangelium; lætissimum inquam nuncius ille redemptionis generis humani toto orbe peruulgatus. Omitto alias comparationes quæ supra sunt positæ, ob quas apparet non incongruè aut minus appositè Christum dominum per Abraham designatum, ac figuratum, & similitur et Ecclesiam Sanctam Catholicam per ipsam Saram.

Unde et cõuenienter Christus est dictus pater multarum gentium, et longe cõuenientius quam ipse Abraham, et quicumque alij. Sed dices Christum Dominum non solum per Abraham præpositum, et designatum, et Ecclesiam per ipsam Saram; uerum et per petram unde excisi sumus, et per cauernam laci de qua præcisi sumus: Quoniam quemadmodum de petra, hoc est de quadam lapidicina, quæ clariori uocabulo potest dici petraria, hoc est uocabulo, ubi lapides exciduntur, quam Greci uocant latomiam, difficile admodum, ne dicam impossibile potest aqua educi, ita uidebatur omnino difficillimum

millimum, & penè incredibile, quod ex Christo Domino ab omnibus reiecto, despecto, & cruci affixo produci possent, & emanare tot viri fideles, & vniuersi orbis duces, atq; rectores; quemadmodum fuere diuini Apostoli, qui post Christi passionem totum mundum peragrarunt, & ad Christi fidem, & deuotionem deduxerunt, & verè Christus est petra illa durissima, de qua locutus est Proph. in cap. preced. ex persona Dei patris. & quo nam pacto ecclesia sancta catholica mater nostra potest designari per Saram sterilem, ac infœcundam? aut magis per cauernam laci? Dicendum quod cauerna laci hoc loco intelligenda est corpus, & latus Domini nostri, ex quo lancea, & clauis percussio velut ex quadam cauerna defluxit sanguis, & aqua, vnde formata est Ecclesia, in qua, et ex qua prodeunt, & procedunt quicunq; sunt regenerati in filios Dei: Et quemadmodum Sara quæ dicta est regina quod ex ea p̄di erunt duces, & reges; sic & Ecclesia est mater, quæ peperit genus electum, & regale sacerdotium.

Postremo quemadmodum Sara fuit olim sterilis; & infœcunda, & paulominus à viro despecta, & contempta; ita Ecclesia quæ ex gentibus est collecta antequam fuerit per Christum redempta, & ei coniuncta, erat admodum sterilis, & infœcunda, quia nullos Deo dignos fructus afferebat, quin & in sui primordio erat adeò humilis, & abiecta, vt qui eam persequerentur, & afflicterent, arbitrantur se obsequium præstare Deo: Sed quoniam diximus à principio quod petra illa figurabat Abraham, et cauerna laci figurabat Sarã, sic, et Abraham, et Sara figurabãt Christum, et Ecclesiam. Dubitare quis poterit; quæ comparatio Abraham ad petram, et Sarã ad cauernam laci? Dicimus hac ratione fieri posse istam comparationem, quoniam quemadmodum ex petra, seu lapidicina, quæ est locus ille vnde lapides exciduntur, quem locum (vt diximus) Greci vocant latomiam, difficile admodum potest aqua produci, quæ tamen aliquando fuit producta, quãdo à petra, percussa virga Moyse, fluxerunt a-

que; et torrétes inundauerunt: ita difficile admodum, et quasi impossibile videbatur ex Abraham vetulo, ac penè vita consumpto non magis quam ex ligno, aut lapide posset filius procreari; ita ex Sara, quemadmodum ex puteo ualde profundo, et ex cauerna mirummodum recondita, et sub terra longè seposita, non potest facile aqua exhauriri, ita non poterant ex eius vulua filii naturaliter vnquam produci. Quare si Deus est adeò potens, magnus, et admirabilis, vt quæ suapte natura fieri sunt impossibilia, mox, & absq; vilo negotio ipse in actum deducat, nullus ergo de Dei potentia, fide, ac promissionibus potest quicquam dubitare; & quemadmodum ex illa petra, quæ percussit Moyses torrentes inundauerunt, ita ex latere Christi, qui petra nuncupatur, omnes nos sumus excisi, atq; deducti. Vos ergo Iudei non debetis contristari, si maxima pars vestrum perit; quoniam supplebit vestras ruinas innumerabilem gentium multitudo, & quicunq; voluerint imitari fidem patrum vestrorum videlicet Abraham, Isaac, & Iacob, qui verè fuerunt serui, & amici Dei. Et hoc est quod innuit propheta cum iquit. *Consolabitur ergo Dominus Syon & consolabitur omnes ruinas eius.* *Tex. 2.* *Et ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini, gaudium, & lætitia inuenietur in ea.* Id est in ipsa Syon gratiarum actio, & vox laudis: Hæc consolatio de qua loquitur Proph. est promissio quæ facit Deus lætitia afficiens, & certam spem afferens, & inserens his, qui audire voluerint. Per hanc verò Syon noli intelligere terrenam illam, sed spiritualem, & fidelem Syon, quæ est dei viuētis Ecclesia, quæ quidem vt milites diximus, est multitudo collecta tam ex gentibus, quæ ex Iudæis, ex illis inq; qui postposita, & prostergata priori obstinatione apprehenderunt fidem, quæ est Christum Dominum nostrum, tunc omnes ruinae Ierusalém, quæ post eius euerisionem remanserunt restaurabuntur, & longè melius reforescunt, & quæ loca erant deserta, & omnibus bonis destituta, erunt quasi deliciae & voluptates spirituales, & vbi erat solitudo, & sterelitas, erit quasi hortus, & paradus

radus Domini, hoc est in ipsa Ecclesia per Christum coacta erit gaudium, & lætitia, gaudium (scilicet) æternum, & æternum, erit gratiarum actio de beneficiis inumeris, quæcumque ab optimo, & clementissimo Deo gratis, & liberaliter accepimus, & erit vox laudis, quia nihil, ibi audietur, aut percipietur, et sub terra longè seposita, & commendationis diuinæ bonitatis, & clementiæ, quod quidem gaudium provenit à certâ spe, & fiducia in Christum, per quem sumus tandem suscepturi corpus cõforme claritati corporis sui, & cum eo perpetuo regnaturi, offerimus autem ipsi pro summis quæ accepimus beneficiis non amplius vitulos, & boues loco gratiarum actionis, sed laudes, & hymnos. Quare cum pollicetur deus ponere desertum quasi delicias, et quod in ipsa Syon gaudium, & lætitia inuenietur, gratiarum actio, & vox laudis, vult innuere nos fore transferendos ab vno cultu ad alium, hoc est à lege ad gratiam, & euangeliũ, à Moyse ad Christum. Alii per desertum, & solitudinem intelligunt gentes omnium lumine coelesti destitutas; per delicias & hortum Domini intelligunt Sanctos viros, apostolos, & martires, & vtriusq; sexus uirgines, quæ producunt in Ecclesia fructus suauissimos, vt gaudium & lætitiã &c.

Rursus petit attentionem ipse Deus, velut qui magna, & incomprehensibilia, sed summo opere vtilia est diciturus, & inquit. *Attendite ad me popule meus, & tribus mea me audite, quia lex à me exiit, & iudicium meum in lucem populorum requiescet.* Hæc verba quidam volunt esse filii Dei ad reliquias Israel, & ad populum credentem, sic exponit D. Hier: Et ego exiliatus, quod verba illa popule meus debeant referri ad gentes, quæ crediderunt in Christum, & illæ dictiones tribus mea referantur ad populum Iudeorum, qui speciali quodam ritu distinguebatur in duodecim tribus, & iurè quidem eorum poscit attentionem, quia Christus venit in hunc mundum non solum vt explicaret veterem legem, sed vt mutaret in melius, & figuras præteritorum temporum in veritatē transferreret, propterea iurè cõpellabat ipsam

tribum, et eius attentionem poscebat. Dicit enim. *Quia à me lex exiit* q. d. hoc est, quod vos populi nationum, & Iudæorum debetis attentè percipere, nec solùm corporis auribus, sed ipso sensu, & mente diligenter excipere, & frequenter meditari: Lex inquam à me exiit, non lex quæ fuit à Moyse producta, & publicata, sed lex Euangelica quæ exiit à me, hoc est a filio Dei, qui propterea venit in hunc mundum non modo vt veterè explicaret, sicut diximus, sed vt nouam afferret, quamquæ lex noua re ipsa non differt à veteri, sed in melius, & clarius mutata, & explicata. Non differt inquam, quoniam vnus est finis ad quæ vtraque ordiatur, seu potius vtraque ordinat homines capaces beatitudinis, vt subdantur Deo, ferantur in ipsum, & omnes eorum actiones dirigantur ad eum. Verum est tamen quod longè facilius, & citius ordinatur ad Deum beneficio noue legis, quam ope, & opera legis veteris, quoniam lex ista est lex imperfectorum, & velut pedagogus puerorum, quæ per iniquas, & verbera, & per promissa temporalia ducit homines ad fidem, & gratiam, propterea vocatur lex timoris, lex autem noua per se ipsam ducit ad gratiam, imo est lex gratiæ, fidei, & amoris, & vocatur lex perfectorum, cui veritati testimonium perhibent sacre literæ, et omnes catholici doctores, nouissimi vero Concilium Tridentinum huic doctrinæ suffragatur quod sess. 6. cap. 1. habet hæc verba quod nequaquam Iudæi per ipsam literam legis Moyse poterant liberari à potestate diaboli, ac mortis, et à peccato resurgere, quamuis liberum arbitrium in eis minime extinctum esset viribus licet atenuatum, et inclinatum. Eiusmodi ergo lex à me exiit, dicit Christus, et iudicium meum, hoc est decretum, et consilium meum requiescet in lucem populorum: iudicium inquam meum proferetur, et emittetur in lucem populorum, et in eis quiescet, et firmabitur: ipse enim Christus datus est in lucem gentium in hoc opus, et beneficium assumptus, vt sit lux gentium, vt cap. 49. quemadmodum ipse Christus de se ipso dicebat

Tex. 3.

Cõcil. Trid. sess. 6. cap. 1.

Desertum, & solitudo.

dicebat. Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris sed habebit lumen vite. Vnde et David præcabatur Deū d. Emitte lucem tuam, et veritas tua, ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montē sanctum tuū, &c. deduxerunt inquam ē profundis tenebrarum, et adduxerunt in montem sanctum tuum.

Possumus etiam hoc loco sumere iudicium pro reſtitutione, et directione bonorum operum iuxta illud ps. 98.

Psal. 98.

Iudicium domini requiescet in lucē populorum.

Tu a parasti directiones, iudicium, et iustitiam in Iacob tu fecisti. Dicitur autem hoc iudicium in lucem populorū fore productum quia populi videntes mirabilia opera Domini, et ea mente perpendentes ad fidē iugiter accedēt, et hac ratione illuminati poterunt dici, et esse, quod quidem iudicium dicitur requiescere in lucem populorum, quia fidelium mentes hoc rectum, stabile, et firmum Dei iudicium contemplant in pace, et tranquillitate quiescent. Deinde sequitur.

Prope est iustus meus. Vbi siue deus pater loquatur, siue filius, aut Spiritus Sanctus afferuntur verba maximæ consolationis, et gratitudinī. Promisit enim Deus frequenter missurum esse prophetam, missurum esse puerū, & seruum, qui afferat salutē, et liberationem cunctis gentibus: id verō videbatur plurimum differri, et profectō experimento comprobatur, nihil esse durius quam aliquid vehementer concupitum, nimis prorogari, propterea dicit Deus.

Prope est iustus meus, egressus est Saluator meus, & brachia mea populos iudicabunt. Videtur quidē vi verborum pater hic loqui, cum dicit. Prope est iustus meus, egressus est Saluator meus, q. d. filius meus qui solus est verē iustus imō ipsa iustitia, et Saluator .i. quem ego pater institui, decreui fore Saluatorem populi mei, iste inquam meus iustus prope est, in ianuis est, non poterit diutius immorari, cito veniet ad vos, iam egressus est Saluator meus, ne diffidatis, neq; frustra conqueramini, cito veniet, et saluabit vos: quemadmodum Abacuh proph. hoc idem promittitur à Domino dicente: Adhuc paululū, adhuc paululū ve-

Abacuh.

niens veniet, et non tardabit. Si autē volumus (ut quidam) hæc esse uerba filii Dei sic poterunt exponi.

Prope ē iustus meus, hoc ē iustitia mea quia mecum est, et ego ipse sum: ego inquam sum, qui gratis iustitiam confero, ego ipse sum, qui salutem vobis affero, et præter me, et sine me nullus potest salutem adipisci: et brachia mea populos iudicabunt: per brachia nonnulli intelligunt filium et spiritum sanctum, qui sunt virtus, bonitas, et sapientia patris: sed melius est per brachia intelligere sanctos apostolos, et prædicatores euangelii, qui velut brachia sustinent corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia: et de eis scriptū est. Quod sedebunt super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel: vel per brachia Christi quæ iudicabunt populos intelligi possunt opera, quippeque per brachia designantur.

Huiusmodi ergo opera iudicabunt populos .i. condēnabūt, reos esse demonstrabūt iuxta illud Io. 15. si opera nō fecerit in eis: qui nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem, et uiderunt, et oderunt, et me, et patrem meum. Deinde sequitur, et loquitur ipse filius d. *Me insula expectabunt, & brachium meum sustinebunt.* Insula inquam .i. loca remotissima, et accessu difficillima me inquam expectabunt, summo, et ingenti desiderio peroptabunt, et perquirent me hoc est habere ueram, et salutarem mei cognitionem. expectabunt inquam .i. patienter sustinebunt quoad usq; sim uenturus, nec mirū, quia ipse est expectatio gentium. *Et brachium meum sustinebunt.* Si per brachiū intelligatur filius Dei: quemadmodum alicubi sumitur, ut in Cantico Mariæ, fecit potentiam in brachio suo. Et alibi. Saluauit sibi dextera eius, et brachium sanctum eius, sensus est quasi Dei patris loquentis; sustinebunt scilicet insula, et populi, sustinebunt brachium meum .i. cum patientia, et animi fortitudine expectabunt aduentum filii mei: at si filius loquatur ut prius, me insula expectabunt, et gentes brachium meum sustinebunt .i. colla, et humeros libenter subiciunt legi mee,

Io. 15.

Tex. 4.

Cælum quo modo liqueſcit.

Psalms.

& mandatis; & prosperi me crucies, & tormenta, & mortem ipsam obibunt; hæc mihi valde placet expositio. Quidā alii sic exponunt *Brachium meum sustinebunt*, .i. gentes, & populi innitentur uirtuti, & potentia meæ irrefragabili, p. quā cōtrito, et cōfracto Demone, superabunt omnes eius inſidias, mūli, & carnis delicias, & oblectamēta, sustinebunt etiā gentes brachium domini .i. uirtutem, & potentiam eius, neq; ad vllum flagellum recedet ab eo. Quo autem magis eorum animos corroboret, & in diuinæ promissionis fiducia stabiliat, & confirmet, subdit inquit. *Leuate in cælum oculos ueſtros, & uidete: sub terra deorsum, quia cæli sicut fumus liqueſcent, & terra sicut uestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: Salus autem mea in sempiternū erit, & iustitia mea non deficiet.*

Hæc, quam facit Esaias collatio, inter Deum optimum maximum, & quascūque res creatas; ad duo nobis necessaria summo opere intelligenda potest aptari, vel ut ostendat longē prius, & facilius quæcumq; cæli ambitu continentur, imō Coelum ipsum, & quæcūque sub terra degunt esse interitura, quam diuinæ promissiones minimum quicquam esse defuturas: vel ut ostendat in nulla re creata, præterquā in Deo cuiquam esse fidendum: ideoq; vanissimi sunt homines illi, & tota mente capti, qui sperant Deo uiuo, & verō, ac sempiterno, quamcumq; creaturam colunt, & uenerantur. Quod attinet ad sensum uerborum, non existimes Coelos sicut fumum liqueſcere, neq; terram sicut uestimentum atteri, & singulos habitatores; quemadmodum terram esse perituros; sed hoc dictum est per figurā hyperbole. Aut dicas (quod cæli nō dicuntur liqueſcere sicut fumus, sed aliquando contingit eos mutari in melius, quemadmodum dicit propheta. Mutabis eos, & mutabuntur) in melius (inquam) non in peius.

Quod similiter habitatores terræ sint interituri velut terra, hoc absolute falsum est, cum animæ, quæ sunt principalior pars hominis, sine immortalitatis dono ditatæ, & corpora nostra sunt; &

ipsa aliquando consequutura immortalitæ, sicut dicit Apostolus. Oportet, & corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. qui per cælum hoc loco uolū aerem intelligi quasi uelit, inuere Esaias cō dicit. *Cæli sicut fumus liqueſcent, quod aer quandoq; resoluetur in fumum, uel qui est leuis ut fumus, fortassis non longe recedunt à sensu ipforum uerborū. Salus autē mea (inquit) in sempiternū erit, & iustitia mea .i. salus, & iustitia, quæ meo munere cōsequemini nō deficiet, neq; uobis auferetur, sed erit in sempiternū, quod quidem indubitanter uerum est, & nulli dubitationi obnoxium, si de iustitia consumata loquamur: uerum, si loquamur de iustitia, quæ multi uiciorum iusti dicuntur, & sunt, non in æternū manet, sed quandoque deficit ob nostram oscitantiam, quamquam frequenter etiam per Dei gratiam reparatur. D. Cirillus existimat per hæc uerba uoluisse Deum homines planē ignoros, & à Demone seductos monere, ne existimet cælum esse Deum: id quod, supra nos inuimus, & propterea stultū esse, & uanum, creaturam potius quam creatorem suspicere, uenerari, & colere, cum non solum Coelum, sed omnis creatura sit uanitati subiecta: sequitur textus, & dicit. *Audite me qui scitis iustum, populus meus, lex mea in corde ueſtro.* ubi rursus petit attentionem, & monet ut supra diligenter audiant, & corporis, ac animi aures præbeant motis, & hortationibus ipsius Dei: Loquitur enim hic Deus pater, ut ex his uerbis, & sequentibus facile potest cōiici. Et uerba sunt ad ueros Israelitas; hoc est ad eos, qui nouerint iustum Dei filium. dicit ergo. *Audite me qui scitis iustum.* qui iā cepistis noscere eum, qui uerē iustus est, & iustificat eos, qui credunt in ipsum, uel audite me, qui scitis iustum, qui .i. scitis quod iustum est, & iustitiam apprehenditis. Populus meus dico tibi, mi popule, loquor ad eos in quorum corda lex mea attingit, ac penetrauit. Iuxta illud *Psal. 36.* lex Dei in corde ipsius. 36. Quod ergo dico uobis? quid uolo populum meum audire ex me? hoc inquam, *Nolite timere**

Tex. 5.

Psalm. 36.

me

more opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis: quemadmodum alibi monet Saluator d. Nolite timere eos qui occidunt corpus, posthac autem non habet amplius quid faciãt, sed potius eũ timere qui potest animã, & corpus perdere in gehennam Et D. Tho. 2. 2. q. 144. ar. 2. dicit quod opprobria quę inferuntur alicui propter virtutem, nõ sunt timenda, sed aspernenda; & deridenda; quemadmodum mox rationem adducit. *Sicut enim vestimentum*, supple à vermibus confumitur, & verustate etiam conteritur, sic comedat eos vermis, & sicut lana tinea cõsumit, et demorat, sic deorabiteos tinea. p. vermem intelligas molostiam; & vexationem consciantię perpetuam. Per tinea intelligas ignem, ut conforme sit præfens dictum, cum eo quoddã alibi scriptum est, videlicet Esai: 66. & ecclesiastici 7. Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. Vindicta carnis impij, ignis, & vermis. Sic itaq; Deus vult hac oratione: suos fideles pramunire, ne ob õgentes persecutiones, quas sũt passuri propter Christum à fidei confessione quicquam moręatur, sed fortiter persistent, expectantes auxilium Dei: quemadmodum sepe monet David d. Viriliter agite, cõfortetur cor vestrum, & sustinete Dominum, et D. Paulus. Eph. 6. cap. Cõfortamini i Domino, et in potetia virtutis eius. Induite uos armaturam Dei vt possitis stare aduersus insidias Diaboli. Qui per vermem hoc loco ex auctoritate 3. Aug. volunt intelligi debere Christum dominum, qui de se ipso dixit ps. 21. Ego sum vermis, & non homo. non fans faciunt, quoniam dicit tex: Nolite timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis: absurdum mihi videtur per opprobrium hominum hoc loco intelligere Christum, quamuis ipse de se ipso dicat. Ego sum vermis, & opprobrium hominum. Verum si quis attentius consideret, non videbitur ei durum per vermem, & opprobriũ intelligere Christum dominũ, cũ ipse de se ipso id fateatur dicens. Ego sum vermis, & non homo, opprobrium ho-

Psal. 21.

minum, & abiectio plebis, ut egregie declarat D. Aug. Epist. 49. vbi ostendit quo pacto ab isto verme consumetur peccatores. propterea stemus in priori expositione. Dicit ergo Deus pater, eos, qui persequuntur Christum à verme esse comedendos, sicut vestimentum; & quemadmodum lanam à tinea esse deuorandos: salus autem mea, et iustitia mea. i. salus, & iustitia quã ego pueris meis prestabo, aut filius meus, qui est salus, & iustitia mea in generatione generationũ pinget, ac perdurabit. Deinde sequitur alia pars huius capituli seorsũ exponenda, quę sic habet. *Consurge, consurge: induere fortitudinẽ brachium Domini: consurge sicut in diebus antiquis in generationibus seculorum. Iuxta sententiam D. Hier. deus pater loquitur ad filium, & monet eum ut exurgat, nec amplius differat, ac immoretur ad suscipiendã carnem propterea inquit. Consurge fili, consurge de solio tuo, non amplius differas, atq; dissimules, consurge inquam, induere fortitudinem tu qui es brachiũ Dñi, qui es virtus, & fortitudo Dei, induere fortitudinem, ostende robur, & potentiam tuam, consurge, & te ipsum qualis, & quantus sis demonstra: Exere vires sicut fecisti in diebus antiquis in generationibus seculorum: Per dies antiquos intelligit (secundum quosdam) tempus illud, seu tempora in quibus fecit Deus potentiam in brachio suo, penes eã quę hic recensentur, vbi inquit. Numquid non in percussisti superbũ? vulnerasti draconem etc quę ibidem leguntur: per draconem intelligis pharaonem, & omnem potentiam eius, vt legitur exodi. 15. & Deu. 32. Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas. Alij per dies antiquos intelligunt dies illos, in quibus creatus est mundus, & quę sub eo continentur, et denique quando creatus est homo: D. Hiero: per dies antiquos, et per generationes seculorum intelligit ea secula sibi inuicem succedentia, in quibus de multis periculis sanctos suos liberauit: Volunt alij hoc loco populũ fidelem, aut prophetam in persona eiusdem populũ atque brachiũ Domini,*

Hieronymus.

Tex. 7.

mini. i. eius filium, & præterea et quã primum confurgat, & induat fortitudinem suam, & ad mos succurrat deo accedat. Cyrillus sequens textum Ixx interpretũ opinatur his verbis Dominum excitare Ierusalem ut iam conuerteretur ad dominum, & non amplius obdormiat, vbi postmodum per Ierusalem allegorice, seu tropologice intelligenda sit anima peccatrix, quam Deus per prophetam hortatur, & monet ut excitetur à somno, & reuertatur ad Dominum Deum suum. opinior hoc loco prophetam spiritu Dei affatum, & impulsũ excitare Ecclesiã iam perturbatam, & vexatam tot insidijs, & persecutionibus, tum iudeorum, tum infidelium, & deniq; ipsorum hæreticorũ, vt confurgat, exortetur, reuertatur ad dominum, & veniat in Syon laudans deum. Notant etiam ingeniosi interpretes, non abire tribus vicibus repetitum hoc verbum, videlicet (consurge): tum ut ostendat ingens desiderium quo erant affecti homines cuiuscumq; status, vt aliquando Dei filius humanã carnem assumeret, & Deus fieret homo, cuius ope, & opera hominum genus ab immani, et dura demonis seruitute foret quandoq; redemptum, tam vt innuat tres status, in quorũ singulo erat huiusmodi desiderũ: i statu quidẽ legitime nature, in statu legis scriptę, et potestremo in statu legis Euãgelicę, in quo quẽ statu futurũ erat quod petebatur, & te ipsa effectũ quod fuit præsignatũ, et præfiguratũ i prioribus seculis, dñi s. Deus percussit superbũ, vulnerasti draconem, et cætera signa, et prodigia quę hic enarrantur. Vnde sequitur, et inquit Et nunc qui redempti sunt à Domino, videlicet, à seruitute peccati, et potestare demonis reuertentur læti, et gaudentes, & venient in Syon, s. in ciuitatem sanctam Ierusalem, laudantes, et glorificantes Deum; & lætitia sempiterna super capita eorum, in quibus capitibus, vel super quę capita coronę aureę, et diademata gemmis, et lapidibus preciosis adornata superponuntur, gaudium, & lætitiã obtinebunt, & fugiet dolor, & gemitus, gaudiũ quidem laus, et honor sunt gemmę, et lapides

preciosi, qui sunt sup capita beatorum. Dicit quis hæreat, aut quo uis modo de tam grandibus promissis habere audiat, subdit ipse Deus, et inquit. Ego ego ipse cõsolabor uos. Ego ego inquam, ego sum qui cõsolabor uos, qui sum Deus misericordiarum, et pater totius cõsolationis: cõsolabor inquam uos per inuicem ipsũ, et nõ per prophetam ut antea, neque per angelos. Quis tu vt timeas ab homine mortali, & a filio hominis equi quasi fenum in arescat? q. d. Cum nullus sit qui uos possit ab hostibus tueri nisi ego? neq; quis possit uos rapere de manu patris mei, quis ergo eris tu homo imprudens, et insipiens, et uehementer insanus, qui debens timere ab homine mortali? Nonne maior est q est uobis quã qui in mudo, quã est ipse Deus? Nec satis erat se dixisse ab homine mortali, sed addit à filio hominis, ut magis explicet fragilitatem hominis.

Aur dicas, Quis tu vt timeas ab homine mortali? q. d. quis es tu tam formidolosus, tam pauidus, & exiguũ animũ, ut timeas ab homine cito morituro? & nobilis es domini factoris tuarũ qui terendis celos, & fundauit terram, & tu miser, et imbecille, formidasti iugiter tota die à facie furoris eius, & parauerat, qui te tribulabat ad perendum? tota inquam die iugiter formidasti, in cõtinuo. s. timore nullo te psequente, et quasi perperã formidasti, et pertimuidi, ac expauisti faciem comminantis, et furentis hominis, qui te infestabat minacibus uerbis, et contumelijs? Homines inquam cito morituri, & qui quasi fanum defloccabitur, & arescet, et non pertimescis eum, neque reuereris, qui est iam potens, & immensus, vt extendet celos, & fundauerit terram immutabilis, & semper manens: hoc certe mirabile è dictu, et uix in intellectu apprehensibile timere magis homines, qui parũ paruorũ tẽpore possunt nobis obedere, quã ipsũ Deũ, a quo nil nisi boni accipere possunt: eiusmodi redargutio poterat fieri principi Apostolorũ, qui timuit a muliercula Ananilla hæsiaria, quiq; negauit illũ, quẽ iã pridẽ confessus fuerat Dei filium, quamquã postea cõsolatus et roboratus a spiritu sancto

sancto, non timuit minas hominum, & imperium Romanum, qui timuerat mulierculam: Propterea dicit Deus. Cum post modicum tempus eiusmodi affligentes defecerint. *Vbi est furor iribulantis?* ubi est furor, & infania eorum qui uos tribulant, & persequuntur? quid nullibi: Id quod ego præ ceteris liberè possum ac libetè asserere: cum nonnulli iam olim me affligere, ac tribulare decreuerint, atque ad me perdendum omnem viam parauerint; nihil tamen, Deo mihi manû præbente, eos pertimui, quos passim ruere, & extinguipriis oculis licet inuitis & moerès p̄spexi, ut, verè dicere quæã. *Vbi est furor iribulantis?* Per oia benedictus Deus. Ut autem magis nos cõsoletur Deus, & securus efficiat, nec de dilatione, aut tarditate succurrentis desperemus subdit: *Cito ueniet gradens ad aperiendum, & non interficiet usque ad internicionem, nec deficiet panis eius.* Christus inquam Dei filius cito ueniet gradens, iter assumens de cœlo in terram, cito ueniet, & non tardabit gradens in multitudine virtutis suæ ad aperiendum cor superborum, & hominum tumidorum, & non interficiet (supple) quoscunque peccatores ad internicionem, sed uocabit eos ad penitentiam, nec deficiet panis eius hoc est eibus ille spiritualis, quod est uerbum Dei, in quo non minus quam in pane uiuit homo: Vel dicas: ueniet ad aperiendum, & demonstrandum uiam ueritatis & ingressum regni cœlestis.

Vel (ut alij dicunt) ueniet Christus cito gradens ad aperiendum portas inferni, ut inde sanctorum patrum, qui summo desiderio eius expectabant aduentum animas educat, & non interficiet usque ad internicionem populum scilicet Iudæorum, sed aliqui ex his remanebunt, ut & ipsi salutem consequantur, & quemadmodum dixit psal. Ne occidas eos, ne quando obliuiscatur populi mei. Hoc autem tempore quo Dei beneficium uitam degimus anno à Natiuitate domini 1591. quo tempore uersa penè Italia incredibili aënone caritate vexatur, præcari nos oportet ipsum Deum cito ueniat, nobis succurrat gradens ad aperiendum ui-

psal. 58.

A scera pietatis, & misericordiæ suæ, & nõ interficiat usque ad internicionem, cum hæctenus innumeri fere homines utriusq; sexus, & conditionis, ac ætatis incredibili omnium dolore, stupore, pauore, ac admiratione, singulis ferè diebus ex hac uita decedant, rogemusque eum, ut quemadmodum hoc loco per Esaiam pollicetur, non deficiat panis eius, non deficiat inquam panis eius, id est abundantia gratiarum uisuarum, & consequenter non deficiat panis, quo miseri homines sustententur, & ne fortè putemus hoc Deum nequaquam præstiturum, statim subdit. *Ego autem sum dominus Deus tuus qui conturbabo mare, & intumescent flumines eius, dominus exercituum nomen meum, ne existimes (inquã) homo insipiens, & incredule me usque adeo debilem fore, & impotentem, ut quod sum pollicitus, quodq; uos postulatis, minime sim facturus, quandoquidem ego conturbabo mare, &c. Et nomen meum dominus exercituum, neque etiam existimandum est me nolle uos iuuare, quippe qui posui uerba mea in ore tuo, et in libra manus meæ protexi te, ut p̄tates populum meum es tu: sic quidem aprari possunt hæc uerba his, quæ mox à nobis allata sunt, ut imaginemur Deum patrem loqui ad quoscumque fideles, & eius uerba suscepturos; dicuntur enim discipuli Christi, & cæteri fideles plantare cœlos, & fundare terram, quia scilicet creant nouum orbem, id est Christianum populum; & præparant gentes ad regnum cœlorum, id quod non est fortassis multo minus quam creare cœlum, & terram, uel dicuntur ministri Dei plantare cœlum, id est instruere, & instituerè in ecclesia uiros contemplationi deditos, cuiusmodi sunt doctores, & uerbi Dei administratores, dicuntur fundare terram, quia constituunt, & formant in ecclesia homines, quos actiuos, id est homines regimini, & gubernationi ecclesiæ, & curæ animarum idoneos & ad dictos nuncupamus. In ore horum, id est Apostolorum, & Christi ministriorum dicitur Deus ponere uerba, ut sciant quid loqui, quid docere, quid prædicare debeant, ut aliis dictum est. Dum steteritis*

Discipuli Christi, & eorum seculares plures, & fundant terram.

Io. 14.

psal. 32.

teritis ante Reges, & præsides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Et præterea, non è iure optimo dici possunt, plantasse cœlos, & fuisse terram, qui instituerunt tot ordines, & rationes uiuendi, & uouendi se totos Deo, quales fuerunt Basilius, D. Augustinus, Benedictus, Dominicus, Franciscus, Siluester Auximanus author & institutor societatis Siluestrinorum, & Franciscus de Paula, fundator ordinis minimorum, & alij, qui non iniuria ab uniuersali ecclesia fundatores nuncupantur. Isti omnes dicunt ad ecclesias & sodalitates ex uariis hominibus collectas; populus meus es tu, quo quidem nuncio nullus potest afferri iucundior, atque suauior. Sed ut ueriores expositionem afferamus, dicamus hic re uera Deum patrem alloqui Christum filium suum, cui uerisimè ab eo dictum est. Posui uerba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te: Posuit inquam Deus pater uerba sua in ore filii sui, qui hoc iugiter est confessus. d. Quecunq; audiui à Patre meo, hæc loquor, & alibi; mea doctrina nõ est mea, sed eius qui misit me, & apud Io. 14. Sermo quem audistis non est meus, sed eius qui misit me patris, qui etiam sub umbra manus Dei, qua homo dicitur esse protectus, quique de se ipso dixit. dominus Deus auxiliator meus, & ideo non sum confusus, huic data est facultas, ut plantet cœlos, & fundet terram, quoniam uerbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius: omnis uirtus eorum: plantauit etiam Cœlos, hoc est ecclesiam, & fundauit terram, id est homines, qui terram incolerent, & gubernarent, uel per cœlum intelligas eos qui cœlestes efficiuntur; per terram qui a peccatis conuertuntur, et hoc est plantare cœlum, et fundare terram. Alii aliter exponunt: Et dices ad Syon, populus meus es tu, id est ad ecclesiam ex Iudæis, et gentibus collectam populus meus es tu: meus inquam es, quia te creauit, te redemi, et in Syon spiritualem, ac celestem. Ciuitatem sanctam Hierusalem hæc est, celestem patriam deduxi; ideo conuenienter dicam, populus me-

us es tu, sicut Osee dicitur. Vocabo nõ populum meum populum meum, et ipse dicit mihi, Deus meus es tu. Sequitur in textuali cohortatio, & admonitio ad Ciuitatem Hierusalem, *Alloquitur* inquit. *Eleuare, eleuare, confurge Hyerusalem, Deus popule, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ eius usque ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti usque ad feces:* Mihi uideatur (saluo se per meliori iudicio) hæc particula prophetam nobis significare Deum post tam amplas, & magnificas promissiones Israelitico populo allatas; ut cui aliquando sit diciturus populus meus es tu: nunc optimo iure, & quodam zelo feruente promoueri ad excitandum eundem populum, qui post extremam obsidionem, & uersionem superstit, quod si uelit particeps esse promissorum, non stertat amplius somno, nec diutius in incredulitate uersetur, sed ad Deum uerum, & uiuū conuertat; & quæ ad ipsam Ierusalem, & populū Israeliticū dicitur, possunt pariter, & satis apposite accõmodari, & referri ad animam nostram, ut quæ diu in peccatis permansit, aliquando exurgat, & respiciat: dicit ergo Deus per proph. Eleuare, eleuare, te sursum erige, & excitate, non amplius dormites, neq; somno opprimaris: conurge Hyerusalem, quæ in hunc usque diem uelut mortua, & seclibus desitutã in tenebris iacuit, conurge inquam, non amplius humi procumbas, & tamquam reiecta ab omnibus conculeteris; conurge tu infelix, & misera, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius usque ad fundum calicis soporis bibisti: uoluit namque Deus, ut haurires, & gustares miseras, & calamitates, quas propter incredulitatẽ tuam, & p̄ infinita scelera, & peccata tua uolenter iratus, tibi propinauit; neque ut gustares solum, sed usque ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti usque ad feces, ita ut in calice, & uase quod bibisti, nihil omnino, quod non degluteris remanserit bibisti inquam usque ad fundum calicis soporis: usque adeo calicẽ istum hausisti, & in utrũ tamquã in gurgitẽ demissisti, ut quæ ad modũ fieri solet, induxerit te sopor, aut stupor, & tãdẽ ipsã mortẽ, quæ ueluti quidã sopor, morte iqua-

Osee. 2.

Tex. part. 9.

D

tũ

tū corporis, tū anime, ut nihil remaneret amarissimæ potionis: & ego domine Deus aliquando bibi calicem ire tuę de manu tua, id est te uolente, ac iubente, sed te miserante vsque ad feces non dum bibi: Rogo te domine, & suppliciter precor ne mihi propines calicem istum, aut ne permittas saltim me vsque adeo fore sitibundū, ut vsque ad feces bibā. Ille enim dicitur bibere vsque ad feces, qui post perpassas afflictiones, et tribulationes, nihilo melior efficitur. Notant aliqui uiri speculatores cur toties eadem uerba repetit proph. d. Eleuare, eleuare, consurge Hierusalem, neque enim superflue adiecta fore putandum est: dicit enim oportere nos porali ad pacem, quam ut monet D. Paulus cum omnibus habere debemus, & hæc prima monitio ad quoscūque mortales indistinctim fieri debet: Deinde eleuari non oportet, & exurgere à culpa ad gratiam, quę monitio spectat ad eos qui sunt aliquibus erroribus obnoxii, & in peccatis detenti. Tertio nos exurgimus, consurgimus, & eleuamur a gratia ad gloriam, id quod non nisi probis, & iustis uiris competere manifestum est. Alii dicunt prophetam laetandum alloqui ciuitatem Hierusalem, scilicet Ecclesiam electorum, quęcumque & quantacūque fuerit ab initio vsque ad finem mundi, cui consolatio tam magna declaratur, & congruē dicitur eleuare, eleuare, quia pro culpa primorum parentum iacuit prostrata vsque ad Christum aduentum.

Deinde sequitur in textu. *Non est qui sustentet eam, ex omnibus filiis quos genuit; & non est qui apprehendat manum eius ex omnibus filiis, quos enutrit.* Quod autem recto iudicio, & summa iustitia hæc euenierint Ciuitati Hierusalem, & populo Israelitico manifestum est ob multa quę & ut diximus scelerata perpetrarunt, sed eo maxime quod in Christum Dominum eruditione fuerit debaccati, nec uoluerit unquam agnoscere peccatum suum, & illius penitente, propterea emiserat sigillatim quas post extremum

A excidium pasci fuisse miserias, & calamitates, & inquit. Non est qui sustentet eam tamquam inopem, & afflictam ex omnibus filiis quos genuit, non quidem ex his qui pueri erant, & adhuc imbelles, & inepti ad eam sustentandam, sed per filios intellige duces, & principes scribarum, & Phariseorum, qui geniti & nati, ac nutriti, & exaltati erant in ea Ciuitate, neque ullus eorum fuit quem ulla subiret miseratio, sed potius us eius calamitatibus, & iniuriis letari uidebantur, & non est qui apprehendat manum eius ex omnibus filiis quos enutrit, quia scilicet præter duces, & principes, qui nullo fuerunt adiumento, nullum habuerunt prophetam, neque sacerdotem, aut quicquam solaretur eam. Quare cum in tali fuerit status constituta illa respublica, merito excitari debuit, ut confurgeret, & suis rebus confuleret, nihil profecto **C** infortunius, & calamitosius potest excogitari, quam in angustiis, & afflictionibus nullum habere adiutorem, neque consolatorem.

Et si hoc lamentum quis uelit uerore sensu percipere, dicemus nullum fuisse patriarcharum, neque prophetarum, nec alium quemuis iustum, qui potuerit consolari populum suum, præter ipsum Christum, hoc est quod dicit Esaias. Non est qui apprehendat manum eius, ut scilicet cadentem sustineat, aut erigat, & quamquam longe plurima sint, quę passa fuit ea Ciuitas mala, & incommoda, autisum est tamen ipsi propheta duo præsertim hic recēdere, & ad ea cuncta referre. *d. Duo sunt quę occurrerunt tibi, quis conturbabit te.* **Tex. 10.**

super te uastitas, & contritio, & famas, & gladius, quis consolabitur te. iuxta expositionem quorundam hæc duo sic distinguntur, quoniam alterum est in rebus uidelicet ipsa uastitas, alterum in personis, quod est ipsa contritio, & horum prius ex fame, reliquum uero ex gladio: uastitas inquam a fame, contritio uero, & imminutio, & exterminium personarum prouenit à gladio. **D. Hier. dicit.** Propheta enumerat hæc duo mala, uastitatem scilicet & contritionem, quę tamen singula bi-

na sunt, nam uastitatem (dicit ipse) sequitur contritio, famem uero, & gladium sequitur interitus. Et hæc duo mala reducuntur ad illa duo quorum meminit Hier. d. Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aque uiuę, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quę non ualent continere aquam à quibus duobus malis, quę duo hic enarrantur, dubio procul prodisse censendum est. Alii dicunt: duo mala occurrerūt tibi, quę reuertit Iosephus li.

Hier. 2.

Iosephus de bello Iudæi.

de bello Iud. mala. s. intestina, & externa: externa quidē Romanus exercitus, qui oppugnabat ciuitatē, & cunctos ei obuios trucidabant, seu captiuos detinebant: interna uero seditio, pestis, & fames: Nec tamen in his omnibus ullus erat, qui super ipsam contristaretur, aut consolaretur. Iam olim dum Babylonis captiuū detinerentur, habere Prophetas, ut Hieremiam, Ezechielem, Daniëlem, & Iosue, qui consolabantur eam. In hac autem postrema obsidione nullum, qui eos consolaretur habebant, ut uerē dixerit proph. in persona Christi: consolantem me quaesui, & non inueni; & Hier. in Trenis ad rem propius inquit. Non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius. Sed quę hætenus dicta sunt de Ciuitate Hierusalem: nonnulli uolunt dicta fore ad Ecclesiam primitiuam, quando scilicet ea erat oppugnata à principibus sacerdotum, et phariseis, atque gentilibus. At mihi bona aliorū uenia nihil horum uerborum, neque ea quę procedunt neque ea quę sequuntur uidentur aliquo modo posse referri ad Ecclesiam, quę quamuis ab incredulis, & infidelibus fuerit perpassa multas erumnas, & calamitates, numquam tamen bibit de manu domini vsque ad feces, neque defuit ex filiis suis qui eam sustentaret, ac ueretur, propterea profectamur textum, & uideamus alias Ciuitatis Hierosolymę calamitates, dicit ergo. *Filii tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium uiarum sicut orix ilaqueatus, pleni indignatione domini, in crepatione Dei tui.* Filii (inquā) tui Ciues tui nobiles, ac primarii, quorum ope, & opore expectare poterās, ac debebas

De populo Iudæico loquitur.

A aliquod auxiliū, & consolationē proiecti sunt, expulsi sunt uelut sporis, infames, & exteri, nullius valoris, aut præcii: dormierunt in capite omnium uiarum tamquam pauperes, & mendicij, odio ab omnibus habiti, & denique summi auxilio destituti: dormierunt in capite omnium uiarum, nullum in Ciuitate habentes domicilium, quique etiā præ fame deficientes, aut gladio confossi suprapedes suos consistere non potentes, parietibus intuebantur, aut humi iacebāt, uelut etiam his temporibus nostris oculis accidisse uidimus, ubi etiam multi propter incredibilem, neque amplius audiam rei frumentarię caritatem, & propter insolitam, et ignotam aeris intemperiem, plerique præ inedia quasi animam exhalantes, & fame confecti, dormiant in angulis platearum, & per omnes uias diffunduntur, & excurrunt, ut quarant herbas, et si

C hquas quę porci manducant, quod miseram famem depellant, & aliqua ex parte languescens corpus sustineant: sic propemodum populo Israelitico post passionem Domini euenisse credendum est, & præter hæc licet orix ilaqueatus, infelices populi capiebantur. Per Oricem **D. Hier.** intelligit bestiam quandam laqueis, & retibus implicatam, & irretitam, quam bestiam aliqui dicunt esse bouem siluestrem; alii

Orix quid

D Ceruum, alii Glirum, siue murem: textus uulgatę editionis, quem **D. Hier.** interpretatur uocat Oricem, quem **Plin.** lib. 2. nat. hist. cap. 40. & lib. 8. cap. 53. dicit esse animal nascens in Gethulia **cap. 40.** fulcum, et unicomne caprę non dissimile, habens pilum contra naturā aliorum animalium uersum ad caput. **Textus LXX.** interpretum ubi nos habem⁹ Oricem illaqueatum: habet. Betam semicoctam; Quod attinet ad expositionem textus quem nos habemus: nulli dubium quod miseri Iudæi in ea obsidione si forte extra urbem prodibant uelut bestię illaqueatę statim ab hostibus capiebantur: Namque omnes vię extra urbem erant interceptę, et interclusę, ne uisiteret occasio, uel opportunitas iniret, atque ita facile uelut lepores, aut uerres laqueis interiti capiebantur.

D. Hier. capiebantur

piebantur: si uerò in capite uiarum id-
tra urbis moenia detinebantur, absque
ulla negotio poterant ab hostibus, aut
feditiois ciuibus, ut bestia illaqueata
trucidari, si uerò dixeris eos fore ut Be-
tam semicoctam: hæc enim est her-
ba sole adusta, & quasi arefacta, & huc
in modum, debilis, & flacca, quam con-
ditionem nos lingua uernacula solemus
appellare (herba moscia) nihil sapiens,
nihil ualens, & ad nihil ultra proficiens:
sic erant eo tempore miserissimi illi Is-
raelitæ: sic & nostro tempore pauperes
omni humano subsidio destituti. Pos-
tremo illi dicebantur pleni indignatio-
ne domini, quia certe uidebatur ira,
& furor domini plene, & abundanter
super eos effudisse: & pleni erant incre-
patione Dei nostri. dicebantur quidem
pleni indignatione Dei, quia ex se ipsis
perceperunt hoc illis merito accidisse.
D. Hier. uideatur ludere, & iocari super
hoc nomen (beta semicocta) dicit enim
Betam trifariam reperiri, uidelicet cru-
dam, coctam, & semicoctam: Beta cru-
da representat eum, qui semel incredu-
lus est: qui autem simplici contentus
est fide, sed absque alia ratione, & dog-
matum ueritate facit opera, uisitatæ, po-
test dici Beta cocta: Qui uerò inter ui-
tia, atque uirtutes uideatur fluctuare, &
duplici corde accedit ad seruitutem
Dei, iste rectissimè uocatur Beta semi-
cocta; & per Betam semicoctam pos-
sunt figurari, de quibus loquitur Ioa.
Apocal. 3. Utinam calidus esses, aut fri-
gidus, nunc autem quia tepidus es, inci-
piam te euomere: De hac Beta quod est
genus ualeris uilissimi, & maxime
fragilis, loquebatur prophe. psal. 36.
d. Noli æmulari in malignantibus, ne-
que zelaueris facientes iniquitatem,
quoniam sicut serpens velociter ardescit
& sic uolera herbarum cito decidit: Hæc
in herba d. Hier. est egrotantium cibus.
Quæ autem dicta sunt de populo Is-
raelitico, & de republica Hierosoly-
tanorum quod scilicet bibet calicem
de manu domini: Nicolaus de Lyra
& quidam alii uolunt referri ad tem-
pora Antichristi, quod scilicet Eccle-
sia eo tempore bibet calicem de ma-
nu Domini, id est permittente Deo ut

scilicet probentur qui electi sunt, quia
tot persecutiones, iniurias, & clades
patietur ab eo, quales nunquam antea pas-
sa fuerit. Qui uero in ea persecutione ob-
stiterint, & constantes fuerint, & mini-
me ei ad hærebunt, premium æternum
consequentur, sed re uera non est ex-
pectandum tempus illud, quia ut at-
tatur. d. Ioa. prima cap. 2. Antichri-
stus iam uenit, nunc Antichristi multi
facti sunt, cum tot hæreses in orbe Chris-
tiano, & in Ecclesia militante surrexe-
rint, unde scimus, inquit ipse, quia no-
uissima hora est. Sed omnia ad præ-
sens tali expositione, & intelligentia
quam nec abauo, nec reuuo, persista-
mus in priori sensu quod hæc loquitur
ad rem publicam Hierosolytanam
quæ in tot scelera, & abominationes,
proruit, ut fuerit coacta bibere de ma-
nu Domini calicem iræ eius usque ad
fundum calicis, & potare usque ad feces.
C. Propterea sequitur, & inquit propheta
sive Deus per prophetam. Idcirco audi
hoc paupercula, & ebria non a uino. Con-
uenienter quidem post enumeratas mi-
serias, & calamitates, quas erat perpe-
ssa Ciuitas Hierosolima ob eius incredu-
litatem: nunc quasi eius miseratus uult
consolari, ne omnino concidat, ac de-
speret; itaque sic eam alloquitur. Idcirco
audi hoc, quod tibi hucusque contin-
git Ciuitas paupercula, misella, & ma-
ximè ignara, & ebria non a uino, sed ab
ira furoris Domini. Vel ebria absin-
thio mortis, et peccati: uel dicitur e-
bria non a uino, sed uelut a grauissimo
languore oppressa, uidebatur insensata:
immesce quidem, et varia calamitates
in extrema mala deducere potuerunt
eos, qui fuerunt his calamitatibus attri-
ti, & afflictos inebriare. i. extra mētē de-
ducere, nec absque singulari misterio
scriptura diuina nomine calicis, appel-
lat quæ uenit siue bona, siue mala nobis
apponit Deus: quicquid est per calicem intel-
ligimus portionem cuiusdam, siue bo-
nis, siue malis, uterque in bibet calicem
Dñi: mali quidem ad penas, tū in hoc mōdo, tū
in futuro sæculo ppetuò subeundas: quæ-
admodum de peccatoribus inquit Dauid
psal. 10. Ignis, et sulphur, et spiritus peccatorum
passus calicis eorum: boni uerò bibunt et ipsi
calicem

Io. 1. cap. 2.

Idcirco audi

psal. 10.

psal. 115.

Philosfr.

Lucretius.

Christus no-
catur domi-
nator domi-
nus.

calicem, quo maxime reficiuntur, &
perpetuum recipiunt consolationem
quemadmodum in psal. 115. d. ipse pro-
pheta. Calicem salutaris accipiam, &
nomen domini inuocabo. Dicuntur ali-
qui quandoque inebriati etiam dulci
fortuna, ut refert Horatius de Cleopa-
tra. Quandoque etiam ex multis opi-
bus solent inebriari, ut refert Philostratus
in Herodis uita, Sic etiam ple-
rique magnis curis, & sollicitudinibus
inebriantur, ut refert Lucretius, &
hoc loco Esaias: Sed notandum, raro
admodum, & difficile multum, quem-
quam bibere calicem salutis, & refectio-
nis, nisi prius instar sui præceptoris, &
Domini bibat calicem passionis, de
quo calice loquebatur Christus Marth.
10. filiis Zebedei. Calicem quidem me-
um bibetis, sedere autem ad dexteram,
& ad sinistram non est meum dare uo-
bis. Hic est calix quem Christus domi-
nus à se auferri rogabat patrem. d.
Pater si possibile est, transeat à me calix
iste: hunc calicem uoluit idem Chris-
tus dominus suis electis porrigere, ut
suam erga eos dilectionem, & charita-
tem ostenderet: quemadmodum plerique
nobiles uiri solent quandoque su-
is familiaribus hoc signo suam beneuo-
lentiam demonstrare, ut scilicet eodem
calice, & eodem poculo quo, & ipsi
reficiantur, & recreentur.
Dicit ergo propheta. Hæc dicit domina-
tor dominus, est. n. dominator dominus
quia actu, & potestate nobis dominatur,
& hic idem est Deus tuus, qui pugna-
uit pro populo suo, de quo populo, quæ
suam nuncupat, intelligatur præsens
litera. dubium est. Nonnulli enim uo-
lunt per populum suum intelligat pro-
pheta populum Iudaicum, ut scilicet
Deus pugnauerit, et subuerterit gen-
tes, & Duces, ac Imperatores Roma-
norum, qui diruerunt, et subuerterunt
Urbes Iudææ. Præterea opinionem il-
lorum, qui referunt hoc ad Babylonios,
quos Deus aliqui subuerit, quia maxi-
mè fuerunt insensu Iudæis, et captiuos
eos adduxerunt Babyloniam: dicitur
Deus pugnauisse pro populo suo. i. Israe-
litico, et aduersus Babylonios, et aduer-
sus Romanos. Sed D. Hier. et plerique

alii per populum suum intelligunt po-
pulum fidelem, et Christi nomine infi-
gnitum, quem Iudæi acriter perseque-
bantur, et omnem mouebant lapidem,
ne Christi nomen diuulgaretur, aut
progressum ullum faceret. Dominus
ergo Deus pugnauit pro populo suo,
subuertens Iudæos, et omnem eorum
potentiam. Sed ut bonitatem, et cle-
mentiam saluatoris agnosceremus, in-
quit. Ecce tuis de manu tua calicem sopor-
is, id est uinum illud quo usque adeo po-
rata fuisti, ut soporem, stuporem, ac tre-
morem immitteret in cor tuum, hoc est
fundum calicis indignationis meæ, non
adiicias ut bibas illum ultra; spero te
ita facturam, et res tuas sic dispositaras;
ut non bibas illum ultra. Quæ uerba
dubio procul dicta fore existimandum
est ad reliquias populi Israel, qui cum
cæperit colere Christum, et eius fidem
apprehendere, præteritiq; erroris pœ-
nitere, non adiciet ut bibat calicem il-
lum ultra, id est ut subeat illas erumnas
& calamitates, quas antea ob iustitiam Dei
furorem, & indignationem passus fue-
rat. præterea subdit. Et ponam illum
calicem super. in manu illorum qui humili-
auerunt te, hoc est te oppresserunt, et
ad ignominiam magnam deduxerunt
& dixerunt anima tua incuruare, ut tran-
seamus, humilia te, flecte te, præbe no-
bis locum ut commode transeamus, ce-
de iuri tuo, procul abeas, et posuisti ut
terram corpus tuum, id est et quasi uiam
transeuntibus, et hæc omnia referunt
grauè ignominiam, et contemptum:
ut autem plane intelligamus quæ hic
dicuntur, et quo referuntur: notandum
quod secundum aliquos hæc referuntur
dicta ad Ciuitatem Hierusalem ter-
renam, uilem, et opprobriosam, ad quæ
scilicet exercitus Romanus uidebatur
hæc uerba per ignominiam dicere ui-
tra Hierusalem. *Quod præ-
sentia ner-
ba referantur
dicta contra
Hierusalem.*
delicet, incuruare, humiliare, comple-
intermedia loca, ut transeamus, et tu-
uillis, et abiecta, et euerfioni proxima,
posuisti corpus tuum uelut terram, ut
scilicet super te graderentur, et transi-
rent, ac pedibus conculcarent, et de-
tus cadaueribus fuisti uiam, et accom-
modasti iter Romanis transeuntibus,
& ingredientibus, & occupantibus uni-
uersam

Populo Deo
populus fi-
delis.

Quod præ-
sentia ner-
ba referantur
dicta contra
Hierusalem.

Beta semi-
cocta secun-
dum Hieron.

Apocalip 3.

psal. 36.

Nic. de Lyra

Ad ecclesiam
primitiuam.Moraliter
ad animam
nostram.

psal. 77.

psal. 56.

uersam terram. Iuxta sensum allegori-
cum hæc verba contemptibilia possunt
referri ad Ecclesiam primitiuam, cui
homines profani tam Gentiles quam
Iudei conabantur illam extinguere, &
profus abolere, & minabantur ei dicē-
tes. *Incuruare, flectere, robur demit-
te, nobis cæde ut transeamus*: tunc. n
erant serui, & ministri Christi velut
mancia, & uelut perispemata, pol-
licetur enim Deus non ita semper fu-
turum neque semper eos fore po-
turos calicem soporis, sed in manu
eorū qui ecclesiam humiliauerunt, &
persecuti sunt, esse ponendum. Nec nos
Christi sectatores ultra seruiemus, ne-
que amplius erimus adeo contempti-
biles sed super aspidem, & basiliscum
ambulabimus, & concubabimus leo-
nem, & draconem. Possunt etiam hæc
verba referri tamquam dicta animæ no-
stræ ab ipsis demonibus, & aduersariis
potestatibus, & earum asseclis, quæ cū
fuerit vitiis incuruata, & ebria variis a-
nimi perturbationibus vrget ipse De-
mon. d *Incuruare ut transeamus, prebe-
te facilis, ut in penetralia cordis tui pos-
simus immittere prauas cogitationes,
et quas cūq; instigationes siue illusiones
ad malū. Sic. n. Deus nos quandoq; per-
cutit, ut habet ps. 77, Misit in eos irā. Idi-
grationis suæ & c. vnde dicit demō. In-
curuare. i. cæde, flecte cor tuum, arripe
hanc occasionē, qua possis vti, vel abu-
ti re concupita, & de hoc actu demonis
cōquereretur Dauid ps. 56. d. Laqueū
parauerunt pedibus meis, & incurua-
uerunt animam meam.*

*Tu autem posuisti corpus tuum ut terram
& quasi viam transeuntibus, hoc est De-
monibus huc, atq; illuc prætereuntibus*

& praua tibi suggerentibus. Anima
sic humiliata, & incuruata designa-
tur per mulierem illam descriptam in
Luca. 13. cap. quæ habebat spiritum in-
firmitatis annis decem, & octo, & erat
inclinata, nec poterat omnino sursum
respicere, quam postmodum dominus
ad pristinum statum erexit. ut posset di-
cere, leuauit oculos meos in montes, vn-
de veniet auxilium mihi: & quemad-
modum hæc postrema verba, iuxta va-
rios intellectus referri queunt ad Hye-
rusalem terrenam, & ad Ecclesiam pri-
mitiuorum, & postremo ad animam
nostram, sic & præcedentia: vbi prophe-
ta exhortatur & inquit. *Audi pauperula
& ebria tuis de manu tua calicem soporis;
ut non bibas illum ultra, aptari possunt
ad eam cum fuerit conuersa ad ipsum
Christum, neq; amplius aduersetur ei:
uel potest intelligi de paucis illis Iude-
is, qui post excidium relicti suere, & ap-
prehenderūt fidem Christi: & tertio in-
telligi possunt, & aptari ad Ecclesiam
collectam ex gentibus quæ (ut dixim⁹)
quamquam in sui exordio biberit cali-
cem soporis, idest multas sustinuerit
persecutiones, & clades, tandem post
aliquod tempus fuit data pax Ecclesie
neq; fuit coacta bibere ulterius calicē
illum, at potius fuit positus, & constitu-
tus in manibus eorum, qui aliās eā op-
prefferunt. Sed longè tutius est, ut hæc
uerba referantur ad animam nostrā, quæ
cum prius biberit calicem soporis, id-
est multis fuerit erroribus inquinata,
& vitiis immersa, dei tamen auxilio,
& gratia fuit ab his omnibus liberata,
et mundata.*

Et hæc de 51. cap. dicta sufficiant.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SECVNDVM.

CONSURGE, consurge, induere fortitudinem
tua Syon, induere vestimentis gloriæ tuæ. Hæc
Iherusalem Ciuitas sancti: quia non adiciet ul-
tra, ut pertranseat per te incircumcisus,
& immundus: Excute de puluere, con-
surge, sede Iherusalem: solve vincula col-
li tui captiua filia Syon. Quia hæc dicit

Dominus: gratis venundati estis, & sine argento redimemini:
Quia hæc dicit Dominus Deus: In Aegyptum descendit populus
meus in principio, ut colonus esset ibi: & Assur absque vlla causa
calumniatus est eum. Et nunquid est mihi hic dicit Dominus,
quoniam ablati sunt populus meus gratis? Dominatores eius ini-
que agunt, dicit Dominus, & iugiter tota die nomen meum bla-
sphematur. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die
illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super
montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem: annuncian-
tis bonum, prædicantis salutem, dicentis Syon: Regnabit Deus tu-
us. Vox speculatorum tuorum: leuauerunt vocem, simul laudabunt
quia oculo ad oculum videbunt cum conuerterit Dominus Syon.
Gaudete, & laudate simul deserta Iherusalem: quia consolatus
est Dominus populum suum, redemit Iherusalem. Parauit Domi-
nus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium: & vi-
debunt omnes fines terra salutare Dei nostri. Recedite, recedite,
exite inde, pollutū nolite tãgere: exite de medio eius, mūdaminē
qui fertis vasa Domini, quoniam non in tumultu exhibitis, nec
in fuga properabitis: præcedet enim vos Dominus, & congrega-
bit vos Deus Israel. Ecce intelliget Seruus meus, exaltabitur, &
elevationem, & sublimis erit ualde. Sicut obstupuerunt super te
multi, sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & forma eius
inter filios hominū. Iste asperget gentes multas, super ipsum contē-
nebunt reges os suum quia quibus non est narratum de eo, vide-
ruunt: & qui non audierunt, contemplati sunt.

EXPLANATIO IN QUINQVAGESIMVMSECVNDVM CAP. ESAIÆ PROPHE TAE.

Tex. I.

CONSVRGE, *consurge, induere fortitudine tua Syon, induere vestimentis gloria tua Hyerusalem Ciuitas sancti &c.*

In superiori capite loquebat propheta, siue Deus pater per Prophetam ad filiū suum, & monebat eum, ut consurgeret, & indueret fortitudinem, quem brachium suum appellabat, qui re uera erat brachium, virtus, & potentia Dei patris, rogabatque ne amplius ferret, atque dissimularet per hostes populi sui se male tractari: nunc idē Pater, & Dominus Deus excitat, & monet ipsam Ecclesiam, ac suos fideles, ut & ipsa iam confurgat, non amplius obdormiat, nec tamquam uilis, & abiecta torpescat, sed resumat vires, induat fortitudinem, sumat robur, & induatur vestimentis gloriae suae, ne sordida amplius appareat, sed suam gloriam, & magnificentiam palam ostendat. Et quamquam iuxta sensum litteralem haec uideantur dicta ad Ciuitatem Syon, aut Hyerusalem, & ad Sinagogam, & Rempubicā Iudaeorum, quā Deus pollicetur cito liberandam de captiuitate Babylonica, & praeter lætitia, & exultatione induatur vestimentis gloriae suae, qualibus in die lætitiarum, & festiuitatis uti consueuisset, ueriores tamē sensu accipi debent, & referri ad Ecclesiam, & congregationem fidelium, qui per Christum a peccatis, & ab omnibus illis malis, & incommodis, quae peccata sequuntur, erat redimenda; et profectō Ecclesia ante Christi Aduentū, & in sui primordio uilis, & abiecta dicebatur: propterea Deus uolens illam subleuare, magnificare, & splendori suo restituere, sic eam uelut lætandum, & gaudens alloquitur dicens, *Consurge con-*

surge, induere fortitudine tua Syon. Repetit idem saepius, ut largissimam nobis impertiat consolationem, quoniam consequens erat diuinae pietati, ut ubi superabundauit delictum, superabundaret & gratia, et calamitatibus non solum par, sed longē uerior, & iucundior praestaretur cōsolatio. Et congruē quidem potest etiā dici quōd ad admonetur, & excitatur filius Dei ad restaurandas vires, & ad resumendum robur; & postmodum nos homines alicui desides, & somnolenti excitandi eramus, quando quidem omne robur nostrum, & omnis nostra fortitudo à Dei uirtute, & subsidio pendet, ac fulcitur, nam ipsemet dicit. Sine me nihil potestis facere. Haec eadem uerba commodē possunt referri ad quamcumque animam peccatis oblitam, & potestate Dæmonis aliquādiū detentam, ad quam etiā uerba Pauli referuntur, cum inquit. Surge qui dormis & exurge à mortuis, et illuminabit te Christus. Postea cū inquit. *Induere uestimentis gloriae tuae, et induere fortitudine tua.* indui fortitudine, est efficaciter, et magna cum alacritate bona opera facere, et prauis Dæmonum tentationibus uiriliter obistere, neque minas, ac terrores impugnantium formidare, hoc est indui fortitudine, constantem se praebere, et intrepidum ad omnes, qui uolunt nos Christi manu subtrahere, et fidem subripere, et praesertim ab insidiis, et tentationibus dæmonis, et prauorum hominum quorum dētes arma, et sagittae, et lingua eorum gladius acutus psal. 56. indui uestimentis gloriae, est sanctitatem, iustitiam, et pietatem colere, quibus nimis indumentis Ecclesia, et quaecumque anima

anima mirifice adornatur, & pulchra, atque decora in conspectu Dei, & Angelorum efficitur. Potest etiam breuius dici uestimentum gloriae esse Christum Dominum, quem cum induimur, gloriosi atque decori iure optimo dici mouemur, cum Christus sit gloria nostra. Et breuiter uestimentis gloriae induimur, cum ueteri homine seposito, nouum hominem induimur, qui secundum Deum creatus est, in iustitia, & sanctitate ueritatis. Induere igitur dicitur Ierusalem ciuitas sancti, uestimentis gloriae tuae, Ierusalem uocatur ciuitas sancti, ut in qua Deus uerus, & uiuus colebatur, qui est Sanctus Sanctorum.

Ciuitas Sancti.

Vel ciuitas sancti. i. sanctificata à Deo, qui est sanctus. Et uerē ciuitas sancti non Ierusalem terrena, sed Ierusalem caelestis spiritualis, quae est congregatio toties dicta, tam ex gentibus, quam ex Iudeis Christi fidem conseruantes, dum se immundum, & impurum repetere: *Quia non adiciet uera, ut perit a non ut anseat per te, incircuncisus, & immundus q. d. geli dicuntur sancti, thalamum tuum, & domum tuam; o similitur ostende te magnificam, & speciosam, postoli, & quia non adiciet uera, hoc est, Res tuas hunc in modum disponet Deus, & appatit, ut non sis amplius obfessa ab immundis, & incircuncisus, & a profanis hominibus, neque amplius dominabuntur tui, neque tecum ullam sunt habituri ne cessitudinem. Haec pollicitatio, licet aliquando fuerit facta, & re ipsa adimpleta penes Ierusalem terrenam, longē tamen uerius, & diuturnius de Ierusalem spirituali debet intelligi; sed citra omne dubium, et difficultatem de Ierusalem caelesti, hoc est de ecclesia triumphante certissima erit haec promissio, quando quidem nihil inquinatum in ipsam, et per ipsam transibit. Plerumque tamen anima nostra huic incommodo, et quasi inuitabili malo est obnoxia, quoniam incircuncisus, et impuri frequenter admodum pertranseunt animam nostram, & cor nostrum occupant, cuiusmodi sunt peruersae cogitationes, uariae cupiditates, & mille Dæmonum suggestiones, quae nobis im-*

mittuntur per angelos malos: Quocirca sumopere rogandus est Deus, ne uolentius permittat, ut per nos quisquam incircuncisus, aut immundus pertranseat, & ullam habeat consuetudinem, & reuera sumopere cauendum est, ne uersetur cum hominibus operantibus iniquitatem: neque comunicandum cum electis eorum. psal. 140. difficile est tamen dum sumus in hoc seculo, omnino, eos euitare: palea sepe est admixta tritico his dictis. Sinus Eliaei accedit ad excitandam Sinagogam, & per eam, congregationem fidelium, & consequenter animam nostram, dicens. *Excute te de puluere, consurge, sede Ierusalem, excute de puluere. i. abiice, & depelle à te puluerē. i. terrenos affectus, Excute de puluere, non amplius humi cubes, nec te in puluere obuoluas, sed excutias te, & puluerē abiicias. Num. Psal. 29.* Consurge, non amplius obdormias, & somno opprimi patiaris, sede Ierusalem, quiesce, stabilis mane, & constans in fide, & bonis operibus, neque uia parte vacilles: Sede, ne turberis erga plurima, neque ut prius uelut famula, & Ancilla discurras haec, atque illac, sed uelut Domina, praepotens, & magnifica, ab omni vinculo soluta, sede, quiesce, & uelut iudex legem ferens iudicans, et praecipiens: haec omnia facile referri possunt ad Ecclesiam, et ad animam nostram. praecipitur enim ecclesiae, et unicuique nostrum quem ad modum praecipit fuit Apostolis Matth. 10. ut exeuntes de domo, et recedentes a conuersatione eorum, qui non exceperint sermonem Dei, excutiamus puluerem de pedibus nostris. Monet etiam Deus per prophetam dicens *Solue uincula colli tui, captiua filia Syon.* Si referes hoc dictum ad Sinagogam, dum erat in captiuitate babilonica, uerē quidem, et ratione poterat moneri, ut solueret uincula colli sui, cum esset sub dura seruitute detenta: At ea non erat satis ut solueret uincula colli sui, nisi Deus per manū Ciri Regis Persarum eiusmodi uincula soluisset, & confregisset; nec mireris eandem uocari captiuam, et filiam, filia

filia quidem erat ipsius Dei sic electa, et uocata a Deo, et gloria, et honore ab eo decorata; laqueus tamen captiuitatis fuit obstricta, non infirmitate, uel imbecillate ipsius Parris, ac Domini, sed eius ignauia, et obsecantia, seu potius ingratitude, paternorum uiscerum ac præceptorum oblita, respuit bonum; et elegit malum. Ita propemodum nobis contingit, qui sprete lege mandato rum Dei, nostris cupiditatibus allecti, ac seducti, quæ nobis. i. sensui proficua sunt negligimus, et noxia quæcumq; appetimus, et amplectimur. At solutis uinculis, et fractis carceribus, quibus sub Dæmonis, et peccati seruitute detineamur liberius, & libetius Deo Principi, ac Dño nostro inferuire satagimus, et a collo animæ nostræ eiusmodi uincula Deo nobis manū porrigente, soluuntur quibus uinculis solutis, tutò dicere possumus cum propheta. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantium, laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Vnde meritò sequitur. Adiutorium nostrum in nomine domini et c. et nota studiose lector quod dicit rex. solue uincula colli tui captiua filia Syon: quamuis enim sine dei auxilio peccatorum uincula soluere, & explicare nequeamus, oportet tamen nos liberare, uim omnem adhibere, ut operanti deo cooperemur. Quo autem libentius eiusmodi cohortationes amplectamur, et executioni mandare studeamus, subdit propheta. Quia hæc dicit Dominus q. d. nolite negligere, aut respuere, quæ uos consului, aut peragenda præposui, quia hæc dicit Dominus, non sunt uerba mea, non est commentum meum, uerba sunt Dei momentis, et excitantis, Et quid ultra? Gratis (inquit) uenundati estis, & sine argento redimimini q. duos Iudei, gratis uenundati estis, uos ipsos sine ulla causa subtraxistis. et defecistis a me uero, et legitimo Principe, et Domino uestro, et dedistis uos ipsos in seruitutem peccati, et cum gratis uenditi estis, sine argento etiam redimimini. Dicunt aliqui filios Israel: gratis fuisse uenundatos, quia sine ulla causa, et ulla eorum culpa fuerunt in

A seruitutem redacti, quia nihil ipsi commiserunt, aut commenti fuerunt aduersus Aegyptios, uel Babylonios. Sed hoc dici non potest, quoniam supra dictum est; Ecce in iniquitatibus uestris uenditi estis. Propterea dicendum, quod suorum culpa in seruitutem fuere adducti, sic Deo pmittente, atq; iubente, atq; ideo nō gratis, sed iure optimo uenditi fuere. i. i seruitutē adacti, gratis autem dici potest, quia nihil i eos, quorū seruituti fuerunt obnoxii, sinistri perpetrarunt. Vnde D. Aug. super lib. Iudicū q. 17. dubitat, quoniam pacto ista coherent, aliquid esse uenditum, et id idē gratis datum, quia sic etiā legimus ps. 43. Vendidisti populum tuum sine pretio. Deinde in sacris literis dicitur quandoquē uendi, quod donatur, et præsertim in hoc loco ubi dicuntur uenditi Iudæi, quia cum fuerint traditi in manibus impiorum qui non colebant Deum, fuerunt coacti ipsi Iudæi, ut et ipsi colerent idola, adeo quod cultus ille uideretur fuisse tamquam pretium, quo uenditi fuerunt ipsi Babylonis. Sed quomodo dicit, et sine argento redimimini. Dicunt aliqui hoc dictū fuisse, quia Cyrus Rex Persarum, dimisit Iudæos liberos nulla ab eis prorsus accepta pecunia. Alii dicunt, sine argento redimimini, accepto hoc loco argento pro quacumq; re qua potest aliquid emi uel redimi, quia .s. nulla quantauis pecunia, uel quæuis alia bona, fat erant ad eos redimendos, sed quia nō omnino gratis redempti fuere, ideo sic loquitur propheta, sine argento redimimini. Sed quoniam hic magnum, et perpulchrum latet mysterium, idcirco omitta, et longe semota consideratione Israelitarum, qui tunc fuerunt erepti ex captiuitate babilonica, dicendum hunc sermonem conuerti, et dirigere ad quoscumq; credentes, iam Iudæos, quam Gentiles, omnes enim peccauerunt, et egent gloria Dei: omnes inquam uenundati sumus, et traditi in seruitutem peccati, et hoc quidem gratis, si quidem loquamur de peccato originali, quoniam in culpa protoplastorum in iniquitatibus concepti sumus. At si loquamur de peccatis propria uoluntate commissis,

commisissis, gratis quidem etiam uenditi sumus, quia scilicet absq; ullo pretio, & absq; ullo bono spirituali, & seiperno, & absq; ulla causa, qua nos ipsos legitime tueri, & excusari possimus, & quæ ad modum gratis uenditi sumus, ita etiā sine argento redimemur, sed non sine aliquo pretio, & eo quidem summo, & inestimabili, quod est pretium sanguinis Dñi nostri Iesu Xpi, de quo dicebat Apostolus. Empii estis pretio magno. Et D. Petrus Epistola prima cap. 1. dicit. Scias quod nō corruptibilibus auro, uel argento redempti estis de uana uestra cōuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi Agni immaculati Christi, & incōtaminati. Augustinus super Ioan. trac. 41. sine argento redempti, sed non sine pretio: nō quæ uestro, sed sagine meo.

prima Petri cap. 1.

Tex. 2.

Vt autem nos certiores reddat ipse Deus, & firmos in fide cōstituat, quod simus aliquando hæc beneficia consequuturi, repetit eadem uerba, quæ mox dixerat uidelicet. Quia hæc dicit Dominus Deus. In Aegyptum descendit populus meus in principio, ut colonus esset tibi, & Assur absq; ulla causa calumniatus est eum.

Per Assur nonnulli intelligunt Regē Assiriorū, Alii uerò ipsum Pharaonē Regem Aegypti qui hoc loco Assur appellat. quoniam i seruitute, crudelitate, & tyrannide similis erat ei, quæ admodum & nos, si haberetur sermo de aliquo Principe Christiano, qui imperium potius, ac tyrannidem, quam mansuetudinē, & pietatem exerceat in suos, diceremus eum Turchā, uel Saracenum, sicut de Barbarussa pyrata rapacissimo olim dicebatur, quod erat alter Pharaon: quæ expositio, quamquam non displiceat, aliorum tamen sententiam scētari magis præstat, ut cum Cyrillo dicamus. Prophetam hoc loco, ex persona Domini duo, quæ substituit ille populus, grauissima incommoda recensere. Primum, quod absq; ulla causa multa mala perpeffus fuit populus ille ab Aegyptiis, quia cum tamquam colonus, id est cum primum natale solum reliquit, & eam regionem intrauit, lon-

gè prius quam terram promissionis fuisset ingressus, multis operibus seruilibus fuit mirum in modum grauatus, & oppressus. Alterum, quod accepit incommodum, fuit ab Assiriis, ut habet textus, & litera præfens, uidelicet & Assur absq; ulla causa calumniatus est eum, calumniatus est iquā, quia finxit causā, & quæsiuit occasionē, qua eum populū opprimeret, & eius bona surriperet ac pedaretur, cum tamen Assiriū nulla fuissent ab eo iniuria lacessiti. Hic autem Propheta recenset incommoda, ut qui sequuntur ad meliorem frugem reducant, cum suos maiores ob eorum peccata eiusmodi mala ab ijs, quos non offenderunt perpeffos esse dedicerit. At qui opinantur per Assur intelligi Pharaonem, dicunt eum fuisse calumniatū absq; ulla causa populū Israeliticū, quia re uera nihil fuerat ille aduersus Regem molitus, sed cum Pharaone magno opere cuperet eum opprimere, suadebat Aegyptiis nequaquam illi esse cōfidendum, quandoquidem timendum erat, ne si fortè bellum aduersus eos moueret, populus iste iungeret inimicis, cuius rei uel suspicionis nulla poterat haberi coniectura. Propterea dicit textus. Quod absq; ulla causa calumniatus est eum. Deinde sequitur textus d. Et nunc quid mihi est hic, dicit Dominus quoniam ablati est populus meus gratis? Biblia nunc correcta sic habet. Et nunquid est mihi hic: dicit Dominus, quoniam ablati est populus meus gratis? Horum uerborum prior sensus est Deum detestari, & abhorrere dominiculum suum constituere Ierosolymis, cum uiderit populum suum a quo solo colebat eductum fore, & extractum de Ierusalem, & traditum in Babiloniam, & traditum in Babiloniam, & traditum in Babiloniam, atq; ibi fuerit uehementer grauatus, fuerit etiam in Assyrios aliquando adductus, ibi quoq; multa pertulerit incommoda, quid mihi est hic? q. d. quid hic uolo facere? in quem finē uelim hic immorari? Dicit Dominus, quoniam ablati est populus meus gratis, id est sine causa. Vel quid mihi est hic? id est cum duarum captiuitatū, quas populus iste sustinuit

psal. 123.

psal. 43.

substinuit gratis, quid mihi est hic? i. A) quæ est causa nunc huius tertiæ captiuitatis, quam passuri sunt a Romanis? Glo. Interlin. sic exponit. Nunc quid mihi est hic? id est cur volo amplius morari in iudæa, ubi tam pauci fideles? sic etiam nunc exponimus secundum allegoriam. Alij secus hanc partem exponunt, videlicet. Ego non peperci Aegyptijs, neq; Assirijs, qui quidem omnes, male admodum, & iniquè se erga populum meum habuere, quid mihi nunc est hic? id est quæ causa me premit, ut parcam Babylonijs, & nunc, non expectata alicuius temporis occasione, quid mihi est hic? id est quid prohibet, quid impedit quo minus liberem populum meum de huiusmodi captiuitate? Hæc quid est expositiones, & alia plures afferri possunt huic particulæ, sed omnes sic adductæ capiuntur iuxta literam, & penes historiã. Allegoricè verò, & mysticè accipi quid est possum, primò enim aduersus Iudæos, & sinagogã eorum, contra quam se vehementer commotum, & indignatum ostendit Dominus per Prophetam d. Et nunc quid mihi est hic? quia gratis ablatum est populus meus? constat enim populum Iudæorũ gratis, & absq; vlla causa persequutum esse Christum Dominum, & populum eius, fideles, & ministros suos, de quo populo, siue de quibus Iudæjs, loquebat Christus per prophetam d. odio habuerunt me gratis; vnde subdit. *Dominatores eius dicit Dominus iniquè agunt.* i. pontifices, scribe, & pharisei impie egerunt, auerentes plebem à Christo, & post eius crucem sponfam suam Ecclesiam acerrimè persequentes, *Dominatores eius iniquè agunt,* vel egerunt, quãdoquidem ipsi fuerunt, qui commouerunt populum aduersus Dominum, vt concordia voce clamarent d. Crucifige, crucifige eum. Dominatores eius iniquè egerunt contra eundem populum suũ, quandoquid est ipsi fuerunt in causa quò minus idem populus quos ei offerebat, & proponebat Romanus Imperator pacis conditiones acciperet: dicebant. n. isti primates; Deum nequaquam eos relicurum, sed mox daturũ illis opẽ, quã inani fiducia vsq; ad vltimum di-

pertinaces extiterunt expectãtes Deũ eis affuturum, & tãdem omnes corruerunt. Potest accipi huiusmodi quærela aduersus Sathanam, & principes tenebrarum, qui commouerunt Iudæos aduersus Christum, & Sanctos eius, quiq; seduxerunt primum hominẽ, & continuo seducunt, & peruertunt vnũquemq; nostrum, vnde dicit Deus. Et nunc quid mihi est hic? q. d. cur tandiu differo aduentum meum? cur amplius moror, & expecto suffragari populo meo, qui ablatum est gratis? quod negocij hic habeo, quid me detinet quo non succurram populo meo? populus in quã meus hoc est hominũ genus, quod quidem est populus meus, sic enim dicit Dauid. Nos populus tuus, & oves pas- *ps. 94. et 99*
 eue tue, ipse enĩ fecit nos, & non ipsi nos, ablatum est populus meus, id est populus iudaicus, ablatum, id est subtractus à cultu, & obsequio meo, & conuersus ad idola, ablatum est populus meus, populus in quã reliquarum gentiũ, qui spreto me deo viuo, & vero conuersus est ad idola muta, & vana; populus quoq; per baptismum, & sacramenta in Christo regenerat, ablatum est à cultu, & obsequio meo, & deductus ad explenda desideria cordis sui, & ad sectandas cuiusq; generis vanitates, & mendacia, vt de eo dicere possim cum propheta. Populus quẽ non cognoui, olim, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, nunc vero auctore Sathana ablatum est à seruitute mea, ab obseruatione mandatorum meorum, & à consortio & cõmunionem fidelium. Quare non iniuria dicebat Dauid. Beatus homo qui non respexit in vanitates, & insanas falsas: Dicit ergo Deus. Et nunc quid mihi est hic? q. d. non expectandum est aliud tempus, non amplius differendum, sed nunc, id est cum venerit plenitudo temporis, cum carnem suscepero, & deinceps mortem obibo, atq; ita exaltatus fuero à terra. Nunc, hoc est, absq; vlla mora, & veluti in instanti, atq; cito me expediam; hoc est quod ait. Et nunc quid mihi est hic? videlicet, cum iam tempus aduenerit, quid mihi est hic? quid me detinere poterit, aut retardare quò minus perficiã opus

opus ad quod missus sum: vt scilicet liberarem populum meum de manibus inimicorum suorum, & de dura, & execrabili seruitute Dæmonis: si verò legatur textus nuper emendatus, cum inquit, *Et nunquid mihi est hic dicit Dominus* huiusmodi potest esse sensus. Cũ populus meus nunc ad Aegyptios, nũc ad Assirios fuerit traductus. *Et nunquid mihi est hic* q. d. est ne fortassis iterum traductus dicit Dominus; & quasi respondens interrogationi, inquit utiq; traductus est, quoniam ablatum est gratis, quia sponte se ipsum tradidit diabolo per peccatum. Quando traductus fuit ad Assirios, & Aegyptios, ostendi aduersus illos potestã meã, nunc autem cũ seipsũ tradiderit, nũquid debeo sic facere? paulo post respondit. Cũ autem dicit. *Dominatores eius iniquè agunt dicit Dominus.* iam dictum est quod dominatores olim erant Satan, & Principes gentium et qui potestatem exercent in mundo hec inferiore, quos diximus et uere diximus iniquè admodum, & malitiosè aduersus Dei populum, & uitam Christiano homine dignã profitemem se se gerere, & *inquit* inquit ipse Deus. *nomen meum blasphematur.* & innumeris, atque inauditis afficitur contumelijs, quo loco uidere licet, & animaduertere Christum Domini blasphemiam, & alia quæcumq; scelerata, quæ ab hominibus committuntur, in retores, ac Principes populorum contorquentur, cumq; Deus sui nominis blasphemiam uehementer admodum detestetur. subdit propheta hanc comminationem, quo omnes diligenter secũ ipsi cõsideret quã maxime referat blasphemare nomen Dei, et presertim *inquit* ac tota die, iugiter inquam. i. liberè, spontè, nullo contradicente, nullo obiurgante, et nullam ferẽ ob datã occasionem, quemadmodum Iudæi, qui dicebant Christo Tu quis es? quem te ipsum facis? nonne Dæmonium habes? propter hoc. i. propter huiusmodi contemptum nominis mei, *sciet populus nomen meum in die illa,* dicit Dominus, quia ego manifestabo me ipsũ, & apparebo corã illis cũ signis, et prodigijs, ac operibus, quæ nemo unquam

alius fecit. Sed multo clarius, et manifestius sciet quisq; nomen meum, et uirtutem, ac potentiam experiri in die iudicii, dum unusquisq; propriam mercedem recipiet secundum opus suum, tunc inquam cognoscer, quia ego ipse sum qui loquebar; nullus erar scribarum, aut phariseorum, sed ego ipse sum, qui loquebar per seruos, ac prophetas meos, qui frequenter, in suis scriptis attestantur cum dicunt. Hæc dicit Dominus Deus. hic inquam loquebatur olim patribus in prophetis, nouissimè verò loquutus est nobis in filio.

Dicitur etiã Deus loqui per se ipsũ, & præfens esse quando loquitur, & se ipsum nobis manifestat, per cruciatum, & flagella, quemadmodũ dicebat Iob. *Iob. cap 19.* Manus Domini tetigit me. Tunc enim verè, & conuenienter dici potest nos audisse uocem dei dicentis. *Eccẽ adũ.* Nam cum Deus loquitur nobiscum admonitionibus, exhortationibus, prædicationibus, & prodigijs, atq; minis, tunc Deus non adest, neq; à nobis percipitur; at cum veniunt flagella, tunc verè dicere possumus, Deus nunc adest, quemadmodum unusquisq; in se ipso potest experiri, sicut & ego quandoq; sum expertus. Est etiam aduertenda forma illa loquutionis, qua utitur hic propheta, cum inquit. *Propter hoc sciet populus meum nomen meum in die illa.* Quoniam ea solet uti quis dum uult alicui terrorem incutere, & ipsum premonere, se uelle de eodẽ ultionẽ sumere, aut quouis pacto flagellis cedere, quã dicat. Tu scies, tu uidebis, & tuo malo, & incommodo experieris, quid sim facturus. Est etiam aduertendum plurimũ referre, & magni ponderis esse, blasphemos finere impunitos, quandoquidem sit peccatum, & crimẽ ualde detestandum; vnde non immeritò, quidã existimant nominis Dei blasphemiam omnium scelerũ genera sub se complecti, & nulli dubium ob huiusmodi crimen, & alios fœdissimos mores, quib; nos Christicolę passim deturpamur, nomen Dei, & Christi Iesu Domini Nostri passim blasphemari apud Iudæos, Turcas, & Barbaros, & quascumq;

cumq; alias nationes De peccato blasphemie expone quod in fine capituli scriptum est. sequitur textus.

TEX. 3.

Quam pulchri super montes pedes annuntiantis, & predicantis pacem: annuntiantis bonum, predicantis salutem, dicitur Syon, regnabit Deus tuus. Possunt hæc verba tamquam dicta a propheta hic suscipi, qui intelligens, & præuides Christum dixisse. Ecce qui loquebar ecclesiam. præuidit etiam, & prædicit ipsum prius annuntiaturum, & prædicaturum pacem, bonum, & salutem, & exurgens in admiratione tantæ virtutis, & bonitatis diuinæ, exclamat dicens.

Quam pulchri super Montes pedes annuntiantis, & predicantis pacem? Quæ verba si de Christo domino intelligantur, nulli potest esse dubium; quin ista Christi pedibus epicteta maximè conueniant, pedes enim Christi sunt valde pulchri, & speciosi, ut qui sunt ab omni sordide, & puluere peccati explosi, & iure quidem, quoniam si pedes, quos lauit Christus pulchritiam, & speciosi nuncupantur, ut mox videbimus, oportet Christi pedes esse pulcherrimos, & speciosissimos quippeq; misericordia, & veritate aut perfusi, & his duobus pedibus vestit in hunc mundum, misericordia, ut qui non vident, videant: & qui vident ecclesiam ob veritate: qui etiã dicitur super montes incedere, & præcursare, ut quem itineris terminum intendebat, expedire admodum, & celeriter esset persecturus, super montes inquam pedes isti præcurrebant, hoc est super sanctos Apostolos, & Evangelistas quos gratia spiritus sancti illuminauit, ut & ipsi illuminarent uniuersum orbem, quem admodum de illis propheta testatur. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Quod autem Christus in hunc mundum adueniens annuntiaret, & predicaret pacem, manifestum est, primum ex vaticinio Davidis cum dixit, orietur in diebus eius: iustitia, & abundantia pacis. Deinde ipse idem Christus ab Apostolis discessurus sic ait. Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, & d. Paulus id ipsum attestatur d. Ipse, scilicet Christus, est pax nostra, qui fecit utraq; unum

psal 76.

psal 71.

ioan. c. 24.

ephe. 2.

A & pacificauit omnia per sanguine crucis, siue que in celo, siue que in terra, Deinde annuntiauit bonum, hoc est, omnes gratias, & dona Spiritus sancti nobis conferenda, si crediderimus in ipsum, sicut ipse dicit apud Ioanem. Qui credit in me, Iohan. 7.

B & delectabitur in bonis animi vestra, & apud Lucam. 11. cã. Si vos cum sitis mali nostis dare bona data filiis vestris, quanto magis pater vester de celo dabit spiritum bonum petentibus se? Annuntiauit etiam salutem, ut paulo infra videbimus, & supra etiam satis aperte dictum est, salutem, & his qui longè, & his qui propè iam diu pronuntiatam fuisse, & ipse apud quemdam Evangelistarum dixit, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Et hæc quidem omnia primum fuerunt per Christum uniuerso orbi annuntiatam, & prædicatam, & deinde per Apostolos suos, & quoscumq; illis succedentes, veros Dei ministros, de quibus dicebat Apostolus ad Rom. 10. ex sententia huius Prophetæ. Quam speciosus pedes euangelizantium pacem? eua gelizantium bona? Et hi quidem super montes ambulabant, annuncians pacem, & predicando bonum, dicitur enim eorum pedes esse pulchros, & speciosos, quia scilicet non stantes, aut sedentes, aut que sua sunt quærentes, diuinam bonitatem hominibus annuntiant, nec immerito Esaias pedes potius, quam voces, & linguas, & cætera corporis membra commendat, quoniam pedibus iter conficimus annuntiantur Evangelium, & predicatur omni creaturæ; nec tamen ideo excluduntur aliæ corporis partes, ad loquendum, & ad docendum necessariæ, magis tamè pedibus, quam alijs corporis partibus, ac membris, quem perferre oportet, la borem designamus, quo cuncti monentur, ne in huiusmodi sancto, & salutari munere obeundo sæculi huius delicias, & commoda vana perquiramus, sicut etiam palam asseruit Saluator præcepit dicens. Nolite portare sacculum,

Luc. 11.

Marc. vii.

Rom. 10.

Luc. c. 10.

Pedes apostolorum pulchri, et speciosi.

psal 67

neq; peram, neq; duas tunicas habeatis Vnde Aug. li. 32. contra faustum cap. 10 dicit. qui sic Euagelicã fidem tenet, vrsibi profit, & ecclesie prodesse non renuat est utroq; pede calciauit. Qui vero sibi tantum credendo putat esse cõsultum, discalciauit illius de quo leg. Deut. 25. opprobrium in se nouerit esse impletum. Præterea voluit indicare propheta, eum dixit. Pedes euagelizantium, fore pulchros, & speciosos, quales sit futuri diuini Verbi cõcionatores, & Ministri, tota eorũ vita, & sigulis eorũ actionibus, postea quã pedes, qui sunt corporis inferiores, & humiliores partes pulchros, & speciosos esse oportet, prætereo quod p pedes cõiunter affectus hominis designentur. Nonnulli allegoricè loquendo, per pedes euangelizantium intelligi volunt libros Evangelicos, quod in ipsis, & per ipsos Doctores diuini Verbi suum iter perficiat. dicuntur etiam pedes Apostolorum pulchri, & speciosi, quod breui admodum tempore suũ cursum perfecerunt, hoc est, uniuersum ferè orbem ad fidem Christi conuerterunt Deo tamen id faciente, & mouente animos hominum, iuxta illud psalmi. Dominus dabit verbum euangelizantibus uirtute multa. Nec mirum etiam pedes Apostolorum fuisse pulchros, & speciosos, ut qui fuerint lori à Christo Domino, quos quidem, & si corporaliter lauerit, spiritua d liter tamen, eos etiã lauiffe credendum est, quem admodum Petro non intelligenti, dixit Christus. Nisi lauero te, non habebis partem mecum. Quod quod ego facio, nescis modo, scies autem postea: vnde neq; cuiq; mirum esse debet; si Dominus prohibuit Apostolis calcamenta deferre, quia cum eorum pedes Christi lotionem facti iam essent pulchri, mundi, & speciosi, non congruebat eos calcamentis operire; & eorum pulchritudinem, formam, & speciem occultare. At quare super Montes incedere dicatur isti pedes Euagelici? Respondeo ut omnes intelligant non ad loca tantum commoda, & gressu facilia, sed super Montes, ad loca inuisa, & inaccessa, super locos alpe

A res, & inaccessos, ad montes feræ videlicet, & barbaras eos fuisse destinationes: nec solum parua, & humilibus, ac idiotis hominibus, sed huiusmodi primatibus, sapientibus, & mandatoribus, Euangelium fore prædicandum; Nec quemquam moueat Christum Dominum aliquando dixisse.

Confiteor tibi Pater cæli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, quia aliud hæc dicta referuntur, neque his que mox diximus alla re se aduersantur.

Mat. 13:

Super Montes etiã predicaturi mitterentur, quia scilicet Dei verbum non elanculum, & in locis abditi, sed super montes: i. in locis parulis, & eminentibus, ita ut ab omnibus audiri possit, & percipi annunciatum est, siue Dominus noster, uti consueuerat d. Ego palam docui in Synagoga, & in occulto loquutus sum nihil. Adde quod predicaturi Euagelium, propter beneficia maxima nobis allata per Christum Dominum, debent ascendere in otes, i. culmina virtutum, & bonorum operum, neque decet eos in uallibus, & criptis, aut locis palustribus, i. vitiorum ceno, & luto obuolui, demergi, aut sepeliri, quoniam reliquum est, ut eorum, quorum vita despicitur etiam prædicatio, & doctrina contemnatur.

Et quemadmodum dicebamus de Christo filio hominis, quod ipse ueniet annuntians, & prædicans pacem, annuntians bonum, & prædicans salutem, ita dicendum de istis, qui montes dicuntur, et quorum pedes super montes incedunt. Tria debent, et ambulantes sunt valde pulchri, ministri, & et speciosi, quod annuntiant pacem, præcones bonum, et salutem: Annuntiant Euangelium pacem, i. reconciliationem mundi factam per Christum Saluatorem nostrum, re populis annuntiant pacem, i. quietem, et tranquillitatem animorum, annuntiant bonum, & salutem, scilicet Dei gratiam in nos effusam, et diffusam: annuntiant bonum, i. Christum ipsum, qui est ipsum bonum, et bonorum omnium plenitudo; nec solum bonum, sed bona plurima, et ea quidem summa, et præcipua: sic Paulus annuntians bonum dicit inquit. Nos predicamus

predicamus Christum crucifixum, Dei virtutem, et sapientiam predicarunt Apostoli Christum esse mortuum, ut nos uiuere mus Deo, Christum resurrexisset, ut conformes redderemur eius resurrectioni, docuerit Christum esse iustitiam nostram, nostram sanctificationem, ac redemptionem, ut per eius fidem iustificemur, & sanctificemur, deique qui predicat Christum, predicat eum in quo est adunatio omnium honorum, & in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Hoc est unum, et uerum, et solum bonum, quod expetere seipsum, et desiderare oportet, reliqua omnia sunt fraudes, & ludibria; huic bono nos gratos, et acceptos effici super omnia est animatio. Annuntiabunt denique salutem, quae est finis, et cumulus omnium bonorum, et desideriorum nostrorum; salutem dico corporis, et animae, per quam participes efficiamur eternae hereditatis: per salutem nonnulli aliud nihil uolunt intelligi nisi Dominum Iesum, qui uere est salus, uita, et redemptio nostra, per quem saluati, et liberati sumus; hi tandem quorum pulchri sunt pedes, dicent ipsi Syon. Regnabit Deus tuus, gaude, & laetare, non eris amplius sub dominio, sub aliorum potestate, neque Daemonis imperio subiacebis, sed sub teo tantum, qui est Deus tuus, et hic est uere predicatio- nis euangelicæ scopus, et finis, ut sciamus, et cognoscamus quod uerus non- fter Christus Dominus regnauit, hoc ipsum do- cuit nos orare, et petere Saluator d. Adueniat Regnum tuum. Olim namque prius quam scilicet Deus fieret homo, Sathanas regnabat in nobis, Christo autem accedente, regnare cepit in nobis Deus; quo circa David iugiter, et alacriter psallens d. Dominus regnauit, exulet terra, letetur in salutem multam; nihil certe melius, aut optabilius potest quis expetere, quam quod Deus regnet in nobis, quia tunc nihil nunquam deerit, quin potius bonis omnibus abunde profueretur, nec permit- tamus umquam peccatum regnet in nostro mortali corpore, ut obediamus concupiscentiis eius. Ut autem manifestius demonstraret ingreditur legitimum, et in- narrabile gaudium, quo qui cognouerit, et desideriderint in eum quem speciosi pedes annuntiabunt, psallatur, subdit propheta,

psal. 98.

et inquit. *Vox speculatorum tuorum leuauit uocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculum uidebunt, cum conuerterit Dominus Syon.* Vox inquam speculatorum. i. uox Apostolorum, atque eorum, qui postea sunt super speculam, ut custodiatur te, protegatur te, et tui curam suscipiat, istum inquam le- uauerunt uocem. i. alta uoce proclamauerunt, et annunciarunt pacem, bonum, et salutem. simul laudabunt. i. concorditer, et una uoce clamabunt, non erit dissensio inter eos, omnes idem sentient, idem dicent, et hoc ideo, quia sensibiliter, et manifeste Deum in carne uidebunt, quem admodum legitur apud quemdam prophetam ipsum Deum aliquando in terra uisum, et cum hominibus esse conuersatum, et sicut *Baruch. cap. 3.* D. Ioanes attestatur d. Et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a Patre. Et prima Epistola cap. 1. Quod uidimus, et audiimus de uerbo uite, annunciamus uobis: Vel oculo ad oculum uidebunt, quia oculi mei semper ad Dominum, et contra. Oculi Domini super iustos, et aures eius in preces eorum: hoc autem erit cum conuerterit Dominus Syon: i. cum Christus Dominus, et Deus fuerit factus homo, tunc scilicet totus incumbet, et insistet in conuer- tendo, et reducendo Syon, hoc est Ecclesiam ad se, predicando, miracula faciendo, et ea opera peragendo quibus facile potuerint cognoscere ipsum esse uerum Messiam, sicut ipse dicebat apud Ioannem. Si mihi non uultis credere, operibus credite. Et alibi. Opera que ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Videbunt etiam electi oculo ad oculum ipsum Deum post hæc uitam, ubi non alius in enigmate, sed facie ad faciem Deum uidebunt, sicut etiam dixit Apostolus. 2. Cor. 3. Nos reuelata facie gloriæ Domini speculantes, transformamur in eandem imaginem et c. Et tunc uerum erit quod David psal. 125. decantauit d. In conuertendo Dominus captiuitatem Syon, facti sumus sicut consolati, tunc repletur gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione. Unde sequitur. *Gaudete, et laudate simul deserta Ierusalæ; tu Ierusalæ, i. deserta, et destituta omni bono, uel deserta Ierusalæ. i. loca uastata, et desolata ciuitatis Ierusalæ, et circa omnem*

Tex. 4.

Baruch. cap. 3.

psal. 33.

Ioan. cap. 10.

2. Cor. 3.

psal. 125.

omnem regionem Iudeæ, gaude inquam, & lauda simul Dominum Deum quia consolatus est populum suum, & redemit Ierusalæ non a captiuitate Babilonica, non ab oppressione Aegyptiaca, sed a seruitute Daemonis, a tyrannide mortis, & inferni, & a laqueis peccati. *Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & uidebunt omnes fines terre salutare Dei nostri.* Quibus dictis sequitur admonitio quedam, siue adhortatio ipsius Dei, siue facta a Deo, uel ad omnes eos, tam Iudeos quam Gentiles, qui per fidem congregati sunt, & Ecclesie filii nuncupantur, uel ad sanctos Apostolos, & Euangelistas, qui in omnem terram, & omnes terre habitatores Dei uerbum erant annunciaturi. Nec audiendi sunt illi, qui existimant hanc admonitionem fieri ad Iudeos, qui sub seruitute detentur erant Babiloniæ, longe quidem diuersa est prophetae intentio & aliud fertur, & tendit spiritus eius, quod si ad Iudeos uerba fieri uelimus, intelligamus hunc in mundum ut scilicet moueantur, postea quam cognouerint uerum Messiam Christum dei filium, non sint amplius suis illis traditionibus & ceremoniis detineri, sed ab eo cultu recedant, & salutare Euangelii predicatio- nem suscipiant, & complectantur. nec uelint in obseruantis legalibus inutiliter occupari, & sceleratam uitam ducere, nec uelint pollutum, & coinquinatum tangere, neque cum aliis ullo pacto commisceri, ne & ipsi pollutum, & inquinatum. Scriptum est enim. Qui tetegerit picem inquinabitur ab ea, sed nota de quo tactu loquitur. Salomō ut mox declarabimus. Monet etiam hic Deus, & coortatur omnes gentes, quæ hactenus uera Dei cognitione erant destitute, posteaquam uiderint salutare Dei nostri, & brachium eius, hoc est Dei filium hominem factum, et iam nobis reuelatum, et patefactum in oculis omnium gentium, ab idolorum cultu recedant, et Euangelicam predicatio- nem admittant, et fortiter amplectantur. Postremo monentur omnes, ut cognitio redemptionis beneficio per Christum nobis allato recedamus

a peccatis, et ab omni iniquitate, non amplius in cubilibus, et impudicitis, non in cōtentione, et emulatione, sed induamur Dominum nostrum Iesum Christum. Sic ergo habet textus. *Recedite, recedite exire inde pollutum nolite tangere, exire de medio eius.* i. non declinetis ad dexteram neque ad sinistram, et ita abeat, quo uideant omnes uos liberè, et sponte, nullo persequente recessisse, et absque ullo timore, et pauore priorem abiectissimam conuersationem. Nulla est enim societas luci ad tenebras, neque ulla pars fidelis cum infidelis. Neque enim potestis seruire Deo, et Mammonæ, ceterum *Mundamini, qui fertis uasa domini.* Tex. 70. habet separamini, non mundamini, sed hoc nihil refert. fuerat enim sancitum, & iuste decretum, ut qui seruebant in templo, & quæ diuino cultui ministrabant, uasa cōtrectare, ac deferre debebant: prius mundarent, ne ulla in eis scedita aut macula appareret, neque in uultu, neque in uestibus. Et aduerte (ut d. Chrysostomus) Propheta expetere non solum, ne faciamus immunda, sed neque etiam tangamus. Unde d. Aug. d. Qui malo consentit, ille proculdubio tangit immundum, sed Hom. 23. inter 50 Hom. cap. 2. refert hæc uerba ad Hippochritas, qui cum sint omnium impurissimi, existimantes alios fore immundos, dicunt hæc uerba. Recedite, recedite. & lib. 5. contra epistolam Parmeniani cap. 4. d. Immundum non tangit, qui ad peccatum nulli consentit, exit autem inde, ut salua sit eius causa apud Deum. Si etiam disciplinam corripiendi, & arguendi, salua pace non negligat; & qui uult corporaliter manifestos malos deserere, cogitur etiam quandoque latentes bonos deserere, et tractatu. 18. de Verbis Domini cap. 20. d. Recedere quod monet Propheta intelligitur de recessu cordis non loci, aut corporis, et exire inde, corripere proximum, et defendere causam. Cum autem corpora nostra pariter et anima sit templum Domini, et uasa spiritus Sancti multo cōuenientius oportet illa mundare ab omnibus inquinamentis, quemadmodum d. Paulus. 2. Cor. cap. 6. moneat.

E Non

Non a dubium est sanctos Apostolos, & quoscumque veros, et fideles diuini verbi ministros vasa Dei nuncupari, quæ ad modum fuit D. Paulus Apostolus, qui uas electionis fuit ab ipso Christo nuncupatus, præparauerat. n. se in præciosus uas & aptum in ministerium Dei. Vasa etiã Domini dici possunt armatura Dei spiritualis, de qua loquitur Apostolus ad Ephes. 6. dicens. Induite uos armaturã Dei, ut possitis resistere, et in omnibus perfecti stare; & singula quæ totius corporis membra præmuniunt, arma enumerat. Et ad Rom. 13. cap. Depoñentes (inquit) opera tenebrarum, induamur arma lucis. Huiusmodi enim arma sunt lorica iustitiæ, galea salutis, Clypeus fidei, gladius spiritus, quod est uerbum Dei, & præter hæc oportet habere cingulum ueritatis, & calceatos pedes in præparatione Euangelii pacis. Cum itaque habuerimus hanc armaturam spiritualem, Sathanæ, eiusque insidiis, ac impugnationibus facile resistere, animas nostras protegere ac seruare poterimus, Et ne quis forte posset excusari tempus non adesse, atque ocium, quo mundari possimus, cū oporteat nos cito præparari, & quasi fugientes, latenter exire, quemadmodum Israelitæ, excutes de Aegypto poterant excusari, quod præ metu Aegyptiorum non potuerunt ferre secum panes fermentatos, dicit hic Deus per prophetam, non sit uobis hic timor, ac suspitio, quoniam nō in tumultu exibitis, nec in fuga, & properabitis, præcedet enim uos Dominus, & congregabit uos Deus Israel. Neque enim (dicit D. Hier.) ut uicti de Hierusalem, sed ut uictores recesserunt, ut qui quotidie predicantes in templo Euangelium Dei, multa millia Iudæorum, Christi fidei subiecerant, & mundum ipsum illius Euangelio subiugarunt. Voluit enim Deus Apostolos suos quiete potius, & quasi auctoritate præditos ab ordine Iudaico tutos recedere, uelut detrectantes, & dedignanteps, seu dedignati cum ipsis Iudæis, usque adeo uirpibus, & sceleratis amplius uersari, & cum profanis, atque improbis connumerari. Præcedet enim uos Dominus tanquam Dux

A. & ductor, atque defensor, neque permittet uos uspiã molestari, & congregabit uos Deus Israel, hoc est de orbe terrarum unum gregem faciet, ut aliquando cõtingat quod ab eo prædictum est. Fiet unum uile, & vnus Pastor. Et in unum reducet uos ne amplius dispergamini, propterea quidẽ uenit in mundum filius Dei, ut filios Dei tam ex Gentibus quam ex Iudæis qui erant per uniuersum orbem dispersi congregaret in vnum. Sequitur textus.

B. *Ecce intelliget seruus meus, ex alia bi m, Tex. 6. & sublimis erit ualde.* Hic procul dubio loquitur Deus Pater de Christo Domino filio suo, ut exponit Aug. de Ciu. Dei ca. 29. ostendens quomodo Deus Israel, sit congregaturus eos qui in varias sectas, & errores dispersi erant, quomodo itẽ sit cõsolaturus populum suum, & redempturus Israel, & dicit *Ecce intelliget seruus meus*, hoc est filius meus vnigenitus, quẽ uocat seruum quia seruus formã suscepit qui cū omniũ esset Dominus, ad humilitatis formã, ac mensurã descendit, intelliget inquam, postmodum nouerit, quatione redimi possit Israel, oĩa quidẽ cū intelligẽtia, & sapiẽtia diuina faciet & loquetur, propterea dicebat ipse, Benedicã Dominum qui tribuit mihi intellectum ex quo cõstat ipsum habuisse animã intellectiuã, & cõsequẽter fuisse uerum hominem, exaltabitur, & eleuabit, & sublimis erit ualde: Pater quidẽ exaltabit illum, & donabit illi nomen quod est super omne nomen, & propterea data est mihi omnis potestas (dicebat ipse) in cælo, & in terra. Exaltabit inquam super lignum crucis, & à terra eleuabitur. cum ascenderit in cælum, & collocatus erit ad dexteram Patris; cui deinde omne genuflectetur, cœlestium, terrestrium, & infernorum Christus per suã passionẽ moeruit exaltari, quia resurrexit, quia in cælum ascendit, quia sedet ad dexterã patris, denique quia iudicaturus est omnes gentes, sed exaltationẽ ex parte anime moeruit ab instanti conceptionis sue. Deinde sequitur. *Sicut obstupuerunt super te multi, sic in gloriam erit inter viros. aspectus eius*, ut conuenienter dixerit ille cæcus à natiuitate. In hoc mirabile est, quia uos nescitis unde sit, & aperuit oculos meos. Sic etiã dicit, hoc loco Esaias

D. Thom. 3. p. 9. ar. 6.

Ephes. 6.

Rom. 13.

in persona Dei Patris. *Sicut obstupuerunt super te multi*, uidebitis mirabilia, & signa quæ fecit, sic in gloriam erit inter viros alicuius potentie, & dignitatis, quem admodum Abacuh propheta loquebatur dicens. Domine audiui auditum tuum & timui: fuit quidem inglorius, humilis, & abiectus inter eos, qui se aliquid esse existimant, non quo in eius forma fuerit uilla fœditas, aut turpitudine, cum speciosus forma fuerit præ filiis hominum; sed quia in humilitate uenerit, & paupertate: propterea dicebat hic propheta c. 53. Vidimus eum nouissimum virorum, & non erat ei aspectus, neque decor. *Iste asperget gentes multas*. i. lauabit sanguine suo, & aqua baptismali, & mudabitur, asperget etiã lauacro penitentię, quod petebat Dauid. d. Asperges me Domine hyssopo, & mudabor, lauabis me &c. Solebat. n. in veteri lege cinerum, & aquę nõ nullę asperiones fieri, quæ omnia designabant ablutionem, & asperionem quæ fieri solent in noua lege, dicit figuranter.

Iste asperget gentes multas, super ipsam cõtinuabit Reges os suum, quia quibus nõ est narratum de eo uiderunt, & qui nõ audierunt cõtempserunt. (inquit) *gentes multas*, quia nõ tota, nec sola Iudæa cõuertetur sed quicunq; sunt præordinati ad uitam æternã, quæquam præter eos multi etiam erunt uocati, & fidei ueritatem professi, sed nõ persistent & hi erunt eorum numero, quibus non est narratum de eo, sed plerique ex his credent in eum, non habentes, qui eos instruerent, hoc est, neque Prophetas, neque doctores, & qui non audierunt eum prædicantem, neque uiderunt eundem signa, & miracula facientem, nihilominus contempti sunt eum ac uenerati, intelligentes diuinitatem, & maiestatem eius, qui tandem uidebunt gloriam eius. Super illis uerbis ubi dicit Propheta *Super ipsum conuenerunt Reges os suum*; id quidem fuit impletum, dum certiores facti de potestate uirtutis eius, non audebant contra ipsum quicquam obsequi, & effari, id quod maxime contrigit postquam à Summis Pontificibus, & sacrosanctis Conciliis fuit erectum tribunal aduersus Hebræos.

psal. 50.

A. reticos, & diuini nominis detractores, sed re uera qui nunc permittunt uarios ac diuersos hæreticos perturbare Ecclesiam Dei suis hæresibus, & uariis dogmatibus, nullo pacto sunt excusabiles, nec uidentur continere super eum os suum, ut hoc loco prædicit Esaias. & Dominus noster apud Matth. 13. prædixit in illi parabola de grano Sinapis, quæ cum creuerit in arborem, uolucres cœli uenerunt, & habitant in ramis eius, per quos arboris ramos. Hieron. interpretatur uaria ac diuersa dogmata in quibus diuersi uolucres requiescunt, hoc est uarii Doctores, iuxta eorum placita suas opiniones sumunt, ac tuentur. Qui uerò super arborem, à Christo plantatam resident, ac quiescunt, non uaria ac diuersa dogmata confingunt, & amplectuntur, sed ea solum, quæ sacrosanta uniuersalis Ecclesia recipit, ac tuetur. Possumus etiã per ramos arboris quæ de grano Sinapis creuerit, nõ solum diuersitates dogmatum, quæ sancta, & uniuersalis Ecclesia reprobatur, ac anathematizat, sed eas potius quibus Ecclesia sponsa Christi fulcitur, et ornatur, ueluti est dogma sanctissimæ trinitatis, Misterium incarnationis. dogma futuri iudicii, & pleraque alia, quæ tanquam nota non est opus hic recensere, in quibus animę credentium, uel fortitudines Dei seruitio mancipatæ habitant, ac requiescunt, id quod uidentur intellexisse. D. Hieronymus. Et hic est finis huius cap.

Matth. 13.

De Peccato Blasphemie.

ET quoniam de peccato blasphemie incidit sermo opportunum fore ducimus de eo aliquid enarrare, & primò quidem numquid peccatum blasphemie sit omnium grauissimum. quemadmodum nunc obiter diximus. Et recte quidem nos dixisse credimus, tum auctoritate Glosse super cap. 48. huius prophete, quæ habet hæc uerba. Omne peccatum comparatum blasphemie leuius est. D. Tho. secunda secundæ q. 13. per tot. q. 13.

D. Tho. 2. 2.

tum dicit blasphemiam esse peccatum maximum tum ratione sui, tum quia uideat annexū, & quodā modo coniunctū cū peccato infidelitatis; quod quidē secundum suum genus est peccatum maximum. Namque sine fide impossibile est placere Deo. Neque solum blasphemiam modo quodam spectat ad infidelitatem, & est cognata illi, atque naturali quodam ordine emanans ab illa, verum etiam est peccatum quam maximē aggrauans infidelitatem. Cōueniunt siquidem blasphemus, & infidelis in hoc, quod uterq; dicit malum de Deo attribuens illi quod ei nō cōuenit, aut ab eo subtrahens, quod sibi cōuenit, vel creaturæ tribuens quod soli Deo competere iustum est. Sed differunt in hoc, quod infidelis sentit, & dicit malum de Deo: blasphemus autem si dicit, non tamen sentit quicquā mali de Deo. Nec refert an dicat interius, vel exterius, nec huiusmodi dicere quocumque sit modo diceretur, & esset peccatum nisi etiam consensus uoluntatis adesset: qui tamen in quibusdā blasphemis leuiter, & cursim adest, in quibusdam vero nimis fortiter, & affectate.

Blasphemus & infidelis quomodo cōueniunt.

Blasphemus & infidelis quomodo differunt inter se.

Sed cum blasphemus non solum dicat contrarium ore eius quod sentit, uerum etiam corde, quæ nam differentia erit inter ipsum, & infidelem?

Respondet Caiet: super locum prælegatū, quod infidelis non solum dicit corde, quæ sunt contraria fidei uerum etiam omnino dissentit; blasphemus autem si quandoquē in corde suo dicit, & opinatur aliquod falsum contrarium fidei, non tamen dissentit ab his quæ sunt fidei, & ob hanc causam distinguitur, & secernitur infidelis a blasphemo, ex quibus potest facile inferri quoscunque Hæreticos fore infideles, cum semper corde, ore, & opere sentiant, & dicant, ac mordicus substantent ea quæ sunt contraria fidei.

Nota etiam (ut diximus) non esse eiusdem grauitatis, & culpæ blasphemare Deum secundum se, & blasphemare, seu iurare, aut proferri per corpus, & sanguinem eius, aut membra ei tribuere, quæ sunt hominis, quoniam

A postquam suscepit carnem humanam non tribuitur ei quod non habet, sicut antea, & consequenter nō incurritur peccatum blasphemie, (proprie loquēdo) quemadmodum contingit dum eadem tribuimus Deo secundū se, licet Deus humanatus ob irreuerentiam tunc maximē offendatur, & tanto grauius, quanto frequentius: quod tamen peccatum existimat Caiet. inter uenialia recensendum. At ego non facerem eiusmodi delinquentem, & tribuentem Deo hominis membra omnino immunem à peccato mortali, & saltem à transgressione secundi præcepti primæ tabulæ, qua præcipitur nomen Dei non assumēdum esse in uanum, neque per illud frequenter iurandum. Nota etiam (ut idem doctor satis accuratē dicit) non ita grauius peccat in Deum, & sanctos qui ex quadam passione extranea, ut prouocatus ab aliquo, siue quouis alio

B delinquentem, & tribuentem Deo hominis membra omnino immunem à peccato mortali, & saltem à transgressione secundi præcepti primæ tabulæ, qua præcipitur nomen Dei non assumēdum esse in uanum, neque per illud frequenter iurandum. Nota etiam (ut idem doctor satis accuratē dicit) non ita grauius peccat in Deum, & sanctos qui ex quadam passione extranea, ut prouocatus ab aliquo, siue quouis alio

C accidente commotus, non autem ex industria, & data opera, aut frequenter lapsu linguæ blasphemare contigerit, quemadmodum ille, qui ex affectu deliberato, ac detestatio Deum, & sanctos blasphemauerit, sed utcumque sit, cauendum est magnopere ab hoc peccato, quod ratione obiecti est multo grauius quam sit homicidiū periurium, & multa alia, quæ suo genere sunt grauius; ma, & uitanda est occasio blasphemandi, cuiusmodi sunt contentiones, æmulationes, ac dissidia, ne fortē ex frequentatis actibus fiat habitus, & perniciofa quædam consuetudo, quæ postmodum uertitur in naturam.

Sed mirum est quod ibidem dicit Caiet. uidelicet Blasphemiam creditis in Christū longe fore perfectiorem, hoc est detestabiliorem quam blasphemiam eius qui non credit in Christum Dominum, quod probat per illud 2. Petri cap. 2. Melius inquit erat eis, ueritatem non cognoscere, quam post agitam retrorsum conuerti ab eo quod traditum est illis sancto mandato. Et D; Paulus ad Heb. 6. habet ferē eandem sententiam E cum inquit. Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, & que sequuntur, & lapsi sunt, rursus renouari ad penitentiā, rursus

D. Paulus hab. cap. 6.

Matth. 22.

rursus crucifigentes in semetipsis filium Dei, & ostentui habentes. Et cōfirmatur hoc idem per uerba Christi apud Mattheum 22. De spiritu immūdo qui cum reuersus fuerit in domum unde prius exierat, fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Et quāquam blasphemiam (ut diximus) multis nominibus peccatum sit grauissimū, in ista tamen grauitate, seu pondere datur aliqua latitudo; non enim eiusdem est grauitatis, si quis blasphemat Deiparam Virginem, & sanctos, & quamlibet aliam creaturam, neque si quis blasphemat Deum in sua diuinitate, & maiestate incomprehensibili, consideratū, & eundem Deum in humanitate asumpta: grauior namque blasphemiam est, quæ fit contra Deum quouis modo consideratum, quam ea quæ

A iacitur contra Virginem, & sanctos eius: & quæ contra Virginem longe maior, quam ea, quæ contra sanctos, & quascunq; creaturas Dei rationales. Nec solum delinquimus cum blasphemamus eos, quorum animæ quiescunt in Cælo, atque etiam Angelicos spiritus, & homines in terra degentes presertim eos, qui fulgent aliquo splendore, & dignitate, uerum etiam peccatum est, & ad Blasphemiam reducitur maledicere creaturis irrationalibus, & ipsis quoque elementis ac elementatis, & ipsis sunt Dei creaturæ, ut docet Diuus Thom. 2. 2. q. 76. art. 2. quamquam maledicere creaturis his irrationalibus secundum se consideratis, est quid ociosum, & uanum.

Et hic satis de 52. cap.

CAPVT QVINQVAGESIMVM TERTIVM.

1. VIS credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? Et Ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti: non est species ei, neque decor: & uidimus eum, & non erat aspectus, & desiderauimus eum, & despectum, & nouissimum uirorum, uirum dolorum, & scientem infirmitatem, & quasi absconditus uultus eius, & despectus, unde nec reputauimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: & nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostra super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisque in uiam suam declinauit: & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse uoluit, & non aperuit os suū, sicut oris ad occisionē ducē

1.
2.
3.

4. tur, & quasi agnus coram tondente se obtumescet, & non aperiet os suum. De angustia, & de iudicio sublatus est: generationem eius quis enarrabit? quia abscissus est de terra uiuentium: propter scelus populi mei percussus eum. Et dabit impios pro sepultura, & diuitem pro morte sua: eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius. Et Dominus uoluit contere eum in infirmitate, si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longaeuum, & uoluntas Domini in manu eius dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius, uidebit, & saturabitur: in scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo disperiam ei plurimos: & fortium diuidet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & protra-sgressoribus rogauit.

EXPLANATIO IN QUINQVAGESIMVM TERTIVM CAP. ESAIÆ PROPHETÆ.

QUIS credidit auditui nostro? & brachium domini cui reuelatum est &c.

OPORTVNE admodum mihi accidit hoc tempore, quo misteria dominicæ passionis recoluntur, caput istud exponere: ubi de passione, & morte Christi tam clare, & aperte ab hoc propheta pertractatur, ut non multò apertius, & fufius de eadē à sacris Euangelistis peragatur. Sed fortè miraberis, cum antea toties ab hoc eodem propheta de eodem subiecto fuerit quàm abundè tractatum, il-

A lud ipsum in hoc presenti capite rursus tractandum aggrediarur?

Sed omnis cessabit admiratio, dum memineris nihil ferè aliud nostræ salutis magis conducere, quàm frequens & assidua dominicæ passionis commemoratio, & quoniam Iudæi fuere ualde stolidi, & tardi corde ad credendum in omnibus his quæ locuti sunt prophete, propterea ipse propheta, uel tanquàm dolore correptus, uel admiratione cõmorus ita exorditur dicēs. *Do-*

B mine quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui reuelatum est? Ipsos namque

namque Iudæos dum huiusmodi uaticinium arripere, & cognitionem uiuificam excipere, memoriaq; mandare decreuisset, è contra insultarunt Apostolis, & sacra misteria proponentibus dicebant. Alia nobis loquimini, & annunciate nobis alium sermonem, aduersus quos loquitur Hierem. c. 25. d. Veh. mihi, mater mea quare genuisti me uirum rixę, uirum discordiæ in uniuersa terra? & quāq; ex his uerbis uoluit propheta innuere Iudæos difficile admodum credituros & plerosque præter Iudæos, nunquam itidem credituros, potest tamen intelligi, dum dicit quis credidit auditui nostro? in uniuersum paucissimos ex Iudæis & gentibus credituros, iuxta illud Apostoli. Non omnes obediunt Euangelio, quod Christus dominus uerus ille messias, qui expectabatur summa cum dignitate, & amplitudine regnaturus, debeat contumeliis, opprobriis, flagellis, & uerbis subici, & postremo in crucem agi, & mortem pati; proinde Apostolus dicebat. Verbum crucis Iudæis est scandalum, gentibus autem stultitia. Sensus ergo horum uerborum est.

Quis credidit auditui nostro? quis inquam ex Iudæis credidit auditui nostro? quasi dicat, pauci admodum, & fortè nullus. Potest etiam iste textus aliò referri, ut uidelicet, ipse propheta tanquam mirabundus percunctetur & querat. Quis credidit auditui nostro? & brachium domini cui reuelatum est? q. d. Quis unquam credidisset quòd gentes, quę nullos habuere doctores, aut prophetas, eiusmodi uaticiniis, & prædictionibus fidem adhiberent, quas tamen adhibuisse manifestum est, ad eò ut hæc sint dicta in detestationem, & condemnationem Iudæorū, quod scilicet gentes de quibus minus uidebatur crediderint, Iudæi uerò nequaquam, & existimant eiusmodi uerba tanquam dicta à propheta in persona Apostolorum, & discipulorum Christi. Alii uolunt hæc uerba tanquam à Christo domino prolata, ut ipse Christus percunctetur, & dicat. Quis credidit auditui nostro? Nullus enim, neque

A propheta, neque Apostoli, neque ipsemet Christus percunctatur, & dicit. Quis credidit doctrinæ nostræ; quis credidit uerbis nostris, aut nostris prædictionibus, sed tantum auditui nostro, ut ostendat neque prophetas, neque Apostolos sed neque ipsum Christum quicquam à se ipso fuisse locutum: propheta enim & Apostoli ea tantum dixerunt quæ audierunt a Deo; & Christus, ut habes apud Ioannem. Non est locutus à semetipso, sed quęcunque audiet, loquitur: sicut alibi dicit. Mea doctrina noua est mea, sed eius qui misit me: propterea conuenienter dicit propheta.

Quis credidit auditui nostro, id est quis credit iis, quę audiuiimus à spiritu Dei, et quæ nos ipsi uobis predicauimus? & brachium domini cui reuelatum est? Per brachium (ut supra dictum est) omnes intelligunt ipsum Christum Dei filium, quando per ipsum, & in ipso Deus operatur, quicquid effectum est, ut testatur ipsemet Christus apud Ioan. d. Pater in me manens ipse facit opera. Brachium ergo istud reuelatum est gentibus posteaquam Iudæi ipsum neglexerunt. sic enim dictum est supra: Parauit dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & uidebunt omnes fines terrę salutare Dei nostri. sequitur deinde.

D Et ascendet sicut uirgultum coram eo, & sicut radix de terra sitiens, non est species ei, neque decor: & uidimus eum, & non erat aspectus, & desiderauimus eum &c. Virgultum secundum quosdam dicitur multitudo uirgarum pullulantium, et conuenit ipsi Christo uirgulti denominatio siue transumptio, quia creuit in altum, pluresque ramos produxit, et deduxit in altum quemadmodum uirgultum.

His uerbis primum describit ipse **E** Propheta, & prædicit Incarnationem Domini, quam ideo hoc loco repetit, ut magis noet Iudæorum incredulitatem, non agnoscens uel agnoscere detrectantium, filium Dei, qui ex eis est, ortus, inter eos enutritus, atque conuersatus: dicit ergo. *Et ascendet sicut uirgultum coram eo, id est coram populo Israel in conspectu illius, il-*

lo vidente, spectante, & pariter agno-
scente, qui quidem non statim in ar-
borem excreuit, sed pedetentim, se-
cundum gradus, & temporum pro-
gressus velut ceteri homines in ui-
rum perfectum euasit. Alii exponunt
Ascendet sicut virgultum, hoc est velut
insperato, & nullo extrinsecus ope-
rante, vel cogitante, sicut plantula te-
nera, & sicut puer lactens coram eo,
idest coram Deo (dicunt aliqui):
vel coram eo, idest habitu, & forma
hominis sicut virgultum. Dicit Diu-
us Hieronymus hac forma loquendi
voluit propheta ostendere Christum
assumpsisse hominem, qui processit
de vtero Virginali. Aut dicas, quod
humanitas Christi processit de terra
siccanti, idest de peccatoribus: Vel ut
inquit Dionysius, de terra maledi-
cta Iudaicæ siccitatis nullum habente
humorem fidei. Et sicut radix de
terra sitiensi, idest de terra arida,
& inaccessa, qualis erat vulua gene-
ricis, quæ nunquam fuit cognita
viro, neque tacta nisi à virtute spiritus
sancti.

Potest etiam dici beata Virgo si-
milis terræ sitiensi, quia nullo con-
cupiscentiæ carnalis ardore fuit affe-
cta: Vbi nota (ne aliquando con-
fundaris) Beatam, & gloriosam Vir-
ginem, quandoque terræ sitiensi, seu
terræ aridæ, & siccæ: quandoque vero ter-
ræ fecundæ comparari ob varias con-
ditiones, & effectus, qui ab ea pro-
grediuntur: dicitur enim fuisse steri-
lis, & sicca, quia nullius viri conta-
ctu dicitur peperisse, foecunda verò
optimo iure nuncupatur, quia pepe-
rit filium omni gratia, omni virtu-
te plenissimum.

Et quamquam alicubi eadem ap-
pelletur radix, velut supra dictum
est. Egredietur virga de radice Iesse
& flos de radice eius ascendet, po-
test nihilominus, & Christus ipse ra-
dix appellari: quemadmodum Apo-
calyp. 5. & hoc in loco. Christus ap-
pellatur radix, quæ processit de terra
siccante: & congruè quidem Christus
ascendit sicut virgultum, & sicut radix

de terra sitiensi, quia ex vtero ma-
tris prodeundo ascendit, deinde ex
morte resurgendo, denique de mun-
do in cælum ascendendo.

Nonnulli ex hac forma loquendi
existimant Iudæos sumpsisse occasio-
nem, ne Christo crederent, & brachium
Domini agnoscerent, quamquam vi-
sibilis in carne appareret: quandoqui-
dem in ipso statim sui exordio, simi-
lis fuit in oculis Iudæorum virgulto,
seu radici prodeunti de terra sitiensi,
idest de terra, quæ cum careat hu-
more, producit aliquod virgultum, cui
nulla est species, nulla pulchritudo,
nullus decor: dominus quidem Ie-
sus natus est ex virgine pauperula,
priuatam deinde vitam agens per tri-
ginta annos nulli penè cognitus, hu-
milis, & adiectus, atque ideo exi-
stimari non poterat futurus unquam
magnus aliquis, aut insignis, & pro-
inde ascendit sicut virgultum, & si-
cut radix de terra sitiensi, cui non
erat species, neque decor. sic quidem
exponunt aliqui viri satis eruditi, &
ingeniosi. Nos autem sequentes com-
munem interpretum sententiam, di-
cimus quod quamquam Christus se-
cundum humanitatem potuerit com-
parari virgulto, & radici de terra si-
tienti quemadmodum plerumque so-
lent esse regiones arenosæ, quod ta-
men sequitur.

*Non est species ei, neque decor, & quæ
deinceps ad eius passionem referentur Christo Dei
da esse putamus. Cum enim paucis-
simis illis verbis humilem, sed planè
speciem, neque decorum, diuinam, &
supra hominis captum decorum.*

eius incarnationem inuisset, mox
ad eius passionem describendam ver-
ba conuertit, dum inquit. *Non est
species ei neque decor: Non erat quidem
species ei diuina, quia obiecta erat, &
occultata humanitate, non erat ei spe-
cies diuinæ virtutis, neque decor assump-
tæ humanitatis: vel dicas quod non
erat species, neque decor, quia facies il-
la candida, & speciosa, sputis, &
alapis erat compressa, attrita, & de-
turpata, squalore, & inedia consumpta:
vel dicas non erat ei species neque decor
apud*

apud Iudæos, quibus cum esset iam fi-
gellatus, & verberibus contusus, dum
præferrim in cruce pendebat, defor-
matus, & foedus apparebat, at his, quibus
erat mens sana, & quorum oculi erant
clari, & nitidi, & fidei luce purgati, af-
pectus eius erat desiderabilis, & glo-
riosus: qua quidem ratione concilia-
ri possunt tot expositiones, & sententiæ,
quæ dissidere videtur, ut cum apud pro-
phetam Davidem ps. 44. dicitur fu-
isse speciosus forma præ filiis hominū.

Psal. 44.

Cyrillus.

D. August.
hom. 36.

hoc verum est apud eos, quorum intel-
lectum Spiritus sanctus illustrem, et
conspicuum reddidit, secus autem apud
eos qui lumine fidei erant destituti:
Aut breuius dicas (ut inquit Cyrillus)
quod Christus secundum naturam di-
uinam diæctus est speciosus forma præ-
filiis hominum: at secundum humani-
tatem, non fuit ei species, neque decor:
non enim (inquit Cyrillus) ex sancta
virgine matre diuite ortus est, sed in
omni humilitatis genere est versatus,
ut quod humile, et abiectum est eue-
heret, et quod inhonoratum est, redde-
ret spectandum, et emulandum. Dicit
D. Hieronimus, quod non solum ratio-
ne diuinitatis dicebatur speciosus, ve-
rum etiam quando in eius passione ter-
ra tremuit. D. Aug. homil. 36. iter quæ
quaginta homil. dicit quod processit
Christus sicut radix de terra sitiensi, quæ
non erat illi species, neque decor, sed
quomodo radix non est pulchra, sed in-
tus habet vim pulchritudinis suæ, ita
christus dominus passus est, humiliatus
est, non habebat speciem, homo
apparebat cum Deus esset, ita quod spe-
cies illius intus erat, vbi non videbatur.
In principio enim erat verbum, et ver-
bum erat apud Deum, et deus erat ver-
bum. Et post pauca subdit. Homo e-
rat in plaga: ante plagam deus: post
plagam deus homo: sed quanto magis
deformis nobis commendatur, tanto
clarior, tanto dulcior factus spon-
sæ, propter quod auertit se, ne
illum intel ligerent, qui eum crucifi-
gebant.

Species, &
decor quæ
differunt.

Neque præter rem ponuntur hæc duo
nomina, videlicet species, & decor,
quoniam ut inquit D. Thomas species

proprie loquendo notat pulchritudine
penes proportionem, & commensura-
tionem membrorum: decor verò notat
corporis pulchritudinem penes conue-
nientiam coloris, & aliorum circūadi-
acentium. Vnde prouerb. vlt. fortitu-
do, & decor indumentū eius: aut species
notat affluentiam bonorum interiorū
decor verò affluentiam, & copiam bo-
norum exteriorum, & quamquā bona
interiora nunquam defuerint in Chri-
sto in passione, tamen non semper ap-
parebant, sed intus latebant. Sed pro-
sequamur textum, vbi magis apparet
qualis fuerit forma, & species domini
nostri, dum esset in manibus perseque-
ntium; dicit enim textus. *Et vidimus
eum, & non erat aspectus: & desidera-
uimus eum: vidimus (inquā) eum, & non
erat aspectus.* Idest non videbatur dignus
quod aspiceretur, vsque adeo deformat-
us erat, ac deturpatus, ita vt homines
præ horrore auertebant faciem ne eum
viderent. Vidimus inquit propheta,
quod præ magnitudine doloris se cum
cæteris annumerat. At nos qui ex-
pectabamus redemptionem, & liberta-
tem. *Desiderauimus eum vicumque despe-
ctum, & nouissimum virorum, & virum
dolorum, & scientem infirmitatem;* aut
dicas, & desiderauimus eum, postquam
scilicet surrexit à mortuis, & ascendit
in cælum. iuxta illud Saluatoris vati-
cinium apud Iohannem. Queretis me, 10. cap. 8.

& non inuenietis, & quod ego vado, vos
non potestis venire. Quamque ergo non
esset ei species, neque decor, humilis, ac
abiectus, nos tamen desiderauimus eum,
quia scilicet hæc non erant satis quo mi-
nus posset nos redimere, & liberare.
Datur à quibusdam alia expositio quæ
longe facilior est, & minorem habet in-
stantiam in connexionem verborum: Nam
parum coherere videntur hæc uerba.

*Vidimus eum & non erat aspectus; deinde,
& desiderauimus eum, despectum, &
nouissimum virorum.*

Propterea dicunt aliqui quod ne-
gatio preposita uni dictioni, siue parti-
culæ, debet intelligi etiam cum ver-
bo particulæ sequentis, sic videlicet
& vidimus eum & non erat aspe-
ctus, & desiderauimus eum, idest
haud-

Beata virgo
dicitur ter-
ra sitis et a-
rida, dicitur
etiam terra
foecunda.

haudquaquã desiderauimus cum, quia nihil erat in eo quo possemus, aut deberemus eum desiderare, vel expetere. Sed prior expositio si singula singulis coaptetur, est longe conuenientior. Nos enim qui sub humana specie, & sub tot angustis & doloribus eius diuinitatem inuebamur, quanquam ei non esset aspectus, & fuerit nouissimus omnium virorum tamen eum sic despectum, & abiectum desiderauimus.

Dicitur est Dñs noster mundi redemptor, & Saluator nouissimus virorũ tanquam minime dignus, qui inter filios hominum annumerari deberet, utputã cum duobus Latronibus cruci affixus. Nouissimus virorum, quasi postremo loco inter homines habendo, ut qui maxime contemptus, & ignobilis haberetur. Quod si dixeris quomodo erat despectus, & nouissimus virorum, si totus mundus eum sequebatur, & volebant eum facere regem? facilis est responsio. Nam cum videbant signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur, & ea signa quæ nemo alius fecit, cumque uidebant eum ita prudenter, & sapienter loqui, quod numquam locutus est homo sicut ipse, uolebant unquam facere eum Regem, ac cum uiderunt eum flagellis caesum, à Scribis, & Phariseis delusum, ac reprobatum, & denique cruci affixum, despectus erat apud omnes, & uelut nouissimus virorum habebatur, ita ut ignari homines exteriorem tantum hominis personam intuentes, existimarent nullum unquam in futuris seculis nasciturum hominem, qui tam uilis, & abiectus haberetur: uel usque adeo erat despectus, ut uiri alicuius ponderis, & auctoritatis auerterent faciem suam ab eo, & dedignarentur cum ipso colloquium ullum, & necessitudinem aliquam habere. Vnde, & Nicodemus nocte locuturus cum eo ad eundem accessit, ut habetur Ioan. 3. & quæ admodum alibi habetur. Nemo ex principibus credidit in eum. Et certe sic prope modum contingit nobis omnibus, quid sumus insignes, & aliqua dignitate presulgentes, & honore predicti, opibusque affluentes, quibus aliis benefacere valeamus, et prodesse, cuncti nos

amant, laudant, et obsequuntur: Ac cum deficiamus, et à priori statu deiicimur, qui prius nos colebant, et uenerabantur, prosequuntur, odio nos habent, lacerant, et modis omnibus insectantur: id quod ego non semel sum expertus, sed quid agendum? quod inquit Augustinus homel. 35. Cum enim laudamur non debemus ualde gaudere, nec etiam cum uituperamur multum

Augustinus
homel. 35.

contristare, non potest enim (inquit) nos coronare laus falsa, nec damnare falsa uituperatio. Sed uere dici poterat Christum Domini nouissimum virorum, quia neque ante ipsum, neque post, inuentus est ullus uir, similis ei, neque unquam erit. Idcirco fecit illum dominus crescere in plebem suam.

Vocatus est uir dolorum, quia uidebatur ideo factus homo, & assumpsisse carnem, ut esset plenus doloribus, & præter dolores, & angustias, nihil in hac uita secundum hominem gustaret, & uelut materia, & subiectum omnium dolorum fuisse à Deo constitutum: semper enim toto uitæ suæ tempore uersatus fuit in doloribus, & uix natum oportuit eum transferri, & deduci in Aegyptum, postmodum factus grandior, cepit esurire, pedibus itinera conficere, ac defatigari, quandoque siti laborare, & aliorum opibus, ac sussidiis sustentari.

Quare non abre dictus est uir dolorum, & secundum aliquos, homo in plaga existens, & præterea sciens infirmitatem, & quidem optime nouit naturas, & proprietates ægritudinum, quia bene fuit edoctus, & experimento instructus, ut sciret, et cognosceret quid sit esse infirmum: uocatus est etiam uir dolorum, quia non suo, uerum, et matris, ac suorum filiorum, ac seruorum doloribus afflictabatur, et quando cum quis Deum ostendebat, illi dolores augebantur: quemadmodum psal. 68. conquererebatur d. super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Alii textus habent. Sciens ferre infirmitatem quia .s. patienter eas sustinuit, neque aperuit os suum, et sciens infirmitates, quia optime nouit, quam acerbè pateretur, pro quibus pateretur, et ob quam causam pateretur. Vnde quasi absconditus

psal. 68.

ditus uultus eius, & despectus, erat quidem quasi absconditus uultus eius .i. usque ad quod deturpatus, sputis, & alapis, ut non sustineret se uideri, uel turpe esset, ut uideretur. Aut melius, dicebatur absconditus uultus eius .i. non cognitus esse Deus, ut alibi dicit hic propheta. Vere tu es Deus absconditus. Dicebatur etiam absconditus uultus eius, ne scilicet à crucifixoribus cognosceretur esse Rex gloriæ. Sed iuxta humanitatem loquendo, erat absconditus uultus eius, & despectus, ut supra dicebamus. Vnde nec reputauimus eum .i. nullam eius rationem habuimus, & despeximus eum uelut hominem nihili, & nullus omnino precij, & loquitur hic propheta secundum D. Hier. in persona Iudæorum, qui tempore passionis Christi ibi degabant, & obseruabant eum flagellis caesum, & humiliatum, & penè omnibus, qui aderant exosum, atque depræsum &c. dicit enim Cyrillus Dominum nostrum fuisse in eius passione multifariam despectum, & humiliatum: primum quidem cum missus ad Herodem, fuit ab eodem illusus, & tamquam fatuus ueste alba indutus remissus ad Pilatum. fuit deinde contemptus, atque despectus, dum coniectus in eius faciem spuris, & Pilati militibus eum percussibus, dicebant illi. Prophetiza nobis Christe quis est, qui te percussit? fuit etiam contemptus dum uerbera, ac supplicia subiens, fuit tandem inter duos latrones cruci affixus.

Hæc autem nonnulli existimant adducta fore à propheta in quadam quasi excusationem Iudæorum, quod propterea Christo non crediderint, quanquam uisibilis in humana carne illis appareret, quod uiderint eum usque ad indignè, & inhumaniter tractatum. Veruntamen nulla poterat eis admitti excusatio; cum uiderint ab eodem tot fieri signa, & prodigia, quæ nemo alius fecit. Et ne quis forte putaret, hæc imaginariè tantum, et apparenter in eo extitisse, subdit propheta, et inquit. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. ubi per languores non eos tantum qui afficiunt animam, quorum prima est intentio, uel effectus,

verum, & languores, et morbos, ac infirmitates, quæ corpus afficiunt, intellegas uelim: peccata enim quæ sunt infirmitates animi, non solum abstulit à nobis, ut dicebat Ioan. baptista. Ecce agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi uerum longe ea a nobis proiecit, sicut per hunc eundem prophetam dicitur. Proiecit post tergum tuum omnia peccata mea. nec proiecit solum, et longè fecit à nobis, uerum super humeros suos sustulit, et portauit. quod autem corporis languores, et infirmitates à nobis depulerit, testis est D. Matth. cap. 8. dicit enim, quod turbæ cum uiderint Iesum in domo Petri, sanauisse scorum eius iacentes, & fabricitatem, uespere factis, obrulerunt ei multos demonia habentes, et eiciebat spiritus uerbo, & omnes malè habentes curauit, ut adimpleretur quod dictum est per Esaiam prophetam, uidelicet. Ipse infirmitates nostras accepit, & ægritudines nostras portauit; Nec mirum quod eiusmodi textus ad duo genera morborum applicetur, uidelicet ad morbos animi, pariter et corporis, propterea quod plures morbi ex peccatis oriuntur, quod ostendit Paul. p. cor. 11. de iis, qui indignè manducant corpus Domini, quare cum corporis defectus fuerint, ablati animi quoque defectus expelluntur. Et nota (ut dicit D. Basilius)

Matth. 8.

Paul. p. cor.
cap. 11.

quod languores nostros dicitur Christus suscepisse, non quod in se ille suscepit, sed quod eos in quibus hæc erant protinus curauerit, quod quidem uerum est de morbis animi, qui propterea dicuntur nostri, non sui, quia nos sumus qui sumus languidi, nos qui peccauimus, & qui iniquè egimus. Verum languores, defectus, ac infirmitates corporis in se ipse suscepit propterea sequitur. Et nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Nos inquam infelices Iudæi, & ueritatis lumine destituti uidentes eum tot langoribus, morbis, ac doloribus subiectum, & toto corpore tactum, & percussum, reputauimus eum quasi leprosum, multis maculis, & plagis, ac uiceribus obfiguratum, & tam miserum quasi à Deo percussum sua ob scelera

Ioan. 3.

Ioan. 7.

Iera subeuntem, & humiliatum, .i. de-
 pressum, vilipensum, & omni auxilio
 ac favore destitutum. Et quemadmo-
 dum aliqui textus habent. Putauimus
 cum quasi leprosum, & percussum, nō
 à Deo, ut dicit textus noster, sed ipsū
 met Deum percussum, & vere quidem
 poterat dici Deus percussus, & humi-
 liatus, quia Christus cum esset Deus
 percussus est, & humiliatus pro nobis
 usq; ad mortem, mortem autem crucis.
 Et nequis vnquam crederet Christi
 tum ob eius demerita tot opprobria
 passum longè clarius, & manifestius
 ostendit propheta d. *Ipsē autem vulne-
 ratus est propter iniquitates nostras, attri-
 tus est propter scelera nostra: disciplina
 pacis nostræ super eum, & liuore eius sa-
 nauit sumus.* Quæ uerba sunt profecto
 adeo clara, & trita ut nulla egeant ex-
 positione, sed potius deploratione no-
 strarū miseriarū, cū pura, & sincera ani-
 mi nostri cōpūctiōe, & assidua medi-
 tatione, quod si errata nostra, transgres-
 siones nostræ fuerint tam graues, & ab-
 surdæ, ut oportuerit pro eis abolendis,
 Dei filium mortem obire: peccata nā-
 que tua, & mea de quibus ego sum bene
 conscius, & quæ sunt contra me se-
 per lances fuere, & clauis, quibus vulne-
 ratum fuit, & perforatum sanctissimū
 Christi corpus: At ipse fuit vulneratus,
 ut suis vulneribus uulnera nostra cura-
 ret: fuit infirmatus, ut nos ægro-
 tos sanaret, uoluit inhonorari, ut nos
 honoribus cumularet: uoluit morte
 turpissima condemnari, ut præciosa
 esset in cōspectu Dei mors sanctorum
 eius, & uelut inquit D. Basili. omnia ista
 quæ enarrauimus incommoda nō fue-
 runt gratis. .i. absq; causa ab eo assump-
 ta, sed pro nobis tantum suscepta, ue-
 lut i Symbolo canit Ecclesia. Propter
 nos, & propter nostram salutem descē-
 dit de cælis, Crucifixus etiam pro no-
 bis sub Pontio Pilato passus, mortuus,
 & sepultus est. Sed dices si Christus tu-
 lit languores nostros quomodo ergo
 pleriq; hominum damnantur, & pœni-
 tentibus multa iniunguntur genera
 penarū? Dicendum quod oportet eius
 pœnas nobis applicari per fidem, & cha-
 ritatem, & compati vnā cum eo. 3 par.

Deus per-
cussus, &
vulneratus.

Basilius.

A q. 49 ar. 3. quidam exponētes ponunt
 discrimen inter iniquitatem, & scelus,
 ut alterū dicatur de offensa illata pro-
 ximo, reliquum uero de offensa in Deū.
 Ego omisis eiusmodi curiosis, & ex-
 quisitis interpretationibus, existimo sic
 locutum prophetam ad eundem, &
 amplificandam dei erga nos bonitatē,
 & nostram miseriam. Cum autem di-
 cit *Disciplina pacis nostræ super eum.*
 Sensus est quod ea, quæ nos pro nostris
 sceleribus debebamus sustinere suppli-
 cia, ille p nobis passus ē, pacificas per
 sanguinē crucis suæ, siue quæ in terra,
 siue quæ i cælis sūt, ut dicit Paul. ad Eph.
 2. D. Cirillus sub his uerbis declarat
 hanc partem, quod disciplina, seu cas-
 tigatione, qua nos castigare oportebat, ut
 a uitiiis recedētes inimicitia dirimerem-
 us, pacēquē cū Deo iniremus, talis
 in quā disciplina, quæ nobis potius pec-
 cantibus erat inferenda i ipsū deuenit.
 C Ut autem nomine disciplinæ iuxta
 proprium eius significatum nobis uti-
 liceat, sic exponam textum. *Disci-
 plina pacis nostræ super eum.* .i. id quo in-
 struimur, & monemur, ut pacem ha-
 beamus cum Deo, cuiusmodi sunt fla-
 gella, castigationes, ac tela, super eū
 .i. super humeros eius imposita fuere:
 iuxta illud psal. Supra dorsum meum
 fabricauerunt peccatores: neq; enim
 sanguine hircorum, aut vitulorum po-
 terant auferri peccata, neq; quantēcu-
 quē, & qualescumq; pœnæ à nobis sub-
 latæ, satis erant ad placandum Deum:
 Nam cum eius bonitas sit infinita, &
 immensa, nō poterat per eas vlla ratio-
 ne placari, & nostri misereri. Vnde
 psal. 39. dicebat propheta. Sacrificiū,
 & oblationem noluisti, aures autem
 perfecisti mihi: cū itaq; neq; legis cul-
 tus, neq; sacrificia, neq; genus ullum
 supplicii ad tollendum peccata nobis
 sufficerent, oportuit Christum offerre
 se ipsum in odorem suauitatis, ut car-
 nis morte perpeffa totum orbem libe-
 raret, & pro nobis omnibus satisfaceret,
 ut omnibus dominaretur, & imperaret.
 Sic ait Paul. 2. ad Corinth. 5. 2 Cor. 5.
 Vnus pro omnibus mortuus est, & ui-
 xit, ut & mortuis, & uiuis imperaret,
 atq; etiam, ut qui uiuunt non amplius
 sibi

Disciplina
pacis nostræ
super deum
hominem.

psal. 128.

psal. 39.

2 Cor. 5.

Tex 3.

psal. 118.

1. Pet. 2.

psal. 85.

Rom. 8.

sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortu-
 us est, & resurrexit. Vnde sequitur.
Et liuore eius sanati sumus. Christus .n.
 ut inquit D. Ambros. fuit plagis, & uer-
 beribus percussus, & attritus, & graui-
 ter infirmatus, sed sua passione abolita
 est infirmitas. quemadmodum sua re-
 surrectione mors ipsa euauit, & nos
 tandem eius liuore, & uulnerum nigro-
 re sanati sumus. à morte. s. & à peccato.
 Et ne q̄s forte suspicaret p ludæis dū
 taxat Christū uulnera, & dolores subi-
 illis, eorumq; fructū, & cōpensationē
 illis tantum applicanda, dicit Propheta
Omnes nos, quasi dicat non solum ipsi
 qui eum crucifiximus, & persecuti sum-
 mus i tam grauē errorem prorupimus
 sed omnes nos quicumq; hac luce cor-
 porali fruimur, quiq; sumus humanæ
 rationis compotes, nulla cuiusuis ge-
 nerationis exceptione habita quasi oues non
 habentes pastorem errauimus, à recto
 tramite discessimus, & in uarios erro-
 res, ac stultitias prolapsi surus: hoc
 etiam fatebatur Propheta psal. 118.
 Erraui sicut ouis quæ perit: Sic etiam
 Apostolus, Petrus prima 2. Eratis sicut
 oues errantes: sed conuersi estis nunc
 ad pastorem, & Episcopum animarum
 uestrarum: Omnes inquam quasi oues
 errauimus, unusquisquē in uiam suā
 declinauit, quisq; pro arbitrio sibi ipsi
 uiuebat, neq; ullus erat qui rectam ui-
 uendi rationem arriperet, aut aliis de-
 monstraret: Et posuit dominus in eo,
 ut solus perferret illud quod nos om-
 nes merēbamur, & quemadmodum
 vnus Pastor pro dignitate rationis præ-
 est centum ouibus, sic ille pro uirtute
 diuinitatis uoluit præesse nobis omni-
 bus. psal. 85. Posuisti (inquit David)
 iniquitates nostras in conspectu tuo.
 hoc est in Christo domino iniquitatem
 omnū nostrū .i. uoluit eum sustinere
 pœnā pro iniquitatibus omniū hominū,
 & quemadmodum alii exponunt ini-
 quitates nostras in conspectu tuo.
 Erant in eum uelut in hostem, ut eū
 perderent, & exterminarent, hoc est
 quod dixit Paul. ad Rom. 8. Deus pro
 nobis omnibus tradidit illum, omnes
 enim peccauimus, & indignus gra-
 tia Dei. Et ne ulla te suspicio, aut ina-

nis opinio fortassis inuadat, quæ existi-
 mes per uim, & metum cuiusmodi pœ-
 nas, & supplicia Christum dominum
 subiisse, uide, nota, & diligenter at-
 de quod sequitur. dicit eū propheta.
*Oblatus est quia ipse uoluit. & non aper-
 ruit os suum sicut ouis ad occisionem duc-
 turus, & quasi agnus coram tondente se
 obmutescet, & non aperiet os suum.*
 Quod ipse semetipsum obtulit ho-
 stiam Deo, ipsemet dicit. uidelicet,
 potestatem habeo ponendi animam
 meam, & iterum sumendi eam, & apud
 Math. 16. Calicem quem dedisti mihi
 pater non uis ut bibam illum? & psal.
 37. per os Dauid dicebat. Ego in
 flagella paratus sum, & dolor meus
 in cōspectu meo semper: Et superius
 dixit Esaias in persona illius. Ego nō
 cōtradico, retrorsū nō abii, & alibi cor-
 pus meū dedi percipientibus, & genas
 meas uellentibus. Et quemadmodum
 dicit etiam D. Aug. Si pati noluisset,
 non fuisset passus, & si non esset passus,
 nec sanguis ille fufus, neq; mundus es-
 set redemptus. Agamus igitur gratias
 (inquit Aug.) & potestati diuinitatis,
 & miserationi infirmitatis eius.
 Et D. Hier. si (inquit) non propria
 uoluntate se ipsum Christus obtulisset,
 qui indicare, & prædicere poterat pro-
 ditorem, qui et Apostolis loquebatur:
 omnes uos scandalum patiemini i me
 in ista nocte? poterat eos qui ad se mis-
 si fuerant declinare; quibus tamen oc-
 currit intrepidus, & ultrò se obtulit
 quem queritis? qui statim cæciderunt
 retrorsum. *Et non aperuit os suum.*
 Proderunt quidem in medium qui-
 dam calumniantes eum, & de heresi
 illum accusantes, quod filium Dei se
 fecerit, & alia multa quæ uidere ē apud
 Euangelistas, ipse tamen ad hæc nihil
 respondit, ut qui nouerat defensionem
 nihil profururam, & præterea ipse no-
 lebat occidi, & comparatus est ab Esa-
 ias, & agno: cui quidem uelut anima-
 li quod solebat Deo frequenter imola-
 ri, & agno qui quamuis & ipse aliquando
 portetur ad uictimam, propter singu-
 larē tñ ipsius Christi innocentiam per-
 agnum figuratur. Et hic profecto est
 ille agnus, de quo loquebatur Ioan-
 cap.

Math. 16.

psal. 37.

Esa. cap. 50.

E

cap. 5. Apoc. & Ioannes baptista apud Ioan. cap 1. Sicut ergo ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondeute se, obmutescet, et non aperiet os suum: Cum enim oues ad tondendum suo quoque tempore adducuntur, et pastores illis nouacula admouent, et ipse interdum quamquam non nihil patiantur gladio pellem attingente, merent, ferunt, & silent, et in quos hoc faciunt non insiliunt, ita Christus conuictus, et blasphemis appetitus, conuictus non regecit, patiens, non est in natus, sed iuste iudicanti rem commisit. quemadmodum testatur etiam Petrus Epist. 1. cap. 2. qui cum malediceret, non maledicebat, cum pareretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniuste. Sub his uerbis duo sunt notanda, quod Christus dicitur ouis, et agnus propter mansuetudinem, et innocentiam: sed notandum, quod eius uellere factum est nobis idumentum, quo nuditatem nobis inuectam a primis parentibus propter peccatum cooperire ualeamus, quod quidem uestimentum est Christus Dominus, quo nos indui, hortabatur apostolus d. Induimini dominum Iesum Christum. Est notandum etiam, quod Christus cum adduceretur coram patre mortem obituro non aperiebat os suum, sed silebat: cum autem uenerit mundum iudicaturus, non amplius tacebit, sed alta, et clara uoce clamabit his, qui a dextris erunt. Venite benedicti patris mei: his uero qui a sinistris. Ite maledicti in igne eternum et c.

De angustia & de iudicio sublati est. generationem eius quis enarrabit? quia abscissus est de terra uiuentium: propter scelus populi mei percussus eum. In his quatuor uersiculis, & in plerisque sequentibus inest maxima difficultas, quia propositiones in his contentæ, nullum uidentur interesse habere ordinem, et consequentiam, fræter tamen Dei auxilio, et bonorum interpretum ope, et operam conabor asserre ueram intelligentiam horum uerborum, constat enim superius prophetam esse locutum de natiuitate, et ortu seruatoris nostri, deinde acerba eius passio, et morte, de qua et iudicium passionis, et mortis causa, et ratione.

A In priori autem uersiculo huius periodi uidetur propheta de gloria, & triumpho; quo Christus de morte, ac de iudicio quo fuit ad mortem iudicatus uerba facere. Vnde dicitur *de angustia*, hoc est de pressura, & cæteris afflictionibus, quas olim pertulit à Iudæis, & Principibus Sacerdotum, & de iudicio pariter, quo fuit iniuste iudicatus, nullo iuris ordine seruato, sublatus est; hoc est ereptus, subtractatus, & liberatus, non amplius inter persecutores, & sicarios detinetur, & per resurrectionem manifestauit gloriam suam, neque sub mortis iugo fuit mancipatus, quemadmodum ipsi existimabant. Alii sic exponunt. *De angustia*, scilicet passionis, et de cursu populi, qui eum comprimebant, & de iudicio iudicatum pertractus est ad mortem. Quæ expositio uidetur coherere cum eo quod scriptum est in Act. Aposto. 8. Vbi Dominus sic habet et hanc propositionem. In humilitate iudicium eius sublatum est, quasi dicitur dum Christus Dominus non ster in humilitate, ac deiectione consisteret, & omni foret destitutus auxilio, neque quis esset, qui illius causam ageret, iudicium de eo a perfidis consiliariis sublatum est, & ad supplicium crucis adductum, quare iuxta hanc expositionem non de gloria, & triumpho ipse, sed consequenter dicitur de passione, & modo, quo fuit morti addictus propheta uaticinatur. Cum postea subdit. *Generationem eius quis enarrabit?* certe id non uidetur consequi ad id quod mox dixit, nisi forte referatur ad priorem uersiculum iuxta priorem expositionem, ut hic ostendatur ipse excellentia, sed antea exponamus oportet particulam istam, de qua, uidelicet generatione loquitur Esaias. **D.** Hier. asserit tres expositiones, ut primo quidem intelligatur de generatione diuina, qua fuit ab æterno genitus a Patre, sine ulla matre: iuxta illud. Ante omnes colles genuit me Dominus. quæ generatio, inquit, Ens. lib. 5. cap. 43 non solum a nullis hominibus, sed ne ab ullis quidem potestatis, quæ sint ultra omnem naturam potest cognosci. Deinde potest etiam intelligi de generatione

Ad. 8.

seruatione temporalis, qua genitus est a matre, sine patre. Neque etiam hæc temporalis generatio potest ab inuicem comprehendere. Alia expositio est, ut per generationem hoc loco intelligamus naturam, & proprietatem illius gentis, aut sæculi, in quo ausi fuerint quidam inferre manus in eum, à quo tot beneficia receperunt. Datur & quarta expositio, ut per generationem, cuius hic meminit propheta intelligamus seriem, progressam, & multitudinem eorum qui per fidem passionis, & mortis Christi futuri sunt participes æternæ hereditatis. iuxta primum intellectum, sic construendi sunt hi uersiculi præsumpti. Si enim loquamur de generatione æterna, dicit Esaias. quis enarrabit generationem illius, qui de angustia, & de iudicio sublati sunt, qui est omnium dominus, & sempiternus? qui inquam ausi fuerunt iudicare illum, & sine ulla causa ad mortem condemnare? quod perpetuam, & uanè isti laborauerunt: At si loquamur de generatione temporalis, qua genitus est de matre sine patre, quis inquam poterit enarrare generationem illius? cæ ipsa uirgo que peperit, neque potuerit percipere, quomodo esset paritura filium: dicit ad Angelum. quomodo fiet istud? quoniam uirum non cognosco? & uix ab Angelo fuerit ei indicatum, neque facile sit iter homines reperire cui hoc misterium fuerit reuelatum, quando nemo nouit patrem nisi filius, neque filium nisi pater, & cui uoluerit filius reuelare, & si quis forte (Deo reuelante) potuerit nosse hoc misterium, narrare tamè, & pro merito explicare, nullus, aut rarus inuenietur, cum neque nos scire possimus, aut explicare quomodo mens nostra, uel itellectus præcipue uerbum quod mente concepit. Dicit ergo Esaias: quis fuit tam demens, & audax, ut fuerit ausus in eum, qui tantum est sublimitatis, & diuinitatis, ut generationem eius tam æternam, quam temporalem, quærat enarrare, inanis iniectæ luxuria alios itellectus huius propositionis. sic expendenda est. De angustia, & de iudicio sublati sunt Christus Dominus: non ster ab iniquis iudicibus, & à populo prauo; neque peruerso: cuius generationem

quis enarrabit? quis inquam poterit sufficienter explicare, quam praua, & peruersa fuerit ista generatio, uel sæculus istud, in quo fuerint ausi homines inferre manus in illum, à quo tot beneficia receperunt, cuius rei obstupescat propheta in hunc sermonem prorupit. Dicunt alii. Generationem eius quis enarrabit? hoc est quis potuerit anquam recensere generationem, progressam, & multitudinem eorum qui sunt credituri in eum, qui de angustia, & de iudicio sublati sunt? possunt meo quidem iudicio omnes istæ expositiones utcumque admitti, sed reuera, quæ priori loco proponitur, uidetur multo conuenientior rei de qua agimus, & uerborum contextui, ut dicamus generationem. u. i. auctoritatem, nobilitatem, & excellentiam illius, qui de angustia, & iudicio sublatus est, quis enarrabit? Sequitur deinde. *quia abscissus est de terra uiuentium: propter scelus populi mei percussus eum:* rursum de passione, & morte Christi Domini uerba facit. d. Ipse esse abscissum, & subtractum de terra uiuentium, quandoquidem ei mortem intulerunt. Non uiuit amplius uita mortali, sed perpetua, & sempiterna uita uiuere temper dicitur. Nam Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, & mors illi ultra non dominabitur, & ita uiuit, quod uita nostra abscondita est cum eo in Deo, & quod hic dicitur abscissus est de terra uiuentium, in actibus apostolorum cap. præallegato sic legitur. tollitur de terra uita eius, sic etiam legit Aug. homil. 36. Tollitur de terra uita eius, quia. s. resurget. Dicitur etiam abscissus de terra uiuentium, aut mortuorum in peccatis existentium, sed de terra uirginæ pura, & munda, uiuificata per spiritum sanctum. luc. 1. Postremo reperit quod supra dixerat, quod posuit Deus in eum iniquitatem omnium nostrum, & quod ipse uulneratus est propter iniquitates nostras. d. hic, propter scelus populi mei percussus eum. ubi dubio procul loquitur pater d. Propter scelus quod perpetravit populus meus, à me peculiariter electus, & tot beneficiis cumulat, percussus eum. in filium meum iuxta illud Ioan. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum

D. August. homil. 36.

cap. 3.

Christus magnus

ad. 8.

Pet. epist. 1. cap. 2.

Tex. 4.

90

Rom. 8.

Tex. 5.

D. Aug.

suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam. Et D. Paul. proprio filio suo non pepercit, sed p nobis omni bus tradidit illū, sed nolim ego ut per populum Dei intelligamus dumtaxat gentem Iudaicam quando non ea sola peccauit, sed uniuersam creaturam rationalem, quandoquidem omnes declinauerunt simul, & non est qui faciat bonum vsq; ad vnū. de scelere autem Iudæorum dictum est aliās Deinde sequitur. *Et dabit impios pro sepultura, & diuitem pro morte sua eo quod iniquitatem non fecerit, neq; dolus fuerit in ore eius.* Antequam exponamus, non est prater eunda dubitatio quædam, quam alibi mouet D. Hier. quoniam si Christi generatio nō potest enarrari, quo modo iugē D. Math. exorditur suū Euangeliū à generatione Christi, & posteaquam enarrauit omnes gnerationes, quæ sant ab Abraham vsq; ad Christum dicit tandem. Christi generatio sicerat. Responder ibi sanctus Doctor, quōd propheta loquitur hoc loco de generatione æterna, qua ab eterno procedit à patre: Euangelista vero loquitur de generatione secundum carnem, quā quā de vtraque potest intelligi dictum prophete ex quo sumpserunt occasionem Iudæi, vt quandoq; dicerent Christus cam venerit nemo sciet vnde sit. Vnde Diuus Aug. d. quod si de Christo ratione diuinitatis tantum loquebantur, verum dicebant; quia profecto nesciebāt vnde sit, ignotabant enim quod ipse procedebat à patre per modum intellectus, & nature, concomitante tamen voluntate, quōd si etiam de eo secundū hominem loquamur, neq; etiam sciebāt quōd modo sit natus à matre sine cuius hominis concubina, quōd iure optimo pones vtriq; generationē dicere poterat se nescire vnde sit, utraq; etiam est mirabilis: mirabilis illa quia sine matre, quia mirabilis illa quia sine patre, alioquin oprime nūderāt Christum secundū hominem vnde esset, i. ex cuius utero prodisset, & a quo natus esse putaretur, & quomodo moueretur quoniam Nazarenus vocabatur: sicut iter vnde sit natus, quia i. Bethleem Iudæ, & i.

A' huic expositioni attestatur etiā Diuus Hier. super hunc locum. Cum ergo dicit. *Dabit impios pro sepultura, & diuitem pro morte sua eo quod iniquitatem non fecerit, neq; fuerit dolus in ore eius.* quare non videbatur dignus mori, & sepeliri, propterea dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua, Iudæos quidem qui fuerunt impii, & iniqui crucifigentes Christum, & uelut hominem immundū, & facinorosum extra ciuitatem sepelierunt, dabit quidem in potestatem Romanorum, & potestea in potestatem, & dominium sempiternum ipsorum inferorum, & diuites in eandem miseriam, & calamitatem adducet, qui largitionibus, & pecuniis corruerunt, primo quidem Iudam, ut traderet Christum dominum, & preceptorem, & postea corruerunt milites qui custodiebāt eius sepulchrū, vt dicerent Christum nequaquam surrexisse sed furatū a discipulis dum ipsi dormirent, sic mihi exponēda videtur ista particula D. autem Aug. hom 36 exponens caput hoc quiquagesimum tertium alio modo exponit. ut per impios, seu malos, qui ad custodiendum sepulcrum Christi fuerunt deputati, intelligat, quos vocat malos, & impios, quia fuere mendaces, & latrones. Pecunia enī attracti, & auaritia cōmoti absconderunt veritatem, & vendiderūt mendacium, & vanitatem: vanitas n. fuit audire, & credere quod ipsi dicebant. Nec solum fuerunt mendaces, & latrones verum etiam proditores: nisi enim fuerant ad custodiendum Sepulchrū Christi Iesu defuncti; ut uigilarent, & sedulo custodirent, ne quis corpus illud furaretur, & tamen ipsi acceperat pecunia a principibus Sacerdotū. dixerunt. Nobis dormientibus uenerūt discipuli eius, & subtraxerūt corpus illud. Dicit ergo B. Aug. d. Mali & impii, aut uigilabatis, & custodire debueritis; aut dormiebatis, & quid sit factum nesciitis. Vnde bene dixit de uobis propheta psal. 20. Cogitauerunt consilium, quod non potuerunt stabilire. Per dicitur enim etiam hoc loco intelligi Aug. Ioseph. ab Arimatia, qui peccatis corpus Iesu ut sepeliret. quare dati sunt

In Christi passione in prii pro sepultura, & diuites p morte dati sūt.

1. expositio.

D. Augustinus Hom. 36.

2. expositio.

D. Aug.

Psal. 20.

3. expositio.

4. expositio.

psal. 68.

Psal. 39.

Ioan: cap. 4.

Tex. 6.

sunt diuites pro morte eius, sepeliuit enim pauperem, in quo diuitias requirebat: quidam alii per malos, intelligūt Gentiles, qui dati sunt pro sepultura, & diuites intelligit Iudæos, qui dicebantur esse referri præceptis legis, ac ditati innumeris beneficiis, hi dati sūt pro morte Christi. i. insequentur tā gentiles, quam Iudæi, qui crediderint in Christum mortuum, & sepultum effectum mortis Christi. Alii per malos, & diuites intelligunt eos qui iunctim debaccati fuerunt in Christū, qui iniquitatem non fecit, & in cuius ore non est inuentus dolus, quia putabant eo extrinsecō, multas sibi diuitias congerere, aut iā congestas detinere, & conseruare: dabit ergo istos deus p sepultura, & pro morte, quippe qui nō modo eū morti tradiderūt, sed ad cumulū, & augmentum opprobrii & ignominie uolebant extra ciuitatem, ubi solebant facinorosos sepelire, etiam & ipsum sepelire, nisi Ioseph ab Arimatia (vt dictum est) vir diues posuerit illud in monumento nouo, in quo nondum quisquam positus fuerat. *Et Dominus uoluit contere eum in infirmitate. i. nō solū uoluit ipsum hominē fieri, & infirmari, demitti, atq; humiliari, & formam serui accipere, sed uoluit ipsum contere, cruciatibus affligere, & omnibus corporis, & animi passionibus exercere, & quasi ad nihilum redigere, ut magis eius humilitas, & patientia demonstraretur. Iuxta illud Psa quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt. quare nulla fuit necessitas in eo qua pateretur, sed sola uoluntas patris, & sua, iuxta dictum psal. 39. Deus ut facerem uoluntatem tuam uolui, & alibi. meus cibus ē ut faciā uoluntatē patris mei. uoluit ergo ipsum contere in infirmitate, qui utique fecit ferre infirmitatem, & cuius, aut quorum illorum quippe a quibus patiebatur. Medicus ferebat infirmitates freneticorum, & cum ipse crucifigeretur, orabat, & dicebat. Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt. Deinde sequitur tex. *Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longeuum,**

A *Et uoluntas Domini in manu eius dirigetur.* Si, pro quia, Christus Dominus posuerit pro peccato, non suo, sed nostro expiando, animam suam. i. vitam suā corporalem, uidebit semen longeuum. i. prolem, & generationem fidelium, qui ei cohererunt in multas æternitates, & in secula seculorum, durabunt in æternum, & nullus erit finis regni eorum; quia granum frumenti cadens in terrā si mortuū fuerit, multū fructū affert, cui grano frumētī Xps cōparat. Sed hęc uerba non ad Christum solū, sed ad omnes fideles possunt referri, uita illud Ioan: *Qui odit animā suam* in hoc mundo, in uitam æternam custodit eam, si quis ergo dederit pro peccato, aut sustando, aut expiando animam suam. i. affixerit corpus suum, & in officio continere toto uitę suę decursu studebit, uidebit semen longeuū iuxta illud psal. 88. Semen eorum in æternum pmanet, & thronus eorum sicut sol in conspectu meo: & rursus: *Ponam in sæculum sæculi semen eorū, & thronum illorum sicut dies sæculi.* *Et uoluntas Domini in manu eius dirigetur,* hoc est uoluntas domini dei patris, in manu eius, hoc est filii, dirigetur: uel uoluntas eius qui posuerit pro peccato animam suam non poterit facere uoluntatem domini, & explere mandata eius nisi in manu domini, & per ipsū dominum sicut ipse dicebat apud Ioan: *sine me nihil potestis facere.* Hęc est autem uoluntas Dei, sanctificatio nostra, quam non nisi per Christum assequi possumus, & obtinere: Aut dicas quod uoluntas domini quæ est salus, & redēptio nostra, quippe qui uult omnes homines saluos fieri, in manu Christi dirigetur, hoc est eius uirtute, & auxilio, qui quidem dixit uti nunc diximus. *Meus cibus est ut facerem uoluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius, quod quidem est redemptio, & recuperatio humani generis, quod peccato primorum parentum tamquam origine, & principio omnis mali perditū erat. Quo autem plenius passionis dominicæ fructum percipiamus, subdit propheta d. *Pro eo quod laborauit anima eius, uidebit, & saturabitur:* En primis effectus*

Io: cap. 12.

psal. 88.

Io: cap. 15.

Opus dei.

F effectus

Fructus pas- esse etus, seu premium suscepti laboris A
sonis Christi & pœnalitatis: deinde - *In scientia sua*
sti. *iustificabit ipse iustus seruus meus multos.*
 En alius. Postremo inquit. *Iniquitates*
ecorum ipse portabit. Christus enim hoc
 loco uocatur iustus, qui solus, & ve-
 rē iustus dicitur. id quod ipse etiam lu-
 das proditor fuit confessus d. Peccaui
 tradens sanguinem iustum. Matth.
 27. & vxor Pilati. dixit ad virum su-
 um, Nihil tibi, & iusto illi. & Acto-
 rum 3. dixit Petrus ad omnem popu-
 lum iudeorum qui concurrebat ad mi-
 raculum ipsius elaudi qui ex vtero ma-
 tris suę bauulabatur. Vos sanctum, &
 iustum virum negastis, & petistis ho-
 micidam donari vobis &c.
 Et Christus est iustus, et iustificans eos
 qui sunt ex fide illius, vocatur etiam
 seruus, vt sapius dictum est, quia sus-
 cepit formam serui, et fuit minister
 voluntatis diuinę. Quare pro eo quod
 laborauit anima eius, idest vita ipsius
 docendo, prædicando, sanitatis con-
 ferendo, miracula operando, ieiuniis,
 et peregrinationibus corpus affligen-
 do, nostra peccata tollerando, deniq;
 pro nobis crucem, et mortem iube-
 undo, *videbit, & saturabitur animus*
eius: videbit inquam fructum fuo-
rum laborum, hoc est multitudinem
credentium, et salubriter operantium,
et saturabitur, idest plenē gaudio re-
plebitur, nec erit amplius quod desi-
deret, vel concupiscat. Et præter hoc
in scientia sua pise iustus iustificabit mul-
tos, hoc est eos omnes, qui eius do-
ctrinam, modum et formam vitę ab
eo præscriptam toto corde voluerint
suscipere iuxta illud psal 118. In to-
to corde meo exquisiui te, ne re-
pellas me à mandatis tuis, & iniqui-
itates eorum i se portabit. i. iustificabit pœ-
nā pro peccato, quā pœnā nos habuimus
quā ferre poteramus, ut sepe dictū est.
 Deinde sequitur. *ideo disperuam ei*
plurimos, & fortium diuidam spolia
pro eo quod tradidit in mortem animam
suaam, et cum sceleratis reputatus est.
 qui cum duobus latronibus fuit cruci-
 fixus, voluit inquam cum sceleratis,
 et iniquis deputari, ut sua uirtute ini-
 quitatem destrueret, et qui, pro nobis

actus est maledictū, quasi noxius inter
 noxios pateretur, factus est inquam male-
 dictū apud Iudeos, quōd ueretur dicere
 Dñm nostrū maxima in inferno tormē-
 ta pati atq; id fuit figura illius disti-
 ctio-
 nis, seu diuersitatis, q̄ futura est i extre-
 mo iudicio, in quo aliqui ad dexterā cū
 Christo regnaturi, alii uerō ad fini-
 stram damnandi locabuntur. Fu-
 it etiam crucifixus inter duos latro-
 nes, ut significaret eos qui sub fide,
 et confessione Christi, vel agone mar-
 tyrii, vel quælibet auctoris discipli-
 nę insinuta subeunt, non eundem om-
 nes finem adipisci, quoniam qui eius
 modi pœnas, aut tormenta, seu quas-
 nis afflictiones pro æterna gloria ge-
 runt, latronis ad dexteram constituti
 fide designantur: qui uerō humanę lau-
 dis intuitu illa patiuntur, sinistri la-
 tronis mentem, ac fidem imitantur,
 et actus. At si respicias intentionem
 Iudeorum Christum dominum cruci-
 figentium, dicimus vnā cum Diuo
 Chryostomo homil. 88, super Mathæ-
 um, hoc eos fecisse, vt demonstraretur
 Christum Iesum fuisse partiepem
 suspicionis, vel opinionis, quę con-
 muniter de duobus latronibus ha-
 bebatur Non ergo absque causa domi-
 nus Iesus uoluit crucifigi, sed alia fuit
 ex Dei ordinatione et alia fecidū Iudę-
 os fuit crucifixus inter duos latrones.
 D *dispartitus est plurimos, hoc est in*
partem, et fortem hereditatis suę. Dis-
partitus est inquam, fructus passionis
Christi in plurimos. Dicit plurimos
non omnes, quia non omnes sunt
prędestinati ad vitam æternam, ne-
que etiam omnes obediunt Euangeli-
o, et præterea quemadmodum per
Adam peccatores constituti sunt mul-
ti, ita in scientia, vel obedientia Chri-
sti, qui didicit ex his quę passus est obe-
dientiam, iusti constituentur multi: ad
Rom. 6. Aut dicas ex Diuo Augusti-
no ex 20. libro de Ciuitate Dei, cap.
23. scripturam sacram frequenter ac-
cepere multos pro omnibus; nam A-
braę dictum est. patrem multarum gē-
tium te constitui. Et tamen alibi di-
citur. In semine tuo benedicentur om-
nes gentes terrę, quia obedisti voci
meę.

*vt habetur
 in Hist. B. Si-
 monis Tit-
 den.*

Ionæ. 4. meę. Sic etiam dicitur Ionæ 4. Deus
 multæ miserationis, idest omnis, ubi
 accipit multum pro omni. Sic etiam
psal. 53. Multa fecisti tu Domine,
 quis similis tui? multa idest omnia. Sic
 etiam habemus apud hunc prophetā
 in calce huius capituli, quōd scili-
 cet ipse Christus peccata multorum
 tulit, idest omnium. Et apud Math.
Math. 20. capite 20. Christus poluit animam su-
 am i redemptionem pro multis, (intel-
 lige) pro omnibus. Apud Marcum.
Marc. 14. Hic est sanguis meus, qui pro mul-
 tis effundetur in remissionem pecca-
 torum (pro multis) idest pro omni-
 bus. Et apud Lucam dixit Christus
 Marię Magdalenę. Remittuntur tibi
 peccata multa (multa) idest omnia.
 Et multa alia loca in sacris literis fa-
 cile est reperire, vbi multa, vel plura
 aut plurima accipiuntur pro omni-
 bus: Et vt vno verbo dicamus, Chri-
 stus pro omnibus sufficienter est pas-
 sus, et pro omnibus fuit cum Dæmo-
 ne congressus, efficienter autem
 pro multis mortem sustinuit. Cum
 itaque dicit hoc loco propheta in per-
 sona Dei. Dispartiam plurimos, intel-
 ligendus est (plurimos) idest omnes,
 sufficienter quidē non autem efficien-
 ter, seu efficaciter. Aliqui uerō dicūt
 prophetam sic esse locutum qm̄ multo
 plures, et quidem plurimi erūt Gentiles
 conuersi ad fidem, quā fuerint Iudæi
 auersi, et contrarii ipsi fidei, et veritati.
D. Aug. lib. 1. Deinde dicit. *Et fortium diuidet spolia,*
1 de cōsen. i. Dæmonū uires, et captiuos diuidet.
Euang. cap. 31. Sic enim exponit D. August. lib. 1. de
 consensu Euangelistarum. cap 31. sic
 enim dicit, quōd Deus fortium par-
 titur spolia, cum ea quę Diabolus,
 et Dæmones possidebant, per Eccle-
 siarum suarum fabricas, et quosli-
 bet necessarios usus illis expulsis, pro-
 ditifq; distribuit. diuisit etiam spolia,
 cum quibusdam ex suis discipulis, &
 uerbi Dei ministris commissa erit, et
 concredita vna Prouincia, quibusdam
 altera, sic de singulis, uelut optimē de-
 clarat Illustrissimus Dominus Cardu-
 nalis Baronius in suis Ecclesiasticis an-
 nalibus, sub anno Christi 44. cap. 20. et
 sequentibus, vbi ostendit, quæ cuique

A Apostolorum fuerit commendata Pro-
 uincia ad predicandum uerbum dei, ut
 meleri homines, et plusquam infelici-
 ces, errore iam concepto, et infidelitate
 oppressi denudentur, et induantur do-
 minum Iesum Christum: vel diuidet
 spolia fortium, idest labores Apostolo-
 rum, qui dicuntur fortes, et constātes
 in impugnatione Demonum, in expul-
 sione uitiatorum, et in imprimēdis: fi-
 dei ueritate in mentibus quorumcum-
 que hominum. Dicit Lyra. Diuidet spo-
 lia, quia deducet Patres de Limbo, quod
 fecit in sua resurrectione Christus Do-
 minus. Diuidet etiam spolia fortium,
 quia alii datur sermo sapientię, alii ser-
 mo scientię. Et sic de aliis donis, di-
 stributis unicuiq; illorum, secundum
 mensuram donationis Christi. Vel dū
 fecit alios Apostolos, alios Euangeli-
 stas, alios Doctores, et Pastores, etc.
 Et hanc diuisionem, siue partitionem fe-
 cit Christus Dei filius, uelut suę virtu-
 tis, et maiestatis, ac potentię author,
 ac distributor: ideo dixit. *Dispartiam ei*
plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo
quod tradidit in mortem animam suam, &
cum sceleratis reputatus est.
 Vbi notandum quōd non ab re, nec ab-
 seq; misterio dicit Textus. *Dispartiam ei*
plurimos. quę uerba uelut a patre dicta,
 qui demonstrat se daturum filio hanc fa-
 cultatem, seu potentiam, vt plurimos
 sibi asciat, et multas gentes ad se alli-
 ciat, et trahat, et inter plurimos, siue tot
 gentes ipse quoq; accipiat sortem, et fiat
 particeps hereditatis æternę, et bono-
 rum cœlestium, vt quemadmodum dixit
 Apo. Pau. sit ipse primogenitus in
 multis fratribus. At uerō ne quis fortē
 crederet solius Dei patris fore hoc mu-
 nus, et potestatem facere hanc distribu-
 tionem plurimorum, seu multorū, aut
 etiā primarios ipsi filio tribuere, et nō
 ipse filius id facere posse crederetur, sub-
 dit. *Et fortium diuidet spolia* q. d. Ille qui
 fortium diuidet spolia, dispartiet etiā
 plurimos, et distribuet uirtutes, et dona
 Ciuitates, et Regna, iuxta beneplaci-
 tum uoluntatis suę, propterea dicit De-
 us pater. dispartiam ei. i. filio, quo osten-
 dat se omnia per filiū operari, quia qui-
 dē ratione filius uocatur brachiū domi-
 ni,

ni, ut in principio huius cap. dictū est. **A** Dicit postmodū. *Pro eo quod tradidit in mortem animam suam & cum sceleratis reputatus est.* Ob hæc tria facinora, scilicet res magnificentissimæ, et præclarissimæ gestas humano captiur prorsus imperceptibiles, Dei filius homo factus consecutus est hoc præmiū, quod scilicet data est ei vniuersorū potestas, & quod Ciuitates, et Regna & quod lōgē præstantius est, spiritus sancti dona, & virtutum præmia posset suis ducibus & ministris, ac sectatoribus, ut velit elargiri. Quod non immerito David præuidendo, & præcipiendo præmōstrauit, cū dixit. Omnes gentes plaudite manibus, iubilante Deo in voce exultationis, quoniam dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram, subiecit populos nobis, &c. Quæ igitur fuerunt ex actiones, quibus Dei filius homo factus, est consecutus, tam amplum ius, ac dominium, illis verbis declaratur. *Pro eo quod tradidit in mortem animam suam.* Quod scilicet qui est summē iustus, & iustitia ipsa, ac alios iustificans, tradiderit in mortem animam suam, ut scilicet voluerit, uelut impius occidi, & inter sceleratos deputari, vel annumerari, & pro eisdem deniq; Deum patrem exorare, ut videbitur. Vix enim pro iusto quis moritur ut ait Paulus ad Roma. 5. at ipse iustus pro iniustis voluit occidi, hoc est quod tandem subdit. *Peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit.* Peccata (inquam) multorū tulit, efficiens, omnium verò sufficienter, illorum scilicet, qui ei corde, & animo firmiter adheferunt, eorum (inquam) peccata, id est penas, & supplicia, quæ pro eorum peccatis, & sceleribus eos pati oportebat, ipse sustinuit in corpore suo super lignum crucis, *Pro transgressoribus rogauit,* rogauit inquam Deum patrem, ut haberetur Lucæ 23. d. Pater dimitte illis, quia nesciunt, quid faciunt. Pro illis transgressoribus orauit, qui verè transgressores fuere, crucifigendo ipsum, id quod fuit summum, & numquam amplius auditum, scelus, & flagitium ad cuius vocem dicunt Nazarei multa millia Iudeorum, qui astabant circa cru-

cem crediderunt, & Lucas ait quod illi qui astabant, & viderunt quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Super his verbis Esaiæ Prophetæ ego puto esse tantisper digrediendum, ut mysterium quod in his verbis latet plenius agnoscamus, videre enim congruum est, qui fuerint isti transgressores, pro quibus Christus rogauit, deinde si fuere transgressores quam ob causam Christus Dominus, qui iustitiam dilexit, rogauit pro eis.

B Constat enim, & videtur valde iustum, & rationale homines sceleratos, & legum transgressores debere potius ob sua scelera puniri, quam illis penam condonari, hoc quidem patet per Ezech. 12. Da bono, & non recipies peccatorem. Item Jeremias 7. dicitur. Tu ergo noli orare pro populo hoc, inquit deus, & non obstitas mihi, quia non exaudiam te.

C Item David imprecabatur inimicis suis, & male agentibus dicens. Erubescant, & conturbentur omnes inimici mei, conuertantur, & erubescant valde velociter. Et psal. 57. Latabitur iustus, cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Item Ioannis in Apocalip. dicitur. Est peccatum ad mortem pro eo non roget quis. Et omnibus est confessum pro excommunicatis, & pro iis, qui committunt crimen læsæ maiestatis non esse orandum, eiusmodi fuere qui crucifixerunt Christum, igitur pro eis non est orandum. Postremo videatur imprecatio quam facit regius Propheta David psal. 108. aduersus eiusmodi maledicos, & transgressores presertim cum dicit. Induantur, qui detrahunt mihi pudore, et operiantur sicuti di-

D ploide confusione sua, et in principio capitis magis explicat eorum uerborum cum inquit: locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, et expugnauerunt me gratis. Pro eo ut me diligerent detrahebant mihi. Sequitur tamē. ego autē orabā. Hoc est quod dicitur, cur v3 Christus rogauerit pro eis; sed prius videamus, qui fuerint isti transgressores,

E

A sgressoribus, pro quibus signatè orauit, si volumus respicere conditiones hominū citra cōtrouersia omnes nos (ut inquit propheta hoc in loco) quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit; & alibi omnes peccauerunt & egent gloria Dei: quod autem attinet ad presens quæsitum, dicimus multos fuisse, qui transgressi sunt leges, & pactum, & qui contra omnem iustitiā conuenerunt, & congregati sunt aduersus Dominum, & aduersus Christum eius, & primus quidem, qui fuit molitius, aut potius orditus necem Christi, fuit vnus ex discipulis suis, videlicet Iudas Iscarioth, qui cum vidisset Mariam Magdalenam effudisse libram vnguenti nardi pistici præciofi super caput, & pedes ipsius Christi, indignatus dixit, illud vnguentum potuit vendi trecentis denariis, & dari egenis. Hoc autē dixit (inquit Ioannes) non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat & oculos habens, ea quæ mittebantur portabat. Hic itaque indignatus accessit ad Principes Sacerdotum, & dixit. Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? At illi constitutis ei triginta argenteis consenserunt, ut in manus eorum traderetur; Accessit ergo ad Christum vnā cum ministris missis à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi dicens illis, quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & confestim accedens ad Iesum dixit. Ave Rabbi, & osculatus est eum, & tunc accesserunt ministri, & manus iniecerunt in ipsum, & tenuerunt eum.

Secundo loco fuit Pilatus, qui tradidit ipsum principibus Sacerdotum, ut crucifigeretur, ut habetur Ioannis 19. quamuis enim Pilatus semel, atque iterum fuerit confessus se nullam in eo causam mortis inuenisse, tribus tamen ex causis potissimum recessit à sententia. Primum, quia dicebat ipsum fuisse transgressorem legis, prohibentem tributa dari Cæsari, & facientem se Regē. Sed per hæc Pilatus detestabatur ipsum morti tradere; sed alia via illorum petitioni satisfacere. Propterea cum vidissent Pōtiffes, & ministri Pilatum horrere dare Christo necem,

A clamabant dicentes: crucifige, crucifige eum, quandoquidem nos legem habemus, & secūdum legem debet mori, quia filium Dei se fecit: quæ verba cum Pilatus audisset, magis timuit, ut haberetur Ioan. 19. Sed dubiū est ob quæ rē, vel ob quæ causā Pilatus magis timuit audita iustitia legis: dicit Caiet. Pilatū timuisse nisi faceret Christū crucifigi, se aliquod supplicium passurū uelutis, quod non faceret iustitiā. Alii verò dicunt, ut d. **B** Aug. trac 107. sup Ioan. et Chryl. quod Pilatus timebat ne forte uerum esset quod dicebatur, ut scilicet Christus Dñs verè diceretur Deus, aut filius Dei, quoniam cū ipse esset Idolatra, potuit opinari ipsum esse aliquem Deum quemadmodum ipsi fingebant Herculem, aut Iouem, aut quemquam alium, & uerebatur inique agere si permisisset eum crucifigi, Iudæi autem videntes illum esse perplexum, & ancipitem, iniecerunt illi alium scrupulum dicentes: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris, quia omnis, qui se Regem facit contradicit Cæsari. Hæc fuit ratio uel accusatio, quæ mox mouit ipsum Pilatum ad ferendam sententiā aduersus Christum, quoniam, ut inquit Augustinus magis timuit, ne contemneret Cæsarem, aut thorem potestatis suæ, quam legem gentis alienæ: quod igitur non fecerat propter crimen læsæ maiestatis ipsi Christo imputatum, neque etiam propter usurpatam diuinitatem fecit, ne Cæsaris indignationem incurreret.

Tertio loco, & hoc omnium primo & præcipuo, Principes Sacerdotum, & Seniores populi tradiderunt Christum, ut inquit Pilatus Ioannis 18. Genis tuæ, & Pontiffes tui tradiderunt te mihi.

Quarto loco fuerunt milites, & ministri, qui crucifixerunt eum, qui longe minus, quam alii peccauerunt: Iudas enim ut diximus, peccauit ex auaritia, & cupiditate tradendo in manus Iudeorum Dominum, & præceptorem suum. Pilatus peccauit ex timore, & metu, ne amitteret gratiam Cæsaris, cuius vicem gerebat: ministri, & milites peccauerunt insu prædis: at princeps Sacerdotum peccauerunt ex odio, & inuidia, & sic multo magis quam alii

Psal. 46.

Tex. 8.

Rom. 5.

Luc. 23.

Rom. 3.

cap. 12.

Matth. 26.

Ioan. 19.

Ezech. 12
Ierem. 7.

psal. 6.

psal. 57.

Iann Apoc

David psal.
108.

Ioan. 19.

Aug. 107.

Ioan. 18.

transgressoris notā obierunt. De ministris autem refert Ioannes quod plebētes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum, & dicebant ei. Aue Rex Iudæorum, & dabant ei alapas, quare si ipsi non tradiderunt Christum, saltem grauius, & vehementer iniuria affecerunt. Ceteri uero Iudæorum, qui erant inferioris classis non parum, & ipsi uere transgressores, qui criminabantur eum, & magnis uocibus clamabant dicentes: tolle, tolle, crucifige eum. Neque etiam puto eius discipulos fuisse omnino immunes ab hoc peccato commissiue saltem, & si non cōmissiue, propterea quod relicto eo, omnes fugerunt.

Marc. 13. Marc. 13. Sed dices qua ratione potest dici eos, qui tradiderunt Christum tam grauius peccasse; quando legitur apud Apostolum Paulum quod etiam Pater trididit ipsum, sic enim scribitur ad Romanos. 8. Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum Quinimō Christus ipse ut habetur Esaiæ

Esai. cap. 53. cap. 53. tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est; Sed facile potest aduerti quod non eadem ratione Pater, & filius in morte conueniunt, qua ceteri, quos mox enumerauimus.

Constat enim uoluntarie Christum Dominum mortem obisse, & Patrem omnipotentem eum tradidisse, ut scilicet redimeret humanū genus. Querere autem si potuit ipse Deus absque morte filii ipsum redimere non est præsentis speculationis. Difficultas tamen à nobis proposita est, ut queramus causam, ob quam Christus rogauit pro illis transgressoribus, quos grauius deliquisse non est dubitandum, legibus enim cautum est ut earum transgressores, & malefici puniantur, iuxta illud: maleficos non patieris uiuere, & Esaias inquit miseremur impio, & non discet

Isidorus l. 1. Isidorus libro quinto cap. 20. inquit: factę sunt leges, ut earum mentem humana coherceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidatio suppliciorum, & in ipsis nocendi cupiditas: non ergo uidetur rationi congruum, & iustitię consonum, ut Christus pro trā-

gressoribus exoraret. Videamus ergo causam. Dicimus autem Dominum pro illis rogasse, ut habetur Lucę 23. cap. quia per ignorantiam peccauerunt, sic non habetur ibi. Pater dimitte illis, quia nesciunt, quid faciunt; duo ergo sunt, nobis uidentia; Alterum si qui Crucifixerunt Christum ignorauerunt quid agerent, nec ne. Reliquum numquid eorum ignorantia ea fuerit, ut potuerint excusari à peccato, uel à pena peccati.

Petr. ad 3. Quod actinet ad primum. D. Petrus ad Romanos 3. habens sermonem ad multitudinē Iudæorū hæc uerba dixit. Vos sanctum, & iustum negastis, & petistis uirum homicidam donari uobis, authorem uero uitę interfecistis, quę Deus suscitauit à mortuis cuius nos testes sumus, & postea subdit. Nunc fratres scio quia per ignorantiam fecistis sicut, & principes uestri. D. Paulus 1. ad Thimotheum. 1. fatetur se misericordiam consecutum à Deo, quia ignorans fecit persequendo Christum, & eius discipulos, ac ministros, ut B. Stephanus cuius neci fuit consentiens. Item 1. ad Corinthios. nos loquimur sapientiam quam nemo principum huius seculi cognouit, si enim cognouissent, numquam Dominum glorię crucifixissent. Et ad Romanos c. 10. habet hæc uerba uoluntas cordis mei, & obsecratio ad Deum sit pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem dei habent, sed non secundum scientiam. Præterea non solum Iudæi & alię gentes, quę erant alienę à cognitione Dei non cognouerunt Christum esse filiū Dei, sed neque etiam eius discipuli, quoniam ut habetur Lucę

Luc 18. 18. cap. Dum Christus loqueretur eis de morte, & resurrectione sua, nihil horum intellexerunt. Et Lucę ultimo, illi duo discipuli, qui ibant in Emaus dicebant. *Luc. 24.*

Luc. 24. Nos sperabamus, quod ipse esset redēpturus Israel, & nunc tertia dies est hodie: quo hæc facta sunt: patet ergo e his, Iudæos ignorauisse Christum esse uerum Messiam, et uerum filium Dei, non ergo inconuenit ut Christus Dominus clemens, & misericors pro eis rogauerit. Contra uero multę sunt auctoritates, quibus probatur eos nequaquam fuisse

Luc. 23. fuisse ignaros diuinitatis Christi; & primo quidem Saluator Ioannis 1. 5. habet hæc uerba. Si non uenissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberet. Sic etiam si non fecissem in eis opera, quę nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem, & uiderunt, & oderunt, & me, & patrem meum. Idem Ioannis 5. dicebat. Scrutamini scripturas, quoniam ipse testimonium perhibent de me: Præterea Mathei 21. cum pater familias accessisset ad uinam ut acciperet fructus eius agricolę uidentes eum dixerunt inter se, hic est hæres, uenite occidamus eum, & habebimus hereditatem eius. Vbi per agriculas uoluit Dominus designari principes Sacerdotum, Scribas, & Phariseos qui cognouerunt heredem, id est Christum filium Dei, nec dubium quod per hunc heredem eum oportet intelligere cui dictum est psal. 2. postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam: cui paulò ante dixit filius meus es tu, ego hodie genui te, quę omnia citra controuersiam intelliguntur de Christo filio Dei. Denique cum sumus Sacerdos, ut habetur Marci c. 14. interrogauerit Christum, & dixerit tu es Christus filius Dei benedicti? Christus respondit. Ego sum; & subdit, & uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cęli, Quod etiam reliqui, qui cooperati sunt in necem Christi potuerint excusari, & miraculis, ac doctrina cognoscere ipsum esse Messiam, aut saltem uirum iustum, & bonum. habemus ex euāgelio Ioannis, ubi ipse dicit quod de turba multi crediderunt in eum. Et Pilatus ut habetur etiam apud Ioannē cap. 19. dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Iudas postquam penitentia ductus reuoluit triginta argenteos dixit. Peccaui tradens sanguinem iustum. Multi etiam ex plebe cognouerunt Christum esse Messiam, & filium Dei, sed seducti à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi receperunt ab eo, quem admodum etiam quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Synagogam non cōfitebantur: quod. n. multi ex Iudæis per signa, &

Ioannis 5. fuisse ignaros diuinitatis Christi; & primo quidem Saluator Ioannis 1. 5. habet hæc uerba. Si non uenissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberet. Sic etiam si non fecissem in eis opera, quę nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem, & uiderunt, & oderunt, & me, & patrem meum. Idem Ioannis 5. dicebat. Scrutamini scripturas, quoniam ipse testimonium perhibent de me: Præterea Mathei 21. cum pater familias accessisset ad uinam

Math. 21. ut acciperet fructus eius agricolę uidentes eum dixerunt inter se, hic est hæres, uenite occidamus eum, & habebimus hereditatem eius. Vbi per agriculas uoluit Dominus designari principes Sacerdotum, Scribas, & Phariseos qui cognouerunt heredem, id est Christum filium Dei, nec dubium quod per hunc heredem eum oportet intelligere cui dictum est psal. 2. postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam: cui paulò ante dixit filius meus es tu, ego hodie genui te, quę omnia citra controuersiam intelliguntur de Christo filio Dei. Denique cum sumus Sacerdos, ut habetur Marci c. 14. interrogauerit Christum, & dixerit tu es Christus filius Dei benedicti? Christus respondit. Ego sum; & subdit, & uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cęli, Quod etiam reliqui, qui cooperati sunt in necem Christi potuerint excusari, & miraculis, ac doctrina cognoscere ipsum esse Messiam, aut saltem uirum iustum, & bonum. habemus ex euāgelio Ioannis, ubi ipse dicit quod de turba multi crediderunt in eum. Et Pilatus ut habetur etiam apud Ioannē cap. 19. dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Iudas postquam penitentia ductus reuoluit triginta argenteos dixit. Peccaui tradens sanguinem iustum. Multi etiam ex plebe cognouerunt Christum esse Messiam, & filium Dei, sed seducti à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi receperunt ab eo, quem admodum etiam quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Synagogam non cōfitebantur: quod. n. multi ex Iudæis per signa, &

Psal. 2. postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam: cui paulò ante dixit filius meus es tu, ego hodie genui te, quę omnia citra controuersiam intelliguntur de Christo filio Dei. Denique cum sumus Sacerdos, ut habetur Marci c. 14. interrogauerit Christum, & dixerit tu es Christus filius Dei benedicti? Christus respondit. Ego sum; & subdit, & uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cęli, Quod etiam reliqui, qui cooperati sunt in necem Christi potuerint excusari, & miraculis, ac doctrina cognoscere ipsum esse Messiam, aut saltem uirum iustum, & bonum. habemus ex euāgelio Ioannis, ubi ipse dicit quod de turba multi crediderunt in eum. Et Pilatus ut habetur etiam apud Ioannē cap. 19. dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Iudas postquam penitentia ductus reuoluit triginta argenteos dixit. Peccaui tradens sanguinem iustum. Multi etiam ex plebe cognouerunt Christum esse Messiam, & filium Dei, sed seducti à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi receperunt ab eo, quem admodum etiam quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Synagogam non cōfitebantur: quod. n. multi ex Iudæis per signa, &

Marc. 14. interrogauerit Christum, & dixerit tu es Christus filius Dei benedicti? Christus respondit. Ego sum; & subdit, & uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cęli, Quod etiam reliqui, qui cooperati sunt in necem Christi potuerint excusari, & miraculis, ac doctrina cognoscere ipsum esse Messiam, aut saltem uirum iustum, & bonum. habemus ex euāgelio Ioannis, ubi ipse dicit quod de turba multi crediderunt in eum. Et Pilatus ut habetur etiam apud Ioannē cap. 19. dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Iudas postquam penitentia ductus reuoluit triginta argenteos dixit. Peccaui tradens sanguinem iustum. Multi etiam ex plebe cognouerunt Christum esse Messiam, & filium Dei, sed seducti à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi receperunt ab eo, quem admodum etiam quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Synagogam non cōfitebantur: quod. n. multi ex Iudæis per signa, &

Ioan. ca. 7. interrogauerit Christum, & dixerit tu es Christus filius Dei benedicti? Christus respondit. Ego sum; & subdit, & uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cęli, Quod etiam reliqui, qui cooperati sunt in necem Christi potuerint excusari, & miraculis, ac doctrina cognoscere ipsum esse Messiam, aut saltem uirum iustum, & bonum. habemus ex euāgelio Ioannis, ubi ipse dicit quod de turba multi crediderunt in eum. Et Pilatus ut habetur etiam apud Ioannē cap. 19. dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Iudas postquam penitentia ductus reuoluit triginta argenteos dixit. Peccaui tradens sanguinem iustum. Multi etiam ex plebe cognouerunt Christum esse Messiam, & filium Dei, sed seducti à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi receperunt ab eo, quem admodum etiam quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Synagogam non cōfitebantur: quod. n. multi ex Iudæis per signa, &

Ioan. 19. interrogauerit Christum, & dixerit tu es Christus filius Dei benedicti? Christus respondit. Ego sum; & subdit, & uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cęli, Quod etiam reliqui, qui cooperati sunt in necem Christi potuerint excusari, & miraculis, ac doctrina cognoscere ipsum esse Messiam, aut saltem uirum iustum, & bonum. habemus ex euāgelio Ioannis, ubi ipse dicit quod de turba multi crediderunt in eum. Et Pilatus ut habetur etiam apud Ioannē cap. 19. dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Iudas postquam penitentia ductus reuoluit triginta argenteos dixit. Peccaui tradens sanguinem iustum. Multi etiam ex plebe cognouerunt Christum esse Messiam, & filium Dei, sed seducti à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi receperunt ab eo, quem admodum etiam quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Synagogam non cōfitebantur: quod. n. multi ex Iudæis per signa, &

Ioan. 19. interrogauerit Christum, & dixerit tu es Christus filius Dei benedicti? Christus respondit. Ego sum; & subdit, & uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cęli, Quod etiam reliqui, qui cooperati sunt in necem Christi potuerint excusari, & miraculis, ac doctrina cognoscere ipsum esse Messiam, aut saltem uirum iustum, & bonum. habemus ex euāgelio Ioannis, ubi ipse dicit quod de turba multi crediderunt in eum. Et Pilatus ut habetur etiam apud Ioannē cap. 19. dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Iudas postquam penitentia ductus reuoluit triginta argenteos dixit. Peccaui tradens sanguinem iustum. Multi etiam ex plebe cognouerunt Christum esse Messiam, & filium Dei, sed seducti à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi receperunt ab eo, quem admodum etiam quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Synagogam non cōfitebantur: quod. n. multi ex Iudæis per signa, &

Ioan. 19. interrogauerit Christum, & dixerit tu es Christus filius Dei benedicti? Christus respondit. Ego sum; & subdit, & uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cęli, Quod etiam reliqui, qui cooperati sunt in necem Christi potuerint excusari, & miraculis, ac doctrina cognoscere ipsum esse Messiam, aut saltem uirum iustum, & bonum. habemus ex euāgelio Ioannis, ubi ipse dicit quod de turba multi crediderunt in eum. Et Pilatus ut habetur etiam apud Ioannē cap. 19. dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Iudas postquam penitentia ductus reuoluit triginta argenteos dixit. Peccaui tradens sanguinem iustum. Multi etiam ex plebe cognouerunt Christum esse Messiam, & filium Dei, sed seducti à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi receperunt ab eo, quem admodum etiam quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Synagogam non cōfitebantur: quod. n. multi ex Iudæis per signa, &

Ioan. 19. interrogauerit Christum, & dixerit tu es Christus filius Dei benedicti? Christus respondit. Ego sum; & subdit, & uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cęli, Quod etiam reliqui, qui cooperati sunt in necem Christi potuerint excusari, & miraculis, ac doctrina cognoscere ipsum esse Messiam, aut saltem uirum iustum, & bonum. habemus ex euāgelio Ioannis, ubi ipse dicit quod de turba multi crediderunt in eum. Et Pilatus ut habetur etiam apud Ioannē cap. 19. dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Iudas postquam penitentia ductus reuoluit triginta argenteos dixit. Peccaui tradens sanguinem iustum. Multi etiam ex plebe cognouerunt Christum esse Messiam, & filium Dei, sed seducti à principibus Sacerdotum, & Senioribus populi receperunt ab eo, quem admodum etiam quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Synagogam non cōfitebantur: quod. n. multi ex Iudæis per signa, &

CAPVT QVINQVAGESIMVM
QVARTVM.

populi, & quicumq; eruditi in lege, dubio procul non cognouerunt Iesum esse Messiam, multo minus filium Dei, potuerunt tamen, & debuerunt nosse, sed excecati odio, & inuidia, & graui quadam indignatione cognoscere noluerunt: puto tamen aliquos ex his melius dispositis cognouisse Christum esse Messiam, & verum Deum. Minores verbò, vt puto pro maiori parte non cognouerunt, & ipsi Christum Iesum esse Messiam, non quia noluerunt, sed quia neglexerunt ob socordiam, & inertiam quandam procuradè salutis, & velur hi, quibus satis erat imitari mores, & vestigia maiorum, & toti pendere ab ore viri. Existimo tamen maiorem partem ex his inuidia quadam, & indignatione erga Dominum Iesum eorum peccata reprehendentem, & quãdoq; flagris verberantem non cognouisse, vel noluisse cognoscere Christum Dominum vt etiam dixit Diuus Stephanus act. cap. 7. Sic ergo dicere possumus omnes istos ignorasse, quid fecerint, vel quia noluerunt, vel quia neglexerunt, aut parum admodum curauerunt, & pro omnibus istis legimus Dominum nostrum, patrem rogauisse. At dices, quomodo Patrem Christus rogabat? Patet ignosce illis quia nesciunt quid faciunt: si propterea nescierunt, quia noluerunt aut neglexerunt: cum presertim apud Regium prophetam fiat hæc imprecatio aduersus hoc hominum genus, cum inquit. Effunde Domine iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt. & Osee 4. cap. inquit Deus, quia tu scientiam repulisti, & ego repelam te ne sacerdotio fungaris mihi: Dicendum pro vltima resolutione huius dubii, quod re vera Christus rogauit pro illis, quia profecto nescierunt quid facerent: quia ut diximus inuidia excecati, & ebrietate absorpti vt habetur cap. 28, non cognouerunt, id est non pene-

trarunt, neq; vltimum finem attigerunt, quam graue peccatum, & ignominiosum scelus sit offendere Deum, qui nos creauit, qui nos redemit, & ut rediret de cælo descendit, humanam naturam assumpsit, peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit, & perpetuo orat. Nescierunt inquam, & non cognouerunt Iudæi quam maxima esset futura pernicies mittere manum in Christum Dei, & occidere filium eius, quem admodum nos omnes qui nostris sceleribus, & flagitiis Deum offendimus: Quò nos perpetuo tenemur præcari Deum, dimittite nobis debita nostra, qui à concupiscentia illecti, & attracti. Deum numquam non offendimus? Quod igitur Deus rogauerit pro ipsis, nulli sit mirum, quoniam quod docuit uerbo, uoluit exemplo perficere, nam Matth. 5. sic præcepit. d. Diligite inimicos uestros, & orate pro persequentibus vos. Ad rationes autem, & auctoritates quas adduximus ad probandum nõ licere ulli rogare pro peccatoribus & scelestis hominibus quia uideretur fieri contra leges, & iustitiam, paucis uerbis potest respõderi: primo quod sit oratio pro eis, nõ ut liberentur à pœna, sed ut caueant à culpa: Vel dicendum quod oratio non fit pro eis, qui uolunt permanere in peccato, & in illo usq; ad finem persistere, & in infidelitate permanere: De hoc geure peccati loquebatur Apostolus Joãnes, cum dixit. Est peccatum ad mortem, pro eo (dico) non roget quis: notat tamen D. Tho. non prohiberi quemquam rogare pro quibuscumq; peccatoribus, dum sunt in hac uita, sed pro obduratis in peccato mortali dicit ipse, non est cuiuscunq; hominis rogare, sed solum perfectorum; in questionibus de libero arbitrio q. 24. ar. 11. & per hæc facile potest responderi ad quas cumq; alias auctoritates adductas, uel possibiles adduci ad hanc difficultatem. Et de hoc satis ad presens.

Matth. 5.

D Thom in
q disp. 9. ar.
11.

LAVDA sterilis qua non parit, decanta laudem, & hynni, qua non pariebas: quoniam multi filii desertæ magis quam eius, qua habet uirum, dicit Dominus. Dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas: longos fac funiculos tuos & clauos tuos consolida. Ad dexteram enim & ad leuam penetrabis, & semen tuum Gentes hereditabit, & Ciuitates desertas inhabitabit. Noli timere quia non confundetur, neque erubescet: non enim te pudebit, quia confusionis adolescentiæ tuæ obliuisceris, & opprobrii inuiditatis tuæ non recordaberis amplius. Quia dominabitur tui, qui fecit te, Dominus exercituum nomẽ eius: & redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terra uocabitur. Quia ut mulierem derelictam, & meretrem spiritu uocauit te Dominus, & uxorem ab adolescentiâ abiectã, dixit Deus tuus. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redemptor tuus Dominus. Sicut in diebus Noë istud mihi est, cui iuravi ne inducerem aquas Noë ultra super terram: sic iuravi, ut non irascer tibi, & non increpem te. Montes enim commouebuntur, & colles contremiscent: misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non mouebitur: dixit miserator tuus Dominus. Paupercula tempestate conuulsa absq; ulla consolatione. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in Saphiris, & ponã iaspide propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. Vniuersos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis tuis. Et in iustitia fundaberis: recede procul à calumnia: quia non timebis, et à pauore, quia non appropinquabit tibi. Ecce accola ueniet, qui non erat mecũ, aduena quondam tuus adiungetur tibi. Ecce ego creau fabrum sufflantem

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Insufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum, & ego creavi interfectorem ad disperdendum. Omne vas, quod factum est contra te, non dirigetur. & omnem linguam resistentem tibi in iudicio, iudicabis. Hac est hereditas servorum Domini, & insititia eorum apud me, dicit Dominus.

EXPLANATIO IN QVINQVAGESIMVMQVARTVM CAP. ESAIAE PROPHETAE.

LAVDA sterilis, quae non parit: decanta laudem, & hinni quae non pariebas, quoniam multi filii desertae magis quam eius quae habet virum.

TERTIVS LXX. in terpretum sic habet. *Latare sterilis quae non parit, erumpet, & clama quae non parturit: quia plures filii desertae magis quam eius quae habet virum.* Sic etiā Zacharias cap. 2. praedicat huius temporis foelicitatem, cum dicit. *Lauda sterilis et lactare filia Syon, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui ait Dominus, et applicabuntur gentes multae ad Dominum in die illa. Sensus idem, quā quam nō nihil sit desertimnis in verbis: haec eadem verba Paulus Apostolus desumpsit ex hoc loco, et posuit in epist. ad Galath. cap. 4. per quē D. Hier. vult prophetam praedicere vocationem gentium, et eorum qui in illum sunt credituri. D. etiam Cyril. est huius intentionis, qui vult prophetam, suam orationem conuertisse ad eos, qui sunt in sortem dati & Deo ipsi Christo, postquam egregie admodum nobis exposuit preciosam crucem, et passionem, quam pro salute mundi verus agnus, id est Christus sustulerit, cumque praedixit eundem Christum multos populos possessuros, inquit ergo. *lauda sterilis quae non parit.* ubi per sterilem dubio procul intelligit multitudinē gentium, ca-*

Gentilitas Sterilis.

tum et collectionem infidelium, qui neque legem, neque prophetas, neque vlam veri Dei cognitionē habuere, quae idcirco verē sterilis trantumptiue dici potest, quia nullum bonum foetum edere, neque fructum aliquem bonum, et suauem poterat producere: sterilitas tamen non semper damnatur, sed quādoque commendatur, nam sap. ca. 3. legitur. *Foelix est sterilis, et incontaminata, quae nescit thorum in delicto habebit fructum in respectione animarū sanctarum.* Hortatur ergo propheta hanc gentium turbam sterilem Deum laudare, neque id solum, sed cum gaudio, et exultatione illum commendare: proinde sequitur. *Decanta laudem & hinni quae non pariebas, quoniam multi filii desertae &c.* Hic ergo laetus admodum, et iocundus est nuncius, ut quae prius erat sterilis, et nullus habebat filios, efficiatur mater multorum filiorū, de qua dicebat David, Deum et ipse commendans et magnificēs, qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lactantem, nec laudare sufficit, et laudes utcumque decantare, sed ad innuendum, et manifestandum inexplicabile gaudium, et animi iocunditatem dicit. *Hinni quae non pariebas,* hoc est vehementer, & alacriter nullo habito paupore, ac metu voces emittas quemadmodū faciūt et equi

Psal. 12.

& equi cū tympanis, ac tubis prouocāt ad bellū, aut aliquid delectabile percipiunt. Sed nota quod hinnitus non semper est signum gaudii, sed etiam quandoque doloris, & afflictionis, ut supra dixit Esaias. Hinni voce tua filia Gallim cap. 10. Alius textus habet. *Erumpet, & clama quae non parturit: dicit enim Cyrillus quod solent mulieres dum pariunt excitare obstetrices, intenta & alta voce exclamare, quod infans ē matrice attrahatur, uisceribus ad clamorem, & pra clamore dilatatis Erumpet, & clama, quasi dicat incipe parere, sic & Ecclesia tamquam mater futura innumerabilū populorū monetur voluptatem percipere spiritualem: erumpet igitur & clama, hoc ē laeta, & allacris vehementer esto, aut erumpet, & clama i. ne amplius fileas, nec te contineas, foras emitte voces, erumpet peccus, & praecordia viscerum: tanta est enim letitia sobolis producendae quod potius mulieres eligunt sustinere quoscumque dolores, quam carere titulo, & nomine matris.* Huius autem ratio est, quia multi filii desertae magis quam eius, quae habet virum. Queritur autem quae fuerit illa mater quae habuit virū. Omnes quidem intelligunt per eā quae habuit virum ipsam Synagogam, quae dicitur habuisse virum, quod habuit legem, agnouit Deum, & eum peculiarem dominum, & patrem selegit: dicebatur. n. deus Israelis, Deus Iacob, Deus Abraham, & Moyses etiam potest iure nuncupari uir ipsius Synagogae. At gentiū multitudo hac ratione sterilis iure nuncupatur. Sed quo pacto ea vocatur sterilis, cum hic habeatur in textu, quod multi filii desertae magis quā eius quae habet virum. Dicitur quod re vera loque plures fuerunt gentes quam Iudaei iuxta illud Deuter 32. quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel. quomodo igitur sterilis erat, a deo liberis foecunda, & quasi feracissima? Respondeo dictam fuisse sterilem gentium multitudinem, quia uniuersorum deum ignorabant. praeterea nō

Deut. 32.

erat in eis per aquam & spiritum regeneratio: Sed ex semine erant corrupti, corrupti, & terreni, sicut ait psal. Alii nati sunt a uulua, errauerunt ab utero, locuti sunt falsa. i. ex peccatoribus peccatores prodierunt. Sed nota quod non solum multitudo gentium, dicitur fuisse sterilis, verum etiam Synagoga, quae ante aduentum Christi paucos admodum Deo gratos filios edidit, quae tamen post Christi aduentū multitudini gentium coniuncta non amplius sterilis, sed multos, & ipsa, Deo filios produxit. quare per sterilem hoc loco, multorum filiorum matrem intelligenda ē Ecclesia ex Iudaeis, & gentibus collecta. At secundum aliquos dicenda est Synagoga sterilis secundum priorem statum, & Ecclesia gentium, longe foecundior, etiam ante quā Dei cognitione fuerit illustrata, ut verum sit, quod ait propheta. Multi filii desertae magis quam eius quae habuit virum, quia Synagoga unam tantum gentem est complexa, multitudo tamen, & collectio gentium habuit Persas, Graecos, Medos, & uniuersum orbem. Id ipsum contigit post habitā Christi cognitionem, quoniam si qui ex Iudaeis adhaeserunt Christo, illi ex una tantum gente prodierunt, at gentiles, cum reliquas omnes orbis partes complectantur, Christi fide imbuti multo plures filios Christo pepererunt, quā Iudaei, ut omni ex parte sit verum, quod multi filii desertae magis quam eius quae habebat virum, cuius typus, & figura fuit Sarra, quae cum esset antea sterilis, & foecunda numerosae sobolis mater est facta, ut verē dixerit Anna 1. Reg. 1. sterile peperit plurimos, & quae multos habebat filios infirmata est. Vocatur etiā sterilis, & deserta ecclesia praesens, quia non parturit aliquid praesens, id est permanens, sed futura solum proficit, & quae non videtur, quae enim videtur temporalia sunt, quae non videtur aeterna: dicitur etiam Ecclesia triūphans. s. caelestis Hierusalem ad praesens aliquantulum sterilis, & parū foecunda, quoniam pauci admodum ingrediuntur eā, quam tamen ante Christum nullus adibat, quia interrupta erat

erāt aditus ad cœlestia. Sed dices Ioan: in Apoc. cap 7. dicit. Vidi turbam magnā quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis stantes ante thronū &c. Præterea Deus promisit Abraham se multiplicaturū semen suum sicut stellas cœli, & velut arenam quę est in litore maris Gen: 22. constat autē quod neq; stellę cœli, neq; arena maris potest numerari, igitur numerus electorum est penē infinitus. R. id vtiq; verum est, quod ex sacris literis testimonium affertur, uerum tamen cum Saluator noster dicat paucos fore electos, dicendum quod iuſnita illa multitudo tum stellarum, tum arenę maris collata his, qui damnantur, est ualde perexigua: ubi etiam nota quod arena maris comparatur his, qui damnantur, & regni cœlorum sunt extorres: numerus uerō stellarum comparatur his qui æternę hereditatis præmiū cōsequuntur, hoc est bonis, & electis.

Dicit dominus. dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida &c.

Dicit inquam dominus quasi uelit innuere propheta, quæ uobis ego prædico, & quę cum quę uos moneo, & quibus adhortor, sterilem quę non parit, ad laudandum Deum, & laudes illi delectandas nō ex me illa uobis pronūcio, sed uerba sunt dei, & monita ipsius. Quod autem filij desertę futuri sit multo plures quam filij eius, quę habet uirum, & sint ferē ī immensum multiplicandi, quod uix eos terra capere quæat his uerbis ostendit. *Dilata* Iquit d̄ mulier sterilis locum tentorii tui, *Et pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas* uidelicet, expensis laboribus, & uigilijs, neq; tedio afficiaris, aut timore correptus desinas quo tentoria tua sit ampla, & ī multū terrę spatium extendantur &c. Pulcherrima certē, & elegans mitaphora, qua propheta explicat augmentum, & amplitudinem Ecclesię filiorum Dei, & com modē quidem comparat illam tentorijs, quasi uelit innuere nos hic non habituros ciuitatem permanentem, sed uelut hos-

pitēs, & peregrini ciuitatem hanc terrenā incolimus, & ad cælestem patriā anhelamus D. Greg: 29: mor: cap: 7. d. hac metaphora designari paucos admodum ex plebe Israelitica ipso Christo prædicante credidisse, innumeros uero ex gentibus eo moriente credidisse. Vnde hæc latitudo Ecclesię nunquam fuisset, nisi Christus uitam, quā moriens despexit, eadem resurgendo demonstrasset. Dicit pelles tabernaculorum tuorum extende, hac ratione fortassis, quia solebant tentoria quo essent tuta, & libera ā pluujs, & caumatibus, reliquis uē temporum iniurijs pellibus operiri. *Longos* inquit *fac funiculos tuos*, quibus tentoria extendunt, & colligantur, *Et clauos tuos consolida*. i. bene configas præfatos funiculos, eiusmodi clauis, ut funiculi sint benefirmi, stabiles, & immoti; quo typo uult innuere euangelium regni nō in una tantum ciuitate, neq; in vna puincia dumtaxat, aut vna ipsius orbis plaga, sed ubiq; & vnde quaq; extendendum, prædicandum, & annuncian- dum: quemadmodum idem Christus prædixit, euangelium regni prædicabit in toto mundo: Clauis sunt benē consolidati, quando uerba predicationis sunt hominum auribus fideliter impressa. legitur enim ecclesiastes ultimo. Verba sapientis quasi stimuli, & quasi clauis in altum defixi.

Postea subdit *Ad dexteram enim, & ad leuam penetrabis: Et semen suum in plebs, & proles fidelium hereditabunt gentes, & ciuitates desertas inhabitabit.* Ad dexteram enim, & leuam penetrabis. i. fides Christi, & prædicatio euangelij penetrabit mediantibus Apostolis, & Dei ministris ad quamcumq; orbis regionem, quod innuitur per dexteram, & per sinistrā, siue leuam, quamquā per dexteram, & leuam quidam uolunt intelligi bonos, & malos, qui Christi fidem profitebuntur. simile namq; est regnum cœlorum sagenę missę in mare ex omni genere piscium congregati. conuenienter autem pro explicanda ratione, qua euangelium sit pertingendū ad quascumq; orbis regiones, & usque ad terminos terrę, usū est hoc uerbo, penetrare

penetrare: quandoquidem ea penetrari dicimus, quæ passim, & cum aliquo labore, ac difficultate, seu industria tandem attingimus, aut peruenimus, quo quidem modo Apostoli et eorum successores ad remotissimas quasq; nationes Christi ueritā adduxerunt. Et semen tuum hæreditabit gentes. iuxta illud quod habetur psal. 2. Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terre. Ecce quo pacto uerum est quod propheta dixit a principio, quod multi filij desertę magis quam eius, quę habet uirum; Etenim Synagoga acceperat legem tamquam uirum, cui desponderat fidem suam, & uinculo quodam indissolubili coniuncta esse uidebatur, ex vna tantum gente peperit nō nullos, & eos quidem ualde paucos ipsi Christo: At Ecclesię ex gentibus congregata, quæ fuit quondam sterilis, post Christi passionē, & euangelij promulgationem locum tentorii sui, & pelles Tabernaculorum suorū extendit usq; in Persas, & Medos aliasq; Barbaras gentes, & nostris temporibus ad amplissimas usq; regiones Indorum. Ciuitates desertas inhabitabit: ciuitates inq; quæ a uero Dei cultu, & a uera religione fuerant semotē, ac seiunctę desertę nuncupantur, quæ postmodum Dei fidem amplexę, non amplius desertę sed cęli ciuibus repleta dicuntur. Præcipitur huic Ecclesię, & eius ministris ut longos faciat funiculos suos, & clauos suos consolidet, idest dogmata, & præcepta fidei firmiter statuatur, & corroboret, ut non possint uilla ratione diſcindi, aut eneruari: quemadmodum Christus pollicitus est Apostolorū Principi, & eius Vicario, dicens. Ego pro te rogauit Petre, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos, & hoc est tabernaculū illud, aduersus quod portę inferi nequaquā praualebunt. Sed uereor ne tabernaculum istud iam cœperit minui, & deuaſtari, nam omnes funiculi sui penē dirupti sunt, filij Dei exierunt ab eo, idest tot regiones, & oppida exierunt ab eo, & non subsistit, quia stultē

egerunt Pastores, & Dominum nō quęserunt. Hierem. cap. 10. Cum postea subdit. *Noli timere quia non confundentis, neq; erubescet.* Consolatur Dominus per Prophetam Ecclesiam gentiū, quæ quidem in sui primordio erat ualde tenuis, & modica, & poterat facile dubitari ne ob idololatram, & ob alia scelerā, & enormia peccata, quę olī perpetrauerat indigna foret, ut illius tutelam Deus apprehenderet, aut ne stabilis, & constans in fide perſisteret propterea dicit Deus. *Noli timere*, hoc est ne uerearis, neq; pertimescas, aut angaris, bono animo esto, quia nō confundentis, neq; erubescet ob tuam iam satis notam; & manifestam in oculisq; omnium constitutam insignem turpitudinem: Non enim te pudebit, idest nulla erit causa quare pudeſias. Ad eum namq; statum, & uitę conditionem deducetis, ut confusionis adolescentię tuę, quando scilicet primum aberrare cœpisti, & ad idola muta, & uana tuū adieciſti animum obliuiscaris. Et opprobrij uidiuitatis tuę non recordaberis amplius, quia dominabitur tui, qui fecit te, hoc ē ille ipse qui fuit conditor, & formator tuus, tui curā geret: ille custodiet introitū tuū, & exitū tuū: hæc eadē uerba potest referri ad animā, quæ cū fuerit cōtrita, & in melius cōmutata, non cōfundetur, neq; erubescet, iuxta illud Ezech. 18. Si impius egerit peccata, & c. *Nunc, & per omne uerū* ab omni labe, & iniuria vindicabit te, neq; permittet ab aliquo ut seducaris, & opprimaris. Et quis nā est iste? *Dominus inquit exercituum nomē eius, & redēptor tuus Sāctus Israel:* Iste inq; qui dominatur tui, qui fecit te, qui est redēptor tuus, cuius nomen dominus exercituum. iste inquam Deus omnis terrę uocabitur: uel dic. Non recordaberis amplius adolescentię tuę, quando a synagoga per humilitatē confundebaris. Super his uerbis nonnulla sunt expēdenda. Primum quidem cum inquit Propheta. *Noli timere d̄ Ecclesia, quia non confundentis, neq; erubescet.* Po- *Erubescētia* nunt quidam discrimen inter confusio & confusio nem, & erubescētiam, quia confusio quo differens est

Gen. 22.

Ier. 2.

Psal. 2.

Luc. 22.

Hier. cap. 10.

est quædam actio, quæ afficit interius animam, & vehementer angit, & cruciat, ita ut homo in se ipso planè ignoret, quid sit, quid ve sit facturus, & quò se vertat, omnino nescit, nec suis reb⁹ quæ se remediū adhibiturus, erubescētia verò exteriori hominē torquet, & vilē se atq; contēptibilem omnibus reddit, ita ut hæc verba possint referri ad quæcumq; animam, quæ cum fuerit contrita, & in melius commutata non confundetur, neq; erubescet.

Fideles ergo, & qui Christo nomen dederint non habent quid timeant, quia non confundentur neq; erubescunt, hoc est neq; interius, neq; exterius madescent: Dicunt aliqui exponentes ex sententia D. Aug. fidelibus timēdum erat, ne confunderentur, aut erubescerent, cum varias persecutiones paterentur, & varijs contumelijs pro Christi nomine quotidie essent affecti. dicit August.

D. Aug. lib. 1. de cōfēs. euang. cap. 32.

de cōsensu Euangelistarum lib. primo cap. 32. Ne timeas d, Ecclesia hominū minas, & furias, quādo in sāguine maritirū tamq; honore purpureo vestieris, ne timeas inquā, neq; erubescas, quòd detestabilis sis futura, quando pro magno crimine erit, aut saltem ignominia Christianum fieri, & vocari. Cōstat. n. quod non solum principes sacerdotū, verum etiam imperatores gentium publico edicto præceperunt ne Christiani auderēt palā sacrificia facere: Et Diocletianus imperator fraude tamē, & dolo commendabat Fœlitanū quendā, quòd Christianorum sectam imperatoribus exōsam sectaretur: Et Quintianus Sicilię prætor dixit ad B. Virginem Agathā. Nonne te pudet nobili genere natam, humilem, & seruile Christianorum vitam agere? cui tamē Agatha respondit. Multo præstantior est Christiana humilitas, & seruitus, cūctis regum opibus, ac superbia.

Agatha Virgo, & Mar.

Potuit ergo in his, qui recens Christi fidem susceperant plures ob causas cōfuso atq; erubescētia contingere, vel ob memoriā præteritorum delictorū,

quibus iam diu perpetrādis erant assueti, atq; ideo timēdum erat ne ad ea miris laborerentur: aut ne tam facile à Christo fuerint admissi, & eius gratia

digni habiti; aut timēdum erat ne cōfunderentur, atq; erubescerent si Christi nomen faterentur, & prædicarent, videntes eiusmodi nomē tam execrabile fore gētibus, & iuisū. Dicit ergo Propheta nullam ob causam fore timēdū, quia nihil erit quo confundantur, aut erubescant, quia præsentem habebūt, qui dominatur eis, Dominum Deum, qui fecit eos, & qui redemit eos, dicit Cyrillus, qui fecit eos idest denuo condidit, & reformauit. Sed aliud dubiū nequaquā prætereundum est, quia dicit propheta de Ecclesia ex gētibus cōgregata.

Adolescentiarum, & opprobrij viduitatis tua non recordaberis amplius. Dubium ergo est. Quomodo Ecclesia Catholica dici potuit vidua, cum antea dictum fuerit ipsam fuisse sterilem, & postea plures habuisse filios, quam ea quæ habuit virum. Dicendum est primo quod genus humanum potest dici viduitatem incurrisse, quoniam ab exordio suę conditionis Deum coluit, fuitq; ei tamquam viro, & sponso legitimo coniunctum, quo postmodū derelicto se cōuertit ad idola: Aut dicas eundē Ecclesia amisit virum iuxta corporis passionem: & in die iudicij quem iam amisisse uidebatur receptura ē hominis filium. Vidua quoq; dici potest pro illo triduo quo Christus iacuit in sepulchro, quo tēpore affecta est maxima ignominia, & ingenti tristitia, quamuis postmodum tristitia in gaudium, & ignominia in summam gloriam, & honorem fuit commutata. Nec me dixisse mireris hominum genus coniunctum Deo, velut sponfam uiro, quia sic etiam Deus copulatur homini, ut vir uxori, non corporis vnione, sed intimo affectu mentis, & beneuolentia: sic enim legitur alicubi dictū à Deo. Ego desponsaui te mihi in iudicio, in mīa, & iustitia, atq; ideo d. Dauid ipsi Deo. Adhæsit anima mea post te, & suscepit me dextera tua. Nō tamen negamus deū etiā unitū corpori, cum scilicet Dei filius factus est filius hominis.

Ecc. Catholica Vidua.

Quando homines ceperunt colere idola vide in tractatu de imaginibus.

Adolescentiarum, & opprobrij viduitatis tua non recordaberis amplius. Dignū est quod genus humanum potest dici viduitatem incurrisse, quoniam ab exordio suę conditionis Deum coluit, fuitq; ei tamquam viro, & sponso legitimo coniunctum, quo postmodū derelicto se cōuertit ad idola: Aut dicas eundē Ecclesia amisit virum iuxta corporis passionem: & in die iudicij quem iam amisisse uidebatur receptura ē hominis filium. Vidua quoq; dici potest pro illo triduo quo Christus iacuit in sepulchro, quo tēpore affecta est maxima ignominia, & ingenti tristitia, quamuis postmodum tristitia in gaudium, & ignominia in summam gloriam, & honorem fuit commutata. Nec me dixisse mireris hominum genus coniunctum Deo, velut sponfam uiro, quia sic etiam Deus copulatur homini, ut vir uxori, non corporis vnione, sed intimo affectu mentis, & beneuolentia: sic enim legitur alicubi dictū à Deo. Ego desponsaui te mihi in iudicio, in mīa, & iustitia, atq; ideo d. Dauid ipsi Deo. Adhæsit anima mea post te, & suscepit me dextera tua. Nō tamen negamus deū etiā unitū corpori, cum scilicet Dei filius factus est filius hominis.

Nicolaus de Lyra describit tempus confusionis adoloscētię, pariter & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Confusionem, & opprobrium adoloscētię, & viduitatis ipsius gentilitatis, describit etiam

Hier. cap. 2.

Text. 4.

ligere

Prou. cap. 12.

ligere possumus animā peccatricem, sed quādo cōteritur, & preteritorū pōnitet, vocatur à Domino, & eam amplectitur, vnde Prouerb. 12. Māror in corde viri humiliabit eum. Hoc ait Propheta vt fidem indubitatā suis verbis haberemus: Dixit inquam Deus; *Deus. f. omnis terra:* olim enī in sola Iudāa notus erat Deus, at postea quā vocata est per fidem ad agnitionē eius multitudine gentiū, omnis terra, & omnis lingua se ei subiecit. Ex quo (inquit D. Hier. perspicuē patet nequaquā eiusmodi verba dici ad Ierusalem, quę nunquā in toto orbe dominata est, sed ad Ecclesiam Christi, cuius hāreditas, mundi possessio est. Sed fortē dices. Si gentes antea ignorabant Deum, quo modo poterant dici derelictę, & spiritu mārentes? Nullus enī tristatur se derelictum ab aliquo, sicut non nouerit aut nullam habuerit cum eo necessitudinem. Dicendum quōd licet gentes anteq; Deum agnoscerent non poterunt dici actu lugentes, & mōrentes; verum hac sola ratione, quia derelicti erant à Deo, & ignorantia tenebris obuoluti, luctus, & mōrcris iustā causā habebant; id quod possumus asserere de quouis peccatore, qui & si non luceat, atq; tristetur, dum peccatorū mo obuoluitur, habet tamen causam in se ipso vnde lugere debeat, & vehementer tristari: Vocauit ergo nos Deus tamquam mulierem derelictam, & moerentem spiritu, & velut vxorem in adolescentia abiectam, & hoc est quod dicit Apostolus ad Rom. 5. Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: quare si Christus hoc tam solemne beneficium dum peccatores essemus, nobis conferre dignatus est, multo magis posteaq; iustificati sumus in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsū Sed vide quid sequitur. *Ad punctum in modo dico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te &c.* Vsq; ad partem illam. *Sicut in diebus Noë.* Sen- sus est quod tēpus, siue spatium illud, quo nobis irascitur Deus, & visus est

A nos omnino abiectis, & dereliquisse & valde modicum, & velut infans, si cum eo, quo vsus est misericordia, & benignitate conferatur. Et quamquam per multa sēcula gentes fuerint satis alienæ à Dei notitia, & longē procul aberrarent, vniuersus tamen illius temporis decursus, ac tractus respectu aternitatis fere nihil est. Vnde psal. 62. Misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te. & Paul. 2. ad Corint. 4. Id quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate aternum glorię pondus operatur in nobis. Præterea si fiat collatio doloris, & pœnæ quam sustinemus dū hac vita viuimus, cum grandibus, & præ excelis illis quæ nobis conferuntur præmijs, nulla ferē poterit esse proportio, cum finiti ad infinitum nulla esse possit, penes, & qualitatem, & magnitudinem rei, quemadmodum dicebat Apost. Paul. Non sunt cōdignę passionis huius temporis ad futuram gloriam quę reuelabitur in nobis: Et sap. 3. In paucis vexati, in multis benedispōnentur. Et prima Petri primo. Modicum nunc oportet contristari in varijs tentationibus, vt probatio vestræ fidei multo sit pretiosior auro. Hoc ergo verbis iam propositis voluit innuere, quod ipsum longe clarius manifestat cum inquit. *In momento indignationis, in eo uidelicet instanti, quo indignatus sum tibi, abscondi faciem meā parāper à te, & in misericordia sempiterna miserus sum tui, dixit redemptor tuus Dominus.* Sic profectō cōtingit, quod tentationes, & flagella, quæ patimur in hoc mundo sunt breuissima valde modica, & quasi in instanti obueniunt si conferantur ad præmia, quibus quādoq; fruemur, vt verum sit quod Naū primo legitur. Affixi te, & non affligam vltā. vt etiam d. Paulus. Vide & pondera quam magnum, & latum sit discrimen inter tempus illud, quo Deus auertit faciem suam à nobis, & quo misericordia nostri miseretur: nō cōtinēt enī Deus in ira misericordias suas: nec dicit se auertisse faciem suam a nobis,

B

C

D

E

Gentes ante susceptā fidē derelictę

Rom. 5.

Psal. 62.

2. Cor. 4.

Rom. 8.

Sap. 3.

prima Petri

cap. 1.

Naū. cap. 1.

Hieremias.

Tex. 5.

Gen. 9. cap.

bis, sed abscondisse tantum, quoniam & si auertisset faciem suam à nobis, omnia turbarentur, & conuerterentur in puluerem, sed abscondit tantum ne videlicet suæ bonitatis radios aspicere, ac attrahere possumus; quemadmodū sol dum abscondit radios suos, id quod dum interponitur terra inter ipsum, & lunam solet accidere, omnia sunt tenebris obrecta: sic propemodum nobis vsu venit dum peccamus. sic enim dicebat ptopheta. Peccata vestra diuiserunt inter uos, & deum vestrum. *Hac ergo dixit redemptor tuus Dominus* q. d. Nō dubites, nec hæreas, aut existimes nugas esse, & mendacia, quę hucusque diximus. Verba sunt redemptoris tui. Quō autem diuinæ promissiones certiores simus, nec Deū aliquando nobis defuturum suspicemur, ponit exemplum in his quę in diebus Noë contigerunt dicens: *Sicut in diebus Noë istud mihi est scilicet proprium, & peculiare ne quod polliceor cuiquā desit, sic erit de vobis.* Iurati enim ipsi Noë ne inducerem aquas diluuii vltra super terram, sic iurauit, & animo firmiter constituit, ut nō irascari tibi, & non increpem te, id est non cum ira, & indignatione commouear aduersum te, quod quidem nos omnes iugiter expetere, & præcari debemus, hoc præsertim tempore, quo in tot angustias, & mundi aduersitates incidimus, quando fame, & sequa hominum mortalitate affligimur, & cruciamur. Ne velis optimē Deus nobis amplius irasci & increpare diutius, satis enim oppressi sumus, & calamitatibus affecti. Aptissima est collatio ipsius Noë cum domino nostro, quoniam sicut Noe fuit principium inisationis humani generis per Archa ex ligno confectam; sic Christus dominus per lignum sanctę crucis fuit principium eorum qui regenerantur in filios Dei. Subdit. *Montes enim commouebuntur & colles contremiscent, misericordia autem mea non recedet à te, & foedus pacis meæ non mouebitur, dixit miserator tuus Dominus.* Sensus horum verborum est quod prius montes & colles à suo loco recedent, & transferentur, & colles velut res animata contremiscent, quā mi-

A sericordia mea sit à te recessura, & foedus pacis meę tecum inuim, sit rescindendum, aut amouendum, ut sit idem quod supra diximus ex verbis Saluatoris. Pro te rogavi Petre vt non deficiat fides tua; & psal. 39. Statuit supra petri pedes meos, & direxit gressus meos. Nō dubium eiusmodi promissionem firmiter adimpleri penes Ecclesiā hanc militantem, quæ & si quandoque iactetur fluctibus, & agitetur, numquam tamen summergitur, & perit. Nec de Ecclesia tantum communiter accepta, verum de quolibet uiro probo, & iusto potest etiam intelligi, qui & si quandoque ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam; & idē propheta dicit alibi. Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipse te enutriet, nō dabit in æternum fluctuationem iusto. & psal. 33. Multę tribulationes iustum, & de omnibus his liberauit eos dominus: custodit enim dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur.

Similitudo ergo hic adducta de Noë in hoc consistit, quod sicut eo tempore quo iussu domini inuauerunt aque super omnem terram, & perdiderunt omnem carnem, exceptis illis paucis qui fuere seruati, dixit postmodū Deus. Statuam pactum meum vobiscum, & nequaquam vltra interficietur omnis caro aquis diluuii, neque erit deinceps diluuium disspans terram, ita, & nunc postquam deleuero, & expiauero per eundem filium meum omne peccatū, iniuit pactum cum Ecclesia sua, & cū fidelibus suis, non amplius se iraturum cum ea, & increpaturum eam, & misericordiam suam numquam ab ea recedendam: quemadmodum dixit ibidē ad Noë; Nequaquam vltra maledicam terrę propter homines. Deinde sequitur eandem Ecclesiā arguens. *Pauper. Tex. 6. cula, tempestate conuulsa absque ulla consolatione. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in Saphnis, & ponam in saphnem propugnacula tua, & portas tuas in lapides scilicet alios, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles; hoc loco propheta in persona Dei prædicit prosperitatem, & foelicitatem futuram Ecclesię*

Luc. 22.

Psal. 39.

Psal. 36.

Psal. 33.

Tex. 6.

clesiæ, sed ut cognoscamus eiusmodi prosperitatem, & felicitatem conferri ab eo qui est miserator Dominus, præponit eius miseriam, & calamitatem: vocat eam pauperulam quod non solum miseriam, & egestatem omnium rerum videtur indicare, sed humilem, & omnino abiectam, ac miserabile statum illius: deus vocatur misericors, & miserator, quia misericordia vitur erga nos liberando à culpa: vocatur, & miserator, quia nos liberat à miseria, id est à pœna.

Dicit eam tempestate conuulsam, quia variis cupiditatibus commotam, & agitatam, & absque ulla consolatione. Anima cuiuscumque hominis, & præfertim viri iusti dicitur conuulsa interiorius tempestate tentationum, exterius vero tempestate persecutionum, & afflictionum, & demum tempestate Diaboli, qui semper circum quem deoret. Sic profecto habebat multitudo gentium priusquam Dei filius adueniret, & se ipsum nobis manifestaret, eramus omnes pauperuli, nullo spirituali munere ditati, à Demone, mundo, & carne frequenter agitati, neque ullam poteramus consolationem recipere: quã doquidem ubi non est Deus, nulla potest esse veri boni possessio, gaudium nullum, nulla consolatio. Aliqui per pauperulam, tempestate conuulsam intelligunt ipsam Ecclesiam fidelium tot tribulationibus, & persecutionibus infidelium, & hæreticorum agitatam, aut etiam ipsam animam nostram plurimis Diaboli tentationibus commotam, infestam, ac perturbatam.

At posteaquam Christus venit in hunc mundum, & construxit Ecclesiã suam vide quot, et quam maxima bona fuere huic domui siue Ciuitati collata dicit enim. *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos* &c. Sternam inquit per ordinem, quia suo quoque loco disponam, nulla erit cõfusio, quia conuenit omnia decenter, & secundum ordinem fieri: sternam inquit lapides tuos. i. ita te muniam, et lapidibus præciosos construam, ut nullus turbo, nulla tempestas, atque procella te cõuelere, aut è loco mouere unquam pos-

lit: firmabo te supra firmam petram, & fundabo te saphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua: fundamenta quidem non modo erunt solida, & firma, sed maxime præciosa, vt venustior, & elegantior sit domus, & posam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides scilicet marmoreos, et eximia arte elaboratos, & omnes terminos tuos circumquam in lapides desiderabiles, ut nulli futuri angustiore, & præciosiores, ut vera fuerit visio Ioañi: Apocalip. cum inquit. La-

pidem desiderabiles, ut nulli futuri angustiore, & præciosiores, ut vera fuerit visio Ioañi: Apocalip. cum inquit. Lapides præciosi omnes muri tui, et terres Hierusalem gemmis edificabuntur: quos lapides dicunt fuisse Apostolos, et prophetas, et viros doctos, probos, et iustos. Alii moraliter dicunt lapides fore sternendos cum discutimus quid per singulos sensus operamur, et quot peccata passim committimus. Porro de natura, et qualitate istorum lapidum, nihil amplius discutiam, sat est videre Dioscoridem, Plinium, et alios auctores, qui de huiusmodi copiose loquuntur: constat autem omnia hæc per metaphoram dicta: fundamentum enim primum et præcipuum huius Ciuitatis, ac domus, est ipse Christus ut dicebat Apostolus prima ad Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est quod est Christus Iesus: fundamenta etiam fuere Apostoli, et præceteris princeps ille Apostolorum Petrus, cui dictum fuit à domino. Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Diuus Gregorius 28. moralium. cap. 20. vult Deum loqui ad Ecclesiam et pollicetur se in ea straturum per ordinem lapides, hoc est distinguere animas Beatorum iuxta diuersitatem meritum, et fundare eam in Saphiris, hoc est in animabus cœlestia appetentibus eam stabilire, et consolidare. Vide reliqua 18. moral. cap. 20. Præterea ostendit ipse Propheta, quales sint futuri huius Ciuitatis habitatores et incolæ, et inquit. *Vniuersos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis tuis habitatores inquam ipsius non erunt homines rudes, et igna-*

Apoc. ca. 21

ri, sed vniuersi docti a Domino, ut dominus sit eorum doctor, & magister id quod etiam adductum fuit a Ioanne cap. 6. d. Est scriptum in prophetis, et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit a patre et didicit, venit ad me. Volunt plerique hanc sententiam intelligi solum de his, qui vna cū Christo triumphabunt in regno cœlorum, qui quidem vident omnia in verbo quæ faciunt ad eorum beatitudinẽ, et quæ vult Deus illis innotescere, verum ego existimo intelligi quoque de his qui sunt in presenti Ecclesia: quandoquidem quicumque docentur, ac recipiunt Christi doctrinam, et efficiuntur eius discipuli: neque aliud scire cupiunt, nisi quæ spectant ad salutem, non nisi a spiritu sancto instruuntur, et erudiuntur, et propterea quicumque sunt veri fideles, et discipuli Christi, in Ecclesia, et non extra Ecclesiam addiscentes, erunt docti a Domino, et propterea dicit. Omnes erunt docti a Domino, non quod omnes generaliter sint docti, sed quicumque sunt docti, a Deo sūt docti. Quicquid de prædest. sanctorum. *Et hi habebunt multitudinem pacis.* i. tranquillitatem conscientie, ita ut nihil eis aduersum valeat, ipsos concutere, aut perturbare, et præter id promittuntur huic Ecclesie quæ sequuntur. *Et iniustitia fundaberis:* pollicetur ergo Deus Ecclesie suæ multitudinem pacis, et iustitiam: quemadmodum prædixit ipse Dauid psal. 71. Orietur in diebus eius iustitia, et abundantia pacis, et dominabitur a mari vsque ad mare, et à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Pro iustitia quidem hoc loco possumus accipere eam quæ seorsum ponitur distincta ab aliis virtutibus primariis quæ Cardinales nuncupantur, et pro iustitia legali quæ est operatio, et executio legis: et administratio omnium virtutum: aut etiam pro iustitia qua verè, et realiter, seu formaliter iusti sumus, quæ quidem est basis, et fundamentum omnium bonorum, et præcipuum decus, et forma ipsius Ecclesie, quæ non habet maculam neque rugam: cum itaque tot bona fuerit Ecclesie suæ, pollicetur ipse

Io. cap. 6.

psal. 71.

Fundari in iustitia,

A Deus monet illum, et cautam reddat, recedat ab iis omnibus, quæ illam quæunt perturbare, aut quouis pacto annuntiantur conuellere, et inquit.

Recede procul à calumnia, quia non timebis, & a pauore, quia non appropinquabit tibi. Sic habet textus vulgatus, et sic exponit diuus Hieronymus, et plerique omnes. Quidam tamen iuniores sic legunt. *Recedes procul à calumnia, quia non timebis, & a pauore, quia non appropinquabit tibi.* &

B hic est sensus horum verborum quod videlicet inter alia dona, et beneficia, quæ pollicetur Deus ipsi Ecclesie, et suis fidelibus hoc aliud erit, quod iustitia fundabitur, et erit immunis a calumnia, et sic legunt. *Recedes procul à calumnia.* Sed quoniam, ut dixi, textus vulgatus habet. *Recede procul à calumnia, quasi moneat, et aduertat quemcumque, ut recedat a calumnia, et non calumnietur quemquam, idè sequens communiore sententiam, sic libet exponere.* Vt scilicet ipse Propheta postquam pollicitus fuit tot gratias spirituales Ecclesie conferendas, quod eas consequamur, nec aduersariorum impetus vniquam formidare possimus, docet quid facere debeamus, et inquit. *Recede procul a calumnia, id est neminẽ calumniaris.* Vt autem videamus quã maxime conferat salutem nostram, et quieti recedere a calumnia, opere præcium

D est videre quid sit calumnia. *Calumnia* est uidere quid sit calumnia. *Ea quidẽ quid.* iuxta communem, et vulgatam huius nominis acceptionem dicitur falsa alicuius criminis impositio alicui persone, et tanto grauior, quanto de eo cui imponitur est optima apud omnes, opinio, sic Nonius videtur accipere, et Salustius itidem.

Aliqui aliquanto prescius accipiunt calumniam, ut dicatur vexatio alicuius in litibus per fraudem, et frustrationem, aut dicitur alicuius rei malitiosa interpretatio. Diuus autem Hieronymus interpretatur calumnia iniquitatem, quia ut ipse inquit. Omnis iniquitas, et rapina nascitur a calumnia, quasi uelit inuere, calumnia esse originem omnis mali. Cū itaq; a calumnia recesserimus, et timor et pauor, non

Tex. 7.

Calumnia?

appropinquabunt nobis, sed ita fiet ut nequaquam homines, sed Deum timeamus, ut dicamus cum Moysē. Tremēs sum ego, & timeo: & vnā cum Dauide Timor, & tremor uenerunt super me, & contemperunt me tenebrā. Id autem erit, si potius homines, ac commoda nostra quam Deum timeamus. Multiphariam namque contingit homines quandoque fore calumniatores, uel spōte, & proprio spiritu ductos ut suis cōmodis, & uoluptatibus inseruiant, uel aliorum opēra, & consilio, uel etiam coactē, idest per uim, & metum, multa enim plerique homines per vim, & metum facere coguntur. Sed minas hominum non esse timendas, facile quicquē iudicabit cum meminerit Regium Prophetam nobis polliceri, ac testificari quod Deus humiliabit calumniatorem psal. 71. Neque propheta pręcipit solum, ut recedamus à calumnia, sed addit, procul, idest, longe multum, nulla ex causa, neque usquam, aut ullo in tempore, itaut omnino caueas, ut sis immunis a calumnia, ut sis tutus à pauore, & tremore, tunc enim liberi sumus à pauore, quando neminem ledimus, nulli calumniam inferimus: quā deinde sint noxię, & pestifere, aut execrandę hominum calumnię, ostendit Regius Propheta cum psal. 118. rogat Deum dicens. Redime me à calumniis hominum, ut custodiam mandata tua, ut scilicet liberē, & absque ullo impedimento valeam tibi inseruire: Namque ut exponit D. Augu. si hoc mecum egeris o Deus, ne criminationes eorum falsas, quas obiciunt pertimescam, cum patientia donata redemeris, inter ipsas calumnias, custodiam mandata tua.

Super his uerbis Prophetę Aug. elicit hanc pulcherrimam sententiam, seu dogma, uidelicet, calumnia hominum non esse timendas, quia ut ipse inquit, si uerā homines crimina obiciunt, non calumniantur, si falsa non est opus redimi ab eis, quia sic nocere nō possunt. Crimen quippe falsum, quod est calumnia, reum non facit hominem, nisi apud iudicem hominem; Vbi autem Deus Iudex est, nullus falso crimine le-

ditur, quia non cui obicitur sed obicienti potius imputatur. Omni ergo iure, & ratione recedendum est a calumnia quemadmodum etiam monet Apostolus prima Thes. 4. Nequis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum, quoniam uindex est Dominus de his omnibus. *Ecce accola ueniet, qui non erat mecum, aduenam quōdam tuum adiungetur tibi.* Manifestū est hoc loco uaticinium de conuersione gentiū earumque accessu ad ipsam Ecclesiam, Sed nonnulli distinguūt inter accolam, & aduenam, ut per accolam intelligamus hereticos qui uidentur esse propē nos, & ex nostris, sed re uera non sunt ex nobis, longē sunt a nobis, & ualde remoti, ac distantes, seu maui disidentes, sed psal. 104. Iacob dicitur fuisse accola in terra Cham. Et secundum aliquos accola dicitur uicinus alicui loco, & aduētius, uel ascitius. Per aduenas uerō & peregrinos intelligunt Idolatras, quos appellat, quondā tuos, quia ex ipsis, uel ex eorum patribus prodierunt. Isti ergo omnes adiungētur tibi, hoc est ipsi Ecclesię: sunt qui per accolam, & aduenam intelligunt non eos qui accesserunt ad Iudęos, ut essent cum illis, sed ut conspirarent aduersus eos, sed ficta quadam religionis specie aut foederis cuiusdam cum illis in eundi simulato prętextu intestinum sce-lus, & odium occultabant. Sed hęc expositio nullo pacto cōuenit pręsenti literę, propterea sequamur priorem sententiam iuxta sensum allegoricū, quod multi ex Iudęis, qui olim uidebantur esse ex nostris, & ex gentibus, conueniunt, & accesserunt ad ecclesiam in qua non est distinctio Iudęi, & gręci. Sequitur textus. *Ecce ego creauit fabrum sufflārem in igne prunas, & proferentem uas in opus suum, et ego creauit interfectore ad disperdendū.* Litera est facilis si exponam iuxta sententiam hebręorum, quod. f. Deus creauit, & destinauit Nabuchodonosor ad destruendā Ciuitatem Hye rusalem, & disperdendum populos eius & interficiendum, at quoniam credibile est Prophetam uaticinari de his quę contigerunt in Ecclesia, & quotidie ferē contingunt in anima-

bus

bus quorumcumque hominum, dicamus Deum creasse fabrum, idest Demonem secundum substantiā. f. & naturales eius potētiās, ac uirtutes, creasse in quā ipsum, ut experiatur in nobis patientiam, & magnanimitatem. dicitur enim Demon faber sufflans prunas in igne, idest excitans aduersus ecclesiam iniquitates, nequitias, hereses, & dissidia, ipse quidem, & eius membra sunt artifices omnium malorum, de quibus dicebat psal. 128. supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam, & Iob 13. cap. d. eos esse fabricatores mendacii, & authores, & cultores peruersorum dogmatum. Huius fabri folles sunt omnes adulatores, detractores, lenones, & omnium malorum inuentores, iste quidem artifex, & faber sufflat interius tentando, suggerendo, & cogitationes malas immitendo, exterius uero offert, & offert oportunitates in opere exequendo, & postmodum, disperdit, & consumit, qui ei consentiunt, adeo quod ipse est faber sufflans, & proferens uas in opus suum, idest ab eo commotum, & preparatum, & postmodum interfectore eorū qui sibi consenserunt; & id quod magnopere notandum est, hęc omnia opera, actiones, & officia habuisse a Deo quo ad substantiam nature, & actus, nō autem quoad malitiam, & turpitudinē rei (nisi Deo permittente) & propterea sequitur in textu ne de diuina bonitate, & clementia Dei ymquam diffidamus, sequitur inquam, *Omne uas quod fictum est contra te nō dirigitur, et omnem linguam resistentem tibi in iudicio iudicabis.* q. d. sponso mea ecclesia, uel anima mihi plurimum dilecta non timeas artes, & uersutias. Diaboli, quia omne uas, quod fictum est contra te nō dirigitur, idest nihil efficiet, nihil exequetur: non fornetur effectum; frustra, & perperam erit omnis labor, & negotiatio contra te, & omnem linguā resistentem tibi in iudicio iudicabis, adeo quod tu, o Ecclesia, & anima fidelis eris dominatrix, & iudicatrix omnium operum, & cogitationum quas

aduersum te homines peruersi, & Demonis asseclę moliri curabunt. *Vas fictum* significat omnem uim, & industriam hominum contra Ecclesiam, siue contra electos, & quodcumque arte & studio demonis elaboratum: uasa diaboli dubio procul sunt ipsi peccatores de quibus loquitur Apostolus Rom. 9. d. sustinuit ipse Deus in multa patientia uasa ire apta in interitum. *Per linguam resistentem tibi*, intelligas huius seculi sapientiam, consilium, & prudentiam, & pręsertim prauas, & impias hereticorum doctrinas, & impurissima eorum dogmata, nihil horum contra te dirigitur, & uim suam poterit exerce-re, tandem concludit Esaias, & inquit. *Hęc est hereditas seruatorum Domini, & iustitia eorum apud me dicit Dominus*, dicit inquam Dominus, hęc quę ego uobis scribo, quę prędico, ac uentura polliceor, hęc quidē non ego, non ex meo spiritu, nō à me dicta, uel inuenta cogitato, sed uerba sunt Domini. Hęc dicit, & inspirauit Dominus *hęc est* inquit *hereditas, & possessio seruatorum Domini*, nihil ergo aliud querere, nihil aliud eos oportet expetere, neque cum D. Petro Dominum percunctari dicentes. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? *Et iustitia eorum apud me*, hoc est Sanctitas, honor, & gloria eorum hereditabunt apud me, idest eam dabo, eam conferam, & à me recipient, & in me uo illam constituent. Nam qui suam uolunt iustitiam constituere, iustitię Dei non sunt subiecti; & propterea dicit. *Iustitia eorum apud me*, quia sermo est omnifariam de seruis Dei, qui sunt apud Christum Dominum, & manent in domo sua, idest in ecclesia. Quę est bene fundata, idest in iustitia constituta, sapienter edificata, artificiose constructa, multis mansionibus recte accommodata, & bonis omnibus ditata, ab omnibus cohabitata, ab hereticis, infidelibus, et Tyrannis oppugnata, in cunctis tamen aduersitatibus, (protegē te Deo) uictoriam consequuta. Amen. Et hic est finis expositionis liiii. cap. Esaię prophetę.

Ps. 71.

Ps. 118.

Psal. 128.

Iob. 13. ca.

D. Paul. 1. 1 hes. cp. 4.

CAPVT QVINQVAGESIMVM
QVINTVM.

1. **O**MNES sitientes venite ad aquas, & qui non
habetis argentum: properate, emite, &
comedite; venite, emite absque argento, &
absque vlla commutatione vinum, & lac.
2. Quare appenditis argentum non in panibus
& laborem uestrum non in saturitate? Au-
dite audientes me, & comedite bonum, &
delectabitur in crassitudine anima vestra. Inclinate aurem
vestram, & venite ad me, audite, & viuet anima vestra, &
feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David
fideles.
3. Ecce testem populis dedi eum, ducem, ac praeceptorem
Gentibus. Ecce Gentem; quam nesciebas, vocabis: & Gentes
qua te non cognouerunt ad te current propter Dominum Deum
tuum, & sanctum Israel quia glorificauit te. Queritæ Dominus
dum inueniri potest: inuocate eum, dum prope est: Derelinquat
impious viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, &
reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius, & ad Deum
nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. Non enim cogi-
tationes meae cogitationes vestrae, neq; via mea, via vestra dicit
Dominus. Quia sicut exaltantur caeli à terra, sic exaltata sunt
via mea à viis vestris, & cogitationes meae a cogitationibus ve-
stris.
6. Et quomodo descendit imber, & nix de caelo, & illuc vl-
tra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & ger-
minare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti.
Sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo: non reuerte-
tur ad me vacuum, sed faciet quaecunq; volui, & prosperabitur
in his, ad qua misi illud. Quia in letitia egrediemini, & in pa-
ce deducemini, montes, & colles cantabunt coram vobis laudem,
& omnia ligna regionis plaudent manu. Ero saliuicula ascendet
ab eis, & pro vitica crescet myrtus. Et erit Dominus nomina-
tus in signum aeternum, quod non auferetur.

EXPLA-

EXPLANATIO IN
QVINQVAGESIMVM QVINTVM CAP.
ESAI AE PROPHETAE.

Tex. 1. **O**MNES sitientes venite ad aquas; & qui non habetis
argentum, properate, emite, & comedite: venite, emi-
te absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac.

Resens caput quam Astantes, quod aquae accedant, & fluant ad
quam vtatur mul- nos, quod nil aliud vult innuere, nisi qd
tis metaphoris, oportet nos disponsi, & praeparari ad su-
& similitudinibus, scipiendam gratiam, nec reluctari, & ter-
quibus utitur sacra ga uertere, aut aures occludere diuinis
scriptura, ut absco motionibus, et uocationibus: omnes
dat sapientiam sua ergo sitiētes, qui. s. pressi mole peccato-
non studiosis, sed negligētib; & o rum pertimescitis iudicium Dei, & lon-
ciosis meo iudicio est valde planū: cū ge uos abesse ab eius regno suspicami-
.n. in cap. praecedenti ostenderit esaias, ni, agnoscentes insuper Dei benignita-
quibus licet frui bonis, seruis domini, tem, gratiam, et misericordiam: Venite,
& quicumque apud eum, & cum eo sunt: B statim accedite, neque differatis ad eū
nunc introducit eum vocantem, & inui conuerti, ne preoccupati die mortis, lo-
tantem omnes sitientes, Inopes, & ege- cum poenitentiae inuenire possitis: Per-
nos, diuinique fauoris, & gratiae percu- Sitiētes aliqui intelligunt qui sunt ve-
pidos, vel quos bonorum caelestium hementem cupidi rerum terrenarum,
sitis excruciat ad hauriendas, & potādas nec possunt expleri sitim. De huius-
aquis apud quem est fons vitae, Et sum- modi aquis plura habemus testimonia
ma liberaitate, ac munificentia cohor- in sacris literis, ut illud psal. 24. super
tatur indistinctim omnes qui sitiunt, & aquas refectiois educauit me, animā
& exuriunt iustitiam, nemine profus psal. 24.
excepto ad percipiendas huiusmodi a- Esai. 12.
quas, quibus dubio procul designatur Ioan. 4.
gratia spiritus sancti, aqua sapientiae sa- & illud Ioan. 4. Qui biberit ex aqua, quā
lutaris, vera salus, & iustitia: dicit ergo. ego dabo ei, non sitiet in aeternum, sed
Omnes sitientes; omnes qui uehementer fiet in eo fons aquae salientis in vitam
et magnopere, atq; ingenti desiderio cō eternam. Aquae scilicet quas nobis sub-
cupiscitis Dei beneuolentiam, fauorem ministrat spiritus sanctus perficiunt, &
et gratiam, venite ad aquas; vocat etiā satiant nostrum appetitum, & omnem
qui aquae penuria laborant, dicit: venite, sitim extinguunt, ne amplius sitiamus, &
ut ostendat nos esse liberi arbitrii, & po cupiamus, immo quo magis eas ebibi-
testatis, ut accedamus ad gratiam: sed mus, & potamus, eo magis desiderii-
quia non est satis, ut nos accedamus, rium, & cupiditas augetur, sed absque
aut accedere uelimus, nisi quis nos uo ullo tadio, & labore, at aquae huius mū-
cet, & trahat: idcirco opere praecium est di preterquam quod sitim non sedant,
D Dei gratia nos praeniri: sic etiam ali sed magis augent, magnopere tandem
b. nos cohortatur Christus. Venite ad cruciant, atque fastidiunt. Et qui non
Ioan. 7. me omnes qui laboratis, & onerati estis
& ego reficiam uos; & apud Ioan 7. Si
quis sitim ueniat ad me, et bibat. oportet
igitur nos ad aquas accedere, non expe-

piã, vel egestatẽ alicuius rei terrenã ac nire detrectet, & inquit. Proferate. i sol liciti estote, & vt D. Paul. ad Heb. 4. d. Festinemus ingredi in illam requiem, non differamus vsq; ad senium, sed sũmo mane properemus accedere ad hunc fontẽ, uelut Regius Propheta. d. Mane a stabo tibi, & uidebo, quoniam non Deus uolens iniquitatẽ tuẽ. et psal 118. Media nocte surgebam ad cõsistendũ tibi. Et Eccl. 5. Nõ tardes cõuerri ad Dominum Et Eccl. 9. Quod cumque potest manus tua instãter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapiẽtia, nec scientia erit apud inferos, quõrtu properas. Manna etiam non inueniebatur nisi mane exod. 16. quare etc. Sed dubium est quo pacto propheta inquit. Qui non habetis argentum emite: qui, fieri potest ut non habentes argentum, neque quicquam, quo possimus commutationem facere, cum eo quod accipimus, emere possimus? Præterea iubet nos, uel cohortatur sicientes venire ad aquas, & eas comedere, aqua nãq; non comeditur, sed potatur. Postremo aque proprietates, et natura est ualde diuersa à natura uini, et lactis: uerũ tamẽ hortat nos venire ad aquas, et absq; ulla commutatione fumere uinum, et lac. Ad primum dubium Respondetur. (secundum D; Thom) quod emere hoc loco accipitur satis improprie emite, idest fumite, non secus ac si emeretis: D vt scilicet liberẽ ac sponte accedamus tamquam rem nostram accepturi. Cum autem uellet ostendere propheta nos fore securisimos de Dei promissionibus, et eas non aliter nobis conferri, quam si propriẽ res nostrẽ essent; ideo uoluit uti hoc uocabulo, emite. Aut dicendum illa emi, quã magnis laboribus, aut obsequiis obtinentur, iusta illud Prou. 23. Veritatẽ eme, et noli uẽdere sapientiam, doctrinã, et intelligẽtiã. Alij dicũt illud, pprie dicitur emi quod tãquã uenale nobis pponitur acquirẽdũ, cũ autẽ regnũ cœlorũ quandoq; dicatur uenale, quod tantũ ualet, quãtũ habes idcirco dicitur, et preponitur illud nobis emendũ, sed quo argẽto, quã pecunia, quo pãcio illud emimus: hoc utique v3 fide, charitate, obseruatione

psal. 118.
Eccl. 5.
Eccl. 9.

Exod. 16.

Emere quid significat.

Prover. c. 23

A mandatorũ Deĩ, et q; plus hĩs omnibus est, inextimabili, & incõparabili pãcio sanguinis Christi. Ad aliud dubiũ, dicimus aquã uerissimẽ potationi potius quã m cõmestioni idoneam, et instituta, sed cũ hæc locutio sit similitudinaria, non debet per omnia omnibus responderi, dicimur enim aquãt comedere, sumendo aquam pro gratia, & dono spiritus sancti, cuius generis aqua non solum sitim, uerumetiam, & famem uidetur extinguere: est enim huiusmodi aqua ipsius animã pabulum, & panis ille saluberrimus quem petimus: dicentes: panem nostrum quotidianũ da nobis hodie, & hæc est illa aqua dũ qua supra dicebamus ex regio uate. Si per aquam refectionis educauit me, ne que omnino est pãter rem, vt uinũ quoque aliquando commestioni deseruiat: propterea quãdam uina, tantam habet vim, et uirtutem, tantum robur, & substantiam, ut si semel in die epotentur, absque alio cibo hominem sustentant, vt ego sum expertus in quibusdã Hispaniã regionibus, in quibus uinũ est adeo potens, quod parum desumptum, per integrum diem sustentabat, nec erat opus quicquam aliud cibi assumere, et de maluagia (uulgo dici solet) quod manducari potiusquam potari debet: quare non inconuenient sub aliqua ratione dici, comedite uinum, & lac: sed hoc loco per comedere uinum, & lac, pariter, & aquam intelligamus gratiam spiritus sancti, et eius dona ad nos attrahere, & in intimis cordis uisceribus ea diutius detinere, & conseruare. Sed cur uinum, & lac spectatim nobis proposuit manducanda? Dicunt aliqui hoc ideo factum ut intelligamus dona spiritus sancti esse distributa iuxta varias hominum conditiones: uinũ quidẽ est nutrimentũ suauissimũ, seniorib; ualde cõmodũ, hoc est iis qui sunt magis in fide, et cognitione spiritualium dogmatum prouecti, atque instructi. Lac uerò quod est magis aptum, et idoneum nutritioni infantium denotat donum, siue dogma illud quod paruulis in Christo, et minus prouectis Ecclesia dare consueuit; propterea dicebat Paulus apostolus. Tanquam paru

Quam magna sit uis
& uirtus uini.
lib. 1. 1.
cap. ult. lib.
12. cap. 1. Et
lib. 14. cap. 5
& sequ.

1. Cor. 3.

ulis

olis in Christo lac uobis potum dedi. Et hæc sacra scriptura comeditur legendo, audiẽdo, meditãdo, conferẽdo, & bene operando. Dicunt alij propterea nobis proponit uinum, & lac, quã sunt & ratione coloris, & ratione saporis gustui nostro ualde delectabilia, uehementer etiam inducant somnum, & quandoq; nimis epota auferũt sensum, quoniam significant dona dulcissima, & suauissima quẽ nobis impertit Spiritus sanctus, & qui ex eis uertim susceperit non stiet in æternum. Dicit ergo testus. uenite, uenite inquam, non passibus corporis, sed puris animi affectibus, emite absq; argento, & absq; ulla commutatione uinum & lac, sine argento quidem, ne forte existimẽtis dona cœlestia diuitibus tantũ esse conferenda, pauperes uerò excludendos, nec solum absq; argento, sed absq; ulla commutatione, sicientes uenite, & comedite uinum, & lac: sine ulla inq; commutatione; quippe qui nullum habetis m̃ritum, neq; opera ulla bona, quib; gratiarum promoereri possitis, sed sola gratia, & misericordia mea hunc uobis spirituale cibũ conferre libuit. Liber hoc loco subnectere uerba quẽdã lact. lib. 3. diuinarũ institutionum cap. 26. ubi dicit. Tanta diuinẽ sapientiẽ uis est, vt in hominis pectus infusa, matrem delictorum stultitiam vno semel impetu expellat, ad quod efficiendum non mercede, non libris aut lucrubrationibus opus est, gratis ista fiunt. facile, cito, modo pateant aures, & pectus sapientiã stiat: per aquas etiã hoc in loco diuinẽ scientiã uertas, & copia, claritas, & magnificentia potest intelligi: quandoquidẽ sicut aqua purgat à macula corporis; sic & diuinẽ ueritatẽ cognitio mundat nos ab iniquitatibus nostris: que mad modum Ezech. 36. dicit Deus. Effundam super uos aquam mundã, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris. Per eiusmodi aquas itelligi, etiã potest baptismi Sacramentum, & lauacrum pœnitentiã, quibus quidem citra omnem controuersiam, mundamur ab iniquitatibus nostris, quamquam non eadẽ ratione (vt aliã videbitur) pãciũ ue-

Aqua refectio

Ezech. 36.

ro quo eiusmodi aquarum genera emere possimus, & nobis comparare nullũ aliud est efficacius, & magis idoneum; quã abnegatio propriã uoluntatis; & omniũ rerum terrenarũ; vt maceratio carnis, orationis frequẽtia, & studiũ sanctarum scripturarum. Qui uerò longe maiorem curam in his rebus acquirẽdis, & possidẽdis, quã in p̃fatis aquis salutaribus epotandis insunt, grauius increpantur hoc loco ab eodem propheta, dum inquit. Quare appenditis argentum non in panibus, & laborem uestrum non in saturitate? Vide quã magna sit fatuitas, & infania, & quam maxime deploranda illorum inscitia, aut potius nequitia, qui omne eorum studiũ in his quã non sariant, nec perficiunt animam impendunt: nos quidem miseri laboramus, affligimur, & tota die contendimus pro rebus inutilibus, caducis, & momentaneis; & hoc est quod dicit hic Esaias. Quare appenditis argẽtum, uos libratũ & uelut in statera ponderatis magnam copiam auri, & argenti; & tamen nihil inde lucrificatis: appenditis inquit argẽtum non in panibus, idest in ijs rebus, quã nequaquã uos reficere, aut famem depellere quãant: semper exuritũ, semper sititũ, & inopia omnium rerum patimini, & laborem uestrũ nõ in saturitate adhibetis: conteritis tempus, & perperam defatigamini; nihil enim est p̃ter uerbum Dei, & gratiã spiritus sancti, quã per huiusmodi aquas nobis p̃figuratur quod possit nos reficere, & prorsus satiare. Cum argẽtum nostrum, opes nostras, labores nostros in huiusmodi panibus coemẽdis impendemus, futuri omnino efficiemur, & bene erit nobiscum: hic est panis uitẽ, cui p̃gustando, & comedendo maximi refert omnem substantiam, uendere, & infumere; sicut ille qui uendidit omnia bona sua ut emeret agrum, in quo erat illa p̃ciosa margarita, quẽ est Christus Dominus: ager ille dubio procul erat liber sanctarum scripturarum in quibus solis Christus inuenitur: Græci olim principes pro animi sui arbitratu, & mundi spiritũ inflati loquentes in Belzebub orbem terrarum

terrarum

D. Paulus Cor. I.

terrarum sefellerunt, & dogmatum non verorum, sed incertorum, ac uituperandorum expositionem conscripserunt; ex corde suo loquentes, non ex ore Domini, atque uti tutores, cuiusmodi perniciosam doctrinam docentes, ac disseminantes grandem vim pecuniarum adducebant, & in illis precio conducendis cogerebant: isti quidem appendebant argentum non in panibus, & laborabant non in saturitate, quoniam talis eorum cognitio ad nutriendam, & viuificandam animam non solum nihil omnino conferebat, sed mirum immodum perniciem afferebat. Propterea D. Paulus prima ad Corinthios. I. illis insultat d. Vbi Sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor huius seculi? Nonne Deus stultitiam fecit sapientiam huius mundi? Omittamus igitur frustra laborare, & nullos fructus colligere, & in rebus infrugiferis studia collocare: Neque solum eos fore perbados iudicamus qui in vanis scientiis oleum, & operam infumunt, sed in plerisque alijs huius mundi illecebris, & vanitatibus, ut opibus, honoribus, atque voluptatibus se ipsos totos dedunt, in quibus nulla est firma quies, nullum verum gaudium, nec diuturna possessio: propterea monet nos Propheta d. Audite audientes me, & comedite bonum id est viuite laute, & opulenter, quae sunt noxia dimittatis, & ea comedatis, quae sunt simpliciter bona, & optimum afferunt nutrimentum, Et delebitur in crassitudine anima vestra. delebitur iniquitas, in crassitudine, id est in pinguedine, in bonis celestibus anima vestra, quamuis caro aliqui relaxetur, & patiatur 2. Cor. 4. ut cuiusmodi, crassitudo sit summa bonorum celestium veritas, qua distentus animus affluit vera copia, & affluentia omnium rerum: comedite igitur bonum, id est non hoc, vel illud bonum, sed bonum simpliciter, & omni ex parte bonum, qualia non sunt bona haec terrena quae cumque sint illa, sicut neque etiam sunt omni ex parte mala, quae talia existimantur ut paupertas, inopia, langor, & cruciatus, quae nec bona nec mala proprie dicuntur, sed pro sustentium diuersitate (inquit D. Hier.) bona, & mala efficiuntur: hoc bonum de quo

A loquitur hic Esaias est illud quod dicebat psal. 102. qui implet in bonis desiderium tuum. Et alibi. Credo videre bona Domini in terra uiuentium. Et prou. xi. Anima quae benedicit, impinguabitur. Dicit ergo propheta, expositulans attentionem, & promptam, ac expeditam animi preparationem, Audite audientes me, & comedite bonum, gustate, & videte quam suavis est Dominus, B Et delebitur in crassitudine anima vestra. Dicebat etiam propheta. Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Et quoniam optime nouerat Esaias quae praeparantur humanis sensibus misteria fore difficilia, & vix intellectu perceptibilia, rursus quarit attentionem, & velut aliqui noui dicturus, inquit. Inclinate aurem vestram non alio vos desectite, Et venite ad me, audite, C Et viuet anima vestra, & feriam vobiscum pactum seipiternum, misericordias Dauid fideles. Vide quae lo, & enumera quot comoda nobis proponuntur: primo quidem copia, & abundantia omnium bonorum, non huius tantum & illius, sed bonum simpliciter; deinde vitae perpetuitate; vita. n. seipiterna complet promissionem omnium bonorum: omnium. n. bonorum promissionem (test. D. Hier.) est vita seipiterna. Cyrillus vult his verbis subindicari seipiternam spem in Iesu qui christi vestigijs voluerint insistere. Postremo foedus sempiternum tantam quidem animorum concordiam & conciliationem, ut nulla sit amplius futura perturbatio intra nos, & Deum: foedus istud, siue pactum aliud nihil est, nisi misericordiae Dauid fideles, id est gratiae, & fauores, firmi, & stabiles, ac perpetuo duraturi, quos promisit Deus ipsi Dauid quos ille postea decantauit et sigillatim expressit in psal. 88. cuius initium est. Misericordias Domini in aeternum cantabo. Pactum istud, siue foedus quando inicitur dicitur feriri, quoniam (ut inquit Glos.) in eo stabiliendo, & confirmando hostia feriebatur, & immolabatur: Dicuntur misericordiae Dauid fideles, vel quia fuerunt promissae ipsi Dauid, ut patet in dia Dauid eodem loco, vel quia per ipsum Dauid fideles, id est per ipsum Christum, qui descendit ex semine Dauid secundum carnem, uel,

Ps. 102.

Proue. 11

Ps. 36.

Ps. 88.

Misericor-

dia Dauid

fideles.

Pactum seipiternum.

Hier. ca. 31 Ioan. cap. 1.

Lxx.

Ioan. 6.

Tex. 3.

vel quia fuit praesignatus, & praefiguratus per ipsum Dauid filium Iesse. Haec autem misericordiae, vel dicuntur fideles, ut diximus, quae sunt stabiles & firmas, & numquam defuturas, vel quia sunt ipsius Dauid fidelis, id est ipsius Christi, qui ideo vocatur fidelis quia promissam compleuit. pactum autem istud vocatur sempiternum ad differentiam ipsius legis, quae fuit tantum vnus temporis: propterea lex erat in umbris, hoc vero testamentum ueritatis pulchritudine fulget, & resplendet spiritualiter: de hoc foedere, seu pacto sempiterno loquitur est Hier. cap. 31. locus est, & Ioannes cap. 1. sui Euangelij ponens discrimen inter utrumque; d. lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est: gratiam & ueritatem declarat Cyrillus nil aliud esse nisi institutionem ueritatis, & spiritualis cultus per euangelica oracula, quae cum uirtute, ac potentia est coniuncta; hoc foedus seu pactum, aut testamentum dicas quomodo uis (sunt enim idem, & idem significant), nihil plane aliud est, ut diximus, quam misericordiae Domini fideles, quae à lxx. interpretibus nuncupantur sancta Dauid fidelia, quae merito quidem uocantur sancta, quia sanctos reddunt eos, quibus insunt, quae admodum & Euangelium uocatur uita quia uiuificat intelligentem, & apprehendet, propterea d. Christus. Verba quae ego loquor uobis spiritus, & uita sunt: Petrus ad eum. Domine ad quae ibimus; uerba inquit uita aeternae habes. Ioan. cap. 6. dicitur etiam fidelia, quia fide faciunt, & stabilitatem fidei, & uitae pietatem, his qui ea apprehenderint, ingenerant. hoc itaque est recte dictum; sed uerba quae nos habemus in nostro texto, plenius huius foederis naturam exponunt, dum misericordiae Dauid fideles nuncupantur, quoniam re uera quicquid nobis deus pollicetur, & quicquid boni in nobis exequitur, & praestat, totum est misericordia, Charitas, & Beneuolentia Dei erga nos, quod satis dilucide Psal. praelegato expressit ipse Dauid. dicit postmodum. Ecce testem populus dedit eum ducem ac praecceptorem gentibus. Conueniens quidem erat, ut recte dicit D.

A Hier. postquam Iudaei noluerunt credere uerbis Prophetarum, neque etiam credituri erant euangelio, neque ipsius promissionum participes esse uoluerunt, ad gentes transferendum esset hoc testamentum: Propterea dicit. Ecce, quasi dicat, posteaque uos Iudaei renuitis hoc foedus, & pactum inter uos, & me inuentum, Testem populus dedit eum, id est Christum filium meum, nec testem solum, Sed ducem, ac praecceptorem gentibus: dicit etiam ecce, tamquam digno demonstrans suum filium futurum messiam iam in foribus esse, & cito illis futurum: uel d. Ecce tamquam ratione manifestam adducens cur reliquit Filius Dei Iudaeos pro gentibus dedit eum testem, ut testis. .s. testetur, & manifestet mentem meam, & nomen meum gentibus annunciet, sicut ipsemet dixit. Ego testimo Ioan. 8. nium perhibeo de ipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me Pater, & Ioan. 18. dixit ad Pilatum, in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati: fuit ergo Christus Dominus testis earum rerum, quae erant in sinu patris obiectae, cuiusmodi erat in carnato filij Dei, ab initio legis ueteris, Iudaeorum exinanitio, & conuersio gentium, & denique humani generis redemptio, & caelestis regni consecutio, & haec quidem omnia, ex Deo misericordia, & benignitate solum, erant opportuno tempore adimplenda, & pleraque alia quae in Sacris paginis noui testamenti referuntur: potuit quidem ipse Christus esse uerus, fidelis, & ocularis testis, quae est natura testium, & .s. de ueritate, & de re certa, & penitus indubitata quam ipse nouerit, uiderit, & auerit, & auctor fuerit ipse testetur. D. Hier. inquit. Deus est testis omnium quae Pater mundo spondit & praestitit, cuius misterium Paul. 1. Ephes. describit, unde dictum est apud Ioan. cap. 1. Deum nemo uidit unquam, unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit, & eidem Beato Ioanni qui in caena recubuit supra petus Domini reuelata sunt secreta caelestia, & apud alios scriptum est. Ne Math. 13. mo nouit patrem nisi filius, neque filium nisi pater, & cui uoluerit filius reuelare

1. Tim. 2. re. Et D. Paulus prima ad Timo: 2. Vnus est mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, cuius testimonium temporibus suis confirmatum est. Datus est igitur filius Dei in testem populis, dedit etiam Deus eum ducem, & præceptorem gentibus. Ducem inquam vt nos ducat, vitam ostendat, & præbeat, per quam ituri sumus ad patrem, ipse enim est via per quam nos oportet incedere, vnde ipse dixit. Ego sum via veritas, & vita. Ipse solus nouit, & docuit rationem, & modum quo nos ituri sumus ad patrem: dedit etiam præceptorē, vt f. nos doceret, & præciperet quid facturi eram⁹, propterea dicebat ipse apud Matth. 11. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & quæ sequuntur. His dictis nunc propheta dei personam gerēs, cōuertit sermonem suum ad ipsum filium, & eum alloquitur, de quo prius loquebatur pater in tertia persona d. Ecce respem populus dedit eum, nunc verò dicit. Ecce gentem quam nesciebas vocabis, & gentes quæ te non cognouerunt ad te current propter dominum Deum tuum, & sicut dicitur in libro Israhel quia glorificauit te utitur enī hic doctissim⁹ propheta tropo qui vocatur exallage. Dicit Deus nō cognouisse gentes, cui tamen nihil est absconditum, sed dicitur nō cognouisse, quia non eas approbabat, nec in numerum filiorum suorum ascripserat; & gentes similiter dicuntur non cognouisse Deum, quia re vera non existimabant esse alium Deum præter eum, vel præter eos quos sibi ipsis confinxerant, omnes tamen hæc gentes post habito, & relicto quocumq; alio cultu velociter ad te current. Propter dominum Deum tuum, & sicut dicitur in libro Israhel, quia glorificauit te. Iuxta illud psal. 17. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, glorificauit inquam ipsum filium, quia dedit ei honorem, gloriam, & potestatem: fuit enim uerò filius glorificatus à Deo patre in quantum homo glorificatus in omnibus, & singulis mysterijs suis, à patre. putā in Natiuitate, in doctrina, in vita, in prodigijs, & miraculis, in suscep-

tionem baptismi, cum fuit transfiguratus in monte, ac deinceps in passione, in resurrectione, in ascensione ad cælum, & in missione visibili Spiritus sancti, & præterea, in singulis operibus quæ quotidie in nobis operatur, quem admodum ipse dicebat. Pater meus usq; modo operatur, & ego operor, & pater in me manens ipse facit opera. Non ergo nos pigeat colere Christum dominum, & eius vestigia sequi, qui nobis datus est à Deo patre testis, dux, & Præceptor: testis inq; cui firmiter, & absq; vlla dubitatione credere: dux, quem omnifariā sequi: præceptor cui perpetuo inseruire, & obtemperare totis viribus nos oportet, sequitur textus. *Quærite dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.* *Tex. 4.* Hucusq; fuit præfatus Esaias, & hoc loco incipit monere, cohortari, & docere quid facturi simus vt bona nobis promissa aliquādo consequamur: Propterea dicit. *Quærite dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.* Oratio est facilis, & plana, nihil habens obscuritatis, verū posset quis minus peritus ambigere; quo nam pacto nobis præcipitur. Quærere dominum dum inueniri potest, & inuocare eum dum prope est. Datur ne tempus vllum, aut locus, in quo non possit Deus inueniri: Deest ne aliquando facultas, & ocium inueniendi cum alibi legamus. *Pf. 144.* Propet est dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Certū est enī quod oportet eū quærere dum sumus in hoc seculo, quoniam in futuro videbitur, non quæratur. Quidam volunt eiusmodi admonitionem ad illud tempus esse referendam, quo Christus carne indutus versabatur inter Iudæos, qui quidem poterant ipsum nō modo in prophetis, & per scripturas cognoscere, sed & per vitæ sanctorum, doctrinæ excellentiam, operationē miraculorum facile agnoscere, sed noluerunt, excecavit enim eos malitia eorum: propterea monentur, & excitantur à propheta dicente. *Quærite dominum dum inueniri potest, id est dum vobiscum adest, dum prope est, dum præsentem habetis, priusq; à vobis*

vobis corporali præsentia secedat: futurum est enim tempus (dicebat Christus) quo quæratis me, & non inuenietis, & in peccato vestro moriemini quæriti. n. potest nō presignando, & presignando locum, quia ubiq; est, neque vllō circumscribitur loco, & cum fuerit inuentus, inuocate eum, id est ipsum commendate. & vires, ac promptitudinem resistendi peccato ab ipso petite, vt possitis dicere cum propheta. Laudans in uocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero: hæc quæ expositio si referatur ad Iudæos, qui sub eo tempore degebant, poptima est: At ego magis pro huiusmodi verba omnes respicere, & pro quocumq; tempore dum sumus in hac vita. Tempus enim quo licet Deum quærere, est tempus presentis sæculi, id est dum viuimus, dum viget intellectus, & nostræ potestatis est eligere bonum, et malum: id quidem facere donec dies est (dicebat saluator) oportet: Veniet nox quando nemo potest operari: tunc quidem hoc est in die poterit inueniri si toto corde, recta fide, & sincera charitate quæsierimus Regius Propheta gloriabatur d. in toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis, in corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi: & sumendum est exemplum à Structoribus templi Salomonis in quo cum ædificaretur de lapidib⁹ dolatis, atq; perfectis malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo Dei, vt habes 3 Reg. cap. 6. id quod vult inuere, non esse tempus illud quo perfici, ac dolari necesse est postq; ex hac vita recesserimus, postquam nulla datur amplius facultas bene, aut male operandi, sed bonorum, & malorum operum præmia vel pœnas accipiendi, & propriam cuiusq; operis mercedem consequendi. Tria ergo oportet in his verbis considerare. Primum, quando fit quærendus Christus. Respond. Dū sumus in hoc seculo. Secundū. Quo modo, Respond. Animo ardenti, et irrefragabili, non perfunctoriē, sed uiolenter, & intrepide. Tertium. Vbi quærendus. Respond. In Cælo, non in terra, iuxta illud. *Quæ sursum sūt*

A sapite, non quæ super terram. *Quare dum sumus in hoc seculo studeamus quærere dum inueniri potest, ipsum Deū, & dum nobis quonq; adst præsentis per varias inspirationes, & admonitiones tū internas, tū externas eū inuocemus. Magni quidē refert quærere dñm, quoniam ut inquit Beatus Augustinus, anima quæ non quærit Deum, neq; etiam amat: & quæ nō amat Deum arida est, & misera, quia si non quærit, nec diligit Deum, mundum diligit, peccatis seruit, et uitijs est subiecta, et consequenter numq; est quieta, numq; esse secura, hinc Propheta psal. 118. errauit sicut ovis, quæ perijt: ita profectò sūt animæ, quæ non quærunt Deū: sed hoc opus, hic labor est, nosse modum, et uiam quò quæramus Deum, et illum inueniamus, cum Deus sit inuisibilis, et absconditus, nec possit aliquo sensu tã interno, quã externo ab ullo intellectu creato cognosci, et cōsequenter à quoquam inueniri. Namq; si oculus audeat, ac tenter videre Deum, nihil efficiet, Soliloquio. 2. y. cap. 31. quandoquidem oculus non percipit nisi coloratum; sic nec auris poterit illud percipere, quæ pro obiecto habet sonum, olphatus pariter, et gustus, atq; etiam tactus non poterit percipere Deum, cum nihil horum sit, quæ à sensibus tamq; propria obiecta percipiuntur; sed neq; etiam aliquo sensu interno potest à quoquam percipi, aut uideri, cum Deus sit lux super omnem lucem, quam non capit oculus interior; multo minus quisquam aliorum sensuum, cum sit superintelligibilis; superexcedens omnem, et quamcumq; creaturam. Hic enim est Deus noster, et non estimabitur alius ad illum, homo compositus Deo non potest iustificari, Iob cap. 7. nec poterit respondere vnum pro mille, quid ergo agendum? præcipit Esaias d. *Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est, quoniam, vt inquit D. Augustinus, Qui non quærunt Deum, dum inueniri potest, non poterunt in æternum inuenire: oportet enī scire tempus quo quærri, et locum ubi possit inueniri. Anima, quæ cupit Deum apprehendere, vel**

Ioan. 14.

Math. 11.

Pf. 17.

Filius Dei glorificatus in omnibus, & singulis mysterijs suis, à patre.

Manu. cap.

Pf. 118.

Soliloquio. 2. y. cap. 31.

Iob cap. 7.

vel ab eo apprehendi; quandam videtur
pari difficultatem, & tarditatem in que-
rendo Deum veluti sponsum dilectum:
inquit enim tamquam sponsa Cantico
rum tertio. In lectulo meo per noctes
quesiui quem diligit anima mea, quesui il-
lum, & non inueni; Scio quid faciam,
furgam, & circuibo Ciuitatem per vi-
cos, & plateas, quesui illum, & non
inueni: circuit ciuitate id est mundum,
et quesuit deum per vicus, hoc est per
Iudeam, & per traditiones Iudeorum,
nequaquam inuenit, quia iam recessit
ab eis tamquam a suis viculis, sicut pre-
dixit Hieremias 12. cap. loquens in per-
sona Dei d. Reliqui domum meam, di-
misi hereditatem meam, dedi dilectam
animam meam in manus inimicorum
eius. Anima ergo velut sponsa dilecta
quærens Deum per vicus, id est per syna-
gogas Iudeorum, non inuenit. Sic etiã
quæsiuit eum per plateas, nec potuit in-
venire, quia, ut ait hic Propheta cap.
59. corruit in platea veritas; quid eni
per plateam? nihil profecto aliud intel-
ligimus nisi sapientiam Philosophorum,
qui quidem veritatem Dei detinuerunt
in mendacio; nec tibi videatur durum
populum Iudeum, & Israel secundum
carnem appellari vicum, & comparari
uico, quandoquidem de vno erant se-
mine Habrae, & in vnum compacti, &
coarctati ritum, & vna lege constructi. D
Sapientes autem huius mundi iure figu-
rantur per plateas, quoniam effrenata
libertate, & licentia, extra veritatis tra-
iectum vici sunt euagati, de maiestate diuina
serientes, & alleretes non minus absur-
da, & absque dignitati quã reluctantiã
veritati, quo igitur pacto poterit infelix ani-
ma in istis vicis, & plateis inuenire do-
minum Deum - Iudei namque non ha-
bentes veram intelligentiam scriptura-
rum, negant pluralitatem personarum. E
Gentiles autem nullo diuinæ eruditio-
nis obice tardati inducunt numerosita-
tem Deorum. Si qua ergo anima que-
rit Deum in eiusmodi vicis, & plateis
non amplius sponsa, & mulier casta,
& pudica, sed mulier adultera, aut cõ-
cubina dici debet, quarum altera
conturbenium cum sponso non habet
perpetuum, altera verò malefidum;

non ergo debemus, aut possumus que-
rere Deum per traditiones ac doctrinas
Iudeorum, aut per eorum leges perpe-
ram, & falso ab eis expositas, & inter-
pretatas. Sed neque etiam per dogma-
ta, & opiniones Philosophorum, quo-
niam suspecta est, & cauenda tam in di-
uinis sensibus, quã in humanis
vitiis vnius licetia, alterius restrictio,
obstinatio vtriusque. Vnius in diuina na-
tura numerositas, alterius singularitas,
vtriusque cæcitas: Idcirco nequaquam spon-
sæ permittendum est in istis vicis, &
plateis querere Deum tamquam spon-
sum verum, & sibi dilectum, quia non
inueniet. Propterea inquit D. Bernar-
dus vnã cum Beato Gregorio, & quibusdam
alijs sanctis, & probatis homini-
bus, alios vicos, & plateas eidem spon-
sæ præparandas quibus valeat tutius, & se-
curius sponsum querere, & fortassis in-
uenire; & hi quidem sunt bine conuer-
sationes, & vitæ rationes fidelium. Alij
quidem per plateas vagantur. hoc est
Latam sectantur viam. Alij arctissimi
se tradunt discipulæ, & vitæ ratio-
ni, & quamque habeamus ex sacris liti-
ris. Arctã esse viam que ducit ad vitam,
in hac tamen arctitudine datur quodã
latitudo, vnã scilicet aliquanto arctior
altera, vita enim quam profitentur hi,
qui vocantur Regulares, est arctior ea,
quam profitentur Clerici seculares, &
vtraque earum est multo arctior ea, quã La-
ici, et qui actiuam vitam consecrantur
profiteri, ac tenere solent, et in vtraque
potest inueniri Deus, sed multo facili-
us in vna quam in altera, neque vllus au-
deat sentire aut dicere, hic est Christus,
hoc est, apud Regulares, et non illic,
ut apud Laicos, siue coniugatos, neque
quis dicat oppositum, sed pessimus il-
le est, qui dixerit neque hic, neque ibi re-
peritur Deus. Namque vtrobiusque quaerit
sponsa dilectum suum, et hic, et illic:
Quæram (inquit ipsa) per vicos, & pla-
teas quem diligit anima mea. Per vi-
cos restrictionem accipe: Per plateas
dispensationem, et libertatem quandã
pro arbitrio viuendi, modo talis liber-
tas non assumatur in occasione carnis;
et potest quidem non magna cum dif-
ficultate, ac tadio seu labore coniu-

Cant. 3.

Hier. 12.

Esaias cap.
59.

Populus He-
breus vico.
Populus ge-
ntium plateæ
cõfertur.

D. Bernar.

Math. 7.

Pf. 17, ad
Rom. 12.
Zacharia 8

1. Reg. cap.
1.

gi quandoque; platea cum vicis, quem-
admodum multis in oppidis ac Ciuita-
tibus est reperire non nullos vicos val-
de propinquos, & penè coniunctos
plateis, & vici quidam reperiuntur vsque
ad eò lati, & spatiosi vt simillimi sint
plateis: Ita profecto contingit qui-
busdam, qui in se ipsis coniungunt vi-
cis plateas, & hoc quidem bifariam.

Primum quidem si quem coarctat af-
fectio, aut voluntariè suscepta, quem-
admodum qui aggreditur, & auspica-
tur arctiorem formam, & regulam vi-
tæ intra septa alicuius loci, siue mona-
sterij inclusus, aut violenter impacta,
vt ab inimicis, & persecutoribus, vel à
iudice ob alicuius criminis penam inie-
cta, si patienter, ac libenter omnia sub-
stinebit, poterit intus in corde gaudio
spiritali dilatari, & tunc vicis plateas
conspicere, & cum Dauide illud profer-
re Pf. 17. Eduxit me in latitudinem: &
illud apostoli ad Rom. 12. Spe gauden-
tes in tribulatione patientes: & illud
Zachariæ 8. Platea Ciuitatis comple-
buntur infantibus, & puellis ludenti-
bus in plateis eius. Deinde si quis in li-
bertate constitutus, & actiuam vitam
degens, coniugatus, aut vili officio va-
cans, ita vigilijs, orationibus, ac iei-
unijs se se exerceat, vt parum admodum
à regularibus videatur posse discerni,
his nempe coniunget vicis plateam.

Quid? Nonne legimus primo Regum
cap. primo de Elchana ephrateo qui ha-
bebat duas vxores, & statutis diebus af-
scendebat in templum vt adoraret, &
sacrificaret Domino. Sic etiam par-
tes B. Nicolai Tolentinatis nostri Ord.
& Sodalitij suscitandę proles desiderio
assiduis Deum precibus folicitabant,
vt voti compotes fierent; Nonne isti
adiunxerunt, vel coniunxerunt vicos
plateis? Imo vtriusque eorum, & primi pa-
riter, & secundi permanerunt in-
uicem, vt in platea seu vico, corpore,
in altero vero spiritu, & opere. Sed
quid dicemus de his, qui cum toti
essent in hoc seculo, & in platea ha-
bentes vxorem, filios, & filias, di-
uino spiritu commoti secesserunt in
vicos, & angulos platearum. hoc

est in regularium cænobia, aut in
parua quædam cubicula, atque ibi,
quod reliquum est vitæ consumpse-
runt, cuius rei recens est exemplum
de quodã viro Medice artis pertissis-
simo mei nominis amantissimo, qui eũ
per aliquot annos cum vxore, & fami-
lia sua satis honorifice vitam duxisset,
tandem dei spiritu compulsus ingres-
sus est ordinem, & familiam Beatissi-
mi Patris Dominici, & eius coniux ite-
dem in monasterium Santimonialium
ingressa, quisque in prefatis locis Sanctis-
simam vitam ducit. De plerisque alijs
possem asserere exempla, sed in re tam
clara non est opus diutius morari.
Angusta profecto est huiusmodi uiris
in presenti res quam ferunt: spes ve-
ro lata, arcta possessio, expectatio ve-
rò satis profusa, & in vtroque statu
possimus querere Deum, & tandem
inuenire. At si in quouis istorum
statuum Deum offendamus, & eius
timorem præ oculis habere neglexe-
rimus, neque hic, neque ibi poterim
Deum inuenire. Dicit enim Ber-
nardus. Non inuenitur forma iustitię
si piorum operum non est intentio
pura: Et de regularibus quidem no-
tanda est illa sententia, quam ipse
profert in calce huius sermonis, vbi dicit.

Nusquam esse maiorem commo-
ditatem inueniendi Christum; quam in-
tra claustra eorum, qui vitam Regu-
larem profitentur, verum nullibi ma-
iorem confusionem si penes eos non
inueniatur Christus, sed quemadmo-
dum contingit aliquando Deo sic mo-
uente, ut qui prius in plateis, & ho-
minum consortio lubricam, & disso-
lutam uitam cunctis illecebris, & vo-
luptatibus dediti uiuebant, in aliquos
vicos plus satis arctos, & angustos se
recipiunt, e quorum numero multos
ego noui viros pernobiles, & præcla-
ros, præsertim Perusiæ, & alijs etiam in
locis vbi, per aliquot años superiorum
iussu vitam duxi, quò facilius bonis li-
teris, & artibus uacarem permanere li-
cuit, id ipsum conspexerim. Ita (ò de-
plorandũ facinus) non nullos etiã noui,
qui cũ a puero se Dei obsequio man-
cipauerint

cupauerint, & alicuius instituti Regulam professi fuerint post aliquot annos instigante Demone ob leuissimas causas relicto vico in plateas se dimiserunt, ubi mercimoniis, turpi lucro, & cupiditatibus omnis generis se totos dederunt, vā illis, quia Deum, quem in eo vico inuenerunt, non tenuerunt, ne demitterent, aut ne recederet ab eis, illuc enim deuenerunt, ubi non defecit vxura, & dolus, ut ait Dauid psal. 54. & hi sunt, ex eorum numero, qui Ciuitatem Babylonicam ingressi per vicos, & plateas queerunt ipsum Demonem, quærunnt enim in vicis, hoc est in locis vbi non nisi murmur, contentiones, & rixę sentiuntur, tum sceminarum, tum hominum ignobilium, & nullam veri Dei cognitionem habentium; queerunt in plateis, vbi est concursus, & tumultus perditorum hominū, propterea D. Augustinus monet in sermone de Epiphania non esse queerendum Deum in platea, ubi multa vanitas, non in foro, ubi grandis aduersitas, non in taberna, ubi maxima ebrietas, non in scolis philosophorum, ubi est infinita peruersitas, & quemadmodum supradiximus ingens obscuritas, & falsitas.

Quid ergo nobis peragendum cum verlamur in eiusmodi vicis, & plateis? ne denuemus a recto, & inueniamus dilectum quem quærimus? Opereprecium est ad eam vigiles, qui custodiunt Ciuitatem, vigiles inquam, id est Dei spiritum consulamus, prophetas, Apostolos, ac Dei ministros, qui custodiunt Ciuitatem, hoc est Ecclesiam Sanctam Catholicam, & curam gerunt animarum nostrarum, tunc profectō inueniemus eum, quo inuenito ad eum firmiter, & strictē teneamus, ut (si fieri poterit) numquam dimittamus, sed vio lenter, & importune ipsum teneamus, ut inquit Ambrosius, & huic muneri insitamus, & vires omnes intendamus. Sed quoniam propheta nos monet dicens. Querite Dominum ad inueniendum potest, inuocate eum dum propē est, queerendum est vbi nam possit inueniri: Ostendimus enim in vicis, & plateis posse quodammodo inueniri; Sed

verius, & certius dicendū, nusquam posse se facilius inueniri quā in anima nostra non. n. queerendus est extra nos, extrā animam propriam. Intus Deus habitat, modo in eius amore ardeat cor nostrum, & in eo requiescat, contempletur te anima nostra in mentis excessu, canter laudes tuas in iubilatione, & in voce tubę. Agamus continuē quod monet Propheta. d. psallite Deo nostro psallite Regi nostro; psallite sapienter, vt fiat quod monet Dauid psal. 104. laetetur cor queerentium Dominum: queerendus est ergo Christus, & dū inuenierimus, tā fortiter, tā suauiter, tam dulciter teneamus, ut eum non omitteremus. Quærendus est ergo in animabus sanctis, in scripturis sanctis, in operibus bonis, in fide, & charitate peractis. Quærendus est itaq; dum inueniri potest, & inuocandus, dum propē est. Inuocandus inquam orationibus, ieiuniis, suffragiis, ac præcibus, & pauperum subuentionibus, & aliis bonorum operum subsidis dum propē est, sic n. habes apud Hieremiam 23. Ego Dominus appropinquans eis, qui appropinquant mihi, & recedens ab eis, qui procul recedunt a me; prope est inquam dominus, ut erudiat nos, & consoletur ut habes in psal. 33. Iuxta est Dominus, his qui tribulato sunt corde, & psal. 90. cum ipso sum in tribulatione, cum ipso inquam qui querit me, & inuocat me, eripiam eum, & glorificabo eum. Querite ergo Dominum & inuocate eum dū prope est, ipse quidem est sponsus animæ nostrę amans. et amabilis. Querite ipsum quicumq; estis tam sapientes, quā in spietes, tam diuites, quā pauperes: Sed querite nō cū luxuria in qua est manifesta deformitas, nō cū superbia, in qua iacet æterna calamitas, non cū auaritia, in qua est idolorū seruitus, & perpetua infelicitas. Sed quoniam posset quis peccatorum grauitate onustus secum ipse animo versari atq; fortassis uereri, ne suam imbecillitatem agnoscens possit inquam inuenire Deum, & illum inuocate tamquam ducē, & proteſtorem, docet his verbis Propheta quo pacto quis valeat ad eum queerere, & inuenire, & supplex illum inuocare

nire, & supplex illum inuocare dicit hæc uerba. *Derelinquat impius uiam suā & uirtu iniquas cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius, & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad agnoscendum.* Hęc uerba deberent esse cordibus nostris stilo ferreo cōscripta, cum nihil peccatoris ut cumq; impii, & scelerati possit animum erigere, & consolari, magis quam eadem iugiter meditata, & in opus educta, his enim nobis commōstratur, ubi consistat tanta, & uera penitentię ratio, quę est detestari malum, & peccatum, & apprehendere bonum, cuius ratio est, quia dū peccamus auertimur a bono incommutabili, & conuertimur ad bonum cōmutabile, idcirco dum reconciliari uolumus cū Deo, operepreciū est detestari, & reuicere, ac post habere bona ista commutabilia, & conuerti ad Deum uiuum, et uerum: id quod breuioribus uerbis descripsit Regius propheta dicens. Declina a malo, et fac bonum, inquire pacem, & persequere eam: & hic idē uates in huius operis exordio dixit. Quiescite agere, uersē discite benefacere, & qm̄ mali operis principium sunt ipse cogitationes, quę per mortuum illum qui domi degens, nec dum foras egressus, designantur. ideo monet Propheta d. Derelinquat impius uiam suam, id est modum, & rationem uirę quam præelegit, et uirtu iniquas derelinquat cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius. Quo differant impius, et iniquus dictum est supra. Et nequis forte existimaret non esse tam difficilem gratiā remissionis, præsertim cū frequenter cōtingit Deū offēdisse, dicit Propheta Vnusquisq; peccator secure postquā deliquerit semel atq; iterū reuertatur ad Dominū, quoniam ipse multus est, plurimus inquam, & facilis, ac propensus ad ignoscendum. Et quoniam posset alicui uideri difficile satis semel, et iterum in se peccantibus fore indulgendum, idcirco dicit Dominus non ita uobis existimandum est. *Non. n. cogitationes mea cogitantes uos, neq; uia uestra uia meę dicit Dominus,* imo (supple) magnum, et valde laęum est discrimen, et propē

immensum inter cogitationes uestras atq; meas, longissime, quidem absunt, propterea si frequenter deliquerit, non dico septies; sed septuagies septies, modo derelinquat uiam suam, et reuertatur ad Dominū et miserebitur eius. Quoniam sicut exaltantur caeli a terra, sic exaltata sunt uis meę a uis uestris, & cogitationes meę a cogitationibus uestris Comparat Esaias distantiam inter nos et Deum, distantia quę est inter cælum et terram, non quod non sit multo maior distantia inter nos, et Deum quam cœli, et terrę, sed quia nulla maior nobis apparet aut esse presumitur quam distantia cœli, et terrę, ideo ea nobis proponitur ab Esaiā. Magna quidem est distantia inter Deum et nos: quia scilicet nos Deus amat, nos uero eum odimus: ipse nos uocat nos eundem fugimus: ipse nos beneficiis prosequitur, nos aduersus eum prælamur. Sed non iacet hic lepus, non est id quod querimus, et dubitamus, sed hic uerget difficultas; hoc est quod nos angit, ac vehementer admodum excruciat. Qui enim fieri potest, ut qui fuerit a teneris (ut aiunt) unguiculis assuetus ad delinquendum; et in peccatis fuerit fermē totus immerfus, recedere queat ab inueterato usu, seu maui abusu, & derelinquere uiam suam, quam sibi peruiam & uelut ordinariam delegerat, & aspiciari nouam uiuendi rationem. Vt enim bello assueti ligures non facile arma deponunt, ita propemodum, qui fuerit in uititiis enutritus, & diuturno tēpore uersatus, haud facile poterit ab illis resiliere. Verum si nō fueris omnino demēs, surdus, & cæcus, cū te uocauerit Deus, ausculta, aures prebe, non occlude, si porrigit manum, apprehende, si pulsus ad ostium aperi, nec tardes conuerti ad Dominum: sic enim ait: ego sto ad ostium, et pulso, si quis aperuerit mihi, introibo ad illum cenabo cum illo, et ipse mecum. Sic itaque fiet, ut homo impius de relinquat uiam suam, cum Deus sua benignitate mouebit eius uoluntatem per inspirationem internam, uel externam, et per uariōs modos, atque rationes,

rationes, & ipse peccator Dei motioni seu vocationi obediat, & in se ipsum reuertatur: nec obstitat, tunc absque dubio. Deus infundet, & conferet ei lumē gratiæ, quod quidem lumen, nondū factis erit vt operetur bonū, & perseueret in eo, sed opus erit rursus diuino auxilio, quo bonum opus operetur, quandoquidem habitualis gratia prius infusa licet reddat, & efficiat hominem iustum, qui antea erat iniustus, & impius, non est tamen ad eō perfecta, ut possit a natura semouere vniuersā eius imbecillitatem, & pruriginem, neque ab intellectu totam eius hebetudinem, & obscuritatem.

Neque vlli videatur absurdum gratiam iustificantem nobis gratis datam, fore non nihil imperfectam, cum teste D. Thoma etiam in statu glorię non est vsquequaq; perfecta. Neque ullus sit ad eō promptus, & audax ut putet se absque vilo Dei auxilio preueniente resurgere a peccato, quamuis aliquando sapiens prouerbiorum 16. dicat, hominis esse preparare animam, quod quidem verum est supposito prius Dei auxilio. Pro huius rei pleniori, & vberiori intellectu, vide Dium Thomam. 1. 2. q. 109 art. 9. & Conc. Trident. sess. 6. cap. 5. nihil enim ex nobis ipsis huc attulimus.

Sequitur tex. *Et quomodo descendit imber, & nix de Coelo, & illuc ultra non reuertitur, & sic erit uerbum meum, quod egredietur de ore meo non reuertetur ad me vacuum, & hac eleganti metaphora describit Esaias promissionum Dei certitudinem & constantiam. & presens textus est ad eō planus, & facilis ut nulla egeat expositione. Sed norandum, quod imber, & nix cum descendit de cælo, illuc ultra non reuertitur; at uerbum, hoc est, Christus Dominus, qui in principio erat uerbum, cum de sinu Patris descenderit in terram, illuc tamen rursus rediit, quia nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo: & qui descendit, ipse est; & qui ascendit super omnes cœcos ut adimpleret omnia. Si per uerbum Dei intelligatur predicatio Euangelii, quod quidem egressum est*

A de ore Dei, illud quidem non reuertetur vacuum. *Sed faciet quęcumq; uoluerit ipse Deus, & prosperabitur in iis ad quę misit illud.* Curus signum erit; quia uos Iudæi, qui auerſi fuistis a Deo, quem admodum, & gentes in latius egredimini. De Idolatria, & de laqueis peccatorum, & in pace deducemini non n. decebat Dei filium, qui in hunc mundum uenerat, ut aliquos saluaret, frustra hęc accessisse, ideo cum Iudęi renuerent salutem consequi, oportebat quod gentes saluarentur, ne uerbum Dei reuertetur vacuum. *Montes, & colles cantabunt coram uobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu.* locutio hiperbolica, qua designatur, & præfiguratur ingens lætitia conuersionis gentium: per montes etiam, & colles intelligi possunt Angeli, & beatorum anime: Nam gaudium erit in cælo super vno peccatore poenitentiam agente, &

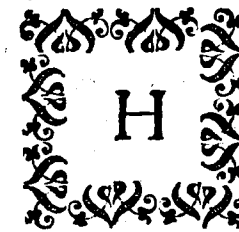
C ps. 149. exultabunt sancti in gloria, & lætarentur in cubilibus suis. Vel per montes Prelati, & Doctores Ecclesię iure optimo possunt intelligi: per Colles, qui sunt inferiores, & ministri: per ligna agri, qui sunt de populo, & infimę sortis homines non iniuria debent accipi. Sequitur vltima pars huius capituli. in qua latum, & faustum nuncius describitur. d. enim. *Pro saluuncula ascendet abies, & pro vrtica crescet myrtus, & erit Dominus nominatus in signum æternum quod non auferetur.* D Hieronymus egregie admodum (vt semper) exponit hoc capitulum, sed hanc vltimā partem D. Gregorius 18. mor. cap. 17. sic exponit quod pro saluuncula ascendet abies, quia scilicet in sanctorum corde, abiectis terrenis cogitationibus, quę per saluunculam designantur, altitudo supernę contemplationis exoritur; Abies enim est arbor satis alta, & eminens. Vrtica uero igne omnino natura est. Myrtus autem temperatiuę dicitur esse uirtutis.

E Pro vrtica igitur crescet myrtus, dum iustorum mentes a pruriginē, & ardore uitorum ad cogitationum temperiem tranquillitatemq; perueniunt, dum scilicet non amplius terrena appetunt; postea

postea quam flammæ carnis, desideriiis rerum cælestium prorsus extingunt. Et reuera pro saluuncula abies, quando pro malitia uirtus, pro luxu pudicitia, pro stulticia prudentia confertur, quę commutationes dubio procul fuerunt in duobus præcipuis ducibus saluatoris nostri, Paulo uidelicet & Matth. & plerisque aliis, vti nam & in nobis. De saluuncula multa refert Plinius lib. 21. de Natur. hist. ca. 7. dicit eam esse herbam foliosam, sed breuem, & quę nec non possit, & potius herba, quam

A flos dicenda. Pannonia eam gignit, & nobilissimi odoris. d. eam esse, & eodem lib. cap. 20. refert idem Plinius: Saluuncę radicem in uino decoctam silitere vomitiones, & corroborare stomachum, & quędam alia refert de hac herba, pro quibus poteris videre ipsū. Quidam alii dicunt ipsam esse rubrum, sed quę quid sit, nobis fat erit. intelligere quid significet, et hoc satis de capitulo isto 55.

CAPVT QVINQUAGESIMVM SEXTVM.

AEC dicit dominus: Custodite iudicium, & facite iustitiam: quia iuxta est salus mea ut ueniat, & iustitia mea ut reueletur. Beatus uir, qui facit hoc, & filius hominis, qui apprehendet istud: custodiens sabbatum ne polluat illud, custodiens manus suas ne faciat omne malum. Et non dicat filius aduena qui adheret Domino dicens: Separatione diuidet me Dominus a populo suo: Et non dicat. Eunuchus: Ecce ego lignum aridum: Quia hæc dicit Dominus Eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, & elegerint quę ego uolui, & tenuerint factus, meum dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius a filiis, & filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Et filios aduena, qui adherent Domino, ut colant eum, & diligant nomen eius, ut sint ei in seruos: omnem custodientem sabbatum ne polluat illud, & tenentem foedus meum. Adducam eos in montem sanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ: holocausta eorum, & uictima eorum placebunt mihi super altari meo: quia domus mea domus orationis uocabitur cunctis populis. Ait Dominus Deus

Prover. 16.

Tex. 5.

Ps. 149.

Gregor. 18. mor. ca. 17.

1.

2.

3.

4. qui congregat dispersos Israel. Adhuc congregabo ad eum con-
 5. gregatos eius. Omnes bestia agri venite ad deuorandum, uni-
 uersa bestia saltus. Speculatores eius ceci omnes, nescierunt
 uniuersi, canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormiē-
 tes, & amantes somnia, & canes impudētissimi nescierunt satu-
 ritatem: ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam: omnes in
 viā suam declinauerunt, vnusquisq; ad auaritiā suā a sum-
 mo vsque ad nouissimum. Venite sumamus uinum, et implea-
 mur ebrietate: Et erit sicut hodie, sic & cras & multo amplius.

EXPLANATIO IN
 QVINQVAGESIMVMSEXTVM CAP.

ESAIÆ PROPHETÆ.

Tex. 1. HAEC dicit Dominus. Custodite iudiciū, et facite Iustitiā: quia
 iuxta est sal mea, ut veniat, & iustitia mea ut reueletur &c

Intitio pra
 sentis cap.

D. Thom.

Cyrrillus.

Hieron ym.

QUAE sit intentio, A
 vel scopus præsen-
 tis capituli non fa-
 cilē percipitur. D.
 Thom. vnā cum
 quibusdā exposi-
 toribus asserit pro-
 phetā ex persona domini suis fide-
 libus polliceri salutem, et multa alia bo-
 na; posteaquam in præcedentibus libe-
 rationem a malo fuerat eis pollicitus.
 B. Cyrillus vult prophetam alloqui so-
 los Israelitas admonens eos ad fidem,
 & exercitium bonorum operum, & ut
 ab eorum cordibus inanem fiduciam
 quam in Patribus habere videbantur,
 nec non tumorem atq; superbiam stu-
 deant amouere. D. Hier. dicit quod gē-
 tium vaticinio terminato, quod scilicet
 in aduentu sermonis Dei sunt in
 meliorem statum mutādē, nunc loqui-
 tur propheta ad illius temporis audito-
 res, vt faciānt cuncta quæ recta sunt, &
 parent se aduentui saluatoris, quā ipse
 est iustitia; et misericordia Dei: ego au-
 tē existimo, salua pace omnium alio-

rum, prophetam hoc loco prosequi ex-
 hortationem, & admonitionem ad cū-
 ctos populos, ut Dei præcepta obser-
 uent, quo Dei misericordiam ad quam
 omnes sitientes mox inuitauerat faci-
 lius consequantur: tantus est enim Dei
 erga salutem, & prosperitatem suorum
 populorum zelus, & amor, ut nullū præ-
 termittat genus officii, quo diuinorum
 beneficiorum sint aliquādo participēs;
 et suæ pietatis, et clementiæ abundan-
 tiam, et largitatem manifeste cogno-
 scant, & fateantur. Inquit ergo prophe-
 ta. Hæc dicit Dominus: quæ uobis sum di-
 cturus, doctrina est Dei, est præceptū
 eius, illius est consilium, hæc mihi vo-
 bis aperienda præcepit. uidelicet. Custo-
 dite iudicium, id est exequimini quod ius-
 tum est, recte iudicate, & in hoc iudicii
 munere obeundo, neq; ad dexteram, neq;
 ad sinistram declinetis: & posteaquæ
 iudicii relicitudinem agnoueritis, custo-
 dite illud. i. iuxta illud operamini, neq;
 C. pmitatis illud quacūq; ex causā uobis
 auferri. Vel uos qui alios iudicaturi
 estis, facite iustitiā. i. bene operamini,
 non

nō solum cuique reddendo quod suum
 est, & neminem opprimendo, verū etiā
 virtutū omnium pro loco, & tempore
 actiones insequendo. Cyril. ait; custo-
 dite iudicium, id est Dei mandata per-
 ficite, & facite iustitiam. Alii quidā exi-
 stimant hac admonitione nil aliud vo-
 luisse prophetam innuere, nisi id ipsū
 quod Io. Bapt. clamabat. d. Poenitentia
 agite appropinquauit enim regnum
 celorum? sic, ppemodum loquitur hic
 propheta d. Custodite iudicium, & facite
 iustitiā. quia iuxta est salus mea ut ueniat
 & iustitia mea ut reueletur. simile est ei
 quod dicit propheta psal. 105. Beati
 qui custodiunt iudicium, & faciunt ius-
 titiam in omni tempore, vt iuste quod
 iustum est persequantur, & rectē agant;
 sic exponit Aug. illud psal. vbi aduertit
 quod iustitia, & iudiciū ferē se p se cōse-
 quantur, & connectuntur. Et quoniam
 diximus per hanc iustitiā non solum
 intelligi eam virtutem, qua reddimus
 vniciq; quod suum est, sed etiam qua
 quis actiones aliarum virtutum exequi-
 tur, ita ut qui vnā iustitiā fecerit, cun-
 ctas virtutes se impleuisse dicatur, &
 qui vnā habuerit, omnes habeat, & qui
 vnā caruerit, cunctis careat, id salam
 paucis verbis indicatur a propheta psal.
 14. ut bene annotauit D. Hier. cum dicitur,
 qui ingreditur sine macula, & ope-
 ratur iustitiam, & quæ sequuntur
 hic habitabit in tabernaculo Dei, & re-
 quiescet in monte sancto eius. Cum
 itaque huius admonitionis causam red-
 dens propheta dicit. Quia iuxta est salus
 mea ut ueniat, & iustitia mea ut reueletur,
 nulli dubium per salutem, & iustitiā
 intelligendum esse Christum Dominū,
 filium Dei, ipse enim est salus, & iustitia
 nostra, de ea locutus est psal. cum. d. No-
 rum fecit Dominus salutare suū in cō-
 spectu gentium reuelauit iustitiā suā:
 si ergo talis est salus, & iustitia nostra
 per quam nos iustificari, & salui esse pos-
 sumus, certe frustra salus ista adueniret
 & reuelaretur iustitia, nisi tales reddere-
 mur, ut eius manifestatio nobis esset
 profutura. Dicitur enim hæc salus, &
 iustitia iuxta esse, prope est ut ueniat, &
 dies eius non elongabuntur, cito enim
 Christus ueniet, & non tardabit, sic per

psal. 105

psal. 14

A Osee. x. custodite iudicium, & facite ius-
 titiam quia appropinquat salus mea. Osee ca. 10
 Christus namque non pro se ipso mor-
 tem sustinuit, quippe qui nullum pec-
 catum fecerat, sed pro nobis mortuus
 est, ut qui peccatis mortui eramus per
 illum vitam consequeremur. Quod au-
 tem per iustitiā, & per salutem Chri-
 stus Dominus intelligitur, verba textus
 indicant: dicit. n. Custodite iudicium. Etc.
 quia iuxta est salus mea ut ueniat, uenire
 B. n. & pedibus suis moueri conuenit re-
 bus animatis, & non quæcumq; in ab-
 stractione concipiuntur, ut salus, iusti-
 tia, virtus &c. dicit autem hoc ipse pro-
 pheta, ne quis nostrum putaret his uer-
 bis Israelitas ad obseruationem legis,
 quæ in umbris, & figuris posita est ex-
 citare, quandoquidem per legem nemo
 iustificatur: que admodum fatis uero,
 & erudite demōstrauit Paul. Apo. multis
 in locis, sed per solum Christum, quem
 C. uocat hic propheta salutem, & iustitiā,
 misericordiam sumus adepti, & rem-
 issionem peccatorum: Sequitur ergo
 propheta, & inquit, Beatus uir qui facit
 hoc, & filius hominis qui apprehendet istud,
 custodiens sabbatum ne polluat illud: cu-
 stodians manus suas, ne faciat omne malū.
 id est nullum malum, ut de omni ge-
 nere mali, quæcumque hic dicun-
 tur propemodū in psal. illo facile erit
 reperire. uocat propheta beatū eū virū
 D. q̄ fecerit iudiciū et iustitiā, utiq; sit fili-
 us hominis imbecillis, & mortalis, & cu-
 stodierit manus suas, ne faciat omne ma-
 lū. i. nullū malū. Non superuacaneē, ne
 q. citra rationē ppheta duas orationes
 affert parū admodū, inter se disidentes
 dicit. n. primo Beatus uir qui facit hoc. de
 inde Beatus filius hominis qui apprehendet
 istud, quid sibi uult ista repetitio? beatus
 uir, & beatus filius hominis, dicitur. n.
 primo, beatus uir qui facit hoc. i. iudici-
 um & iustitiā, quia non inconuenit ali-
 quos, dum non sunt adhuc bene imbuti
 cognitione Dei et gratia spiritus sancti
 efficiere ea quæ sunt paruuli, sed
 posteaquam quis fuerit ritē imbutus
 Dei cognitione, & cognouerit quā
 malum sit contemnerē Deum, & eius
 mandata, iste quidem euacuabit ea quæ
 sunt paruuli, & poterit conuenienter uir
 H 3 appellari.

appellari. Dicitur autem quis filius hominis beatus, felix, aut bene fortunatus, vel beatus qui aggressus est bonam viam quamquam non sit plenè instruetus in his quæ sunt fidei, neque sit satis firmus, & constans in exequendis Dei mandatis, modo Christum apprehendat: differt etiam facere iustitiam, & apprehendere iustitiam, quoniam ut (ego reor) longe maius est facere iustitiam, quam apprehendere illam, si per apprehendere intelligas cognoscere, vel intelligere: quamquam Dīvus Hieronymus secus opinetur, ut apprehendere iustitiam sit nō solum facere quod præceptum est, sed stricta manu & firmiter tenere quod præceptum est. *Et custodire sabbatū ne polluat illud.* vel dicas sic: beatus vir qui viriliter, & strenuè facit hoc, beatus filius hominis qui apprehendit illud, hoc est, vere beatus, & felix, qui quævis sit natus de muliere brevis vivens tempore, & repletus multis miseriis, faciens tamen iudicium, & iustitiam tot bona consequetur, v3 salutem & iustitiam. Et huiusmodi repetitio, v3 beatus homo, & beatus filius hominis, habet quādam vim, ut scilicet innuat quā sit magnasors & felicitas hominis, qui cum sit animal fragile, & terrenū, tot maximorum bonorum sit futurū particeps: voluit Deus custodiri Sabbatum, in quoque uir, non illos die quibus mundum creavit, ut homo non diligeret mundū, neque ea quæ sunt mundi. Quid porro sit custodire Sabbatum ne polluat illud, mox declarat ipse propheta, hoc est custodire manus ne faceret aliquid malum. Neque mireris Esaiam meminisse sabbati: quoniam dum loqueretur Iudæis quibus præceptum erat custodire Sabbatum, conueniens fuit ut in exemplum faciendi iustitiam, afferret id quod maxime ex lege Iudæi cauebant: cum itaque præceptum esset ut in die Sabbati peccari liceret, nec ullum opus seruale in eo fieri, dubio procul sensus erat & intentio per huiusmodi oculū uoluisse Deum innuere, cessandum esse à peccato, & carnis cupiditatibus: quemadmodū & nos eandem curam habere debemus, cum dies festos custodimus: supersedentes, n. ab omni cura terrena, & carnali,

A sanctis studiis, & operibus, piisque precibus, & suffragiis, atque diuinis sacrificiis ad Deū accedentes & ipsū colentes in odore suauitatis nosmetipsos offeramus ipsi Deo, quibus quidem sacrificiis placatur Deus, sicut dixit ps. Sacrificium laudis honorificabit me. & ibidem. *Im mola Deo sacrificium laudis; & redde altissimo uoera tua: & cum dicit, casso dicens manus suas ne faciatis in me malum;* permanum non intelligas absolute mebrum illud corporis, quod est organū organorum, quoniam sic intelligendo esset inanis interpretatio, & parum conueniens textui ipsius Prophetæ, sed per manū intelligenda est omnis operatio, & efficiētia, qua quæcūque agimur, & operamur, si nihil habeāt, uel leuem mali suspensionē, sed ea tantū quæ bona, recta, & laudabilia existunt. Postea subdit *Et nō dicat filius aduenæ q. adhaeret domino. d. se paratione diuidet me Dominus a populo suo* *Et nō dicat Eunuchus, ecce ego lignum aridum, quia hæc dicit Dominus Eunuchis qui custodierint sabbata mea* *Et c.* Quia dixerat Esa. beatus uir qui custodit iudiciū, et facit iustitiā, & reliqua quæ mox notata sunt, potuisset Iudæus omne hanc pollicitationē ad se trahere, & putare sibi tantum competere, & nulli præter eos, & quodammodo ab ipsa lege uelut lignū aridum reiectum quicūque erat alienæ gentis, cuiusmodi erant steriles, & qui erant prohibiti cum Iudæis ullam habere consuetudinem: cum autem deus neminem uelit perire, sed potius omnes homines saluos fieri, nullumque à cœlestis regni participatione prorsus excludi, siue Barbarus, siue Scitha, modo uoluerint obedire Dei mandatis, et audire uocē clamantis & dicentis. qui sitit, ueniat ad me, & bibat: idcirco remouens falsam, & inanē Iudæorum opinionem dicit. *Nō dicat filius aduenæ qui adhaeret Domino dicens separatione diuidet me Dominus a populo suo.* i. non permittet Dñs me futurū esse participē eorū, quæ populo suo cōferre pollicetur beneficiorū, & gratiarū, neque dicat Eunuchus, ecce ego lignū aridū. Hic mod⁹ loquē. h. separatione diuidet me dñs, est tropicus p. figurā pleonasmus, ut uidi te oculis meis. Et nota q. Deus

Deus trahit ad se aduenas, & Eunuchos ut ostendat se habere rationem Sanctitatis, & religionis, non generis, aut loci, aut etiam sanguinis. Per Eunuchū hoc loco propheta intelligit quicumque; car et liberis, & prole, qui propterea dicit. Ego sum lignū aridū, nullū faciens fructū, ad nullū opus seu ministeriū uile, & idoneum, sed ad solā combustionē, præparatū, hoc ideo quia scriptū erat in lege. Maledictus sterilis, qui non facit semen in Israel. Propterea cū per aduētū Christi debuerit lex euacuari: lex in quā, ceremonias, & iudicia cōplectēs, & fieri unū ouile, & vnus pastor, *Dicit Dominus Eunuchis. Qui custodierint Sabbata mea.* i. qui me uoluerint, & elegerint quæ ego uolui, & tenuerint fœdus meū, neque recesserint à pactis, & cōditionibus initis intra me, et populū meū *dabo eis.* i. Eunuchis in domo mea. i. in Ecclesia, & in regno cœlorū, et in muris meis, hoc est ubicūque; ius, & potentiā habuero, dabo inq. eis locū. i. hospitii, partē, & possessionē, & præter hæc, *dabo nomē melius a filiis, & filiabus.* i. maiore honorē, maiori in præcio habebuntur, quam qui gloriantur se esse filios, & filias ipsius Abrahæ, cū tñ illi uis idē, & timorē nequaquā habuerit. Vel *dabo eis in domo mea locū, & nomē melius a filiis, & filiabus.* i. nomē lōge præstantius, et excellentius, quā qui habēt filios & filias, habere vnquā possint, & quod nā erit nomē istud: nomē inq. *sepiternū dabo eis, quod nūquā peribit:* quibus uerbis ostendit ipse Deus (sū D. Aug.) se daturū illis gloriā quandā propriā, atque excellentē: & nō cōmunē cū multis, quāuis alioqui in eodē regno, & in eadē domo cōstitutis, et fortassis ideo dictū est *dabo nomē melius,* ut eos quibus datur distinguat à cæteris. Et nō ab re addita est illa particula, *dabo nomē sepiternum quod non peribit.* Et breuiter dicas dabit eis nomē; ut filii Dei nominentur, & sint I. Io. 3. Nunc uideamus pro claro intellectū istorum uerborum. Quid per Eunuchos hoc loco intelligat Esaias: prima quidem facie, et quemadmodum præsens oratio præterdit, per Eunuchos intelligi uidentur quicumque; nullum partum edunt, siue viri siue

A feminae, ita quod sterilitas in alterutro sit, nos ter autem Saluator apud Matth. 19. tria genera Eunuchorū uidetur asserere: sunt (Inquit) Eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt, et sunt Eunuchi qui facti sunt ab hominibus, et hoc qui dem multifariam contingit, quoniam vel per uolentiam, & iniuriam fiunt Eunuchi ab hominibus, uel propter aliquis morbi remedium, ut sepenumero contingit: aut etiam à se ipsis ob aliquam causam illis notam, sed non propter regnum cœlorum, et sunt Eunuchi qui se ipsos castrauerunt propter regnum cœlorū, et hoc idem bifariam potest fieri, vel quod uere, et re ipsa se castrauerunt propter regnum cœlorum qui quidem uoluerunt in carne esse steriles, et infœcundi, ut spiritu fœcundiores esse possent, et Christo domino coniungi, neque unquam ab eo diuellantur: aut cū mundo, et cum Christo diuidere, ut legit de Origene, et multis aliis. aliqui uero dicuntur se ipsos castrauisse, non quidem in corpore, sed in ipsa concupiscentia radice cœlestem, et angelicam uitam in terrena mortalitate meditantē, atque id faciunt non propter contentiē laudem expiscandam, sed solū propter regnū cœlorum facilius, et expeditius acquirēdū, cuiusmodi sunt utriusque sexus homines, qui uitam cœlibe hac vna ratione profitentur. Cū ergo inquit hic Deus per Esaiam, *dabo Eunuchis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius a filiis, & filiabus* *Et c.* non debet intelligi de Eunuchis, qui de matris utero sic nati sunt, neque de his qui facti sunt Eunuchi ab hominibus, aut etiā à se ipsis ob aliquā aliam causam, quā ob hanc vnā, quæ est propter regnum cœlorum, sed de his Eunuchis uerba præfata intelligenda sunt, qui se ipsos corpore ipso, et re ipsa castrauerunt propter regnum cœlorum, et fortē multo uerius de his, qui non corpore, sed mente, et spiritu se ipsos castrauerunt: hoc est, abdicauerunt sese omni concupiscentia, et libidinis desiderio. Hi profectō habebunt in cœlesti patria, et in omnibus iuribus, prædiis, et possessionibus diuine maiestati subiectis, locum, et

Eunuchi
multipliciter

In quæstionibus
nouis. test. a.
9. 44.

I. Ioan. 3.

nomen melius quam qui filios, & filias pepererunt. Cœteri uerò Eunuchi quibus pudenda debilitantur, aut quauis ratione fuerint manca, aut amputata, vt genere non possint, si Christiani fuerint, & Dei præcepta custodierint, eo tamen proposito, ut coniuges, si possent, haberent, cœteris in domo Dei coniugatis fidelibus adæquantur, qui prolem licite, pudiceque susceptam in Dei timore enutriunt. Pro qua re vide D. Aug. cap. 24. libro de Virg. vide etiam Qu. Hier. & alios auctores id ipsum asserentes. Breuius dicunt aliqui, qui sunt natura, & qui ab hominibus Eunuchi possunt aliquid moereri propter patientiã. qui uero sunt Eunuchi a se ipsis, & propria uoluntate propter Virginitatem, & continentiam redduntur illustriores, D. Greg. 3. par. past. cap. 29. dicit. Eunuchos esse qui compressis moribus carnis affectum in se prauis operibus abscindunt, qui quidem in domo patris .i. in æterna maiestate filii præferuntur & filios aduenç qui adhærent Domino, ut colant eum, & diligant nomen eius, ut sint ei in seruos omnem custodientem sabbatum, ne polluant illud, & tenent fœdus meum adducam eos in monte sanctum meum &c. Tantus erat tremor, et factus Iudæorum, quod existimabant nullum aliud genus hominũ præter eos partem habiturũ in regno cœlorum, & præsertim qui orbati erant prole, & tanq̃ steriles putabantur, & præter nos qui erant alieni a cultu Dei iuxta morem hæbreorum quemadmodum legitur deut. cap. 23. non intrabit Eunuchus attritis, uel amputatis testiculis, & abscisso ueretro Ecclesiam domini. Et post pauca Ammonites, & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum: at quia Christus Dominus, qui uenerat in mundũ, ut omnis qui credit in eũ non pereat, sed habeat uitam æternam, secus decreuit ac fuit operatus; statuit. n. tam Eunuchos, quã alienigenas, & extraneos fore participes regni Cœlorum, modo & ipsi adhærent Dño, colant eum post habitis Diis alienis, et diligant nomen eius, ut ei in

A seruiant, neque dedignetur serui Dei appellari, cui quidẽ seruire regnare est. Et præter hæc custodiant Sabbatum, non poluant illud, & teneant fœdus meum: per Sabbatum intellige omnes dies festos in Ecclesia Dei. Omnes istos dicit propheta *adducam in montem sanctum meum*, hoc est in Ecclesiam; primum quidem militantium; deinde in Ecclesiam, qua perpetuo diuina pace fruuntur, & lætificabo eos (inquit) in domo orationis meæ, hoc est in domo, quam elegi, ut ibi fiant mihi orationes, supplicationes, & sacrificia, ut hæc domus non sit uelut templum quod solis Israelitis triburum, & concessum erat, sed uelut templum omnibus per orbem terrarum conuersione, & fide ad agnitionem ipsius Dei uocatis patefactum, & apertum, & Subdit. *Holocausta eorum, uictima eorum placebunt mihi super altari meo.*
 C Vbi non amplius, ut olim arietes, & hircos incendere, & sacrificium offerre necessum erit, sed se ipsos Deo sacrificare, mundo mori, & iustitię uiuere, tam hi qui totam quasi uitam suam uelut holocaustomata sanctam reddunt, quam etiam hi qui particulare sacrificium offerunt Deo uelut horum uita, qui nuptias contraxerunt; quippe qui non se totos offerunt Deo, sed partim mundo, partim ipsi Deo.
 D Dicit enim D. Hieronymus. Inter uictimas, & holocausta, hoc est discrimen, quod holocausta sunt, quę super altare integra concremantur, uictimę uero, & hostię sunt, quarum pars offertur altari, pars uerò datur sacerdoti: uult etiam talia sacrificia offerri super altari suo non super altare ab hominibus constituto, et erecto, id est fide, & spe in Deum, non in ulla creatura quęcumq; sit illa. Quare sciendum est quod Eunuchi qui se totos consecrant Deo, qui scilicet potius mente, quam corpore dicuntur esse castrati, Deo holocausta offerunt, uictimas uerò alienigenę, qui ad tempus vacant orationi: dicit ergo Deus quod *holocausta eorum, & uictimę eorum placebunt mihi super altari meo, quia domus mea domus orationis uocabitur cunctis populis;*
 Et non

D. Hierony
 Dissentia
 inter uicti-
 mam & ho-
 locaustum.

Ioan. ca. 11

Matth. 21.

Et non duodecim tribubus tantũ uocabitur ergo domus orationis, non domus arietum, hircorum, & vitulorum. Vnde facile quis poterit agnoscere umbram legis euerfam esse, & posthabitam, & literę uetustatem iam penitus abolitam & inefficacẽ redditam: præterierunt uetera, facta sunt omnia noua; atq; id quidẽ per Christũ, in Christo, & supra omnem uirtutem, & efficaciam meritorum nostrorum, & quis est qui hæc loquitur, & promittit? num forte Esaias tanq; ex sua sententia hæc loquitur, & effatur? minimẽ quidẽ ait, Dominus Deus eiusmodi uerba, & eiusmodi promissiones uoluit explicare. Hæ sunt orationes, & promissiones suę, hæ sunt uoces cõmiserantis, qui cum sit natura bonus, clemens, & pius uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire; & quis nam est iste Deus? ille inq; est, *qui congregat dispersos Israel*: non enim ueni ut ostendam clementiã meã magnitudinem in solis genitibus, uerum etiam in his, qui ex sanguine Israelitico oriuntur; adhuc congregabo ad eum, id est ad Deum patrem meum (sifilius loquitur) uel ad eum, id est ad Christũ filiũ meũ (sifater loquat) congregatos eius, id est quoscunq; Deus iam prædestinauit, & designauit esse coniungendos cũ populo Israel, & esse aggregandos in numerum filiorum Dei. Hoc etiam p̃ dixit ipse Ioannes, Dei filium moriturum esse pro gente, nec pro gente tantum, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum. hoc est in vnã domum, in vnã fidem, & sub vnus dei obedientia. Nec præterea hanc propositionem mox expositam: uidelicet *domus mea domus orationis est cunctis populis*, desumptam fuisse à saluatore nostro. Marc. 11. qui dum introisset in templum, cepit eijcere uendentes, & ementes in templo, & mensas numulariorum, & cathedras uendentium columbas euertit: cum enim in ea admirabili actione, huius Prophetę sententiam pro sua tutela desumpsisset, uoluit innuere sacrificiorum quoq; mutationem futuram, eijciendo enim è templo boues, & columbas, uoluit

A significare his uictimis non amplius deus esse sed uero sacrificio; quemadmodum Propheta ex persona Domini hoc loco demonstrauit: sic etiam cum eicit Iudeos de templo, uoluit pariter exclusionem Iudeorum, & uocationem gentium nobis indicare: Non ergo superbiabant, & intumescant Iudęi, tanq; soli sint habituri domiciliũ in domo Dei, sed quęcumq; gentes, & quęcumq; nationes, quę reiectis idolis, & uanitatibus vni Deo cohærebunt, ut uerum sit quod aliquando canit ecclesia in persona Dei d. Dabo sanctis meis locum nominatum in regno patris mei. &c.

Nota etiam circa uerba iam exposita, quod per dispersos Israel non solum Iudæi, qui erant uidequaq; dispersi, uerum & gentes (ut diximus) intelligendę sunt, quę dicuntur Israel, quoniã regeneratione spiritali fiunt membra Christi, qui ubiq; ferẽ in scripturis appellatur Israel, quod ab Israel secundũ carnem ortum ducat. Nec amittendũ sunt illi qui nolunt in his congregandis, annummerari Iudęos, quod eorũ Ecclesia iã fuerit congregata; nec præterea legendum negatiue dictum illud postremum. *Adhuc congregabo ad eum congregatos eius*, quod quidam negatiue legunt. Non congregabo, uel Deus non congregat dispersos Israel. legam⁹ textũ, & exponam⁹ iuxta sententiã D. Hier. ueluti iam expositus est.

Super his uerbis, quę mox declarata sunt, de aduena, & de Eunuchis non est mirum, quod Deus per prophetam consolatur utrumque, quoniam Deut. 10. habetur, quod Deus personã hominis non accipit, neque munera, facit iudicium pupillo, & uiduę, amat peregrinum, & aduenam, dat ei uictum, & uestitũ, & uos ergo amate peregrinos, quia ipsi quoque fuistis aduenę in terra Aegypti: sic etiã quamuis Deut. 7. habeatur hoc præceptum. Non erit apud te sterilis uiriusq; sexus, tamen eiusmodi sterilitas non intelligitur de sterilitate prolis, sed de sterilitate bonorum operum, qm̃ in lege ueteri multi fuerunt steriles, & quã maximẽ grati Deo, uelut, Elias, Rafas, ut habetur Machab. 14. cap. Ioannes bapt. Beata Viro

Dispersi I-
 srael qui.

Deut. cap. 7

Virgo, quæ uouit uotum uirginitatis, & adimpleuit, & Paulus Apostolus, qui legitur fuisse uirgo, & maximè gratus, & acceptus Deo, ut puta Vas electionis. Et omnes isti fuerunt enutriti, & educati in ueteri lege. Hic autem Propheta, prius consolatur, & pollicetur multa eunuchis, quàm aduenis, & peregrinis, quoniam maius erat opprobrium secundum legem esse sterilis, quam profelytrum, cuius rei signum est, quòd habetur cap. 3. sap. ubi dicit: felix est sterilis, & incoquinata, quæ nesciuit thorum in delicto, habebit fructum in respectu animarum sanctarum. Vide Lyranum super librum Iudicum cap. 11. sequitur. *Omnes bestiae agri uenite ad deuorandum, uniuersæ bestia saluus.* Huiusmodi uerba inuitantia, seu prouocantia omnes bestias agri ad deuorandum, secundum omnes fere expositores duos habet intellectus. Prior est, & mihi haudquaquam approbandus, quòd scilicet Propheta inuitet omnes gentes, quæ olim erant uelut bestia abiq; aliquo sensu, & ratione, crudæ, & immites, & indomitæ, utpotè sub diabolo educatæ, & quasi effratæ, nec humano more uidentes, inuitet inq; eas ad comedendum, deuorandum, & in intimis uisceribus recipiendum sacrosancta diuini spiritus dona, & ad sumendum etiam & ipsi sacratissimum Domini corpus, quòd cor hominis confirmat, adeo ut & ipsi gaudentes dicant. Dominus regit me, & nihil mihi deerit in loco pascuæ ibi me collocauit. Super aquam refectiois educauit me, animam meam conuertit. Et post pauca subdit. Parasti in conspectu meo mesam aduersus omnes qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quam præclarus est. Huiusmodi ergo bestias, hoc est homines, qui tamquam bestia commorantes in syluis, saltibus, & præcipitijs nullam habebant iusti. & recti cognitionem, neq; poterant facile deduci ad capiendâ ueritatē, hos inq; homines diuina bonitas, & clementia, uocat & inuitat ad se percipiendum, & deuorandum. Quod autem in ea totius terrarum orbis uastissima silua fuerit olim mōstra

ferarum, atq; portenta, quæ nec fingere satis potuit scriptorū gentium uanitas, ad quæ olim perdomanda è Galilea piscatores missi fuere, nō est in dubiū reuocandū. Sed ut in præsentia dicere præmittamus de singularum gentium lustigatione, satis erit nunc, quæ de cōplurium illarum moribus, quæ Theodoro retus summatim collegit, & ante eū D. Hieron: lib. contra Iouinianum coram D. Hieron: afferre. Persicæ inq; nationes, quæ iā pridem Zaradæ legibus utebantur, Matrum, filiarum, sororum connubijs usq; deq; commixte, remq; iustissimam arbitantes, id quod erat facinus iniustissimum, audita Piscatorum lege, & accepta, Zaradæ leges, ut iniquitatem maximam conculcarūt, Euangelicæq; protinus temperantiam complexi sūt, quiq; prius edocete illo didicerūt mortuorum corpora canibus depascenda, uolueribusq; porrigere. At cum ceperrunt in Christum credere, ab eiusmodi immanitate recesserunt, & mortuos suos terre infodiunt, neq; curant Principum leges, quibus id fieri prohibebatur, neq; tortorum seuitiam perhorruerunt, magis enim timent, aut timebant Christi iudicium: cūq; præsentia cūcta irrideāt, sōnare magis gaudent, quæ nō uidentur, eaq; demū reuerentur & timēt. Has itaq; nouas leges acceperūt à promulgatorib⁹ Galileis, quiq; nō timuerūt Romanorū potētiam, sese uero crucifixi hominis Imperio subdiderūt. Atq; ut hi Romanis legib⁹ uerēt, neq; Augustus ipse ipetrauit, nequē Traianus, qui Persarū Regna subuertit; & tamē Apostolorū monumēta Persæ omnes tanq; celsus allata fuerūt, uenerantur; & paulo post Massagetæ miserimos esse homines arbitrati, qui alio mortis genere, quā uiolenta nec decumberent, quiq; idcirco legem demactandis senibus, comedēdisq; uoluerunt, postq; Piscatorū leges, futurūq; acceperunt, abhominabiles illas dapes, ac hostias pertesi sunt. Tibareni quoq; soliti olim seniores de altis rupibus dare præcipites legem iniquissimam consciderunt, euangelica lege accepta. Neq; amplius Hircani, neq; Caspij ipsi alunt Canes hominū cadaueribus, neq;

scithæ

scithæ uñ cum mortuis hominibus uos infodiunt, quos olim uiuentes illi dilexerant, tantā morum mutationem Piscatorum leges inuehere potuerūt. Hæc pauca ex multis satis erit insinuasē, ut per ea qualis esset tunc orbis terrarum facies intelligatur, magisq; Xpi potētiam admiremur, qui per paucos, abiectosq; homines tot orbis monstradomuerit, ac suo iugo, nec tamen corpore, sed animo quoq; ea ipsa subegerit, nec secus putandum est posterioribus temporib⁹ contigisse in illis ipsius orbis Regionibus, quæ apud Indos nuper fuerunt repertæ, in illis namq; non pauciora, neq; minora monstra, atq; portenta ferarum fuere inuenta, ut refert D. Antonius Possouinus in sua Bibliotheca selecta, ad quæ pariter edomada, & ad meliorem frugem deducenda homines quoq; uiles & abiecti, & parū admodum experti fuere destinati, ut Religio si quidam, & sacerdotes diuersorum Ordinū, qui ònes, ut excolerēt hanc uineā, & à sētib⁹ & spinis expurgarent, missi fuere, & libenter admodū hanc prouentiam grauem, & erumnosā susceperunt, & longissima, ac difficillima itinera mari, terraq; inter homines feros, & immanes peregerunt.

Quare non immerito Esaias hoc loco nominat hoc hominū genus bestias agri, quia reuera sunt uelut bestia nullum habentes intellectum, atq; rationem, quos tamen ipse Deus iuxta expositionem quorundam, uocat ad deuorandum, id est ad uerbum Dei auspicandum, & suis in cordibus firmiter impri mendū, atq; ita tenaciter absorbendū ac deglutiedū, ut nūq; à plus excidere queat, atq; etiā ita infide proficiat, ut scitissimū Christi corpus aliquādo sumere, ac pene deuorare uideā. Nec ista expositio uidetur satis extranea (quam quā mihi non ualde probetur) quantumquid D. Aug. super psal. 103. eādem probare uideatur; dicit enim Bestias siluæ iure nun cupari quicumq; sūt destituti ueri Dei cognitione, & sapientia salutari, ignorantēs quid sit uere bonum, quid uel malū; Silua autē dicitur uniuersus Orbis, quā ab huiusmodi gētib⁹ occupat, quæ iurē dicūt bestias, qui

eū incolūt, quia nullus hominū pertrahit, nāq; nullus Propheta illuc missus fuit; ita quidē Silua dicitur esse etiā òagri, .i. Asini siluestres, nec nō animalia magis domestica, & modici roboris, ac uirtutis, ut lepores, Apri, & quæcūq; alia animantia nō usq; adeò ferocia; quæ oīa D. Aug. iuxta allegoriā refert ad varias hominū conditiones, & gradus. Leo et Papa in ser. Apost. Petri, & Paul. uocat hūc mūdū, & precipue Romā filuā fremētū bestiarū: uult. .n. per Onagros, q. ut plurimū in solitudinibus degūt, designari eos, q. abiecti mūdo, & relictis ònib⁹, sequūtur Christum, aut eos (ut uo uerbo dicā) q. toti dediti sūt contēplationi. Per animalia uero domestica, & quæ uersāt in agris, uult intelligi eos, qui uita actiua exercēt, neq; tñ sūt usq; adeò eruditi in doctrina fidei quemadmodū priores: & licet mysteria fidei sint ita occulta, ut nō facile possit ònib⁹ intelligi, uerum tñ inq. Aug. hoc in loco. Ita pueros audire ea delectat, ut iperiti accedāt ad bibendū, & satiati eructēt in psallēdo, ut unusquisq; possit dicere cū Propheta. Erucauit cor meū uerū bonū: bibūt ergo (inquit Aug.) minores bestie, ut lepores, & Canes, & Gallinacci, & maiores, sed capacius maiores, quia suscipiunt Onagri in situ suā, bibūt minores quod dictū ē. Viri diligite uxores uestras sicut & Christus dilexit Ecclesiā. In hoc loco Propheta uideēt innuere duo genera Bestiarū, & ea aduocare d. Omnes bestie agri uenite ad deuorandum, uniuersæ bestie saltus, ubi quidā expositor p. bestias agri intelligit bestias feroces, & immites, sed alibi dicit oppositū, uerū utriq. potest admitti, nāq; si p. bestias agri intelligamus equos, Asinos, Boues, & huius generis animalia, si cōferātur ad Onagros, Ursos, leones, & huius generis similia, utiq; bestia agri sic acceptæ sūt animalia minus ferocia, & ualde mitiora; at si eadē cōparē his animantib⁹, quæ domi nutriti sūt, & educāt, ut Catelli, Pulli colubarū, & Pulli gallinacci, atq; etiam feles, dubio procul Asini, Boues, & Canes sunt seuiora, & crudeliora, quam eiusmodi animalia, quæ domi nutriuntur

cap. 23. hoc idem semit

Sap. cap. 3

Psal. 22.

Antonius Possouinus

D. Aug. super psal. 103.

Greg. li. 30. moralium

Psal. 40

tur (ut diximus) At ego dixi (data uenia) nullam harum expositionum possum tuta conscientia admittere, ut Propheta hic per bestias agri, & per bestias saltus intelligat allegoricè homines feros, ac barbaros, aut etiam homines mitiores, & magis tractabiles, quos ipse Deus per Spiritum suum per Prophetas, ac ministros suos uocet, ac inuiter ad percipiendam fidem, & ad sanctissimi Christi corpus percipiendum ac deuorandum. Sed potius accipio sententiam D Hieron: & quorundam aliorum, qui per bestias agri, & per bestias saltus intelligunt dæmones; qui sunt uocati, & quodammodo impulsii ad deuorandum mentes, & corpora Iudæorum, & perditorum hominum, qui noluerunt, aut neglexerunt audire uocantem, & recipere uerbum Dei; aut etiam per huiusmodi bestias intelligunt exercitû Romanorum, qui sub Tito, & Vespasiano fuere uocati à Deo, ut undictam sumerent de sceleribus, & peruersitatibus Iudeorum, & præsertim de conspiratione facta contra Christum filium Dei, fuerunt itaq; uocati ad deuorandum opes, & opera, atq; etiã corpus, & animam Iudæorum, & quæcumq; poterant illis esse adiumento, & si unquam expediret, eos deuorare, & in nihilum redigere, ob hanc item causam fieri deberet ob ingères blasphemias, quæ in eundem filium Dei, & quosdam quibusq; diebus hanc orationem effuti re, quæ scilicet. Christianis non sit spes; quodq; omnes repente dispergantur; in matricibus minorentur paruuli, & amplius non resurgant, & omnes inimici tuæ gentis Israël destruantur, & Regnum nequitie Christianorum eradiceret, & confundatur. Fac Domine, fac impleatur quod petimus in diebus nostris uelociter, quia tu es Deus benedictus, fugans inimicos, & destruens impios. Vide quam proca, & impudens sit hæceorum impræcatio, propterea non iniuriã rogandus est deus, ut uocet bestias agri ad deuorandum hunc populum imbellem, ingratum, & in-

A fidelem. Ut autem reuertamur ad expositionem textus, dicimus Prophetã inuehi aduersum populum, non ut erudiatur in fide, & incorporetur cum Christo Domino, sed ut destruat, ac deleatur, & unã cum Dauide rogemus *Psal. 58.* Deum d. Disperge illos in uirtute tua, & depone eos p̄ceptor meus Domine, huius autem ratio, quia speculatores eius cæci omnes, nescierunt uiuere, Canes muti non ualentes latrare, ubi uides (si rectè sapis) uerba iam nũc exposita cum sequentibus habere connexionem; Namq; propterea uocat Propheta bestias agri ad deuorandum hunc populum, quia cæci omnes, nescierunt uiuere, &c. exponamus text. *Speculatores eius cæci omnes, nescierunt Tex. 5. vniuersi canes muti non ualentes latrare, uidentes uana, dormientes, & amantes somnia.* Quibus uerbis mihi certe uidetur Prophetam præuidere ac prædicere id quod futurum erat de Iudæis; futurum inq; erat (quemadmodũ iam diximus) ut plures nationes uelut Assyrij, Babylonij, & postremo Romani, qui omnes itaq; idolatræ bestialibus affectibus ducti; & cõ moti, ueniret ad deuorandũ, ad deglutiendũ, & opprimendum populũ Dei, id est ipsos Iudæos, & præsertim principes sacerdotum, Scribas, & Phariseos, quos propterea obiciimus, & exponimus potestati eiusmodi bestiarũ agri, quia impiè egerunt: namq; principem uitæ interfecerunt, fidem non ceperunt, ac longe abacti non amplius dei populus, sed odio habiti fuere, ut potè in patrẽfamilias injicere manus, audentes. Ne uero sine causa id fecisse uideatur Deus, & de re nihili, aut paruĩ momẽti pœnas exigere, mox illorum crimina subiicit, quibus implicati dantur in exitum hostibus, & in deuorationem bestiis, quæ autem sint horum crimina iam audisti. Speculatores eius, id est hi, quorum intererat aliorum curam gerere, illorum commo dis prouidere, hostes eorum propulsare. Erant cæci omnes. Cæci inquam, quia ueram lucem, id est Christum aperte clamantem, & dicentem. Ego sum lux mundi Ioan: 8. qui sequitur me nõ ambulat in tenebris, sed habebit lumen

Impræcatio Iudæorum aduersus Christianos

Psal. 13.

men uitæ, scire, ac recipere noluerunt; propterea alibi dixit ipse saluator. Cæci sunt, & duces cæcorum. Nescierunt uniuersi. iuxta illud psal. 13. Non est intelligens quisq; aut requirens Deũ. Canes muti non ualentes latrare: oportebat enim qui gregis curam habent, canes imitari, qui cum gregem sequuntur, uñdq; circumeunt semper; nec somno, nec dormitione uincuntur, & si quod animal ferum, ut lupum, aut quid simile ad gregem propius accedere conspexerint, fortiter latrant, & totis viribus emittuntur a grege, uel armato arcere uoracem bestiam, sed tales non erant principes Iudæorum, sed uelut canes muti se se præbebant, dormitionem amantes, & in lecto somniantes, siue somnia amantes; & hoc quidem uerũ est, quia ut scribit Iosephus de bel. Iud. decepti Iudæi à pseudo prophetis, qui somnia uenditabãt pro uaticinijs, perditum ierunt. Sic etiam dicebãt illi cultores uite cum uiderunt patrem familias, uenite occidamus eũ, & habebimus hæreditatem eius: erãt ergo principes Sacerdotum Scribæ, & Pharisei uelut canes muti non ualentes latrare, uidentes uana, quæ sibi ipsis cõfingebant, dormientes, & amantes somnia: dicuntur enim quidam Canes fieri muti, cum adiguntur in rabiem, & in furem uertuntur: tũc enim nolant, nec dominum agnoscent, sed rabie perciti in illum, & domesticos eius feruntur: sic quoq; Iudæi rabie cõmoti, & furore agitati, in suum Dominum, & in eius domesticos crudeliter irruerunt; & omnibus tormentis, & cruciatibus in Christum, & suos sauerunt. Et nota quod nõ ab re dicit, non ualentes latrare, non potentes latrare, aut rabie & ferocitate detenti. aut in gutture, uel in ore aliquo alio cibo occupati, uel impediti, nõ possunt latrare emittere, sic habent pleriq; pastores, & in agistri, qui odio uel amore deũ cõti, uel munere, aut fauore ligati, aut etiam eadẽ uel maiore culpa conuicti, nõ ualent alios delinquentes corrigere, iuxta illud Paul. Qui predicat non furandum furaris? Vide August. lib. de pastoribus. Præterea quod per dormientes, & amantes

A somnia, quidam intelligunt delicias, & voluptates, quibus eorum primates erant deuincti. Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem, qui & si habent quod manducant, & quibus uentrem expleant, & suis cupiditatibus satisfaciunt; nunq; tamen quæunt saturari: & quamq; hoc loco canes in malam partem capiãtur (ut sepe alibi) cum inquit. Nolite dare sanctum canibus, similiter non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus, & hoc loco, Canes impudentissimi nescierunt saturitatem, per quos significatur homines molles, & assueti in peccando; & homines perfricti frontis, quandoq; tamen in bonam partem accipiuntur, ut psal. 67. lingua canum tuorum inimicis ab ipso. Et alibi sepe; Per quos designantur prædicatores, & doctores ueritatis, ut etiam testatur B. Gre: lib. mor. super 30. c. Iob lib. 20. cap. 7. Qui ergo sunt canes boni, et laudabiles, uisitant semper, et latrant pro domo; pro domino, pro grege illi cõmendato, et pro pastore, qui secum eos ducit. D. Aug. 1. de Ciu. cap. 9. dicit. qd nõ solũ pastor debet oburgare delinquentes, sed, et qui prepositus non est, deuitas se peorũ offensiones. Qui uero canes hic à Propheta reprehenduntur, non quia canes, sed quia pigri, dormientes, qui non ualentes latrare, dormientes, et somnia amantes reprehenduntur, quod si uigilant, et pro conseruando grege, ac domino suo latrant, essent magnopere laudabiles; si inquam dicendum est de Prælatibus, et pastoribus, et animarũ curã gerentibus. De quib; uide etiã quæ scribit Greg. 12. mor. 18 qui aliqui uidelicet sũt ita mites, et mansueti, ut perdãt districti iuramini, et oĩa pessum ire pmittunt. Et eõtrã sũt aliqui ita rudes, et crudeliter ut omnem benignitatis speciem amittant, Et hac quoq; ratione plebes quorũ curam gerunt per impatientiam ruunt. Sed uide quod sequitur, *Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam, omnes in uiam suam declinauerunt, unusquisq; ad auaritiã suã à summo usq; ad nouissimum.* Particula ista ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam multifariam

Psal. 67.

usari a exponitur. Primo quid est ignorauerunt intelligentiam, id est nihil intellexerunt eorum, quae illos scire, & nosse oportebat, iuxta illud psal. Nescierunt neque intellexerunt in tenebris ambulanti: plurimum quidem refert pastores, & rectores animarum prudentes & sapientes esse, quemadmodum legitur apud Xenofontem nihil magis in Imperatore necessarium, quam quod sui cunctis sapientior eum existiment, & propterea videntes Israelitae, & serui Salomonis, quam tulit ipse sententiam super controuersa, & iurgio duarum meretricum, timuerunt ipsum sic n. scribitur. 3. Reg. 3. Videntes qui astabant sapientiam Dei esse in eo ad faciendum iudicium, timuerunt ipsum. Alia expositio est, ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. i. non habuere iudicium, nec potuerunt discernere inter bonum & malum: aut ignorauerunt intelligentiam, id est non perceperunt se nihil scire, & intellectu carere, existimantes se aliquid esse cum nihil essent. Quidam alii hoc exponunt. Pastores ignorauerunt intelligentiam i. sinxerunt se ignorare id quod minime ignorabant: Sciebant namque & intelligebant ipsum Christum esse Christum Dominum, & verum messiam, sed fingebant se ignorare; propterea dicebat ipse Christus Io. 7. Et me scitis, & unde sim scitis, & a me ipso non ueni, sed est verus qui misit me, quem uos nescitis: hoc ergo modo dicuntur pastores ignorasse intelligentiam. omnes in uiam suam declinauerunt. i. quisque secutus est suum morem, & uitae consuetudinem, & quisque faciebat quod lubet, non quod licet. & quemadmodum scriptum est Iud. 17. Non erat rex in Israel, unusquisque quod rectum sibi videbatur hoc faciebat, & pro prios sequebatur humores, & a summo usque ad nouissimum proclis erat ad auaritia. A summo usque ad nouissimum dicit D. Hier. a principibus usque ad plebem dici non potest, neque ullis uerbis explicari quam maxime sit detestabilis auaritia in principibus, & eo magis in pastori bus animarum. Hi autem cum ceperint percutere conseruos, & comedere ac bibere cum ebriis, dicunt. uenite o crapulones, & ebrii socii furum, sumamus ui-

num, & impleamur ebrietate, & hoc non semel, sed erit sicut hodie, sic & cras, & multo amplius, hoc est non est satis, praeteritis voluptatibus nos fore satiatos, sed futuras etiam appetimus, & exquirimus, & longe maiores, quam quibus antea fuimus potiti: aut dicas. Erat sicut hodie, sic & cras, & multo amplius, per haec uerba innuit studium, ac cupiditas bibendi diuturna, & continua, ut numquam sit finis, sed studeamus semper progredi de malo in peius, profecti miserii sunt illi, qui talia comminiscuntur, & re ipsa efficiunt, quo uides ignorantiam, legis contemptum, libertatem arbitrii, lucri cupiditatem, crapulam, & ebrietatem uitae fore, ac defectus, quae quocumque magistratus, & imperia labeficiunt: de hoc etiam conquirebatur Esa. in principio huius operis, cum dicebat Principes tui infideles, socii furum omnes diligunt munera, sequuntur retributiones: hunc in modum, & hac ratione defecit Synagoga: deficiunt quoque multi reges, & familiae, cum, enim propriae uoluntati habenas laxare consueuerint, & pro animi sui libidine facere quaeque uoluerint, in extremum excidium eos incidere necessarium est. Quid plura? his uerbis ostendit Esaias oportere speculatores esse quos describit Apost. 1. Timoth. 3. quod uidelicet speculator sit sobrius, pudicus, modestus, doctor, ac prudens, non uinolentus, non percussor, & cupidus, quales fuerunt speculatores, quos redarguit Esa. quod scilicet sunt coeci omnes, nescientes, ignorantes intelligentiam, dormientes & amantes somnia, & caetera quae habes in textu. Quo circa non est mirum si omnes in uiam suam. i. in malam crucem abierunt, & confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Propterea exequamur quod praecipit dominus per Dauid psal. 2. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, & pereatis de uia iusta, cum exarserit in breui ira eius: Verum enim uero beati omnes qui confidunt in eo.

CAPVT QVINQVAGESIMVM
SEPTIMVM.

IUSTVS Ferit, & non est qui recogitet in corde suo: & uiri misericordia colliguntur, quia non est qui intelligat, a facie enim malitia collectus est iustus. Veniat pax, requiescat in cubili suo, qui ambulauit in directione sua. Vos autem accedite huc filij auguratricis, semen adulteri, & fornicaria. Super quem iurastis? super quem dilatastis os, & eiecistis linguam? numquid non vos filij scelesti, semen mendax? qui consolamini in diebus subter omne lignum frondosum, immolantes paruulos in torrentibus, subter eminentes petras? In partibus torrentis pars tua, hac est fors tua; & ipsi effudisti libamen, obrulisti sacrificium. Nunquid super his non indignabor? Super montem excelsum, & sublimem posuisti cubile tuum, & illuc ascendisti ut immolares hostias. Et post ostium, & retro postem posuisti memoriale tuum: quia iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum: dilatasti cubile tuum, & pepigisti cum eis foedus: dilexisti stratum eorum manu aperta. Et ornasti te regi unguento, & multiplicasti pigmenta tua. Misisti legatos tuos procul, & humiliata es usque ad inferos. In multitudine uiae tuae laborasti: non dixisti, Quiescam: uitam manus tuae inuenisti, propterea non rogasti: Pro quo sollicita timuisti, quia mentita es, & mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo? Quia ego tacens, & quasi non uidens, & mei oblita es. Ego annuntiabo iustitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi: Cum clamaueris, liberent te congregati tui, & omnes eos auferet uentus, tollet aura: Qui autem fiduciam habet mei, hereditabit terram, & possidebit montem sanctum meum. Et dicam: Viam facite, praebete iter, declinate de semita, auferite offendicula de uia populi mei. Quia haec dicit excelsus, & sublimis habitans aternitatem: Et sanctum nomen eius in excelsis, & in sancto habitans, & cum contrito, & humili spiritu: ut uiuificet spiritum humilium, & uiuificet cor contritorum. Non enim in sempiternum litigabo, neque usque ad finem irascar: quia spiritus a facie mea egredietur, & flatus ego faciam: Propter iniquitatem auaritia eius iratus sum, & percussi eum: abscondi

psal. 81.

3. Reg. 3.

Ioan. 7.

Iud. 17.

1. Timoth. 3.

psal. 2.

1.

2.

3.

4.

abscondi à te faciem meam, & indignatus sum; & abiit vagus in uia cordis sui. Vias eius vidi, & sanavi eum, & reduxi eum, & reddidi consolationes ipsi, & lugentibus eius. Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei, qui longè est, & qui propè, dixit Dominus, & sanavi eum. Impii autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem, & lutum. Non est pax impiis, dicit Dominus Deus.

EXPLANATIO IN QUINQVAGESIMVMSEPTIMVM CAP.

ESAIÆ PROPHETÆ.

Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo: & uiri misericordia colliguntur, quia non est qui intelligat, à facie enim malitia collectus est iustus.

QUIS sit scopus, & intentio prophetae in presenti capitulo, non facile constat, dum aliqui uolunt prophetam hic predicere suam ipsius necem, & aliorum prophetarum, ac seruorum Dei sub impio rege Manasses. Alii uolunt ipsum Christi mortem predicere, ac deplorare qui solus uere, & proprie potest nuncupari iustus, quem sensum ego non solù non reprobo, sed obuiis manibus lætus amplector, & excipio, saltè quoad sensum mysticū, ut scilicet in morte sua tā atroci futura preuideret etiam mortem Christi atrocissimam. Recentiores uolunt hoc capite, & quibusdam sequentibus, prophetam describere miserum, & infœlicem statum Iudæorum, qualis fuit à temporibus Esaiæ usque ad Christi domini aduentum; quo fuit reddita pax, & securitas hominibus bonæ uoluntatis, & hanc quoque sententiam ego non renuo.

At si quis diceret hic prophetam describere in uniuersum humani generis conditionem, ubi maiori ex parte boni diuexantur, & perturbantur: mali autem foueri, & extolli consueuerunt, non existimo me quicquam inficiari, iuxta igitur hanc intentionem, duo facit. Prius enim describit miserum, ac deplorandum piorum hominum statum; deinde impietatem, & nequitiam malorū, huius autem narrationis occasio desumpta est ex precedentibus. Si enim preces fides, et moderatores aliorum sunt cæci, & uelut canes muti non valentes latrare, dediti quoque gulæ, et ebrietati, & ignorantes intelligentiam, nō est mirum, si boni, et iusti diuexantur, & pereunt. Sic ergo dicit textus. *Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo*, idest nemo est qui secum ipse cogitet, quam graue malum sit permittere, aut non prohibere, et dare operam ne iustus pereat, et male tractetur, nemo est qui consideret, qui vel minimum aduertat et secum ipse perpendat, quot inde sequatur incommoda illius enim defecit

Et seu carenaia subtrahitur hominibus occasio bene agendi, aut eorum supplicium prorogandi, cum plerumque eius monitur uel eorum proloquio à uitiis retrahantur, primum quidem hoc facinore Deus qui est summa iustitia grauius offenditur, nec facile patitur sui similes cruciari, & persecutionem pati: deinde maxima fit iniuria ipsi uirtuti, cuius opus, & finis est probos, & iustos, propter, & honoribus afflicere non opprobriis, & contumeliis diu exari. Tertio rerum ordo peruertitur: namq; ordo rerum sic exigit, & ratio postulat; ut boni foueantur, & seruentur, non ut macentur & perdantur: Postremo ex hac de ordinatione, & actionum perueritate, facile Deus blasphematur, & homines ad malum, quā ad bonum suapte natura procliuiores, se ipsos perdunt, & alii se ipsos perdendi occasione sumunt: quippe qui nequaquam, quod regius propheta illis comminatur aduertunt dicens. *Noli æmulari*, in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem, quoniam tamquam fenem uelociter arefcunt & quemadmodum olera herbarum cito decident. Quod si prefata uerba uelimus referre ad Christum Dominum, qui uerè, & propriè dictus est iustus, uerisimè quidem dictum est à propheta. Iustus perit, & non est qui recogitet. Christus iniuriis, & contumeliis afflictor. Christus ab uno ex discipulis traditur, & deinde à cæteris derelinquitur. Christus flagellatur. Christus in cruce agit, & tandem Christus perit, & non est qui recogitet in corde suo nullus (inquam) est, qui tam immane facinus aduertat, prohibere cogitet, tanti sceleris aliquando perniteat. *Iustus naque perit, & non est qui recogitet in corde suo*. Sed nota (ut inquit D. Hier.) quod perditio hoc loco uocat tantummodo persecutionis magnitudinem, non autem substantiæ interitum, & abolitionem: Christus enim mortuus est, sed statim resurrexit; nihilominus uerum est quod ait propheta. *Et non est qui recogitet in corde suo*. Propterea monet Paulus Hæb. 12. *Recogitate eum*, qui ralem sustinuit aduersus semetipsum à peccatoribus contradictionem. Recogitate

A cogitate, inquam, non solum labiis, & lingua, sed corde, & animo. Nec dubites Christum eo tempore iustum fuisse habitum. vxor Pilati appellauit eum iustum dicens ad Pilatum. Nihil tibi & iusto illi. Matth. 27. Pilatus etiam appellauit eum iustum, qui lotis manibus dixit. Innocens ego sum a sanguine iusti huius, Preterea, & Iudas Peccator (inquit) tradens sanguinem iustum. Et Hier 33. Hoc est nomen, quo uocabunt eum dominus iustus noster, pleraque alia, & propè innumera sunt in facris litteris testimonia, quibus ostenditur, ac declaratur Christum Dominum fuisse hominem iustum, immo ipsam iustitiam, qua iusti sunt, quicumque uerè iusti dicuntur, de qua re stultum est quærere, & quicquam dubitare. Et propterea cum scriptura sacra loquitur de iusto simpliciter absque ulla additione, iurè intelligi non potest, nisi de Christo Domino, quamquam nihil obstat multis, etiam uiros dici, & esse iustos, qui multas patiuntur angustias, & afflictiones, ut Paulus testatur ad Hæbreos 11. cap. Et nemo est qui recogitet, provideat, ac damnet, ideo Iob. d. Hæbam super eo, qui afflicto erat. Hinc etiam subdit Esaias. *Et uiri misericordie colliguntur*, quibus demonstratur non solum Christum, qui est uerè iustus, et tamquam iustus perit, & nemo est qui cogitet in corde suo super hoc iniquo facinore, idest secum ipse penetret, ac ullo modo obstat, sed uiri misericordie, idest uiri digni misericordia, idest qui nulli fecere iniuriam sed quos Deus instituit, ut cælesti lumine alios instruerent, & perficeret, quales fuere Apostoli, & gloriosi Dei Martires, hi quoque colliguntur idest de medio tolluntur, neci traduntur, et cum aliis ad supplicium duci permittuntur. Hi quidem uiri misericordie nuncupantur, aut quia ob eorum uirtutes, et patientiam Dei misericordie sunt cosequuti, aut quia erga alios sunt usi misericordia, quorum iustitie obliuionem non acceperunt, ut habetur Ecclesiastici ca. 44. *Dicitur isti uiri misericordie colligi*, idest de medio tolli, hoc est, mori, & cū cæteris patribus cosepelli, ob hanc causam.

psal. 36.

Hæb. 11.

Iob. 3.

Iusti quomodo colliguntur.

Hæb. 12.

Eccle. c. 44.

4. Reg. c. 22. fam, ne videant mala, que Deus est illa turus aduersus impios, quemadmodū legitur de Iosia 4. Reg. cap. 22. cui d. Dominus. Colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, ne videant oculi tui omnia mala, que introducturus sum super locum istū.

In vita B. Sic etiam legitur de B.P. Aug. qui cum P. Aug. a Ciuitas Hiponensis, Vandalorum, Alatorum, Gotorumq; copiis obsideretur togauit Dominum, ut uel his periculis eum eximeret, aut patientia muneret, vel tandem ex mortalium commertio ad æternum illud domicilium Deus eum vocaret, ne calamitates ingruentes videre cogeretur. Dicuntur porrò quidam iusti de medio tolli ne quandoque ob consuetudinem malorum fiant peiores, quemadmodum legitur apud Sap. 4. de quodam. Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut fictio deciperet animam eius.

Sap. 4. Insuper iusti quandoq; colliguntur, & tolluntur de hoc mundo, ut ab impiis et turbine huius seculi quandoq; separentur, et recondantur in horreo sanctissimæ Trinitatis, quemadmodū fructus cum ad maturitatem peruenerint colliguntur, et reponuntur cum aliis fructibus in loco idoneo ad id muneris deputato, & hoc est quod d. Esaias in hoc loco dum inquit, *A facie malitiæ collectus est iustus*. i. ereptus, et subtrahitur ne. s. homines prauis, et iniqui moliantur quicquam in damnum illius, ob quam causam David precabatur Deum. d. psal. 139. Eripe me domine ab homine malo, et a uiro iniquo eripe me, et sapientia 4. dicitur iustus si morte præoccupatus fuerit in refrigerio erit. Sed dices nonne Iob. cap. 4. dicitur quod numquam innocens perit, neque recti vnquam sunt delicti, et ps. 36. Non uidi iustum derelictū? Resp. d. Greg. quod in nocentes utiq; pereunt, et recti quandoq; funditus delentur, sed quia referuntur ad æternam gloriam neq; funditus delentur, neque omnino perire dicuntur. Sed nota, qd nō solū iusti, & uiri misericordie colliguntur. i. tolluntur de hac terra uerum, et impii quandoq; sed longē diuersa ratione quoniam, et habetur 26. Esaiæ tollitur impius ne uideat gloriā Dei. At bonos contingit quandoq; tol-

A li de medio ne uideant mala que manent impiis, et persecutoribus, sed hoc non simpliciter, et uniuersaliter pbo, quia scriptum est, lætabitur iustus cum uiderit uindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Reuertamur ad expositionē text. *Viri misericordie colliguntur, quia non est qui intelligat a facie erim malitia collectus. est iustus.* Nulli dubium hoc quoq; loco per iustū posse intelligi Christum Dominum, qui a facie malitiæ dicitur esse collectus, quia, s. a malitia, et prauitate, quæ obcecauit oculos Iudæorum fuit collectus i. traditus, et cruci affixus, sed et de quibuscumq; iustis quod dicitur potest etiam intelligi (ut mox exposuimus) colliguntur (inquā) iusti a facie malitiæ, uel ne fiant mali et faciant mala, uel ne patiuntur a malis, cum uerò dicitur. *Non est qui intelligat.* Hęc uerba possunt multifariā intelligi uel. *Non est qui intelligat.* i. qui aduertat, aut auertat, seu provideat, aut quoquo pacto compatiatur et doleat; Vel nemo est qui intelligat, qui cogitet hoc inysterium, et hoc sacramentum hoc est sacre rei signum, quod v3 omnipotens Deus in beneficio, et quietem illius, qui colligitur mortis opportunitate a communi calamitatis acerbitate, et perturbatione eripitur et liberatur: nemo quidē est, qui intelligat, qui penetret hoc opus fieri a Deo non solum permisit uel sed simpliciter, et effectiue Quod. n. in beneficio, et utilitate illius opera ē in eius detrimento mundus fieri existimat, qd (ut planē intelligas) uide quid sequit. *Veniat pax, requiescat in cubili suo qui ambulauit in directione sua.* Præcatur Propheta ut postea quousq; fuerit collectus a facie malitiæ. i. subtrahatur a malis, (modo ābulet in directione sua). i. faciat quod a principio cepit ac didicerit. i. faciat quod placitum est in oculis Dei, dubio procul quiescit in cubili suo hoc est sua commoditate vel pace fruetur ppterca David precabatur Deū dicens. Dirige gressus meos in semitis psal. 16. tuis ut non uoueantur ueligia mea: itaq; et qui ambulauit in directione sua ueniat pax, & requiescat in cubili suo, vel debet accipi hoc uerbum tamquam

præcatio, dicendo, ueniat, pax, aut si legatur in futuro, ueniet pax, & requiescet in cubili suo, erit predictio, & uaticiniū: solet. n. scriptura plerumq; variare modos, nūc quidē optatiuo, nūc uerò imperatiuo & alii modis. Potest etiā dici qd pax illa quā præcatur Esaias hominibus piis, & iustis, sit ipsa mors, quæ est tranquillitas quædam, & maxima quies, & uelut aliqui dicunt ipsa non est malum, sed malorum finis, nec aliqua ex parte horribilis, & tremenda, sed præciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, requiescent in cubili suo, hoc est, in tumulis, & sepulchris suis, quæ instar cubilium detinent, & fouent defunctorum corpora usque ad diem iudicii: Animæ uerò eorum requiescent in cubili suo, id est in gradu gloriæ sibi præparato, quia in domo patris mei mansiones multę sunt, dicebat Iesus, & sicut stella differt a stella in claritate, sic erit & de gloria beatorum. Si uerò uolumus hęc eadem uerba referre ad Christum, qui scilicet a facie malitiæ, id est propter instantem Iudæorum malitiā collectus est, uel sublatus (ut dicunt alii) dico quod pax ueniat, quia scilicet ipse ex hoc mundo recedens pacem reliquit dicens. Pacem meam do uobis, pacem relinquo uobis; pax etiam ueniet super ipsum, quia absque tumultu, & strepitu armorum mortuus est & sepultus, & requieuit in cubili suo, hoc est in sepulchro, & in monumento, nuper exciso, in quo non dum quisquam positus fuerat, qui post tres dies resurrexit, et post quadraginta ascendit in cælum, & ambulauit in directione sua, quippe qui ab eo loco a quo descendit, simul quoque ascendisse dicitur (ut alibi diximus) nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis, qui est in cubili suo, & pax ei ueniet, propheta regius psal. 75 egregie prædixit dum ait & factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Syon. Solet exponi particula ista, iuxta textum LXX. Interpretū erit in pace sepultura eius, quod omnes Iudæi uno omnium consensu, et pace inter se ipsos facta conuenerunt aduersus dominum ut ipsum crucifigerent, et sepelirent, existimantes illum om-

nino extinctum et de medio sublatum sed maximē fuere decepti, ut supradiximus, cū autē in textu nostro haberetur, quod a facie malitiæ collectus est iustus, non est sensus quod ita fuerit omnino collectus, et extinctus, sed loquitur propheta ratione machinationis, moliminis, & cō filii isphorum Iudæorū: Et nunc sequitur textus aduersus impios, & pertinaces Iudæos, & subinde aduersus omnes qui persequuntur iustum increpans, effrenatam illorum petulantiam aduersus Christum & inquit. *Vos autem accedite huc filii auguratricis, semē adulteri, & fornicariæ: super quem iurastis & super quem dilatastis os, & cecistis linguā? numquid uos filii scelesti? &c.* vsq; ad illam partem super montem excelsum. In toto huius orationis progressu tria summatim habemus a propheta: primo quidem coarguit Iudæos deturpi, ac detestabili idolatria; Deinde reprehendit eos, & vehementer inuehitur aduersus illorum impudentiam, qui tam irreuerenter, & uerbis contumeliosis, & factis ignominiosis sese habuerunt aduersus Christū Dominū. Tertio breuissimis, paucissimisq; admodum uerbis insinuat quale sit futurum eorū premium: uocat igitur primum eos filios auguratricis, quod Ciuitas Hierusalem fuerit domicilium, hospes, & scētia omnium augurum auspicum, & diuinorum: quandoquidem ipsius proceres, atque primates, spræto Deo, & cōtemptis legibus soliti erant phitones auspices, & augures, & id genus homines consulere, quiq; ex stellis, auiibus, & intestinis animantiū, quod ad solius Dei numen atinet, præscire futura, & contingentia præsumebant: uocat eodēdem semē adulteri, & fornicariæ, quod contempto, & reiecto, cui multis nominibus erant coniuicti, atq; deumcti, Deo uero sponso, simulachris, & uanisimisque uerbis; rebus ad hæserunt. Et tamq̄ grauissimus hic morbus, & scēua pestis alias quoq; nationes inuaserit ac possederit, minimē autem excusabiles, erāt Iudæi, ut quibus lege præscriptum erat Dominū Deum unū adorabāt, & illi soli seruius uocantur semen fornicariæ, qui non solū unū, aut alterū De-

In vita B. P. Aug. a poss. iso. Exp: scopo Calamensē descripsit cap. 29.

Sap. 4.

psal. 139.

Sap. 4.

Iob. cap. 4.

psal. 36.

Esai. 26.

Ios. 14.

Ios. 3.

psal. 75.

Tex. 7.

Dent. 6.

um, quæquã falsũ, & fictitũ excolebãt, sed plures, & penè innumeros Deos adorabãt. Propterea hæbreorũ gens, & natio vocabatur meretrix, & fornicaria; quæadmodũ 1. cap. huius operis ab Esa. taxatur, & ab Hier. ca. 2. ubi dicitur. In omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix, & alibi etiam ab eodem repræhẽditur, et notatur, quod fert fornicata cũ amatorib⁹ multis: cõstat .n. quicquid à quoquam pro Deo colitur, eiusdẽ sp̃s, & maritus potest nuncupari. Vnde Cyrill. merito (inquit) Iudæorũ Synagoga meretrix erat appellada, ut quæ adulterorũ femina reciperet, et sapiẽtissimi Moysi legẽ, repudiauit. Principes verò Sacerdotũ, Scribæ, et legis lattores, et quicũq; præsidebãt: nõ solũ quia legis præcepta nõ seruabãt, adulteri iure quidẽ erãt appellãti, sed quia ad quæ fas non erat ea detorquebant, docentes doctrinas, et mandata hominum, quos iustissime Christus reprehendit. d. Vos mandatum Dei reliquistis, propter traditionẽ uestrã. Deinde in hoc eodẽ cõtextu reprehendit eos propheta, et insul-
Hier. 2.
Matth. 15.

procul, & in õnes orbis terrę partes ad Indeos, ut docerẽt cõuiciari Xpo & docere gentes blasphemare nomẽ ei⁹ sequitur Tex.. *Nũquid nõ filii scelesti nos semẽ mendax, qui consolamini in Diis subter omne lignũ frõdosũ, immolantes paruulos in torrentibus, subter eminentes petras?* Cũ Profecqur Elaias enarrare fatuitates et insanias, & quibus laqueis erant detenti. et quibus sordibus erant inuoluti & inquinati, propterea inquit. Vos filii, auguratricis, vos filij spurij, & maledicti, vos qui ausi estis verbis, & factis dilacerare dominũ vestrũ, vos inq; qui talia fecistis, qui tot, & tanta cõmissistis, nũquid non estis vos filii scelesti? filii multus sceleribus onuisti: semẽ mẽdax cũ ex patre Diabolo, qui est pater mendacii procreati estis? qui cõsolamini in Diis? explicat quo genere idolatrię laborabãt dũ inquit. *Qui cõsolamini in diis subter õne lignũ frõdosũ mutuo quẽ sese cõsolabãt sub frõdosis arboribus vbi dicit Glo. quod sub illis arborib⁹ luxuriã exercebant, & genio, & gulæ operam dabãt in uenerationẽ quorũdã idolorũ quẽ pudet appellare. Alii dicunt qd consolabantur in Diis suis super omne lignũ frõdosũ, quia sibi uidebatur bonã cultus rationẽ elegisse, ea ratione suos Deos habere propitios, a quibus quicquid peterent obtinerẽt, & sua quẽq; desideria explerẽt, nec forte videbatur absurdum sub his arboribus frõdosis sacra facere, quia mos erat apud Idolatras huiusmodi loca, uelut magis abditã, & recõdita, & ab hominum conspectu plurimũ semota eligere, quo intentius suis Diis sua vota ppalarẽt. Et quæ præcabantur obtinerẽt. Nõnulli uolũt p arbores frõdosas dẽlicias, & voluptates, quib⁹ frequẽter incũbebãt designari, Et præter hoc immolabãt paruulos in torrentibus subter eminentes petras, de quo genere sacrificij postea dicemus: tertio loco breuissimis uerbis ostẽdit propheta, quẽ fuerit eorũ pars, & fors, & inquit. *In partibus torrentis pars tua* hec est fors tua, idest sinania, & absurda fecisti, vanus etiã, & vacuus remanebis. & pars horum, & tors eorũ erit, quia ciuissime præseuerant irã Dei, & grauius punientur sicut exponit Cyrillus.*

Vcl

Vel hoc uult innuere propheta. Mactastis liberos uestros in uallibus, illa ergo est pars tua, hæc tua fors erit, in eadẽ deduceri mala, eritq; pars, & fors tua mactatio. Alii sic exponũt *in partibus torrentis pars tua*, hoc est quicquid habere poteris, & acquirere ex his quẽ elici possunt à torrente, uel in torrente tu habebis, hæc erit fors tua, & pars hæreditatis tuæ, sicut qui sequuntur Dominũ dicuntur pars Domini, uel habere partẽ cũ eo. iuxta illud Deut. 32. Pars Dñi populus eius funiculus hæreditatis eius. Tu ergo, qui colis Demonem in torrentibus, ibi erit hæreditas tua, tu eris portio hæreditatis Dẽmonis. Aut sic exponere; ne quicquã prætermittamus intactum. *In partibus torrentis pars tua*. i. ex lapidibus qui sunt in torrentibus, uel propẽ torrentes erit pars tua, super his poteris mactare, & iugulare filios tuos, & tuis Diis immolare, & sacra facere: Vel quot erunt lapides, & saxa in torrente, tot erunt idola, ex quibus aliqua tibi forte contingent, & sic habebis partem Deorum tuorum, quẽ omnia sunt ironice per contemptum, & ignominiam dicta. Et quemadmodum lapides, & saxa coluisti, sic lapides, & saxa erunt pars tua, quasi dicat, nihil inde habebis. Vbi sequitur, *Et ipsi effuderunt libamen, obtulerunt sacrificium*, quibus (ut par est) diligenter propensis, & consideratis, in hæc uerba iracundię, & indignationis plena; propheta in persona Dei summo quidem iure & rationabili causa prorumpens dicit.

4. Reg. 17.
Deut. 32.
Ps. 105.

Numquid super his non indignabor? nonne merito irascar? sunt ne eiuscemodi opera, & actiones tam leuis momenti, & eius generis, ut misereri debeat? non equidem. Primum quidem (ut omnia eorum errata recẽseam) vos consolamini in Diis, *super omne lignum frondosum; deinde immolastis paruulos, & filios uestros in torrentibus;* quemadmodum legitimus de Ierconia Rege, qui interfecit filium suum, et de Achaz Rege. ut patet 4. Reg. 17. & eos propterea immolauerunt Demonis, ut patet Deut. 32. & psal. 105. Tertio. *subter eminentes petras eos occidistis, & iis tamquam Diis uestris sacrificastis.* Hæretici dicuntur

immolare subter eminentes petras, idest super diuersitate dogmatum tamquam super fundamentõ suarum opinionum siue sectarum, Catholici uero super unã petrã principalem, & super plures petras minus principales. Præterea *Super montem excelsum, & sublimem* dicit Deus *posuisti cubile tuum, & illuc ascendisti, ut immolares hostias*: posuisti inquam cubile tuum, idest sacellum, & altare tuum; aut etiam lectum, ut ibi diutius, & cõmodius Diis tuis immolares: Increpat his uerbis Esa. Iudæos Idolatras, qui omnẽ querebant oportunitatem, ut tutius, & commodius suas explorerent cupiditates. Postremo ne tuorum Deorũ cultus, & obseruantia posset unquam memoria excidere, in postibus, & liminibus portarum, & locis familiaribus, ac domesticis, & cuicumque facile obuiis *posuisti memoriale tuum*. His omnibus modis, ac rationibus te idolorũ cultorem, ministrum & seruum ostendit. Vbi dicit. *D. Hier. Quod omnes montes, ualles, atque torrentes pleni erant idolis, & nullus erat locus immunis à cultu idolorum, immo dicunt quidam quod obseruabant, & uerebantur petras eminentes, quasi aliquid magnũ, & diuinum latitaret in ipsis excelsiuis lapidibus, uel etiam in aquis perpetuõ decurrentibus: propterea dicit Deus, & iure quidem. Numquid super his non indignabor?* dicit Cyrillus, quod eiusmodi *Stultitias, di insipientes, & fatui, formas, & imagines idolorum* incidebãt in foribus, ut nationes gẽ introeuntes domum, & exeuntes, illas *uiliũ in cap. viderent, & sempiterna retinerent memoria, & eiusmodi imagines, & simulachra eorum* vocabant custodes, & seruatorum domorum, ac Deos tutelares. Alii dicunt ipsa *Symulachra posita fore in foribus, & post ostium domus, ut foret ingressus, & egressus ad eundẽ locum.* Alii dicunt ea fieri in signum eximie dilectionis, & deuotionis, quam erga suos Deos habebant, quorum auxilio quam maxime nitebantur. Cuius rei testis est Ezechiel cap. 8. ubi sic dicit. Adduxit me in Hierusalem in uisione spiritus Domini iuxta ostium interioris quod respiciebat ad Aquilonẽ, ubi erant

I 3 statutum

statutum idolum Zeli ad prouocandā emulationem. Quare non solum in tēplis, in montibus, & in vallibus, erant erecta idola, uerum etiam in foribus domorum, & ante, & retro postes, et limina domorum. Et fortassis hæc erāt imagines, et p̄sagia eorū quę nos Christiani ueræ lumine fidei imbuti, et illustrati facere didicimus, quandoquidem nemo est nostrum qui ob reuerentiam quam debemus clementiæ, et benignitati Dei nostri, et multorū sanctorum non constituamus in ingressu domorū et intra earum penetralia, parietes, et cubicula sacrosanctæ crucis imaginē, uel alicuius diui nostri protectoris effigiem, ut Dominus eorum præcibus custodiat introitum, et exitum nostrū nunc, et usque in sæculum: atq; ut Dei beneficiorum nulla unquam nos teneat obliuio, & illorum sanctorum perpetuo meminerimus, quorum protectionis auxilio nos apud Deum inuari confidimus. Verumenimuerd longè deterius qui Christiana professione censentur, efficere deprehenduntur, qui præforibus et in singulis domorū angulis, et parietibus sua stegmata, & suæ familię insignia depigi, aut insculpi faciūt, neq; memores sūt sētētię cuiusdā P̄terę, quę dicit. Tota licet veteres exornēt vndiq; cere, Atria, nobilitas sola est, atq; vnicavirtus; quę tamē nobilitas nō ex quacunq; virtute, sed ex vera fide, et charitate proficiscitur. Pari quoq; ratione dicendū est, varios idolorum cultus, et uaria quoq; loca, vbi statuebant idola, et ibi præcabantur, fuerūt imagines quędam, et præcūta quasi dispositiones eorum, quę fiunt a plerisq; Christiano nomine insignitis. Quod. n. quidam ex Iudæis, aut Gentilibus abdita quædam loca, et ab hominum cætu vel consortio segregata pro suorum Deorum cultu selegerrint, non est mirum, quandoquidem se etiā nos docuit Christus magister noster. Cum dixit. Tu autem cum oraueris, iatra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora patrem tuū, et similiter, quod pleriq; ex illis montes excelsos, lucos, et sylvas selegerūt, ut ibi suis Diis libaret et sacra facerent, neq; est quod quis miretur, et damnet, quoniam plerique

A ex uiris Deo acceptissimis, quibus dignus non erat mundus, erant (teste. D. Paul. ad Hæb. 11.) in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, et cauernis terræ. Et Nicephorus 4. cap. iug. hist. li. 8. refert, quod dū res Christianę esset florentissimæ, et vbiq; locorū sanctissimè degerent, quā plures Monachi, non in vrbib; & in oppidis sed in solitudinibus, ac desertis locis, ac mōtib; exstantes emergere et pullulare cæperūt. Quorum primus dicitur fuisse Paulus quidam ex inferiore Thebaide Eremitarum auctor et magister, qui cū quindecim esset annorum, orbatu parentibus declinandę persecutionis causa et ut Deo liberius vacaret, in eremi speluncam se contulit, vbi palma victum ei. & vestitū præbete, usq; ad centesimū et decimum tertium annum vitam traduxit, post quem fuit Antonius quidam Aegyptius, qui et ipse parentibus Christianis orbatus, iā adolescens se contulit in uastissimam Aegypti solitudinē, vbi cōtinuē ad Christianam perfectionē proficiens, perpetuum cum Dæmonibus bellum agebat, a quo tandem victi, ab eo rētando defecerunt. Post hos duos, qui reuera videntur fuisse proceres, et antesignani in colendis eremis, ac solitudinibus: accessit quidam alius Abbas vocatus Egidius Atheniensis ex Regia stirpe ortus, qui et ipse secessit in eremum, ubi diutius herbarum radicibus, et Ceruæ lacte statutis horis pascēbatur. Nec (ut puto) his fuit inferior Hilarion Tabatenis, qui quamuis ex parentibus infidelibus fuisset ortus, Antonii, de quo prius diximus, celeberrimo nomine percepto eius videndi studio in illius solitudinem secessit, vnde post aliquot dies recessit, qui postmodum nec dum quintumdecimum agens annum rediit in solitudinem, ubi extructa exigua casa, quę vix iptum caperet humi cubabat, neq; saccum, quo semel est amictus vnquam lauit, atq; mutauit, cum superuacaneum esse diceret munditias in Cilicio quærere. Mennas quoque Aegyptius, ut poenitentiam ageret in solitudinem secessit, et pleriq; alii in Prioribus illis Christianæ fidei temporibus in solitudinibus, & cauernis ter-

Paul. ad
Hæb. 11.

Nicephorus
lib. 8. cap. 4.

Math. 6.

re vitam duxerunt, quos omnes, longū esset enarrare, sed nolo præterire B. Frāncisci memoriam, seu notitiam, & ante ipsum D. Benedictū tam sublimis, & eminentis ordinis, ac instituti auctoris, quorum alter in altissimam quendam speluncam propè Sublacum sese abdidit, alter vero in solitudinem Montis Alueri, vbi 40. diebus voluit detineri, & poenitentiam peragere, uigiliis inquam, ac ieiuniis & orationibus corpus macerare. Eiusmodi ergo vitę genus pleriq; sancti, & veri serui Dei, ac ministri peregerunt, quod tamen haudquaquam abhorruisse legitur sanctissimus & præclarissimus Ecclesię Doctor Augustinus Tagastensis, qui posteaquam Dei gratia disponente, ac promouente effectus fuit Christianus, in patriam reuersus cæpit (quemadmodum ipse de se ipso refert) boni propositi fratres colligere compares suos, proprii nihil habentes, sed in commune singuli uiuentes, quibus tamen commune erat magnum, & vberimum predium quod est ipse Deus, & quia disposuit esse in Monasterio cum fratribus suis, cognito instituto, & voluntate sua à Beato Valerio Episcopo dedit illi hortulum quędam, in quo ipse construxit Monasterium, & ab hoc eius instituto ordo noster, qui sub eius Regula Christo Dño famulatur Eremitarū nomenclaturā suscepit, qui quidē ordo fuit ab ipso post eius conuersionem indubitanter fundatus iuxta modum & rationem viuendi, quem nobis proposuit, ac mandauit, id quod fuit anno Domini 394. & post Africanas ruinas, ac destructiones à Vandalis peractas à quodam sanctissimo Guilelmo, olim Guasconię Duce, deinde huius ordinis professore in Gallia fuit reparatus anno Domini circiter 1157. Postmodum vero per quędam Ioannem bonum in tota Italia, ac præsertim in Lyguria fuit reformatus, & ab Alexandro 4. sub vno nomine, eodemq; habitu, ac instituto, & Regula fuit coadunatus, & confirmatus, sicut hodie (Dei gratia, & beneficio) persistit, ac perseuerat, id quod perpetuo futurum (Deo annuente) speramus. Sed nequis existimet eiusmodi cultum eremi, & solitudinum, & crypta-

rum, & locorum abditorum fuisse post Christi aduentum, & numquam antea vlitatum, debes scire, ut plerique referunt, in prioribus illis conditi orbis temporibus cepisse hoc genus iuendi, quandoquidem legitur de Enoch, qui dicitur fuisse primus, qui ambulauit cum Deo & non apparuit, quem & ipse Deus transtulit: quibus verbis velint innuere, quod illi vitam priuatam & à reliquis viuentibus semotam, & segregatam vivebat; Nazzaei similiter, ut habetur Numeri cap. 6. hanc vitam ducebant. Elias pariter, ac Eliseus, ut habetur. 3. Regum, & fuerunt hi velut Religiosi nostri temporis. Sic etiam filii Ionadab, filii Rechab, & filii Prophtarum dicuntur vitam eū Religiosam duxisse; de mulieribus etiam, quę ieiunium corpus suum macerabant, & vitam pauperem, & castam agebant multa ferunt testimonia, sed ne hac in re non adeo obscura, atq; signota videare esse morosus, non dicam amplius, satis erit videre vitas patrū, Io: casianū. D. Antonin. et quosdam alios veteres & modernos. Hoc vnum volo præmonere, ne forte quisquam fallatur, aut existimet me nimis leuem, aut credulum, quod eos homines, de quibus in ueteri testamento exempla ponuntur, ut Enoch, Eliam, aut Eliseum ego crediderim fuisse verē & expressē Religionem professos, qualis nunc est, sed fuit tantum adūbrata & modo quodam initiata. At postquam Christus aduenit, quod prius erat adūbratum, in luce clarissima fuit expressum, & quotidie magis exprimitur. Dicimus ergo iuxta expositionem textus, quod sicut apud gentes feras, & barbaras aliqui colebant siluas, & montes, ac lucos, ita etiam contigit temporibus nostris post aduentum Christi, & ante aliquatenus ut dictū est, & velut refert Paul. in epi. ad Heb. c. xi. propè finē. Deinde quę ad modū illi immolauerūt filios suos: & filias suas Demoniis, sic & nos quamprimū nascimur infantes immergimur aquis baptismalib; quę per torrentes illos designantur, in quibus, & penēs quos illi suis Diis filios suos immolabant; quemadmodum & nos filios nostros paruulos immolamus

Gen. 5.

3. Reg. 4.

Deut. 32.

Deo viuo & vero, & eosdem Spirituali gladio interficimus, quia non secus eos admittimus, quam si priore vitâ omnino abiiciant, & renancient Diabolo, Mundo, & pompis eius. Atq; id quidem super eminentes petras peragimus quæ sunt Christus Dominus, & Ecclesia constructa super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum. Sic etiam immolamus filios Deo non solum in Baptismo, uerum etiam quando ad arctiorem vitæ regulam, veluti mortuos huic mundo, secundum institutum Beati Augustini aut cuiusvis alterius adigimus, ac promouemus, sic Beatus Nicolaus Tolentinas, et plerique alii diuersorum ordinum professores. Sed plequamur exprobratione & querimoniam, quam Deus iustus, & misericors iustissimè quidè habet aduersus phalanges Iudeorum. Et post ostium, et retro postem posuisti memoriale tuum, quia iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulturum &c. vsq; ad illam partem. Ego annuntiabo iustitiam tuam. Cõqueritur ergo Deus aduersus Iudeam, & improperat ei multa scelera, & peccata, quæ perpetravit in ipsum. Primum inquit. Quia iuxta me discooperuisti, non es veritus conspectum meum, neque timuisti nomen meum, fuisti adeo impudens ac temerarius, ut absq; vilo pudore, & erubescencia, constitueres idola in templo meo, & adorares ea, & hoc est quod dicit. Et suscepisti adulturum, peccatum inquam fuit istud, & scelus infandum, quod cum existeres iuxta Deum, te ipsi idolo succumbere, atque pro legitimo sponso habere te demonstrares. Deinde aliud scelus & peccatum. Dilatasti cubile tuum, id est cor tuum, & mentem tuam ampliore fecisti & extendisti, ut non vnum solum aut alterum Deum, sed plures, & fortassis innumeros Deos tibi assumpsisti, cum tamen Dominus Deus tuus iam inde ab initio te præmonuerit dicens. Audi Israel dominus deus tuus unus est. Et alibi, non habebis Deos alienos coram me: id autem fecit instar adulteræ, quæ ampliat lectum, ut iuxta virum suscipiat adulterum: hinc dictum *Ezech. 16.* est *Ezech. 16.* facta es quasi mulier adul-

tera, quæ super virum suum inducit alienos. Aliud scelus, siue contumelia vero Deo illata, videlicet. Et pepigisti foedus cum eisdem cum idolis tuis, & falsis Diis, ut relicto me solo, & vero Deo illis te adiungeres, a quorum fide, et obedientia te numquam recessurum pollicitus fuisti, & foedus, quod mecum longe antea ineras, violare minime erubuitis. Cum tamen olim dixeritis ad Moysen omnia quæcumq; locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes. Ille vero scilicet Moyses sumptum sanguinis resperxit in populum, et ait. Hic est sanguis foederis quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. Præterea subdit. *Dilexisti stratum*

eorum manus aperta. Sensus clarus, quod videlicet Iudæi non ui, aut metu incubebant in idololatriam, sed magno cum affectu, & propensione animi, atq; id quidem manu aperta id est palam, sine aliqua erubescencia, ut faciunt meretrices quæ palam, et libere suas explent cupidines: ut Hier. frons meretricis facta est ei, noluit erubescere. vel (ut dicit D. Hier.) manu aperta, id est obuiis ulnis, & cum maxima alacritate, quemadmodum facimus cum aliquem beneuolunt hilariter excipimus. Alii dicunt (ut *Lyranus*) manu aperta, id est cum maxima liberalitate, & facilitate magnas expensas in eiusmodi cultu, & celebritate fecisti: vel manu aperta, id est satis artificiosè, & plurimum elaborate horum Deorum imagines confecisti: sicut legitur de Acas Rege Iuda, qui videns idolum, & altare constructum in Damasco præcipit Viri Sacerdoti construeret altare iuxta exemplar, & similitudinem illius in Hierusalem iuxta omne opus eius *4. Reg. 16.* Neq; tamen his abominationibus enarratis propheta contentus, recenset alias Iudæorum uanitates & stultitias. d. *Et ornasti te regio unguento, & multiplicasti pigmenta tua.* Vult his verbis (meo iudicio) Esaias ostendere ipsos Iudæos in cunctis fere eorum actionibus fuisse imitatores, & consuetudinem fornicantium: sicut enim iste suis ut amatoribus adlubeant, unguento delibuntur: sic isti, suis ut idolis ac demonibus placeret, nihil omittebat.

D. Hier.

Exod. 24. D. m. 8.

Manu aperta dilexisti stratum.

Lyranus

D. Hic ita legit. *Ornasti te regio unguento.* i. A ornasti te unguento quod rex Deus verus rex tuus tibi dederat, & idolis profuturum? Vel ornasti te regio unguento, id est ornasti te unguento, ut placeres regi idolo Ammonitarum, qui appellatur Maloch. vel magis ad literam: ornasti te regio unguento, id est unguento, quo rex solet inungi id est unguento preciosissimo, & excellentissimo. Has duas expositiones volui attulisse ob reuerentiã tanti doctoris. Et multiplicasti pigmenta tua, id est varia ornamenta quæ consisti, ut & visu, & odore adulteros procuocares, id est reges idolatrarum tibi de uincires, & in amicitiam conciliares; vel multiplicasti pigmenta tua, id est varios modos, & rationes excogitasti, quibus eiusmodi falsos Deos propitios haberes. *Cæterum misisti legatos tuos procul, & humiliata es vsq; ad inferos.* Misisti inquam legatos, quod quidem in graue dedecus, & ignominiam tibi cessit; nam cum vos Iudæi celestis numinis fauore liberi essetis, & soli Deo seruire iussi fuissetis, & promiseritis regibus extraneis, & Idolatris vos ipsos Iudæi bjecere, & illis seruire uoluistis, ut patet de Acas Rege Iuda *4. Reg. 16.* & alibi quo facta humiliata es ò infelix Synagoga vsq; ad inferos, & uilis effecta; quali dicat. Non poteris inferius & submissius deponi, quam iam deposita es, & constituta cum sub regibus idolatris, & quam maxime truculentis viuere cogaris. Est & alius sensus. *Humiliata es vsq; ad inferos,* quia scilicet ab eo tempore, quo cepisti Idolatriam exercere, vsq; ad tempus illud nouissimum, quo a Romanis fuisti deuastata, vsq; ad infernum fuisti humiliata, quia scilicet non poteris magis humiliari, & in maiorem contemptum, & ignominiam deduci, quam si ad inferos deducereris. est locutio quedam hyperbolica. verum si proprie, & non figurate loquamur, sicut utiq; Synagoga propter cultum idolorum deducta vsq; ad inferos: primo quidem humiliata es vsq; ad infernum, quia deuenit vsq; in profundum peccatorum. Infidelitas namq; est grauissimum peccatorum teste D. Tho.

D. Tho. 2. 2. q. 10. art. 3. Et deiceps priua *g. 10. ar. 3.*

ta, & spoliata omni gloria, & decore tam spirituali, q; temporali, & facta opprobrium hominum, & abiectio plebis. Deniq; destinata, ac deputata ad æternas penas, quas nunq; desituras unã ceteris idolatris, qui Deum non nouerunt, sustinere cogentur. Iuxta illud *psal. 78.* Effunde iram tuam in gentes, quæ non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt. Dicunt aliqui quod Synagoga misit legatos suos procul ad quærendos alios Deos, præter eos quos habebat, ut ostenderet Propheta ultra modum, & mensuram commissam fuisse ab ea scilicet Synagoga fornicationem spirituale aduersus Deum. Ad literam verò exponitur (ut supra diximus) de Acas Rege Iuda, qui legitur misisse legatos suos ad regem Assyriorum, cui etiam constat multa munera cum dedisse præter aurum, & argentum, ut ei suppetias ferret aduersus regem Israel. Nec solum Iudæos misisse legatos ad reges sibi conteminos, sed procul, id est longe ultra terminos suos ut ad Aegyptios ac Babylo-nios, & sic humiliata est vsq; ad inferos (ut supra diximus) sequitur textus. *In multitudinẽ uia tuæ laborasti: nõ dixisti quiescã: Vnã manus tua inuenisti: propterea non rogasti.* Rursus increpat ipse. Propheta ex persona Dei insipientiã, & fatuitatẽ suæcorũ, qui cum tot Idola gratis, & perperã coluissent, inq; illis honorãdis, & excolendis, nullis laboribus, & expensis peccissent, nihil tamẽ solidi, & veri boni sũt affectu hoc & quod dicit Propheta. *In multitudinẽ uia tuæ laborasti.* Hunc locum luculenter, et egregie exponit D. Hier. d. Hos miseros Iudeos multas uias peragrasse, et uaria itinera confecisse, quia in plurimum certe laborarunt, quandoquidem nõ per uiam rectam inceserunt, sed per uias indirectas, asperas, et obliquas, oportebat eos arripere uia unã, et eã quidem rectam, et securam, quemadmodum præcepit Deus per Moysen d. Via regia ambulabis, et non declinabis ad dexteram, neq; ad sinistrã: Proinde rogabat Dauid Deum d. *psal. 26.* Dirige me domine in semitam rectam propter inimicos meos. Et labi Vias tuas

tuas domine demōstra mihi, & semitas tuas edoce me. Et Hic hortabat d. Que ritē viā bonā, & ābulare in ea, & inuenientis purificationē animarū vestrarū: qui vero per multas vias pambularunt nō immeritō laborasse dñf. & iusudasse; Sicur p sapientē aliquos fuisse cōquestos legim⁹ d Sap. laxati sumus ī uia iniquitatis, & perditionis, & ābulauimus vias difficiles. At quæ nā fuit ista multitudo viarum? Aliqui simpliciter dicunt ipsos Iudæos perlustrasse multas regiones, & loca, vt plures Deos, quibus turō confiderent adinuenirent, ferunt enim quidā scriptores triginta millia deorū fuisse inuenta. Alii dicunt multas vias eos pergrasse, ut ab exteris, & infidelibus patrocinium expeterent, sed maxime sunt decepti, propterea quod una tātum satis erat via, qua veram securitatem & corporis, & animi salutē obtinerent. Et hęc ea vna erat, quę de seipsa dixit. Ego sū via, veritas, & vita, et nemo uenit ad patrē nisi per me. Hanc viā regius propheta sibi pati fieri exorabat. d. Norā fac mihi dñe viā in qua ambulē, quia ad te leuauī animā meā. Necludēi solum, sed pleriq; nostrū, qui fidē Christi profitemur in multitudine viarum laboramus, & numquam dicimus, quiescam: Quot enim sunt qui variis cogitationibus cruciantur, varia negociorum studia amplectuntur, vt quietem inueniant, neque unquam quiescunt. Plurimi quidem dediti cum mandis opibus, multa, ac difficillima mari, terraq; aggrēdiuntur itinera, neq; didicerunt unq; dicere quiescam: Multi etiam sunt, qui ambiunt honores, gradus, ac dignitates, nullos labores, nullas vigilias, ac defatigationes omittunt, quousq; gradum aliquem assequantur, quē cum fuerit assecuti, alium expetunt, diu, noctuq; varios modos, & vias exquirunt, quo illum consequantur, quo importunis cōsecuto precibus, largitionibus, aliisq; actionibus parum cōmendatis, maiorē dignitatē aspiciantur, & sic in dies quicquā aliud expetēdo laborāt, neq; cogitant, se aliquando quieturos. Sed lōge deterius faciunt hi, qui cū variis libidinis, delictis, ac voluptatibus fuerint ab incunte etate uehemētē addicti, et

A plurimū assueti toto uitæ suæ tēpore in huiusmodi ceno uolucantur, & vsq; in senectā, & senū huiusmodi turpitudinibus operā nauāt, neq; unquā & hi nouerunt dicere, quiescam. tēpus tā est, ut huiusmodi uoluptatibus reuēti, & dicā vale: & tandē hac nouissima hora animæ meę saluti cōsulere studeā. Oterq; *psal. 72.* quaterq; miseri, & infalices, Dñe De⁹. Hi quidē qui vt suas cupiditates expleant, nūquā quiescunt, in labore hominū non sunt et cum hominibus nō flagellabūtur, sed sunt in labore bestiarū, ut mulorum, & asinorum, & huiusmodi animalium quę semper adferenda onera fatigātur; extēde manū tuā, ne nostri obliuiscaris in fine, fer opē, impēde auxiliū, ut ab his malis eruiamur, & qñq; ad nos ipsos reuertamur, vt cū sāctissimo Iob dicere possimus Cogitationes meę dissipatę sūt torquētes cor meū, & rursū post tenebras spero lucē. Deinde dicit. *Vitā manus tuæ inuenisti, propterea nō rogasti* Sensus est. Quia vitā fuisi aspiciatus, cōuenientē, uel oportuā manibus tuis. i. uolūtati tuę, genio tuo, propterea nō rogasti, nihili me fecisti. D. Hier. ita exponit. Quia bonis omnibus affluis, & nihil tibi deesse suspicaris, ppea nō rogasti, sed potius me dñm nellexisti, uelut p alīū prophetā dī ipsi synagogę, quia saturata es panibus, ideo supbisti, & per Eze. prophetā. Ocio, saturitas, & abundantia panis fecerūt apostatare hominē a Deo. Quidā uolūt hęc uerba ironicē accipiēda hoc modo. Vitā manus tuæ inuenisti, ppea nō rogasti, quasi dicat quia existimas reuēnisse dñe bonū, q̄ nullo vnquā tēpore sit defuturū, ppea nō rogasti me, sed exitus acta probat, tuo magno malo breui expetieris, q̄ turpiter fueris deceptus, & q; pnciosē fueris a me auersus, & falsis

D Diis, & uanis hominibus te ipsū spōtē dedicaueris. Deinde sequitur. *Pro quo sollicita timuisti, quia mētina es, & mei nō es recordata, neq; cogitasti in corde tuo: quia ego tacēs, & quasi non uident et mei obliuiscaris.* Particula illa, meo iudicio est ualde difficilis, & perobscura, nec uidi quemquam expositorum, qui abundē mihi facis faciat, & quamquam in eius intellectu, diū multūq; insisterim, quod mihi omni

oī ex parte adlubeat nō dē inueni, sed quę ab alijs dicunt, ad psēs adducā in mediū. Particula ergo ista bifariā solet legi, assertiue scilicet & interrogatiue, (vt ita loquar) Primo modo sic exponitur a D. Hier. p quo sollicita timuisti, quia mētina es, & mei nō es recordata. Quoniā scilicet tu Synagoga multus opib⁹ abūdas, nec me rogare uoluisti, sollicita timuisti eas ptere, cū uehemētē eas diligas, & in eis fiduciā cōstitueris: nāq; res ē solliciti plena timoris amor: si tñ quoq; cōtra mētis tuę cōfictiā facere uoluisti, & meū auxiliū expetere, nequaq; accipies; quia mētina es, & mei nō es recordata, ore tantū, & necessitate cōpulsā, nō autē corde, & animo ad me confugere decreuisti. Nō enī poteris dicere cū timor te inuaserit. Dñs auxiliator meus. Quomodo enim poteris me inuocare quæ mei nullam habebas memoriam; neq; cogitasti in corde tuo, quia ego sum Dominus &c. Si uero nota interiogationis utamur, sic potest exponi. Pro quo sollicita timuisti? i. quid causę fuit quod tu sollicita, afflicta, & angustata timuisti venire ad me? quæ si forte quandoq; statuisti interpellare auxiliū meum, mentita es, & mei nō es recordata: cū. n. timeres Babilonios, Aegyptios, & Assyrios, & postremo Romanos, timuisti venire ad me, quia mētina es mihi. i. recessisti a me, & nō es mei recordata. Quidam alij sic exponunt cōformiter textui hębraico. *Pro quo sollicita timuisti?* q. d. quem nā metuisti? quem timuisti? q. d. neminē. Quamq; uidearis me colere, & me tuo care soles ī aduersis, tu mētiris, nihil. n. de me, aut de meo cultu sollicita es, neq; mei recordaris, uoces tñ habes, & uerba, cor autē tuū lōge ē a me. Ego autē in hęc expositionem deuenio. vt scilicet Esaias uelit ostēdere Synagogam certiorē reddidit de apostasiā, & defectione a deo, & de tot scelerib⁹ ab ea, & ī ea perpetratis sollicita fuisse, quo nā pacto ueniā cōsecutura; atq; ideo timuisse iudiciū Dei cōfidere tñ in eius bonitate, cui dicit Deus p quo sollicita timuisti, nō est quod a me auxiliū expectes, quia mētina es, & mei non es recordata &c. quibus uerbis colligitur, q; graue fuerit peccatū Iudeorū, qui cū in multiss

A dine uiarū laborauerit, laborauerit itq; non pelibus ābulādo, sed animi affectibus se se defatigando, & uitā turpissimā suis manib⁹, ac studijs exercēdo, apostasię modū nullū imposuerit, studium ad mala nō extēxerit, posteriorib⁹ cōsilijs nō acquieuerint, sed maiori cōtentione incubuerit facere ea, atq; sectari, quæ nec primo quicq; tēpore fieri debuissent, & singula hęc quæ de Synagoga, uel ad Synagogā dñr, de anima peccatrice cuiuscūq; hominis non minori causa, & ratione dici possunt. Potest autem clarius exponi particula ista, ut uidelicet Deus conqueratur de synagoga quod quis ab eo defecerit, & mentita fuerit, neq; fuerit eius recordata in suis tñ angustiis, & afflictionib⁹ nō debuit timere interpellare Deū, sciens quod ipse Deus ē tacēs, & quasi nō uidens, tamq; dissimulās peccata hominum, sed quia oblita est Dei, hoc est miserationis suę; ideo nō rogasti me, id est non rogauit ipsum Deum. Hęc mihi uidetur plana expositio istorum uerborum. Dicit ergo Propheta. *Pro quo sollicita timuisti, quia mentita es, & mei non es recordata, neq; cogitasti in corde tuo, quia ego aliquando tacens, & quasi non uident, sed dissimulās peccata hominum propter penitentiam, nec statū in cōmissa scelera animaduertens in me obliuiscaris:* tunc enī non obliuiscimur Dei, nō solū quia plerūq; obliuiscimur Deū esse, sed quia nō dignamur ei subijci, & eius pcepta paruipēdimus, & uelut bōnino plapū, omnia peragimus, quę sūt his quę facere debuimus contraria. Ne us uero nostri obliuiscitur, cum auertit manū suā auxiliari, aut ipsam contrahit, & omni benignitate, ac misericordia nos denudat, ut postmodū uidebimus. Collige igitur, & memoria repete quā maxime deliquerit Iudæa natio; primo quidem in turpi idolatria ex multis capitib⁹, vt colligit D. Thotū ex diuersitate locorū, quæ uel locos amenos, uel umbras arborum, aut uertatē aquarū, uel sublimitatē montiū, tū ob domesticā cōsuetudinē, quorūcum quæ prætēritū, uel accēditū. Deinde peccatum ex diuini fœderis uiolatione, ex peccandi auditate, & se.

Sap. 5.

psal. 142.

Iob. 17.

Eze. 16.

et securitate, semota quacumque uerecundia, ac honestate. Præterea culpabiles redduntur, ob nimiam sollicitudinem plures Deos adorandi, & reliquas nationes pertrahendi ad eundem cultum, & ab idolatris regibus suarum eorum apostasie patrociniū expectendi.

Postremo eorum peccatum aggrauatur, ex peccandi pertinacia, & assiduitate, quia nec labore, aut tedio, neque vlla prosperitate, vel aduersitate temporali neque etiam diuturna Dei omnipotentis patientia, & expectatione ab huiusmodi nefario idolorum cultu, & à crimine inexplebilis auaritiæ, & à plerisque alijs sceleribus, quæ mox recensere non est opus, recedere uoluerunt. Dixit enim deus 42. cap. Tacui, semper silui, patiens fui, nunc est opus iustitiam exercere. Propterea dicit. *Ego annuntiabo iustitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi &c.* Iuxta D. Hier. uidetur hic prima facie ad Synagogas Iudeorum; quæ defecerunt à Deo per ironiam, & per exprobrationem quædam sermonem haberi, ostendendo quam vana fuerit eorum fiducia, imo nulla, qua potuerint aliquod auxilium suis in angustijs, & necessitatibus expectare: propterea dicit. *Ego annuntiabo, palam faciam iustitiam tuam, quæ (supple) nulla est. quæ admodum alicui infragati crimine deprehenso diceremur, & quam bene fecisti, laudabile quidem, & omni præmio dignum opus fecisti; id quod per sequentia verba manifestat, dum inquit, *Et opera tua non proderunt tibi, q. d. Perge ut cepisti, & videbis quid in de bonis consecuturus. Cum clamaueris, si quando tempus aliquod tribulationis aduenerit, liberent te congregati tui, hoc est turba illa Deorum quos cõgessisti, & coadunasti, & pro Dijs tuis tutelaribus cooptasti: vel congregati tui, hoc est milites quos in tui auxiliū conduxisti, vel etiam Synagoga tuæ, quas tamquam ductrices, & tuæ salutis conferuatrices habuisti inter congregatos recesset Abb. Tuit. effusiones sanguinum, blasphemias in deum, & clamores in prophetas; sed non placet hæc opinio, constat autem tempore obsidionis, & angustiæ nihil horum tibi suf-**

Tex. 3.

fragaturum: unde Deuter. 32. illis impropertur per Moysen d. Vbi sunt *Deut. cap. 32.*

Et Hier. 2. Vbi sunt Dijs tuis quos fecisti *Hier. cap. 2.*

tibi? surgant, & liberent te in tempore afflictionis tuæ: secundum numerum quippe ciuitatum tuarum erant Dijs tui Iuda, & omnes eos, uidelicet, Deos, & quicumque illos adorant auferet ventus, & tollet aura, hoc est facile omnia ruent, & dispergentur velut puluis ante faciem venti. *Qui autem fiduciam habet mei dicit Deus, hereditabit terram, & possidebit montem Sanctum meum:* Terram inquam non hanc calcabilem, & lutuosam, sed terram de qua loquebatur ipse dauid. Credo videre bona *Psal.*

mine in terra uiuentium, & per montem sanctum intelligitur ille mons de quo loquitur Paul. ad Heb. 12. Accessistis *Hab. cap. 12.* ad montem Syon, & ciuitatem Dei uiuentis Hierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, &c. aut etiam per montem Sanctum quæ boni sunt possessuri possumus intelligere scripturas Sanctas, quas Dominus cõminat auferendas à Iudejs, & nobis Christi fidelibus cõferendas. *Et dicam* (inquit Deus) *viam facite, præbete iter, declinate de semita, auferte offendicula de via populi mei, dicam, inquit Deus angelis meis coadiutoribus, & ministris, viam facite electis meis, & his qui fiduciam habent mei præbete iter, &c.* Aut dicam ego Dominus Apostolis, & meas vices in terris gerentibus. viam facite vos discipuli mei his, quos male actorum poenitet, qui; ad me cõuertuntur, præbete iter, ostendite qua via tuti quæ antecedere, parate viam Domini, rectas facite semitas eius, auferte offendicula, & remouete scandala de via per quam transire debet populus meus, nihil eos offendat, nihil impediatur quo minus ad me hilares accedant. Mira certe benignitas, & affectus dei nostri erga suos, quos eligit, & vocauit. *Quia hæc dicit excelsus, & sublimis, habitans eternitatem, & sanctum nomen eius in excelso, & in sancto habitans, & cum contrito, & humili spiritu, ut uiuificet spiritum humilium, & uiuificet cor contritorum. Incipit in hac parte noster*

vates

vates à laudibus ipsius dei, posteaquã enarravit, & expressit errata Iudeorum, & postmodum, quæ bona sunt adepturi qui confidunt in Domino. Dicit ergo. *Hæc dicit Dominus excelsus, & sublimis habitans eternitatem.* Nulli dubium, quod Propheta hic loquitur de Deo, quia ipse solus est excelsus, & sublimis, & qui in excelsis habitat, & humilia respicit in cœlo, & in terra, & ipse est, qui solus habitat eternitatem, & sanctum nomen eius, in excelso, & in sancto habitans ut *Psal. 21.*

Psal. 21.

in sancto habitans ut *Psal. 21* dicit etiam dauid. Tu autem in sancto habitas laus Israel Nec existimes Deum in cœlis sedem suam constituere, quasi vllò circumscribatur loco, sed dicitur habitare in cœlis, quia in his, quorum uita, & conuersatio est adeo bona, & sancta, quod moeretur dici habitaculum Dei, & inter cœlos computari. Deus enim (ut aicebat Apostolus) non habitat in templis manufactis, sed in mentibus puris: quem admodum ipse Apostolus dicebat. Templum Dei sanctum est quod estis uos. Habitat etiam Deus, cum contrito, & humili spiritu, hoc est cum eo qui nulla ratione de se ipso præsumit, nihil sibi ipsi tribuit, omnia refert in Deum, & quicquid boni habet, vni illi refert acceptum, quomodo Deus dicitur habitare in excelsis, & qui sunt isti contriti, et humiles, quorum humilium spiritum, et quorum contritorum uiuificet cor optime declarauit ipse Aug. super *Psal. 112.* Vbi dicit

Aug. super Psal. 112.

Propheta dauid. quis sicut Dominus deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo, & in terra. Sed forte quis aliquando curiosus quæreret. Quid causæ est, qua Propheta postquam ostenderit Dei seueritatem erga rebelles, & incredulos Iudeos cepit tantopere commendare Deum. Dicitur hoc maximè fuisse oportunitum, quia ostensurus ex aduerso Dei misericordiam, & benignitatem in eos qui iugiter, & ex corde ei cõfidunt congruebat ostendit prius aduersus rebelles, & tumidos eius iustitiã & seueritatẽ. Dicit Cyrilus soleme, esse Prophetas dum magnum quid, esse celebre, ac diuinum deus pollicetur ob suæ bonitatis, & gloriæ admirationem, & pro ingenti gaudio; & lætitia exultantes, quo surgant in laudem omnipotentis Dei. Alij dicunt hoc Prophetam fecisse quo ostenderet paucere poenitentibus, & eis benefacere, & creaturas suas diligere, & saluare, maximè potentiæ Dei, & bonitati cõuenire iuxta illud, Deus cui proprium est misereri sepe, & pacere; propterea tam magnifice ab eius laudibus exorsus est Propheta. d. *Quia hæc dicit excelsus, & sublimis habitans eternitatem.* Quasi uelut dicere propheta. Attendite, & uidete quæ sum locutura: non enim hominum sunt, sed ipsius Dei uiui, & veri promissiones, & uerba: & diligenter expede, & memoriæ tenaciter mandata, gaude, & lætare super his, quæ dicit Deus. *Non enim* (inquit) *in sempiternum litigabo, neque usque ad finem irascar, quia spiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam.* Non litigabo in sempiternum, quasi perpetuo uelim discutere actiones uestras, aut uobiscum in iudicio contendere, & à litibus nunquam discedere, aut feriari, neque usque ad finem irascar, iuxta illud *Psal.* Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur. Et dauid præcabatur Deum d. *Usquequo domine obliuisceris me in finem, usquequo auertis faciem tuam à me. tunc enim Deus irascitur usque in finem, quando animaduertit in peccatorem quantum ille meretur, et quicquid potest. Deus, inquit Augustinus. tunc nostri obliuiscitur in finem cum differt dare spiritum quo intelligamus Christum quæ est finis reclus omnis nostre intentionis, Auertit faciem suam à nobis, dum non præbet animæ nostre notitiam sui. Vel quando non amplius adesse locum reconciliationis, ut dicebat Saluator noster. Venit nox, quando nemo potest operari, contra uerò diligit nos Deus in finem, quando eousque nos diligit, quod ulterius non dicitur progredi amor: huius autem rei causam affert cum inquit. *Quia spiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam.* Planus horum uerborum sensus est, quia à facie mea ab auctoritate, & potestate mea egredietur spiritus hoc est iustitia, & potestas puniendi, & ignoscendi, pug-*

Psal. 78.

Psal. 102.

Psal. 118.

Psal. 80.

niam

Deut. 32.

niam dum voluero, & dimittam cum mihi liberit, iuxta illud Deut. 32, Ego occidam, & uiuere faciam percutiam & ego sanabo &c. omnem flatum ego feci, idest nullus habet potestatem coercendi, & puniendi nisi per me, & me iuxta illud Ioan. non haberes in medatū potestatem vllam nisi esset desuper. Alij per spiritum, & flatū intelligunt ipsam animam, vt D. Aug. super ps 118. & 7. lib de Gen. ad litteram c. 3. Alij quidam volunt per flatū intelligamur tantum animam, per spiritum vero Spiritum sanctum, cuius sententiæ videtur esse D. Hier. super hūc locum. Et super 42. dicit Deus per prophetam: ego dñs dans flatum populo qui est super eam, & spiritum calcantibus eam. Prætereo opinionem illorum qui per spiritum, & flatum metaphorice intelligunt ipsum ventum, quoniam parum admodum consonat ijs de quibus agitur, lat est videre. D. Hieronimus super hunc locum. Deinde sequitur textus vbi dicit. *Propter iniquitatem auaritia eius, iratus sum & percussus eum, &c.* Propterea quæ hucusque habuimus a Propheta circa deiectionē populi Iudæorum, & eorum qui in Saluatore credere noluerunt, & præter promissiones factas suis fidelibus, & Apostolis, ostēdit quod in manu Dei est pœnitentibus veniam tribuere, & prouacces omnino à se reijcere. Et inquit. *Propter iniquitatem auaritia eius* idest ipsius populi, de quo hæctenus sumus locuti, qui non vna tantum iniquitate, ut pura auaritia quæ maxime vigeat in eo fuit contentus, sed semper peccata addiderit peccatis iratus sum, & percussus eum. Deinde mutata locutione à tertia persona in secundam, quod est satis frequens apud Prophetas per figuram. Hypallage inquit. *Abscondi à te, gens impia, & iniqua faciem meam, gratiæ meæ, & fauoris mei collationem, & indignatus sum, & abiit vagus* *Quomodo in via cordis sui.* Abiit inquam vagus, vagus abire & anceps, nesciens qua uia incedere deberet, quam vitæ rationem deberet arripere; id quod conuenit cuiq. delinquenti, & uiam nobis à Domino præparatam, & ostensam derelinquenti;

Text. 4.

Quomodo in via cordis sui. Abiit inquam vagus, vagus abire & anceps, nesciens qua uia incedere deberet, quam vitæ rationem deberet arripere; id quod conuenit cuiq. delinquenti, & uiam nobis à Domino præparatam, & ostensam derelinquenti;

A quemadmodū de Cain legitur Gen. 4. Vagus, & pro fugus eris super terram. Alij dicunt. Vagus abiit in uia cordis sui idest præceptis in omne malum quocunq. uoluntas ducebat, iuit. Alii dicunt. Vagus abiit in uia cordis sui, hoc est mœrens, & auersus à Dei iussione: quemadmodū dicebat ipse Dauid Psal. 37. Miser factus sum, & curuatus sum usque in finem tota die contristatus ingrediebar. Dicitur autē peccator curuatus ob graue pondus peccatorum. Diabolus enim & angeli eius incurant animas ad terram, vt pronę ad temporalia & terrena, non quærant nec aspiciant cælestia Augustinus Hom. 48. c. 1. At hæc postrema expositio est D. Hier. qui iuxta textum LXX. Interpretum legit. Abiit tristis in uia cordis sui, per quæ uerba videtur innuere quod tristitia ista fuerit ex intima cogitatione, pariter, & dolore ipsorum peccatorum: quandoquidem peccator dum ad memoriam redixerit quoties, & quot modis Deum offenderit, grauitatemq. suorum criminum, vnā cum Dei iudicio perpenderit, quodq. iuxta desideria cordis sui ambulauerit, tristis, & mœrens tandem ad Deum conuertitur, propterea sequitur in textu. *Vias eius uidi, & sanauit eum, & reduxi eum ad me, & in uiam rectam. Et reddidi consolationes ipsi, & lugentibus eius.* Vias eius uidi, quia scilicet properabat ad pœnitentiam, & cogitabat de aspiciatione melioris uitæ: propterea sanauit eum, reddidi consolationes ipsi, & lugentibus eius: Hæc quidem nonnulli exponunt de Iudæis, qui reuersuri erāt de Babylone in Hierusalem, quibus haud dubie Deus reddidit consolationes, & suis lugentibus idest his qui lugebant & cum ingenti desiderio expectabant illorum reditum, id quod licet Iudæis de captiuitate Babylonica ereptis, absque ullo negotio possit tribui, figuratē tamen, & secundum typum. Quin secundum rei ueritatem conuenit gentibus, & reliquiis illis Iudæorum, qui fuerunt erepti per Christum Dominum a captiuitate dæmonis; quos quidem maximam suscepisse consolationem credendum est. iuxta id

Psal. 37.

Peccatorum curuatur.

Erasmus la. *Creauit fructum labiorum pacem, pacem uerborū quis. ei, qui longe est, & ei qui prope, dixit Dominus, & sanauit eum.* Quis sit iste fructus labiorum. non omnes idem sentiunt. Alii existimant fructum labiorum, nihil aliud esse nisi dona linguarum, & gratiam sermonum. Alii dicunt fructum labiorum nihil aliud esse, nisi laudem & nominis Dei confessionem; quidam alii dicunt fructum labiorum esse occasionem, & materiam Deo gratias perpetuo agendi, quæ materia fuit pax diu expectata, & sic exponunt aliqui. Dicit Deus. *Creauit fructum labiorum, idest exequutus sum, & adimpleui quod ex labiis meis egressum est iux. Illud Psal. Quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita, vt se daturum pacem illis qui fuerūt contriti, & conuersi ad eum non solum his, qui propē, idest ipsis Iudæis, sed etiam his qui longē, vt Gentibus atque ita pacem super pacem dedit Deus, idest post pacem datam gentibus, non solum his, quæ propē sunt, ut Persis, Medis, Palestineis & aliis nationibus, quæ ferē omnibus notę erant, sed & his, quæ longē procul aberant, & paucissimis admodum erant agnitæ, nedum familiares, & propinquæ, ad eas enim nunciata est pax, & collata, & sanitati restituta, quemadmodum ipse Deus per Prophetam prædixit, dum inquit sermonem habens de Populo Iudæorum. Creauit (inquit) & sanauit eam, huiusmodi ergo gentes, quæ a Deo sunt sanatae, & quæ tam longē a cæteris erant semotæ, ac distant, quamquam plurimæ sint, in tres classes iuxta sententiam quorundam partiuntur. Primam classem ferunt esse eorum, qui a recta ratione, & humani generis consuetudine non multum abijunt, quibus quidem, & Respublica constans, & leges publicæ, & ciuitates munitæ, & Magistratus insignes, & certa, atque opulenta sunt commertia, & quod omnium caput est litterarū celebris usus;*

Psal. 88.

1. Classis Indorum.

id quod dixit Saluator. Beati qui lugent quoniam ipsi consolabuntur. Præterea sequitur aliud beneficium, quod mœrentibus, & corde contritis, ac lugentibus contulit Deus, quod istud est. *Creauit fructum labiorum pacem, pacem uerborū quis. ei, qui longe est, & ei qui prope, dixit Dominus, & sanauit eum.* Quis sit iste fructus labiorum. non omnes idem sentiunt. Alii existimant fructum labiorum, nihil aliud esse nisi dona linguarum, & gratiam sermonum. Alii dicunt fructum labiorum nihil aliud esse, nisi laudem & nominis Dei confessionem; quidam alii dicunt fructum labiorum esse occasionem, & materiam Deo gratias perpetuo agendi, quæ materia fuit pax diu expectata, & sic exponunt aliqui. Dicit Deus. *Creauit fructum labiorum, idest exequutus sum, & adimpleui quod ex labiis meis egressum est iux. Illud Psal. Quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita, vt se daturum pacem illis qui fuerūt contriti, & conuersi ad eum non solum his, qui propē, idest ipsis Iudæis, sed etiam his qui longē, vt Gentibus atque ita pacem super pacem dedit Deus, idest post pacem datam gentibus, non solum his, quæ propē sunt, ut Persis, Medis, Palestineis & aliis nationibus, quæ ferē omnibus notę erant, sed & his, quæ longē procul aberant, & paucissimis admodum erant agnitæ, nedum familiares, & propinquæ, ad eas enim nunciata est pax, & collata, & sanitati restituta, quemadmodum ipse Deus per Prophetam prædixit, dum inquit sermonem habens de Populo Iudæorum. Creauit (inquit) & sanauit eam, huiusmodi ergo gentes, quæ a Deo sunt sanatae, & quæ tam longē a cæteris erant semotæ, ac distant, quamquam plurimæ sint, in tres classes iuxta sententiam quorundam partiuntur. Primam classem ferunt esse eorum, qui a recta ratione, & humani generis consuetudine non multum abijunt, quibus quidem, & Respublica constans, & leges publicæ, & ciuitates munitæ, & Magistratus insignes, & certa, atque opulenta sunt commertia, & quod omnium caput est litterarū celebris usus;*

A In hac gētium externarum classe quidam uolunt esse quos uocant Sineses, aut qui uulgō dicuntur Chineses: deinde uolunt cōnumerari Iapponenses, & quibus nonnulli primores nouissimis tēporibus Romam concesserunt ad præstandam obedientiam & de osculandos pedes Summorum Pōtificum; Gregorij XIII. & Sixti V. In secunda classe huius ignoti orbis putat esse recedendos quosdam, qui plusquam priores uidentur ratione quadam humana regi, & gubernari, cuiusmodi sunt Mexicani, Peruenses idest qui de regione Perū nuncupantur, quorum Imperia, Respublica, leges, & instituta merito quidam afferūt fore digna admiratione, & quæ sint ea, in quibus isti excellere, & admiratione digni esse dicuntur, ab iis, qui eorum historias agunt, & præsertim ab Illustri Domino Antonio Possuino Societatis Iesu, & a quodam Iosepho Acosta satis copiose referuntur, quique tamen & a recta ratione, & a consuetudine generis humani abesse dicuntur. Porro daturarum gentium tertia classis, in qua (vt aiunt) sunt homines siluestres feris similes, vix quicquam humani sensus habentes, sine lege, sine Rege, sine fœdere, sine certo Magistratu & Republica, sedes item, commutantes, aut ita fixas habentes, vt magis ferarum specus, aut pecudum causas imitentur, & quæ præceteris turpissimū est, non aliud, quam sanguinolentiam exercent, in hospites omnes sani, quique humana carne uescuntur, nulla ueste uix ipsa uirilia, seu pudenda tegentes. hi uocantur Carybes de quibus etiam uolunt loqui Aristotilem 1. & 3. Politicorum.

B De hoc genere Barbarorū diximus aliquid in præcedenti capite desumptū ex Annalibus Illu. Card. Baronii: omnes istę nationes communi uocabulo uocantur Indi, & sunt ferē omnes barbari, immanes & feri, quanquam non omnes eodem modo seu gradu sed inter eos datur aliquod discriminē (vt iam monstrauimus) ad hos ergo oēs Christus uoluit prædicari Euangelium, annunciarī pacem, & ad meliorem fructum reduci, propterea dixit. *creauit fructum*

Sineses & Iappones.

2. Classis

3. Classis

fructum

fructum labiorum pacem his qui longè sunt, & his qui propè dixit Dominus & sanauit eos; uide quam fuerit benignus, & misericors Dominus, qui tam etsi quandoq. dixerit se non esse missum nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, alias tamen oues, quæ non erant ex eo ouili uoluit ad se adduci, cuiusmodi fuere gètes istè immanes, & ferè, tam longe absentes a cognitione Dei, & participatione donorum eius. Ad eos ergo ad gregem Dominicum deducendos, & congregandos misit Deus varios, et multos eius seruos, et ministros diuersorum ordinum et Officiorum ad Euangeliũ prædicandum, opera quædam illustria peragenda, et labores varios perferendos, ut illi salutem consequerentur, et quanquam non omnes adhuc fuerint capaces salutaris doctrine, et Evangelicæ Fidei, plurimi tamen ex tot millibus gentiũ, particeps fuerunt huius diuinæ veritatis: sed quis dicet. Hęc nouitas, seu dispositio huius noui orbis non potest iure tribui ministris Euangelij, quamuis non absque auxilio Dei id potuerit contingere, quoniam (vt inquit Esaias) cap. 54. Vniuersi, Filii Dei dicuntur esse docti a domino, quoniam nisi eius gratia cooperante isti percipiunt, & amplectuntur veritatem Fidei. Sed fortè quis audax, & temerarius dicet conuersionem istorum barbarorum haud quaquam fore tribuendam ministris Dei, aut opus fuisse Dei, quoniam constat plerosq. Barbaros, vt Indos, & alios ad Fidem conuersos ob quorundam hominum cupiditatem, siue curiositatem, vt videlicet diuersos orbis partes peragrando, ut magnã auri, & argenti copiam lucrarentur. Cui responderur, quod quanquam ita sit, aut fortè potuerit esse, non ideo tamen excluditur diuinum præsidium, imò tanto maius, & mirabilius fuisse demonstratur, quod per malas artes, & preposterata quorundam hominum ingentia tam ingens bonum fuerit productum, ut tot animæ saluarentur. Nec obstat quod pleriq., & fortassis maior pars illorum non fuerint conuersi; & adhuc in infidelitate persistierint quæ-

A admodum etiam pleriq., & fortè multò plures ex Catholicis, sunt scelestissimi, & vitii omnibus repleti, quoniam etiam inter tot segetes reperitur palea, & inter grana tritici reperitur zizania, nec ob id est relinquendus ager incultus, quia in eo producit spinæ et tribuli, et herbæ satis inuitiles, ac uenenoſe, neque hortus et pomerium est omninò deferendum, quia in eo præter flores, et fructus oriuntur etiam vitiæ et cardii.

B Quare non est vltò modo negandũ, aut præsumendum diuinam opem vberim affuisse, ac præfuisse, et principium extitisse, huius tam insignis, et fructiferæ, ac fructuosæ actionis, et operationis, conuersionis inquam horum infidelium, Barbarorum, ac Idololatrarum, et ea fuit vis, ac uirtus, et potentia diuinæ maiestatis, ut spreta, et paruhabitata ignoratione linguarum, ineptitudine barbarorũ, difficultate itinerum, multitudine periculorum, et plerisq. aliis pœnè innumeris incommodis, ac difficultatibus illuc accesserint personæ, vt præmonstrarent illis veram uiam salutis, quod nisi præuideretur, esse futurum aut impossibile putaretur, nunquam Omnipotens Deus præcepisset hoc fieri, quando per Prophetas, et per Apostolos prædixit uocationem omnium gentium, exclusionem aliorum Deorum, atque Aeryopiæ interfectionem et cõsumptionem gladio Domini, quod est Verbum Dei, vt habetur Sophoniæ c. 2. frustra etiam præcepisset ipse Christus ipsis Apostolis. ut euntes in mundum prædicarent Euangelium omni creaturæ, nisi præuideret id fore possibile, et longè, quã quibus hominum cogitasset citius futurum. Quare concludamus verum esse, et omninò effectum esse, quod ipse Deus per Prophetã præſenti capite dixit se iam fecisse quod ex parte facturus erat dum inquit. *Vias eius vidi, & sanauit eum, & reduxi eum, & reddidi consolationem ipsi, & lugentibus eius, hoc est eius tam ingentis, et innumerabilis popul perditionem et damnationem. Creauit fructum labiorum pacem, pacem ei qui longè est, & qui propè est dicit Dominus*

Sophonia
cap. 2.

ius sanauit eum. Reuerã de Dei prouidentia, & benignitate nulla ratione est dubitandum, ac diffidendum, quando etiam latrones, et homines perditissimi uoluit ad fidem conuerti, et celestis hæreditatis fore participes, ut habetur 29. Aprilis in Martyrologio Romano confecto per Illustrissimum Dominum Cardinalem Baronium.

Tex. 5.

Impii qui

Impii autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundans fluctus eius in conuulsionem, & lutum, non est pax impiis dicit Dominus.

Qui sint impii, facillè potest declarari, quamuis enim plures dicantur esse peccatores, non tamen omnes dicuntur impii, quoniam ut d. Beatus Augustinus in expositione primi psalmi. Multi sunt peccatores, qui non sunt impii, sed nullus est impius, qui non sit peccator, & hi præcipuè dicuntur impii, qui de Deo malè sentiunt, et malè mœrentur, quiq. etiam de patria, de parentibus ac etiam de amicis non modo male mœrentur sed semper aduersus eos malum cogitant, et malum operantur. De utroq. loquitur David psal. iam prælegato, quod scilicet Impii non resurgent in iudicio, neq. peccatores in consilio iustorum, sed reuera utrique resurgent, sed impii non ut iudicent, neque iudicentur, quia iam poenis certissimis, et infallibiliter obeundis sunt destinati. Peccatores autem resurgent, nò ut iudicent, sed vt iudicentur, de istis ergo d. Propheta inquit. *Quasi mare feruens quod quiescere non potest, feruent quidem. quia semper mala, cogitant.*

A mala machinantur, et semper ira, et crudelitate feruidi moliantur, qua uia, quibus artibus nocere quæant proximo; dicitur mare numquam quiescere, quoniam etiam dum in summa viget tranquillitate, fractis ad litora fluctibus, obuoluitur, et aliquatenus commouetur, et quemadmodũ ipsum mare a fluctibus, et a uetò cõmouetur sic et impii turbantur à ppria cõscientia, et à suggestionibus Dæmonũ, quicquid faciat impius, quicquid molitur et cogitet, redundat fluctus in cõuulsionem, et lutũ eorũ nã sicut fluctus maris nihil obstant litori, multo minus ipsi mari procelloso, sed redundant in conuulsionem prætereuntium, et lutum, quo ipsi inquinantur, sic profectò omnes machinationes, insidia, et tractatus impiorum, præsertim contra Christum, & Ecclesiam, in ipsos redundabunt, hoc est in opprobrium, & damnationem ipsorum. Tandem concludit Esaias d. *Non est pax impiis dicit Dominus Deus,* ut etiam supra cap. 48. Non est (inquam) pax, non est quies, aut ulla consolatio; nec refert, quod ait David psal. 36. Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani, quoniam sicut ipse ait. Si petra seris reperies ipsum nò esse, iam euauisse, iam fuisse perditum, et non esse inuentũ locum eius. Quare sumamus impietatem, et eorum consortium; quia tametsi quandoque videantur prosperè duci, et agere, si paululum persistis eris, aut quæsieris, non inuenies locum eorum; et hæc pauca de cap. 57.

psal. 36.

CAPVT LVIII.

1. **C**LAMA, ne cesses, quasi tuba exalta vocē tuā, & annuncia populo meo scelera eorū, & domui Iacob peccata eorū. Me etenim de die, in diē quarūt, & scire vias meas volunt: quasi gens, quæ iustitiā fecerit. & iudiciū Dei sui dereliquerit, rogant me iudicia iustitiæ: appropinquare Deo volunt. Quare ieiunauimus & non aspexisti humiliavimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites, & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare sicut vsq; ad hāc diē, ut audiamur in excelsis clamor vester. Nūquid tale est ieiuniū, quod elegi, per diē affligere hominē animā suā? nūquid cōtorquere quasi circulū caput suū, & faccum, & cinerē sternere? nūquid istud vocabis ieiuniū, & diē acceptabilē domino? Nonne hoc est magis ieiuniū, quod elegi? dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprīmetes: dimitte eos, qui cōfracti sunt, liberos, et omne onus dirumpē. Frāge esuriētī panē tuū, & egenos, vagosq; induc in domū tuā: cū videris nudū operi eū, & carnē tuā ne despexeris. Tūc erūpet quasi mane lumē tuū, & sanitas tua citius oriētur, & ante ibit faciē tuā iustitia tua, & gloria domini colliget te. Tunc inuocabis, & dominus exaudiet: clamabis, & dicet: ecce ad sū: si abstruleris de medio tui catenā, & deseris extendere digitū, & loqui qd nō prodest. Cū effuderis esuriētī animā tuā, & animā afflicta replueris, oriētur in tenebris lux tua, & tenebra tua erūt sicut meridies. Et requiē tibi dabit dominus sēper, & implebit splendoribus animā tuā, & ossa tua liberabit, & eris quasi hortus irriguus & sicut fons aquarū, cuius nō deficiēt aqua. Et adificabūtur in te deserta saculorū, fundamēta generationis, & generationis suscitabis: & vocaberis adificator sepīū, auertēs semitas iniquitē. Si auerteris à sabbatho pedē tuū, facere volūtātē tuā in die scto meo & vocaberis sabbathū delicatū, & sanctū domini gloriosū & glorificaueris eū, dū non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua, ut loquaris sermonē. Tunc delectaberis super domino, & sustollā te super altitudines terra, & cibabo te hereditate Iacob patris tui. Os enim domini locutum est.

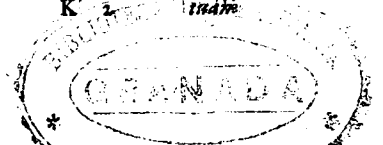
EXPLA-

EXPLANATIO IN QVINQVAGESIMVM OCTAVVM CAP. ESAIAE PROPHETAE.

1. **C**LAMA, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.

MAGNO, & singulari affectu clementissimus pater, erga populum suum moueri videtur, quem pfecto nollet vlla ratione perditum iri, sed saluum fieri: & hoc rationabiliter uidetur hoc loco hunc eius affectum, & pietatem demonstrare, cum in pcedenti capitulo, & plerisq; aliis ostenderit, quā turpiter defecerit ab eius lege, & mandatis, & quā magna perniciēs futura sit ei proposita, nisi quādoq; resipiscat. Propterea iubet prophetam eundem monere, & excitare, ut quandoq; sua delicta agnoscat, & ab eis studeat aliquando recedere modo velit ipsum Deum habere propitium. Capitulum istud quatuor summatim continere videtur, videlicet exhortationes, reprehensiones, instructiones, & promissiones fructuum, seu beneficiorum, quæ aliquādo consequitur populus Dei, si quæ deus illi pcepit, aut monuit totis viribus exequetur, & iuxta hæc quatuor subiecta, seu tractatus, capitulum istud in quatuor parte diuiditur. Prima erit ab initio capituli, vsq; ad illā partē, vbi habetur. *Me etenim de die in diem querūt.* Alia pars erit vnuerſa ab hoc loco, vsq; ad illā, vbi dominus demonstrat quale sit ieiuniū, quod ipse elegit, & quod à populo suo haberi constituit. Tertia pars in toto illo cōtextu verborum, qui est ab hoc loco vsq; ad illū. *Tunc erūpet, quasi mane lumē tuū,* quo loco enarrātur omnes fructus, & beneficia quæ cōsequetur populus Dei, si fuerit obsecratus quæcūq; pcepit illi Deus ab eo tex. *si abstruleris de medio tui chatenam,* ubi ponit duo vel tria documenta ipse propheta vsq; in finem. Dicit ergo. *Clama* q. d.

O propheta cuius muneris est excitare populum, prædicere illi quid pro salute ei facere sit opus. *Clama*, inquam, loquere palām, sic verba propales, & excutias, ut procul audiaris, non submisſe loquaris, aut in gutture, seu voce demissa, fortiter & alta uoce proclames, neq; timidē loquaris, aut cum pauore, sed audacter, & intrepidē. *Clama* (inquā) .i. vehemēter, & viriliter age cōtra delinquentes, temerarios, ac impudentes; & hoc præceptum non ad Esaiam tantū sed ad omnes prophetas, & ministros verbi Dei, & ad quoscūq; curā animarū gerentes erigitur, qui clamare iubentur & vehemēter instare, sicut & Christus, ut habetur apud Io: cap 7. clamabat in templo, docēs, & dicēs, & me scitis, & vnde sim scitis. Nec solu nos clamare oportet, sed etiā ut pcepit hoc loco ipse Deus, non semel tantū, aut iterum clamemus oportet, sed frequēter idipsū repetere, & incessanter arguere, & mōere quid sint facturi: nec parcāt voci inquit Au. ut profint saluti, & vno eodēq; sono pastores adhortatur, ut sint fortes ad vīcendū, quæ ad modū peccator erat strenuus, & fortis ad peccādū. Sic. n. monebat Apostolus 2. ad Thim ca. 4 ipsū Thim. 2. *Timo. 4.* Prædica verbū in sta opportunē, impertunē, argue, obsecra, increpa, in omni patientia, & doctrina, quem ad modū & ipse faciebat ut habetur Act. 20: qui dicit. **N**ō cessauī per trienniū, die ac nocte, cū lachrimis monens vnūquēq; vestrū. Nō solū verbo clamare oportet sed in officio persistere quousq; delinquentes audiāt, & percipiāt, & sedulō cognoscant suū errorē, immō perpetuā eorū dānationē, nisi clamāt aures pbeāt, & eius voci obediāt. *Clama* itaq; ne cesses, neq; statim fatigeris, aut ab officio recedas. Deinde sequitur, *quasi tuba exalta vocē tuam,*

tuā, & annuncia populo meo scelera eorū. Nec mireris Deū uelle hac in re propheta ita extollere, & exaltare uocē, quasi tuba, ut si studeat, & conet ita clamare, ut ab omnibus audiat, neq; possit ullus quominus audierit unquam excusari: & propterea uoluit Deus clamorē, & uocē ipsius prophetæ fore similem tubæ, ut agnosceretur discriminē inter eos, quibus predicabāt Apostoli, et quibus predicaturus erat Esa. Apostolis nāq; præceptum erat ut ascenderent in montē excelsū ad eū gelizādū uerbū Dei, & nō ut tuba, aut quasi tuba exaltaret uocē suā, quia hōgē peiores erāt, & grauiorib⁹ onusti peccatis, qui p̄ prophetā erāt excitandi quam quibus Apostoli erāt pdicaturi. Qui n. sunt maioribus criminib⁹ detēti, sūt uelut mortui, ad quos excitādos necessarius est sonitus tubæ, quē admodū dicit Apostol. Cane n. tuba, & mortui resurgēt incorrupti, sic peccatores dñf mortui iuxta illud Io: Apo. Nomē habes, & uiuas, & mortuus es. & D. Pau de peccatore grauius deliquen. e dicit. Exurge, q̄ dormis, et exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Cū itaq; peccatores in peccatis p̄tinaciter p̄sistētes, & obsoletii sint uelut mortui ueniēter ad eos suscitādos uti oportet magna, & uehementi uoce, que admodū sonitus tubæ cuius rei argumentum est q̄ dñs noster suscitaturus Lazarū, clamauit uoce magna. d. Lazare ueni foras. D. Aug. occasione horum uerborum monens sacerdotes. d. ut quasi tuba exaltēt uocē suā, ne u3 ta cēdo par eāt iniquitatis peccatorū, quo ipsi tacendo percant, & ne dum peccatoris uerecundię consulunt eius sanitati parum consulerē uideā, ne uē q̄ clamādo rescicare poterāt uulnera, reticēdo ī peius enutriet, ne quē uox sacerdotis lateat, iubemur uehementē clamare & ne forte hoc ipsū nō sufficiat subditur, sicut tuba exaltat uocē tuam. Tuba qdē nō sēp̄ delectat, sed qnq; terret, & p̄terea nō emittit soaum ex se, sed ab alio mora, & sufflata, sic diuini uerbi p̄dicatores, nō ex se, sed Dei spiritu uoces emittere debēt. Tuba itaq; peccatorib⁹ est necessaria, nō solum ut aures eorum penetret, sed cor cōcutiat, nec delectet cantu, sed castiget auditu, talis debet et

A se uox pdicatorum, ut delinquentiū opera dissipet, & sanctorum facta cōfirmet et ponit Aug. exemplum de muris hierico, qui sacerdotalibus tubis coruerūt, dum aduersus ferrum, et arietes in expugnabiles resisterunt. Alii dicunt propterea iussit Deus prophetam exaltare uocem, quasi tuba nō quasi uersus, aut leo, quia nō tāgatur, manu, nō sonat, q̄ significat oportere eū q̄ alios docet, & monet, nō solum uerbo p̄terre, sed opere q̄ alios docet p̄ficere: Vñ Greg. 24. mor c. 22. & seq. Dicit q̄ pdicatores iusti solent auditores suos cō maximē deliquērūt, obiurgando corripere, et solēt etiā in eorum uitiis distrieta increpatione seuire: unde scriptum est Eccl. 12. Verba sapientū quasi stimuli, & sicut clauis, in altum defixi, & cōgruē eorum uerba dī cū clauis, quia culpas delinquentiū nesciūt palpare, sed pungere. Nonnē Ioannis uerba clauis erant, cum dicebat Iudæis. C Progenies viperarum, quis uobis demostrauit fugere a uentura ira? Num uerba Stephani clauis erāt cum. d. Vos spiritui sancto restitistis: sic etiā Pau. cū dicebat O insensati Galatæ quis uos fascinauit. Et Dñs noster cū discipulis euanib⁹ in Emaus dicebat. O stulti, & tardi corde, ad credendū in omnib⁹, quē locuti sūt prophete. Oportet ergo prophetas, & apostolos ac Dei uerbi ministros clamare, & nunquam ab hoc officio cessare, ut reuocent deuios, ac delinquentes ad uiam ueritatis. Sed fortē dices. Sunt ne ministri Dei, ut prophete, et apostoli, et curatores animarum adedē uerocordes, et pigri, ut oporteat eos hortari, et monere ut clamant, & quasi tuba extollant uocem suā, ut annuncient populo scelera eorum? Ita quandoquidē sunt multi, q̄ ab officio predicationis desistūt, ob uarias detractiones, irrisiones, et opprobria malignorū, spiritū hī sūt q̄ incidūt in laqueū uenatiū, & a uerbo aspero remouētur, a bono peragēdo, q̄ timētes perdere substātiā, aut cōsuetudinē amicorū & aliorū hominū nihil, aut minus q̄ oportet pollicētur eterna, ne forte amittāt tēporalia. Et quē admodū dicit B. Au. Nulla est causa, q̄ magis retardet aut īpediat diuini uerbi dispēsatōres q̄ hūi timor, ac suspicio. Quos tñ arguit

Beatus

Beatus Apostolus ad Titū c. 1. cum inquit. Oportet Episcopum fore potētē, exhortari in doctrina sana, & eos, qui cōtradiciunt arguere. In hūc errorem lapsi sunt Principes quidam Iudæorū, ex quibus multi, ut habetur Ioa. 12. crediderunt in Christū, sed ne expellerētur ex Synagoga, non confitebantur Christum, quos ipse reprehendit dicens, q̄ dilexerunt gloriam hominum, magis quā gloriā Dei. Multi etiam p̄dicatores, & Ministri nostrorum temporum, in eundem errorem sæpissimē labuntur, cauētes aliquādo p̄dicare ueritatē, ne ab hæreticis confundātur, & irrideantur, ac subsanentur, & longē peiora patiantur, quos tamen Saluator noster admonet dicens. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, posthæc autem non habent quid faciant. Deinde aliqui prohibentur p̄dicare, quia quamuis qd̄ uerum est, p̄dicando doceant, opere tñ, & actione non faciunt. quod p̄dicant, & propterea scandalizant. Sed inquit Aug. in exp. Psal. 115. quōd licet isti aliud faciant, quā quōd p̄dicant, non sunt tamen prohibendi, ut cum facultas adest, seu necessitas postulat quin p̄dicare permittantur. Iudas enim (inquit ipse) quamuis auaritia, & alijs forte flagitijs teneretur, ueritatem tñ & ipse p̄dicauit. & Apostolus primo Philippenses inquit. Siue p̄ occasionē, siue p̄ ueritatem Chr̄sus annuncietur, in hoc laudo, & gaudebo. & Dominus noster apud Matthæū 23. Quæcunque uobis dixerint Scribæ, & Pharisei, facite, secundū autem opera eorū nolite facere. Tertio, sunt quidam, qui ne quēquam offendant, uel ob pigritiā non p̄dicant, neque Dei uerbum annunciant, quos Saluator arguit, qui quamuis talentū habeant, quia tamen erogare noluerūt, audient a Dño, eos iudicantē, & condemnantē. Serue nequā, & piger & c. Cōtra uerō, ei, qui erogat talentum, qd̄ accepit Matth. 25. dicitur. Euge serue bone, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te cōstituiam; intra in gaudium Domini tui. Insuper nonnullos est reperite, qui propter humilitatē, aut pusillanimitatē p̄dicationis munus effugiunt. Cōtra quos

A legitur Prouerb. 11. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. Frumēta quidem abscondere, nihil est aliud, quā p̄dicationis uerba apud se retinere. ex horum numero, quā plures ego noui, qui ab hoc Sancto p̄dicationis exercitio se abstinerunt, uel ob pigritiā, uel ob aliquos affectus humanos. Sunt postea quidam, qui non ob timorem, aut pusillanimitatem, aut etiam ob modestiam, uel humilitatem p̄dicare detrectant, sed ob altitudinem, & profunditatem misteriorū Dei quos tamen Salomon Eccl. 20. damnat, ac reprehendit dicens. Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, q̄ uilitas in uirisque: Vnde Prou. 2. eos hortatur, & impellit in hunc modū dicens. Anima, quē benedicit impinguabitur, & inebriat, ipse quoque inebriabitur. Qui n. p̄dicādo exterius benedicit, interius augmenti pinguedinem recipit. Vnde C. Esaias cū a uerbi ministerio qnq; abstinuisset, illustratus tamē sup̄no lumine, magna uoce se ipsum reprehendit dicens. Vē mihi quā tacui, & Paulus 1. ad Cor. 9. Vē mihi si non Euangelizauero, necessitas enim mihi incumbit. Plerique uerō magnopere concupiscunt hoc ministerio fungi, uerū ob inscitiam, & ineptitudinem, aut etiam ob uerecundiam non audent, sed ad tantū munus obeundū accingere, qui tamen non ideo sunt excusandi, qm̄ Christus Dñs pollicetur eis. d. dabo uobis os, & sapientiā, cui non poterūt resistere oēs aduersarij uestri. & iterū. Non uos estis qui loquimini, sed Spiritus patris uestri, q̄ loquitur in uobis. Quocirca Prophetā ps. 39. audacter, & intrepide dñm allocutus dixit. Ecce labia mea nō prohibebo, dñe tu seisti. institui tuā nō abscondi in corde meo, ueritatem tuam, & salutariū tuū dixi. Sunt insup̄ qui ob modicā rerum experientiam, aut pp̄ imbecillam ætatē non audent coram populis, & in conspectu plurimorū sermonē habere, ob quā rem licet sint de modestia ualde commendandi, quia tamen Paulus, prima ad Tim. 4. monebat Timo. discipulo suū ne hoc ministeriū deitaret; sed illud app̄hendere, & exercere nō uereretur idcirco p̄fati non sunt penitus

K 3 excu-

Hier. 1.

excusandi, sic. n. scribit loco iā citato. A Præcipe hæc, & doce, nemo adolescentiā tuā contēnat. & Hiere. cū renuisset prophete in gentibus, quemadmodū erat præceptum ei a Dño d. A. a. a. dñe Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sū, dixit ei dñs. Noli dicere, puer ego sum, quoniam ad omnia, quæ mittā te, ibis, & vniuersa, quæ mandauero tibi loqueris. Quarē nihil, aut parū admodū refert pro hoc sacro munere obeundo quemquam esse puerum, vel senem, B mō sit motus, & inspiratus a Deo: Verū nemo se debet huic operi se se exponere, nisi rationabili quadam coniectura nouerit se tantisper fore idoneū, ne videat voluisse tentare Deum, admonitur exēplo pullorū auiū, q cū voluerint añ pennarū pfectionē alius volare, mox demergunt in ima. Dēt et multò magis, & q optimē moueri quisque exēplo discipulorū Chři, quos nō videt, Chřus Iesús ad munus pdicationis induxisse, nisi prius edocti essent a Deo, cū dixit. Vos autē sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Luc. 24. Sed quid plura? nonnē Dñs, & Saluator noster, præceptor, ac magister, cum esset annorum duodecim, & sederet in medio doctorū, nō quā legit ipsū qcquā docuisset, sed potius audientem illos, & interrogasse. Cuius exemplo, quisque debet moneri, ne parum scies, ac intelligens audeat alios docere, si Christus puer, q D viri, ut diuinitatis erat oīa scies, noluit qcquā docere, sed potius alios interrogare, & ab eis aliquid expetere. Postremò haud pauci sunt, qui ab huius functione ministerij, facili secedūt, vel pp ætatem grauescentem, vel ob alios corporis defectus, ut puta pp vocis, & organi tenuitatem, aut et ob memoriæ debilitatē, qui tñ cum necessitas vrget, nulla ratione dēt hūc laborē subterfugere qñquidem 2. ad Cor. 9. scriptū est. Qui E administrat semē seminanti, & panem ad manducādum p̄stabit, auget incrementa frugum iustitiæ vestræ. & eadem epistola c. 12. inquit idē Apostolus. Cum infirmor, tūc fortior sum. & itē. Virtus in infirmitate pficit, pficit in quā in infirmitate corporis, nō in infirmitate rationis. Præterea si vires corporis desūt,

Luc. 24.

2. Cor. 9.

Dei virtute corroborātur. Dicit etiam Apostolus 2. ad Tim. 2. Omnia sustineo pp electos, vt & ipsi salutē consequantur. & Petrus prima eius epistola c. 4. inquit. Vnusquisq sicut accepit gratiam in alterutrum, illam administrantes. & paullo infra Si quis loquitur quasi sermones Dei, si quis ministrat tanquā ex uirtute, quam administrat Deus, is (inquam) nō dēt ob vllam causam omittere hoc tam vtile, & tā salubre genus officij, modo non sit ita viribus destitutus, vel usq adeo defatigatus, vt nequaquam possit illud exercere, cum p̄sertim Esaias c. 53. tanquā admirabundus in hæc verba prorumpat. d. Quam speciosi pedes Euangelizantium pacē? euangelizatiū bona? quæ eadem verba referuntur a Paulo Apostolo ad Ro. 10. Verū est tamen q nullus debet hoc munus prædicandi vltroueus arripere, nisi mittatur. Qui etiam debet in hoc munere exercendo ita se gerere, vt in cunctis, quæ dicit solerti cura se inspicat, ne in eo, quod recta prædicat, vitio se elationis extollat, nec vita à lingua discordest, ne pacē, quā in Ecclesia annūciat, in seipso dum benedicit, & male viuit amittat. Hęc D. Greg. 23. moral. c. 4. quæ verò sint beneficia, & utilitates, quæ ex pdicationis officio oriuntur, ac emanant, non pōt paucis explicari. Cui n. ob pdicationem aliquē a peccato reuertit fecerit, saluabit aīam eius, & opit multitudinē peccatorū. Qui uerò secus fecerit, cū tñ id efficere potuerit, s̄guis eorū, q deliquerint de eius manu requirēt Contra uerò, ratio postulat, & scriptura ipsa p̄cipit, ac monet, qui pascunt alios uerbo, pascant & ipsi, quibus maximē indigere noscunt. Non. n. alligādū est os boui trituranti, & q altari feruit, de altari uiuere dēt, quæ admodum agricola, qui colit agrū, de fructu agri percipere debet. Clamare ergo dēt, & quasi tuba exaltare uocē suā. i. pdicare Euangeliū, & annūciare populo scelera, & peccata eorū: sed qui nā est populus iste: cui oporteat annūciare scelera, & peccata: dubio, p̄cul est populus Dei, populus in quā Israeliticus, q p̄pea uocat populus Dei, qui a Deo in populū suum peculiarē fuit selectus, & coopatus de quo

2. Tim. 2.

Esai. 40.

quo regius Proph. dicebat. Nos populus iste, & oues Pascuę tuę. Sed si populus iste, erat aded rebellis, & incredulus, multisq sceleribus obnoxius cur uocat eū Deus populū suū: cum alibi dicat. Non populus meus estis uos? Hoc ideo facit ipse Deus, vt populus iste confundatur, quippe q cū ederet panes Dei, & ab eo nutrire, & regeret, ausus est ipsum supplantare, quem admodum alibi. d. p Prophetā. Qui edebat panes meas, magnificauit super me supplantationē. & cur posteaquā dixit. Annuncia populo meo scelera eorum. subdit. & domui Iacob peccata eorū? multi, multa dicunt, sed ego existimo hoc illū subiecisse, ut magis eorum culpā aggrauaret, ut ille populus, q erat de domo Iacob, usq adeo celebri, & ingenua in tot errores, & scelera fuisset elapsus. Neq. p̄ter rē mo net annunciare populo huic scelera, & peccata, ut p scelera intelligamus grauiores culpas, & magis enormes, p peccata uerò quodcunq genus flagitij, ut fiat trāsitus à specie, ad genus. Sed q̄so, q scelera, & peccata fueret? bus iste populus p̄mebat? pleriq. ex ueteribus existimant eiusmodi scelera fuisse conspirationes Iudeorum aduersus Christum Dñm, nāq. scelus istud, & peccatum, fuit cōmunē toti populo, maiorib⁹ inquam, & minoribus, quia uno oīum cōsensu captus fuit, & traditus Pilato, & deniq. post multa in Crucē actus. Nec fuerit contenti tā magnam scelus admisisse, uerum post eius necem in Apostolos, & fideles suos, vsq. in hodiernū diem sequi, & immanes extiterunt & esse uoluerunt. Alii dicunt scelera, & peccata eorum, quæ maximē abhorret, & detestatur ipse Deus erat idololatria, impietas, & auaritia. Quidā alii, & fortasse melius existimant scelera, & peccata, q p̄cipit Deus annūcianda populo suo, ea ipsa fore, q refert ipse Propheta in persona Dei, cū inquit. Me etenim de die, in diem quarunt, &c. quæ sequuntur. quæ oīa singillatim nunc exponemus. Nec reprobo eorū sententiā, qui dicunt hoc p̄ceptū, siue monitionem fieri ad ipsū Christum, quasi Deus pater hortetur filium suum, ut clamet et quasi tuba exaltet uocem suam, quemadmodū postea

A fecisse legitur qm statim cepit enarrare prauitates eorū quibus uniuersa di. Tex. 2. id est uinitas offenditur, & inquit. Me etenim 2. Pars in de die in diem quarunt, & scire uias meas qua explicā uolunt, quasi gens, que iustitiam fecerit, & tur obliqua iudicium Dei sui non dereliquerit, rōtates & de-gant me iudicia iustitia, & appropinquare lista Iudaeo. Deo uolunt Per hæc uerba profectō uirum. detur innuere Deus per prophetā, quæ fuerint scelera, et peccata dom⁹ Iacob: illa. n. dictio, etem, solet adduci ad red-ditionē cāq. q. d. Quæ sunt ista scelera, et peccata domus Iacob, quæ annuncia ri debeant, et manifestari? inquit. Me etenim de die in diem quarunt &c. hoc est singulo quoq. die, nulla unq p̄terit dies qua ad me id est ad domos, et habitacula mea, ad ipsum templū non accurrāt, non cōpareant, et ibi per aliquod t̄pis spatiū nō cum maxima humilitate, ac deuotione sistere uideant: quotidie me interpellāt, et de opibus, et actionibus meis colloquunt, et scire uias meas uolunt, quasi gens q iustitia fecerit, et que iudicium Dei sui nō dereliquerit quæ-runt etiam de die in diem: quarunt q-dem ut pdant et occidāt, non ut colant uolunt inq scire uias meas, expetere, et explorare cōsilia, et iudicia mea, et cās meorum actionum, quid sim facturus añ diem iudicij, quid etiam post illum diem cur s̄ fiat hoc, aut illud, et præser-tim cur ego permittā tot angustias, et afflictionibus uexari populum meum, et in eam opinionem sese adduci p̄mit-tūt, q ego nō intelligam hæc inferiora, nec de illis hēam curam ullam: talia autem suspicari, et sibi ipsis confingere audent, quasi gens, quæ iustitiam fecerit, et quæ iudicium Dei sui non dereliquit idem est, ac si dicerent uel imaginarentur Deum fore illis debitorem. En quemadmodū de se ipsis primores Iudæorum p̄sumebāt, quasi dicerent. E Nos sumus populus Dei, nos legē obseruamus, libenter eius mandata custōdimus, ueruntamē quotidie affligimur, quotidie persecutiones patimur, foris pugnam, intus timores: reperis quisque poterit inter nos facile reperiri qui non eiusmodi noxa, uel potius audacia detineatur, ut existimet quandoq. nullam esse Dei prouidentiam, et dicunt illud

Psal. 94.

Ps. 94. Non uidebit Dominus nec intel-
 liget Deus Iacob. Sūt pleriq. ex nostris
 utinā et ipse non sim ex eorum nume-
 ro, qui singulo quoque die horas præ-
 ces recitantes, nullo die sacrā sinexim
 prætermittentes, ecclesias frequenter
 uisitantes, diuinis p̄dicationibus assi-
 stentes, et de rebus diuinis libenter col-
 loquentes, dum tamen, qđ summopere
 appetunt, aut expetunt non assequunt̄,
 ipsi commouētur, subiraſcuntur, & in-
 dignantur, & in eam facile cogitatio-
 nem se deduci permittunt, ut credant
 Deum non cognoscere hęc infectoria,
 quos hunc in modum arguit regius p̄-
 pheta d. (hoc loco iam citato) Intelligi-
 te insipientes in populo, & stulti aliquā
 do sapite, qui plantauit aurem non au-
 diet, aut qui fixit oculum non confide-
 rat & c. Hier. sic particulam illam
 exponit, & ferē in idem redit. Me de die
 in diem quærunt, quia per singulos di-
 es currunt ad Synagogas, & Dei legem
 meditantur. Scire uias meas uolūt, hoc
 est scire cupiunt quid Abraham, Isaac,
 & Iacob, & ceteri patres egerint, & di-
 uina mandata iugiter decantant, & hac
 ratione dicuntur de die in diem quære-
 re Deū. qui tamen neq; iustitiam Dei
 fecerunt, neq; eius iudicium sunt com-
 plexi. i. Christum abiecerūt, qui iustitiā
 pariter, et iudicium iure optimo nuncu-
 patur iuxta illud *ps. 71.* deus iudicium
 tuum regida, et iustitiam tuā filio re-
 gis. Sed forte dices: erant ne arguendi
 populi Hæbreorum dum singulis dieb⁹
 quærebant Christum Dominum? non-
 ne scriptum est. Quærite Dominum dū
 inueniri potest, & *ps.* Inquirentes domi-
 num nō deficient omni bono. Dicendū
 fore, rem optimā, & saluberrimam quæ-
 rere Deum: at non eo modo quo quære-
 bāt Christum dominum: hi. n. ut supra
 diximus quærebant Christum dominū
 ut cum perderent, et occiderent, illi, ve-
 rō de quibus loquitur propheta quære-
 bant Deum speciatenus. uel ut eum re-
 prehenderent, et secum expostularent,
 de quibus *p. Hier. 29.* dicebat Deus. Quæ-
 rent me mali, & nō inuenient, & quāq;
Matth. 7. scriptum sit. omnis qui quærit
 inuenit, et pulsanti aperietur, oportet ta-
 men ut quærens inueniat, bene quærens

Psal. 93.

Psal. 71.

Matth. 7.

A & nō male; cōstat autē eū facile inueni-
 ri, ab his, à quibus bene, & sincere quæri-
 tur, quales sūt ii, qui eū quærent in boni-
 tate, et sãctitate, et simplicitate cordis.
 Propterea sequitur alia ludæorum in-
 crepatio dum inquit deus. *Rogant me in*
discia iust. uia. & appropinquare Deo uolūt
maxima est (inquit D. Hier.) temeritas
*ludæorū, qui quasi fiducia bonæ contem-
 ptionis iudiciū postulat iustitiam & imitant̄*
sanctorū uerba dicentiū. Iudica me dñe
quā ego in innocentia mea ingressus
sum: rogant in quā me iudicia iustitię
quasi uelint scire, cur hoc fecerim uel
illud, cur hunc dñe, hunc uero salutē,
etc huiusmodi: quemadmodū nos hoc
ipso tēpore expostulamur, et quodam
coquerimur de Deo, cur tot imprimi-
taibus uexari nos permittit, cur iam
non miseretur nostri, cum tot homi-
nes ingenuos, et p̄claros utriusq; sexus
singulariter quoq; die contempserimus,
et plorauerimus, cur tot bellis feditioni-
bus, et iurgis conflctamur, et cætere
ra huiusmodi quibus coangustamur, et
affligimur, quotidie expetimus, et quæ-
rimus à Deo, et iudiciorū suorū cau-
sas, et rationes exquirimus, et rogamus,
cū in iudicia Dei abyssus multa, et sint
nobis incōprehensibilia. Et uolunt app-
propinquare Deo (maxima p̄fecto temeri-
tas, & inficitia) uolūt appropinquare Deo,
i. usq; adeo de seipsis p̄sumere, qđ iuxta
D. Deū, & pp̄e Deū, uel nō sub Deo mane-
re uelle uident, & parū abest, qn diabo-
lo cōparari, qui Dei similitudinē impu-
dēter appetiit, uolūt appropinquare Deo,
i. cū ipso congredi, & cū eo altercari, &
quasi in iudicio cōtendere. Ceterū app-
propinquare Deo bonū, est: quemadmodū
*ille dicebat *ps. 72.* Mihi adhærere Deo*
bonū est. ponere in dño Deo sp̄e meā.
 & B Iacob⁹ c. 4. Appropinquate Deo, & ip-
 se appropinquabit uobis: uerū oportet eā
 uirtē rōnē tenere, qđ Deo grata sit, & cō-
 formis eius uoluntati, alioquin nemo si-
 bi frustra polliceatur se appropinquare
 Deo, quia dicit *Psal.* Non habitabit
 iuxta te malignus neque permancbunt
 iniusti ante oculos tuos.
 Hi uerb, qui uolebāt appropinquare
 Deo, & in iudiciū eum uocare, & quasi
 de iniustitia cum eo cōtendere, his uer-
 bis

*Deus quos in-
quærendus
vi. cap. 55.*

Psal. 72.

*Cognoscere
Dei quid.*

Psal. 34.

bis utebant̄. *Quare, inquit, ieiunauimus,*
& nō aspexisti? humiliuimus aias nostras,
& nescisti? Aspiceret, & cognoscere ipso
 Dei, nihil est aliud, quā ipsum appbare
 opa nra, & illorum rōnē aliquā hēre, p̄-
 mitsq; afficeret, qđ bñ operant̄: cū aut̄ isti,
 ieiunis p̄ceptis in lege, sacrificiis, & obla-
 tionibus sese exerceerēt, nec illa unq̄ in-
 termitterent mirabant̄, & quæbantur se
 nō exaudiri s̄d affligi potius & cruciari.
 Quidā expostitores autemāt humiliare
 aias idē esse, qđ ieiunare, sed ego, (saluo
 meliori iudicio) existimo humiliari esse
 aliud gen⁹ penitentię, quale est se flagris
 cedere, disalceatū incedere, & aliis mo-
 dis se affligere, quā sola cibi & potus
 abstinentia, quāquā *ps. 34.* dicat Dauid.
 Humiliabā in ieiunio aiam meā, & oīo
 mea in sinu meo conuertet̄ sed nō pōt
 hoc loco accipi Humiliatio p̄ ieiunio,
 quoniam iam dixerunt, & Quare iei-
 unauimus nō aspexisti, p̄ea humiliatio
 longē latius hic accipitur qđ pro iei-
 unio uel abstinentia, sed pro quacunque
 maceratione carnis. Sed pro quā illis
 obicitur Deus, quideuē pro sua causa in
 eorum confusionē respondeat dicens.
Ecce in die ieiunij uestri inuenitur uolun-
tas uestra, & omnes debitores uestris re-
petitis. Ecce ad lites, & contentiones iei-
unatis, & percussis pugno impie. In die in-
 quit, ieiunii uestri, quando scilicet uos
 ieiunare contingit inuenitur uoluntas
 uestra, idest facitis inuenit quid libet, quod
 uobis aridet, & a uestris cupiditatibus
 nequaquam abstinētis, & opere ex-
 pletis. *Omnes debitores uestris repetitis,*
 idest absque ulla modestia, & commise-
 ratione exigitis, quod aliquando mu-
 tuastis. *& percussis pugno impie.* i. non
 uerbis tantum durioribus, & importu-
 nis, quod uobis debetur extorquere tē-
 tatis sed pugnis, & uerberibus uariis
 se cruciatibus, & in carcerē coniectos
 illos affligi permittitis. Qui autem re-
 petit ab eo qui non habet, facit Deo
 uolentiam inquit glo. Ieiunium qui-
 dem bonum est pariter & oratio, cum
 dæmoniorum quoddam genus sit repe-
 rire, quod non eiicitur nisi cum oratio-
 ne, & ieiunio: at ieiunium commixtū
 cupiditatibus rerum terrenarū, & car-
 nis illecebris aduersum ingratum est

A Deo, & abominabile, ut de eo dico.
 re possit, Deus: ieiunium uestrū abhomi-
 natio est mihi; sic etiam dicimus quod
 debitores repetere non est malum, &
 damnum; quādoquidem ratio po-
 scit, & iustitia exigat, ut sicut mutuum
 dedimus, suo tempore reperamus, ni-
 hil tamen lucri inde sperantes: uerum
 ab egenis per vim aliquid repetere, im-
 pium est, & detestabile: nam qui mise-
 retur pauperi, sceneratur Domino: &
 beatus ille censetur, qui intelligit sa-
 per egenum, & pauperem. In die enim
 mala liberabit eum Dñus. Hinc elicit
 D. Tho. qđ obedientia, qua quis uolun-
 tatem suam subiicit ipsi Deo, uel prela-
 to & eam profus abnegat, præponitur
 omnibus aliis bonis exterioribus 2. 2.
 q. 186. art. 8. in Corp. Ieiunium ergo qđ
 fit propria uoluntate nō est ita gratum
 Deo sicut quod fit ex p̄cepto superioris
 aut ipsius Dei: quare dixit Domin⁹
C & monet nos per pphetam. *Nolite (in-
 quit) ieiunare, sicut uosque ad hanc diem, genū cum*
 supple, ieiunare consueuistis: docet ipse debitoribus
 Deus quomodo sit ieiunandum ne vi-
 deretur oīno reprobare ieiunium: *Ut bene uide*
audiat in excelsis clamor uester, idest soluant, vi.
 non ita ieiunetis, ut una cum ieiunio
 crudelitatem exercentis in proximum, *48. inter*
 ita ut clamor oppressorum in excelsis,
 idest usque ad cælum & per uniuersum
 orbem exaudiat. uel nolite ieiunare
D sicut usque ad hanc diem, ita ut in ex-
 celsis audiat clamor uester, hoc est, ut
 ab omnibus audiat, & cognoscatur
 istud quod facitis opus, quemadmodū
 faciunt hypocrite qui exterminant fa-
 cies suas ut appareant hominibus iei-
 unantes: & quemadmodum illi qui fa-
 ciunt aliquod opus bonum coram ho-
 minibus, ut uideantur ab eis. Datur &
 tertia expositio qua nihil reuera parū
 satis facit uidelicet. Nolite ieiunare sicut
 uos hucusq; fecistis, sed ita ieiunate, &
 uestras p̄ces, sic effundite, ut in excelsis
 audiat clamor uester, ut scilicet
 in excelsis, idest apud Deum, & coram
 Deo perferantur, & nō apud homines,
 & pater cœlestis, qui uidet in abscondi-
 to reddet uobis, & bene. *Ut audiat*
 in excelsis clamor uester, ut precabatur
 Dauid dicens. Dñe exaudi uocem meā,
 ieiunans

ieiunans enim debet adire Pontificem nostrum Christum, qui non in terris requirendus est, sed in excelsis, & per ipsum debet offerre hostiam Deo, vel sic: *ut audiat in excelsis clamor vester*, idest nolite ieiunare, lites, & contentiones suscitado, & subdit. *Nūquid tale est ieiunium quod elegi*, inquit deus per diem; idest tota die affligere hominem animam suam, hoc est esuriam pati, & animam tuam, hoc est, uitam corporalem in angustia fame, & siti oppressam detinere? Nunquid contorquere quasi circulum caput tuum, & saccum, & cinerem sternere, *nūquid istud uocabis ieiunium? & diem acceptabilem Domino?* Contorquere caput sicut circulum, nil aliud est quam torquere caput vel incuruare, seu demittere, vel complicare, aut in vnam, aut in aliam partem, ac si esset quidam circulus, quod vernacula lingua diceremus andar col collo torto: vel (vt inquit D. Thom.) contorquere caput sicut circulū est caput suū vsque ad pedes inclinare, quod nos matera lingua dicimus andar col capo basso, e nō leuar mai gl'occhi da terra, quemadmodum honestissimi religiosi dum per vicos, & plateas ciuitatis incedunt facere debent. Alii contorquere sicut circulū caput, exponunt, demittit ter caput inflexa ceruice, velut iūcū in curuum molliter flexibile sicut iam dictum est. Et saccum, & cinerem sternere nihil aliud est nisi super nudam humum sternere saccum, & cinerem & super illis cubare: aut toto corpore deturpari: & in sordibus & squallore iacere, quē admodū pleriq. viri religiosi, & aliquot etiam uiri insignes pro maceranda carne, & pro concupiscentiis carnis edomandis, aut eneruādis super quosdā saccos uacuos, aut ad summum paleis oppletos, aut sup nudas tabulas dormire consueuerent. dicit ergo Esaias, *nūquid tale est ieiunium quod elegi per diem?* hoc est ab ortu Solis vsque ad occasū, vel tota die affligere hominē animā suam, hoc est inedia, & subtractioe cibi, & potus corpus suum affligere: et quemadmodum nonnulli ter in anno quadragesimale ieiunium perfecerunt, cilicium deferre, et rudibus indumē-

tis corpus contegere, aut contorquere caput suum, velut circulum, & saccum, et cinerem sternere; *Nūquid inquit istud uocabis ieiunium? & diem acceptabilem Domino?* potestis ne vos credere & imaginari istud genus ieiunii approbari a Domino & fore illi acceptabile? minime quidem gentium, imo si minimum quid sapitis nunquam istud approbet. Vbi nota in his verbis quatuor conditiones, quibus ieiunium reprobatur, hic manifeste explicari. prima quidem est, ut dum ieiunamus, au- *Conditiones, quibus ieiunium reprobatur.* ram populi, & gloriā omnium aspiciemur: deinde affligere corpus, & uitam propriam abstinentia cibi & potus. Tertia incedere capite curuato humili, & abiecto. Postremo nimis incommodē, duriter & præpostere humi cubare, q̄ est saccum, & cinerem sternere. Non enim querit Deus afflictionem solam, & humiliationem animæ per iniuriam corporis; At si hæc fiant ad gloriam Dei, & ad corporis macerationem, vt magis reddatur in obsequium spiritus, nequaquam sunt reprehendenda, non primam quidem conditionem, ut scilicet audiatur in excelsis clamor noster, quando præcepit Deus ut opera nostra bona appareāt coram hominibus, vt glorificent patrem nostrum, qui in cælis est: cumq. præterea homines exemplo magis quā verbo ad bene agendam pertrahantur affligere etiam corpus, & incuruato capite, & collum submittere, ac per strata uiarum tristis & abiectus incedere, neque etiam est prorsus arguendum, cum Dauid Psal. 37. de se ipso dicat. *Miser factus sum, & curuatus sū vsque in finem tota die contristatus ingrediebar, & afflictus sum, & humiliatus sum nimis, rugiebam a gemitu cordis mei: quodque quis sacco vestiatur, & in cinere dormiat nullus merito reprehendat, cum & ipse Dauid de seipso dicat. Psal. 101. cinerem tanquam panē manducabam, & potum meum, cum fletu miscebam. & Psal. 34. Ego autem cum mihi molesti essent inducbar cilicio, humiliabam in ieiunio animā meam, & Psal. 6. Lauabo (inquit) per singulas noctes lectum meum lacrymis meis stratum*

stratum meum rigabo. Quare si eiusmodi ieiunia fiant, & summam humiliationem exerceas, iustitiæ tamen, & veritatis uiam sequaris, nec te permittas fedis, ac turpibus vitis inquinari, nec mundi laudem, & gloriam uelis aucupari Deo erunt acceptissima. Sic tamē vt rationabile fit obsequium nostrum vt monet D. Paulus Roma. 12. Proinde subdit. *Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi. Dissolue colligationes impietatis. Solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui contracti sunt: liberos, & omne onus disiumpe, frange esurienti panem tuum, &c.* Commode quidē, & oportune postea q̄ dānauit, & reprobauit quo uerbantur Iudæi ieiunium, & quale fortassis in veteri lege seruari cōsueuerūt (q̄ vtinam in noua lege apud cuiusq. generis, & cōditionis homines nō multo deterius exerceatur) docet quale genus ieiunij sit ei gratū, & acceptū, & quo nobis eū proprium reddamus, inquit ergo: hoc est ieiunium, q̄ ego magis quam uetus, eligo, & probō *Dissolue inquit colligationes impietatis: decebat sane ab eo, a quo est omnis sapientia, & via ad quæcūq. sunt optima veri ieiunii rationē excipere. Colligationes impietatis, quas LXX. Interpretes appellant obligationes uolentiarum cautionum, sunt (iuxta D Hier) quidam contractus, seu pactiones, aut maui impositiones, quibus aliqui obligantur certo quodam tempore portionē quandā pecuniarū ipsi principibus, & rectoribus ciuitatum exoluerent, quibus aliquando circa necessitatem pauperes uehementer præmentur, quæ quidem pecuniarū impositio, quandoq. magna & præcipua est causa turbarū, & seditionum, & frequenter rebellionum in urbibus, & populis, quas quidē impositiones seu taxas nos Etrusci, lingua vulgari, uocamus (balzelli): & de istis obligationibus fortasse loquebatur Dauid, cum dicebat ps 124 Declinātes in obligationes adducet Dominus cum operatibus iniquitatem: aut per colligationes impietatis intellige contractus illicitos, & iniustos magna que impietate referros, qui fieri solent in negociationibus, censuum impositionibus, & aliis qui-*

Text. 3. particula i qua ponitur instructioes & monitiones bene agendi, et seruandi Deo.

Colligationes impietatis.

Psal. 37.

Psal. 101.

Psal. 34.

Psal. 6.

busdam cōmertiis, quæ in ratione danti, & accepti fieri solēt turpis lucri gratia. iubet ergo Deus eiusmodi colligationes impietatis esse dissoluendas ieiunia nostra uelimus Deo aliquādo probari: nec profecto displicet quorūdam expositio, qui quascūq. coniurationes, conspirationes, & conuenticula facta contra Principem, aut contra quemcūq. innoxium interpretatūtur eiusmodi colligationes, hæc quidē sunt impiissimæ, iniquissimæ, & bonis omnibus uehementer exose. Alii per colligationes impietatis intelligunt Pacta q̄dam seu conuentiones, quibus aliquem in opem aut minus potentem dolis & fraudibus deuincimus, & obligamus ad aliquid faciendum minus rectum. Per fasciculos deprimentes intelliguntur libelli, seu pagellæ, aut apodixæ simul colligatæ, quibus describuntur, & notantur debitores, quibus quisq. tenetur alteri pro soluendis pecuniis, aut quibuscūq. rebus aliis quomōcūq. acceptis. Alij p fasciculos deprimentes intelligunt ipsamet fornera, seu seruitia, quæ dum debitores ob inopiam soluendo non sunt, in dies augentur, & sic miserū deprimuntur, & adiguntur ad summam egestatem. *Dissolue igitur (inquit Deus) colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui contracti sunt: liberos, hoc est qui paupertate, & rerū omniū inopia sunt fracti, neq. quicquam amplius ex se facere possunt: dimitte liberos, ne permittas eos mendicare, & ostiatim petere quo sibi ipsis subueniant: fac vt ipsi suis uiribus, & operibus manuum possint sibi ipsis victum comparare, ne arctes eos sub uinculis, & iugo seruitutis, cum secus fieri non possit. Sed uide ne forte fallaris, quia non præcipit Propheta ne vnusquisq. exigat quod iuste dedit, & iuste reperit: sed ubi iniqua est cautio, & ubi pauperes opprimuntur calumnia, atque etiam ubi nulla est soluendi facultas, ibi fasciculi cautionum, & omnia iniquitatis vincula sunt rumpenda. Hoc est quod dicit. omne onus disiumpe. Sunt qui huiusmodi obiurgationes non ad eos tantum, qui in suos debitores seruimus, verum, et contra debitores, qui erga suos*

Fasciculi deprimentes.

suos creditores sunt nimis ingrati, tenaces, ac duri, propterea quod vel manusculam quibusdam, uel seruitiis, & quandoq. etiam minis eos afficiant & persequuntur, ne repetant, quod mutuo præstiterunt, aut quandoq. in longum protrahunt mutui restitutionem, et uariis modis suscepti beneficii immemores, dilacerant ac deludant eos à quibus beneficium receperunt. et ego me mini me legisse apud probatos auctores, & non resistentem dū facultas adest, et non consentiente, aut conueniente domino, quod mutuo acceperunt, mortaliter peccant. quare sic diuidunt hunc textum. cum dicit Propheta. *Dissolue colligationes impietatis, & fasciculos deprimentes*, monet ipsos creditores, ut erga debitores se mitius habeant dum uerò subdit. *Dimitte eos qui cōfracti sunt liberis, & omne onus disrumpe*, uerba facit ad ipsos debitores, monens eos memores fore beneficiorum. et quamprimum datur facultas disrumpant onus, quod habent, & ea obligatione se eximant. constat enim (ut diximus) nō minus fore culpabiles interdum, debitores erga suos creditores, quam e contra: Sed utrunq. sit prior expositio quia cōmunior, et fortē uerior, est admittēda; et pro comperto habere, Deum nequaquam prohibere iustum debitum posse, ac debere exigi: sed quod iniustum est, et extrā tempus, et absque misericordia, nequaquam. Præfata uerba ad spirituale intellectum pleriq. ueteres deducunt. dicentes. *Dissolue colligationes impietatis, & fasciculos deprimentes*: hoc est dissolue, disrumpe, dilacera, et in nihilum redige schedulas, fœdus, et Chyrophographa quibus te dæmoni obligasti, et ob tua delicta illius te debitorem constituisti, et exime te ex potestate diaboli, et si tu non es soluendo, accipe Chyrophographū illud, et affligas Cruci Domini nostri Iesu Christi, qui pro te omne debuit exoluit: *dimitte eos qui cōfracti sunt liberis*, qui scilicet perdidit rem suam, maximam fecerunt iā curam in bonis tum corporis, tum animi: fuerunt maximè decoctores suarum facultatum, et nihil habent, quod soluānt, aut restituant, et dimittet tibi

A Dominus peccata tua: vel tu Christus Iesu Redemptor, et salus, solue, et cura infirmitates animi, et rumpe insolubilia peccatorum uincula, quæ nos miseris pauperes, et insani fecimus cū patre peccati ipso diabolo. Sed quia non est satis cauere mala, et ab illis abstinere, nisi etiā studeamus facere bonum, propterea præcipit ipse Deus. d. *Frangere esuriēti panem tuū*, non præcipio plures partes afferas pauperi, ac tortē caueris te non habere, sed unum panem, nec ipsum totum, sed partem illius quā forte comederes nisi tu ieiunares. Nec uolo, ut aliis surripias, aut uiolenter seu dolo accipias quod ipsius est, sed tuum, hoc est de tua substantia, et de eo quod habes in arca reconditū, ut habes apud Tob. cap. 4. Et cap. 2. Non licet, inquit, nobis aut edere ex furto aliqd aut contingere. sunt enim aliqui inquit Augustinus de Salutaribus documentis c. 31. qui diripientes aliena facere se simulat elemosinam, et cum alios premunt, aliis se misereri fingunt. At si ex proprio labore dederint, gratum et acceptum erit coram Deo. Nunquid autem pro danda elemosina liceat aliqui furari alibi disseruimus. *Et egenos, uagosq. induc in domum tuam*. quod si neque panē habes, aut multi sunt esurientes, aut si maiorem vis facere misericordiam, et multo magis promereri, D huiusmodi pauperes non habētes, quos sese recipiant, induc in domum tuam, præbe illis hospitium, quia in re nullum damnum patieris. *Cum uideris nudum operi eū*, quod Dominus uoluit innuere cum dixit. Qui habet duas tunicas det alteram non habenti. Luc. 3. Neq. *Vi, qua scribiti* præcipitur ut habens unam tantum *bi D. Aug. scindas eam et diuidas in plures partes.* Hom. 13. *Postremo subdit. Et carnem tuam ne ter 50. hom. despexeris*: caro .n. nostra omnis homo est, multo uero magis, qui sunt domesticæ fidei, et præ cæteris quicumq. fecerit uoluntatem patris nostri, qui in cœlis est. Quæ omnia cum fecerimus hilares, et tuti ante Dei Tribunal poterimus comparere in die iudicii, cum dicet. Esuriui, et dedistis mihi manducare, sitiui, et dedistis mihi bibere, nudus fui, & cooperuistis me. Quod si non fecerit

cerimus illi, qui bonorum nostrorum nō indiget, modo fecerimus unum ex minimis seruis eius, illi proculdubio nos fecisse meminerimus. Dicit enim Augustinus Hom. 39. Date omnibus, uidelicet egenis & pauperibus, ne cui nō dederitis, ipse sit Christus, cui uel dederitis, ipse sit Christus. Origenes paucissimis uerbis ostendit quo pacto ieiunare debemus, quando, & cur, optime quidē. Ieiuna (inquit) ab omni peccato, nullum sumas cibum, nullas capias uoluptatis epulas, nullum uinum luxuriam ebibas, ieiuna à malis actibus, abstinere à malis sermonibus, contine te à cogitationibus pessimis. Næc tamen hæc dicimus ut abstinentiæ Christianæ frena laxemus: sunt enim dies quadragesima ieiunijs consecrati, sunt & alij dies per hebraeam quibus ieiunare consueuimus: est præterea libertas Christiano per omne tempus ieiunandi, non obseruantia superstitio, sed uirtute continentia. quo enim pacto castitas incorrupta poterit seruari nisi a ceteris continentia multa subsidijs? quomodo scientia, & sapientia, & sacris litteris operam dare, & inuigilare poterunt, nisi per continentiam uentris, & gutturis? quomodo quis seipsū castrat propter regnum cœlorum, nisi ciborum affluentiam resecet, nisi abstinentia uiuatur ministrata? hæc itaque Christianis est ieiunandi ratio. D. etiam Aug. ser. 172. pulcherrima dicit de ieiunio, quod nobis in noua lege præcipitur, ut sit distinctū ab ieiunio ueteris legis, de quo habuimus in hoc loco. *Nunquid tale est ieiunium quod elegi? Per diem affligere hominem animam suam?* ne ergo ieiunia nostra ut ieiunia Iudeorum à Domino respiciantur, à peccatis principaliter nobis est ieiunandum. Dicit enim ibi Ieiunia Christianorum spiritualiter potius quam carnaliter obseruanda sunt. Tandem dicit B. Aug. eum ad ieiunandum frequens reatus impellat, non denique adipiscendæ gloriæ temporalis, ut & docuit Christus Matth. 6. & hic, uel cum uolandi patrimonij cupiditas accedat, sed semp religionis affectus & deuota sinceritas ad id nos urgeat, & impellat,

A quam cum fuerint comitata plene pietatis officia, quantum ille ualebit, tantum ille proficiet. Multa hic possent colligi de modo, & ratione ieiunandi, & de eius uirtute ac efficacia, sed hæc dicta sufficiant. *Tunc erumpet quasi mane lumen tuum*. Et *sanctus tua citius orientur*, & quæ sequuntur, usq. ad illam partem. *Si uerteris à Sabbatho pedem tuum*, &c. In toto hoc contextu uerborum recenset Propheta fructus, & beneficia quæ sūt habituri, qui ieiunauerint iuxta eum modum mox prætaxatum, hoc est pietate, & charitate unā cū ieiunio uel fuerint in proximum, & fratrem suum: diximus enim per proximum primo intelligendum esse quemcunq. hominem, & cum præsertim, qui indiget opera nostra, iuxta doctrinam Saluatoris apud Lucā c. 10. Deinde uolumus intelligi per proximum, qui sunt domesticæ fidei quibus etiam addēdos esse non ueremus, qui sunt eiusdem seminis, uel cognationis cuiusmodi sunt affines, & cōsanguinei quibus ceteris paribus magis quam alijs prouidendum esse putamus iuxta illud prima Thi. 5. Qui suorum curam non habet ceter. & Amb. primo de offi. allegatus à D. Th. 2. 2. q. 32. art. 9. Et Aug. Serm. 172. Postremo quicumq. corde puro, conscientia bona, & fide non ficta fuerit secutus Dominum, & fecerit eius uoluntatem. D iuxta illud Saluatoris. Qui fecerit uoluntatem patris mei qui in cœlis est hic meus. frater, & soror, & mater est. *In-Text. 4* *ergo. Tunc* id est quando quis fecerit quæ supra diximus, *erumpet quasi mane lumen tuum*, id est uirtus tua, & bonitas tua cito, & quasi ex improviso apparebit, & ubi prius eras totus tenebricosus anceps et incompositus lucidus, & fulgēs apparebis: quasi Sol qui diluculo oriatur, & splendet. Dabitur (inquit) *eleemosinā* *Cyrillus* tibi lumen à Deo nō leuiter ac remisse, sed erumpet instar fulgoris cuiusdam cum impetu, ac cæleri motu immisi à Deo: & hæc oratio (inquit ille) habet quandam emphasim, *Et sanctus tua citius orientur*; Hoc est secundum beneficium: sanctitas (inquam) id est purgatio, & liberatio ab omnibus malis quæ lauciant animam, & facile perditur, citius

ocius orietur quam vnquam speraueris. Et quoniam peccata vulnerant animam (vt dixi) & frequenter occidunt, dum scilicet illis plenè acquiescimus, idcirco alius textus quem ex Aqila refert D. Hier. mihi summopere placet. dum inquit. Et cicatrix uulneris tui cito obducentur. relinquit enim vulnera peccatorum cicatrices in anima. De quibus loquebatur Dauid dicens Psal. 37. Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. Pollicetur ergo Deus cum fecerimus quæ monuit, non solum vulnera, verum cicatrices, & quicquid reliquum erit ex priori plaga prorsus abstergere, & abolere. Tertium beneficium. subiungit eum inquit. Et anteibis faciem tuam, iustitia tua, idest nihil efficies, quin appareat iustum, & bonum: aut nihil efficies, quod non præparet, & accomodet, aut faciem reddat uiam ad pietatem. & ad alias virtutes; Peruia reddens quæ prius erant, aspera, & dura, & quod præruptum est tollens, & cursum ad quæcunq; optima sunt, modo quodam præmonstrans et pacificans. Postea sequitur. Et gloria Domini colligetes: colliget (inquam) in sui protectione suscipiet, neq; ut quicquam declines a recto patietur. iuxta illud Psal. 30. Esto mihi in Deum protectorem, & in locum refugij vt saluum me facias. Alius textus habet. Gloria Domini circumdabit te, & illustrabit te, vt glorificeris apud Deum, & homines. Velut gloria Domini operuit Moysen, quando Iudæi uoluerunt ipsum lapidibus obruere, de huiusmodi hominibus, quos Domini gloria colligit, & circumdat, loquitur Dauid ps. 30. Abscondes eos in abscondito faciet tuæ a conturbatione hominum; proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum. Aliud beneficium quam maximè exoptandū, & perquirendum, quod scilicet quandoquæcunq; inuocauerimus Dñum quamprimum simus exauditi, quemadmodum etiam contulit ipse Deus ipsi Dauid dicens. In quæcunq; tribulatione inuocasti me, liberaui te, exaudiui te in abscondito re peccatis; probaui te apud

Aquam contradictionis, hoc est quod dicit Esaias. Tunc idest quando feceris, quæ præcepta sunt tibi; tunc inquam inuocabis, interpellabis Dominum, & Dominus exaudiet. Clamabis, & dicet Deus. Ecce adsum, q.d. Præsto sum, respōdebit quidem non uoce, sed opere, nō uerbis, sed beneficiis id quod in leproso illo apud Matth. c. 8. facile est uidere. qui cum dixisset Saluatori si vis potes me mundare, confestim respondit. Volo. Mundare. & statim mundatus est propterea rogabat Dauid Deum dicens. Inclina aurem tuam, accelera vt eruas me. D. Cyrillus hoc loco dicit. Deum uelut optimum patrem frequenter annuere petētibus, non quidem omnibus, sed solum his, qui in iustitia, & sanctitate præcedunt. Vnde per ea uerba, quæ dicit. Deus per Prophetam. Ecce adsum. indicatur summa Dei munificentia, benignitas, & promptitudo erga nos inuadens, qui nondum completa, & absoluta præcatione, se nobis præsentem demonstrat, vt exaudiat: & rursus eadem quæ supra aliqua ex parte repetens, proponit nobis opera quædam salutaria, quæ si fecerimus, multa bona consequemur, usque adeo nostra salus est sibi cordi. & hæc sunt. Si abstuleris de medio tui catenam, & defeceris extendere digitum, & loqui quod non prodest. Cum effuderis esuriens animam tuam, & anima afflicta repleueris, oriatur in tenebris lux tua. Multa nobis proponit ipse Propheta, quæ sunt præcipua documenta, adiecta his, quæ supra dicta sunt. Primum est auferre de medio nostri catenam. Alterum non extendere digitum. Postremum non loqui quod non prodest. Horum autem præceptorum, seu consiliorum hæc est sufficiens ratio, ut quemadmodum tribus modis, & actionibus hominem offendimus, sic tria præcipua sunt nobis cauenda. Offendimus autem proximum mentē, & cogitatione, dum scilicet animo concipimus, & uersamur qua uia eundem ledere possimus, cum multa aduersus eum molimur, & cogitamus. Deinde cum uerbo, & lingua ei detrahimus. Postremo cum minis, & terroribus eundem affligere, & infestare, ac sua

tua rapere curamus. Proprietea d. rex. si abstuleris de medio tui catenam, i. si de corde tuo, de intimis penetralibus animi abstuleris catenam, qua tua anima est colligata. & detenta, vt nihil aliud cogites nihil aliud mente uerteris, nisi rationes & uias, quibus proximum offendas: uel si abstuleris de medio tui, idest de domo tua, de iuribus tuis, ac cunctis negocijs tuis catenam, idest uinculum peccati, quo tu detineris, uel alios opprimis, ut pauperes, inopes, pupillos, & oriuas: uel si abstuleris de medio tui catenam, idest consortium, & societatem malorum hominum. Postremo si abstuleris de medio tui, idest ex animo tuo procul abieceris multitudinem peccatorum, multitudinem desideriorum, quæ militat aduersus animam: & si defeceris digitum tuum extendere, idest uiros, & potētiam adhibere ad opprimendum proximum tuum, & ad explendas cupiditates tuas. & loqui quod non prodest, detrahendo uidelicet, & murmurando, & aliorum uitam, & famam subsannando iuxta illud Propheta. Detrahentem secretum proximo suo hunc persequeris; neque fueris ex eorum cœtu, qui p̄tauo corde machinantur ad malum, & omni tempore iurgia seminant. Si inquam hæc feceris, & alia, quæ nunc subiiciam, oriatur lux, &c. Hæc eadem ferè uerba habemus a Ieremia 4. c. cū inquit. Si abstuleris offencula tua, a facie mea idest a corde tuo, quod potest appellari facies Dei, non commoueberis. His positus sequitur textus, & alia subdit, quæ nos facere oportet, modò uelimus, quæ nobis promittuntur præmia consequi. Et ablata cordis catena, & compositis exteriorum membrorum motibus, toti uacemus uirtutibus, & bonis operibus, quas uirtutes, & opera nunc explicat dicens. Cum effuderis esuriens animam tuam, & anima afflicta repleueris, oriatur in tenebris lux tua, & tenebra tua erit sicut merides. Super his uerbis notare conuenit id, quod dicit B. Aug. quod uidelicet nō est satis abstinere a peccatis, nisi etiam bona facere studeamus, ut iam dictum est. Cum itaque posteaquam abstulisti catenam de medio tuæ, effuderis esuriens animam

tuam, idest te totum illi dederis quoad usque subleuetur, & liberetur ab oppia, et spontè, ac hilariter, et ex animo fueris illi suffragatus, et animam afflictam repleueris, idest bonis omnibus ita repleueris, ut nō amplius indigeas, sed omnia eius uitæ necessaria subministraueris, oriatur in tenebris lux tua. Perca uerba innuit a, Propheta, quod habetur Tobie 4. ut scilicet si multum tibi fuerit, abundanter tribuas, ut super pleas pauperis indigentiam, sed nō ita ut ex datis ille superabundet, et tu inopiam patiaris. Pro qua re, uide D. Tho. 2. 2. q. 32. art. 10. Orietur in tenebris lux tua, idest cum esses alienus a Deo, & peccatorum tenebris obuolutus, et non nisi mala, et supplicia æterna, pariter, et temporalia tibi immineret, et oriatur lux tua, idest resurget, et apparebit bonitas tua, et tenebræ tuæ erunt sicut merides, iuxta illud Psal. edu. cer quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum, ranquam meridiem. Vt uerum sit, et firmiter credendum quod ait idem Propheta Psal. 40. Beatus uir, qui intelligit super egenum, et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus id quod paulò ante adduximus. et Saluator noster. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Sed uideamus, quæ fiat ista tenebræ, quæ aliquando erunt merides, sic enim dicit text. Orietur in tenebris lux tua, & tenebra tua erunt sicut merides. Tenebræ quidē sunt multiplices, mysticè loquēdo sunt multiplices. Homo namquē dicitur esse in tenebris, et uersari in illis, quando uidelicet est obscuri nominis, aut propter infamiam, aut propter ignobilitatem: hi quidem possunt aliquando, si uelint, de tenebris in lucem prodire, et fieri sicut merides; sed omissa hac significatione huius nominis, dicimus tenebras magis propriè sumi aliquando pro ignorantia intellectus, de quibus tenebris loquebatur Christus cum dicebat. Qui ambulat in tenebris, nescit quo uadat, et Psal. 81. Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Sunt etiam tenebræ, et hoc longe magis propriè, quādo quis est inuolutus, et immerisus uariis peccatorum generibus,

Psal. 30.

Matth. 8 c.

Psal. 30.

Tob. 4

Psal. 30.

Psal. 40.

Matth. 5.

Psal. 100.

Hierem. 4.

Tria documenta nobis a Deo proposita.

Aliud Documentum.

E

ribus, tenebrę (inquam) sunt ipsa peccata, & cum quis peccatis detinetur, & opprimitur dicitur versari in tenebris, & ibi delitescere: de quibus tenebris loquebatur Apostolus dicēs ad gentes. Eratis aliquando tenebrę, nunc autem lux in Domino: Sic etiam Lucę primo dicitur. Visitauit nos oriens ex alto, illuminare his, qui in tenebris, & umbra mortis sedent, & innumera sunt loca in sacris literis, vbi nomine tenebra rum designantur peccata, & ea quidem grauiora. Terriō sumitur hoc nomen tenebra, ad designandum tribulationes, angustias, & afflictiones, quas patimur in hoc mundo; quod verę quidem, qui eiusmodi patiuntur, ac tolerant dicuntur in tenebris versari, & in tenebris detineri. Isti omnes, qui versantur in tenebris, aut ignorantia, aut peccatorum caligine, aut etiam varijs tribulationibus anguntur, si abstulerint de medio sui catenam, & esurienti animam suam effuderint, & animam afflictam repleuerint, orietur in his tenebris subito, & repeat lux, idest gratia Dei, illuminatio, & pręsidium ipsius Dei, & tenebrę illę erunt sicut meridies, vt vnusquisq. horum dicere possit cum Propheta forsitā tenebrę conculcabūt me, & nox, illuminatione mea in delicijs meis. Sic itaque intelligenda sunt eiusmodi verba Propheta. Nec mireris hæc eadem superius dicta nunc reperi; quoniam (vt dicit D. Cyril.) præcepta, & documenta valde salutaria, si sæpe reperantur, non modicam afferunt vtilitatem: sic D. Paulus dicebat iis, qui crediderunt. Eadem scribere vobis, mihi quidem non molestum, vobis autē tutum, & D. Aug. sit repetitio, ne subrepat obliuio. Sequitur aliud præmium cum inquit. *Et requiem dabit tibi Dominus semper;* quod quidem beneficium est præter alia optatissimum, & primū. Quid enim potest homini iucundius acciderē, quam perpetua requie in hoc, & in futuro sæculo frui: in hoc quidem sæculo in initiatiuē, & modo quodā imperfecto: in futuro verō cōpletiuē, & modis omnibus absolutē. Neque tamen potest aliunde hoc nobis beneficium contingere, nisi studeamus habere nobiscū

A Deum, vt ritē, & rectē admodum dicebat. D. Aug. Ibi sit mens, & hic erit requies. & alibi: Inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Si tecum enim fuerit Deus, nihil tibi deerit, bona omnia abundanter suppeditabit, & tationum impetus depellet, teque vsque adeo fortem reddet, vt cunctis mundi carnis, & Sathanę valeas resistere impugnationibus: Proinde conuenienter sequitur *Et implebit splendoribus animam tuam.* Sed (quorū) qui sunt isti splendores, quibus tam largiter, & copiose pollicetur, Deus implere animam nostram? Hi profectō sunt dona Spiritus sancti, virtutes, & gratiæ, quibus vera homo decoratur, & splēdet in hoc mundo, & post hanc vitam fruitur visione diuinę maiestatis; isti sunt splendores, & radij, quibus homo super alias creaturas illustratur, quibus splendoribus fuit etiam Christus (inquātm homo) à patre decoratus: iuxta illud Psal. 109. In splendoribus sanctorum, ex vero ante luciferum genui te. Præter hæc: *ossa tua liberabit;* mox dixit se impleturum animam splendoribus, nunc dicit, & ossa tua liberabit, idest corpora à sempiterna corruptione, & omnimoda abolitione libera, & secura reddet; id quod futurum est in generali resurrectione mortuorum: si ossa hoc loco p corporib⁹ recipiamus, vt ibi in ps. 140. *Psal. 140.*

D Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, idest in ea vitę discrimina incidimus, vt penē mortem obierimus. Accipiuatur etiam quandoq. ossa pro viribus ac potentijs animę, vt eo in loco. omnia ossa mea dicent. Domine quis similis tibi: quandoq. verō pro singulis corporis membris, vt ibi ps. 33. Dominus custodit omnia ossa eorum vnū ex his non conteretur: quo pacto fortassis hoc loco accipitur dū inquit. *Et ossa tua liberabit,* idest curabit, & efficietne vnū quidem tui corporis membrum labefiat, aut quicquam detrimenti patiatur; sed melius meo quidem iudicio est, vt hic ossa capiantur pro viribus animę, quæ vt dicit textus LXX. Interpretum pinguescent, idest recipient pinguedinem, quia scilicet vires animę implebuntur virtutibus;

&

& gratiæ Spiritus sancti, & vberima Dei cognitione, quæ prius ob penuriã spiritualis cibi erant extenuatę, & macilentę. Dicit postmodum. *Et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum cuius non deficiat aqua.* Anima quidem quæ est repleta cœlestibus donis, vt sapientia, scientia, ac intellectu misteriorum Dei, & quæ maxima feruet charitate in Deum, & proximum, vbiq. redundat, omnibus suam bonitatem communicat; nulla sui parte desiccata, nullo vnq. tempore defatigatur, ac desistit alios irrigare, & participes reddere cognitionis Dei, semper floret, pululat semper, ac germinat, semper est in viridi obseruatiã mandatorum Dei, & multiplicis fructus edit, est que fons aquarum idest gratiarum abundantissimus pariter, & sempiternus, nunq. deficiens: dicebar enim Saluator. Qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquę viuę. Et alibi. Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquę saluentis, in vitam æternam: Propterea non immerito quidam non minus verę quam eleganter dixit quod coarser beneficium in pauperem, est proiciere semen in terram pinguis simam propitio cœlo saluberrimos fructus producentem; nec satis fuit ipsi Propheta tot mercedes, ac præmia retulisse, ac enumerasse, quæ confert omnipotens, & misericors Deus iis qui misericordiam exercent, in pauperes, sed & alia quædam non minus extimanda, & vehementer appetenda recenset. Quæ sunt hæc. *Et edificabuntur in te deserta seculorum. Fundamenta generationis, & generationis suscitabis, &c.* Propheta in his verbis prædicit aliud insigne beneficium quod sunt accepturi qui misericordes fuerint in pauperes, dicens. *Et edificabuntur in te deserta seculorum: fundamenta generationis, & generationis suscitabis.* Quę verba acceperunt Iudæi dicta de restoratione ciuitatis Ierusalem, & vniuersæ Iudæę quod dici non potest, quoniam manifestum est Vrbes Iudę nequaquam fuisse instauratas: cum non satis diu post reditū ex Babilonia fuissent omnes dirutę à Romanis. Qui-

Deserta seculorum.

A dam alii referūt hæc verba ad animas, quæ cum olim fuerint orbata cœlesti gratia, & omni auxilio superno penitus destitutę, quandoq. instaurabuntur, & disciplina cœlesti reficientur, & cœlestibus dogmatis, & Christo tanq. muro sepientur, & munientur. & hoc modo deserta seculorum, idest animi potētia propter peccatorum solitudines effectę in meliorem formam redigentur; quam expositionem quamquā non improbemus, prosequendo tamen, & continuando præsentia cum præcedentibus dicimus. hic prophetar. demonstrare q. Deus multiplicabit sobolē, & posteritatem eorum, qui misericordes extiterint, vt ciuitates, & oppida quæ per longa tēpora fuerunt deserta, & incolis destituta, ædificabuntur, & in perpetuum constructa, & resarcita remanebunt: & præter id, quæ ob penuriam habitantium vsque ad ima fundamenta corruerunt, tu Domine pius, & misericors suscitabis fundamēta generationis, & generationis, quæ per tot sæcula prostrata remanserunt. Aut sic dicas. Aedificabuntur in te deserta seculorum, idest tam magnus, & grandis erit fructus pietatis, & misericordię q. per eos, qui eā exercebunt in pauperes, & egenos ædificabuntur multa ecclesię, & sacrę domus, quæ per multa secula fuerūt diserte ac destitute omni cultu Dei, & tu qui facis misericordiam in pauperes, & inopes, ut Dei seruus, & minister, suscitabis fundamēta generationis, & generationis. i. fidem, & reliquas virtutes, quę sunt fundamenta generationis, & multiplicationis fidelium in sempiternum permansurę: vel tu clementissime Deus suscitabis fundamēta perpetuo duraturū, i. Xpū, & Apostolos, quę sunt fundamenta generationis, & generationis. i. nationis Iudaicę, & Gentilitatis. *Es vocaberis edificator sepium auertens semitas in quietem,* hoc est tu, q. miam exerces vocaberis edificator sepium, i. Ecclesiã viatorū, vel etiam propugnaculis, & custodibus p̄munies, ne à bestijs deuasterentur; hoc est à demōnibus, & à veritatibus impugnantibus D. Aug. Benedictus, & Franc. fuere fundatores sepium. i. diuersorū ordinum qui

L sunt

Psal. 138.

Phil. 3.

Phil. 3.

Splendores
aia nostrę.

Libertatio
ossim.

Psal. 140.

sunt velut sepes ad custodiendam animam. Alius text. habet auertens semitas iniquitatum, id est remouens prohibens, id est errores, & hæreses. *Auertens semitas in quietem.* id est dabis operam tu Domine clemens, & misericors, ne semper laboremus, neque semper fatigemur in via, sed aliqui tandem quietescamus præsertim cum resurgemus in æternam requiem, & vtraque particula nunc exposita videlicet vocaberis æditor sepium, auertens semitas in quietem referri possunt ad Deum, vel ad ipsum hominem misericordia, & pietate ornatum, qui quidem Dei functus officio pariter & auxilio, vocabitur ædificator sepium, & auertens semitas in quietem. Tandem pollicetur Deus largientibus elemosinas omnia bonorum genera tam spiritualia quam temporalia, tam interna, quam externa, vt colligit Diuus Tho. Non contentus Prophetæ hisce promissionibus adhibitis, modo quæ sunt præcepta fecerimus, alias affert, & ponit in medium, & hæc sunt. *Si auerteris à Sabbatho pedem tuum facere voluntate tuâ in die sancto meo, etc.* vsque in finem, id est si diem Sabbathi soli Deo dicatum, & consecratum, qui vocatur Sabbathum delicatum, & sanctum Domini gloriosum custodieris, & glorificaueris, & nullum opus seruile in eo feceris, neque cogitatione, verbo, vel opere Deum, aut proximum offenderis, neque etiam iuxta uoluntatem tuam deambulaueris, tria consequeris beneficia, & ea quidem maxima, & inquit. *Tunc delestaberis super Domino, & sustollam te super altitudinem terræ; & postremo cibabo te hereditate Iacob Patris tui.* Sed vide ne fallaris: quoniam quidem per diem sabbathi non intelligit illum solum diem, qui postremus est totius hebdomadæ, quia tunc sequeretur præter illum diem nobis licere quicquid libuerit operari; sed intelligendus est quicumque dies, in quo necessum est bene operari: namque sabbathum de quo hic loquitur propheta significat dies, & tempora, quibus Christus regnat in nobis quod quidem sabbathum dicitur sanctum delicatum, & gloriosum, id est procul ab omni cupiditate, lasciuia, & inani gloria, sub

A cuius dominatu cessare oportet, & quiescere à peccatis omnibus, & carnis cupiditatibus obstitere, neque vnquam illis obtemperare: oportet etiam cauere, ne loquamur sermonem. Non quidem est sensus, ne vnquam loquamur, sed ne loquamur quod malum est, sicut quod dicitur Propheta ps. Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolorem. & alibi. dixi custodiã vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Neque delectemur sermonibus, & verbis leuibus, ociosis, & iocosis, & inutilibus. Quod si hæc feceris, delestaberis super domino, hoc est habebis omnem voluptatem, ac delectationem, iuxta illud ps. Memor fui Dei, & delectatus sum & alibi. Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui, & rursum. Cor meum, & caro mea, exultauerunt in Deum viuum. *Domine sustollere te, & eleuabit te super altitudines terræ.* non quidem super montes Iudææ, neque sicut exaltauit Moysen, quod dicitur. Deus, ego constitui super excelsum terram: sed sup altitudinem terræ, id est super terram excedentem quacumque aliam altitudinem. id est super caelos caelorum. Vnde Greg. lib. 3. mor. c. 34. d. Ille super altitudinem terræ sustollitur, qui nullam presentis vitæ gloriam esse deprehendit, & ille iure dicitur sustollitur, qui non per se, sed ab alio, hoc est a Deo distollitur, & subtrahitur. Hæc igitur tria consequuntur præmia custodientes sabbathum, videlicet, delectationem, exaltationem, & paternam hereditatem ipsius Iacob, hoc est, ipsius Dei, cuius filij dicitur quicumque supplantant uitia, & peccata, vt ait D. Hieron. Postremo cibabo te hereditate patris tui Iacob, cuius hereditas fuit possessio regni caelestis promissa cunctis hereditibus, & sectatoribus eius. cibabit nos, quia saturabimur & satiabimur, cum fruemur gloria Dei. iuxta illud ps. satiabor cum apparuerit gloria tua. Et ne putemus hæc falsa, & comediticia fore quæ nobis promittuntur concludit in fine Prophetæ. Os Domini locutum est quod nec fallere, nec falli, nec mentiri vnquam potest.

Itaque. *Per deserta saculorum,* ego facile intelligere nationes, & Synagogas Iudæorum venient nationes infidelium, quæ dubio procul in prioribus sæculis cum non haberent legem, neque prophetas,

desertæ poterant nuncupari: quæ admodum & Iraelitæ per longum tempus deserti poterant appellari, tum quia descuerant a uero cultu Dei, tum quia carebant vera legis intelligentia, & destituti erant Dei gratia, & donis Spiritus sancti. dicit ergo Propheta, quod in his & per eos tamquam per instrumenta, qui fuerint misericordes, et pii erga pauperes, ædificabuntur, erigetur, et constructur Ecclesia, apparebit uerus cultus, & vera Dei religio, & diuina legis pura, & sincera interpretatio: Tu ite suscitabis fundamenta generationis; et generationis. fundamenta ædificii, hoc est domus dei quæ permanebunt in generationem & generationem, quæ quidem fundamenta sunt Christus & Apostoli, & Doctores Ecclesie: vel fundamenta generationis, & generationis id est fundamenta super quæ constructur Ecclesia collecta ex generatione, et generatione id est populo Iudæo, & Gentili: Tu item uocaberis ædificator sepium id est construes muros, & repargula, ne Deus exeret iram suam aduer-

A sus transgressores: quem admodum Moyses tanquam murum se opposuit ipsi Deo, ne percuteret populum: vel Christus in te, hoc est tua opera, & ministerio vocabitur ædificator sepium, id est apponet custodiam Angelorum, dogmata, præcepta, et consilia, et Spiritus sancti præsentia, ne diabolus ingrediatur vineam, id est ecclesiam, uel animam nostram, et dissipet eam. Auertens vel conuertens semitas quæ sunt viæ difficiles; et angustæ in quietem, hoc est ut quiete, & pacifice degas in hoc sæculo, et postmodum abique illo impedimento requiem sanctorum possis aliqui possidere: uel auertens semitas in quietem id est faciens, & disponens ut omnis labor, & difficultas quam patimur in hoc sæculo conuertatur in quietem. aut demittens et placans iram Dei, ne nos puniat, ut moreremur. hæc mihi expositio satis aridet, sumat quisque quam uelit exponem, quamuis non sit multa differentia inter utramque. & hæc pauca sufficiant circa cap. 58.

CAPVT LIX.

Ecce non est abbreviata manus Domini, ut saluare nequeat, neque aggrauata est auris eius, ut non exaudiat: sed iniquitates uestra diuiserunt inter uos, & Deum uestrum, & peccata uestra absconderunt faciem eius à uobis, ne exaudiret. Manus uestra polluta sunt sanguine, & digiti uestri iniquitates: labia uestra locuta sunt mendacium, & lingua uestra iniquitatem satur. Non est, qui innocet iustitiam, neque est, qui iudicet uerè, sed confidunt in nihilo, & loquuntur uanitates, conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. Oua aspidum rupe-runt, et telas aranea texuerunt, qui comederit de ouis eorum morietur, & quod confortum est erumpet in regulum. Tela eorum non erunt in uerimentum, neque operientur operibus suis: opera eorum, opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. Pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem innocentem: cogitationes eorum, cogitationes inutiles, uanitas, & contritio in uiscerum. Viam pacis nescierunt, & non

est iudicium in gressibus eorum. Semita eorum incuruata sunt eis, omnis, qui calcatur in eis ignorat pacem. Propter hoc elongatum est iudicium a nobis, & non apprehendet nos iustitia, expectauimus lucem, & ecce tenebrae. Splendorem, & in tenebris ambulauimus. Palpauimus sicut caeci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus: impegimus meridie, quasi in tenebris, in caliginosis, quasi mortui: Rugiemus, quasi uersi omnes, & quasi Columbae meditantur gememus. expectauimus iudicium, & non est, salutem, & elongata est a nobis. Multiplicata sunt enim iniquitates nostra coram te, & peccata nostra responderunt nobis, quia scelera nostra nobiscum, & iniquitates nostras cognouimus, peccare, & mentiri contra dominum: & auersi sumus, ne iremur post tergum Dei nostri, ut loqueremur calumniam, & transgressionem: concepimus, & locuti sumus de corde uerba mendacium. Et conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit, quia corruit in platea ueritas, & aequitas non potuit ingredi. Et facta est ueritas in obliuionem, & qui recessit a malo preda patuit.

3.

Et uidit dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium, & uidit quia non est uir, & aperiatus est, quia non est, qui occurrat, & saluauit sibi brachium suum, & iustitia eius ipsa confirmauit eum. Indutus est iustitia, ut lorica, & galea salutis in capite eius. Indutus est uelamentis ultionis, & opertus est quasi pallio zeli. Sicut ad uindictam, quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, & uicissitudinem inimicis suis, Insulis uicem reddet. Et timebunt, qui ab Occidente nomen Domini, & qui ab ortu solis gloriam eius, cum uenerit quasi fluminis uolentis, quem spiritus Domini cogit. Et uenerit Syon redemptor, & eis, qui redeunt ab iniquitate in Iacob dicit Dominus. Hoc foedus meum cum eis, dicit dominus. Spiritus meus, qui est in te, & uerba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis tui, dicit Dominus, amado & usque in sempiternum.

4.

Et timebunt, qui ab Occidente nomen Domini, & qui ab ortu solis gloriam eius, cum uenerit quasi fluminis uolentis, quem spiritus Domini cogit. Et uenerit Syon redemptor, & eis, qui redeunt ab iniquitate in Iacob dicit Dominus. Hoc foedus meum cum eis, dicit dominus. Spiritus meus, qui est in te, & uerba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis tui, dicit Dominus, amado & usque in sempiternum.

5.

Hoc foedus meum cum eis, dicit dominus. Spiritus meus, qui est in te, & uerba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis tui, dicit Dominus, amado & usque in sempiternum.

EXPLANATIO IN QUINQVAGESIMVMNONVM CAP. ESAIAE PROPHETAE.

Eccè non est abbreviata manus Domini, ut saluare nequeat, neque aggrauata est auris eius, ut non exaudiat, sed iniquitates uestra diuiserunt inter uos, & Deum uestrum, & peccata uestra absconderunt faciem eius a uobis, ne exaudiret &c.

Diuisio &
parrisio 10-
uius capitu-
li.

MULTA quidem, et ecce existimo se nihil aliud uoluisse inuenire nisi eandem tunc Deum habere potentiam, quam semper, & ab eterno habuisse manifestum est, sicut etiam c. 50. huius operis dixisse constat. Nunquid abbreviata, & paruula facta est manus mea, ut non possim redimere? aut non est in me uirtus ad liberandum? sed peccata uestra diuiserunt inter uos, & Deum uestrum. Iuxta opinionem quorundam dixit haec uerba nunc Esaias, ut ostenderet Deum omnino facturum quod fuit pollicitus cap. praecedenti, cum inquit, Sustollam te super altitudinem terrae, & cibabo te haereditate patris tui Iacob. Sed re uera non uideret posse haec expositio conuenire cum uerbis in hoc eodem textu immediate sequentibus, cum inquit. *Non est abbreviata manus Domini, neque auris eius aggrauata, ut non exaudiat*, sed iniquitates uestrae fuerunt in causa, quo minus uos audiret, quia scilicet uos uobis ipsis posuistis obicem diuum. Hieronymus asserit hoc loco Deum per Prophetam quaerere, & excusationibus Iudeorum, quas aduersus Deum effutibant, facere satis, & eos reprimere. Et Euseb. Caesariensis asserit propheta hoc loco redarguere impietatem, & acerbiter inuicturiam, quas afferebant Iudaei aduersus Deum, & repellit, ac abicit eorum religionem, & praeposteram sanctitatem. Postremo uero uocationem omnium gentium. Non est ergo abbreviata manus Domini, quin saluare ualeat, sed iniquitates uestrae, peccata, & scelera uestra, diuiserunt inter uos, & Deum uestrum, Deum (inquam) illum, quem uobis pec-

Tex. 1.

Eccè non est abbreviata manus Domini, ut saluare nequeat. Certè mirum est, cur fuerit usus Esaias hoc aduerbio ecce, quid quæso demonstrat cum dicit,

culiarem esse prædicatis, & gloriamini. Peccata vestra fuere velut murus æneus positus, & erectus inter uos, & Deum, ita ut Deus nec uidere uos, nec audire ualeat præces vestras. Non sunt aures eius obtusæ, aut modo quodam impedite ne uos audiant. sed (ut diximus) uos estis in caussa. Christus autem Rex, & Saluator noster destruxit hunc murum, seu parietem, qui interpositus fuit inter nos, & ipsum, & subtulit hanc maceriem, soluens & diruens, ac procul eiciens inimicitiam, quæ erat inter nos, & ipsum, quo pacto sumus ei reconciliati. Dicit enim Augustinus super Ioannem tract. quadragesimo primo. Non possumus reconciliari cum Deo, & uniri ei, nisi ablato, quod in medio est, & posito, quod in medio sit. est enim medium separans, & contra est mediator reconcilians; medium separans est peccatum, mediator reconcilians, est Christus Iesus. Ut ergo tollatur maceria separans, quod est peccatum, venit ille mediator, quæ prius separata, & ab inuicem maxime disuncta erant, coniungens, & reconcilians, & peccata nostra absconderunt faciem eius, ne exaudiat nos Deus, quandoquidem non est speciosa laus in ore peccatoris. Prædixit etiam Deus per Moysen Deuteronomio 32. Abscondam faciem meam ab eis, & considerabo nouissima eorum. Propterea Daud Psal. 43. percunctatur, & dolet dicens. Quare faciem tuam auertis? obliuisceris inopia nostræ, & tribulationis nostræ? At huic quærimoniæ satis responsum est. Sed uideamus, quæ fuerint peccata, quæ diuiserunt inter populum Israeliticum, & ipsum Deum, ut saluare nequeat, & eorum præces audire. Dicit Propheta. *Manus uestra polluta sunt sanguine, & digiti uestri iniquitate.* Quæ pars secundo loco fuit a nobis proposita, & hic erit secundus textus in quo Esaias explicat multa genera peccatorum, quæ perpetrarunt ipsi Iudæi, quæ utinam & nos quoque qui sumus Christiani & multo clariorem, quæ ipsi lucem habemus, & cuius beneficio dum uolumus frui facile possumus, ac debemus: peccata uero quæ

A enumerat hic propheta sunt ualde plurima, atque ea uaria, ac diuersa: sed ea trifariam committuntur, uelut etiam diximus in capite præcedenti, aut uerbo, aut opere, aut corde quibus inquam modis omnibus, quam maxime contaminati erant populi Iudæorum, id quod patet per ea, quæ dicit hic Esaias. Manus enim eorum erant pollutæ sanguine, ecce qua ratione opere Deum, ac proximum offenderunt: uerbo, quia labia (inquit) uestra locuta sunt mendacium: corde etiam multifariam peccarunt, id quæ per oua aspidum facile designatur, ut infra uidebimus. Sic etiam cum .d. eos concepisse laborem, & iniquitatem peperisse. Quam graue autem crimen sit habere manus sanguine pollutas, & quam maxime Deo displiceat effundere sanguinem proximorum, indicat ipse Daud ps. 5. & pluribus aliis in locis huius criminis grauitatem frequenter inculcat, cum ait. Virum sanguinum, & dolosum abhominatur Dominus: & alibi: Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. **D.** Aug. ponit discrimen inter virum sanguinum, & dolosum, quia uir sanguinum ad operantem iniquitatem refertur: dolus autem ad mendacium. Et utriusque solet Deus ualde abhominari. Dicit etiam Propheta. Manus uestræ pollutæ sunt sanguine, & digiti uestri iniquitate, quibus uerbis uult innuere non solas manus fore sanguine pollutas, sed omnem corporis partem esse pollutam, et ea quidem non uno, uel altero tantum homicidio, quouis modo peracto, sed eisdem multis, et iniquissimis, et inter alios modos sanguine perpetuum sugendo, eorum bona rapiendo, nulla omnino occasione adhibita, eo potissimum, quo perpetrarunt in Christum Dominum: Aut per digitos (inquit D. Tho.) uoluit sapientissimus uates innuere studium, ac diligentiam subtilem & profundam malitiam, qua uis fuere in tractando mortem Christi. Unde Psal. Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui equitatem: dilexisti omnia uerba precipitationis lingua dolosa. Et hoc est quod sequitur. *Labia uestra locuta sunt mendacium, & lingua uestra iniquitatem saturat.* Ille dicitur

Aug super Ioann. tract. 41.

Deut. 32.

Psalm. 43.

Text. 2.

Discrimen inter virum sanguinum, et dolosum.

Psalm. 51.

Fari quid sit.

Psal. 35.

Ioan. 5.

citur fari, qui non palam contra proximum iniquitatem loquitur, detrahens ei, et calumnias in eum congerens, uerum dum secum ipse concipit, disponit ac meditatur aduersus illum. iuxta illud Psal. Iniquitatem meditatus est in cubili suo: altitit omni uia non bone, malitiam non odit. Illi proprie secundum quosdam dicuntur fari, qui non dum expedire loqui norunt, ut pueri, qui propterea dicuntur infantes, quasi nescientes fari. Postremo recenset eorum peccatum, quod animo, et corde perpetratur, dum inquit. non est qui inuocet iustitiam, nec est qui iudicet uere, sed confidunt in nihilo, & loquuntur uanitates: quamquam dixerimus hoc loco præcipue tangitur peccata, quæ corde perpetrantur: uerum etiam & alia secum uenit, et comminiscitur: inquit. non est qui inuocet iustitiam hoc est qui curet, et aptet, ac uelut fieri iustitiam: et hoc est peccatum populorum, hoc est eorum qui subsunt alicuius regimini, et gubernationi: sed si qui erant oppressi, & cupiebant iustitiam. Subdit. *Nec est qui iudicet uere;* id quod pertinet ad iudices, et magistratus, sed confidunt in nihilo, quod nullus erat iustitiæ locus, sed totum quo ipsi nitentur, et confidebant, in rebus nullius ponderis, et momenti consistebat, hoc est in potentia, sapientia, opibus, et consilio, nec non, et propriis uiribus, quæ omnia ad Deum comparata, erant nihil. & fortassis etiam confidebant in idolis, quæ erant plusquam nihil. Præterea in hoc etiam grauitate errabant, siue errant, quia loquuntur uanitates. Id quod de illis uerissime dici potest, qui non credentes uerbis Christi, et uerbis Prophetarum, loquuntur uanitates, expectantes alium Messiam: quem admodum ipse Christus prædixit dicens. Ego ueni in nomine patris mei, et non suscepistis me. si alius uenerit in nomine suo, illum suscipietis, sed huiusmodi uanitates loquebantur antequam Christus pateret, sed post eius passionem, non loquebantur uanitates, cum dicerent Christum fuisse purum hominem, neque timendum quicquam illum occiderint: cum maxime illis fidendum erit Romanorum Imperio, cuius uirtuti, & potentia longe

A magis, quam Christi, & Apostolorum eius dictis nitendum esse predicaret: nonne etiam loquebantur uanitates, cum post tot signa, et miracula, quæ post eius mortem facta fuere, eundem persequebantur, et fideles ac ministros suos, et nuncios in omnem terram mittebant, ut docerent blasphemare nomen Domini, et prohiberent, ne quisquam eum prædicaret? Præterea, *conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem.* Laboratur quidem perquirendo uias, et modos quibus sua experient desideria, et conceptis prauis consiliis iniquitatem pepererunt, id est quod secum ipsi prius animo non absque labore, et diuturna consideratione conceperant, opere perfecerunt: Vel conceperunt laborem id est laborarunt, cruciati sunt in machinando malum, et infligendo alijs dolorem, et pepererunt iniquitatem, ut habetur ps. 7. Concepit dolorem, et peperit iniquitatem. Homo quidem malus, et malignus laborat quandoque, et affligitur, ac torquetur in meditando, excogitando, ut concipiat aliquid aduersus proximum, quod infamiam aut graue aliquod damnum sit ei allaturum, et posteaquam conceperit, et secum animo absoluerit, ac constituerit, re ipsa exequitur, et sic parit iniquitatem. De his qui sunt huius generis et fari loquebatur Daud dicens. Ad nihilum deductus est malignus, qui scilicet fecerit proximo suo malum, et opprobrii acceperit aduersus proximos suos; id quod eleganti metaphora ostendit. *d. Oua aspidum ruperunt, & telas aranæ tenuerunt: qui comederit de ouis eorum morietur, & quod confotum est, erumpet in rugulum.* Oua aspidum illi rumpunt, quia praua, et peruersa consilia, quæ ante conceperant, et in corde latitabant, data opportunitate producant in opus: et quemadmodum atpides sunt animalia uenosa, et pestifera, et eorum uenenum quo alios inficiunt est insanabile, ut habes Deut. 32. Fel draconum uinum eorum, et uenenum aspidum insanabile. Quamuis Plinius lib. 20 uideatur inuere, *Plinius lib. 20. cap. 17* re oppositum, sic opera horum de quibus loquimur, sunt maxime uenosa, et letifera. Et certe, qui huius sunt naturæ,

Psalm. 7.

Psalm. 14.

Deut. 32.

& genii, iure quidem aspidibus comparantur, huiusmodi. n. homines insensibilissimi sunt humani generis hostes: Illi ergo (vt vno verbo dicā) oua aspidum rumpunt, qui pessima aliquorū inuenta, aut à se ipsis excogitata executioni mandare nituntur. Vnde bene sequitur, *qui comederit de ouis eorū morietur, et quod confortū est erumpet in regulum.* Regulus est animal valde pestilens, qđ et basiliscus appellatur, quasi inter cętera auimantia pestifera, & venenosa videatur habere primatum, & iuxta sententiam quorundam, sic appellatur, qđ habeat in capite circulum quędam album instar diadematis, & coronulę. Quod aut dicitur, *Qui comederit de ouis eorum morietur*, bifariam potest intelligi; aut de eo qui comederit de ouis ipsorū aspidū. i. qui praua consilia adinuenerit, atque et fuerit executor; & potest intelligi de his, in quos, & aduersus quos fuerint congesta, confecta, & rupta. i. in actum deducta eiusmodi oua, seu consilia De istis et potest dici qđ comederit de ouis eorū morietur. i. multa damna, & incommoda patietur. Id protestō (ne longius peramus exēpla) contigit Iudęis, qui non iniuria vocati fuere à Ioāne Baptista. Genimina viperarū: ipsi quidē velut aspides venenati cogitauerunt consiliū aduersus Christū vt eum occiderent; & primo quidē diabolus immisit in cor Iudę ut traderet eū Iudęis: Deindē dum Pilatus quereret eū dimittere cū non inuenerit in eo cām mortis, aliud consiliū inierunt, quo eum pderent, dicentes Pilato. Si hunc dimittis, nō es amicus Cęsaribus; & priusq; caperetur, diabolus confecit, & immisit hoc ouum in animū ipsius Caiaphę Pontificis, vt cōfunderet Christū omnino esse pđēdū, ne veniant Romani, & tollāt locū nostrū, & gentē putabant. n. sublatō herede, se inuafuros hęreditatem: & hoc mō loquuti sunt vanitates. Et posteaq; Christus Dñs deuicta morte resurrexit, aspides illi venenati, eiusmodi oua conceperunt vt peruaderent populo, eū nūq; surrexisse, sed noctu sanctissimum eius corpus fuisse à discipulis suis sublatū. Non solū ergo ipsi sempiternę mortis fuerūt obnoxii, sed quicūque de huiusmodi comederit, quemadmo-

adū sunt oēs Turcę, Saraceni, vel potius Agareni, & quicūq; supersūt ex Iudęis, eodem veneno infecti, morientur. Pręterea dicit, qđ eiusmodi viri, consilio penitus destituti qui conceperūt dolorē, & pepererūt iniquitatem, telas araneę, texuerunt, qđ quidem telę non erunt eis in vestimentū, neq; operient operibus suis; opa eorū inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. litera quidē est clara, nā sicut telę, quas conficiunt araneę, nulli sunt vsui, nec potest quis cōficere ex eis quo operiatur vestimentū, sic sūt oīa opa laboris, & cōsilia impiorū, nec vllis operibus haud quāq; verē, sed apparenter tantum, & in specie bonis, poterūt itidem operiri: quā sunt destituta fide, iustitiā, & charitate, per quę opa his virtutibus destituti, & in spē tantum bona, pleriq; volunt intelligi, non solum leges Politicas, aut ceremonias legis, quas absq; vera iustitiā seruare uidebantur, sed plerasq; alias constitutiones, & ordinationes ab illis adinuentas, quę nullo Dei spiritu fulciebantur, quare commode telis aranearum comparabantur.

Verum si spectemus vsū, vel potius abusum, qđ frequenter apud Rectores, & magistratus huius mundi inuisit, dicere possumus qualescūq; leges quantūcūq; iustas, & sanctas telis aranearum posse cōparari: que madmodū. n. telę aranearū muscas tm̄, & minutissimas quędam aīālia cōprehendunt, qđ aut sunt aliquāto grādiora, si eiusmodi telas offendāt, confringunt, ac dilaniāt; sic ubi modica uiget iustitia, et ubi pro rōne uoluntas dominatur, facile franguntur leges vtcūq; iustissimę, ac sanctissimę, & nō nisi paupes, ac debiles comprehendūt: cōparat hoc loco Esaias cogitationes, & consilia Iudęorum aduersus Christū telis aranearū, qđ licet summo sint confecte labore, et magno artificio, nihil tm̄ illis profunt, quia leuis aura illas confringit, ac dissipat. Sic Iudęorū inuenta cōtra Christum fuerūt frustanea. Dolos concinnātes, & falsas texentes adulationes, putarūt se morti cū tradituros, & aliquā sibi ipsis afferre cōmoditatē, & ex suis conatibus opulentū aliqđ p̄fidium, ac dominium comparaturos, sed nihil

nihil tādē illis euenit, nudati sūt. n. superna beneuolentia, & saluatorē suū. i. Xpū prorsus abiecerūt. Sed priusq; vltterius p̄grediar non est omitteuda sup illis uerbis: *cōcepit labrem, & peperit iniquitatem* D. Cirilli qui per laborē videtur intelligere inuidiam, quoniam, qui hoc morbo afficitur, uerē dicitur laborare, & tabescit, & quodammodo consumi Quia ergo Iudęi, inuidia cōmoti erāt aduersus Christū, nunq; destiterunt struere & moliri insidias aduersus eū, quosq; tandē peperūt iniquitatē & cogitauerūt illā occidere, dicētes, cōdenemus illū, quia cōtrarius est operibus nostris: quo peccato laborāt penē oēs, qđ suas cogitationes, labores & cōsilia figunt in huius mūdi cupiditatib; ut sūt opes, gradus, & dignitates, pro quibus obtinēdis pleriq; veneno aut aliis artibus, & insidiis machinātur in necē, & perditionem aliorum quę omnia facillē tolluntur, & labascūt, neque firmitas ulla in illis reperitur.

Nota et penes metaphorā aranearū, qđ nō immeritō D. Greg. cōparat fiduciā earū fiducię, hypocritarū, quia omne, qđ ad obtinēdā gloriā magna animi cōtentione operātur, vterus mortalitatis vitę, dissipat, & quicquid homo fictus, & hypocrita cō labore peregit, humani fauoris aura tollit, & dū appetitu laudis opus defecit, quasi in vterū labor euascescit. Et licet quicūq; vterus vitę terminū, hypocritarum laudes, & facta pdurant, quia tamen per hęc Dei laudem non querunt, bona ante eius oculos numquam fuerunt. Penes metaphoram ad ductam de ouis aspidum nota etiam qđ trifariā eiusmodi oua possūt nobis obuii, vel qua tm̄ oculis percipiuntur, vel ut frāguntur: aut tertio velut comeduntur: sic deprauis operib; & humanis actionibus cōtingere solet. Si quis. n. oua aspidū foris tm̄ aspiciat, ea quidē sūt alba, oculis grata atq; speriosa, intus verō sūt plena veneno. Dū postea sic foris cōspecta rumpātur, & frāgātur, statim putorem teterrimum, fetoremq; horribilē emittūt; quę si postremo comedantur certissimam mortem conspiciuntur in ferre, sic & flagitiosis hominibus, dubio procul contingere sepissime visum

est; etenim quicūq; aliqua nobis proponūt consilia, quę tamen si primo aspectu videantur utilia, sunt tamen maxime pernicioſa, & si quis ea apparētī specie bonitatis attractus, voluerit penitus discutere, & quęcūque inde mala proueniant examinare, fetida, noxia ac ignominiosa fore deprehenderit. Quod si postmodum voluerit ea perficere, & executioni mādare, nulli dubium mortem sibi ineuitabiliter conficiet. iuxta Billud dictum prophetę. *Qui comederit de ouis aspidum morietur, & quod confortū est erumpet in regulum.* Dicitur *lib. 1. s. mo. 1. ap. 8.* enim Diuus Gregorius oua aspidum rumpere, est prauis hominibus malignorum spirituum consilia, quę in eorum cordibus latent peruerſis operibus aperire, & qui comederit ea immundorum spirituum consilia dicitur recipere, & animę uitam in seipſo occidere. De regulo quoque dicit, quod rex serpentum appellatur, per quem figuratur Antichristus, qui est princeps, & caput reproborum, & quod huiusmodi serpens non morsu perimit, sed statu consumit, id quod verē, & propriē spectat ad Diabolum, qui in reproborum cordibus, insidiarum suarum aspiratio nibus in nostris mentibus ex amore vitę temporalis congerit astum multiplicitum cogitationum. Sequitur dein de rextus. *Pedes eorum ad malum currūt et festinant.* Quoniam propheta capit enarrare peccata, & transgressiones Iudęorum, breui nunc ostendit iusto dei calculo hęc omnia fuisse passos. quia à Dei conuictione fuere seiuncti, & summam ostendit omnes eorum cogitationes, omnia consilia, & opera ad malum tendere, dum inquit. *Pedes eorū ad malum currunt, & festinant, ut effundant sanguinem innocentē, cogitationes eorū cogitationes inuiles, & vastitas, & cōrtio in uis eorum.* Hęc eadem reuulit Dauid ps. 13 d. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, contritio, & inſollicitas, in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt, & paulo supra in eodem psalmo loquitur de eisdem dicens. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosē agebant.

Expositio
D. Cyrilli.

psal. 13.

agebant, venenum aspidum sub labiis eorum, quorū os maledictione, & amaritudine plenum est. Hęc eadem uerba desumpsit Paul Apostolus in epist. ad Rom. cap. 3. Sed reuera quę hic enarrantur non delicta solum, sed poenas & supplicia ipsorum delictorum potius nuncupauerunt; dum enim inquit. *Vastitas, & contritio est in vis eorum*, magnam certē miseriam, & infortunatē illis inuectam esse demonstrat, & quod postea subdit. *Es uiam pacis nesciunt, & non est iudicium in gressibus eorum* nōne id, res est infelicissima, & penē summa aliorum malorū? nec mirū, quod uiam pacis nescierunt, cum reuenerint, & eiecerint pacis auctorem, qui est Christus dominus. Ipse enim est pax nostra qui fecit utraque vnum. Sic etiam cum dicit. *Non est iudicium in gressibus eorum* quia scilicet ignorant quid agant, quocant, & cuius rei gratia laborant, ac operantur. *Non est iudicium in gressibus eorum* dicit Cyrillus per iudicium intelligit Esaias iustitiam, seu conuersationē maxime legibus conuenientem, & a calumniis prorsus inuicem, quod nihil est aliud, nisi vitę innocentiam, & integritatem retinere. Quidam alii dicunt. Non est iudicium in gressibus eorum, quia scilicet non est Christus, qui est via veritas, & uita in vis eorum. Propterea David rogabat Deum dicēs. *Dirige gressus meos in semitis tuis*, ut non moueantur vestigia mea. Et alibi: *Iudicium, & iustitiam in Iacob tu fecisti*. Cum uerō dicit. *Vastitas, & contritio in uis eorum*. Sensus est. Non quod ipsi dumtaxat alicui miserię, & calamitati sint obnoxii, sed etiam ipsos fore alii, qui eorum mores, & consilia sectantur causam perditionis, & uastitatis, quia scilicet ipsi uastant, concutiunt, & perturbant omnia quocumq; vadant, & ubicumque maneant etiam si in lectulo, uel domi quiescant; quippe qui nihil unquam nisi malum meditantur, & omnia eorum consilia, & actiones tendunt ad malum nec modo contra Deum, aut contra proximum, uerum & contra se ipsos, & sibi ipsis ferunt iniuriam. Sic dicit Cyrillus. *Quę impię, & audacter parauerunt, contritio*

A nem, & miseriam sibi ipsis, & aliis confauerunt, quocirca bene sequitur in textu. *Semita eorum incuruatae sunt eis, omnis qui calcas in eis, ignorat pacem*. Semitę eorum incuruatae sunt, a recto descuerunt, obliquatae sunt, neq. per eas ad uerum finem peruenerunt. Non erant quidem hęc semitę sua natura incuruatae, sed propria uoluntate declinarunt, & omnis qui calcas in eis, qui scilicet libenter perambulat, & figit pedē in eis, ignorat pacem, non ambulat per uiam rectam, & per eam quę ducit ad pacem id est ad Christum; & reuera uiam pacis nescierunt, quia scire noluerunt, interitus, & mortis sibi met foueam fodientes. *Propter hoc elongatum est iudicium a uobis, & non appropinquat uobis*. Aliqui textus emendatior sic habent. *Propter hoc elongatum est iudicium a nobis* si priori modo legatur, loquitur hic propheta aduersus Iudęos, & qui sui temporis, & qui post eos erant futuri: si uerō legatur altero modo, dicendū est prophetam in persona eorum de quibus loquebatur sermonem habere, ut & ipse met se se illis annumerans, qui agnoscentes suos errores, & impietates & mala quę inde sequuntur de respiciencia non nihil cogitantes fatentur, ac protestantur se luorum malorum causam fore, & cur a Deo non queant exaudiri, si forte Deus conuertatur, & illorum misereatur. Summa dictorū est. Multitudo peccatorum, grauitas, & frequentia eorum cum uana fiducia sui in causa fuere, quod tur malis, periculis, & aduersitatibus fuerunt obnoxii & sic perpetuo futuri, nisi respiciant, & agnoscat Deū & filiū eius Iesum Christum atq; ob id loquitur sepe in hoc capitulo in tempore futuro, ut hinc indicetur eosdem fore Iudęos, & itidem facturos in singulis etatibus; at qui non solis Iudęis sed nobis omnibus possunt conuenienter aptari si eadem fecerimus. Dicit ergo. *Propter hoc elongatum est iudicium a nobis*. Iudicium inquam, quo Deum nobis semper affuturum putabamus: Congruum namque erat ne praemereremur ab hostibus, nos qui sumus populus eius adiutus iri: at quia nos posuimus obiectiones a nobis, & elongatum

Tertia pars huius cap. ubi refertur horum peccatorum poenitentiam. Tex. 3.

Psal. 16.

Psal. 98.

Eratum est iudicium, elongatum inquit a Iudęis & nobis & nunciatum gentibus, ut supplet D. Hier Sed nota, quod propheta dicit iudicium esse elongatū non autem penitus sublatum, ne scilicet spe omnifariam destituerentur. *Et non apprehendes nos iustitia*, id est obsecrata nostra non est nobiscum iustitia, non cognouimus eam. longe sit a nobis, neque attingit limina nostrarum domiorum: aut dicas iustitia non apprehendit nos, id est non appropinquat nobis. Et sequitur querimonia, seu potius lamentatio illorum, a quibus elongatum est iudicium Dei, & dicunt. *Expectauimus lucem, & ecce tenebra, splendorem, & in tenebris ambulauimus* &c. usque ad illam partem. *Rugiemus quasi* &c. Nos inquit putabamus Deum nos ab hostibus liberaturum, & eos penitus a facie sua proiecturum, & tamen affligimur quotidie magis, ac magis, & supra modum persecutiones patimur. Propterea dicunt. *Expectauimus lucem*, id est Dei fauorem, & auxilium, & ecce tenebra, id est aduersitates angustię, & perturbationes animi: *expectauimus splendorem*, id est libertatem, & securitatem, & in tenebris ambulauimus, nescientes quid nam tot in calamitatibus, ac rerum difficultatibus nobis foret agendum. *Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus impigimus meridie*, in media parte diei, quando solis circulus medium cælum tenet, radios intensissimi caloris, & uelut opulentiore splendoris copia collustrat omnia. *In caliginosis uersabimur*, aut uersati sumus tamquam mortui, qui latitant in sepulchris, aut in foueis terrę detinentur: Iudęi quidem aliqua ex parte iactari poterant se aliquando expectasse lucē, & apparuerunt tenebrę, audierunt enim hunc prophetam dicentem Surge illumina Hierusalem, quia uenit lumen tuum, & gloria domini super te orta est, Nonne etiam Iudaicę Synagoge præsides dicebant Ioan. 7. Numquid e Galileę Christus uenit? Nonne scriptum est: Et tu Bethseem terra Iudęa nequam es minima in principibus Iudęa ex te enim exiit dux qui regat popu-

Ioan. 7.

A lum Israel. Qui tamen scilicet Iudęi cum haberēt eiusmodi scripturas, sicut cæci palpabant parietem, id est uerbatū, & folia scripturarum apprehenderunt non sensum, palpabant parietem sicut cæci, sed non uidebant quid intra parietem contineretur. & latitabant in sepulchris tamquam mortui, quia scilicet erant mortui peccatis. Gentes autem expectantes, & expectantes lucem una cum propheta David dicētes. Emitte lucem tuam, & ueritatem tuam, istam utiq; impetrarunt, & possederunt. expectabant splendorem, id est spiritus sancti gratiam, & irradiationem de tenebris in lucem prodierunt. *Rugiemus quasi* Vrsi omnes, & quasi columba medianans gememus, expectauimus iudicium, & non est saluētem, & elongata est a nobis. Rugiemus quasi Vrsi omnes. Prædicit Esaias præter alias calamitates quod futurum est de Iudęis post passionem Christi: quando scilicet ab exercitu Romano erunt obsessi, & in mediis hostium cuneis, ac in extremis rerum difficultatibus uiderint se fore constitutos. *Rugiemus inquit omnes tamquam Vrsi, & quasi columba medianans gememus*. Coniungit vrsos cum columbis, ut notet crudelitatem, seuitiam cum maxima humilitate, & timiditate coniuncta: erant enim Iudęi ferri, & immanes aduersus humiles, & abiectos; pauidi uerō, ac trepidantes, penes eos, qui fortiores erant, & ualentiores; et sic respectu aliorum erant uelut vrsi: respectu aliorum uelut columbę gementes: columbę enim nullam uocem emittunt, sed gemere, et secum ipse loqui uidentur. Cyrillus notat et ipse eundem hominem ob diuersas conditiones, diuersa nomina fortiri: unde Iudęi vrsi pariter, et columbę uocantur: Vrsi quidem propter immanitatem, & rabiem, quā afficiuntur dum orbi fuerint suis catulis: columbę uerō, quoniam sicut columbę suis nidis insidentes subinde murmurant, & lugubrem quasi uocem emittunt. sic fecere Iudęi, qui destructa, & uastata eorum regione una cum ciuitate primaria, ipsoque templo concremato mentē te ferina, ac belluina in eos, qui sustulerunt

Iudęi vrsi, & columbę uide quomodo

runt eam affecti fuere, & velut vrsi rugiebant atq. hoc illis accidisse intra seipfos meditantes, ceu columbæ gementes: vnde non absq. Dei spiritu fuit predictum à quodam ex prophetis; Et erunt in montibus ceu columbæ querelantes, & Osee 7. Erat Ephraim columba amens, non habens cor. Et certe crudeliter stulti dici poterant Iudei, non enim illis inerat Christianæ prudētiæ mansuetudo, quando negauerint prudentiæ, & sapientiæ verum authorē, & cum, qui diligentes se mites reddidit humiles, & mansuetos. Alii dicunt, Iudeos vocari Vrsos ob odium, & crudelitatem qua profsequuntur Christianos: columbæ verò propter eorum loquacitatem. D. Hier. dicit Iudæos esse velut columbas meditantes, & gementes, quia absque sensu, & intelligentia scripturarum tantum verba meditantur, quæ etiam decapant memoriter, quæ admodum columbæ gementes, & cantare dicuntur. Deinde sequitur. *Expectabimus iudicium et non est, saluē supplicem expectauimus. & elongata est à nobis,* quia migravit ad gentes. Expectauimus inquam iudicium, quod scilicet Deus facturus esset de his, qui nos persequuntur hostibus: vel expectauimus iudicium, hoc est iusticiam nobis conferendam per Christum, & non est, non comparuit, non affuit nobis, non dum apparet saluē expectauimus, id est liberationem hoc est eundem Christum, qui est salus, & iusticia nostra, & procul recessit à nobis; quippe qui duri, crudelēs, & immitigeri existimus: & ipsimet (loquitur enim propheta, ut prius in persona eorum palam asserentium se de Deo nulla ex parte conueniri posse, neque eundem quouis pacto fugillare) dicentes. *Multiplicatę sunt enim iniquitates nostra coram te, & peccata nostra responderunt nobis,* vsque ad illam partē. *Et uidit Dominus &c.* Fatentur ergo Iudæi corā Deo, in conspectu suo, eo sciēte, & aliquamdiu dissimulante propter poenitentiam se multas iniquitates commissis: neque veritas esse eundem Deum suis sceleribus frequenter appetitis ad iracuēdiam prouocare, & peccata nostra (inquiunt) responderūt

A nobis id est testimonium tulerunt contra nos, ita ut nullo pacto ea negare, vel excusare possemus, quia scelera nostra nobiscum sunt, atque ideo celare nequimus, & iniquitates nostras cognouimus quippe quæ non sunt adeo leues, & exiguæ quod ab oculis nostris abscondantur: peccatum .n. meum dicebat David psal. 50. contra me est semper. Et ne videretur propheta gratis ea dixisse, quibus Deum offenderat peccatorum genera singulatiim enumerat. d. *Peccare, & mentiri contra Dominum, & auersi sumus ne iremur post tergum Dei nostri, ut loqueremur calumniam, & transgressionē concepimus, & locuti sumus de corde verba mendacii.* D. Hieron. existimat hæc ad tempora Christi referri debere scilicet peccare, & mentiri contra Dominum, & quæ sequuntur: Nam dicebant scimus quod Moyse locutus est Deus hunc autem nescimus vnde sit, quo dicto videbantur ipsum abiicere, nec velut Messiam velle recipere: fuerunt etiam locuti aduersus ipsum, calumniam cum dixerunt. In Beelzebub principe Demorum eicit Demonia: quem admodum etiam cum dixerunt. Non est hic homo à Deo qui sabbatum non custodit, sed quamquam D. Hier. sententia mihi valdē probetur, non existimo tamen quicquam absurdi si & hæc eadem per eorum ora versarentur longē ante tempora Christi aduentus. cum prius illis temporibus, & longē prioribus statibus eorum esset omnino corruptus, & deprauatus, vt vidimus hucusque in præcedentibus. D. Thom. occasione horum verborum distinguit, & recenset varios modos, vel saltem præcipuos, quibus hominum genus solet delinquere committendo, ut milles dictum est, videlicet corde, ore, & opere, cum uerò omnimodum quæ iubemur facere, quo ad hoc genus peccandi (dicunt ipsi) auersi sumus ne iremur post tergum Dei nostri: Quoad peccata quæ & contra Deū *linguēmus, & proximum, & contra Neges diuinas commissione,* committuntur, dicit propheta peccare, & *omissionē* et mentiri contra Dominum, & mendacem facere Deum, cum tamen solus Deus verax, omnis autem homo mendax; peccarunt nempe miseri Iudæi

Psalm. 77.

dæi contra Dominum, quando tradiderunt ipsum Pontio Pilato præfidi: mentiti fuere, quando dixerunt ipsum esse reū mortis; Vnde ps. Dilixerunt eū in ore suo, ut quando dixerunt ei magister scimus quia uerax es, et uiam Dei in ueritate doces, & tñ lingua sua mentiti sūt ei. Postremo *concepimus, & locuti sumus de corde uerba mendacii.* i. calumnias, falsitates, & commenta, quæ prius in corde concepimus, deinde procaciter, & absq. freno locuti sumus ac si essent uera, non modo aduersus Deum, verum etiam aduersus proximum, et contra legem. Vnde rectē sequitur. *Et conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit quia corruit in platea ueritas, & aquiritas non potuit ingredi, & facta est ueritas in obliuionē, & qui recessit a malo præda patuit.* conuersum est inquit iudiciū retrorsum, iudicium inquam nostrum, quia à scopo aberrauit, obliquatum est neque amplius iusta, et recta iudicat, sed omnia sinistrorsum: ubi apparet peccatum esse causam alienationis iudicii. At si de iudicio Dei loquamur, & illud quoque conuersum est retrorsum, quia exigentibus nostris culpis, iudicium dei conuersum est retrorsum, quia, uide licet, non amplius pro nobis exercetur, neque nos amplius fouet, atque defendit, sed alienos potius, & gentes, quæ non cognouerunt Deum: Alii dicunt Conuersum est retrorsum iudicium, quia scilicet recessimus ab euangelio & iustitiā longe stetit, quia uidelicet, eam reiecit: vel iustitia, id est salus, et libertas à nobis amota est, et deducta ad gentes, & hoc ideo quia corruit in platea ueritas, & equitas non potuit ingredi: clausæ quidem erant fores animi nostri, neque poterat ullo pacto animus noster in ueritatem incumbere, aut aliquantis per inclinari: sed potius detestari, et odio habere quod autem in platea ueritas corruerit; patet ex ps. 54. ubi dicitur. Nō defecit d. plateis eius ueritas, & dolus: & ibidē: uidi iniquitatē, et contradictionē in ciuitate dicitur autem in platea ueritas corruere, uel quia palā, & apud omnes erat exosa, et penitus deiecta, ut quia ubi magis uigere, et exerceri debuerat minus, aut nihil omnino

Psalm. 54.

ueritas in platea corruit.

A uidebatur minus .n. corruisse diceretur, si in aliqua priuata domo, aut in quodā angulo defecisset, sed cum defecerit ubi est cōcurfus celebritas hominum magis corruit: uerū sponsa in canticis quæ fuit sponsa per uicos, et plateas, & Osee 4. numquam inuenit, vnde Osee 4. non est ueritas, nō est misericordia neq. scititia dei in terra nec mirum quod in platea corruit ueritas, quia lata, & spatiosa est uia quæ ducit ad perditionē. D. Hier. Et facta est ueritas in obliuionē, id est nulla est amplius eius cognitio, et recordatio, abscondita est, non patet amplius, et de ea quasi non sit, nullus habetur sermo. Postremo *qui recessit a malo præda patuit,* quia scilicet noluit acquiescere consiliis malorum, neq. eorum uias sequi, et ab eorum societate penitus secedere, et elongari, *præda patuit,* hoc est fuit in direptionē omnibus, nemo illū ferre poterat, persequebantur omnes, et quisq. nitebatur eū uerbis lacerare, ac dilaniare. Vera quidē sunt ista (ut rectē admodum scripserit ille) obsequium amicitias ueritas odium parit: quamquam nonnulli existimant hæc uerba fore Iudæorum consentium, peccata sua, & redeuntium ad Christum: uerum quod mox scriptum est, ueritatem in plateis corruisse, alqui ueteres trahunt ad tempora, quæ contigerunt post Christi passionem, quibus prædicatio euangelii in Synagogis, & in plateis erat multiplicata impedita, nec poterat Iudæorum ianuas, ac templa ullo pacto ueritas prædicationis introire, & qui ex Iudæis à tanta impietate aduersus Christum recesserunt, prædæ patuerunt; quando quidem omnibus tormentis, & cruciatibus subicit cogebantur. Sed nihil minus contingit apud Christianos, ut dicit Aug. supra psal. 90. apud quos qui uolunt esse meliores, et diligentiores ab aliis Christianis inculcantur, et audiunt uerba aspera, et deridentur, quasi ipsi uelint uideri aliis meliores, & et sanctiores, ut uerum sit quod ait propheta. Qui à malo, recedit, præda patet, et huic discrimini subicitur: Quæ admodū Ioa. 9. insultabant Iudæi cæco à natuitate, i. peccatis natus est totus et tu duces nos? sic etiam Christo similia uerba

Osee 4.

Psalm. 90.

verba dicebant ut refert B. Hieronim. super hunc locum. Propterea sequitur in textu. *Et uisit Dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium &c.* Nunc loquitur propheta, postquam recensuit, & diligenter animaduertit quoscunque, & quotcunque supra diximus errores, ex persona sua, cum hactenus fuerit locutus in persona populi agnoscantis, & confitentis errata sua, & multas eius transgressiones & miseras inde sequas. Vidit inquam dominus, & malum apparuit in oculis eius, idest multum sibi hoc facinus displicuit, & male habuit, nullum, qui sui causam tueretur fuisse repertum quique ultionem sumeret de inimicis suis, quia non est iudicium: displicuit inquam vehementer ipsi Deo, qui veritatem tueretur iudicium, & iustitiam diligeret, equitatem sequeretur, repertum fuisse neminem, ut uerum omnino constiterit illud fore quod psal. 13. *& alibi d. Dauid: omnes declinauerunt simul, non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum, & quod hic idem vates primo capite sui operis protestatur. Rursus etiam uidit quia non est uir & aporiatus est quia non est qui occurrat, & saluauit sibi brachium suum, & iustitia eius ipsa confirmauit eum.* Vidit inquam, quia non est uir, supple se praparans, & accingens ad salutem hominum, & aporiatus est Deus, idest contristatus, dolore affectus à se ipso quodammodo reprehensus, quia non est qui occurrat, & obuiam eat tormalis, tot ruinis, & iacturis humani generis. Aporiari dicunt aliqui significat herere, perplexum esse in opem consilii fore, & ipse Deus voluit differre, & expectare, si quis unquam occurreret, & saluaret, & tandem nemo fuit inuentus, qui occurreret protegendo, vel saltem intercedendo, aut dignas de hostibus poenas fumendo: *Vnde saluauit sibi brachium suum, & iustitia eius ipsa confirmauit eum.* Cum iraque uideret Deus nullum ei occurrere uirum probum, & iustum, qui eum tamquam iratum placare aut opem implorare, & assistis opem ferre posset, *saluauit sibi brachium suum*, idest cogitauit humano generi salutem afferre in brachio suo,

4 Pars cap.

2 psalm. 13.

A uel per brachium suum, idest per filium qui est uirtus, & potentia patris iuxta illud dictum apud Lucam frequenter adductum Fecit potentiam in brachio suo: saluauit (inquit) sibi brachium suum. id. non expectatis precibus, & intercessionem illa alicuius solus ipse suæ uirtuti innoxius salutem peperit suis, hostesque humani generis prostrauit, & peruertit: ut uerum sit quod dixit Pau. Nō ex operibus iustitiæ que fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. *Et iustitia eius ipsa confirmauit eum*, idest stabiluit propositum, & decretum suum super salutem generis humani, sua eius iustitia, que summa, & inuincibilis est, nullam habens labem, & prorsus incomparabilis confirmatus est in sententia sua in eterno suo, & immutabili decreto, ut hominem antea rebellem, impium, et iniquum aliquando seruaret, et pernicaces ac obitantes deleteret. Diuus Hieronymus sic exponit. Brachio suo, atque iustitia siue misericordia confirmauit eum, ut qui uoluerint ab errore conuerti tam Iudei quam Gentiles, et quicumque Deum offenderunt, non suo merito, sed Dei clementia conferuentur: Vidit ergo Deus quia non est uir ut supra etiam dixit. *Veni, & non erat uir, uocamus, & non erat qui audiret.* Sed nota cur unum tantum uirum desiderauit qui sibi irato possit occurrere & non plures? Respon. hoc ex immensa Dei misericordia prouenire, quia fretus remittit interdum uniuersę ciuitati crimina propter vnum solum, qui in ea iustus fuerit inuentus: si quidem dixit per Hieremiam prophetam capitulo. 5. Circuite uias Hierusalem, & aspiciate, & considerate, & querite in plateis eius, an inueniatis uirum facientem iudicium, & querentem fidem, & propitius ero ei. Promisit etiam Sodomis se ignis supplicium illis remissurum, si quinque iustos apud se habuissent, idest vnum iustum in vnaquaque Ciuitate; considerauit igitur, & non fuit uir, non fuit defensor. Nec mirum iustus enim cum furorem ire dei cōsopiat, & solus valeat ac possit cum placare, illos semper defendit

Tit. 3.

Hier. ca. 6.

fendit pro quibus exorauit. Notandum etiam, cum dicit propheta. Et uidit Deus quia non est uir. Videre Dei bifariam. *Hieremia condolere iuxta illud Hier. Vide Dñe uer. cap. 1.* afflictionem nostram, & quā. idem est quod punire. iuxta illud Deut. 32. Vidit Dñus, & ad iracundiam concitatus est: hoc loco potest sumi utroque modo, iuxta varias interpretationes. Et quā iam (ut diximus) Deū cū non uiderit adesse uirū, qui ei tāquā irato occurrat, decreuit brachio suo saluare mundum perditum, & in his aliqua ex parte Israelē: non. n. radicitus illum sustulit, sed reliquias seruauit, idcirco uidit ut saluaret. Quo autem commodius id fieret. *Indutus est iustitia ut lorica, & galea salutis in capite eius: Indutus est uelut uisionis, & opertus est quasi pallio Zeli:* Indutus est inquam iustitia ut lorica, que totum corpus tegit, ut hinc intelligas, quod si nō polleret iustitia, & redundaret in omnes partes, nihil unquam fuisset in homine Christo. His armis hortabatur Apostolus nos muniri aduersus diabolicas tentationes eph. c. 4. Coopertū est caput galea salutis, quoniam salus omnis pendet a capite Christo, uel a capite Christi, quod est Deus: Aut in capite, posita erat palea salutis, quia nihil magis aut prius peroptabat Christus, quā salutem humani generis: quemadmodum in cruce postus clamans dicebat: sitio, scilicet salutem humani generis: *Indutus est uelut uisionis*, ut uindictam sumeret de primis, ac precipuis humani generis inimicis, ut peccato, morte, diabolo, & inferno, & præter hos, de pertinacibus Iudeis, & de ceteris infidelibus, ac hereticis, qui persequuntur Christum, & Ecclesiam. Indumenta quidem, quæ uisionis, & uindictæ deseruiebant; præfigurabant ea, quæ intus apponuntur, nec ita foris apparent, ut notetur Dei actiones, quibus uisciscitur nostras præuaricationes esse aliquantulum occultas, quia si non irascitur, & punit quantum posset, & nos quoque mereremur: & frequenter nos punit, quā nihil tale cogitamus, aut expectamus. *Et opertus est quasi pallio*

Caput Christi est Deus.

A zeli, quia quicquid operabatur Christus in laudem, & gloriam patris sui, pro salute totius mundi, & pro ultione inimicorum suorum operabatur quo zeli pallio Christus opertus, & alijs armis præcinctus, & armatus, tamque fortis bellator accessit ad pugnam cum potentissimis hostibus, cum illis nullam unquam pacem, aut inducias habiturus, ad quod prælium regius Propheta prouocabat. d. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, ut sic armatus sicut ad uindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, & uicissitudinem inimicis suis, in suis uicem reddet. hoc est gentibus quibusque; remorsissimis, & à Dei cultu prorsus aberrantibus uicem reddet. Sed hanc uicem, seu has uices, alio modo intelligit D. Hier. & alio modo alij: sic. n. d. ille: in suis uicem reddet, hoc est uerbis Iudeorum, quæ uidebant esse uelut in suis, ab omnibus perturbantibus, & tutæ, reddet uices, quæ sicut Iudei exarserunt aduersum nos, & nullis insidijs, aut machinis percerunt, quod nos funditus euerterent ac deleterent: sic facit filius hominis cum eis, & aduersus eos. Dñt alij, uerbes Iudeorum appellatas in suis; quia regio illa est intra maria. Liranus et D. Hier. pñt et in suis intelligi homines pueri quæ sunt in fluctibus huius seculi: & à cęlesti ciuitate longissime absunt. Alii uero exponunt, quod in suis reddet uices. i. gentibus à Dei cultu alienis, quæ Deum ignorabant, & quibus unquam uis, ac rationibus eius cultum detestabantur, reddet uices, i. bonum pro malo, quia, u3, eorum Deos delebit, & in nihil rediget, & ad uisus Dei cultum eos reducet, ut ei tñ deseruiant, quæ antea sepe blasphemauerunt. Cum ergo prius de uindicta quasi retributione indignationis inferenda hostibus suis, loquitur Propheta, accipit retributionem, cum par pari referat, i. malum pro malo. Cū uero subdit. Et uicissitudinem inimicis suis, aut in suis uicem reddet, accipit uicissitudinem pro retributione boni pro malo: atque id primū uerissime contigit, quā post Christi passionem exercitus Romanus deuastauit omnem Iudæam: Deinde cum iudei Romani, & aliæ gentes incullerent, ac uero Deo in senſe susceperunt fidem, & suere

Psal. 44.

In suis uicem reddet.

D. Hieronymus.

& fuerit conuersus ad Christum, et aliud vita genus iugiter apprehenderunt. fuerunt reddite vices & facta restitutio alio modo, scilicet redditum bonum pro malo, quare &c.

Sed nota, quod multiplex est retributio, ut dicit Aug. super ps. 108. sed longe deestabilior, et magis damnabilis ea est. qua reddimus mala pro bonis, de qua conquerebatur David ps. 34. d. retribuiebant mihi mala pro bonis: sed quando que conuenit reddere mala pro malis, quemadmodum nunc vidimus, quod Deus reddidit Iudæis vicissitudinem, hoc est mala pro malis, quemadmodum n. ipsi turpiter, & impiè persecuti sunt Christum, & occiderunt eum, neque voluerunt vnquam penitere, & ueniam petere, Deus puniuit eos, per exercitum Romanum, et per uarios modos, ac uias. Verum est discrimen inter ultionem, & vindictam, quam expetit Deus de malis hominibus, & quam expectant homines de suis inimicis, quoniam quando punit Deus, non hoc facit delectatione alienè miserie, quod est malum pro malo, quemadmodum faciunt etiam boni Iudices, sed hoc facit dilectione iustitiæ, quod est bonum pro malo. Sed perfectiorum est reddere bonum pro malis. Aliorum quorumcumque bonorum proprium est non reddere mala pro malis. At pessimorum, est reddere mala, pro bonis. Perditorum, est non reddere bona pro bonis. Et ingrati quidem hominis hoc uitium est. Eorum uero, qui aequaliter boni sunt, officium est, reddere bona, pro bonis, sed reddere mala pro malis potius est officium malorum hominum, quam bonorum. Si utique id faciunt non amore iustitiæ, sed ob prauitatem moris, & ingenii, qua ratione nequaquam putandum est Deum retribuuisse malum pro malis, Iudæis, pariter ac Romanis, et quibuscunque de detractoribus gloriæ, & nominis sui quare cum dicit hoc locum Esaias Deum redditurum vindictam, & retributorum vicissitudinem hostibus suis, nemo existimet Deum uelle uicisci priuatas iniurias, sed quod dicit Propheta, quia Dominus, uidit, & in oculis suis apparuit malum, quia non est iudicium, &

Aug. super psal. 108. Retributio multiplex.

Licet quandoque retribuere mala pro malis.

propterea subdit in textu, quod indutus lorica, & opertus pallio zeli processit ad vindictam suorum inimicorum. Sed quemadmodum mox dicebamus quibusdam reddidit malum pro malo, ut puta obstinatis, & omnino deprauatis hominibus: quibusdam uero reddidit bonum pro malo. Quod autem suapte natura non consueuerit Deus reddere malum pro malis, testatur Dauid psal. 7. cum inquit in persona Christi. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Quibus uerbis uult innuere Propheta maioris virtutis, & patientiæ, esse nec ei mala rependere, qui acceptis beneficiis reddidit mala pro bonis, quam si nullo ante accepto beneficio nocere uoluisset. Si ergo reddidi retribuentibus mihi mala, qua in re non sum imitatus silentium, taciturnitatem, ac patientiam, quam Deus pro me operatus est, decidam meritò ab inimicis meis inanis, quoniam inaniter se iactat, qui cum et ipse homo sit, cupit se de homine uindicare. Qui uero rectè perspexerint iustitiã, et iudicium Dei, qua ratione se habuerit erga varias hominum conditiones, & ingenia, quidam ab eo recedunt, quidam uero ad eum accedunt, ut hæc in textu, qui sequitur.

Et timebunt, qui ab Occidente nomē domini, & qui ab oriente solis gloriam eius: cum Ultima pars

uenit quasi fluius uolentis, quem spiritus domini cogit. Hic textus est profetice capituli.

Etò difficillimus, & obscurissimus, cuius rei argumentum est, quod innumeras ferè habet expositiones, sed quod rei ueritas habet, hic loquitur Propheta ex se ipso, cum prius fuerit locutus in persona populi. Dicit ergo quod posteaquam uidimus retributionem, quam fecit Deus de hostibus suis, & quo nã patet reddidit vicissitudinem inimicis suis, nunc explicat quid post hæc sit futurum, & inquit, quod erit tempus, quo ex omni orbis parte, plerique gentes timebunt nomen domini, & gloriam eius, & conuertentur ad eum. Timebunt inquam, non timore seruili, sed eo timore, qui est initium sapientiæ, ut habetur in ps. 101. Timebunt gētes nomen tuū domine, & omnes reges terræ gloriam

psal. 7.

psal. 108.

gloriam tuam, de quo timore multarent loca in factis litteris: sed hic satisfiat. explicat autem propheta, quo potissimum tempore etiam modicum timor occupabit, aut replebit mentes, & corda hominum, & inquit.

Cum uenerit, quasi fluius uolentis, quem spiritus domini cogit. sub his uerbis latet difficultas. hec opus, hic labor est.

Quis nam sit is, de quo loquitur propheta, qui cum uenerit quasi fluius uolentis, omnes gentes, quæ ab occidente, et quæ ab oriente, & denique ex quacumque uersu orbis parte timebunt nomen domini, et gloriam eius. Quidam fautores Hæbreorum, & Hæbrei ipsi dicunt prophetam fuisse locutum de Cyro Rege Persarum, cum uenit Babiloniam, de ipsius captiuitate liberaturus populum hæbreorum. Dicunt. n. eundem cum exercitu suo, tanquam fluium rapidum, & uolentem accessisse Babiloniam, & eundem populum ex illa diuturna seruitute liberasse. Alii dicunt prophetam fuisse hoc in loco uaticinatum de exercitu Romano, qui tanquam fluius uolentis accessit Hierosolimam, et expugnauit eam, tunc enim aliqua ex parte ceperunt Iudæi cognoscere errorem suum, & multas quas perpetrarunt iniquitates erga Christum filium dei. Et eiusmodi uerba possunt satis conueniēter exponi, quod scilicet spiritus domini, & uoluntas domini, iussio, et potestas eius coegerit, & quodammodo impulerit exercitum illum ad debelandos, et expugnandos Hæbreos. Quidam alii dicunt prophetam loqui de quibusdam gentibus, quæ quandoque mouent arma aduersus homines probos, et iustos, et Dei seruos: ueniunt inquam isti furore perciti, ut opprimant uiros bonos. Verum eos spiritus domini cogit, id est repellit, fugat et retrorsum abire compellit. Sic enim exponunt uerba illa. Cum uenerit quasi fluius uolentis, hoc est hostes & exercitus malignorum, quem spiritus domini cogit. Cogit inquam, uel eos qui uolunt infestare, et opprimere bonos uel impedire dominum Deum, ne uindictam sumat aduersus impios, et peruersos homines. Suet postmodum, qui particu-

Pangimus dicitur sic intellexisse.

lam istam referunt ad diem iudicii, quo scilicet filius hominis uenerit in maiestate sua redditurus unicuique secundum opera sua. Veniet inquam, uelut fluius uolentis, ut ex tempore, & præter omnem expectationem. Sic enim legitur Math. 24. sicut fulgur exit ab oriente & pariet usque in occidentem sic erit aduentus filii hominis. Cyrillus, & quidam alii moderni, ut Hector Pintus exponunt hunc textum de ira Dei quæ tanquam fluius uolentis, quem spiritus domini, iussio, et iudicium eius cogit, ueniet ad puniendum, et castigandum hostes humani generis, et quicumque aduersantur diuinæ uoluntati, & mandatis eius.

Omnis ista expositio possunt utique admitti, sed reuera ea mihi longe melior, et conuenientior apparet, quæ Hieronymus, et plerique aliquid admittunt, ac recipiunt, et hæc ea est, qua uaticinium istud refertur ad illud faustissimum tempus, et diem, quo factus est repente de caelo sonus, tanquam aduentantis spiritus uehementis, et repleuit totam domum ubi erant omnes discipuli sedentes, ut habetur in Act. 2.

Tunc enim citra omnem contouersiam uenit filius Dei, nouitiam Dei, ueritatis agnitio, et fidei protestatio, quasi fluius uolentis, absque ulla expectatione, et præcienntia, qui scilicet Dei filius tanquam fluius, uolentis agebatur, et cogebatur à spiritu domini, quādoquidem de eo legitur apud Esaiam cap. 61. Spiritus domini, super me, eo quod uinxerit me ad euangelizandum pauperibus misit, me.

At si quis uellet per fluium uolentem intelligere spiritum sanctum nulla est difficultas, quandoquidem perinde est, ut spiritus sanctus tanquam fluius uolentis super apostolos descenderit, ac si et ipse filius. Per spiritum domini postea fluium istum cogentem possumus intelligere diuinam uoluntatem, amorem, et charitatem, atque ipsam pietatem quæ deum impulit, et coegit ut mitteret spiritum sanctum, iuxta illum hymnum, quem canit Ecclesia in die Ascensionis, cum inquit Ipsa te cogat pietas ut mala nostra tu-

Math. 24.

Act. 2.

Esai. ca. 61.

Psalm. 147

peres. Dicitur enim spiritus domini cogere. i. impellere, & quodammodo vim facere, ut quàm celeriter, & citissimè filius Dei ueniret in mundum. Nec mirum, quod tam uolenter ad nos ueniret, quia sic etiam prædixit regius Propheta psal. 147. Velociter currit sermo eius. Velociter inquam, ueniet & uolentier, & ueniet Syon redemptor. i. redemptor ipsius Sion, uel ipsi Syon, et eis qui redeunt ab iniquitate Iacob. Vel dicamus qui redeunt ab iniquitate Iacob. i. Iudæi illi, qui conuertentur ad Christum, & ingredientur domum idest Ecclesiam, quam sibi dominus ab æterno

A preparauit. Hoc dicit Dominus, hoc est sedus meum cum eis. Id est hoc ego polliceor; et constanter spondeo, et affirmo, spiritus meus, qui est in te ò propheta, ò domus Iacob, ò pastores, et ministri Ecclesiæ, ò uos successores Patriarcharum, & Prophetarum, et Apostolorum spiritus meus, qui est in quocunque uestrum, et uerba mea que posui in ore uestro, nõ recedent de ore uestro nec de ore feminis uestris, & de semine feminis, et cūctorum, qui futuri sunt post uos, et legitime succedent. dicit Dñs, q nec falli nec fallere potest a modo, & usque in sæpiternum. Et sic est finis huius capituli.

CAPVT LX.

1. **S**VRGE, illuminare Hierusalē. Quia uenit lumen tuum, & gloria domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terrā, & caligo populos: super te autem orietur dominus, & gloria eius in te uidebitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. leua in Circuitu oculos tuos, & uide. omnes isti cōgregati sunt, uenerunt tibi: filij tui de lōge uenient, & filia tua de latere surgēt. Tūc uidebis, & afflues, mirabitur, & dilatabitur cor tuū quādo cōuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gētū uenerit tibi Inundatio Camelorū operiet te Dromedary Madian, & Epha: omnes de Saba ueniēt aurū, & thus deferētes, & haudē domino annunciātes. Omne pecus Cedar cōgregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabūt tibi: Offerentur sup placabūli altari meo, & domū maiestatu meæ glorificabo. Qui sunt isti, q ut nubes uolāt, & quasi colūba ad fenestras suas? Me. n. in sula expectāt, & naues maris in principio, ut adducā filios tuos de longe: argentū eorū, & aurū eorū cū eis nomini domini Dei tui, & sacro Israel quia glorificauit te: & edificabūt filij peregrinorū muros tuos, & reges eorū ministrabūt tibi. In indignatione. n. mea percussisti te: Et in recōciliatione mea misertus sū tui. Et aperientur porta tua iugiter: die ac nocte nõ claudētur, ut afferatur ad te fortitudo gētū, & reges earū adducātur. Gēs. n. & regnū, q nõ seruiert tibi peribit: & gētes solitudine uastabūtur. Gloria Libani ad te ueniet abies, & buxus, & pinus simul ad ornādū locū sātificationis meæ, & locum

6. **& locum pedū meorum glorificabo. Et uenient ad te curui filii eorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt uestigia pedum tuorum omnes, que detrahebant tibi, & uocabunt te Ciuitatem domini Syon sancti Israel. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat, qui per te transiret, ponam te in superbiam saculorum, gaudium in generationem, & generationem: & suges lact gentium, & mamilla regum lactaberis: & scies quia ego dominus saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob. Pro are afferam aurum, & pro ferro afferam argentum: & pro lignis as, & pro lapidibus ferrum, & ponam uisitacionem tuam pacem, & prepositos tuos iustitiam. Non audietur ultra iniquitas in terra tua, uastitas, & contritio in terminis tuis, & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor luna illuminabit te: sed erit tibi dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra sol tuus, & luna tua non minuetur: quia erit tibi dominus in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti, in perpetuum habitabunt terram germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam: ego dominus in tempore eius subito faciam istud.**

EXPLANATIO IN SEXAGESIMVM CAPVT ESAIAE PROPHETAE.

SVRGE, illuminare Hierusalem. Quia uenit lumen tuum, & gloria domini super te orta est.

Intentio propheta in presens cap. **I**n his uerbis citra ualens describenda præsit, et quodam modo gesus, iubilans, et exultans tanquam fuerint iam adimplete promissiones factæ Israeli loquitur propheta. Alii dicunt postquam in calce præcedentis capituli dictum est Syon redimenda, et dei spiritum nunc quæ ab ea recessurum, nunc ueremeter ei congratulatur, et summam eius felicitatem describit, cuius rei occasione, multa palam, et aperte de Christo mysteria præstantur. Non desunt alii tamen ueteres, tum mo. Ierni, q

M 2 pence

penes capitulū istud, aliā vidēt habere intentionē, sed ex cōtextu ipsius litterę diligēter exposite, planius apparebit in tētio prophete dicit ego. *Surge illumina re Ierusalē.* ista dictio Ierusalē addita fu it huic textui, quā inquit D. Hier. nō est in textu hebraico, quāvis in tex. lxx Intēptū sit apposta. Surge ergo tu Ciuitas Hyerusalē, aut Ciuitas Syō, q̄ cecidi sti, et in tenebris p̄strata iacuisi. Surge tu qui iacebas in Synagogis, et in maxi ma obscuritate cubabas. Surge iquā, et acie mentis in radios diuine claritatis intēde. Surge quę hacten⁹ obdormisti, et inani ocio torpere uidebaris, surge nō āplius dormites, ac intenebris igno rantia, et flagitiorum puluere iacere uelis. *Surge, et illumina re.* sic surge, ut il lumineris, nō. nā se ipsa poterat surge re, et illuminari, sed aliūde op⁹ erat ui res, et lumē recipere, oportebat n. liberū hōnis arbitriū moueri a deo, et sic mo tū recipere lumē gratie iustificātis. (ut docet Tho. 1. 2. q. 109. ar. 7. ad 1. Propterea subdit *Quia uenit lumē tuū.* Et gloria domini super te orta est. Sic etiā Baruch 5. p̄mittit hāc felicitatē ipsi Hyerusalē d. *Surge Hyerusalē. erista i excelso,* et circū spice ad Oriētē, et uide collectos filios tuos ab Oriēte sole usq̄ ad Occidētē. lu men istud fuit Christi saluatoris a luen tus, et eius glorię, ac maiestatis declara tio, quia ante eius aduētū tenebrę infi delitatis operiebant uniuersā terrā, et caligo peccatorū populos: gētes quidē ignorātia tenebris erāt inuolutę. popū li uerō Iudæorū, errorū caligine erant occupati, et iure quidē gētes tenebris di cebāt inuolutę. Iudæi uerō caligine, qm̄ sicut tenebrę adueniēte sole disp̄ gūntur statim, et abeunt, caligo uerō nō ita, ita adueniēte Christo, et eius doctri na p̄ orbē diffusa, facilius multō apphē derūt illi fidē q̄ Iudæi: Quarē adueniē te Christo sup̄uenit orbi lumē sacre do ctine et spiritualis intelligētię: quē ad modū Paul. 2. ad Cor. c. 4. d. Deus, qui dixit lumē de tenebris sp̄sē de scere, ipse il luxit in cordib⁹ nostris ad illuminationē sciētię claritatis Dei. Deinde adueniēte Christo accessit nobis, et in uer sa Ecclesię lumē gratię, quē ad modū Ioan. cap. 1. Erat lux uera, quę illuminat

Ex D. Hier.

Paul. 2. Cor. cap. 4.

Ioan. cap. 1.

A omnē hominē ueniētē in hūc mundū. Et paulo infra. Gratia, et ueritas p̄ lesū Christū facta est. Postremō adueniētē Christo, p̄ ipsum Christū cōfertur nobis lumē glorię, de quo lumine loquē batur Dauid ps. 25. In lumine tuo uide bimus lumen. *Surge ergo, illumina re Ierusalē, quia uenit lumē tuū.* i. Christus Dominus, q̄ quidē uocatur lumē tuū, non absq̄ rationabili causa, qm̄. sex te natus p̄ te primo natus, et p̄ tui salute a Patre in hunc mundum missus, et diū a patri bus tuis expectatus, ac requisitus: quem ad modū multos, et frequentes legimus clamores a sanctis patribus et missos, di cētibus. Veni domine, et noli tardare. Et Zacharias Pater Ioan. Baptiste. Nūc (inquit) Dimittis seruum tuum. in pace quia uiderunt oculi mei salutare tuū. dicitur ergo lumen tuum, quia prius tibi promissum, et tui gratia (ut diximus) in hunc mundum desititum.

C Quē ad modū ipsemet testatur apud Marth. d. Non sum missus, nisi ad oues, quę perierunt domus Israhel. Sed quoniam ipsi Iudæi non comprehenderunt istud lumen, idcirco fuit translatum, & transmissum ad gentes. Non ideo tamē sequitur, quod in crudelitas Iudæo rū fuerit in causa, quod gratia Christi di manauerit ad gentes, quoniam tamen si fidem apprehendissent, gentes etiam forent illam consequę. Ut notat Ca ieta. super cap. 11. Epist. ad Rom. Nec obstat q̄ Paul. dicat gentes misericordiā cōsecutas propter in crudelitatem Iudæorum quod aliud est loqui de facto, et aliud de possibili (dicit ipse.) Cum ergo dicitur. *Surge illumina re Ierusalē, quia uenit lumē tuum.* Quam quam de Hyerusalē terrena, et de populo Israhelico secundum carnem in telligi possit, et uerē dicendum Christum ad eos primitus missum, nihilominus, iuxta spirituale intellectum, per Hyerusalē intelligendam esse Ec clesiā primitiuorum ex Iudæis, et gentibus collectam, et consequenter eā dem Ecclesiā progressuram et dura ram usque ad consumationem sæculi et iuxta hunc sensum citra omnem scrupulum dicere possumus lumen istud, quod est Christus Dominus, fuisse

Matth. c. 10

Christus Iesus, gloria patris

Ioan. 17.

fuisse uniuersiusq̄ nostrum, & p̄ unū quēq̄ nostrū huc accessisse, fuit ergo lu men tuū, & lumē meū, lumē inquam tuum, quia pro tuū beneficio destinatum: lumen tuum, quia in re tuam uenit, & in tuum profectum, lumen tuum, quia illuminabit mentem tuā & eo duce im mortalitatem consequeris, & lumen indeficiens, erit tandem lumen tuum, & lumen meum (modo uelimus) lumen gratię, & lumen glorię: dicitur uenisse quod multo post tempora futurum est, ut cognoscamus rei certitudinē. *Et gloria domini super te orta est.* Et. Sed quo modo gloria domini super te. orta est? orta est in quā qm̄ filius Dei, qui gloria patris est, & nominatur quandoquidē per ipsum. & in ipso, & cum ipso, glorificatur Deus, uenit in hunc mundum et super te ortus est, et quę quondam fuit super tabernaculum domini, et tēplum eius super te de Hyerusalē cæci dit, super te uenit, propterea gloriosa dicta sunt de te Ciuitas dei: descendit n. spiritus sanctus in uterum uirginis, quę de te processit, atq̄; idcirco gloria domini super te orta est, uocatur etiam Christus gloria patris, quoniam refert eum a quo ortus est, & ex cuius utero ante luciferum genitus est, in propria eius natura, et quem ad modum nouimus filium, in ipso, & per ipsum magnificentiam, gloriam, ac maiestatem patris contemplamur, uti Christus d. apud Ioā. Pater clarifica filium tuum, ut et filius tuus clarificet te. *Orta est etiā gloria domini super te,* quando diuinę bonitatis et iustitię per Euangelii prædicationem facta est manifestatio, multis, et uariis signis, & prodigis eius modi prædicationem confirmauit, et apud Iudæos primum miracula edidit, mortuos ab inferis resuscitans, cæcos illuminans, leprosos mundans, demones increpans, et cum potentia, et auctoritate expellens: omnia denique præstans, et efficiens, quibus fidem faceret, et declararet se uerē Deum esse, & natura Dei patris filium. Hoc quidem irrefragabili argumēto demonstrauit Iudæis Christus, se uerum esse Messiam, nec quemquam alium fore expectandum, cum dixit. Cæci uident, claudi

ambulantes, mortui resurgunt, & pau peres euangelizantur. Vnde postea subdit. Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me. Deinde sequitur *Quia ecce tenebre operient terram, & caligo populos,* quasi dicat: non amplius obdormias neq̄. āplius ocio torpescas, expergisce re iā & excitare, & surge ut illumineris, posteaq̄ uenit lumē tuū, hoc est lumē illud quo solo poteris illustrari, & illuminari, & tenebras depellere, quia nisi surrexeris, & illumineris *Ecce tenebra operient terram* fronte capillata, post hęc occasio calua, non dabitur ultra facultas, & occasio, qua possis illuminari, & gratiam, & ueritatem percipere, quia *Ecce tenebra operient terram, & caligo populos,* quoniam quicumque non receperint lumen istud, tenebris, & caligine inuoluentur, tenebris inquam ignorantię, et peccatorum caligine (ut supra declarauimus) Ecce (inquam) hoc est certē futurum est, et citra omnem controuersiam terra erit operta, et circum uoluta tenebris. Aliqui uolunt, hoc loco futurū accipiatur pro præsentis, quod frequens est in scripturis sacris: ut sic dicamus. *Surge illumina re Hyerusalē.* quia tenebrę operient terram, et caligo populos, quasi dicat uniuersus orbis est tenebris ignorantia, & caligine peccatorum inuolutus, & nulla est pars ter rę quę sit immunis ab hac miseria. Sequitur. *Super te autem orietur dominus* Et gloria eius in te uidebitur. Aliqui expositores opinantur priora uerba, quibus propheta cohortari uideatur, et sua dere Hyerusalē surgere, & illumina ri ad quoscunque posse referri. Quod uerō subdit *Super te orietur dominus.* ad solos electos pertinere. Sed ego non moror istud discrimen, mihi magis placet, ut quęcunq̄ sunt hactenus dicta ad ueros Israhelitas referantur, quia præter eos, omnes alii sunt in tenebris, et caligine, non solum in tenebris, interioribus, uerum etiā in illis, ubi erit sterus et stridor dentiū. *Super te igitur, q̄ surrexeris a sōno peccatorū,* & illuminatus fueris, uel illuminari curaueris, *orietur dominus qui est sol iustitię.* Et gloria eius in te uidebitur, cuius reitesti moniū asserit Ioan. p̄ primo Ioā. cap. 1. cū d. Et uidimus gloriā eius.

Matth. c. 10

gloriam quasi uenienti à patre, plenū gratiæ, & ueritatis. Sed quid est dictu. *Super te orietur dominus?* nihil ultra, nisi quod in eum solum sperabis non alia erit mens tua, & animus tuus, nisi in ipsum Deum, & quęcunq; placita sunt ei facere semper. *Super te orietur dominus*, idest Deus semper tecum aderit in cunctis operibus tuis, præsto aderit, scuto circumdabit te ueritas eius nec timebis à timore nocturno, & spiritus eius bonus deducet te in uiam rectam, & educet de tribulatione animam tuam. *Super te orietur dominus*, ista locutio magnum quid indicat, ut non facile possit explicari: *super te inquam .i. in te nihil tale expectante, neque etiam promerentē orietur dominus*, te totum occupabit, super te descendet, & ex te, & super te orietur, *Et gloria eius in te uidebitur*, & manifesta erit. ex te inquam orietur quia non alium uidebitur elegisse locum unde appareat, uel oriatur quam animam tuam, & cor tuum, sic etiā legitur Baruch cap. quinto ostēdet Deus splendorem suum in te qui sub celo est. Deinde sequitur, *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui*. Non est, qui dubitet, hoc in loco uocationem gentium per Esaiam p̄dici, ambulabunt inquit gentes cuiusq; nationis sexus, ac ætatis ad ipsum Christum, & uidentur alloqui Hierusalem, .i. Ecclesiam illam primitus erectam, & constitutam Hierosolymis, & eandem consequenter duraturam usque in finē seculi. et prædicat gentes accessuras, & ambulaturas ad Christum in lumine tuo, hoc est in lumine mox dicto, longē prius patribus promisso, & tibi tandem collato, & hoc est lumen Christi, & Apostolorum in quo nos omnes ambulamus. *Et reges in splendore ortus tui*. Reges inquam (inquit D. Hier.) quorum cor in manu Dei est, & illi reges in quorum corpora non regnat peccatum, omnes isti ambulabunt in splendore ortus tui: Reges enim hoc loco uocantur, non hi tantum qui tēporaliter aliis dominantur, sed et illi qui dominantur suis cupiditatibus et post eas nō uadūt. Ambulabunt ergo isti sed nō absq; causa meminit Reges ut ostenderet se non

A destitendum esse cultoribus cuiuscumque status, idest subditorum, & regum unde psal. Reges Tharsis, & insule sed uidendum est quo ambulabūt ad Christum diximus) hoc est ad fidem, inculpabilem, ad obtinendam salutem & ad ueram Dei, & sanctissimę trinitatis cognitionem: non enim amplius lignis, et lapidibus, sed uni uero, & soli Deo, qui est uniuersorum Dominus, laudem, gloriam, & honorem exhibebunt: ambulabunt tandem, idest uias omnes, actiones, & studia sua dirigent, & tractabunt in lumine tuo, & in splendore ortus tui. Prius enim quam orietur illis, uel super illis dominus, gentes in tenebris ambulabant, orta autem luce, et posita super candelabrum ambulabunt, in illo lumine quod per te prius ortum erat, & reges quoq; nec solum homines gregarii, & infimæ sortis, supplices oculos attolent ad splendorem luminis quod ortum est tibi: potest etiam dici Hierusalē orta quando per baptismum fuit renata, & subdit *Leua in circuitu oculos tuos, & uide omnes isti congregati sunt uenerunt tibi. Filii tui de longe ueniunt, & filia tua de latere surgent* etc. loquitur hic propheta ad eandem Ecclesiam, sed quæ primum ministerio apostolorum congregata fuit in Syon, et uaticinatur ut supra, sed aliquanto clarius uocationem gentium, & duorum populorum in Christo unionem, et legalis umbrę in spiritualem cultum mutationem; omnia enim. (ut supra diximus) inuouantur in Christo et uetera præterierunt. Cū ergo dicit. *Leua in circuitu oculos tuos*: uidetur: quodā modo propheta consolari præfatam Ecclesiam & iubet eam de accessu, et conversione gentiū, magnopere lætari, ostēdens, qui ad fidē ueniunt non fore extraneos, atque peregrinos, nec eorum salutē, et redemptionem quicquā damni uel incommodi allaturā, sed gloriā potius, decus atque honorem, et simile est ei, quod dicebat dominus apud Ioan. cap. 4. leuate oculos uestros, et uidete, quia iam albę sunt regiones ad messē *Leua itaq; in circuitu oculos tuos per lustra circumquaue uniuersam terrā, et uidebis ex unaqua; orbis parte, et non*

non ex solis terrę Iudę angulis, & angustis plurimos ad te confluere, & conuenire. *Omnes isti congregati sunt* nō qui dem in uno, & eodem loco, uerū in una fide collecti, eūdem finem spirantes, & anhelantes. Venerūt tibi .i. in rem tuam in cōmodum tuum in fauorem & subsidium tuum, & tanquam filii, confratres, & socii tibi, adueniunt, & adiunguntur: nam cum antea dispersi essent, neq; alter alterū cognosceret, & quisq; suam sectaretur heresim, ac sententiam & plurimū interesse disiderent, nunc sociati sunt, & coniuncti in una fide, & spe salutis uestre. Proinde gaudere oportet et exultare quia perierāt, & inuenti sūt. Cum postea dicit, *Filii tui de longe ueniunt & filia tua de latere surgent*, non absque ratione gentes ad fidem conuersę appellatur filii Ecclesię fidelium ex eisdem Iudæis collectę, tum quia salus ex Iudæis est, tum quia lumine Iudæis antea promisso, & ex parte concesso, dicuntur illuminati, & eiusdem luminis baptisate purificati. *Filii igitur tui de longe ueniunt*, de longē quidem, non solum ab extremis orbis terrę partibus quem admodum dixit saluator. Multi ab oriente, & occidente ueniunt, & reuidentur cum Abraham Isaac, & Iacob in regno cœlorum, sed longē dicuntur uenire ratione affectus, & ipsius animi, ut qui prius erant prorsus abalienati à Deo (uti B. Gulielmus, qui erat sœuisimus homo postea magnus Domini seruus effectus, sicut & Paulus Apostolus) ut dicit psal. lōge à peccatoribus salus & D. Paulus. Vos qui eratis longē, facti estis prope. Omnes ergo hi filii tui de lōge ueniunt: Proinde non existimet Iudæus, eos tantum qui ex sanguine sunt Israel oriundi, filios Dei, & Ecclesię nūcupari; sed quotquot ex omni tribu, & natione uocati fuerint ad ueri cognitionem, uelut D. Paul. attestatur. d. Non omnes qui ex Israel sunt hi sunt Israelitę, neq; qui semen Abraham sunt omnes liberi, sed filii promissionis reputantur in semine. dictum est enim Abraham à Deo: patrem multarum gentium te constitui. Sed cur distinguit filios, & filias, (inquit n.) Filii tui de longe ueniunt, & filia tua de latere surgent. Cum in-

Psal. 118.

Eph. 2.

Rom. 9

Ioan. 4.

Filia 118 de latere surgent.

vix in lucem editæ, accesserunt ad Christum & uenerunt ad Ecclesiam: sicut inquam Dei per prædeterminationem. Post hæc sequitur. *Tunc uidebis, & affluens, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium uenerit tibi: In idam Camelar: operiet te, Dromedarii Madian & Ephraim.* Particula ista est adeo clara, ut nulla indigeat expositione. aliqua uerba solum annotare libet. prædicitur enim propheta his uerbis ingens gaudium, quo iure optimo perfunderetur Ecclesia, cum tam ingens multitudo idolatrarum conuerteretur ad Christum, tunc id est eo tempore quo in actum uaticinium istud reduceretur, uidebis et affluens, id est mirifice lætaberis, non poteris te continere intra limites, & ut vulgo dicitur, intra pellem consistere, tunc inquam, cum multitudo maris, id est gentes quæ sunt trans mare incredibili hominum frequentia confluent ad te, fortitudo gentium, id est vis, robur, & magnificentia, & neruus diuersarum gentium ad te concesserit, tunc profecto mirabitur, & dilatabitur cor tuum, præ ingenti gaudio, & lætitia: etenim mirari conuenimus & obstupescere quando præter opinionem, & expectationem hominum fieri aliquid contingit, ut quando percipimus aliquod regnum ad fidem conuersum, uel de fidei hostibus aliquem susceptum triumphum ut quando in Epiro Turcharum nauali bello prostratus exercitus fuit. Sed per fortitudinem gentium non intelligas solum robur, & diuitias, ac strenuitatem hominum, quæ quidem uidere, & propius intueri magnum est gaudium & animi oblectamentum, ut experimento comprobatur; uerum spiritualiter hæc sunt intelligenda; quandoquidem per multitudinem maris, & fortitudinem gentium intelligenda sunt hæc omnia, puta uires, ingenium, industria, artes, & scientiæ, quæ ueriores diuitiæ sunt, quam aurum, & argentum, et quæcumque beneficio maris, aut iumentorum, possunt ad quemcunque deferri, et multo magis bonitas, modestia, fides, & quæcumque per spiritum sanctum præciosa dona conferuntur,

his enim omnibus ditata est Ecclesia, et per uniuersum orbem propagata hæc est multitudo maris, & fortitudo gentium: Sicut enim. Inundatio Camelarum, Dromedarii Madian, & Ephraim, tanta inquam erit copia uersum animalium, quæ adlucentur ex longinquis regionibus ad te, quod operiet te in horum animalium, & aliarum opum omnis generis affluentia usque adeo repleberis, & modo quodam sum mergeris, quod uix inde poteris educi. *Omnis de Saba uenient, aurum & thus deferentes, & laudē domino annunciantes.*

Circa nomina huiusmodi animalium non est presentis negotii diutius laborare, sed adire oportet, & consulere Aristotelem, Plinium, & alios auctores, qui de natura animalium scribunt ex proposito; atque etiam de nominibus harum regionum consulendi sunt Geographi, quique de situ orbis diserte descripserunt. Sat erit intellectu horum uerborum uidere quæ scribit Diuus Hieronymus, Diuus Thomas, & cæteri expositores. Dicit ergo propheta. *Omnis de Saba uenient aurum, & thus deferentes, & laudem domino annunciantes.* Vide tamen ne intelligas de omnibus indistinctum, & de singulis generum, sed generibus singulorum, hoc est de omni genere, sexu, & gradu aliquos esse venturos: dicuntur autem hi non solum materiale aurum, & thus ad Christum deferre, sed spiritualiter, & typicè bonorum operum suauem frangentiam, ac redolentiam, spiritualesque diuitias. Constat enim & manifestum est illos tres reges in ortu Christi ad eum uere & realiter accessisse, & illa tria munera uidelicet aurum, thus, & myrram non absque grandi mysterio eidem obtulisse. Cuius rei singulo quoque anno in uniuersali ecclesia, per totum orbem dispersa, fit sollempnis commemoratio.

Dicit etiam: *omne pecus Cedar congregabitur tibi; arietes Nabaiot ministrabunt tibi: offerentur super placabili altari meo, & domum maiestatis meæ glorificabo.* Per hæc nomina diuersorum locorum gentium barbararum, quæ sunt uiciniæ

Israeli

Israeli, totius mundi conuersio prædicatur, quodque per huiusmodi animalia quæ hic nominanter intelligendi sunt homines, diuersa munera obeuntes, patet ex textu, ubi habes, quod Arietes Nabaiot ministrabunt tibi. Quis enim putet animalia muta, & irrationalia ministratura Deo: nisi dicas, illis uti quandoque. Sacerdotes ad immolandum Deo. Nabaiot quidem, (ut inquit D. Hieron.) Tropheta interpretatur. Quare arietes Nabaiot, hoc est, cohors, & multitudo prophetarum ministrabunt Domino. Breuiter dicendum est: si per arietes intelligamus iuxta literam hoc genus pecoris, nulli dubium quod ipsi non ministrabunt, sed ministrabuntur a Sacerdotibus ipsi Deo. Ut inquit D. Hieronymus. At si per arietes intelligamus ministræ duces gregum, id est ipsos sacerdotes & pastores animarum, ministrabunt Domino. Vnde Psal. 28. *Afferre Domino filii Dei, afferre Domino filios arietum.* Et cum inquit. *Offerentur super placabili altari meo, & domum maiestatis meæ glorificabo,* ostendit Propheta, & prædicat quid officii, quid muneris fieri poterit de huiusmodi animantibus. Inquit. *Offerentur super placabili altari meo,* quod uidelicet altare quidam aliud, quæ Christus est, pro quæ nobis placatus est deus: & domus i. Ecclesia maiestatis suæ glorificabitur. Hoc autem dicit Esaias ut notet differentiam, ac præminentiam nouæ legis à ueteri, in qua non licebat alienigenis, quales erant Madianitæ, & Ismaelitæ, & cæteri idolorum cultores Deo hostias offerre, quod si forte obtulissent, non erant ei accepta: at in lege noua licebat quibuscumque hostias offerre super altare Dei, quod est ipsemet Christus, & erunt acceptæ coram eo, quia iam altare ipsum est placabile, & placatum, quia scilicet placauit ipsum Deum, neque ullum amplius est discrimen inter ipsos offerentes, quicumque sint illi; quoniam in Christo Iesu non est seruus, neque liber barbarus neque Scitha Græcus, & Iudæus: sed omnia, & in omnibus est ipse Christus. quare acceptæ sunt eorum omnium hostiæ, qui per fidem in Christum accedunt ad ipsum Deum, & Ecclesia Dei non est amplius

domus hostiarum, & fumorum, sicut erat templum Ierosolymitanum, sed orationis potius, & cultus spiritualis: quem ad modum dicebat ipse David. *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.* Vnde, & Christus aibi ex testimonio huius prophete uocat domum suam domum orationis, quo pacto gloriosa dicta est, & facta: non tamen existimemus sic Deo gratum fore cultum spirituale, ut omnino negligat cultum externum & corporalem, ut alias dicemus, neque existimemus cuiquam fidei licere hostias offerre super altari, sed iis tantum, qui ad hoc munus sunt deputati. Deinde sequitur. *Qui sunt isti qui ut nubes uolant, & quasi columba ad fenestras suas?* Ista percutiatio potest ad duo referri. Primum quidem ad id, quod supra dictum est. Tunc uidebis, & affluens, & mirabitur, et dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, & c. ut miretur adhuc de celeritate illarum gentium, quæ conuertuntur ad fidem: Deinde potest esse specialis, & seu in secula admiratio, qua propheta admiretur, & stupeat de tot gentibus tanta enim celeritate ad fidem confluentibus: aut ipsa Ecclesia ex Iudæis primitus collecta dicatur admirari, præuidens admirabilem gentium concursum ad eandem fidem, aut celerem uel celebrem Apostolorum, & ministrorum Dei per uniuersum orbem discursum prædicantium, et annūciantium pacem, & salutem gentibus, & sic ipsa Ecclesia (ut dictum est) uel Propheta in persona Ecclesiæ suspiciens quodammodo in cælum, & præ admiratione gestiens inquit. *Qui sunt isti qui ut nubes uolant, & quasi columba ad fenestras suas?* Mira percunctatio (inquit Rupertus) tendens ad hoc, ut auditores habeat, ac Rectores quam maximè attentos: poterat namque dicere gentes, aut Apostolicum manum accesserit ad fidem, & prædicatur eandem, sed uoluit, quia sic oportebat rem tantam in tempore suo cognoscendam, & discretius abscondere, et postmodum conuenienti, & digno quantum potuit mysterio, cum percunctatione declamatoria significare dicere.

Psal. 140.

Text. 3.

Psal. 28.

Qui

Qui sunt isti, qui ut nubes volant, &c. Sciendum autem quod per istos qui sicut nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas; sacri Doctores multos uolunt comprehendi. Primo quidem gentes, et populos diuersarum nationum, qui non morosè, aut pedetentim, lentoue gradu, prædicato Euangelio ad fidem accurrerunt, sed maxima cum festinatione, & breui admodum temporis spatio totus penè orbis fuit conuersus ad Christum; & iure quidem optimo gentes ad fidem conuersæ nubibus celeriter è terra in altum eleuatis comparantur, & columbis ad fenestras suas properantibus, quoniam sicut nihil est in terra quod nubium sursum eleuationem possit impedire, aut uolantes aues retardare quò minus properent ad nidos suos, sic non est qui possit impedire qui a diuino spiritu tanquam nubes a uento impelluntur, uel Dei amore inflammantur, quin ad fidem, & Christianam pietatem perducantur. Deinde per eiusmodi nubes, & columbas intelliguntur Apostoli, quibus dixit Christus. Non uos me elegistis, sed ego elegi uos, et posui uos, ut eatis, et fructum afferatis, & fructus uestri maneat. ipsi quidem uolant ut nubes nullo quietis ocio, sed impellente spiritu sancto cunctis gentibus pluuiam salutaris doctrinæ attulerunt: sunt etiam quasi columbæ simplices, serpentis tamen astutiam habentes, uel prudentiam. Columbæ istæ singulæ stant ad fenestras suas, i. exercent quas acceperint Spiritus sancti gratias diuisas, semper prædicando, et per illas suas fenestras cælum suspicientes, meditando gementes, & gemendo meditantes. Ob eandem rationem prædicatores diuini uerbi uolant et ipsi ut nubes, et quasi columbæ ad fenestras suas Volant quasi nubes, quia terrena despicientes corde, et animo cælestibus appropinquant, uerbis pluunt, et miraculis corruquant. columbæ quoque appellantur. et ipsi propter simplicitatē, et stant ad fenestras suas, quia nihil in hoc mundo concupiscunt, et si quid appetūt, ad id capacitatis stru-

A super Euang. Sub eisdem uerbis, ut sub hac insigni metaphora comprehenduntur et homines iusti, et pii; hi enim dicuntur uolare ut nubes quia a terrenis contagiis subleuantur, et quasi columbæ ad fenestras suas sunt, quia per fenestras corporis exteriora quæque in interiorne non respiciūt capacitatis, eosq. foras non rapit concupiscentia carnalis. Nec solum hi, sed quicumq. arctiorem uitæ regulam professi sunt, sub eisdem uerbis comprehenduntur, hi quidem ut nubes volant, quia non per terrā gradiuntur, neq. coniugis, et negociationibus, huius mundi implicantur, neque propagandæ soboli opera carnis impendunt, sed ut nubes uolant, quia dum cælestia appetunt, de terrenis desideris nihil tangunt. Postremo ut nubes uolare dicuntur qui posthabitis terrenis cupiditatibus, præclaris uirtutibus exornari totis uiribus annituntur, ut iustitia, castitate, prudentia, bonitate, et notitia diuinarum rerum, hi quoque supra mundum feruntur, et ueluti nubes sursum eleuantur. Nos quoq. omnes studere debemus, et oī cura fatigere simus uelut nubes, hoc est a mundi turbinibus, et commotionibus amoti, pariterq. uelut columbæ super fenestras nostras consistere, hoc est sensus nostros cohibere, ne mors ingrediatur per illos, quemadmodum præcæbatur Deum Regius uates dicēs. Auerte oculos meos, ne uideant uanitates. et dixi custodiam uias meas, ut nō delinquam in lingua mea. debemus stare super fenestras nostras; id est rebus nostris aspiciere, quæ nostra sunt curare, et aliena non appetere, neque uelle curiosius ea perferuari: Sed redeamus ad textū. *Me enim insula expectant, & naues maris in principio, ut adducam filios tuos de longe.* Per insulas, nulli dubium, non esse intelligendas eas terras, aut maria ubi sitæ sunt insulæ, sed habitatores earum, et non quoscunq. sed qui habitant in locis remotissimis, et a communi omnium consortio se iunctissimis: aut per insulas intelligit ciuitates quasdam in solitudinem reductas, et habitatoribus destitutas, aded q. per eas uult Esaias, uel Deus qui in hoc loco per Esaiam

iam loquitur innuere etiam homines illos qui habitant loca horrida, et inculta, et fere inacta, uenturos ad fidem, et obsequium Deo præstuturos, quæ admodum aliqui referunt de quibusdam habitantibus in nouo orbe, qui sunt homines horridi, et sculti, et ipsi quoq. apprehenderunt fidem. At longe melius, & conuenientius est, per insulas hoc loco intelligere Ecclesias uariis in locis; & ferè ubique locorum constructas & construendas, in quibus honorabitur, & glorificabitur Dominus deus omnipotens, quæ uocantur insulæ, quoniam in hoc mundo uelut in mari profundo sunt constitutæ. Sed dubium est in eo quod dicit. *Me enim insula expectant, naues maris in principio;* expectant inquam iste naues de longe, apulsæ, & in portu consistentes, ut recipiant eos qui descendunt in ipsis, & faciunt operationem in aquis multis.

Text. 4

D. Hieron.

Sed cur dicit, in principio: Hic expostores confunduntur. D. Hier. inquit, in principio, quo scilicet fuit exorta fides: fuere namq. quamplurimi tam ex Iudæis, quam ex Gentilibus, qui quamprimum Dei gratia illuxit: & prædicatum fuit Euangelium crediderunt in Christum, ut facillè est uidere in actis Apostolicis. Alii dicunt. *Me expectant naues maris in principio,* hoc est in primis, q. scilicet gentes illæ transmarine, quæ incolebant regiones magis remotas, & accessu difficiliore (quod quidè satis mirabile est, & singulari præconio commendandum) longe alius priores ad fidem acceperunt, ut de Magis ab Oriente uenientibus historia euangelica testatur. Quidam iuniores, per naues maris in principio intelligunt non quascunq. naues accessisse ad Christū, sed naues in principio, id est naues etiā primarias, præstantiores, & opulentiores, ut sic dicamus, classem egregiè instructam, & ornata, & rite ordinatam. Hæc expositio quamquam sit re ualde subtilis, & acuta magnam tñ vim facere uidet ipsi textui. Propterea prior expositio mihi satis arridet, ut intelligamus per naues maris in principio, Christum expectantes, & ad eum accedentes eos populos, & gentes, quæ in

Franciscus Forerius.

locis, & regionibus longè remotioribus morabantur, magis quam qui erāt propinquiores multo, & commodiores (ut David ps. 67. uidetur prædixisse est inquit. Venient legati ex Aegypto, & Ethiopia preueniet manus eius Deo, & ut uao uerbo dicamus, uoluit eo uerbo innuere Propheta, q. populus ille, qui olim erat abiectus, & apud Deum omnium postremus, primus introiit in Ecclesiam, quæ tunc erat ex paucis fidelibus, & cum introierit plenitudo gentium turmatim introibunt Iudæi, & in fine sæculorū, omnis Israel saluus fiet, & hoc fuit præfiguratum, & præsignatum per Iacob, & per Esau, quamuis n. Esau præcederet Iacob. Iacob tamen supplantauit fratrem suum, & abstulit illi primogenita, quo pacto, qui caput erat, in caudam factus est, & qui caudā esse debuerat in caput fuit sublimatus, & primus fuere nouissimus, et nouissimus primi, ut uerum sit quod dixit David. *Populus qui nascetur quem fecit Dominus.* & alibi, *Populus qui creabitur laudabit Dominum;* spiritu prospiciens, & præuidens quod futurum erat de populo gentium: sic ergo intelligendum est uerbum illud, in principio (ut ego reor.) *Me enim insula expectant, & naues maris in principio, ut adducam filios tuos de longe: argentum eorum, & aurum eorum cum eis nomini Domini Dei tui, & sarcto Israel quia glorificauit te.* quæ particula tota afferitur pro causa eorū quæ dicta sunt, uidelicet. Qui sunt isti, qui ut nubes uolant, & quasi columbæ ad fenestras suas: Argentum, & aurum quæ naues illæ maris adducunt uñ cum filiis suis de longe, bifariam potest accipi, hoc est de argento, & auro uere, & realiter, quandoquidem multæ opes, & multa prædia oblata sunt Ecclesie Dei, quæ prius lapidibus insensatis, ac demouibus offerri consueuerant: & præter hæc obtulerunt seipos in obsequium ipsius Dei uñ cum fide, & splendore omnium uirtutum. quo loco non est prætereundum, quod ex his uerbis iure optimo colligitur, plurimum conuenire, neq. ullo pacto præter rem esse, in Ecclesia militante, quæ conficitur ex hominibus corpore, & anima constituta.

Quid per nubes, & columbas.

Greg. ho. 5. die non trahuntur: sic ait D. Greg. ho. 5.

tis temporalia dona offerri pro sustentatione ministrorum Ecclesiæ, pro conseruatione, & ornatu Ecclesiarum, pro subuentione pauperum, & pro redemptione captiuorum; nec facultates nostras utcumq̃ multas, & magnas, & valde præciosas quicquam præci habere putadum est neq̃ in officium, aut opus dignius, & præstantius esse impendendas, nisi quâdo in honorem, & gloriam Dei, qui illas dedit, & condidit impenditur. Et in toto huius capitis residuo

Eisaias prædicat multas, & varias immunitates, & privilegia, quæ habitura est Ecclesia tunc primum ex paucis fidelibus collecta; & primū quidem iam dictum est, quod naues maris in principio adducunt filios suos de longe, argentum, et aurum, & alias opes, ac facultates nomini Dei tui. Sequuntur deinde aliæ immunitates ubi dicit. *Et asificabunt filij peregrinorū muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi;* magna certè, & incredibilis erit felicitas militantis Ecclesiæ, dum filij peregrinorum edificabunt muros tuos; filij peregrinorum dicuntur filij Gentium, qui vocantur alieni, & peregrini, cum sint alterius generis, & alterius regionis, aut sectæ; & rectè quidem dicit, filij peregrinorum, ut ostendat longè meliores filios fuisse, quam patres: constat enim ex historiis, multos Principes, & reges ex patribus infidelibus procreatos multas Ecclesias suis sumptibus construxisse, & crexisse, & maximis donis, & facultatibus adoptasse, & exornasse: ut notum est de Constantino Magno, & de multis alijs Principibus, ac Regibus, ut est uidere per vniuersam Galliam, Hispaniam, Italiam pariter & Germaniam, vbi sunt quam plurimæ domus & ecclesiæ magnis facultatibus & opibus ditatæ à Regibus, magnis Ducibus, et Principibus: nec solum

Ane Israel secundum carnem; verū nouimus inficias, si per filios peregrinorū intellexerimus etiam filios Iudæorū, cū et ipsi ante susceptam fidem hospites, et peregrini vocarentur, de quibus Paulus Apostolus loquitur dicēs. Iam non estis hospites, & aduenæ, sed ciues sanctorū, et domestici Dei: adeo quod Sancti Apostoli inter filios peregrinorum computantur, et qui eorum sequuti sunt vestigia; quippe qui suis prædicationibus muros Ecclesiæ, qui sunt recta fides, et bona opera construxerunt: muri Ecclesiæ dicti sunt etiam sacri doctores: Et reges qui ex iuiuis lapidibus, idest bonis operibus, construxerunt ecclesiam, idest congregationem fidelium. Et reges eorum ministrabunt tibi: quod quidem etiam manifestum est de plerisq̃ Romanis ducibus, qui Christi iugo colla submisserunt et aduersus persecutiones gentium; atq̃ hereticorum insidias, plures leges, et edicta condidere. Sed per Reges qui ministrabunt Ecclesiæ, non solum Principes, et duces populorum, qui assunt Ecclesiæ Christi satellitio munientes eam, et filios eius scuto protegentes, verum etiam quicumque summis ornati sunt honoribus, et virtutibus maximè excellent. Hinc per parenthesis interserit ipse Prophetas vel ipse deus per Prophetam nescio quid turbinis, aut mali moris, quod detinuit ipsum Deū vt Ecclesiam suā dereliquisse videretur, cum inquit *(In Text. 3. indignatione. n. mea percussisti te, & in reconciliatione mea misertus sum tui)* Quasi uelit dicere: quamquam ego, inquit Deus, susceperim te in meam fidem, et multa dona, ac beneficia tibi conferenda preparauerim; quandoq̃ tamē superstiti, et in indignatione mea percussisti te. Indignatus enim sum non erga te, sed aduersus populum, qui intra te est ob infinita scelera, quæ in dies perpetrantur, ob quæ merito quidem sum prouocatus ad irā, et ob id non mirum, si aliquando pestes, seditiones, bella seuissima, fames, et alia huius generis mala uobis adueniant: quemadmodum hoc anno M. D. XCI. nos omnes experimur vbi multa an-

nonq̃

nonq̃ penuria laboramus, et homines cuiuscūq̃ generis, & conditionis mortalitati subiciunt. Dicit tamen Deus. *In reconciliatione mea misertus sum tui.* idest, quando mihi visum est: & cū præfertim, crucem pertuli, misertus sum tui, idest propitius tibi fui, & peccatum condonavi. Et volunt quidam hæc posita tanquam parenthesis, vt videatur ridere tacitæ obiectioni certum est enim cum Deum habuerimus propitium, omnia eiusmodi mala auferentur: ob id rogandus est Deus, vt misereatur nostris, & reconcilietur nobis. Sequatur alia commoda, quæ Ecclesiæ suæ proposuit esse conferenda, & inquit. *Et aperientur portæ tuæ uigiliter, die, ac nocte non claudentur vt asseratur ad te fortitudo gentium, & reges earum adducantur.* Planus est horū verborum sensus: vult enim, & hoc futurum prædicat, ecclesiam futuram parentem, & apertam singulis horis, ac momentis quibuscūq̃ uoluerint eam adire, & intrare pro salute, & tutela animæ suæ perpetuo consistere. Iuxta illud Saluatoris apud Ioan. omne quod uenit ad me non eijciam foras: quisquis enim uoluerit Dei gratiam promereri, conueniat ad Ecclesiam cuius potestas, & beneficentia, nulli clauditur necesse est & quæ gratis accepimus, gratis etiam conferre tenemur, abtq̃ illa personarum acceptione: *Si contra gens, & regnū quod non seruerit tibi, peribit, & gentes solitud. ne vastabuntur,* ostendit enim q̃ omnes cuiuscūq̃ sint nominis, aut illustris, aut obsecuri eidem sententiæ subiciuntur. Caueant ergo Iudæi, Turcæ, & Saraceni, & præter hos etiam Hæretici, & quicumq̃ mali homines in peccato pertinaces, quanquā titulo tenus Christiani censeantur, & nuncupentur, quæcūque enim gens, & regnum quod, non seruerit tibi, id est non acceperint fidem Christi, vel non obediuerint præceptis ipsius, & Ecclesiæ, peribunt, parum subsistet, aliquando destruent & postremo sempiterno supplicio mulctabuntur; & gentes solitudine vastabuntur. Dicuntur gentes solitudine vastari, quia ob mortem, paucissimi remaneant: quem-

A admodum hoc anno contingit. 1591. dicunt aliqui. *Gentes solitudine vastabuntur.* idest Iudæi, quod non probatur. Et illud: vt asseratur ad te fortitudo gentium, sic exponitur à quibusdam, vt plenitudo gentium asseratur. Sequitur aliud. *Gloria libani ad te ueniet; Abies, & buxus, & pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo.* Totus iste sermo est penè metaphoricus, diuinitus enim hic uates rethor, & Poeta insignis, per figuras, & tropos prædicat summam felicitatem futuram per Christum in ipsa Ecclesia militante, & inquit. Omnem pulchritudinem, & magnificentiam montis libani deducendam esse ad ornandum locum ubi Deus sanctificatur, & locum qui est scabellum pedum suorum. Libanus enim, vt alias dictum est, mons est Phœnicæ regionis, cedris, abietibus, buxibus, & Pinis, & aliis arboribus miræ magnitudinis, & suauissimi odoris constitus, & refertus de quo monte Libano loquitur; Dauid ps. 36. Vidi impium super exaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani, & alibi. Conteret Dominus cedros Libani. De hoc monte Libani legitur 3 Reg. 5. Hyrā Rex Tyri multa genera lignorū misit regi Salomoni ad edificandum templum Dei. Inter quæ fortassis erant: & ligna quæ hic recensent: præter ea quorum meminit eo loci. Huius igitur montis gloria dabitur Ecclesiæ ad ornandum templum Dei, idest Dei munere, & beneficio florebit aliquâdo multis & admirandis Sanctorum capitibus, uti sacri oēs Doctores Ecclesiæ eiusmodi pulcherrimi Sanctorum cunctis decorabit Ecclesia, quæ est locus Dei: sunt enim hi uelut arbores miræ magnitudinis ut qui ad virtutum celsitatem ascenderunt, & qui nihil habent in mente terrenum, & humile, quiquæ sursum sunt lapsum, non quæ super terram. *Et locum pedum meorum glorificabo.* Ecclesia quidem est locus in quo sanctificatur Deus, & quem ipse sanctificauit iuxta illud ps. Sanctificauit tabernaculum suum Altissimus, & est locus ubi quiescunt pedes Dei. Iuxta

Mons Libani.

psal 36.

3. Reg. 5.

Psal. 131. tā illud ps. Hæc requies mea, hic habitabo, quoniam elegi eam. Quæ verba Prophetæ quamquam de superna ciuitate Ierusalem, & de Ecclesia triumphante intelligi queant, non incongruè tamen præsentis ecclesiæ attribui possunt, propterea cum dicit. *locum pedum meorum glorificabo*, ostendit quā maxima debeat reuerentia haberi ergā templa Dei, quæ illustria redduntur, & gloriosa ob cultū nominis Dei, & ob multitudinem credentium, & reliquiarum, ac imagines Sanctorum, & primum omnium ob præsentiam sanctissimi corporis Domini nostri, quæ summopere cauendum est, ne quæ Dei domicilia sunt, & in quibus Dei pedes conuiescunt, illo pacto deformare, ac deturpare studeamus. Præterea subdit. *Et uenient curui filij eorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum, omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te ciuitatem Domini.* Particulam istam non est opus aliter exponere. Quod enim hæc dicitur, & prædicitur manifestum est lippis, ac tonsoribus. Quis enim non uidit, aut ignorat plerosq. omnis generis, & conditionis homines tam Græcos quàm Hæbreos, qui Ecclesiæ Dei erant uehementer infensi, & molesti filios præcæse, & posteros habuisse, qui non modo curui, sed proni in terram, & genibus flexis adorarunt vestigia pedum tuorum; quiq. etiam detrahebant multitudini fidelium, & ecclesiam subsannabant, postmodum uocauerunt Ecclesiam ciuitatem Domini, quam forte prius audebāt appellare Synagogam, & sectam pessimorū hominum. Adorarunt inquam vestigia pedum ipsius Dei, per quos pedes non modo ecclesia (ut diximus) sed Apostoli Dei, & successores eorum, ac imitatores intelligi possunt, per quorū ministerium Deus ambulat, & in hominum mentes descendit, ideo pedes Dei nuncupantur. Per diuersitatem et lignorū quæ sunt in monte Libano. intelligi potest allegoricè diuersitas, & multitudo sanctorum ordinum qui sunt in ecclesia.

Text. 6. Præterea sequitur. *Pro eo quod fuerit derelicta, & quod non erat*

A *qui per te transfret; ponam te in superbiam sæculorum, & gaudium in generationem, & generationem.* Loquitur hic Deus, & pollicetur vicissitudinem rerum: pollicetur inquam summam felicitatem, & excellentiam ipsi Ecclesiæ vice contemptus, deiectionis, & humiliationis quam olim fuerat ipsa perpessa.

Sed dubium est, de qua ecclesia habeatur sermo. Dicunt pleriq. omnes sermonem haberi de ecclesia Iudeorum, quam dicit fuisse derelictā, odio habitam, & ab omnibus destitutā, huius humilitatis, & abiectiois causa ea fertur extitisse, quoniam debaccata est, & crudeliter sæuit in eum qui eam euehere, & incolumen perpetuo poterat seruare, & in eius infelicitatis cumulū hoc accessit, quod nemo fuit, qui ei præberet auxilium quoniam, & ipsa Deum uehementi odio prosequeretur, neque enim in quemuis hominem inferuili conditione, aut uili quodam ministerio positum, sed in regem, ac dominum uniuersorum ausa est insurgere, & proflire. Ego autem (aliorū omnium pace) dixerim sermonem hunc dirigi ad ipsam Ecclesiam post Christi aduentū ex paucis quibusdam fidelibus, tam ex Iudeis quam ex gentibus constitutā, id quod indicant quæ mox uerba sequunt. & quis nescit quot opprobria, quot iniurias, persecutiones, & contumelias passa fuerit Ecclesia inter initia, & primordia ipsius? misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de ecclesia, occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio, qui uidens quod placeret Iudeis apposuit ut apprehenderet, & Petrus legantur a cetera Apostolorum, legantur gesta martyrum, & historiæ sanctorum, & lucclarius constabit pauperulam ecclesiam in sui primordio fuisse derelictā, odio habitam, & non erat qui per eam transfret, idest non erat, qui se aude-ret illi coniungere. qui uerò per ecclesiam intelligunt Synagogam Iudeorū, uerè quidem dici potest, eam fuisse derelictam, & odio habitam; propterea quòd omnes ferè abierant in impietatem, & in iniustitiam, nō erat qui fidem, iustitiam, & pietatem consecra-

B *retur, & non erat qui transfret per eam vel non erat, qui propriè posset uocari vir, hoc est uirtutem colens, & uirtutem diligens, neque erat uir qui se illis commiseri auderet, sed neque uultus erat, quos obiurgaret. Neque refert, quòd ciuitas erat frequēs hominibus, templum uisebatur, sacrificia offerebantur, statis diebus, lex, & Prophetiq. in Sinagogis legebantur, quoniam omnes iniquitatibus estuabāt, sed quæ sequuntur reuera difficilè admodum referri possunt ad eam. hoc est ecclesiam Iudeorum; at si loquamur de ecclesia, & congregatione fidelium quamquam pauperula tunc, & derelicta, uide quæ illi promittuntur à Deo: dicit inquam. *Ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem, & generationem,* quasi dicat in perpetuū, quousq. durabit mundus, nec in uo tantum sæculo, sed in sæcula sæculorum, superba satis, & læta pfeuerabis usque in finem. Sed quomodo Ecclesia, quæ est tota pulchra, tota speciosa, & in qua nulla est macula posita erit in superbiam: dicit B. Greg. q. superbia hoc loco nihil ultra significat, nisi summam, et principalem auctoritatem, q. d. ponam te in superbiam sæculorum, idest subleuabo te, & conferam tibi auctoritatem summam: uel ponam te in superbiam, idest in altitudinem sæculorum. D. Tho. quest. de malo. q. 8. art. 2. ad ultimum, declarat quò superbia sit peccatum, & quomodo non. Et exponit hanc propositionem Esaię. Alij, ponam te in superbiam, idest in gloriam, et honorem: Superbia enim hoc loco notat honoris excessum quemadmodum nos dicimus, hæc est superba domus, superbum palatium, et c. Item facile est uidere quomodo ecclesia fuit pestis in superbiam sæculorum, quia constituta est domina gentium, subiecit sibi reges, et imperia, et deniq. supremam potestatem, sicut est illud dictum Petro. Quodcunq. ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunq. solueris super terram erit solutum, & in cœlis. & illud Ioan. 17. Pater (dicebat Christus) quos dedisti mihi uolo, et ubi sum ego, et illi sint*

C *meum. et paulò ante. Rogo pater pro eis, qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, et c.* Præterea nunc opinionem quorundam expositorum, qui eiusmodi promissiones uolunt omnino referri ad cœlestem patriam, cuius et ego sententiæ fui aliquando. Sed uide quòd sequitur. *Ponam te inquit in superbiam sæculorum, et c.* *Et fuges lac gentium, & mammilla regum lactaberis.* Nulli dubium gentes oblaturas ecclesię, opes, diuitias, et quæcunq. bona possideret, pro hoc uide in act. Apost. c. 4. Quotquot enim possessores agrorum ac domorum erant uendentes afferebant præcia eorum, quæ uendebāt, et ponebant ante pedes Apostolorum, et nullus erat egenus inter illos; et mammilla regum lactabantur, idest præciosa quæque illis conferebantur, ut patet ex ingenti liberalitate, reuerentia, ac pietate, qua Constantinus Magnus aliq. Imperatores Principes, et Duces prosequi sunt ecclesiam, quæquam per mammillam regum nōnulli intelligunt doctrinam Apostolorū, qua fideles continue pascuntur, et educantur, illi enim dicuntur mammilla regum lactari qui scientias rerum altissimarum sunt edocti: *Quòd si per mammillam regū uolumus intelligere opes, diuitias, honores ac dignitates quibus potiuntur reges nulli dubium quòd prælati ecclesię, ut Cardinales, et Epi. lactantur mammilla regum, et sugunt lac gentium, cum tot prædiis, uicis, et pascuis, quibus nutriebatur populi, ipsi libere, et sine multo labore possideant. Deinde sequitur alia felicitas, et ingens beneficiū ecclesię colatarum, pro are afferam aurum, dicit Dominus, & pro ferro afferam argentum, & pro lignis as, & pro lapidibus ferrum, & ponam uisitationem tuam pacem, & pro apostolis tuos iustitiam.* Omittamus per hæc quæ dicta sunt indicari ecclesiam usq. adeo opibus ac diuitiis fore cumuladā, ut nihil omnino sit ei defuturū tamen iuxta sensum mysticum hic pfiguratur excellentia, et præeminentia nouę

Text. 7.

Ecclesia posita in superbiam sæculorum.

Ioan. 17.

A *meum. et paulò ante. Rogo pater pro eis, qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, et c.* Præterea nunc opinionem quorundam expositorum, qui eiusmodi promissiones uolunt omnino referri ad cœlestem patriam, cuius et ego sententiæ fui aliquando. Sed uide quòd sequitur. *Ponam te inquit in superbiam sæculorum, et c.* *Et fuges lac gentium, & mammilla regum lactaberis.* Nulli dubium gentes oblaturas ecclesię, opes, diuitias, et quæcunq. bona possideret, pro hoc uide in act. Apost. c. 4. Quotquot enim possessores agrorum ac domorum erant uendentes afferebant præcia eorum, quæ uendebāt, et ponebant ante pedes Apostolorum, et nullus erat egenus inter illos; et mammilla regum lactabantur, idest præciosa quæque illis conferebantur, ut patet ex ingenti liberalitate, reuerentia, ac pietate, qua Constantinus Magnus aliq. Imperatores Principes, et Duces prosequi sunt ecclesiam, quæquam per mammillam regum nōnulli intelligunt doctrinam Apostolorū, qua fideles continue pascuntur, et educantur, illi enim dicuntur mammilla regum lactari qui scientias rerum altissimarum sunt edocti: *Quòd si per mammillam regū uolumus intelligere opes, diuitias, honores ac dignitates quibus potiuntur reges nulli dubium quòd prælati ecclesię, ut Cardinales, et Epi. lactantur mammilla regum, et sugunt lac gentium, cum tot prædiis, uicis, et pascuis, quibus nutriebatur populi, ipsi libere, et sine multo labore possideant. Deinde sequitur alia felicitas, et ingens beneficiū ecclesię colatarum, pro are afferam aurum, dicit Dominus, & pro ferro afferam argentum, & pro lignis as, & pro lapidibus ferrum, & ponam uisitationem tuam pacem, & pro apostolis tuos iustitiam.* Omittamus per hæc quæ dicta sunt indicari ecclesiam usq. adeo opibus ac diuitiis fore cumuladā, ut nihil omnino sit ei defuturū tamen iuxta sensum mysticum hic pfiguratur excellentia, et præeminentia nouę

B *meum. et paulò ante. Rogo pater pro eis, qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, et c.* Præterea nunc opinionem quorundam expositorum, qui eiusmodi promissiones uolunt omnino referri ad cœlestem patriam, cuius et ego sententiæ fui aliquando. Sed uide quòd sequitur. *Ponam te inquit in superbiam sæculorum, et c.* *Et fuges lac gentium, & mammilla regum lactaberis.* Nulli dubium gentes oblaturas ecclesię, opes, diuitias, et quæcunq. bona possideret, pro hoc uide in act. Apost. c. 4. Quotquot enim possessores agrorum ac domorum erant uendentes afferebant præcia eorum, quæ uendebāt, et ponebant ante pedes Apostolorum, et nullus erat egenus inter illos; et mammilla regum lactabantur, idest præciosa quæque illis conferebantur, ut patet ex ingenti liberalitate, reuerentia, ac pietate, qua Constantinus Magnus aliq. Imperatores Principes, et Duces prosequi sunt ecclesiam, quæquam per mammillam regum nōnulli intelligunt doctrinam Apostolorū, qua fideles continue pascuntur, et educantur, illi enim dicuntur mammilla regum lactari qui scientias rerum altissimarum sunt edocti: *Quòd si per mammillam regū uolumus intelligere opes, diuitias, honores ac dignitates quibus potiuntur reges nulli dubium quòd prælati ecclesię, ut Cardinales, et Epi. lactantur mammilla regum, et sugunt lac gentium, cum tot prædiis, uicis, et pascuis, quibus nutriebatur populi, ipsi libere, et sine multo labore possideant. Deinde sequitur alia felicitas, et ingens beneficiū ecclesię colatarum, pro are afferam aurum, dicit Dominus, & pro ferro afferam argentum, & pro lignis as, & pro lapidibus ferrum, & ponam uisitationem tuam pacem, & pro apostolis tuos iustitiam.* Omittamus per hæc quæ dicta sunt indicari ecclesiam usq. adeo opibus ac diuitiis fore cumuladā, ut nihil omnino sit ei defuturū tamen iuxta sensum mysticum hic pfiguratur excellentia, et præeminentia nouę

Act. cap. 4.

Text. 7.

noſe legis ſuper ueterem, q̄ ſtantum diſtat lex noua a lege ueteri, quantum diſtat aurum ab aere, & ferrum ab argento, & ſic de alijs. Deinde cum dicit. *Et ponam uifiſtationem tuam pacem, & propoſitos tuos iuſtitiam*, perinde eſt ac ſi dicat. conſtituam aliquos, ne tri- bi ad ſummam quietē, & felicitatem quicquam deſit, quorum munus ſit uifi- ſtare, & paſcere, & ſubditis prouidere, eoſdem in pace, & in officio, cōtinere, & iuſtitiam exercere. Per quæ uerba nonnulli uolunt prophetam intellige- re conſtituendos eſſe, ac deſignandos ipſi eccleſiæ præfectos, & moderato- res qui non modo curam gerant ani- marum ut præfecti eccleſiæ, quas rex. 70. ſeniorum, uocat Episcopos, ſed qui reipublicæ præſint ut Magiſtratus, & Rectores Politici. Sequitur in eodem contextu aliud genus felicitatis, & il- lud quidem maximū, & optatiſſimum cū dicit. *Non audietur ultra iniquitas in terra tua, quaſi uelit innuere*, ſicut huc- uſque audita eſt. Similiter *paſſus*, & *contritio in terminis tuis*, intra con- ſi- nes tuos amplius non audietur, & oc- cupabit ſalus muros tuos, & portas tuas laudatio, quæ enim hic promittuntur facile pendent ex eo quod mox dictū eſt. Si enim Principes eius pace, & Epi- ſcopi laudibus iuſtitie excellant, uale- bit etiam hoc apud ſubditos, & effi- ciet, ut in omni iuſtitia, & pietate Chri- ſtiana ducere uitam contendant. Ideo ſubdit. *Non audietur ultra iniquitas in terra tua*, non erit rumor, & contentio q̄ alicubi perpetraretur iniquitas, et cui- quam inferatur iniuria vel detrimen- tum ullum. Contritio (ſecundum Cy- rillum) hoc loco appellatur uis, & in- ſultus cōtra ſubditos, & infirmos. quæ enim Præfecti Iudæorum ob dona iudicabāt, & prophetæ eius propter argentum uaticinabantur. hinc dice- bat Dauid ps. 13. *Contritio, & inſelici- tas in uis eorum, et uiam pacis non cognouerunt, non eſt timor Dei ante oculos eorum* Et occupabit ſalus muros tuos, & portas tuas laudatio, quaſi dicat. Tanta erit pax, & quies in ipſa eccle- ſiā, q̄ non oportebit excubare ſuper muros: quemadmodum eſt opus dum

Contritio quæ hic ſumitur.

Psal. 13.

aliqua ciuitas opprimitur, & oppugna- tur, aut timet etulmodi genera malo- rum. tui erunt muri, ſalua erunt oia. *Et portas tuas occupabit laudatio*, quia, ſ. in portis, et ubique locorum audietur canticum laudis, & lætitiæ, non ſtrep- tus armorum, non uox, & furor oppu- gationum, nihil erit triſte, & funeſtum. Et reuera ubi uiget iuſtitia, cōſeruetur pax, ſalus, & Dei laus, & iubilation. uti ſupradictum eſt, opus et effectus iuſti- tiæ pax. Cæterum non erit tibi o felix eccleſiā amplius Sol ad lucendum per diem, nec ſplendor Lunæ illi. *minabit te, ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam.* Hęc particula una cum præcedenti, uſque in finem huius capituli, ſecundū ma- ximos Interpretēs, continet felicitatem, gloriam, & amplitudinem trium- phantis Eccleſiæ, quorum ſententiam in fine huius expoſitionis diſcutere ſta- tuimus, nunc exponamus reſiduum hu- ius capituli iuxta opinionem quam nos accepimus, & magis probamus, q̄ uide- licet de eccleſiā militante per Chri- ſtum dominum reformata, & inſtaura- ta huiusmodi privilegia intelligan- tur: quandoquidem qui in præſentia Dei ſunt conſtituti non indigent neque So- le, neque Luna, ut per diem, aut per noctem lumine aliquo indigeant, cum habeant uerum Solem, ueram, ac ſple- didam lucem, quæ eſt Chriſtus Domi- nus, qui quidem tam in proſperis, quā in aduerſis protegit illuſtrat, ac defen- dit: quæ admodū ipſemet dixit Ioan. 8. Ego ſum lux mundi, qui ſequitur me non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen uitæ. & Ioan. 1. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehē- derunt. De homine ſic in gratia conſtituto Dauid dicit Psal. 120. Per diem Sol non uret te, neq. Luna per noctem, & D. Aug. ſuper Psal. 96. dicens. Si Do- minus ſemper tecum eſt non eges lu- mine Solis, neque Lunæ, quia habes il- lum in die, habes illam in nocte: eſto reſtus corde, ſemper habebis Deum. Dicit et̄ q̄ non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur quia erit tibi Do- minus in lucem ſempiternam. Vbi dicit Iſidorus, qui uterque laboris merce- dem

Psal. 120.

Psal. 96.

Matth. 5.

Abac. 5.

Psal. 96.

Text. viij.

dem accipient. Sol. n. lucebit ſeptim- pliciter, & non ueniet ad occaſum. Sed in ordine ſtabunt Sol, & Luna, quo crea- ti ſunt iuxta illud Psal. Sol, & Luna ſteterunt in habitaculo ſuo, ideſt poſt diem Iudicii. Præterea nota hoc aliud grande beneficium dum inquit. *Et complebuntur dies luſtus tui*. non enim fas eſt quando ſponſus eſt nobiſcum, lu- gere quicquam: certe antequam Chri- ſtus adueniret merito legendum erat, cum eſſet tunc eccleſiā orbata, & deſti- tuta filiis, quando omnes ad impieta- tem, & idololatriam declinauerunt, ſed poſtquam Chriſtus aduenit, ablata cauſa mœroris complebuntur dies lu- ctus tui. Iuxta illud Psal. Lux orta eſt iuſto. reſtis corde lætitia. Præterea ſi vlla eſſet cauſa, qua lugere deberemus, præcipua hęc eſt, quia adhuc ſub demonis Imperio degeremus, neque illum habere mus redemptorem. Cum uero hæc omnia falſa ſint, & inania, iure optimo dicit Propheta inter alia beneficia. *Complebuntur dies luſtus tui; & quid ultra? populus autem tuus ortus uſti in perpetuum hæreditabunt terram: germen plantationi: mea; & tertio opus manus meæ; ad glorificandum.* Sed dices. quomodo omnes iuſti in populo tuo? uel ex populo tuo? Dicunt aliqui quod ſumitur illa diſtictio vniuerſalis, p- ſuetudinem ſcripturæ. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem uenientem, &c. Verum ſi conſideretur ſtatus, & conditio illius primitiæ, & naſcentis Eccleſiæ tempore quo vige- bant Apoſtoli, & poſt eorum deceſ- ſum, multi per aliquot ætates ſucce- dentes, erant ferè omnes Sancti, & ſic nominari conſueuerant, ut eſt uidere in epiſt. Diui Pauli, & aliorum Apo- ſtolorum ſimiliter in epiſt. Diui P. Au- guſtini, Hieronymi. & aliorum Do- ctorum, quippe qui ſanctos, & electos uocat ad quibuſcunq. ſcribunt. Sed melius (credo) eſt, dicamus. *Popu- lus tuus omnes iuſti*, ideſt quicunque ſunt membra uina Eccleſiæ in illa per- ſiſtunt, ſuiſque præceptis obediunt, ab ea non diſcedunt uſque ad finem uitæ eius dogmata ſectantur, iuſti omnes,

A meo quidem iudicio ſunt exiſtiman- di, & hi in perpetuum hæreditabunt terram, nunquam erunt expulſi, niſi uelint, ab ea, & eius poſſeſſione nun- quam priuabuntur. & ratio eſt, quia ipſi ſunt germen, arbuſculi plantati manu Dei: quemadmodum per Ie- remiam dicitur. Ego plantauit te in meam bonam, electam omnem ſe- men uerum; & cum ſit germen plan- tationis Dei, areſcere non poteſt, ſed crescere ſemper, & augeri; contra uero omnis plantatio (dicit Chri- ſtus) quam non plantauit pater meus cœleſtis eradicabitur. Poſtremo in- quit. *Opus manus meæ ad glorifican- dum.* Suauiſſima quidem, & precio- ſiſſima, atque amabiliſſima uerba Saluatoris noſtri (cum inquit) quod eccleſiā, congregatio electorum, ſo- dalitas iuſtorum eſt opus manus meæ ad glorificandum, quorum ſenſus eſt. quod fideles, & electi Dei ſunt ueluti ueſtes, & indumenta quibus adorna- tur Deus, & glorificatur. Nec mi- rum omnino, et Pau. Apoſtolus diſcipulos ſuos non uereatur appellare gloriam ſuam, coronam ſuam, et cor- dis ſui gaudium, et lætitiā. Tandem ſubdit in fine, *minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissi- mam*: quemadmodum nos uulgo di- cimus de quibuſdam uiris ſtrenuis, & audacibus (vno ſa per mille) et paruulus in gentem fortiffimam, q. d. (vni fanciullo darà che fare à tutta queſta gente armata.) Et quanquam uerba hæc de Chriſto Ieſu, qui cum eſſet mi- nimus, et deſpectus ab omnibus, cre- uit tandem in mille, et in gentem in- numerabilem accipi queant, poſſu- mus tamen de Apoſtoliſ, et marty- ribus eadem rectè intelligere, qui quidem fortes fuerunt in bello, et pugnarunt cum antiquo ſerpente, cuius poteſtati nulla eſt in terra, quæ poſſit comparari, et de Paulo quidem Apoſtolo aptiſſime talia poſſunt dici, qui cum eſſet minimus Apoſto- lorum, nec dignus uocari Apoſto- lus, plurimos tamen, et ferè innu- merabiles Chriſto peperit, & acquiſi- uit; intelligi poſſunt, & de eccleſiā, quæ

Ierem. 2.

Paul.

à principio fuit minima, i. tenuis, & angusta & cœu paruula, postea creuit in gentem, & multitudinem magnam, q̄ dinumerare non potest, vt hēs apud Ezechielem, Danielelem, Ioannem Euāgelistam, & alios veteres patres, ac Doctores: Nec volo præterire quin, & de sanctis quibusdam patribus, qui fuerunt institutores, & fundatores aliquorum ordinum, vt D. Benedictus, Pater Augustinus, D. Basilus, Franciscus, & Dominicus, & alij permulti, quorum vnusquisq̄ vtrumque minimus, creuit in gentem maximam, & numerosissimam Inter quas etiam recensere libet D. Franciscum de Paula, qui cum esset minimus, & minimorum ordinem instituit, creuit in mille. Et multos ad eius vitam formam deduxit, nonne & Abraham dictum est Genes. 18. quod futurus esset in gentem magnam, ac robustissimam. Et quis fuit hoc? dicit dominus. *Ego Dominus in tempore eius*, id est cum venerit filius meus, cum verbum meum carnem suscepit, cum generis humani debitum persoluerit: vel in tempore iam statuto, & præfixo, subito, hoc est, absque ulla mora, & dilatione, & absq̄ eo q̄ quis me impediat, aut retardet, cum tempus istud adierit *faciam istud*, scilicet quicquid ego sum pollicitus in ecclesiam meam, vel subito faciam istud, id est congregabo omnes in ecclesiam meam, & in ouile meum, & sic est finis expositionis huius capituli iuxta sententiam illorum, qui existimant sermonem haberi de ecclesia præfenti. Superest videamus rationes, quibus alij moti opinantur sermonem haberi de ecclesia triumphante. hoc est de cœlesti Patria, vt quisq̄ postmodum sectetur eam, quæ magis libuerit expositionem. Primum quidem habetur in textu circa finem, *non audietur vltra iniquitas in terra tua*: manifestum est enim hoc esse falsum, cum singulis ferè statibus post prædicationem Euāgelij, & post erectionem militantis Ecclesiæ in orbe Christiano audiantur vastationes, oppressiones, & contrafactiones, & multis in locis sub tyrannide degant miseri homines Christianæ fidei professores, falsum est ergo, q̄ in ecclesia militante non audiat amplius iniquitas,

A & vastatio, sed vbiq̄ sit salus, gaudium, & laudatio. Præterea falsum est, & experimento comprobatur his, qui sunt in ecclesia, *non uere amplius Solem in die, neq̄ Lunam in nocte* Quare oportet alibi uerū esse quod dicitur, quod q̄libet nulli bi præterq̄ in patria cœlesti potest habere locum, quem ad modum legitur apud Ioan. Apoc. 21. ubi dicit. Et ciuitas (videlicet Hierusalem cœlestis) nō eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea; Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est ignis.

Tertio habetur in hoc textu presentis litteræ: *populus tuus omnes iusti, in perpetuum habedunt terram*. At constat omnibus, neque vlla est in hoc dubitatio, non omnes qui sunt in ecclesia militante fore iustos, sed neque etiam in perpetuum possessuros hanc terram. Quare necessario sequitur, nō de ecclesia præfenti, verū de cœlesti patria hoc esse intelligendum. cū præsertim apud Ioan. loco citato perspicue legatur, q̄ non intrabit in eam, videlicet in cœlestem Hierusalem aliquid conquinatum, aut abhominacionem faciens, & mendacium: Quarto falsum est etiam, qd̄ in hac vita degenitibus pmittitur, *si compleuntur dies iustus tuus*: nam manifestum est, & nulli potest in dubium reuocari, quando sumus in hoc mundo nostram tristitiam, & afflictionem, ac luctum nos habituros sic, ai: Dominus Ioan. 16. In mundo præsuram habebitis: Sic & illud Apostoli, qui pie uolūt viuere, in Christo persecutionē patiuntur; quo circa uolens Christus nostris præbere fortitudinem, & patientiam dixit. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Postremo dicit Esaias. *minimus erit in mille, & paruulus in centesimo fortissimam* quod quidem difficile admodum potest sustineri: propterea dicit Cyrillus, hoc futurum, confecto in hac vita cursu laudabili, quod parer ex eo, quod dixit Christus Apostolis. Cum filius hominis sedebit in sede maiestatis suæ tunc, & vos sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. & hoc est quod David. d. ps. 46. ex persona sanctorum. Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris

E

nostris, id aut fiet cū erimus in patria, nō aut dum sumus in uia, qd̄ dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Dño.

Sed his nō obstantibus poterit sustineri alia expositio, quamq̄ D. Hiero. cui (vt par est) tantum tribui dēt, mani festè asserat nos cogi omnia quæ sunt dicta in hoc capitulo ad vltimum referre tempus, quando cœlo, terraq̄. transeuntibus Solis, ac Lunæ cessabit officium. & ad primum cum dicebatur in republica Christiana vigere adhuc tyrannidē, & alia damna, & incommoda, neq̄. reperiri salutē, gaudiū, & laudationē. Rñdeo quod quanq̄ alicubi sint tyrannides, vastationes, seditiones, ac dissidia; nihilominus qui sunt verè fideles, & constantes in timore Domini, muniti spe, & charitate, eiusmodi incommoda non uerentur, & pro nihilo ea habere uidentur. quia potius quo magis diuexantes, & tribulationes patiūtur, eo magis gaudent, & Deo gratias agūt. Ad secundum resp̄ q̄ lux Solis, & Lunæ, de qua in argumento dicitur, non est ea lux corporalis, quæ oculis cernitur, q̄ s. Sol, & Luna non occidat, neque minuat; sed sensus est de Sole, ac Luna; q̄ suis splendoribus tenebras ignorantæ, & aduersitatum depellant. & quamquam in aliqua particulari ecclesia Sol quandoque occidat, aut obtenebrescat, q̄ s. alij labantur in hæreses, uel in alios errores, ecclesia tamē inueneris nūq̄ labitur, aut cadit: quem admodum Saluator dixit. Ego pro te rogauit Petre, vt non deficiat fides tua. & propterea non egemus in hac uia dū sumus in gratia, neque lumine Solis, neque splendore Lunæ, quia Dominus Deus est nobis in lucem sempiternā, & sic potest responderi ad tertiam objectionem, vbi dicitur quod non occidet vltra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucē sempiternam. In priori quidem argumento demonstratur, q̄ non egemus Sole, neque Luna in præfenti uita, quia Dominus est lux nostra, uerum est, si habeatur sermo de luce corporali: in posteriori uerò probatur oppositum, q̄ s. nunquam deerit Sol. neq̄. Luna, uerum est, quia intellectus est de Sole, & Luna spiritali, cuiusmodi est Dominus Re-

A demptor noster, qui est datus nobis in lucem sempiternam Ad aliud argumentum cum dicebatur. Populus tuus omnes iusti, id quod uideatur esse falsum, cum scriptum sit. Nemo mundus à forde etiam infans unius diei, & quæ admodum dixit Propheta Ps. 115. omnis homo mendax. Dicendum præter ea, quæ superius in arguendo diximus. Populus tuus omnes iusti, dicendum q̄ omnes iusti, id est gratia Christi omnes iustificabit, non autem est in dubium reuocandum, q̄ in cœlesti patria erit perfecta iustitia, perfecta salus, & beatitudo; at nihil prohibet etiam in hac uita, qui sunt in ecclesia ceu corporis Christi membra uiua omnes esse iustos, saltem secundum præsentem iustitiam. D. Amb. super primum caput Lucæ declarat hanc propositionem, q̄ scilicet nullus fuit omnino sine peccato, quod autem non possit quisq̄. desinere a peccato, & non amplius peccare hoc falsum est: uult. n. quod potest quis aliquñ, esse mundus à forde. Ad alteram objectionem, qua dicitur. non esse in hac uita completos dies luctus, cum ferè semper asseratur occasio lugendi, ac deplorandi. Ad hoc responderem. Quod luctus ecclesiæ fuit dum se uidit filius orbatam, & omnes ad impietatem declinare, sed post Christi aduentum non ita, nisi dicamus, q̄ filij ecclesiæ lugent, quia incolatus eorum nimis plōgatus est ob id dicebat Apostolus Rom. 12. Spe gaudentes: Nam licet spes ratione dilationis habeat afflictionem annexā, proprioris tamen eius vsus est gaudere. Caiet. & 2. Cor. 6. quasi tristes, semper autem gaudentes, & Phil. 4. Gaudere in domino semper, iterum dico gaudere: sunt igitur completi dies luctus. uerum cum spe perueniendi quandoq̄. ad cœlestem patriam complentur dies luctus. Ad vltimum cum dicitur, quod minimus non erit in mille dum sumus in hoc statu, sed hoc erit in futuro seculo. Respondetur q̄ hic & ibi uerum est uaticinium, ibi quidem dum omnes nationes fuerint congregate ante conspectum Dei sedentis in throno, nulli dubium, q̄ minimus erit in mille, & plus ultra: sed et in præsen-

te statu: quem admodum supra in expositione satis opportune monstraui-
mus minimus fuit in mille, quia scilicet præ-
ter alia quæ adduximus exen-
pla de Sanctis Apostolis, & martyribus, & ple-
risq; patribus diuulorum ordinum in-
stitutoribus, demonstrauimus de Abra-
ham, qui cum esset senex, & minimus,
ac paruulus haberetur, fuit a Deo con-
stitutus in gentem magnam, et robu-
tissimam. Et ita verumq; verum est.
Et in hoc terminatur expō in caput 60.

CAPVT LXI.

1. **S**PIRITVS Domini super me, eò qd vnixerit Do-
minus me: ad annunciandū mansuetis misit me,
vt mederer contritis corde, & predicarem capti-
uis indulgentiam, & clausis apertionem: Vt præ-
dicarem annū placabilem Domino, & diem ul-
tionis Deo nostro: vt consolarer omnes lugentes. Vt ponerem lu-
gentibus vion: & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro
luctu, pallium laudis pro Spiritu mæroris: & vocabuntur in ea
fortes iustitia, plantatio Domini ad glorificandū. Et edificabunt
deserta à seculo, & ruinas antiquas erigent, & instaurabunt ci-
uitates desertas, dissipatas in generationem, & generationem.
Et stabunt alieni, & pascent pecora vestra: & filij peregrino-
rum agricola, & vinitores vestri erunt. Vos autem Sacerdotes
Domini vocabimini: Ministri Dei nostri, dicetur vobis: Forti-
tudinem gentium comedetis, & in gloria earum superbietis. Pro
confusione vestra duplici, & rubore laudabunt partem suam, pro-
pter hoc in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sempiterna erit
eis. Quia ego Dominus diligens iudicium, & odio habens rapi-
nam in holocausto: & dabo opus eorum in veritate, & fœdus
perpetuam feriam eis. Et scient in Gentibus semen eorum, &
germen eorum in medio populorum: omnes, qui viderint eos, co-
gnoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus. Gau-
dens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo;
quia induit me vestimentis salutis: & indumento iustitie cir-
cundedit me quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam
ornatam monilibus suis. Sicut enim terra profert germen suum,
& sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus Deus germi-
nabit iustitiam, & laudem coram vniuersis gentibus.

EXPLA-

EXPLANATIO IN
SEXAGESIMUM PRIMUM CAPVT
ESAIÆ PROPHETÆ.

Spiritus Domini super me, eò quod vnixerit Dominus me, ad
annunciandum mansuetis, misit me, vt mederer contritis
corde, & predicarem captiuis indulgentiam, & clausis aper-
tionem, &c.

Iuxta sententiam D. Hier. & aliorū quo-
rundam hoc loco
introducitur Esaias
dñm Iesum Chri-
stum verum Mes-
siam exprimentem,
& declarantem munus suum, & quæ
suo aduentu est allaturus in mundum
beneficia; & id conuenienter fieri de-
buit in hac parte, posteaquam in fine
pcedentis capituli pollicitus est quam-
primum se, quod iam itaturus esse fa-
cturum. Sic & Cyrillus, cum in supe-
rioribus (inquit) de his qui vocati sunt
per fidē dixerit Dominus per Prophe-
tam. Ego Dominus suo tempore con-
gregabo eos, quasi iam instante tem-
pore, quo promittit se hoc facturum, &
quasi iam factus homo, & similitudinē
nostram suscipiens, & se ad exinanitionem
submittere dicit. Spiritus Domini
super me, spiritus (inquā) Dñi qui, & a
me, & à patre procedit: a me, inq; ratio-
ne qua Deus; super me ratione qua ho-
mo, spiritus ergo, i. virtus, auctoritas,
& potestas Dñi super me. Quod autē
spiritus Dñi sup Christū, quatenus ho-
mo fuerit immixtus, nō est qd quis dubi-
tet, qñquidē Lucē 4. cū ipse Christus
in Synagoga retulerit hanc prophetā,
dixit ipsam fuisse impletā in oculis eo-
rum, qui astabant in psonā ipsius, qd
legebat. Possit namque Deus, & collo-
cauit spiritum suum, i. virtutem, poten-
tiam, & auctoritatem suam super Chri-
stum filium suum, eo qd vnixerit me. i.
me constituerit Christum regē, & Mes-
siam in eum finē, quem mox audietis:
vnxit inquam, non quō solebant vn-
gi reges, & sacerdotes oleo corporali, sed
oleo spirituali, i. gratia peculiari Spi-
ritus sancti. Sup quibus verbis tria sigil-
latim sunt videnda. Primū cū filius Dei
Christus Dñus fuerit Deus, & sit eiudē
essentiæ cū Patre, & Spiritu sancto; quō
nā pacto fieri potuit ista vnctio vtrūq;
spiritualis, & intelligibilis? Deinde vi-
dendum est, quādo fuit inunctus. Po-
stremo ob quam causam. Dicimus. n.
ex sententia D. Hier. (vt mox indicau-
mus) ea verba a principio sumpta (*Spi-
ritus Domini super me*) intelligi debere
iuxta dispensationem carnis assumptione,
non autē quod Dominus Deus habeat
Dominū super se; id quod innuitur ex
ps. 44. cum dicit Daud. Dilexisti ius-
titiam, & odisti iniquitatem, propterea
vnxit Deus tuus oleo lætitiæ
præ confortibus tuis: Vbi dum con-
fortes nominant, hōis natura intelli-
genda est, cū Deus suæ substantiæ nul-
los hēat confortes præter ipsū, quia vn-
ctio est deitas, & substantia Patris, & Filij, &
spiritus sancti: & quamq; sint tres pso-
næ, vnica tamen est omnium essentia.
Nec inconuenit eandem personā, quā
Deus infundere spiritum creaturæ rati-
onali, & ratione qua homo accipere
illum a Deo, & patre. quem admodum
D. Petrus Apostolus Act. 10. dicit de Chri-
sto Dei filio. Vnxit eum Deus Spiritu
sancto

Psal. 44.

Act. c. 10.

N 3 sancto

sancto, & virtute: fuit .n. vnctus oleo vnionis personalis, & omnis gratiæ ac veritatis. Propterea cum dicit. *Spiritus Domini super me:* vult innuere, quod spiritus totum ipsum replet, & fecundat, non tñ quod opprimat, vel subiciat, sed totum complet, ac perficit. Dicitur enim Spiritus sanctus compleuisse, & perfecisse animam Christi, quia non est datus ei spiritus ad mensuram. & cum dicitur Christus fuisse vnctus, quod Græcè dicitur Christus, non credas eum fuisse vnctum, quem admodum olim Reges, & Sacerdotes vngebantur; quanquam velut sacerdos, & Rex, & sicut fortis prælator, pariterquè vt summe lætus, & iucundus fuerit vnctus, vt dicebat Propheeta Psal. 44. Vnxit te Deus oleo lætitiæ; & Actorum. 10. Scitis (inquit) dicebat Petrus, quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto; & virtute. Quod si quæras, quo tempore fuerit vnctus, dicitur secundum D. Hieronymum, hanc eius vnctionem fuisse perfectam, & expletam, quando baptizatus est in Iordane, vt habetur Ioan. 1. a Ioanne Baptista, vbi Ioannes Euangelista perhibes testimonium se vidisse Spiritum Dei descendentem quasi columbam de celo, & mansisse super ipsum. De hoc eodè misterio habemus testimonium satis manifestum, quemadmodum etiam supra vidimus. Ab hoc eodem Propheeta supra cap. 11. cum dicit. Egrediesur virga de radice Iessæ, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, &c. Postremo si quæras cur fuerit vnctus, & in quem finem, patet ex textu præsentis litteræ. non enim debuit mitti Christus siue Messias quemadmodum opinabantur Iudæi, vt scilicet orbem bello subiugaret, & redempturus esset regnũ Israel, ita vt Iudæi futuri essent rerum Domini. Iurè quidem fuit missus, & vnctus Christus ad annunciandum, quia habetur 1. Ioan. cap. 1. Vnxit docebit vos, de omnibus. & primum quidem annunciare mansuetis, quia sũt magis idonei ad percipienda verba Dei, vt ha-

betur. Ecclesiastici 5. & Iacobi 1. In mansuetudine suscipite insitum verbum. Sed vt annunciaret mansuetis gaudium regni cœlestis, & cœtera, quæ passim videbimus. Sed primum quidem examinanda sunt verba, quid scilicet per mansuetos intelligit propheta. Quidam enim per mansuetos hic intelligunt pauperes, & inopes, omni auxilio destitutos, & nulla suis in virtibus fiduciam habentes, cuius rei signũ est, quòd alii textus habent pauperibus, vt Lucæ 4. sic enim legitur ibi. *Luc. 4.* Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me euangelizare pauperibus misit me, sic etiam habet textus LXX. Interprætum. Sed dicunt aliqui, Nihil ob stare quo mansueti pauperes appellentur, & econtra, quoniam vt plurimum contingit, qui sunt pauperes, & in humili fortuna constituti sint etiam mansueti, tractabiles, & mites, vt qui non possunt erigere caput, & se alijs præferre. At ego iuxta communem denominationem, mansuetos appellauerim eos qui sunt benigni, faciles, non elati, atque ferocis animi, & tam isti sic mansueti dicti, quamq. pauperes, & inopes, ac deiectæ sortis existunt, si patienter ferant inopiam, participes sunt regni cœlorum, iuxta doctrinam saluatoris. beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Cyrillus, illos pauperes esse, & intelligi existimat, qui omni boni laborant indigentia, nec habent quicquam spei, & Dei in hoc mundo sunt omnino expertes. quemadmodũ sunt gentes, quæ postea fide in Christum locupletari, diuinum, ac cœlestem thesaurum lucrati fuerunt.

Sed persistentes in propria significatione verbi, mansueti idem quod mites esse videntur, cum idem præmium, & eadem omnino merces, vtriusq. tribuatur: Dicit enim Christus Matth. 5. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram, & David ps. 36. Mansueti hæreditabunt terram, & delectabũtur, in multitudine pacis, & iuxta Ethimol. vocabuli: mansueti dicuntur quasi manu, cõuersatione, & consuetudine ex feris ma-

nes effecti, & ex his apparet pauperes, & mansuetos esse idem, quoniam quod hic dicitur missus sum ad annunciandum mansuetis corde Lucæ 4. dicitur pauperibus: sed reuera non est ita: est enim non nihil discriminis inter vtrumque, sed potius mites, & mansueti dicuntur esse idem, quamuis Gaetanus ponat inter eam differentiam, quoniam mites dicuntur, qui non solum à passionibus non mouentur, sed ita sibi ipsis dominantur, vt nullis prorsus displicere queant. Mansueti verò dicuntur, qui passionibus iræ non mouentur, & rectè rationi illas subiectas cum tranquillitate detinent. D. Aug. dicit mites esse, qui cedunt importunitatibus, & vincunt in malo bonum. At quoniam dicitur in textu. Ad annunciandum mansuetis misit me, vbi apparet Christũ dici missum pariter, & Apostolũ, quemadmodum, & discipuli sui dicuntur Apostoli, & dicuntur missi, & sicut notat Origenes in primum cap. epist. ad Rom. Quęcunq. habuit Christus, contulit & suis discipulis: ipse namq. fuit Apostolus, quia missus ad annunciandum, siue euangelizandũ, & suos quoq. discipulos vocat Apostolos. Christus fuit lux vera, & lux mundi, & Apostolis quoq. suis dixit. Vos estis lux mundi, ipse fuit petra, & vni ex eius apostolis dixit. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meã. Missus est igitur ad annunciandum mansuetis, & pauperibus regnum Dei. & hoc quidem toto vitæ suæ, seu prædicationis tempore, & eo præsertim, cum ascendens in montem cepit dicere. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Fuit etiam missus vt mederetur contritis corde. Contriti corde dicuntur, qui agnoscetes peccata sua, quibus grauior læsa est maiestas diuina, & eorum anima lethali vulnere confecta, dicuntur affligi, dolere, contristari, & animo consternari, vt qui non audent comparere ante conspectum Dei, adeo pudet suorum delictorũ. his ergo vt mederetur dominus missus est, quippe qui sanat contritos corde, & alligat con-

tritiones eorum. Cyrillus contritos corde vocat, qui sunt infirmo, & fracto animo, & pusilli cordis, & animi, quique perturbationum incurfionibus non valentes obfistere, in desperationem quasi uidentur adacti. His ergo vt mederetur, missus est Christus, hos consolatur, hos iubet forti animo esse existimantes, & secum ipsi meditates, quoniam sunt condignę passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, scientes etiam quòd Dominus faciet cum tentatione prouentum. & quamquam multa sint, quæ nos facile perturbant, & quasi in desperationem adigunt, nihil tamen id potest magis efficere, quam ipsum peccatum. Proinde non ab te conquerebatur regius Propheeta dicens. Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Missus est etiam iste vnctus a Domino, vt prædicaret captiuis indulgentiam, & clausis apertionem. Captiui (vt ego sentio) dicuntur, hi qui ob eorum peccata subiciuntur potestati demonis, & vsque adeo sunt vinculis restricti, vt nequeat ex illis se eximere, aut quouis pacto extricari, & si similes illis mihi videntur, qui alieno ære adeo sunt oppressi, ut soluendo nequaquam existant, quibus nisi indulgeatur, impossibile est ex captiuitate deduci. Et volunt nonnulli exponentes eiusmodi miserias, & incommoda potissimum referri ad statum Iudæorum, dum sub ce remoniis legis ita erant detenti, seu deuincti vt vere captiui dicerentur. Vnde Petrus. Vt quid tentatis imponere iugum super ceruices nostras, quæ neque nos, neque patres nostri portare poterunt? Ego autem verius existimo Christum missum fuisse, vt captiuis omnibus daret indulgentiam, tam Iudæis quæ geribus, quoniam omnes eramus sub potestate diaboli, mortis, & inferni a qua nos Christus liberauit, dum ascendens in altum captiuã duxit captiuitatem: euangelizauit etiam clausis apertionem. Hi (nempe) carceribus clauderentur, qui peccatorum vinculis, & cõsuetudine ita tenebantur, vt suapte

Psal. 44.

Esai. 55.

1. Ioan. 1. 1.

Omnia Xpi Apostolis collata.

Mansueti & pauperes qui.

Math. 5. Psal. 36.

Contriti corde qui sũt.

Psal. 37.

Captiui quõ.

Al. 15.

Clausi quõ.

virtute non possent ab eis liberari: homo enim Dei gratia destitutus, nō pōt non peccare, & sine gratia Dei puenire, nō pōt seipso à peccato relurgere. Venit ergo Xpus ut lumine gratiæ, & potētia luę maiestate excitaret mētes peccatorum. & aperiret oculos eorum: quemadmodum superius hoc eodem libro c. 5. dicit Deus ad eundem Christum per Prophetam suum. Posui te in lucem gentium aperire oculos cęcorum, educere de vinculis alligatos, & de domo carceris sedentes in tenebris. Vnde per clausos aliqui cęcos intelligunt, ut pleriq. textus habent. Et D. Lucas c. 4. ubi nos habemus clausis apertionem, ipse habet cęcis visum. Cęcos inquam non agnoscētes uerum, & in tenebris ignorantię latitātes, quorum oculos in hunc mundum ueniens Dominus aperire dignatus est. & quidam exponētes, per clausos speciatim intelligunt eos pares, qui in limbo detinebantur, quousq. Dominus sua passione eos eriperet, & ad cęleste regnum introduceret. Quinō missus dicit esse, *ut predicaret annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro*: annus quidem placabilis, & acceptus Domino, fuit annus ille, quo natus est Dei filius, & uerbum caro factum est; vel quando passus est: cuius passionem & mortem acceptauit, & approbavit ipse Deus pro precio, & redemptione humani generis, qui quidem annus fuit præfiguratus, & præsignatus per annum Iubilei, qui quinquagesimo quoq. anno aduenit. Vocatus est etiam annus ille placabilis, quia eo anno, quo Christus Dominus passionem, & mortem obiit, fuit placatus Dominus cum ueniret suo genere humano; & hic est annus ille, de quo loquebatur Apostolus dicens. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. quo quidem tempore exaudiui te, (inquit Deus) & in die salutis adiuui te, ut habemus supra eodem Propheta, cap. 49. & citatum à Paulo Apostolo 2 ad Corinth. cap. 6. D. Gr. g. 4. mor. cap. 10. annus inquit, placabilis Domini prædicatur, cum futura plebs fidelium, ueritatis lumine illu-

stranda prædicitur, & diem ultionis Deo nostro. Sed quo pacto conuenit dies ultionis cum tempore placabili, & accepto? dicimus facile conuenire, cum dies iste ultionis referat tempus illud, quo Deus de inimicis nostris; quos perturbant, & impediunt sumere uoluit ultionem. Sed ubi nos habemus diem ultionis, aliqui textus habent, diem retributionis, quem diem D. Hiero. appellat totum illud tempus, in quo Christus in carne prædicauit: nil quippe toto eo tempore eum prætermisisse credendum est, quo nostram salutem operaretur, tum docendo, & prædicando, tum omnibus benefaciendo. Potest illud tempus appellari dies retributionis, vel respectu bonorum quorū tunc erit retributio, vel respectu malorum, quæ & ipsa suam recipient retributionem; quamquam nonnulli uelint in secundo aduentu fieri debere istam retributionem, quia tūc reddetur unicuique pro ut gessit in corpore siue bonam siue malum, dicit tamen D. Hiero. quod huiusmodi dona quæ hic recensentur, ex parte sunt complenda dū sumus in hac uia, plenius autem, & perfectius quā omnis populus Dei fuerit iustus: nunc enim ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus, cum autem uenerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est. Sequitur deinde. *Spiritus domini super me, ut consolaretur omnes lugentes: ut ponerem lugentibus Syon, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.* Quæ hic apponuntur sunt ueluti conclusio omnium dictorum, & epitome quorumcunque beneficiorum, quæ suo aduentu contulit Christus in hunc mundum dixit enim Matth. 5. Beati qui lugent quoniam ipsi consolabuntur. & ipse Christus memor huius uaticinii, & ipsius ueritatem uolēs comprobare, dixit. ea uerba. Sed quid lugent? uel propter quid lugent? lugent inquit sua & aliorū peccata, sic enim dicebat Paulus ad Rom. 9. Tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem. lugent etiam dum uident.

vident Dei uerbum contemni, diuinæ legis præcepta pro nihilo haberi, bonos & probos viros, ac timoratos deiici, & conculari, impios, & iniquos foueri, & sublimari; sic enim dolebat & conquirebatur David. d. Mōi sunt pene pedes mei, quia zelauit, pacem peccatorū uident. Vnde alibi consolatur eum deus d. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatē quoniam tamquam fenū uelociter arefescit. Sed re uera libera presentis textus uideatur satis obicura, quia non habet perfectum sensum, sed præter alias expositiones, quas dedimus, hæc uidetur satis acuta, ut ponere capiat pro consolare, prouidere, & curam habere ut sic dicamus, ut ponerem lugentibus Syon idest consolerem eis, & curam eorum haberem. Postremo inquit. Spiritus Domini super me, eo quod uixerit me ut ponerem lugentibus Syon. ut scilicet consolaretur, & gaudio afficerem, ac replerē qui Syon lugēt. i. sanctam, & electam iutorum congregationem, & fodalitatem bonorū, ne hi deficiant à spe, neque animo coniterentur, sed firmi, & stabiles sint in fide, neq. ob illam causam à pietate deficiant. Aliqui textus habent Missus sum ut ponerem fortitudinem lugentibus Syon, ut scilicet stabilirem eos, & confirmarem in fide, et spe cœlestium promissionum, *Et darem eis pro cinere, idest pro luctu, ac penitentia coronam, idest remunerationē internam, seu triumphum uictoriæ cōtra omnes inuidias, & Sathanę tentationes, & insidias: nonnulli per coronam, intelligunt aureolam, quæ datur martiribus, et sanctis uirginibus pro celebri constantia in uariis tentationibus. Dabo oleum gaudij pro luctu, & pallium laudis pro spiritu mœroris, consequens. n. erat, ut qui lugebant, uel quia Christi regnum diuini prorogabatur, uel ab inimicis oppugnabatur, dum postea saluum maneret & integrum lætarentur, & iubilarent, Pallium laudis pro spiritu mœroris, idest qui pro ueteri animi deiectione, & contractione tristabantur, pallium laudis fortiantur. Vel dicas, qui prius lugebant, postmodū lætabantur, eum pro luctu dabitur eis oleū gaudij.*

Nunc certē tempus illud adest, quo lugentes consolari oporteret, cū mors usque adeo crasserit in omnes, & præsertim in hac nostrā ciuitate sub hoc anno Domini 1591. ut nulla ferē sit domus, in qua non sit extremus dolor, & luctus, & singulo quoque die multa defunctorum corpora sepulturæ tradantur, nec domus tantum laycorum, & hominum, uerum, & monasteria religiosorum eodem laborant infortunio uerē lugentes sumus, nec suas quisque miserias tantum deplorat, sed lugem⁹ etiam Syon, idest aliorum miseriam, & iacturam, cum aliquæ sint domus omnino expoliatæ, ac destitutæ habitatoribus Propterea obnixè rogandus est Deus, & iugiter implorandus, ut ponat lugentibus Syon consolationem (ut dicunt aliqui textus) & fortitudinem (ut alii) ut scilicet sint usque adeo fortes in tanta hominum mortalitate, & amissionē suorum, ut à spe, & fiducia in Deum nequaquam deficiant. Sed expectent se coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris quandoque suscepiuros. Pallium quidem laudis, hoc est eam laudem se consecuturos expectent quæ regat, aut depellat omnem eorum tristitiam, ac mœrorem: uel coronam glorię pro cinere penitentię, oleum gaudij pro luctu, idest consolationem spiritus sancti pro luctu presentis orbitatis, & exili: pallium laudis, idest gloriam resurrectionis pro sacrificio spiritus afflictī, & contribulati. Alii uolunt Deum polliceri coronam gloriæ & cetera, his, qui repriment concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam uitæ, uel qui reformauerint, & subiecerint rationi uirtutes, & potentias animę ut sensum, intellectum ac, ac uoluntatem, & eas in obsequium Dei deduxerint, his profectō pollicetur Deus coronam glorię &c. Qui ubi hoc fecerint uocabuntur in ea fortes iustitiæ, plantatio Domini ad glorificandum, in ea scilicet, Ecclesia seu cognatione fidelium, descripta, & præsignat per Syon. His enim, qui lugebunt Syon pollicetur Dominus eam dare fortitudinem quod uocabuntur fortes iustitiæ, idest quia forti-

Esa. 9.

Annus placabilis Domini.

Tempus uel retributionis quod.

Psal. 72

Psal. 36

Matth. 5.

Pau. Ro. 9.

fortiter, & constanter exercebunt iustitiam non respicientes personam hominum. Vel vocabuntur fortes iustitiæ, quia erunt verè iusti, non leuiter, aut apparenter, sed iustitia quæ probatur in conspectu Dei, & non qualis erat iustitia Scribarum, & phariseorum. Propterea dicebat Christus Discipulis suis. Nisi abundauerit iustitia uestra plus, quàm scribarum, & Phariseorum, non introibitis in regnum cælorum: vel fortes iustitiæ, quia non timebunt subire omnem persecutionem propter iustitiam habentes spiritum fortitudinis, aut etiam fortes iustitiæ dicuntur, quia nullis aduersitatibus dimouentur à iustitia, & rectitudine bonorum operum, ob huius iustitiæ insignem pulchritudinem & egregiam formam, vocantur, qui ea sunt præditi, genus electum, gens sancta, regale sacerdotium, & populus acquisitionis. *Vocabuntur etiã plantatio Domini ad glorificandum*, erunt inquam tales uiri fortiter sustinentes angustias, & tribulationes velut arbores pulcherrimæ firmiter radicatz, & fructiferae, non uelut arbores autumnales, infructuosæ bis mortuæ, sed idoneæ, & præparatæ ad producendum fructus vberri-
 mos, & suauissimos in laudem, & gloriam Dei, erit igitur hæc plantatio Domini ad glorificandum, uel ut ipsi sint aliquando glorificati, laudibus, & honore à Deo affecti, uel ut ipsi glorificent Dominum. De hac plantatione dicebat David. Plantati in domo Domini in atriis Domus Dei nostri & antea. Iustus ut palma florebit sicut cedrus quæ in libano est multiplicabitur. En quomodo pro spiritu mœroris pallio laudis amicientur & superinduentur. Tunc ultra. *Et edificabunt deserta à sæculo, & ruinas antiquas erigent, & instaurabunt ciuitates desertas, dissipatas in generationem, & generationem.* Hi de quibus loquebamur tantæ erunt fortitudinis, & potentia, quod edificabunt loca deserta à sæculo, id est quæ nunquam extructa fuerunt, quemadmodum dicere possumus de quibusdam regionibus ultra mare Occæanum, & nuper opera, & industria Hispanorum reperitis, in quibus (ut dicitur) nunquam antea fuit prædi-

atum euangelium. *Et ruinas antiquas erigent*; id quod facile contingeret, si in multis regionibus, & ciuitatibus Asiæ, & Africæ atque etiam multis in partibus Europæ in quibus alias fuit prædicatum Euangelium, et gratanter, ac libenter exceptum, opera, et arte Sathani ea nunc explosum, si (inquam) rursum ibidem prædicaretur, et reciperetur.

Hi profecto qui opus istud tam insigni aggredierentur, & efficerent, ruinas antiquas erigent, & instaurabunt ciuitates desertas ac dissipatas, quæ instauratio durabit in sempiternum. His ergo metaphoricis locutionibus, uult innuere propheta, quod multitudo gentium, quæ olim erat uelut locus deietus, per fidem Christi exurgat, & constructur, suscipiens fidem Christi, & amplectens prædicationem Euangelii, & opere prædicans. Similiter Ecclesiæ gentium, quæ iam olim receperant Euangelium, & profellæ erant, & profellæ fidem Christi, ut uniuersa penè Africæ, & magna pars Asiæ et Europæ ab ea desierunt uelut loca ruinosa et dissipata per Maumetillum, et hereses: rursus per susceptionem in eiusdem fidei reedificabuntur, & instaurabuntur, nec solum Ecclesiæ gentium, uerum, et populi Iudæorum, qui dissipati sunt tanquam Dei legem et mandata transgressi, in nouabuntur et ipsi, et instaurabuntur. Per ruinas antiquas non solum gentium apostasiam, ac defectionem, possumus intelligere, uerum et ruinas factam toti generi humano ab initio sæculi culpa primorum parentum; oportuit ergo aliquos reperiri, qui eiusmodi ruinas antiquas erigerent, et instaurarent. is autem alius esse non potuit, nisi secundus Adam, ut quemadmodum per unum hominem fuit ruina, et perditio humani generis, ita et reparatio fieret per unum hominem, et præter eum instituti fuere Apostoli, et eorum ministri, ac successores, qui unà cum Christo, et per Christum edificarent deserta à sæculo, ruinas antiquas erigerent, et ciuitates desertas, ac dissipatas instaurarent. Cyrillus autem per hæc locutionem metaphoricam existimat prophetam uelle significare tantam fo-

Ruinas antiquas.

re multitudinem credentium, ut alias Ciuitates præter eas, quæ sunt querere, & quæ vastatæ sunt, aliquando reficere oporteat; propterea dictum fuit supra cap. 44. Dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas. Ad dexteram enim et leuam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & Ciuitates desertas inhabitabit.

Et stabunt alieni, & pascunt pecora uestra & filii peregrinorum agricolæ, & uinitores uestri erunt. loquitur Esaias ad Eccl. Iudæi cuius oues intelligi possunt quicunque per

Hoc loco posidem sunt in unum congregati, et prædicis repetit. fore cementarios, pastores, agricolæ. in cap. 56. et uinitores. Quod futuri sint cementarios de tarii iam audiuistis dum inquit. Aedificabunt deserta à sæculo. Et Paulus aliamquam Sa quando dicebat Dei edificatio estis, tores, Pesca Dei agricultura estis.

Et uinitores, & Ca futuri sint pastores pecorum, et *ligarij con-* animalium, scimus dictum fuisse Petro *uenerunt bar* pascite oues meas: Id autem fuit necesse *ad Chri-* sti sunt, et dominum non quæstionem, propterea non intellexit grex, & disper-

1. Cor. 3. se sunt oues. Quare oportuit aliis commendare gregem, qui eius cura sedulo haberent, et oues, & non se ipsos pascere dumtaxat expecterent obid. Deiecti sunt itaque sacerdotes illi ab officio, ne ulterius pascant populum Domini. ob id. d. in textu. *Filii peregrinorum agricolæ, & uinitores uestri erunt.* Filii peregrinorum, id est gentiles, et qui ex illis ortum habent intelligi quoque possunt et hi absque ullo timore, et uelut fortes, ac intrepidi pro gloria nominis Dei stabunt, et pascunt pecora uestra. i. homines uestros, qui prius erant animales, ne spiritum non habentes stabunt inquam, uel ut fortes et intrepidi, uel tamquam præfules et domini, aut etiam stabunt tanquam seruuli fideles in obsequium domini, et filii peregrinorum, id est eorundem gentilitium, qui erant peregrini et longe à Dei cognitione semersi erunt agricolæ, et uinitores uestri, id est erunt pastores et episcopi, Doctores, et ministri colentes uincas, et agros animarum ueststrarum.

Non solum ergo Apostoli, et qui in exordio nascentis Ecclesiæ prodierunt eiusmodi functiones obibunt, sed alii, et filii peregrinorum, hoc est ex gentibus oriundi ministri erunt ipsius fidei, et prædicationis Euangelii, quam quam à Apostoli poterant dici alieni, et filii peregrinorum, quia longè diuersi erant moribus, et cultu ab institutis scribarum, et Phariseorum. Neque mireris ministros Euangelii, et diuini uerbi prædicatores appellari, cementarios, pastores, uinitores, et agricolæ, quoniam scriptura diuinitus inspirata, sæpe numero uocat fideles terram, uineam, et cetera huiusmodi. Quare qui colunt eos iure uocari possunt agricolæ, pastores, et uinitores. Postmodum sequitur.

Vos autem Sacerdotes domini uocabimini ministri. Dei nostri, dicitur uobis fortitudinem gentium comeditis, & in gloria earum superbiitis. His uerbis manifestè ostenditur legem, et sacerdotium ueteris testamenti transferendum esse in legem, et Sacerdotium noui testamenti. Cum autem dicit. *Vos autem cum uocabimini sacerdotes domini, & ministri Dei nostri,* citrà omnem controuersiam inquit diuus Hieronymus de Apostolis intelligendum est, ut hic sit ordo: quamquam quidam ex gentibus tamquam cementarii, pastores, agricolæ, et uinitores, sint futuri Ecclesiarum præpositi: uos tamen Apostoli, et primi Christi discipuli, qui residui estis ex semine Israel secundum carnem, et uocabimini Sacerdotes, et ministri Dei quemadmodum, et filii David erant Sacerdotes dei. Et nota hæc formam loquedi, dicit enim. *Vos autem uocabimini sacerdotes Domini.* quasi uelit dicere qui debent hoc munere fungi, non decet eos per se ipsos intrudi, et hunc honorem sibi assumere sed expectare, ut uocentur à Deo iuxta illud Pauli. *Hab. 5.* Nemo sibi assumat honorem, sed qui uocatur à deo tanquam Aaron. Dicit ergo. Vobis, qui estis ministri Dei nostri, dicitur fortitudinem gentium comeditis, & in gloria earum superbiitis fortitudinem gentium, id est, robur, potentiam, honores

mores, & opes comedetis, idest sub uestram potestatem hæc omnia assumetis, et omnem eorum fastum superabitis, & in uestram redigetis potestatem per Euangelii prædicationem, idest qualis & quam maxima fuit eorum virtus, & potestatis, talis & longè maior erit potestatis Ecclesiæ, & primi ac supremi pastoris. uel fortitudinem gentium comedetis, quia scilicet earum diuitiis, & facultatibus potiemini, nec quisquam uobis eas subtrahere, uel denegare poterit. Conuenit enim uel quibus spiritualia contulistis, & seminastis; ab eis etiam carnalia meratis.

Aut sic dicas fortitudinem gentium comedetis, quia scilicet oratio uestra sermo uester, prædicationis uestra comedet, idest vincet, & conteret fortitudinem earum, idest ingenium, artes, eloquentiam, & quæcumque in magnis habentur: Nec mireris, quoniam pro sermone, & locutione frequenter in sacris litteris ponitur os, & lingua quemadmodum exempli causa dicebat Dauid. Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est. Dicit enim D. Hieronymus quod sicut per manus opera, per pedes incessum, per uentrem generationem, per aures auditum, & per oculos intuitum, sic per os sermonem intelligimus. hæc eadem August. pluries refert, sic itaq; fortitudinem gentium comederunt apostoli. Sicut de Diuo Stephano legitur in Act. Apostolorum, quod nemo poterat resistere sapientiæ, & spiritui, qui in eo loquebatur. Et de gloriosa Virgine Catharina hoc idem refertur, quod eius doctrina confundebat omnes philosophos & sapientes, qui disputatum uenerant cum ea. Sunt huius generis plusquam sexcenta exempla. Sed oportet eos qui sunt ministri domini ministrare in fide uirtutem, in uirtute scientiam, in scientia abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate amoris fraternitatis, in amore fraternitatis charitatem 2. Pet. cap. primo.

Deinde dicit. Et in gloria earum superbiatis, idest uos ouantes exultabitis & gloriabimini in Domino Deo uestro non enim accipitur hic superbia, quæ iniunctio est, cui Deus resistit, sed pro po-

tentia, & gloria accipi debet, relata, sepe ad gloriam Dei, contingit etiam quandoque, ut prædicatores, & ministri uerbi Dei in hoc prædicandi officio, & gloria superbiant non ad gloriam Dei sed ad suam ipsorum gloriam, et propterea d. Aug. supra psalm. 50. scilicetiores sunt qui audiunt quam qui loquuntur.

Alii dicunt in gloria earum superbiatis, hoc est purpura uestemini, quod est insignie regii decoris, quemadmodum multis ab hinc annis primates Ecclesiæ, & præcipue sanctæ Rom. Ecclesiæ presides, et consiliarii purpuratis uestibus induuntur, nec minore præcio, ac eximiatione habentur, quam ipsi reges ut Cassa. in li. glorie mundi 4. par. confid. x. et fere omnes iurisperiti. Cyrillus autem secus exponit, inquit enim. In diuitiis eorum eritis admirabiles, ubi cum diuo Hier. inquit, quod laus doctorum, et corona patrum est gloria liberorum, et qui illorum scilicet doctorum doctrina, seu illuminatione saluati sunt, et profectus populi sunt æpulæ sacerdotum: Et reuera dum populi ex aliquorum prædicationibus bona opera apprehendunt, et facere uidentur, summopere prædicatores, atque doctores gaudent, exultant, et gloriantur, D. autem Hier. inquit, iuxta hunc textum. In diuitiis earum eritis admirabiles quia scilicet in omnibus diuites facti estis in Christo, in omni uerbo, et in omni scientia, ut in nullo indigeatis in ulla gratia 1. ad Corinth. 1.

Sed persistentes in textu, quem habemus satis conuenienter expositum est dictum illud uidelicet. In gloria earum superbiatis, quoniam scilicet ad gloriosos, et potentibus uiris ipsarum gentium honorati eritis, et imagnificati, quemadmodum re ipsa conspiciamus, quod principes gentium, Ecclesiæ præfectos non secus, ac patres uenerant, & colunt. Sed non parum mihi ingerit difficultatem horum uerborum contextus.

Dicit enim primo. Et stabunt alieni, & pascent pecora uestra, & filii peregrinorum agricolæ, & uinitores uestri erunt. Quæ uerba nos referrebamus tum ad Apostolos, et Christum discipulos, qui uere dicuntur fuisse pastores animarum agricolæ,

et uinitores ipsius Ecclesiæ quæ uelut agrum, & uineam colunt, & nutriti: referrebamus etiam & ad gentes uel ad eos, qui ex gentibus prodierunt, ex quibus plerisque fuerunt electi, & prepositi Ecclesiis, & curandis animabus, ut legimus de sancto Clemente, Dionisio Areopagita, Tito. Timotheo, Beato Ambrosio, Diuo Martino, & B. Augustino, & multis aliis: uerum tamen post ea uerba subdit immediate in eodem textu. Vos autem sacerdotes domini uocabimini, ministri Dei nostri etc. Vbi dictio illa aduersatica (autem) uideatur fecerunt Apostolos ad quos iuxta omnium expositionem referri dicuntur à prioribus, de quibus prædictum erat, quod erunt agricolæ, & uinitores ipsius Ecclesiæ. Propterea cum aliquam diu super hac difficultate considerem, tandem à priori sententia nequaquam esse discendum purauit, ut uidelicet utrobique subintelligantur Apostoli, ut scilicet ipsi pastores nuncupentur uinitores, & agricolæ, quemadmodum plerique ex gentibus. Sed præter id uocetur etiam & sint ipsi Apostoli Sacerdotes Domini, & ministri Dei nostri, ut illa dictio aduersatica potius aliquid addere Apostolorum dignitati, quam subtrahere quicquam uideatur si quis autem offendatur propter significationem dictionis aduersantis, accipiat aliam exponere ut per uinitores, & agricolas intelligantur qui ex gentibus erunt selecti ad curam animarum, uel ut ministri mensis: per sacerdotes uero, & ministros dei intelligantur Apostoli pro me, & præcipue fundatores Ecclesiæ sequitur textus.

Pro confusione uestra duplici, & rubore laudabunt partem suam: propter hoc in terra sua duplicia possidebunt. Aliqui textus habent laudabunt partem eorum, sequitur. Laetitia sempiterna erit eis. Hæc particula est satis obscura ob uarias editiones, una expositio est. Pro confusione uestra duplici, & rubore laudabunt partem eorum, idest ipsi credentes cum multis receperint ignominias & iniurias, laudabunt partem eorum, & gaudebunt, & commode illis cessisset quod multa opprobria iniurias, & tor-

menta sustulerint, quia omnia hæc illi illata cedebant in bonum sui ipsorum, et populi. Alii sic exponunt. Laudabunt partem suam. hoc est contenti erunt ea parte, quam dabo illis, quandoquidem pro confusione uestra duplici accipietis uitam æternam. Et sic legitur in Biblia nuper correctâ D. Hieronymus ita exponit quod scilicet Apostoli, et reliqui fideles, qui quandoque receperint confusionem, et ignominiam tum ex parte iudeorum qui recesserunt à Deo, tum ex parte gentium, quæ adorauit idola, laudabunt partem suam: uos inquit Apostoli, cum uidebitis gentes conuersas ad timorem Dei, audietis eas laudare partem suam, hoc est ipsum Dominum, de quo loquebatur Dauid psalm. 72. Pars in ea dominus, quod quidem nemo alius dicere potest, nisi qui aliam partem non habet præter Deum. Est super his uerbis quedam alia expositio, ualde facilis, et meo iudicio non contemnenda, ut scilicet fiat mutatio personæ, iuxta figuram illam, quam grammatici uocant metaphasmos, ut sic dicamus. Pro confusione uestra duplici, & rubore laudabunt partem suam, idest laudabunt partem uestram, idest contempseritis premio, & mercede, quam consequemini in compensationem pudoris, & ignominie, quam ab utroque populo sustinistis. Potest dari alia expositio, ne ulla uis uerbis inferatur: uidelicet pro confusione uestra duplici, et rubore laudabunt partem suam, idest qui uos ignominia affecerunt laudabunt partem suam uel partem eorum, quia fuerunt in causa, & in terra sua tot premia litis consequuti.

Per duplicem confusionem D. Hiero. intelligit confusionem, et ruborem susceptum super populum iudeorum, qui à Deo recesserat, & super nationes quæ idolis seruebant. Ecclesia ergo collecta ex gentibus, & iudæis quæ duplici confusione affecta erat, ac deturpata, in terra sua, duplicia possidebunt, duplicia inquam quia ante resurrectionem sola anima æterna beatitudine perfruetur, post resurrectionem uerò corpus, & anima unumquodque suam stolam accipiet D. Augustinus serm. 4.

psalm. 13.

psalm. 72.

1. Corint. 1.

Tert. 3.

Ang. ser. 4. de

de innocentibus, qui est in appendice de diuersis 73. Alii dicunt, *duplicita possidebunt*, quia, videlicet in spiritu gaudebunt-cum fuerint uocati ad cœnam magnam, & exterioribus bonis potientur, & sustentabuntur in hac vita. Alii dicunt. *Duplicia possidebunt*, idest magna, & in comparabilia bona, qualia erunt bona supercœlestis patriæ, quæ nec oculus uidit, neque auris audiuit, neque in eor hominis ascenderunt. Per duplicia ergo præmia, magna præmia sunt intel ligenda, sicut per duplicem confusionem, possumus intelligere magnam confusionem, & etiam ruborem paupertatis, & ipsius mortis ignominiosæ, unde uos qui reliquistis omnia, & securi estis me, centuplū accipietis. Et sic omne magnum potest appellari duplum, si eut apud nos pietatis sue portio, quæ datur patribus grauioribus, dicitur pietatis dupla, & *læticia sempiterna erit eis*; quemadmodum et supradictum fuit, læticia sempiterna super capita eorū, gaudium, & exultationem obtinebunt, & rectè quidem promittit læticiam sempiternam credentibus, & Christi uestigia sectantibus, quia in rebus temporariis, & caducis non est expectanda remuneratione, sed in uita sempiterna, & in bonis excedentibus omnem animi cogitationem, & cordis desiderium. Et numquid ego, qui sustinui duplicem confusionem & ruborem suscipiam duplicia: nulla quidem ob demerita mea, sed ob immensam Dei benignitatem, quia patienter sustinui quicquid in me illatum est, Et fortem me constituit, ut sic laudarem partem meam. Deinde sequitur *Quia ego dominus diliges iudicium, & odio habens rapinam in holocausto, & dabo opus eorum in ueritate, & foedus perpetuum feriam eis.* Vult ostendere per hanc partem, cur dominus eiecerit, & reprobauerit Iudæos & gentes aduocauerit (& inquit) hoc ideo feci, dicit Deus, quia diligo iudicium, & iustitiam, & quoniam Sacerdotes Iudæorum suis in holocaustis exercebant rapinas, & tyrānidem ut ex multis scripturæ locis manifestum redditur, ideo ego Dominus diligens iudicium illos eieci. Et cum subdit. *Et dabo opus eorum in ueritate, opus vi-*

A delictis ipsorum credentium faciam ut cognoscantur opera eorum esse uera, & sincera, non ficta, et simulata, et consequenter feriam, et inibo foedus & con iunctionem perpetuam cum eis, & ego ero eorum, Deus & ipsi erunt mihi populus. Dicit. n. Dauid ps. 36. Dominus amat iudicium, & non de relinquit sanctos suos in æternum conseruabuntur, et Prouer biorum 13. Qui sequitur iudicium diligetur ab eo. Et præter id scietur in genibus semen eorum, & germen eorum in medio populorum, omne: qui uiderint eos cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus, quorum uerborum sensus est satis clarus. Esset tamen impenitentem propter omnes, et præsertim propter sacerdotibus; quemadmodum Deus, qui diligit iudicium, & odio habet rapinam in holocausto, quod ue hementer detestatur munera, & sacrificia, quæ sibi offeruntur de rebus male acquisitis. Vnde D. Hier. colligit hanc ueritatem, quod scilicet deus magis diligit paupertatem iustorum, quam munera diuitum quæ sunt de rapinis, de vxuris, & de iniquitate. Vnde Eccl. 34. *Eccle 34.* Qui offert sacrificium ex substantia pauperis quasi qui uictimam filium suum in conspectu patris sui. Et ex huius loci forma loquendi, eruditi quidam interpretes eliciunt causam, quare Deus eiecerit a conspectu suo, & ab altari Iudæos, suscepit populos nationū; quia. s. sibi non placebant sacrificia ex furto, & rapina, qualia erant omnia quæ sibi offerebant Pharisæi ex furto. Illud etiā uerbum, quo promittit Deus se daturum opus, & actiones suorum credentium in ueritate, potest sic exponi, ut exponit D. Hier. quod uelut foedus erit in ueritate, & non uelut erant opera Iudæorum facta in lege, quæ erat umbra ueritatis, sed hæc erunt ipsa ueritas. Similiter notandum est, quod foedus in cundum cum suis fidelibus erit perpetuum, et non uelut foedus, quale dederat Moyse quod præterit: Dixit enim Christus Matth. ultimo. Ego uobiscum sum usque ad consumationem sæculi; foedus itaque in cundum cum Ecclesia perpetuum est, & in æternum durabit, quoniam etiam fides ipsius Ecclesiæ semper

per est permanens Rub. & quale erit foedus ut sint filii Dei, et maneat in domo in æternum. Cum uero subdit *Et scietur in genibus semen eorum, & germen eorum in medio populorum &c.* Vult innuere propheta quod facile cognoscetur distinctio filiorum Dei à cæteris nationibus. Nam cum uiderint, et contemplanti fuerint illorum uitæ consuetudinem, atque ordinem, ut mansuetudinem, continentiam, pietatem, cæterasque uirtutes absque uilla cunctatione, dii dicantur eos dei semen esse, & ex Dei semine cui benedixit Dominus fuisse progressos: nam ut rectè aliqui scribunt, in carne præter carnem uiuere non est humanæ uirtutis, ac potestatis, sed diuini numinis, et gratiæ effectus est. et opus. Postremo sequitur in hoc eodem contextu. *Gaudens & gaudebo in Domino & exulabit anima mea in Deo meo.* Qui bus uerbis propheta instructus uisione futurorum bonorum introducit Ecclesiam tot gratiis, et fauoribus ditatam loquentem, et in laudes, et cantica prorumpentem quibus deo altissimi modo tam præclaris, et illustris beneficiis gratias agit d. Gaudens, et gaudebo in Domino, idest siquid gaudii, et festiuitatis sum inquam habitura, id erit in Deo meo; per ipsum solum. n. et in ipso gaudium meum erit, non ab alio, neque per alium, et in nullo alio præter ipsum, et non sicut Iudæi, qui gloriabantur in patribus dicentes. Semen Abraham sumus, et nemini unquam seruiimus, sed in Deo tantum exultabimus, quandoquidem multitudinis credentium erat conuincum, et anima una in Deo act. 4. Et explicat causam lætitiæ ipsa Ecclesia, cur scilicet in Deo tantum uelit gaudere, et exultare. d. *Quia induit me ueritatem salutis, & in ueritate iustitia circumdedit me* con tulit mihi omnes illas uirtutes, et sancti spiritus, dona, quibus salutem sum adeptus: uel per indumentum salutis intelligit ipsum Christum Iesum. & in ueritate iustitia circumdedit me, idest omni ex parte præstitit mihi uires, et modum, quo iustus apud Deum inueniret, et nemo posset me in iudicio cõ-

A demnare, sed uelut iustum, & iustificatum liberum dimittere. Eadem uerba habentur Abacuch 3. Ego in domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Præterea quasi sponsam decoratam coronâ & quasi sponsam ornata monilibus suis, uide quæso, & mecum obserua. Comparat ipsam Ecclesiam sponso, & sponsæ. Dicit Cyrillus, uocat ecclesiam sponsum pro fortitudine, & constantiâ. uocat ipsam sponsam pro fecunditate. Et sancti quidem, et homines diuini. sunt uerè tamquam sponsatum in edendis præclaris facinoribus, tum etiam in foriter debellandis affectibus. Alii dicunt Ecclesiam, idest homines probos, atque iustos, comparari sponso, & sponsæ. Sponsa quidem si referantur ad Christum iuxta illud Apostoli. Respondi uos uiro uirginem castam exhibere Christo. Sponso autem comparantur ipsi fideles respectu eorum, quos ipsi ad fidem pertrahebant, quia tanquam sponsi filios generabant, & Ecclesiis copulabatur. Sic enim dicebat Apostolus. *Per euangelium ego uos genui.* Et alibi. *Filioli quos ego iterum parturio donec formetur Christus in uobis.* D. Hieron. aliam affert rationem huius similitudinis dicit. n. Duo genera agminum esse in Ecclesia, perfectorum, & incipientium: perfectos itaque comparat pulchritudini sponsi ipse Propheta, cum inquit. *Me quasi sponsum decoratum coronâ.* Incipientes uerò comparat ornatui ipsius sponsæ. Perfectus quidem erat Paulus, qui quasi sponsus decoratus coronâ, atque coronandus. d. Bonum certamen certavi, cursum consumaui, fidem seruauit, de cætero reposito est mihi corona iustitiæ, fuit quandoque, & ipse de numero incipientium aut se illis uoluit annumerari, cum ex persona illorum dicebat. Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus, sapiebam, ut paruulus &c. Isti igitur qui non dum sunt perfecti, sed ad ipsam perfectionem tendunt, & anhelant, comparantur sponsæ ornatae monilibus suis, per quæ monilia intelligi debent quæcunque ornamenta, quibus pulchra mulieres, nubile, aut nuptui tradita solent ornari, quæ ornamenta subindicauit Regi

Tex. 5.

28. 4.

1 Cor. 4.

Gal. 1. 4.

Aug. de v. li. eccl. c. 7.

us propheta cū dixit. Astitit regina à dexteris tuis in vestitu deaurato circūdata, varietate. Sed p̄ter omnes istas ex positiones verior est illa Aug. de vnita. Eccl. ca. 7. quod hic Christus vocat sp̄s ratiohe qua verbū, dicitur sp̄sa, ra tione qua caro cū ego verbū caro factū est, iam nō sunt duo, sed vna caro, vnus Christus vna Ecclesia, In calce huius ca pitis aliā similitudinē affert. Ela. penes munera, & benedictiones quæ emanāt à Deo, & inquit. *Sicut. n. terra profert ger men suū dū. f. cœlestibus irrigatur plu uis, et sicut ortus germinat semē suū. sic Do*

A mirus Deus germinabit iustitiā, & laudē corā vniuersis gētibus. Nā quemadmodū terra excultā, & op̄leta h̄erbis, plātū lis & arborib⁹, sic virefcere, et o nari to let, ut vix quicq̄ terræ appareat, quæ ad modū præcipuē cōtingit in hortis, & pomeriis diligenter excultis, sic in Ec clesia rite cōstituta. et bene ordinata nihil terrenū apparet, sed omnis iusti tia, sanctitas atq̄. omniū bonorū vber tas, sic in nobis quoq̄. germinare faciat, Deus iustitiā, et salutē cōtra vniuersis gētibus cui est honor, et gloria in sæcu la, & sculorū. Amē. Et satis de cap. 61.

CAPVT LXII.

1. **P**ROPTER Syon non tacebo, & propter Hyerusalem non quiescam, donec egrediatur, ut splendor iustus, & Saluator eius ut lampas accendatur. Et videbunt Gentes iustum tuum, & cuncti reges inclitum tuum: & vocabitur tibi nomen nouum, quos domini nominabit. Et eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra derelicta & terra tua non vocabitur amplius desolata, sed vocaberis voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata, quia complacuit Domino in te: & terra tua inhabitabitur. Habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filii tui. Et gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus. Super muros tuos Hyerusalem constitui custodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Hyerusalem laudem in terra. Iurauit Dominus in dextera sua, & in brachio fortitudinis sue: si dederō triticum tuum ultra cibum inimicis tuis, & si biberint filii alieni vinum tuum in quo laborasti. Quia congregant illud comedent & laudabunt Dominum: & qui compor tant illud bibent in atrijs sanctis meis. Transite, transite, per portas preparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & eleuate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extre mis terra, dicite filia Syon: Ecce saluator tuus venit: ecce merces eius cū eo, et opus eius corā illo. Et vocabūt eos, Populus sanctus, redēpti a Domino. Tu autē vocaberis. **EXPLA.**

EXPLANATIO IN SEXAGESIMVMSECVDVM CAPVT ESAIAE PROPHETAE.

Propter Syon non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus eius, & Saluator eius, ut lampas accendatur.

Intensio c.

Quod dicitur in capitulo nunc exponēdo facile est videre. monstratur. n. in gēs desideriu ipsius Pro phetæ, vel ipsius ec clesiæ, aut etiam ipsius Dei, quo promissio nes in p̄cedenti capitulo, & aliis mul tis nobis proposi tæ quam primum cō pleantur; & vaticinatur propheta (vt s̄p̄ aliās) conuersionē gentium, ecclesię magnificentiā, & exaltationē, & euā gelii p̄dicationem per vniuersum orbem commigrandam. Et in primis du bium est cuius ea sint verba, quæ sumū tur, à principio. quidam. n. (vt D. Hyer.) existimant esse verba ipsius Prophetæ ostendentis (vt diximus) ingens deside rium aduentus Messia. Alii volunt verba esse ipsius prophetæ, verum in per sona ecclesiæ, et sanctorum. Nōnulli (vt Cyrillus) dicūt hic loqui Deum per os ipsius Prophetæ, & quanq̄ videatur esse aliquid discriminis inter istorum sentē tias re tamen ipsa idē dicunt, & omnes idem sentiunt, si loquatur Propheta (vt existimat D Hier.) hic est sensus. *Propter Syon, non tacebo, & propter Ierusalem non quiescā,* q. d. (hæc est vna expositio) quā quam verbo Dei contradicat, impediāt, & commineatur, ne nos Prophetæ p̄dica mus, & annunciemus futurum Dñi ad uentū. tñ p̄p honorē gloriā, & vtilita tem spiritualis Syon, & regiæ ciuitatis Ierusalem cœlestis, non tacebo; die no ctuq̄. Dei miām, & benignitatē palām ostendere, & manifestare, neque a lau dibus, & p̄cibus diuinis vnq̄ quiescā, donec egrediatur de sinu patris, ingres surus in vterum virginis, inde postmo-

adum proditurus ut splendor iustus eius. Christus (inquam) nobis promissus No minat Syon, & Hierusalem vel vt repe tat ad maiorem euidētiam, vel plura si gnificet videlicet nobiles, & ignobiles. Alius sensus, & lōgē mitior est, vt idem Propheta in persona sui, aut et ipsius ec clesiæ hoc ipsum ingēs desideriu eisdem verbis ostendat, hunc in modum. Tantus est amor, & affectus, quo feror in filios, & seruos Dei mei, & in spiritualem Syon, & in Ierusalem non terrenā, sed mente comprehensibilem, & oculis corporeis qnq̄. spectabilem, cuiusmodi est congregatio fidelium, quod nunquā silebo, die noctuq̄ clamabo, & tandiu clamabo atq̄ p̄ces iūgam p̄cibus, donec veniat qui promissus est, & splē dore suo vniuersum orbem illuminet. Sic etiam loquitur Deus per Prophetā, & eandem orationem repetit. Propter Syon (inquam) & propter Ierusalem, cui iuravi in Abraham, cui iuravi in Da uid germinare iustitiam, & laudem uni uersis gentibus. In Abraham quidē qn̄ per memetipsum iuravi. d. Gene. c. 22. *Benedicam tibi, & semē tuum multipli cabo, sicut stellas cœli.* Dicit Euf. li. 2. de dem. c. 40. filios Israēl reprobatos futu ros velut arenam maris, electos vero, vt stellas cœli, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Sic etiam iu rauit dominus David veritatem, & nō frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam, quoniam ele git Dominus Syon. Ego igitur Deus, q̄ gratuito iuramēto teneor, propter Syō non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, sed loquar, & operabor, do nec ex angustiis Iudææ per torcularia p̄ssionis egrediatur, vt splendor iustus eius, hoc est per quē ipsa Syon iustitiā

D. Hyer.

Cyrillus.

Gen. 22.

consequatur. Per terræstem Ierusalem capiendū typum cęlestis Syon. Quibus verbis sub obscurę monstratur deū rationem habiturum etiam gentis Iudęorum; siquidem vnus est Deus, qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputiū per fidem: est enim prius Iudęorū Dominus, deinde ipsarum gętium, propterea dicit, propter Syon non tacebo, & minus nullum intermittam mittere Prophetas, & nuncios, & per eosdem loqui, & meum decretū patefacere, donec veniat quem missurus sum: Nam lex, & Prophetę vsque ad Ioannem. Quoddā atinet ad verba, comparat ipsum Christum ad splendorem, & ad lampadam, et vocat ipsum iustum, & Saluatorem; vocatur quidem iustus, quia est ipsamet iustitia, & omnis iustitia nostra ab eo dependet: vocatur Saluator, quia ipse solus salutem attulit mundo, iuxta illud Simeonis. viderunt oculi mei salutare tuum. & ps. 97. Viderunt oēs fines terrę salutare Dei nostri. vocatur splendor, quoniam totus mundus olim iacebat in tenebris, & ille veniens in hunc mundum illuminavit ipsum orbem (vt dictum est) vocatur lāpas (sic enim habet textus) donec egrediatur, vt splendor eius, & Saluator eius, vt lampas accendatur, lampas quidem accensa, non facile extinguitur vt flamma, quę cito transit, vocatur tamen splendor ipse Christus, quātum ad magnitudinem splendoris: lampas verō quantum ad durationem, & perpetuitatem ipsius luminis, quę illuminatio non solum fuit ob eius aduentum in carnem, sed ob ipsius euangelii prædicationem, quę fuit diffusa in omnem terram. Venit ergo Christus Iesus vt iustus, & Saluator afferens sponsę eius ecclesię iustitiam, & salutem, quod si illi Prophetę, & patres veteris testamenti tantopere Christi aduentū exoptabant; quanto magis nos, qui tantum beneficium iam suscepimus lætari, & gaudere oportet, & totos dies, atque noctes Deum laudare, & ei gratias agere. Et videbunt gentes iustum tuum, & cuncti reges inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. Secundum Cyrillum loquitur hic Deus ad ecclesiam Iudęorum, nō dum admittit.

Christus Iesus splendor & lampas.

sis gentibus ad illius societatem, & fidem. Sed hoc parum refert, quia Christus, qui vocatur iustus, & iustitia nostra, nō propter Iudęos tantum (vt diximus) verum & propter gentes venisse dicitur. Propterea dicit. Et videbunt gentes quę diū in tenebris permanferunt iustum tuum, & Syon, & Ierusalem, non quę estis in terris fundatę, & constitutę, & non multo post tempore ruiturę, sed tu Syon, & tu Ierusalē iuxta intellectum spiritualem acceptę, & cuncti reges videbunt inclytum tuum, non quidem cuncti simpliciter, & absolutę, sed maior pars, vel de quacunque parte mundi: videbunt inquam inclytum tuum, qui propter reuenit, et propter salutem tuam, & egredietur de femine tuos; videbunt inquit inclytum tuum, id est Christum nobilem, illustrem, insignem, & gloriosum, quę omnia, & multo maiora, ac præstantiora conueniunt dño nostro, qui fuit speciosus forma præfilijs hominum. Nec mireris, quę speciatim compellat etiam reges, quia futurum est, ut & reges duces, ac principes huius mundi suo subdantur imperio. Nota etiam super particulam istam (iustum tuum) cum in precedenti particula legatur. iustus eius, & Saluator eius: utrumque enim sanē potest intelligi: nā si uelimus hic Prophetam loqui in persona Dei patris (sic exponendę sunt istę particulę, ut in prioridicatur Deus. Nō quiescam donec egredietur ut splendor iustus eius, id est ipse Ierusalem a me iam præscriptę, & designatę. in posteriori verō particula cum dicit. Et uidebunt gentes iustum tuum ipse Deus pater per apostrophem conuertens sermonem suum ad ipsam ecclesiam, & rectę dicit. uidebunt gentes iustum tuum, id est Christum qui est iustitia tua, ut mox dictum est; itidē est dicendū si huius uerba Prophetę in psona sui, & aliorum capiantur. At si loquatur ecclesia (ut plerique uolunt) uera etiam erit constructio, ut scilicet ecclesia uocet Christum iustum eius, id est ipsius patris, quia a patre procedit, & clarior postmodum in sequenti particula cum dicit. Et uidebunt gentes iustum tuum. Sed prosequamur textum. & vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit.

Christus quo uocatur iustus particulariter.

uabit. Pronomen illud, tibi, ad duo potest referri, uel ad ipsam ecclesiam, uel ad ipsum auctorem, et fundatorem ipsius ecclesię, qui est Christus Dominus, & quicunq; is sit qui loquatur, siue Deus pater, siue ecclesia, aut etiam ipsemet Propheta. Si Deus aut Propheta loquatur, pronomen illud tibi, refertur ad ecclesiam, et more dialectico, supponit Ecclesia pro ecclesia. Et vocabitur tibi scilicet Christi quo ecclesię nomen nouum, quia non uocabitur magis Synagoga, sed ecclesia. Ensi, ciuitas Dei uiuentis, et domicilium eius, de deo. eius, de qua locutus est Daud Psal. 88. in fine operis. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Solemne quidem est nouis egredientibus rebus, et causis noua imponere nomina, ut patet in multis, quorum exempla non est opus recensere; afferam tamen unum duntaxat de ciuitate Perusina patria mea. quę olim uocabatur Augusta Perusia, posteaquam uerō per Paulum iij. Pont. Max. fuit redacta ad plenam, et perfectam Sedis Apostolicę obedientiam, nouam Perusiam uoluit eam appellari. Et de eadem ecclesia subdit Propheta, et inquit. Et eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Nulli dubium omnes sanctos esse uelut coronam, qua Deus insignitur, et adornatur, et uelut rex constituitur, et inaugurat, et cōgruē quidem sancti, et quęcunq; anima fidelis, et deuota dici potest corona glorię, quoniam sicut corona est rotunda, et ex auro, et lapidibus præcis confecta, aut etiam ex uariis floribus circumferta; sic ecclesia, et chorus sanctorum, ex omnibus mundi partibus, qui quidem mundus est orbicularis, et rotundus ipsa constituitur, et quoniam inter sanctos aliqui sunt prophetę quidam Apostoli, plerique martyres, atque Doctores, plerique uirgines, et multi quoque coniugati diuersis uirtutibus, et donis exornati: idcirco satis appositę ecclesię appellatur corona glorię in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui, et quamquam corona, et diadema in capite poni consueuerint, ut illud corona aurea super caput eius; nihilominus nullum extat inconueniens, quandoq; etiam in manibus deferri ad

Ecclesia pro ecclesia. Et vocabitur tibi scilicet Christi quo ecclesię nomen nouum, quia non uocabitur magis Synagoga, sed ecclesia. Ensi, ciuitas Dei uiuentis, et domicilium eius, de qua locutus est Daud Psal. 88. in fine operis. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Solemne quidem est nouis egredientibus rebus, et causis noua imponere nomina, ut patet in multis, quorum exempla non est opus recensere; afferam tamen unum duntaxat de ciuitate Perusina patria mea. quę olim uocabatur Augusta Perusia, posteaquam uerō per Paulum iij. Pont. Max. fuit redacta ad plenam, et perfectam Sedis Apostolicę obedientiam, nouam Perusiam uoluit eam appellari. Et de eadem ecclesia subdit Propheta, et inquit. Et eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Nulli dubium omnes sanctos esse uelut coronam, qua Deus insignitur, et adornatur, et uelut rex constituitur, et inaugurat, et cōgruē quidem sancti, et quęcunq; anima fidelis, et deuota dici potest corona glorię, quoniam sicut corona est rotunda, et ex auro, et lapidibus præcis confecta, aut etiam ex uariis floribus circumferta; sic ecclesia, et chorus sanctorum, ex omnibus mundi partibus, qui quidem mundus est orbicularis, et rotundus ipsa constituitur, et quoniam inter sanctos aliqui sunt prophetę quidam Apostoli, plerique martyres, atque Doctores, plerique uirgines, et multi quoque coniugati diuersis uirtutibus, et donis exornati: idcirco satis appositę ecclesię appellatur corona glorię in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui, et quamquam corona, et diadema in capite poni consueuerint, ut illud corona aurea super caput eius; nihilominus nullum extat inconueniens, quandoq; etiam in manibus deferri ad

Text. 2.

Ecclesia corona gloria.

Corona & diadema quę sunt, & quo dicitur.

Ecl. 45.

contemplandum eius ualorem, et pulchritudinem. Omitto quod corona posita in manu notat eius securitatem, et protectionem, ut non possit facile surripi, aut quo uis pacto amitti. Iuxta illud sapientię, 3. cap. 1. storum anime in manu Dei sunt, et non tanget illas tormentum mortis. Sic etiam dixit Christus apud Ioan. 10. Nemo potest rapere de manu patris mei. Sed forte dices. cur propheta utus est his duabus dictionibus, uidelicet corona, et diadema? ad insinuandum ecclesię pulchritudinem, & excellentiam, cum hæc duo nomina idem ferme significare uideantur: dici potest id factum fortassis ad maiorem expressionem, seu amplificationem: uel dicas nomen corone positum ad designandam gloriam, honorem, & gaudium Dei super animas sanctorum suorū, ut dicebat Apostolus ad Philip. 4. Vos estis gaudium meum, & corona mea, quia scilicet Christo per me acquisiti, multo magis corona Dei, qui nos sibi per gratiam suam acquisiuit, diadema autē ponitur ad designandum imperium, & potestatem quę Deus habet super ecclesiam suam: diadema n. secundum probatos Auctores dicitur gestamen capitis, & est insigne regum, dictum a circumligando. Erat enim fascia quędam, qua caput circumligabatur. Aliqui dicunt coronam hic positam referri ad gloriam, quam habent fideles, et ipse Christus caput ecclesię dū sumus in hac uia, in qua dubio procul certare oportet, & non coronabitur nisi, qui legitime certauerit. Diadema uerō refertur ad gloriam, & honorem quem sancti in cęlesti patria scilicet & quiete possidebunt, ubi non erit opus præliari, ac decertare, sed perpetuo absque omni mœrore, & tristitia gaudebunt. iuxta illud sapientię. exultabunt sancti in gloria lætabuntur in cubilibus suis. Cyrillus ut nugationem euietet, affert discrimen inter coronam, et diadema, quia hæc dicitur infula quę est ex floribus confecta: diadema uero, quod ex præcis lapidibus, & iis quidem uariis, ac diuersis conficitur; quę omnia præfigurant multas, & uarias, quibus beatorum animę uirtutes, & gratias decorantur: non enim

AE. II.
Sapient. 3.
Ioan. 10.

vnum tantum est genus ornamentorum, sed multiplex, et diuersum. hoc est igitur nomen nouū, quo vocabitur ecclesia, et qui sunt in ea nouo nomine uocabuntur, uidelicet noīe Christiano, quod fuit impostum a Christo cum dixit Petro. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & hoc est nomen excelsum, magnificum, nomen nouum, quod est æternum, et nunquam perituum, & qui hoc noīe nominatur, Christiani s. nūcupati, qui primo Antiochiæ sic uocari ceperunt, ut habet Act. 11. sunt uelut dii, filii Dei adoptiui, spiritu sancto peruncti, quia si Christus dicitur vnctus, qui Christi sunt, & Christiani dicuntur, vncti proculdubio dicendi sunt & ipsi, hoc nomen nouum dicitur Euseb. fuisse antiquis ignotum, et ab appellatione Saluatoris nostri Iesu Christi deductum, in totoq. orbe terrarum laudibus, et summo applausu celebratū, quo quidem nomine tam celebri, & glorioso maxime ad uirtutem excitari debemus, & tanti nominis, dignitate commoti, nunquam nos ad uitiorum sordes labi, permittere debemus, & cū hoc nomen os Domini nominauerit (vt dicit textus) nobis imposuerit, nos decorauerit, debemus item ei gratias referre, & perpetuis laudibus commendare; quāquidem per multos labores, angustias, et difficultates Christus dñs hoc nomē fuerit nobis adeptus, & quodammodo ipsum effoderit, extraxeritq. dicit. n. Paul. Apostolus ad Heb. 2. quod decebat eum propter quem omnia, & per quem oīa, qui multos filios in gloriam adduxerit, authorem salutis eorū p̄ passionē consumari; sic itaq. os Dñi nominauit nomen, quo nos omnes nominamur, verū non ecclesia solum, nō sancti quīq. sed & Christus caput, pater & princeps ipseus Ecclesiæ uocatus est nomine nouo, quod os Dñi nominauit. sic. n. dicit Esaias in hoc textu. *Et uocabitur ubi, d. Christe Iesu nomen nouum, & quale est nomē istud nouum? non aliud quippē nisi id, quod per angelum, siue per os Domini probatum fuit, quando angelus prænūcians Virgini Mariæ puerum quendam ex ea nasciturum, dixit ei. Vocabis nomen eius Iesum, hoc fuit nomen nouū,*

Christi nomē quid significet, eius Lt. 4. de dem. c. 15. Qui nunc Christiani dicuntur, olim erant Chananei. Eus. lib. 10. de demon. cap. 16.

Paul. Heb. 2.

Iesus nomē nouum.

A nulli vnquam amplius impostum. Sed dices hoc est manifestē falsum: legimus enim plerisque in sacris litteris veteris instrumenti hoc nomine fuisse nūcupatos: igitur non est nomen nouum. dicendum q̄ utique fuerunt aliqui ante Christum eo nomine appellati: quem admodum fuit Iesus Naue, et quidam alii. Et in genealogia Saluatoris fuit et quidā dictus Iesus. Luc. 3. et in historia quā contexuit Ioseph. & alii scriptores. B. Hæbrei multos rececēnt ex Hæbreis eodem nomine uocatos sed vt. d. D. Thom. 3. p. q. 37. art. 2. non fuerunt uocati eo nomine ob eā rationem, qua fuit uocatus Christus Dominus noster Iesus; ipse. n. sic fuit uocatus, ut prædixit angelus quā saluum faciet populū a peccatis eorū. Matth. 1. Alii uerò ob alias quasdā rōnes sic dicti, uel casu, eiusmodi nomen fuit illis impostum, ut frequenter uenit: uocabitur ergo ipsi Christo iusto, & Saluatori, et maxime inclyto, nobili, et glorioso nomē istud nouum; quod os Domini nominauit. cui etiam plura alia nomina fuere imposta, ut ex hoc eodē Propheta uidere liquet, septimo namque capite huius operis imponitur ei nomen Emanuel, & 8. c. uocatur nomen eius accelera, spolia detrahe, festina, prædari. c. 9. uocatur nomen eius admirabilis, cōsiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis, & oriēs. D. Zac. 6. dicitur nomen eius. & in hoc eodem capite uidetur assignari eidem aliud nomen uidelicet uoluntas mea in ea, non enim absque causa & admirabili misterio fuerunt tot nomina imposta ipsi Christo, vt recte dicit D. Thom. 3. parte quæst. 37. articulo 2. ad primum dictus est enim Emanuel, id est nobiscū Deus propter vnionem diuinæ naturæ, & humanæ. Et quā per hanc vnionē fuit cā nŕe salutis, ideo in hoc noīe Emanuel implicite intelligitur Iesus. Vocatur et dep̄dator, quia nos eripuit a p̄tate diaboli, q̄ impediēbat nŕam salutem, et sic in hoc noīe subintelligitur hoc nomē. Iesus, uocat̄ et ad mirabilis, rōne, qua ad mirabiliter nobis salutem attulit, et sic uerē poterat dici Iesus. Dictus est etiā oriens tum propter misterium incarnationis, tum quia inde habuit principiu, & finem

Quo nomē Iesus sit nomen nouū.

Christus uocatus multis nominibus, & quare.

et finiri nostra salus unde merito. Subintelligitur Iesus. Et deniq. nullū nomen impostū est X̄po, qđ quo quomō non indicet nomē Iesus, plura alia nomina de Deo, & de Christo eius filio recenset Euseb. lib. de dem. c. 11. & Cassa. in lib. de gloria mundi, p. 3. consideratione 1. Verum. n. uero non est difficultas in reliquis omnibus quæ eidem tribuuntur, sed in hoc vno, qđ oēs ferē uolunt esse hoc nomē Iesus, quo uocatus est ab angelo priusq̄; in utero cōciperetur, vt habetur. Luc. 2. cum tres alii præcipui inter sacros viros, & maxime Deo probatos in sacris litteris legantur hoc nomine appellati. vt Iesus naue, siue Iosue, Iesus Syrach, & Iesus Iosedech, qui tamen typi quidam fuerunt huius vnus veri hominis, & Dei qđ uocat̄ Iesus. Nā quæ admodū Iesus naue vir fortissimus deuictis hostibus filios Israel in terram p̄missionis introduxit, & Iesus Syrach, doctor sapientissimus sua ætate sapientiam, & ueram legis intelligentiam renouauit, & Iesus Iosedech sacerdos sanctissimus, & Deo acceptissimus templū Domino ædificauit, ita Christus Iesus uerus Deus, & uerus homo, sua fortitudine hostibus humani generis superatis, suos fideles ad celestem patriam introduxit, suaq. sapientia, ac ueraci doctrina mundum instruxit, & oī ex parte lucem dedit expurgatis erroribus, quibus totus erat oppletus, suaq. mirabili, & singulari s̄citate existens sacerdos in æternum templum Deo spirituale, hoc est ecclesiā fidelium. ex uiuis, & electis lapidibus construxit. Et quā figura tum longe præstat ipsi figuræ; idcirco uera nominis significatio, & interpretatio cōuenit vnico nomini, quo uocatus est Christus Dominus noster, qđ quidē nomē est suauissimum, & sanctissimū, & mirum in modum salutare, cum scriptum sit, quod quicumque inuocauerit hoc nomen saluus erit, cū non sit aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri præter istud; hoc est nomē illud, cui omne genu flectitur cœlestium, terrestrium, & infernorum; nec pot̄ quis dicere Dñs Iesus, nisi in Spiritu sancto, & usque adeo est efficacis & potens nomen istud quod quicquid

A petierimus patrem in isto nomine dabit nobis; & ubi erit duo, vel tres in nomine cōgregati, in medio eorum se affuturum Dominus pollicetur: Præter alias utilitates, & commoda, quæ pollicetur dñs p̄ Prophetam ipsi Syon. i. ipsi ecclesię, & collectioni fidelium hoc est aliud, uidelicet. *Non uocaberis ultra derelicta, & terra tua non uocabitur amplius desolata, sed uocaberis uoluntas mea in ea, & terra tua inhabitabitur, quia cōplacuit dño in te, et terra tua inhabitabit.* Clarū esse quidē sermonē hunc fieri de ecclesia collecta ex Iudæis, & gentibus: fuerunt. n. pleriq. in exordio nascentis ecclesiæ, qđ crediderunt, & amplexati sunt fidē X̄pi ex Iudæis, sicut & ex gentibus & quæ promittunt, quamuis nihil hēant commune cum terrestri Ieru salem, spectabāt tñ ad spirituale Syō nouo noīe nūcupatā, ad quā sic loq̄t̄ dñs. *Non uocaberis ultra derelicta, & desolata:* p̄dicat. n. Esaias id quā futurū erat, quanq̄; & sub t̄pibus illius derelicta, & desolata diceret̄ a dño. Scire tñ p̄stat Synagogā Iudæorum repulso, & repudiato Dño nŕo Iesu X̄po uelut legitimum eius sponso, redactū esse in uisitatum, & desolationem, ut sæpē aliās dictum est, at posteaq̄ reliquæ salutē factę sunt, & subinde multitudo gentiū uocata est ad fidē, & vnū in populū hi duo conuerterūt, & vnā tñ cōstruxerunt uel ecclesiam, aut ciuitatē paruulā, hoc est bñficiū consecuta à Deo, vt nō amplius derelicta uocetur, nec desolata, sed uocaberis uoluntas ciuitati. *Hic mea in ea, & terra tua inhabitabitur, quia cōplacuit dño in te, & terra tua inhabitabitur.* l̄c̄ta & desolata Particulam istam, uocabitur uoluntas solata que mea in ea, uolunt esse nomen nouū qđ noīe fuerūt attributū est X̄po, de quo nūc loquebat̄ ei a Patre ipse propheta, sed longe conuenientius *Abrhā hanc* est, dicit, esse nomē nouū nup̄ huic no. ditario iure uē ciuitati impostū. Volūtas igit̄ mea imposta sic in ea, i. ciuitas Dei, domus Dei, ciuitas & anmę mihi grata, ciuitas iocūda, ciuitas i qua beneplacitū est mihi habitare in ea, & terra tua inhabitabit; ubi p̄ terrā nō intelligas tñmō regionem Iudę, aut aliā quā prouinciam uel orbis particulam, sed uniuersum orbē terrarū, quia ubiq. est uidere ecclesiās Dei constructas. licet iniuria temporis, & malignitate hēretica.

Ab. 11.

reticorum, & infidelium plerique sint solio equate. Deinde sequitur. *Habitabit in uenens cum uirgine, & habitabit in te filij tui, & gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus.* Dixerat immediate ipse Propheta, vel Deus p̄ Prophetam: *& terrarua inhabitabitur.* diximus per terrā in hoc loco non Iudæam esse intelligendam, neque portionē aliquā uniuersæ terræ inhabitabilis, sed uniuersum orbem terrarum, quia nulla erit ferè pars orbis, in qua non sit aliqua Dei ecclesia in honorem eius nominis constructa. Et quis habitabit in ea?

Habitabit in uenens cum uirgine, & habitabit in te filij tui, quæ quidem sunt dicta ad insinuandum summam pacē, quietem, & tranquillitatem quæ futura est in ecclesia Dei post passionem Christi, nec non singularem dilectionem, qua Christus sponsus profectur sponsam suam ecclesiam quam sibi gloriosam exhibuit, non habentem maculam, nec rugam, aut aliquid eiusmodi, de qua scriptum est: despondi vos uni viro uirginē castam exhibere Christo. Et reuera tanta est puritas, & sanctimonia in præsentem ecclesiam secū dum se accepta, q̄ iure merito potest dici uirgo. Vbi notandū, & diligenter aduertendum quod nulla potest esse maior iocunditas, & animi tranquillitas, quam quod nos uniamur ipsi Deo, & fruamur ipso uelut sp̄ solo, aut sp̄sa suauissima: quemadmodum & ipse diligit ecclesiam, & quamcunq. animam piā, & deuotā multo plus quā diligit, & gaudeat sp̄s super sponsam suam, hoc est quod dicit textus. *Habitabit in uenens cum uirgine,* cum ea, s. quam sibi duxerit in uxore: vel hoc dictum propter cohabitacionem, & connubium ipsius Ioseph cum Beata Virgine, aut etiā dicamus, quod in ecclesia triumphante habitabit iuuenis cum uirgine, & lætabuntur in cubilibus suis: uult etiam ianuere, quod in ecclesia militante erit tanta puritas, & innocētia uitæ, quod habitabis iuuenis cum uirgine absque vlla labe peccati. Sed moraliter crederem hoc dictum posse intelligi de sūma integritate pudicitie, ac mortificatione carnis, quæ futura est apud aliquos in ecclesia Chri-

sti militante, cuius rei exemplum ponitur de Chrisanto, & Dario *& habitabunt in te filij tui,* qui per fidem. s. ad agnitionem Christi redemptoris nostri uocati fuerint; *& gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus,* q. d. Sicut sponsus gaudet cum uirgine sponsa, gaudet cum ea, & fruitur ipsa tota sic & Deus se habet erga ecclesiam, & quamcunq. animam ei addictā, & deuotam. Ne existimes per uirginem hoc loco debere Sinagogam intelligi quæ erat antiqua, & uetus, & tones corrupta: sed ipsa ecclesia in quam transmutata est Synagoga, intelligi debet, de qua scriptum est: renouabitur ut aquila iuuentus tua. & in hac terra, hoc est in ipsa ecclesia, non solum habitabit iuuenis cum uirgine; uerum ut habet in c. 2. habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit, hoc est gentilis cum hœbreo, & homines feroces cū uiribus mitibus, & mansuetis. Præterea subdit. *Super muros tuos Ierusalem constructi custodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt.* Hoc loco citra omnē controuersiam loquitur ipse Deus per Prophetam, ostendens quam maximā suę ipsius ecclesie, & ciuitatis curam gerat, quam construere, firmiter edificare, muris, & propugnaculis munire nō est satis, nisi super eam constituantur custodes, & uigiles, qui perpetuis temporibus, & singulis ferè horis inuigilent, & caueant, ne ingrediantur hostes: Idcirco Dominus alloquens ecclesiam hoc aliud beneficium cōferre pollicetur. *Super muros tuos Ierusalem constructi custodes tota die, ac nocte non tacebunt, &c.* Hi quidem custodes sunt uel angeli, seu prædicatores, pastores, & episcopi, quorum munus, & officium est tota die, & tota nocte insistant, incumbant in laudem Dei, & in repræhensionem malorum. Plurimum certe debemus istis custodibus, qui uigilantes animo, atq. in orationibus pernoctantes hostium insidias diligenter explorant, anticipant consilia malignantium depræhendunt laqueos, eludunt tendiculas, retacula disspant, machinamenta frustantur. Ex D. Bern. serm. 76. super Cant. Vel tota die, & tota nocte id est tam prosperitatis

ritatis tempore, quā in aduersitatis, orationi, & præcibus uacare, sicut Luc. 6. d. Et dominus noster pernoctabat in oratione Dei, et Lucē 18. postq̄ dixi. Oportet semper orare. & nunquam deficere ponit exemplum siue parabolam Saluator noster de muliere quadā uidua, quæ aduersus aduersarium per importunitatem sententiam obtinuit a iudice quodam moroso, qui Deum non timebat, neque hominem reuerabatur. Per hæc eadem uerba cum inquit text. Tota die, et tota nocte in perpetuum non tacebunt, uult fortassis Propheta innuere nullo unquam tempore Dominum defuturum mittere seruos suos ad prædicandum, & monendum quæ fieri debent ad honorem Dei, & salure animarum; quemadmodū mox diximus. & Paul. monuit Episcopos, & præfectos ecclesiarum d. Attendite uobis, & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo: non tacebunt igitur die ac nocte, ut exequantur quod fuerat eis antea præceptum uidelicet. Clama necesses quasi tuba exalta uocem tuam cap. 58. & D. Paul. ad Timoth. 2. c. 4. Argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. Attendite inquam, uobis quicunq. huius ministerii opus sortiti estis: attendite inquam uobis, & p̄cioso deposito quod uobis creditum est. Ciuitas est, ad eius custodiam, & concordiam intendite. Sponsa est, illus ornamento studete. oues sunt, pasceis earum intendite. Nec mirum quod meminerit etiam ipsius noctis, quoniam scribit Hier. Dominū surrexit se de nocte ad mittendos Prophetas. & Regius Propheta. Media nocte urgebam ad constituendum tibi. Pollicetur ergo clementissimus Deus super muros Ierusalem ponere custodes, per quos non angeli solum, pastores, ac doctores ecclesie ueniunt intelligendi, uerum etiam leges, & mandata, quibus munitur ecclesia, & anima nostra, ne tā facile corrupantur sensus nostri, utque quid facere, quid euitare debeamus cognosci queat. Et præterea ciuitas hæc est munita, & protecta ineffabili Dei potentia, & angelorum custodia, ut di-

aximus sed ne quis fallatur, nō episcopi solum, & præbiteri tenentur uigilare, & orationi in sistere, sed quicunq. peculiari Dei obsequio sunt mancipati, ut clerici, beneficiarii, & monachi. clerici inquam, mō sint sacris inuitati, tenentur quidem oēs hi ad psoluēdas horas canonicas, ut per sacros canones perspicue demonstratur: ceterum omnes qui Xpo nomen dederunt, tenentur saltem priuatim, orare, & laudare Deū; quem admodum. n. nemo est, qui non egeat gratia Dei, sic nemo est qui non debeat eum præcibus interpellare gratias agere, & laudibus efferre. Sequitur deinde. *quis remiserit nomen Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Ierusalem laudem in terra.* Ad hos quidem uigiles, & custodes sermone conuertens idē ipse Deus p̄ prophetam, aut forte Esaias in p̄sona sui ipsius dicit. Vos qui remiserit nomen Dñi. i. uos qui profiteremini seruos esse Dei, & meminisse eius, ipsiusq. gloriæ & maiestatis rōnē hēre, curareq. ut alij timorē hēant, & non obliuiscant opum Dei, & mādāta eius exquant, uos inq. qui tales estis, q̄ in hoc munus, & opus designati estis, ne taceatis, non desistatis ab incepto, profequimini, nō quiescatis, et ne detis silentium ei, i. huic muneris, & officio, i. non permittatis vlla rōne hoc munus intermittere, uel non detis silentium ei, hoc est ipsi Deo, nō p̄mittatis ipsū quiescere, uel obdormire: quemadmodū fecere primi parētes n̄ri, qui permiserunt Deū quiescere, atque dormire usq. ad meridiem, ut quem nulla laude, nullis præcibus, ac suffragiis inquietarunt, quo tpe demon inuasi illos ut perperant adulteriū. Ne igitur curetis illius aures uestras p̄cibus obfrepere, donec ponat Ierusalem, & stabiliat, & firmiter statuatur laudē in terra. Vel donec inuolabiliter (quæ antea sp̄o dicit) exequatur, & donec ponat & statuatur Ierusalem laudem in terra, i. quousq. adueniat tēpus illud, quo Ierusalem resumatur, & recuperet honorē, & decorem suum in terra, & ubiq. locorū laudē, & magnificetur, nec sit amplius despecta, & odio habita, & (uelut dicunt Hæbrei) sufflata, uel efflata: id quæ absq. dubio uerum fuit aliquē de terrestri Ieru-

salē, & post Christi passionem perpetuo futurum est. De spirituali verò Ierusalem, hoc est de ipsa ecclesia, d. D. Hier. ex uerbis ipsius Prophetæ, tandiu vos ministri, & custodes rogare debetis, donec Ierusalem, q̄ in Iudæis contigit, in exemplū atque maledictū, in totius orbis terrarū laude verset. Nonnulli expositores autumat quocunq. hætenus dicta sunt in hoc capitulo ad cœlestē patriā referri, v.g. qd̄ videbunt gentes, iustum tuū: ut est splendor, & Saluator; qd̄ ipsi vocabitur nomen nouū: qd̄ non vocabitur ultra derelicta: qd̄ vocabitur voluntas mea in ea; q̄ complacuit dño in te: qd̄ terra tua inhabitabit, & deniq. quod habitabit in uentis cum uirgine, &c. qd̄ qd̄ habitabit ab angelis, & electis dei, & qd̄ ibi non nubent, neq. ducent uxorē, sed erunt oēs æquales angelis Dei, et qd̄ tunc gaudebit sēpiterno gaudio sponfus super sponfam, quia plena uoluptate nobis infundet gaudium substantiale iuxta illud ps. 35. Inebriabuntur ab ueritate domus tuæ, & torrente uoluptatis tuę potabis eos. Quorū sn̄a iuxta sensum analogicū quom̄q. possit admitti: ego tñ existimo uerū, et germanum sensum horum uerborum referri, & aptari ad ecclesiā præsentem figuratam, et designatam per Syon, & Ierusalem: cū itaq. maxime referret Christum ut splendor ē egredi, et carnē assumere, et ecclesiā constitui, cui sustineudæ, augendæ, et per uniuersum orbem multiplicandæ necessarium esset sup. muros eius custodes ponere, et tota die, et nocte excubias facere: p̄pea monet ipse propheta, vel Deus p̄ prophetā, ne taceamus, nec demus silentiū nobis ipsi, neq. ipsi Deo, tanta quidē huic rei, et p̄dicationis, et ofonis, & quibus nunq. decet feriari, incūbit necessitas, q̄ ter in paucis uerbis idem repetit, et monet Et re uera serui, et electi Dei, et præsertim ministri ecclesiæ nunquam debent cessare ab oratione, et p̄dicatione uerbi Dei: primo qdem pp̄ officiū illis iniunctū, ut Paul. ad Cor. c. 9. testat̄ d. Necessitas mihi incūbit, ut n. mihi si non euāgelizauero, deinde pp̄ expectatum p̄misiū, ut Gal. ultimo Bonū facientes non deficiamus, tpe. n. suo metemus nō de-

ficientes. quod quidem munus diligenter obibat idem Apostolus sicut ipse ait ad Coloss. 1. Non cessamus orare pro uobis, ut impleamini agnitione uolūtatis Dei in omni sapientia, et intellectu spirituali, etc. Sequitur in textu. *Iurauit Dominus in dextera sua, & in brachio fortitudinis sue, si dederō triticum.* etc. Postea q̄ ex narratione rerum, siue calamitatū q̄ sæpe fuerunt in Iudæis, contextit narrationem rerū nobis necessariarū, nunc iure iurando, et infallibili uerbo uirtutis suę multa nobis bona pollicetur, si fecerimus quę mox nobis p̄cepit, vel monuit q. d. Si tu Ierusalem te correxeris, et ad meliorem frugē te reduci permiseris, ut non amplius figuris, et rebus uanis inhæreas, sed gratiā p̄dē in Christum susceperis: *Iurauit Dominus in dextera sua, et in brachio fortitudinis sue.* i. per Xpm̄ Dñm̄ nr̄m, & filiū suū, q̄ uere dicitur dextera, et brachiū ipsius Dei: vel per dexterā Dei intelligas omnipotētiam, et maiestātē suā, qua nihil est maius, nec nisi per seipsum p̄t̄ iurare cū nihil sit eo maius; idcirco iurauit in dextera sua; et quidnā iurauit? *Si dederō triticū tuum* ultra brachiū inimicis tuis et si biberint filij alieni uinum tuum in quo laborasti, uisus est propheta figura q̄ Græce dicitur. ap̄o. i. p̄p̄sis, i. reticentia. quā si dicat mihi amplius non credas, me tu tō poteris abnegare, sed qui seminauerint triticū, & cōgregabūt illud in horreū, comedent: quoad lram. Triticū uel uinū Iudæorū acceperunt quādoq. Madianite, et Samaritani, et laudabant dominū, et q̄ cōportant illud s. uinū, bibēt in atriis sanctis meis, i. in ecclesia mea, aut in cœlesti patria, uti exponunt alij q̄ si q̄ras, qn̄ fecit Deus hoc iuramentū: dicas tunc factū fuisse, qn̄ dixit Pharisæis: Auferet̄ à uobis regnū uei, et dabitur gēti facienti fructus eius. Totus iste sermo est metaphoricus (ut facile est uideri) qn̄quidē in templū non cōsueuit triticū deferri, nisi ob custodiā ad modicū tempus, neq. in tēplo cōsueuit potari uinum, sed solum in locis prophanis, ubi non tractantur sacra. Propterea ferē oēs hæc dicta intelligunt de pane, et uino sacramentali, id est de corpore, et sanguine Christi, de quibus dicebat

Christus

Ioan. 6.

Christus apud Ioan. Caro mea uerē est cibus, & sanguis meus uerē est potus. Aut etiam uult ipse propheta hac locutione metaphorica innuere q̄ opes, & bona quæ afferentur, & aderunt in noua ciuitate Ierusalem non erunt exposita tyrannis, & raptoribus, neq. his, qui sunt extra ecclesiam, at ijs dūtaxat, qui per fidem, & charitatem sunt in ecclesia, si loquamur de bonis spiritualibus, & uirtutibus, quamquā ea quę sunt merē gratuita id est gratis tātum data, nec gratū, & acceptum Deo hominem efficiunt, conceduntur etiam non raro his qui sunt extra ecclesiam; & sumpta est metaphora à statu, & cōditione Iudæorum, dum eorum bona deprædata, ac direpta erant a Madianitis; ubi triticum, & uinum non solum corpus, & sanguis Christi intelligi posse existimo, sed quæcunq. bona spiritualia, ut dogmata fidei, sacramenta ecclesiæ, & summatim Sacra Scriptura quæ ut cor hominis confirmat: uocatur triticum ex quo conficitur panis, ut uerō lætificat dicitur uinum diuina officia, & p̄dicatione euangelij, & alia Spiritus sancti dona, quæ D. Paulus adicubi numerat, ut donum linguarum &c. quæ aliquando dabantur etiam Iudæis, & propterea dicitur textus. *Nequaquam ultra dabo triticum tuum inimicis tuis,* ad eō q̄ illa dictio (ultra) insinuat aliquando etiam Iudæos fuisse participes, & possessores horum bonorum. D. Hyer. Sic exponit. Nequaquam ultra dabo triticum tuum inimicis tuis, & uinum tuū in quo laborasti non bibent, id est laborem quem hætenus sustulerunt Iudæi, & omnia opera eorum, non amplius erunt possessa a dæmonibus, sicut quādo inter Deum, & idola fluctuabant, quo tēpore dicebat illis Elias. Usquequo claudicatis in duas partes, si Dominus est Deus sequimini eum, si autem

1. Reg. 18. Baal sequimini illum 3. Reg. 18. Pollicetur ergo Dominus suis fidelibus, q̄ si rogauerint Deum, & ei perfectē, & sincero corde ad hæserint, spiritualia dona eis reseruata, non conferentur inimicis, eorum, neq. in escam brutorum animalium conuertentur, & fiet illud. Math. 23. quod Christus prædixit Iudæis Math.

23. Auferetur à uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Qui uerō possederint, laudabunt Domiū, & non bibent nisi in atriis sanctis eius, hoc est in ecclesia quæ est domus Dei. Possunt etiam hæc intelligi de cœlesti patria, ut supra ostendimus, q̄ uidelicet qui rogauerint Deum, &c. & in lacrimis seminauerint, in gaudio metent, & labores manuum suarum manducabunt, & bibent uinum in atriis sanctis suis, totum hoc intelligi de pane, & uino cœlesti iuxta illud quod scriptum est. Beatus qui manducat panem in regno Christi, & Dei; & alibi dicit Saluator. A modo non bibam de hoc genimine uitis, donec bibam illud nouum in regno patris mei. Cum hætenus Esaias, aut Deus per os eius, quam habet erga eos qui non cessabunt prædicare aduentum filij sui, & assiduis precibus eum interpellare, suam aperuerit mentem, & iuramento firmauerit, se nunquam amplius permissurum bona eorum, ut alieni possideant nūc monet ipsos custodes ciuitatis, quam primum fieri potest, amota quacunq. mora, exeant de ciuitate, transeant per portas eiusdem ciuitatis non per angustias uiarum, neque per aliqua latibula, seu diuerticula, & præparent uiam aduentanti populo, atque ipsi Principi, & Domino planum faciant iter, quocunq. impedimenta amoueant, quo curus, & equites facile possint accedere, & eligant lapides per ordinem in uia sternendos, ut immunē reddant a pluuiis superuenientibus, quibus uia oblutum difficile incesso, ac tediosē fieri solent. Et postremo eleuent signum id est nexillum regis aduentientis ad populos, ut uerē tunc dici possit uexilla regis prodeunt, fulget crucis mysterium, hoc est quod habetur in text. *Trā-Text. 5. site, transite per portas,* hoc est accelera-te, festinate, non apponite moram, *parate uiam populo, planum facite iter, & eligite lapides, & eleuate signum ad populos.* Hoc illud idem est: quod dicebat Ioan. parate uiam Domino, rectas facite semitas eius. Hoc dictum eligite lapides, existimo idem fore, ac si lingua uernacula diceremus (mattonatele strade)

Psal. 35.

1 Cor. 9.

Gal. vlt.

Arado q. d. *eligite lapides qui sint idonei ad sternendam uiam facilem, & planam.* Sed textus LXX. Interpretum sic habet. Proiicite lapides, & hoc certe multum conuenit huic proposito, quoniam lapides solent esse plerumq. transeuntibus, vel deambulanti bus magno offendiculo, vel impedimento, dū præertim fuerint incompositæ, & inordinatæ. Sed iuxta proprium, & spiritualem intellectū dicimus. hoc loco moneri custodes ciuitatis, id est præfectos, ac Doctores ecclesiarum, & diuini uerbi concionatores, ut exeant a ciuitate, id est a strepitu, & multitudine curarū, negociorum, & actionum huius sæculi. Et transeant per portas ciuitatis, id est per ueram doctrinam, per approbata, & indubitata fidei dogmata, per bonorum operum exempla, quo Dei filios, qui erant dispersi adducant in ecclesiā, & congregent in unum: in unum scilicet populum, in unam fidē, & in unam ecclesiam. Transeant inquam per portas, id est per doctrinam traditam, & positam a Spiritu sancto ab ecumenicis conciliis rite, & legitime coactis, a communi consensu totius ecclesiæ, & approbatione Sanctorum Patrum, non per figmenta Poetarum, nō per leuocinia Rhetorum, aut per argutias Philosophorum, aut per sophismata, & ludibria hæreticorum: hoc est eligere lapides, & proiicere, proiicere inquam quæ secundo loco recensuimus, & eligere, quæ priori diximus. Et uere beatus, qui non respexit in uanitates, & insanias falsas. *Et præparate uiam populo.* facite uos primi, ut uerbo, & exemplo alios ad Christum pertrahatis, *planum facite iter,* id est non proponatis, cuique ardua, & difficilia, & quæstiones quasdam inutiles, quæ nihil profunt ad salutem; eligite rursus lapides, id est uiros probos solidos, & stabiles, qui ad ueram Dei cognitionem, & cœlestem patriam tutum præbeant iter, et facilem aditum accomodent, quanquam arcta, et ardua sit uia quæ ducit ad uitam, & pauci sint qui inueniant eam: sint denique custodes isti, et curatores animarum quales describit Apostolus 1. ad Timoth. 3. et

ad Titum cap. 1. oportet etiam proiicere apides ex uia, hoc est amouere ab aliorum consortio uiros peruicaces, inobedientes, uaniloquos, ac seductores, et incredulos, aut saltem ab eis duritiam cordis euellere lactantibus lib. 5. capitulo tertio, duas esse uias afferit, per quas humanam uitam progredi necesse est; una quæ in cœlū ferat, et hæc a principio est difficilis, et ardua. postmodum uerū dulcis, et amœna. Et latissima altera, quæ ad inferos deprimat, quæ quidem primo est amœna, et maxime trita; deinceps uero sentibus obducta. gurgitibus interiecta, torrentibus rapida, ut laborare, labi, et cadere necesse sit sic docuit Xps apud Matth. D. Paul. ex his q. proiecerunt lapides de ecclesia unus fuit, et quidē præcipuus, quidē iudeos, qui persistebant in figuris, et enigmatibus confundebat, et aduersus eos conualescebat, legis umbras amouere, et solidam ueritatem sedulo commostrare intendens; cum dicebat. Dico uobis q. si circuncidamini Christus, nihil uobis proderit; et gentiles pariter docuit; et reprehendit cum dixit. Dies obseruatis, et mensis, et tempora, et annos. Timeo uobis, ne frustra laborauerim in uobis. D. etiam Augustinus, cuius hodie festum recolimus, protecit lapides ab ecclesia, cum Donatistas, Arrianos, Pelagianos, ac Manichæos confudit; et prostrauit in horum albo, tanquam primates recensendus est D. Hier. et E. Amb. et plerique alii Doctores, et sancti, tum ueteres, tum moderni, quos recensere nimis profectō longum esset. Cum ergo hæc feceritis, *eueuate signum,* id est uexillū, et insignia Christi nostri redemptoris, et ostendite illa, et patefacite cunctis populis loquitur enim hic propheta iuxta consuetudinem artis militaris. quandoquidem adueniente rege, et duce exercitus erigere, et in altum tollere signum, quo prospiciatur ab omnibus: constat n. Christum esse regem, & principem nostrum; idcirco quicumque credunt in eum, eum militiæ eius ascripti, spiritualiter dent ea præstare quæ huius mundi principum milites, & serui consueuerunt. Eleuato signo, & peracta

De excellentia, & magnitudine huius signi spiritualis consideratio habetur in fine huius operis.

acta fidei professione, statim, non multo post tempore, *Dominus fecit auditum in extremis terra,* sub his uerbis. *Dicite filia Syon. Ecce Saluator tuus uenit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo.* Fecit inquam auditum, i. denūciari, & publicari, fecit hoc bonum uerbum, hunc iocundum, & suauem, optatumq. nunciū, nō in Iudæa solum, sed in extremis terris finibus, ut beneficium creatoris totus mundus intelligeret, nec gens ulla esset tam longinqua, & remota à finibus nostris, in qua non fuerit auditum hoc uerbum, id quod certē diuina bonitati congruebat, quippe quæ omnes cōplectitur, & nullum respuit, cum non Iudæorum tantum, sed etiam gentium sit Dominus, creator & rector, ut plusquam milles diximus, & quid istud est quod audiri fecit, & prædicari in extremis terris: hoc profectō quod sequitur. *Dicite filia Syon, ecce Saluator tuus uenit.* Si hoc uerbum, & hic nuncius debuit denūciari, & publicari cunctis gentibus, cur speciatim dicit. *Dicite filia Syon?* Dicendum filiam Syon hoc loco fortassis quæ ex Israeliticis conficitur uocari ecclesiam uelut eam, cui primum fuerit facta hæc promissio; aut potius intelligi uoluit uniuersam ecclesiam ex Iudæis, & gentibus cōstitutam quæ non iniuria uocatur filia Syon, quia ex ea domo, uel ciuitate, aut familia prodire, qui primum crediderunt, & gentium ecclesia iustice dicta est filia Syon, cū ab illis primum fuerit constituta, qui prodierant ex Syon secundum carnem. *Dicite ergo filia Syon.* Quidnam? *Ecce Saluator tuus uenit,* non solum in hunc mundum carnem suscipiens, & serui formam suscipere non erubescens, sed uenit etiam tanquam triumphator hostibus deuictis, & prostrigatis, dans nobis salutem, & iustitiam, & cum primis ueram, & sinceram ueri Dei cognitionem: sic enim dixit ipse apud Ioan. In hunc mundum ueni, & ad hoc missus sum ut testimonium perhibeam ueritati, & alibi ego ueni, ut uitam habeat, & abundantius habeant. Dicit ergo. *Ecce Saluator tuus uenit, ecce inquam non longe abest, præfens est, iam adest, qui antea uenturus expectabatur, pōt*

Ioan. 10.

ergo firmiter, & absolute dici, ac significari Saluatorem aduenisse. Hoc nouit Zacharias cum dixit *Nūc dimitis seruum tuum Domine secundum uerbum tuum in pace.* Quia uiderunt oculi mei salutare tuum. Hoc uidit Ioannes Baptista cum dixit. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Hoc uidit, & cognouit numerosus ille populus Saria tus ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus, qui cū uisissent, quod fecerat Iesus signum dicebant. *Quia hic est uere Propheta, qui uerturus est in mundum.* Cognouerunt, & uiderunt & Samaritani, qui mulieri illi dicebant. Non propter tuam loquelā credimus, ipse enim auduimus, et scimus quia hic est uere Saluator mundi. quid uerā? *Ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo;* Merces inquam, & præmium omnium, quos per trigintatres annos est passus laborum, prædicando, sanando, miracula operando, imbecillitatem, & infirmitatem suorum sustinendo; iniurias multas, & contumelias ad mortem usque ipsam perferendo, quod quidem præmium, & merces fuit exaltatio, et gaudium de salute gentiū, quas acquisiuit sanguine suo, et suam in hæreditatem, & possessionem asciuit; ipse quidem est merces nostra, & non oportet aliunde expectare præmium nostrum; & plurimum est auarus cui non sufficit ipse Deus: dicitur ista merces esse cum eo, quia non extra illum nec longe ab illo; non quidem extra, sed intra semetipsum habet redemptionis tuæ præcium, non aliud quidem quam sanguinem suum: Item opus illud quod te redemit nō longe, sed coram eo est: cum primum. n. te redemerit sanguinis sui præcio, dabit tibi Spiritum sanctum, spiritum uitæ, & salutis, quem accipient quotquot in eū crediderint. Aliqui uolūt pro eodē accipi hoc loco mercedē, & opus, q. d. merces eius cum eo, i. opus ratione cuius aliqui meretur est corā illo, id est non aliunde petendum est, sed ipsemer merces, & præmium est D. Cyrillus sic exponit. Merces eius cum eo est, scilicet potestatem habet mercedem conferendi omnibus in eum credentibus, & inspiciendi, qui modus cuique, & quod

Luc. 8.

Merces eius cum eo, & opus eius coram illo.

quod opus sit tribuendum; quoniam respicit Dominus vias hominis, & omnes gressus eius considerat, & unicuique reddidit secundum suum laborem; nam in domo patris mei (inquit Christus) mansiones multae sunt. Ego autem simpliciter, & pure interpretarer haec verba. *Ecce merces eius cum eo.* quod Saluator noster uenit redditurus unicuique mercedem laborum suorum, quae merces est cum eo, quod ab eo expectanda est, & non aliunde requirenda, quia gratiam, & gloriam dabit Dominus, et non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia, & merces eius cum eo, id est premium quod ei ob suam passionem competebar, videlicet, haereditas, & possessio uniuersae terrae fuit cum eo, id est non multo post eius passionem, & opus eius eorum illo, quia (ut diximus) non procul ab eo, nec praeter eum, aut extra ipsum, quia oblatus est quia voluit, & ipsum exinanivit formam serui accipiens: Deinde sequitur. *Et uocabunt eos,* qui scripti sunt in libro, *populus sanctus redempti a Domino.* Ipse enim redemit eos de manu inimici, & de regionibus congregauit eos. *ps. 105.* Apostoli quidem, et eorum successores, & quicumque sincero corde crediderint in Christum, filii dei uocabuntur. Aliqui sic exponunt. Redempti a Domino, hoc est fideles, et Apostoli uo-

Psal. 83.

Psal. 105.

cabunt eos, qui susceperint Saluatorem, populum sanctum, & dilectum: *tu autem o ciuitas sancta,* id est benedicta Ecclesia dilecta, & uirga filii Dei sponsa, non tu Ierusalem terrena, tu inquam fidelium unio, et congregatio uocaberis *ciuitas quasi.* & non derelicta, quemadmodum uocabatur Ierusalem terrena: eris inquam quaesita, quia omnes te inuisere, tecum habitare, apud te negociari, & suas omnes actiones exercere, et tandem vicini, et domestici tui fieri perpetuo curabunt, et requirent: quemadmodum nostro hoc saeculo apud homines terrenos urbs Roma dicitur ciuitas quaesita ad quam plerique omnes se conferre, et ibidem immorari cupiunt, et quaerunt. Sic itaque eris quaesita, et non derelicta, neque odio habita; Nec mireris hoc in loco ecclesiam sanctam nunc sponsam, nunc ciuitatem appellari, et quandoque et ouis appellatur: ciuitas enim appellatur propter collectionem fidelium. Sponsa propter dilectionem; et ouis nuncupatur propter mansuetudinem. Quod ciuitas appelletur pariter et sponsa. Vide Apoc. 21. uidi ciuitatem sanctam Hierusalem. tanquam sponsam ornataam viro suo. sic etiam uocatur ouis cum Christus eam commendans Petro dixit. *Pasce oues meas.* Ioan. 21.

Et haec de cap. LXII. Esaias Prophetę dicta sint satis.

CAPVT LXIII.

QUIS est iste, qui uenit de Edom, tinctis uestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suae: ego, qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & uestimenta tua sicut calcantium in torculari? Torcular calcanti solus, & de gentibus non est uir mecum: calcanti eos in furore meo, & conculcanti eos in uia mea: & aspersus est sanguis eorum super uestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinasti. Dies enim ultionis in corde meo annus redemptionis meae uenit. Circumspexi, & non erat auxiliator: quasiui, & non fuit qui adiuuaret: & saluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et conculcanti populos in furore meo, & inebrianti eos in indignatione mea, & detraxi in terram uirtutem eorum. Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus, quae reddidit nobis Dominus, & super multitudinem bonorum domui Israel, quae largitus est eis secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem misericordiarum suarum. Et dixit: *Verumtamen populus meus est, filij non negantes: & factus est eis Saluator.* In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & angelus faciei eius saluauit eos; in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portauit eos, & eleuauit eos cunctis diebus saeculi, Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & afflixerunt spiritum sancti eius: & conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos. & recordatus est dierum saeculi Moysi, & populi sui: *Ubi est qui eduxit eos de mari cum pastoribus gregis sui? ubi est qui posuit in medio eius spiritum sancti sui? Qui eduxit ad dexteram Moysen brachio maiestatis suae, qui scidit aquas ante eos, ut faceret sibi nomen sempiternum: Qui eduxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem. Quasi animal in campo descendens, spiritus Domini ductor eius fuit: sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriae. Attende de caelo, & uide de habitaculo sancto tuo, & gloria tua: ubi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo uiscerum tuorum, & miserationum tuarum? super me continerunt se, Tu enim pater*

noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos: tu domine pater noster, redemptor noster, a saculo nomen tuum.

12. Quare errare nos fecisti Domine de uis tuis: indurasti cor nostrum ne timeremus te? conuertere propter seruos tuos, tribus hereditatis tuae. Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum: hostes nostri conculcauerunt sanctificationem tuam. Facti sumus quasi in principio, cum non dominareris nostri, neque inuocaretur nomen tuum super nos.

EXPLANATIO IN SEXAGESIMUM TERTIUM CAPUT ESAIÆ PROPHETÆ.

Quis est iste, qui uenit de Edom, tinctis uestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis suae, &c.

IN hoc cap. uidetur Esaias instar sapientissimi uatis, & poetae uenustissimi instruere dialogum quendam fauultissimum, & iucundissimum, in quo circa omnem controuersiam describitur Christus filius Dei tantquam vnus, & præcipuus interlocutor. cui uero sint alii cum quibus alloquatur, non satis constat. Quidam n. uolunt Prophetam referre ipsosmet iudæos, qui cum uiderent gentes tam facile, & cito ad Christum accedentes, magnopere sunt admirati d. *Quis est iste, qui uenit de Edom, &c.* Edom namq. erat in terra gentium. Alii uolunt prophetam hic induere personas, & choros angelorum, qui cum uiderent Christum uelut principem, ac triumphatorem cælum ingredi, & ipsi mirabantur dicentes, *Quis est iste, qui uenit de Edom, quem admodum etiam Regius Propheta attestatur ipsos aliquando quæsituros, d. Quis est iste rex gloria? dum illi iuberentur, ut arcollerent portas, & eas eleuarent quoniam ingressurus erat Rex*

gloriæ. Nunquid autem omnes angeli præsciuisent Christum sic regnaturum, uel non æqualiter omnes, non est hoc loco perquirendum: sed sat erit uiderere. D. Tho. supra hunc textum. Sunt postea quidam alii exponentes, qui existimant, hac percussatione Prophetam indui animas eorum Patrum, qui in Limbo detinebantur, qui cum uiderent Christum sanguine cruentatum ad eos liberandos, ac redimendos accedentem interrogabant, *Quis est iste, qui uenit de Edom? &c.* De quo singulari beneficio canit ecclesia dicens. Inferni claustra penetrans tuos captiuos redimens uictor triumpho nobili ad dexteram patris residens. Denique sunt quidam qui existimant hæc uerba pronuntianda fore tempore Antichristi: quando scilicet fuerit deiectus, & deturbarus ante diem iudicii per Christum dominum ab his qui tunc aderunt, qui omnes cum uiderint, quod Christus Dominus tamquam bellator fortis, ac triumphator deiecerit Antichristum, qui uidebatur maxime potens maxima quidem admiratione, & ueneratione rogabunt dicentes, *Quis est iste, qui uenit de Edom? Quamquam omnes*

omnes iste expositiones sint præstantissimorum hominum, neque meo iudicio fiat uilla ratione inprobabile, uel reijciendæ, ego tamen existimarem posse dici ipsum Prophetam spiritu afflatum, aut plenæ imbutum prædicere Christi passionem, & suam in cælum Ascensionem, & tanquam rem maximè admirandam, & supra omnium fidem extollendam, sub hac forma uerborum, & ratione dicendi uoluit eam prædicere, & præmonstrare, neque erat necesse, ut reor, ut indueret personam angelorum, aut quorumuis aliorum, sed ipsemet, ut diximus, ueluti spiritu imbutus, ac instructus uoluit prædicere quæcumq. in hac Christi passione uidebantur admiranda. Dicit ergo. *Quis est iste, qui uenit de Edom, tinctis uestibus de Bosra?* Iste formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis suae; conuenienter quidem hoc loco prorumpit Esaias in hanc admirationem uel ex persona sui ipsius, uel aliorum, cum in calce textus præcedentis prædixerit Deum iam uenisse, & præcepisse, debere dici filias Syon, & manifestari eum iam aduenisse, nec poterat dici eundem ad nos accessisse regnaturum, et imperaturum, nisi posteaquam fuerat passus, et resurrexerat. Idcirco nunc Propheta tamq. uidens eum cælum triumphatorem uenire, magna cum admiratione, et stupore percussatur dicens, quis est iste, qui uenit de Edom? tinctis uestibus de Bosra? Constat enim ex omnium scriptorum sententia Edom, & Bosra esse loca seu regiones barbarorum, ut Moabitarum, et Idumæorum, ex quibus non est credibile, neque ex uillis scripturis apparet Christum dominum nostrum recessisse, nec umquam in eas regiones eundem accessisse, quare Edom, & Bosra non sunt hoc loco capiendæ, ut dictiones iste designant, sed potius per Idumæos & Moabitas, uel per Edom, & Bosra intelligenda sunt omnia ea loca, quæ maximè aduersabantur iudæis, sed multo uerius, & conuenientius capiendæ sunt pro significato illorum omnium siue sint iudæi, siue gentiles, & quicumq. alii, qui moribus, & consuetudinibus fuerint similes Idumæis, & Moabitis, hoc est fer-

ris, & sequis hominibus nullam humanitatis, et urbanitatis speciem, et formam præferentes: quemadmodum, et apud nos; et apud quascumque nationes uisum uenit, ut si qui fuerint immanes, inurbani, et prauis moribus referti, et oppleri, dicimus eos esse Turcas, Agarenos, Scocchos, et longè peius quam bestias, ut Leonæ, et urfos. Sic etiã si fuerit aliqua ciuitas in qua frequenter homicidia, furta, et eiusmodi flagitiorum genera perpetrentur ita ut nulla habeatur ratio affinitatis, aut parentelæ, dicimus illam Ciuitatem esse barbaram, feram, et truculentam hunc in modum dicitur Christus dominus ueniens ab Ierusalem sanguine madens, et cruentus, siue cruentatus uenisse de Edom, et de Bosra, hoc est de loco ualde consimili Edom, et Bosra. Quotus n. quisq. fuerit, qui ignoret Christum Dominum cum ascenderit Hierosolimam traditum fuisse à Principibus Sacerdotum, et Scribis ad illudendum, flagellandum, et crucifigendum. Nonne sic dicitur ascendisse Edom, et Idumæam, et inde recessisse tinctis uestibus de Bosra? hoc est de peruersa, et impia Iudæorum regione, quiquidem hominibus feris, et indomitis longe deteriores fuerant; Et ne quis uidens eum sanguine cruentum existimaret fore hominem deturpatum, horridum, et ignominia plenum, subdit propheta, d. *iste, qui sicut esse deturpatus, tinctis uestibus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis suæ gradiens inquam, i. maiestatem suam demonstrans in incessu, statu, et in cunctis motibus suis, quippe qui gradiebatur cum pompa, et fastu uelut conscius suæ dignitatis, formosus inquam, in stola sua, quæ quidem dicitur fuisse stola gloriæ, amauit quippe eum Dominus, et ornauit eum, et stola gloriæ induit eum, dicitur formosus, quia dicitur splendor gloriæ, et figura substantiæ ratione dicitur esse formosus Christus dicitur formosus ratione qua Deus, ratione qua homo splendore diuinitatis. Dicitur et formosus, quia homo, ut ps. 44. Speciosus forma pre filiis hominum; dicitur quoq. formosus ratione diuersarum uirtutum, ut canticorum 5. dilectus meus candidus, et rubicundus in*

Matth. 20.

ter ubera mea commorabitur, sed certe viderur in contextu horū verborum nō nulla obscuritas apparere, quandoquidem prius describitur ipse Christus, tinctis vestibus, & postmodū dicit ipsū esse formosum in stola sua, & gradientē in multitudine fortitudinis suæ: sed ista obscuritas paruo negotio tollitur quādoquidem sanguinis aspersio, siue tinctura non deformitatem ei tribuit; sed maximum decorem, & quanquam velut de formis apparuerit, & tamq̄ nouissimus omnium virorum dum speraretur fuit tamen valde formosus post resurrectionem, neque tunc solum dum resurrexit progressus est in multitudine fortitudinis suæ, verū etiam dum stola humanitatis fuit indutus erat gradientis in multitudine fortitudinis suæ, hoc est velut magnus, & potens, & omnia sibi subiiciens. Sequitur textus. *Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum, &c.* Hoc capitulum quemadmodum diximus à principio habet speciem, & formam Dialogi, in quo vel angeli, vel demones, vt refert Athanasius, aut Iudæi, vel ut nos diximus ipsemet Prophetam sermonem habet, aut colloquium vna cum Christo Domino, qui cum fuerit ab eo quæsitus, & interrogatus quis nam esset, & cognito, ac manifestato eum esse formosum in stola sua, & virum gradientem, & incendentē grauitate, & cum maiestate præferentem virtutem, & potentiam suam, haud vulgarem, & exiguam, nunc ipse responderet, & inquit *ego qui loquor iustitiam, quem me, vos rogo, esse putatis? Nunquid me virum pauperem, & imbellē, ac indecorum putatis? quamuis tinctis vestibus, & cruentatus appaream? plurimum quidem vos fallit opinio ego inquam sum, qui loquor iustitiam, qui nihil magis cupio atque perspicio, quam loqui, & docere, atque etiam præcipere quod iustū est.* Hieronymus vult hoc loco prophetam loqui de iustitia distributua qua s. est paratus reddere vnicuique, quod suum est, id est bonis bona, & malis mala. Quidam modernī, vt Frāciscus Forerius vult hoc loco accipi iustitiam pro veritate, quemadmodum, & veritas quandoque in sacris literis pro-

A iustitia sumitur, vt facere iustitiam nihil penē sit aliud, quam explere, & complere quod promissum est. Cyrillus Alexandrinus, per loqui iustitiam hoc loco intelligit prædicationem Euangelii, quo vera iustitia prædicatur, & nobis annunciat; sed præstis, loqui iustitiam dicunt aliqui nihil est aliud quam iustificare, vel iustificari: sed reuera aliud est loqui iustitiam, aliud est facere iustitiam, seu facere quod iustū est, vnde sic aliqui exponunt. Ego sum qui loquor iustitiam, id est qui doceo qua ratione, & qua via potest hō iustificari, & hoc est super quo totus insisto, & perpetuo inuigilo, & laboro: dicit etiam, & propugnator sum ad saluandum. Aliqui textus habent, multus sum ad saluandum, quibus verbis innuitur immensa Dei bonitas, & clementia qua longē propensior est Deus ad saluandū, & condonandū, q̄ ad condemnandū, sed persistentes in textu vulgato, dicimus Deum esse propugnatores ad saluandum, vt qui oēm suam vim, & auctoritatem exerceat, & monstret in saluandis omnibus, & quāquam exerceat quoque iudicium, & iustitiam in omnes, misericordia tamen superexaltat iudicium. Explicato, & detecto eo, qui tinctis vestibus de Bosra gradiebat in multitudine fortitudinis suæ, & cognita eius virtute, magnitudine, & officio rursus interrogatur à Propheta, vel ab his quorum personam induit hoc loco Prophetam, & inquit *Quare erga rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari?* hic iam nobis facile patere potest, cur dictus fuerit Christus apparere tinctis vestibus de Bosra quandoquidem Bosra latine rubrū dicitur, quod perinde est, ac si diceretur quis est iste, qui venit tinctis vestibus rubris, seu rubricatus, quemadmodum etiam dicebat Saluator per ipsam Prophetam Regium; Quis deducet me in ciuitatem munitam, quis deducet me in Idumæam, vbi per ciuitatem munitam volunt intelligi, iuxta nominis interpretationem Bosra, aut verius ciuitatem Hyerusalem, ex qua processit Saluator, dum trahebatur ad crucem: per Idumæam volunt intelligi ipsum Edom à quo dicta est Idumæa.

Cyrillus.

Bosra grege latine quid.

psal. 107. Quid per manū meā, et ciuitatē munitam.

Bosra

ne Moabitarum: hæ ergo duæ nationes seu populi videlicet Idumæi, & Moabite, qui erant maxime infensī populi Iudeorum, & perpetui hostes vniuersi, & veri Dei, præfigurabāt, & præsignabant quicumq̄ erant persecutores, & inimici Christi Domini nostri, quippe qui crucifixi erunt eum: dum ergo quæritur quare rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari, voluit innuere Christū iam fuisse flagella, & alia tormētōrū genera in sua carne perpeffū. Cum verò subdit, & vestimenta tua sicut calcantiū in torculari, voluit innuere ipsum vsq; ad os flagris, verberibus, & deniq; clauis afflicto, & sauciato, vt vestimenta sua fuerint velur eorum, qui premunt vvas intorculari; neq; quis miretur eius indumentum ita fore maculata, quoniam patriarcha Iacob hoc ipsum prædixit de Christo Messia Gen. 49. diligens ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuae pallium suum. propterea admiratus Esaias. d. Quare rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium intorculari. Tincta quidem sanguine indumenta apparebant, & tamquam musto colorata rubore, atque ideò non erat irrationabilis hæc eorum percunctatio, sed vide quid huic tam magnificæ percunctationi respondeat ipse Christus inquit enim torcular calcaui solus, & gentibus non est vir mecum q. d. ne miremini vestimenta mea sint sordida & musto conquinata, quia ego solus calcaui torcular, & solus ego pugnauī, solus ego labores arduos, ac difficiles sustinui, & gentes incredulas, ac rebelles in mei obsequium viriliter adduxi, sic propemodum egit Dominus cum genibus omnino incultis, & à Deo viuis, & veroprofus alienis quemadmodum qui calcat vvas in torculari, vbi, dubio procul omnem suam vim, & virtutem exerit, quo ex vuis omnem succum exprimat, & iucundum, ac suauē vinum inde conficiatur, & quemadmodum aliqui dicunt longe maior est victoria cogere quempiam ad deponenda vitia, quibus fuit aliquando vehementer addictus, & assuetus,

Gen. 49.

Text. 4.

A quā exercitū vt cūq; magnū, & copiosū euinceret, ac superare. quia animus Torcular etiā solus ipse calcauit quia nō passio animū, sed animus passionē superauit. Sed ne quis fallatur aduertet, q̄ torcular appellatur tota illa machina, qua vinitores utūt ad exprimēdū ex vuis vinum, & ex oleis oleum: præluna dicitur ea trabs qua vua exprimitur, lacus autem, siue locus concure appellatur illud vas, seu conca in quam defluit mustum, & vva detinentur, nos autem vulgo ea vocamus canalia hæc ex D. Augustino super psal. 80. vbi dicit in torculari tria reperiri videlicet iaculum, prælum, & piscinam, & hæc tria significant conculcationem, tribulationem, & pondus peccatorum, vide etiā ipsum Aug. super psal. 8. & hom. 12. supra Apoc. sed communiter nomen torcularis solet accipi pro illo instrumento, quo vva calcantur quandoquidem non torcular, sed vva præmi, & calcari dicuntur, vnde glossa. d. hoc loco prophetam accepisse continens, pro contento. Rubertus Abbas d. quod intorculari, vnde sumpta est hæc metaphora seu similitudo aliud est quod calcatur, aliud est qui calcat: at in passione quam pertulit ipse Christus pro cunctis peccatoribus idem fuit qui calcat, & qui calcatur, calcauit enim ipse Christus suum ipsius corpus, quippe qui se ipsum tradidit pro nobis, & calcatus est tamq̄ botrus vuae, qui sub preluo crucis de de sui corporis acino vinum expressit, id est sanctissimum eius spiritum emisit. Torcular etiam dicitur ipse idem calcaste, quia veluti intorculari relictis acinis vinum solum iam expressum sumitur, sic in passione sua bonos redimendo, secum assumpsit, malos verò iuste iudicando reliquit. Propterea dixit torcular calcaui solus, quia solus ipse per crucem, & passionem suam substulit peccatum, mortem, & Diabolum. Alii similitudinem istam de vestimentis Christi comparatis calcantiū in torculari, ex quo exprimitur vinum trahunt ad sacramentum corporis, & sanguinis Domini propter ea verba que leguntur Gen. 49. lauabit in vino stolam suam. Et in sanguine uile-

August. sup. Per psal. 80.

August. psal. 8. hom. 12. Apoc.

Gen. 49.

P

Text. 2.

D. Hieron.

pallium suū, per sanguinē vultu intellexit Iacob vinum, quod in calcie Domini propinatur, quod autem dicit ille formosus, & triumphator. torcular calcavi solus & de gentibus non est vir mecum videtur habere non nihil difficultatis ac dubii, non quidem quod ad omnes, quando eorum auxilio videtur suis se omnino destitutus, & eo præsertim tempore, quo à militibus, & ministris Iudeorum comprehensus illum ad Caiapham adauerunt, tunc enim relicto eo omnes discipuli fugerunt, vt verum prædixit Saluator apud Ioan. 16. d. Ecce venit hora, & iam venit, ut dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relinquitis: & non sum solus, quia pater mecum est. Hoc idem prædixit Dauid in persona Christi psal. 68. In properium expectauit cor meum, & miseriam, & sustinui qui simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur, & non inueni, verum his non obstantibus manifestum est Beatam Virginem numquam eum reliquisse neq; ab eo defecisse, quin de ipsa quoque legitur apud Luca: tuam animā pertrāsiuit gladius, gladius inquit doloris, tristitiæ, & moeroris numquid, & multæ mulieres sequebantur eum dum duceretur ad crucem. Præterea quot viri ab eo dilecti, & electi velut Apostoli, et plerique viri sancti, et electi Dei ministri laborauerunt, & ipsi, & torcular quoque calcauerunt, varias inquam passionēs, & tormenta pro eius fide prædicanda, ac defendenda, atque etiam amplificanda sustinuerunt. Quis enim horum ad imitationem capitis non tollerant opprobria? sustinuit irrisiones, flagella non timuit, & denique ipsam mortem non exhorruit? Sed puto sic esse dicendum, de Beata quidem Virgine non est dubitandum, et de mulieribus illis, quæ sequebantur Christum, sed non poterant ei ferre auxilium: aut dicendum ea Christi verba; scilicet quæ rationiam, cum inquit, torcular calcavi solus, notanter dicit, & de gentibus non est vir mecum, vt inde excludatur Beata Virgo, quæ non erat vir, neq; de gentibus in qua Dei munere nunquam defuit fides, sed longe melius potest

A dici torcular calcavi solus, quia non Angelus, non Archangelus, neq; vlla superior creatura, multo minus inferior, pro salute hominis humanam carnem suscepit, sed solus ipse inter mortuos liber. Nam Ioan. x. d. ego pono animam meam & iterum sumam eam. solus ipse Demon vicit, & foras eiecit iuxta illud Ioan. Nunc princeps huius mundi eiecit foras, solus ipse iudicaturus est mundum iuxta illud. Pater omne iudicium dedit filio, & denique solus ipse non sociatus ab alio, tamquam principali agente ab eius natura destituito calcavit torcular iugum gentibus imposuit, & de manu Dæmonis violenter detraxit: dicitur etiam ipsemet Christus, vt paulo ante inuimus fuisse se torcular, quod quidem Deus ipse calcavit, & ipsemet, vt Deus seipsum vt hominem calcavit, et sic tolluntur omnes difficultates, quæ his diebus aduersari videbantur. Dicit postea calcavi eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.

Hic locus est ualde obscurus, ac difficilis quoniam si deus, et Dominus noster non ex operibus, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiā saluos nos fecit, quo pacto ergo dicit hic Esaias in persona Christi calcavi eos in furore meo, et conculcaui eos in ira mea? Dicendum concuculationem, et depressionem factam à Deo in ira, et furore non fuisse peractam proprie contra peccatores, sed contra Demonem, et mortem, quæ regnabant in ipsis gentibus, fuit etiam contra gentes, contra gentes, v. quæ volebant ueri et sustinere, Dæmonem, et pertinaciter persistere in peccatis, et præsertim in ipsa infidelitate, et cultu Idolorum, vt de his vere dici possit quod malos male perdidit, cum autem dicimus Deum in ira, et furore conculcasse gentes, et impios, ne existimes iram, et furorem in Deo proprie reperiri, sed tantum metaphoricè, vt sepe numero dictum est, sed Quomodo verum est, et qua ratione potest suaderi, quod sanguis eorum fuerit aspersus super vestimenta Christi, et omnia

Ioan. 12.

Sanguis aspersus super indumenta Christi qualis.

nia eius indumenta inquinauerit? Si per eos, qui fuerunt conculcati intelligamus Demonem, et mortem, et cætera huiusmodi spiritualiter sumpta, certum est in eis sanguinem non reperiri, et profecto sanguis proprie dictus non reperitur in Angelis ac Demonibus, sed neq; etiam in morte, sed casualiter, et effectiue potest utique reperiri tum quia Demones quandoque sunt causa, ut sanguis emittatur ab aliquo viro insolente, vel homicida, vel quæ sanguis communiter solet accipi pro peccato, vt illud viri sanguinum, et dolosi non dimidiabunt dies suos, sic potest dici quandoque demonem emisisse sanguinem, id est causam fuisse peccati, uel occasionem, & cum sanguis aliquando accipiatur pro peccato ruto dici potest sanguinem aspersum fuisse super indumenta Christi, quia scilicet hominum peccata, siue suggestu diaboli, siue propria voluntate perpetrata passionis, et mortis Christi dicitur fuisse aspersus super eius indumenta; Nec videatur alicui mirum sanguinem peccatorum fuisse aspersum super vestimenta Christi, et inquinasse indumenta eius, quoniam frequenter usu uenit in magnis congressibus, et concertationibus ubi alter in alterum insiliat, et aggreddiatur ut sanguine occisi, siue percussis, quæmadmodum, et eius qui percussus, unde quamuis dicatur in textu sanguis eorum aspersus est super vestimenta mea: uult innuere quod quamquam ipsi fuerint percussus, et flagellatus à Deo, tamen eorum sanguis, hoc est pœna suorum peccatorum fuit aspersa super vestimenta Christi, id est super eius humanitatem, quam assumpsit, vt omnium peccata deleteret: potest etiam dici quod sanguis eorum aspersus est super vestimenta Christi, quia scilicet de sanguine Christi dixerunt coram Pilato Matth. 26. sanguis eius super nos, & super filios nostros, & hac ratione verè dixit Christus sanguis eorum aspersus est super vestimenta mea quia non modo potest dici sanguis eorum, quia eorum opera, et ministerio ab eius corpore fuit effusus; sed quoniam ipsimet

A traxerunt ad se, & suam in auctoritatem, & potestatem purissimum illum sanguinem; vt autem absolutius hanc rem dissoluamus sciendum plurimum sanguinem aspersum fuisse super vestimenta Christi, & quotidie super ea aspergi. Sanguis enim bifariam accipitur, vel proprie, vel metaphoricè, proprie dicitur humor, qui per venas animalium diffunditur quo totum corpus nutritur, metaphoricè autem sumitur multiphariam videlicet pro progentie vt Virgilius primo Aeneidos.

Troiano à sanguine Theucris. quandoque pro vigore ut Plautus in Bacchide. Nil moror discipulos esse tam plenisanguinis, quod verò magis actinet ad nos, sanguis aliquando sumitur pro pœna peccatoris, & sic dicit Augustinus psal. 57.

Lauabit manus suas in sanguine peccatoris, quandoque sumitur pro peccato vt psal. 5. Virum sanguinum, & dolosum abhominatur Dominus, & ratio est vt inquit Augustinus. Quia peccatum, & iniquitas fit per carnem, & sanguinem, ideo sanguis appellatur peccatum, sicut locutio, quæ fit per linguam appellatur quandoque lingua. Dicimus ergo si loquamur de sanguine proprie sumpto, sic sanguis Christi, id est, ab eius corpore effusus aspersus est super vestimenta eius; dici etiam potest sanguinem ludæorum, vel ministrorum aspersum esse super vestimenta Christi, tum quia sanguis Christi dicitur ipsorum, quia eorum opera fusus & subtractus a corpore Christi, vel potuit aliquid sanguinis emanatum à corpore Christi insulum fuisse in vestimenta Iudeorum, & inde aspersum super vestimenta Christi, & ea inquinasse.

Sed hoc dictum est valde durum, & inopinabile. At si volumus accipere sanguinem metaphoricè. i. pro peccato, vel pœna peccati, sic dicimus sanguinem Iudeorum, & prauorum hominum, id est pœnam, quam pro suis delictis, & pro impietate, quam exercuerunt in Christum, & seruos eius fuisse aspersam super indumenta Christi, quia scilicet ob eorum blasphemias, & peccata, quæ perpetrarunt

Sanguis bifariam.

Aug. p. 50.

Zac. h. c. 3.

erant in Christum filium Dei videbatur Christus infamis, probrus, & ignominiosus, ut de eo dixit Zacharias quod erat indutus uestibus sordidis; sed ille vestes, ut inquit Hieronymus non erant proprie, & peculiare eius, sed erant superuestes. Si vero accipiatur sanguis pro sanguine martyrum, & eorum, qui post peccatum conuersi sunt ad Christum, nulli debium eorum sanguinem, & eorum penas, & supplicia aspersa fore super uestimenta Christi, quia sanguis eorum fuit effusus propter Christum, & propter fidem, & nominis sui confessionem. Quin, & peccata eorum, qui quandoque offenderunt Deum, & postea eos penituit, aspersa fuerunt super indumenta Christi, quia penas pro his peccatis ille sustinuit super lignum crucis. Scriptum est. n. quod ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit. Sed forte dices si peccata martyrum, & beatorum redundarunt in uestimenta Christi quomodo potuerunt ea inquinare? cum sanguis eorum fuerit innocuus, & pro Christi nomine effusus? Dicitur potest quod reuera sanguis martyrum non inquinauit, neque polluit corpus Christi, neque uestimenta eius: sed habita ratione ad sanctitatem, & puritatem corporis Iesu Christi potest dici, ea inquinasse, quando eorum sanguis non erat adeo purus, ac nitidus uelut sanguis Christi, cum neque angeli sint omnino mundi in conspectu Dei, sic itaque pro resolutione potest dici, quod neque sanguis demonum, neque sanguis prauorum hominum, & praesertim Iudaeorum, potuit aspergi super indumenta Christi, id est supra humanitatem eius, quae quidem dicitur esse indumentum diuinitatis, nisi detrahendo, blasphemando, irridendo, & subfannando, & varia tormentorum genera in eius sanctissimum corpus infligendo, & quoniam in hoc eodem loco dicitur indumenta Christi esse tincta sanguine, & musto, dicit D. Tho. nullum esse in conueniens eandem uestem, ex vna parte sanguine fore maculatam, & rubricatam, ex alia uero parte musto inquinatam, aut dicendum in illis paribus frequenter reperiri vinum rubrum

A instar sanguinis, & sic poterat existimari sanguinem illum esse vinum; sed haec sunt ridicula, uerum, quia dicta sunt metaphorice, possunt admitti, ut per haec uerba ostendatur. Iudaeos ita esse calcatos, & oppressos ob eorum peccatum, quemadmodum uerum prementur in torculari: aut per mustum, quo uestimenta illa uidebantur esse in quinta subintellegas in mysterio sanguinem, qui nobis propinatur in sacramento sub specie uini, quando quidem ex latere Christi posito in torculari crucis emanauit sanguis, & aqua, sanguis ad redimendum genus humanum quod ut dicit Petrus prima. non corruptibilibus, auro, & argento redempti estis, sed precioso sanguine Christi agni immaculati: aqua, ad emundandum ut ps. 77. eduxit aquam de petra; emisit oleum ad sanandum, & mel ad consolandum Deuter. 32. ut suggeret mel de petra, oleumq. de saxo durissimo, postremo protulit uinum ad confortandum & laetificandum ut Prover. 3. uino torcularia redundabunt, & hoc est quod laetificat cor hominis.

Deinde sequitur. *Dies enim ultionis in corde meo, annus retributionis mea uenit.* uidetur in hac parte referre in persona Domini, quod supra iam dixit ipsemet Esaias cap. 59. & quasi per ordinem res ut contigerunt enarrare, neque id fore superfluum quisquam arbitretur, quoniam res tanti ponderis, & momenti debent in corde figi, & ita fortiter imprimi, ut praec oculis semper habeant. Dicit ergo Deus. Dies ultionis in corde meo. Annus retributionis mea uenit. Sed aliqui textus nuper correcti habent. *Annus redemptionis mea uenit.* & sic debet legi: supra etiam dixit c. 61. Spiritus Domini super me, ut praedicarem annuum placibilem domino, & die ultionis Deo nostro; uenit enim dies iste ultionis in corde meo dicit Christus, annus redemptionis mea uenit, quod tempus quo ego decreui, & in mente mea constitui uindictam sumere de inimicis meis, & de hostibus humani generis in corde meo quod ibi fixus est, non obliuiscar eius, scio quid sim facturus, & tempus expecto, quo id facere iam ab aeterno statueram. Alii dicunt. Dies ultionis, in corde meo,

non

Dies ultionis, dies extremi iudicii.

Exo. 32. circa finem.

Exo. 32. in principio.

Deut. 32.

non est notus aliis, quia de die illa, & hora nemo scit nisi solus Pater, uolunt enim diem istum esse die illud, quo iudicaturus est orbem terrarum. D. Cyrilius existimat hunc diem futurum, post reditum Christi in caelum, quoniam tunc populo Iudaico fuit omne genus calamitatis ex diuina ira inflatum, & merito quidem, quoniam si quibus licuit fidem arripere, & diuites fieri gratia Dei, illa respuerunt, & quasi cum Deo pugnare ausi fuere, in omne genus malorum eos deuenire congruebat. Dies iste ultionis iuxta aliorum sententiam, fuit ille, quem Deus prauidens ob reatum uituli quem fecerant, dixit ad Moysen Exo. 32. Ego in die ultionis uisitato, & hoc peccatum eorum; Dies ergo ultionis in corde meo, quod alta mente repositus, & annus retributionis mea uenit, annus inquam, quo bonis bona, & malis mala sunt retribuenda, qui annus uocatur etiam, ut diximus, annus redemptionis potest fieri ista retributio tum in praesenti saeculo, tum in futuro.

Et quis est iste annus redemptionis? D. Hieronymus dicit illum fore, quo puniuntur aduersarii Dei, & populus eius liberatur, immo redimuntur precioso sanguine agni immaculati, annus iste sumpsit initium in primo Christi aduentu, quando Dei filius, & Verbum, factum est caro. Cepit hic dies magis illucescere, dum cepit praedicare regnum Dei, & alia redemptionis opera exercere, quod dies, & annus fuit completus, & consumatus in cruce, quando postrema uerba dixit. Consumatum est, significans labores, & dolores, quos pro nobis miseris suscepit, iam fore completos, qui, postmodum in manus Dei Patris summi spiritum commendas expirauit; De hoc die ultionis loquutus est Dominus ad Moysen Exo. 32. cum dixit. Cerno quod populus iste durax ceruicis sit, dimitte me ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam. De hoc eodem die loquutus est Moyses Deut. 32. d. Reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam; quemadmodum ergo statutus est dies ultionis aduersus impios, sic annus redemptionis erga eos, qui Christo

A adhaerent; & nota mysterium in uerbis ipsius prophetae; dum enim loquitur de tpe ultionis, & uindictae appellat tempus illud dies, uel diem, dum uero loquitur de tempore redemptionis, uocat illud annum, ut inuariat modicum esse tempus, quod Deus in puniendo consumit, tanquam id quod fuit bonitati parum adlubeat, in redimendo autem, & liberando, annum exposcit, uelut is, qui non tam cito fatiatur dicere, & bonis omnibus replere suos seruos, & amicos. Nota etiam quod dum loquitur de ultione, & uindicta in hostes humani generis, intelligimus quoscunq. hostes tam uisibiles, quam inuisibiles, ut dicebat Apostolus. Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem tantum super, sed aduersus principes, & potestates tenebrarum harum. Sed multo plus de nobis ipsis debemus conqueri, quia nullam in nobis daemone exerceret potestatem, nisi nos locum daremus diabolo. Ut dicit Aug. lib. de uer. dñi serm. 8. & alibi. Sequitur deinde quaerimonia, & lamentatio Christi Domini nostri, & confirmatio doctorum, & hoc conuenienter quidem, postquam. n. dixit. Diem ultionis aduenisse nunc exponit causas, ob quas iure optimo debet ulcisci, & de hostibus poenam sumere, & inquit. *Circumspexi, & non erat auxiliator, quasi uis, et non fuit qui adiuuaret, & saluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi.* Dicitur est supra. Torcular solus calcaui, et de gentibus non est uir mecum, neque solum nullus erat uir, qui secum esset in redimendo genus humanum, sed neque angelus, neque archangelus, neque Throni, aut Dominationes, aut ulla caelestium potestatum ut iam diximus humanum corpus sumpsit, & pro nobis est passa, & conculcauit aduersarias potestates, atq. contriuit nisi ille qui loquitur in Psalm. d. Saluum me fac Domine, quoniam defecit sanctus, ita ut etiam confidentissimus, & in fidei ueritate firmissimus Apostolus Petrus timore perterritus aufugerit, & Dominum negarit: proinde dicit. *Circumspexi, & non erat auxiliator quasi uis adiuuaret, & non fuit qui adiuuaret sicut etiam per Prophetam Dauid conqueritur dicens.*

Eph. 6.

Psalm. 141.

Considerabam ad dexteram, & uidebā, si quis forte accurreret, & occurreret, & non erat qui cognosceret me. Nec solū iuste poterat cōqueri se nullū habuisse adiutorem (sed quod lōgē miserabilis est) cum fuerit eleuatus in crucem. oēs, inquit, deriserūt me, loquuti sunt labiis, & mouerūt caput, sed nunquid fuit oīo concisus? nunquid extinctus? minime quidem omnium, sed inquit, *seruauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi*, idest uirtus, et fortitudo mea salutem attulit mihi, & indignatio mea procedens ex sanctitate, & iustitia, uel ex zelo dei, & salutis humanæ, atque etiam ex ipsa ueritate, ipsa auxiliata est mihi q.d. Ego iam cepi fremere, & aduersus dēmonem, & satellites eius uultus austeritatem ostendere, & hac ratione non solū mihi, sed nec meis potuerunt ullam vim inferre, aut quicq̄ obesse: *saluauit enim sibi dextera eius & brachium sanctum eius*. quā si dicat, cum uiderem me nullum habere consultorem, & auxiliatorem, meis ipse uiribus uolui rem omnem conficere, & indignatio mea auxiliata est mihi, idest ita me commouit, & efferbui, ut ex me ipso depellerem omnē iniuriam, & uictor euaserim. Lingua uernacula sic diceremus Saluauit mihi brachium meum, &c. i. mi non aiutato con le mie mani, & cō le mie force, & hō mostrato faccia all'inimico. Et ita illum deuici, confregi, & contriui, et sic brachium suum saluauit sibi, hominem et c. Dicit Rupertus Abbas. Saluauit mihi brachium meū, et c. Sed in quo? in eo scilicet, quod cum esse factus homo sine ullo adiutorio inter mortuos liber, solui dolores inferni ne etiam ab illo me teneri possibile unquam foret et quomodo leoni fortissimo rugitus suus auxiliatur, et quā maxime terret alias bestias minores, sic indignatio mea auxiliata est mihi ad conseruandos, et conseruandos uniuersos Principes inferni; quod autem Christus Dominus strenuē et egregiē aduersus hostes preualuerit, et eos confoderit his uerbis ostendit Esaias d. *Conculcaui populos in furore meo, & inebriauit eos in indignatione mea, & detraxi in terram uirtutem eorum*. Conculcaui, inquit,

A in furore meo, hoc est, uariis erumnis, et calamitatibus eos affixi, nec tantillum quietens aut me remittēs, in eos manus inteci, et inebriauit eos, hoc est, ad summum usq̄. miseriarum, ut maiores sustineri non possent, eos deduxi, et detraxi in terram, et ad nihilum ferē reduxi uirtutem, excellentiam, ac potestatem eorū, ita ut nihil amplius possint; Sed aduerte, quod licet istę comminationes sint p̄cipuē aduersus primarios, et antiquos humani generis hostes, ut est Sathanas, peccatum, et mors, sintque aduersus gentes, quæ Dei uerbo negocium faciebant, & fideles nullo stare loco sinebant, aduersus tamen Scribas, & Pharisæos, qui à uera legis obseruantia populum abducebant non parum præfatæ comminationes referunt. Dicebāt enim ipsi de Christo; omnium nostrum Saluatore, ac redemptore. Nos scimus quia Moyis loquutus eo Deus, hunc autem nescimus unde sit. Et iterum dēmonium habet, & insanit, quid illum auditis? & apud Lucam. In Beelzebub Principe dēmoniorum hic eiicit dæmonia. Quare merito dicitur. *Conculcaui eos in furore meo, & inebriauit eos in indignatione mea*. Qui uero ludæis crediderunt, seruauit eos sibi dextera Dei, & brachiū sanctum eius.

Sequitur textus. *Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus, quæ reddidit nobis Dominus, & super multitudinem hororum domus Israel, quæ largitus est eis secundum indulgentiā suā, & secundum multitudinē miserationum suarū, &c.*

In his uerbis uidet̄ propheta ex persona populi ut refert D. Hieronymus recensere beneficia sibi à Deo collata, & pariter sui ipsorū cordis duritiam, multa quidem, & magna contulit Deus sua ex pietate, & magna contulit Deus sua ex pietate, & clementia semel atq̄ iterū beneficia illi populo, & nihilominus plerumq̄. prouocauit eum ad iracundiam, nec tamen defuit ipse Deus illorum misereri, quamquam populus ille prauus, ac peruersus nihilo melior est effectus, sed in deterius semper est prolapsus. Huius conditionis non ipsi solum, sed pleriq̄. ex nostris facile possent reperiri, ex quorum numero obnixē rogandus est Deus

Deus nos dignetur eximere; Propheta igitur spiritu præuidēs qualis futura esset ludæorum conditio, præsertim post passionem Christi, uelut pressus pondere malorum, hoc esse tribulationum, & angustiarnm omnisq̄. generis afflictionum, ut qui in nullo alio nisi in Dei misericordia, qui patiens est, & præstabilis super malitia spem habere uideretur ad eius misericordiam recurrendum esse, & eam rursus implorandam cogitauit, propterea inquit. *Miserationum Domini recordabor*, non patiar unquam, e memoria excidat quoties fuerit ille miseris totius populi, cum primum eum elegit, & accepit in populum suum, cum dedit ei terram promissionis, cum liberauit eū de captiuitate Babylonis, & alia multa, quæ longum esset recensere, pro cuius rei pleniori notitia satis est legere, & expendere ps. 104. 105. & 106. nō solus ego miseracionum Domini recordabor, sed & tu Domine Deus reminiscere miseracionum tuarum, quæ a sæculo sunt. Laudem Domini, sup. ego canam, & gratias ei agam super omnibus, quæ nobis contulit beneficiis, & super multitudinem bonorum domus Israel, quæ largitus est eis secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem misericordiarum suarum; constat enim uerisimū esse quod scribit Apostolus Paul. quod non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Nota ut notat Diuus Thom. laudare conuenit ipsum Deum, ratione effectuum, et beneficiorum, quæ nobis confert, non ratione sui, quia est maior omni laude, neque ullus laudare sufficit, sed illum decet reuerentia, et honor latræ. Diuus Cyrillus aliā affert causam horum uerborum, quæ nūc exponimus, dicit enim quod cum in præcedētibus dictum fuerit Deū inuasisse incredulos, & rebelles cum furore, & cum ira illos conculcasse & traxisse in terram uirtutem eorū, nequis forte hac sæua comminatione moueretur & animum desponderet, in memoriam, Dei benignitatem reducit) ostendens quod tamen si populus grauit̄, & crebro deliquerit, Deus tamen iustus iudex, & bonus, potius quam seuer-

A rus nunquam p̄quam, eorum sceleribus dignam intulit, sed clementia semper, & pietate iram temperauit. Sic deinceps eum facturum sperandum est; ubi ponit amplum discrimen inter iudicē bonum, & iudicem seuerum, iudicis enim sequeri, inquit ipse, officium est p̄na sceleribus conueniente delinquentes afficere; boni autem sup. officium, m̄iam una cui iustitia capere ut infirmorum, & dixit. *Verumtamen populus meus est, filij non negantes*, Nunc inducitur Deus ad loquendum, & suum profert iudicium in populū suū, & inquit, *uerumtamen pp̄tus, &c.* q.d. etsi populus meus mihi p̄terit̄. rebellis extiterit; nolo tñ eum perdere, & omnino deiicere, quā populus meus est, ex omnibus gentibus illum selegi, filii non negantes, non negantes in quā, me sup. esse eorum Deum, neque spreuerunt protectionem meam. Hucusq̄. loquitur Deus, subdit ipse propheta, & inquit, *& factus est eis Saluator*, quia scilicet non abnegarunt Deum, eius patrocinium implorarunt, ab eius tutela noluerunt secludi, & ob id factus est eis Saluator; reliquæ enim secundum electionem gratiæ saluatæ sunt. Si uero quæsieris, quare non sunt omnes saluati; si ipsi erant populus Dei? si ipse est Saluator eorum? si eis peperit, atque redemit sanguine suo? facilis est responsio, quia plerique non crediderunt, & exacerbauerunt spiritum sanctum suum, uoluit quidem Deus saluare cupientes, & prouocauit ad salutem, ut uolūtas haberet præmium, sed illi credere noluerunt, id quod D. Ioannes Euangelista manifestē satis declarauit cum inquit. Lux in tenebris lucet, et tenebrę eam non comprehenderunt: Et Marth. 13. Non fecit Christus uirtutes in patria multas sua propter incredulitatem, eorum.

Quod si plures credere noluerunt, nō fuit culpa uenientis, sed eorum qui noluerunt apprehendere lucem. Sed iterū dices: Propheta hic loquit̄ indistinctim, dicit enim *Quod Deus factus est Saluator, cum populus suus esset, & filij non negantes*. Dicuntur Israelite filii non negantes, quia iam professi erant se esse populum Dei, & solum unum Deum colere; sed postea descuerunt. Dicunt aliqui Prop-

phetam hic loqui instar hominis prudentis, qui ipse ex rebus iudicis, quid iure fieri deberet, nam considerata Iudæorum conditione, et quibus ex patribus originem ducant, habita etiam ratione beneficiorum dei, facile poterat iudicari eos omnes futuros esse filios non negantes, non apostatas, sed obediētes, & hac spe iuxta rationem, & causam legitime conceptam, decreuerat Deus eos saluare. Aut dicas cum D. Hieronymo hæc omnia sub conditione intelligi, hinc scilicet populus meus erunt, & ego ero Saluator eorum dicit Deus, si in præceptis meis ambulauerint, & mandata mea custodierint. Aut dicas ut supra, quod non omnes Iudæi saluabuntur sed qui secundum electionem gratiæ fuerint ab aliis selecti, et custoditi, salui erunt. Quod autem Dominus non dereliquerit populum suum; patet ex eo quod subdit ipse propheta, dum inquit. *In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & angelus facies eius saluauit eos, in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portauit eos, & eleuauit eos cunctis diebus sæculi.* Videtur hic propheta meminisse incomparabilis illius beneficii, quod fecit misericors deus erga populum Israel dum exiret de Aegypto, dum inquit. *In*

A portat filium suum paruulum super brachia sua, vel super humeros suos, et eleuauit eum cunctis diebus sæculi, idest in terram promissionis detulit, super alios euexit, et magnum fecit, & quemadmodum dicit Propheta dauid. Non fecit taliter omni nationi, et iudicia sua manifestauit eis; quod autem angelus ille faciei domini, fuerit filius Dei, & non Angelus quispiam, aut Arcangelus; patet ex eo quod dicit Propheta ibidem. Dominus solus dux eius fuit, et non erat cum eo Deus alienus. Illam particulam, *cunctis diebus sæculi*, iugiter, et perpetuo, exponit Cyrillus alii in alium sensum, ut puta allegoricum trahunt eiusdemodi propositionem, videlicet *In omni tribulatione eorum non est tribulatus*, ut scilicet in tribulatione filiorum non negantium, filiorum adhaerentium, filiorum fidelium, horum omnium quancumque tribulationem, quamcumque miseriam, & peccatum, et omnem iniquitatem misericors deus absque tribulatione sustinuit, non inuitus, sed propensa voluntate, et charitate portauit, sic et Apostolus, in tribulatione suorum non est tribulatus, sed dilatato corde dicebat 2. Cor. 6. Os nostrum dilatatum est, non angustiamini in nobis. Sed quoniam aliqui textus habent. *In omni tribulatione eorum tribulatus est*, dicunt aliqui, referendo hæc ad Deum, quod in omni tribulatione nostra tribulatur deus compatiendo nobis, et commiserando. Nonnulli vero referunt hæc ad eundem populum credentem, et non negantem, quod scilicet populus iste in omni eorum tribulatione non est tribulatus, quia scilicet deus non permittit nos tentari supra id quod possumus, sed facit cum tentatione prouentim, ut possimus sustinere; et propterea dicit Pau. in persona iustorum. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur, et sicut abundant tribulationes, abundant et consolationes, propterea benedictus deus, et Pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, et totius consolationis qui consolatur nos in omni tribulatione nostra; sed consideremus textum, ut iacet in vulgata editione (sicut iam expostus

Psal. 147.

Angelus facies Dñi.

2. Cor. 6.

2. Cor. 4.

2. Cor. 1.

2. Cor. 1.

Text. 7.
Dicitur enim omni tribulatione eorum in quacumque angelus facies eius, & afflictione non est tribulatus Dominus, id est non est ipse defatigatus, non est tædio affectus, non contristatus, neque penitentia ductus eos adiuuare, verum ut magis eius bonitatem, & clementiam demonstraret & palam faceret misit Angelum faciei suæ. id est qui existit ante eum, aut qui præsert faciem, & potestiam Dei, quem angelum (ut paucis dicam) existimo fuisse filium Dei, qui saluauit eos cum exirent de terram Aegypti, cum pertransirent mare rubrum, cum per quadraginta annos in deserto peragrarent, & hoc fecit in dilectione sua, quia scilicet dilexit populum suum, & in indulgentia sua, hoc est sola sui ipsius pietate, & misericordia redemit eos, portauit eos & eleuauit eos cunctis diebus sæculi, redemit inquam ab Aegypto, portauit in deserto, iuxta illud. Expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis quemadmodum mater, et nutrix

Deut. 32.

positus est, quod scilicet ipse deus, aut etiam ipse populus in omni tribulatione eorum non est tribulatus, non enim despondit animum, sed constans, et firmus in Dei confessione permanens, et Angelus faciei eius saluauit eos. Angelus inquam ille, ut dictum est, qui est imago Dei Patris, et figura substantiæ eius, quancumque, et alii spiritus caelestes dici possunt Angeli faciei Domini, quoniam scriptum est. *Quod Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in caelis est; & quoniam oriebat dubitatio ob quam causam non omnes Iudæi fuerint saluati, cum dicit Esaias, quod Angelus faciei eius saluauit eos? Respondet nunc Propheta, & inquit. Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & affixerunt spiritum sancti eius, & conuersus est in inimicum, & ipse debellauit eos, conuersus est (inquam) in inimicum, quia non corripuit eos amplius ut pater, sed tanquam inimicus usque ad inferni nouissima, & hoc non ex odio, sed ex iustitia, aut opinione dicebatur inimicus non verè. Prohuius rei notitia, ne idem toties repetere contingat, legendus est totus ps. 77. & ibi manifestè videbitur & clarum fiet, quoties ipse Iudæi prouocauerunt Deum ad iracundiam, quantauit bonitas, & patientia fuerit ipsius Dei erga illum populum. Dicunt tamen aliqui, præcipua peccata quibus fuit prouocatus deus ad iracundiam, idololatriam, & auaritiam extitisse. Sed quid per Spiritum sancti sui debemus intelligere? Quidam volunt bonum, & rectum: animum ipsius Moysis fore intelligendum, qui ducebat populum illum, & regebat, qui verè dici poterat Spiritus sancti Dei. Et quia non semel fuit afflictus ab eo, ut Psal. 105. dicit dauid: Vexatus est Moyses propter eos, quos exacerbauerunt spiritum eius; ideo sic dicitur. affixerunt spiritum sancti eius. Alii per spiritum sancti eius intelligunt Spiritum sanctum, qui est eiusdem substantiæ, & naturæ cum Patre, & Filio. Cui opinioni libenter assentio, quia D. Paulus ad Ephes. 4. dicit. Nolite contristare spiritum sanctum in quo signati estis, unde & dauid conscientiam peccatorum timens, ne spiritum sanctum amitteret, precabatur Deum dicens.*

Math. 18.

Text. 8.

Psal. 77.

Spiritus sancti Dei q.

Psal. 105.

Ephes. 4.

A Cor mundum crea in me deus, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Iure quidem dicitur spiritus sanctus contristari, dum ei irrogat iniuria, eum videlicet eius bonitate abutimur, & in ea plus debito confisi, aut aliquando diffisi impudenter, & insigniter delinquimus, & aberramus; quandoquidem spiritui sancto tribuitur bonitas, & clementia. Qui igitur exasperat spiritum sanctum, & contristat, Deum offendit, & sibi inimicum facit, & ipse debellauit eos: oportuit enim qui horum Dei beneficiorum fuerint immemores, a misericordia, & dilectione Dei, qui vult omnes homines saluos fieri, excidere, & illis tanquam hostibus deinceps obistere, dicit postmodum Propheta. *Et recordatus est dierum sæculi Moysi, & populi sui; & quis nam recordatus est? ille quidem iuxta expositionem quorundam, & ueram, qui eduxit eos de mari cum pastoribus gregis sui.* Sed quidam existimant, hæc dici de ipsomet Propheta tanquam ille ipse sit, qui exequit quod monet ipse Moyses Deuter. cap. 32. ubi dicit Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: cumque fuerit propheta dierum sæculi recordatus Moyses, idest dum vigeat Moyses, & fuerit recordatus, dierum sæculi populi sui, hoc est secum animo recogitare, quæ contulit illi populo deus beneficia per manum Moysis serui eius, hæc secum ipse non absque luctu, et merore verba proferebat. d. *Vbi est qui eduxit eos de mari cum pastoribus gregis sui? vbi est qui posuit in medio eius spiritum sancti sui? &c.* vsque ad illam partem *Attende de caelo, & vide de habitaculo sancto tuo, et glorie tue, &c.* Sed certe coniungendo sequentia cum præcedentibus, et construendo verba uti iacent non potest stare 2. expō. Dicamus ergo quod ab ea parte: *Et recordatus est* recentet propheta beneficia olim collata populo Dei. In quo verborum contextu nulla penè difficultas inest, nisi quod plurimum conducet ad saniores intellectum, aliquot dictiones interpretari, in quibus non nihil archani latere videbimus: & primum quidem. Nota verbum illud, spiritum sancti sui, de quo aliquid supradiximus; sed aliquid sunt hic

Psal. 50.

Text. 9.

hic

Psal. 103.

hic secus intelligi, vt per spiritum sancti sui intelligamus uentem vrentem, qui desiccavit aquas maris. Alii Angelū Dei, qui erat in medio populi. & eius curam gerebat dum iret per desertum, sic enim ait Hieronymus Spiritum hic debemus intelligere Angelum, qui ductor fuit populi Israel, iuxta illud ps. 103. qui facit Angelos suos spiritus, qui dicitur Spiritus sancti sui, quia erat spiritus Dei, qui est sanctus sanctorum, & ipsa sanctitas. Nota etiam super illud verbum, & recordatus est dierum sæculi, & c. quod videlicet Deus statuerat adducere super eos omnem sanguinem iustum, qui effusus est super omnem terram à diebus sæculi, vt vindictam faceret in eos, qui toties exacerbauerunt spiritum Moyſi, quique toties tumultuando, & murmurando inquietarūt pacem populi sui, post quam recordationem, et quæ est miserationū dñi, et dierū prioris sæculi, luctum satis amarū aggreditur ipse Propheta tanto vocis clamore, & cordis rugitu, vt verè dicere possimus, quod Spiritus sanctus erat in eo, orans pro populo suo gemitibus inenarrabilibus, vt saltem ex eo reliquæ saluentur, & emittit illas voces, quas iam adduximus; in quibus præter illud verbum Spiritum sancti sui, est et notandum, cum dicit Deum eduxisse de mari eos cum pastoribus gregis sui, vult innuere ingens illud miraculum, quo Deus mirabiliter in manu potenti, & brachio excelso eduxit populū suum de mari cum pastoribus, id est cū Moyſe, qui fuit pastor illius gregis, id est omnium Israelitarum, quæ quidem liberatio ex Aegyptiaca seruitute typus erat redemptionis humani generis, typus Sathanæ qui Pharaon dicebatur & mare typus baptismi, & Moyſes Pastor figura fuit Christi veri Pastoris animarum Nec verearis, quod loquitur Propheta de pastoribus in plurali, quia plures erant qui ducebant populū illum: & solene est, vt duces vocentur pastores, & quoniam textus LXX. Interpretum habet, quod deus eduxit de terra pastorē ouium opinatur Cyrillus id fuisse vaticiniū resurrectōnis Christi Redemptoris nostri, quandoquidem deus eduxit, hoc est excira-

uit, ascendere fecit è terra omnium Pastorem summum, excitaui inquā non solum ex mortuis, sed quasi erigens ex hominibus, factus est. n. tanquam vnus ex nobis, natus ex muliere vnicum Verbum Patris, & tamen admirat̃ Esaias, & cōgemiscit quod populi sui oblitū sunt Deū, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Chæ, terribilia in mari rubro. Est etiam notandum in illa particula, vbi dicit. *Vbi est qui eduxit ad dexteram Moyſem brachium maiestatis suæ*, notandum est ob quem causam dicitur deus posuisse ad dexteram suam Moyſen; Dicit hoc fecisse, vt eū magis dilectum ostenderet, magisque roboraret, & potentem redderet in admirandis operibus, quæ per eum facere decreuerat, atque vt eundem eum magis dilectum, & magis obsequetem peculiari favore psequeret quos enim plurimum diligere, & venerari solemus ad dexterā constitimus, vnde illud ps. Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis; & in nouissima retributione operum nostrorū, electi quidem à dextris, reprobi verò à sinistris erunt collocandi. Ingens quippe & vix credibile signum fecit Moyſes in transitu maris rubri, quia vicit naturam aquarum humidam, & fluentem faciens eam sistere, & immotam esse, velut congeriē, vel cumulum terræ. Cum postea dicit. *Quod eduxit populū per abyssos, quasi equū in deserto non impingentem* hoc est, sine vlla difficultate, & absque vllō impedimento, & quasi animal in campo descendens, vbi libere, & absque freno circuit, perambulat, & quocūq. velit absq. vllō retinaculo currit, & reccurrit; hoc quidem modo Spiritus domini ductor fuit illius populi & sic tu Domine deus adduxisti populū tuum, vt faceres tibi nomen gloriæ. De nomine abyssi non est, quod quidquam speculemur, tantūdem est dicere per abyssum, ac si diceremus, per locum profundissimum. byssos enim vel bysmos, fundus dicitur, à verò q̄ est littera priuatiua præposita huic dictioni byssus significat locū sine fundo, non sic tamen intelligendo quasi mare nō habeat fundum (sed vult innuere) quod habeat fundum profundi-

Psal. 103.

Abyssus qd.

Text. 10.

dissimum, & quod difficillimum sit posse attingi. Cū verò dicit. *Spiritus Domini ductor eius fuit*, dubio procul intelligit Spiritum sanctum, qui est vnus, & idem cum Patre, & Filio. Sic enim veteres intellexerunt, quādoquidem dicens Esaias Dominū eduxisse populū istum per abyssos, & per desertum, cum postea subdit, quod spiritus Domini ductor eius fuit, nihil aliud vult innuere nisi Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum vnā, & eandem substantiam, & naturam esse, quanquam per relationes originis, & sub proprietatibus personarum sint ad se inuicem realiter distinctæ. Nā generare, & generari non sunt idem, neque paternitas, & filiatio, & cōsequenter alia est persona Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti. His dictis, & hac declamatione peracta, facit Esaias apostrophē, & ad Deum se totum conuertit, & inquit. *Attende de celo, & vide de habitaculo sancto tuo, & de solio gloriæ tuæ; vbi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum: super me continuerunt se: Sensus est, cum tu Domine deus per seruum tuum Moyſen tot mirabilia feceris in obsequium, & commodum populi tui, & vt faceres tibi nomen gloriæ id est vt gloria nominis tui innotesceret cunctis hominibus, quo & ipsi cognoscerent te, & laudarent nomen tuum. Cur nunc abscondis faciem tuam? attende quæso de celo, & vide de habitaculo sancto tuo: vbi nam sunt misericordix tuæ antiquæ Domine, sicut iurasti David in veritate tua? vbi est zelus tuus? & fortitudo tua? zelo namq. tuo, & singulari potentia seruasti Israelē, dum à dura seruitute Pharaonis, vbi vires & vitam luto, & latere consumebāt, & exactorum crudelitate vexabant mirabiliter liberaſti. Deinde Babiloniorū regionem licet inuictam, & horribili potentia fretam, in vastitatem dedisti, & alius signis, & operibus quam maxime admirandis tuum zelum, & fortitudinē ostendisti. Nunc vero amisti, ne forte potentiam tuam negliges ne, aut paruissime gloriam tuam? Attende Domine, & vide de habitaculo sancto tuo; Hæc est causa tua. Res tua agitur. Tua*

interest, ne igitur permittas deprimi, aut obscurari gloriam tuam, tu quidem in altis habitas, & humilia respicis. Vide ergo de celo, & de habitaculo sancto tuo. Dicitur cælum habitaculum Dei, non quod qui omnia replet, & vbiq. est vllō claudat loco; sed quia quæ sanctiora sunt, & secretiora conuenientius dicuntur habitacula Dei. Dicitur ergo cælum habitaculum Dei, quia scilicet est maxime seiuictum, & semotum ab hijs quæ sunt in terra. Dicitur etiam cælum habitatio, & domus gloriæ Dei, quæ nos omnes appetimus illuc accedere, & peruenire, vbi deus ostendit glorioſus, vbi scilicet manifestat bonitatem, & gloriā suam, & quo nos monemur vt sursum corda habeamus, quæ ad modum etiam *Ouid. primo met.* quidā prophanus auctor aliquid cececit dicens, os homini sublimē dedit, cælumq. videre iussit, & erectos ad syderatollere vultus. Vbi est ergo zelus tuus? vbi est ille præcipuus amor, quo proſtequebaris populū tuum, vt nulla ratione sustineres eos malè tractari? Verè quidem prophetauit Zacharias d. zelus Dei recessit a nobis, & vbi est fortitudo tua, qua deprimebas omnes, qui molesti erant nobis? & vbi est multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum quas non continere in ira proſtebaris? super me continuerunt se q. d. in quascunq. aliās nationes ostendis misericordiam tuam, præter quam in nos, in nobis tantum, & contra nos cōtines in ira misericordias tuas, cum tamen tibi sic proprium misereri, & parcere delinquentibus. *Tu enim Pater no-Text. 11. ſter, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos, tu Domine Pater noster, redemptor noster à seculo nomen tuum.* Sed cur meminit Abraham, & Israel: ob hæc fortasse rationem, quasi velit dicere. ne nos abicias, aut auertas faciem tuam à nobis, quasi nos habeamus alios adiutores, & protectores ad quos in tot angustijs, & necessitatibus confugere valeamus, cuiusmodi sūt Abraham, & Iacob. Dicimus domine, & protestamur ante conspectum tuum, quoniam tu es Pater noster, tu es redemptor noster Non est alius qui pugnet pro nobis, nisi tu deus noster: sic dicimus, & profitemur *Abraham*

ham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos, A nati quidem sumus ex illis, at non uiderunt nos Tu igitur erue nos, & nomine tuo uocamur, & populus tuus dicimur. Tu. n. non intermisisti misericordiam, & a morem in nos. patre, & liberorum amante dignum retinere: illi autem dicuntur ne scire nos, quia nullum nobis possunt auxilium afferre, mortui. n. sunt, & nihil habent in presens nobiscum commune, quodd enim illi dicantur patres nostri, & nos eorum filij ex te est, tu fuisti in causa, & nos, & illi a te vno pedemur. Vnde verè, ac propriè, & peculiari lege, ac ratione tui sumus, sic etiam coram nobis seruustus David fuit protestatus dicēs de te. Ipse est Pater tuus, qui fecit, & creauit te. Nos populus tuus, & oues pascuæ tuæ, a sæculo nomen tuum, non hodie, atque heri. Sed ne fortè ob eiusce modi verba quis existimet beatorū animas, quæ sunt in cælis, & diuina uisione fruuntur haud quaquam nos agnoscere, & pro nobis Deum intercedere, dicas id minimè sequi, quoniam alia est ratio Patrum, qui in lymbo detinebantur & quando nõdum erat deletum Chirographū, nec aperta ianua cæli, & alia est ratio eorum, qui nos præcesserunt cum signo fidei, et dormiunt in somno pacis Possent etiam dici quod Abraham, & Iacob idcirco dicuntur ignorare nos, quia scilicet Deo non obediimus, & uestigia eorum negleximus, at secundum hanc rationem, multominus poterit nos cognoscere Deus: sed dubitat D. Hieron. cur meminit Esaias Abraham, & Iacob prætermisso Isaac, qui fuit vnus ex Patriarchis in cuius semine etiam gentes fore benedicendas pmisit ipse Deus. Possent aliqui dicere, causa breuitatis id factū, vel uti glosa, quod per extrema intellexit etiam medium, sed valde subtilis, & arguta est solutio D. Hiero. & propterea non fuit mentio vlla hic facta de Isaac, quia ille figurabat ecclesiam siue ipsum Deum, qui fuit vna vxore contentus ut Ecclesia, quemadmodum Isaac, Abraham, vero, & Iacob plures habuerunt vxores, & referunt eos, qui de peccatoribus in meliorem statum commutantur. Postremo conquerit Prophetæ in persona totius populi, eorum præsertim, qui recesserunt

serunt à deo, & grauiter errauerunt dicentes. Quare errare nos fecisti Domine de vjs tuis: indurasti cor nostrum ne timeamus te? Ne existimes absolutè verum esse quod dicunt, ipsi enim sua ipsorum corda obdurarunt, sed hac de causa dicitur ea Deus indurare, quia cum emolli re potuisset per misit ea obdurescere, vt hac tantummodo ratione à Deo indurari dicantur quod cum posset facere ne indurarent ille non facit, & hoc ob insignem eorum ingratitude, vnde supplices deprecant ipsum Deum dicentes. **Conuertere propter seruos tuos, tribus hæreditatis tuæ;** quanquam enim nos peccauerimus, tui sumus, nec propterea sumus exclusi à dominatu tuo, semel. n. tibi dedimus manum, & tuæ militiæ sumus ascripti: conuertere igitur ad nos Domine, reminiscere miserationū tuarum, non quidè propter merita nostra, sed propter seruos tuos, hoc est propter tribus hæreditatis tuæ, i. propter duodecim Patriarchas, quales fuerunt filij Iacob, ex quibus prodierunt tot gentes, & populi, qui sunt possessio, et hæreditas tua: ex his faciliè colligimus sanctos sanctos vita functos pro nobis orare. Postmodum recenset, et ad memoriam reuocat extremam illius populi miseriam, cum inquit. **Quasi ad nihilum possederunt populum sanctum tuum, hostes nostri concucauerunt: sanctificationem tuam, id est domum,** in qua sanctificat et glorificat nomen tuum. Ad nihilum quidè, hoc est, paruo labore possederunt nos, aut pro nihilo nos habuerunt adeo facti sumus ignobiles. **Postremo facti sumus quasi in principio, cum nõ dominareris nostri,** neque inuocaretur nomen tuum super nos, id est priusquam tu eligeres nos, et vocares in populum tuum, quando nondum neque prophetas, neque legem, aut sacerdotium habere mus, et eo tempore tandem, quo præ aliis gentibus præcipuum nihil habebamus; atque etiam dum sub dura seruitute constituti tunc quidem eramus in derisum, & in opprobrium cunctis gentibus ita et nunc: hæc omnia dicit D. Hieronymus re ipsa contigerunt Iudeis post passionem Christi, licet alii aliud opinantur.

Et hæc sufficiant de Cap. 63.

CAPVT

CAPVT LXIII.

Vtinam dirumperes cælos, & descenderes: a facie tua montes defluerent sicut exustio ignis tabescerent, aqua arderent igni, vt notum fieret nomen tuum inimicis tuis: a facie tua gentes turbarentur. Cum feceris mirabilia, non sustinebimus: descendisti, & a facie tua montes defluerunt. A sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non vidit Deus absq. te, qua praparasti expectantibus te. Occurristi latanti, & facienti iustitiam: in vjs tuis recordabuntur tui, ecce tu iratus & peccauimus: in ipsis fuimus semper, & saluabimur. Ex facti sumus, vt immundus omnes nos, & quasi pannus menstruata vniuersa iustitia nostra, & cecidimus quasi solum vniuersi, & iniquitates nostra, quasi ventus abstulerunt nos. Non est qui innocet nomen tuum, qui consurgat, & teneat te: abscondisti faciem tuam a nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostra. Ex nunc Domine. pater noster es tu, nos vero lutum: & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Ne irascaris Domine satis, & ne ultra memineris iniquitatis nostra: ecce respice: populus tuus omnes nos. Ciuitas sancti tui facta est deserta, Syon deserta facta est, Ierusalem desolata est. Domus sanctificationis nostra, & gloria nostra, vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. Numquid super his continebis te Domine, tacebis, & affliges nos vehementer?

EXPLA.

EXPLANATIO IN SEXAGESIMUM QUARTUM CAPUT ESAIÆ PROPHETÆ.

Vtinam dirumperes cœlos, & descenderes: a facie tua montes defluerent, &c.

Introducens præfens capitulum D. Hier. inquit. Propterea Esaiam tam vehementer, & efficaciter depræcari Deū, vt quamprimum veniat, & descendat neq. differat amplius, quia iam hostes eius conculcauerūt sanctuarium suum, & populus suus erat reductus sicut à principio sine Deo, sine lege, & sine Prophetis, & tandem vbi nō inuocatur amplius nomen suum: idcirco in persona sua, aut etiam in persona populi, rogat ipsum Deum, vt promissa compleat, vt tandem, quemadmodum toties promissit aliquando ad nos descēdat sic etiam præcabatur Dauid. d. Inclina cœlos, & descende. Cyrillus autem putat hoc loco Iudæos præcari, deum nē amplius exeret iram suam aduersus ipsos, sed conuertat furorem suum, & iram suā ad gentes quæ ignorant ipsum; id quod plerunq. faciunt alii Prophetæ, sicut Dauid ps. 78. deus (inquit) uenerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctū tuum, posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam. & post pauca subdit. Effunde iram tuam in gentes, qui te nō nouerunt, & in regna, quæ nomē tuum non inuocauerunt. Huius sententia quāquam non videatur reprobanda, prior tamen intentio videtur magis accedere ad sensum, & continuationem eorum quæ dicta sunt, & quæ dicentur. Dictum enim fuit in calce capituli 62. Ecce Saluator tuus venit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo, cum ergo tam manifeste, fuerit promissus Dei ad nos aduentus, propterea nunc rogatur Deus, & demonstratur ingens desiderii

A vt ad nos quamprimum veniat dicēdo. *Vtinam dirumperes cœlos, & descenderes.* in hoc tantum intēctio quam ponit Cyril. differt à priori, q̄ hic vult præcationem fieri in fauorē Iudæorum: ille vero in fauorem gentium, & vniuersaliter omnium, loquitur hic Esaias de cœlo tanquam de loco, vbi deus perpetuo resideat, & claudatur, & cœlum ipsum sit corpus adeo durū, & solidum, quōd inde nisi scindatur, & rumpatur, egredi, aut pertransiri, non possit, sicut alibi legitur. Inclinauit cœlos, & descendit caligo sub pedibus eius: inclinauit, inquam, cœlos, hoc est deorsum dimoueri. & defecti fecit, quasi corpora essent mobilia sursum, & deorsum, sed oēs istæ locutiones sunt metaphorice, vt manifestum est: Ex quibus vult innuere Incarnationem Filii dei esse opus tam admirabile tam insolitum, & singulare vt excedat non solum vires naturæ, sed omnem cuiusvis creaturæ capacitatem. ob id inquit, vtinam dirumperes cœlos. quasi dicat descensus Christi ad nos est adeo difficilis, & intellectu creato incōprehensibilis, vt oporteat dirumpere cœlum, & facere: rem extraordinariam; sicut si q̄ ex aliqua domo vellet extraere corpus aliq̄ magnū, & ingentis molis, oporteret frangere parietes domus, Dein est aduertendū cū præcamur Deū, vt dirumpat cœlos & descendat indicamus Xpm qui descensurus rogatur. & exoptatur esse verum Deum, cum cœlum sit locus ipsius Dei, ea ratione quam supra ostendimus. Dicit deinde. *A facie tua montes defluerent,* quasi dicat si descenderes, & quamprimū descenderes, à facie tua, id est à præsentia maiestatis tuæ mōtes defluerent, alludit Propheta (iuxta communem aliorum interpretum sensum, ad actio-

actionem illam quia Deus daturus legem ascendit in montē Synay vbi tanta erat exultio ignis, et ardor, quod mōtes liquefieri videbantur, lege Exo. 19. Vbi habes quod cum aduenerit tertius dies, et mane inclaruerit, ceperunt audiri tonitrua, micare fulgura, et nubes densissima cepit operire montem, clangor buccinæ vehementer perstrepebat, et timuit omnis populus, qui erat in castris: sic etiā locutus est Dauid d. Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini, a facie Domini omnis terra. Per montes autem hoc loco D Hier intelligit aereas potestates, et quicunq. se erigunt, et extollunt aduersus Dei potentiam, et maiestatem: Dicuntur autem aereæ potestates montes, ob insignem superbiam, qua montibus altissimis iure optimo comparantur: vel per montes intelligere possumus amplissima regna, et potentissima, quæ tandem cesserunt in obedientiam fidei, aut corda hominum dura, et saxea quæ per Christi aduentū effecta sunt tenera, et mollia: ahi per montes intelligi volunt mirabilia opera Domini, vt est victoria verbi Dei aduersus peccatum, mortē, et infernum, et consequenter vocatio gentium, excecatio Iudæorum, destructio Idolorum, in fidelium interitus, ac dissipatio. Montes enim, vt pleraque alia in sacris literis capiuntur aliquando in bonam partem, aliquando in malam: *Montes i aque defluerent a facie Domini,* si Dominus descenderet, hoc est præsentiam suæ maiestatis, et excellentiæ formidaret, ac vererentur, & sicut exustio ignis tabescerent, & aqua arderent igni: hæc profecto sunt dicta mirabilia, et mirabiliter stupenda, et factu difficilia, ne dicam impossibilia. Sicut exustio ignis tabescerent. Sicut enim ea tabescunt, et paulatim consumuntur, et deniq. quæ sunt exulta igne in fumum conuertuntur; tanta etiam est vis caloris, et ardoris, vt præsentia ignis, et aquæ sua natura frigida, et humidæ ardere dicantur, ferueant, et ebulliant, ita etiam ob præsentiam Domini gentes tabescerent, ac liquefierent. Aquæ enim dicuntur populi, itaque sicut aquæ ad præsentiam ignis feruent, et ebulliunt, ita etiam populi

A ad præsentiam Dei, vt habetur Deuter. 32. Ignis accensus est in furore meo, et ardebit lucum ad inferni nouissima. Et apud Lucam. Ignem veni mittere in terram (dicit Christus) quid volo nisi ut ardeat: iuxta sensum morale. Nonnulli expositores per aquas intelligunt fordes, et turpitudines hominum, quæ sicut per ignem purgantur, et purificantur, sic ignis Spiritus sancti purificat aquas, id est homines, et hominum corda reddit placabiliora. Nec existimes aliquod fore inconueniēs, quoniam sicut calor ignis desiccatur, et liquefacit, ita etiam calor supercœlestis desiccatur, et inflammat, desiccatur inquam prauos humores et cupiditates animi nostri, et inflammat, et accendit ad amorem Spiritus diuini modo simus obsequentes diuine vocationi, et gratiæ præuenienti.

Sicut exustio ignis tabescerent, supple, montes, aqua arderent igni, vt notum fieret nomen tuum inimicis tuis à facie tuae gentes turbarentur. Affert causam Esaias: ob quam deberet Deus ad nos descēdere, et inquit. vt notum fieret nomen tuum inimicis tuis, vult quidem propheta nomen Dei, timorē eius, et reuerentia nostris commodis esse præferendā, p̄p̄ea inquit vt notū fieret nomen tuum inimicis tuis: dein subdit. *A facie tuae gentes turbarentur, quasi dicat:* si descēderes, et nobis te ipsū manifestares; turbaret iniquitates et expauescerent, aut turbarent, id est mouerent ab infidelitate ad fidem, ab interitu, et damnatione ad salutem, et vitam sempiternā. Postea subdit. *Cum feceris mirabilia non sustinebimus descensum tuum, & a facie tua montes defluerunt.* Nos (inquit) non sustinebimus cū feceris mirabilia a, nō approbabitur, nec fidei iugo collu subiciemur, manebimus in peccato nostro, nunquam credemus quōd

E sphemabimus nomen tuum, et dicemus, q̄ in Beelzebub Principe dæmoniorum eicis dæmonia: Aut dicas non sustinebimus, id est nequaquam patientes erimus, vt cum moram facientem expectemus: vel non sustinebimus, id est ferre non poterimus gloriam suam. Alii sic exponunt. *Faciens mirabilia quæ nunquam sperabamus descēdisti.* Huius verbi

Exo 19

Montium defluxus.

Sustinere mirabilia Dei.

verbi tanta est varietas interpretatum, quoniam dictio hæbreæ significat præstolari, sperare & expectare, & voces istæ sunt hominum perditorum, & habentium mentem reprobam: nec miretis in tam modico verborum contextu legi orationes tam contrarias, ac dissimiles quia (vt inquit D. Hier.) quæ dicuntur in principio huius capituli, sunt verba hominum piorum, expectantium summo cum desiderio Christi aduentû: quæ verò mox exponimus, videlicet, *cum feceris mirabilia non sustinebimus*, sunt verba impiorum; nec inconuenit in perpetua quadam oratione hanc diuersitatem reperiri. Dicunt igitur boni, descendisti, iam Verbû caro factum es, & habitasti in nobis, & à facie tua montes defluerunt, vt supra vidimus, vel sic dicas: descendisti, scilicet iam quando dedisti legem, vel quando liberasti populum de Aegypto, & tunc montes defluerunt, nihilominus populus tuus in infidelitate permanfit. Sequitur textus. *A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non vidit Deum absque te, quæ preparasti expectantibus te.* hæc eadem verba desumpfit Apostolus

Text. 2.
1. ad Corinth. 7. quamuis sensum potius quam eadem præcise verba desumpserit: Sic enim habet ipse, quod oculus non vidit, nec auribus audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ preparauit Deus ijs, qui diligunt illum: nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Prosequitur Esaias consequenter ad ea, quæ paulò antè dixit, videlicet, *Cum feceris mirabilia non sustinebimus*: sed ea (supple) fuerunt quod à facie tua montes defluerunt, & talia quippe fuerunt, & tanta, quod à sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt quicumque in hunc vsque diem homines fuerunt. Vel dicas à seculo non est audiatum, neque auribus perceptum, & quo magis excellentiam, & magnitudinem operum Domini explicaret subdit. O Deus qui es magnus, & admirabilis absque te, idest sine tuo numine, absq. tuo spiritu, & te non reuelante oculus non vidit, ijs qui te colunt, qui te diligunt, vni tibi coherent, & tota fiducia inuitun-

A tur: vel ijs qui te expectant, qui scilicet nullum præter te alium querunt Deum, a te vno auxilium expectant: & si quandoque videaris differre subdium, non ideo confunduntur, & deficiunt: iuxta illud Psalm. Vniuersi qui te expectant non confundentur. & alibi: Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi. Sed dices quæ fuerint ista mirabilia, quæ fecit Deus, neque vnquam fuerunt audita à sæculo: nulli dubium, quod in primis loquitur de bonis, & immunitatibus, quæ sumus habituri, & possessuri in regnum cælorum. Sed præter hæc sunt alia signa, & prodigia quæ nullus hominum capere, aut imaginari vnquam potuisset: verbi gratia, quod verbum patris fieret caro, & humanam carnem in vnum suppositum, & illud quidem æternum, ac diuinum sibi copularet; quod virgo de Spiritu sancto conceperit, atque perpetuo manens virgo filium pepererit; quod stella quadam non amplius visa Magos deduxerit ad adorandum puerum illum, & multa alia ediderit iste puer miracula, quæ litteris euangelistarum continerentur, quæ quidem omnia si scriptus mandarentur mundus (vt inquit Ioannes Euangelista) capere non posset. Vnde non iniuria, neque absque ratione dicebant Iudæi, quid facimus, quia hic homo multa signa facit, & in eodem totus mundus post eum abiit. Præterea quid dicimus; quando Sol in eius morte per tres horas fuit obscuratus, & tenebræ occuparunt vniuersam terram: quid dicis dum ipse mortuus, & sepultus, post tertium diem surrexit à mortuis: quique postea ascendens in cælum Spiritum sanctum super Apostolos misit, qui dono linguarum prædicationi ita loquebantur, vt quique diuersarum linguarum audierint linguam in qua quisque natus erat? Nec est necesse vt inter hæc signa, & prodigia, quæ oculus non vidit, nec auribus audiuit antequam fierent, vt tot gentes idolatræ, & omnino auersæ a Dei cultu, & cognitione ad hunc Christum dominum, & redemptorem omnium turpiter accederent: & pro sui nominis defensione omne genus tormentorum subire pateretur quemadmodum hæc die ix.

B

C

D

E

Martii nobis ob oculos obiicitur solennis commemoratio Sanctorum 40. martyrum, qui diris cruciatibus afflicti, & tandem igne combustis, mortem pro Christo pertulerunt. Diximus toties de exclusione Iudæorum, & alia multa quæ non est opus repetere. *Oculus ergo non vidit, & auribus non audiuit, absq. te Deus quæ preparasti expectantibus te*, quæ quidem intelligi possunt non respectu eorum tantum, quæ ad perpetuam vitam referuntur, quippe quæ vere non percipiuntur à sensu hominis vllius, sed etiam referuntur ad ea dona, quæ in præsentis sæculo per spiritum sanctum nobis conceduntur. Dicit, *oculus non vidit absque te*, idest nemo videre, neque audire posset absq. te, i. te non reuelante neque manifestate, sed neque etiam consequente quæ preparasti diligentibus te. Sequitur deinde. *Occurristi latenti, & facienti iustitiam in vis tuis recordabuntur tui.* Sensus est istorum verborum, quod si volumus esse participes illorum bonorum, quæ preparauit Deus expectantibus eum, hoc est qui spem suam ponunt in Deo. (vt dicit Cyrillus) oportet cum gaudio, & lætitia seruire ipsi Deo, non ex tristitia, aut ex necessitate, quemadmodum dixit Propheta Seruie Domino in læticia, introite in conspectu eius in exultatione; qui enim sic Deo, seruire disponit, Deus præsto est illi, non sinit eum diutius affligi, & suis desideriis fraudari, sed occurrat ei, hoc est adiuuat omnes eius actiones, conatus, & studia, & neminem excludit quicumque sit ille, hoc innuit Propheta Dauid cum inquit. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate, hoc est quod hoc loco dicit Esaias. *Occurristi Domine latenti, & facienti iustitiam in vis tuis*, hoc est in obseruantia mandatorum tuorum, vel in dispensatione tuorum iudiciorum recordabuntur tui, idest agnoscent te verum Deum, & confitebuntur tibi, & laudabunt nomen tuum. iuxta illud Psalm. laudationem Domini loquetur os meum; lætus et gaudens fuit Symeon iustus, et timoratus, qui expectabat redemptionem plebis Israel, & suscepit

A Christum in vlnis suis, & benedixit Deum dicens. Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace; occurrit etiam Christus lætantibus discipulis post resurrectionem eius. iuxta illud Ioann. 20. Gaudii sunt discipuli viso Domino: occurrit & nobis, cum disponimus nos ipsos ad eius gratiam percipiendam: idcirco dicebat per Ieremiam. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

B Sed dices: quomodo possumus conuerti ad te Domine nisi tu prius conuertaris ad nos? non enim est volentis neque currentis, sed miserentis est Dei: idcirco dicitur Hieremie, 21. Conuerte me Domine, & conuertar quia tu es Dominus Deus meus, & Treu. vlt. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Dicedum utiq. quod nemo potest conuerti ad Deum, & preparare se ad recipiendam gratiam, qua deo proprie et formaliter grati sumus, nisi prius moueamur ab eo, et conuertamur ad ipsum; sed alia est gratia, et aliud est donum quo mouemur, & preparamur ad recipiendam gratiam iustificante, quæ Theologi vocant gratiam habitualement, et aliud est donum quo proprie (vt diximus) grati efficiamur, quum illud primum est auxilium quoddam gratuitum Dei interius mouentis liberum arbitrium, & non est gratia gratum faciens, & hoc primum donum est illud auxilium quod dicitur homo adiutus facere quod in se est, quia tunc deus non denegat gratiam suam. iuxta illud Matth. 7. Deus dat Spiritum bonum petentibus se, quod quidem auxilium non est ita in nostra potestate, quod non concurrat etiam Deus, non solum tanquam agens vniuersale, sed (vt inquit Caietanus) concursu quodam speciali tanquam principium aliquod ipsius gratiæ; ita vt facere hominem quod in se est, sit quod hac actione sufficienter preparatur ad gratiam recipiendam, quoddam gratiæ munus est; ita vt sine Deo, velut specialiter influente non possit homo facere quod in se est, & consequenter non potest se sufficienter ad gratiam preparare; & hoc pacto verum est quod nos nec possumus conuerti ad Deum, nisi ipse

conuer-

Ioan. 20.

Ioan. c. 16.
& 21.

Ioan. 11.

Psalm. 144.

Occurristi Deo latenti.

Matth. 7.

conuertatur ad nos, neque ipse ad nos vnquam conuertetur, nisi & nos ad ipsum conuertamur. Sic dicit D. Thom. 3. par. quæst. 109 articulo sexto. Similiter etiam sacrum Concilium Tridentinum Sess. 6. c. 5. vbi d. Cum in sacris literis dicitur ex persona Dei conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos libertatis nostræ admonemur, cum respondeamus conuerte nos Domine ad te, & conuertemur, Dei nos gratia preueniri confitemur, hoc pacto intelligi possunt verba Esaiæ cum d. Occurristi lætanti, & facienti iustitiam, &c.

Ecce tu iratus es, & peccauimus: In ipsis sumus semper, & saluabimur? hucusque locutus est Propheta partim ex persona piorum, partim ex persona rebellium, & impiorum. In præacceptis nunc verbis, & orationibus loquitur rursus in persona impiorum, qui tamen audent dirigere verba sua ad Deum, & modo quodam sua illorum impietatem fateri, & detestari. dicunt ergo. *Ecce tu Domine iratus es, & peccauimus, nos bene cognoscimus, & magno nostro malo, & incredibili corporis, & animi detrimento experimur, neque id quod fati manifestum est tergisterari possumus quod si tu iratus es nobis, & peccauimus, i. nos utique agnoscimus te propter scelera nostra nobis iratum esse, ita tamen sceleribus patrandis addicti sumus, & assueti quod adhuc peccauimus, in ipsis semper fuimus, ab illis nunquam recessimus, semper in eis persistimus, & saluabimur?* q. d. minime quidem omnium. Hic est vnus modus exponendi hunc textum, vt primo quidem sit ordo præposterus (vt inquit D. Hier.) vt sic legatur. Peccauimus, ecce tu iratus es. q. d. quia peccauimus, ecce. i. hæc est cā, qua tu iure optimo iratus es, ita vt peccata nostra fiat causa ob quam Deus irascitur nobis, & non è contra, & præterea particula illa, *& saluabimur* per notam interrogationis legitur, q. d. impossibile est, vt qui nunquam respicit, sed manet semper in peccatis possit saluari. Alius sensus est, & alia expositio, vt construat textus quemadmodum iacet, vt, s. præsupponatur prius Deum no-

A bis irasci ob scelera nostra, & ad eius iram consequatur etiam consuetudo peccandi, vt peccatum sequens iram Dei non modo sit peccatum, verum sit etiam pena peccati: pena quidem illius peccati quo Deus est prouocatus ad iram, & illa dictio saluabimur asseritur legatur, vt hic sit sensus, quanquam nos ob errata nostra Deum nobis iratum senserimus, atque subinde peccare nõ destiterimus, tanta tñ est bonitas, & clementia Dei, quod his non obstantibus saluabimur, quia precium pro nostris criminibus solutum tñ est ualoris, & efficaciaz, quod per ipsum saluari poterimus. Cyrillus in hanc ferè sententiam descendisse videtur: dicit enim quod qui prius ob aliquod peccatum sunt obnoxii iræ Dei, non habent vires sufficientes ad uitandum insultus, & insidias diaboli, & propterea peccare necessum est: homo .n. vt (aliàs diximus) destitutus gratia dei non potest non peccare: at quandiu in nobis habitat Deus, & lætatur in nobis, peccatum vincimus, & à vitiorum sordibus recedentes spiritualis fortitudinis insignibus strenuè coronamur. Hinc dicebat Dauid. Gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. & alibi non in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me. Denique certum est initium nostræ damnationis ex nobis ipsis proficisci, **D** iuxta illud Osee Prophetæ. Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum. Deinde sequuntur verba impiorum, & dicunt. *Ecce facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatus vniversa iustitia nostra, & cecidimus quasi folium vniversi, et iniquitates nostra quasi ventus abstulerunt nos.* Horum verborum sensus, talis esse videtur. Quamquam nos olim peccauerimus, & in peccatis persistere consueuerimus, nihil minus sperabamus aliquando salutem, & gratiam obtinere ob merita quorundam bonorum, & seruorum tuorum quorum preces tu Domine libenter exaudiebas: Nunc autem ab ea spe cecidimus, quia facti sumus immundi omnes, & non est qui faciat bonum, & eius meriti sit vt orare quæat pro nobis. *Vniversa inq. iusti*

Psal. 88.

Psal. 43i

cap. 13.

Propo vulgatis, sed sitis obscuris.

*tiæ nostræ, sunt quasi pannus mulieris menstruatus, i. abhominabiles, & impure: cecidimus (inquit) quasi folium vniversi: nanquid folia arborum sunt arefacta, & desiccata, neq. est amplius viror in ramis, & neque in radice, necesse est in terram cadant; sic euenit nobis (dicunt Iudæi rebelles & obstinati) iniquitates nræ quasi ventus impellens abstulerunt nos, & dispererunt in omnem locum, neq. id præter rationem est, qui .n. habent mentem lubricā, & labilem omni vento circumferuntur: sic profecto euenit Iudæis, qui ob eorum iniquitates, & eorum animum fluxum, & lubricū sunt per vniversum orbem dispersi, & variis opinionibus distracti huc, atque illuc vagantur, neq. stare loco sciunt. Porro quod attinet ad illa propositione, oēs iustitia nostræ sunt quasi pannus menstruatus, multam hæc difficultatē, nisi probe intelligatur. Primū quidem (dicunt aliqui) ad eiusmodi verba nihil aliud parum est attendendum; quāquid sunt dicta in persona impiorum, quorum iustitiæ, & opera apparenter bona, sunt sicut pannus mulieris menstruatus: hoc est impura, immunda, & apud Deū detestabilia, sicut dicitur per Esaiam. Incentum abhominatio est mihi solemnitates vestras odiuit anima mea, & præsertim quando illa opera procedunt ex impietate, quia sic operantur, quia volunt **D** Hier.) quod opera, & iustitiæ, quæ sunt ex lege sine gratia Dei, sunt velut pannus mulieris menstruatus, sic .n. dicit D. Hier. si quis post euangelium Christi, et aduentum filii Dei pedagoge legis obseruat cærimonias, audiat Prophetam confitentem, ac dicentem, quod omnis illa iustitia, panno sordidissimo cõparatur: nonnulli clarius, & apertius dicunt, quæ opera bona quæ sunt admixta peccato, ut incredulitati, odio, et auaritiæ sunt velut pannus mulieris menstruatus; uerbi gratia, si quis largiatur eleemosynas, & interim sit fornicator, aut adulter, opus illud alioquin ex se bonum, dicitur esse impurum, et immundum, et Deo maxime inuisum: similiter si quis laicus, aut sacerdos recitat quotidie diuinum officium, et preces horarias, atque interim oderit fratrem suum, cu-*

A mulandis opibus inuigilet, et insistat, eius oratio in sinu meo conuertetur (inquit Deus) et uelut alibi dicitur. Modicum fermētum totā massam corrumpit prima Chorint. 5. neque tamen ob id asserimus eiusmodi opera bona facta in peccato mortali, omni præmio fore destituta, quoniam aliquo præmio temporal i saltem compensantur. Alii dicunt quæcunq. opera quantumcunq. bona uideantur, et exterius iudicentur, cum fuerint destituta Dei gratia iustificante, esse uelut panū mulieris menstruatus, quāquid non nihil ad consequendam gratiam iustificantem disponere, et manuducere quæant. Vnde D. Tho. in calce huius expositionis aduertit, quod opus iustitiæ efficitur iniustum, & immundum, primo ob mortale peccatum (uti mox diximus) quemadmodū legitur Eccles. 47. Dedisti maculam in gloria tua: deinde ob negligentiam quæ frequenter committitur in opere bono faciendo. iuxta illud Hierem. 48. Male dictus homo qui facit opus Domini negligenter: Tertio ob intentionem peruersam, propterea scriptū est Matth. 6. Si oculus tuus scandalizat, te absconde eum, & proice a te. Quarto ob inanis gloriæ appetitum; propterea dicit Dominus apud Matth. 6. Cum ieiunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes, exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus ieiunantes; Amen dico uobis (inquit Christus) receperunt mercedem suam. Postremo (dicunt alii) quod opera nostra quæ apparent bona, & laudabilia modo sint facta in gratia Dei, & sint omnino denudata, & expoliata omnibus conditionibus mox enarratis, quibus eiusmodi opera dicuntur infici, inquinari, & immunda fieri, si conferantur ad Dei puritatem, sanctitatem, et munditiam sunt uelut pannus mulieris menstruatus, quod probatur ex sententia Iob nono cap. Si lotus fuero (inquit) quasi aquis niuis, et uelut mundissimæ fulserint manus meæ, tu tamen Deus in sordibus intinges me, et abhominabuntur me uestimenta mea. et quintodecimo cap Stellæ cœli comparatæ iustitiæ Dei non sunt mundæ, et in Angelis suis reperit prauitatem, quem lo-

Ecl. 47.

Hierem. 8.

Matth. 6.

Iob. 9.

15. cap.

cum adducit hic etiam D. Hieronymus. Sed heu miseri, non Iudæi solum eiusmodi confessionem facere poterant, & Dei clementiam depræcari, sed plerique nostrum sunt in eadem nauis, & forte longe illis peiores, ac deteriores, quod si omnes iustitiæ nostræ, & quæcunque facimus opera, quanquam exterius bona, & iusta videantur, sunt tamen quasi pannus menstruatus, & hinc factum est, & aliquando fiet quod quasi folium cademus nos, & ventus nos auferet atque disperdet, quemadmodum ego miser, & infelix fraterculus præ aliis valde fati sum expertus, sed Deo gratias, qui dignos nos fecit experiri patientiã. Deinde sequitur textus, in eadem materia, & propriè criminis confessione, ac detestatione dicens. *Non est qui inuocet nomen tuum, non est qui consurgat, & teneat te; abscondisti faciem tuam a nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ; quanquam enim in angustiis, & necessitatibus inuocemus nomen tuum, & ad te confugere, atque in te sperare videamur, non tamen id serio, & cum illa animi puritate, & sincero cordis affectu, ut par est, efficitur; non est qui consurgat, se ipsum excitet, ac fortiter, & viriliter studeat se à vitis erueri, & penitus abdicare, atque importunis precibus, Deum obsecrare, ut ab eo quod postulat obtineat. & sic firmiter teneat ne in manibus elabatur, quemadmodum sponsa inebatur tenere eum, ut Cantic. 3. Inueni (inquit) quem quæsiuit anima mea, tenebo eum, & non dimittam illum; ita firmiter complectar, & constringam illum, ne in manibus meis elabatur, sic tenebat eum Moyses cum dixit ad eum Deus, dimitte me ut irascatur furor meus; & ad Iacob Genesim trigesimo secundo, dixit Deus, dimitte me, quia aurora est, non est ergo quisquam ex nobis, qui consurgat, & teneat te orando, & toto corde affligendo animam suam, & supplicando consequatur misericordiam.*

Abscondisti faciem tuam a nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ; reliquisti nos in manibus consilii nostri, atque ut faceremus quicquid libet,

A & post concupiscentias nostras iremus perpetuo. Vbi aduerte (ut inquit Diuus Hieronymus) quod iniquitas habet manus, & pedes. Peccata enim quæ nos tanquam in compedibus fortiter constrictos, & alligatos tenent, pedes habere dicuntur, & manus, iuxta illud Psalm. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. & Prouerb. decimo octauo. Mors, & vita in manu linguæ. Væ illis qui traduntur in manibus peccatorum, & quos peccata sic apprehendunt, & stringunt, ne ab illis diuelli, & extricari facile possint. Hinc profecto omnia mala, omnes ruinae, calamitates, & miseriæ ducunt originem: Hinc ciuitates, & regna modico admodum annorum spatio destruantur, & cadunt. Quibus dictis, & patefacta eorum miseria, nunc ad præcationes se conuertunt postulantes Dei clementiam, et misericordiam dicentes. *Et nunc Domine, quasi dicat, Text. 4*

C posteaquam nos tam grauius corripuisti, & castigasti, tempus iam adest, licet te quoque grauius offenderimus, tu tamen Pater noster es, nos uersurum, & si dolor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos.

Quare cum nos simus factura tua, & opus manuum tuarum, si non propter merita nostra, saltem quia sumus creaturæ tuæ, ne reicias, & allidas nos & omnino consumas, ac extenues. iuxta illud Psalm. Opera manuum tuarum ne despicias. Manus tuæ Dñe fecerunt me, & plasmauerunt me; cum quæ simus lutum, tu uero fictor, & figulus, iuxta illud Iob. Memento (quæso) quod sicut lutum feceris me, & in puluere reducees me, potes quicquid uelis statuere de nobis, nec possumus ac debemus quicquid contradicere. Quid ergo est quod volumus? quid petimus? quid postulamus? id unum, *ut ne irascaris domine satis, & ne uisum meam iniquitatis nostræ.*

E Ecce nos supplices, ac gementes te precamur respice, inuere nos & considera *populus tuus omnes nos, ne irascaris inquam satis, hoc est puniatio tua non sit tam grauis, & diuturna, ut minime subsistere ualeamus. Et præter hæc uide Domine, & considera quæ indigna*

digna patiamur, & quæ maxima consequantur incommoda, & præsertim quomodo traducatur nomen sanctum tuum. *Ciuitas sancti tui facta est deserta, Syon deserta facta est, Ierusalem desolata, est & cætera, usque in finem, quæ omnia sunt satis clara, & manifesta, & hæc omnia præcipue contigerunt post passionem Christi ab exercitu Romanorum sub Tito, & Vespasiano, sed quod attinet ad historiam, possunt hæc uerba referri ad tæpus captiuitatis Babilonicæ, ut pleraque alia sed ego sentio cum D. Hieronimo plura ex his referri ad tempus nouæ legis, quibus omnibus incommodis, & iacturis internæ consideratis, & perspectis à Propheta diuino spiritu afflato, quod scilicet non solum damna inextimabilia, & sempiternum dedecus huic populo iam dilecto, & ab omnibus aliis nationibus segregato, multisque gratiis, & fauoribus olim exornato euenient uerum etiam ignominia quadam gloriæ Dei uidebantur iniuri, & ideo uehementi quadam percussione, aggredditur Propheta in persona populi, uel populus ipse per Prophetam Deum ipsum, & inquit. Nunquid super his omnibus continebis te Domine? tacebis? & affliges nos uehementer? non sic certe fieri debet, neque ita nos putamus clementissime Deus; at ipse in sequenti capitulo huic petitioni respondit ut uidebimus.*

Et hic sit finis expositionis LXIII. cap.

Breuis discussio super quibusdam uerbis præsentis Capituli.

D Icit enim Esaias in hoc capitulo facti sumus, ut immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatus uniuersæ iustitiæ nostræ. unde merito dubitatur de quo loquitur Esaias de se, an de aliquo alio, namque non potest quis existimare ea referri posse in ipsius personam quandoquidem fuerit uates sanctissimus, & Deo

A acceptissimus, & uelut Euangelista potius quam propheta, ut qui meruerit uidere Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, quique suo ore profectatur se Regem Dominum exercituum, propriis oculis uidisse, cuique aliquando suum peccatum confitenti misit Deus Angelum suum, uelut de Seraphim, & in manu eius calciculum, quem forcipe tulerat de altare, & tetigit os suum, & dixit ei. Ecce tetigi hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. Quare si Deus pollicetur se ablatum iniquitatem suam, & peccatum suum mundare, & eundem missurum tanquam nuncium, & legatum, ad monendum, arguendum, & corripiendum populum suum, non est quod eiusmodi uerba referatur ad ipsum, & quod de se ipso loquatur cum dicit: quasi pannus menstruatus omnes iustitiæ nostræ: nec quemquam moueat quod ipse se aliis connumerare uideatur, hoc enim egisse creditur propter modestiam, & propter affectum quo ferebatur erga populum suum. Propterea dicunt aliqui ea uerba dirigi aduersus populum Iudaicum, qui conquerebatur postea quam fuit expulsum, a ciuitate Hierusalem se non posse amplius sacrificium offerre pro peccatis, & iustificari, quando statutum erat, & prædictum, ne ulli possent sacrificia, offerre præterquam in templo Hierosolymitano. Propterea iure poterant conqueri, & fateri omnes eorum iustitias esse tanquam pannum mulieris menstruatum. Hæc est opinio Nicolai de Lyra. Alii dicunt Esaiam loquutum de illis Iudæis tantum, qui detenti erant in captiuitate Babilonica quippe qui fateri poterant, ac testificari omnes eorum iustitias esse uelut pannum mulieris menstruatum, & hæc opinio uideatur satis roborari per alia uerba quæ sequuntur, ubi dicit Esaias in persona eorum, iniquitates nostræ quasi uentus abstulerunt nos, & non est, qui inuocet nomen tuum, & multa alia, quæ sequuntur, sed hæc opinio habet non nihil difficultatis, quoniam dicens Esaias uniuersæ iustitiæ nostræ sunt sicut pannus, &c. & in eodem text. d. facti

sumus, vt immundus omnes nos, vbi A
 Esaias connumerat se his, qui erant in
 captiuitate Babylonica quod quidem
 non est verum, longè enim aberat ab
 eis. dicunt aliqui, vt Hugo Cardinalis,
 ea verba intelligi debere de omnibus
 Iudeis, quorum opera vri Circuncisio,
 Oblatio, Immolatio, sunt velut pannus
 mulieris menstruatæ, quia ex immun-
 ditia carnalitatis ipsarum, sunt inquit
 nate, ita vt omnis, qui tetigerit per ob-
 seruationem, idest qui fecerit ea inquit
 netur D. Thom. inquit omnes iustitias
 fore immundas quia aliis peccatis sunt
 inuolute; non quia bona opera secun-
 dum se dicantur immunda; sed quia
 sunt inuoluta, & commista aliis pecca-
 tis, verbi gratia, facere elemosinam est
 opus bonum, & iustum, sed dum fit
 propter inanem gloriam, vt diximus
 in expositione textus, opus illud bon-
 um, redditur immundum. D. Hierony-
 mus in expositione huius textus inquit
 Esaiam fuisse loquutum de iustitia, quæ
 in lege est, quæ comparata Euangelicæ
 puritati immunditia est, & propterea
 subdit in eodem loco, quod qui post pas-
 sionem Christi seruiunt legi pedagogæ,
 omnis talis seruitus, & iustitia, vniuersa
 est. Quidam alii non multum ab hac
 sententia diuersi, dicunt, Prophetam non
 loqui, nisi de iustitia Iudæorum, aut
 hypocritarum quæ magna ex parte con-
 sistit incultu exteriori, cui nulla fides
 potest adhiberi. ego autem (si licet)
 non prorsus aberrare crediderim; si
 dicerem verba Esaiæ Prophetæ hoc loco
 adducta, posse intelligi non de Iudeis
 solum, verum de vniuersis, & singulis
 creaturis rationalibus, præter angelos,
 & quosdã paucos, qui speciali quodam
 munere, & priuilegio suere à Deo dila-
 ti, & purificati, seu ab omni labe præser-
 uati, vt dicitur de Beata Virgine Dei ge-
 nitricæ, de qua dicit Augustinus, lib. de
 natura, & gratia, cum de peccato agi-
 tur, nullam vult hêri questionem, de ea
 enim scriptum est, in ciuitate sanctifica-
 ta similiter requieuit. Ecclesiast. 24. de
 Hieremia Propheta cui legitur Deum
 dixisse, priusquã te formare in vtero
 noui te, & antequã exires de vulua san-
 ctificauit te, & Prophetam in gētibus de-

Luc. 21.
 di te; & de Ioan. Baptista legitur Luc. 1.
 Angelum Gabrielem dixisse ad Zacha-
 riam patrem suum, ne timeas Zacharia,
 quoniam vxor tua Elisabeth pariet tibi
 filium, & Spiritus sancto replebitur ad-
 huc ex vtero matris suæ. Quod autem
 hæc Esaiæ sententia comprehendat oēs
 homines vtriusque sexus, præter eos quos
 diximus facile potest probari. Primo
 quidem, si iustitiæ nostræ referantur ad
 originem, qua nos omnes citrà controu-
 uersiam nascimur cum peccato origina-
 li, à quo non nisi per baptismum quo-
 cunq. modo acceptum siue flumine, seu
 flumine aut etiã sanguine nascimur,
 & emundamur. Deinde contingit nos
 omnes aliqua leui macula tantisper in-
 quinari, & aspergi dubio procul sum-
 mus immundi, vt dicebat Apostolus;
 eramus oēs natura filii iræ Et David, Ec-
 ce in iniquitatibus conceptus sum; & in
 peccatis concepit me mater mea, cuius-
 modi est peccatū veniale, quod vix vni-
 quam potuit euitari. Dicimur etiã quan-
 doque impuri, et immundi pro peccatis
 proximorum, vt ratione fraternitatis,
 aut consanguinitatis, seu ratione huma-
 nitatis, quia sumus omnes eiusdem spe-
 cie, & ad eandem imaginem, & similitu-
 dinem creati, & ad vnum, & eundem fi-
 nem præordinati, vt inquit August. fecit
 Deus rationabilē creaturã, vt summum
 bonum intelligeret, intelligendo ama-
 ret, amando possideret possidendo frue-
 retur, augetiam ratione humilitatis, vt
 sic Dei misericordia magis effectatur, &
 ratione charitatis, quæ omnia facit cois-
 nō vt ea faciamus, sed vt ea deploramus.
 Postremo si quascunq. actiones nostras,
 vt cunq. puras, optimas, et quam maxi-
 mē perfectas conferamus ad munditiã,
 puritatem, & sanctitatem iustitiæ Dei,
 hæc, quis vniquam audebit confiteri se
 purum, & mundū, & ab omni labe pror-
 sus immunem? Quis vniquam audebit
 dicere proximo suo, recede à me nō ap-
 propinques mihi, quia immundus es, vt
 exprobat Esaias cap. sequenti. Quod autem
 liberius, & verius dicere possimus cum
 Esai. cap. 65.
 Propheta facti sumus immundi omnes,
 & vniuersæ iustitiæ nostræ sunt velut pã-
 nus mulieris menstruatæ, manifestū est,
 quandoquidem etiam Ecclesi. 7. legitur.
 Non

Non est homo, in terra qui faciat bonū,
 & non peccet, aut nō peccauerit aliquā-
 do, et Iob. Nemo mundus à sorde, neq.
 infans, cuius est diei unius vita super
 terram; præterea David ps. 52. Non ius-
 tificabitur in conspectu tuo omnis ui-
 uens, idest nullus, quia negatio præposi-
 ta æquipolet suo contrario, seu contra-
 dictorio, & 3. Reg. cap. 8. Non est homo,
 qui non peccet, & prima Ioan. cap. 1 si
 dixerimus, quia peccatum nō habemus
 nos ipsos seductimus, & veritas in nobis
 non est, sed quod magis me terret, & ve-
 hementem mihi incuit timorem, &
 cogit huic opinioni adherere, quod si su-
 mus immundi, & non est quisquam qui
 possit gloriari se mundum habere cor,
 & esse immunem à peccato cum D. Pe-
 trus epist. eius 1. d. cap. 4. Et si iustus vix
 saluabitur, impius, & peccator vbi pate-
 bunt? Quid plura. Nonnè, & angeli,
 qui semper astant ante conspectum dei
 dicuntur non esse mundi in conspectu
 eius? vnde non immerito omnes cum
 Daniele dicere possumus, Domine pec-
 cauimus, iniquitatem fecimus, impie egim-
 us, & declinauimus à mandatis tuis,
 & Iob. si lotus fuero quasi aquis niuis, &
 fulserint velut mundissimæ manus meæ
 sordibus tamen intinges me, & abomi-
 nabuntur me vestimenta mea. Et paulo
 ante inquit, si iustificare me voluero, os
 meum condemnet me, & cetera quæ
 ibi sequuntur in eundem sensum. non igitur
 mirū si cuncti sumus aequaliter im-
 mundi, & peccatis obnoxii, vel propter
 originem, vel ob naturæ corruptæ pro-
 pensionem, aut etiam ob nimiam cū pec-
 catoribus conuersationem, quorum cau-
 sa nos quandoque delinquimus, iuxta il-
 lud Prophetæ cum sancto sanctus eris,
 & cum peruerso peruerteris, ideo præ-
 cabatur Dauid: Erripe me de operanti-
 bus iniquitatem & Psal. 27. odium eccle-
 siam malignantium, & cum impijs non
 sedebo, aut quia iam olim Deum offē-
 dimus, vt Paulus cum dicebat se aliqui
 blasphemum, & contumeliosum fuisse;
 vel deniq. si omnia bona fecerimus, mo-
 do fuerint collata diuinæ iustitiæ, & san-
 ctitatis, dubio procul immunda erunt oia,
 & velut pannus mulieris menstruatæ, sed
 hæc non multum refert; videmus & q-

curramus; si de crimine lethali sermo
 habeatur poterit quispiam reperiri mun-
 dus à peccato, vt iusto dicitur se fore
 mundum, & iustitiam suam fore pu-
 ram, & immunem ab omni labe peccati,
 quo audacter possit obicere huic sancto
 vati dicenti nos omnes esse immundos, &
 vniuersas iustitias nostras esse velut pan-
 num mulieris menstruatæ, nulla habita
 relatione ad peccatum originis iam cō-
 tractum, neque ad peccata actualia iam
 abolita, neque ad quicquam aliud exter-
 num, vt iam diximus, certè si quod verū
 est explicari debeat, absque multo nego-
 cio reperiemus, quocunq. in statu, innum-
 erabiles esse, & olim, ac semper fuisse
 homines prauos, peruersos, ac omni scelerum
 genere conspersos, & maculatos.
 Et primum quidem si meminerimus eo-
 rum, qui in statu legis naturæ extiterunt
 (bone Deus) quot reperire mus? quos vni-
 poterit horum legiones recensere? non
 loquamur de angelis, qui conseruerunt, &
 traxerunt secum tertiam partem stella-
 rum, neque etiam loquamur de primis
 nostris progenitoribus, qui vix creati, &
 in lucem editi magnisque honoribus, ac
 priuilegijs ditati in statu innocentie apo-
 statarunt à Deo; loquamur solum de ho-
 minibus, qui postea successerunt, & com-
 munem vitam rationem fuere sortiti, in
 statu legis naturæ, veluti Cain, & quidã
 eius posterit de quibus historia Genesis
 satis abundè loquitur, & quales fuerint
 aperte demonstratur, non n. satis videba-
 tur fuisse quoddam Cain interfecerit fratrem
 suum Abel, & quidam alii eadem, & ma-
 iora scelera perpetrassent, quæ coactus fue-
 rit Deus delere hominē quæ fecerat, di-
 cit. n. scriptura, quæ cum cepissent homi-
 nes multiplicari super terram, & filias
 procreassent, videntes filii Dei filias ho-
 minum, quod essent pulchre, acceperunt
 sibi vxores ex omnibus quas elegerant,
 vnde dixit Deus, non permanebit Spiritus
 meus in homine in æternū, quia caro
 est: vnde statuit, & decreuit Dei omni
 potētia diluuiō disperdere omnes cum
 terra, id quod fecit opera, & ministerio
 Noe, quod quāuis esset vir iustus, atque pfe-
 ctus in generationibus suis, & cum Deo
 ambulauerit, ipse tamē inebriatus est, &
 nudatus, iacuit in tabernaculo suo. quæ

Chanaan filius suus irrisit quamobrem fuit maledictus a patre. Nec post multum tempus surrexit Nembroth qui fuit potens in terra, & robustus venator coram domino: & fructor turris Babilonica. Gene 11. si deinde meminerimus quid contigerit tempore quo vixit Abraham reperiemus itidem multa scelera fuisse tunc perpetrata, unde successit temporis progressu clades, et exustio ipsius pentapolis: id est illarum quinque ciuitatum quæ sub nefando scelere dormitabant, sub idem tempus contigit etiam Loth nepotem Abraham cum suis filiabus fuisse commixtum, postmodum creuerunt filii Israel, qui post datam legem quot mala, & ipsi perpetrarunt non est locus hic recensendi quot illusiones, quot prodiones, & homicidia inter eos euerint, at quæ omnia, qui nosse voluerit perlegat, & vniuersum Pentateuchum, libros Iudicum, Iosue, & aliorum, & præsertim Canticum Moysis Deuteronomio 32. libros regum, & Psalmos Dauid præsertim, Psalm. 77. & alios, quod si tempora quibus reges in populo Israelitico dominabantur inspicias facite est videre quot etiam mala, quot dissidia, atque tyrannides in illis tribubus regnauerint, quot Prophetas occiderint, quot scelera perpetrarint, & quam multi fuerint, qui sprato Deo vero, & viuo ad idola defecerunt, ex colere, & uenerari non verebantur, sed eorum malignitas, & pernicacia potissimum exarsit in Christum Dominum verum Messiam, qui de hac immani eorum nequitia frequenter eos arguit, & reprehendit: cum præsertim dixit: ego mitto ad vos Prophetas sapientes, & Scribas, & ex illis occiditis, & crucifigitis, et flagellabitis in Synagogis uestris, ut ueniat super uos omnis sanguis iustus, qui effusus est ab Abel, usque ad Zachariam, quem occiderunt inter templum, & altare. Ex his satis patere potest unicuique in quocumque statu homines deliquisse, tum in statu legis nature, tum etiam in statu legis scriptæ: quod autem in statu legis euangelicæ plures, et penè innumerabiles perpetuo ob oculos occurrant plene iniquitate, rapinis, et dolo non est, quod

Matth. 23.

A pluribus demonstrat, unde rectè d. Augustinus super cap. 2. Ioan. quod legitur hodie in Ecclesia ubi dicit, quod flagellatus est Christus, flagellis Iudeorum, flagellatus blasphemis falsorum Christianorum. ac flagellis hereticorum pariter, et infidelium, hoc est Turcarum. Vnde quo rem nostram ordine, absoluamus, dicimus omnem impietatem, deduci, et exerceri ad quatuor genera hominum, hoc est ad Iudeos, ad Paganos, ad Hereticos, et denique ad falsos Christianos, id est ad eos, qui non faciunt quod dicunt, uel quod debent, aut docentur; et hac ratione possumus uno uerbo concludere vna cum D. Ioa. 1. c. 5. quod totus mundus in maligno positus est, et quod reuera inmundi sumus omnes nos. Sunt enim plerique vaniloqui, seductores, seipso amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemæ, parentibus non obediens, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminales, incontinentes, immites, proditores, proterui, timidi, & voluptatum amatores, magis quam Dei, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem abnegantes, hæc omnia criminum genera in quouis hominum statu reperiuntur, sed hoc est nobis perscrutandum utri sint peiores, ac deteriores, communis sententia probatissimorum Doctorum, est hæreticos esse longe deteriores, quam quivis aliorum hominum, quamquam inter eos dentur gradus ut dicit D. Thomas 2. 2. quæst. 10. articulo 6. & ibidem quæst. 10. art. 2. qui tamen gradus non constituunt diuersas infidelitatis species, sed vnam tantum. Verum Gaetanus supra articulo quinto quæst. decimæ asserit Christianum factum Iudæum esse longe peiorem hæretico, qui est reus hæresis ratione fidei Euangelicæ iam susceptæ, & post eius professionem negatæ, & est reus perfidiæ Iudaicæ ratione professionis Iudaicæ corruptentis figuram euangelicæ. Iudæi autem sunt peiores Turcis, & infidelibus, nec mireris me seorsum nominare Turcas, & infideles, quasi Turcæ non sint infideles, sunt infideles quidem, & acerrimi Christianæ religionis hostes, sed

2. Tim. c. 3.

Pet. 1. ca. 2.

Luc. 16.

quoniam dux eorum Maumethus, & sui de euangelio, & de lege Moyse non nihil suscipiunt, videntur modo quodam scerni, & distingui à ceteris infidelibus sed reuera tres tantum sunt infidelitatis species videlicet Iudeorum, gentilium, siue Turcarum, & Hereticorum, si accipiantur per comparationem ad fidem si vero consideretur infidelitas secundum varios errores qui deficiunt à fide vel contrariantur fidei, sic sunt plures, & quasi innumerabiles Thom. vbi supra. Mali autem Christiani, id est peccatores, & iniqui, videntur Iudæis, Turcis, & cunctis infidelibus magis culpandi obeam rationem, quia hæretici pariter, & Iudæi in impietate cæteris præferuntur, quoniam ut ait Petrus prima cap. 2. Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ quam post cognitionem retrosum cõuertere. Cum autem Christiani qui verè fuere per baptismum regenerati, & in Christi familiaritate asciti, & multa Dei dona gustauerint, & catholicam fidem palam professi fuerint, & postmodum ab ea male viuendo defecerint, nulli dubium hac ratione fore, quam maxime damnandi; sic enim Christus arguebat Iudæos Lucæ 16. Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus Deus autem nouit corda vestra. Hunc in modum potest Deus malos christianos arguere, quod re vera ipsi quoque grauer delinquant, licet se Christianos esse fateantur, ita ut nomen Dei blasphemetur per nos inter gentes & alibi dicat Augustin. Qui male viuunt & christiani vocantur iniuriam Christo faciunt & quoniam nos magis sumus edocti, & instructi veram fidem, & veram iustitiam, ac viam, quam sumus ituri, propterea secus facientes hæreticis dubio procul haberi possumus deteriores ob eandem quam aduersus eos rationem adduximus, dicit enim Petrus vbi supra & c. Melius erat non cognoscere. Vnde Aug. hanc questionem relinquit insolutam. Tur. cre. super 6. q. 1. dicit peccatum hæresis longè grauius quocumque peccato in moribus. D. Tho. vbi supra dicit peccatum hæresis secundum genus esse grauius quocumque peccato, as

A secundum aliquas conditiones, & circumstantias, aliqua peccata sunt grauiora. Sed Deo gratiæ, quoniam quamuis aliquando labamur, & cadamus super lapidem, confringimur, & non conterimur, & hac ratione resurgimus, & conagulamur, & coniungimur ipsi Deo, dū in nos ipsos reuertimur, & velut d. Esaias cap. 1. Si fuerint peccata nostra sicut coccinum, quasi nix dealbabitur, & si fuerint rubra, quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Sed nec velim per ea verba intelligas quoscumque homines fideles, & timoratos esse profusos immundos, & maculatos. Fuit enim Primus in statu legis nature Abel ad quem, & munera eius legimus Deum respexisse. Fuit etiam Enoch, qui ambulauit coram Deo. Fuit quoque prior ipso Enos, qui primus capit inuocare nomen Domini. Post aliquot tempora fuit Noë vir iustus & perfectus in generationibus suis. Fuit & Iob de quo scriptum est Quod in omnibus presuris & calamitatibus suis, non peccauit quicquam labiis suis, nec stultum aliquid contra Deum loquutus est, & cap. 17. d. Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus, nec ambigo, multos alios, qui in eo statu ualde illustres, & admirabiles fuere, quod si ad tempora legis scriptæ animū, & oculos conuertamus innumerabiles profectō nobis occurrant, quosvalde iustos, & à peccatis omnibus immunes fuisse demonstrabimus Primum quidem nobis occurrit Abraham, cui primum data fuit circumcisio, tamquam iustitiæ & fidei signum, cui postea succedere duodecim Patriarchæ, qui, & ipsi fuerunt maxime grati, et accepti Deo: quamquam his temporibus nondum fuerit data lex; sed post datam legem quorū quos fuerunt homines plane diuini, & magni heroes, quorum primus communi, et vera omnium sententia fuit Moyses, cui apparuit Dominus in flamma, ignis de medio rubi, & loquutus est cum deo, qui tamen præ magnitudine maiestatis diuinitatis et splendore, ac fulgore vultus eius, abscondit faciem suam; quoniam non audebat aspiciere contra Deum. Fuit postea David, qui ausus est dicere ipse

Esai. cap. 1.

Iob. cap. 17.

Deo.

Psalm. 118. Deo iudica me domine, quoniam ego in innocētia mea ingressus sum, et alibi viā mādatorū tuorū cucurri cum dilata sti cor meum, et in eodem psalmo inquit. Adhēsi testimoniis tuis, noli me conf. n. lere, et psalm. 118. eadem ferē uerba repetit dicens. Custodiui uias Domini, nec impie gessi a Deo meo, et paulo post Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, et secundū puritatem manuum mearum retribuet mihi: Non ergo poterat dicere se fore im-mundum, et iustitias suas esse tā quam pannum mulieris menstruatę. Pręter hunc fuere plerique alii maximē commendabiles, et digni memoria, ut Iosue, Sanson, Gedeon, et pręter hos uiri, tot et prophetę sanctissimi, ut Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, et duodecim prophetę, qui omnes diuina mysteria tantisper cognouerunt, et iudicia Dei futura multa pręuderunt, et regulam, ac formam pię, rectęque uię di potius tradiderunt, nec solum hi secundū legē Moysi. Dei pręcepta custodientes inter im-mundos minime quidem sunt habendi, sed Machabei inter uiros probos, et ab Ecclesia approbatos, et in numero sanctorum sunt recepti, quia pro patriis legibus defendendis tradiderunt corpora sua ad supplicia, et meruerunt habere coronas perpetuas. Nec solum uiri, verum et mulieres, non pauce reperientur in lege ueteri, quę sunt maximē celebres et uenerandę ob eorum merita, uelut Hęster, Iudith, Delbora, Michol, Rachel, et quędam alię quas longum esset recensere. Sic itaque manifestum est tum ex his, qui fuerunt in lege nature, quę qui fuerunt in lege scripta, et sub ea ueteri lege uixerunt, fuerunt homines puri, et mundi, et tamen non est ueritus Esaias dicere, et hęc uerba proferre: facti sumus im-mundi omnes nos, et uaiuerse iustitię nostrę sunt sicut pannus mulieris menstruatę, multo minus poterunt hęc uerba referri ad tempora gratię et legis euangelicę nemo enim ignorat quam plurimi fuerint a principio legis datę per Christum Dominum homines probi, iusti, et uerę Deo digni et sub tēpora natiuitatis Christi, dū lex

A euangelica fuisset promulgata fuere plures uiri, qui omnes appellātur iusti, ut Ioseph, Simeō, & Zacharias pater Ioā bap: non loquor de sanctissimo illo, et pręstantissimo duodecim Apostolorum Collegio, neque de quocumque aliis ab eo in hoc ministerium prędicandi euangelium selectis, ac destinatis: sed plerisque aliis, qui, & si nos lateant, eorum tamen nomina sunt scripta in libro uitę, & sic deinde in progręssu temporum hęc uinea produxit multos, & ferē innumerabiles palmites multum fructum afferentes. Quis unquam recenset tot martyres, qui pro Christo sanguinem suum fuderunt nō defuerunt innumerę uirgines, quę pro fide Christi subtinenda, ac perpetuo retinenda nullis cruciatibus pepercerunt, ut legitur de Beata Ursula, & cum tot uirginibus in manus infidelium, & perditorum hominum impingentes ne pudicitiam admitterent, & Dei fidem quouis modo deperderent diras mortes obierunt, neque est necesse aliorum patrum memoriam recensere, & laudabilem eorum uitam, mores, ac sapientiam in medium afferre, qui passim per ora omnium uersātur, ut sacri Doctores Ecclesię, quos omnes tam ueteres quam modernos longum esset huc afferre, superuacaneum quidem existimo commemorare hoc in loco quatuor pręcipuos Ecclesię Doctores, ut D. Gregorium, Hieronymum, Ambrosium, & D. Augustinum, qui uelut alter Abraham fuit Pater multarum gentium, hoc est diuersorum ordinum & quem admodum Diuus Benedictus cuius hodie festum colimus, quique monachorum disciplinam in occidente penę colapsam restituit, ac mirifice propagauit, de quo suspicor hunc diuinissimum uatem fuisse loquutum dum capite. 51. hortatur qui sequuntur quod iustum est & querunt Dominum attendant ad peccata unde excisi sunt, id est Christum Dominum, & ad cauernam laci de qua sunt pręcisi. Hic enim sanctissimus dei seruus, & patriarcha fuit pręcisus ē cauerna laci, quoniam, ut refert historia, cum iam esset adulter, quod se totum Christo daret ad eum locum, qui

sub lacus dicitur in altissimam speluncam, seu cauernam penetrauit, ubi triennio uo tantum conscio, qui eum ci-baret stetit. Neque inter hos reticendus est D. Chrysostomus, D. Basilii, & Gregorius Nazianzenus, quorum sedibus nuper acceperunt D. Thomas Aquinas & S. Bonauentura Cardinalis. Neque etiam hic uolo enarrare multos alios sanctissimos. Patres institutores, & fundatores tot sacrorum ordinum, quandoquidem sæpe alias eorum meminisse me recordor. Quis unquam audeat dicere tot Patres, uiros insignes, & ingenuos fuisse im-mundos, & uniuersa eorum opera fuisse im-munda, uelut pannum mulieris menstruatę quando nec omnia infidelium, & peccatorum opera dicantur esse im-munda: quamquam saluator noster dixerit apud Lucam, cum feceritis omnia quę pręcepta sunt uobis, dicite serui uostri sumus. Quod autem non omnia opera infidelium sint peccata, probatur ex eo quia si sic, tunc non posset quis arguere eos suadere, & instruere ad bene, & recte operandum: potest enim quis peccator, ut infidelis, & Turca honorare parentes, reddere depositum, nemini inferre iniuriam, & cetera eiusmodi, quę quidem sunt apparenter bona, non autem uerę, simpliciter, & absolute, quia non sunt facta in fide et propterea non merentur, neque demerentur, & uelut inquit B. Augustinus in infidelibus non sunt uerę uirtutes. Et propterea non est necessarium, et perpetuo uerum quoddam homines peccent et non possint esse ab

A sique peccato presertim mortali, ac læthifero, quoniam si sic esset non erat opus Christum Dominum dixisse cui dam egrotō, ecce sanus factus es, iam noli peccare, & mulieri in adulterio deprehęse, uade & noli amplius peccare, si necesse est hominē peccare, et non potest esse absque peccato, neque oportebat D. Petrum nos monere d. Satagite, ut per bona opera certam uestram uocationem faciatis, hęc enim facientes non peccabitis aliquando, et pręterea D. Ioan. 1. ca. 3. omnis, qui manet in Deo non peccat, et paulo infra, omnis, qui natus est ex Deo peccatum non facit, neque etiā oportebat Esaiam nos monere cap. 1. d. Lauamini, mundi estote, si nos omnes im-mundos esse quodammodo necessariū est. Sed reuertamur ad eum Si pręcipit, aut monet nos lauari, et mundos fore, cur dixit hoc loco, nos omnes fore im-mundos, et uniuersas iustitias nostras quasi pannum mulieris menstruatę: Pręter ea quę supra cursum, & uelut arguentes diximus, nunc ad duo nos referri possumus, ut dicamus prophetam fuisse loquutum de sceleratis, et impiis Iudæis, quorum iustitię dicebantur esse quędam legales, obseruantię absque fide et charitate. Aut dicamus ea uerba dixisse Prophetam per comparationem, et relationem ad iustitiam Dei, cui nostrę iustitię comparatę sunt uelut pannus mulieris menstruatę. Et hęc satis pro intellectu horum uerborum.

Lm. 17.

Ioan. 5.

2. Pet. ca. 2.

CAPVT SEXAGESIMVM QVINTVM.

1. **Q**uesierunt me qui ante non interrogabant, inueni-
runt qui non quesierunt me: dixi, Ecce, ego ad
Gentem, que non inuocabat nomen meum. Ex-
pandi manus meas tota die ad populum incredulū,
2. qui graditur in via non bona post cogitationes
suas. Populus, qui ad iracundiam pronocat me, ante faciem me-
am semper: qui immolant in hortis, & sacrificant super lateres:
qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum dormiunt;
qui comedunt carnem suillam, & ius profanum in vasis eorum.
3. Qui dicunt recede à me, non appropinques mihi quia immundus
es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Ecce
scriptum est coram me: non tacebo, sed reddam & retribuam in-
sinum eorū iniquitates vestras, & iniquitates patrum vestrorū
simul. Dicit Dominus, qui sacrificauerunt super montes, & su-
per colles exprobauerunt mihi, & remetiatur opus eorum primum
in sinu eorum. Hæc dicit Dominus: Quomodo si inueniatur gra-
num in botro, & dicatur: Ne dissipes illud, quoniam benedi-
ctio est: sic faciam propter seruos meos, ut non disperdam totum.
Et educam de Iacob semen, & de Iuda possidentem montes meos:
& hereditabunt eam electi mei, serui mei habitabunt ibi: Et
erunt campestris in caulas gregum, & Vallis Achor in cubile
4. armentorum, populo meo, qui requisierunt me. Et vos, qui de-
reliquistis Dominum, qui oblitus estis montem sanctum meum,
qui ponitis fortunamensam, & libatis super eam. Numerabo
vos in gladio, & omnes in cade corruetis: pro eo quod vocati, &
non respondistis: locutus sum, & non audistis: & faciebatis ma-
lum in oculis meis, & que nolui elegistis. Propter hoc hæc d. Do-
minus Deus. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis: ecce serui
6. mei bibent, & vos sitietis: Ecce serui mei latibuntur, & vos con-
fundemini: Ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, &
vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus ulu-
labitis. Et dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis me-
is: & interficiet te Dominus Deus, & seruos suos vocabit nomi-

- ne alio. In quo, qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo
amen: & qui iurat in terra, iurabit in Deo amen: quia obliuioni
tradita sunt angustia priores, & quia abscondita sunt ab oculis
7. meis. Ecce enim ego creo callos nouos, & terram nouam: & non
erunt in memoria priora. & non ascendent super cor; Sed gaude-
bitis, & exultabitis usque in sempiternum in his, quæ ego creo,
quia ecce creo Hierusalem exultationem, & populum eius gaudi-
um: Et exultabo in Hierusalem, & gaudebo in populo meo: &
non audietur in eo ultra vox fletus, & vox clamoris. Non erit
ibi amplius infans dierum, & senex qui non impleat dies suos,
quoniam puer centum annorum morietur & peccator centum an-
norum maledictus erit. Et adificabunt domos, & habitabunt, & plā-
tabunt vineas, & comedent fructus earū. Non adificabunt, & alius
habitabit: Non plantabunt, & alius comedet: secundum enim
dies ligni, erunt dies populi mei, & opera manuum eorum inuc-
terabunt: electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt
in conturbatione: quia semen benedictorum Domini est, & nepo-
tes eorum cum eis. Eritque antequam clament, ego exaudiam, ad-
huc illis loquentibus, ego audiam. Lupus & agnus pascentur simul
8. leo, & bos comedent palcas, & serpenti puluis panis eius, non
nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Do-
minus.

EXPLANATIO IN SEXAGESIMUM QUINTUM CAPVT ESAIÆ PROPHETÆ.

Tex. 1.

Quæsierunt me qui ante non interrogabant, inuenerunt qui non quæsierunt me. Dixi. Ecce ego ecce ego ad Gentem qua non in uocabat nomen meum &c.

CONGRVM erat tot querimoniis, & lamentationibus ludæorum aliqua ex parte satisfieri, ne sibi ipsis sapientes viderentur, aut alii putarent iustam eos aduersus Deum habuisse quærelam. Respondit ergo Deus per prophetam, et ostendit cur tot mala sint perpessi Iudæi non se esse in culpa, sed eorum duritiam, & contumaciam, & insignem inobedientiam: inquit enim. *quæsierunt me, qui ante non interrogabant, inuenerunt me, qui non quæsierunt me*, hoc est qui nullam de me, nec per legem, nec per prophetas habuere notitiam, atque ideo non poterant me consulere, & voluntatē meā exquirere quid per vera fœlicitate cōsequēda opus esset facto. Et qui non quæsierunt me, ut qui nesciebant quis es, & ubi nam es, & inuenerunt me quæsierunt inquam, dum euangelicam Tubam audierunt, gentes videlicet, quæ audita prædicatione euangelii per fidem ad Christum cucurrerunt; ita quod priusquam instruerentur in lege, ac doctrina veritatis, & priusquam salutarem doctrinam præcussarent, audita prædicatione euangelii quem non quæsierunt inuenerunt ut etiam testatur Apосто. Paul. ad Rom. 10. cum dicit in persona Christi. Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant, & idem Christus per prophetam Dauidem psal. 17. dicit. Populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in audiu auris obediuit mihi. Et apud hunc eundem

Paul. ad Rom. 10.

psalm. 17.

prophetam cap. 52. dicit de Christo quibus non est narratum de eo viderunt, & qui non audierunt, contemplati sūt, id quod D. Hier. comprobatur, & confirmatur exemplo Centurionis, Sirophene & illius reguli cuius filius infirmabatur Capharsaum. His itaque qui nō interrogabant, nec quærebant Christū Dominum, et tamen eum inuenerunt, quali respondens dicit Christus, dixi (refert factum) dixi (supple) illis me quærentibus. Quid frustra laboratis? quid vltius nitimini? Ecce ego, ecce ego, non amplius quæritis, non est quod quemquam percuntemini, ille ego sum quem quærebatis: ille ego sum qui præcepī Moysi iret ad Pharaonem, & diceret ei. qui est, misit me ad vos: ego sum, qui sum: et hoc dixi, et me ipsū ostendi, et manifestavi nomen meum gentibus, quæ nesciebant me, et quæ non inuocabant nomen meum, ut hac ratione rependerem vices, et iniurias retaliarem ipsis Iudæis, ut aliās per Moysē id ipsum palam feci. d. Deut. 32. Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, et irritauerunt in vanitatibus suis: et ego prouocabo eos in eo qui non est populus, et in gente stulta irritabo illos.

Deut. 32.

Prima verba presentis capituli reuera sunt aliquantisper obscura, seu difficilia, quia ibi est aperta contradictio. Dicit enim, quæsierunt qui me non interrogabant, et postea dicit. Inuenerunt, qui non quæsierunt me. Si legeretur, ut habetur 52 vbi habet idem propheta, quibus non est enarratum de eo viderunt, et qui non audierunt, contemplati

templati sunt; Aut quemadmodum hic idem locus citatur a Paulo ad Rom. 10. vbi dicit Inuentus sum a non quærentibus me, palam apparui iis, qui me non interrogabant, nulla fermē esset difficultas. Sed dicere quæsierunt, & non quæsierunt, non videtur facile posse apprehendi: præsertim si hæc verba omnia intelligantur de gentibus. Sed aliqui hoc modo conciliant hanc verborum contradictionem, ut fiat distinctio personarum. Alii fiat distinctio locorum. Aliqui verò temporum. Distinctio personarum, ut sic dicamus. Quæsierunt me, scilicet Iudæi, qui me non interrogabant, qui quærebant, & scrutabatur scripturas iuxta eorū sensū ut inuenirēt verū Mesiā, & nō interrogabant, quia scilicet non scrutabantur scripturas, ut oportebat. Quæ testimonium perhibent de vero Mesiā. Gentes autem, quæ non quæsierunt me, quia scilicet nullas habebant scripturas, quæ de ipso dicerent, audita prædicatione Apostolorum, & visis quibusdam signis, & miraculis, inuenerunt Christum, verum Mesiā. Potest etiā totus iste verborum contextus intelligi de gentibus, (sed habita distinctione loci) quōd gentes aliquando quæsierunt Christum, sed non inuenerunt, quia non quæsierunt vbi oportebat. Quæsierunt enim in vanis rethorum, & philosophorum scriptis, & dogmatibus aut etiam Poetarum figmentis, & non inuenerunt.

Cum verò, quæsierunt eum in sacris scripturis, apertis, & præmōstratis prædicationibus apostolorum, tunc inuenerunt Iesum Christum, quippe qui, quæsierunt, & non quæsierunt, quæsierunt prius ubi non erat, at vbi erat nullatenus quæsierunt, sed spiritu Dei ducti inuenerunt quem nō quæsierunt iuxta illud psal. 142. spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. Sic videtur exponere Osorius. Hugo verò Cardinalis dicit. Gentes quæsiuisse, & non inuenisse, quia quæsierunt Christū Dominum antequam fieret homo, & ideo non inuenerunt: posteaquam verò humanam carnem assumpsit, non quæsierunt, verum tamen audita prædi-

catione apostolorum inuenerunt. Et hoc est quod dicebat propheta psal. 17. Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. Sic exponitur ista particula ut vides. Alii dicunt eum inuenisse qui qui non quæsierunt, qui scilicet, non agnouerunt eum, nec sperabāt in eum, & consequenter nihil meriti erat in eis, sed Deus sua misericordia se manifesta uit eis. Quisq; nunc accipiat, quam velit expositionem.

Psalm. 17.

B Sed adhuc est aliqua difficultas in his verbis, quomodo potest quis quæere Deum, & non inuenire? cum alibi dixerit suis discipulis Luc. xi. Querite, & inuenietis. dicitur omnibus præcipi, ut quærant Deum, sed multi non inueniunt, quia non quærant qui est, neq; vbi sit, neq; eo modo quærun, quo quæri debet, vnde rectē dicitur apud Ioan. cap. 7. Quæretis me, & non inuenietis & vbi ego sum, vos non potestis venire. Iterum dices. Quopactō potest quæri Deus, aut inueniri, si est incomprehensibilis. Dicit Beatus August. 15 de Trin. cap. 1. quōd cum Deus sit incomprehensibilis numquam cessandum est ab eius inquisitione, & quanto magis queritur, eo magis, qui quærit, perfitur, & qui quæritur, tandem inuenitur. Quæritur enim, ut inueniatur dulcius, & inuenitur, ut quæratur audius. Repetit autem dicens. ecce ego ecce ego, ut ostenderet animi sui prōptitudinem & vigilantiam q.d. Ecce ad sum, non est opus vt āplius fatagemini: prope. n. est Dñs omnibus inuocātibus eū, omnibus inuocātibus eū in veritate; Et vt meritō hæc fieri, ac dici aduersus Iudæos quisq; videat, & intelligat subdit Deus per prophetam. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas, tota (inquam) die, omni tempore, nulla die, vel occasione prætermissa; prima quidem sua sponte saluator ingressus in Synagogas docuit illos, prædicans euāgelium regni, & curans omnem morbum, & omnes infirmitates in populum sicut scriptum est: à sæculo non est auditum vt quis aperiat oculos cæci nati: hæc tamen spectantibus Iudæis dixit Christus. Si non facio opera patris mei*

Luc. xi.

Ioan. 9.

Ioan. 9.
Ioan. x.
Ioan. 7.

nolite credere mihi: si autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite Ioan. 10. Præterea dicebat ipse. Si quis sitit veniat ad me, et bibat Ioan. 7. Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ. Dixit etiam illis Inan. 8. Nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris. Vide quoties illos vocavit, quoties monuit, et quoties inuitavit, et tamen ipsi dicebant Demonium habere, et insanit, quid vultis eum audire? et alibi de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia cum sis homo, facis te ipsum Deum: expandit igitur manus suas tota die, hoc est omni tempore, quo inter eos est versatus, nec solum eo tempore quo venit in hunc mundum, sed valde prius, et quasi ab ipsa stirpe, et ex suis maioribus, qui divina eius lege deiecta, et Moysaiceceptis valere iussis, idolis servierunt, & falso nuncupatis Diis sacrificarunt, & immundorum spirituum cultores extiterunt. quid postmodum dum in eruce penderet aduersus eum committerent, testis est Marcus euangelista, et cæteri collegæ, qui dum Christus in eruce penderet, et pro illis rogaret, & diceret. Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt, asserunt eos dixisse, Vah qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reedificas illud; et item. Si filius dei es, descende nunc de cruce, et credimus ei. Et præterea alios saluos fecit seipsum non potuit saluū facere. Expandit igitur manus patientissimus & mitissimus Christus tota die et postmodum in cruce omnibus videtibus ad populū incredulū, qui graditur in via nō bona, post cogitationes suas, post sua desideria, post suas cōcupiscentias, post sua cōsilia et post suas deliberationes. Confueuimus etiā expādere manus, et clamore adiuncto voces extolle re, dū nobis aduersus aliquos reprobos, et pertinaces est aliquod negocium, ut suæ eos improbitatis arguamus, vel ut eos reuocemus ad pœnitentiam. Vnde Prouerbio. primo. Vocauit, et renouit, expandi manus meas, et non fuit, qui aspiceret. Expandimus etiam manus ex magno cordis affectu, cum ali-

Expansio manus cuius sit.

A cui aliquid perenti hilariter elargimur. Omnibus hūc modis facile potest intelligi Christum Dei filium et hominē tota die expandisse manus ad hominū genus, et hoc quoque tempore, et omnibus his diebus, et singulis fere horis expandit manus suas ad nos miseros, et peruicacis homines, tum vocando ad pœnitentiam, tum beneficia nobis conferendo, tum etiam minis, et terroribus, ac dignis suppliciis nos corrigendo. ut à via non bona retrahamur, et post concupiscentias nostras non eamus; quemadmodum præcatur Dauid psal. 138 d. Proba me Deus et scito cor meum, interroga me, et cognosce semitas meas, et subdit. Et uide si uia iniquitatis in me est, et deduc me in uia æterna. Quod si nolimus apprehendere manus suas, et adhrere ei dum expādit manus suas ut subleuet nos, caueamus, ne expandat ut destruat nos, ut habetur Hierem. 15. extendam manum meam super te, et interficiam te, laboraui rogans. Deinde prosequitur Esaiasin persona Domini enarrare impietates Iudæorum & inquit. *Expandi manus meas ad populū incredulū, ad populū inquam qui ad iracundiam prouocat me ante faciam meā semper, id est quocunque tempore me spectante, et cognoscente ac diutius ferente et in templo meo idolis immolant, quemq. nihil omnino latet, et semper hic populū in hac impietate persistit, et nunquā respicit et singularim enarrat eorū impietates. d.*
Populus qui ad iracundiam prouocat me, ante faciem meam semper qui immolant in horis, & sacrificant super lateres; qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem suillam, & ius prophanum in uasis eorum, qui dicunt recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es
E *Isti sumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Illi dicuntur immolare in horis, qui ad explendam luxuriam, et reliquas carnis delicias eligunt hortos, pomeria, et loca memorosa, quæ sunt valde commoda, et idonea et plena voluptatibus. Illi super lateres sacrificant, qui super vasa quædam testa-*

psal. 238.

Ier. 2.

ce faciunt suffitum, & adolent incensum, ut inde excipiant odorem, quæ nos vulgo dicimus (profumo) vel dicebantur sacrificare super lateres, id est qui per altaria politis lapidibus artificiose constructa. Et præter hoc, plerique ex his habitant in sepulchris, ac in delubris idolorum dormitant, ut impia, & abominabilia eorum sacrificia perficiant. qui fortè eiusmodi abdita, & horribilia loca fecernunt, existimantes Deum hæc latere: at profecto infans erant, & plusquam fatui, existimantes Deum aliquid latere. Sed verius opinantur, qui putant ideo nonnullos in sepulchris, quæ sunt loca tætra & horribilia delitescere ut à mortuis aliquid sciscitentur, & in delubris idolorum, quæ sunt etiam loca, noctu præsertim terrorem incutientia, ut ab idolis, hoc est à demonibus per insomnia, & uanas imaginationes aliquid futurum, vel absconditum exciperent, quæ omnia è diametro erant contra legem Dei. dicentis non facias tibi sculpiibile et psal. Confundatur omnes qui adorant sculpiibilia, & gloriatur in simulachris suis. Et si tibi forte uideatur durum credere, et sustinere eos tã fore stultos, insipientes, & mente capros ut in hortis & in sepulchris, & delubris idolorū dormitarent, & sacrificia facerent, eleua mētem, & imaginare per hæc tã fatua, & ab hominū sensu tã lōge aliena, prophetā innuisse, quod ipsi Iudæi, & præcipuè Scribæ, & Pharisei sūma cū uoluptate, auaritia, & inanis gloriæ seruiebāt, uel qui suscepto omni labore, & omni difficultate, magno cū incōmodo, et corporis, ac animæ detrimento suis desideriis facere satis operā dabant, qui umbrarū & nemorū dici potuere amicissimi, ut quæ magis tenebras quā lucē appetebāt. Nec solū huiusmodi superstitionibus, & uanis ominationibus occupabatur, sed quod erat lege præscriptū palam & absq. pudore præteribant, aut negligebāt: manducantes carnem suillā, et ius prophanū in uasis eorū, per quas duas trāgressiones intelligi uolūt quæ cunq. contra legē comittebantur. Ius prophanū dicebatur quod nō poterat reseruari in alterū diē, & ad summum nō

psal. 96.

Ius prophanum quid

A licebat de eo sumere post tertiu diem, et qui de eo aliquid sumebat erat pollutus, et inquinatus. Aliqui dicunt ius prophanum id quod erat idolis oblatū, de quo erat prohibitum Iudæis quicquam sumere: non enim licitum erat manducare de idolothitis. Et præterea ius illud prophanum idolis immolatum deserebant in uasis eorum: quæ forte in uasis sacris dedicata sed moraliter loquēdo illi dicuntur comedere ius prophanū quod in uasis detinetur, qui cogitant mala. Sed fortè dices. Cur non licebat in hortis, et lucis, ac montium cacuminibus Deo libare, et hostias immolare, cum Deus sit ubique nullo circumscribatur loco? dixit enim ipse. Cælum et terram impleo. et alibi cælum mihi sedes est, et terra scabellum pedum meorum. Dico Deum utique posse ubique coli, et honorari, et sic debet fieri, sed oblationes, et sacrificia, præces et suffragia conuenientius loco ad id deputato fieri debent, et præsertim apud Iudæos, quibus erat iussu Dei statutus locus, et constructum templum in quo ritè coleretur: quemadmodum psal. 131
C dicebat Dauid. Non dabo requiem tēporibus meis donec inueniam locum Domino tabernaculū Deo Iacob; et post pauca. Introibimus in tabernaculum eius adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Et quomōdum in veteri testamento statutus foret locus in quo solo debebat immolare, et in nouo habetur neque in monte hoc, neq. Ierosolymis adorabitur patrem, sed in spiritu, et ueritate adorare oporteat; Verum tamen Orthodoxi Patres statuere, aliqua esse loca ad diuinum cultum tantum dedicata: et nouissimè sacrosanctum conciliū Tridētinū edicto, & pœnis propositis, cauēnt ne Sacerdotes in priuatis domibus Eccl. ca atq. omnino extrā Ecclesiā; sed in locis ad diuinum cultū tantū dedicatis, sanctū missæ Sacrificiū cœlebrare audeant, ut 1. 1. 6. Sed rursus, alia est difficultas, quā pleriq. magnè authoritatis uiri existimāt eiusmodi prauitates, et abusus nō posse ad Xpi tempora referri, cum non constet tunc Iudæos fuisse idolorū cultores. Potest responderi, quod licet eo
R tempore

De locis ad diuinū cultum deputatis uideantur de uisibus Eccl. ca 1. 1. 6. diuino officiorum.

tempore non ita palam idolorum cultui operam darent, non existimo tam aliquos defuisse, qui non clanculum auguris, auspicii, & Demonum prestigii opera daret. Et preterea loquitur Esaias de sacrificiis, & superstitionibus, que suo tempore vigebant. D. Hier. iuxta tropologia refert hec omnia ad hereticos, & quidem non iniuria; sed hanc nunc pretermittamus. Cyril. nullum arbitratur incommodum, ipso quoque Christi Domini aduentus tempore fuisse ista simulachra, & abominaciones in populo Israelitico, & quod velut ab ipsa stirpe, & ex istis patribus istas impietates posterius susceperint: quare non solum qui sui temporis erant reprehendit Esaias, sed futuram filiorum impietatem preuidens, eos quoque hac oratione obiurgat. Qui vero eiusmodi sacrilegii sunt infecti, vsque adeo a demonibus & ab his, qui non sunt se seduci patiuntur, ut putent se solos mundissimos, & purissimos ab omni macula feros: ceteros vero vsque adeo impuros, et immundos ut videntur illis coniungi, et ab eis contrectari: qui dicunt, *recede a me non appropinques mihi, quia immundus es*: dicit postea Deus. *Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.* Primum quidem in his notandum est quod ex textu lxxii. interpretum habetur, demones non esse, quod non ita intelligendum est (ut bene inquit Cyrillus) quod non subsistat eiusmodi perniciosus spiritus, sed quod non sint sicut qui illis sacrificant opinantur, quorum plerique (ut supra diximus) dormiebant in sepulchris, indelubris idolorum, existimantes forsitan deum latere quicquid ipsi peragebant, sed quomodo latere poterant cum omnia sint nuda & aperta oculis eius: quod si nihil eum later quomodo, & ipsi latere poterant se in sepulchris abscondentes, in hortis, vel in montibus suffitum facientes. Dicit enim Deus quod ante faciem suam semper eiusmodi immunditias & turpitudines faciebant & mihi certe venit nunc in mentem, & fugerit spiritus meus eiusmodi homines insanos, & omni spurcicia plenos, de signa re, & referre plerisque nostris, quod turpia quaedam, & abominabilia, ac detestanda scelera committant sese in hortos, in lucos, & nemora, et summitates montium, & loca

ca penitus ablata recipiunt, quorum omnium finis interitus est. D. etiam Hier. preterea, inquit et ipse, Demones non esse, quauis hanc verba in textu hebraico non habeantur, quia, qui a Deo, qui uere est exciderunt, non esse dici possunt: unde et Hester 14. cap loquitur ad Dominum d. Ne tradas hereditatem tuam his qui non sunt, et David psalm 38. Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero. et alibi. Ne tradas bestiis animas confitentis tibi. Unde pulcherrimum, & saluberrimum documentum colligit D. Hier. ut dum fumus in hoc corpore veniam peccatorum deprecemur, quia si quis absque peccatorum venia de hac vita excesserit, deo perit, et esse desistit licet postmodum subsistat in penis. Deinde not. quod isti immundorum spirituum sectatores, et a seculo designant, et representant statum et conditionem hypocritarum, qui quidem cum sint omnium pessimi, secum ipsi reputant alios omnes impuros, & immundos, quorum consuetudinem eorum viperas, et dracones effugiunt quemadmodum Pharisei arguebant Christum Dominum, quod ad hominem peccatorem diuertisset, et cum publicanis, et peccatoribus manducasset. Et alibi, si hic esset propheta sciret utique que, et qualis est mulier que tangit eum: quia peccatrix est Luc. 7. Hic pharisaeus erat de numero horum superbiorum, et hypocritarum (inquit Aug.) qui existimant preter se omnes alios fore immundos, Immo non uerentur dicere Deo illud Iob. 21. Recede a nobis, quia scientiam uiam tuam nonolumus, et ipse per psalm 30. dicebat. Qui uidebant me foras fugerunt a me. Hi enim paupertatem fugiunt, tanquam rem sordidam, Castitatem ut amaram. Humilitatem uero rem uilem, et abiectam. Sed obserua, (quod so) quod aduersus eiusmodi genus hominum sententiam ferat Deus d. *Isti fumus erit in furore meo, et ignis ardens tota die.* i. semper, prius. n. dicit eos futuros fumum, et postea ignem ardentem. Scimus. n. (inquit Cyril.) cum ignis est accendendus, prius exoriri fumum, sic ipsi Iudaei ante salutatoris aduentum dum in sordibus, et immunditiis versarentur velut quidam fumus, & initia diuine irae apparuerunt; posteaquam

Hest. 14

psalm. 36

Deut. 32.

Isa. 3.

Deut. 32.

quam uero suis prioribus impietatibus addiderunt etiam hoc maximum scelus, quod interfecerunt Christum redemptorem principem uitae, & omnis boni furor deinde accensus est, & in flammam quodammodo sumi conuersi sunt, de quibus psalm 36 dicebat David Inimici domini mox, ut honorificari fuerint & exaltati quemadmodum fumus deficiet: & conuenienter quidem quoniam quemadmodum ipsi, fumo, & suffitu delectabantur, fumum, & ipsos quando que futuros, esse decebat, quemadmodum, & cuidam dictum fuit: aurum si tisti, aurum bibe, fumus enim ex igne procedit & coalescit, & ignis ardens resoluit in fumum quicquid illi apponitur. De hoc igne loquebatur Moyses Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima, quamdiu enim durabit infernus, durabit & ipse ignis perpetuo ardens unde Apoc. 19 fumus tormentorum eius ascendet in sacula saeculorum. Nota etiam id, quod frequenter dictum est, quod ira, furor, obliuio, & reliqua huiusmodi ponuntur in Deo metaphorice, & secundum quandam similitudinem, non quod ipse Deus his perturbationibus afficiatur, qui eas dono gratiae suae extinguit in nobis: sed quo per nostra uerba Dei erga nos intelligamus affectum ut hoc loco notat. D. Hier. Et ne ullus putet maxima haec flagitia cum sint alta mente reposita facilia aboleri, in his scilicet qui permanent in cogitationibus suis (dicit. n. deus) *Ecce scriptum est coram me non tacebo, sed reddam, & retribuam in sinu eorum iniquitates nostras, et iniquitates patris uestrorum simul dicit Dominus etc.* Ecce inquam, ne quis decipiatur, & sibi ipsi stulta suadeat quoniam ecce inquit, dicit Deus tantam facinus scriptum est coram me in libello meo, uel in tabella signatum est, ubi delinquerit tui describitur errata & sicut scribitur Hic. 17. peccatum Iudei scriptum est stilo ferreo in ungue adamantino non erit impunitum, nec transibit in obliuionem non tacebo, neque silensio preteribit scelus, sed cum accipero tempus ego iustitias iudicabo, & uelut Deut. 32. dicit *Reddam uisionem hostibus meis, & uis uos detur me retribuam, retribuam (inquit*

in sinu eorum, hoc est in caput eorum iuxta illud psalm. conuerteretur dolor illius in caput eius, & super verticem illius iniquitates eius descenderet. Datur iuxta D. Hier. sinus bonus, & sinus malus, Sinus bonus cum dicit oratio mea in sinu meo conuerteretur. sic etiam cum dicitur, quod diues sepultus in inferno uidit Lazarum in sinu Abraham. In ostentariam uero partem sumitur hoc loco, & supra 42. c. ut d. Hier. Pollicetur ergo Deus se de his qui contempserunt eum uisionem sumpturum, & retributurum in sinu eorum quae cumq. sunt aduersus ipsum commenti & machinati, & ita in sinu, ut facile conseruari possint & contineri, ut poena illis infligere nunquam possint ab eis auferri: dicitur etiam in sinu eorum recondi, id est in archano cordis, ut, si propria conscientia torqueatur, nec solum (inquit) iniquitates uestras, mutans personam in secundam, sed & iniquitates patrum uestrorum simul, dicit dominus. Eadem enim punitione, non eadem numero sed specie punitet, & castigabit iniquitates patrum, & filiorum non ita quod filii pro patribus, aut contra, sint passuri, sed ne iusti pro iniustus, & cum iniustus, sed quicumque peccauerint, seu patres seu filii, nec fuerint unquam ueniam consecuti, ita ut illa dictio simul referatur ad similitatem, seu coniunctionem punitorum, uel ad similitatem temporis, aut eorum, non ad similitatem punitionum, nisi capiatur similitas secundum speciem (ut dictum est) uel saltem secundum genus: dicuntur etiam quandoque patres puniri pro filiis eadem punitione numero, quando scilicet ex poena filiorum augetur poena parentum, non ita quod poena patrum sit eadem numero cum poena filiorum quia sunt distincta subiecta nec potest unum, eadem accidere numero etiam i duobus subiectis sumi, neque dno accidentia solo numero distincta possint esse in eodem subiecto sed hic est sensus quod filii mores parentum imitati, patiuntur pro se, & pro patribus, ita quod poena filiorum augetur i culpa parentum, & e contra, & hoc est quod dixit Deus per prophetam retribuam iniquitates uestras, & iniquitates patrum uestrorum simul. i. unica punitione puniam utrosque. Nonnulli exponunt hanc propositionem de poena reperiendi, quoniam filii puniuntur abolitione hanc

psalm. 7.

Sinus duplex bonus & malus.

Figura qua fit mutatio persona de sua exilage.

ditatis, seu priuatione regni propter peccata parentum, & præsertim quâdo, & filii fuerint patres imitati in defectio- ne, aut alio quodam scelere contra prin- cipem attentato, aut penitus confecto. Sed de hoc aliâs dicemus. dicit ergo Do- minus. *Reddam vltionem, & puniam iniquitates vestras, & patrum vestrorum sim- il, quia scilicet eodem scelere sunt in- quinati, qui sacrificauerunt super mon- tes, & super colles, exprobauerunt mihi quasi nihil essem: nanque velle in totum ijs qui non sunt Dei, quibus nec minimû licet adherescere, nihil aliud est, quam diuinam, & supremam maiestatem ne- gligere, aut conspurcare (inquit Cyrill.) & remetiari opus eorû primum in sinu eorum; opus eorum primum. i. vetus, & antiquum, & quæcunq; a principio vsq; ad hanc diem perpetrarunt, remetiari in- quit in sinum eorum, hoc est in animas pariter, & corpora eorum: remetiari in- quit, quia vnicuique reddet iuxta quali- tatem operis, & peccati, quod ipse cõ mi ferit: et rectè quidem vtitur hoc voca- bulo remetiari, similitudine sumpta ab euentibus, & vendentibus; nam, qui ven- dit triticum, aut hordeum, aut quicquid aliud simile, non omnibus eandem men- suram affert, sed iuxta pecuniæ quanti- tatem. Et præterea bonis bona, malis verò mala in præmiû reddet, quod quid- è aptissima similitudine demonstrat ip- se deus per Prophetam. d. *Quo si inuenia- tur granum in botro, & dicatur (ab agrico- la supple) ne dissipet illud, quoniam bene- dictio est, sic faciam propter seruos meos, vt non disperdam totum.* Huius similitu- dinis absoluta intelligit etia est, qd ex mul- titudine hominum aliquos saluari con- tingit, aliquos uerò damnari; id qd p̄si- gnatur p̄ scalam Iacob in qua erant quid- dam angeli, qui è terra ascendebat in cœ- lû, quidã uerò descendebant in terrã: sic etiam euenit de Israelitis, qm̄ quidã ex his adepti sunt salutem; sed per gratiam Xpi, quidã uerò exclusi ab ea, ob eorum pernicitaciã; hoc igit̄ est qd ostendit hac similitudine, ne s. q̄s arbitretur qd Deus in furore suo velit indistinctim perdere quoscuq; Iudæos, & neminem saluare, sed quosdã ex his licet valde paucos, ser- uare decreuit, & inquit. Sic ego. (d. deus)*

A agã cum hoc populo, quõ si in racemõ vix reperiatur aliquod granum siue act- nus, qui nondum ad maturitatem perue- nerit, & alicui volenti illud excerpere, seu projicere dicatur, ne dissipet illud, vel illum, quoniam benedictio est: sic faciam ego p̄pter seruos meos, vt si qui inuenti fuerint ex illis, qui sint bonæ spei, & quos videam facile posse conuer- ti ad rectum, & iustum, seruabo illos, & me continebo; vt nõ disperdam totum; quæ similitudo, ut planius intelligatur. Sic dicitur. Si verbi gratia, sit aliqua vitis in qua multi sint racemi, vt sæpè contingit, qui non facile maturescant, aut potius marcescere, seu putrescere videantur, inter eos autem sit vnus, & alter, qui ad maturitatem accedat, & præferat optimum fructum redditu- ros, non sunt illi extirpandi, aut in ter- ram ob aliorum defectum, seu ob ni- miam acerbiteratam projiciendi, propte- rea si quis uellet extirpare racemum il- lum, qui propinquus est maturitati di- cendum est illi, ne dissipet illum, quon- iam benedictio est, benedixit enim illi Deus, quia dedit ei uigorem, vt succum illi conuenientem proferret, vnde pa- rum uini quod lætificat cor hominis suo tempore excipere poterimus; sic faciam (inquit Deus) propter seruos meos Patriarchas, & Prophetas uel pro- pter eos qui reliqui erunt ex Iudæis post eorum euerisionem: benedictio inquam erit, ut aliqui ex eis saluentur ob bene- dictionem, & merita suorum maiorû. Hoc nomen. Benedictio, præter multos si- gnificatus dicitur quandoq; accipi pas- siue, sicut hic secundum quosdam, qd. serua granum in botro, quia benedi- ctio est, i. quia benedictum est: Alij sic: quia benedictio est, idest quia pecu- liare munus, & gratia Dei est, ut aliqui seruentur, et multiplicentur. Sunt enim quidam ex his qui tanquam racemi vbe- res, et pleni tantum succi. proferent, ut torcularia Dei ualeant aliquando im- plere, palmites uerò, et racemos inu- tiles, et infructuosos excindam, et in ignem mittam: iuxta illud Matth. Ois arbor quæ non facit fructum bonû excidetur, et in igne mittetur, quibus ex- cidetur, et in igne mittetur, quibus ex- cidetur, et ex qua sententia eliciendum est

eos

qua sententia eliciendum est eos qui nul- lo sunt profectui erga proximum, om- nino reuicendos esse, & perdendos, qui uerò secus, à Deo complectendi, & ma- gnis munerib; & benedictionibus erunt cumulandi. Duo etiam hic notare li- cet. primum quod Deus propter multos impios, & iniquos non perdet totum po- pulum, quin potius ob paucos quosdam bonos, saluare consuevit populum ro- tum. Alterum quod boni sunt tã pauci, vt grano vnus botri comparentur, ita ut sit necesse, si nolumus totam uiam perditum iri, & nihil habere musti, cõ- seruare illud parum: & quandoque eti- am ne dissipentur boni, sufferre, & præ- seruare multos malos, quemadmodum docuit Christus eos, qui uolebant extir- pare zizania ex agro, ne scilicet cum il- lis extirparent & triticum, vt dictum est alias in hoc eodem capitulo. Deus au- tem non solum pollicetur propter ser- uos suos nõ disperdere totum, sed uult eos educere i turo. d. *Et educit de Iacob se- mē & de Iuda possidentē montes meos &c.* vsq; ad illam particulam & nos qui de reliquistis dominum. Ne forte hæreas in hac metaphora nunc adducta à pro- pheta, scito per botrum intelligi Chri- stum, uel Ecclesiam, iuxta illud Cant. 1. botrus Cypri dilectus meus mihi, gran- um, uero quæcunq; uerû fidelē. Semē de Iacob, & de Iuda idem est, ex utriq; natus est Christus, qui hoc loco uocatur semen, pariter & Apostoli ex eodem se- mine sunt progeniti, & plerique alii cre- dentes ex stirpe Iudæorum, qui possi- debunt montes meos, sicut ciuitatem Ierusalē, cuius fundamenta sunt in mō- tibus sanctis, idest in Apostolis, & Chri- stianæ fidei articulis, & hereditabunt eam electi mei, & serui mei, idest qui mihi seruiunt, & uident me, ha- bitabunt ibi, hoc est in Ecclesia sancta Dei, & post hanc uitam in coelesti pa- tria, ad quam nos dignetur perducere, qui fundauit & stabiluit eam: pro intel- lectu huius loci nota, quod illud pronomen (eam) demonstrat ciuitatem Syon circumscriptã per illas dictiones Mon- tes, & Colles, super quibus est funda- ta. Nota etiam ex D. Hieronymo, quod filii Dei electi, dicuntur semen Abrahe,

A serui autem Dei, qui sunt inferiores di- cuntur de semine Abrahe. Nota etiam quod plus est hereditare, quàm habita- re: electi Dei habitabunt in Ecclesia mi- litante, sed in cœlesti patria, quæ est ter- ra possessio, hæreditabunt, iuxta illud Ecclesiastici 24. In Iacob inhabitabit, & in Israel hæreditare. Iacob designat præ- sentem Ecclesiam. Israel uerò cœlestem patriam. Et præter hoc dicit Deus. *Erunt campestris, idest planities, et agri, qui prius erant inculti, & omni opera de- stituti, erunt, inquam, pascu gregum. & uallis Achor erit stabulum, & cubile armen- torum populo meo, idest in obsequium po- puli mei, et eorum qui requisierunt me.* Ista regio campestris iuxta opinionem quo- rundam, dicebatur quædam regio cir- cum liddam Ioppen, & lamniam, ido- nea pascendis gregibus, ubi tamen pro- pter densitudinem & spissitudinem ar- borum, tolebant latitare latrones, & be- stia, animaliaque uenenata, quæ iussu domini fuit expurgata. iuxta illud ps. 28. Vox domini præparans cernuos, & reuelabit condensa, & in templo eius omnes dicent gloriam, & uallis Achor quæ quondam erat execrabilis, & ma- ledictioni obnoxia, erit locus, & requi- es armentorum. De qua valle uide Io- suæ 7. & 1. Paralip. capite. 2. sensus al- legoricus & uerus est iste, quod regio- nes gentiû & idolatrarû quæ prius erant inculte, ab omnibus angelis, uidelicet & probis hominibus destitutæ, dei co- gnitione vacuæ, & anathemati subiectæ erunt templa, & oratoria, in quibus ue- rus Deus coletur, & adorabitur, vt uerû sit quod dicebat saluator. Alias oues ha- beo, quæ nõ sūt de hoc ouili, & illas oportet me adducere, nam de hominibus cu- ra est Deo, nõ de bobus aut pecudibus, ut dicebat Apostolus. Vbi per regio- nem campestris, & per uallem Achor intelligi uoluit Esaias uniuersum or- bem, sumens partem pro toto per figu- ram Sinecdochem. Alii per huius mo- di locationes de campestribus, & de uallibus quæ erunt caule gregum, & cubilia armentorum, uolunt prophe- tam innuere tempore ueri Messie, hoc est in aduentu Christi tantam fore pacē & abundantiam, quod & mala turo in-

R 3 pascuis

Eccle. 24

psalm. 28.

uallis Achor

Regio cam- pestris.

15. cap.

pascuis, & campis depascere poterunt, & cubare, quod ab hostibus non rapietur, neque trucidabuntur, atque etiam voluit innuere futuras esse vrbes, & regiones quæ Christi fidem suscipient adeo numerosas, & populorū multitudinem refertas, ut magnæ sint futuræ admirationi incredulis Iudæis, & plenè fuerit adimpletum quod dixerunt Pharisæi. Ecce mūdus totus post eum abiit. Per caulas in campestribus conuenienter quidem designantur Ecclesie in toto orbe cōstruendæ, per greges ouium intelliguntur fideles minores, vt laici, per armenta fideles maiores, vt Prelati. Vel per campestria intelliguntur qui latam, & spaciosam vitam sectantur, qui quandoque reducuntur in caulas gregum. per cubile armentorum intelliguntur qui arctam viam cōsectantur. Cum subdit in textu: *qui requisierūt me*, dicunt aliqui hoc fore adiectum ad inueniendum non exclusos esse omnino Iudæos, cum & ex ipsis fuerint aliqui licet valde pauci, qui quesierunt Deum. Alii dicunt particulam illam sic intelligendam. Qui requisierunt me in veritate quidē & in spiritu, non verbis tantum, aut simulatē: sed forte dices, quo nam pacto post aduentum Christi oues eius, hoc est fideles, & Apostoli primum manserunt in tuto, & summa pax eunt potuit? cum non solum ipsi, sed ipsemet pastor ante omnes, multas fuerit passus iniurias, persecutiones, & cōtumelias, & denique mortem ipsam? potest responderi quod certè quidem vera pax, & quies non potest esse in hoc sæculo, nisi dicas in conscientia, quoniam debet in spe qui arat arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi: at plena quies, pax, & securitas erit in futuro sæculo, ad quod nos deducat, & perducat uerus ille pastor, & dux noster Christus Iesus, qui uiuit, & regnat &c. Sequitur textus. *Et nos qui dereliquistis dominum, qui oblitus estis montem sanctum meum, qui ponitis super eam.* v. Hier. arbitratur hæc uerba referri ad eosdem Iudæos, de quibus in contextu præcedenti ut confundat eos, et futuræ calamitatis moneat, & congruè quædam, apponitur illa dictio

A (&) ad fecerunt dum conditionem & formam futuram eorum, qui Deum quaesierunt, ab his, qui eum neglexerunt: dixit. n. quod illi qui domini benedictio sunt, quiq. ex multis racemis inutilibus, et reiectis seruabuntur, possidebunt montes Dei, & hereditabunt ciuitatem sanctam, hereditabunt ibi, et poterunt omni bono. Nunc subdit. *Et vos qui dereliquistis dominum, qui oblitus estis montem sanctum meum* &c. in gladio cedetis. B Cyrillus autem videtur hæc omnia vel referri ad gentes, ut scilicet antea fuerit locutus ipse Deus ad Iudæos defectores, nunc uero ad gentes incredulas, et pertinaces, ut sit hæc intentio, et mens propheta: quemadmodum. s. Iudæi dum Christo non obedirent poenas grauissimas dederunt, paucis quibusdam tantum Dei misericordia, et humanitate seruatis, sic et ingentium uocatione fieri debere credendum est: qui enim salutem per Christum suscipere, immunes fuerunt ab igne, supplicio, et diuina ira: qui uero in sua permanserunt ignorantia: et turpitudines veterum scelerum noluerunt deserere, et in profano, et abhominabili idolorum cultu persistere, tradentur ad cedem; Et præterea descendunt ad inferos, et comburentur igne inextinguibili. Vtriusque sententia (meo iudicio) potest facile sustineri, sed si respicias summum uerborum, quæ est. D. Hier. magis ad rem. Dicit enim textus. *Et nos qui dereliquistis dominum, qui oblitus estis montem sanctum meum* &c. Hæc de gentibus non possunt intelligi: priusquam enim apprehenderent fidem, vel dei ueritatem cognitionem haberent, non poterant defectiois à Deo, neque obliuionis montis sancti Dei aliquo iure reprehendi, cum nullam adhuc huius rei notitiam habuissent. Sed utcumque sit, exponamus textum: arguit igitur propheta ex persona Dei ipsos Iudæos, eos scilicet, qui reliquerunt Deum, et oblitus sunt montem sanctum Dei, hoc est Christum Dominum, uel Ecclesiam, quæ figuratur per Hierusalem, ubi erat cultus Dei et uanissimis Diis, et iis qui non sunt, uoluerunt adherere, quique speciatim præ ceteris rebus uanissimis fortunæ mensuram.

nam posuerunt Ioui statori, Marti, et Mercurio, aliisque falsò nominatis Diis, quos superstitione gentilium uenerari consueuerat, *ponitis inquit mensuram fortunæ, & libatis super eam* q. d. vos struitis illi altare, & hostias immolatis, quæ in re, maxima fatuitas, & insipientia in uobis declaratur, ponitis enim mensuram fortunæ, hoc est spem omnem ueram in rebus maxime dubiis, uariis, & ludicris, & omni certitudine destituti constituere uideamini, & ut uero uerbo dicam, in eo quod nihil est. Referunt quidam morem fuisse Aegyptiorum ponere finem cuiuslibet anni parare cōuiuium satis lautum in honorem fortunæ, vel gratias ei agendo, quod ille annus fuerit benefortunatus vel præcandendo quod felix & faustus sit futurus annus sequens & cuncta ei eueniant prospera: & D. Hier. notat hoc loco quod huiusmodi gentes à Deo alienæ inter alios errores, quibus implicatur is est unus, quod putant de istis inferioribus Deum nullam habere curam, seu prudentiam, sed omnia stellarum cursu, aut fortunæ uarietate gubernari. Hinc ille dicebat. Te fortuna Deam facimus, celoque locamus. & alius. Si te fata uocant aliter non uiribus ullis, vincere nec duro poteris conuellere ferro. Reprehendit ergo propheta eiusmodi genus hominum, ad eò uanum, atque profanum, qui fortunæ conuiuium, & libamina faciebant. Sed uereor ne plerique nostrum eodem morbo laborent. Ponimus. n. fortunæ mensuram. hoc est auaritiæ cui omnia obediunt, & Hier. 3. a minore usque ad maiorem omnes auaritiæ student. Sed uide, quæ illis Deus cominatur. *Numerabo* (inquit) *uos in gladio, & omnes in cede corruptis*; ac si nos uulgo dicere mus (tutti andare a fil di spada) sed cur usus est hoc uerbo, numerabo uos in gladio? Dicunt quidam eiusmodi supersticiosos homines consueuisse in libando, & sacrificando Demonibus numerum quemdam obseruare, Pithagoricos hac in re imitati, qui uolebant numeris omnia constare, & quasdam illis uirtutes inesse. Propterea quasi eos illudens propheta sic est locutus. *Numerabo uos in gladio* q. d. uos numerum obser-

uatis, ego quoque, dum puniam uos, numerum seruabo. i. quotquot oblitus estis mei, gladio cedetis, ita ut ne unusquidē possit euadere: per gladium uero intelligit omne genus supplicii, tã temporale, quã æternū, et postremū illud: ac omnium miserimū, quod est priuatio regni cœlestis. ne hac cede gladii locutus est Moyses Deut. 32. dum inquit Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, huius occisionis, & gladii, præter ea, quæ dixit, aliam affert causam ipse Deus dum, inquit. *Pro eo quod uocam, & non respondistis, locutus sum, & non audistis, & faciebatis malum in oculis meis*, me scilicet uidentem, & cognoscentem, & quæ uolum elegistis: uocauit inquit uos per prophetas meos per internas inspirationes, per prospera, & per aduersa, & denique per me metipsum uocauit, & non respondistis, locutus sum & non audistis sicut dicitur Prou. 1. & alibi sæpè ut per Hier. 3. c. Reuertimini ad me filii reuertentes. Et per Esaiã: omnes sitientes uenite ad aquas. per alium Euangelistam S. Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & responde-re nolulistis. Locutus sum in parabolis, & omnia feci quæ facere debui, & non audistis me, immo cōtempnistis. De eodem conuenit supra cap. 50. cum dixit. *Veni, & non erat uir, uocauit, & non erat qui audiret, & præterea faciebatis malum in oculis meis*, & quod nã est istud malū, quod eo uidente fecerunt: id (nempe) quod sum mopere displicuit suæ maiestati, uidelicet præponere malum bono, mendacium ueritati, impium iusto, creaturam creatori: id quod fecerunt quando Barabam auctorem seditionis, & homicidii sibi dari petierunt, auctorem uero uitæ inter fecerunt. Alij dicunt hoc magnum malum factum in oculis Dei id fuit, contempnisset Deum uocantem, cum ipse fuisset protestatus se non esse missum nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Dicit Nicalaus de Lira, malum quod uehementer displicuit in oculis Dei fuit, Malum Deo exosum. pauperum bona rapuisse, et fratres suos odio fore persecutos. Sed tutius multò est dicere hoc malum quod displicuit in oculis Dei fuisse id quod di-

sape alias

prouerb. 1. Hierem. 9.

Ysai. 1. Eneid.

Malum Deo exosum.

ximus tradidisse sanguinem iustum.

Cum postea dicit. *Et qua nolui elegi*. Dicere quis poterit, voluntati Dei quis vnquam poruit resistere? quo pacto igitur potuerunt Iudei eligere quod ipse nollet? Dicunt Theologi Deum multa permittere, quæ nequaquã vult, permittit quidem multa mala, tam culpæ, quã pœnæ, quæ quandoquã non vult, ut quando permittit bonos affligi, ut aliquid bonum inde sortiatur. Sed absolute dicendum quæcunque vult Deus efficaciter, et voluntate (ut aiunt) beneplaciti, illa fiunt semper; quæ autem vult voluntate signi, non semper. Sed quæ nam poterant esse quæ elegerunt ipsi nolente Deo? dici potest, quod voluntas Dei erat, ut ipsi facerent voluntatem suã, iuxta illud psal. 80. *dimisti eos* (inquit deus) *secundum desideria cordis eorum, ibunt in aduentionibus suis: quod autefaciamus quod rectum est in oculis suis, est uoluntas dei beneplaciti et absoluta, de qua psal. 39. Ut facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui, et legem tuam in medio cordis mei. Et alibi David precatur. d. Doce me facere uoluntatem tuam, quia Deus meus es tu. et dominus apud Math. Non omnis (inquit) qui dicit mihi domine domine intrabit in regnum cælorum, sed qui fecerit uoluntatem patris mei qui in cælis est. Non ergo in solis uocibus, et uerborum strepitu consistit obseruantia mandatorum Dei, sed in executione et operatione illorum in corde puro, conscientia bona, et fide non ficta. Hi uerò putabãt se Deo placere et obsequium illi præbere in solis uocibus, et clamore uerborum: Ceterum Deus proponebat illis bonum, ipsi uerò eligebant malum, iuxta illud Deut. 32. *Dereliquerunt Deum factorem suum, et recesserunt à Deo salutari suo etc. Propter hoc hæc dicit dominus Deus. Ecce serui mei comedent, et uos esurietis, serui mei bibent, et uos sitietis.* Et sententia, et iussum Dei iudicium? Ecce fines, et præmia, seu retributio bonorũ, et malorũ, quia dominus amat iudicium, et non derelinquet sanctos suos, in æternum conseruabuntur. iniusti punientur et semen impiorum peribit. Et quemad-*

psalm. 80.

psal. 142. Math. 5.

Deut. 32.

Text. 3.

A modum rectè dicit Cyrillus propheta semper componit atque necessario iungit cum coronis grumnas, ut utroque modo adducat audientes, ut sentiant et faciant quæ ipsi placent: nam sicut præmia ad uirtutis desiderium incitant, sic pænæ acerbitas ad uitiositate quandoq. deterreret, et reuocat ad meliora. Artificiofissime igitur in animos uocatorũ inluit, cum præmia illis promittens, tum punitione minitans. hoc est quod dicit. *Ecce serui mei comedent, et uos esurietis.* Ponit autem (ut distincte procedamus) in tribus discrimine iter utrosque, bonos inquam & malos, uidelicet, in abundantia bonorũ temporalium: deinde in lætitia, et iocunditate animi, postremo in diuersitate nominis: dicit ergo propter hoc, idest propter aliorum promptitudinem, et alacritatem in obseruantia mandatorum meorum, hi comedent bibent, et lætabuntur: C è cõtra, uerò ob aliorũ contumaciam, et contentionem hi esurient, et sitient et perpetuò confundentur. Serui inquam, mei comedent, et uos increduli esurietis. iuxta illud psal. *Diuites egerunt, et esurierunt, inquirentes autem dominũ non deficient omni bono. Ecce serui mei bibent, et uos sitietis. Ecce serui mei lætabuntur, et uos confundemini. Tristitia cordis, et perplexitate animi numquam quiescetis, ecce serui mei læt dabunt præ exultatione cordis iuxta illud psal. 31. lætamini in domino, et exultate iusti, et gloriamini omnes recti corde, et uos clamabitis præ dolore cordis.* Et præ contritione spiritus ululabitis, et dimittetis nomen uestrum in iuramentum electis meis. Et interficiet te dominus Deus et seruos suos uocabit nomine alio. Ex prædictis cõtrositionibus uult summatim inferre sanctissimus hic uates quod iusti, et pii replebuntur omni bono, impii uerò, et reprobis afficietur omni malo. Iuxta illud Paul. Gloria, honor, et pax omni operanti bonum, ludeo primũ, et Græcorum: ita autẽ, et indignatio, tribulatio, et angustia in omnem animam hominis operantis malũ, Iudei primum, et Græci. Nec uelim existimes hoc loco temporalia bona tantũ Dei seruis esse cõferenda cũ uideamus plerũq. bonos, et iustos Deiq.

Cyril. expof.

psal. 33.

psalm. 31.

Rom. 2.

Luc. 14.

Luc. 22.

psal. 83.

Ululatus quid.

Deiq. seruos esuriem pati, & quæcunq. alia corporis incommoda; quemadmodum præsertim hoc anno summo oĩum dolore perspeximus oculis nostris Perusia, & ferè per uniuersam Italia in id ipsum nostris auribus audiuius. Sed per horum bonorum promissionis Spiritus sanctus demonstrare uoluit bona spiritualia, & beata cœli gaudia. In hoc quidem statu præsentis uitæ boni fatiantur pane uitæ, & intellectu, & aqua sapientie salutaris. hoc est agnitione ueritatis, & perceptione diuinorũ mysteriorum reficiuntur, quin & perceptione corporis, & sanguinis Domini, qui est panis ille uiuus, qui de cœlo descendit, ex quo si quis manducauerit, uiuet in æternum. In alia uerò uita, & in celesti patria uisione diuinæ essentia, & illius fruitione plenè satiabuntur, & gustabunt abundanter, ac indefinenter diuinæ bonitatis dulcedinem, quibus profecto bonis carebunt omnino, qui non quæsierunt Deum, vel quæsitum, & inuentum noluerunt apprehendere, de hoc pane dicebat Saluator. Beati qui manducant panem in regno patris mei. De hoc pane loquebatur etiam apud Luc. 22. d. ad discipulos suos. ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo. Cum postea dicit. *Serui mei læt abuntur*: nulli certè dubium, quia ibi erunt ubi non est luctus, neque clamor, & ut dixit Saluator. Gaudium uestrum nemo tollet à uobis: uos autem increduli, & puicaces filii, confundemini, & pudore uehemeter afficiemini, mœrore, ac tristitia cõfecti eritis uidentes quos uos reprobos, et infames, ac in glorios putabatis uestrum in locum successisse, & uestram uobis arripuisse benedictionem Serui mei laudabunt præ exultatione cordis, se agnoscentes non frustra Deum coluisse, & laudabunt magnificentia gloriæ sanctitatis Dei, iuxta illud ps. Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Vos autem miseri, & infelices homunculi clamabitis præ dolore cordis recogitantes quam male feceritis, quæ Deus prohibebat eligere, & applicabitis, & præ contritione spiritus ululabitis: ululatus. n.

A vt dicit glos. est vox confusa, horribilis, & incõcinna, absque vlla uerborum expressione, doloris, & angustie designans uehementiam. Et ibi maximè erit iste ululatus, cũ demersifuerint in inferno. Contritio autem spiritus non hoc loco accipienda est pro dolore ex Dei offensa ob delicta perpetrata; sed notat quandã animi abiectionem. & quasi desperationem quandam de irreparabili damno, in quod sua culpa inciderunt, & huiusmodi erit pœna, & afflicto pro commissis culpis, & magnis facinoribus perpetratis, et dimittetis nomen uestrum in iuramentum electis meis, et interficiet te Dominus Deus. Transit hoc loco uates à plurali in singularem, quæ quidem particula est aliquantulum obscura, sed antequã eam exponamus, dicamus quicquã aliud super uerbis iam expositis. Dicit. n. quidã ex ueteribus, quod eiusmodi contrarietatem penes retributionem bonorum, & malorum habemus quoque expressam à Domino apud Lucam c. 6. ubi inquit. Beati pauperes spiritũ quĩ uestrum est regnum Dei; beati qui nunc esuritis, quia saturabimini; beati qui nunc fletis, quia ridebitis: & postmodum: uobis qui saturati estis, quia esurietis, uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, et flebitis; ubi uidere est loci, & temporis uicissitudinem. Qui. n. in hoc mundo patiuntur esuriem, atque sitim, in alio sæculo saturabuntur pane cœlesti, & aqua diuinæ bonitatis, et sapientie, ut dictum est. Cõtra uerò qui in hac uita præsentia induuntur purpura, & bisso, et epulantur quotidie splendide, in alio statu esurient, & sitiet, & præ dolore cordis, & contritione spiritus ululabunt ut canes. de hoc cibo, & potu quo reficiuntur in cœlo electi Dei loquebatur etiam Saluator Matth. 5. cũ dixit. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur, & Beata Virgo conformiter huic dicto dixit etiam & ipsa. esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes Ceterum uideamus quid uelit Esaias cum dixit, de reprobis, ac damnatis: *et dimittetis nomen uestrum in iuramentum electis meis.* Textus LXX Interpretum sic habet. Relinquetis nomen uestrum in saturitatem electis meis, consului peritos quosdam Hæbreos

Contritio qd.

Luc. 14. 6.

Matth. 5.

Text. 6.

Iuramentũ dimittere.

Hæbreos super hac dictione, & audio v-
trunq. per eā significari, i. iuramentum,
& saturitatem. Si legamus iuramentū,
sensus est. quod electi mei, cum fuerint
iuraturi super aliquo dicto, & facto ma-
gni ponderis iurabūt per illud nomen,
sive numen, per quod vos miseri iurare
consecuistis, aut alioquin permillum
fuit, & sic dimittetis nomen vestrum in
iuramentum electis meis, quia scilicet
non licebit amplius vobis iurare, cū
nullius fidei, vel existimationis homini-
bus, nulla enim dabitur fides iuramen-
tis vestris. vel non licebit vobis amplius
iurare per Deum Abraham, Isaac, & Ia-
cob, quia iam dereliquistis, & abnega-
stis eum, nihil amplius vobis commu-
ne eum illis. Alius sensus est. nomen
vestrum erit aded nefandum, & detesta-
bile apud electos meos, quod non aude-
bunt vos nominare dum contigerit eos
iurare. Vel melius sic. *Dimittetis nomen*
vestrum in iuramentum, hoc pacto scili-
cet, quando quis vestrum voluerit iura-
re, & sibi ipsi aliquid impetari, sic dicit.
Si ego feci, aut fecero tale quid, aut tale,
faciat mihi Deus, id quod contigit Iu-
deis:

Vel nomen eorum erit in saturitatem ele-
ctis meis. hunc in modum, quia tam
horrenda, & execranda audiimus de Iu-
deis, & vsq. adeo abominabilia, quod
nolumus quicquam amplius audire, sa-
turati sumus, & pleni, obturabimus po-
tius aures, quam velimus de eorum fla-
gitiis, & facinoribus quicquam aliud se-
rire, & sic nomen eorum erit in saturita-
tem electis Dei.

datur alia expositio prefatis verbis,
videlicet, dimittetis nomen vestrum in
iuramentum electis meis, hoc est in bla-
sphemiam, & execrationem; sic enim
accipi solet quandoque iuramentū pro
execratione, quæ expositio non mul-
tum differt à precedenti. D. Hieronymus
vnā cum Cyrillo aliā afferunt interpre-
tationem (videlicet) dimittetis nomen
vestrum electis meis, i. gloriam, digni-
tatē, quam olim habuistis, & egregiam
nominationem, quia vocabimini popu-
lus Dei, fors Dei, & filii dilecti ipsius
Dei, omnes istę nuncupationes erunt
deinceps electis meis, ipsū quidem voca-

D. Hieron.

A buntur populus Dei, electi Dei, & here-
ditas eius, vt impleatur quod dixit Deus
aliquando per Oseam Prophetam, voca-
bo non populum meum, populum meū,
& dicā non populo meo, populus meus
es tu; neque enim putandum est (vt
ait Diuus Hieronymus) quicunq. sunt
ex Israelitis; Israel esse, nec qui semen
Abraham; omnes filii, sed hi tantum,
qui sunt ex fide Abraham, quibus dicere
solebat ipse Christus. Si effectis filii A-
brahe, opera Abraham faceretis, quare ne
velitis dicere (dicebat Ioannes Baptista
Matth. 3.) Patrem habemus Abraham;
potens est enim Deus de lapidibus istis
suscitare filios Abraham, & qua (queso)
ratione poterant isti pseudo Hæbrei di-
cere se esse filios Abraham, qui dixerunt
ligno, et lapidi (vt pater) Hierem. 2. tu
genuisti me. Qui ergo sunt ex Israele

secundum spiritum, hi verē Israel pote-
runt dici. Nolo silentio prætereire aliam
huius loci expositionem, quæ ex com-
mentario Cyrilli potest elici. Cū enim
dicit Propheta. Dimittetis nomen ve-
strum, siue relinquetis nomen vestrum
electis meis, quia scilicet nemo eorum
qui semel sunt electi, admittet nomen
superstitiosorum, nullus enim vocari pa-
rietur simulachrorū cultor impius atq.
prophanus, sed quisq. magis cupiet nun-
cupari populum sanctus, gens electa, et
regale Sacerdotium. et populus acquisi-
tionis. Nullus itaque audebit se vocari
nomine vestro, vsque adeo erit nomen
probrosus, turpe, et ignominiosū, quod
est dictū in iuramentum, i. in odium, et
maledictionem, et omnes istę expositio-
nes ferē in idem incidunt: sic videlicet,
& Iudeis non licebit amplius iurare, quia
nulla eis fides adhibebitur, vel qui iuran-
do eorū nomina haud quaquā nomina-
buntur nisi execrando, aut impetando.

Dicit postmodum. *Et interficiet te Do-*
minus Deus Nescio sanē cur fiat ista trā-
situs à plurali in singularē, et quæ nam
hic Dominus loquatur. Sed ex dictis
existimandum est sermonem dirigi ad
ipsū populum Hæbreum, de quo huc-
usque est locutus: loquitur ergo in sin-
gulari; vel quia vniuersum cæterum im-
piorum, pro vno tantum populo voluit
accipere, vt qui in vna, et eadem nauē

con-

confringuntur, et vnā, ac eandem sen-
tentiam accepturi, vel eidem damnatio-
ni obnoxij futuri sunt omnes, vel loqui-
tur in singulari, quia vnusquisque pro se
onus suum portabit. Nos igitur omnes
dicit textus, interficiet Dominus Deus
spiritu oris sui gladio, & fame morien-
tur, & erunt in maledictionem, & oppro-
brium cunctis gentibus, vt præd. Hier.
d. In gladio, & fame morientur, & erunt
in iurandum, in miraculum, maledi-
ctionem, & opprobrium, & seruos tuos
vocabit nomine alio, in quo quidem, di-
cit textus,
qui benedictus est super terram, benedic-
tur in Deo, amen, & qui iurat in terra, iura-
bit in Deo, amen.

Iurare in
Deo Amen.

In quo scilicet nomine, qui benedi-
ctus est super terram, idest qui felix,
& fortunatus erit, & benedictionibus
repletus, aut etiam qui benedicit, & be-
ne sibi & aliis super terram præcatur,
benedictur in Deo, Amen. hoc est, & erit
benedictus, quia dixit quodcunq. pete-
ritis patre in nomine meo dabit vobis:
qui enim promittit, est Deus verus, & ve-
rax, fidelis, & contans in omnibus ver-
bis suis, & sactus in omnibus operibus
suis, & vsque adeo potens, q̄ potest faci-
le, quod promittit præstare, contingit n.
frequenter quod petimus non accipere,
eo quod male petamus, sicut dixit ipse
Iacob cap. 4. Vel qui baptizatus est in no-
mine Domini, dum fuerit baptizatus, be-
nedicetur in Deo Amen. i. benedictioni-
bus replebitur, & locupletabitur. Sic et,
qui iurat in terra, iurabit in Deo, Amen.
si quis enim in hoc mundo visibili iura-
bit in Deo, iuramentum suum erit effi-
cax, & validū, quia scilicet iurabit in eo,
& per eum, qui est summa veritas, & falli
nō potest, nec fallere, & sic iurabit in Deo,
Amen. Cum n. hoc nomen in quo no-
minamur, vel à quo sumimus denomi-
nationē Christus Dominus a quo Chri-
stiani dicimur, & nuncupamur (Antio-
chiæ n. primum Christiani fuimus nun-
cupati, cum inq̄ istud nomen a quo be-
nedicimur, vel aliquod bonū petimus,
aut per quem iuramus. Dei nomen vsur-
pare consueuerimus, necessario colligi-
tur Christum esse verum deum: quare
cum petimus aliquid nomine Christi, si-

A uē per Christum, vt quando dicimus itā
me Christus adiuuet vel ita me Christus
amet, semper in his locutionibus Deum
intelligimus. hoc significauit Apostolus
2. Cor. 1. cum dixit. Quotquot n. pro-
missiones Dei sunt, in illo est, ideo & per
ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.
Hæc autem dictio (amen) nō solum est
nota, & signum optantis apud Hæbreos,
vt dicunt aliqui in ea lingua periti, verū
& assentis, & confirmantis. Hanc par-
ticulam planius exponunt aliqui, dicen-
tes: quod quando fuerit Christi Euan-
gelium plenē diuulgatum, non per Io-
uem aut Mineruam, aut per aliquem
huiusmodi falso nuncupatorum Deo-
rum, sed per Christum, vel in nomi-
ne Christi iurabunt. Huius expositio-
nis est etiam D. Hieronym. qui ex aliis
etiam locis Christum Iesum esse verum
Deum faciliē probat aduersus Arrianos.
Sed modo non est nobis curæ hoc veris-
simū, & sanctissimū dogma aliis te-
stimonij comprobare. Hilarius enim
subtiliter admodū, & efficaciter aduer-
sus eosdem Hæreticos lib. 5. de Trin.
probat Christum esse Deum, verum De-
um, & non alium Deum, præter ipsum
Deum, qui est Pater. licet sit alia perso-
na præter ipsum. Cyrillus etiam hanc
eandem partem exponens dicit. Illud
nomē quo nos deinceps nominari oport-
tebit, est nomen sanctum, gloriosum,
& benedictum, quod nos benedicere
semper, & laudibus esse conuenit. &
si qua fuerit necessitas iuramentum ad-
hibere, fas erit iurare per Deum verum,
& non per alium quempiam, vt faciebāt
Gentiles. Sic enim Dominus præcepit
per Moysen d. Dominum Deum tuum
adorabis, & illi soli seruias, & per nomē
eius iurabis. Cum autem quis iurat per
Christum, nulli dubium, quod iurat per
Deum amen, idest per Deum verum, per
Deum approbantem, & ratū habentem
quod iuratur. propterea magnum est
piaculum, & grauissimum est peccatum
peierare, vt aliās dicemus.

Sequitur textus. *Vocabit seruos suos no-*
mine alio. Et textus LXX. habet nomine
nouo, quia s. non amplius populus Dei
electus, vocabit Iacob, Iudas, Ephraim
& similia; quemadmodum, & supra di-
ctum

Amen quid
significet.Notat qui
dā postilla-
tor moder-
nus admo-
dū ingenio-
sus quod in
vet. test. in-
quā Deo ad-
diurista di-
ctio. Amen.
sed tantum
in nouo.
Hilarius
lib. 5. de
Trin.

Deut. 6.

Autum est. Nec mirum quod vocabitur Dei populus nouo quoddam nomine, i. populus Christianus, quia reliqua omnia facta sunt in Christo noua, cultus, vita, & legis latio: non enim iam amplius umbris, & figuris inutilibus occupamur, & adhaerescimus, sed Deo qui supra omnes est in spiritu, & veritate cultum praestamus, & venerationem; neque Scribarum & Pharisaeorum viam ingredimur, literarum vetustatem summo habentisque in praecio, sed in nouitate vitae Euangelice ad Christum properamus. & nomine eius velut corona quadam insigniti, Christiani dicimur, & nuncupamur. De hoc nomine nouo vid. Hilarium, lib. 5. de Trinitate, qui non aliud esse nomen istud asserit, nisi nouam professionem. Et mox sequitur. *Quia obliuioni tradita sunt angustiae priores, & quia absconditae sunt ab oculis nostris.* Arbitror per haec verba reddi causam paulo ante dictorum, cur scilicet serui domini laetari debeant, & exultare in Domino, & consequenter alio nomine vocari, quam in veteri lege, & eo tempore, quo vigeabant duodecim ille tribus; & inquit, hoc (supl.) fieri debet, quia priores angustiae, hoc est laquei, & ligamen legis, & illarum ceremoniarum, quibus grauiter olim premebantur, obliuioni sunt traditae, non ita quidem quod illarum memoria omnino desierit, sed quia succedentibus leuioribus mandatis, & praestantiore cultu, priores ille ceremoniae sunt oblitteratae, & ideo non congruebat ulteriore de eis considerationem haberi; quandoquidem (vt dicit D. Hieron.) malum quoddam & cruciatum est animae praeteritorum malorum recordatio; sicut et rerum irrecuperabilium summa felicitas est obliuio, quemadmodum etiam mihi inter loquendum dixit. fel. recor. Vrbani VII. dum esset in minoribus. Sic etiam Deus per hunc eundem Prophetam dixit cap. 54. ad Ecclesiam gentium ad mulierem illam sterilem, & pauperulam. Confusionis adolescentiae tuae obliuisceris, & opprobrii uiduitatis tuae non amplius recordaberis. At Cyrillus à quo non dissentit D. Hieron. arbitratur has angustias fore cum Demonom peruersae tyrannidi subsistebant; iubebantur enim infelices populi, non

Sententia
pulchra.

A oues, & boues, illis immolare, sed filios, & filias, vt Deut. 32. Immolauerunt filios suos, & filias suas demoniis; & Diis quos ignorabant, quorum tanta erat multitudo, quod non facile possent numerari, & quos adorare cogebantur, de quorum quidem numero, & multitudine, vide Diuum Aug. in prioribus libris de ciuitate Dei. & Mar. Varronem. Probabile est etiam (inquit Cyrill.) grauem admodum, & intollerabilem fuisse illorum demonum cultum, & seruitutem, qui cum sint fortissimi, & potentissimi, quorum potestati, nulla quae est super terram potestas, & fortitudo potest comparari, suos cultores frequenter opprimebant, & trucidabant. est enim demon perpetuus, & implacabilis humani generis hostis: quippe qui semper circuit quaerens quem deuoret. Letari ergo, & exultare eos oportebat. & prioris angustiae penitus obliuisci, & huius causam reddit ipse Deus. d. **C** *Ecce enim ego creo caelos novos, & terram* Text. 7. *nouam: & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor.* id quod antea dixit. *Priores angustiae absconditae sunt ab oculis nostris, q. d. futurus est alius mundus, & alia viuendi ratio, alius status in quo longè feliciores, & angustiores quàm prius erunt homines, vt potè non tot laqueis, & vinculis legalibus attriti, & cōstricti, D. Hier. vna cum plerisque existimat hoc uaticinium de tempore consummationis saeculi fore intelligendum, in quo caelum nouum, & terram nouam constituendam esse praedicatur, vt etiam habetur Apoc. 21. vbi dicit, & uidi caelum nouum & terram nouam, primum enim caelum, & prima terra abiit, & mare iam non est. At ipse Hier. hoc in loco quem nunc exponimus dicit. Nequaquam esse credendum quod substantia huius mundi penitus tollatur, sed in melius commutabitur, quo pacto uideretur quasi tolli, & destrui, sed reuera ita contingit, sicut quoniam quis è puero euadit adolescens. tunc pueritia uidebitur tolli, & auferri, sed illa aetas, illa facies, & figura tollitur, non substantia pueri, quo pacto dixit etiam Porph. in suis predicabilibus quod sortes senex differt à se ipso puero; & hoc quidem docuit Apostolus cum dixit. Praeterit figura huius mundi; figura dixit, non substantia.*

D. Hieron.

Apoc. 21.

Caelum nouum & terram nouam quae stantia. Et quanquam ista expositio, vel iste verborum sensus non sit reprobandum, mihi tamen magis in hac parte aliorum sententia satisfacit, ut per caelum nouum, & terram nouam, quae se Dominus asserit esse creaturum, intelligamus nouae legis, & noui regni dispositionem, & constitutionem futuram post Christi aduentum: tunc enim profectò nouum erit caelum, et noua terra, et alia viuendi ratio; non amplius in tenebris homines delitescunt, non erunt subiecti tot legibus, edictis, statutis, et hominum traditionibus; & denique non tanquam serui sub lege, sed sicut liberi erunt sub gratia constituti, erit inquam alius cultus, alius ritus, et alius obsecrandi modus, alia itidem ratio, expiationis, & sanctificationis: sicut etiam alius erit populus, de quo loquens David inquit. **Psal. 101.** Populus qui creabitur laudabit Dominum. Dicit D. Thom. quod erit caelum nouum, & terra noua, de caelo quidem, noua erunt auxilia, de terra uero, noua conferentur beneficia. Et ut breuiter dicam. Per hoc caelum nouum, & nouam terram nihil aliud, quam regnum Christi, quod est multò praestantius, & gloriosius, quàm sit iste mundus uisibilis, intelligendum nobis est; in hoc enim regno Christi, praeter verum Dei cultum, praeter euangelium, praeter alia praeccepta, & documenta, quae nobis exhibentur, & praeter salutaria sacramenta quae nobis conferuntur, uiget sanctitas Apostolorum constantia, & fortitudo martyrum, dignitas, & auctoritas Sacerdotum, & Confessorum, Castitas, & Continentia Virginum, quae omnia sunt longè praestantiora, & excellentiora cunctis mirabilibus mundi, & astris caeli, sicut etiam cantat Ecclesia, de Cruce in qua pependit Christus Dominus noster, dum inquit. O crux splendens cunctis astris mundi. Et in plerisque aliis locis sanctarum scripturarum iusti comparantur Soli, Lunae, et stellis, quamquam sint longè pulchriores, & praestantiores. Fulgebunt iusti sicut Sol in conspectu dei; quasi siella matutina in medio nebulae, quasi Luna plena in diebus suis lucet; sic itaque per caelum nouum, et terram nouam intelligere debemus Christi regnum spirituale, et

A aeternum. Haec ipsa uerba memini, mihi olim cum anno 1570. uniuersi ordinis Augustiniani cura esset credita. imprudenter fortasse, et propriis uiribus plus nimio fidenti, coram patribus excidisse: Sperabam enim Deo adiuuante fore, et quae paululum collapsa fuerant restituerem, multaque praeterea uitalia constituerem (ita ut uideri) facile possem, caelum nouum, et terram nouam, quod ait Propheta, effecisse quaedam tamè me praestitisse, arbitror, conatus certè sum, plura et aggressus essem, nisi me in medio cursu, partim temporum iniuria, partim aliorum consilia, et quorundam consilia desistere coegissent, sed prosequamur expositionem textus. Per caelum ergo nouum, et terram nouam non ipsius orbis noua constitutio, sed aliquid alterius rei in aliam formam, seu figuram commutatio, siue de bono statu in meliorem, siue de bono in deteriore transmutatio indicatur, quemadmodum continget in consumatione saeculi, quod corpora caelestia, et elementa innouabuntur, non quantum ad substantiam, sed quantum ad claritatem, et decorum, et corpora damnatorum de malo in deteriorem transferentur. dicit deinde Deus per Prophetam. *Et non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor, q. d. non solum angustiae, calamitates, et erumnae quas passus fuerint non erunt in memoria, sed quae cunq; bona, ac delectabilia huius mundi collata bonis, et gratis in regno Christi possidendis, erunt longe minora, et uiliora, quam existimari possint, et propterea non erunt amplius in memoria, neque super cor ascendent, i. non cadent sub appetitum neque in desiderio erunt. Qui enim gustauerit bona caelestia, haec omnia terrena paruifaciet, ut opes, honores ac dignitates, & quae cunq; huius saeculi delicias, ac uoluptates. Sed gaudebitis inquit, & exultabitis usque in sempiternum in his quae ego creo, hoc est in hac noua dispositione quam paro in creando, & constituendo nouum orbem. gaudebitis inquam, & exultabitis, hoc est indies magis gaudebitis, & ueterum bonorum facile obliuiscimini. D. Thom. gaudebitis inquit, & exultabitis, id est uehementer gaudebitis, &*

tis, & incredibili, & sempiterno gaudio letabimini, ut vnâ cum Paulo Apostolo quæ retro sunt, & quæ iam præterierunt obliuiscetes ad anteriora vos ipsos extendatis. Particula illa *vsque in sempiternum* designat hunc amorem, & appetitum bonorum inuisibilium nunquam defuturum, quia cum Deus sit fons, & pelagus indeficiens, quo magis eo fruimur tanto magis appetimus. Et cum de Ierusalem superius Propheta fuerit locutus, & in persona populi fuerit præcatus Deum, ne perpetuo vellet aduersus illam indignari, nunc respondet & inquit. Non solum supp. cresco cælum nouum, & terram nouam & vos electi mei gaudebitis, & exultabitis vsque in sempiternum in his quæ ego creo, verum etiam gaudebitis, & exultabitis, quia ecce, ego creo Ierusalem, exultationem, & populum eius gaudium: Nec solum creo Ierusalem exultationem, &c. sed & ego (dicit deus) exultabo in Ierusalem, & gaudebo in populo meo, & non audietur in eo vltra vox fletus, & vox clamoris: Dicitur creare Ierusalem exultationem, ut sit tota iubilatio, & exultatio, & populum eius similiter totum gaudium, & exultationem, q. d. Nihil erit ibi trisite & luctuosum, lætitia sempiterna erit super capita eorum gaudium & exultationem obtinebunt. Hæc Ierusalem, quam nuper, vel potius ab æterno dicitur Deus creare, ea est, de qua loquitur Ioan. 22. Ierusalem reuelationum, vbi dicit. Ego Ioannes vidi sanctam civitatem Ierusalem nouam descendente m de cælo, per quam cælestis patria, in qua verè est perpetuum gaudium, & exultatio intelligi potest, vbi Deus gaudet cum Angelis, letatur cum Archangelis, exultat, & iubilat cum sanctis animabus: vbi non audietur vltra vox fletus, & vox clamoris, quia absterget Deus omnem lacrymam. Exultabunt sancti in gloria, & letabuntur in cubilibus suis. Possumus etiam per hanc nouam Ierusalem (ut diximus à principio) intelligere Ecclesiam sanctam, Catholicam, & Apostolicam dum sumus in hoc statu. in qua tamen aliquando fit fletus & clamor, nihilominus eum recta est conscientia: neq. inest quicquam, quo contristari, & dolere debeatur,

A mus parum cõfert, aut valde medicum ad excludendum gaudium, & exultationem, qua ob Dei gratiam gaudere possumus, & iubilare. Dixit enim Christus gaudium vestrum nemo tollet à vobis. & David ps. 67. Iusti epulentur, & exultent, &c. Et alibi. Exultent iusti in Dño, & delectentur in lætitia, ut vere quidem dixit Salomō Prou. 15. Secura mēs quasi iuge conuiuuium. et alibi legitur. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ. Et quanquam nos dum sumus in gratia, vel cor nostrum non reprehendit nos, ac proinde nihil est, quo tristari debeamus; verumtamen si fratrem nostrum viderimus contristari, mestum esse, ac dolere, compatiendum nobis est, & nihil operis, aut opere prætermittēdū, quo illum cõsolemur, & ex omni tribulatione eripere studeamus. Dicit enim D. Greg. in lib. mor. Nullus quippe perfectus est. qui inter proximorum mala, patiens non est. Sicut etiam monebat Apostolus. d. Alter alterius onera portate, qui enim æquanimitèr aliera mala nō tollerant, ipse sibi per impatientiam testis est, quia à boni plenitudine longe distat. Abel quippè esse reuult, quem Cain malitia non exercet. Et particulam illam, non audietur in eo vltra vox fletus, & vox clamoris, in eo videlicet populo graui, & electo vltra, quæ dicitio non superflue est posita. dicit. n. **C**yrillus. Non audietur vltra velut (scilicet) accidere solebat in Iudaismo, vbi pauperes opprimebantur, viri probi, & sapientes habebantur contemptui, nequillus erat locus iustitiae, ac postmodum nullus erit iniuria affectus, neq. sine causa oppressus: Nulla erit vox clamoris, ut monebat Apostolus ad Eph. 4. d. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia. Estote autem inuicem benigni: misericordes, donates inuicem sicut, et Deus in Christo donauit nobis. Aut etiā dicas q̄ in populo Dei, & inter seruos eius non audietur vltra vox fletus, & vox clamoris, q̄ serui Dei, tamen multa patiuntur, & fletus, & clamoris iustas habeant causas, tamen ob amorem Christi patienter omnia sustineant, imo in tormentis oblectantur,

tur, & gaudebunt, veluti Beatus Laurentius, quidam in craticula superpositus vreretur dixit ad impiissimum Tyrannum, verte & mādūca, nam carbones hī nō dolorem, sed refrigerium mihi præstant; sic, et de pleriq. aliis sanctis martyribus, & gloriosis virginibus testimonia clarissima possumus hoc loco in medium afferre; quæ autem hucusque diximus non solum de ecclesia triumphante, & de beatis animabus cū Christo regnantibus, sed & de ecclesia præsentī, idest de his, qui in agone huius sæculi contendunt, ut incorruptibilem coronam accipiant intelligi possunt.

Sequitur textus, *et quid est difficillimus*, (ut rectè dicit Cyrilius) qui asserit p̄fundam esse hanc considerationē, & obscuram admodum huius prophetiæ nobis propositæ intelligentiam; id quod ego maximè sum expertus, tū ob varias horum verborum editiones, tū ob varias, & longè diuersas interpretū expositiones. Certum est tamē Prophetam, quod iam inceperat prosequi enarrare, videlicet, immunitates, et priuilegia noui orbis, i. orbis Christiani, illius (inquā) orbis, in quo Christus regnat, & plerique, oēs eiusmodi immunitates ad regnum tantum cæleste existimant esse referendas: nonnulli uerò ad regnum hoc terrenum, terrenum (inquam) in quo non habitare oportet, & commorari, dum peregrinamur a Deo, & ambulamus per speciem in enigmate, quod quidem regnum, hoc est præsens Ecclesia vocatur etiam a Christo Domino regnum cælorum. Nos uerò adducemus expositiones aliorum aptantes uerba præsentis textus quoad fieri potest ad ecclesiam utroque modo acceptam: postmodum nos afferemus expositionem illam, in qua enucleada, & expiscanda multū insudauimus, ut uerbis præcedentibus, & consequentibus conformem redderemus: hæc sunt uerba. *Non erit ibi amplius infans dierum, & senex qui non impleat dies suos, quoniam puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit*: Planus literæ sensus, meo quidem iudicio talis est, q̄ s. in regno Christi gratiofo, & amabili nulli fiet iniuria, erit quisque sua sorte contentus,

non erit amplius infans dierum, idest quique perficiet cursum, & periodum ætatis suæ, nullus erit ibi immaturus et præcox, & nullus erit senex qui non impleat dies suos, & huius rei argumentum est, quod puer centum annorum morietur, et si in spatio tot annorum fuerit peccator maledictus erit, omnes (inquam) maledicent ei, blasphemabunt, & uelut execrabilem habebunt, & quoniam reuera ista non apparent inter mortales dum hic uiuimus, q̄ scilicet quisq. compleat cursum suæ grætiæ, nec ut plurimum reperitur q̄ sit sua sorte contentus, ideo oportet aliò horum uerborum sensum referre. Dicunt igitur aliqui, quod Propheta tuboscure loquitur, & sensus est horum uerborum quod ibi, i. in cælesti patria, in qua dixit non audiendam esse ulterius uocem fletus, et uocem clamoris, neque amplius erit infans dierum, & senex qui non impleat dies suos, quod in cælesti, et superna Ierusalem, quæ est ciuitas Dei uiuentis nō erit amplius infans dierum, quia s. nulla erit diuersitas, statuum, siue ætatum sed omnes trāsferemur, ac resurgemus in uirum perfectum, in quo Christus regnat, & plerique, oēs eiusmodi immunitates ad regnum tantum cæleste existimant esse referendas: nonnulli uerò ad regnum hoc terrenum, terrenum (inquam) in quo non habitare oportet, & commorari, dum peregrinamur a Deo, & ambulamus per speciem in enigmate, quod quidem regnum, hoc est præsens Ecclesia vocatur etiam a Christo Domino regnum cælorum. Nos uerò adducemus expositiones aliorum aptantes uerba præsentis textus quoad fieri potest ad ecclesiam utroque modo acceptam: postmodum nos afferemus expositionem illam, in qua enucleada, & expiscanda multū insudauimus, ut uerbis præcedentibus, & consequentibus conformem redderemus: hæc sunt uerba. *Non erit ibi amplius infans dierum, & senex qui non impleat dies suos, quoniam puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit*: Planus literæ sensus, meo quidem iudicio talis est, q̄ s. in regno Christi gratiofo, & amabili nulli fiet iniuria, erit quisque sua sorte contentus,

4. Eph.

Apo. c. 20.

q̄ ipse

ipse uidit magnos, et pusillos. dicit D. quod illa diuersitas ætatis, aut quantitatis non indicat differentiam statuum, sed differentiam meritorum; paruuli .n. dicuntur qui minora, & pauciora bonasunt operati; magni uero, qui longè maiora. Vel secundum D. Hier. paruuli dicuntur, qui sunt digni misericordia, ut qui ex ignorantia, aut fragilitate aliquid mali perpetrarunt; magni uero, qui sunt potentes, qui etiam potenter tormenta patientur, quoniam fiet iudicium sine misericordia, his qui non fecerunt misericordiam. Nicolaus de Lyra uult per infantem hoc loco intelligi eum hominem in quo nec scientia, nec uirtus, nec aliquid bonum opus extiterit, per senem autem, in quo multa sunt merita. Cum ergo dicit textus, *in illa sancta ciuitate non reperiri infantem dierum, nec senem, qui non impleat dies suos*, uult innuere quod ibi non erit defectus ullus nec scientiæ, nec uirtutis, sed ibi erunt omnia bona. Hugo sic exponit. Non erit ibi infans dierum, idest non erit qui uitam puerilem semper duxerit, & non apprehenderit que uerè bona, & iusta sunt. Nec erit senex qui non impleat dies suos, idest qui totam uitam suam non egerit prudenter, ac sapienter, sicut legitur de Abraham Gen. 25. qui mortuus est in senectute bona, perfecteque ætatis, & plenus dierum. Cui uero subdit, *quod puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit*, difficile admodum potest aptari Ecclesiæ triumphanti, dicit tamen D. Hier. per ea uerba designari, quod in illa cœlesti patria nulli deerunt annorum spatia, nec supererunt, & alio nondum solidas habente vires alius non desinet esse quod fuerit. & decrepita ætate marcescat; Perueniuntque omnes ad centenarium numerum, qui numerus est Symbolum, & signum perfectionis, ut ait Aug. to. 2. Epist. 89. Multipliciter .n. in sacris litteris tam ueteris, quam noui testamenti commendatur, & celebratur iste numerus. legimus .n. Gen. 21. quod Abraham centenarius natus est filius Isaac, præterea Matth. 19. pollicetur Christus his qui relinquunt omnia propter ipsum centuplum accipere, & uitam æternam possiduros, & Luc. 8. dicit idem Christus

Dominus, quod semen cadens in terram bonam pro uerrima fruge affert fructum centesimum: Numerus itaque centenarius est numerus indicans perfectionem. Cum ergo dicitur in textu. Puer centum annorum morietur, idest non prius morietur, quam fuerit adeptus perfectionem. Alii secus dicunt, quod in cœlesti patria nullus erit infans dierum, i. nullus erit qui habeat modicum tempus, & qui uixerit paucos dies, quoniam etiam multi in infantia fuerint de hac uita sublati, cum tamen peruenerint ad cœlestem patriam feliciter obierunt dies suos, ut Sap. 4. Consumatus in breui, expleuit tempora multa. Et dicit infans dierum, qui habeat paucos dies, ad differentiam infantie dicte secundum metaphoram, aut secundum alios modos, ut est illud, usque quod paruuli diligunt infantiam. Hæc quidem omnia, possunt utrunque cœlesti patriæ (ut diximus) accommodari; sed qua ratione id quod sequitur, *peccator centum annorum maledictus erit*, nulla quidem ratione (dicat alij quicquid uelint) ad cœlestem patriam potest aptari, nisi dicamus quod una erit ætas cunctorum, & sanctus, & peccator erunt perfecte ætatis, nec inter se uariabunt tempore, sed alius ad præmia, alius ad supplicia pertrahetur, non ideo tamen ex textu habetur, quod neque puer, neque peccator referantur ad cœlestem patriam. Propterea dicunt alij, quod per puerum centum annorum, & per peccatorem centum annorum intelliguntur ij, qui paruuli extimant futuram uitam, neque desunt multum solliciti, qui tamen se satisfacisse putant, & aliquid magni se assecutos esse existimant, si diuturnam, & longeuam uitam duxerint. propterea id fuit adiectum ad insinuandum, qui nam sint illi qui à cœlesti patria sunt excludendi tanquam ea parum, aut nihil digni, & propterea inquit *Puer centum annorum morietur, & peccator isidem centum annorum maledictus erit*, quod uiuat quis quam diu uiuere cupit, mori tamen eum oportet. Similiter explicat quis quantum uelit, & quando uelit, mori tamen necesse est: & maledictus erit, & hac ratione possumus asserere, quod totus iste uerborum contextus potest anagogicè referri ad cœlestem patriam

Sap. 4

riam. Iudæi autem (ut refert Diuus Hier.) longè secus hæc interpretantur; existimant enim quod post mille annos futurum est hoc regnum Christi temporale, & quod homines illius temporis longo tempore uitam degent, & qui centum annis uixerint, paruo admodum tempore uixisse dicantur, & sit uelut tempus infantia; peccatores uero inter eos centesimo quoque anno morientur, ne uide licet paratis opibus perfruant, quorum opinio est adeo fatua, ut pudeat eam refellere. Est alia expositio sententia, quod uerba huius textus præsumpta ad Ecclesiam potius militantem, quam ad triumphantem debeant referri. Ut scilicet dicamus, quod in regno Christi, & in populo Dei, in Ecclesia fidelium non erit amplius infans dierum, & senex qui non impleat dies suos, &c. nullus inquam erit infans qui scilicet tam breui tempore uitam ducat, ut scire non possit quid eum pro acquisitione regni cœlesti face-re oporteat, qui quidem infans, licet non possint per ætatem scire quæ oporteat ad salutem, in fide tamen parentum possunt in his proficere: neque est quis adeo puer qui non possit attingere annum centesimum idest qui non possit ad eam perfectionem descriptam peruenire per numerum centenarium, ut non possit habere locum in regno Christi, & in ecclesia: at si quis tantum uixerit, ut quæ expediunt possit scire, & facere, et non facit maledictus erit: iuxta illud Saluatoris Lucæ 12. Seruus qui scit uoluntatem Domini sui, et non facit eam, plagis uapulabit multis; qui uero nescit, et fecerit digna, plagis uapulabit paucis. Vnde colligunt isti Doctores, quod qui per ignorantiam, & fragilitatem peccant, sunt excusabiles, & digni misericordia: qui uero secus, minime. & asserunt exemplum, de his qui traduntur ad supplicium: manque, si quis ob ignorantiam, aut fragilitatem aliquo facinore perpetrato ad supplicium ducatur, uel ab ecclesia eiiciatur, dignus erit miseratione: contra uero, si quis ex malitia, uel concepto dolo ob aliquod flagitium perpetratum pena capitali puniatur, nullus ferè ei compati, et condolere consuecit; ut autem breuiter, ac

Luc. 12.

resolute omissis tot ambagibus rem absoluamus; dicimus per hæc uerba Esaiam prosequi narranto excellentiam, et prærogatiuam præsentis Ecclesiæ per Christum institutæ, & creatæ, & inquit. *Quod ibi non erit ultra infans dierum*, homo scilicet qui ignorat, quæ sint principia, et fundamenta nostræ salutis; quiq. etiam non sciat ea, quæ pro salute consequenda, facere oportet; Procopius per infantem dierum intelligit populū Gentilem: sed non uideo qua ratione possit aptari, neque etiam erit senex, qui non impleat dies suos, idest non deerit uir probus, et maturus, qui non exequatur munus suum, et non studeat bonis operibus abundare, et attingere scopum, et finem uitæ suæ. Quod autem ibi non sit futurus infans, probatur, quia ut ipse inquit.

Puer centum annorum morietur: Quare si puer, et infans post centum annos uitæ suæ est moriturus, non ergo in Ecclesia, et in regno Christi dicitur infans dierum. Verum est tamen, quod si quis in hac ciuitate Sancta Ierusalem deuo creatus, et institutus toto tempore uitæ suæ scelestam uitam ducat, nunquam uel resipiscat, quantum per multum tempus uixerit, etiam usque ad annos Mathusalem, morietur, morte inquam æterna, et maledictus erit; adeo quod uitæ longeuitas in detrimentum potius est illi, et in cumulum, uel augmentum damnationis. quam in beneficium, et suffragium aliquod salutis: Vnde possumus colligere id quod sæpè aliàs diximus, præsentem Ecclesiam ex bonis, & malis fore constitutam, uelut lagenam missam in mare ex omni genere piscium congregatam, hoc autem discrimen inter bonos, et malos, latè patebit in consumatione sæculi; ubi etiam nulla erit distinctio senis, et pueri. Ego autem sum puer septuagintaquinque annorum, et nondum perueni ad numerum usque centenarium, i. nondum sum assecutus, quæ per numerum centenarium designatur perfectionem: ac bene cupio, et Dei gratia adiutus spero, aspiro, et uehementer anheo ad ipsam æternitatem præcor omninè clementiam tuam Deus meus, ne me tollas de hoc mundo

Iac. 2.

Numerus centenarius in sacris litteris commendatur. Gen. 21. Matth. 19.

Luc. 8.

S. mundo

naundo priusquam aliqua ex parte numerum istum attingam, nec me adhuc puerum septuagintaquinque annorum permittas ex hac vita decedere, & cum Dauide præcor, ne derelinquas me in tempore senectutis, cum defecerit virtus mea ne derelinquas me; potest etiam dictum illud exponi de præsentis ecclesiæ; quemadmodum dicebamus de celesti patria, quod quemadmodum ibi non dicitur esse infans, nec senex, qui non impleat dies suos, quia scilicet omnes erunt perfecti, & nihil erit immaturum, & imperfectum, sic & in uocatione per Christum, & temporibus sui aduentus, puer & senex inter se non differunt, & quemadmodum dicit Apostolus ad Galath. In Christo Iesu non est Iudæus, neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus, neque femina, omnes sunt unum in Christo Iesu. Cyrillus autem ita exponit iuxta textum LXX. Interpretum. Ibi non erit infans dierum, &c. Omnes erunt perfecti, & puer idest gentilis erit centum annorum, idest perfectus, & mente canus, & ad spiritualis ætatis summum gradum attingens: & sic potest intelligi dictum Procopii: peccator verò centum annorum maledictus erit, idest Iudæus, qui perfectè obseruauerit legem, & fuerit assecutus omnem legis iustitiam, si non fuerit iustificatus per fidem Christi, maledictus erit: id ipsum dicere possumus de quocunq; homine, qui perfecit omne opus bonum, & non fuerit consecutus iustitiam, quæ est per fidem Christi, maledictioni erit obnoxius; id quod testimonio Pauli Apostoli confirmatur 1. ad Corinth. cap. decimotertio, ubi inquit præter cetera bona opera, quæ enarrat, si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quidam alii iniuniores, sic exponunt. Puer centum annorum si peccauerit, morietur, & maledictus erit, idest si in peccatis consenuerit, & impudens, ac contumax fuerit, morietur. ab ecclesiâ damnabitur, & reicietur, & maledictus: ac execrabilis apud omnes erit. Vnde colligunt (quemadmodum nos supra diximus) peccata quæ per ignorantiam, & fragilitatem commit-

tuntur facile condonari, quæ verò ex malitia, & effreni pertinacia committuntur, non ita facile veniam consequuntur. Sic mihi videtur exponendus locus iste, si quis alias uelit afferre, aut admittere expositiones, non renuo. vnusquisq; in suo sensu abundet. Greg. 17. mor. sic dicit. Puer centum annorum, &c. Vita pueri sic in longum trahitur, ut à factis puerilibus corrigatur, & retrahatur: At si à peccato temporis longinquitate non compescitur, hæc ipsa vitæ longinquitas quam per misericordiam accepit ad cumulū maledictionis accrescit. Vnde volunt aliqui (moraliter loquendo) quod per pæros, & infantes intelligantur omnes scelerati, per senex verò homines maturi probi, & integri: Et sequitur in textu, ubi ponit Esaias aliud priuilegium, vel excellentiam præclaræ huius, & nobilissimæ ciuitatis, & inquit. *Edificabunt domos, & habitabunt in eis, & plantabunt vineas, & comedent fructus earum, & reliqua vsque in finem.* Edificabunt (inquit) domos idest Ecclesias, & habitabunt in eis, quia scilicet nullus eos impedit, aut ex illis eijciat, ut prædixit David Psalm 69. d. Deus saluam faciet Syon, & edificabuntur ciuitates Iudæ. Per domos Diuus Hieronymus, intelligit etiam virtutes, vel mansiones in cælo, nullus eos impedit, ut fuit à principio nascentis Ecclesiæ; ubi Principes, et reges gentium impediabant Apostolos, et alios, ne ecclesias construerent, quanquam D. Paul. Dei fretus auxilio multas vbique gentium erexit Ecclesias, sicut ipse dixit. instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum suppl. mihi incumbit, & me plurimum premit. 2. Cor. 11. Plantabunt vineas, i. doctrinam, & fidem Christi, & veri Dei cognitionem, & comedent fructus earum, iuxta illud Prophete. Labores manuum tuarum quia manducabis. comedent fructus earum, idest incredibilem de conuersione gentium suscipient consolationem. *Non edificabunt, & alius habitabit;* quemadmodum olim contigit populo Israelis, qui edificauit domos, et alienigenæ habitauerunt in illis, id quod maximè contigit post Christi passionem. ubi non solum

solum domos, sed vniuersas vrbes Iudææ, & omnem eorum substantiam diripuerunt extranei: deinde *non plantabunt arbores supp. & vineas, & alius comedet fructus earum.* Ut etiam prædictū fuit Michæ 4. Requiescit vnusquisque sub vinea sua, & sub ficu sua, & non erit, qui exterrear. Et præterea. *Secundū dies ligni erunt dies populi mei, & opera manuum eorum inueterabunt electi mei.* Secundum dies ligni, i. vsque adeo eorum vita erit diuturna, & longeva, ut sunt dies ligni, idest quor diebus, & annis arbores, & ligna viuunt, nisi comburantur, & præ nimia vetustate decidant, & corruptantur, tot vitæ spatia populus meus habebit. Potuisset Esaias longirudinem vitæ seruatorum Dei assimilare lapidibus, quæ longè diutius quàm arbores perdurant: verum arboribus potius, quam lapidibus voluit comparare: quia arbores sunt lapidibus pulchriores, & germinat aliquando flores, & fructus. Et præterea arbores viuunt vita vegetatiua; lapides verò minimè. Et quoniam tex. 72. habet secundum dies ligni vitæ, erunt dies populi mei, ideo ligno potius quàm lapidibus voluit comparare. Vel forte per lignum vitæ hoc loco cuius diurnitati voluit conferre longitudinē vitæ seruatorum Dei, intellexit lignum illud vitæ in medio paradisi constitutum, quod designat vitam gratiæ, quæ est vita æterna. Aut etiam per lignum vitæ intelligas lignum illud pretiosum sanctissimæ Crucis, in qua Redemptor noster pependit; ita ut quādiū durabit virtus, & potentia huius Sanctissimæ Crucis, durabit vita eorum, qui fuerint de populo Dei, & electi eius. Si quis dixerit, quod fieri potest, ut electi qui sunt in presenti ecclesiâ æternam viuunt: Respondeo eos æternam viuere vita gratiæ, quæ in hac vita corporali exordium sumit, & in futura nullum habet finem: Nec solum diuturni erunt, & æterni, vitæ populi mei dies, sed opera manuum eorum non ueterascunt, i. non citò consumuntur, non citò peribunt; quemadmodum aliorum hominum opera, verbi gratia, domus, ædificia, oliueta, & huiusmodi quæ non multo tempore durant. Sed aut vetustate, aut temporis iniuria, aut alio

quodam casu cito deficiunt: nec mirum quia domus electorum fundatæ sunt super firmam petram, & descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & irruerunt in eam, & non potuerunt subuertere illam: dicuntur etiam opera manuum eorum veterascere, quoniam iam præterunt, & ad futura manum extendimus, ut faciebat Apostolus Paulus, qui præteritorum oblitus in futurum extendebatur: opera enim populi fidelis, & in Christo credentium sunt fructus Apostolorum, idest electorum Dei, & in eorum thesauris reconduntur. Potest etiam exponi textus iste, videlicet, *Opera manuum eorum inueterabunt electi mei,* idest durare facient; seruando & custodiendo vsque ad finem sæculi, loquitur enim de operibus bonis factis in fide, & charitate absque dolo, & fictione. Et subdit. *Non laborabunt frustra,* quia scilicet recipient mercedem laborum suorum, & neque generabunt in conturbatione. Dicunt aliqui in maledictione. Vel non generabunt in conturbatione, i. festinanter, & celeriter, sed quicquid operis aggrediantur cum consilio, maturitate, & iudicio efficient, sicut legitimus de quibusdam qui (ut scribit D. Hieronymus) non cito crediderunt Christum esse verum Messiam, nisi prius diligenter sacras scripturas consuluissent, & diligenter fuissent eas perscrutati. *Non generabunt* (inquam) *in conturbatione, quia semina benedictorum Domini est, & nepotes eorum cum eis,* idest non solum ipsi sed in secundam, & tertiam generationem, & sic demum, & quicumque sequuntur eorum vestigia eiusmodi, iuxta illud Psalm. 144. Generatio, & generatio laudabunt opera tua, benedictiones, & munia possidebunt, vel non generabunt in conturbatione, quia non sustinebunt, vel non patientur quas molestias pati consueuerunt qui carnaliter generant. Et præterea alia consequentur beneficia, quod. antequam clament, dicit Deus ego exaudiam. Non permittam eos in clamando fatigari; Psalm. 113. sed cum primum eorum vota percipiam, exaudiam. iuxta illud Psalm. Dum clamarem exaudiuit me Dominus, & mortui non tradidit me. Non permisit inquam Deus ipsum complere clamorem, sed vt

Gal. 5.

1. Cor. 13. c.

Michæ 4.

2. Cor. 11.

electi viuunt in æternū.

Generari in conturbatione ne quid.

Psalm. 113.

dicit text. *adhuc illis loquentibus auiliam*, ubi vides magnitudinem misericordiae Dei, & eius promptitudinem nobis adiuuandi. Postremo aliud genus beneficii, & rem quasi incredibilem, & inauditam prædicat nobis Esaias, & ea quidem est. *Lupus, & agnus pascentur simul, bos, & leo comedent paleas, & serpens puluis panis eius.* Hoc idem vaticiniū habetur supra c. 11. lupus, & leo pascentur simul, vel duorum populorum maximè inter se dissidentium vnionem per fidem inuenerunt. vult Propheta, aut ostendere quæ quondam more ferarum agrestitum sanctis insultabant, & ecclesiam infestabant, non dissimiles serpentibus, pardis & leonibus, cum seruus Dei in vnum affectum, animiq. consensionem coalescent vinculo pacis per Christum colligati, vnde cum Saulus, & Ananias conuenerunt simul, impleta fuit hæc Prophetia, & aliàs saepe. Leo & bos comedent paleas, constat enim leones, qui sunt animalia ferocissima, & ingluuici maxime dedita, assueta ad comedendum carnes aliorum animalium, comesturos paleas, quæ sunt cibus bobum, & equorum. Indicat hoc gentes, & alios homines animalem vitam ducentes per prædicationem Euangelii ad labores, vigilias, ieiunia, & peregrinationes aliquando seipfos dedere, & seipfos mancipare, & captiuare in obsequium Christi. *Serpens puluis panis eius.* Serpens enim dicitur esse Dæmon, qui est callidior cunctis animalibus terræ, cui in penam dedit Deus, quia seduxerat primos homines, vt terram comederet cunctis diebus vitæ suæ, & propterea dicit hic vates ex persona Dei, quod panis serpentis erit puluis, & terra. Dixit. n. Deus Gen. 3. ipsi homini. Terra es, siue puluis es, & in puluerem reuerteris, quibus verbis facillè colliguntur homines fore cibum, & escam serpentis. Sed dicit Deus, panis tuus erit puluis; id est vanitates, & somnia, poterunt esse, & homines qui vanitatibus, & somnijs dediti erunt; Tandem inquit. siue demones, siue mali homines, non nocebunt, neque occident vos in omni monte sancto meo, i. dum persistetis in Ecclesia mea, quia ibi erit perpetua pax, & securitas. *Dicit Dñs.* verba

A quidem sunt omnipotentis Dei, cui laus & honor, Amen.
Et hæc de LXV. Cap. dicta sufficiant.

*Breuis discussio super quadam
verba huius Capituli
LXV.*

Dicit Esaias post principium huius Capituli. *Populus, qui ad iracundiam prouocat me, ante faciem meam semper.* & explicat quibus eum prouocat d. *Qui immolant in hortis, & sacrificant super latentes. qui habitant in sepulchris; & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem suillam, & eius prophatum in vasis eorum.* His verbis palam videtur arguere Esaias, quosdam ritus, seu potius abusus Iudæorum, & quasi detestatur eorum mores, quos ita deo displicere demonstrat, vt eiusmodi actionibus Deum ad iracundiam prouocent. Sed prima facie consideranti, nō videtur satis conueniens, aut rationi consonum, eos vsq. adeo acriter arguere, & abominari penes hoc genus immolandi. Quod quidem rationibus probatur.

Primum. Si Deus iustus, & bonus permittit, ac tollerat ritus, & ceremonias Gentilium, & Idololatrarum, longè conuenientius, & rationabilius tollerari possunt, aut permitti eiusmodi ritus Iudæorum, quando in his non viget tanta impietas, & auersio erga Deum.

Secundum. Beatus Gregorius in Registro lib. 11. cap. 15. habet hæc verba. Omnes festiuitates Iudæorum, sicut hæctenus ipsi, & patres eorum, per longa colētes tempora tenuerunt, liberam habeant obseruandi celebrandiq. licentiam, quæ eadem verba afferuntur in libro Decret. d. 45. vbi D. Thomas 2. 2. quæst. 10 art. 11. & omnes iuris Canonici, professores in eandem sententiam conueniunt.

Tertium. Quod huiusmodi cultus Iudæorum non debeat amoueri, ac proijci, patet etiam, ex 4. Reg. capite quinto, vbi

10. vbi Eliseus Propheta concedit. Nam Syro, qui cum esset prius Idololatra, postmodum cōuersus ad Deum, post sanitate receptam, vt vnā cum Principe suo templa Idolorum ingrederetur, & genua coram Dijs falsis prosterneret, atque in terram procumberet.

Quartum, si meretrices in Ciuitatibus, & in cūctis ferè vniuersi Orbis partibus tollerantur, etiā ritus, & sacra non solum Gentilium, verū & Iudæorum, permitti possunt, quare per ea non debuit peus ad iracundiam prouocari. Sic. n. habet Aug. lib. 2. de Ord. c. 4. Quid fordidius, qd inanius, de decoris, & turpitudinis plenius meretricibus, lenonibus, ceterisq. hoc genus pestibus dici potest? ea tamen permittuntur, & subdit rationem Aug. d. amittit meretrices de rebus humanis, turbaueris omnia libidinibus.

Quintum, Nō decuit ipsum Prophetam vsq. adeo insurgere, & excādescere aduersus Iudæos, quod habitet in sepulchris, & alijs locis abditis, & ab hominū cętu procul semotis, quādo Paulus Apostolus ad Hebræos ij. refert nōnullos ex Hebræis olim fuisse in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in caernis terræ, qui omnes testimonio fidei probati sunt.

Sextum, Non est, q aliudē, vel ex alijs petamus exēpla, quando in lege nota, & Evangelica non desunt qui in hortis, pomerijs, & locis quam maxime deliciofis construunt sacella, aras, & cubacula, vbi quandoq. sacra faciunt, aut præces Deo offerunt, & mirum admodū in Dei cultu, & veneratione se se exercēt. Qui etiam super lateres sacrificāt, cum vbiq. locorum videamus Oratoria, domunculas, & imagines depictas, quæ p. tereantibus, & iter agentibus Dei memoriam insinuant, quo quisq. eius auxiliū implorare debeat. Dicuntur etiam Catholicæ fidei professores, quādoq. super lateres sacrificare, quādo thura in Ecclesijs, & templis sanctorum, & quandoque per strata viarum thura incendunt, vt odorem emittant, in honorem Dei, & sanctorum. Habitant etiam plerique in sepulchris, vel p. ea, quemadmodum legimus de filijs Iacob, qui vt habetur Gen. vltimo celebrantes exequias cor-

Aporis sui planctu magno, atque vehementi impleuerunt septem dies, & duæ illæ mulieres, quæ comitatae fuerunt Christum Dominum ad Crucem, eo sepulto, sedebant contra sepulchrum, atque etiam de parentibus Beatæ Agnetis Virginis, & Martyris, qui ad eius sepulchrum per multas noctes assidue vigilabant, quibus apparuit Virgo Beata choro virginum comitata; ad cuius sepulchrum Emerentiana quoque virgo Romana in cruciatibus orans, proprio sanguine, quem pro Christo constanter effudit animam Deo reddidit. Iidem repræhenduntur a, Propheta, quod in delubris Idolorum dormiebant, quo crimine nos etiam Catholicæ rei esse possumus, quippe qui integras noctes in templis Diuorum dormitamus, & præsertim in sacratissima nocte Natiuitatis Domini. Quin alicubi in festo omnium sanctorum, in festo Epiphaniæ, & quibusdam alijs iolemnitatibus, & festis diebus, vt ego proprijs oculis vidi in Galijs.

Præterea detestatur Esaias, & iure quidem repræhendit, qui ex Iudæis comedeant carnem suillam, quæ prohibita erat lege, vt caro immunda. sed reuera non minus Christiani veniunt reprehēdi, quandoquidem, & ipsi præter carnem suillam comedunt etiam, & vtuntur cibis valde immundis, & ab aliorum hominum vsu valde semotis: Idcirco Iudæi sumunt robur, & efficaciam ad probandum quod Christiana religio citò deficiet, quia manducamus carnem suillam lege prohibitam legimus enim Matth. tertio, & Marci 1. Ioannem Baptistam præter locustas, & mel siluestre nullo alio cibo vsu fuisse. Egidius etiam Abbas, quanquam ex regia stirpe esset oriundus dum in Eremum se cōferret herbarum radicibus, & Ceruæ lacte tantummodo nutriebatur. Hilarion quoq. & ipse Abbas, & vir maximè probatus, ac Deo dignus nihil ferè aliud, præter paucas ficus, & succum herbarum ad victum adhibebat. Sic etiam, & pleriq. alii extraneis cibis, & penè immundis vtantur, quos omnes recensere nimis longum esset. Postremo increpatur Iudæi, & accen-

bè notantur, q̄ ius prophanum, in vasis suis detinent, & conseruât. Ita propemodum, & nos Christicolæ videmur reprehendendi, qui oleum, & aquam frequenter, immò semper, ac perpetuò per multos dies, & quandoq̄ per integrum annum in vasis testaceis, aut argenteis, & alibi etiam aureis detinemus, & conseruamus, cuius rei gratia, odibiles, ac exosifac plusquam ethnici, & publicani habemur ab hereticis, immò sūt adeo audaces, & temerarii, vt audeant dicere, ritum, & morem vngendi, magis hæreticorum, quam Orthodoxorum videri esse. Sic etiam aquam benedicere, & super domos, aut personas aspergere, dicunt esse potius quandam demonum incantationem, quam rem vllam rebus aspersis proficuâ, ac salutarē; quemadmodum ergo Iudæi reprehenduntur à Propheta, q̄ ius prophanū detinent in vasis eorū, ita nos (vt vides) ab Hæreticis reprehendimur, & illudimur, q̄ oleum, & aquam feruamus per aliquod tempus, & rursus innouamus, tanquam res inanes, & nullius vsus. & cum dicant eiusmodi ceremonias esse incantationes demonū, dubio procul tanquã res prophanas, & longè deteriores, quam ius prophanū existimare videntur, quippe qui non modo hunc sanctum, & verum ritum non ab Apostolis tantū, verū, & à Christo Domino institutum damnant, ac repudiāt, sed etiam veterē, & priscum morē, quo in illis tribus diebus maioris hebdomadæ, dum officium Matutinale celebratur, fit ingens strepitus, & fragor dum percutimus ligna, lateres, & pauimenta, derident, ac subannant, & nos tanquam vanos, & mente captos, vel à demone obsessos existimant. Sed Deo duce, & aspirante, & bonis, ac probatis, selectisque viris cooperantibus, conabimur ostendere Iudæos iurē merito fuisse ab Esaia reprehensos, pariterq̄ ostendemus omnes ritus, quos ecclesia hæc aus obseruauit, & nunc quoque diligenter, ac studiose obseruat, esse puros, sanctos, ac salutares.

Sed incipiamus à rationibus ductis à principio. & primum quidem cum dicebatur inconueniens fore tollerari in diuersis vniuersi orbis regionibus ritus,

A & ceremonias Gentilium, & Idololatrarum, qui si tollerantur conuenientius fore, vt tollerentur ab usibus Iudæorum. Respondemus, & dicimus non esse eandem rationem, de Iudæis, & gentibus, quandoquidem illis erant per scriptas leges, a Deo. quæ præteriri non debuerant, cum ipsi præcipue fuerint polliciti quæcunq̄ illis præcepta erant a Deo, se prorsus executuros: gentes autem non sic. Et præterea ritus Iudæorum quanquã sapiant non nihil Idololatriæ, aliquid tamen vilitatis, & vilitatis conferunt & præferunt, non sic ritus gentium. Quòd si quæras cur Deus bonus, & iustus tollerat eiusmodi ritus Gentiliū, vt quod ipsi iurē debetur tribuant Idolis, ac demonibus, & his, qui non sunt. Respondetur, hoc ideo fieri sapienter, & prudenter, ne videlicet maiora mala inde sequantur, aut aliquod grãde bonum impediatur, & ob hanc eandem rationem, seu causam responderetur ad illud Aug. libro de Ord. quarto loco adductum, q̄ permittuntur in mundo meretrices, & lenones, quibus nihil turpius, aut fordidius, quæ quidem, ne peiora sequantur à Deo permittuntur. Et hoc idem cõfirmatur per Christum Dñum Saluatorem nostrum, qui (vt habetur Matth. 13. cum serui patris familias vellent ex agro zizania colligere, dixit. Non: Ne colligentes zizania eradicetis simul cum eis & triticum.

D Ad secundū arg. sumptum ex Beato Greg. in registro lib. ij. c. r. s. dicendum q̄ festiuitates Iudæorum sunt tollerandæ, mō nullum faciant negotium integritati fidei nostræ, neque vllum præbeant impedimentū, aut nocumentum, quemadmodum legitur de festiuitate quorundam hæbreorum, qui olim Tridenti, vt solemniter Pascha celebrarent, & immolarent, impii, & crudeles puerum quendam viginti octo mensum in eorum Synagoga trucidarunt, quem postea nomine Simonem in Catal. Sãct. Summi quidam Pontifices, vt Greg. XIII. & Sixt. V. ceu verum Christi Martyrem ascripserunt. Cuius martyrium nos præcibus, & rogatu multorum in lucem edi curauimus lingua vernacula, quo ab omnibus vtriusq̄ sexus viris, & mulieribus, intel-

lige-

ligeretur. Et quanquam festiuitates, & ceremoniæ Iudæorum, vt sic tollerentur, ac permittantur, libri tamen Iudæorum, quibus fouetur, & defenditur eorū perfidia, & impietas contra Iesu Christi diuinitatem, quique sunt pleni mendaciis, & blasphemis contra Christum, & contra seruos eius, & se statores, nequaquã sunt permittendi, sed quantocius supprimendi, vel comburendi, vt memini id effectum sub Pio V.

Ad tertium, vbi etiam probatur ex 4. Reg. c. 5. q̄ cultus Gentilium multo minus Iudæorum debeat aboleri, vel abrogari, quoniam Eliseus permisit Naã Syro, vt dum cum Rege suo adiret templum Idolorum, tuto ingrederetur templū illud, & procumberet coram Idolis. Rñdetur id fecisse Eliseū, quia necessitati (vt inquit Apostolus) subditos esse quandoque oportet: concessit itaq̄. id ipsi Naã, quoniam cogebatur eò proficisci dum Rex adoraturus in templum Remmon, innutebatur super manum suam. Cõcessit itaque, vt templum cum Rege ingrederetur, genua procumberet, non autem vt Idolum adoraret.

Ad quartum iam de tolerantia meretricum paulo ante responsum est: superest rñdere ad 5. vbi arguebamus prophetam, q̄ iniuste argueret Iudæos, qui immolant in hortis, & sacrificant super lateres, & q̄ habitāt in sepulchris, & c. quidam Paulus ad Hebræos ij. commendat plerosque ex Hebræis, qui olim in solitudinibus errabant, in montibus, & in speluncis, & c. Dicimus magnum fore discrimen inter eos, quos D. Paul. recenset, & quos hic noster Propheta tam acerbe redarguit, qm̄ hi hortos, mōtes, & nemora adibāt, vt sacrificarēt Idolis, & suas explerēt cupiditates, & insanas: at hi; quorum Paulus meminuit errabāt in montibus, & speluncis, vt tutius, & quietius Deo viuerent, & teruerent; & apud nostros facile est videre plerosq̄ viros, totos in obsequiū Dei m̄cipatos, montium cacumina arripere, et loca abdita, & obstrusa petere, & ibi delitescere, vt securius Deo inseruiant. Et de B. Siluestro Pont. Max. legimus, qui secessit in montem Soractę, non solum vt Deo liberius inseruiret, verū vt persecutiones Prin-

A cipum euitaret, quiq̄. in cryptis, & locis abditissimis Missę sacrificium peregrisse legitur, & Synodos quinq̄. coegisse. Sic etiam multos fecisse legimus, quorum quidam mōtem ferratum in Catalonia: vbi multa sunt domicilia virorum, qui ab hominum consortio se penitus abdicarunt. Sic Et in monte propè Spoletum multos est eiusdem sortis reperire, & in comitatu Perusino, præter alios, duo sūt mōtes valdè celebres, & famosi, vt mōs qui vocatur amabilis, in cuius cacumine commoratur Capuccini viri religiosissimi: reliquus vocat mons Coronę, in cuius sūmitate, ac solitudine degunt patres Camaldulenses, morum probitate, & sanctitate satis illustres. Itaque verissimum est, nostris quoq̄. in hortis, ac locis nemorosis, & montibus abstrusis, se conferre, & ibi diuturnam vitam peragere, non vt vllis voluptatibus incumbāt, neque Diis falsò nūcupatis, sacrificia ferant, sed solum vni vero deo inseruiāt, suasq̄ animas obnixè commendent. Prætereò, q̄ per istos, qui habitāt in hortis, & sacrificāt super lateres coctos, Diuus Hierony. interpretatur morem, & vsum hæreticorū, qui errores suos, & argutias Dialectica nituntur arte firmare, & diligenter extruere: aut etiam, qui eorū dogmata ita fulciunt, & adornant, vt veluti hortū, & herbe virentes, citò pereant, & euanescant, aut etiam super coctos lateres sacrificant, quia altaria bene constructa edificant, ut eloquentia, & animos legentium capiendo. Nostri non dicuntur super lateres coctos sacrificare, quia multis tribulationibus anguntur: & tamen immolant Deo sacrificium laudis. Reprehenduntur ab Esaia quidam ex Iudæis, qui habitāt in sepulchris, & merito quidem, quandoquidem ibi ea solum ratione debebant, ut à spiritibus terrenis, & demoniacis aliquid futurum, uel secretum ex peterent.

Non sic autem nostri, qui quidem nō in sepulchris, sed iuxta sepulchra quinq̄. perstitebant, uel in venerationem eorū, qui ibi erant sepulti, uel ut eorum suffragia implorarent, ac vitam, & mores eorum, dum uiuerent contemplati, imitari didicerint, sicut paulo ante diximus de his, qui ad sepulchrum B. Agnetis ali-

quandiu confederant. Quod illi reprehendantur, qui dormirent in delubris Idolorum, magna quidem ratione factum est, quoad quidem ea tantum causa, ibi dormitabant, & accubabant, quo facilius demonum responsa, aut malas immisiones, & auguria susciperent. At nos quoque Dei gratia preuenti, & suffulti quiescimus nonnunquam in templis diuorum, & sanctorum Martyrum, & ibidem integras noctes, quaque dormimus prefertim in nocte Natiui Domini, & quibusdam aliis precipuis solemnitatibus, non ut responsa demonum, sed ut celestes, & diuine inspirationes nobis immittantur, & infundantur. quique etiam non latronum, aut peruersorum hominum, sed angelorum custodiam, & tutelam, atque in primis Dei presidium habemus, & obtinemus. Diximus eos, hoc est Iudeos, reprehendi quia contra legem commedebant carnem suillam, & hoc quidem ratione, quia ex professo contra legem id agebant. Sed re vera non ideo reprehendantur propter hunc usum ciborum, neque ad id respexisse videtur ipse Deus, sed ad id, quod per eiusmodi carnes designatur, quod est immunditia cordis, ob lasciuiam, aut turpitudinem vitiorum; & velut habet Origenes super hoc caput Leuitici ij. per eiusmodi animalia, quae diuidunt ungulam, & non ruminant intelliguntur, qui bene loquuntur, & male faciunt, aut quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis, ab huiusmodi carne, id est ab eiusmodi sordibus, & immunditijs nos praeteris, plurimum abstinere tenemur. Quare si Christiani comedunt carnem suillam, non propterea sunt consumendi, ut opprobriantur Iudei, quia hoc non est eis prohibitum, sed id solum quod figuratur, & designatur per carnem suillam. Postremo reprehenduntur, quod ius prophanum in vasis eorum detinebant, & conseruabant, & merito quidem erant reprehendendi, quoniam ius illud erat exceptum, & subtractum ex sacrificijs, & libationibus Idolorum, quae quia erant immunda, & profana, ius quoque inde desumptum dicebatur esse profanum: at nos utique seruamus oleum balsamo admixtum, per annum

A integrum, quo linimus christum in infantibus, & adultos, & praeter hos, dum aliqui, ita egrotant, ut videantur cito morituri inungimus eos oleo, ab Episcopo consecrato, non quidem ex quauis pingui, & crassa materia, velut ius Hebraeorum, sed ex olivarum baccis, tantum modo expressum, quo quidem oleo inunguntur etiam tantisper Cathecumeni, priusquam baptisimi lauacro inuendantur; deinde Ius baptizantur aliquanto plus eiusmodi oleo, tam in fronte, quam in vertice inunguntur, & quoniam oleum istud de quo loquimur, nihil habeat commune cum iure, quia reprehenditur ad damnatur, verum tamen quoniam quandam videtur habere analogiam ad illud, tum quia admiscetur balsamo, tum quia dicitur reseruati in vase, quemadmodum & illud, ideo praefato iuri profano libuit contraponere oleum sanctum cum balsamo, sed bone Deus, qui magnum, & amplum est inter utrumque discrimen: nam oleum istud de quo nobis sermo fuit institutum a Christo domino, ut habetur Marci 36. & ab Apostolis promulgatum, ut habetur Iacobi 5. & a Prophetis praedictum, ut habetur Ezechielis 36. Ius autem Hebraeorum est a demone institutum, & praeparatum, & consequenter maxime profanum, ac repudiandum. Praeterea si loquamur de oleo commixto balsamo, maximam profectum ex eius virtutibus percipimus utilitatem. Vnguentum enim hoc (ut refert Dionysius) est Symbolus spiritus sancti, qui est amor, & charitas, omnia quantumuis aspera lenificans, quamuis dura mollificans, quamuis amara dulcificans; virtus vero symbolum est vnificationis baptizati per sacramentum cum Spiritu sancto. Si loquamur de oleo, de quo vnguntur infirmi, dicimus quod quem admodum oleum magnopere proficit ad mitigandos corporis dolores, ita sacramenti virtus animae tristitiam ac dolorem minuit, & alias affert vilitates, quas recensent plerique doctores, & praefertim Cathecismus ex decreto Concilii Tridentini confectus. Et nota quod oleum istud quo vnguntur infirmi cito morituri, non cuiuscumque cito morituro, nec cuiuscumque certo periculum aduenti, sed ijs tantum quos recensent Theo-

logi

logi. Et praefertim Cathecismus Romanus. Explodenda est ergo infantia Iouelef qui vult cuiuscumque infirmo debere dari hoc sacramentum quemadmodum cuiuscumque peccatori iniungitur poenitentia, sed non est eadem ratio. Dicebamus, quod loco iuris profani, quo utebatur Iudei reseruato in vasis eorum, nos fortasse possemus redargui, qui seruamus aquam in vasis testaceis, aut argenteis, per aliquot dies; dicimus quod eiusmodi aquam reseruata in ecclesijs non esse vilius hominis commixtum, sed esse diuinam institutionem, legimus enim Gen. 1. quod vidit Deus cuncta quae fecerat, & erant valde bona, inter quae & aqua non postremo loco recensetur, propterea dicit Paulus. Omnis creatura sanctificatur verbo, & oratione. Cum autem eiusmodi aqua sale commixta fuerit benedicta, & sanctificata per verbum Dei, & orationem, nulli dubium, quod maximam afferet vilitatem hominibus, et singulis creaturis ab ea aspersis, et mundatis. Vnde de Proph. ps. 50. Asperges me Domine hyssopo, et mundabor; lauabis me, et super aluam dealbabor. Et praeterea in veteri lege, plura sunt loca, quibus refertur aquam fuisse receptam ad mundandos, qui erant immundi, ut Num. cap. 8. & cap. 19. praefertim ad pollutionem mulieris dignoscendam, quae dicebatur aqua zelotipiæ, & apud Ezechielem similiter legitur, et monetur vnusquisque, ut per aquam munderetur ab omnibus inquinamentis suis. Eiusmodi aqua benedicta, non solum homines, verum domus, agri, indumenta, et cingula, quibus uestimenta cuiusuis solent alligari, aqua asperguntur, quorum aspergio quantum roboris Dei gratia, & benignitate existat, vide opus Marci Antonii Marsilii Archiepiscopi Salernitani, sect. 2. huius operis. Vide etiam opus editum a Domino Feliciano Narniensi Archiepiscopo Auinionensi, mei olim amantissimo, parte 3. sui operis, explicatione 83. et

Cap. 36.

A plerisque alios auctores videre poteris, quae de sanctissimo vso huius aquae benedictae libros ediderunt. Non ergo sumus reprehendendi, qui seruamus aquam benedictam in vasis, uti faciebant Hebraei de suo iure profano, eiusmodi canes rapidi, latrantes, etiam nos irrident, ac blasphemant, quibus diebus maioris hebdomadae eo strepitu, et fragore bacillarum vnuerfam Ecclesiam confundimus, et perterrefacimus, non intelligentes quae loquantur, et de quibus loquuntur. Id enim fieri consueuimus ad rememorandam acerbissimam passionem Christi Saluatoris nostri, qui per tot flagella, cruciatus, ac tormenta nostram salutem fuit dignatus operari. Sed de hoc copiosus alibi Deo duce loquemur. Sed nolo praeterire, quod in rationali diuinorum officiorum habetur quod scilicet vociferatio, et tumultus popularis, qui tunc fit, dum cantatur Benedictus, id est Canticum Zachariae, designat, et praefigurat concupitionem Iudei proditoris, tum multum cohortis, quae cum gladiis, et sustibus accessit vnâ cum Iuda, ut comprehenderent Christum, vel incursionem terroris eorum qui aderant, vel tumultum cohortis, aut terrae motum. Clamor etiam canentium, & irieleyson est tumultus persequentium, Deum, & eum yronice adorantium: sed magis placet, et significet lamentationes sanctarum mulierum, quae sequebantur Dominum: Cetera quae sequuntur vide apud eum, id est auctorem huius rationalis diuinorum officiorum: quod etiam eo tempore, quo celebrantur diuina officia luminaria, extinguantur, absque dubio praefigurant altissimas tenebras, quae contigerunt in morte Christi, et praeterea designatur, extincto Christo, et a nobis absente quod omnia vertuntur in tenebras, et nos in tenebris versamur. Quare optandus est dies, ut Christus resurgat, ut nos tandem a morte resurgamus.

Et hoc sufficit in praesentia.

CAPVT SEXAGESIMVM SEXTVM.

1. **H**ÆC dicit Dominus cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum; quæ est ista domus, quam adificabitis mihi? Et quis est iste locus quietis mea? omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista, dicit Dominus. Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? Qui immolat bouem, quasi, qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi, qui excerebret canem: qui offert oblationem, quasi, qui sanguinem suillum offerat: qui recordatur thuris, quasi, qui benedicat idolo. Hæc omnia elegerunt in vjs suis, & in abominationibus suis anima eorum delectata est. Vnde, & ego eligam illusiones eorum, & quæ timebant adducam eis: quia vocaui, & non erat qui responderet: locutus sum, & non audierunt: feceruntq. malum in oculis meis, & quæ nolui elegerunt. Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum eius: dixerunt fratres vestri odientes vos, & abicientes propter nomen meum: glorificetur Dominus, & videbimus in letitia vestra: ipsi autem confundentur. Vox populi de ciuitate, vox de de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit masculum. Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic simile? nunquid parturiet terra in die vna? aut parietur gens simul, quia parturiiuit, & peperit Sion filios suos? nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam dicit Dominus? si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus?
2. Latamini cum Ierusalem, & exultate in ea omnes, qui diligitis eam: gaudete cum ea gaudio vniuersi, qui lugetis super eam, ut sugatis, & repleamini ab ubere consolationis eius: ut mulgeatis, & delicijs affluatis ab omnimoda gloria eius. Quia hæc dicit Dominus: ecce ego declinabo super eam quasi fluium pacis, & quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quam sugatis ad vbera portabimini, & super genua blandientur vobis. Quo modo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, & in Ierusalem consolabimini. Videbitis, & gaudebit cor vestrum, & os
3. *saue-*

sa vestra, quasi herba germinabunt, & cognoscetur manus Domini seruis eius, & indignabitur inimicis suis. Quia ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga eius: reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dydicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti a Domino, qui sanctificabantur, & mundos se putabant in hortis post ianuam intrinsecus, qui comedebant carnem suillam, & abominationem, & murem: Simul consummentur d. Dominus. Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum: venio ut congregem cum omnibus gentibus, & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam? Ex ponam in eis signum, & mittam ex eis, qui saluati fuerint, ad Gentes in Mare, in Aphricam, & Lydiam tendentes sagittam: In Italiam, & Greciam, ad insulas longe ad eos, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, Ex annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis, & in quadrigis, & in leticis, & in mulis & in carrucis ad montem sanctum meum Ierusalem; dicit Dominus, quomodo si inferant filij Israel munus in uase mundo in Domum Domini. Et assumam ex eis in Sacerdotes, & Leuitas d. Dominus quia sicut cæli noui, & terra noua, quæ ego facio stare coram me d. Dominus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & Sabbathum ex Sabbatho: veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea; d. Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui prauaricati sunt in me: vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.

EXPLANATIO IN SEXAGESIMUMSEXTVM CAPVT ESAIÆ PROPHETÆ.

HÆc dicit Dominus. Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum, &c.

Ap. istud vltimum in sex vel octo partes diuiditur.

Primum, explicatur q̄s sit locus vbi Deus requiescit.

Secundum. veteris legis sacrificia referuntur, & Iudæorum scintilla contra Christum.

Tertium. Natiuitas Christi, prædicitur, & ecclesie ortus, & propago.

Quartum de felicitate, & fecunditate Ecclesie præsentis, & future.

Quintum, describit Esaias quale sit futurum iudicium impiorum.

Sextum, institutio ac designatio muneris, & officij Apostolici.

Septimum. Conuersio gentium, & vniuersi orbis ad Christum, & perpetua felicitas ipsorum credentium prædicitur, & promittitur.

Postremo finis vltionis damnatorum explicatur. Non ambigo, neque mihi videretur locus vllus ambiguitatis hic apparere, sed manifestum esse Prophetam in hoc postremo capite ostendere velle qualis nã cultus Deo Optimo Maximo gratus, & acceptus esse iudicetur, quidè potissimum eligere, & perpetuo præ oculis habere debeant, quicumque placere ei studuerint. ostendit. n. in summa (& vt compendio dicam) cultum interiorem fundatum in verbo Dei, & cordis munditiam, ac puritatem longè magis diuine maiestati, quàm cultu quemlibet exteriorum. nisi respondeat interiori diuine maiestati acceptu fore. Deinde quoniam Iudæi existimabant Deum quodammodo ob templum illi cõstructum fore debitorem, cum in eo coli & adorari videretur cū etiam ibidem hostias immolarent, & sacrificia; ideo in principio

A huius capitis Deus per os Esaiæ tollit de medio, & manifestè declarat falsam, & inanem esse hanc eorum opinionem, & inquit. Cælum sedes mea, et ne videretur ex se ipso Propheta hanc sententiam, & hæc propositionem verissimam protulisse, hoc a principio cunctis legentibus proponit d. *Hæc dicit Dominus*, vñ frequenter facere consuevit, cum scilicet est aliquid propositurus, quod forte nonnullis aliquanto rudibus, & ignaris vel modicè fidei hominibus, videatur esse dubium, aut omnino falsum. dicit ergo. *Hæc dicit Dominus*, cui credere necessum est; & eius dictis nulla licet causa refragari. *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum*, q. d. Vos Iudæi, & quicumq. estis mente, & spiritu illis consimiles, plurimum fallimini, & quã maxime aberratis, existimantes me hoc vestro tẽplo quicquam egere, aut eo claudi, & detineri. Longè maius, & magnificentius habitaculum habeo, præter istud quod mihi erexitis. *Cælum inquam mihi sedes est*, quo in loco multò clarius maiestatis meæ splendor, & amplitudo declaratur, et terra scabellum pedum meorũ, in qua potentie meæ virtus, & magnitudo conspicitur, quãquam extrema illius vestigia censeantur, & sint: quibus verbis palam demonstratur nullo quantũvis magno, & amplo, loci spatio Deũ capi, & incomprehensibilis esse magnitudinis, vñ rectè admodum dixerit Propheta ps. 138 quò ibo à spiritu tuo, & quò a facie tua fugiam, si ascenderò in cælum tu illic es, si descenderò in infernũ ades. Nota etiam cum d. terram scabellum pedum meorũ, ne existimes hoc dictum ad ignominiam, sicut ea quæ sub pedibus detinentur: sed ad gloriam, quæ velut dicere. terra est scabellum pedum meorum.

psal. 138.

meorum hoc est, cognitio quam habet homo de maiestate, & potentia mea, colata cognitione angelorum, & meæ. est veluti terra comparata cælo, id est cognitio enigmatica comparata apertæ, & claræ Dei visioni. Origenes in cap. quinto, Matth. Propterea quasi deridens, & contemnens fatuam illorum opinionem inquit.

Qua est ista domus, quam adificatis mihi? & quus est iste locus requiescitionis mea.

In Bibliis nuper correctis legitur, quietis meæ, omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa illa dicit Dominus, volens in nuere se nullo eorum labore, studio vel industria indigere, quo illi locus vllus aptus, vbi quiescat, & idoneus extruatur. Legitur enim Iob. 11. Excelsior cælo. est, & quid facies? profundior inferno: & vnde cognosces? Longior terra mensura eius, & latior mari. Quod si quid ab eis hucusque actum erit, aut vllò vnquam tempore fiet, id omne ope, auxilio, & virtute fieri, aut factum esse credere debeant omnino, hoc est quod dicit. *Omnia hæc, quæ vos fecisse gloriimini manus mea fecit*, hoc est virtute, auxilio, & ope mea, & me consentiente, aut permitte, vel et iubente sunt facta; Facta sunt vniuersa illa dicit Dominus, quemadmodum etiam legitur deuter. trigesimo secundo. Vbi posteaquã Deus per Moysen enarrauit quam plurima beneficia in populum Israeliticum collata, dicit postmodum. Nonne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis? & post pauca videte, quòd ego sum solus, & non sit alius Deus præter me. Et Dauid psal. 145. Tu Domine omnia fecisti, quæ in cælis, & quæ in terra sunt, & manus tua fecit hæc omnia, & quæ omnia scilicet quæ continentur, & quæ videri non possunt: tota enim rerum constitutio ipsius Dei est. & eius nutu creata sunt omnia, & conseruantur (vt sæpissimè dictum est) Nihil ergo possumus ei offerre, quod eius non sit, & ab eo non dependeat. Quid per manus Dei sit intelligendũ: vide libro de essentia diuinitatis. Manus enim Dei hic sumitur pro filio Dei, vel pro potentia, aut virtute eius. &

Deut. 32.

A in eo libello describitur significatũ omnium membrorum, & actionum, quæ tribuuntur Deo desumptæ a membris, & actionibus quæ sunt in hominibus, & in plerisque aliis creaturis. Nec velle existimes cum dicit Deus. Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum, quasi Deus egeat, sede vbi quiescat, vel scabellum, vbi, vel super quod statuatur pedes: non enim mole grauatur, aut operando fatigatur, sed more humano loquitur Propheta.

Cum ergo Deus paruifaciat templũ illud, quod extructum erat neque aliquid exigat à populo suo, vbi sit locus requiescitionis eius, aut quietis cum nullo horum indigeat; quid ergo faciet Deus, quid requirit, quod ue hominum genitum erit in oculis eius? quo se beneuolum, munificum, et benignum largiorem nobis præbeat. dicit Dominus. *Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritus, & tremementem sermones meos*: ad pauperculum inquam, id est ad humilem, & abiectum, qui de seipso nihil præsumit, quicquid habet boni, Deo acceptum refert, ad pauperculum illum, de quo loquebatur Saluator Matth. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, & beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram: sic etiam Dauid psal. 9. & 10. oculi eius in pauperem respiciunt.

D Ad hominem contritum spiritu, id est afflictum, non superbum, non elatum, & in seipso consistentem, non alta sapientem, sed humilibus consentientem. Et hi (vt plurimum, sunt, qui continuè verentur, ac dubitant, & pauidi sunt, ne qua ratione Deum offendant. De quibus dicit Salomõ Prou 28. Beatus, qui semper est pauidus. Vltimus inquit, tremementem sermones meos, id est qui magnopere cauet, & summo studio aduertit, ne illos transgrediatur, iuxta illud ps 2. Seruite domino in timore, & exultate ei cum timore, ne videlicet propter huiusmodi obsequium in superbiam labamur, vt ait Aug. sup. hunc psalm. 1. Cor. 9. quare templum, & domus Dei est contritum, & humiliatum; vt Paul. d.

Prou. 28.

1 Cor. 9.

Vos

Vos estis templum Dei, & Spiritus sanctus habitat in vobis, & qui violat templum Dei, idest qui molestat, & perturbat homines pios, violabit illum Deus. Vnde patet Deum non habitare in templis manufactis, sed in corde humili, & abscondito. Per hunc pauperculum contritum spiritu, &c. possumus etiam intelligere Christum Dominum, ad quem solum, primum & vnum respexit Dominus Deus, & qui uerè pauperculus dici poterat, qui non habebat ubi recineret: caput suum: quique dici poterat contritus spiritu, quippe qui monebat suos, & dicebat. Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Hic etiam tremuit sermo-nes Dei Patris, qui sine vlla contraditio- ne exinanivit seipsum formam serui accipiens, &c. ad huc pauperculum primo, & principaliter respexit Deus, velut ad templum in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Quod autem Deus parui faciat, aut potius nihili pendat sacrificia, oblationes, & holocausta, cum deest cultus interior, & munditia cordis, his verbis ostendit dum inquit. *Qui immolat bouem quasi qui interficit virum, qui maculat pecus, quasi qui excerebrat canem*, Prohibita quidem erat in lege oblatio canis. Deut. 23. *qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat, qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo*. Horum verborum sensus facilis, & planus. Sacrificia vestra (inquit Deus) vt maculatio bouis, occisio pecudis, & alii offerre oblationes, vt simulam, far, & huiusmodi, non secus apud me sunt, velut si sanguinem suillum offerret, & qui recordatur thuris, & existimat se facere aliquid gratum, & dignum meo cultu: sic apud me existimatur velut hi, qui idolis benedicunt; i. qui sacra, benedictiones, & omnia quæ possident, iugiter illis impediunt, sensus planus & apertus horum verborum est, quod ita sunt grata, & accepta hæc vestra sacrificia, sicut sunt mihi grata, homicidia, furta, sacrilegia, idolatriæ, & legis præuaricatio. Ista vltima particula, videlicet, *qui recordatur thuris, est quasi is qui benedicat idolo*; est aliquantulum obscura, quia non videtur qualis sit futurus sensus, quia textus LXX. Interpretum sic hæc.

Secundapars huius.c. vbi de sacrificijs agitur. Text. 2.

A Qui dat thus ad sui memoriam, est quasi blasphemus; ita quod dictio illa, benedicat, debet accipi, pro maledictione per antiphrasim, vt aliquando scriptura diuinitus inspirata conuenit: vt sit sensus. Qui recordatur thuris est quasi blasphemus; hoc est benedicere, i. maledicere, quod ille scilicet est maledictus; & veteres quidam sic exponunt. Qui recordatur thuris est quasi blasphemus, quia testatur Christum qui iam venit, adhuc esse venturum, & propterea est blasphemus, sicut postea clarius videbimus: at si volumus persistere in textu nostro, dicamus illum qui recordatur thuris, volens adolere incensum, tantundem est apud me (inquit Deus), ac si quis benedicat idolo, commendat idolum, gratiam, & benedictionem petat ab eo, quæ omnia quam sint abominabilia apud Deum, facile quisque vel leuiter instructus, in lege Domini, potest imaginari, & conuenienter quidem, sublato templo, altariq. terreno, quod humana construxerat manus, & multis erat for- dibus, & immunditijs inquinatum, auferri debebant, & reijci Iudeorum victimæ, quæ sine villo fructu, & deuotione offerbantur. Nec parum mihi satisfacit, quod annotarunt nonnulli, Deum repulisse illorum sacrificia, non modo quæ erant prorsus inutilia, & facta erant ipsi Deo valde molesta, & exosa; verum quæ pro maiori parte qui ea offerbant, homicidæ, raptores, adulteri, & alijs sceleribus coinquinati erant. Proinde subdit deus, et inquit. *Hæc omnia elegerunt in vjs suis*, voluere in hoc obsequio mihi exhibendo, proprias eorum voluntates, propria eorum consilia, et cogitationes sequi, & in abominationibus suis anima eorum est delectata; gloriati sunt cum malefecerint, sibi ipsis placere studuerunt. sed vide quæso, & diligenter aduerte, quam illis deus retributionem attulit. Voluerunt illudere Deum, eius cultum negligere, & paruifacere, et eius mandata præterire, dicit nunc Deus per Prophetam. *Vnde idest ex hac eorum nequitia, & detestabili ingratitude, & ego elegam illusiones eorum*: ipsi voluerunt illudere mihi, & ego illudam eis, i. aliquos mittam, qui eis illudant, & detegam eo-

rum

rum figmenta, quibus sibi subditos decipiunt, & perdunt; quique paruulorum, & insipientium animas decipiunt, atque seducunt: & quæ timebant adducâ eis, timebant (inquam) ne veniret Romani, & tollerent locum eorum, & gentem, & dubio procul ipsi venient, & pessum omnia dabunt: *quia vocatus, & non erat qui responderet: locutus sum, & non audierunt, feceruntque malum in oculis meis, & quæ nolui elegerunt*, hæc omnia sunt declarata in cap. præcedenti. Sed ego re vera non parum dubito, cur Esaias eadem verba toties repetit in hoc eius libro; Nec putandum est absque forti ratione id ab eo fieri; dicit Cyrill. quod ipse Propheta tanto præmebatur zelo erga populum suum, quod ferre non poterat ipsum omnino perditum iri, propterea repetit eadem quæ supra dicta sunt, quo a legali vmbra eos deciscere hortaretur, aut quouis modo compelleret, quemadmodum supra in persona Dei iubebat eos à pristino errore, seductione, & prophana vita recedere, vult porro illos monere, ne supercilium erigant, et nihil aliud sapiant, qui Ierosolymitanum templum excitauerunt, existimantes contineri loco diuinitatem, & in templis manufactis circumscribi, & locari. Compellat ergo eos Deus dicens. O vos, qui diuinæ maiestatis præstantiam ignoratis, & auctoritatis meæ magnitudinem non consideratis; nonne scitis quod cælum mihi sedes est terra autem scabellum pedum meorum? cælum quidem? vt dicit Hier. 23. palmo tenet terram cum pugillo. D. autem Hier. aliò trahit hæc verba: vult enim hæc Deum dixisse, vt amoueret falsam Iudæorum opinionem, quæ ex verbis prioris capituli in calcæ positus poterat exoriri, vbi dixit. quod non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo. Vt per hunc montem intelligeret montem Syon, et terrenam ciuitatem Ierusalem esse restaurandam, et amplificandam, vt putauere Iudæi, secundum carnem qui omnia dicta a Prophetis in commédationem ciuitatis Ierusalem fore intelligenda. Sed quicquid horum sit; Ego veritatis puto intentionem fuisse ipsius. Prophetæ ostendit eadem

A futurum esse citra omnem difficultatē, quod dixit Christus Dominus: venit hora, & nunc est, quando veri adoratores, non in monte Garizim, neque Ierosolymis adorabunt patrem, sed in spiritu, & veritate; & præterea vult ostendere Esaias vmbra legis, et ceremonialia præ aduentum Christi omnia finem habitura; cum itaque noster Esaias patefactis Israelitarum erroribus, prædixerit, quæ ventura sint eis mala, uertit sermonem suum ad ueros, & probos Israelitas. *Audite verbum Domini qui tremitis ad uerbum eius, &c.* sed priusquam profecturam expositionem huius partis, videndum est propter ea, quæ dicta sunt. nunquid cultus exterior sit omnino dandus; uidetur enim Esaias hic, & alijs locis damnare eos, qui immolant boues, maculant pecus, &c. et alibi. Iniqui sunt cætus uestri, solemnitates uestras odiuit anima mea. Respondet non omnino quemcunq. cultum exteriorē esse dampnandum: sed eum tantum qui est perniciosus, inutilis, et superfluous, et eadem quicunq. non respondet interiori cultui actu, uel habitu, etsi sit cultus ueri dei, cultus enim perniciosus in primis, dicitur ille, quo colimus, et ueneramur tantquam Deum, qui non solus non est Deus, sed omnino nihil, ut est idolum, quod nihil esse testatur Paul. et nos etiam supra diximus. Non loquor de cultu, & ueneratione sanctorum, et sacrarum imaginum, quas alia ratione ueneramur, et colimus, quam ipsum Deum: loquor de eo cultu, quo gentiles olim colebant plures Deos, quem cultum. dicit Laetan. Firm. lib. 4. cap. 3. non esse secundum naturam, neque secundum ullam rationem, quod sic probat: Omnem Deum, qui ab hominibus colitur, necesse est inter solemnes ritus, et præcationes patre nuncupari, non tantum honoris gratia, uerum etiã rationis, quod antiquior est homine, et quæ uitam, salutem, et uictum præstat ut pater. Quod si Iuppiter, Saturnus, Liber, et Ianus patres uocantur, hoc est contra naturam, quæ nullo modo patitur unius hominis plures esse patres (ex uno enim quisque procreatur:;) Quare Deos multos colere contra naturam est, et contra pietatem: per lege

Text. 3.

Cultus exterior an sit omnino dandus.

Cultus perniciosus qd.

Idolum quod dicitur nihil alibi ostendimus.

Laetan. lib. 4. cap. 3.

lege totum, videbis quàm belle Deorū pluralitatem, & per consequens eorum cultū reicit, & damnat. Talis ergo cultus, in quo Gentiles, et multi ex Iudæis aliquando sese exercebant, vt Deos propitios haberent, erat omnino falsus, inutilis, & perniciosus. Cultus etiam, quo nunc videntur Iudæi, obseruantes ceremonias & præcepta veteris legis. quibus futura Christi misteria figurabantur, perniciosus est, & damnabilis multum, cum iam Christus venerit, & fuerit eis per multa signa, et prodigia demonstrarum, & per scripturas prophetarum declaratum ipsum iam venisse; propterea dicebat Christus apud Ioannem. Si non venissem & locutus eis non fuissetem, peccatum non haberent; Nunc autem non habet excusationem de peccato suo. Verum est tamen, quòd Iudæi videntes nunc veteri cultu, non habentes intentionem fallendi, quanquam cultus ille sit falsus, & inutilis, quia est contrarius veritati, tamen ex parte eorum non potest accusari de mendacio, sed bene ex parte rei. Est igitur cultus exterior maximè perniciosus, & propterea magnopere damnandus, quicquid est contra veritatem. Quid enim celestis in se boni habere potest sanguis pecudum effusus, quo aras inquinant, nisi forte existiment Deum his animalibus vesca, & eo sanguine potari? quòd homines aspernantur attingere, & quisquis illi hanc faginam præstiterit, quamuis ille grassator, adulter, veneficus, et parricida sit, beatus, ac felix erit. Eiusmodi ergo cultus est omnino damnandus. Sed veniamus ad meliora, & quæ maiorem videntur habere sanctitatis imaginem, & apparentiam. Dicimus ergo, non solum exteriorem cultum, quo Gentiles veri Dei cognitione destituti demones colebant in lignis, et lapidibus, neque cum solum, quo nunc videntur Iudæi in suis Synagogis esse omnino damnandum; verum etiam potest aliquis cultus reperiri apud Christicolas in nouo testamento satis perniciosus, dū quis illum exhibere Deo constituit, et consuevit contra modum, et regulam diuina auctoritate, in ecclesia, et ab ecclesia institutum; quemadmodum dicit D. Am-

A brosius 1. ad Corinth. c. 11 dum inquit. Indignus est qui aliter celebrat mysterium, quàm Christus tradidit. Et præter hunc sunt quidam alij cultus, qui licet non sint omnino damnandi quædam modum iste prior, non possunt tamen exerceri absque peccato, saltem veniali, vt sunt cultus quidam superflui, sic vocati à Theologis, in quibus exercendis potest etiam contrahi peccatum mortale, si ad sit contemptus, vel ecclesiasticæ disciplinæ, uel cultus interioris, potest etiam cultus exterior inutilis esse, et perniciosus, quanquam sit conformis ordini Ecclesiæ Catholicæ Romanæ, & ab eius consuetudine nulla ex parte dissentiens, quando scilicet non respondet, aut concordat cum cultu interiori, de huius cultu dicebat Christus apud Iucan. Populus hic labiis me honorat, eorum autem eorum longè est a me: id autem contingit quando in ipsa oratione, aut officio recitando, seu sacra faciendo, non attendimus id quod dicimus, et facimus; & in illis præsertim orationibus et sacrificiis peragendis, ad quæ tenemur ex præcepto. In illis autem quæ quis facit spontaneè, & non ex præcepto, attentio non est vsque adeo necessaria, licet sit aliquod peccatum saltem veniale, & perinde est, ac si quis reciperet hospitem, & indecenter tractaret. Cum autem dicimus in oratione requiri attentionem si meritoria debet esse, et impetratiua, non intendimus toto tempore, quo quis orat necessariam fore attentionem; sed fat est quod in principio orationis, quo quis accedit ad orandū, uel incipit orare eleuet mentem ad Deum, qui est finis orationis, & intèdat id pro quo oratur. Nota tamen, et aduerte, quod licet in oratione tam uocali quam mentali non oporteat semper, aut non multum referat semper in attentione persistere, quoniam mens humana propter infirmitatē naturæ non potest diū stare eleuata, sed aliquando contingit euagari, si quis tamen ex proposito, et de industria, uel ex contemptu nollet attendere, aut etiam negligeret attendere, tunc orans non modo nihil meretur, neque potest quicquam obtinere, sed peccat: in oratione inquam ad quam ex præcepto tenemur, si notabiliter

*Amb. sup. 1.
Cor. 11.*

*Luc. c. 19.
Ex Esa 28.*

ter quis euagetur, mortaliter peccat: In oratione uero quam quis sua sponte facit, uenialiter tantum peccat: quemadmodum etiam in oratione ad quam ex præcepto tenemur si ex negligentia, & non de industria, non attendimus, uenialiter delinquimus (saluo tamen proposito attendendi). Duobus ergo modis quis orans, uenialiter peccat, tum quando in oratione spontanea de industria, uel ex negligentia, aut ex fragilitate, non attendit, tum quado in oratione obligatoria ex negligentia non attendit, dummodo in proposito habuerit à principio attendendi, in neutro. n. casu agere videtur contra uirtutem, sed pro uirtutem. Hæc est sententia caietani sup. quest. 93. 2. 2. cuius sententiam in presenti non approbo, nec reprobo, quia non nihil scrupuli, & difficultatis in se habet, quod si in oratione spontanea uenialiter tantum peccet qui de industria, & ex professo non attendit, quoniam longe diuersa ratio est, si quis sponte orat & recitet psalmos David: & uersus Virgilij, aut Ludouici Ariostij: uel Io. Boccacij Nota est quod circa diuina officia quanquam non perpetuo requiratur actualis attentio, ut diximus, requirit tamen actualis intentio, facienti quod facit Ecclesia. Et quoniam locuti sumus de attentione, quæ haberi debet in oratione sine qua non potest orans consequi suum effectum. Sciendum quod non loquimur de attentione ad uerba, ne scilicet in eis quisquæ erret, neque omnino ad sensum uerborum, quamuis utrunque sit valde opportunum, & conueniens; sed loquimur de attentione, qua attendere necessum est ad finem orationis, hoc est ad ipsum Deum, & ad rem pro qua oratur, quæ quidem est maximè necessaria, quæ etiam possunt habere idiotæ; ut tandem exequamur præceptum D. Augustini cum d. Psalmis & hymnis cum oratis Deū hoc uersetur in corde, quod profertur in ore Sed quod dicemus de his, qui dum sacrum faciunt, aut preces horarias recitant, nihil minus quam attendere, & cogitare quod recitant faciunt, utinam non aliena, & longe extranea, & forrasis turpia, & obscena cogitent. De ijs proculdubio cultus exterior est omnino inutilis, & perniciosus, si non respectu aliorum, saltem ratione ipsius colentis. Dicit

A tamen Diuus Thom. secunda secundæ, quæst. 91. articulo primo, ad secundum quod laus oris inutilis est laudanti, si sit sine laude cordis, iuxta illud Saluatoris, sine causa colunt me docentes doctrinas, & mandata hominum: hoc tamen non obstante, laus oris & cultus exterior non est omnino negligendus, aut reprobandus. quia saltem excitat interiori affectum laudantis, & prouocat alios ad Dei laudem. Et cum oratio fuerit de præcepto, & obligatoria, propter obedientiam excusat à peccato. Si non à toto, saltem tanto. uide supra his quæ scribit D. Bernar. & alij, de necessitate attentionis in oratione.

Prosequamur textum paulò ante propositum, uidelicet, *Audite uerbum Domini, qui tremistis ad uerbum eius.* Conuenienter hoc loco noster Esaias postquam incredulos, & contumaces qui elegerunt uias suas, & quæ Deo displicebant, neque de poenitentia seu resipiscencia cogitarunt, acriter reprehendit, uertit se ad eos, qui credituri erant, siue Gentiles, siue Iudæi. & inquit. *Audite uerbum Domini; vos inquam qui tremistis ad uerbum eius, hoc est qui suscipitis sermones meos, ueneramini eos, & diligenter, ne deus aliquo modo offendantur, præcauetis; tremistis inquam ad uerbum Domini; quia illud reuerenter suscipitis, nihil de eius maiestate, & infinita potentia reuocatis in dubium, deque eius bonitate, & clementia nihil præsumitis, & tandem illud magnificatis, & in cordibus uestris complectimini. Et conuenienter quidem loquitur ad eos qui tremunt ad uerbum Domini, quia iam dixit in persona eius: ad quæ respiciam nisi ad trementem sermones meos: Audite ergo uerbum Domini, vos inquam Apostoli, & fideles mei, quid quæso audiendum præcipit? Audite ergo, & percipite quæ uobis indico, a tunc prænuccio. Dicuntur quidem minus iacula ferire, quæ præuidentur, & nos facilius ea mala tolleramus, ac sustinemus, si per prouidentiam clipeum præmuniti fuerimus; hoc est ergo quod uos præmonuisse oportuit. *Dixerunt fratres uestri, odientes uos, & abiicientes propter nomen mentis & quid dixerunt? dixerunt inquam uos**

3. pars praesentis capituli.

illudentes, & deridentes. *Glorificetur Dominus, & videbimus in lætitia vestra*: vos inquam dicitis Christum veturum de virgine nasciturum, redempturum omnes qui credunt in eum, & ipsum fore gloriosum triumphantem, & super omnes exaltatum iri: eia age, glorificetur Dominus, Dominus inquam iste vester, quem tantopere magnificatis, commendatis, & predicatis, & in quo spem omnem vestram collocare decreuistis; *Glorificetur, veniat illa dies, in qua appareat gloria, & maiestas eius, & nos videbimus in lætitia vestra, gaudebimus de bono vestro, lætabimur omnes, & exultabimus de vestra felicitate, & vobis congratulabimur, q. d. ò miseri, & insipientes id nunquam erit, vos fallimini, laboratis in vanum, & perperam expectatis: At ipsi confundentur, confundentur inquam cum postea viderint Christum exaltatum, super cælos eleuatum, gratiam, & gloriam abundanter omnibus conferentem; & qui erant isti fratres odientes vos, & abiicientes, non ob scelera vestra, sed propter nomen meum?* erunt inquam ipsi Iudæi, qui ex eodem semine secundum carnem prodierunt quemadmodum vos Apostoli mei. Et nonnulli exponentes, per fratres hoc loco non Iudæos tantum, verum & gentes intelligi volunt; propterea quod Deus iam soluit, & abstulit præceptum illud legis, de non ineunda societate cum gentibus; quare deletum, & abrogatum hoc mandato, qui sunt ex gentibus, fratres nostri possunt nuncupari, quia Christus erat futurus lapis angularis, in quo duo parietes coniungerentur, & ipse est pax nostra, qui fecit vtrâq. vnum. isti quoque erant quandoque odio prosequentes Apostolos, & eosdem abiicientes tanquam immundos, & Deo odiosos. Cuius rei veritas satis manifesta est in persecutione, & cede tot martyrum; & præsertim in seua rabie, & persecutione D. Virginis Catharinæ, cuius hodie festum celebratur. Longum esset enarrare quot cruciatus, quot tormēta intulerint Præsides, & Præfetti gentium Dei seruis, & ministris, vt Tiburtio, Valeriano, & sociis, ac etiam D. Sebastiano, & aliis quam plurimis. D. Hier. iuxta suum textum assert aliam exposi-

tionem. vt non ironice, sed vere, ac ex animo loquantur isti qui nos oderunt; & detrahunt nobis, cum dicunt: glorificetur Dominus, & videbimus in gloria vestra, quasi dicat, cur nobis humilem introducitis Deum, quid hominem Crucifixum, & virum dolorum, & infirmitates perferentem, volumus inquam eum, in sua (vt dicitis) maiestate conspiciere, regnantem suspiciemus, & in sua gloria triumphantem, tunc vnâ cum vobis videbimus in lætitia vestra, sed sic humilem atq. deiectum videre non possumus: at ipsi qui loquuntur talia, qui nō intelligunt mysteria scripturarum malis suis sentient eius potentiam, quem pro humilitate contempserant, & ita pudeficent, & conturbabuntur iuxta textum LXX. qui sic legunt. dicit fratribus vestris qui vos oderunt, & abhominantur vt nomen Domini glorificetur, &c. Dicit inquam hoc est hortamini eos non solum sermone, & verbis, sed opere, & affectu comprobatis, vt glorificent nomen Domini, & ei honorem, & laudem tribuant cum nihil habeamus quod ab eo non acceperimus, scientes quod qui secus egerint confundentur; vos autem decet eos diligere, & beneficis afficere, qui vos persequuntur, & odio habeant; quæ sententia potest etiam admitti; sed iuxta nostrum textum quem D. Hier. amplectitur, prosequamur. dicit. n. *Vox populi de ciuitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis*, q. d. cum ciuitas erit obsessa, & expugnata à Romanis, percipietur clamor, & strepitus populi de ciuitate, vt foris pugnet, intus seditiones, ciues inter se dimicantes. Et vox magna populi de ciuitate necessario fuit cum tunc ciuitas in tres partes teste Iosepho fuerit diuisa, vt refert hoc loco Lyranus. siue Postillator: *vox erit de templo*, quia f. Sacerdotes, & Leuitæ, & ministri; vna cum populo vtriusque sexus stebant, gemebant, & confestabatur. *Fuit etiam vox audita in templo*. Transeamus ex his sedibus; quemadmodum prædixit Ieremias, vbi dicit Deus cap. 12. Dereliqui domum meam; & Christus apud Luc. 13. cap. Relinquitur vobis domus vestra deserta: *Fuit etiam vox Domini, reddentis retributionem inimicis*

inimicis suis, quæ retributio fuit iuste reddita ob mortem Patriarcharum, & Prophetarum, & tandem pro morte ipsius Christi filii Dei, supra nos dixisse meminimus ex D. Augustino retributionem dici multifariam. Alij referunt eiusmodi voces ad Scribas, & Phariseos, & vniuersum populum Iudaicum qui fremebant aduersus electos Dei. iuxta illud Psalm. Quare fremuerunt gentes, &c. Sed mea quidem sententia prior expositio magis conuenit cū verbis præcedentibus, pariter, & consequentibus dum subdit. *Anæquam pariuirites, peperit*, antequam veniret partus eius peperit masculum. Sensus est quod quorundam Iudæorum pariter, & multarum gentium conuersio fuit vsque adeo celer, & uelox, & quasi in tempestatu, quod uideretur similis fuisse illi mulieri, quæ parit antequam tempus ueniat pariendi; non. n. in longitudine temporis; quemadmodum populus Iudæorum per Abraham, Isaac, & Iacob, et duo decim Patriarchas, & rursum per liberos eorum, ac nepotes creuit in maius, sed statim ad prædicationem Euangelii totus serè mundus concepit, et parturit, et peperit masculum, et quoniam hæc gentium conuersio fuit ualde admirabilis, et stupēda, et dubio procul satis prodigiosa diuina potentia ad id operante, extollit Propheta, et cum admiratione maxima secum ipse percunctatur, et inquit. *Quis audiuit unquam tale? & quis uidit huic simile?* et ut cognoscamus rei magnitudinem, elegantiquadam similitudine, et omnibus perspicua, nititur ostendere, dum inquit. *Nunquid parturiet terra in die vna*, hoc est, nonne uidemus terram germinare multitudinem frugum, et herbarum, arbores, et plantas producere in spacio multorum dierum? multis insuper adhibitis adminiculis, et actionibus. Sed hic partus, inquit Amb. non fuit terræ sed gratie: *aut parturiet ges simul?* uidemus enim unam familiam, unum populum non simul una die parturiri, sed successive unum post alium: At Syon, i. Ecclesia ex gentibus, et Iudæis collecta, simul parturiiuit filios suos, q. d. breuissimo temporis spatio, et hanc subitam mundi conuersionem existimant esse uocem illam populi de ciuitate, et

uocem clamantium de templo. Sed audite uocem Dei de cælo per Proph. loquentis, et clamantis: *Nunquid ego inquit Deus, qui alios parere facio, ipse nō pariam?* si ego qui generationem cæteris tribuo sterilis ero? ait Dominus Deus tuus. Sicut alibi dicit Propheta. qui plantauit aurem non audiet? qui finxit oculum non confiderat? hoc certè foret præter omnē rationem. Deus ergo facit alios parere, quia uires, et uirtutē maribus, et fœminis, ut pariant præbere: quare cum uiderit maximam orbis partem ad idololatram deductam, et se quasi sterilem factam, nec aliquem fore, qui eum agnosceret, et faceret bene suam ipse potentiam, et maiestatem considerans, non amplius hanc sterilitatis ignominiam ferre decernēs, tot uoluit generari filios ex ea, quæ fuerat olim sterilis, et deserta, vt breue admodum temporis spatio impleter orbem terrarum quare, etc. Sed nunquid Deus habet uerum, et uuluum, ut parere queat? nequaquam, sed ita loquitur Propheta, ut ostendatur consubstantialitas filii cū patre: et per hæc uerba possunt facile cōuinci et confundi, qui dicunt patri. f. Deo quod generas: ut habetur cap. 45. ui. ibi postillam; potest enim ea percunctanti respondere. Si ego qui alios parere facio, et generationē aliis tribuo, sterilis ero? Dubitatur quid per masculum intellexerit Esaias; ad litteram dicunt aliqui per masculum indifferenter intelligi quemcunque partum, et ex utero eductum, siue uirum, siue fœminam. Sed potius libuit nominare masculum ueluti nobiliorem sexum. Alii per masculum allegorice intelligunt ipsum christum Dominum nostrum, quem Pharaos, et Herodes conabantur occidere. Abraham, et Isaac masculos habuere filios. masculus unus fuit Christus, quæ Ecclesia spōsa Dei unicum nobis peperit, et masculus iste fuit uir potens, qui custodiuit atrium suum in pace. Alii etiam iuxta allegoriam per masculum intelligunt ipsam fidem; non. n. eius mater quæ fuit Apostolorum prædicatio peperit fœminam, neq. fecit abortum, sed peperit masculum, hoc est animum uirilē, fortem, et omni uirtute præditum, quia sermo Dei est uiuus, et efficax, et penetrabilior

omni gladio ancipiti, qualis debet esse Christianus populus, non quidem mollis, & effeminatus, sed constantia, & robore iuuenili præditus: sed nunquid per terram, quæ peperit in die vna masculum, possumus etiam intelligere Virginem matrem, quæ abiq. vilo dolore peperit Christum? Sequitur textus. *Lætamine cum uicula de se Ierusalem, & exultate in ea omnes qui diligitate, et iogitis eam, gaudete cum ea gaudio vniuersi munditate qui lugent super eam.* iubet in hac parte Ecclesiæ. *Text. 4.* Propheta veris Israelitis, vt latentur, & exultent cum noua Ierusalem, & quemadmodum alius textus habet, *conuenit facite omnes qui diligitis illa, gaudete cum ea gaudio vniuersi qui lugent super eam, vos:* (inquam) Gaudete cum gaudio, i. vehementer, & frequenter gaudete, qui diligitis vtrunq. Ierusalem, & eam quæ corruiat plangentibus, atque lugentibus, & eam quæ surrectura est, & in locum prioris substituenda cum desiderio præstolantibus, his inquam, lugentibus, ac præstolantibus loquor, vt gaudeant in ea, & cum ea, quæ constructa est ex viuis lapidibus. dubio procul hæc noua Ierusalem Dei viuentis est ecclesia, quam sibi ipse Christus coniunxit, & desponsauit, non habentem maculam, neque rugam, iuxta illud Apostoli. Despondi .n. vos vni viro virginem castam exhibere Christo, coniunxit enim Deus (vt sæpe diximus) duos populos in vno nouum hominem constituens pacem his qui longè, & his qui propè, in vno corpore reconcilians vtrunq. apud patrem; Eos itaq. qui antea lugebant, gaudere oportet, cum spem habeant futurorum bonorum. Iubet ergo deus lætari, & qui eam diligunt, atque sustentant, & sua doctrina confirmant, atque etiam qui quandoq. super eam luxerunt, & quandoque lugebunt ob varias persecutiones Antichristi, & hæreticorū. Isti omnes consolatione perfundentur, iuxta illud Saluatoris apud Matth. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Luctus enim erat propter Deum & propter eius plebem, quam videbant penitus destitutam, nec rectè incedentem erga creatorem suum. Alij luctum hoc loco accipiunt pro cura, & sollicitudine facere, & pure agendi, ac tractandi,

Quarta par
ticula de se
Ierusalem, &
exultate in ea
omnes qui diligitate,
et iogitis eam,
gaudete cum ea
gaudio vniuersi
munditate qui
lugent super eam.

Text. 4.

conuenit
facite omnes
qui diligitis
illa, gaudete
cum ea gaudio
vniuersi qui
lugent super eam,

vos:

(inquam)

Gaudete cum
gaudio, i. vehementer,
& frequenter
gaudete, qui
diligitis vtrunq.
Ierusalem, &
eam quæ corruiat
plangentibus,
atque lugentibus,
& eam quæ
surrectura est,
& in locum
prioris substituenda
cum desiderio
præstolantibus,
his inquam,
lugentibus, ac
præstolantibus
loquor, vt
gaudeant in ea,
& cum ea, quæ
constructa est
ex viuis lapidibus.

dubio procul hæc

noua Ierusalem Dei

viuentis est ecclesia,

quam sibi ipse Christus

coniunxit, & desponsauit,

non habentem maculam,

neque rugam, iuxta illud

Apostoli. Despondi .n.

vos vni viro virginem

castam exhibere Christo,

coniunxit enim Deus

(vt sæpe diximus) duos

populos in vno nouum

hominem constituens

pacem his qui longè,

& his qui propè, in vno

corpore reconcilians

vtrunq. apud patrem;

Eos itaq. qui antea

lugebant, gaudere oportet,

cum spem habeant

futurorum bonorum.

Iubet ergo deus lætari,

& qui eam diligunt, atque

sustentant, & sua doctrina

confirmant, atque etiam

qui quandoq. super eam

luxerunt, & quandoque

lugebunt ob varias

persecutiones Antichristi,

& hæreticorū. Isti omnes

consolatione perfundentur,

iuxta illud Saluatoris

apud Matth. 5. Beati

qui lugent, quoniam ipsi

consolabuntur. Luctus enim

erat propter Deum & propter

eius plebem, quam videbant

penitus destitutam, nec

rectè incedentem erga

creatorem suum. Alij luctum

hoc loco accipiunt pro cura,

& sollicitudine facere,

& pure agendi, ac tractandi,

Luctus in
sistorum.

Matth. 5.

quæ nostra interfunt.

Hi enim libenter sustinent quemcumque laborem, nō vt aliquid hoc in mundo lucentur, verum vt celestibus donis referti omni voluptate perfruantur. Dicuntur etiam lugere hi, qui ob peccata, & transgressiones, quæ quotidie committuntur vehementer dolent, atque deplorant, qui (nec dubium) sunt, & ipsi quandoq. consolationem accepturi. Nec parum lugere solent viri boni, quibus celestis patriæ differtur possessio, quemadmodum lugebat Dauid d. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. & quoniam nouam hæc ciuitatem Ierusalem, idest sanctam ecclesiam nomine mulieris appellare libuit, propterea vberibus, & lacti comparat, quamcumq. consolationem quam super eam post hunc luctum sumus habituri; ideo inquit.

Gaudet cum ea gaudio, vniuersi qui lugent super eam, ut sugatis, et repleamini ab ubere consolationis eius, ut mulgeatis, et delitijs affluatis ab omnimoda gloria eius.

Sic etiam legimus apud Salomonem in Cant. dum inquit. Meliora sunt vbera tua vino fragrantia vnguentis optimis; quod quidem, dictum voluit propter diuersos status fidelium, dum quidam sunt veluti paruuli incipientes, quidam verò proficientes, & deinde perfecti, propterea ratione paruulorum dictum est, & gaudete vniuersi qui lugent, vt sugatis, & repleamini ab vberibus consolationis eius: Proponuntur enim paruulis, & incipientibus Cathedris, & alia breues, ac faciles instructiones, vt doctrina fidei, & rudimenta quædam paruulorum; conceditur etiam non solum, vt sugamus lac, sed vt mulgeamus, & exprimamus donec plenè lacturemur, & delitijs affluamus ab omnimoda gloria eius, ita vt nihil amplius desit ad plenam, atque perfectam celestis regni possessionem; quibus verbis facile declaratur, status, & conditio proficientium, & perfectorum, nam rationale est; posteaquam fuxerimus, & ab vberibus, & mamma subtrahere erimus iam ablactati, non in principijs fidei tantum, sed velut ex Ephorbis excessis, & iam facti adulti

solido cibo depascamur, vtputa, fide sincera, cognitione Dei perfecta, qualis potest haberi in hoc sæculo, virtutibus, & bonis operibus adornati. Tunc delicijs affluemus ab omnimoda gloria Dei. Omnimoda gloria Dei ea nuncupatur, quæ nihil habet imperfectum, ac diminutum, sed omni ex parte plena, atq. perfecta, quæ non habetur nisi in patria, vbi nihil amplius restat appetendum. Deinde subdit. *Quia hac dicit Dominus. Ecce ego declinabo super eam quasi fluium pacis, & quasi torrentem inuadentem gloriam gentium quam sugatis, ad vbera portabimini, & super genua blandientur vobis,* quibus verbis declarat Etaias in persona Dei, quàm debeat habere omnes electi & filij Dei materiam gaudij, & occasionem, & inquit. *Ecce ego declinabo, me effundam, & totum projiciam super eam, i. super ecclesiam, super nouam Ierusalem instauratam, & reformatam, quasi fluium pacis, idest in summam, & super effluentem pacem, & quasi torrentem inuadentem, qui est tam copiosus aquis, & tanto cum impetu, & horrore, ac fragore decurrit, quod inuadat omnes partes circumquaque adiacentes, atq. etiam longe positas, atque distantes. & quæ nam est ista aqua quam effundam, & quæ vbiq. inuadat? gloria inquam Dei, manifestatio potentia, & virtutis eius, quam quidem gloriam sugatis, idest nō simul totā gustabit, & percipietis, sed parsim sic: pueri sugunt lac, alioquin opprime mini ab ea. Fluius pacis, & torrens deliciarum absque tot ambagibus dici potest Christus Dominus. iux. illud ps. 45. Fluminis imoeris lætificat ciuitatem Dei, & rectè fluius iste, i. Christus declinasse dicitur, quia missus erat solum ad oves Israel, sed ipse declinauit, ab inchoato itinere, & deflexit ad gentes, quoniam Iudæi respuerunt, & euitarunt illam. D. Aug. hoc flumen pacis declinare dicitur, quia eiusmodi pax, incorruptionem, & immortalitatem conferet etiam terrenis corporibus, & sic declinare se dicit, quia a supernis ad inferiora descendit, & homines angelis æquales reddit. Et præterea.*

Omnimoda
gloria Dei.

Spūs flu-
idus pacis.
Psal. 45.

hoc est vos credentes, qui primum accedere decreuistis ad fidem, portabimini ad vbera, idest gratia Dei præueniet vos, & subsequetur, vt non multo labore quod Deo placitum est exequamini, quare nos quoq. quamuis adulti, neque iam amplius incipientes, cum Ecclesia orare debemus dicentes. Tua nos Domine gratia semper præueniat, ac sequatur, & bonis operibus iugiter præstet esse intentos. & nos item inebriemur aliquando ab vberitate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ satiemur. dicit etiam.

Super genua blandientur vobis (hoc est Apostoli) & ministri mei, non secus ac mater erga paruulos obsequentes blandientur vobis, & ea subministrabit quæ vobis spirituali erunt necessaria; quemadmodum enim mater non potest obliuisci filij vteri sui, sic Deus nostri non potest obliuisci. hoc est, quod dicit.

Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, & in Ierusalem, siue celesti, siue in hac terrena adhuc degenti vos consolabimini, nulla quidem in parte vlli matri cædam, sed quicumque erunt infirmo, debili, ac deiecto animo ego erigam, suscipiam, complectar, & efficiam vt nihil illis desit ad summam, & perfectam quietem. In Ierusalem inquam, hoc est in Ecclesia pietissimæ matris officio fungar, in Ecclesia, quidem quia extra eam non potest esse qes, nec consolatio. Videbitis, & gaudebit cor vestrum; videbitis in quam gloriam Dei, manifestatam in conuersione gentium, & gaudebit cor vestrum, quod prius de illarum perdicione rätopere tristabatur. Videbitis, inquit Aug. Denim iuxta illud, beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. hic credimus, ibi videbimus. & ossi vestra quasi herba germinabunt, ossa vestra idest corda vestra, & animi vestri, qui præ mærore, & tristitia erant arefacti propter gaudium efflorescent, & quasi herba germinabunt, i. suaves & Deo gratos producent fructus: vel alias arbores germinabit, hoc est alios deuios, ac infideles ad fidem adducet. & rectè quidem animi nostri tristes, & mæstissimis comparantur, quia sicut spūs tristis, exiccatur ossa, ita animus gaudens

facit ætatem floridam; locutio est metaphorica vt vides: potest etiam accipi hæc propositio hyperbolice, q. d. tanta erit felicitas, & gloria filiorum Dei, vt non solum animus, & mens eorum producat flores, & fructus virtutum, verum etiam ossa i. minime partes eorum, & quæ videtur minus viles, & infructuosæ, velut ossa, germinabunt, i. fructus & flores producent. D. Aug. exponit. Ossa vestra quasi herba germinabunt, i. resurgent, & erunt immortales, & incorrupti q. Deo seruerint. Loquitur enim Propheta de ipsa resurrectione bonorum, quod manifestatur ex his quæ sequuntur cum inquit, & cognoscetur manus Domini seruis suis: & cognoscetur quidem manus domini distinguentis cultores suos à contemptoribus suis, 20. de ciuit. cap. 21. quod si hæc verba velimus referre ad futuram resurrectionem. Facilis erit intellectus harum propositionum, cognoscetur manus Domini, seruis suis, id est potentia, & virtus eius innotescet, siue Christus Dominus, qui vocatur manus, & dextera Dei, innotescet in seruis suis, i. qui prius infideles, & stulti eum deridebant, postea veluti Deum verum, patrem, & Dominum glorificabunt. & indignabitur inimicis suis, hoc est incredulis, & non timentibus eum, quibus debita inferet supplicia, & ea quidem perpetua. Veniet (inquam) dies Domini sicut fur, veniet inquam redditorum ultionem in furore, in increpatione, & flamma ignis, &c. Et hoc est quod habemus in sequenti litera, videlicet *quia ecce Dominus in igne venit, et quasi turbo quadrigæ eius reddere in indignatione furorē suum, & increpationem suam in flamma ignis.* Quæ verba superficialiter accepta, de extremo iudicio videntur intelligi, quia omnes scripturæ clamant iudicium illud in igne futurum, & Dominum ipsum cum magno impetu venturum esse ad iudicandum viuos, & mortuos: Sic D. Hier. in hoc loco exponit; sic etiam D. Aug. 20. lib. de ciuit. Dei cap. 21. vbi inquit Dominum quasi ignem venturum, illis quidem, quibus pœnalis erit eius aduentus, curru vero eius pluraliter dicti angelica ministeria accipi possunt: Sic etiam Cyrillus in hoc loco interpretatur vt-

A niet ergo tunc dominus in igne, non quod Deus sit ignis cum sit spiritus nobis absconditus, & inuisibilis, sed dicitur in igne venturus, quia sustinētibz penas, ignis esse videbitur. Dicitur etiam Deus ignis, quia subtilis quoad substantiam, penetrabilis quoad scientiam, inuisibilis (vt diximus) quoad apparentiam, vt docet D. Thom. cap. 1. i. super Esaiam, & super cap. 33. similiter dicit Deum posse vocari ignem, quoniam purgat mentes nostras: Deinde inflammatur: postremo quod condemnat, quo modo accipitur hoc loco, qui etiam alicubi appellatur ignis consumens, quia quicquid in nobis vitiorum est, & tenebrarum, sua virtute consumit, & extinguit. Cum dicitur, *et quasi turbo, siue tempestas quadrigæ eius*: vult innuere quanta cum celeritate, & quo maximo impetu veniet Dominus ad iudicandum, vt testatur etiam David ps. 49. cum inquit. Ignis ante eum exardescet, & in circuitu eius tempestas valida: veniet (inquam) in indignatione ad demonstrandum furorē suum, & increpationem suam in flamma ignis. Hæc omnia metaphorice dicta ostendunt seueritatem iudicij aduersus delinquentes. cum furore dicitur quis iudicare, quando nullius in puniendo reprobos rōnē hēt. Et oīa æque suscipi. deq. pœdēs, & pœsū dando. Sicut ille dixit. Furo arma ministrat, & in increpatione sua, in flamma ignis reddet cuiq. pœnam pro delictis: dicitur. n. quis aliquem increpare, dum vt verbis duris, & asperis atque etiam ignominiosis, & maxima cum iracundia quenquam à se abiicit, & repellit: maxime quidem terror, qui increpatur innadere solet, ac detinere vt Psal. 103. dicit David Ab increpatione tua fugient, à voce tonitruui formidabunt. Nec mirum Prophetam hoc loco toties ignem meminisse: quia, vt textus habet, in igne Dominus diudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem. In igne (inquam) Dominus diudicabit, hoc est, in tali genere pœnarum, & suppliciorum: diudicabit inquam non solum potētia, & auctoritate maiestatis sue, sed in iustitia, & veritate iudicij, Et in gladio suo ad omnē carnem, de quo gladio loquitur Propheta Psal. 7. d. nisi conuersi fueritis gladium suum vibrabit.

Deus in igne venturus.

Deus ignis.

Psal. 49.

Increpare quid.

Psal. 103.

Psal. 7.

Amos 9.

Gladius in script. quid.

bit. Locutus est etiam Amos Propheta cap. 9. d. Gladio peribunt omnes peccatores terræ. Dicit autem D. Hieron. per gladium intelligi debere quancunq. peccatum: quandoquidem in sacris litteris quicquid pungit, percutit, torquet, & cruciat appellatur gladius, quo gladio quicunque commisso lumine veritatis, errorum tenebris sese inuoluerint, & Dei voluntatem præterierint, vulnerati erunt, & interfecti, & hoc iudicium erit ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à Domino: per omnē carnem (inquit D. Aug.) non spirituales, & sancti intelligendi veniunt, Sed homines terreni, atque carnales. de quibus dictum est. Qui terrena sapiunt, et sapere secundum carnem mors est, & quales omnino caro appellant à Domino, vbi habes Gen. 6. non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Cum vero dicit. Multiplicabuntur interfecti a Domino; dubio procul hoc debet intelligi de his qui morte secunda mortui fore dicunt.

Quantum nos præsumpta uerba iuxta communiorē sententiā de igne futuro in extremo iudicio fuerimus interpretati, nolumus tamen illorum sententiam, q. de iudicio, & de aduentu Xpi in cordibus fidelium isthæc interpretatur omnino reicere: constat enim, & experientia multorum comprobatur, quod cum Charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, est vere aduentus Dei in igne, & cum igne, hoc est in igne amoris, & dilectionis. Nam & ignem dixit Dominus se velle mittere in mundum, cum dicit Luc. 10. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? potest etiam appellari gladius, Christi aduentus, et euangelij prædicatio, quia separat spiritum a carne, hominem a mundo, & patrem a filio; de quo gladio loquebatur Christus apud eundem d. Putatis, quod pacem veni mittere in terram? non veni pacem mittere, sed gladium: veni. n. sepearare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, &c. Præterea sequitur.

Sequitur text. 5.

Qui sanctificabuntur, et mundos se putabāt in hortis post ianuam intrinsecus, qui comedebant carnem suillā, & abhominatorem, & murē simul consumentur, dicit Dominus.

A His verbis Propheta speciatim insurgit aduersus Scribas, & Phariseos, & grauius reprehendit, non quod ipsi comedere carnem suillam abhominatorem, & murem &c. Sed quod post tot scelera, & turpitudines, quas frequenter perpetrabant curauerint se lustrare, & purgare, & sanctos fieri, seu sanctificari in hortis, vt impleant, quod scriptum erat in lege. Numc. 19. quicquid tetigerit immūdus, immundum erit. Vel immūdum faciet. Arguit etiam, & reprehendit, quod versabatur cum iis, qui huiusmodi abhominatōnes faciebant. In hortis quidem vbi strusta erant baptisteria, seu piscinæ, in quibus lauebantur, & hoc post ianuam intrinsecus, hoc est latenter, & satis commode, quæ quidem piscina erat in medio hortorum. Hi enim post delubra idolorum magnifica quæ construebant in locis, siue lucis quibusdā amēnissimis, arboribus frondiferis densissimis, quos hortos appellabant, & post Ianuā intrinsecus æpulabantur, luxu ac luxuria vacabant, & postmodum vt se mundarent, in illis balneis lauebantur, existimantes se ea lotione ab omni labe purgatos, quibus ideo comminabatur Christus dicens

Matth. 23.

Matth. 23. Vt vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod deforsis est, intus autem pleni estis rapina, & im-munditia. Aliq. textus, vbi nos habemus. post ianuam intrinsecus. Biblia Antuerpiæ, & quæ auper per Sixt. V. etiam impressa sic legunt, vt nos exposuimus. Sed hæc particula tā variè legitur quā varij sunt scriptores, vel interpretes lectionis Hebræe, pro cuius lectionis, & linguarū varietate, leges annotationes sup. Esa. Et sup. testamentū vetus, & nouū Francisci Lucæ Brugensis, legunt, post vnā intrinsecus, quorum sensus est. quod cum ibi plures hominum Societates conueniret vna post aliam subintrabat, vel ad sacra faciendā, vel ad abluendā corpora post multa scelera, & impudicitias ibidē perpetratas: dicit ergo textus. Qui sanctificabantur, & mundos se putabant in hortis, &c. qui etiam comedebant cibos lege prohibitos, et alias abhominatōnes faciebant adorantes mures, & huiusmodi vilissimā animalcula, & stauas illis erigentes, simul consumeatur. dicit Dominus.

T + minus.

3. Pars, de futuro iudicio impiorū. Text. 5.

In hoc e. 21. exponit Aug. 10. fer. 10. i. cap. 1. vbi. Esaia.

minus. Non secus quidam ex nostris aristissimam viuendi regulam professi, cibos eorum lege prohibitos quosq. comedunt, & putant se leui quadam cerimonia purgatione adeptos, et veniam consecutos, modo in hortis & extra Septa loci id faciant. Quidam vero, ut vitam magis arduam, & rigorosam simunt sese ab hominum consortio segregantes petunt eremos, et loca quadam solitaria, vbi liberius vsuant, & hi quidem omnes maxime saluuntur, & aberrant. Sequitur

B *textus.*
Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum (supp.) *nos, & perfectas habeo.* Non oportet (inquam) prauaricatores istos, et legis meae transgressores sese abscondere, & excusationem quære in peccatis suis, quia inquit Deus Opera eorum omnia, & cogitationes, tametsi apud homines sint absconditæ, ego tamen optime noui. Iuxta illud ps. Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. & D. Aug. in regula. Nec putare debet qui in sceminam figit oculum, & illius in seipsum diligit fixum ab alijs se non videri cum hoc fecerit, videtur omnino, & a quibus se videri non arbitratur. Sed si lateat, & a nemine hominum videatur, quid faciet de illo desuper inspectore, quem latere nihil potest? Et per Hierem. dicit ipse Dominus. Nunquid abscondet se in absconditis homo, & ego ignorabo? nouit ergo Deus omnia opera, & cogitationes hominum, discursus, consilia, & quæcunq. ratione inia. Præterea d. *Venio ut congregem cum omnibus gentibus, & linguis, & venient, & videbunt gloriam meam.* Diuus Cyrillus opinatur in postrema parte huius capituli, repetitionem quandam, per modum Compendij fieri ab ipso propheta vniuersæ huius Prophetiæ, et breuiter, atque succinte, quæ ab initio ad finem vsque per Christum sunt facta, virtutemq. dispensationis in carne, expedire, et complere: commemorat. n. hæc tria: uocationem gentium; Sanctorum Apostolorum institutionem, ac designationem; & postremo quod Christus Dominus Dei filius ab vniuerso terrarum orbe adorabitur. & hoc est quod dicit. *Venio ut congregem cum omnibus gentibus, &c.*

A *D.* autem Hier. aliam uidetur habere opinionem, quæ fuita paruenula. Venio ut congregem cum verbis præcedentibus conneclatur, sed ego opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem, & quasi fasciculum quandam faciam, & simul contungam opera, & cogitationes vestras cum omnibus, gentibus, et linguis, et in medium adducam, ut iudicentur. iuxta illud Saluatoris. Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est in corde suo, ideo non solum facta, sed cogitationes, & uerba ociosa iudicabuntur, iuxta illud Psalm. Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum. D. Paulus ad Rom. 2 asserit futurum iudicium, cogitationum inter se inuicem accensurum, aut defendentium, in die cum iudicabit Deus occulta hominum. et iuxta D. Hieronymi sententiam. Per linguas Diuus Paulus non solum quæ hominum, sed et quæ Angelorum sunt arbitratur intelligi, quo fit ut non solum creaturæ quæ sunt super terram, uerum & quæ in cælestibus reperiuntur sint aliquando iudicanda, iuxta illud. Inebriatus est gladius meus in cælo, et usque ad terram descendent. iuxta D. Cyrillum sic exponenda est ista paruenula scorsum (inquam) ab illa. *Venio ut congregem cum omnibus gentibus, & linguis, q. d. Lex uetus unam solam gentem continebat, nimirum Israeliticam unam tantum linguam uocauit. Christus autem dominus noster non solum propter Israeliticum populum, sed uniuersaliter propter omnem gentem, et omnem linguam, humanam carnem suscepit. iuxta illud ps. 48. Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Venient inquam omnes gentes, et linguæ, et uidebunt gloriam meam, id quod de utroque aduentu poterit absque scrupulo ueritate habere; et de eo, quo mundus per euangelij prædicationem ad fidem est conuersus. iuxta illud alterius ps. d. Omnes gentes quascunq. fecisti uenient et adorabunt te Domine, et glorificabunt nomen tuum; et de extremo eius aduentu. Cum uenerit in maiestate sua, et omnes angeli eius cum eo, vbi tum congregabuntur ante eum omnes gentes, & in utroque aduentu qui fuerint congregati, vide-*

videbunt gloriam dei, præter impios, & rebelles diuine maiestatis, non ea tantum mirabilia, quæ gesunt in carne, quæ quidem explicari uerbis non possunt, ut mortuos suscitare à monumentis, cæcis lumen restituere, aliisque id genus multa; uerum etiam uidebunt gloriam eius instituti, & edocti uerbum esse Deum, & ipsum uerbum carnem factum, quod cum agnouissent sacras illas uoces emittebant. Tu es Christus filius Dei uiui. Deinde subdit. *Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui saluati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tenentes sagittas in Italiam, & Græciam, & ad insulas longe, ad eos, qui non auertunt me, & non uiderunt gloriam meam.* Totus iste uerborum contextus usque in finem fac. lis admodum est, & breuiter potest exponi. sed quia cogor digredi super quibusdam particulis præsentis litteræ; ideo longiusculus ero quam oratio postulet. Quod attinet ad sensum priorum uerborum, vbi dicit. *Ponam in eis signum, &c.* Quidam opinatur Prophetam loqui de signo, quo terui Domini, in extremo die iudicij signati erunt, quo angeli percussus manus effugerent, ut haberent in Apoc. Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoad vsque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. & fuerint inueni duodecim milia signati ex omni Tribu filiorum Israel. de hoc signo loquebatur Dauid ps. 4. cum d. Signatum est super nos lumen uultus tui domine. & alibi præcabatur Deum d. Fac mecum domine signum in bonum, ut uideant qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu Domine adiuuisti me, & consolatus es me. Ego autem existimo per ea uerba cum d. *Et ponam in eis signum, & mittam ex eis, qui saluati fuerint ad gentes* Prophetam loqui de Apostolis in quibus fuit positum signum, quo signati, id est scripti, & deputati fuerint ad prædicandum euangelium ad uniuersas gentes; quemadmodum testatur ipse Christus d. Ego elegi uos, & posui uos, ut eatis, & fructum afferatis, fructum (inquam) adducendum gentes ad fidem. sicut etiam testatur Lucas c. 10. d. Designauit Dominus, et alios præter duodecim Apostolos) septuaginta duos, et mi-

B *fit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem, et locum quod erat ipse uenturus. Aliud genus signi fuit positum super eos, et in eis qui crederent: et quod nam signum in eis positum fuisse credendum est: lege postremum caput Marci Evangelistæ. Signa eos qui crederint hæc sequentur, in nomine meo demonia eijciant. linguas loquentur non uis, serpentes tollent. et si mortiferum quid liberint, non eis nocebit, super egros manus imponent, et bene habebunt. Dabitur eis aliud signum, quod erit gratia Spiritus sancti, et uirtus, et efficacia in sermonibus eorum, ut ibi dicitur. Dum steteritis ante reges, et præsides nolite cogitare quid, aut quomodo loquamini, dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Cum dicit. *Mittam ex eis qui saluati fuerint.* dubio procul per hos iudicari eosdem Apostolos, et paucos illos, qui ex tot Iudeis perditis, et damnatis per Dei misericordiam saluati fuerint, qui cum reliquis in incredulitate noluerint persistere, qui que ab exercitu Romanorum euaserunt, et cum reliquis non perierunt, aut in captiuitate non fuere adducti: fuerunt ergo ipsi missi ad gentes in mare, et in omnem partem, ac prouincias orbis terrarum, et explicat aliquas regiones, ut per eas reliquas et tandem uniuersum orbem intelligat: Nam ut dicit D. Aug. fuit satis opportunum, ut Propheta sigillatim omnes ferè nationes percurreret, ut Africam, Lydiam, Italiam, et Græciam; et præterea ipsum mare, et Insulas etiam procul distantes, quoniam si absolute diceret eos fore missos in uniuersum orbem, ipsi uellent omnino solam Iudæam debere intelligi: nunc uerò cum percurrat istas nationes nominatim non habent quo se uertant, quas regiones LXX. Interpres tum uocat alijs nominibus, ut Tharsis, Phud, Lud, Mosoch, & Thidiel quorum uel significat expl. cat. Diuus Hieronymus. Et rectè quidem dicit Deus. Et mittam ex eis, quia nisi Deus reliquisset nobis semen quasi sodoma fuissetis &c. Sed quid per illud uerbum. Tenentes sagittam,*

6. Pars. in qua instituitur in uis: 5. Appellatur. Item. 6.

Apoc. 7.

Psal. 85.

Luc. 10.

Psal. 85.

sagittam. uoluit intelligi? Aliqui uolunt illud referri ad Aphricā, et Lydiā, quod si illarum nationū homines erant insignes sagittarii. Alii per tenentes sagittam intelligunt Cappadoces. Nōnulli hoc referunt ad ipsos Apostolos, et reliquos Dei ministros missos ad gentes, qui dicuntur esse tenentes sagittam, hoc est uerbum Dei, efficax, et penetratiuū, quo percutiebant, et uulnerabant, et penetrabant animos, et corda populorū. iuxta illud Prophetę Psal. 119. Sagittę potentis acutę cum carbonibus desolatoriis. et alibi sagittę paruulorum, hoc est discipulorum factę sunt plagę eorū. Et quidem iuxta sensum allegoricū nihil rectius dici potuit. Ego autem existimo (saluo semp̄ meliori iudicio) ut per tenentes sagittam intelligat Propheta Aphros, et Lydios, inuens eos fore homines bellicosos, ad arma facile propensos, et nunquam nō ad arma et bella paratos. Indi feruntur fuisse sagittatores eximij ita ut de quodā fama pererebuerit. Sagittas ab eo tanta peritia dirigi, uti uel per anulum transirent; qui cum pertimesceret se id corā Alexandro nō posse perficere, potius elegit mori quā huic periculo se exponere. Cœlius hoc refert lib. 12. c. 41. Plinius quoque martimos egregios fore sagittarios. Ad istos omnes ergo missi sunt Apostoli, ad eos inquam, qui non audierunt de me, et non audierunt gloriam meam, id est nullā habuerūt noticiam Christi Domini qui est gloria mea, neq. audierunt mirabilia opera quę ego feci, ut uerē admodum supra dixerit Propheta. Quibus non est annūciatum de eo uidebunt, et qui non audierunt intelligent. Et alibi. Apparui ijs qui me non interrogabant, et inueni sum ab his qui me non querebant.

Notat quidam ex Iuuenibus Prophetam illas regiones hic enumerasse præceteris ut in quibus magis, ac diutius religio Christiana permaneret; et per Lydiam intellexisse Ethruariam, quę est pars Italię, quam dicunt fuisse Lydorū Coloniā; sed quo fundamento id dicant, planē ignoro. Alij uolunt hic fieri mentionem de Moscouitis, et Parthis ego solum accipio quę hic affert uulgatus. sed

A cum dicit in text. quod mittet etiam ad insulas longe, nulli dubiū, quod non solum Parthi, et Moscouitę uerum etiam Indorum regiones, quę sunt valde distantes audient uerbum Dei, et custodient illud id quod manifestē patet temporibus nostris, cum tot regiones Indorum Dei beneficio, et bonorū hominum labore, et ministerio ad Christi fidem sint conuersę, Glo. Interl. per insulas lōge sitas intelligit Athenas, extat hic dubium super iam expositis uerbis, quod prius uidebatur Esaias loqui de iudicio extremo, quo creaturę omnes erunt iudicandę: nunc uero loquitur de Christi aduentu, post quem mittendi sunt Apostoli ad prædicandum Euangelium. Respondet huic dubio D. Hier. quod non ab re, nec sine mysterio ualde salubri, et proficuo loquitur prius Esaias de die iudicij, et illius ueritatem prædicit, ac minatur, ut timore futurę pœnę recipiant homines Saluatoris aduentum, et euangelicam prædicationem per eos, qui ante illum diem mittendi erant. Principalis autem huius ueritatis intentio, erat loqui de prioru aduentu, quo Christus est uenturus in corda hominum. Et præterea est (ut diximus) magna inter utrunq. iudicium cōnexio, quod non potest quis distere de uo loqui, quia de alio quoque non nihil loquatur: dicit igitur. Mittam aliquos ex his qui saluati sunt, &c.

D Et annuatiabunt gloriam meam gentibus, et adducent omnes fratres uestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, et in quadrigis, et leuicis, et in mulis, et in caruicis ad montem sanctum meum Ierusalem. Annuatiabunt inquit gloriam meam, id est Christum, et potentiam suam, qua facile monstrabitur ipsum esse uere Deum, et hoc in gentibus quę prius erant incredulę, et abhominabiles coram Deo. et adducent omnes fratres uestros de cunctis gentibus (uidetur hic sermo fieri ad Iudęos). Fratres inquam uestros adducent, non solum Iudęos secundum carnē, sed ueros Israelitas, qui erant præordinati ad uitam, quiq. cum essent filij promissionis factę Abraham, et semini eius, poterant uerissimē nuncupari fratres Apostolorum, et Prophetarum. Adducent inquam cum magno comitatu celebrata-

Dubitatio.

Responsio.

7. Particula de cōuersione gentiū ad Christū. Text. 7.

te, et pompa de cunctis gentibus donum Domino, in equis, in quadrigis, et alius generis uehiculis commodis, et idoneis ad consciscendum iter: offerent (inquām) de cunctis gentibus donum, et oblationem ad montem sanctum meum, id est ad Christum filium meum (dicit Deus) qui est omnis mōtium, imo, qui eleuatur super omnes montes, et super omnes cœlos eleuata est magnificentia sua: uel ad montem sanctū, id est ad præsentem Ecclesiam quę fundata est in montibus sanctis: uel tandē ad cœlestem patriam habitaculum Dei, et æditorum Angelorum: De differtētia, stru, ac structura istorum uehiculorū non est mihi curę amplius differere: sat erit hoc scire quod ministri, et serui Dei, sine multo labore, et sudore suum cōsciscunt iter, modo sint firmi in fide, spe, et charitate, quia Charitas omnia suffert, et ministri Dei, ut Apostoli, et quicunq. illis succedentes nihil non agent nihil studij, ac operis prætermittent, nullis parcet laboribus, adhibito etiam adminiculo Angelorum, et præcibus sanctorum, ut increduli, et prorsus a Deo alieni adducantur ad fidem, et ad ecclesiam dei ueritatis, arguendo, obsecrando, increpando in omni patientia, et doctrina.

Dicit Dominus, quomodo si inferant filij Israel munus in uase mundo in domū Domini: sic supple legati mei dum inferunt munus in domum domini offerent in uase mundo, hoc est cum pura conscientia, cum corporibus ab omni labe, et immunditia defecatis, et expurgatis, corpora. n. nostra templa sunt, et uasa Spiritus sancti offerent inquam cum psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, quę dona in domum domini in uase mundo allata, et asportata, erūt ipse gentes per baptismi lauacrum emundatę, et expurgatę ab omni inquinamento carnis, et peccati, apparebunt ante conspectū dei purę, mundę, et nitidę, et fulgebunt sicut Sol in conspectu Dei, ante cuius aspectum nihil apparet immundum. Et quis dubit at tempore nouę legis Sacerdotes offerre seiplos coram Deo in uasis mundis, hoc est in corporibus, et animabus omni sordē, et macula purgatis, et præter id offerre etiam Deo hostiam pu-

ram, sanctam, et immaculatam, panem sanctum, uitę eternę, et calicem salutis perpetuę: Deinde pollicetur Deus aliud munus, et beneficium his, qui saluati fuerint, et qui ex gentibus sunt credituri esse conferendum, cum inquit Et assumam ex eis in Sacerdotes, et Leuitas, dicit Dominus. Assumam (inquām) tales qui mihi ministrabunt in templo, et offerent hostias et pacifica, et collaudabunt nomen meum dicit Dominus. Hanc promissionem nonnulli intelligunt, ueritatem habituram de solis Apostolis, quia supra est. dictum est. Vos autem Sacerdotes Domini uocabimini ministri Dei nostri, et c. At ego magis de gentibus ad fidem adducendis eiusmodi promissum intelligendam fore existimo: nam de Iudęis nihil esset mirum, quod ex eis nonnulli fierent Sacerdotes, et Leuitę, cū id apud eos fieri consueuerit; uerum illud hoc loco aduertendum, per ea uerba indicari Sacerdotium Leuiticum fore abolendum: ubi nulla erat electio (dicit D. Hier.) sed ordo naturę. In nouo autem testamento Sacerdotes, et Leuitę non assumuntur iuxta sanguinem, et ferriam familię, sed secundum uirtutes, et merita, pro cuius rei ueritate uide Conc. Triden. sess. 23. per totum sed magis c. 11. et sequenti. Huius autem rei rationabile causam affert ipse Deus omnem scientiam, et sapiētiam habens, imo qui est uirtus, et sapientia Dei Patris, d. Quia sicut calis noui, et terra noua, qua ego facio stare coram me dicit Dominus, sic stabit semen uestrum, et nomen uestrum, q. d. Sicut ego noua facio omnia, ita conseq. et rationale est, quod ego instituiam ex alijs gentibus, et populis nouos Sacerdotes, ac Leuitas, et qui ministrent coram me in monte sancto meo. hoc est quod dicit, quia sicut cœli noui. Sed uide tur ex serie uerborum alius fore sensus huius partis, ut scilicet non de diuersitate ministrorum ueteris, ac nouę legis, sed de perpetuitate seminis, et nominis huius noui populi fuerit ipse Deus locutus, quoniam sic uertus habet. Quia sicut calis noui, et terra noua, qua ego facio stare coram me, id est quę a me dependent, et mea uirtute subsistunt; sic stabit semen uestrum progenies uestra, et noua

men vestrum; vel ministerium, & Sacerdotium vestrum, & Dei cultus, cum hoc verbum stare multas habeat significatio- nes, quidam in hoc loco accipiunt pro ministrare, ego autem sumo pro subsistere (vt iam diximus). Per celum nouum, & terram nouam, dubio pcul intelligit Christi regnum, & presentem Ecclesiam, quæ tandem durabunt, quãdiu nouum hoc ministerium, & Apostolatus durabunt: Neque huic nouo populo per Christum selecto, et constituto, sicut Iudæis, quibus gens alia, & populus alius succedit euenturum esse quis dubitet, quoniam hunc elegit, & proposuit Deus stare coram eo. Quod magis confirmans subdit.

Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato. Veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea, dicit Dominus. Verore ne dicas, quomodo semen, & populus Dei pariter, et Sacerdotium poterit esse perpetuum, cum singulares homines sint omnino corruptioni obnoxij? responderet ipse Deus, et inquit, *erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato*, quasi dicat, nullum erit tempus, nullus erit mensis, neque vllus erit dies, in quo non sint aliqui de femine meo, & qui ministrent mihi, et veniant vt adorent, et se prosternant coram facie mea: in nullo quidem tempore deficiet fides, semper aliquis erit & plures, qui ad fidem conuertentur, multitudo credentium semper coalescet, & in maiorem numerum augetur, et amplificabitur. Oculis enim nostris vidimus, et auribus audiuimus, et manus nostræ contrectauerunt, quot homines ex remotissimis mundi partibus nobis penitus ignotis. Christi fidem apprehenderunt. Præter eos qui singulis ferè diebus in cunctis ferè Christiani orbis regionibus ex Iudæis, ac Turcis conuertuntur ad fidem. Alij exponunt, quod *erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato* quo veniet omnis caro, vt adoret. Sabbatum ex Sabbato, i. vna requies post aliam, i. post requiem presentis sæculi, si qua erit in Domino, et in spe succedet altera requies post hanc vitam in celesti patria. erit mensis ex mense, i. vna festiuitas post aliam, vna solemnitas post aliam, et feræ post ferias. D. Aug. 20. de Cipi. Dei cap. 2. erit (inquit) mensis

Aug. de ciu. lib. 20. c. 22

A ex mense, et sabbatum ex sabbato, tanquam Luna ex Luna, et requies ex requie quorum vtique serui mei erunt, cum ex his vmbri veteribus, et temporalibus in illa lumina noua, ac sempiterna transibunt. Quod si pro mensibus, et pro sabbatis libeat accipere quasdam festiuitates, et dies solenes, quibus Christiani ad templa conuenire, et Deum ibi colere, et adorare consueuerunt, nõ erit inepta consideratio. D. Hier. videtur interpretari. *Ernt mensi, ex mense, & sabbatum, ex sabbato*, quia scilicet mensi lunari, et Sabbato temporali succedet mensis, et sabbatum spirituale, pro cuius expositionis clariori intellectu, vide ipsi; Non est opus omnia transferre. In his ergo mensibus, et sabbatis sibi inuicem succedentibus *veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea.* Per omnem carnem intelligit non simpliciter omnes homines, sed de quibuscunq gentibus, et nationibus aliqui venient. quemadmodum etiam dicit quandoque Dauid. Videbit omni caro salutare Dei et alibi. Ad te omnis caro veniet, et per Prophetam videbit omnis caro pariter quos Domini locutum est. Sic etiam exponit Aug. Possumus etiam intelligere quod omnis caro veniet tam bonorum, quam malorum, dum veræ carnis erit omnium resurrectio: omnes quidem resurgemus (dicit Paul. Apostolus) sed non omnes immutabimur. Sed cum dicit, omnis caro veniet, vt adoret coram me, procul dubio non potest intelligi quod omnes ibi erunt, quando in penis plures erunt, sed post resurrectionem carnis, illud quod boni, et mali suis finibus dirimentur futurum esse iudicium declaratur.

Demde sequitur. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui prauaricati sunt a huius capitulis de sunt in me. Dicit D. Hier. quod omnis caro quæ adoratuta est coram facie Dei, egredietur vt videat cadauera hominum mortuorum, qui prauaricati fuerint in Deum viuum: vbi per carnem quæ egredietur, vult posse intelligi ipsos Iudæos, de quibus dictum est. Filios enutriui, & exaltavi, ipsi autem spreuerunt me: vel potius de omnibus qui habentes notitiam Dei in cordibus suis auersi sunt in vanitatem,

B *Ad te omnis caro veniet, vt adoret coram facie mea.* Per omnem carnem intelligit non simpliciter omnes homines, sed de quibuscunq gentibus, et nationibus aliqui venient. quemadmodum etiam dicit quandoque Dauid. Videbit omni caro salutare Dei et alibi. Ad te omnis caro veniet, et per Prophetam videbit omnis caro pariter quos Domini locutum est. Sic etiam exponit Aug. Possumus etiam intelligere quod omnis caro veniet tam bonorum, quam malorum, dum veræ carnis erit omnium resurrectio: omnes quidem resurgemus (dicit Paul. Apostolus) sed non omnes immutabimur. Sed cum dicit, omnis caro veniet, vt adoret coram me, procul dubio non potest intelligi quod omnes ibi erunt, quando in penis plures erunt, sed post resurrectionem carnis, illud quod boni, et mali suis finibus dirimentur futurum esse iudicium declaratur.

Demde sequitur. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui prauaricati sunt a huius capitulis de sunt in me. Dicit D. Hier. quod omnis caro quæ adoratuta est coram facie Dei, egredietur vt videat cadauera hominum mortuorum, qui prauaricati fuerint in Deum viuum: vbi per carnem quæ egredietur, vult posse intelligi ipsos Iudæos, de quibus dictum est. Filios enutriui, & exaltavi, ipsi autem spreuerunt me: vel potius de omnibus qui habentes notitiam Dei in cordibus suis auersi sunt in vanitatem,

Text. 8. sicut vult posse intelligi ipsos Iudæos, de quibus dictum est. Filios enutriui, & exaltavi, ipsi autem spreuerunt me: vel potius de omnibus qui habentes notitiam Dei in cordibus suis auersi sunt in vanitatem,

Text. 8. sicut vult posse intelligi ipsos Iudæos, de quibus dictum est. Filios enutriui, & exaltavi, ipsi autem spreuerunt me: vel potius de omnibus qui habentes notitiam Dei in cordibus suis auersi sunt in vanitatem,

D. Hieron.

Ad te omnis caro veniet,

Psal. 78.

Cadaver vnde dicitur.

Math. 21.

tatem, vt adorent potius creaturam, quam creatorem. Ego autem indistinctim accipio dictum de omnibus, qui abiecerunt Christum. iuxta illud *Psal. Effundetur tuam in gentes, quæ te non cognouerunt & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt.* Sed dicit D. Aug. loco iam citato. Quomodo egredientur boni ad videndas pœnas malorum: nunquid inquit corporis motu bratas illas sedes sunt relicturn, & ad loca pœnalia profecturi, vt malorum tormenta cõspiciant presentia corporali absc: Sed egredietur per scientiam. Egredientur inquam velut ex domo regia ad videndum, & cõtemplandum quam fecerit Dominus de transgressoribus, & impijs vltionem, & cladẽ, quos velut cadauera quasi iam defunctos, exanimos, vitali spiritu destitutos, morti æternæ, & perpetuo igni adiudicatos inspicient. Egredientur. i. a sui status purissimi, & felicissimi cõtemplatione, diuertent paululũ ad considerandum infelicissimum statum miserorum: videbunt inquam huiusmodi cadauera hominũ, quia cum essent absq. gratia, & spiritu Dei, illæ impiorum animæ erant veluti cadauera. dicit. n. Aug. quod caper dictum est a cadendo; propterea quia gratia Dei ceciderunt, iure quidem, & ratione possunt cadauera nuncupari. Sed breuius alij dicunt. Egredientur non loci mutatione, sed visionis magnitudine, quia mentis eorum latitudinem, celi latitudo non poterit concludere: sed visus eorum limites patrie celestis excedet, vt non solum quæ intus, sed quæ foris fuerint manifestè conspiciet. Sed hæc distinctio egredi, denotat eos qui cruciabantur, extra reperiri, vnde; & apud Matth. Dominus vocat ea loca tenebras exteriores, quibus quidem locis contrarius est ille ingressus, de quo dicitur, seruo bono, & fideli intra in gaudiũ Domini tui; quibus verbis indicatur honos esse cognituros eos qui versantur in tenebris, at qerit in penis, nequaquam scient quid agatur intus in gaudio Domini, & in arrijs domus Dei nostri: Nãque si Propheta hæc nondum facta, sed longè post futura nosse potuerunt; propterea quod Deus, & spiritus eius vigebar, in eorum adhuc mortalium mentibus,

quomodo immortales sancti iam facta tunc nescient cum Deus erit omnia in omnibus: Sed dubitatur in eo quod dicit Augustinus eos, videlicet, qui sunt in penis, non cognoscere ea, quæ sunt intra gaudium Domini nostri: Præterea dubitatur quo pacto anima separata a corpore cognoscere possit ea quæ sunt in hoc mundo, cum præsertim D. Aug. in libro de cura agendæ promortuis, cap. 13. 15. & 16. dicat, quod mortui et sancti, nesciunt quid agant viui, etiam eorum filij. Quod autem illi, qui sunt in penis agnoscant ea quæ sunt in gaudio Dñi; probatur ex eo quod aia diuinitis Epulonis apud Luc. 16. cognouit Abraham, & Lazarũ existentẽ in sinu eius, cognouit et, & aia dãmatorũ meminit fratrum suorum, quos reliquit in sæculo. Ad hoc dubium multi multa dicunt; quidam. n. volunt istud contingere ob aliquam particularem affectionẽ, quam gerunt erga eos, quos dum viuerent in hoc sæculo cognouerunt. Alij dicunt hoc esse per eandẽ notitiam, quæ habent in sæculo adhuc existentẽ, & remanentem in anima iam separata a corpore. Alij quidam opinantur hoc fieri per reuelationem angelorum. Postremo viri quidam satis eruditi quos præcipue sequimur, existimant, animas separatas non aliunde habere cognitionem distinctã particularium, nisi per ordinationem diuinam, quorum sententia non distat a præcedenti, & sic animæ, quæ sunt in inferno, aut in purgatorio corũ quæ sunt, & quæ sunt in hoc mundo aliquam habent cognitionem. De sanctis autem, & spiritibus Angelicis alia est ratio, vt dicemus. Sed quid dicemus ad auctoritatem D. Aug. primam, quod qui sunt in penis nesciunt ea quæ sunt in gaudio? Respondetur non agnoscere qui sunt in gaudio, vt inde aliquod gaudium, & solamen possint excipere, sed potius mœrorem, dolorẽ, ac tristitiam. Ad aliam sententiam de cura agenda per mortuis. Respondet Diuus Thom. quod mortui considerata eorum naturali conditione scire non possunt, quæ fiunt in hoc mundo, & præsertim interiores animi motus, nisi (vt diximus) ex particulari Dei ordinatione, ac reuelatione eis facta per aliquem angelum. de Be-

x. dubium.

a. 2. dubium.

Nunquid rucognoscant ea, que sũt, & fiunt in hoc mundo.

Ad auctoritatem D. Aug.

Ad aliam rationẽ August.

tis autem, & sanctis Angelis alia est ratio. dicimus. n. quod Beatis, & sanctis Angelis manifestat in uerbo, quod eos cognoscere decet, de his, quæ circa nos aguntur, etiam quoad interiores animi motus, ad excellentiam namque eorum cum ipsa beatitudo qua uigent summa sit excellentia, spectat petitiones eis factas ore, vel corde cognoscere, & per consequens eorum quæ hic sunt notiam aliquam habere. Sed de hoc alias fortè disseremus. Sed dubitat August. Nunquid ibi erunt duntaxat cadauera virorum, qui præuaricati sunt, & non etiam mulierum? non. n. credibile est feminas præuaricatrices in eo supplicio non futuras, sed ex potiore, hoc est ex viro de quo femina facta est uterque sexus accipitur. Quod si etiam quæ dicimus de cadaueribus mortuorum, non animas damnatorum, sed vera cadauera mortuorum velimus intelligere, hoc non erit prorsus alienum a vero, si hæc referre velimus ad maximam illam, & incredibilem quam Romani fecere de Iudæis cladem, & occisionem: supra. n. dictum est de eiusmodi Iudæis ab exercitu Romanorum interfectis. Interfecti eorum proijcientur, & de cadaueribus eorum ascendet fetor: sed vide, & diligenter prius quod sequitur attende: inquit enim. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt usque ad satietatem uisionis omni carni.* dicit d. Aug. cum Dominus per Prophetam hucusque fuerit locutus de promissione impetrata ecclesiæ, quæ nunc est, & cæperit innuere statum improborum: nunc describit fines, ad quos tandem per uertimum iudicium facta descriptione bonorum, & malorum sunt peruenturi: sic etiam dicit Tertullianus. quod hic est finis huius Prophetiæ, qui est futurus finis huius mundi: sic etiam dicit Aug. in hanc sententiã, vel ad hanc sententiam Propheta Esaias terminauit hunc librum, ad quam terminatur etiam, & hoc seculum. Lactan Firmia. lib. 7. cap. 21. satis fuse loquitur de cruciatibus, & pœnis animarum. & lib. 5. cap. 24. hoc idem dicit. & alibi sæpè. Quid ergo dicit Esaias. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur,* sic etiam Eccl. 7.

A dicitur: Vindicta carnis impij, ignis & vermis, & hanc eandem sententiam expressam D. Marcus ter reperit cap. 9 sui Euangelij nec sine magna, & forti ratione; id enim perpetuo nobis considerandum est, neque vel ad modicum memoria excidendum. Vermis autem qui non morietur, & ignis qui non extinguetur (in ista sententiam D. Hier.) dicitur esse conscientia peccatorum, quæ torqueat in supplicijs constitutos: vnde vitio suo, & quæ peccato electorū bono caruerint; quemadmodum conquerebatur Dauid ps. 51. Conuersus sum in erumina mea, *Psal. 32* & ignis eorum non estinguetur, quia perpetuo patientur, & ignis ardoribus torquebuntur. Et quæquam ignis sua natura nihil agere possit in animam, tamen velut instrumentum diuinæ potestatis, & iustitiæ potest agere, & agit in quemcunque spiritum. De igne vero qui post resurrectione animas reassumptis corporibus cruciabit, non erit vlla difficultas, quanquam caro illa animabus superiecta, vel ab eisdem reassumpta, non erit huic terrenæ similis, sed dura insolubilis, ac permanens in æternum, ut sufficere possit cruciatibus, ceterum erit illa eadem quæ corruit tunc illud. Quem visurus sum ego ipse & non alius Job. cap. 19. & igni sempiterno cuius natura diuersa est ab hoc nostro, quo ad vitæ necessaria perpetuo vitimur; quique nisi alicuius materiæ fomite alatur, extinguitur, & perit; verum quæ sit virtus, & potentia ipsius ignis satis planè declaratur à Theologis; Sed aliqui opinantur utrunque, tam vermen quam ignem ad utrunq. referri, hoc est ad corpus, et ad animam: Alii uero utrumque ad animam: nonnulli uerò, ad corpus ignem, vermen uerò ad animam. Veruntamen de hoc uerme et igne. d. Aug. de ciui. Dei lib. 20. cap. 21. ut ignis exterius cruciet corpus, uermis uero interiorius animam torqueat: sed metaphoricè tantum, ac similitudinariè. At Nic. de Lyra uideatur sentire cruciatum uermis referri ad corpora quæ uermium corrosione corrumpuntur, sed hic uermis, consequenter non morietur, & corpora damnatorum semper cruciabuntur, & nūquam deficient, quod pro conscientia.

scientia ad animam. Cum tandem addit, *et erunt usque ad satietatem uisionis omni carni.* D. Tho. exponit eos fore in satietatem, id est delectationem omni carni, hoc est sanctis iuxta illud ps. Ietabitur iustus cū uiderit uindictam: quanquam reuera Sancti non delectantur in perditione impiorum, sed gaudent propter executionem iustitiæ Dei: D. Tho. super ps. 51. dicit sanctos deridere damnatos propter tria uidelicet, propter eorum superbiam, uanam fiduciam, et inanem gloriam. sed hæc sunt piè intelligenda. Quidam uerò dicunt in satietatem, id est fastidium, & nauseam cunctis homini-

A bus. Alii uerò dicunt hoc erit in spectaculum, et opprobrium omni carni. & hoc uerum est in consumatione sæculi. Sic ergo describitur in calce huius capituli, & totius huius libri qualis sit futurus finis, et supplicium impiorum, tantum qui noluerunt agnoscere Christum Dominum, quam eorum qui ab eo iam cognito, & recepto se scienter auerterunt. Rogemus Deum Opt. Max. ne permittat nos labi in hunc errorem, **B** et in eum locum destinari, ubi uermis conscientiæ nunquam moritur, & ignis nunquam extinguitur.

Deo laus, & gloria. cuius ope, & auxilio hac secunda manu perlustrauimus hunc librum.

F I N I S.

ultima particula huius partis, ipsius capituli, & totius libri.

Lactan Firm. lib. 7. c. 21.

Job cap. 19.

DE FESTIS, ET SACRIFICIIS IUDÆORVM BREVIS ANNOTATIO.

Ex primo Cap. huius operis.

Quoniam sanctissimus hic Propheta, quem hastenus pro tenuitate ingenij exposuimus, vel aliorum expositiones concinnatas illic posuimus, plerumque damnat, ac detestatur festiuitates, & sacrificia Iudæorum, ideo visum est nobis satis opportunum hoc loco ea enarrare: id quod fieri debuerat a principio in expositione prioris capitis; sed ne plus debito in ea expositione longiores essemus, huc traduximus. Dicit enim ibi Propheta. Calendæ vestras, & solemnitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta: & paulò supra de sacrificijs. inquit. Ne offeratis vltra sacrificium frustra, incensum abhominatio est mihi. & in vltimo capite huius operis habet hæc verba. Qui immolat bouem, quasi qui interficit virum, qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem, &c. Pro intellectu igitur horum verborum, necessum est videamus, quæ sint eorum festa. Et primò quidem citra omnem contouersam occurrit dies Sabbati, quem vocamus diem septimum, quo quidem dicitur Deus quiescisse ab omni opere, quod parrarat. Cui enim hebdomada, quæ vulgò dicitur septimana, septem diebus constituitur, & perficitur, postremus dies vocatur Sabbatum, qui apud eos est dies festus, in quo nullum opus seruile fieri debere præcepit Dominus. Exodi 20. Leuitici 23. & Num. 26. vt hæc ratione Deum optimum imitari videamur, qui & ipse post opus sex dierum, eo die cessauit ab omni opere, vt diximus. Sed aduertendum in sacris litteris, varia significare nomen istud Sabbati. Quandoque enim pro tota hebdomada videtur sumi, vt patet dum legitur alicubi, prima Sabbati,

Exod. 20.
Leuit. 23.
Num. 26.

A vna Sabbati, vna Sabbatorum, quibus in locis, dubio procul hoc nomen Sabbati non accipitur pro illa postrema die totius hebdomadæ, sed pro aliqua præter illam totius illius hebdomadæ. Nos autem Christianis moribus imbuti, & instituti per primam Sabbati, vel per vnam Sabbati intelligimus diem Dominicum nobis omnibus magnopere colendum, & venerandum. Sic quippe intelligendus est Diuus Apostolus, cum prima ad Corinth. 16. dicit. Per vnam Sabbati vnusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod ei bene placuerit, vt non cum venero collecta fiat. Consuevit etiam hoc idem nomen Sabbati accipi quandoque pro quocunque die festo, quo significatu fortassis accipi debet illud Leuit. 19. Sabbata mea custodite. Præter hunc diem celebratissimum, & cuique manifestissimum sunt apud Iudæos Neomenia, id est primi cuiusque mensis dies, qui apud nos Calendæ vocitantur. & dicuntur Neomenia, quasi Nouilunij, cum Neos, Græcè significet nouum, menia verbò, dicitur Luna. Hos dies Nouilunios voluit Deus esse sacros, & propria quædam illis sacrificia fore tribuenda, quibus præ aliis diebus fulgerent, & decorarentur, sic tamen, ut ab operibus ob id nullus cessaret, erant enim dies illi sacri, non tamen festiui. De hoc peculiari festo, multa sunt loca in sacris litteris, præter eum, qui afferitur ab Esaia primo capite; iam a, nobis adductus, videlicet Calendæ vestras, & solemnitates vestras odiuit anima mea, vt Num. 26. secundò Paralipomenon, & alibi. Alij dies festi sunt, velut Pascha, & Azimi, qui quidem præcipuo, & summo honore colebantur, de quorum institutione habetur testimonium Ezodi 12. qui locus est satis manifestus. Vnde facile potest

1. Cor. 16.

Leuit. 19.

potest innotescere, cur ita vocatur, & quam ob causam tam solemniter celebraretur. est enim Pascha transitus Domini, satis (inquam) sit nobis, nunc scire Pascha vna cum azimis ex præcipuis festiuitatibus Iudæorum vnam esse, & non postremam. Inchoatur autem celebritas ista, (vt eo loci habetur) quattodecima die Lunæ ad vesperam, quo tempore singulæ familiæ agnum occidunt, & eundem iam assatum, vnà cum azimis edunt festinanter. Hunc eundem morem, obseruant superiorem annis Tridenti, quidam ex Iudæis homines nequissimi, & perditissimi, qui eum non haberent agnum, seu mauius habere nollent, vt solemniter, & festiue, et quàm iucundè suum Pascha celebrarent furtim, & clanculum fuere prædati puerum quendam ætatis 28. mensium, nomine Simonem, què adductum intra Sinagogam stilis quibusdã ferreis pupugerunt, & trucidarunt, & sic trucidatum, ac vita functum uelut agnũ obtulerunt, non autem edere sunt ausi, sed potius proiecerunt, & abs se abdicare decreuerunt: id quod fuit causa eorum necis, & perditionis; corporum quidem, ac non animarum (velut historia typis edita refert) quæ quidem in articulo mortis conuersi sunt ad Christum. Post hunc diem, quo mactatur agnus, & assatus edit vnà cum azimis, sequens dies, quæ uocat 15. mensis, uocat Pascha, & prima dies azimorum, & dies 21. eandem sequens, uocatur septima azimorum, & dies collectarum, quia tunc fruges, quas olim messuerant, colligi solebant. Vbi nota vtrunq. diem uocari Pascha, & dies azimorum, tum quoniam incepit, tum etiam quoniam completur, ppea dicit B. Luc. Venit dies azimorum, quod est Pascha. & rursus. Venit dies azimorum, in quo erat necesse occidi Pascha, id est agnum Paschalem. Vbi scito non unam solum, uel duas, sed plures uocari dies azimorum, (vt colligitur Actuum 12.) erant dies azimorum, dum Herodes apposuit, ut apprehenderet & Petrum, posteaquam scilicet occiderat Iacobum fratrem Ioannis gladio.

Post hos dies solemniter, & præcipuos festum aliud satis celebre apud eos habebatur, quod quidem uocatur festum

A primitiarum. Quod afferunt præceptum esse a Deo Leuit. 23. in quo post messem segetis tenebantur ferre manipulos spicarum, tanquam primitias messis ad sacerdotem, cuius festi causa, alia sacrificia fieri iuebantur, ut haberetur eodem in loco.

Post hoc festum expletis septem hebdomadibus succedit aliud festum, & dies maximè solemniter, qui appellatur Pentecostes, quo similiter sacrificium offerri consueuerat; quod quidem appellant sacrificium noui ipsi Deo largitori omnium bonorum solemniter exhibitum, uidelicet, duo panes primitiarum, septem agni immaculati anniculi, uitelus unus et duo arietes, & quædam alia, ut habetur Num. 18. & Deuteronomio 16. & hoc festum Pentecostes iuxta opinionem quorundam uocabatur etiam festum hebdomadarum, ut colligitur ex 2. Mach. 12. Venerunt (inquit) Hierosolymam, die soleni septimanarum instans, & post Pentecostem abierunt, contra Præpositum Idumææ Gorgiam, Sic etiam Actuum 2. legitur. Dum complerentur dies Pentecostes; id est numerus dierum quinquaginta, quo die nimirum celebratur festum Pentecostes, quod etiam apud Christi fideles præcipua quadam solemnitate colitur, et celebratur. Post hos dies festos, tam celebres, et præclaros datur etiam festum tubarum, quod prima die Septembris celebrari consueuerat, uti præcipitur Leuitici 23. sub his uerbis. Mense septimo, prima die mensis erit uobis sabbatum memoriale, clangentibus tubis, & uocabitur sanctum, nullumque opus seruile facietis in eo, & offeretis holocaustum Domino. Dicunt autem festum istud celebrari solere in illius diei memoriam, quo tubis clangentibus, Deus dedit legem Moysi. De hoc festo dauid Psalm. 80. uidetur esse locutus, dum inquit. Buccinate in Neomenia, & tuba, in insigni die solemnitate uestræ, &c. Decima uerò die eiusdem mensis septimi, festum erat expiationum, in quo solebant primum animas affligere, ut ieiunare, flere, saccis indui, & alia penitentia opera exercere, & quæcunque anima non fuerit eo die afflita,

Num. 18.

Psalm. 80.

A fecta, ieiuniis (inquam) vigiliis, & corporis macerationibus peribit de populo Dei. Hoc quidem festum erat celeberrimum, & dies ille vocabatur Sanctus, nullumque opus seruire fiebat in eo: deinde offerebatur holocaustū domino (holocaustū verò dicebatur, quia totum cremabatur, & nihil omnino supererat aut reliquum erat) De hoc festo vide quod legitur leuit. 16. & 23 vbi etiam est videre, quomodo, et cuius opera, et ministerio fiebat ista expiatio. De hoc die locutus est Hieremias 36. vbi videtur eū appellasse ieiunium: de Esaiā nulli est dubium, qui capite 58. videtur esse locutus, dum inquit, Nunquid hoc est ieiunium, quod elegi, affligere hominem per diem animā suam? Post tot dies festos, quos hucusque enumerauimus, datur & aliud, quod appellant festum collectarum, et tabernaculorū, quod celebrari solebat 15. die mensis Septembris, & progrediebatur vsque ad diem 22. eiusmodi mensis. Dicebatur autem festum istud collectarum ob collectam fructuum, ad differentiam illius collectæ, quæ fieri solebat mense Martio, quæ appellabatur collecta frugum. Diximus hoc festum nuncupari etiam festum Tabernaculorum, quo per continuos septem dies in vmbraulis morabantur Vnde Leuit. 23. scriprum est. Omnis, qui de genere Israel esse manebit in Tabernaculis, vt posteri vestri discant, quod in tabernaculis habitare fecerim (inquit Deus) filios Israel cum educerem eos de terra Aegypti. At primus dies erat celeberrimus, et sanctissimus, in eoquē nullum opus seruire fiebat. Et singulis quibusque diebus illius temporis varia fiebant sacrificia, et oblationes, vt est videre libro Num. cap. 29. & huiusmodi festum græco vocabulo, dicitur Scenophegia, quod vsq. adeo erat celebre, & venerandum vt inter præcipua illius nationis festa censeretur. Volunt enim tria fuisse præcipua festa Iudeorum, & quā maximē excolenda. Hoc ipsum de quo loquimur, deinde festum Paschatis, & postremum festum Pentecostes, sicut Hebdomadarum, & hæc sunt ea

A festa, quibus quotannis omnes ex sexu virili ex omnibus Iudeꝝ sinibus, ter in anno in Hyerusalem conuenire diuino præcepto cogebantur, vt habes exodi 23.

Sic enim legitur. Tribus vicibus per singulos annos, mihi festa celebrabit, & enumerat quæ festa vult coram eo celebrari. Paulopost idem repetit. d. Ter in anno apparebit omne masculinum tuum, coram domino Deo tuo, Et quoniam (vt inquit Apostolus) omnia in figura contingebant illis, idcirco hæc tria illius populi præcipua, & solemnissima festa erant figura Christianæ fidei, ac religionis quando apud nos quoque tria præcipua, & summa omnium deuotione, & pietate colenda occurrunt festa videlicet, solemnissima, & iucundissima, ac optatissimum ille dies Natiuitatis dominicæ, aliud factum huic succedens est festum Dominicæ Resurrectionis, quod verè dicitur Pascha, non quo Iudæi immolabant Agnum, sed quæ Agnus Dei surrexit à mortuis, & post aliquot dies ascendit in cælum; tertius autem dies, & tempus solemnissimum, quo Christi fideles summopere letari, & exultare in domino consueuerunt, est festum Pentecostes, quo Deus contulit nobis, dona spiritus sancti, & effudit in nos omnem benignitatem.

C quod verè dicitur Pascha, non quo Iudæi immolabant Agnum, sed quæ Agnus Dei surrexit à mortuis, & post aliquot dies ascendit in cælum; tertius autem dies, & tempus solemnissimum, quo Christi fideles summopere letari, & exultare in domino consueuerunt, est festum Pentecostes, quo Deus contulit nobis, dona spiritus sancti, & effudit in nos omnem benignitatem.

D Præter hos dies festos à Domino Deo (vt vidimus institutos) sunt & alii dies festi ab hominibus instituti haud quaquam à Iudæis prætermissi, quorum principem locum habuisse videntur Encenia 1. facta in nouationis, & dedicationis templi, variis anni temporibus celebrari solita porrò quatuor Hierosolymitani templi dedicationes diuersis anni temporibus fuere obseruatæ: Primo, quidem fuit Salomonis Mense septimo, vt habetur 3. libro Regum, cap. 8. vbi sic legitur. Dedicarunt templum domini Rex, & filii Israel, fecit inquam, illo tempore Salomon cælebritatem solemnem, & Israel cum eo, diebus quatuordecim. Et 2. Paralip. cap. 7. fecit Salomon solemnitatem in tempore il-

lo

lo septem diebus, fecit die octauo collectam, eo quod dedicasset altare septem diebus, & solemnitate cælebrasset septē diebus, qua solemnitate expleta mensis septimi, quisque reuertebatur ad domum suam, vel ad tabernacula sua. Secunda dedicatio templi, quod fuit instauratum sub Zorobabel contingit mense Februario, & fuit inchoata 3. die eiusdem mensis, vt habetur libro Esder. cap. 6. sic d. Compleuerunt domum Dei istam, vsque ad diem tertium mensis Adar. qui respondet mense Februario, fecerunt autem dedicationem domus Dei in gaudio. Tertia dedicatio templi, aut potius ipsius altaris, ea fuit, qua Iudas Machabæus altare Holocausti, quod Rex Antiochus prophanauerat instaurauit, de qua dedicatione legitur Machab: primo, cap. 4. & hæc fuit mense nono, idest mense Nouembri: & iuxta sententiam quorundam hæc Encenia, seu inuouationes peractæ fuere tempore hiemis de quibus asserunt Beatum Ioannem fuisse locutum Euāgelii sui cap. 10. dum inquit. Facta sunt Encenia in Hierosolimis, & hiems erat, & ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis. Quartam dedicationem, aliqui non verentur asserere institutam fuisse in memoriam templi ab Herode constructi, quam magna pompa dicunt fuisse cælebratam, vt refert Iosephus lib. 15. antiquitatum c. vlt.

H. 15. c. vlt.

Consueuere etiam celebrare, seu maui memoriam facere illius diei, quo Iephtæ Iudæi Israel fati imprudenter, ac temerè occidit filiam suam virginem, vt legitur libro Iudicum cap. 11. Verum ex hoc loco non potest colligi tunc fuisse aliquod factum, quandoquidem illius Virginis occisio luctus potius, & mæroris, quàm alicuius festiuitatis, & lætitiæ causa fore videbatur, atque id postrema huius capituli verba satis clarè indicant, dum sic habetur. Singulo quoque anno, per quatuor dies consueuissent filias Israel vnà conuenire, & plangere filiam Iephtæ. Dicunt autem quidam ex Hæbreis, quos tuetur Nicolaus de Lyra, in expositione huius loci

A præfatam puellam nequaquam fuisse occisam, & in holocaustum traditam, sed potius aliquo in loco inclusam, siue detentam, ne videlicet prodiret in publicum, aut etiam ipsi Deo desponsatam, scilicet, cuiquam traderetur, quod esset paritura. Diuus autem Augustinus in q. veteris testamenti q. 43. asserit eam fuisse mortuam, & à patre in sacrificium fuisse immolatam, tum quia littera præsentis capituli, sic palam videtur innuere. dum inquit.

B Postquam illa ex ea peregrinatione, quam gratus è à patre obunuerat per duos menses est reuersa, ille fecit quod voverat, tum quia habemus post anni circulum fuisse diebus quatuor, à filiabus Israel deploratam: nisi enim mortem obiisset, non erat necesse, aut expediens toties eam deplorari. Verum hac in re, quisque tueatur, quod uelit. Consueuit etiam apud Hæbreos C solemnissima memoria haberi, & quidem non iniuria illius præcipue, & notabilis victoriæ, quam de ~~Herode~~ interfecto, & eius exercitu fugato, retulit, seu reportauit fortissima Iudith, ac prudentissima, cuius memoria, seu festiuitas, olim habebatur 25. Nouembri, vt legitur eo libro cap: 16 propè finem. Fieri quoque solebat festum, de victoria Esther, contra Aman, qui præceperat occidi ac penitus deleri omnes Iudæos, qui in Regis Assueri ditionibus ac prouinciis tute, & securi degebant, vt habes eo libro c. 9. & hoc festum celebrari solitum erat 13. die mensis Februarii. Sunt, & alii dies festi Iudeorum à Iudæis instituti, quos longum esset recensere. Proinde hos paucos adduxisse satis erit.

E quod si quis, quidam fieri consueuerat illis diebus dum eiusmodi solemnitates agebantur. Dicas, tunc homines non solum feriari, & ab omni opere seruili cessare, sed orationibus, sacrificiis, oblationibus, & quandoque ieiuniis, & aliis carnis macerationibus vacare, & toti intendere. Nec tamen existimes eo tempore prohiberi ea opera, quæ diuina virtute, & auctoritate fieri oportebat, quandoquidem Deus est Dominus. etiā Sabbathi. Neque prohiberi poterant

V 2 ca

Hier. 36.

Esai. 58.

Leuit. 23.

Scenophegia qua.

ea fieri, quæ spectant ad cultum diu-
num, ut accendere luminaria, lampas,
& candelabra in templo Dei (quam
uis extra templum, & præter hoc ge-
nus officii non licebat die Sabbati, etiã
ignem accendere) quæ etiam ad ho-
minis sanitatem curandam, seu tuen-
dam, aut alicuius infirmitatem suble-
uandam poterant conferri die Sabba-
ti, tuta conscientia poterant exerce-
ri, quemadmodum legimus Christum
Dominum die Sabbati eum, qui trigi-
nta, & octo annos in infirmitate ha-
buerat apud probaticam piscinam cu-
rasse, eiquè præcepisse, ut tolleret gra-
batum suum, & ambularet. Nec ea so-
lum quæ ad hominis sanitatem condu-
cebant fieri licebat in Sabbato, verùm
& quæ ad ipsa iumenta, & animalia ir-
rationalia subleuanda conducebant, si-
cut dñs Luc. 13. demõstrauit d. Vnus-
quisq. vestrũ sabbato nonnẽ soluit bo-
uem suum, & ducit adquare? Et ali-
bi. Cuius vestrum Asinus, aut bos cadit
in foueam, ~~non~~ continuò extrahit il-
lum die sabbati? Tandem ex his omni-
bus, q̄ sunt a Deo p̄cepta, velut Circun-
cisio, sacrificiorũ obseruatio, immola-
tio pecudũ, & aliorũ aialium nihil vn-
quam impedire poterat, qn die sabbati
exerceri potuisset, mō non forent ope-
ra seruilia, quibus non quæcunq. ope-
ra externa intelligi debet, sed ea dunta-
taxat, quæ labore, & exercitio manuum
sunt, vt sunt opera, & exercitia artium
mechanicarum: sic etiam cultus agro-
rum, negociationes, mercimonia, tra-
ctatus, contentiones, & pacta, quæ fre-
quenter inter filios huius sæculi, nulla
habita vllius temporis ratione, fieri so-
lent. Et denique, quicquid per seruitu-
tem, & ministerium seruorum, & ancil-
larum fieri solent: hæc n. omnia diebus
festis erãt prohibita. Sed præ omnibus
aliis, & super oia, peccata, & actiones q̄-
cũq. quibus Deum offendimus, & pro-
ximũ, quæ verè opera dici possunt ser-
uilia, iure optimo erant prohibita, q̄-
ppe quæ non die sabbati solum, sed nul-
lo vnquam tempore fieri permittuntur;
iuxta illud Psalmi 105. Beati, qui cu-
stodiunt iudicium, & faciunt iustitiam
in omni tempore. Sed præter ea, quæ

A hucusq. diximus, aduertẽdũ est etiam
diebus, qui vocãtur dies profesti, nullũ
opus seruale fieri permissum. Singu-
lis. n. diebus vesperi, ac mane, sacrifi-
cium, & holocaustũ peragere necessum
erat, quo peracto, & expleto, quisq. ad
suum opus exercendum, & ad sua nego-
cia peragenda properabat. Refert autẽ
Iosephus libro antiquitarum, quòd hu-
iusmodi quotidianum sacrificium, ve-
speri, & mane conficiendum ex publi-
co sumptu fieri statutum erat. Sed no-
randum est discrimen inter sacrificia,
quoniam aliquid fiebat, quod totũ ce-
debat in cultum Dei, & hoc vocabatur
holocaustum, quasi totum incensum, &
dedicatum Deo; quædam verò fiebãt,
& cedebant ex parte in cultum Dei, ex
parte verò in vsum ministri, sicut hostia
pro peccato, vt habes Leuit. 4 quædam
verò (inquit D. Thomas) in expositione
prioris capituli fiebant, de quibus aliqd
in cultum Dei, & aliquid in vsum mi-
nistri, & aliquid in obsequium, & bene-
ficiũ ipsius offerentis cedebat quæ
vocabantur hostiæ pacifice, vel pro gra-
tiarum actione Deo oblatæ, vel pro sa-
lute offerentium. Et hæc quidem omnia
vel pro diuino nummine excolendo, &
honorando, vel pro salute ac pace impe-
tranda, vel peccatis expiandis, ac de-
lendis, fieri solebant. De numero, quali-
tate, ac differentia sacrificiorum præter-
ea quæ habentur in sacris Bibliis: vide
quæ scribit Carolus Sigonius in lib. de
repub. Hæbreorum: & de his dictum
sit nobis in tantum.

*Digressio super primum Cap.
Esaie Propheta.*

E S Vper quo percussiam nos ultra addem-
tes præuaticationem? Esa. c. 1. Quĩ
hoc primo capite Esa. sugillat Iudæos
de præuaticatione, & ostendit eos se-
pius in illud crimen incurrisse, nõ erit
extra præsens negocium, vt super hac
re tantisper digrediamur. Postquam
enim in expositione textus vidimus
quid sit esse præuaticatorẽ, & quo nam
pacto illi addiderint præuaticationem,
oppor-

*Differentia
inter sacra
ficia.*

opportunitate est videre, quot modis cõ-
tingit hominem præuaticari. Sed hoc
primo repetendum est, quod iuxta do-
ctrinam Apostoli ad Rom. 4. Vbi non
est lex, nec præuaticatio, quare conclu-
dendum est transuaticationẽ nihil aliud
esse, quam transgressionem, & cor-
ruptionem legis, & deficere, ac decli-
nare à via mandatorum Dei, vbi per le-
gem (vt bene declarat D. August super
spal. 118.) non eam solum intelligas
quæ data fuit Moysi, quoniam ita seque-
retur Ethnicis, & Paganos nunquam
fuisse præuaticatos quia non habue-
runt legem Moysi & ibidem præuari-
cantes reputauit omnes peccatores ter-
re cum autem infideles non potue-
runt dici præuaticatores, quia non ha-
buerunt legem, sequeretur, num-
quam fuisse peccatores: sed per legem
intelligas legem naturalem, & quæ-
cumque non sit contra rectam ratio-
nem.

Dicimus ergo quod contingit, ho-
minem præuaticari primo cum quis
adhuc purus, & innocens, & nul-
lius peccati labe corruptus discedit à
Domino, & se auertit à Deo salutari
suo, & à concupiscentia sua attractus,
& illectus ad bona hæc terrena, caduca,
& mobilia se conuertit, & rectè qui-
dem qui discedit à deo præuaticator ap-
pellatur, qui grecè a discedendo apostata
nuncupatur & nõ potest quis habes,
vsum rationis cum primũ cæperit deli-
berare de se ipso nõ peccare moraliter
nisi ordinauerit seipsũ ad debitũ finem
D. Tho. 1. 2. q. 89. art. 6: Quod id sepe nu-
mero cõtingit ob concupiscentiam re-
rum caducarum, patet ex Eccl. 19. vbi
legitur Vinum & mulieres faciunt apo-
statare, proinde cauenda sunt consor-
tia, & commertia seu lenocinia malo-
rum hominũ, ne in varia scelera nos de-
trahant: huiusmodi hominum genus
conuenienter præuaticatores nominan-
tur, & apostatæ, quoniam (vt inquit
D. Ambr. super eundem psal.) Præuari-
cator latinè transgressor etiam voca-
tur, eo quod à lege Domini tran-
sit ad errorem, & cœlestia mandata trãf-
greditur. Cum itaque semel deliquit,
& præceptum Domini fuerit tranf-

Eccl. 19.

A gressus, præbens se ingratum Deo à
quo recepit esse, & bene esse, & quod-
cunque bonum, si non statim se corre-
xerit, et ad Deum quẽ grauitè offendit
non se conuerterit, facillè in aliud, &
aliud peccatum prolabetur, & incidet.
Quoniã (ut inquit B. Gregorius) Peccat-
um, quod per penitentiam mox non di-
luitur in aliud peccatum hominem tra-
hit. Et D. Ambrosius super eundem
psalmum supra allegatum inquit. Si
quid intermissum aduersarius noster
Diabolus viderit, statim se immittit in
peccus, & cor tuum, ut te laqueo teneat
suę fraudis, & hostili vinculo pote-
statis innixus, à deuotione retraharis
Et sic nunc in vnum, nunc in aliud pec-
catum, & sic deinceps deducaris, quo
sanè pacto non solum quæpiam præ-
uaticari dicimus uti cũ primũ deliquit,
verum præuaticationem addere, & pec-
cata peccatis annectere; propterea oportet
in hanc tui status miseriam & rerum
difficultatem prolabi fecimus autẽ imita-
re Regiũ prophetam, dicentem. Quoniã
am dilexi legem tuam domine tota die
meditatio mea est. Et alibi benedicam
dominum in omni tempore. Qui
verò semel atque iterum, & rursus De-
um peccatis lascere non desistit, vi-
perique hominum sunt. longè grauius
præuaticatur quã qui semel à recto de-
liquerint Nec refert, aut quicquã obstat
huic veritati si post peccata prius perpe-
trata quæ deinceps sequuntur fuerint ex
suo genere leuiora, quandoquidem ma-
gis ingrati Dei beneficio redduntur qui
tam benigne eos sustinuit, ut non sta-
tim (ut mœrebantur) in tartarum deie-
cerit, de quibus potest conuenienter di-
ci illud Eccl. 8. Quia non profertur ci-
to contra malos sententia absque timo-
re vllõ filio hominum perpetrant mala
Postmodum eius benignitate abusus,
non erubuit rursus facinus committe-
re, & Dei legem præuaticari, contra
quẽ loquitur Apost. Petrus 2. ca. 2 eos
esse veluti canẽ qui reuersus ad suum
vomitum, & sicut sus lota in lutum
bro luti, qui nec sic respiciens & nec ad
se reuersus est ex eorum numero de qui-
bus loquebatur Apost. 2. R. 6. videlicet se-
cundum duritiam, suam & impentens

Greg.

2. cap. 2.

Rom. 6.

cur, thesaurizar &c. Multo autem magis quis dicitur peccare, & Dei legem preuaricari, si postquam Deus alicui post pœnitentiam remisit offensam, illud idem facinus vel alia maiora peccatorum genera perpetraverimus, quoniam maiori longè beneficio diuinę bonitatis efficiamur ingrati quandoquidē postquā Deus simul atq; iterū sustinuit nos, & tolerauit, in multa parietia ut verè dicere queat, laborauit sustinēs & in peccatis vestris me labore fecistis rursus ad eadē reuertimur cuius naturę & genii, dubio procul se præbebāt Iudęi, aduersus quos, vti rebelles, & obstinatos, Deus iustus iudex, & iusta indignatione percutus, & tamquam de eorū salute, ac respicientia diffidens, inquit Super quo percussam uos vltra addentes preuaricationem, id est non solum semel atq; iterū delinquētes, sed de die in diē peccata peccatis addentes, & plerumque grauiora flagitia committentes, nec minis, aut terroribus de respicientia quicquā cogitantes, ignoro planè quid amplius sim pro vestra salute facturus: Vnde rectissimè pariter, & iustissimè Deus p̄ prophetā ps. 118. Præuaricantes reputauit omnes peccatores terrę. Et paulò post inquit ipse Dauid Vidi preuaricantes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Præuaricantes ergo dicuntur omnes hi, quibus Deus elargitur ueniam, aut aliquod singulare beneficium, quo tamen maxime ingrati & vecordes efficiamur, hos. D. Basilius, non præuaricantes, sed insipientes appellat, & verè insipientes, & mente capti sunt prorsus appellandi, qui hæc magna, & inestimabilia non agnoscūt beneficia aut cognita nō grantanter excipiunt, ac obseruant. Et hos D. Ambrosius rectè præuaricatores, & corruptores legum, & non seruantes pactum voluit appellari. Graue quidem scelus est non aduertere, & secum mente perpendere, & cogitare quā grande beneficium nobis omnibus Deus cōtulerit, nos inquam creauit, nos redemit, & gratiam qua spiritualiter, & vt filii Dei viuere possemus, sua gratuita benignitate nobis cōmunicauit. At nos miseri, & plusquā fatui, & pacti vio-

A lutores, p̄ leuissimis rebus à Deo recedimus, & eius præcepta contemnimus id quod turpis cuiusdam ingratitude nos facit reos, sed vti in hic sistent homines, nec progredierentur vltius, sed post primum peccatum reliqua adiicimus, quo fit, vt duplici ratione ingratitude nota iure optimo simus notandi, tum ob beneficia prius collata memorię posthabita, aut prorsus neglecta, tum quia dei bonitatis, & patientiam, quæ nos ad pœnitentiam numquam non expectat contempnissē videmur. Vnde non immeritò propheta mirabundus, & graui dolore cōfectus dicebat. Vidi preuaricantes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodi erunt, & possumus etiā iuxta sctę tiam D. Ambrosij. Vidi preuaricantes & tabescebam, quia pactū tuum non obseruauerunt. At ipse dicit, quia verba tua non custodierunt. Tabescit inquit propheta tanquam vir pacificus, dum videt alios pacta rescindere consensuum abolere concordia, iurgia de pace reparare, tumulus excitare de gratia, quod vti que non facit, qui Domini præcepta custodit. at qui Christi obedit imperii pactum seruat. Propheta ergo tabescebat, quia videbat non seruari pactū. Alii tabescunt propter vitiosos effectus & quandoque liquefiunt nec possunt sustinere, non talis est qui dicit. Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea. Hic quidem castigabat carnem suam & tabescere faciebat dū indefesso desiderio diuinę cognitionis anhelabat. Vti nam hunc in modum tabescere nos faciat Deus, & prauos animi affectus omnino abiicere, & longè procul abire faciamus; ne & nos aliquādo inter preuaricatores, & diuinę legis cōtēptores, ac Dei beneficiorū immemores, & ingrati inueniamur: id quod facile fiet, si totis viribus conabimur ne Deum offendamus, quod si quandoque ob huius carnis fragilitatem offendere nos eum contigerit, statim reuertamur, ne in sordibus sordescere studeamus, & preuaricationi preuaricationem addere videamur, & funibus peccatorum circumligemur.

Sed quamquam nos dixerimus, quod

si post peccatum primo commissum nō statim resurgamus & in alia peccata incidamus præuaricationem addimus, non ideo tamen quisquam existimet nos innuere, aut potius asserere peccata semel dimissa per sequēs peccatum redire. Verum est quidem quod si peccatum fuerit dimissum, illud nequaquā redit, nec reatus, aut obligatio ad pœnam omnimodam illius peccati. At si peccatum nequaquam fuerit dimissū, nec sic per sequēs peccatū redit sed eius reatus, & obligatio per illud peccatum contracta, vti que remanet, & sequens peccatum, trahit secum reatum ex priori peccato contractum, qui quidem dicitur esse longè grauior, & periculosior, quia virtualiter continet reatum, & obligationem prioris peccati, propter enormem, & detestabilem ingratitude ipsius delinquentis, respectu beneficiorum dei, que ingratitude circumstat omnia peccata pluries ab eodem perpetrata. Et nota quod licet peccatum sic perpetratum neque ad huc remissum non debeat idem numero, quia iam pertransiit, anima tamen ita remanet immunda recedente actu peccati, nisi peniteat, & conuertatur sicut dum actu peccabat. v. g. quis commisit adulterium, & non dum est contritus. aut confessus aut saltem attritus neque habens propositum reuertendi post vnum, uel alterum diem, licet actus ille nefarius transierit, & recesserit, anima tamen sic remanet immunda, & maculata, & sub reatu pœnæ temporalis, ac eternæ, sicut dum actu peccabat. Et ita per peccatum mortale sequens, id est per adulterium postmodum perpetratum, redit peccatum iā antea perpetratum non quidem secundum se, & formaliter, sed secundū quid & virtualiter (vt diximus) omnia quidem peccata mortifera conueniunt in vno, quod est omnibus commune scilicet averti à Deo, & consequenter gratia destitui, aut priuari & obligari ad pœnam æternam, ac temporalem. At quantum ad id quod est materiale, scilicet conuerti ad bona hæc terrena, & cauda est aliquod discrimen inter ea. Ita quod sicut alia est conuersio ad hoc pec-

catum vel ad illud, ita est alia conuersio quandoque differens numero, & quandoque differens specie ab alia conuersione. Et similiter alius est reatus pœnæ æternæ ob vnum peccatum mortale, & alius est reatus ob aliud peccatū mortale, sed longè grauior (vt diximus) & periculosior. Peccata igitur per pœnitentiam dimissa redeunt per sequēs peccatum non simpliciter, sed secundum quid in quantum scilicet per peccatum vltimo perpetratum aggravatur reatus propter peccata prius cōmissa ratione maioris ingratitude, quæ spectatur in hoc sequenti crimine. Vbi nota quod trifariam, seu tribus vicibus reddimur ingrati ipsi Deo, primum quidem cum à principio aliquid mali, scientes, & volentes committimus, quia non persistimus in ea puritate, & innocentia in qua nos Deus creauit, & recreauit per baptismum, & per alia sacramenta. Deinde secunda vice sumus ingrati Deo, & multo magis quā prius dū præter peccatum prius commissum absque vlla respicientia alia deinceps peccata committimus, tunc enim parui facimus, & negligimus summam Dei bonitatem, & patientiam.

Postremo ingratis sumus, & grauisimo quoque supplicio quam maxime digni, dum per pœnitentiam iam peractam præteritorum delictorum remissionis gratiam consequuti & rursus vt canes impudentissimi ad vomitum reuertimur. His tribus modis detestabilis ingratitude labe inquinati iudicamur, & sumus. Verum tamen non ob id exclusi sumus omnino à gratia, & a participatione donorum Dei, nec ab eo pœnitentiæ amori, & segregati. Neque ob id peccata iam olim per pœnitentiam dimissa redire putandum est. quandoquidem (teste Paulo Apostolo) ad Rom. 11. sine pœnitentia sunt dona Dei, & vocatio. Præterea si peccata iā per pœnitentiam dimissa redirent eadem numero, frustra Dominus dixisset interroganti Petro. Quousquam dimittam fratri in me peccatum? vsq; septies? non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies, quasi dixisset. Quousque veniam petierit, ei

Trifariam
reddimur
ingrati
Deo.

Psal. 118.

dimittere debebis. Verum est tamen quod inter peccata datur latitudo, quoniam quaedam sunt grauiora, aliqua leuiora, aliqua leuissima, vt sunt peccata venialia, quibus licet aliquatenus conuertamur ad bona mutabilia, non tamen ita conuertimur vt à Deo recedamus, & si quicquam facimus præter voluntatem Dei, non tamen contra: Inter peccata verò mortalia, & pestifera datur etiam latitudo ex parte conuersionum: quoniam aliqua sunt longe grauiora, vt futurum, adulterium, & homicidium, aliqua vero minus grauiora ut peccatum gulæ, & peccatum luxuriæ, hoc est fornicationis, quod vt dicunt Doctores, est minoris culpæ, sed maioris infamiæ.

Præter hæc sunt peccata omnium grauiissima, quippe quæ in actuali, & expresso Dei contemptu consistunt. Et quamquam in omni peccato mortali Deus aliquomodo contemnatur, quia scilicet eius præcepta negliguntur, non tamen ex professo, & ex principali intento Deus contemnitur. Vnde Aug. li. de natura & gratia c. 29. sic dicit licet Deus in quicunq; peccato contemnatur, non tamen omne peccatum est ex contemptu. Inter huiusmodi peccata quæ fiunt ex contemptu Dei principaliter Doctores annumerant ista quatuor videlicet, odium fraternum, apostasiâ à fide sub qua continetur heresis sed est plusquam heresis vt. d. Caiet. contemptum confessionis, & inobedientiam, & dolorem de pœnitentia habita. Quot quæso hi sunt quos aliquandò pœnitentia se perpetrati criminis pœnituisse? & quot sunt hi, qui maximè tristantur ac dolent se quod poterant, aliquod

A facinus, & flagitium non egisse: Isti quidem grauisimè peccant, & contra spiritum sanctum. Et qui eiusmodi peccatis sunt irretiti, maximè omnium Dei benignitati sunt ingratusissimi, quæ quidem ingratitude in hoc hominum genere reperta, non est velut ea, quæ in singulis peccatis modo quodam reperitur sed est speciale quoddam peccatum, ut dicit D. Tho. 3. p. q. 88. art. 4. & velut etiâ D. Bonauen. 7. dist. quod quædam est in gratitudo negatiue, vt omittit quod quis debet: alia est ingratitude priuatiue, videlicet facere quod non debet ex professo facere contra id quod debet. Contra ea quæ dicta sunt posset aliquis obiicere per id quod ait Saluator Lucæ 11. ex sententia Demonis dum inquit. Reuertar in domum meam vnde exiui, quibus verbis, videtur innui peccata prius dimissa, per sequentem maculam in eandem animam reuerti. Sic etiam potest instari per id, quod legitur apud Matth. 18. de illo seruo, cui dimissum erat debitum, & postmodum fuit repetitum, quia noluit dimittere conferuo suo. Sed his non obstantibus, dicimus (vt supra declaratum est) peccata prius dimissa redire non secundum se sed secundum virtutem, & sic debet intelligi dictum illud. Reuertar in domum meam vnde exiui. Ad illud de seruo apud Matth. dicimus istud idem, quod seruo illi rudi, & ingrato repetitum fuit debitum iam dimissum propter ingratitude, & non quòd verè, & realiter repetitum, & præterea similitudo non tenet in omnibus. Et hæc pauca de presente, quæsito.

EXPLICATIO CVIVSDAM LOCI SVPER CAPVT LXI.

VBI DICIT ESAIAS QVOD DEVS ODIUM HABET RAPINAM IN HOLOCAUSTO.

Ropter hæc verba dubitatur a quibusdam nunquid liceat alicui aliquid furari, aut per vim rapere, & illud in holocaustum offerre Deo. Et videtur quod sic. Quoniam quicquid ab illo hominum possidetur ipsius Dei est, igitur potest quicquid homo habet auferri ab ipso, & offerri ipsi Deo tanquam id quod Dei est. Antecedens patet ex ps. Domini est terra, & plenitudo eius &c. & alibi dicit per Prophetam Deus. Meæ sunt omnes feræ sylvarum, iumenta in montibus, & Boues.

Deinde præcepit Deus Moysi vt haberet. Exod. 12. vt Filij Israel recedentes ab Aegypto secum asportarent vasa aurea, & argentea, vestemq; plurimam, & reliqua bona, quæ mutuo acceperant ab Aegyptijs, igitur multo fortius potest homo rapere bona aliorum, absque peccato, & offerre ipsi Deo.

A ro loco adducta, vbi dicitur Deum habere odio, ac detestari rapinam in holocausto. Sermo Exod. 20. Deus aperre prohibet quicquid furari, ubi dicit non furtum facies. Terribis omnis iniustitia aduersatur Deo, & offendit Deum, sed furari alicui ab alio est facere iniustitiam igitur non est illo modo faciendâ. Postremo omnis dolus, fraus, & iniuria in proximum est peccatum, sed qui furatur committit fraudem, dolum, & iniuriam, in proximum, igitur est peccatum, & per consequens Deum offendit, & proximum. Quod autem de proprio, & non de alieno debeat fieri oblatio ipsi Deo, patet ex verbis ipsius, cum inquit, si offers munus tuum ad altare: vbi manifestè innuit oblationem fieri deberem ex eo quod nostrum est, non ex alieno. Sic etiam Tobia 4 dicitur. Honora Dominum de tua substantia, sic etiam dicebat pusillus ille Zaccheus, ecce dimisiam bonorum meorum do pauperibus; vbi ostenditur, & sacrificia, & elemosinas fieri debere de his, quæ nostra sunt, et non alterius, ut sacrificia, et opera nostra sint Deo grata, & accepta.

Matth. 5.

Luca 19.

Tertio, licet aliquando furari vt subueniatur proximo necessitatem patienti, igitur multo magis licebit aliquando furari, aut violenter aliquid rapere, vt offeratur Deo, qui est longè maior, & præstantior incomparabiliter quocunq; homine.

Postremò si de rebus iniuste acquisitis licet quandoq; fieri elemosina vt tenet S. Thom. & alij 2. 2. q. 32. art. 7. poterit Et de rebus furto, vel rapina susceptis fieri sacrificium Deo; & confirmatur per dictum Saluatoris Lucæ 16. dicentis. Facite vobis amicos de mamona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula; igitur. conuenientius erit offerre sacrificium Deo de rebus iniuste acquisitis.

Luc. 16.

Contra verò sunt verba Esaiæ præfa-

Pro solutione, & explicatione huius difficultatis prius videndum est, quæ differentia sit inter furtum, & rapinam, deinde quomodo licet quædoq; de utroque fieri sacrificium, & elemosinam; sed anteaquam videamus discrimen inter utrunq; videndum est in quo nam conueniunt, cum utrunq; sit detestabile, et odio habitum ab ipso Deo; dicimus ergo quod utrunq; i. tam furtum, q̄ rapina in hoc conueniunt, quod utrunq; est iniusta alienæ rei possessio, seu acceptio, differunt verò, quia furtum fit absque violentia, rapina vero cum violentia. Aliqui secus distinguunt, quia volunt furtum fieri in occulto, rapinam

nam palam & aperte, sed nonnulli magis accurate dicunt id non esse vsquequaque verum, quoniam (vt ipsi probant) furtum potest fieri quandoque palam, vt dum quis furans deprehenditur in fragranti crimine, & rapina potest fieri occulte, vt dum quis ingressus domum alicuius, rapit quæcunque velit, vel absente Domino, aut etiam præ metu, ac timore conuiiente, aut tacente, quemadmodum aliquando Romæ contigisse memini, vbi quidam prædones ingressi domum cuiusdam Prælati, de prædati fuere multa bona illius, ita quod rapina non semper palam, & aperte fieri dicenda est: sed quandoque & ipsa fit occulte.

At ego (vt afferam quod sentio) neutrum istorum dætorum, libere admitterem, sed affirmarem, & sustinerem id quod communiter dicitur, furtum fieri in occulto, rapinã verò palam, & aperte, eum enim dicunt furtum fieri palam dum furans deprehenditur in fragranti crimine, hoc est præter opinionem, & per accidens, quoniam si fur suspicaretur, aut timeret deprehendi in furto, non tunc illud committeret, vel ad illud perpetrandum moueretur, sic etiam dum quis ingreditur domum alicuius, nullo reclamante, aut contradicente rapturus bona illius, forte contingit, vt fiat occulte, sed qui rapurus accedit, putandum est eo animo illuc accessisse, vt vim inferat contradicenti, quod si etiam admittatur illuc eum accessisse, quia nouerat neminem sibi aduersaturum, aut se facile posse defendi, potius furti, quam rapinæ actionem illam nomenclaturam suscepturam esse crederem.

Concludamus ergo, & communem aliorum sententiam admittamus, furtum distingui à rapina, quod hæc fiat manifeste & cum violentia, illud vero clandestinum, & absque violentia.

Sed nota, quod licet omnes iste actiones dicantur iniuste, quia fiunt invito Domino, non tamen sunt omnes in eodem iniustitiæ gradu constitutæ; sunt quidem aliquæ simpliciter, & omnifariam inuoluntariæ, & contra absolutam & liberam voluntatē eius, cui damnum

A infertur, aliquæ verò sunt inuoluntariæ secundum quandam rationem, & non simpliciter, & absolute, verbi gratia, potest quis subtrahere, vel surripere aliquid amico, vel parenti, eo non penitus consentiente, sed potius dissimulante, aut conuiiente, & eiusmodi furtum non existimarem inter peccata mortalia debere censerī, sic etiam non quodcunque subtrahitur alicui clandestinum, vel etiam aperte, constituit peccatum mortale, sed considerata qualitate, & quantitate rei, quæ accipitur, vel considerata persona, cui res subtrahitur potest constitui peccatum mortale, & quandoque peccatum veniale, verbi gratia, si quis accipiat à viro multum inope, & egeno, vnde notabile damnum patiatur, dubio procul grauius peccat, & peccatum mortale incurrit; at si a viro multum diuite surripiat valde parum, non grauius peccat, & consequenter est immunitus a peccato mortali, cuius autem valoris, & præcij absit absque peccato mortale subtrahi à viro diuite, non est satis firmum, & constitutum: sed multi multa dicunt, pro qua re

C vide Michaelē Salon lib. de Iust. & iure quæst. 66. art. 6. Nauarrum in Manuali, c. 17. nu. 3. litt. F. Dominicum de Soto, & alios de eadem materia scribentes, quorum omnium opiniones recensere nimis longum esset; sed hoc vnum aduerte, quod potest aliquis rem maximè D leuem, & modici valoris, & præcij alicui subtrahere, quæ tamen quoniam gratissima, & acceptissima erit cui subtrahitur, aut surripitur, ob cuius furtum, seu raptum facile potest incurri peccatum mortale, vt verbi gratia, si quis furetur pomum, aut pirum in horto, siue pomerio, quæ fuerint summo opere grata ipsi Domino, & præsertim, si qui furatur, sciens, & volens, id contra voluntatem domini fecerit; At ego existimo rurius fore, nihil esse alicui subtrahendum eo inuito, nisi forte quis maxima, & inuitabile necessitate prematur. Vide fufius hac de re præfatum Auctorem Michaelē Salon q. 66. art. 5. Quod si quis furetur aliquid paruum, & modici valoris, ac pretii, animo tamen furandi plura & maiora, si facultas detur, is profecto dicitur peccare mortaliter, vt notat

Gaietanus

Gaietanus in summa. similiter si quis frequenter, & pluries surripiat aliquid leue, & tandem ex his leuibus bonis subtrahat aliquod graue damnum illorum bonorum Dominus patiatur, ille fur peccat mortaliter, & tenetur resarcire damnum illatum, aut reconciliari ei, vel aliqua via, & ratione eum red dere quietum, seu quidquid aliud ei retribuere. Quod si etiam fuerint plures qui damnum intulerunt, tenentur omnes in solidum illi satisfacere. At si non omnes pro rata satisfecerint, vnus pro omnibus tenetur satisfacere, iuxta opinionem quorundam. Sunt etiam quidam, qui distinguunt de fure diurno, ac nocturno, & volunt longe grauius peccare furem nocturnum, quam diurnum, & longe maiorem poenam, ac supplicium mereri, quam fur diurnus, quam distinctionem, seu sententiam accipiunt ex 22. c. Exodi, vbi legitur, si quis furatus fuerit bouem, vel ouem, & effringens domum, siue suffodiens fuerit inuentus, et accepto vulnere fuerit occisus non erit percussor reus sanguinis. Quod si orto Sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur si non habuerit quod pro furto reddat, & c. Hinc eliciunt aliqui vt Scotus in 4. dist. 15. q. 3. art. 2. huiusmodi furem non debere suspendi, sed aliqui obfistunt huic opinioni, vt Michael Salon q. 66. art. 6. qui sustinet utrumque furẽ tam diurnum, quam nocturnum grauius peccare, & consequenter utrumque debere occidi, nisi sit discrimen inter bona, quæ quisquam eorum rapuerit, quoniam si bona subtrahat fuerint modici valoris, non erit congruum, aut iustum, ut mortem patiantur. Sed de hac re vide Alexandrum de Alef. 3. parte q. 47. membro 4. art. 3. sed text. ille Exod. 22. est valde obscurus, vide Lyrannum pro eius intellectu, ex quo elicitur, quod si fur nocturnus fuerit occisus, percussor non erit reus sanguinis, qui verò occiderit furẽ diurnum, percussor erit reus sanguinis. Sed his prætermisissis inuenimus ad solutionem quæstionis. Nunquid aliquando liceat aliquid furari, vel per vim rapere, ut offeratur Deo in sacrificium, & quoniam apud Christianos non maculantur boues, aut oues, & quæcunque alia animalia, ut offerantur

A tur Deo, velut antiquitus in veteri lege fieri solebat, sed nos eorum vice constitutus Ecclesias, Oratoria, Confraternitates, Monasteria, Vasa sacra, ut calices, et ornamenta Ecclesiæ, dubitare quæ poterit, an pro extruenda ecclesia, seu erigendo altari, aut sacello, & aliquo proventu ea dotando liceat furari, vel usuram committere, aut dolis, & fraudibus aliquid surripere, vel uiolenter rapere: cui dubio facillime, absque ulla controuersia, & ambiguitate respondendum est nequam id licere, quandoquidem Esaias Propheta testatur Deum odio habere rapinam in holocaustum; & quanquam Propheta loquatur hoc loco solū de rapina, non est intelligendum rapinam solum prohiberi, sed omnem iniustam acceptionem rei alienæ, per quã iniustam acceptionem quæcunque surripiuntur, sub furto continentur, quemadmodum dicit Augustinus, quod Deus, qui in decalogo furtum prohibuit, rapinam non permittit, nec per consequens ea, quæ concomitantur furtum, & sub eo continentur, ut usura fraus, et huiusmodi, quæ multis aliqui enumerant sub hoc genere, hoc est, acceptione iniusta rei alienæ præter furtum, & rapinam, latrocinium, raptum, & cetera, quæ diximus, ad quæ omnia tenemur restituere, si quid unquam acceperimus. Distingunt autem inter furtum, & latrocinium quanquam Saluator noster apud Ioannem c. 10. pro eodem uideatur accepisse furtum, et latrocinium, cum inquit, qui non intrat per hostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro, sed re uera iuxta communem, & uulgarem opinionem, latrones distinguuntur a furibus, quia fur ut plurimum appellatur qui clandestinum dicitur aliquid surripere, latrones uero, qui publice in uis, ac etiam domibus, cum uiolentia aliena rapiunt, qui etiam raptores iure dicuntur, quosque sicarios, grassatores, ac inuasores hominum, et uiarum solemus nuncupare, quibus item decoctores possunt annumerari. Gaietanus verò in summa distinguit inter rapinam, & raptum; quia rapinam exercent, seu rapientes dicuntur, qui res, & bona externa, vt opes, animalia diuitias, & pecuniã uiolenter accipiunt.

Raptus

Raptus autem, & per consequens raptores dicuntur, qui personas iniuste, ac violenter rapiunt, & captiuas ducunt mulierculas, ut qui rapiunt puellam, aut puerum, aut quemuis hominem, vel ut occidat, aut deprædentur, aut quandoque in sui obsequium accipiunt, & velut captiuum ducunt: quanquam non semper violenter sed quâdoq. parte cõsensuente hoc efficiunt, licet dissentiat qui curam habet eius qui rapitur: pro qua difficultate: vi. D. Tho. 2. 2. q. 154. art. 7. & Caiet. ibi. Et cum loquimur de raptu nõ intelligas de eo, qui raptus est, velut Enoch ne malitia mutaret intellectum eius, nec de eo raptu quo raptus est paulus vsq. ad tertium cælum, vel de eò, quo spiritus rapuit Philip., sed de raptu, quo maximè Deus offenditur. Et quæadmodum inquit Galetanus hæc species furti, seu rapinæ, quæ appellatur raptus iuxta genus suum est longe maius crimine quam rapina, quemadmodum persona maior est quibuscunq. rebus exterioribus. Notat etiam Galetanus ibidem, per rē alternam non eam solū intelligi debere quæ est sub potestate alterius, sed etiam quæ est sub custodia alicuius, & detinetur ab eo vel ratione depositi, vel rōne pignoris, ut si quis nostrum conaretur arripere aliquam partem pecuniarum, quas iuxta nostras Cõstitutiones deponimus apud superiorem, vel in loco ad id munere deputato diceremur si es, & latronculi quanquam pecunie illæ fuerint ex elemosinis, vel ex aliquibus laboribus nobis coliatæ; sic ergo cauendum est, ne res alienas quo vis modo accepta alienatione surripere vnquam tentemus, inter quas res alienas volūt pariter connumerari quandoq. fortuna, aut casu alicubi inuentas, quæ quando, & quomodo, & cui debeant assignari, vide doctores in summa hac de re differentes, & præcipue Caiet. loco iam adducto. Et quod attinet ad furtum, nota non solum id esse peccatum, & maximè offensiuum ratione rei, quæ quandoq. auferitur, aut surripitur, verum etiam ratione modi, dum scilicet quis accipit aliquam rem, cuius ablatio displicet possessori, non ratione rei, sed ratione modi, ut quando quis non inuito, sed non vidente eo

A. aliquid auferitur; id quo l. plerunq. accidit inter parentes, & affines, ac etiam inter amicos, & domesticos, quod tamē furtum non semper est peccatum mortale, sed quandoque, & ut plurimum est peccatum veniale, ut supra etiam dicebamus de pmo, & piro.

Nunc itaque respondeamus ad argumenta superius adducta. Ad primum, cum dicebamus, quicquid possidetur ab homine, Dei est, igitur possunt omnia auferri, ut Deo offerantur, Respondetur, quod res temporales possunt bifariam considerari, vel quantum ad eorum naturas, & proprietates, vel quo ad earum usum; dicimus ergo quod rerum temporalium priori modo consideratum. solus Deus est Dominus, ut Psal. 23. dicebatur. Domini est terra, & pleni eius; quicquid potest earum naturas, & proprietates (ut vellet) immutare, ac quo ad earum usum naturali, & diuino; & propterea non est conueniens, aut necesse, ut homo surripiat quicquam ab alio eo inuito, ut offeratur Deo, quæ quidem Deus bonorum nostrorum non indiget, & præterea ipse est Dominus liber, & absolutus omnium rerum.

Ad secundum cum dicebatur, Deum præcipisse Moyse, & filiis Israel Exo. 12. ut recedentes ab Aegypto, secum asportarent vasa aurea, & argentea, & vestimenta plurimam, & reliqua bona, quæ ab Aegyptiis manuo acceperant. Respondet Deus Aug. quæst. super Exod. quæst. 39. Quod Deus iussit hoc, quia nouerat quod quemq. pati oporteret, ut dicendum

Israelitas furtum fecisse, sed Deo iubenti ministerium præbuerunt, quemadmodum dum minister iudicis occidit eum, quem Iudex iussit occidi, si eum occidat, quem scit occidi debuisse nequaquam est homicida, etiam si id sponte faciat. Datur alia responsio, quæ sumitur à Magistro sentent. 3. dist. 36. quod dicitur, quidam boni, & iusti, quidam uerò infirmi, et parum boni iusti quidem ex Dei præcepto abstulerunt spolia impiorum, ut legitur Sapientia 10. cum inquit iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt, Domine nomē sanctum tuum, & iudicem manum tuam laudauerunt,

dauerunt, reliqui vero parum boni, ex cupiditate Aegyptios deceperunt, qui etiam permisi sunt hoc facere magis quam iussi facere illis, qui iure talia passunt. Dicitur etiam ex sententia Diui Thom. 1. 2. quæst. 100. articulo 8. hoc ideo præcepisse Deum, quia filii Israel seruierant Aegyptiis multis annis in operibus lateris, & luti pro quibus laboribus nullam ab eis mercedem acceperunt, & propterea Deus, ut iustus Iudex præcepit eorum bona, auferri, & Israelitis conferri tanquam iuste ipsi debita. Sapientia 10. itidem in fine uatur, cum inquit. Reddet Deus mercedem laborum sanctorum suorum, &c. Posset etiam dici Deum præcepisse Aegyptios puniri, & suis bonis priuari ob innumera eorum delicta, & peccata, quemadmodum plerunq. homines suis bonis priuantur ob crimen hæresis, vel ob crimen lætæ maiestatis, & similia. Dantur et huic argumento alia responsiones, sed oēs in idem coincidunt, quod præcipiente Dño filii Israel id fecerunt.

Ad tertium cum dicebatur licitum esse quandoque furari, ut subueniatur proximo necessitate patienti, igitur multo magis licebit, hoc fieri propter Deum. Facilis est responsio, quoniam ut paulò ante diximus Deus bonorum nostrorum non indiget, & iam id protestatur Esaias dicens, quod Deus odio habet rapinam in holocausto. De eo autem quod diximus licere aliquando furari ut subueniatur proximo, dicimus id fieri debere in extrema necessitate, & quando quis non potest ex suis bonis illi subuenire, ut clarè declarat Magister Michael de Salon quæst. 66. art. 7. in fine, nec solum furari potest quis aliquando sine peccato (ut diximus) sed etiam possimus quandoque violenter rapere quod iniuste ab aliquo detinetur, quando uidelicet nihil prætermisum fuerit, quo vel a iudice, vel ab alio quo vis modo iniuste res nostras detinente repetere non possimus; immo Princeps, & Iudex potest absque ullo peccato per vim rapere, & violentiam inferre aduersus rebelles, & criminosos; sed dum hæc fieri possunt absque scandalo legæ tutius, & laudabilius foret,

A. vide pro hoc præfatum Michaelē Salon loco iam citato, & Domin. de Soto lib. 5 quæst. 3 articulo 5. Adest quartum argumentum, cui respondendum est, sed antea ad auctoritatem desumptam ex Euangelio respondere libet. Lucæ quando d. facite uobis amicos de Mamona iniquitatis. Facile potest responderi, quod licet diuitiæ pro maiori parte inique acquirantur, non tamen uult Deus de illis fieri holocaustum Deo. Quidam uolunt diuitias dici iniquas, quasi inæquales, quia non ab omnibus æquè possidentur. Nunc dicamus ad quartum quod de rebus iniuste acquisitis debet fieri elemosina; diximus enim toties id non posse, nec debere fieri, uidelicet furto, dolis, fraudibus, & uisuris, & turpi lucro plerunq. adeptis, neque etiam de bonis, simoniacè acquisitis; verum nonnulli uolunt ex eisdem posse fieri quandoque elemosinam, sic etiam bona, quæ acquirunt meretricibus per meretricium, possunt distribui in pauperes, quæquam bona illa fuerint turpia, licitè tamen dicuntur quodammodo acquisita quantum id, per quod acquiruntur, sit turpe, & illicitum. Possunt ergo aliqua dici licitè acquisita quamuis id merito cuius acquiruntur, sit illicitum, & de his potest fieri elemosina, & consequenter poterit fieri oblatio ipsi Deo, neq. obstat quod legitur Deut. 23. Non offeres mercedem prostibuli in domo Dei tui, quia hoc prohibetur propter scandalum duntaxat, aut propter sacrilegium reuerentiam nõ autem quod ex se fieri non possit, præsertim in noua lege quæ est magis indulgēs. Hinc tamē non abnuimus, quin in articulo extreme necessitatis contingat aliqui furari absque peccato ut elemosina detur, ut in rñsione ad 3. diximus nõ aut sic fieri ipsum erga Deum. Sic et dicitur quod nunq. licet alicui res sua per furtum, aut rapinam subtrahere, ubi potest auctoritate publica illam recipere, aut sibi restitui, quæ si auctoritas publica, seu iudicis non suffragetur, licebit cuique per vim repetere res suam dum ab aliquo iniuste detinetur, & in ea nullum qui detinet habet iustum dominium, quoniam tunc vim repellere licet; ut ductum est in uerbis,

Ad 4. Arg.

Ad id Inc.

Solutio ad confirm.

Sol. 4. Arg.

3. Solutio.

D. Th. 1. 2.

q. 100. art.

8.

Sap. 10.

4. Solutio.

Ad 3.

Solutio.

Cap. 61.

Ad 1. Arg.

Psal. 23.

Ad 2.

Exo. 12.

Aug. supra

Exod. q. 39.

Solutio 2.

3. Sent. dist.

36.

Sap. 10.

nerbium. quod vnusquisq. tenetur accipere quod suum est vbicunq. repererit, & multo magis licebit hoc efficere eum alicuius bona fuerint suscepta, aut rapta per vim ab aliquo infideli, vt sunt Turcæ, Pagani, & quicumque sunt hostes nominis Christiani. Sed notandum quod huiusmodi hostes nominis Christiani sunt in triplici differentia. Quidam enim subsunt Principibus, aut Iudicibus Christianis de iure, & de facto, cuiusmodi sunt fere omnes Iudæi, hæretici, & quidam ex Mauris. Quidam subsunt Principibus Christianis de iure, & non de facto, veluti sunt omnes Turcæ, qui habitant, ac degunt in terris Christianorum, aut saltem in terris quæ quondam fuerunt Christianorū, vti est maior pars vniuersi, & hoc nostro sæculo regnum Vnghariæ, & regnum Cypri. Quidam postremo sunt infideles, qui nec de iure, nec de facto subsunt Christianis Principibus vt plerique Pagani, & Idololatæ qui nunquam agnouerunt Christum, nec sub eius lege vnquam fuerunt, nec sub eorum dominio vitam duxerunt. His positis dico, quod si quis rem suam in manibus eorum qui sunt subiecti de iure, & de facto Christianis Principibus & ijs qui super eos habent dominium potest via, & actione ordinaria eam repetere siue dolo, siue violentia fuerit ablata, quod si hoc non suffecerit fiat quod prius dictum est, modo citra scandalum, & periculum aliquod, & præsertim vitæ discrimen fieri possit. Qui verò rem suam ab infidelibus, qui de iure, & non de facto subsunt Christianis Iudicibus ablatam cognouerit, poterit (si ocium aderit) expectare vt bellum aliquod iustum illis inferatur, & tunc poterit & ipse eam quo vis modo repetere. siue per vim, siue e-

Hostes
Christiana
religionis
sunt in tri-
plici gradu,
siue statu.

A tiam dolis ac fraudibus, si secus fieri non poterit; At si res agi debeat cum Paganis, & infidelibus qui nec de iure, nec de facto, subsunt Christiano regimini, atque dominio, neque vllum geratur aduersus eos bellum, nescio plane possit ne bona sua ab eis repetere, nisi furto, aut aliqua alia commodiori via. etsi citra scandalum, & vitæ suæ discrimen poterit per violentiam ea recipere, non video cur hoc non liceat. & quod dixi de rebus, ac bonis siue immobilibus, siue mobilibus ab infidelibus iniuste sublati itidem sentio, & dico de hominibus iniuste ab eisdem detentis, & in captiuitate existentibus: Quoniam si per bellum iustum eripi non possunt, & ab ea captiuitate liberari, licitum erit vnicuiq. viro probato, & ingenuo priuata auctoritate, illum eripere si detur opportunitas. Quoniam scriptum est Psal. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. & **D.** Ambr. inquit quod qui non repellit iniuriam à proximo cum potest, tamen est in vitio, quam qui facit. Nota tamen non esse eandem culpam ipsius furti, & ipsius rapinæ. Quia qui rapit infert damnum cui rapit, & grauem ignominiam, quia non solum agit contra voluntatem eius cui rapit, verum etiam infert eidem iniuriam: idcirco Dauid Psal. 61. Nolite (inquit) rapinas concupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Non ita qui furatur, quia & si agat contra voluntatem eius cui furatur, hoc tamen est ei ignotum, qui si sciret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam. Quæcunq. ergo offeruntur Deo in holocaustum siue per furtum siue per rapina sunt exosa ipsi Deo, præter ea quæ diximus.

Psal. 81.

Ambrosius.

Vi. fustus
Domin. de
Soto de iust.
et iur. l. 5. q.
3. art. 6.

319
DISCVSSIO SVPER QVÆD.
VER. CAP. VIGESIMITERTII
ESAIAE PROPHETAE.

Vper vltimis verbis præsentis c. 23. præstaret aliqua fusius differere, & declarare:

Primum quidem circa illud verbum, vbi Propheta prædicit Tyrios post septuaginta annos ad suas negociationes reuersuros, vbi quaeritur, an negotiatio, siue mercatura sit homini Christiano licita.

Secundo expedit quaerere, an de rebus illicite acquisitis fieri possint elemosynæ, & offerri ipsi Dño, & ministris eius, quia dicit textus. Et erunt negociationes eius, & mercedes eius sanctificate Domino. & post pauca subdit. His qui habitauerint coram Domino erit negotiatio eius.

Tertio videndum est, nunquid liceat thesaurizare, id est res, & pecunias congerere, & accumulare, & alicubi eas reponere, & reseruare, quia habemas in præsentem litteram, quod mercedes non conuentur, neque reponentur.

Citra primum quidem videtur negotiationem nullam homini Christiano licere, primum hoc probatur ex ps. 70. vbi dicit Propheta. Quia non cognoui negotiationem introibo in potentias Domini: Deinde probatur ex eo quod Dominus semel atq. iterum eiecit de templo ementes, & vendentes, & nummularios sedentes vt patet ex Matth. c. 21. & Ioan. cap. 2. Præterea quod prima facie videtur iniustum, & iniquum nulla ratione homini Christiano debet permitti, sed in ipsi negotiationibus, & mercaturis difficile potest homo evitare peccatum, igitur & c. probatur minor propositio ex c. 26. Ecclesiastici, vbi habetur duæ species difficiles, & periculosa mihi apparuerunt. Difficile quidem exiit negocians a negligentia, & non iustificabitur saupo à peccatis laborum.

Ecl. 26.

A Insuper in hoc loco Propheta appellat negotiatores fornicarios, & negociationes fornicationes: inquit. n. quod Tyrus post septuaginta annos redibit ad merces suas, & rursum fornicabitur cum vniuersis regnis terræ super faciem terræ. constat autem fornicationem esse peccatum, & homini Christiano prohibitam ergo.

Postremo D. Aug. tomo 8. super Psal. 70. hæc verba, quod mercator siue peccato, & periurio vix esse potest. Quare videtur mercaturam nullo modo licere homini Christiano.

In oppositum verò horum quæ adduximus extat præsentis textus ipsius Prophete. Dicendum ergo pro conciliatione dictorum quod negotiatio potest esse duplex vt egregie quidem docet Diuus Thom. ex Arist. 1. Polit. vna quidem quæ est quasi naturalis, & necessaria, per quam fit commutatio rei ad rem, vel rei ad pecuniam propter necessarios vsus humanæ vitæ, verbi gratia, ego do tibi stadium tritici, quo tu indiges, & tu dabis mihi dolium vini, quo ego indigeo, aut si forte non habebis dolium vini, dabis mihi pecuniam iuxta cõmune præcium huius mensuræ stadij tritici, & hanc negotiationem quæ est quædam commutatio dicit ipse Doctor magis ad œconomicos, seu Politicos pertinere, quam ad negotiatores, quæ quidem non est improbanda, sed maxime cõmendanda, quia deseruit naturali hominum necessitati.

Negotiatio
duplex est.

C Alia est commutatio siue rerum ad res, siue rerum ad denarios, siue denariorum ad denarios, quæ fit non propter res necessarias ad vitam, sed propter lucrum acquirendum, quæ iuxta hunc modum, seu intentionem, videtur omnino improbanda. Verum tamen eiusmodi etiam commutatio, quæ fit propter lucrum, in qua res solent carius vendi, quam emanatur, aut vilius emi quam valeant, non est omnino improbanda, & hoc contingit quado lucrum fuerit moderatum, & ordinarum.

D **E**

dinatum ad aliquem finē necessarium, vel etiam honestum, vt cum quis suo labore, aut industria querit lucrari aliqd pro sustentatione suæ domus, & familiæ, vel ad subueniendum indigentibus, vel cum aliquis laborat pp publicæ utilitatē, quemadmodū contigit hoc anno, in quo ob maximam caritatē annonæ pleriq. mercatores negotiati sunt in diuersis totius Europæ regionibus etiam remotissimis, vt triticum ad publicam huius ciuitatis utilitatem, seu potius necessitatem conducere: hi quidem si quid in hac negotiatione fuerint lucrati non est illis vitio dandum. si rem ex longinquis regionibus cum multis periculis, & laboribus huc adductam aliquanto carius vendiderint. Dicimus ergo breuiter quod si quisquā negotietur, vt aliquid lucretur, & non intendat, neque respiciat ipsum lucrū tanq vltimū finem, & quicquid agit non propter ipsum solum agat, & in illo suum finem, & laborem constituat non est culpandus. Quare consideratis quibusdam conditionibus, & circumstantijs, dicimus iuxta cōmunem sententiam Theologorum negotiationem non esse omnino improbandam, vt rem iniustam: & proinde licitam esse homini Christiano. Conditiones autem vel circumstantiæ, hæc præcipue vident, videlicet quod non fiat cum fraude, dolo, vi, aut præcij in æqualitate, aut simili deceptione, aut iniustitia, neque etiam fiat in loco sacro, aut tempore sacro, in quo fieri nequaquam debet, sed neque etiam ab illis hominibus, quibus est prohibita omnis negotiatio, & eiusmodi genus contractuum, velut sunt hi qui sūt peculiariter deputati ad cultum Dei, iuxta illud Apostoli 2. ad Thim. 2. Nemo militans Deo implicat se negocijs secularibus, quibus tamen dicit, D. Thom. 2. 2. quæst. 77. licet vti ea commutationis specie, quæ ordinatur ad necessitatem vitæ emendo, vel vendendo. Si quis autem querat. quomodo, & quādo liceat rem carius vendere quam fuerit empta a venditore; dico multis ex causis hoc licere. Primo si quis emerit rem aliquam, quæ postmodum fuerit mutata, vt si quis emat equum indomitum, & equitatum non facis idoneum, & fuerit

A postea domitus, & redditus idoneus, & facilis ad equitandum, potest vtique carius vendi, quā fuerit emptus, & si quis etiam rem non mutatam, carius venderit quā emerit, modo id faciat, vt subueniat indigentibus, vel in aliqua necessitate constitutis, modo nō intendat principaliter lucrari est immunis a peccato. Ita sentit Gaetanus de mente D. Thom. quæst. 77. art. 4. ad 2. si etiam quis rem vili præcio emptam carius vendiderit vti præmium sui laboris, non peccat. Potest etiam contingere quod aliq. vno tēpore vel vno in loco vili aliquid emerit vt triticum, vel vinum, & postmodum (vt sæpē contingit) res maiori præcio sit venalis potest absq. aliqua culpa carius vendi quam primū fuerit empta, vt bi gratia emi anno superiore stadium tritici præcio sex aureorū, post aliquod tempus illud idem estimatur præcio duodecim aureorum. Sic etiam potuit quis in aliquo Regno, seu Prouincia emere boues, aut arietes modico præcio, & tamen alio in loco longe maiori præcio solent communiter extimari. & hæc diuersitas preciorum iuste quidem potest admitti vel propter periculum cui se exposuit iste qui vendit carius, qui prius vili emit, vel transferendo rem de loco ad locum, vel ab alijs ferri, aut fieri faciendo, aut per aliquod temporis spatium eandem rem suis sumptibus tenendo, alendo, aut etiam cōseruando, in quibus omnibus, & similibus casibus, potest quis licitè, & iuste rem vendere carius, quam emerit, & per consequens licitè potest respicere, & intendere aliquid lucrari modo (vt diximus) in ipso lucro non constituat vltimum finem, neque ex affectu auaritiæ moueatur. Potest ergo licitè fieri commutatio rei ad rem vt v.g. tritici ad vinum, vel rerū ad pecuniam dum quis pro dolio vini impendit summam decem aureorum, & potest etiam fieri commutatio denariorum ad denarios, v.g. præbere alicui decem scuta, vel scutata aurea, & accipere tot scutata argentea, vel ærea, id quod sit sæpenumero pro cōmoditatibus ipsorum negotiantium: At si quis mutuum det alicui cētum aureos, & præter eos velit aliquid recipere ob vsum illorum cētum aureorum, du-

bio

bio procul iste peccat, cum expressè contra Domini nostri præceptum id faciat, quippe qui dixit. Mutuum date, nihil inde sperantes, nisi id fiat ob detrimentum aliquod notabile, quod ob istius pecuniæ mutuatae carentiam patiatur. His visis opere præmium est respondere ad rationes in principio adductas aduersus negociatores. & primo quidem cum dicebatur ex ps. 70. Quia non cognoui negotiationem introibo in potentias Domini. Potest res ponderari, quod alius textus habet. Non cognoui literaturam, vbi ratio sumpta ex isto psalmo potest facile tolli, sed ne videamur fugere difficultatem, dicamus Prophetam loqui non contra quoscunque negociatores, sed contra malos, & peruersos negociatores, qui scilicet auiditate quadam acquirendi, aut sola intentione lucrandi eiusmodi negotiationes exerceant, quique in negotiando periurant, blasphemant, & cum passū fuerint aliquod damnum se totos deiiciunt, & damnant. Allegoricè verò siue moraliter dicit Augustinus super eundem ps. Negociatores dicuntur eo loco, qui ex eo quod agunt, præsumunt, opera sua laudant, & hac ratione non perueniunt ad gratiam Dei. Et propterea rectissime d. dauid. Quia non cognoui negotiationem, introibo in potentias Domini. Ad illud quod secundo loco adducebatur ex cap. 21. Matth. & Ioan. 2. dicimus Dominum iure optimo eiecisse de templo ementes, & vendentes, tum quia ex lucri cupiditate id faciebant, tum quia in loco sacro, hoc est in templo diuino cultui dedicato id faciebant, propterea dixit Christus. Nolite facere domum patris mei domum negotiationis; & alibi fecistis domum meam speluncam latronum: nam quemadmodum spelunca occultat latrones ad spoliandum transeuntes, ita isti sub specie commoditatis exhibendæ diuino cultui expilabant peregrinos, qui illuc accedebant. Cum vero dicebatur ex cap. 26. Ecclesiast. quod difficile potest negociator euitare peccatum. Respondet iuxta doctrinam B. Augustini quod si quod in negotiatione peccatum occurrit, hoc non arti, sed artificibus, & ne-

ciantibus est tribuendum: propterea dicit August. ibidem audiant negociatores, & mutent vitam. Sic etiam intelligitur dictum eius super eundem Psalmum. Quod mercator sine peccato, & periurio vix esse potest, quod id nō prouenit ex arte, sed ex eorum malitia.

Ad id quod sumitur ex verbis Esaiæ *Ad 4.* Prophetæ in prænti cap. vbi vocat negotiationem fornicationē, dicit D. Tho. quod Propheta eum dicit. Tyrus rursus fornicabitur, accipit ibi fornicari pro negotiari: sed dices, quam ob causam negotiatio appellatur fornicatio? Potest responderi hoc dici per quandam similitudinem, quod sicut fornicator contrahit, & negocium agit cum diuersis mulieribus, sic mercatores contrahunt, & negociantur cum diuersis hominibus, & in diuersis partibus vniuersi orbis terrarum. Patet ergo solutio prioris quæstionis. *Ad 5.* negotiatio simpliciter, & sū se non est prohibita homini Christiano, sed licite potest eam exercere suppositis illis conditionibus, quas mox adduximus. *Negotiatio potest dici fornicatio. vi. quomodo.*

Supereft nūc examinare quod secundo loco propositum fuit, an scilicet liceat facere elemosinā, & offerri sacrificium Deo, & facere oblationem ad altare de rebus illicitè acquisitis, cuiusmodi sunt vt plurimum res, & bona per negotiationem acquisita. Et primo quidem videtur hoc posse fieri per id quod habemus in hoc textu Esaiæ Prophetæ, vbi dicit. Et erunt negotiationes eius, & mercedes, seu merces eius sanctificatæ Dño, & post duo verba subdit. Negotiatio eius erit his, qui habitauerint coram Dño, erit inq. in obsequium, utilitatē, & beneficium eorum, qui ministrauerint coram Dño, vt manducent in saturitatem, & vestiatur vsque ad vetustatem. *Solut. 2. quæst. 1.*

Secundo. Hoc idem probatur per verba Saluatoris Lucæ 16. d. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, igitur de rebus, ac diuitiis male acquisitis potest subministrari coram Domino. *2. argum.*

Tertio legitur apud Matth. 15. vbi reprehenduntur Scribæ, & Pharisei, qui ex rebus iniquè perceptis, & patri, & matri sublatis faciebant oblationes in templo, & conferebant eas in obsequium sacerdotum, & ministrorum, id quod

X non

Conditiones
mercimo-
774.

Quo liceat
carius ven-
dere.

Negotiatio
potest dici
fornicatio.
vi. quomodo.

Solut. 2. quæ-
st. 1.

2. argum.

2. argum.

3. argum.

non fecissent, nisi esset in usu apud eorum primates, quare &c.

Luc. 19. Præterea legitur apud Lucæ 19. ubi legitur Zaccheum dixisse ad Dominum: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliq̄ defraudavi reddo quadruplū, igitur de rebus male acquisitis p̄t fieri elemosyna indigentibus, cū p̄fertim p̄fatus Zaccheus mercedem, & laudem receperit a Dño, dicente eidem. Hodie salus domui huic facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahamæ.

Tertio si licet in maxima necessitate constituto accipere aliquid de alieno ad sui sustentationem, multo magis licitum erit pro seruitute, & necessitate templi, & ministrorum eius aliquid accipere inuito domino ergo, &c.

Postremo dicit Saluator. Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis, quæ verba ut habes Luc. 11. dicta fuere Scribis, & Phariseis, quorum corda erant plena rapina, & iniquitate, qui si darent elemosynam omnia munda essent illis, igitur ut prius.

In oppositum extat auctoritas Deuter. 23. ubi dicitur. Non offeres mercedem prostibuli in domo Dei tui.

Deinde B. P. Aug. in tractatu de verbis Domini serm. 35. respondens his, qui dicunt ex verbis Christi male perceptis non esse malum rapere res alienas, & ex illis aliquid erogare maxime egenibus sanctis. dicit Augustinus, nolo sic intelligatis, de iustis laboribus facite elemosynas, ex eo quod rectè habetis, date, non enim corrupturi estis iudicem Christum, vt vos non audiat cum pauperibus, quibus tollitis.

Matth. 5. Postremo dicit Saluator Matth. 5. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc offeres munus tuum. Quare sequitur non esse offerendum aliquod munus seu sacrificium coram Deo ab homine odio habente proximum suum, sic a pari nec etiam de rebus iniuste acquisitis esse offerendum; & confirmatur per dictum Ecclesiastici 34. cap. ubi sic dicit. Immolantis ex iniquo oblatio, est maculata, & non sunt beneplacitè sub-

annationes iniustorum. Et paulo post inquit Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, qua si qui victimat filium in conspectu Patris sui. Huic sententiæ potest adiungi id quod habetur Prover. 3. ubi dicitur. Honora Dominum Deum tuum de substantia tua, i. de bonis à te possessis; quemadmodum etiam dicebat ille Zacch. de quo sup. Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus.

Pro huius dubii solutione dicendum est simpliciter, & absolute non licere, de bonis iniuste acquisitis facere elemosynam. neq. offerre sacrificium Deo. Verum est tamen quod secundum quasdam conditiones, & considerationes potest quis aliquando de rebus illicite acquisitis facere elemosynam, nō autem offerre sacrificiū Deo, vel offerre quicquam ad altare, vt expresse docet D. Th. 2. 2. q. 32. art. 7. ad secundum, & breuiter dicendum q̄ de iis quæ quis teneret restituere, nō potest facere elemosynam,

multo minus de iis quæ rapuerit, & per violentiam sustulerit siue diuitibus, siue pauperibus, siue sint Christiani, siue Iudæi, & infideles, siue etiā hæretici vide tomo 10. de diuersis ser. 15. qui est ho. 7. inter 50. hom. sed super hac quæstione sumus tantisper digressi super quibusdam verbis cap. 61. ubi videmur non nihil vberius locuti de hac difficultate. Proinde respondeat ad verba Esaiæ Prophetæ, q̄ per negotiationes non intelligit acquisitionem bonorum illicitam, tamen si plerunq. secus cōtingat non ex natura negotiationis, sed ex vitio ipsius negotiantis vt dicit Aug. super Psal. 70. Ad aliud ex Luc. 16. Respondetur ex sententia eiusdem q̄ diuitiæ dicuntur iniuæ, vel quia iniuæ dantur, vel quia inequaliter dantur, dum quidam super abūdant, quidam verò magno opere indigēt. Ad tertiam difficultatem sumptam ex

D Euangelio Matth. 15. quod iuste reprehenduntur a Christo Scribæ, & Pharisei, cū transgressores mandatorum Dei propter suam ipsorum traditionem, quippe qui surripiebant bona pauci, & matri sub hoc prætextu, vt darent templo, & ministris ac sacerdotibus. Ad quartum quod de Zaccheo afferebatur, qui fatebatur se ex rebus male ablatis quadruplū

Cōfirmatio.

redditurum. Dicimus hoc non esse inconueniens, & perpetuo fieri debere, q̄ si quis aliquem defraudabit, reddat quadruplum. Ad vltimum quo adducitur præceptum Saluatoris, his qui rapina, & iniquitate pleni erant, vt darent elemosynam, & omnia munda essent. Respondetur ex sententiâ D. Augustini in Enchiridion cap. 75. ubi satis clare, & diffuse declarat hanc propositionem, vt scilicet nemo existimet se in peccatis perseueraturum, & per elemosynam a peccatis omnibus subleuari, licet ergo ipsi pleni fuissent rapina, & iniquitate, & ex bonis raptim susceptis, vel acquisitis factis aliquando elemosynam fecissent, aut altari quicquid obtulissent, non peccata mundi erāt si à peccato non destitissent. Vnde sic dicit Aug. c. 76. Qui vult elemosynam ordinate dare, a seipso debet incipere, & eam sibi primum dare, est. n. elemosina opus misericordie: proinde prius aī nostræ misereri debemus, vt Deo placeamus. Sic ergo dicebat Saluator. Mundate quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt. & ne videretur istas elemosynas quæ sūt ex fructibus terræ respere hæc (inquit) oportuit facere, i. iudicium, & charitatem Dei, & illa non omittere, i. elemosynas fructuū terrenorum: ob id dicit Aug. & habetur 45. dist. duæ. Duæ inq. sunt elemosinæ, vna cordis, alia corporis siue pecunie, prior est: dimittere ei a quo læsus es. Altera est subuenire indigenti. vi. ro. 10. ho. 6. inter 50. ho. vbi d. q̄ elemosina cordis est multo maior q̄ elemosina corporis, & cet. q̄ ibi leges: & quāquā nos sustineamus (vt diximus) à principio q̄ absolute loquendo nō licet facere elemosynam de rebus illicite acquisitis, tamen licet mulieri facere elemosynā de bonis ab ea acquisitis, licet per id q̄ meretur sit turpe, & cōtra legē Dei, sed in eo quod accipit non iniuste agit, nec contra legem. Veruntamen non potest de eo quod lucrata est, fieri sacrificium vel oblatio ad altare tum propter scandalum, tum ob reuerentiam sacrorum, tum etiam ob contemptum, aut aliquid huiusmodi, ne videatur Ecclesia fauere peccato si de lucro peccati oblationem recipiat; & hoc est quod erat præceptum

A in lege veteri, ne scilicet quis offerret mercedem prostibuli in domo Domini. In noua autem lege dicit D. Thom. fieri posse, nisi obstarent illa impedimenta quæ diximus. Similiter de eo quod est acquisitum per simoniam p̄t fieri elemosyna pariter, & oblatio, cum acquisitum per simoniam non debetur ei qui dedit, sed maretur illud amittere. Nunquid autem ex pecunia per ludum, vel in ludo acquisita possit fieri elemosyna, aut oblatio quæpiam ad altare, est aliqua difficultas, sed in præsentia dicimus quod si ludus fuerit voluntarius ex vtraque parte, ille qui lucratur potest ex lucro facere elemosynā, aut quicquam aliud in obsequium tēpli, seu ministrorum. Nota tamen quod præter hanc conditionem quod scilicet ludus sit ex vtraque parte voluntarius, & nihil penitus sit admixtum inuoluntarij; oportet etiam lucrum illud non esse factum ex ludo cum pueris, & insipientibus, ac ebrijs, & tandem ab his, qui non sunt sui iuris, & sanæ mentis, oportet etiam quod in lucro, vt ex eo possit fieri congruenter elemosina, non interueniat alia actio turpis, & inhonestæ, siue iniusta, vt est fraus, dolus, ac leceptio; neque etiā sit ludus aliàs prohibitus vt est ludus alearum; sit etiam ludus moderatus, non excessiuus, ita vt per eum negotia maioris momenti prætermittantur; nec fiat etiam in locis aut temporibus ad Dei cultum deputatis; neque a personis, quas ludere haud quaquam deceat.

Et tandem cauere oportet ne prima, & principalis intentio ludendi sit causa lucrificæ, sed tantum causa recreationis, animi quietis, ac honestæ delectationis, & laudabilis conuersationis. Hæc ex D. Tho. 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. & q. 108. art. 3. ad 3. & sic patet quomodo de rebus, ac pecunijs iniuste acquisitis, possit fieri elemosyna quod secundo loco propositū fuit, & D. Th. loco iam citato videlicet q. 32. art. 7. 2. 2. diffuse declarat. vide ipsū, &c. Patet etiā, q̄ negotiationes, & lucra Tyrriorum poterant non incongruè sanctificari Domino, & præberi in obsequium eorum, qui habitauerint corā Domino.

Tertio loco quæbat pp verba Esaiæ in præfato capitulo circa finē, ubi dicitur

quæ mercedes, siue lucra Tyrriorum sanctificata Domino, non, condentur neque reponentur, ubi dubitatur. Nunquid homini Christiano liceat vlla ratione thesaurizare? primo quidem ex hoc loco videtur, quod non, sed ex eis, id est opibus, & lucris tantum absumi, vt qui habitauerint coram Domino, manducant in saturitate, & vestiuntur vsque ad vetustatem. Quæ sententia conuenit his, quos monet Paul. Apost. 1. ad Thim. 6. d. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus, & per totum illud capitulum inuehit Sanctus Apostolus aduersus cupidos, & eos, qui volunt diuites fieri, & penes finem eiusdem capituli monet Thimoteum, præcipiat diuitibus huius sæculi non sublimè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum.

Deiñ Saluator noster apud Matth. c. 6. expresse prohibet thesaurizationem cum inquit. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi erugo, & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt, & furantur. & c. 10. præcipit Apostolis suis d. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, & c. & conuenienter quidem prohibet non esse thesaurizandum, quoniam quæcunq. possumus adipisci, aut penes nos diutius retinere, sunt in triplici differetia, quoniam vel à seipsis veterascunt, & consumuntur quemadmodum sunt vestimenta: aut erugine deturuntur; aut ab ipsis dominis luxuriose viuentibus comeduntur, vel ab extraneis dolo, vel vi, aut calumnijs, vel quouis alio iniquo modo diripiuntur. Et breuius dicunt aliqui (vt refert D. Th.) tria ponit in eodem modo Saluator noster iuxta tres diuersitates diuitiarum, videlicet metalla quæ erugine deaustantur, vestes quæ à tineis demoluntur siue corroduuntur, & quæ sunt quædam, quæ neque erugine, neque tineæ absumuntur, vt lapides pretiosissimi; idcirco posuit generale detrimentum cum inquit vbi fures effodiunt, & furantur, præter eos, qui omnes diuitias violentia rapere possunt, vñ Luc. 12. hoc idem præcipit dominus dicens. Facite vobis sacculos, qui non veterascunt. Postremo David ps. 38. deridet eos qui thesaurizant dicens. Thesaurizas; & ignorat cui congregabit ea. Super quibus verbis vide. D. August.

A Ser. 50. de tpe, & 14. de Trin. c. 4. vbi digreditur contra eos, qui thesaurizant, & plerique alii doctores ex sacris litteris dant hunc affectum thesaurizandi, & multas opes cogendi. Idem Saluator noster apud Luc. affert similitudinem cuiusdam hominis diuitis, cuius ager vberes fructus attulit, & cogitabat intra se dicens. quid faciam & c. & cum sibi ipsi confideret se multis bonis per multos annos potiturum, dixit illi Deus, stulte hac nocte animam tuam repetunt a te, quæ autem parasti cuius erunt? & mox infert ipse Saluator. Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Sed quid ultra? nonne manifestum est, & omnibus vulgarum dictum illud Saluatoris apud Matth. 19 & Mar. 10 & Luc. 18. facilius esse camelum per foramen acus ingredi, quàm diuitem intrare in regnum celorum? Per has, & multas alias sanctarum scripturarum, & probatissimorum authorum sententias, palam ostenditur, non esse thesaurizandum, & præsertim homini Christiano, qui fidem Christi verè præfiteretur. Sed his non obstantibus extant alique propositiones, & sententiæ in sacris litteris quibus probatur pecunias & alias opes esse recondendas, & eas licere homini Christiano secum habere. Primò quidem legitur apud Ioan. 12. c. quod Iudas habebat loculos vbi mittebat quæ asportabantur, & emebat ea, quæ erant opus Apostolis, vel vt egenis aliquid daret; & apud eundem c. 4. legitur discipulos profectos in ciuitatem vt cibos emerent. Igitur oportebat aliquas pecunias secum haberent, & aliquid congeffisset. Deinde Paul. 2. ad Corint. c. 12. Non dant inquit filij parentibus thesaurizare, sed parentes filiis, igitur licebit homini Christiano thesaurizare. Præterea Dauid non prohibet diuitias congerere, & in illis abundare cum inquit diuitijs si affluant nolite cor apponere. & Prou. 3. legitur. Honora dominum de tua substantia, & de primitijs omnium frugum tuarum da pauperibus, & implebunt horrea tua saturitate, & vino torcularia tua redundabunt. Quare non videtur illicitum diuitias habere, & thesauros condere. Postremo legimus de S. Patribus, & hominibus precipuis in veteri testamento, & c. in nouo multis opibus abundasse, vt constat de Abraham, de Isaac, & alijs Patribus, quæ habebant oues & boues, & alias opes.

3. Argum.
4. Argum.
5. Argum.
Ioan. 12.
Ioan. 13.
Ioan. 4.
Paul. 2. ad Corint. 12.
Diuis

Diuis Augustinus super Ioan. 62. tract. Habebat (inquit) Dominus loculos, & a fidelibus oblata conseruans, & suorum necessitatibus, & alijs indigentibus tribuebat, & subdit. Tunc primum Ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, vt intelligerimus (quamuis alicubi dixerit, non esse cogitandum de castino,) non ideo tamen præcepisse ut nihil pecuniæ seruarietur a sanctis, sed ne Deo pro ista seruiatur, & propter inopiæ timorem iustitia deseratur. Vnde legimus Ecclesiam habuisse olim thesauros, quemadmodum & nunc habet: Beatus enim Laurentius ob id fuit in craticula positus, quia thesauros ecclesiæ dedit pauperibus. Præterea Conc. Trident. sess. vi. Can. 3. concedit omnibus Monasterijs, & domibus tam virorum quam mulierum, & fratrum etiam Mendicantium (exceptis domibus fratrum Sancti Francisci Cappuccinorum, & eorum qui Minores de Obseruantia vocantur) etiam quibus olim erat prohibitum, aut ex priuilegio Apostolico non erat concessum, vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat. Quid ergo dicemus ad eas auctoritates, & sententias, quæ priore loco fuerunt adductæ?

Et ad primum quidem ex dictis Esaiæ in hoc 23. cap. cum inquit, quod mercedes Tyrriorum non condentur, neque reponentur. Dicimus quod non est sensus horum verborum, quod opes eorum, & aliorum negociatorum non debeant vnquam reponi, aut recondi, sed vult innuere Propheta quod non condentur ipsis Tyriis, sed erunt sanctificatæ Domino, quemadmodum nos diceremus alicui propinquo, seu familiari nostro. Ego laboraui, ego insudaui, & multa sum negociatus, atque lucratus, sed omnia propter te, hoc est pro tua utilitate in obsequium tuum, & quo nullum incommodum patiaris, sic dicit Propheta facturos Tyrios, posteaquam fuerint restituti vt prius, vt scilicet suas conferrent opes, ne dissipet ac diluant quo super ipsorum familia consulant, ac prouideant. Cum vero inquit, quod eorum opes, & negociatio deseruiet his, qui habitauerint coram Domino, vt mandu-

Ad 1. Esa.

cent in saturitatem, & vestiuntur vsque ad vetustatem, vult innuere illis eatenus esse prouidendum quatenus eorum quæ sunt summe necessaria cuiusmodi est victus, & vestitus, nihil eis desit, nihil inquam his, qui habitauerint coram Domino, nec aliunde habuerint quo sustententur. Et nota ex his verbis indicari discrimen inter seruos Dei, & ministros templi, qui ei perpetuo assistere, & famulari coguntur, & quoscunque alios homines qui ad varia negocia sunt deputati: nanque illis non adest facultas, & ocium ea comparare, quæ humanæ vitæ sunt necessaria. legimus enim in veteri lege quod leuitis omnia sibi necessaria ab alijs Tribubus subministrabantur, & memini me legisse apud profanos auctores, quod Sacerdotes Aegyptii nihil operabantur, sed omnia sibi necessaria ab alijs conferebantur. Et præter hæc vult innuere Propheta non debere seruos Dei, & quicumque aliqua Dei cognitione sunt imbuti, lucra hæc terrena studiose nimis, & incessanter quarere, sed ea tantum perquirere, & in his aliquando laborare, quæ sunt humanæ vitæ summopere necessaria, & hoc est quod dicebat Paulus Apostolus ad Thimoth. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Cum autem dicit Propheta, quod ministri Domini habeant vt manducant in saturitatem, & vestiuntur vsque ad vetustatem vult innuere, elemosinas debere fieri non tenuiter, aut exiguè, sed abundanter, ut legitur Tob. 4. Si multum tibi fuerit abundanter tribue, ita ut abundantia ista sufficiat supplet indigentiam eius cui largimur, non autem ut eis sit occasio diffuendi, & luxuriandi. Sic etiam cum dicit. Vt vestiuntur usque ad vetustatem, sensus est ut nunquam desit eis uestimentum, sed potius habeant ad manum, quo uestimenta sibi coemant dum necessitas ingruerit, & non ita quod detur eis uestimentum; quod semper durer, quemadmodum contigit Hebreis dum progredierentur per desertum: Cum verò dicit Christus apud Luc. 16. facite sacculos, qui nunquam vetera-

Discrimen inter laicos, & regulares.

scunt non est sensus, vt mox dicebamus, quod seruis Domini dentur vestes quæ nunquam veterascunt, sed statim exprimit de quibus sacculis intelligat cum subdit. Thesaurus non deficientem in cælis, & hoc est idem cum eo quod legitur Matth. 6. & apud alios Euangelistas, videlicet: nolite thesaurizare, &c. Sup. quibus verbis dicit Caiet. quoddam per hæc non prohibemur thesaurizare etiam in terra, sed hoc solum,

An liceat thesaurizare.

quoddam non ita thesaurizemus in terra, vt ipsa contrarietur cælo, idest non debemus ita quærere thesauros in terra, vt per ea obliuiscamur Dei, & relinquamus eum, sed prius afficiamur, & affectemus habere cælum, & ibi cor nostrum collocemus, & subinde possumus thesaurizare quæ in terra. Hos autem irridet, & spernit Dauid, qui ita afficiuntur, & annuntur, ac laborant, vt thesaurizent in terra, & ignorant cui illas opes, & pecunias congregent; pro cuius dicti intellectu legas beatum Augustinum super eum psalmum, & hoc est quod dicebat idem propheta ps. 61. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Sic etiam Dominus noster locutus est apud Lucam 12. de eo, qui reposuerat multa bona, & secum ipse congaudebat, & lætatur, & vna nocte perdidit animam, & opes. Cum etiam dicit Saluator apud Matth. facilius est camelum per foramen acus ingredi, quam diuitem intrare in regnum cælorum, quis non videt hanc sententiam intelligendam esse, & veritatem habere de eo diuite, qui ita amat diuitias, vt pro eis acquirendis, & cumulandis, omne suum studium, prætermisso, & neglecto Deo, impendat, & infumat.

Psalm. 61.

Vt autem res hæc clarior fiat ac dilucidior est notandum tres esse status fidelium. Aliqui enim dicuntur laici; Quidam clerici, nonnulli vero regulares, qui scilicet præter eam viuendi normam, quam sectantur alij, arctiorem viuendi regulam profitentur, vt non solùm Christi, & Ecclesiæ præcepta inuiolabiliter seruare teneantur, verum & consilia ad vnguem exequi præcipiantur. In principio quidem nascentis Ecclesiæ fideles omnes in communi vivebant, & nihil

proprium possidebant, & consequenter non thesaurizabant, imitantes in hoc Christum Dominum, qui nihil habebat proprii; vt habetur Lucæ 9. Filius hominis, non habet vbi reclinet caput suum. & Lucæ 14 dicit expresse. Qui non renunciauerit omnibus quæ possidet non potest meus esse discipulus. Vnde Petrus in persona omnium Apostolorum dixit. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Quid ergo erit nobis. Et in act.

Lucæ 9.

Lucæ 14.

Apostolus cap. 4 legitur. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia, neque tamen quisquam erat egens inter illos, & quorquot erant possessores agrorum, aut domorum, vendentes afferebant precia eorum, quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum, diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat. In progressu vero temporis, & crescente multitudine, & numero fidelium alia successit, & processit eorum conditio. Et vt multa refecerimus, nec plus debito ac presenti instituto simus longiores, dicimus hoc factum discrimen inter laicos fideles, & clericos seculares, ac regulares. Prioribus quidem permillum est habere possessiones, emere, & uendere, congerere pecunias, & aliquid pro se, & posteris suis colligere, ac reseruare; saluo tamen iure calculi, id est omnia recte, prudenter, ac modestè fiant. Clericos autem seculares in principio quidem uidebatur parum decere, ut ipsi quæquam proprium possiderent, & thesaurizare dicerentur, uerum temporis progressu, & auaritia indies crescente, hominumque natura passim in deterius plabente concessum est, ut & ipsi aliquid proprium possiderent, & aliquid boni sibi ipsis, aut familiaribus suis acquirere tuta conscientia potuissent, sic tamen ut de rebus ecclesiæ nihil distrahere præsumerent, ut habetur in decretis 12. q. 1. episcopi de rebus propriis, uel acquisitis, & quicquid de proprio habuerint hæredibus suis, si uoluerint derelinquant, quicquid uero de prouisione suæ ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus,

Apostolus 4.

C

D

E

tionibus, omnia in iure Ecclesiæ seruari censuimus. Tertii gradus sunt hi, quos regulares uocamus, qui scilicet longè arctiorem viuendi formam, sunt aggressi. Hi quidem a principio nihil proprium habere sinebantur, sed postmodum crescente illorum numero, & mirum immodum populorum charitate refrigescente, fuit ab Apostolica sede indultum, ut & ipsi in communi haberent proprias domos, agros, & possessiones, & aliquo modo opes congerere & thesauros recondere pro beneficio totius sodalitates, & ut egenis etiam aliquando subuenirent, illis quoque liceret. Proprium autem cuiquam priuato habere nequaquam licuit. Postmodum uero aut permissione, seu concessione Summorum Pontificum, aut propter inopiam, & egestatem rerum, aut etiam ex quadam tolerantia, siue conuientia fuit quoque permillum, vt eiusmodi regulares non modo in communi, verum & in particulari, & priuatim potuerint, non solum in usum, verum & in domi-

A

nium quoddam, quamuis improprie dictum possidere bona tum mobilia tum quoque immobilia. At superueniente Conc. Tridentino, cui non licet refragari, in Sess. vltima, cap. 2. de reformatione dicitur quod nemini regularium tam virorum quam mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia cuiuscumque qualitatis fuerint etiam quouis modo ab eis acquisita tanquam propria, aut etiam nomine Conuentus possidere, vel tenere. Nec licet superioribus bona stabilia alicui regulari concedere etiam ad usum fructum, vel usum, administratione, aut commendam. Quidam uero canonistæ, & iurisdictores limitant, & exponunt istud proprium, quando scilicet licet quisquam regularis suo arbitrio absque scitu, & licentia superioris aliquid possideat, id quod nulli ex qua vis causa est permittendum. Quia in re doctoribus, & sapientioribus merito aliter subijcio. & hæc sufficiant de tribus illis difficultatibus, quas a principio super uerba Esaiæ in calce 23. cap. declarare promisi.

C

DISC. SV P. PRAECIOSISS. SANGVINEM CORPORIS DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.

Desumpta ex Cap. LXIII. ESAIAE PROPHETAE.

Propter verba huius A
 Prophete in cap. 63.
 & alibi saepe, qua-
 ri oportet, num in
 Christi corpore fue-
 rit verus sanguis,
 an sanguis metapho-
 ricè dictus, aut imaginarius, quemad-
 modum imaginaria fuit visio eiusdem
 Prophetae cum dixit sup in cap. 6. Vidi
 Dominum sedentem super folium ex-
 cellsum &c. & quod quidem fuerit verus
 sanguis, & non apparens, aut imagina-
 rius, aut etiam metaphoricè dictus, pre-
 ter ea quae fidei sunt, a quibus dissentire,
 vel eadem nefas est in dubium reuocare,
 facile potest ostendi, si prius concesserim-
 us id quod proculdubio verum est, ve-
 rum corpus eum assumpsisse, & non cor-
 pus fantasticum, vt dixerit quidam he-
 retici: quandoquidem sanguis pars cor-
 poris esse dicatur, aut quoquomodo ad
 ipsum corpus pertinere, tanquam eius-
 dem corporis alimentum. Non enim
 verisimile est corporis veri, ac viui par-
 tem vllam esse imaginariam. Quod
 autem Dei filius verum corpus assump-
 serit, pro comperto haberi debet, ubi
 concesserimus ipsum naturam verè hu-
 manam assumpsisse: Vnde in libro de
 Ecclesiasticis dogmatibus cap. 2. sic legi-
 tur. Natus est Dei filius, non putatiue,
 quasi imaginarium corpus habens (ut
 quidam haeretici putauerunt) sed cor-
 pus verum, alioquin fallax erit, & maxi-
 mè deceptoriam fides nostra, & super ps.
 29. d. idem August. Non est dubitandum
 Christum verum corpus habuisse, cum
 multa gesserit secundum corpus: ambu-
 lauit, sedit, dormiuit, comprehensus est,
 flagellatus, colaphizatus, crucifixus
 est, & mortuus. Tolle corpus, nihil ho-
 rum fieri potuit, sicut & ipse dixit. Palpa-

Conclusio.
in corpo-
re Christi
fuerit verus
sanguis.

August.

Aug. super
Psalm. 29.

te, & videte, quia spiritus carnem & ossa
 non habet, sicut me uideatis habere. Et
 quemadmodum uerum corpus habuit,
 sic habuit ueram animam, ut ipse postea
 manifestis signis, & actionibus ostendit.
 Verum quanquã ita certissimè esse con-
 stet, posset nihilominus alicui facere ne-
 gocium sententia D. Pauli Philipp. 2. ubi
 dicit. Deum in similitudinè hominum
 factum; quod autem est simile alicui non
 est penitus illud. Sic etiã 1. ad Corin. th.
 15. inquit. Hoc est discernim inter pri-
 mum hominem, & secundum hominem,
 quod primus homo fuit de terra terre-
 nus, secundus homo de caelo caelestis. Si
 ergo Christus, quem Apostolus uocat
 secundum hominem, dicitur fuisse de
 caelo, non ergo potuit habere corpus
 terrenum, & sanguinem verum, sicut
 nos habemus.
 Praeterea dicit quis. Christus habuit
 sanguinem uerum uti nos habemus ergo
 habuit corpus corruptioni obnoxium,
 quod est falsum & absurdum, iux illud ps.
 Non dabis sanctum tuum uidere corrup-
 tionem. conseq. facile probatur. Quo-
 niam corpora in quibus sunt huiusmo-
 di humores, ut sanguis, flegma, & cetera
 necessario sunt corruptibilia. Sed fortal-
 se quispiam nõ habebit pro ullo incon-
 uenienti corpus Xpi fuisse obnoxium cor-
 ruptioni, cum in ps. 29. uerba Christi sic
 habeant. Quae utilitas in sanguine meo,
 dum descendo in corruptionem.
 Rursum pbatur. Corpus Christi non
 habuisse uerum sanguinem; quonia sanguis
 cum sit alimentum corporis uitam
 habentis, non potest dici pars illius. Non
 ergo potuit esse in corpore Christi tan-
 qua pars illius; sed si ullo ponatur mo-
 do, erit tanquam alimentum duntaxat;
 quod quidè non semper manet, sed sem-
 per fluit. Postremo sanguis non est cor-
 pori

Contra con-
clusionem
primam.
Philipp. 2. c.

1. Cor. 15.

2. arg.

Psalm. 15.

Psalm. 29.

Tertium.

Quartum.

pori unius per continuationem, sed per
 uenas, & arterias habet proprium motum,
 igitur non potest dici pars corporis, neq.
 proprie existens in corpore: & potest id
 constari hac ratione, quia (vt commu-
 niter dicitur) Christus nõ assumpsit nisi
 humanitatem, quae constat ex anima, &
 corpore: anima autem cum non infor-
 met sanguinem, non perficit eum, nec
 tribuit ei vitam, ergo hac ratione non
 uideretur posse dici in corpore Christi
 fuisse uerum sanguinem.

Ad primam.
Ad illud
Philipp. 2.

Sed his nõ obstantibus, manet ueritas
 inconcussa, & facile potest obiectis re-
 sponderi. Et primo quidem ad ea uerba
 Apostoli dicentis Christum in similitu-
 dinem hominum factum; dicimus noluisse
 Apostolum innuere ipsum nequaquam
 fuisse uerum hominem, sed uoluit innue-
 re eum esse factum, hoc est ex illis parti-
 bus constitutum, sicut reliqui homines
 fiunt, hoc est habere uerum corpus, ueram
 carnem, & uerum sanguinem: carnem
 inquam palpabilem & mortalem, & cor-
 pus palpabile, & tangibile, similiter &
 sanguinem, & quaeuinq. necessario re-
 quiruntur, pro ueritate, & integritate na-
 turae humanae, non autem fuisse conce-
 ptum ex uirili semine, uelut alij homines.
 Et Psalmo (superius citato) dicit D. Aug.
 qd Christus, qd attinet ad integritate na-
 turae, nihil habuit minus qd ceteri homi-
 nes; sed quantum ad excellentiam per-
 sonae aliud quam ceteri homines.

Ad 2. ex 1.
Cor 15.

Sic etiam cum dicitur, qd primus homo
 de terra terrenus, secundus homo de ce-
 lo caelestis, uult innuere secundum ho-
 minem, id est Christum uirtute caelesti,
 hoc est uirtute Spiritus sancti fuisse con-
 ceptum, non autem ita quod non fuerit
 uerus homo: fuit enim conceptio corpo-
 ris Christi secundum conditionem natu-
 rae, quia natus est ex femina, & fuit supra
 conditionem naturae, quia natus est ex vir-
 gine ubi uidere licet sententiam D. Amb.
 lib. de Incarnatione c. 6. citatã a D. Th.
 q. 3. art. 4. in corpore. Et clarius dici po-
 test, qd quantum ad uirtutem corporis for-
 matiuam, & quoad ipsam diuinitate se-
 cundus homo fuit de caelo caelestis, quo
 uero ad materiam corporis fuit de terra
 terrenus. Nec obstat quod etiam Adam
 fuit de caelo caelestis, quia fuit formatus

D Thom.
3. par.

A à Deo de limo terrae, qm saltim differe
 primus homo a secundo homine, quoad
 diuinitatem, qm tamen si primus homo
 fuerit formatus a Deo de limo terrae, nõ
 tamen habuit in se naturam diuinam,
 quemadmodum secundus homo uideli-
 cet Christus, qui quocumque sibi uniuertit
 naturam humanam in uirtutem sui sup
 posuit, nõ tñ desijt in ipso esse natura di-
 uina, quemadmodum nec ipse desijt esse
 in caelo, quia quod semel assumpsit nun-
 quam dimisit. Iuxta illud uulgatum di-
 ctum Ioan. Dam. & aliorum Doctorum. Ioan. Dam.
 potest etiam dici primum hominem fuisse
 de terra terrenum, quia initium eius
 fuit de terra, quam dispositam, & organi-
 zatam, Deus animauit, & inspirauit in eo
 spiraculum uitae. Secundus autem ho-
 mo dicitur fuisse de caelo caelestis, quia
 eius initium, & principium fuit de caelo:
 suppositum enim diuinum quod est filius
 Dei fuit ab eterno, descēdens in uerum
 uirginis uirtute caelesti, hoc est uirtute
 Spiritus sancti assumpsit naturam huma-
 nam; & ex his manifestè patet differen-
 tia inter primum hominem, & secundum
 hominem, qui quanquã fuerit uerus ho-
 mo, iure tamen dicitur de caelo caelestis.

Ad 3. ratio
nem.

Ad aliam obiectionem, qua dicitur. Si
 Xpus habuit uerum sanguinem, habuit et
 corpus obnoxium corruptioni; quia cor-
 pus in quo sunt huiusmodi humores, necessario
 est corruptibile, hoc autem est inconueniens,
 & absurdum. Igitur &c. Ad hoc potest re-
 sponderi ex sententia D. Augusti. dicen-
 tis. Quod potuit esse sanguis in corpore
 Christi absque alij humoribus, qui sunt
 maxime causa corruptionis; & possumus
 etiam tuta conscientia fateri ibi fuisse
 quoscumque alios humores, quibus natu-
 ra carnis temperatur. Sed ponat ibi quis-
 que quid uelit, modo caueat addere cor-
 ruptionem, ne sua fidei sanitate, casti-
 tatemq. corrumpat. Et breuiter ac reso-
 lute dicamus (inquit Aug.) potest diuina
 potentia in quacumque uisibili, atque tra-
 ctabili natura corporum, ponere quas
 uoluerit qualitates, & eas inde subtra-
 here, & auferre, modo absit corruptio,
 & cetera quae diuinam maiestatem, ac
 perfectionem nequaquam decent.

Ad id quod aliqui dicunt, nullum fo-
 re inconueniens asserere, corpus Christi
 fuisse

Ioan. Dam.

Ad 3. ratio
nem.

Ad 4.

Psal. 29. fuisse quod a pacto corruptibile, propter id quod habetur ps. 29. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Dicerem hanc propositionem potius arguere oppositum, scilicet Corpus Xpi haud quaquam fuisse corruptibile, quam id, quod intendit obijciens. Sed quoniam Dam. lib. 4. c. vlt. dicit, resurrectio Domini est vnio corporis facti in corrupti, seu incorruptibilis, & animæ; videtur indicari in resurrectione sanctissimum Corpus Domini de corruptione; in incorruptionem transisse, quare sequitur prius fuisse corruptibile immo corruptum, præferim cum Apostolus dicat 1. Corinth. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & Saluator loquens de corpore suo, dixit. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Ad hæc obiecta respondetur, per ea verba nequaquam intelligi Christi corpus fuisse corruptibile: quoniam (vt inquit D. Aug. loco iam citato). Si corrupta fuisset caro ipsius Christi, quomodo ceterorum hominum, nulla fuisset utilitas in sanguine suo. Vnde Christus Dominus iure poterat exostulare dicens. Quæ utilitas foret in sanguine meo dum descendo in corruptionem? id est quorsum effudi sanguinem? nam si non resurgam, nemini annuntiabo nomen tuum, non manifestabo gloriam tuam, neminem lucrabor, exurgat ergo caro mea, nõ eat in corruptionem: Verum his non obstantibus dicimus Christi corpus fuisse corruptibile, quia scilicet eius anima fuit in morte separata a corpore, sicut in ceteris hominibus, sed non fuit corrupta quomodo caro ceterorum hominum, hoc est non fuit in puluerem redacta, neq. mansit in sepulchro vsque ad consummationem sæculi, sicut caro ceterorum hominum; fuit itaque corpus Christi corruptibile, id est passibile, & mortale, non tamen corruptibile simpliciter, i. in cineres conuertibile, & putrescibile; & sic potest responderi ad auctoritatem Damasceni; cuius rei occasione quidam distinguunt inter corruptionem, & dissolutionem, quemadmodum etiam bifariam esse resurrectionem opinantur. Quædam enim est corruptio, quæ est so-

*Primum me-
dium.*

A la separatio corporis & anime, quædam vero est corruptio, quæ est ipsius corporis in diuersas partes dissolutio; quemadmodum dictum fuit ipsi Adæ. Puluis es & in puluerem reuerteris. Prima corruptio fuit in corpore Christi iam de mortuo, quia scilicet anima fuit a corpore separata in illo triduo, quo iacuit in sepulchro, neutro tamen videlicet neque anima, neque corpus fuit vnquam separatum a diuinitate. Corruptio vero secundo modo conuenit cuiuscunque homini, nisi fortè miraculosè, & singulari quodam priuilegio secus contingat alicui, vt dicitur de Beata Virgine, quorum corpora non solum corrumpuntur, id est anima a corpore separatur, verum etiam putrescunt, in puluerem rediguntur, & resoluuntur in præiacentem materiam, quem corruptionis modum & rationem, penitus & omnino secludimus a corpore Christi Sacratissimo. Sic etiam resurrectio dupliciter contingit, vel corporis iam corrupti, sed nunquam amplius perituri reparatio, vt fuit præfatum Christi corpus, & multa corpora sanctorum quæ resurrexerunt cum eo, Christus .n. resurgens, a mortuis iam non meritur, & mors illi ultra non dominabitur, sic etiam & nos omnes in fine sæculi resurgemus, sed non omnes immutabimur. Alia est resurrectio corporis iterum casuri sicut fuit in Lazaro quatuoriduo, & plerisque alijs a Domino suscitatis, & hæc improprie vocatur resurrectio, quanquam aliqui secus opinentur. Quod nonnulli arguentes obijciunt, quod quemadmodum Christus pro salute nostra voluit mortem oppetere debuit etiam accipere, vel assumere corpus omnino dissolubile, leuissimum est, & ridiculum, oblatum est enim quia ipse voluit, neque vlla ratione, aut necessitate cogebatur ad id subeundum; quare passus est quando voluit, quantum voluit, & eo modo quo voluit; potestatem nanq. dicebat ipse habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Ioan. 19. Præter duplex illud genus resurrectionis datur alia distinctio de resurrectione, quoniam alia est prima alia secunda, de quibus loquitur B. Ioannes in Apoc. cap. 20. Super cuius ius verbis D. Aug. 20. de Ciuit. Dei c. 6. cap. 6.

po.

ponit hanc similitudinem; quod sicut sunt duæ regenerationes vna secundum fidem, quæ nunc fit per baptismum, alia secundum carnem, quæ fiet in eius incarnatione, atque immortalitate per iudicium magnum, atque nouissimum, ita sunt resurrectiones duæ, vna prima quæ nunc est & animarum est, de qua idem Ioan. dicit. Beati qui resurgent, vel habebunt partem in resurrectione prima, in quibus s. secunda mors nõ habet potestatem; alia resurrectio secunda quæ nunc nõ est: sed in fine sæculi futura est, nec animarum, sed corporum est, quæ per vltimum iudicium alios mittet in secundam mortem, alios verò in eam vitam quæ non habet mortem. Sed nobis nunc non est vltius curæ de causa, modo, & tempore resurrectionis loqui satis fuerit vidisse, quomodo sanctissimum Christi corpus tamen si verum sanguinem habuerit, fuerit immune a morte pariter & corruptione qualis est ceterorum hominum.

Ad 5. Propositum fuit aliud argumentum aduersus veritatem, quo dicebatur sanguinem haud quaquam potuisse reperi in corpore Iesu Christi domini nostri, quia cum sanguis sit nutrimentum corporis, fluat, & recidat, non potest dici pars corporis: Respondetur primum hoc argumentum, non solum de corpore Christi, verum de quocunq. homine, immo de quibuscunq. animalibus habentibus sanguinem posse adduci, quia Christus fuit in similitudinem hominum factus, hoc est eiusdem speciei cum ceteris hominibus, & habitu inuentus vt homo; attamen potest responderi negando sanguinem non esse quoquo modo partem corporis humani; nam partes humani corporis in duplici sunt differentia; Quædam enim sūt partes omnino actu existentes, intras mutabiles, nec in alias corporis partes pertransibiles, vt caro, ossa, & nerui, & reliqua hominis membra: Aliæ sunt partes ita in actu, quod sunt etiam in potentia ad alias partes, & in eas trās mutabiles, cuiusmodi est sanguis, & alij humores in corpore nostro existentes. Sanguis ergo ratione qua est alimentum corporis, non est actu pars corporis, sed potentia tantum, immo

*Partes cor-
poris dupli-
ces.*

A non solum pars, sed potentia totum corpus dici potest; at ratione qua humor necessario requisitus ad integritatem, & veritatem nature, est actu pars corporis. Sanguis enim, & præfati humores in corpore animalis duas habent habitudines ad ipsum corpus; altera est habitudo partis integralis, imperfectè tamen respectu totius, sicut elementa sunt partes integrales respectu totius vniversi, imperfectè tamen, & sunt partes in potentia respectu mixtorum. Reliqua habitudo est viæ ad terminum. Sanguis .n. qui nondum est conuersus in carnem & ossa, est viæ & in fieri vt sit caro, & os, & sic non potest dici absolute pars corporis: sed in ipsis humoribus quatenus sūt viæ ad ipsum terminum datur latitudo, vt egregie docet D. Tho. 4. sen. d. 44. q. 1. art. 2. q. 3. dicit enim quod in homine reperitur triplex humiditas, quædam .n. humiditas est per quam receditur a perfectione ipsius indiuidui, vel quia est in viæ corruptionis, & a natura abicitur, sicut vrina, sudor, feces, & reliqua huiusmodi; vel quæ a natura ordinatur ad conseruationem speciei in alio indiuiduo, siue per actum generationis sicut semen, vel per actum nutrientem, sicut lac, & nulla talium humiditatum resurget, eo quod non est de perfectione indiuidui resurgentis. Secunda humiditas est quæ nõdum peruenit ad vltimam perfectionem, quæ natura operatur in indiuiduo, sed a natura ordinata est ad illam perfectionem, & hæc est duplex, quædam est quæ habet aliquam formam determinatam, secundum quam continetur inter partes corporis, sicut est sanguis, & alii tres humores, quos natura ordinat ad ea membra quæ ex eis generantur, interim tamen habent aliquas formas determinatas sicut & aliæ partes corporis. Quædam verò humiditas est in viæ transeundi de forma in formam, scilicet de forma sanguinis in formam membri, & talis humiditas nõ resurget quia vt sic non est pars corporis: Hæc autem humiditas quæ est in viæ accipiens di aliam formam in duplici statu potest accipi, vel secundum quod est in principio transmutationis, & sic vocatur *vos*, illa scilicet humiditas quæ est in foraminibus

*D. Tho. 4.
set. dist. 44.*

mibus paruarum venarum: vel secundum quod est in progressu transmutationis, & incipit iam dealbari, & vocatur cambium & hæc humiditas in neutro statu quem posuimus resurget, quia in neutro est propriè pars corporis. Tertium genus humiditatis est quod iam peruenit ad vltimam perfectionem, quam natura intendit in corpore individui, quæ iam est dealbata, & incorporata membris, & effecta caro, aut os, & vocatur gluten, & rite potest vocari pars corporis, immo totum corpus; non ergo inconuenit sanguinè quamuis sit alimentum corporis conuerui in veritatem naturæ humanæ, & esse partem corporis, quatenus sverè accipit speciè corporis, vt carnis, ossium, & ceterarum corporis partium, & hoc est quod dicit August. in lib. de vera religione c. 40. q. s. alimenta carnis corrupta, i. ammittentia formam suam, in membrorum fabricam commigrant, &c. Sed dices, hoc est impossibile q. s. alimenta corrupta in membrorum fabricam transmigrant, vel quod prius in sanguinem crudum, vel concoctum conuertantur, quia secundum dictum Saluatoris Matth. 15. omne quod in os intrat in ventrem vadit, & in secessum emittitur. igitur non potest cibus vel potus conuerui in sanguinem crudum vel decoctum, & multo minus in naturam membrorum, & in veritatem humanæ naturæ, & hoc pacto sanguis verus non verè erit in corpore Christi. Ad hæc obiectionem responderetur, quòd sententia Saluatoris non est intelligenda quòd totum quod intrat in os, per secessum emittat, sed vult innuere quod de quolibet cibo sumpto aliquè impurum, per secessum emittitur, ita responderet Diuus

D. Tho. 2. q. 119. art. 1. Vel dicas, vt eruditè satis, & ingeniosè respondet Caietanus. Caiet. in expositione huius euangelij, q. propterea dicit Saluator, omne quod in os intrat in ventrem vadit, & in secessum emittitur quoniam tam parum alimentum conuertitur in substantiam hominis, vt quasi totum videatur emitti per secessum; quia igitur modicum pro nihilo reputatur, ideo Saluator dixit. Quod omne quod in os intrat in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Potest etiam

Perlege istum illud capitulum quod licet sit valde obscurum, tam è est valde necessarium. Argum. Mat. 15.

Solutio. D. Tho. 2. q. 119. art. 1. Caietanus. Omne quod in os intrat, in secessum emittitur.

A dici quod Saluator non dicit totum, sed omne (vt diximus ex mente D. Thomæ, vt ly. omne distribuat pro partibus subiectivis, hoc est de omni quod in os intrat, & non pro partibus integralibus. Concludamus ergo ex his quæ hucusq. diximus in Christi corpore verum fuisse sanguinem, non modo antequam pateretur, & dum pateretur, verum & post passionem, i. cum surrexit a mortuis, sicut postea fultius ostendemus. Ad id quod postremo loco fuit adductum q. s. sanguis, non possit esse pars corporis, quia non continuatur illi, sed per venas, & arterias diffunditur & consequenter non debeat poni in corpore Christi. Dicendum, quòd licet sanguis priusquam conuertatur in substantiam aliti, non continetur corpori, vt alix partes omnino in actu, nihilominus est de integritate naturæ, & inter partes corporis numeratur, vt paulo ante diximus, neque obstat ipsum habere proprium motum vt dictum est in argumento. Cum postea dicebatur. Christus non accepit nisi humanitatem, quæ constat ex anima, & corpore, nulla habita mentione de sanguine, facilis est responsio, quia si assumpsit humanitatem, igitur assumpsit corpus, & illud quidem animatum & viuum, quare necessario assumpsit & sanguinem, quem paulatim anima virtute caloris naturalis digerit, & perficit, & conuertit in carnem & ossa, & c. Vbi pro absoluta rei intelligentia recolere que supra diximus, sanguinem videlicet & reliquos humores trifariam posse considerari, vel dum sunt adhuc crudi, rudes, & indigesti, & isti non magis sunt de integritate corporis quam boli dum sunt in ore; vel vt sunt digesti, & concotti, nec dum conuersi, sed conuertendi in substantiam aliti, & isti sunt in corpore humano velut partes corporis, & pertinentes ad integritatem, & veritatem naturæ humanæ, & habent suum situm in corpore, suas formas substantiales distinctas, ac determinatas; quia alia est natura, & forma sanguinis, alia slegmatis, & c. & ab anima rationali perficiuntur non tamen eodem modo sicut perfectiores partes, & tertio possunt considerari isti humores vt sunt iam conuersi in substantiam

Ad vltimam.

Humores in corpore existentes tripliciter considerantur.

stantiam nutriti, & sic absque vlla dubitatione, & difficultate sunt partes corporis perfectæ, & in actu completo. Christus ergo Dominus noster posteaquam sua clementia, & pietate dignatus est assumere naturam humanam, assumpsit omnino animam & corpus, & tunc anima perficeret corpus & daret esse illi, dubio procul oportuit esse corpus viuum, & per consequens habere sanguinem vt partem corporis. His visis, speres est nunc videre, nunquid sanguis iste fuerit vnitus diuinitati. Ad quod questum simpliciter & absolute responderetur secundam partem affirmatiuam; quoniam cum vbique in sacris litteris habeatur, quod per sanguinem Christi saluati sumus: quod sanguis Christi nos emundat ab omni peccato: quod precioso sanguine filii dei sumus redempti, nefas est, & valde absurdum atque impium asserere contrarium; nihilominus aliqui distinguunt de sanguine existente in corpore Christi, vel qui aliquando fuit; quoniam aliam fuit sanguis nutrimentalis, quique non erat de integritate humanæ naturæ; alius fuit sanguis, qui fuit effusus in passione Domini. Dicunt ergo non totum sanguinem nutrimentalem fuisse vnitum diuinitati, quia cum Christus toto vitæ suæ tempore priusquam pateretur, comederit & biberit, oportuit aliquando sanguinem emitte, & hic proculdubio non fuit vnitus diuinitati. Sanguis etiam qui fuit emissus dum circumcideretur, neque etiam dicendus est fuisse vnitus diuinitati. Sic etiam dicemus de sanguine, qui fuit ab eodem emissus paulo ante passionem, qui fuit adeo super abundans, vt quemadmodum legitur apud Lucam decurreret in terram, quod scilicet neque iste erat vnitus diuinitati: Nec mirum quoniam (vt inquitur aliqui Doctores) sudor ille sanguineus erat humor quidam adhuc crudus, nec adhuc redactus ad sanguinem qui est pars hominis, & huiusmodi crudus humor vocatur sanguis, nutrimentalis. est & alius sanguis qui est de integritate humanæ naturæ qualis fuit ille, qui fuit effusus in passione Domini, & hic verè dicebatur vnitus diuinitati, & erat pars corporis humani. Si quis autem, aut si qua pars huius sanguinis re-

2. pars huius q.

Num totus sanguis qui fuit in corpore Christi fuerit vnitus diuinitati.

Luc. 22. b.

A peratur! scilicet a corpore Christi; tamen si fuerit effusa in passione Domini, dicendum est illam esse separatam à verbo personaliter, neque vnitam diuinitati, & consequenter non esse partem corporis, nec de veritate humanæ naturæ: & per id facile tolluntur argumenta quorundam qui dicunt, si sanguis effusus a corpore Christi esset vnitus diuinitati, cum in die passionis multus sanguis deflueret in terram, tunc lutum ex terra sanguinosum, vel sanguine diluta compactum, esset Deus. nihil sequitur, quoniam iam dicimus sanguinem existentem in terra, esse scilicet vnitum a verbo personaliter, & propterea non sequitur lutum esse deum. Sed qui dicunt sanguinem effusum, in terra repertum non etiam vnitum verbo personaliter, esse sanguinem nutrimentalem, & non esse vel fuisse partem sanguinis, qui est de veritate humanæ naturæ. Neque etiam sequitur id quod aliqui probant. Si sanguis in corpore Christi fuit vnitus diuinitati sequetur quod Deus esset sanguis, & quod proprietatis sanguinis de Deo predicarentur: neque id facit vnio diuinitatis, quoniam dicimus indubitanter Christi corpus esse vnitum diuinitati pariter & animam, non solum quando corpus erat coniunctum animæ rationali, & ab ea informatum, verum etiam in illo triduo, quo Christi corpus iacuit in sepulchro erat vnitum diuinitati, & anima quoque dum ad inferos descendit erat vnita diuinitati. Et quanquam cum vtroque seorsum esset vnio diuinitatis, non dicimus tamen Christus est corpus, aut econuerso, neque etiam Christus aut Deus est anima, aut anima est Deus, sive Christus. Sic etiam a simili non est dicendum, neque dicimus Christus est sanguis, & sanguis est passus, aut mortuus vel sepultus sed dicimus Christus habet corpus aut sanguinem. q. si queras quisnam sanguis sit nunc in corpore Christi glorioso, & a mortuis suscitato, dicam quod est sanguis ille, qui facit ad integritatem, & veritatem humanæ naturæ qui si iam esset ad perfectam rationem sanguinis redactus, cuius sedes est in corde, uenis & arteriis, non amplius deseruiens nutritioni, aut virtuti generatiue, sed solum

ad

ad complementū, & perfectionem speciei, hoc est naturæ humanæ, quo pacto erit in nobis omnibus cum resurrexerimus: tunc enim & nos non indigebimus alimentis corporalibus, & ita neque etiam sanguine tanquam alimento, sed pro complemento, & perfectione corporis humani. Aug. de ver. rel. & 1. retract. cap. 13. neque etiam quisquam nostrum dicitur Petrus est sanguis, aut Petrus est caro vel os. quoniam pars nō prædicatur de toto, neque econverso in recto, sed fortassis in obliquo, ut putā dicēdo, Petrus habet sanguinem vel habet carnem & os. Cæterum pro confirmatione dictorum q̄ si sanguis fuerit vitus diuinitati extat decretum Clementis VI in extra. cuius initium est Vnigenitus Dei filius. Extat etiam determinatio Ecclesiæ sub Pontificatu Pij II. vt refert Barth. de Medina. Et oppositum huius veritatis tāquam hereticum, & veritati Catholicæ contrarium (reiectum, reprobatum, & condemnatum. quare secus dicendum nequaquam est.

3. particula huius q.

An Xpus in resurrectione reasumpserit totum sanguinem effusum in passione.

Cum ex suprascriptis, & ex aliis sanctorum scripturarum locis manifestè constat D. Nostrū Iesum Christū pro salute generis humani suum præciosum sanguinem effudisse. nunc præstat quære, nunquid in eius resurrectione totum illum sanguinem in passione effusum, & quemcunq. alium ab eodem emissum reasumpserit, & per ea quæ mox allata sunt, videtur posse dici quod non, quia nulla videbatur esse necessitas ipso resurgente sanguinem reasumere: Quoniam cum sanguis nō ob aliam causam fuerit a natura datus, & præparatus, nisi pro alimento, & in ipsa resurrectione nulla fuerit necessitas alimenti, nō erat cur in ipsa resurrectione effusum sanguinem reasumeret, qui neque in nobis cum resuscitati fuerimus vlla erit necessitas alimenti, quoniam tunc corpus nō erit amplius animale, sed spirituale.

Secundo. Qua ratione posuerimus sanguinem effusum fore reasumendum in resurrectione, eadem ceteros humores, vt flegma, coleram, & melancholiam oportebit assumere; hoc autem videtur inconueniens, igitur neque sanguinem dicendum est esse reasumendum.

A i Tertio. Præputium Christi abscissum in circuncisione non fuit reasumptum, cum Christus resurrexit, sed apud nos permansisse dicitur, quod quidem aliqui dicunt ad Carolum Magnum fuisse ab Angelo allatum, & positū fuisse Aquisgrani, in Eccl. Sanctæ Mariæ, & postmodum Romam trāslatum, & nunc in Ecclesia Aræcæli Fratrum Minorum de Obseruantia fuisse collocatum; q̄ si præputium nō fuit reasumptum, multo minus poterit & debuit sanguis esse reasumptus.

Quarto. Indumenta Christi, clauis, lancea, & reliqua passionis instrumenta fuerunt sanguine rubricata, & post eius passionem, ac resurrectionem apparent eodem sanguine resperfa & madefacta, igitur non totus sanguis fuit in resurrectione reasumptus.

Quinto. Manifestum est in multis Ecclesiis inueniri sanguinem a Christi corpore emanatum, qui deuotissimè a populis honoratur & colitur, igitur non est dicendum totum sanguinem in passione effusum fuisse reasumptum.

Contra verò est autoritas & sententia trita, & vulgata Damasceni dicentis quod Christus nunquam dimisit quod semel assumpsit, igitur neque sanguis, neque præputium, & neque pars vlla corporis, Christo resurgente potest dici apud nos remansisse: quoniam si secus esset, oporteret dicere non perfectam & integram fuisse Christi resurrectionem.

Item Corpus Christi postquam resurrexit fuit eiusdem naturæ cuius antea, sed alterius gloriæ, igitur si prius habuit sanguinem ergo posteaq. resurrexit, eum habuisse fatendum est. Tertio Xpus dum resurrexit vna cum cicatricibus resurrexit, quanquam non sint partes corporis, igitur & sanguis quamuis non sit pars corporis potuit reasumi.

Postremo extat sententia, & promissio Saluatoris nostri apud Lucā 21. Vbi Luc. cap. 21 pollicetur suis Apostolis, & fidelibus dicens, capillus de capite vestro non peribit, ex his ergo dicendum est, & concludendum sanguinem in Christi passione effusum in eius resurrectione fuisse

sc

Solutio.

Pro huius difficultatis resolutione ac decisione notandum est inter sacros Doctores: non nihil discriminis esse penes hanc materiam, quoniam aliqui volunt non necessario totum sanguinem effusū in passione Domini ex corpore eius Sanctissimo in eius resurrectione fuisse reasumptū tū quia aliqua pars vel particula sanguinis nutrimentalis, aut proprii, & naturalis potuit ad nos remansisse, sicut opinione ac testimonio multorum potest demonstrari, tum etiam quia non erat necessè ob eas rationes quas adduximus totum sanguinem illum reasumi. Sed D. Tho. 3. par. q. 54. art. 2. sic aperte loquitur in hac materia quod non solum omnia quæ ad naturam humani corporis pertinet velut carnes, ossa, manus, & pedes, & sanguis, & reliqua corporis membra siue partes vult in corpore Christi resurgētis fuisse reasumpta, sed et integraliter absq. omni diminutione, alioquin (inquit ipse) non fuisset perfecta resurrectio, si quid eorū ex fluxu antea cōstabat totum corpus, decesset. In quolibet. pariter 5. q. 3. art. 5. dicit q̄ in resurrectione rā Christi quā nostra totum quod fuit de veritate humanæ naturæ reparabitur, non autem ea quæ de veritate humanæ naturæ non fuerunt; & quia non totus sanguis qui effluxit de corpore D. N. fuit de veritate humanæ naturæ, igitur inconueniens apud eum, quod aliquid sanguinis non fuerit in resurrectione reasumptū; sed visus est velle totum sanguinem effusum in passione fuisse de veritate humanæ naturæ, & propterea dicit ille, & sustinet totum sanguinem effusum in eius passione resurrexisse cum eo.

D. Thomas quodlibet 5. q. 3.

ns

Et si forte in quibusdam locis reperitur aliqua particula sanguinis, qui sub titulo & nomine sanguinis Christi summa veneratione colatur (dicit ipse) aut est sanguis miraculosè effluxus ex aliqua imagine percussa, aut aliàs ex eodē corpore D. N. effluxus, sed non in passione eiusdem; sic enim distinctè loquitur loco iam citato. videlicet totus sanguis in passione effusus pro redemptione generis humani ad corpus rediit in

ipsa Christi D. Resurrectione. Difficultas ergo, & cōtrouersia consistit in hoc, quoniam ipse dicit totum sanguinem in passione effusum fuisse reasumptū, aliqui verò nullum existimant inconueniens ex illo sanguine effuso in passione aliquam particulam diuina dispensatione ac ordinatione fuisse apud nos relictam in perpetuam memoriam tanti beneficii.

Conueniunt ergo hæc duæ opiniones in hoc q̄ vtraque admittit aliquem sanguinem, vel partem sanguinis a corpore D. N. emanatum, non fuisse necessario reasumptum, vt puta sanguinem in circuncisione emissum, dum scilicet post octauum diem fuit circuncisus atque etiam sudorem illum sanguinem, quem tempore pro passionis, factus in agoniam emisit, vsq. adeo superabundantem, q̄ guttæ sanguinis, non sanguis, decurrebant in terram; quoniam sanguis ille non erat de veritate humanæ naturæ, quia absq. illo potuit & constitit humana natura, quæ erat in Christo: erat enim corpus Iesu exhaustum, & magnitudo passionis expellens violentè sudorem, expulit simul aliquid sanguinis deficientem materia sudoris: neque etiam admittunt totum sanguinem qui ex cibis generatur, in resurrectione reparari, quia non totus pertinet ad veritatem humanæ naturæ, cum nunquam fuerit pars actu corporis, fuit quidē actu hoc est verè & realiter pars in potentia, sed non pars actu; & propterea non fuit necessè totum illum in resurrectione reasumi. Differūt autem, quoniam aliqui volunt non solum de quoniam effuso in circuncisione, & de eo qui tempore pro passionis fuit effusus in horto, atque etiam de sanguine nutrimentali aliquam partem apud nos mansisse; verum etiam de sanguine illo preciosissimo, qui fuit effusus in ipsa Sanctissima passione aliquam particulam fuisse nobis relictam: Diuus autem Tho. in locis præallegatis vult omnino, & palam fatetur totum sanguinem in passione effusum integraliter reasumptum, & suo loco restitutum; quia secus, non fuisset perfecta resurrectio; si quod per mortem ceciderat non fuisset integraliter & absque omni diminutio-

Opiniones de sanguine, qui sub titulo sanguinis Christi a nobis colitur.

AC 18-

reparatum, motus illis rationibus, & auctoritatibus, quas paulo ante adduximus. Verum si quis velit tueri hanc opinionem respondeat oportet rationibus supra in contrarium adductis quarum prima fuit, quod sanguis, cum pro alimento fuerit à natura comparatus non erat necesse in resurrectione, vbi nulla est necessitas alimenti ipsum reassumi, respondere ipse idem Tho. quod sanguis non reparatur, vt aliat, & nutriat, qui iam sunt resuscitati, sed vt compleat veritatem humanæ naturæ, & conferat quicquid spectat ad integritatem corporis humani

Ad 2. Ad secundam rationem cum dicitur quod si sanguis reparatur in resurrectione, oportebit etiam reliquos humores reparari; quod videtur inconueniens, potest responderi, nullum esse inconueniens, modo ceteri humores faciant ad veritatem & integritatem humanæ naturæ: quod si quis existimet hoc esse inconueniens, dicat cum Beato August. quod Deus potest in corpore humano admittere quas voluerit qualitates, & similiter auferre & subtrahere quæcunque voluerit, modo absit labes, corruptionis.

Ad 3. Ad tertium de præputio. Variè dantur responsiones; sed ego motus testimonio, & fama eorum, qui dicunt illud esse reseruatum, quia cum Christus, qui venerat non soluere legem, sed adimplere, voluerit circumcisci, congruum erat, vt resurgens maneret circumciscus; & propterea non erat necesse ipsum præputium reassumi, quia non erat pars essentialis corporis humani, nec faciebat ad integritatem naturæ humanæ, nisi secundum materiam, non secundum speciem.

Ad 4. Ad quartam cum dicebatur, indumentum Christi, clauos, & reliqua passionis instrumenta fuisse sanguine resperfa, & madefacta; quare totus sanguis non fuit in resurrectione reassumptus; dicendum iuxta sententiam Diui Tho. sanguinem illum non fuisse de integritate corporis humani, & proinde non fuit necesse ipsum reassumi in resurrectione, quare argumentum nullum.

Ad 5. Ad vltimam, & postremam obiectionem, quæ dicitur, in multis Ecclesiis in-

ueniri sanguinem à Christi corpore emanatum, qui deuotissimè a populis honoratur, &c. Responder Diuus Thom. quod sanguis ille non est effusus à Christi corpore, sed miraculose dicitur effluxisse de quadam imagine Christi percussa, vel alias de corpore Christi, sed non de latere Christi; quod autem in multis locis eiusmodi miracula contigerint, scilicet quod ex imagine aliqua percussa emanauerit sanguis, testis est Germania in Ciuitate Treueri, vbi quædam imago

lignea ipsius Christi à quodam sagittario percussa statim sanguinem eduxit, & imago pariter & sagitta sanguine conspersæ vsque in hunc diem summa veneratione coluntur: Deinde anno Salutis 290. supra mille, Parisiis quidam Iudeus acceptam hostiam à quadam mulercula, cum prius voluisset in sartagine assare, atque id perficere nequiuisset, gladio eam pupugit, & statim ex eadem hostia

sanguis emanauit; quo miraculo detecto, hostia fuit in loco celebri collocata, & domus Iudei in templum conuersa, vbi hostia gladiusque sanguine conspersus etiam nunc ostenditur. Insuper tempore quo Carolus VIII. Gallorum Rex aduersus Annam Britannicæ Reginam bellum gerebat, linteolum, quo Sacerdotes in sacrificio pro abstergendo calice vtuntur à militibus surreptum sacro sanguine conspersum fuit repertum.

Non absimile contigit Leoni I. Pontifici, qui præscindendo partem illius mappæ, quæ corporale dicitur, vidit ex ea sanguinem emanare. Præterea extat sudarium sanguine aspersum apud Serenissimam Duce[m] Sabaudicæ, quod facile est vnicuique videre. Item spina rubricata sanguine asseruatur Vicentiæ in Monasterio Prædicatorum; altera Recaneti pariter, & firmi in Monasterio fratrum heremitarum; & in Oppido Auidæ in Picena Prouincia, in monasterio quoque eorundem fratrum extat hostia cooperta & super induta carne, & sanguine, quæ magna cum veneratione, & populi frequentia, singulo quoque anno statutis temporibus præmonstratur. In vrbe quoque veteri extat ingens miraculum huiuscæ rei, vt verè dixerit Diuus Tho. sanguinem illum in Ecclesiis reseruatum

Ad 6. Ad sextam, & postremam obiectionem, quæ dicitur, in multis Ecclesiis in-

Miracula quæ in diuersis mundis paribus contigerunt de sanguine Christi.

seruatum ex quibusdam imaginibus, aut aliis quibusdā huiusmodi rebus ad rem sacram pertinentibus prodesset. Verum, quanquæ hæc ita sunt, & negari nulla queant ratione: sed obuiis manibus sint cõplectenda, non tñ plenè satisficit ipsi difficultati, quod scilicet ex imagine solū aut hostia percussa, vel quacunque alia res fluxerit ille sanguis, & non ex vero, & sacratissimo corpore Dñi nostri, dum ipse pateretur, propterea quod ferrur Mantuæ in Ecclesia D. Andreæ repositam esse particulam quandam sanguinis ex corpore Xpi emanatam, vbi tpe Leonis III. maxima feruntur fuisse edita miracula, quibus Pontifex ille summus permotus approbauit sanguinem illum ex eo quod Christus in passione effuderat extitisse; & Pius II. in quadam epistola ad Abbatem Monasterii S. Mariæ Ecclesie Xatonenfis, asserit non esse contra fidem dicere, & substinere aliquam particulam sanguinis in passione effusi apud nos remansisse ad perpetuam memoriam tanti beneficii, & plerique viri huius temporis grauiissimi atque doctissimi haud quaquam existimant fore inconueniens, multo minus impossibile ex illo sacratissimo filii Dei corpore aliquam sanguinis particulam in die passionis super terram effusi apud nos remansisse, quam tamen non asserunt esse vnitam diuinitati, potestque est separata à corpore Xpi vnito Verbo diuino, & eiusdem essentie cum patre, vt Caiet. & Barth. de Medina super quæst. 54. 3. par. & ipsemet Diuus Tho. in quolibet, tandem fatetur aliquam sanguinis particulam ex corpore Christi effusam, apud nos mansisse (vt supra dictum est.) At quoniam in summa ipse dicit totum sanguinem in passione effusum in resurrectione fuisse reassumptum, quia quod semel assumpsit nunquæ dimisit. Iuxta sententiam Damasceni, oportet eos qui dicunt aliquam sanguinis effusi in passione particulam apud nos reseruari, respondere huic sententiæ Damasceni, cui innititur Diuus Thom. qui quidem dicunt verba Damasceni intelligi debere de partibus præcipuis, & essentialibus ipsius corporis humani, & non de quibuscunque partibus indiuiduis, ad integritatem humanæ naturæ non

pertinentibus, sed hoc potest confirmari per sententiam D. Aug. qui dicit Christum resurrexisse cum cicatricibus, quæ tamen non sunt de integritate humanæ naturæ, sic & sanguis licet non faciat ad integritatem humanæ naturæ potuit reassumi in resurrectione: sed potest responderi vt d. D. Tho. 3. par. q. 54. art. 4. ad 1. non esse eandem rationem de sanguine, & cicatricibus, quia cicatrices remanserunt ob maiorem cumulum gloriæ, & tanquam virtutis insignia, non sic erat necesse totum sanguinem reassumi, similiter cum dicebat Saluator noster, Luca 21. capillus de capite vestro non peribit, id esse dictum ad demonstrandam summam, & singularem curam, quam Deus habet de suis fidelibus. Vbi etiam dicimus quod Christus in resurrectione non solum de sacrosancto eius corpore, verum de vno quoque nostrum cum resurrexerimus verè dici poterit, quod capillus de capite nostro non peribit, quod scilicet quæcunque faciunt non solum ad corporis integritatem, verum etiam ad corporis ornatum, atque decentiam cum nobis resurgent, & erunt, & sic capilli capitis, & barbæ, & partes vnguuium in eo statu resurgent; dicit Aug. hom. 14. hæc verba dixisse Dominum nostrum, quo demonstraret, quam maxima cura sit illi de anima nostra, quæ si sic custodiunt superflua nostra, in qua securitate est anima nostra? Non perit capillus, qui cum tondetur, non sentis & peribit anima per quam setus? vide in to. 10. inter quinquaginta homilias.

Cetera quibus nititur D. Tho. fundamenta, facile tolluntur, nam cum dicit resurrectionem minus fore perfectam, si totus sanguis in passione effusus non reassumatur, dici potest, non oportere ad perfectam resurrectionem statuendam, totum simpliciter, & absolute sanguinem reassumi; nam quod parum distat, pro nihilo distare videtur. Eodem modo potest responderi ad aliud fundamentum, cum dicebatur, corpus Christi in resurrectione est eiusdem naturæ vt prius, licet alterius gloriæ; concedimus: non enim subtractio modici sanguinis diuersificat, & variat naturam eiusdem corporis. Propterea ex his po-

Ad 7. Ad septimam, & postremam obiectionem, quæ dicitur, in multis Ecclesiis in-

Ad 8. Ad octauam, & postremam obiectionem, quæ dicitur, in multis Ecclesiis in-

Ad 9. Ad nonam, & postremam obiectionem, quæ dicitur, in multis Ecclesiis in-

test facile inferri opinionem D. Th. non esse penitus in hac parte admittendam: Immo quidam illius doctrinæ sectatores, ac patroni dicunt, quod licet ipse fuerit huius sententiæ quod totus sanguis in passione effusus fuerit reassumptus, non tamen in totum asseruit esse reassumptum, sic etiam dicunt alij, quod modicum sanguinis reseruatum non minuit, aut tollit, quin tuto dicere possumus totum sanguinem fuisse reassumptum. Sic etiam D. Thom. potest utrunque cōcedere, videlicet, quod totus sanguis qui effluxit de latere Christi fuit reassumptus, & potest etiam secundum verba eius admitti, aliquam particulam sanguinis effusæ ex corpore Christi, etiam dum pateretur, reseruati apud nos, & pro reliquijs honorari, & adorari, sed non qui effluxit de latere eius aut forte poterit dici D. Thom. cum in quolibet, quinto videtur admittere aliquem sanguinem Christi apud nos repertum & cōseruatam fluxisse ex corpore, obiter, & non ex propria sententia dixisse. Potest etiam dici, quemadmodum dicebat Saluator Matth. 15. oē quod intrat in os, in ventrem vadit; cum tamen aliquid de cibo conuertatur in substantiam nutriti, & quia illud est valde modicum, non tollit, quin verum fuerit dictum Saluatoris, cum dix. omne quod in os intrat, in ventrem vadit, sic & hæc verba Diui Tho. intelligi possunt; quāuis enim dixerit, totum sanguinem in passione effusum reassumptum, non sequitur, tamen aliquam particulam sanguinis vel modicam non fuisse apud nos Dei beneficio reseruata, vt supra diximus. Postremo dicunt quidam non esse mirum; Diuum Tho. fuisse huius opinionis, & sententiæ, quandoquidem opinio contraria, siue communis, & probata multorum sententia, suo tempore non erat ita certa, & communiter recepta, quemadmodum postea, videlicet temporibus Pii II. fuit roborata. Possumus ergo absque vilo eius doctrinæ præiudicio fateri non totum sanguinem in passione effusum, fuisse reassumptum in resurrectione, cum posterioribus sæculis fuerit secus visum, & comprobatum.

Posteaquam ex nunc dictis apparet,

A & manifestum est, in quibusdam Ecclesijs reperiri, & summa cum diligentia custodiri, & conseruari sanguinem ex Christi corpore in eius passione effusum, aut etiam aliàs, uel ex aliqua imagine depicta, seu fabrefacta miraculose promanatum, ut dicit D. Thomas, opere precium est querere, & plurimum quippe decet inuestigare, quo cultu & qua ueneratione sit excolendus; constat enim sanguinem illum separatim esse a supposito uerbi, & consequenter non unitum diuinitati, & eadem difficultas haberi potest de sanguine illo, quo clauis lancea, & spina, & reliqua passionis instrumenta fuere conserua. & rubricata, quæ omnia sacer cruor perunxit, fufus agni corpore. Propterea dicunt aliqui, sanguinem illum sacratissimum vnde cunq; emanauerit, siue a corpore Christi D. N. ante passionem, uel in ipsa passione; aut ex aliqua eius imagine percussa, colendum, & adorandum esse eo cultu, qui uocatur latria, quo cultu non solum sanguis ille, uerum etiam clauis, lancea, & reliqua passionis instrumenta, quæ ad manus nostras peruenerunt, modo fuerint ex illis quæ Christi corpus tetigere, cultu latriæ sunt honoranda. sed non quæcunq; tetigerunt corpus Christi, sunt ullo pacto excolenda, & ueneranda, uelut manus crucifigentium, & impiæ, seu quouis modo flagellantium, sic etiam de sanguine miraculose effluxo de aliqua imagine, aut statua ipsius D. N. crucifixi, aut alio modo uel situ se habentis, in eius iniuriam & contumeliam percussa; quoniam talis fluxus sanguinis est miraculosus, referens, & representans Christi passionem, aut ipsum Christum passum, uel quouis alio modo se habentem; hoc est siue de cruce depositum, siue in sepulcro iacentem, aut etiam a mortuis suscitatum, huiusmodi inquam sanguis adorari debet adoratione latriæ, non propter se, sed propter ipsum Christum, quem representat; quemadmodum Crux Christi lignea uel ænea, tametsi ea non sit in qua Christus pependit, pari cultu est adoranda: at ea in qua Christus pependit, pluribus causis, & nominibus est adoranda, tum quia nobis representat

figuram

figuram Christi in ea extensi, tum propter contactum ad membra Christi, & postremo quia est eius sanguine perfusa & madefacta, hæc opinio est cuiusdam Ioannis de Poliaco, quæ refert, & approbare videtur Io. de Turrecremata in, de consecratione, distinctione 2. cap. inuitat, &c. D. Bonau. in 3. sententiarum distinctione 9. q. 4. uidetur aliud sentire, sed quia ipse loquitur de Cruce quomodo, & qua ratione sit honoranda, uel adoranda, & nunc nos loquimur de honore, & ueneratione sanguinis non est opus de illa quicquid differere. Diuus Thom. uidetur & ipse huius opinionis extitisse, videlicet sanguinem illum, qui uel ex corpore Christi, uel ex aliqua imagine percussa, ad nos dimanauit cultu latriæ fore excolendum; quia licet non sit unitus uerbo personaliter, ratione tamen contactus, & quia representat sanguinem ex uero Christi corpore effusum, debet ea adoratione a nobis honorari, sed multo minor reuerentia ei debetur, quàm sanguini consecrato in calice, ab ipso Sacerdote dum sacra fiunt; & nota, ne forte fallaris, dicimus enim sanguinem qui effluxit ex corpore Christi ratione contactus esse latria honorandum; sanguis autem ex imagine aliqua miraculose effluxus latria debet honorari, non ratione contactus, sed solum quia representat Christi sanguinem uerum, & Christi corpus pro nobis cruci affixum. Nec mirum, aut rationi dissonum; eiusmodi sanguinem ex imagine effluxum latriæ cultu excolendum, cum teste Diuo Aug. 22. de Ciuit. Dei c. 8. Puluis exigua terræ, ex Christi sepulcro desumpta, quæ paraliticum quendam, ad eum locum ubi recondita fuerat, accedentem sanauit, summo honore colebatur, quanto magis sanguis ex imagine Christi effluxus diuina uirtute, ac potentia, debet summa ueneratione coli, & summo in honore a Christi fidelibus haberi, uide pro hoc questione Antonium Cordubensem, in questione suo, lib. 1. q. 5. dub. 5. in 3. puncto.

A Et quia posset quis hærrere, cur iste sanguis, qui summo Dei beneficio apud nos reseruatur, ac detinetur, & tanta ueneratione colitur, non dicatur unitus diuinitati, quando sanguis ille in triduo mortis Xpi separatus a corpore Iesu Christi domini nostri dicatur etiam tum unitus diuinitati. Dicendum, non esse eandem rationem huius, & illius, quandoquidem sanguis in triduo existens, actu, uel potentia habebat ordinem, uel relationem ad ipsam Christi humanitatem, cui mox erat coniungendus: At hic sanguis, qui apud nos est, nullum habet ordinem, aut relationem ad Christi humanitatem uelut rursus ei coniungendus: Quod si dixeris, quod semel assumptus, nunquam dimisit. Dicendum. Hoc intelligi de partibus, quæ requiruntur ad perficiendum aliquod totum, uel dicas, quod assumptus totum quod dimisit, sed non in totum.

C Sed hoc unum mihi nunc superest declarandum; cum hæcenus loqui fuerimus de precioso sanguine Christi, & de eius singulari merito ac pretio; frequenterq; dixerimus per sanguinem Christi nos esse redemptos; cur si Christus a principio suæ conceptionis meruit nobis salutem æternam; cur inquam huiusmodi munus, & tam singulare beneficium, cuiusmodi est æterna salus, ipsi passioni, & sanguini potius quæ ceteris Christi actionibus, & meritis tribuatur? Dicendum, quod licet Christus a principio suæ conceptionis meruerit nobis hanc salutem, quantum fuit ex parte sui; quia tamen ex parte nostra multa erant impedimenta pro consequenda ipsa salute qualia erant culpa, & pœna, ideo quia per passionem Christi, & per eius sanguinem ablata sunt ista impedimenta, idcirco nostræ salutis præmium attribuitur ipsi sanguini, non propter maiorem charitatem quàm habuerint præcedentia Christi merita, sed propter genus operis. Et hæc de præfenti questione, ac difficultate dicta sufficiant; me semper submitiendo S. Matri Ecclesiæ.

DISC. SVP. ILLVD DICTVM
ESAIÆ CAP. VIGESIMISECVNDI

videlicet . Cuncti Principes tui fugerunt simul .

Super his verbis mihi videtur rationabiliter inquirendum, nunquid fugere, vel fuga sit perpetua, & semper dedecus, & ignominia: an quandoque sit laudabilis, & commendanda.

An fuga sit res ignominiosa.

Videtur quidem prima facie magnum dedecus, ut quis fugiat, eos qui eum persequuntur, & odio habent, & vim tentant inferre, aut etiam eandem agrediuntur.

In hoc enim loco Esaias aperte videtur damnare eos qui audito, aut eminus perspecto futuri belli euentu mox fugerunt, qui deinde dure ligati sunt, igitur &c. Deinde Psal. 141. dicit David. Periiit fuga a me, & non est qui requirat animam meam, periit (inquam) id est procul recessit a me, ego dei estor fugam volo fortis, constans, & immobilis contra hostes meos existere, & non est qui requirat animam meam, igitur fuga non est appetenda, sed ut res ignominiosa procul fugienda, & euitanda. Ab illo enim periit fuga, qui non fugit.

Psal. 141.

Math. 26.

Postremo Math. 26. cap. legitur, quod cum turba multa cum gladiis, & fustibus venissent, ut apprehenderent Christum Dominum, tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt, immo, ut habetur

Mar. 14.

Marci 14. Adulescens quidam qui sequebatur Christum amictus syndone super nudo, reiecta syndone, nudus profugit ab his, qui tenuerunt eum. Id autem non fuit absque dedecore, & ignominia discipulorum, igitur fuga est semper fugienda.

Oppositum.

Contra vero extant multæ auctoritates, & exempla, quibus aperte potest

ostendi fugam, haud esse vsquequaque detestabilem, & reprehendam.

Primo quidem hoc efficaciter monstratur, per verba Saluatoris nostri Math. 10. dum inquit, & præcipit discipulis suis dicens. Cum inimici vestri (quicunque fuerint illi) persequantur vos in ciuitate ista, fugite in aliam, amen dico vobis non consummabitis ciuitates, Israel, donec veniat filius hominis.

Math. 10.

Præterea legitur de Dauide 1. Reg. 1. Reg. 21.

B

cap. 21. qui fugit a facie Saulis, & perrexit in aliam regionem ad Regem Achis. & secundo Regum cap. 15. legitur de eodem quoddam fugit a facie Absalon, dicens seruis suis, qui erant cum eo in Hierusalem. Surgite fugiamus, neque enim erit effugium a facie Absalon.

2. Reg. 15.

Tertio legimus de Paulo Apostolo, vase electionis, ac doctore gentium, quem dum Iudæi, qui erant Damasci consilium fecerint, ut eum interficerent, discipuli eius nocte per murum dimiserunt, submittentem in sporta: & rursus cum perductus esset in Hierusalem, similiter Iudæi quærebant eum occidere, quod cum cognouissent fratres, dederunt eum Cæsaream, & dimiserunt Tharsum. Act. Apost. cap. 9.

Act. apost. 9.

Postremo (ne sim nimium molestus) legitur de sanctissimo viro Athanasio Episcopo Alexandrino, qui cedens iræ, & furori, Constantii Imperatoris, & Ariariorum secessit in locum quendam abditissimum, vbi latuit per sex annos integros, quousque mortuo Constantio Imperatore tutus rediit ad suam Ecclesiam. Sic etiam plerique viri serui, & ministri Dei fecisse leguntur, qui (ut refert Paulus Apostolus) ad Hæbreos 11. Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egeantes, angustiati, afflicti, quibus digna

Aug. epist. 180.

Heb. 11.

gnus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in speluncis, & cauernis terræ: & hi omnes quamuis aut fugerint, aut sese abdidierint, aut errantes iram, & furorem persequentis euaserint, testimonio fidei probati inuenti sunt, non recordes aut ignaui, aut tanquam pusillanimes, & parum constantes habiti sunt, & condemnati.

Quid ergo dicemus ad eiusmodi difficultates? Nunquid ambæ partes sunt æqualiter veræ, & indifferenter admittendæ? minime quidem omnium, namque si quis arripit fugam absque legitima, & rationabili causa, ille profecto est quam maximè turpis, & ignominiosus, & ab omnibus indistinctim reprobandus, & explodendus; secus autem si iusta, & rationabili causa quis effugiat, primum quidem qui ob ingentem pauperem, ac timiditatem temerè animo conceptam fugam arripit, dubio procul iste veniet culpandus: id quod frequenter hoc nostro seculo contingere percipitur. Sunt enim quandoque Principes, ac magnates, & hi præsertim, qui in Republica volunt ac videntur velle aliis præesse, dum ciuitas opprimitur, & in aliquo rerum discrimine versatur, ut puta rei frumentariæ inopia, aut aliquo belli euentu, vel graui ciuium dissidio mox recedunt, vertunt terga, & suis tantum priuatis rebus, & commodis posthabita Reipublicæ salute, & conuersatione student totis viribus consulere, & velut patrio more dici solet. *Chi ha mal, suo danno*, De horum Principum statu, & conditione opinor Prophetam fuisse locutum cum inquit. Cuncti Principes tui o Hierusalem fugerunt simul, dureque ligati sunt. Et eo grauior est eorum culpa, ac detestabilior, dum eiusmodi Principes, ac Magnates aliis præsunt, & rerum publicarum cura fuerit eis demandata. Nec quicquam minus, sed multi magis sunt arguendi, rectores Ecclesiarum, dum ecclesia ferente, aut subeunte aliquod incommodum, aut sui gregis ouibus aliquo morbo, siue corporali, siue spiritali laborantibus confestim abscedunt, & procul fugiunt modo suæ, salutis tantum prospiciant. Non ita legimus egisse diuum Thomam Episcopum Cantua-

Causa turpitudinis, fuge.

riensem, cuius hodie memoriam colimus, qui dum Rex Henricus nonnulla Ecclesiasticæ dignitati contraria statueret moliebatur firmiter, & cõstanter obstitit, nec verius est ob id in exilium mitti. Nec dubium iudicium durissimum fieri debere iuxta sententiam Salomonis Sap. 6. his qui aliis præsunt, si ob irrationabiles causas ab officio, & curæ eis commissa recesserint, præter quoddam notabili, infamia erunt perpetuo su-gillati.

Sap. 6.

Si res (ut diximus) ita se habet, cur ergo Dominus, & magister noster præcepit Apostolis, ut cum eos tyranni persecuti fuerint in vna ciuitate, fugiant in aliam? quid dicemus de Dauide, qui fugit primum a Saule, deinde ab ipso Absalon filio? quid item de Paulo Apostolo, quem superius legimus fugisse persecutionem Iudeorum, qui tentabant ipsum interficere? quid? nonne & Christi parentes, moniti ab angelo ut fugerent in Aegyptum quo seruarent puerum Iesum? non ergo est adeo dedecus, & ignominia aliquando fugere, cum quis patitur aliquam persecutionem: quæ fuga, qua nam ratione, & quo prætextu sit admittenda, & nequaquam improbanda, mox dicemus.

C

Primum quidem est aduertendum quod non præcipitur a Christo, ut quacunque ex causa serui Christi, ministri verbi, & sacramenti eius fugiant de ciuitate in ciuitatem, sed ita hoc præcipitur, aut permittitur, quando eorum quisquam specialiter a persecutoribus quæritur, sed ita fuga ei cõceditur ut ab aliis qui non ita requiruntur non deserant Ecclesia, sed præbeant cibaria cõseruis suis, quos aliter viuere non posse nouerunt. Si autem omnium id est Episcoporum, & clericorum, aut etiam aliorum religiosorum sit commune periculum, ii, qui aliis indigent non deserant ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita oes se conferant, aut qui habent permanendi necessitatem, non relinquuntur ab eis, per quos illorum Ecclesiastica necessitas est supplicanda ut, vel pariter viuant, aut pariter sufferant, quod eos præfamilias perpeti decreuerit. Quod si contigerit ut alii minus, alii magis, aut omnes equaliter patiantur,

Cause quibus fuga cõmentatur.

E

tur, qui eorum sint, qui pro alijs patiuntur facile apparet, illi (inquam) qui cum se possent talibus malis eripere fugiendo, ne aliorum necessitate desererent, manere maluerunt, hinc maximè probatur illa charitas, quam Ioannes Apostolus commendat dicens Ioan. cap. 3. sicut Christus animam suam pro nobis posuit sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Qui enim sic patiuntur, quia fratres in his, quæ spectant ad Christianam salutem deserere noluerunt, sine dubio suas animas pro fratribus ponunt, hoc est consilium peroptimum, & sanctissimum Diui Augustini in Epistola 180. Præcipit ergo Christus præmetè persecutione fugiendum esse Ecclesiæ ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit, cui ministrari oporteat, aut etiam fuerit, & potest per alios, quibus non est eadem causa fugiendi, ministerium necessarium impleri, sicut dicere possumus, & respondere ad obiectiones adductas de Paulo Apostolo, qui dum quaeretur a Iudæis qui volebant eum occidere, in sporta submissus per murum aufugit: tunc enim non defuit Ecclesiæ conueniens ministeriū ab alijs non eandem necessitatem habentibus, neque talem persecutionem patientibus, sic etiam dicere possumus de Beato Athanasio, qui etsi fugeret persecutionem Constantii Imperatoris, nequaquam tamen ecclesia Alexandrina deserta fuit, & deserta plebe Catholica, & cæteris ministris illi deseruentibus. Et profectò fuit summè necessaria illius Presulis euasio, & fuga, cum per eum fides Catholica fuit aduersus Arianos mirabiliter defensa, & sustentata. Summa igitur est præfata solucio, ut liceat absque vitio, & culpa ignominie persecutores fugere, quando non desint plebi & populo, dum qui præest, & ministrat aufugit, alij, qui eius vices gerant. Sed aduersus hanc decisionem extant aliquæ rationes necessariò afferendæ. Primum quidem est sententia, & determinatio Saluatoris Ioan. cap. 10. dum inquit. Ego sum Pastor bonus, bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ videt

A lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues, quare non videtur ita facile posse, concedi, ut qui præ sunt Ecclesiæ prementè persecutione fugere permittantur. Præterea quid faciendum quando ad est commune periculum, ut tam plebs, quam ministri plebis, & Ecclesiæ eandem persecutionem patient, & in eodem vitæ discrimine sint constituti? Tercio quaeritur quid sit faciendum, quæ ratio euitandi periculi sit inuenienda cum in eadem Ecclesia (ut frequenter contingit) sint plures ministri, qui eandem, vel quasi eandem curam habentes, ab hostibus impetantur.

Ad proposita dubia facile potest responderi, iuxta sententiam Diui Patris Aug. loco supracitato. Non enim putandum est (inquit ipse,) has duas Domini sententias, alteram qua finitur, aut iubetur dum fuerit persecutio ipsum ministrum fugere, alteram qua arguitur, & culpatur ipsa fuga, esse inter se contrarias, aut posse utranque indifferenter admitti; propterea dicitur Dominum Iesum arguere habentes curam de ouibus, dum videntes lupum fugiunt, & dimittunt oues, dum scilicet absque rationabili causa fugiunt, neque aliquem substituant qui eius loco ouium curam habeat, quemadmodum sunt illi qui ob torporem, & ignamiam, aut ob prauam aliquam cupiditatem, honoris aut opum, vel ob timorem alicuius mali fugiunt, hi profectò sunt velut mercenarii.

Sed re vera huiusmodi homines longè falluntur, & tota aberrant via, quandoquidem omnem suum timorem Domino miserante atque adiuuante deponere deberent, ne mala, sine cõparatione multò grauiora, quæ multò amplius sunt timenda, eos aliquando pati cõtingat: sed hoc fieri non potest nisi vbi Dei charitas flagrat, nõ vbi mundi cupiditas fumat, & charitas enim dicit. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Sed charitas ex Deo est. Orandus est ergo Deus, ut ab eo detur a quo iubetur. Sed aliqui dicent ego non fugio quo velim deserere oues, neque earum curam omnino relicere, sed ut data tranquillitate, & cessante persecu-

*Ministri
& Prælati
Ecclesiæ
cet quadoq;
fugere in-
stante per-
secutione,
quadoq; ve-
ro minime.*

tionem possim easdem inuisere, & gubernare. Horum excusatio nullo pacto admittenda, cum tempore persecutionis non sint alij qui administrant, at quando per aliquos potest suppleri Ecclesiasticum ministerium, ne penitus deseratur, hoc facile potest admitti, id quod fecisse Athanasium supra diximus. Fortè dicent alij, nos fugimus hostium persecutionem, & inuasionem non solum ob timorem, quo nos concutimur, sed quia rationabiliter agnoscamus nos eo tempore parum nobis, vel populo profuturos, ac etiam ne ante oculos nostros viri cadant feminae constuprentur, incenduntur Ecclesie, nos ipsi tormentis deficiamus, cum de nobis quaeritur quod non habemus, uti proximis diebus cõtigit quibusdam seruis, ac Dei ministris, qui fuerunt inuasi a prædonibus, & sicariis, quibus respondere possumus Deum posse audire præces familiæ suæ, & quæcumque formidantur procul auertere, nec ideo tamen propter ista, quæ sunt incerta debet nostri officij esse certa desertio, sine quo est plebi certa pernitens, non in rebus vitæ huius, sed alterius incomparabiliter diligentius, sollicitiusque curandæ, nam si certa essent ista mala quæ timentur, locis in quibus sumus, prius inde fugerent omnes, & ministri a manendi ibi necessitate liberi essent. Et verè multo magis timendum est ne oues Christi spiritalis nequæ gladio in corde, quam ne ferro in corpore trucidentur, qui tamen aliquando quocunq; mortis genere sunt morituri. Magisque timendum est, ne sensu interiori corrupto perent castitas fidei, quam ne femine violenter constuprentur in carne, quia per violentiam non violatur pudicitia, ut per optimè dixit Beata Lucia virgo, & martir, si ea mente seruetur, vide etiam de Beata Agnete virgine, quæ ingressa turpitudinis locum, angelum Domini præparatum ad sui defensionem inuenit. Sic quoque magis timendum est, ne lapides viui extinguantur, deserentibus nobis qui eorum curam gerimus, quam ne lapides, & ligna terrenorum ædificiorum incenduntur præsentibus nobis. Magis denique timendum est ne membra corporis Christi destituta spiritali vita per-

A imantur, quam membra corporis nostri oppræssa hostili impetu torqueantur, quanquam & ista sunt vitia cum possunt. Sed cum sine impietate non possunt vitari, potius sunt ferenda, quam quicquam aliud aduersus animam perpetrandum. Dicimus ergo pastores ouium, id est curatores animarum, nusquam debere fugam capere, dum eorum absætia animæ periclitantur. Quod si secus fieri potest, non sunt culpandi dum ab hostibus præsumuntur.

Sed dices quo pacto potest excusari aut a culpa liberari. Paulus Apostolus, cum ob timorem Iudeorum per murum in sporta submissus euasit manus persecutorum cum nulla fuisset ei cura de ouibus, quas lupo veniente deserere? Diuus August. super Ioan. tract. 46. d. 9. utiq; fuit illi cura de ouibus sed eas pastori in cælo sedenti, orationibus commendauit, se autem vitilitate earum, quas erat habiturus fugiendo seruauit, sicut

C Philipp. 1. ait. Manere in carne necessarium duxi propter vos, qui autem est verè mercenarius cum videt lupum venientem fugit, fugere autem bifariam contingit vel corpore, vel animo qui non videt, & nouit aliquem peccantem, & nõ reprehendit, dicitur fugere, non corpore, sed animo, venit enim lupus, id est diabolus persuadet alicui adulterium, seu furtum, qui autem est mercenarius tacet, non increpat, fugit quia scilicet tacuit, tacuit quia timuit, fuga enim animi timor est, corpore stetit, spiritu fugit, quòd quidem non faciebat ille videlicet Paulus Apostolus, qui dicebat, & si corpore absens sum, spiritu vobiscum sum, affectiones enim nostræ motus animorum sunt. Lætitia, animi diffusio, tristitia, animi contractio, cupiditas, animi progressio, timor, animi fuga est. Non ergo dicendum Paulum

E Apostolum simpliciter, & absolute fugisse, dum per murum submissus in sporta euasit manus impiorum.

Ad secundam obiectionem qua que-

Philipp. 1.

Dum adest commune periculum, quid agendum.

Y 4 suam

*Pudicitia
non tollitur
violentiâ.*

Cap. 3.

*Conseruatio
Athanasii
maxime neces-
saria eccle-
sia.*

Ioan. 10.

suam virtutē exarat, & potentiam suam in populum suum demonstrare non dignetur: Melius enim deus in huiuscemodi difficultatibus nouerit quod sit agendum, quam homines possint efficere, seu iudicare, siue dignetur Deus ad passionis fructum vocare quoslibet, aut aliquos tanquam meliores eligere, & parcere infirmis, siue istos ad mala ferenda facere fortiores, & huic vitæ subtrahere. D. Tho. 2. 2. q. 185. art. 5. ex sententia Augustini in præfata epistola breuiter sic habet. Fugiant de ciuitate in ciuitatem serui Christi, quādo eorum quisque specialiter a persecutoribus quæritur, ita ut ab aliis, qui non ita quærentur Ecclesia non deseratur. Cum autem omnium est commune periculum, hi qui aliis indigent non deserantur ab his quibus indigent, verbi gratia laici, qui indigent clericis, & religiosis non deserant eosdem clericos, & religiosos, neque deserantur ab eis. In maximis. n. periculis operam & virtutem, necessarium est ostendere. Si enim periculosum est, & maxime damnandum, nauam in tranquillitate nauem deserere, quanto magis in fluctibus, ut dicit Nicolaus Papa, & est similitudo D. Aug. & habetur 7. q. 1. d. Et D. Th. conformiter, præfati dicto, quod si in statu persecutione solus minister & Prelatus quærat debet fugere, & curam gregis aliis committere. Si autem quærat totus grex, debet salutem, & utilitatem totius gregis præparare salutem, & utilitati præponere 2. ad Cor. cap. 11.

Quid autem dicimus (quod erat tertium quæsitum) quando scilicet in aliqua ciuitate, vel Ecclesia plures erunt ministri, qui communiter eandem, persecutionem patiuntur, & eandem vel quasi eandem laicorum curam habere dicantur? namque si omnes fugiunt grex a lupis totus deuorabitur, si vero deceat quosdam fugere quosdam vero in ministerio Ecclesiæ persistere, difficile profecto erit eorum certamen, qui nam eorum maneat qui verò aufugiant, ne fuga omnium, aut etiam morte omnium deseratur Ecclesia. Si quidem omnes seruentur charitate, & omnes studeant charitati, nulla videtur esse ratio huius certaminis componendi, nisi ut sorte extra-

A hantur qui manere, & qui fugere deant. Quod si non placeat ita facere, cuius facti non occurrit exemplum, nullius fuga sit in causa ut ecclesiæ ministerium in tantis periculis necessarium deseratur. Ita D. Aug. Dicamus ergo pro solutione absoluta, & perfecta istius discussionis quod quicumque fugit ita ut Ecclesiæ necessarium ministerium eo fugiente non desit, facit (inquit August.) quod Dominus præcepit, siue permisit. Qui autem sic fugit, ut gregi Christi alimenta spiritalia subtrahantur, mercenarius ille est, qui videt lupum uenientem, & fugit, quoniam non est ei cura de ouibus. Si quis autem velit plura, & pulchriora in hac materia percipere, legat totam hanc epistolam. D. Aug. ad Honoratū. & opusculū quoddam nup̄ excussum a D. Episc. Lauret. Sed reuertamur ad soluendas eas rationes, quas a principio adduximus. Quod attinet ad ea, quæ sunt Matth. 10. Satis dictum est quando scilicet liceat in persecutionibus fugere, quando verò nequaquam. Quod verò dicebatur de Dauide, quod fugit a Saule pariter, & a filio Absalon dicimus hoc eum fecisse (ut inquit Aug.) ne se committeret periculis prætorum, & fortassis extingueretur lucerna Israel, vnde a suis hoc petentibus sumpsit, non ipse præsumpsit, alioquin multos habuisset imitatores ignauit, qui eum crederent hoc fecisse, non consideratione utilitatis aliorum, sed suæ perturbatione formidinis. Hoc ipsum dicimus de Paulo (ut paulo ante dictum est) ipse fugit utilitati aliorum seruicando, non ob timorem, & formidinem, quæ illum inuasit. Sic etiam dicimus de Athanasio quod ipse fugit persecutiones impiorum fugiendo, non tamen penitus Ecclesiā deserendo, immo ut pro ea tuenda, & defendenda aliquandiu persisteret, se saluum, & incolumem reddidit, Deo tamen illum iuuante, & suam opem ferente. Sic etiam fecerunt de quibus loquitur Apostolus ad Heb. 11. quod circueuerunt in melotis, & in pellibus caprinis, egenes, angustiati, afflicti &c. Hoc ergo pacto, & his rationibus interdum aufugere non est culpa, nec dedecus, aut ignominia. Culpa autem est & quàm grauis

ae detestanda fuga, quæ committitur ob torporem, & ignauiam, ob formidinem, ac pusillanimitatē. Quia fuga fugisse putandum est illos Principes de quibus loquitur Esaias. Sic etiam dicendum esse arbitror de ea fuga, qua imbecilles Apostoli, & prorsus imbelles fugerunt dum ministri Scribarum & Phariseorum apprehenderūt Dominum Iesum. Verum si ita res habet, quod fuga scilicet non semper est culpanda, cur David ps. 141. videtur quodammodo gloriari de seipso dicens. Perijt fuga a me, & non est qui requirat animam meam (ut tetigimus a principio.) Ab illo enim fuga perijt, qui nunquam fugit. Qui ergo illi sunt, qui nunquam fugiunt? a quibus fuga perijt? Dicit Aug. super hunc psalmum, a duplici hominum genere fuga perijt, vel ab his qui iam sunt capti, carceribus inclusi, seu vinculis detenti. Alii sunt immunes a fuga, qui sunt fortes, constantes, intrepidi, ac bene animati; qualis erat Christus Dominus, quales fuerunt plerique serui, ministri, & sectatores eius, qui fuerunt membra viua huius capitis quod est Christus, qualis etiam fuit quandoque ipse Dauid. Cum autem dicit non est qui requirat animam meam, potest de duobus modis intelligi, vel non est qui requirat, ut eam capiat, & amplectatur, vel non est qui requirat animam meam qui velit perdere eam. Quanquam ergo Dauid protulerit hæc verba, non ideo tamen reiecit omnem fugam, cum & ipsum viderimus aliquando fugisse, sed ob iustam, & rationabilem causam. Potest etiam quis fugere absque vlla reprehensione ad euitandum maius malum, ut de ipso Dauide supius testati sumus. Multi etiam fugiunt persecutores, ut cedant iræ, & furori eorum, sic profecto legimus fugisse frequenter Christū Dominum, qui audiēs quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illo ire, & admonitus in somnis secessit in partes Galileæ Matth. 2. & Lucæ 9. agnoscens iram, & odium Phariseorum aduersus ipsum secessit in desertum locum, & Ioan. 10. dum quærerent apprehendere eum Iudæi, exiit e manibus eorum, sic etiam Ioan. 7. habetur quod ambulabat Iesus in Galileam. Non

A enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi inter fidem, & cum Iudæi tulissent lapides, ut iacerent in eum, ipse abscondit se & exiit de templo. De Christo autem quod fugerit aliquando turbam, & se absconderit, dici potest præter alias causas quia nondum venerat hora eius.

Quidam etiam fugiunt hostes, eos persequentes quoniam efficacibus signis præuident Deum illis obsistere, & aduersari, quemadmodum prudenter admodum fecerunt Aegyptii, qui dum persequentes Israelitis, & submergerentur in mari rubro, dixerunt ad inuicem, fugiamus Israel, quia dominus pugnat pro eis contra nos Exo. 14. Sic etiam dum Iosue pugnaret contra Amalech, fugerunt Amalechitæ, quia manus Domini erat cum Iosue Exo. 12. Non secus contigit Madianitis quod oppressi a gladio Domini, & Gedeonis, vlulantes, & vociferantes fugerunt, ut habetur Iud. cap. 7. Nonne & Petrus vsque adeo dilectus a Deo dum loqueretur cum Iesu præceptore suo agnoscens, & perpēdens ignobilitatem suam dixit. Exi a me Domine quia homo peccator sum, ut qui non audebat loqui, neque sistere vbi erat Iesus. Fngiunt etiam nonnulli ne maculentur & coinquentur quorum fuga est perpetuis laudibus celebranda, quemadmodum Ioseph Patriarcha ab uxore Farao nis, rogatus ut dormiret cum ea apprehensa lasciuia vestimenti eius relicto pallio fugit, & egressus est foras, sic etiam de plerisque aliis viris, & mulieribus loqui poterimus, quæ pro tuenda pudicitia, & castitate cuitarunt eiusmodi concubitus, & quascunque occasiones illos adeundi, ut de Beata Lucia virgine, & Martire, quæ cum iussu Paschalis in Lupanar Ducis iuberetur, adeo fuit constans, & firma ut nunquam e loco dimoueri potuerit. Vnde non absque causa monens sapiens Eccl. 2. 1. d. quasi a facie Colubri fuge peccatū, sic & Susanna ut effugeret mortē æternā, non curauit effugere manus impiorū Dan. 13. sic & multi, ut eadem mortem effugiant, & iram Dei, mox fugiunt quæcumque trahūt ad peccatum: quorum fuga est summe commendabilis. Sed est aliud genus fuge

bat Paulus 1. Corinth. 6. fugite fornicationem, nam oportet fugere, quæ nos persequuntur. Persequuntur enim, nos peccatorum illecebræ, persequitur libido, sed tu eam fuge tanquam furiosam Dominam. Quæ si te comprehenderit, nec die, nec nocte requiescere sinit, exagitat, urit, incendit; fuge auaritiam, ne te interius comprehendant. Fuge inuidiã, quæ non solum alienos, verum multo magis, quem possederit, lacerare consuevit. fuge perfidiã ne te suis inuoluat

Math. 10. hæresibus, vnde, & Dñs ait *Math. 10.* cum persequerentur vos in ciuitate ista, fugite in aliã, quod si in alia persequerentur in aliam fugite. Amen dico vobis non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis. Nec solum peccata; sed occasiones peccandi fugere necessum est. Quamuis enim propter cupiditatem, carnis tuga nobis suadeatur, tamen melius fugit (inquit Ambrosius libro de fuga seculi cap. 4) qui fugit illecebras seculares, vt nemo teneatur diuitiarum suarũ sollicitudine, non thesauri cupiditate, non vitæ istius desiderio, sed directa animi intentione festinet ad gloriam regni cœlestis, properet ad coronam, &c. Oportet etiam euitare pericula, quoniam (vt ait sapiens) qui amat periculum, peribit in illo: hoc modo Rebecca consuluit filium suum Iacob vt recederet a fratre suo ne illum occideret, dicens, nunc fili mi confurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haram, & habitabis cum eo dies paucos, donec requiescat furor fratris tui, & cesserit indignatio eius Genesis 27. Sic etiam & Dauid fugit a facie Saul & Absalon, sic & Moyses a facie Regis Pharaonis ne eum aula regia coinquinaret, sic populus Hebræorum ab Aegyptiis non solum, vt eorum vitam tutarentur, sed ne eorum consortio coinquinarentur, vnde nobis suadeatur, ne peccata solum, & occasiones peccandi sedulo euitemus, verum, & consortia, ac societates malignorum spirituum, & eorum consilia, vt habetur Tob. 1. fugiamus consortia hominum qui adorant vitulos aureos, &c. ob quam causam fugit Loth e Sodomis, nec fugiens respexit eos, quorum conuersationes haud qua-

A! quam desiderabat bene ergo & prudenter quis effugiet, si consilium non imiteretur peccatorum consilia, & cogitationes eorum: Bene fugiet uoculus suus fugiat calices, & phantasias, ne fiat libidinosus dum moratur in vino, bene fugies & tu, si oculus tuus aliena declinet, & lingua tua veritatem esse diat, bene fugies, si non respondeas imprudenti ad imprudentiam tuam, & auferas gressum pedum tuorum ex ore insipientium, sic Dauid gloriabatur d. odiui ecclesiã malignantium, & cum impiis non sedebat: sunt enim quidam, qui fugiunt increpationes, & correctiones bonorum, vt ps. Ab increpatione tua fugient a voce tonitru tui formidabunt, quorum fuga est perniciofa, & abhominabilis: de quibus etiam loquitur Dauid ps. 30. Qui videbant me foras fugerunt a me: tugiamus malos vt ille. Iniquos odio habui & legem tuam dilexi. Sed dices, quo pacto, & qua ratione fugere, possimus, ac debeamus ex hoc seculo? Dicit Ambrosius vbi supra c. 8. Qui habent uxores sint tanquam non habentes, & qui flent, tanquam non flentes, & qui vruntur hoc mundo, tanquam non vrantur. Præterit enim figura huius mundi. Oportet et expoliari veterem hominem, & indui eum, qui secundum Deum creatus est: sic ille qui relicta Syndone nudus profugit ab hominibus huius seculi. Iterum dices, si nos fugimus, quo quæso fugere, & proficisci debemus ne in foveam cadamus? Respond. Dauid. Elongauit fugiens, & mansit in solitudine, & voluit inquã sic vt nisticorax in domicilio, & volemus ad cœlum, & qui non potest ad cœlum, uolet ad montes, & fugiat ad Vallestria. Sic segor transiit ad montem, & saluus factus est. Gen. 19. sic Dominus Lucæ 21. consulebat d. qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes, vbi mons Sion, & ciuitas pacis Hierusalem erit locus quietis, & requietionis: fugiamus ad Deum, & ad ecclesiã sponsam eius, & ad donum gratiæ eius, q̄ est turris illa fortissima, ad quam fugit iustus, & saluabitur Prou. 18. denique nos monet Deus per Esaiam nos fugere ab hoc seculo, & eleuare mentem ad cœlestia. Hoc est enim fugere a seculo,

lo, mori huic mundo. Sed orandum est, & cauendum ne dum volumus fugere ab hoc seculo, & mori huic mundo, sit fuga nostra (vt inquit Christus apud *Math. 24.*) in hieme, vel in sabbato, ne videlicet vsq. adeo differamus, quò impedimẽto aliquo detineamur, quemadmodum in hieme imbribus, vel frigore, & sabbato in quo proficisci nõ licet detineamur ab itinere, hoc est. Ne tristitia, aut lætitia rerum temporalium fugam prorogemus; sic exponit Aug. in quæst. euãgelicis, lib. 1. & lib. 2. de consensu euangelistarum, vbi per hiemem intelligit curam huius vitæ & rerũ temporalium, per Sabbatũ verò crapulam, & ebrietatem. Cauendum est etiam ne dum venerit tempus, aut occasio fugæ faciamus, vt illi, qui (vt inquit Esaias) fugiunt ad equos, quippe qui præsumunt sub vmbra, ac fauore dominorum, ac Principum huius seculi euadere quodcunque malum. Hi quidem absque vlla dubitatione maxime falluntur, ac decipiuntur, nemo enim est, qui possit effugere manum Dei, & eius resistere voluntati. D. autem Hier. per istos, qui fugiunt ad equos Aegypti iux. sensũ anagogicum, interpretatur eos, qui confidunt in falsis magistris, & dogmatibus, & in incerto seculo, quales sunt heretici, qui Dei verba audire nolentes ad equos Aegyptios hoc est ad vmbas, & phantasmas confugiunt. Cauemus igitur ne vnq̄ eiusmodi homines vastos, & men-

A daces imitemur. Fugiamus ab hoc seculo, & moriamur huic mundo, (vt monet D. Ambrosius in libro de fuga seculi.) Sed est aliud genus fugæ nequaquam prætereundum; sed magnopere commendandũ, dum scilicet aliqui fugiunt, et spernunt honores, dignitates et comoda huius seculi, quemadmodum fecisse legimus dominum nostrum quem cum turbæ fatiatæ ex quinque panibus, & duobus piscibus voluissent rapere, & facere regem ipse fugit in montem vt habetur Ioan. 6. Sic etiam D. Ambrosius cum populus Mediolanensis maxime optaret, ac emeretur cum eligere Episcopum, viriliter, & strenue obstitit, et renuit, quanquam postea diuino spiritui fuit coactus obtemperare, sic etiam de multis aliis uiris præcipuis, ac mulieribus admirandæ virtutis & sanctitatis, qui gradus, honores, ac dignitates, vel nunq̄ uoluerunt recipere, vel quandoq̄ etiam acceptas profors abrenunciare, & huic seculo se abdicare, uoluerunt, ut restantur historia.

Deniq. quid ultra quærimus de modis, et actionibus, aut causis quibus pleriq. fugiunt cum non desint per multos, qui non ob aliam cerrè causam nisi quia conscii suæ ipsorum prauitatis, et malitiæ perpetuò timent suorum scelerum tãdem penas luere procul fugiunt, et hoc est quod d. Sal. Prouer. 28. Impius fugit nemine persequente.

DISCVSS. DE VISITAT. SVP.
TEXTV CAP. VIGESIMI QVARTI
ESAIÆ PROPHETÆ.

ET erit in die illa. Visitabit Dominus super militiam cæli in
excelsis, & super Reges terræ, qui sunt super terram.

Osteaquam Prophe-
ta loquitur hoc lo-
co, & alibi sepe in
hoc eodem opere,
seu libro de Visita-
tione, qua nos ali-
quando visitat Deus,
opere præcium duxi de ea vberius aliqd
loqui, & vt in hac translatione iuxta or-
dinem doctrinæ præcedamus videbimus
primum. Quid sit visitatio, & vnde di-
catur. Secundo quotuplex sit visitatio,
Tertio, & vltimo quæ, & a quibus
fieri debeat ista visitatio, & quæ ob cau-
sam fiat ista visitatio; & præsertim pec-
nes ipsum Deum videre necessum erit,
quæ & quæ ob eam Deus nos visitet: Circa
primum dicimus iuxta cõem sententiam,
quod visitare, seu visito, cum sit verbum
frequentatiuum iuxta vim verbi, nihil
aliud significat nisi frequenter aliquid
inuisere, seu videre, & communiter lo-
quendo, solet accipi hoc nomen visita-
re, pro actu quodam amicabile, & officio-
so, dum scilicet quis ratione officii,
ac humanitatis, & obsequii procedit, vel
accedit ad videndum quempiam ami-
cum, aut familiarem, seu potius con-
sanguineum, aut affinem. Et quanquam
quis semel tantum perrexit ad viden-
dum aliquem ob eam causam, quam di-
ximus, aut propter valetudinem, aut
quicquam aliud expediens, seu neces-
sarium, dicitur tamen visitauisse ab vti
propria significatione huius vocabuli,
adeo quod visitare dicitur nõ solum de
ea actione, qua frequenter, & sepe ali-
quem videmus, sed de ea qua peculiari
quadam ratione dicimus aliquem vide-
re: & veluti mox videbimus, ipsa visi-
tatio non solum dicitur quando visita-
mus aliquem amicũ, aut propinquum,

verum etiam in malam partem, vt puta
quando quis ob aliquod facinus peple-
tratum corrigitur, aut afficitur supplicio:
vnde solet diuidi hoc nomen visita-
tionis quod quandoque sumitur in bo-
nam partem, quandoque in malam; &
ita possumus examinare alterum huius
questionis articulum, quod videlicet
visitatio priori sua diuisione est duplex,
altera bona, altera mala. Visitatio au-
tem bona, laudabilis, & commendanda,
dicitur esse triplex, vna quæ sit gratia
consolationis, beneficij, & humanita-
tis. Altera dicitur fieri gratia correctio-
nis. Postrema quæ sit causa supplicij, &
condemnationis. Visitatio autem ma-
la potest, & ipsa diuidi quoniam aliqua
est mala ex se, turpis, & execranda; vt
cum quis procedit ad visitandũ aliquem
non gratia humanitatis, & officii, sed
potius vt ei pareat insidias, & aliquid ma-
li molitur, aut si fieri potest, vt aliquid ab
eo extorqueat, vel quod sit in proprium
sui ipsius commodũ, vel quod sit in eius
qui visitatur perniciem, aut si contige-
rit, eidem sit mortem allaturus; vt le-
gitur de Ado, qui clanculum occidit
Eglon Regem Moab, vt habetur Iud.
cap. 3. & quemadmodum etiam con-
tigit temporibus nostris de Henrico
III. Gallorum Rege, qui fuit occisus
a quodam religioso Ordinis Prædicato-
rum, sub prætextu litteras deferendi, &
multis aliis id ipsam contigisse facile
potest demonstrari. Quam multi itidem
sunt, qui sub prætextu alicuius boni ho-
nesti, vel vtilis pergunt visitatũ aliquam
mulherem speciosam, vt cum ea possint
vllam familiaritatem contrahere, quo
temporis progressu detur opportunitas
& occasio ea quandoque abuti. Eiusmo-
di visitatio est omnino damnanda, & re-
probata-

Visitatio duplex.

Species vi-
sitationis
tres.

Luc. 2.

probanda tanquam secundum se mala, A
De hoc genere visitationis loquitur Pro 19.
videlicet timor Domini ad vitã, absque
visitatione pessimi: est quidem aliud ge-
nus visitationis, quod re vera secundum
se, & ex sui natura non est malum, ve-
rum tamen est malum huic, vel illi, v.g.
Si quis verberibus corrigatur, aut iniu-
riis impetatur quoddam male, & perperam
se gesserit in officio ei demandato, aut
si quis ob sua flagitia fuerit capitali sup-
plicio damnatus, huic, dubio procul ta-
lis correctio, aut visitatio erit mala. At
ex se sic exigente iustitia & bona inten-
tione corrigentis, aut condemnantis,
cuiusmodi visitatio nunquam existima-
bitur mala, præcipue si cedat in bo-
num eius qui corrigitur, aut reipubli-
cæ: Cum n. visitatio sit actus quidam,
sive actio, & huiusmodi actiones deno-
minationes sumant a fine, si finis (inquã)
est bonus, actio est bona; si finis malus,
actio pariter est mala, & dum medicus
visitat aliquem ægrotum, vt restituat ei
sanitatem absque dubio visitatio illa, est
bona, & laudabilis quia finis est bonus.
Nec refert eiusmodi actiones fore per-
sonales, ita vt quis per seipsum visite-
t quempiam, aut per internuncios, seu
per Epistolâs quocunque itorum mo-
dorum fiat, bona, vel mala dicitur ha-
bita ratione finis. Alii distinguunt visi-
tationem in diuinam, & humanam, &
de vtraque nos sumus locuturi, quan-
do vtraque conficitur ex iis tribus partibus.

Cum ergo viderimus quid sit visita-
tio, & quotuplex sit iuxta tranq. diui-
sionem, examinemus nunc singulas spe-
cies, aut modos visitationis, laudabiles,
& in bonam partem acceptas. Diceba-
mus enim tres esse, videlicet. Conso-
lationis, correctionis, & condemnatio-
nis. Sic eas ad verbum exponit D Tho.
& alii: visitatio consolationis est & ipsa
multiplex, cum scilicet quispiam visita-
tur, ratione humanitatis, vel vrbani-
tatis, aut officij, quo quidem modo Beata
Virgo Maria visitauit Elisabeth, nam vt
habetur Lucæ primo. Cũ primum ipsa
conceperit filium virtute Spiritus sancti,
abiit in mōtana cum festinatione in ci-
uitatem Iuda, & intrauit in domum Za-
chariz, & salutauit Elisabeth, quæ cum

prius esset sterilis, sexto iam mense con-
cepit filium in senectute sua, & ad eam
inuisendam festinauit Virgo Maria non
quasi incredula de miraculo, vel dubia
de exemplo, sed vt læta pro voto, reli-
giosa pro officio, & vt audiret saluta-
tionem Mariæ Elisabeth, exultauit in-
fans in utero eius, hoc est Ionanes Ba-
ptista, qui nondum erat natus. Visitauit
etiam Dominus Deus Sarram, quæ &
ipsa cum esset sterilis, cum pimum fuit
visitata a Domino obinuit quæ Deus ei
promiserat, vt haberetur Gen. cap. 21. Vi-
sitauit etiam Deus Annam matrem Sa-
muelis, cuius vultum Dominus conclu-
ferat, quæ postmodum visitata a Deo
post circulum dierum concepit, & pepe-
rit filium, vocauitque nomẽ eius Samuel,
eo quod a Domino postulasset eũ. Quid
plura? nonne Dominus Deus nos quo-
que visitauit, cuius benignitatem, & mu-
nificentiam admiratus Dauid Psal. 8. di-
xit. Quid est homo quod memor es
eius, aut silius hominis quoniam visitas
eum? vbi D. Ambrosius inquit particu-
lam istam. Quid est homo, cum despe-
ctu, et indignatione pronunciauit Da-
uid, ac si diceret. Fragilis, et caducus
Ada sequax qui in veteri sit peccato geni-
tus hunc, visitare dignatus es, cuius me-
mor Dominus ei peccata dimittit, et mi-
sericordiæ sue dona largitur. Cum ve-
rò dicit filius hominis, huic voci assur-
gendum est, qui Dominum significat
saluatorem qui non vt ceteri mortales
ex duobus hominibus natus est. Sed ex
Spiritu Sancto, et Beatæ Mariæ semper
Virginis vtero tanquam sponsus glo-
riolosus de thalamo suo processit. De ipso
hominem memor fuit cũ Patriarchis de
cælo miseratus est. Visitauit cum ver-
bum caro factum est, et habitauit in no-
bis. Antea quidem visitauit hominem
per inter nuncios, hoc est Prophetas,
quibus de cælo reuelauit misteria, quæ
facturus erat, postmodum in persona
sua nos visitauit oriens ex alto, dum
venit ad illuminandos eos qui in tene-
bris, et in vmbra mortis sedebat. Diuus
Augustinus super eundem Psalmum lo-
quitur de misericordia Dei erga homi-
nem, vbi distinguit inter hominem, et
filium hominis, vt per hominem intel-
ligamus

Gen. cap. 21.

1. Reg. 1. 2.

Psal. 8.

Sup. cap. 2.
Hab.

Aug. super
Psal. 8.

Igamus Adam, qui fuit homo, sed non filius hominis; Christus autem Deus, & homo, & filius hominis. Deus itaque fuit memor hominis per multiplicationem misericordiarum suarum. Visitavit verò filium hominis, cui sub protectione alarum suarum posito protendit misericordiam. Vbi adverte quod mysticè intelligit Aug. per hominem, qui portat imaginem terreni hominis. Per filium autem hominis intelligit eum qui portat imaginem celestis hominis, hoc est ipse filius Christi. Memor est ergo ipse Deus ipsius hominis, sicut etiam, & iumentorum, quia in virosque exercet misericordiam suam, iuxta illud ps. 35. Homines, & iumenta, saluabis Domine, quæadmodum multiplicasti misericordiam tuam? Visitavit autem filios hominis speciali munere gratiarum suarum, quemadmodum in eodem ps. subdit Prophetæ dicens. Filij autem hominum, id est qui portant imaginem filij hominis, i. Christi, in tegmine alarum tuarum sperabunt, & Iob conformiter dicit. Quid est homo quia reputas eum, & ponis erga eum cor tuum? Cap. 7. Visitavit ergo nos Deus primum per Prophetas ut diximus, & per sanctos Angelos, tanquam suos ministros, & quandoque etiam per actiones, & ministeria secundarum causarum, atque etiam per tribulationes, & angustias, ut paulo post dicemus in altero membro visitationis diuinæ, pariter & humanæ laudabilis, & commendandæ. Visitat etiam nos Deus sæpe numero per internas inspirationes. Eiusmodi visitationes magnopere exoptabant Sancti patres, propterea supplices rogabant ipsum Deum dicentes. Memento nostri Domine in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo. Porrò quàm sit utilis, & proficua hæc Dei visitatio de qua nunc loquimur testis est ipse Iob, cū d. visitatio tua custodiuit spiritum meum. & Psalmo: visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Denique Esaias cap. 60. inquit. Ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam: Non audietur ultra iniquitas in terra tua, vastitas, & contritio in terminis tuis & cætera quæ sequuntur in eo.

Adem loco. Visitat nos Deus in prosperis, & in aduersis; in prosperis quidem ostendit Iob d. visitas eum diluculo, i. summo mane antequam oriarer dies. In aduersis verò ostendit Prophetæ cum inquit Psal. Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas, quanquam hæc sententia potest conuenientius adduci, qua Deus visitat inquirendo, & examinando mores, & vitam cuiusque, quàm si loquamur de visitatione, qua nos consolatione replet, & iucunditate. Præter istas visitationes, quas nouimus Deum agere erga suas creaturas, quas etiam diximus fecisse beatam Virginem dum visitauit Elisabeth, & quosdam alios viros Deo gratos, & acceptos, dicimus eiusmodi visitationem fieri debere ab vnoquoque habente speciem, humanitatis, vel humanæ societatis; ut scilicet quisque debeat visitare fratrem suum, tanquam proximum, quia nobis præceptum est ut diligamus proximum, sicut nos ipsos, & primo Regum cap. 17. dixit Isai ad Dauid filium suum, postea quàm iussit illi: ut deferret aliqua cibaria fratribus suis, visitabis, subdit. Fratres tuos sicut et agat, & cum quibus ordinari sunt disce. Sed præter hoc humanitatis officium, debemus etiam visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, sicut phibet Iacobus Apostolus in epist. sua d. Religio munda, & immaculata apud Deum, & patrem hæc est visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Expediit etiam frequenter visitare infirmos cuius rei exemplum habemus ex amicis Iob, qui ut habetur cap. 2. venerunt singuli de loco suo audientes ipsum ægrotare condixerant enim ut pariter venientes visitarent eum, & consolarentur. & Ecclesiastici 7. d. sapiens, non te pigeat visitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis, & paulo supra inquit. Mortuo non prohibeas gratiam. Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula, quæ omnia conferunt ad rem nostram, quemadmodum etiam dixit Saluator noster: infirmus eram, & visitastis me: Matth. 25. est aliud genus visitationis

nis

Anis vbique locorum satis commendatum, cuius modi est visitare pauperes, in carcere detentos, in captiuitate existentes, & denique in necessitatibus aliquod subsidium eis præbere. Sic enim præcepit Deus in lege veteri, ut habetur Deut. 15. ego (inquit) præcipio tibi ut aperias manum fratri tuo egeno, & pauperi, qui tecum versatur in terra. Deinde Psal. 9. d. ipse Prophetæ, siue alloquens ipsum Deum, siue quemcunque habentem facultatem vnde possit alios iuuare. d. Tibi derelictus est pauper, orphanus tu eris adiutor; & alibi. Beatus vir, qui intelligit super egenum, & pauperum, in die mala liberabit eum Dominus. Denique nulla est pagina, quæcunque sit illa, vbi non sint crebræ admonitiones, præcepta, & consilia quibus homines prouocantur, excitantur, & quodammodo impelluntur ad subleuandos hoïes in necessitate constitutos. Quod si omnia alia veterum, & modernorum testimonio deessent, verba Saluatoris sint satis, ad confirmandam, & roborandam hanc doctrinam; dum ipse æterna præmia pollicetur his qui egenis, & in necessitate constitutis attulerint suppetias dum inquit. Esuriui, & dedistis mihi manducare, sitiuui, & dedistis mihi bibere, infirmus fui, & in carcere, & venistis ad me. Contra verò his qui secus egerint, cum inquit. Nudus fui, & non operuistis me, infirmus, & in carcere fui, & non visitastis me. Est & alia visitatio quæ non erat postremo loco referenda, qualis est visitatio temptorum, & quæcunque sunt loca pietatem redolentia, ut d. ipse Dauid ps. 26. Vnam petij a Domino hanc requiram, ut inhabitarem in domo Domini omnibus diebus vite mee, ut videam voluntatem Domini, & visitem templum eius. Hæc quidem visitatio temptorum, quamquam ex deuotione, & cultu hominis religioso prodire videatur. ad illud tamen visitationis genus facile potest reduci quod nos uocamus visitationem consolationis, ad quod genus etiam uolumus reduci uisitationem, qua solent Medici visitare infirmos, et egros, et malè se habentes; dum enim hi valetudinarios, & aliquo morbo laborantes aduunt, &

eosdem inuisant, & quicquid opis, aut remedii eisdem necessarium fore iudicauerint, vel pro sanitate recuperanda; aut etiam præseruanda adhiberi curauerint, dicimus eos visitare infirmos, & eosdem consolari.

Dicuntur etiam Prælati, & Pastores animarum ratione officij, & muneris eisdem crediti, crebro suas dioceses inuisere, & oves sibi commissas percontari, & inquirere, si quo egent remedio, aut subsidio, ut contineantur in officio, & si quid fuerit labefactatum, illud amouere, & in integrum cuncta restituere, quo animæ eorum fidei concedite salutem consequantur æternam. Cuius rei causam præter vetustos canones nuper in Concilio Tridentino, 21. Sess. cap. 8. de Refor. fuit decretum vt Episcopi tanquam Sedis Apostolicæ delegati singulis annis visitent beneficia tam curata, quàm non curata, secularia, & regularia qualitercunque commodata, etiam exempta, curentque iidem Episcopi cõgruentibus remediis, omnibus incommodis congruentia adhibere remedia, & quæcunque fuerint impedimenta sum mouere. Et nos quoque nostris in Comitibus Generalibus statuimus, & ordinauimus quod Reuerendissimus Generalis semel in singulo sexennio, nisi ipse personaliter visitare voluerit, aut potuerit instituat viros probos, & egregios, diuini honoris iustitie, & religionis præcipuos zelatores, ac in sacris litteris sufficienter eruditos, per quos uniuersum ordinem uisitare faciat, &c. Ter. par. cap. 6.

Hoc idem uisitandi munus obierunt Apostoli, ut habetur 15. cap. Act. Apost. ubi legitur quòd Paulus, & Barnabas demorati Antiochiæ docentes, & euangelizantes cum alijs pluribus uerbum Domini, post aliquot dies dixit Paulus ad Barnabam. Reuertentes uisitemus fratres per uniuersas Ciuitates in quibus prædicamus uerbum Domini, quomodo te habeant, ubi uides hunc uisitandi morem fuisse apud Apostolos, & uerbi Dei ministros. Non secus fecisse legimus Dominum Deum nostrum cum humano genere. Primum quidem uisitauit nos (ut a principio diximus) tanquam

Psal. 35.

Psal. 105.

Cap. 10.
Psal. 64.

Esai. 60.

Cap. 7.

Psal. 106.

Psal. 9.

Psal. 40.

1. Reg. 17.

Iac. cap. 14.

Iob cap. 2.

Ecc. cap. 7.

Visitatio temptorum.

Psal. 26.

quam pater, frater, & amicus noster
 iotegerrimus, dum voluit humanam
 carnem assumere, & fieri nobis si-
 milis. Vnde legimus apud Mathæum
 cap. 12. cum dixisset hæc verba. Qui-
 cunque fecerit voluntatem patris mei
 qui in cælis est, hic meus frater, & so-
 ror, & mater est. & alibi. Nolite vobis
 vocare patrem super terram, vnus enim
 est pater vester qui in cælis est. & apud
 Dauidem psal. 21. Nunciabo (inquit)
 nomen tuum fratribus meis. vbi dubio
 procul loquebatur Christus de suis fide-
 libus, ac ministris, & priori loco de cun-
 ctis apostolis. & alibi dicit ad eosdem.
 Vos amici mei estis, si feceritis quæ præ-
 cipio vobis. Voluit etiam nos visitare, &
 nobiscum esse tanquam medicus, vt ha-
 betur Math. 9. Non est opus valentibus
 medicos, sed malè habentibus. Non enim
 (inquit) veni uocare iustos, sed pecca-
 tores ad penitentiam. Vnde Aug. Ser.
 9. de verbis Apostoli. Tolle morbos,
 tolle uulnera, & nulla est causa medici-
 næ. Si uenit de cælo magnus medicus,
 magnus per totum orbem terræ iacebat
 ægrotus. & alibi dicit. Visitauit nos ap-
 parens Dominus quasi longinqua se re-
 cedentes; in peccatis positos querens
 iustificare curauit. Hinc Esaias repræ-
 hendit Iudæos, d. & operatorem eius de
 longè non uidistis cap. 22. quia scilicet
 longè ab eo recesserant.

Subdit Aug. eodem loco d. Visitauit
 quasi medicus ægrotos, qui ut inuetera-
 rum superbiæ nostræ languorem sana-
 ret, nouum suæ humilitatis exemplum
 adhibuit. Visitauit etiam nos Deus, tan-
 quam prælatus, & pastor, dum apud E-
 zechielem cap. 34. habet hæc uerba. ecce
 ego ipse requiram oues meas, & uisita-
 bo eas, sicut uisitat pastor gregem suum
 in die quando fuerit in medio ouium sua-
 rum dissipatarum, sic uisitabo oues meas,
 & libero eas de omnibus locis, in qui-
 bus dispersæ fuerant in die nubis, & cali-
 ginis. & educam eas de populis. & con-
 gregabo eas de terris, & inducam eas
 in terram suam, & pascam eas in monti-
 bus Israel in riuis, & in eunctis sedibus
 terræ. In pascuis uberrimis pascam
 eas & c. Hæc quidem subditorum per-
 scrutatio & paterna inquisitio omni iu-

A re uocari potest, & debet uisitatio consola-
 tionis, uisitatio referens gaudium, &
 exultationem his qui fuerint uisitati, &
 omni præsidio corporis & animæ adinti,
 & subleuari.

Sequitur modò uideamus aliqua de
 vltima specie uisitationis, quæ appella-
 tur correctio, siue castigatio quæ etiam
 fertur in bonum, & fieri solet à patribus
 apud filios, à præceptoribus erga disci-
 pulos illorum curæ concreditos, & deni-
 que à pastoribus, & prælatis, & quocun-
 que genere Principum, ac dominantium
 erga suos subditos, & iuxta præceptum
 saluatoris tenetur etiam quisque corri-
 gere, uel corrigere fratrem suum si in ali-
 quo deliquisse confiterit iuxta illud
 Matth. cap. 18. Si peccauerit in te frater
 tuus, uade, corripue eum inter te, & ip-
 sum solum & c. Sed aduerte quòd corre-
 ctio est duplex (vt notat Richardus) 4.
 sent. dist. 19. ar. 2. quest. p. nam quedã
 est actus iustitiæ uindictiæ, quæ est
 correctio à malo per iniustitiam iuste
 pænæ, quæ si fuerit extrema, & ultima
 non erit correctio, sed condemnatio, et
 hæc non pertinet nisi ad superiores, et
 dominos respectu inferiorum, et subdi-
 torum, quorum habent curam ex offi-
 cio, quæ dicitur correctio iudicialis, seu
 potestatiua. Alia correctio est actus di-
 lectiõnis, quæ est et fit per amicabilem
 instructionem, boni exhortationem, et
 mali repræhensionem, et quousque potest
 repræhensionem, et hæc respicit curam Ze-
 li ad quam tenetur quilibet, respectu cu-
 iuslibet, sicut quisque respectu cuiuscun-
 que debet habere dilectionem, ut mox
 diximus. Circa quod genus correctionis,
 ad quod tenetur quilibet tria sunt consi-
 deranda, et adnotanda, ut eiusmodi uisi-
 tatio sit utilis, et proficua. Primum qui-
 dem considerare oportet qualis debet esse
 correctio, deinde quales correctores,
 tertio et ultimo qui, et quales debent esse
 qui corrigantur, uel possunt corrigi.

Correctio quidem debet esse seuera, pia,
 et discreta, iuxta illud psal. 100. Misericordiam, et iudicium cantabo tibi domine: seuera quidem ut non blandiendo, siue corrigendo fiat ista repræhensio, et (ut uulgo dicitur) non oportet delinire caudam, sed cum seueritate, et cum

incorporare quid sit.

Aug. ad Marcellum

Prou. 25.

Prou. 19.

Ecc. 11.

Deut. 16.

cum aliqua uultus indignatione fieri debet iuxta illud Psalm. 140. corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me. Increpare enim est cum acrimonia, & asperitate uerborum quempiam arguere. Et sequitur Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Et re vera qui sic corripit hominem, gratiam magis inueniet, apud eum, quam qui blandè decipit. & Diuus Augustinus ad Marcellum d. quòd magis amat obiurgator sanans, quam adulator dissimulans. Debet etiam ipsa correctio esse pia, & quadam quasi compassione humane fragilitatis punire delinquentem. Vnde Prouer. 15. scriptum est. Quem diligit corripit, & quasi in filio complacet sibi. Vnde Prouer. 19. legitur, quòd virga, & correctio tribuit sapientiam. Expedit etiam eiusmodi correctionem fieri cum prudentia, & sagacitate, ne uidelicet temere, & inconsultò fiat, sed prius confitò de errore, & transgressione corrigendi, fieri debet, quoniam si fiat absque causa, & absque moderamine destruit potius quam ædificet, & ipse delinquens potius exardescit, & commouetur, quam emendetur, iuxta documentum Ecclesiastici 11. Priusquam interroges ne vituperes quenquam, sed cum interrogaueris corripere iuste, iuxta illud Deuteronomij 16. Iuste quod iustum est exequaris. Iuste (inquam) debet fieri correctio, vt scilicet iusta sit causa corrigendi, vt uerbi gratia, ille qui est corrigendus prius deliquerit, aut sit rationalis suspitio, vel coniectura, qd sit breui delicturus aut iam deliquerit. Hæc autem correctio debet fieri si peccauerit in te, id est te sciente, aut rationabiliter suspicante. Conuenit etiam in ea correctione haberi rationem finis, vt scilicet ad rectum finem consequendum fiat ista correctio, vt scilicet ille corrigatur, & non confundatur. Id quod nequaquam continget si ex charitate fiat, & non ex odio, vel quauis alia animi perturbatione, aut palam, & coram omnibus, nisi publicè peccauerit: Sed dices, Christus Dominus publicè redarguit Iudam, qui quærebat illum tradere. Sic etiam pu-

publicè Paul. reprehendit Petrum, dum in faciem ei restituit. Sic & ipse Ananiam & Saphiram reprehendisse legitur. Et mortis sententiam in eos protulisse, sed his obiectis respondet. Diuus Thom. 2. 2. quæst. 33. articulo septimo, omnia hæc iusta, & rationabiliter facta: Iudas nanque grauiter peccabat, & uelut mox damnandus, sub oscure poterat repræhendi, non autem corrigi, sic & Petrus palam uidebatur deliquisse: & ipse Petrus uelut executor diuinæ iustitiæ condemnauit illos mendaces Ananiam, & Saphiram. Amotus ergo huius causis, & rationibus correctio debet esse secreta. Plures aliæ conditiones sacris a doctoribus solent afferri ad ueram, uilem, & summè necessariam correctionem conficiendam, sed quia non est nostri principalis instituti de natura, & qualitate correctionis hic tractare, propterea satis fore putamus quæ hucusq. diximus. Neque nos curauimus ponere discrimen inter corrigere, & corripere, sed uelut uerba Omonima hæc posuimus. Cum per hæc pauca monstrauerimus qualis debet esse correctio, facile potest conici, uel palam dignosci qui, & quales debent esse correctores. Constat enim eos debere esse prudentes, sagaces, & pios; uiros iustitiam, & misericordiam præferentes; præsertim si de patrefamilias respectu filiorum, & de Iudice, & Prælato respectu subditorum, sensus habeatur, ita ut quandoque una istarum virtutum, quandoque altera, quandoque uerò utraque utantur. hoc est iustitia, & seueritate in puniendo, misericordia uerò, & pietate in debitis terminis, & limitibus sistendo, & eosdem non excedendo. Debet denique qui uult correctoris officium pro dignitate, & utilitate delinquentium exercere, & hoc salutarum munus obire, debet (inquam) esse prudens ad inquirendum, pius, & misericors ad ignoscendum, & iustus ad puniendum.

Diximus qualis debet esse correctio, pariter, & quorum munus est corrigere. Nunc breuiter uideamus quales debent esse qui corriguntur, & quales fieri solent postquam fuerint correcti. Dicimus enim prius eos de-

Qui, et quales debeant esse correctores, & corrigendi.

Z bere

bere esse dociles, patientes, ac obediētes, & admodum gratos erga eos, a quibus corriguntur, iuxta illud Prouer. 28. ubi dicit. Qui corripit hominem, gratiam magis inueniet apud eum, qui corrigitur, quam qui blanda locutione decipit. Et Prouer. 21. scriptum est. Qui rectus est corrigit uiam suam. Et Ecclesiastici 10. Vir prudens, & disciplinatus non murmurabit correctus. Et profectò plurimum refert imitari Regem Ezechiam, qui (ut habetur apud Esaiam 38.) cum morbo quodam esset correctus a Deo, & postea sanitati restitutus in hæc uerba prorupit. Domine si sic uiuatur, & in talibus uita spiritus mei corripies me, & uiuificabis me; ecce in pace amaritudo mea amarissima. Contra uerò sunt multi qui nolunt corrigi contra quos loquitur Sapiens Prouer. 12. cap. d. Qui diligit disciplinam diligit scientiam, qui autem odit increpationes, insipiens est. Et cap. 13. d. Filius sapiens doctrina Patris, qui autem illulor est, non audit cum arguitur. Et cap. 15. d. idem sapiens. Stultus irridet disciplinam patris, qui autem custodit increpationes astutus fit. Propterea Prouer. 3. monet quemcunque indigentem correctione d. Disciplinam Domini fili mi, ne abiicias, nec deficias cum ab eo corripieris, quem enim diligit Dominus corripit, & quasi Pater in Filio complacet sibi. Quæ uerba accepit Diuus Paulus in eundem finem d. Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Et alibi scriptum est. Quos amo corripo, & castigo.

Sed nunquid quisque tenetur ex præcepto corrigere quemlibet deuium, & a recto itinere recedentem. Dico primum quòd cum præceptum sit affirmatiuum non tenemur quacunque hora hoc Domini præceptum exequi, & exercere, sed (ut diximus supra) habita ratione loci, & temporis, & cum opportunitas adest. Et primum quidem sunt quidam, qui adeo uolunt percinaces, & in malo obstinati, quòd non oportet eos corrigere, quoniam frustra esset omnis labor, & omnis operatio; quia scriptum est Ecclesiastes 7. Considera

A (inquit) opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit. Super his uerbis dicit Gregorius non esse mirum si a corde reprobo prædicator minime auditur, dum quandoque ipse quoque Deus in his quæ loquitur resistentium moribus impugnatur 11. moral. cap. 5. Verum aduertendum est, quosdam reperiri qui non secus ac frenetici respuunt, & resistunt corrigenti. Vnde Augustinus ad Bonifacium inquit. Molestus est medicus currenti frenetico, pater indisciplinato filio, ille ligando, iste cædendo, uterque tamen diligendo. Ipse tamen freneticus, & graui morbo laborans, non ideo medicum diligit, neque filius patrem, sed uterque mordendo, & blasphemando insurgunt aduersus corrigentem. Sic multi peccatores, ac delinquentes, dum ex charitate corriguntur a Prælati, & suis superioribus, detestantur, & contra eos insurgere, & eos mordere, & diffamare nituntur, ut rectè Prouer. 15. d. Sapiens. Non amat pestilens eum, qui corripit se. Veruntamen non ob id, debet desistere Prælati, aut pater, vel etiam frater rursus adire freneticum, & data leui quadam occasione, et oportunitate cum quadam lenitate, et mansuetudine rursus ipsum delinquentem corrigere, quousque reuertatur ad semitam. Si qui tamen fuerint, qui nullo pacto uelint corrigi sed terga uertant corrigenti, et eundem abhominentur, ac effugiant omittendi sunt, et finire eos abire in uiam suam. Contra quos dicitur Prouer. 29. Qui corripientem se dura ceruice contemnit, repentinus ei superueniet interitus. Sunt tamen ex his, qui possunt corripiri, et sunt utique corripiendi, sed data quadam temporis dilatione, dum scilicet quis hoc agens officium probabilibus quibusdam signis agnoscat se frustra tunc illud attentare, at si post illam temporis dilationem rationabiliter poterit conijci, illum prius aberrantem ad se tantisper rediisse, poterit tunc ille moneri corripiri, & redargui, quod si per hunc non potest, fortè per alium poterit. Quod si quisquã facinus aliquod palam commisisset, quo plures iure scandalizarentur

potest, & debet uausquisque ex debito charitatis illum corrigere, non propter eius uilitatem, sed propter alios, ne scilicet uidentes illud scelus tollerari sumerent occasionem quãdoque eadem, & fortè maiora committendi, quo casu negligendum est odium eius, qui corrigitur, quandoquidem teste Chrysostomo melius est odium propter Deum, quam amor propter eum. Cum enim propter Deum diligimus, sibi debitores sumus, cum autem propter eum odio habemur, ipsum nobis debitorem constituimus; cuius rei exemplum habemus de Ioanne Baptista qui publicè arguebat Herodem, quòd ei non licebat habere uxorem fratris sui. Et Esaias qui uehementer dolebat, ac tristabatur cum diceret, uæ mihi quia tacui, & maledictus ille perhibetur, qui prohibet gladium suum a sanguine. Et Ezechiel si non annunciaueris fratri tuo peccatum suum, sanguinem eius de manu tua requiram. Sed reuera difficile est rem habere cum his, qui sunt incircuncisi corde, & duræ ceruicis, quoniam (ut inquit sapiens) Prouer. cap. 9. Qui erudit derisorem, ipse iniuriam sibi facit, & qui arguit impium sibi maculam generat propterea subdit, Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, & diliget te. Sed dubium est nunquid oporteat, aut deceat eum, qui minor est arguere superiorem, & Prælatum, & uideretur omnino decere maiorem, siue superiorem corrigendum esse, ne malo eius exemplo ceteri sumant occasionem peccandi: uerum cum debito moderamine ista correctio fieri debet, præsertim si in his, quæ fidei sunt superiores errarent, cuius rei exemplum habemus in Diuo Petro, qui cum esset Princeps Apostolorum, & quadam tenus in his quæ fidei sunt errare uideretur D. Paulus qui erat minor in faciem ei restitit, quia repræhensibilis erat, ut manifestè habetur ad Galatas cap. 2. Nec solum in his, quæ fidei sunt, uerum & quo ad mores si palam deliquerint a minoribus sunt corrigendi, quoniam (ut habetur Prou. 17.) plus proficit correctio apud prudentem, quam centum plagæ apud stultum, &

A prima ad Thim. 5. cap. d. Apostolus. Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeant, ubi illa particula (coram omnibus) iuxta sententiam D. Thomæ in expositione huius loci debet iungi eam præcedenti dictione, ut hic sit sensus, peccantes coram omnibus, id est publicè peccantes, argue: & non debet iungi cum ista dictione (argue) quoniam præceptum Apostoli esset contra præceptum Christi. **B** Attamen est habenda ratio personarum, non ita acriter, & audacter sunt arguendi maiores, & superiores, aut etiam Prælati, uelut alii inferioris gradus, & ætatis ceteris paribus. Propterea monet Apostolus in principio eiusdè cap. d. Seniore ne increpaueris, sed obsecra ut patrem, ubi Cætanus d. Seniores potius hortari, quam obsecrare debemus, ut rectè uiuant, nec sint alicui offendiculo. Sunt postmodum plerique quos corrigi oporteret, & facile se correctoribus subicerent, & correctiones libenter exciperent, sed desunt qui eorum curam, & tutelam suscipiant, quorum quærelam, & lamentationem Ieremias Propheta Trenorum 5. cap. manifestat cum in persona eorum dicit. Pupilli facti sumus absque patre. Matres nostræ quasi uiduæ: hi quidem sunt malæ fortunati, sed longè peius qui cum habeant patrem, & matrem permittuntur pro arbitrio uiuere, & suis uoluptatibus indulgere, & ubi non timeatur repræhensor iniquitas licentius perpetratur. Debent ergo Prælati superiores ordinum, & patres familias uisitare frequenter sub eorum cura degentes non solum eo uisitationis genere, quo humanitatis, & beneuolentiæ gratia fieri solet, sed hoc peculiari genere, & forma scilicet, ut corrigatur, & emendantur delinquentes, & quæ fuerant labefacta purgentur, & in integrum instaurentur.

Hoc genus uisitationis Deus, & Dñs noster tanquã pater, & pastor Dominus, & conseruator omnium, crebro exercet erga hominum genus qui (ut inquit Apostolus) tanquã filijs nobis se offert. Quis .n. filius (inquit ipse) quem non corripit pater? Quòd si extra disciplinam estis

Prou. 21.

Ecc. 10.

Esa. 38.

Prou. 12.

Prou. 13.

Prou. 15.

Prou. 15.

Prou. 9.

Prou. 29.

Verba Aug.

cuius participes facti sunt omnes, i. Si nō vultis a Deo corrigi, & eius visitationem renuitis, ergo adulteri, & non filij, estis. Deinde, si patres carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerbamur eos, non multo magis obtemperabimus patri spirituum, & viuemus? & illi quidem in tempore paucorū dierum secundum voluntatem suam erudiebant nos, hic autem, i. Deus, erudit nos ad id quod vtile est in recipiendo sanctificationem. Et licet hæc disciplina, seu visitatio correctiua in præsentia quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris, postea verò fructum pacatissimum exercitatis, per eam reddet iustitiæ. Hæc quidem Paulus ad Hæbreos 12.

Nec perturbaberis inquit Augustinus lib. de pastoribus cap. quinto, si quandoque Deus te flagellat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Flagellauit etiam vnicum filium suum, qui cum esset de eius substantia natus, & qualis ei, in forma Dei, verbum per quod facta sunt omnia, cum non haberet vnde flagellaretur, factus est homo, & carnem induit, vt sine flagello non esset. Qui ergo non pepercit vnicum eius filio vnigenito, parceret adoptiuo? Nec solum corrigit, & flagellat ipse Deus quoscumque homines inferioris ordinis, & conditionis, verum etiam Pastores, & Principes, & quoscunq. Reges terræ, vt ex cap. 34. ipsius Ezechielis, & ex multis locis, quæ habuimus apud Esaiam, & præsertim c. 13. vbi inquit in persona Dei visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam humiliabo. Verum aliquos flagellat, vt corrigantur, quemadmodum legitur de Nabuchodonosor apud Danielem, & multos flagellat ad perpetuum interitum, vt mox dicemus de illa castigatione, seu visitatione quæ est ad condemnationem. De priori castigatione habemus verba satis clara, & manifesta apud Davidem ps. 88. vbi d. Si dereliquerint filij mei legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, &c. visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. postea subdit. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, ne-

A que nocebo in veritate mea. Et alibi dicit ipse Propheta, castigans castigauit me, & morti non tradidit me. Et iterum. Disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit. Ita vt verè admodum dixerit ipse Salomon Prouerb. 27. Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. Quæ verba profectò longe conuenientius aptari possunt, ac debent ipsis hominibus, & creaturis rationalibus, quam ipsi Deo, cui nullatenus, nec adulatio, neque odium pōt attribui. Visitat ergo nos Deus quandoq. per flagella, & hoc quidem multipliciter. primum quidem per subtractionem gratiæ suæ, quo quidem flagello qd. maius, & periculosius esse possit ego re vera non video, quandoquidem eius gratia destitutus, non pōt non peccare. Quandoq. verò concedit, aut permittit quibusdam hominibus quicquid petunt, aut exoptant vt rōnabilius videatur aduersus eos irā suam exercere, & quibusdam etiam, vt eorū patientiā, fidē, & constantiā testetur ac probet, denegat quos postulāt fauores, & auxilia, quemadmodum de Paulo Apostolo, & plerisque alijs sãctis martiribus pōt facillè demonstrari. Visitat etiā nos Deus obsidione bellorum, varietate cōtentionum, multitudinis seditionum, & variis persecutionibus, & impugnationibus infidelium, hæreticorum, Pseudo Christianorum, & plerunq. falsorum hominum qui sub prætextu pietatis, & amicitia plerunq. nobis officiant, & multas tendunt insidias; hoc. n. sepe numero fit volente, aut permittente Deo, vt hac visitatione nos corrigat, emendet, ac puniat. Sed non solū exercitijs istis, & præsturis corporalibus nos exercet, fame, etiā, & peste, aliisque calamitatibus nos tētat, ac vexat, verum et in cōmodis, ac damnis spiritualibus, vt postea dicemus. quod enim fame, & peste nos visitet aliquādo ipse Deus nulla indiget probatione: scimus enim, & sumus experti quāta fuerit annonæ caritas sub anno 1590. & sub eodem tempore, & paulo ante quæ fuerit mortalitas, & contagiū in vniuersa pene Italia, & fortassis in ipsa Europa nos pprijs auribus audiui⁹, & aliqua ex parte, experti sumus,

Prouerb. 27

sumus, & manu contrectauimus: ita vt fuerit satis impletū quod prædixit ipse Deus, Leuitici 16. cum inquit. Visitabo vos in ægestate, & frustra seretis sementem, quæ ab hostibus deuorabitur, vbi non solum nos punimur ob ægestatem, & inopiam rei frumentariæ, verum & obsidione vrbium, & congressu hostium, & latronum. Vnde dicebat Aug. Propter te hostis irruit, inimicus obsedit, aduersarius tuā pabula deuorauit, tu es furis, & ille pinguescit. Tu famē horridam pateris, & ille de tuis pabulis suis vacat apulis. Quid ergo factū opus est: nil profectò aliud nisi vt auertamur a culpa, & ab offensa diuinæ maiestatis. Vnde nos arguit Diuus Augustinus sub his verbis d. Cur famem o miserime pateris? cur inopiam teterissimam sentis? cur tanta pecunia laceraris? crescit famis quotidie pœna, quia quotidie crescit & culpa, perseverant flagella, quia in populo perseverant delicta. Propterea inquit, callida deinceps vita, damna peccata, delicta. compesce, ad deum conuertere, tunc poteris hostes diuino adiutorio vincere, & cœlesti prælio superare. Hæc profectò, hæc (inquam) est ratio, modus, & via, qua flagella, vel denitemus, vel superemus. Nec tristemur quia flagellamur, & percutimur, sed tristemur, doleamus, ac nos vehementer peniteat, sceleris perpetrati. Vnde idem Aug. flagella sua dolent homines, & causa qua flagellantur non dolent. Nullus sit de vulnere, ac flagello dolor, ac fletus, quandoquidem flagellum est medicina, & remedium contra peccata, & quanquam nos hac ratione flagellemur, & videatur Deus nobiscum vehementer iratus, non ideo tamen hanc eius iram estimemus ad perditionem facuram. Facit enim hoc Deus (vt inquit Aug. super Psal. 73.) quod plerunq. facit homo; aliquando quidem iratus homo apprehendit virgam iacentem in medio, & fortasse qualescunq. sarmentum, cedit inde filium suum, ac deinde proicit sarmentum in ignem, & filio seruat vitam, & hereditatem. Sic aliquando Deus per malos erudit bonos, & per temporalem potentiam damnandorum exercet disci-

A plinam liberandorum. Et D. Hieron. super cap. 26. Esaiæ dicit quasi eadem verba, quod scilicet Deus quandoq. immitit flagella, vt quem per beneficia non sentimus, per tormenta discamus. Nota etiam, & memorię diligenter commendanda quæ supra ex Psalmo David 78. adduximus, cum videlicet in persona Dei locutus est Propheta. Si dereliquerint filij eius legem meam, &c. visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea. Vbi vide quæso quæ conformitas, & connexio est in his verbis: prius enim loquitur Propheta in numero plurali dicens filij mei, & postea dicit. Misericordiam autē meam non dispergam ab eo. Hinc dicit Augustinus in quibusdam codicibus legi (non dispergam ab eis) sed emendatores codices habent ab eo: at per hoc nihil est discriminis, aut difficultatis, quoniam, per hunc, vel per eum in numero singulari intelligitur Christus filius David, qui nunquam, neque in terra, neque in cœlo peccauit, qui quidem sedet ad dexteram patris, & interpellat pro nobis. Dixit igitur David in persona Dei, si peccauerint filij mei, visitabo in virga iniquitates eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo, hoc est a Christo filio meo, quod perinde est ac si dixisset a filiis meis, quorum tanquam membrorum Christus est caput. Sed nota postea quā loquimur de flagellis, quibus nos visitat Deus, multos esse Christianos qui tollerabiliter peccant, multi flagello a peccato corriguntur, emendantur, & sanantur, multi omnino a ueris dura ceruice obtinentes aduersus disciplinā patris, & ipsam omnino Dei hereditatem recusantes, vt non possint villo pacto recitari nisi inter eos, quicum talia agant, regnum Dei non possidebunt, non tamen propter hoc remanebit Christus absque hereditate. Non enim propter paleam frumenta interibunt, neque propter pisces malos nihil ex sagena mittetur in vascula; nouit Dominus qui sunt eius. Dicit enim Esaias cap. 15. secundum magnitudinem operis erit visitatio eorum. Qui enim mala

Verba Aug.

fuerint pertinaces in peccando, & difficile admodum à peccato se auerterint non visitabuntur a Deo, nisi visitatione condemnationis, vt d. ipse Deus Osee 4. Non visitabo filias vestras cum fuerint fornicatæ. Diximus supra, Deum nos visitare inuisione militum, impetu bellorum, & congressione prædonum, latronum, & sicariorum; deinde fame, & peste, & alijs morborum generibus, quibus frequenter vexamur, & impedimur, vt re ipsa quotidie videmus. Sed præter istas visitationes corporales, quibus vehementer præmimur, & affligimur, sunt etiam visitationes quibus anima, & spiritus magnopere angitur, & perturbatur. Primum quidem bello spirituali, quo nemo ferè est hominum, qui nõ affidue vexetur, & commoueatur, dum scilicet caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Quot enim sunt, qui aut superbia, aut auaritia, aut concupiscentia carnis non maxime stimuletur, & vrgeatur: quo quidem stimulo vexabatur D. Paulus, neque poterat ex seipso ab eo liberari, propterea 2. ad Corinth. 12. Ne magnitudo inquit reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Sathanæ, qui me colaphizat, propter quod ter Dominum rogaui, vt discederet a me, cui tandem ipse respondit d. sufficit tibi gratia mea. Vexamur etiam & visitamur a Deo peste spirituali, quo morbo multis ab hinc annis vniuersus Christianus orbis contaminatus fuisse palam perspicitur, & omnes fatemur, & ingemiscimus: quæ quidem pestis est ipsa hæresis, & falsa dogmata, quæ occuparunt mentes, & corda plurimorum; quæ quidem pestis, & spirituale contagium est longè perniciosius, quàm corporale, quemadmodum, & anima est longè præstantior, & nobilior corpore. Visitat etiam nos Deus inopia, & ægestate spirituali dum scilicet sumus destituti cibo spirituali, & viuifico, iuxta illud Amos Prophetæ per quem Deus comminatur dicens. Non mittam vobis famem panis, & vini, sed esuriam verbi Dei, neque debet vlli hoc videri dubium, quandoquidem teste Saluatore. Non in solo pane viuit homo, sed

A in omni verbo quod procedit de ore Dei. Propterea qui destituitur hoc cibo, non potest nisi vita destitui; vita inquam non corporali, sed spirituali quæ est multo desiderabilior, & præciosior, quàm sit vita corporalis. His ergo, & pluribus alijs modis nos visitare dignatur, si loquamur de eo genere visitationis, cuius finis est correctio, & emendatio interioris hominis: propterea hoc genus visitationis multis, & varijs appellationibus in sacris litteris explicatur. Aliquando quidem vocatur plaga, seu contritio, vt Hieremiæ 10. Væ mihi super contritione meâ, & pessima plaga meâ: quandoque verò vocatur tribulatio, vt Dauid ps. 65. dicens. Imposuisti tribulationes in dorso nostro, & ps. 70. quantas (inquit) ostendisti mihi tribulationes multas, & malas, & conuersus viuificasti me. Quandoque vocatur ira, & indignatio, vt habet Hierem. cap. 30. Non auertet iram indignationis suæ Dominus, donec faciat, & compleat cogitationem cordis sui, & illud ps. 6. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Vocatur item gladius iuxta illud ps. 7. Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit. Eiusmodi visitatio correctionis nonnunquam aqua nuncupatur, quemadmodum ait Hierem. Trenorum 3. Inundauerunt aquæ super caput meum; vbi satis diligenter, & accuratè aduertit quidam factus eruditus, quod quemadmodum aquæ præsertim inundantes, & cum impetu defluentes, non diù durat ita propemodum tribulationes quas Deus immittit, vt corrigamur, propterea dicebat Dauid ps. 17. de ipso Deo. Assumpsit me de aquis multis. Postremo, ne sim nimis tediosus in re tam nota, & perspicua dicimus eiuscemodi visitationes nuncupari disciplinam, virgam, & baculum; disciplina quidem vt dicit Dauid ps. 17. Disciplina tua correxit me in finem, disciplina tua ipsa me docebit. Hanc disciplinam suscepit etiam Christus in suis humeris, & in corpore suo super lignum sanctæ Crucis pro remissione peccatorum nostrorum, adeo dicit Esaias cap. 53. Disciplina pacis nostræ super eum. Dicit item Dauid. Vir-

Psal. 6.

Psal. 7.

Psal. 17.

Esai. 53.

32

Psal. 22. ga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Sed nota & conclude omnia hæc flagella, quæ multo sunt plura, quàm ego enarrauerim iuxta illud ps. 31. Multa flagella peccatoris: attramen hæc omnia sunt præparata, & instituta a Deo ad nostram correctionem, ad quæ ferenda, & sustinenda nequaquam nos debemus reddi duri, ac pertinaces, sed prompti, & præparati ad quæcunque decreuerit Deus de nobis, peragenda ac perficienda vt Psal. 37. dicebat Dauid. Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper, quandoquidem hæc flagella ad salutem nostram nobis afferuntur, vt Tob. 13. scriptum est. Tu Domine flagellas, & saluas. Sed cauendum est, & rogandum est Deus, ne visitet nos tertio genere, siue specie visitationis, dum scilicet visitat nos cõdemnando, & ad perpetuas pœnas subeundas nos destinando. De qua visitatione loquitur Esa. cap. 26. cum inquit. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, & reuelabit terra sanguinem suum, & non operiet vltra interfectos suos. & in principio cap. 27. d. Propheta. In die illa, hoc est in extremo die iudicii visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti super Leuiathan, serpentem vestem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum qui est in mari. Quid per Leuiathan intelligat Propheta facile est videre. Verùm pro maiori, & securiori notitia, multum præstabit videre Gregorius 4. Moral. cap. 11. & sequentibus, loquitur. n. Propheta de visitatione condemnationis, qua Deus cõdemnat, immò potius corroboret, & confirmat condemnationem malorum spirituum. Dicit etiam Esaias cap. 10. visitabo inquit Deus super fructum magnifici cordis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius. Item cap. 13. inquit. Visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. Plurimæ sunt huius rei apud hunc Prophetam, & alios sententiæ, & explicationes huius visitationis, quam

A Deus prædicit, ac minatur se facturum super impios, per duelles, ac obstinatos, propterea Esaias quasi compatiens conuersus ad eos, qui ita se gerunt aduersus neum, & sanctos eius. Dicit inquam. Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis? Propterea Saluator noster omnes monet, vt sibi caueant, & prædicat causam qua tot calamitates sint nobis superuenturæ, nisi eius visitationem fuerimus amplexati. Dicit enim. multas calamitates obuenturas Ciuitati Hierusalem, & consequenter his, qui fuerint eã imitati, eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ. Idcirco nos monet Princeps Apostolorum dicens. Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis. Vt autem deueniamus ad finem huius rei dicimus hæc tria visitationum genera vnicò huius Prophetæ vaticinio fore comprehensa dum scilicet in fine cap. 24. dicit hæc verba ex persona Dei. In die illa, idest vltima præsentis sæculi visitabo super militiam cœli in excelso, & super Reges terræ qui sunt in terra. Vbi si per militiam cœli intelligamus Angelos, & cœlestes spiritus, de quibus loquebatur Iob 25. cum d. Nunquid est numerus militum eius: visitabit eos Deus visitatione gaudij, & exultationis, conferens illis maiorem gloriam, & abundantiorẽ scientiam, & notitiam misteriorum eius. Et ita habemus primum genus visitationis. Si verò per militiam cœli intelligamus, (vt inquit Gregorius) Sanctos Doctores, qui sunt velut Angeli Dei in cœlo, quorum militiæ arma non sunt carnalia, sed spiritualia, potètia Deo ad destructionem munitionum, nulli dubium eos etiam in terra esse velut Angelos, qui sunt in cœlo, sicut per Prophetam Malachiam dicitur cap. 2. labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Qui quidem quantalibet virtute fulgeant, esse tamen omnino sine culpa nequeunt, quia dum in hac vita degunt, aut luto illiciti operis, aut puluere cogitationis inquinantur: & hi proculdubio visitatione indigent correctionis. Qui tamen

sunt longè superiores Regibus, & Principibus, qui sunt in terra. Proinde Prophetæ præfert illos Regibus terræ.

Rursus per militiam cæli intelliguntur etiam ministri Ecclesiæ, & qui curam habent animarum, & seruiunt Deo: Nam sicut Angeli in cælo ipsi Deo seruiunt, & ministrant, ita clerici, & qui seruiunt Ecclesiæ militanti dicuntur angeli in theatro Ecclesiæ, & assistere coram Deo, & ingredi militiam Christi, & fieri milites Christi: vnde & Paulus 2. ad Thim. cap. 2. monet ipsum dicens Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, quæ verius debent intelligi de militibus primi ordinis, id est de iis qui verè; & toti se exponunt militiæ Christi, vti regulares, & qui relictis omnibus, sequuntur Christum, & prima ad Thimotheum cap. primo hortatur eum, vt militet bonam militiam, habens fidem, & bonam conscientiam, vbi vides Diuum Paulum appellare milites qui ministrant Ecclesiæ Christi, immo existimo verè posse dici milites Christi non so-

lum qui ministrant Ecclesiæ, sed quicumque fidem Christi apprehendunt, & eius iugo colla submitunt; & hac ratione puto congregationem hominum sub fide Christi degentium appellari Ecclesiam militantem. Adde quod Ecclesiæ militans appellatur, quia semper in ea est colluctatio, & pugna.

At si per militiam cæli in excelso intelligamus. vt plerique, ipsos demones, & malignos spiritus, de quibus legitur Esa. 34. Tabescet omnis militia cælorum: & ibidem. Indignatio Dñi super vniuersam militiam cæli. Proculdubio isti visitantur tertio genere visitationis, quod est per condemnationem, quia scilicet condemnantur ad perpetuos carceres vbi sempiterno igne cruciabantur. Supplices rogemus omnipotentem Deum, qui sua benignitate, & clementia visitare nos dignetur visitatione correctionis, & castigationis, non autem condemnationis. & hæc pauca de triplici genere visitationis diuinæ præter, & humanæ dicta sufficiant: Amen.

DISCVSSIO

DISCVSSIO DE LIBRO DOMINI SVPER CAP. XXXIIII. ESAIAE PROPHETAE.

Quoniam Esaias propheta in cap. 34. monet vnūqueque diligenter requirat in libro domini, & legat quæcunque mandauit Dominus, & spiritus eius congregauit, neque satis constat quis & qualis sit iste liber domini: consentaneum duxi super hac re paulisper discutere, & in medium aliquid afferre.

Primum itaque, vt rem ab ovo inchoemus, videndum est quid sit liber in cōmuni, & vnde dicatur, & quot modis accipiat, ne per æquiuocationem quis aliquando fallatur. Sciendum ergo librum de quo loqui intendimus nihil aliud esse, nisi corpusculum quoddam, confectum, & compactum ex pluribus folijs; seu pagellis in quibus; vel in quomens nostra, & conceptus noster, prius in mente formatus, per quosdam caracteres, seu per quosdam signa exprimitur, & manifestatur, & hoc ideo quia quicquid concipimus, & in mente formamus, vel aliunde excipimus facile perit, ac deletur, cum memoria nostra sit suapte natura, valde labilis; idcirco oportuit quæ concipimus, aut ab alijs percipimus memoria tenere, aut alijs patefacere literis vtamur. Librum autem sic acceptum dicunt, olim fuisse genus corticis, satis tenue, quod in plures phylliras, seu membranas diuidi poterat, cuiusmodi erant quæ papiris in Aegypto detrahebantur chartæque vsum præbebant. Vnde Cicero. 1. de natura Deorum d. Trunci obducuntur libro, aut cortice, quæ sint a caloribus, & frigoribus tutiores. & Plinius libro 13. de naturali historia, cap. 12. Palmarum folijs (inquit) primo scriptitatum; deinde quarundam arborum libris; indifferenter tamen, pro quouis cortice, positum inuenitur & quoniam libri, hoc est tenuiores, arbo-

Cic. 1. de
nat. Deorū.

rum cortices, chartæ olim vsum præbebant; codices quoque, qui ex his compaginari solent, libri dicti sunt, obtinuitque vsum, vt quamuis mutata re, alijque inuentis chartarum generibus. pristinum tamen nomen remanserit. librique dicantur, qui ex pluribus concinati sunt chartis, ex quacunque materia præparatis. Alias habet significationes hoc nomen, pro quibus vide Calepinum, & alios auctores, à quibus ille desumpsit. Quis porro fuerit inuentor litterarum non facile potest sciri. Plinius in 7. naturalis historiae cap. 56. refert multorum sententias, quamuis ipse senserit ab Afsirijs fuisse inuentas. Sed alij putant à Mercurio, alij, à Cadmo, & alij alios putant fuisse inuētores, quos refert ibi Plinius. Eusebius de preparatione Euangelica libro 10. cap. 2. videtur sentire Moysen primum Hæbreis litteras dedisse. Philo vnà cum quibusdam sensisse Abraham, qui est longe antiquior Moysè. Nonnulli à filijs Seth inuentas fuisse litteras putauerunt. Sed de inuentoribus litterarum suis aliquid copiosius ediscere, lege Polidorum libro primo, cap. 6. vbi etiam reperies apud Aegyptios loco litterarum seu characterum desumptas fuisse imagines aliquorum animalium, quibus quicquid mente conceperant exterius prodebant. Verum vt scitè magis, & verè de inuentoribus litterarum aliquid noscās, lege librum de bibliotheca vaticana iā pridem æditum Romæ per Reuerendiss. patrem ac Dominum, in sacris, prophanisque litteris optimè versatum Magistrum Angelum, à Rocca Camertem nuper sacario Domini nostri Papæ, & Palatii Apostolici, incredibili omnium læticia præfectum sed vt cūque, vel vndecunq. dicatur liber, nos in presenti accipimus hanc vocem, pro eo quod cōmuniter accipi consuevit pro fasciculo multarum chartarum, seu foliorum, in quo aliquid scribitur, seu notatur:

tur : & liber sic acceptus multiplex est & varius, ac diuersus secundum varias ac diuersas rerum, & materierum, quæ scribi solent tractationes. Nonnulli multo latius accipiunt huiusmodi significationem, ut videlicet quocumque nos possumus doceri, & aliquid addiscere, appellatur liber, & sic aliqui distinguunt librum in librum naturæ seu creaturæ, in librum scripturæ, in librum diuinum, qui quandoque appellatur liber domini seu liber vitæ, & in librum humanum, qui est liber conscientie, qui est peculiaris, & particularis cuiuscunque hominis; & penes istas huius nominis acceptiones dicimus, quod solus liber scripturæ dicitur proprie liber, reliqui verò dicuntur libri metaphorice & similitudinariè. Liber naturæ seu creaturæ dicitur qui potest non reducere in cognitionem Dei, & mirabilium operum eius uti Paulus ad Rom. cap. 1. inquit Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, semper eterna quoque eius virtus, & diuinitas ita ut sint inexcusabiles quicunque, supple, non cognouerunt Deum. & Sap. 13. cap. hoc idem habetur, videlicet. A, magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri. Quare nisi simus omnino vecordes, & mente capti per hæc creata, & per vniuersum ipsum, cognoscere possumus potentiam, sapientiam, & bonitatem Dei, & admirabilem eius prudentiam, ac prouidentiam de rebus ab eo productis. & D. Gregorius 26. mor. cap. 8. clarius hoc dicit. Suspice cælum, & intueri, & contemplare æthera, quod altior te sit, ipsis enim rebus creatis, atque corporeis agnoscimus, quantum à creatoris nostri sublimitate distamus ut quasi quædam sit lectio mentis nostræ, species considerata creaturæ. De libro autem scripturæ, & eius præsertim de quo nostra est principalis intentio multa habemus testimonia, in sacris litteris, & primum quidem occurrit ille locus, cuius causa suscepimus hoc negocium, quando Esaias cap. 34. d. Requirite diligenter in libro domini & legite vnum ex eis non defuit, alter alterum non quæsiuit, & quod ex ore meo pro-

A cedit ille mandauit &c.

Nulli dubium per hunc librum intellexisse prophetam hunc librum ab eo editum, quo protulit hoc suum vaticinium, & reliqua de Christo Dei filio, misteria, & Sacramenta, de quo libro locutus est etiam Moyses Deut. 31. cum dixit Leuitis Tollite librum. & ponite eum in latere arcæ fœderis domini, De hoc libro etiam locutus est cap: 8. cum ei præceptum fuit à, domino d. Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis. Cum in hoc libro fuerit vaticinaturus magnum illud, & ineffabile misterium incarnationis dominicæ quod virgo sit conceptura, & paritura filium Dei quod quæ hic filius ex ea nasciturus sit futurus maximè fortis & necessariò grandem oportebat esse eum librum, in quo talia erant scripturus. Alij ut Epithanius, per librum grandem intelligunt vterum B. Virginis, qui ideo dicitur grandis, quia concepit & comprehendit incomprehensibile lib 1 tom. 2. Hunc enim librum profectò quo ad litteram nihil aliud fore existimo nisi sacram scripturam, de quo libro dicitur Baruch 4. cap. Hic liber mandato rum Dei, & lex, quæ est in æternum, omnes qui tenent eam peruenient ad vitam, qui autem dereliquerunt eam in mortem suprauenient. Cum etiam dicit David in persona Christi ps. 39 in capite libri scriptum est de me absque dubio loquitur de libro psalm. in cuius principio loquitur de Christo filio Dei ut notum est aut per librum intelligit vniuersam sacram scripturam, quæ merito appellatur vnus liber, quia ab vno tantum authore videlicet Spiritu sancto est dictata, ut rectè d. D. Hieronymus. Hieremias etiam meminit cuiusdam libri, in quo scribentur agri empti pecunia, & imprimeretur signum. Qui liber secundum D. Hieronymum, dicitur esse ille liber, qui in sacris litteris appellatur liber viuentium, & hic est ille idem de quo loquitur dauid ps. 68. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur vbi d. D. Augustinus quod aliqui dicuntur scripti in hoc libro non secundum rei veritatem & firmo, & stabili atramento sed secundum

dum opinionem, & spem, seu inanem fiduciam eorum. Non enim inquit. Credendum est, qui verè sunt scripti, debeant deleri, quandoquidem Deus non est minus immutabilis, & inuariabilis, quàm fuerit Pilatus qui dixit. Quod scripsi, scripsi, imo longè verius constans & firmus, & fidelis in omnibus verbis suis & sanctus in omnibus operibus suis. Hieremias in eodem quoque capite loquitur de quodam libro signato, & posito in vase fictili; qui liber facile potest intelligi verbum Dei repositum in vase fictili ratione humanitatis assumptæ, idest conceptum in vtero Beate Virginis, ex purissimis eius sanguinibus, ut possit permanere diebus multis, idest in æternum. Præter hos libros, qui nuacupantur libri domini, quemadmodum Dei, de quo nunc sumus locuturi; quique appellantur libri sanctarum scripturarum, puta vetus, & nouum testamentum, datur alius liber, qui peculiariter uocatur liber Dei, de quo scriptum est Exodi 32. vbi habetur Moyses dixisse ipsi Deo. Si non peperceris populo meo, peccatum ab eo perpetratum, dele me de libro tuo quem scripsisti. Cui Deus respondit. Qui peccauerit mihi delebo eum de libro meo, ubi librum illum, in quo scriptus erat Moyses, & quidam de populo suo appellat suum librum. Ne autem credas Deum, aut Christum eius filium librum vllum vnquam scripsisse, ut ostendit D. Aug. lib. primo de consensu Euangelistarum capite 7. necessario dicendum est per librum, qui appellatur Dei, quicquam aliud intelligere, quàm librum scriptum, & signatum manu Dei, litteris, & characteribus. Dicebat enim Aug. aduersus Paganos, qui dicebant se libenter in Christum credituros, si quæ dicuntur de eo ipsemet scripsisset, & nõ Apostoli dicit (inquam) Aug. non fuisse minoris autoritatis. aut excellentiæ Christum Dominum, quem ipsi fatebantur sapientissimam, & sanctissimam, quam fuerit Pythagoras, Socrates, & quædam alij qui quæuis nihil ipsi scripserint, eorum tamen dictis indubitata fides fuit adhibita. Quare si Christus, aut Deus nihil propriè scripsisse dicuntur, quid igitur per librum

A Dei intelligendum est? Cui quæsitò respondetur, hunc modum loquendi sano modo capiendum, ut dicatur aliquis liber, liber Dei, quia natus, virtute, vel iussu Dei fuit in lucè editus & nobis. in nostram vtilitatem propositus ac destinatus. Aut dicas deum aliquid scripsisse, quia. si mente sua aliquid firmiter, & irreuocabiliter dixit ab æterno statuisse. Hic et liber in sacris litteris appellatur liber vitæ, quæ diuinam prædestinationem seu mentem diuinam, in qua sunt conscripti seu designati quicunque sunt re vera saluandi nuncupari solent. Notitia etiam, quam Deus habet de prædestinandis potest dici liber vitæ. & hæc notitia prædestinãdorum differt ab ipsa prædestinatione, solum secundum rationem. Alij volunt librum vitæ dici notitiam, vel potius instructionem eorum, quæ fieri oportet, ut consequamur vitam æternam, quæ notitia, & instructio communiter habetur per doctrinam traditam in vtroque testamento iuxta illud Apostoli omnis scriptura diuinitus inspirata & c. 2. Tim. 3. Ex quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Quidam putarunt librum vitæ nuncupari librum illum, seu vitam illam gloriosam, qua Deus semper viuit. Sed hoc non est bene dictum, quia vita illa, qua Deus uiuit cum sit ei naturalis, & per essentiam, non oportebat scribi in aliquo libro, sicut vita aliorum, & notitia, quæ Deus habet de alijs prædestinatis ad vitam. Aduertendum tamen aliquos dici scriptos in libro vitæ, dum sunt in gratia constituti, & quatenus habent ordinem ad ipsam gloriam: atsi cadant à gratia, non possunt dici absolute scripti in libro vitæ, quia iste liber propriè respicit vitam gloriæ. Cum ergo dicebat Moyses Exodi 32. ipsi deo. Dele me de libro, quem scripsisti; & ipse Deus pariter dicebat. Qui mihi peccauerit, delebo eum de libro meo, loquebatur de libro, in quo qui scripti erant, erant quandoque participes gratiæ, non tamen ordinati ad vitam æternam non possunt ex eo libro deleri, ut docet D. Tho. p. parte. q. 24. art. 3. Sed nota quod huiusmodi

De lib. natura.

Paulus Rom. 1.

Sap. 13.

Gregorius 26. mor. 8.

Exod. 32.

psal. 68.

modi deletio nō importat scripturacaf-
sationē, sed mutationē de scriptis ī nō
scriptos, vt q heri numeratus erat inter
scriptos, lapsus hodie in peccatum, mu-
ratus est, de scripto in non scriptum. Et,
hac ratione dicitur deleri de libro vitæ
non ex parte dei, sed ex parte sui, vt
qui erat scriptus non amplius est scri-
ptus.

Sed quoniam hæc responsio est diffi-
cilis multum, & non facile potest ca-
pi, propterea Aug. (vt refert Nicol. de
Lira) alio pacto exponit ea verba Moi-
sis, quod ex quadam confidentia, & fami-
liaritate diuina, dixerit ea verba, tanquā
certus Deum nunquam eum deleturum
de libro suo. Liranus dat alias respon-
siones, alteram quod Moyses a sensu po-
tius, quam a ratione ductus protulerit
ea verba coram Deo: aut dicendum ea
verba fuisse dicta ab eo secundum Hy-
perbolem, non autem quod ira vellet,
aut sentiret. Quisque accipiat eam so-
lutionem, quæ magis satisfaciat.

Danielis cap. 12. d. In tempore illo
saluabitur populus tuus, omnis qui in-
uentus fuerit scriptus in libro. & multi
de his, qui dormiunt in terræ puluere
euigilabunt, alij in vitam æternam, alij
in opprobrium vt semper uideant. &
quamquam psal. 138 scriptum sit. In li-
bro tuo omnes scribentur, non ob id exi-
stimandum est eodem aramento om-
nes fore scribendos; verū dicit. Aug. su-
per eundem psal. quod in eo libro, qui
nihil aliud est, quam mens diuina om-
nes scribentur, tam perfecti, quam im-
perfecti: perfecti quidem, vt persistent,
& perfecterent in gratia supple, quæ acce-
perunt, imperfecti verò vt proficiant,
adeo quod quorumcunque Deus habet
perfectam notitiam. Et nota optime dic-
tum mentem diuinam esse librum illū
in quo omnes scribuntur, quoniam præ-
destinatio propriè loquendo non potest
dici liber, sed id quod scriptum est in li-
bro; virtus autem diuina dicitur manus
auxilium, præsidium, quo prædestinati
deducuntur ad vitam et saluantur; sed
quoniam mens diuina, virtus diuina, præ-
destinatio diuina, & essentia diuina sunt
idem realiter potest vnumquodque vo-
cari liber vitæ, seu liber Domini, quo

A etiam nomine vocantur quæcūque scri-
pta sunt de Deo, de filio Dei, de Sanctis
omnibus, de prædestinatione bonorum,
& reprobatione malorum, & quæcūque
sunt ad nostram, eruditionem literis de-
mandata. In libro Apoc. cap. 5. dicitur
quod Ioannes vidit in dextera sedentis
super thronum, librum scriptum intus,
& foris, signatum sigillis septem. Di-
co per hunc librum nihil melius posse
intelligi, quam sacram scripturam, quæ
habet litteram, & spiritum, & sic dicitur
scripta intus, & foris. Alij dicunt hunc
librum esse verbum Dei, sed Christum
eius filium, habens diuinitatem, & huma-
nitatem, & sic potest dici scriptus intus,
& foris, quando diuinitas a nullo potest
apertè videri, iuxta illud Ioan. 1. Deum
nemo vidit vnquam. Dicunt alij sacram
scripturam scriptam intus, & foris, quia
continet, & recenset præterita præsen-
tia, & futura. dicitur habere sigilla se-
ptem, quia videlicet septem sunt Chri-
sti misteria, circa quæ versatur vtraque
scriptura, vetus, & noua, scilicet incarna-
tio, passio, resurrectio, ascensio, dona spi-
ritus sancti data discipulis in die Pen-
thecostes, vocatio gentium, aduentus
Christi ad iudicandum. Sunt quedam
alia Christi misteria, & alia opera eius
mirabilia, vt predicatio, miraculorum
operatio, & alia quædam, sed illa septem
sunt præcipua.

D Igitur in sacris voluminibus de qui-
busdam alijs libris, ut libro fœderis, de
libro clauso, & inuoluto, de libro iustorum,
& de libro bellorum, qui de oēs libri facili-
tè pnt referri ad librū Dñi: Volumē. n. fœ-
deris illud est in quo Deus inuicit fœd-
eū humano genere: liber clausus, & inuo-
lutus, seu cōplicitus dubio procul alius
nullus potest intelligi, præter vetus tes-
tamentum, quod absque lumine fidei,
ac ductu Spiritus sancti non potest intel-
ligi, aut explicari ab ullo intellectu, &
hoc est quod prædixit Deus se facturum
apud hunc prophetam cap. 34. ut uiden-
tes non uideant, & intelligentes non in-
telligant, quales fuerūt Iudæi pertinaces,
& increduli pharisei, & Heretici.

Per librum bellorum Domini quidā
intelligunt librum numerorum De hoc
libro fit mentio Numeri 21. de hoc lib-
bro

bro etiam locutus est Moyses Exodi 17. A
vbi aperrè bellum domini contra Ama-
lech vocat bellum Domini: quidam vt
D. Aug. habet hunc librum bellorum
apud Aegyptios siue Chaldeos reperiri:
alij dicunt hūc librum ad manus nostras
nondum peruenisse, aut nondum fore
translatum. Dicitur autem liber bel-
lorum domini, quia scilicet iussu, & vir-
tute Dei fuerunt peracta.

Secundo Regum cap. 1. fit mentio
de quodam alio libro, qui vocatur lib-
er iustorum, neque hic fortasse ad nos
huc usque peruenit; sed aliqui dicunt
hunc esse librum Geneleos, vbi pertra-
ctatur, & habetur sermo de iustis homi-
nibus, & de rebus ab eis supra fidē om-
nium mirabiliter gestis, vt Abraham,
Isaac, & Iacob, Ioseph, & quidam alij. A
lij dicunt hūc esse librū Regū, vbi fit mē-
tio de Prophetis, q verè iusti, & sãcti fue-
re, vt Samuel, Natan, Dauid, & quidā alij.

Præterea apud Ezechielem cap. 2. da-
tur quidā alius liber, qui erat & ipse scri-
ptus intus, & foris, & scriptæ erant in eo
lamentationes, & carmen, & v: super
quibus verbis D Greg. libro 26. mor. c.
11. sic dicit. Quid enim hoc libro nisi di-
uina eloquia figurantur: quæ quia nobis
lachrimas, luctusque præcipiunt, lamē-
tationes in eo scriptæ referuntur. Car-
men quoque, & v: continent, quia sic de
spe gaudium predicant, vt in præsentia
tamen præsturas, atque angustias indi-
cent: Carmen, & v: continet, quia etsi
illic dulcia appetimus, prius necesse est,
vt hic amara tolleremus. Carmen, & v:
discipulis predicabat dominus, vt dice-
bat Ioannes 16. Hęc locutus sū vobis, ut
in me pacē habeatis, in mūdo p̄surā ha-
bebitis. Deinde super Ezechielem Hom-
9. dicit idem Greg. quod liber iste datus
Ezechieli erat scriptus intus, & foris in-
tus quidem per allegoriam: foris per
historiam. Intus per spirituales intelle-
ctum, foris autē per sensum littere sim-
plicem, aduc infirmantibus congruētē.
Intus quia inuisibilia promittit, foris
quia visibilia præceptorum suorum re-
ctitudine disponit. Intus quia caelestia
pollicetur, foris autem quia terrena cō-
tempribilia qualiter sint, vel in vsu ha-
benda, vel ex desiderio fugienda præci-

Ioan. 26.

pit. Alia namque de secretis cælestibus
loquitur, alia verò in exterioribus actio-
nibus iubet. In hoc libro scripto intus,
& foris erant scriptæ lamentationes, car-
men, & v: Lamētationes (inquam) quia
in eo scripta est penitentia peccatorum.
Carmen uerò quia ibi pronunciantur
gaudia iustorum. V: autem quia illic
habetur expresse damnatio reprobōrū.
Vt ergo peccata punias, lege (inquit)
quæ in hoc volumine scripta sunt lamē-
ta, ut Ioelis 2. cap. Scindite corda uestra,
& non uestimenta uestra. Vt de promissio-
ne gaudij consequaris lætitiā lege
quæ in libro psalmodum reperies ut ps.
63. Beati qui habitant in domo tua do-
mine, in secula seculorum laudabunt
te. Vis in hoc volumine cognoscere uē
quod in eo scriptum est? lege quod ha-
bes Math. 22. ubi ueritas dicit ligatis
pedibus eius, & manibus mitrite eum in
tenebras exteriores, ubi erit fletus, &
stridor dentium. & Math 15. Discedi-
te a me maledicti in ignem æternū qui
paratus est Diabolo, & Angelis eius. &
Esaias. ultimo. Vermis eorum non mo-
rietur, & ignis eorum non extinguetur.
In hoc itaque uolumine reperies cuncta
que ædificant, omnia quæ erudiunt, &
cuncta, quæ ad peccata uitanda nos ad-
monent. Rupertus etiam super Apoc.
cap. 18. ferè idem dicit, quod carmen
sempiternum sanctis, & electis promit-
titur, u: omnibus impijs prædicitur, la-
mentationes uerò penitentes admittūt,
vt in præsentia peccata sua confiteantur,
ne perueniant ad illud uer: sempiternū.

Notanda quidem sunt uerba Ezechie-
lis, neque sicco pede pertransenda, dum
inquit. & uidi, & ecce manus missa ad me,
in qua erat inuolutus liber, & expandit
illum corā me, qui erat scriptus intus,
& foris, & scripta erant ea quæ non scri-
psimus. Hunc quidem librum inuolutū
ueritas expandit, quando discipulis ape-
ruit sensum ut intelligerent scripturas,
quem & nobis singulis quoque diebus
expandit, modo aures præbeamus.

Hęc pacua dicta sint de libro scripto
intus, & foris, & de alijs libris sanctarū
scripturarum, in quibus nobis indicantur,
& indicantur, quæcūque nos facere
debemus, ut aliquando Dei gratia sufful-

Ioel. 2.

Math. 15.

si perueniamus ad vitam æternam, neque ullam ob causam deleri vnquã possumus de libro viuientium.

Post hos libros, de quibus hucusque sumus locuti, datur apud Ioann. Apoc. 10. alius liber, qui datus fuit ei ab Angelo, vt illum deuoraret & cum deuo rasset illum dicit quod e at in ore suo tanquam mel dulce, & amaricatus est venter suus, vbi D. Aug. super psal. 43. d. Quid est hoc? quod cum deuorasset librum erat dulcis in ore suo, & amarus in ventre: nisi quia præcepta summa, quæ accipiunt spirituales non accipiunt carnales, & de quibus gaudent spirituales, cõtristantur carnales. Liber iste, in quo scriptum est. Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, quàm dulcis est in ore Ecclesiæ, & ab omnibus spiritualibus factum est, omni verò carnali nequaquã.

Aut dicas eloquia Domini cum audiuntur, & percipiuntur sunt valde dulcia, cū autem in opus ea volumus deducere, incipiunt esse amara propter repugnantiam spiritus, & carnis.

Diximus a principio huius digressio nis quòd de pluribus librorum generibus in sacris scripturis frequenter fit mentio, id est de libro creaturarum, de libro scripturæ, qui propriè dicitur liber. de libro Domini, seu diuino, qui appellatur quandoque liber vitæ, quo nomine appellantur etiam quandoque libri sanctorum scripturarum. Postremò diximus reperiri librum quendam humanum, vni cuique proprium & peculiarè, qui quidem liber humanus, dicitur esse liber cõscientiæ, de quo Dan. 7. & Apoc. 20. fit mentio. qui apud Zach. cap. 5. vocatur volumen volans, & apud Malachiã cap. 3. hic liber appellatur liber monumenti; sic enim d. & attendit Dominus, & audiuit, & scriptus est liber monumenti coram eo, timentibus Dominum & cogitantibus nomen eius. Per volumẽ volans, & per librum monumenti D. Hieronymus intelligit librum cõscientiæ, vt est videre in locis præallegatis, sicut etiam per libros apertos, de quibus loquitur Daniel cap. 7. & Ioann. Apoc. 20. cam inquit. & vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt & alius liber apertus est,

qui est vitæ i. secundum Aug. vitæ vnus cuiusq. & iudicium sunt mortui, ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum; qui libri dicit Aug. lib. 20. de Ciuit. Dei, cap. 14. nihil aliud sunt, nisi quedam vis diuina, qua fit vt cuique opera sua bona, & mala in memoriam cuncta reuocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, vt accuset, vel excuset scientia, conscientiam, atque ita simul omnes, & singuli audientur, & hæc vis diuina accepit nomen libri, quia in ea quodammodo legitur quicquid a faciente recolitur. Sed nota quòd hi libri cum fuerint aperti coram Deo, non erunt omnes eiusdem caracteris, sed aliqui habebunt characterem bestiarum, vt habetur Apoc. cap. 16. alij verò libri characterem hominis, sed non verò varium, ac diuersum; quidam enim libri habebunt characterem ita sacerum, & obscurum, vt vix legi possit, quidam verò habebunt characterem & litteras adeo corruptas & laceratas, vt neque etiam commodè legi possint. Erunt postea quidam alij libri, qui licet prius fuerint aliquibus erroribus, & mendis conspersi, vt & ipsi difficilè admodum poterunt legi, sed post modum ad eò fuerunt excusati, & expurgati, vt purissimi, & pulcherrimi appareant. Postremo libri quidam coram iustissimo iudice videbuntur in illo extremo die iudicij vsq; adeo diligenter, & fideliter impressi, vt nulla omnino macula appareat, ac videatur. Priores libri, qui vix, aut nullatenus legi poterunt, sunt libri, in quibus nihil fidei, neque vllius legis est inscriptum, quales sunt libri infidelium, quos non oportet penes eos discutiendos, & examinandos quicquam laborare, quoniam qui nõ credit, iam iudicatus est Ioan. 3. & Paulus ad Rom. 2. qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Alius liber est eorum qui quamuis fidem fuerint professi, opera tamen fidei, pietatis, & misericordie nequaquam habuerunt, & hos libros oportebit discutare, & secundum opera eorum eosdem iudicare.

Tertij generis libros, qui etsi quandoque fuerint corrupti, & varijs erroribus inquinati, quia tamẽ fuerunt expurgati, & emundati, non oportebit iudicare.

rc &

re & censuris corrigere & emendare, sed velut optimè correctos approbare, & iuxta illorũ puritatem & excellentiã cõuenientem eis locum præbere. Libri vltimo loco à nobis adducti, in quibus ne iota vnum, aut apex perperam fuerit inscriptus, nequaquam discutiuntur, & examinabuntur, quia sunt absque vlla macula, & tuto, ac securè sunt ante thronum Dei, libri autem primæ, vel secundæ classis, vtputa libri infidelium, Iudæorum, & Hereticorum, atque etiam libri secundæ classis, quales sunt libri, & cõscientiæ malorum christianorum, ligati erunt ad lapidem, & proiecti in medio euphratem, quòd ibi penitus demergantur vt habetur Hierem. 52. & hoc est quòd d. Ioann. in Apoc. quòd mors, et infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant, et iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Reliqui verò libri tertij, et quartij generis, recondentur, et seruabuntur in bibliotheca, auro, et lapidibus preciosis exculpta, et exornata, quanquã aliqui in gradu quodam superiori, alij verò in loco inferiori vnum quidem et eundem locum habebunt in perpetuum, sed aliqui præter primum, et essentialem locum, habebunt aliquid magis, quidam verò aliquid minus. Hoc est quòd dicebat Saluator noster. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Id quòd diximus pænes distinctionem, et diuersitatem, horum librorum desumpsimus ex D. Greg. 26. moral. c. 24. et 25. et ex alijs doctoribus, quòd scilicet in extremo iudicio omnes stabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque prout gelsit in corpore suo siuè bonum, siuè malum: sed aliqui fissent non vt iudicentur, sed vt pereant, aut condemnentur, et hi sunt infideles vt diximus. Alii verò fissent ut iudicentur, et pereant, velut mali Christiani, quibus dicit ipse Christus. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, et Angelis eius, ceterius enim, et non dedistis mihi manducare et c. vtrique peribunt, tam primi, quàm secundi, sed isti iudicis verba audient, quia eius fidei saltem verba tenerunt, illi vero in damnatione sua

æterni iudicis, nec verba percipiunt, quia eius reuerentiam, nec verborentus seruare voluerunt, Tertij generis sunt qui iudicantur, et regnant, quia scilicet vitæ maculas, lacrimis tergere studuerunt iudicantur quidem, non vt condempnentur, sed vt approbentur, et admittuntur: sic. n. ait Xps Ioann. 5. qui verbum meum audit, et credit ei, qui misit me habet vitam æternam, et in iudicium non veniet, sed transiet à morte in vitam. Reliqui non iudicantur, et regnant, quales sunt Apostoli, et viri vnde quaque perfecti, vt qui reliquerunt omnia propter Christum, et ipsi cum eo iudices erunt.

Sed dices non videtur homines damnatos, et peccatores resurrecturos in iudicio, cum dauid psal. primo dicat Non resurgent impii in iudicio neque peccatores in consilio iustorum. Dicimus impies esse resurrecturos, vt iudicentur iudicio condemnationis, non iudicio discussionis. Nec solum peccatores adulti, verum etiam infantes, qui cum peccato originali discesserunt resurgunt in iudicio, nec solum hi, verum et infantes, qui in maternis vteris moriuntur, et etiam qui in abortiuis fatibus ex hac luce transferuntur, quod probatur per verba Ioann. 5. Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii dei et Paulus prima ad Corint. 15. ait. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in christo omnes viuificabuntur, vel vita corporali, uel spiritali.

Sed iterò dices. Quid causæ est quòd in illo extremo die iudicij homines sint, rursus iudicandi, cum vnusquisque post mortem iudicetur, et deputetur ad vitam æternam, uel ad ignem Inferni? et per prophetam Naum scriptum sit. Deus non iudicabit bis in idipsum. Dicendum, quòd post mortem vnusquisque fit iudicium quoad ea, quæ sunt animæ, vt vel condemnetur ad penas æternas, vel ordinetur ad vitam æternam, & sic non oportet facere aliud iudicium, quia tunc anima sortita est quendam immutabilem statum, quamquam anima, quæ ordinatur ad vitam æternam non semper vt separatur a corpore fruatur.

187

Malach. 3.

Ioan. 5.

Psal. 1.

1. Cor. 15.

tur illo statu immutabili, quia quando- A
que impeditur ista fruitio per purgatio- ris oportet iterum facere iudicium, ut
nem aliquorum delictorum in loco pur perfecte, & complete reddatur
gatorii. Quæ fruitio non differtur, ut unicuique secundum opus
tollatur, sed ut securius possideatur. suum, uel bene, uel ma-
le. Et hec suffi-
Quantum autem ad ea, quæ sunt corpo- ciant.

F I N I S.

DE

ERRATA SECUNDI TOMI.

Esaïæ Prophetæ sic corrige.

fol. 96. b. Defectis	lege	defectis	f. 408. d. Popolorum	lege	Popolorum
f. 458. b. Sic	lege	esse	f. 410. a. Animo	lege	anima
f. 494. c. Scriuilem		seruilem	f. 416. a. Opporturuai		opportunum
f. 495. a. Letram		legitiam	f. 415. a. Vrbs		vrbs
f. 496. c. Perperruam		perpetuam	f. 416. a. Nterpretari		Interpretari
f. 519. b. Punirentur		punientur	f. 412. b. esto		est
f. 519. c. bibilijs		Biblijs	f. 412. a. Synominis		Synonimis
f. 256. a. Paupes		pauperes	f. 420. c. Monituros		morituros
f. 287. d. Impiunt		impediunt	f. 422. b. Domum		domus
f. 315. d. Preterit		poterit	f. 433. c. Ciuitas		Ciuitates
f. 315. d. Basilius		Basiliscus	f. 672. e. Præcatio		Prædicatio
f. 316. e. erciat		excitat	f. 704. a. Ezechiam		Esaïam
f. 731. d. Seruitiam		scuitiam	f. 427. d. Erecta		creata
f. 343. a. da		secundum	f. 362. c. Baruch		Baruch
f. 348. c. Plaontati		plantatio	f. 365. e. parua		pauca
f. 348. e. lubruscha		labruscha	f. 381. e. 2. quidem		quidam
f. 356. a. inter aggredi		iter aggredi	f. 383. b. ibi legitur in duobus versicu-		lis præsertim secundo loco leg. cum
f. 156. e. Saulam,		sacculum	primis.		
f. 357. b. Apotoli		Apostolis	f. 73. vbi ponitur intentio Authoris ap-		ponitur ibi expositus dematur, sunt
f. 365. d. Milius		melius	multi præterea alij errores. quos cor-		rigere negleximus, propterea quod
f. 366. d. erunt		erit	non eius generis sunt, vt intelligen-		tiam lectoris retardare possint, &
f. 366. e. flauentia		flacientia	vnusquisque per se eos corrigere po-		terit. Sed inter omnes tres sunt præ-
f. 367. d. Aegypti		Aegyptij	cipui in hoc secundo Tomo, qui nul-		la ratione possunt dissimulari, qui
f. 368. b. Diuis		dicetus	quidem cuius, aut quorum culpa cõ-		tigerint planè ignoro.
f. 372. d. Subreptu		subrepat			
f. 374. c. Chanaan		Chanaan			
f. 375. a. Erectum		erectum			
f. 376. c. propugnatoem		ppugnatorẽ			
f. 378. a. coacta		redacta			
f. 380. a. Aethyopium		Aethyopum			
f. 390. a. Eomiserit		commiserit			

Primus error est, quod tractatus quidam factus super librum Domini, seu de libro Domini, & in primo & in hoc secundo Tomo impressus fuit.

Secundus error est quod in eo tractatu in quo agitur de Triplici Conuiuio in horum initio ea verba sunt impressa, videlicet Authoris Intentio, quæ in principio tantum ipsius opusculi ponenda fuerunt.

Tertius error in hoc tractatu de conuiuio est penes numerum foliorum. Nam per sex, aut octo folijsque ad numerum decimumseptimum impressor sequutus est numerum foliorum secundi tomi. Non potuit tolli hic error, ne index rerum, & verborum vanus, & irritus redderetur, quem quidem ingenti studio, & labore magni ex parte confecit Admodum Reuerendus Pater Magister Io. Maria Fulginas Sacræ Theologiæ doctor, mei, & vniuersi ordinis amantissimus.

Cæterum est alius error in secundo tomo in expof. cap. 63. fol. 224. vbi in ipso fine deest integer versus qui sic haberi debet Bosra verò dicebatur esse sita in regione Moabitarum, qui verticulus ab impræssore fuit omisus.

P R A E F A T I O
A D L E C T O R E M
I N S E Q V E N S O P V S -
C V L V M D E C O N V I V I O .

PROPOSVERAM (amantissime lector) quosdam
alios Tractatus ex varijs eiusdem Esaię locis desumptos,
his paucis, quos post vniuersi Operis expositionem con-
fecimus annectere: sed cum horum quos edidimus, &
expositionis in eundem Prophetam impressio fuerit in-
longum adeo tempus producta, vt mihi primũ, & vo-
bis deinde certo sciam fastidium attulisse, & quasi spem
omnem eos fore vnquam finem habituros abiecerim, desisti, à, consilio,
quanquam nonnulli opinantur labores iam confectos non satis prope-
re in lucem emittendos esse. Nam sicut semen sparsum terrę, ibique inclu-
sum, quo tardiũ enascitur, eo altiores agit radices, & vberius propaga-
tur, sic & in his operibus edendis propemodum contingit, vt recte con-
suluerit, qui dixit. Nonnumquam premantur in annum. Præterea quod ex his,
quos edere ceperam, quidam longè accuratiorem poscebant indagatio-
nem. Huc accedit ratio longè grauior, & potentior, qua ab his labori-
bus auertere me cogitauit. Incideram enim in verba quedam Salomonis,
Ecclesiastes cap. 1. vbi inquit, quod in multa sapientia multa sit indigna-
tio, & qui addit scientiam, addit & dolorem. Non parum quoque me
deterruit dictum illud Apostoli 1. Cor. 8. scientia inflat. & idem Paulus
ad Hebreos 12. dicens. Omnis disciplina ad præsens videtur non esse gau-
dij, sed mæroris, & tristitię. Et apud eundem Salomonem habentur hæc
verba. Qui scrutator est maiestatis, opprimetur a gloria. Et alibi di-
cit. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Vnde &
Esaias velut temerarios, & nimis audaces arguit quosdam Hebræos, qui
scire vias Dei præsumebant: sic enim legitur cap. 58. in persona Dei.
Me de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt, quasi gens, quę
iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit. Postremo Diuus
August. in serm. 178. de temp. habet hæc verba. Qui videtur sibi nihil
scire, si sciat hoc quod nesciat, plus alijs videbitur scire: Frustra ergo
nitimur, & studemus, ac laboramus multa scire, & ea præsertim, quę
nostri intellectus capacitatem excedunt, veluti misterium Trinitatis, Do-
minica

Eccl. c. 1.
1. Cor. 8.
Prou. 28.
Eccl. 3.
Esa. c. 58.
Aug. ser. 178

minicæ Incarnationis, & diuinæ prædestinationis: unde Aug. eo loci al-
 loquitur hominem sic insanum, & temerarium, & inquit. Lutum es,
 & vas figuli, & disputas de Creatore tuo? & ad naturæ tuæ rationem,
 seu cognitionem non potes peruenire, & curiosè quæris ea scire, quæ nec
 Angeli scire potuerunt? Non ergò sine causa perplexus & anceps exti-
 ti pluribus rebus pertractandis, & alijs quæstionibus discutiendis, &
 enodandis, cum in multa sapientia multa sit indignatio, & qui addit
 scientiam, addit & dolorem. Sed vide, quia fortè à sententia poteris
 dimoueri, & ab incepto nequaquam desistere, quandoquidem Bibliâ nup-
 per correctâ non sic legunt, sed ita. Qui addit scientiam, addit labo-
 rem, & reuera hoc est verissimum, neque vllam præferre videtur dif-
 ficultatem, quandoquidem multus in perscrutandis naturis rerum, &
 præsertim spiritualium, ac diuinarum occurrit labor: & quandoquè pro-
 pter ipsius rei altitudinem, et profunditatem, vel propter varias opiniones,
 & sententias, quæ in ea interpretanda, & percipienda, seu possidenda fre-
 quenter occurrunt, in multos pleriq; labuntur errores. Et tunc dubio pro-
 cul, non solum laborem, verum et dolorem fufferre coguntur ipsi perscruta-
 tores vt quâdoq; oporteat eos dicere illud peruulgatū, Non vis intelligi:
 non intelligaris, D. autem Greg. exponit hunc textum, videlicet. Qui addit
 scientiam addit laborem, & sc. cum scire incipimus quæ sint cælestia gaudia,
 eo magis vt errorum nostrorum laqueos possimus euadere, stendo labora-
 mus. In multa ergo sapientia, multa est indignatio, quia si æterna iam sa-
 pimus, concupiscere temporalia dedignamur. Sed reuertamur ad exposi-
 tionem verborum, quæ communiter leguntur, videlicet Qui addit scien-
 tiam, addit & dolorem, eundem sensum videtur habuisse D. Hieronymus
 in expositione huius loci. Dicit ergo D. Gregorius quòd scientia addit
 dolorem, non quidem omnibus, sed ijs, quibus displicet ea peregrisse,
 quæ displicent ei, qui creauit omnia, dum scilicet illi placere stude-
 bant, vti debebant. Gignit etiam dolorem in ijs, quos penitet ea fecisse,
 quæ displicent Deo, & sunt contra omnem rationem, & iustitiam; sed
 ita displicent, vt vereantur amittere bona temporalia, sicut legimus de
 Achab Rege Samariæ qui (vt legitur tertio Regum 21.) cum esset repræ-
 hensus ab Elia Propheta, quòd fecisset malum in conspectu Domini, &
 propterea perditurus esset Regnum, scidit vestimenta sua, & operuit ci-
 licio carnem suam, ieiunauitquè, & dormiuit in sacco, & ambulauit de-
 missio capite: tunc dixit Deus ad Eliam. Nonne vidisti, humiliatum. A-
 chab coram me? & ideo quia humiliatus est mei causa (dicit Deus) non
 inducam malum in diebus eius. Vbi notat D. Gregorius quòd si Deus est
 adeò misericors, quòd mæror amaritudinis, & pœnitentiæ eorum, qui
 timent amittere temporalia placuit ei quanto magis placebit Deo pœ-
 nitentiæ eorum, qui timent amittere ipsum Deum? velut ipse Ezechias,
 qui dicebat. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ
 meæ & Dauid. Lauabo per singulas noctes lectum meum; & lacrimis
 meis stratum meum rigabo. Sunt ergo aliqui, quibus scientia, &
 notitia legis affert dolorem, quia cum Dei præcepta contempserint, do-
 lent

Eccles. 1.

Ho. 10. su-
p Ezech.

Vi. q dicit
D. Hier.
super ijs
verbis.

3 Reg. 21.

Esa. c. 38.

Psal. 6.

lent se ea commisisse, non propter Deum, sed propter pœnam, quam ti-
 ment se aliquandò subituros. Sunt quidam alij, in quibus scientia, & co-
 gnitio cælestium bonorum affert dolorem, quòd cum se à cælesti patria ni-
 mium distare, vel abesse videant, vehementer dolent, & contristantur;
 nimisquè graue illis videtur, in huius vitæ exilio tandiù permanere,
 nequè cessant continuò flere, & se lamentis afficere vel affligere, nihilquè
 eis plus placet, quàm hæc sua amaritudo. Vnde David plorabat, ac
 tristabatur. d. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. D. Aug. 4. de
 Trinitate cap. 14. idem sermò sentire videtur, cum ait; quòd habens
 scientiam infirmitatis suæ, apposuit dolorem. Dolorem inquam pere-
 grinationis ob ingens desiderium patriæ suæ, & conditoris eius Beati
 Dei sui. In tract. verò de spiritu, & litera, cap. 14. sic habet. Qui
 apponit scientiam, apponit dolorem, non quia lex, & scientia legis sit
 malum, sed quia mandatum nouum habet in littera demonstrante, non in
 spiritu adiuuante, idcirco, Qui addit scientiam; idest qui vult arripere
 mandatum scriptum in lege, addit dolorem, quia sine spiritu adiuuante
 nequaquam potest illud implere. Mandatum enim, quod exequimur, si
 fit timore pœnæ, non amore iustitiæ, fit seruiliter, non liberaliter. Non
 enim est fructus bonus qui de charitatis radice non surgit. Hæc August.
 D. Tho. 1. 2. art. 4. quæst. 38. dicit. Qui addit scientiam, addit dolorem,
 verum esse, non propter ipsam scientiam, sed propter difficultatem in-
 ueniendæ veritatis, præsertim cum ingens adest desiderium illam attingendi,
 aut etiam quia per scientiam multa proponuntur, & afferuntur,
 quæ voluntati, & appetitui humano contrariantur: & sic non ex parte
 scientiæ, sed ex parte rerum cognitarum scientia affert dolorem. Et me-
 mini me audiuisse à quodam Theologo satis erudito, dum Paduæ Studijs
 incumberem, quòd si alicui latrunculo, aut homicide indicetur ab illo
 hominum, quod erit suspendendus, aut decapitandus, notitia illa non displi-
 cebit ipsi, sed res illi denunciata, aut manifestata summopere displicebit.
 Scientia enim & notitia quælibet perficit intellectum, sed res obiectæ
 intellectui quandoquè displicent. Ego autem (pace omnium) dixerim, quòd
 hæc propositio. Qui addit scientiam, addit dolorem, veritatem habet cum
 quis vult plus sapere, quam oportet sapere, & ea curiosius exquirere,
 quæ scire non multum refert. Non ergo scientia est fugienda, aut eui-
 tanda propter verba Salomonis, quanquam ipse fuerit omnium sapientif-
 simus. Propositionem autem illam Pauli Apost. 1. ad Cor. 8. Quòd scientia
 inflat, Aug. vbi supra idest 4. de Trin. cap. 4. Sic exponit. Quòd si quis
 apponat scientiam scientiæ, idest præponat scientiam & consideratio-
 nem propriæ infirmitatis, & imbecillitatis magisquam scientia mate-
 rialium, & cælestium rerum, eiusmodi scientia non inflabit, & in-
 Epist. 119. ad Ianuarium declarat eandem propositionem, quomodo sci-
 licet scientia inflat, & charitas ædificat. Sic enim inquit. Scientia
 debet adhiberi velut quædam machina, per quam structura charitatis
 assurgat, quæ manet in æternum, etiam cum scientia destruetur, quæ
 scientia ad finem Charitatis adhibita multū est utilis, per se autem
 sine

ps. 119.
Aug. 4. de
Tri. c. 14.

De spiritu
& litera
cap. 14.

D. Th. 1. 2.
q 38. ar. 4.

1. Cor. 8.
Aug. 4. de
Tri. cap. 4.

Epist. 119.
ad Ian.

12. de Trin. cap. 14. sine tali fine non solum est superflua, sed etiam perniciofa. Et 12. de Trin. cap. 14. d. quod scientia habet modum suum bonum, nisi quod in ea inflat, vel inflare solet, eternorum charitate vincatur, quæ non inflabit, sed quam maximè edificabit. Dicebamus autem, quod prohibemur quandoquæ altiora querere, & velle scrutari diuinæ maiestatis celsitudinem, quia reuera, vt paulò ante dicebamus non oportet sapere, plusquam oportet sapere. Quod etiam dicit Aug. serm. de temp. 178. quod multò laudabilius est profiteri se nihil scire, quàm secus. Facile potest responderi hoc fieri debere propter humilitatem, tum etiam propter veritatem, quia auctore Themistio, ea quæ scimus sunt minima pars eorum, quæ ignoramus, non tamen ob id intendit August. damnare eos qui querunt & dicunt se aliquid scire. Et loco mox adducto D. August. alloquitur hominem insanum, & temerarium & inquit. Lutum es, & vas figuli, disputas de Creatore tuo, & ad naturæ suæ rationem non potes peruenire, & quaris curiosè scire, quod nec Angeli scire potuerunt. Quæ omnia confirmant, quæ iam diximus.

Quod autem dicebamus de Paulo Apostolo, qui dicit ad Hebræos 12. Omnem disciplinam in presenti non esse gaudij, sed, mæroris, nihil est aduersus eos, qui tuentur scientiæ adeptionem esse gaudij, non mæroris præsertim cum Iacobus, dicat. Omne gaudium existimate fratres cum in tentationibus variis incideritis, scientes quod probatio fidei vestra patientiam operatur. Quoniam reuera si scientia quælibet, aut disciplina conferatur ad notitiam, quam habebimus in patria, est potius mæroris, quàm gaudij; propterea subdit Apostolus, postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Non ergo per has auctoritates, aut consimiles euitanda est scientia, cum Propheta David supplex, & magno cum affectu rogat Deum dicens. Psal. 118. Bonitatem, disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Et post pauca. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri, & argenti. Non ergo est malum scientiam expetere & desiderare. Sed dices cur Propheta iungit hæc duo. Disciplinam & scientiam doce me, nonne satis erat alterum horum expetiuisse, & postulasse? nequaquam (inquit Aug.) quoniam disciplina, & scientia non sunt pœnitentia idem sed vnum fouet alterum. Ne quidem scientia magnitudine sua præcedat magnitudinem Charitatis, vt scilicet homo potius infletur, quam adificetur, apposuit disciplinam id est eruditionem, vt scilicet pro Deo libenter sufferat omnes passiones. & tristitias, & cum tanta fuerit Charitas in homine, & dilectio, vel amor erga Deum, & proximum, vt tribulationibus non possit extinguere, quas adhibet disciplina, tunc utilis erit scientia, qua nobis innotescet, quid mereamur, & quæ a Deo donata sunt nobis, cuius beneficio scimus nos ea posse, quæ nequaquam poteramus. Quamuis ergo multæ propositiones, præter eas, quas adduximus, ex sacris litteris desumantur, quæ videntur damnare, & repellere eos qui scientiæ indagandæ operam nauant, nihilominus multò plures, & propè innumeras facile est reperire, quibus contrarium demonstratur, & suadetur: Et primo quidem

quidem se offert illud Esaiæ verbum cap. 5. Vbi dicit. Populus meus, Esai. cap. 5. captiuus ductus est, quia non habuit scientiam. Et Osee 4. habetur. Osee c. 4. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam, & tu (inquit Deus) quia scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi, & quia oblitus es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorum, & ego. Item Prou. 19. legitur. Vbi non est scientia animæ, non est bonum. Et Prou. 19: cap. 27. idem inquit. Cor rectum, inquit scientiam. & 29. habet. c. 27. 29. Impius ignorat scientiam. & Sap. 13. dicit idem Sapiens. Vani sunt Sap. c. 19. sensus hominis, in quibus non subest scientia Dei: & Ecclesiastici 4. Eccl. 4. In lingua sapientiæ dignoscuntur omnes: & præterea nonne primò Regum legitur. cap. 2. scientiarum Dominus Deus est? & ab eo præparantur cogitationes, & ab eo datur alicui sermo sapientiæ, alicui sermo scientiæ, & alijs alia dona conferuntur, quæ nisi bona forent, atque peroptima, non darentur a Deo, a quo omne datum optimum, & omne donum perfectum; & vsquè aded præcellit hoc scientiæ donum, alia dona, quæ passim nobis ab optimo Deo conferuntur, quod Ieremias cap. 9. vel Deus per Ieremiam protulit hæc verba. Non gloriatur sapiens in sapientiæ sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, neque diues in diuitijs suis, sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire, & nosse me. Et Saluator noster Ioan. 5. monebat Scribas, & Phariseos dicens. Scrutamini Ioan. 5. scripturas, quoniam ipse testimonium perhibent de me. Nequè te moueant, verba Esaiæ quibus reprehendit Hebræos, qui volebant scire vias suas, & opera sua scrutari cap. 58. quoniam vt subdit id ipsi faciebant, quasi gens quæ iustitiam fecerit, ita vt illi præsumerent se iudè posse Dei secreta, & Dei ordinationes. & consilia perscrutari. Non igitur malum est, nequè reprehendendum expetere scientiam, quoniam vt inquit Diuus Augustinus 12. de Trin. cap. 14. sine scientia nec virtutes ipse, quibus rectè viuunt possunt haberi, per quas hæc vita misera sic gubernatur, vt ad illam, quæ verè beata est perueniatur æternam. Ponit tamen Aug. discrimen inter eam scientiam, qua contemplamur ipsum Deum, & qua benè vtimur temporalibus rebus, quoniam illa sapientia, hæc verò scientia nominatur, quanquam aliquando confundantur ista duo nomina. His ergò rationibus, & sententijs permotus decreui reuocare sententiam, & acquisitioni scientiæ omnem conatum & operam adhibere: nec timeo, vt labor, & dolor ab hoc opere me deterreat. Sed si volumus ritè eam capessere, & obtinere, opere præcium est imitemur David Regem, qui ob id Deum supplex rogabat dicens. Bonitatem, disciplinam, & scientiam doce me; nam quid est aliud docere (vt inquit Aug.) quàm scientiam dare? Vide Psal. 118. Conc. 17. Et hæc duo, id est disciplina, & scientia ita sunt connexa, vt alterum sine altero esse non possit. Nemo enim docetur nisi discat, & nemo discit, nisi doceatur. Sed aduerte, quod aliud est præceptorum docere, & aliud est eundem dicere. Si enim præceptor dicat, & ostendat discipulo, quæ oporteat scire, & ille non didicerit, quia scilicet non percepit, non comprehendit, non intelligit, quod præcepit Doctor, non dicitur iste didicisse, nec ille docuisse; sed vt hic verè doceat, &

Prou. 19:

c. 27. 29.

Sap. c. 19.

Eccl. 4.

1. Reg. c. 2.

Iacob 1.

Hierc. c. 9.

Ioan. 5.

Aug. 12.

Tri. c. 14.

ceat; & ille verè addiscat, oportet doctorem alia actione intellectum discipuli excitare, & mouere: & propterea dicebat Dauid eodem ps. Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam. Et custodiam illam in toto corde meo. Rogemus ergo Deum, ut nos doceat, & ita doceat, (inspirando scilicet, & mouendo intellectum nostrum) ut possimus addiscere, & apprehendere, quæ ille nos docet. Docet (inquam) nos Deus (inquit Aug.) inspirando bonitatem, & dilectionem Charitatis: docet disciplinam temperando tribulationes, & angustias, docet scientiam insinuando cognitionem. Sic ergo poterimus aliquid addiscere absque multo labore, & dolore. Itaque Dei bonitate, & auxilio confisus si vita erit superstes, & incolumis, & suppetias habuero ad hoc meum consilium exequendum, non deero meorum studiorum (qualiacunque sint) alios facere participes. Nunc verò Opusculum quoddam de Conuiuio post vniuersi Operis expositionem in Esaiam adiecimus: Quod quidem in tres tractatus partiri visum fuit, quemadmodum tria in vniuersum Conuiuiorum genera solent reperiri: De quibus haud raro apud varios auctores non modica, nec obscura, aut parum iucunda fit pertractatio. Horum quædam non iniuria, iurè meritò appellari solent ac debent Conuiuia prophana. Et hæc non eadem ratione, nec penès eundem sensum ac modum fieri contingit. Quædam verò sunt Conuiuia, quippè quæ honesta, laudabilia, ac Religiosa possunt nuncupari. Postremum idest, quod postremo loco explanandum sumpsimus, quodquæ verè, & propriè potest appellari primum, & præcipuum Conuiuium, illud inquam est, quod Deus parat, & conficit Angelis, & hominibus tum in hac via, tum in Cælesti Patria.

Itaque Deo iuuante, & nostrum intellectum excitante, & inspirante aggrediemur præfatum Opus, de Conuiuio, quod Illustriss., & Reuerendiss. Archiepiscopo Braccarensi Domino August. de Castro nunc Nostri Ordinis professo D. Fratri Augustino de Iesu omni virtutum genere ornatissimo, meique imprimis amantiſſimo donare, ac dicare decreui. & in hoc opere prosequendo conabor imitari apes, quæ solent singulis insidere floribus, atque inde quicquid ad rem suam conducit excipere; sic propemodum ego sum facturus, ex probatis quidem auctoribus, quæ mihi ad rem facere videbuntur. Accedas ergo benignè lector, & quæ tibi grata videbuntur libenti animo, & alacri vultu non dedigneris accipere. Bene in Domino Vale.

ILLVSTRISSIMO

MO MO

ILLVS. ET REVER. D.
AVGVSTINO DE IESV
ARCHIEPIS. ET D. BRACHARENSI
HISPANIARVMQVE PRIMATI
DOMINO MEO COLENDISSIMO.

F. THADDAEVS PERVSINVS. F.P.

Immortales habeo, agoquæ Deo Opt. Max. gratias cum alijs multis de causis, tum etiam quod senectutem meam eousque produxit, donec aliqua singularis meæ in te benevolentia atque obseruantia testificanda occasio data est. amare te cœpi non vulgariter iam inde ab eo die, quo mihi in Hispaniam profecto videre te atque alloqui contigit, sensiq; magnam quandam in vultu verbisq; tuis ad amorem conciliandum vim inesse, magnus deinde cumulus amoris additus est, cum tuam in Deum pietatem, animi candorem, in omnibus tum dictis tum factis prudentiam animaduerti. Progressu temporis, ut tantis virtutibus ornatum virum decebat, factus es Archiepiscopus, quo circa ad veterem meam benevolentiam obseruantia accessit,

accessit, qua te semper persecutus ex animo sum. sed magis magisque in dies angebar animo, cum propter locorum interuallum fortunaque mea tenuitatem nullo me tecum officio fungi posse intelligerem. fauit tamen Deus meis votis. nam cum haud ita pridem commentarium in Isaiam absoluissem, sanctissimoque Domino nostro Clementi VIII. (ut par esse videbatur) dicassem, cumque commentariolum, de Triplici Conuiuio, quod appendicis loco adderem, inchoassem iamque summi Dei ope ad exitum produxissem, arripui per optatam occasionem, idque sub tuo nomine in publicum exire volui, ut ex tenui quidem argumento omnes intelligant, me tui memoriam summa cum beneuolentia atque obseruantia colere. Certoque scio te Christum Saluatorem nostrum imitaturum; qui haud quaquam neglexit, sed potius magnopere commendauit viduam illam, quae misit duo minuta aera non aurea vel argentea in Gazophylacium. Lege igitur, cum quid vacui temporis ab occupationibus nactus eris, quod nos ocij vitandi causa commentamur, tibi legendum offerimus, veteremque tuum amicum ac seruum amare, ac fouere ne desistas. Vale. Perusia 1598.

Luc 21.

DE
TRIPLICI
CONVIVIO
 OPVSCVLVM
 I N T E N T I O
 A V T H O R I S.

QUONIAM sanctissimus hic noster propheta in capite quinto & vigesimo quinto, et alibi saepe loquitur de conuiuio, idcirco pro uberiore huius rei notitia paulo fusius, quam ferat praesens tractatio, de eo sermonem habere constitui. Neque existimo, de re me satis leui, aut abiecta, nullius esse pensi, aut existimationis tractaturum. quando de ea tam sacri, quam prophani, veteres, et moderni locuti sunt doctores. Scimus enim (ut refert Marcellus Platonem Xenophontem) varronem, lulianum quoque et Apuleium, et plerosque alios permultos illius meminisse, eaque frequentasse.

Primum capitulum primi tractatus.

Cumque de conuiuio sumus locuturi, ne quis nos tanquam in foribus delinquentes valeat arguere, praenotanda sunt pauca quaedam, quamuis satis nota de hac dictione, conuiuium, videlicet. Quid sit, et unde dicatur. Deinde videbimus quotuplex sit, et in sua membra diuidemus. Conuiuium igitur, quae graece vocatur symposion, dicitur a conuiuio, vel a communi plurium victu, aut vita, et quemadmodum ex probatis auctoribus elicitur, conuiuium dicitur a conuiuere, vel conuiuare. De prioribus huius nominis derivatione habet exemplum praeter alios ex Quintiliano, qui libro primo cap. 12. vult hoc nomen loquendi, lauamur, et tondemur, et conuiuimus ex consuetudine. de secundo

Vnde dicitur conuiuium.

Aa Cicero

Cicero in verrem lib. 5. quotidie solitum esse non solum in publico, sed etiam de publico conuiuare, id quod faciunt pleriq. ex nostris, vnde deducitur hoc nomen conuiuator, qui dicitur de eo, qui parat, et instruit conuiuium, et conuiuæ appellatur qui fuerint inuitati. quamobrem Cicero in lib. de senectute describens conuiuium dicit, nil aliud esse nisi accubatione epularem amicorū et hoc ideo, quia vitæ coniunctionem habent. et M. Cato dicebat esse parentem præcipuam, et primariam procreatricem amicorum, cui aliqua ex parte astipulatur sententia Dauidis Psal. 133. dicentis. Ecce quam bonum, et quam iocundum habitare fratres in vnū. Quod sicubi est magna et ingens iucunditas, et hilaritas, est in conuiuio recte, nec citrà modum instructo et preparato, vt de monstrat Cælius lib. 16. cap. penultimo vt fortè alibi ostendemus. Cicero quoque damnat qui conuiuium vocant symposion, id est comportationem, ac si tota ratio victus consistat in potu, quia vt ipse inquit, miimum, quod in hoc genere consideratur, est comportatio, quandoquidem, conuiuia potius propter sermoneis delectationem, quam propter poculum, et escam fieri debeat. ut quemadmodum in eo cōi vescimur corporis alimento, ita eodē mētis, nūq. bone, & cōi volūtate ruamur vt sit in nobis aīa vna & cor vnū ī Deo, & li. 9. Epist. fam. ad Papirium petum vbi pulchra admodum refert de vtilitate conuiuii, sic etiā Marcellus inquit finē conuiuii non comportationem, sed dulcis vitæ communionem fore, et Cælius. d. communio vitæ rectius honestiusque statuitur conuiuii finis, quam poculorum licentior inuitatio. Ex his apparet cur fuerit institutum, vel introductum conuiuium, ad societatem, inquam, & communicationem inter homines inuendam, quando ad hoc bonum seu beneficium consequendum non est satis alterutrum communicare in sensu, vel intellectu, sed oportet etiam cōmunicare in bonis corporis, cum homo non solum sensu, & intellectu, verum etiam corporeis membris, & qualitibus constet, quare hæc omnia necesse est quandoq. resciantur,

A ac corroborentur. Conuiuium itaque humores instaurat, spiritum recreat, oblectat sensum, & excitat intellectum, quare sic desinitur à Marfilio. Conuiuium est laborum requies, remissio curarum, ingenij pabulum, amoris, & obseruantie argumentum. Esca beneuolentia, amicitia, condimentum, fomentum gratia, & vitæ solarium. Et Cicero loco iam adducto, nihil inquit, est apud vitæ, nihil ad beatæ viuendæ accommodatius, quam cum viris bonis iuuantis, a mantibus tui viuas, neque id ad voluptatem refero; sed ad communiter vitæ, atque victus remissionemq. animorū, quæ maxime efficitur sermone familiari, qui est ī cōuiujs dulcissimus.

B His breuiter adductis de significato, & ratione huius nominis, consequenter videndum est. quomplex sit conuiuium. Vtrum vnus generis, siue rationis tantum, vel plurium. Dicendum igitur, vti iam à principio indicauimus, & declarare constituimus. quoddam quidem dicitur prophanum, quoddam verò ex opposito dicitur sacrum, & religiosum, reliquum verò, vti nostra refert, dicitur conuiuium diuinū. At in primis notandū, ne quis fortè fallatur, conuiuium nullū ex se, & propria ratione sui posse nuncupari prophanum, sed ex parte modi aut finis & circumstantia potest aliquod appellari prophanum, de qua scilicet vel ratione rei, quæ, vel de qua, vel ob quam, seu propter quam instruitur cōuiuium, vel ratione temporis, aut loci, quo paratur, aut ratione personarum, quæ conuitant, aut conuitantur, quæ omnia sigillatim sumus declaraturi. Non enim quod ad inuendam societatem, amicitia, & concordiam à natura institutum est, ex se, prophanum, impium, & iniquum haberi & existimari potest; cum enim homo sit animal politicum, & sociale, cōuenit aliquando vt plures simul sint, vna cohabitent, & recreentur; ex causis tamen externis & longe remotis potest se cus accidere, ut dictum est.

C Deinde notandum; ne laboremus in æquiuoco, prophanum dici aliquid bifariam, vel priuatiue, vel negatiue; Nam cum prophanum dicatur quod procul à templo id est a templo. fanum enim templum

plum appellatur, & quod est procul a templo, videtur esse procul a re Sacra; quare quæ sunt prophana dicuntur esse semota, & abiuncta à rebus sacris. Hoc autem dupliciter contingit quia scilicet aliqua ideo dicuntur prophana, quia sunt e diametro cōtraria rebus sacris, & hæc dicuntur prophana simpliciter, & absolute, & verè prophana, seu priuatiue scilicet, aliqua verò dicuntur prophana, quia non sunt sacra, non ideo tamen sunt cōtraria rebus sacris. Dicuntur enim prophana, id est non sacra negatiue tantum, quia scilicet non sunt res sacræ, non autem ideo quia sint contraria rebus sacris. Dicitur ergo aliquid prophanum negatiue tantum, quia scilicet non est quid sacrum & dē tale est priuatiue seu cōtrarie quia est quid impurum, & contaminatū. sic D. Tho. 2. 2. q. 10. art. 1. distinguens de infidelitate. sic etiam D. Bonauentura. 2. sent. dist. 5. q. 1. art. 1. ad 2. distinguit de ingratitude quod aliqua dicitur negatiue, quando .s. quis omittit facere quod debet, aliqua priuatiue, quando facit quis quod non debet, sic aliquid dē prophanū priuatiue, quoddam verò negatiue & in eadem dist. art. 3. q. 1. distinguit de iniustitia, quod dicitur dupliciter v3. negatiue, & priuatiue, quo modo, & qua significatione accepit hoc nomen Plinius lib. 15. naturalis historia, cum inquit. In profanis ritibus pollui laurum, & oleam fas non est, ita vt ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria, aræuē debeant. & de profano hac ratione sumpto loquebatur Christus cum dixit Petro. quod Deus sanctificauit, tu ne commune dixeris? sunt ergo aliqua profana, quæ sunt omnino contraria rebus sacris, & apud oēs gentes, & nationes, quæ ratione utuntur exploduntur, & reijciuntur. Quædam uerò dicuntur profana respectu vnus cultus, aut nationis, non autem apud quascunque. u. g. Aegyptij ut habetur Gen. 43. existimabant illicitum, & profanū manducare cum hæbreis, contra uerò hæbrei habebant tanquam profanum manducare cum Aegyptijs: similiter Iudæi, ut dicitur Ioan. 4. uelut profanum habebant inire consortium cum Samaritanis. non enim (inquit rex.) conuuntur

A iudæi Samaritanis & D. Petrus. Abominatum est uiro iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenam; et non erat ideo prohibitum inire conuiuium seu consortium cum alijs: et ludicum 19. Quidam leuitæ renouit declinare ad urbem iebuseorum. d. Non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ non est de filijs Israel. Caterum vt de nobis ipsi exempla proferamus, prohibitum est uiris religiosi loqui seorsum cum mulieribus; laycis uero & secularibus non ita. Vnde D. Augustinus euitabat consuetudinem, & familiaritatem sororis, & propinquarum non solum propter eas, sed propter alias, quæ comitabantur illas. D. quoque Hyero. apertè hoc prohibet uiris religiosi, vt est videre epistola ad Rusticum monachum: cuiusmodi ergo colloquia existimantur profana non simpliciter, sed apud quosdam, & respectu quorundam, non autem simpliciter & apud omnes; cum mulieribus uero impudicis non licet vlli uiro bono habere cōsortium, & nota quod ait August. serm. de tempore ser. 250. quod ab omnibus Christianis præcipue tamen clericis & monachis indigna & inhonesta familiaritas fugienda est: quia sine vlla dubitatione qui familiaritatē non vult vitare suspecta, cito dilabitur ī ruinā, cap. 1. & 3. pot. et contingere aliquod fieri cōuiuui aliqua ex parte sanctum, pium, & impolutum, & respectu huius, vel illius pollui deturpari, & impium, aut profanū efficit, vt suo loco demonstrabimus. Postremo notandum, conuiuium quocunque modo acceptum siue profanum, siue sacrum dici etiam bifariam, videlicet proprie & transfurmpitiue, siue metaphoricè; neque id præter rem; quoniam quemadmodum cibus, & potus, & reliqua huiusmodi bifariam sumuntur, id est corporaliter, & spiritualiter, & sicut homo constat ex anima, & corpore, ita etiam conuiuia. dupliciter sumuntur. Non enim in solo pane uiuit homo, sed de omni verbo quod procedit de ore Dei. Et apud Ioannem dicebat Christus. Meus cibus est, vt faciam uoluntatem patris mei, qui in cælis est. De utroq. igitur genere conuiuui, proprio uidelicet, & metaphoricè, Deo opitulante uerba faciemus.

Psal. 133

18. 19.

D. Aug.

D. Hyer.

Ab. 10.

Gen. 43.

Ioan. 4.

Conuiuium siue prophanum, dicitur dupliciter.

Matth. 4.

Ioan. 4.

Caput Secundum.

Incohautes ergo a conuiuio prophano proprie sumpto, ab eo. s. quod co- ficitur ex epulis carnalibus, & materiali- bus, dicimus conuiuium illud simplici- ter, & omnino prophanum, ac detestan- dum, & longe procul ab omni re sacra- profus alienum, cum in eo mors inten- tatur, & inficitur aliquid, vel in eum sine paratur, & instruitur ut quis felle, vene- no, aut acconuo perimatur, quemadmo- dum plerumq. suu uenit ob insignem, & detestabilem hominis perfidiam. Scri- bit enim Plinius li. 25. cap. 3. Lucullum Imperatorem clarissimum amatario- proculo perisse. Refert idem lib. 3. c. 12. quodam conuiuio 130. Conuiuas ueneno in erigisse. Et Cornuuius tacitus lib. 12. refert in quodam conuiuio domesti- co, Claudium Imperatorem ab Agrip- pina uxore fuisse ueneno peremptum: legitur apud senecam controuersia. 25. de Mallo Pratore, qui in conuiuio ho- minem quendam quamuis Reum, & no- xiu ferri iussit. Legitur etiã apud Titu- Lium lib. 39. de L. Quintio Flaminto, quod in gratiam cuiusdam scorti, cuius amore deperibat in conuiuio accer- sui, quendam capitis damaatum in eo- dem conuiuio securi percussit, quod- quidem facinus sauum, & atrox vehe- menter Linius detestatur, quod .i. inter epulas, & pocula hominem mactaret, & foedaret. Cicero etiã refert se quendam Nobilem Romanum e senatu erecisse, quod exoratus a quodam scorto non e- rubuerit quendam in conuiuio ferri- præcepisse. Valerius quoq. Max. lib. 1. cap. 8. narrat de quodam Simone qui fuit mirabiliter erectus ab interitu cum Scopa, apud quem conuiuatam uenerat, epulante, triclinium ipsum collap- sum conuiuiantem, & omnes conuiuas vno temporis momento oppressit Hęc pacua desumpsimus ab ethnicis scripto- ribus. Sed afferamus exempla, si que sunt ex sacris Authoribus. Primu qui- dem legitur de Absalon 2. Reg. 12. qui ut occideret Amon fratrem suum, parauit illi Conuiuium, quasi conuiuium Regis, & cum iam esset, temulentus,

Pli. lib. 25. c. 3. l. 35. c. 12. Corn Tacit- sur lib. 12. S. m. l. a. Linius l. 36.

Valerius max. o. 1. c. 8.

3 reg. 12

A præcepit eum necari. Sic etiam legimus de lauto illo & sollempni conuiuio, quod fecit Piholomeus filius Abobi Si- moni, & filij eius, quos cum fuissent in ebriati, iussit interfici, & quosdam pueros eius Macha. 16. Conuiuium et- iam factum ab Herode Antipa in die Natalis ius, fuit ualde prophanum, & execrandum, ubi ad petitionem puel- læ saltantis precepit afferri caput Ioan- nis in disco; ubi diuus Ambrosius, hoc crudelitati ferculum debebatur, quo- insauata epulis feritas uesceretur. D. Augustinus, inter delicias, inquit, & lasciuas conuiuantium temere iuratur, & impiè quod iuratur impletur. Dat etiam diuus Ambrosius, exemplū de Holopherne, qui per epulas & conui- uia putauit se sanctam Iudith posse de- cipere, at fuit ipse post canã deceptus, & capite abtruncatus. Hoc idem con- tingit frequenter apud varia loca, & va- rios hominum cetus dum plerique præ- postero amore attracti, & ille est sedu- cunt multas mulierculas, atque ad sua praua desideria per epulas, & con- uuiua traducere nituntur, legitur etiam Iudic. 16. quod epulantibus Philistis- imò cunctis Principibus Philistinorum & homo satis oppleta uiris, & mulieribus, & detecto solario circiter tribus millibus utriusque sexus spectantibus, ludentem Sansonem ad eius preces, & diuini nominis inuocationem appre- hensis duabus columnis, quibus inebatur domus, & fortiter excussis, cecidit do- mus super omnes Principes, & reliquã multitudinem, quæ ibi erat statim in- terfecit. Non secus legitur in sacris li- teris de Pharaone Rege Aegypti, qui cum faceret grande conuiuium tertio die Natalitio pueris suis, iussit pisto- rum principem iam in carcerem coniec- tum suspendi in patibulo. Hoc idem legitur fecisse Rex Assuerus, qui cum uenerit ad conuiuium. quod fecit Re- gina hester, præcepit in patibulo quod parauerat Aman Mardocheo, suspen- di ipsum Aman, ob id illud unum reor maxime cuique conseruandū quod mo- net Salomon, dum inquit, prou 23. qñ federis, quo comedas cum Principe, diligenter attende, que apposita sunt

1 Machab. cap. 16.

Iudic. 16.

Hester. c. 7.

Pro. 23.

antè

ante faciem tuam: sed his veterum exē- plis pretermisistis ad posteriora secula transeundum est. Nonne Iotharius Rex gallorum Iudouici tertij filius, decessit ex ueneno ab adultera vxore eidē sub- ministrato? sic etiam Ludouico Quinto eius filio obuennisse legitur. Quod si uolumus ad propinquiora secula deue- nire, nonne plus satis notum est, & ma- nifestum scelestum illud, & verè pro- phanum conuiuium, quodd fuit instru- ctum, & preparatum sub Alexandro Sexto Pont. Max. in quodam prædio propè vaticanum, ubi ipse idem Pon- tificex ueneno necatus, diem obiit vi- titum? Multa profecto ea de re pos- sent afferri exempla, seu testimonia, sed aliqua non libet, aliqua non licet, sa- tius est ea silentio pretereire. Sed præ- ter hos non est pretereudum indignum facinus, quod perpetrarunt milites, qui comprehenderunt Christum Domi- num, qui quidem eidem propè crucem deducto, & ex itinere fatigato, pro- indeq. sitiienti uinum cum felle mixtum porrexerunt; quod cum gustasset noluit libere, cui paulo post, dum in cruce penderet, & dixisset, sitio, iidem mili- tes implentes spongiam aceto, circum- ponentesq. calamo dabant ei bibere, di- centes. Sinite videamus, an ueniat E- lias ad deponendum eum. Porro quid dicemus de Iuda proditore, qui dum conuiuaret cum domino, & precepto- re suo cogitabat eum tradere Iudæis? quod sciens Iesus manifestauit prius uerbis aliquanto subobscuris cum di- xit: Amen dico uobis quia vnus uestrum me traditurus est. Postmodum uerò, aliquanto clarius cum dixit, qui intin- git mecum manum in paropside, hic me tradet, ac etiam dixit ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Pos- tremo satis clarè, & aperte hoc in signe facinus detexit, cum dixit. Cui intrin- ctum panem porrexero, hic me tradet, cūq; intinctum panem ipsi Iudæ por- rexisset post acceptam, & comestam buccellam in trouit in eum Sathanas, & continuo exiit ad perficiendum fa- cinus iam de signatum, & constitutum. Vbi nota secundum Augustinum lib. 3. de consensu euāgelistarum cap. 1. quod

Matth. 27. Mat. 15.

Matth. 26.

Luce 22. Ioan. 13.

non semel dicitur apud Ioan: Diabolum misisse in cor Iudæ, ut traderet Christū Iudæis, quoniam prius misit in cor eius cogitationes malas, id quod fuit dum in domo Simonis leprosi uidit vnguen- tum illud pretiosum effusum super ca- put ipsius Christi, quod ipse dicebat po- tuisse uendari trecentis denarijs, & dari egenis. Rursus fuit tentatus a dia- bolo, & intrauit in cor eius ut traderet eum Iudæis, cum primum comedit buc- cellam panis sibi a domino porrectam. Nec tamen Inde putes cōuiuium illud. fuisse prophanum, ut in ferius osten- demus id quod per eum non stetit, qui quamuis vnā cum cæteris discipulis cū Christo conuiuaret, & fuisset ab eo lo- tus pedes, nihil minus moliretur necem illius, & obscurare niteretur suauitatem illius cōuiuij. Præter hæc, q̄ enumerauimus conuiuiorum genera, dicuntur etiã, & annumerantur inter profana ea con- uuiua, in quibus uerba profana, scurri- lia, murmurationes, blasphemias, de- tractiones, conspirationes, & insidiæ aduersum deum, & proximum pertra- ctantur; cuius rei exemplum habemus Iudicum 9. quando habitatores sichen inter epulas, & pocula maledicebant Abimelech clamante Gaad filio obeht, qui est Abimelech, & quæ est Sichen, ut seruiamus ei, & irridebant, & spernebāt eum. Et quosdam ex ethnicis præter uerba obscena, murmurationes, & lu- dria solitos fuisse quandoq. in cō- uuijs inuicem dimicare: & o utinam hæc eadem mala, hic morbus, ij mo- res, & turpia facta non palam, ac pas- sim nostris in conuiujs; & conturbenjs efficerentur. ubi frequenter de proximo nostro conquerimur, detrahimus, obloquimur, ac maledicimus, aduer- sus & contra expressum diui Pauli præ- ceptum. d. Neq. murmuraueritis sic- cut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore: & diuis Iacobus hoc idem precipit dicens. No- lite detrahare alterutrum fratres mei, nam qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi; & iudicat legem. Ut dicit dauid Detrahentem se credò proximo suo huic per sequebar, superbo oculo, & insatiabili corde cum

Iudic. 9.

1. Cor. 10. Iac. 5. & 4.

psal. 100 hoc non edebam, si seorsum, & priu-
isa. 58. tim detrachere non licet, multo minus
 in conuiujs licitum erit: Vnde Isaias.
 si abstuleris de medio tui catenam, & de-
 fieris extendere digitum, & loqui quod
 non prodest, orietur in tenebris lux tua:
D. Aug. in possido- 210 & diuus Augustinus aduersus detracto-
 res hanc poenam indixit his duobus ver-
 sibus. Quisquis amat dictis absentiu
 rodere vitam Hanc mensam indignam
 nouerit esse sibi, non enim vult iuuam
 in conuiuio detractores ad mitti: im-
 mo cum optime perspiceret ex litibus,
 & contentionibus vniuersa hec mala
 prouenire, scriptum reliquit. lites au-
 rem aut nullas habeatis, aut qua celerr-
 me finiatis, ne ira crescat in odium, &
 irabem faciat de festuca, & animam fa-
 ciat homicidam. & diuus Paulus. sol,
Cug. lib. 2. sui reg. 37. inquit, non occidat super iracundiam
 vestram. & diuus Gregorius sic ait. Illa
 conuiuia recte commendantur, & lau-
 dantur, cum in eis nulla absentium vita
 mordetur, nullus ex irrisione reprehen-
 ditur, nec inanes secularium negotio-
 rum fabularum recitantur & si quandoque
 libeat per iocum aliquid in mensa fabu-
 lari, ita tamen fiat, vt sint sine dente sa-
 les; & referunt quidam Persas hunc ritum
 habuisse, quod se inuicem iucunde
 interrogantes, nec non scdmata non ne-
 gligentes, voluptatem, gratiamq. vel
 ijs comparabant, in quos stringi morsus
 videbatur. Cic. etiam ad Papirium scri-
 bens lib. 9. Epist. d. de se ipso Non mul-
 ti cibi hospitem accipies. sed multi ioc-
 ti. Item illa conuiuia iure merito profana
 sunt existimanda, quae cum hominibus
 lasciuia, impuris, & fornicarijs parantur,
 quae prohibet Apostolus, dicens. Ne
 commisceamini fornicarijs, non utique
 fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut
 rapacibus, aut idolis seruientibus, alio-
 quin debueratis de hoc mundo exisse,
 quibus delictorum generibus continen-
 tur quaecumque nos, vel in Deum, vel in
 proximum, & quae in nos ipsos, & ani-
 ma propria committimus: Sed hec docu-
 menta potius ad conuiuia sequens qua
 ad hoc referri debuerant. Et inter
 haec conuiuia, quae praecipit Aposto-
 lus tamquam profana eminus euitan-
 da, & praecipue referuntur, quae sunt co-

A uiuia gulosorum, luxuriosorum, & per-
 ditorum hominum, de quorum conuiuio
 loquitur diuus Ambr. ad Ireneum,
 & alibi saepe, vbi dicit. Conuiuia Gen-
 tiles adornant, festa annunciant. dulci-
 bus capiuntur epulis, & saltantium cho-
 ris plus debito occupantur. & de con-
 uiuio proditorum dicit idem Ambr. quod
 plerique dolo vocantur ad conuiuium,
 vt perimantur. vt supra diximus, horum
 etiam gulosorum, & apulonum longe
 manifestius describit morem Isaias, di-
 cens, horum studium, & conatus in eo
 consistere, videlicet, occidere vitulos,
 iugulare arietes, comedere carnes, bibe-
 re vinum, & dicere comedamus, & bi-
 bimus, cras enim moriemur. Sed idem
 comminatur huic hominum generi di-
 cens. Vx qui confurgitis mane ad e-
 brietatem sectandam, & potandum vs-
 que ad vesperam, ita vt vino astuetis:
 cythara inquit, & lyra, tympanum, &
 tibia, & vinum in conuiujs vestris. *Isa. 5.*
C tus Gregorius sic ait. Nonnulla sunt
 vitia, quae a conuiujs aut separari vix
 possunt, aut certe nequaquam, penen-
 semper epulas comitatur voluptas, &
 loquacitas, adeo quod ductu est in pro-
 uerbum, Mensam tormentum extor-
 quendae veritatis: & quidam recte di-
 cebat. Linguam semper certe, sed in
 conuiuio praecipue retinendam, & re-
 primendam esse, ob id legimus, quod
 Job expletis conuiujs, quae faciebant fi-
 lijeus per domos, & familias, veritus ne
 quicquam in illis deliquissent, mittebat
 ad eos, & sanctificabat illos, & diluculo
 offerebat holocausta pro illis. Sed in-
 ter haec lasciuia, & profana conuiuia ma-
 xime sunt euitanda, quae a contubernali-
 bus solent exhiberi, vt nemine hic pu-
 deat aliquid inhoneste dicere, aut face-
 re, quia quicque praesumit suum esse co-
 niuium, vt dicit B. Ambr. super episto-
 lam ad Rom. cap. 13. Deniq. conuiuia
 omnia, quae cum facinorosis, & scelestis
 hominibus peraguntur, iure optimo
 veniunt damnanda, & maxime sunt ab-
 horrenda. Quare scribae, & Pharisei ve-
 lut ignorantibus causam reum murmurabant
 aduersus Christum Dominum, quod cum
 publicanis, & peccatoribus manduca-
 bat, & bibeat. *Matth. 9. & Luc. 5.*
 Chri-

Marc. 2. & Luc. 19. Christus introisset in domum Zachei, &
Luc. 15. in prin. cap. murmurabant omnes, quod ad homi-
 nem peccatorem diuertisset. Similiter
 cum introisset in domum cuiusdam prin-
 cipis phariseorum Sabbatho manducare
 panem obseruabant eum. Sed quamo-
 brem id Christus egerit, infra dicemus.
Luc. 14. Verè igitur & oportuè aduersus hu-
 iusmodi conuiuia, quae simpliciter, &
 absolute profana poterunt nuncupari
psal. 68. imprecatur Dauid. d. fiat mensa eorum
 coram ipsis in laqueum in retributione,
 & in scandalum.

Caput Tertium.

Post haec sunt alia conuiuia, quae &
 ipsa iure optimo profana existunt,
 sed non apud omnes, & vbiq. loco-
 rum, verbi gratia, conuiuare in loco sa-
 cro, vel tempore sacro, aut sacris vsi-
 bus dedicato, vt siquis in Ecclesia aut
 oratorio, & vbi diuina officia celebra-
 tur vellet instruere, & parare conuiu-
 uium, is profecto profanus haberetur,
 & sacrilegus, & conuiuium illud
 diceretur profanum, quia quod est
 sacris vsibus dicatum, in communem
 vsum traducitur. D. Paulus reprehendit
 eos, qui in Ecclesia praesumebant man-
 ducare, dum inquit. Nonne habetis do-
 mos ad manducandum & bibendum?
1. Cor. 10. aut Ecclesiam Dei contempnit, & con-
 funditis eos, qui non habent: & hoc qui-
 dem est profanum nobis, qui Ecclesiam
 veluti rem sacram colimus, ac venera-
 mur, at infidelibus, & haereticis haud-
 quaquam profanum haberetur.
 Sed fortassis etiam & ipsi tan-
 quam illicitum, et profanum habe-
 rent, si quis in eorum templis aut
 synagogis id ipsum facere praesump-
 sisset. Neque etiam nos Christi fi-
 deles tanquam profani haberemur si in
 quodam rerum discrimine, aut necessi-
 tatis articulo in Ecclesia & loco sacris
 vsibus dedicato sumeremus cibum, aut
 conuiuium instrueremus. Item siquis
 nostrum diebus ieiuniorum, et praeter-

A tim sacris quadragesimalis ieiunij heb-
 domadibus nulla, aut modica exi-
 stente necessitate vellet habere conuiuium,
 aut epulas, et ebrietatibus operam dare:
 non ita videtur alijs diebus, neque al-
 ijs diuersi cultus, & religionis homi-
 nibus.
 Dicitur etiam conuiuium profanum,
 & fidelibus maxime damnandum, quod
 cum hominibus alterius religionis, &
 sectae, & a christiana fide, & religione
 abhorrentibus, vel dissentientibus, qua-
 les sunt Iudaei, infideles, haeretici pari-
 ter, & scismatici. & quicunq. per latam
 sententiam sunt ab Ecclesia precisi;
 sunt euitandi. xi. q. 3. cap. sicut Aposto-
 li, quemadmodum etiam monet Ioan-
 nes epistola 2. dicens. *Ioan. 2.*
 Siquis venit ad vos, & hanc doctri-
 nam non affert, nolite recipere eum
 in domum, nec aue ei dixeritis, qui
 enim dicit illi aue communicat ope-
 ribus eius malignis. Vnde Beatus Anto-
 nius magnopere commendatur, quod
 ab hereticorum, & scismaticorum ho-
 minum, & maxime Arrianorum cogres-
 su, & colloquio sic abhorrebat, vt ne ad
 eos quidem cuiquam accedendum esse
 diceret.
 Sed neque ea duntaxat profana dicen-
 da sunt conuiuia, dum quis cum huius-
 modi profano hominum genere conuiuat
 Verum vt quicunq. vitur cibis eorum
 profanis, hoc est idolis immolatis, sicut
 etiam idem Apostolus asserit, dicens.
 Non potestis calicem domini bibere, &
 calicem demoniorum. Non potestis
 mensam domini participes esse, & mensam
 demoniorum, & in cap. 8. dicit idem A-
 postolus: quidam cum conscientia huc
 vsque nunc idoli, quasi idolotitum ma-
 ducant, & conscientia ipsorum, cum sit
 infirma pollutur, & paulò post hoc idem
 repetit, & D. Ioannes reprehendit eos,
 qui seducunt seruos Dei, & docent forni-
 cari, & manducare de Idolotitis. Vnde
 non parum commendantur quatuor illi
 adolefcentes, qui nolebant vesci cibo re-
 gio, Thobias quoq. vt laegitur Tho. i. cu
 esset in captiuitate in ciuitate Niniae, &
 omnes ederent ex cibis gentilium, ipse
 custodiuit animam, & numquam cota-
 mina-

1. Mach.
cap. 2.

Cur habres
prohibita
fuit cedere
carnem suil-
lam vi. La.
Firmianū
l. 4. c. 27.
Dan. 6.
Isa. 65.

minatus est in escis eorum. & Machabæi, qui elegerunt magis mori, quam cibis immundis conquinari. Quicumque etiam vasis, & alijs rebus sacro ministerio dicatis, & in eius usum expositis vereretur, & profanus esse diceretur, & conuiuium illud multis nominibus profanum esset habendum. Vt conuiuium illud grande, quod fecit Balthasar rex optimatibus suis, cui rex & optimates sui, vxoresque eius, & concubinae utebantur vasis aureis, & argenteis, quæ asportauit Rex Nabuchodonosor de templo, quod erat in Hierusalem: & Deus per Isaiam reprehendit populum suum, qui comedebat carnem suillam, & ius profanum in vasis eorum habebant, quæ quidem propterea quod in eis faciebant oblationes altari, inter sacra, vel sacris vsibus dedicata haberi debebant. Non ab re prohibet Deus carnem suillam ipsis Iudæis, ne videlicet vitam porcorum imitarentur quippe qui ad solam mortem nutriuntur, ne ventri, ac voluptatibus seruirent, ad faciendam iustitiam inutiles essent, ac muti efficerentur. Item, ne se foedis libidinibus immergerent sicut sus, qui se inurgitat cæno, vel ne terrenis seruiant simulachris, & se leuo inquinent. Eodem ferè crimine delinquimus & nos, dum inimus conuiuia diebus, quibus abstinentie præcipimur, vel utimur cibis ex lege, vel ab ecclesia quouis iurè prohibitis; de qua re in ferius fortassis aliquod dicemus; sed Reuera nullo genere ciborum vti prohibemur cõsiderata natura & qualitate ciborum, quia omnia munda mundis: sed aliqui sunt reiiciendi, quia prohibiti à Deo, vel ab ecclesia, vel à communi hominum consuetudine, vel propter scandalum proximi, vel propter nimiam ingluuiem, vt filij Israel: vel propter vitium Gulæ, vt Esau.

Verum, vt diximus, eiusmodi conuiuia non sunt veluti priora absolute profana, sed quadam tenus; quæ enim nos christicolæ profana existimamus, & quandoque interdiciamus, plerisque alijs nationibus licita existunt, & concedentia. Diximus enim paulo ante,

A quod Aegyptij renuebant cum Hebræis manducare, quia illicitum, & profanum existimabant manducare cum illis.

At nequis obea, quæ diximus arbitretur, & autemet homines illos vtriusque sexus, & plerosque viros regulares diuersorū ordinum vitæ sanctitate, & doctrina insignes profanitatis notam incurrisse, qui ad Indos, & postremò ad regionem illam amplissimam numero-

B merosissimam & opulentissimam quæ regio vocatur China, vel supra superioribus annis profecti, cum hominibus illis conuiuarint, & de cibis eorum Idolis immolatis manducauerint, quia necessitas eos compellebat, & tuebatur, & vt inquit Apostolus oportet quandoque necessitati subditos esse. Vnde & dauid necessitate cõpulsus non dubitauit edere panes propositionis, quos nõ

C sed neque existimandum est profanos fuisse, qui vna cum Christo comedierunt in domo Pharisei, quia nondum facta erat discretio, & segregatio Iudæorum ab ijs, qui in Christo credebant. Neque putandum est conuiuium illud inter profana reponendum, quod qui inuitauerat illum videns obsequiũ, quod faciebat illa mulier eidem Christo, quæ erat in ciuitate peccatrix dixit intra se. Hic si esset propheta sciret vitique, quæ & qualis est mulier, quæ tangiteum, quia peccatrix est. Multò minus est vlla ratione de profanitate notandum, vbi discipuli indignati murmurarunt aduersus eandem dicentes.

Ut quid perditio ista? poterat enim vniuentum istud venandari multo, & dari pauperibus. Sic etiam illud, in quo diabolus iam miserat in cor Iudæ, vt traderet Christum Iudæis, vbi & ipse mendax, & temerarius aliquando delectus ab eo, impudentissime respondit. Nunquid ego sum domine. Sed hoc negare non poterat, uenerat enim inquit Augustinus ad conuiuium explorator pastoris, insidiator saluatoris, venditor sui redemptoris; iam talis venerat, & videbatur et tollerabatur. Et se ignorari arbitrabatur.

E quon-

Rom. 13.

1 Reg. 28.

Tertul. de
corona mi-
litis.

quoniam in dixerimus profana esse ea conuiuia, in quibus munitur, detractiones, & insidia perpetrantur; id tamen non est simpliciter. & vnde quaque verum: dum enim vel Dominus conuiuii eo fine, vt aduersus quenquam quicquam molitur parat conuiuium, vel dũ maior, & potior conuiuium pars fit horum scelerum author, & particeps, & in eum finem illò conuenerit, dubio procul eiusmodi conuiuium est reprobandum, & igni, & aquæ interdicendum: At si secus, nequaquam demptis pariter alijs generibus conuiuiorum, quæ iam reprobata esse diximus. id autem ratione firmatur. quoniam vt dixit Arist. Denominatio fit a superabundanti, & ab eo, quod excedit. Cicero quoque ex maiore parte (inquit) plerasque nominari. Quare tamen si Phariseus, Iudas, & quidam alij murmurassent aduersus Iesum, quia tamẽ non omnes ad vnum, neque ob eandem causam indignati fuere, conuiuium illud non est simpliciter, & absolute culpandum, culpa enim vnius non poterat inficere, aut maculare tam sanctum, tam celebre, & diuinum conuiuium, & de cõuiuijs simpliciter, & omni ex parte profanis dictum sit in tantum, quorum .n. exempla adduximus, vt scilicet profana dicantur, quæ in loco sacro, vel tempore sacro habentur omnibus ferè possunt aptari, licet loca, & tempora sacra non sint eadem apud omnes, vt diximus. Nec solum eadem loca, & tempora sacra, vel quæ extimantur sacra, eadem sunt apud omnes, sed neque etiam ab omnibus eadem habetur reuerentia locis sacris, & temporibus sacris, quoniã legitur apud Priscos Authores, Ethnicos conuenisse in locis sacris aliquando conuiuari; sicut etiam asserit Tertulianus lib. de cor. militis, vbi reprehendit Christianum quendam, quem verebatur excubaturum, & cenaturum in templis: id quod Apostolo non placet. Et quandoque etiam Christiani inter initia nascentis Ecclesiæ consueverunt in Ecclesijs capere cibum, ab Ethnicis hoc more recepto. Vnde scribitur de Pontio Paulino in libello de Gazzophilatio, quod mensam in Ecclesia poni solitam

A pro pauperibus cibo reficiendis decebat, adhorrens ditiores, vt pauperibus de suo libenter impartirerit. Idem Pontius Paulinus asserit populum qui ad Naralem D. Felicis Nolam confluxerat, epulari solitum in Aede Sacra. Proinde parietes templi picturis, & imaginibus ex veteri instrumento desumptis, ornados ipse curauit, vt accubentes in communi mensa, spectandis illis occupati, temperantius conuiuium exciperent. Vnde probatur morem fuisse apud antiquos in dedicationibus templorum, & natalibus diuorum comedere in ecclesijs. Nec fuit omnino indecens, & absurdum, quia oportebat eo tempore multa Christianis indulgere, qui plerumque iam senes effecti de paganismo ad nostram religionem conuersi, difficile ad modum ea relinquebant, quibus per omnem vitam fuerant assueti. At secus est hodie, nisi, vt supra dicebamus, alicuius necessitatis articulus cohibeat, & quæ ad modum olim in die Natalis indulgebant genio, post modum Christiani præfules rectè, & piè ordinarunt eas res in eleemosynas pauperum conferri, cum ipsi Ethnici ad nostram religionem transissent. Hæc quidem de conuiuijs simpliciter, & per omnem modum profanis iam dicta sufficiant. Sequitur nunc nonnulla de conuiuijs etiam profanis non ita propriè sumptis in medium afferamus.

Cap. Quattum.

Diximus à principio aliqua fore cõuiuia non vsquequaque profana; neque penitus improbanda, quæ scilicet non sunt absolute contraria conuiuijs sacris, honestis, atque religiosis, sed neque etiam sunt sacra, & cuiquam religioni addicta, sed sunt indifferentia, hoc est, neque bona, neque mala: Mala quidem non sunt, quia non manifestam præferunt impietatem; sed neque etiam bona, vt inter sacra, & religiosa debeant annumerari. Ethæ conuiuia scæcepta visum est nobis appellare profana negatiue, ita scilicet negatiue, quia sunt non sacra. Hæc locutio negat tantum sacrarium, vel sacrationem quandam, sed non ponit, neque notat ali-

quid

quid contrarium. Sunt quidem non sacra, quia non sunt velut ea, de quibus posteriori loco dicemus: neque etiam sunt prophana, hoc est impia, impudica, & abhominabilia, uti priora. Hanc distinctionem non ex proprio cerebro desumpsimus, sed ex doctrina Alexandri de Ales 3. p. q. 66. mem. 2. prope finem ubi habet. Quod non amare potest intelligi bifariam, vel odio habere quod non est diligere potest, siue privatiue, quia videlicet includit oppositum eius, quod est diligere: ita scilicet dicitur quis non diligere Petrum, quia odio habet, & detestatur eum; aut dicitur quis non amare Petrum negatiue, quia scilicet negat ab eo amorem erga Petrum; non sic tamen ut odio habeat, & ipsum detestetur. Sic profecto experimento comprobatur quod ego non diligo quempiam, non afficior dilectione erga illum, non ideo tamen odio habeo. Sic dicit Alexander de Ales de affectibus humanis erga Deum, & huc simile dicit Bonaventura ut supra diximus 2. dist. 5. quaest. 1. art. 1. & art. 3. quaest. 1. ubi distinguit iniustum dupliciter negatiue, & privatiue, quidam enim sunt non diligentes Deum, quem tamen minimè oderunt, non blasphemant, neque maledicunt. Quidam verò non modo non diligunt Deum, sed maximo odio prosequuntur, detestantur, & maledicunt, ut Diabolus, & omnes damnati, & plerique etiam viatores impij, & scelerati, ut dixit Sapiens, impius cum in profundum venerit contemnit. Sic ergo dicuntur aliqua conuiuia profana, id est non sacra positiue, siue privatiue, quia scilicet continent in se, & includunt suum contrarium ut scelus, & impietatem; aliqua verò sunt profana, id est non sacra negatiue solum, quia scilicet non sunt sacra, non ideo tamen sunt impia, & scelerata, quæ fortassis poterunt dici bona moraliter, quæ fieri solent sapissime inter amicos, domesticos, & familiares, sed præcipue inter consanguineos, & affines, societatis, & urbanitatis causa, & quandoque ad contrahendam, & conciliandam aliorum amicitiam, seu benevolentiam, vel ob aliam honestam, & laudabilem causam. Refert enim Cælius

A lib. 16. cap. 63. ex sententia quorundam, conuiuium esse cõdimentum amicitie, & vitæ solatia inde satis abunde progerminant. Huius generis conuiuium fuit quod fecit Rex Assuerus tertio anno Imperij sui, ut habet lib. Hest. c. 1. cunctis Principibus, & optimaibus, & pueris suis fortissimis Persarum, & Medorum, ut ostenderet diuitias gloriæ regni sui, & magnitudinem, ac potentiam exercitus sui. Id idem quoque fecit Regina Vasti cõiuuii scilicet feminarum, sic etiam David grauidinis ergo fecit conuiuium Abner, & viris qui venerant cum eo. 2. Reg. 3. d. Sic item Salomon vniuersis famulis suis, ut habet 3. Reg. 3. Hoc etiam genus conuiuij fecit Labau ipsi Iacob dum pro Rachele in vxorem obtinenda seruuic ei septem annis; tamen si fuerit ab eo deceptus. Nabal Carmelitanus fecit huius generis conuiuij ut habetur 1. Reg. 25. Sic etiam filij Iob p domos, et familias, ut supra diximus. De hoc genere cõiuuij loquebatur Val.

Val. Max.
lib. 2. cap. 1.

Max lib. 2. c. 1. dum inquit. Conuiuium sollempne maiores nostri instituerunt; idque charistia appellauerunt, cui præter cognatos, & affines nemo interponebatur, nisi forte si aliqua quarrela esset orta adhibitis fautoribus tolleretur, id quod crebro apud nos quoque fieri conspiciamus. Denique singulis quibusque diebus eiusmodi conuiuia Politica a quouis statu, & conditione hominum fieri solent, modo habeant vnde possint. Ut autem de huiusmodi cõiuuijs abunde quippiam pertractemus tria sunt videnda, quæ ex variis auctoribus excerpsumus, videlicet. Quid ante conuiuia veteres, & antiqui facere consueverunt. Quid dum actu conuiuarent. Quidque postquam fuerant epulati: de horum singulo sumus seorsum aliqua dicturi.

Caput Quintum.

Scribunt quidam, veteres consueuisse priusquam ad cõiuuium accederent leuiter per aliquod modicum temporis spatium deambulauisse, quo corpus aliquatulum exerceretur, scribit. n. Cicero 5. iustæ quaest. Socrate cum vsque ad

ad vesperam deambulasset quaesitumque esset ex eo quare id faceret, respondisse se id fecisse quò melius cenaret obsonare ambulando famem. Legitur etiam de Dionisio Tyranno, qui cum cenauisset, negauit se iure illo nigro quòd cene caput erat delectatum, ac is qui illa coxit, minimè mirum inquit, condimenta enim defecerunt, & explicans quæ sint, labores inquit in venatu, sudor, cursus ab Eurota fames sitis. his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur; quin potius, ut ex Aeliano lib. 2. de varia historia habetur, Lacedæmonij nolebant suos iuuenes inertia detineri: sed in opere, & laboribus exerceri, ut huiusmodi corporis exercitio, bonam valetudinem sibi ipsis pararent. Quod quidem non putamus fore damnum: quamuis non ea sit habenda corporis cura, ut insolecat tandem. Plato enim dum corporis habitudine nimium prospera vteretur, quæ veluti vitis luxurians foret refecanda, academiam in salubrem Atticæ locum delegit, qua quod redudans nimiumque præualere videbatur, loci intemperie supprimeretur, adeoque tantum corpori indulgendum esse assererat, ut Philosophiæ studio ministerium præstare possit. D. August. epist. 121. c. 3. dicit, integram corporis valetudinem non esse contemnendam, pp necessarios vsus huius vitæ. antequam mortale hoc induatur immortalitatem, &c. Si verò eiusmodi corporis exercitio pro explendo ventre in cibis, & potibus quispiam vitatur, meminere quod si esca ventri, & venter escis, Deus & hunc, & illas destruet, ut testatur Paul. 1. ad Corinth. 6.

1. Corin. 6.

Basilus.

Castigo inquit ipse corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cum alijs prædicauerim ipse reprobus efficiar. Qui, n. curiosius, intensiusque illi vacant, & animam, cuius est imperare habent contempni, nihil admodum sunt diuersi ab ijs, qui ut organa quam optima habeant, summo studio conquirunt, artem vero, cuius gratia comparantur, negligunt: & D. Basilus conformiter ipsi Paulo dicit. castigare corpus, & compe-

A scere illius impetus, ut immanem quandam belluam oportet, & eiusdem aduersus animam temerarios motus, rationis habentis temperescere, nec voluptatibus frenas remittere, &c. Obid Cretenfes filios suos ab incante ætate assiduis laboribus firmabant, ne postea senes effecti ocio torpescere honestù ducerent. Legitur de Cyro Persarum Rege, qui non prius ad prandium, aut cenam se conferebat, nisi ex multo labore, & exercitatione corporis defudasset. Strobofer. 7. Et hoc quidem ratione efficitur, labor namque teste Galeno cibum præcedere debet. Sed multo maior erat labor, & defatigatio, qua solebant Aegyptij ante prandium exerceri; quippe qui non perirebant iuuenes, priusquam 80. stadia percurrerint, cibum capere; ut refert Isid. lib. 2. c. 1. & Rauigius, & fortassis non ab re id faciebant, quoniam ut ait Gale primo, de sanitate tuenda. potestremo cap. & lib. 2. cap. 2. Exercitatio non est quis motus, sed solum qui valentior est. Longè probabilior est Persarum consuetudo, qui priusquam cibum caperent, de modestia, & de reliquis virtutibus, quæ reddunt hominem moraliter bonum discerabant. Gymnosophistæ paratis, instructisq; conuiujs, priusquam epulæ, mensis apponerentur, iuebant adolescentes coram senioribus referre siquid didicerint, si quid boni fuerint operati, aut lucrati, quòd si nihil boni egisse fuerint comperiti, monebant imprans. Iudem apud nostros fieri aliquando contingit; & vti nam id perpetuo fieret; quoniam educandæ iuuentuti in bonis moribus, & honestis facultatibus plurimum expedire crediderim. Denique non improbamus corporis exercitium, modo sit moderatum, atque ita ne vires animæ supponantur. Dicit enim Gal. labor, cibus, potio, venus, omnia mediocrità.

E Ceterum commune est omnibus, qui volunt inire conuiuia tauros occidere, & altitia, mensas struere, & quæcumque sunt necessaria ad honorabile, & sumptuosum conuiuium studiose, ac diligenter præparare; & priusquam recumbant, manus lauare, ea propter discipuli Christi Domini Saluatoris nostri, non

M. Ath. 15. iniuria penitus, fuere grauitor a Phari-
seis, qui hunc morem fortassis didice-
rant a Romanis, quibus erant subditi,
reprehensi, qui non lauabāt manus suas
dum panem manducarent. Sed forte
pro eorū tutela quis dixerit, perperam,
quod non lauarent manus suas fuisse
reprehensos; cum Ioan. 13. dixerit ipse
Christus de eisdem, qui lotus est non in-
diget nisi vt pedes lauet, sed est mun-
dus totus. At pro Iudæis responderi po-
terit, quod eo tempore, quo fuerunt re-
prehensi non erant Iori. Verum de hoc
aliis. Certum est quidem vsū fuisse
Priestorum ante conuiuia non solas ma-
nus, sed & pedes lauari, deinde seipfos
ungebant, aut ungebantur a seruis prae-
terquam dum erant in lectu. Dan. c. 10.
& 2i Reg. 14. de muliere Thecuita, tunc
enim non ungebantur, id quod facere
debuissent, teste D. Aug. ad spellendam
ex animo anxietatem, sed alii putant
huiusmodi vocationem solitam fieri ad
obstruenda corporis spiramenta, quae
vt plurimum accidunt, dum quis vel in
balneo, vel in gymnasio, vel alio exer-
citationis genere sudauisset. Alicubi
vsus, & consuetudo erat eiusmodi lo-
tionem fieri, non solum manuum, &
pedum: sed etiam brachia, & crura la-
uabantur, vt sordes quas opere college-
rant abstergerent, & quandoque etiam
totum corpus lauari iubebant, quemad-
modum, & nos facimus ad abstergen-
das, & extruendas ipsius maculas, & tur-
pitudines; & hic vsus lauandi corpus to-
tūm, erat ferè quotidianus: Vnde qui-
dam asserunt Commodū Imperatorem
septies, uel octies per diem se lauasse.
Quidam uerò admodum raro huiusmo-
di lauacro utebantur. Et certè uereor
ne hunc usum crebro se lauandi Iudæi
quoque acceperint, ut elicitur ex Diuo
Marc. 7. Marco cap. 7. ubi dicitur Pharisæi, & om-
nes Iudæi nisi crebro lauerint manus,
non manducant, & a foro uenientes non
comedunt, nisi baptizentur. Vnde qui-
dā Pharisæus qui inuitauerat Iesum ad
prandium, mirabatur quod uocatus an-
te prandiu non esset baptizatus. Luc. 11.
Luc. 11. ubi d. Caietanus q̄ sermo erat de lotio-
ne manuum: Non erit (inquit) baptiza-
tus, id est non lauerat manus priusquam

A recumberet. Et is ut plurimum apud
ueteres perpetuus ordo seruabatur, ut
priusquam cenarent seipfos aliquo exer-
citationis genere (ut diximus) fatiga-
rent, mox lauabantur deinde ungeban-
tur, postremo recumberant hora, quae
uidebatur eis opportuna. Nec solum
ante prandium, sed & post lauabantur
manus, ut ex Macrob. lib. 3. cap. 6. qui-
dam eliciunt, id quod frequentissimum
est etiam apud nos postquam comedi-
mus. Et in Gallia ego ipse uidi, quod
post prandium eisdem manipulis qui-
bas in mensa uti solent, pro tergendis
manibus, & ore, utuntur etiam ad eluen-
das, & estergendas manus. Aduerten-
dum est etiam postea quod locuti sumus de
usu balnearum, quaedam fuisse publica,
ubi communiter, & indistinctim laua-
bantur cuiusque conditionis homines,
quaedam priuata, pro nobilibus dunta-
taxat, qui ut plurimum a seruis lauaban-
tur, & pariter ungebantur. **C**
occasione horum uerborum subtere
iocundum quoddam, & memorabile
factum, quod referunt quidam de Adria-
no Imperatore (pareat mihi quæso be-
nignus, & patiens lector) legitur enim
quod cum praefatus Imperator uidisset
quondam militem quendam ueteranum
sibi notum dorsum, & reliquam partem
corporis atterere, percunctatus curse
marmoribus, & lapidibus distringēdum
daret, & respondisset id fieri, propterea
quod seruum non haberet, cōfestim ser-
uis eum donauit, & sumptibus. Verum
cum alta quadam die, quidam senes ad
prouocandam eius liberalitatem etiam,
& ipsi se attererent, euocari eos iussit
Imperator, cui cum dixissent se non ha-
bere seruos, respondit Imperator, &
consuluit alium ab alio debere inuicem
defricari. Ex quibus patet seruorum
munus fuisse ungere, & lauare dominos
suos, quandoque tamen prius ungeban-
tur quam lauarentur. & quandoque nulla
post exercitationes usi lauare unge-
bantur, ut colligitur ex Persio sat. 3. Haec
autem unctioes fiebant ex unguentis
preciosissimis, quorum odore magno-
pere oblectabantur: lauabantur autem
(ut referunt praefati scriptores) aqua tum
calida, tum frigida; & quidam aqua ma-
rina

rina ubi facultas aderat primitus lau-
bantur, vt ea lotionē sudorem, & sordes
detergerent (vt iam dictum est) Dein-
de aqua dulci hoc est calida, qua animi
tantisper recrearentur. Et referunt ex
Homero Odyssea 8. de Vluxe, quod ipse
huiusmodi lotionē calida utebatur, vt
animi hilaritatem reuocaret, tristitiamq̄
depelleret. Nulli igitur debet mirum
uideri, cum fuerit apud ueteres hic vsus,
ante prandium vel cena lauari, & ungi,
si & Maria Magdalena accedens, ad con-
uiuium in quo Christus Saluator, & ma-
gister ac Dominus conuiuabat, lauit
pedes suos lacrymis, & capillis suis ter-
sit. Et deinde unxit pedes eius, quia sic
fieri nouerat in conuiujs. Vnde Simon
ille qui inuitauerat Christum fuit ab eo-
dem reprehensus, quod ingressus in do-
mum suam, caput suum oleo non unxi-
set. Luc. 7. Sed mirum est quo pacto, &
qua ratione discipuli huius ueteris con-
suetudinis conscij uidentes Magdale-
nam unxisse pedes, & caput Iesu, vt ha-
beretur Ioan. 13. Indignati sunt aduersus
eam dicentes. Vt quid perditio ista, po-
terat enim unguentum istud uenundari
mulco, & dari pauperibus. Nam si is
erat mos accedentes ad conuiuium, vt
ungerentur, cur scandalizabantur? Di-
citur discipulos scandalū accepisse non
quod Maria Magdalena ungeret Iesum,
sed quia uidebatur nimis importunum,
& praeter omnem rationem tam precio-
sum unguentum effundi super caput, &
pedes Iesu Christi, qui uidebatur vsque
adeo ignobilis, & despectus, & qui tan-
quam nouissimus uirorum habebatur,
non agnoscentes adhuc perfecte eius
diuinitatem, & excellentiam, quippe qui
excelsus est super omnes gentes, & super
caelos gloria eius. Vnde non immerito
fuerunt reprehensa Christo, & Magda-
lena magnopere commendata, atque
defensa. His itaq̄. patet quis fuerit vsus
antiquorū priusquam ad conuiuia pro-
perarent. Quo loco etiam adnotare li-
bet pro amphiori huius rei nouitia, ne
quaedam huic tractationi. profus inta-
cta relinquatur, quae aliquo modo con-
gruere uidentur; fuisse scilicet aliquan-
do balnea mixta, in quibus uiri, pariter
ac mulieres lauabantur, praeter ea, qui-

A bus uiri tantum utebantur: At cum res
ista valde detestabilis, & pudenda uide-
retur, Adrianus Imperator primus om-
nium edixit, & statuit uiros (sorsum &
mulieribus lauari debere, & inq̄t. Hoc
idem fecere M. Aurelius, & Alexander
Seuerus, Romani Imperatores, qui bal-
nea mixta exhiberi prohibuerunt, quod
quidem commendat Val. Max. lib. 2.
c. 1. ubi inquit, quanta erat inter coniu-
ges uerecundia, ac inter ceteras neces-
situdines, quod aliquando nec pater cum
filio pubere, nec focer cum genero la-
uabatur, tantum erat religionis, fan-
guini, & affinitati, quantum ipsis dijs
immortalibus tributum. Hunc eun-
dem morem, seu potius legem inuola-
biliter apud nos quoque seruari manife-
stum est, ita ut qui secus facere praesum-
psisset, capitali supplicio damnaretur.
Capit Sextum
D Finde uidere, & inuestigare duci-
mus opportunum quis fuerit eorundem
vsus dum fuerint in mensa. Nam
praeter commestionem, & potationem,
quam satis affluenter, & plusquam ad sa-
tietatem facere consueuerunt, legimus
de Spartanis, qui inter conuiuia, & inter
edendum, excellentium uirorū laudes,
& res ab eis praclare gestas enarrare, &
recensere solebant. Et quandoque etiam
scelera, & errata ignauorum, & perditio-
rum hominum: sed utiq̄ praecipuum il-
lud Catonis praeteribant d. Pauca in co-
uiuio loquere. Et Val. Max. scribit ma-
iores patrum in conuiujs cōsueuisse ad ti-
bias egregia superiorum opera carmine
comprehensa canere quoad ea imitan-
da iuuentatem alacriorem redderent.
Persae uerò de rebus ferijs consultabant
Bathriani inter pocula de bellis inuicē
conferebant, & si quid inter eos conclu-
sum, ac definitum erat, fide, & fœdere
confirmabant, accessit interim concu-
binis, quae tanquam illis admodū clara,
eorum decreta rata, & firma haberent.
Ira scribit quidam Alex. ab Alexandro.
Sed quidem alij ab ijs non multū di-
uerſi, inter epulas fortassis uino mada-
tes dimicabant, qui certè a bono, & hone-
sto plurimū diuertebant, quoniam cum
liugare, altercari, & contendere, biq̄. fit
malum, inter pocula quidem uidetur es-

Psal. 112.

se pessimū: Non .n. conuenit inter epulas, & conuiuia audire lectus, & contentiones, dicebat Euripides. Marcellus autem dum agit de forma cōiuij, & quales debeant esse conuiuie inquit eos debere esse gratiosos, muscos, & litteratos, sed præcipue cauē. est ne illus admittatur cōtentiosus, & qui prope excedat, nisi forte vel primo poculo, vel vno verbulo mitigetur. Dicit etiam oportere inter epulas sermonē esse varium, iocundumq. at breuem, historiam breuissimam, longiusculā vero fabellā, obscenos autē, & spurcos sermones omnino detestatur. Romani verō vt scriptum reperi inter cenandum acroamata cuiusvis generis iubeant adhiberi, & vel symphonia personabat trycliniū, vel instrumenta, organaq. varia concinebant, aut tragediæ, comedię, & habebantur, mimi, q. aderant, aut spectacula alia iocunda inducebantur, præterea incēdebantur aromata, & odores naribus gratissimi afferebantur. Si quis plura de vsu Romanorum in conuiujs velit intelligere legat librum Philonis Iudæi de vita contemplatiua, vbi multa profectō absurda, inepta, & valde a hominanda reperiet. Multa alia fecisse legimus veteres Ethnicos, dum conuiuia haberent, quæ hoc loco recensere absurdum certē, & omnino impertinens fore arbitramur. Et ad conuiuia simpliciter, & absolute profana sunt referenda: sed hæc pauca volumus adluxisse, vt facile qsq. valeat iudicare, & ponere discrimen inter conuiuia Priscorum, & nostra; quoniā opposita iuxta se posita magis elucescunt, & vt inquit D. Hyer. sup. Matth. non nisi ex comparatione virtutum, uitium cognoscitur.

Caput Septimum.

Superest nunc videre ad completam huius rei nouitiam quid expleto, & peractō conuiuio idem veteres, & qui corū mores, uel abusus imitantes agere consueverint. Legitur .n. eosdem veteres expleto conuiuio solitos fuisse mox arripere raxillos, & aleas pro ludo, in quo totos dies, & longas noctes magnorum dedecore, & opprobrio insumebant, nec sine graui, & incredibili rei familiaris incommodo, ac detrimento;

A quemadmodum de Eliogabalo Imperatore quidam Historici scribūt: Quidam alij aliquanto meliores, vel nō ita mali, expleto conuiuio eruditas cōfabulationes solebant inire, deinde instrumenta musica quibus maiorum laudes carmine decantabāt, sed velut alij dicunt, non debent in conuiujs proponi quæstiones difficiles, & tortuose, sed ita vt ab omnibus percipiantur, & sint communes omnibus vt vinum. ita vt quisq. suam portionem ferat. Anxias nanq. difficultates & solcite librandas non admittit conuinalis hylaritas Cice. lib. 1. tusc. quæst. testatur quosdam ex antiquis præsertim Græcos consueuisse inter epulas canere, & cætera huiusmodi quæ diximus peragere, honorem tamen huic generi hominū non fuisse, declarat oratio quædam Catonis, quæ reprehendit quendam, qui cū esset consul duxerat in Aetoliam Poetas, vt Ennium. Plato etiam legitur aliquando accusatus, q. omnes de Republica Poetas exegerit, & aliqui dicunt eum ob id nequaquā fore accusandum quasi bene egerit: Maximus autem Tyrius dicit hoc falso ascribi Platoni, vt qui solum improbos, & male meritos exegerit ac detecerit. Contra verō ibidem ait, Themistoclem habitum fuisse indoctiorem cum in epulis recusasset Lyram. legitur etiam de quibusdā nationibus quarum vsus erat post epulum proponere difficultates, & enigmata, quæ soluere scientibus dabatur aliquā portio carnis, nescienti verō falsum poculum legitur etiam de Sansone Iudic. 14. qd. cū pater faceret illi conuiuū, triginta viris qui fuerant cum eo conuiuantes proposuit problema qd. si intra septem dies cōiuij solueret, & diluere nouisset, pollicebatur se daturū eis triginta sindones, & totidem tunicas, si aut non poterant soluere; darēt illi v3 Sansoni triginta sindones, & totidem tunicas. Sed Octauius, picturas vniuersas loco thesauri ostendebat, vt eorū expleret desideriu quos in hospitio susceperat. De Nerone auctōrium videri, et præsertim magno rū principū supra oīum fidē scelestissimo præter multa facinora quæ egisse, & perpetrasse supra narrauimus, legitur hoc vnum aliqua laude dignum fieri iussit.

ri iussisse, muscos .s. primi nominis coram se adduci, & eorum cantilenis & concentibus vehementer oblectari. Refert etiam. D. Aug. lib. 12. supra Gen. ad literam cap. 22. quod motis erat vt ante pradiū peractis sacrificijs, agitarisque phanaticis, si qui adolentes post pradiū ventent eo more ludere nullus prohiberetur &c. longē melius, & laudabilius legitur de Tiberio quod ex lectio ne quotidiana, quam ipse ferē continuo dicebatur habere, quæstiones & dubia inter viros doctos discutēdas proponere; id quod nostri quoque iuuenes bonarū artium professores in Italia præsertim vbi degunt studia & Gymnasia literarū Theologiæ præsertim, peragere solēt quippe qui præcipua totius anni parte tantū hyme, quam æstate, & verno tempore huiusmodi exercitamenta nunquam intermittunt. Alexander quoque seuerus inter edendum, & post esum frequenter vel ipse met aliqui prælegebat, vel legenti aures præbebat attentissimē. Quādoque etiam post epulas iubebat adduci coram se quædam animalia, vt catellos, feles, & aliqua animalia pennata, vt inter se dimicarent, quorum contentione tempus fallere dicebatur. Adrianus Imperator comedias & ipse ac tragedias, & lectores, & poetas dum conuiuaret libenter audiebat. De Alphonso Rege Aragonū memini me legisse apud Pontanum cap. 1. de Conu: post prandium viros doctos frequenter aduocasse, libenter eos audiuisset, vt partem corporis iam refecti, animi refectio sequeretur. Is quidem longē prudentius, & laudabilius quàm cæteri se gesserit, qui post prandiu de bellis, & certaminibus decertabant, vt Græci, & quidam, vt Babylonij inter edendum paruulos, & infantes garrulos adduci iubebant, vt his, obstrepentibus, & mutuo alieniubus conuiuæ essent alacriores. Et nonnulli ex viris primarijs vt supra dictū est Romani, moriones, & histriones post cōuiuium introducebāt, vt vultus & oris deformitate, & monstruosa varietate cōsticta, stultisq; & fatuis verbis, & gestis conuiuas oblectarent. Et quoniam de conuiuio non vsquequaq; profano verba facimus, nolo hoc loco referre detestabilem vsum, vel potius abu-

A sum eorum, qui non erubescunt post cōuiuium admittere quosdam, qui lasciuia quadam licentia, & verbis, ac iocis impudentissimis ad risum assidentes commouere student. Nonnulli picturas, tabellas diuersorum hominum, & regionum, quo illarum aspectu facilius conuiuæ detinerentur ac recrearetur, præmonstrabant: Hi erant ludi, & oblectamenta conuiuantium, & vtrinam nostris temporibus, & longē ante hæc tempora, viri cuiuscunq; status, & conditionis non eadem; & longē his peiora, & deteriora singulis quibusque horis committere audeant, fuerint que ausi; quæso, quotus quisque est huius sæculi hominum, qui (vt supra diximus) peractis conuiujs non arripit confestim taxillos, & aleas, & huiuscemodi ludo, & luxu non se totos effundant?

Caput octauum.

Sed posteaquam percurrentes mores, & acta veterum tum ante conuiuū, tum in ipso conuiuio, atque etiam post conuiuium huc deuenimus, reliquū est videre, qui soleant ad huiusmodi conuiuia accersiri: quorundam est sententia apud Sparthanos communia fuisse eiusmodi conuiuia, pauperes quidem cum ditioribus eodem reficiebantur obsonio, festisque diebus nigrum ius, & panem igni duratum solebāt apponere, & regi duplum obsoniorum dabatur, non satietatis ergo, sed ut quem vellet, posset eo obsonio liberare: qui quidem mos non multum differt à nostris dum, quandoque & nos maioribus, & honorabilioribus maiorem partē solemus tribuere honoris gratia. Apud Indos etiā commestationes fiunt in propatulo, sicut & laconici faciunt, quippe qui in modum mensæ constituunt aram, & carniibus in ea appositis, quilibet ē conuiujs ē propria sede ad mensam vadit, & sua quisque parte accepta in suam sedem reuertitur seorsum & solus suam portionē commesturus: scribit val. Maximus l. 2. cap. 1. qd. inuitati ad cenam diligenter querebant quinam ei cōuiuio essent interfuturi, ne senioris aduentum discubitu præcurrerent, sublataq. mensa prio-

res conſurgere & abire paſſebantur, e
quibus apparet cæne quoque tpe quam
parco & quâ modoſto cibo his præſentib?
viti ſint ſoliti: A heniſes quoque vi ſpar
tani tenuiores cum ditioribus ad con
uiuium admittunt, & æqualem obſonio
rum partem accipiunt. Hoc idem quod
dicimus affirmatur à quibusdam, quod
ſcilicet olim in conuiujs ſua cuique cer
ta partes distribuuntur, quemadmo
dum & nunc alicubi ſit, ſed poſtea viſum
fuit prudentioribus logè ciuius, & lau
dabilius fore in comune veſci. Sic n.
pleriq; ordines regularium ſeruare &
facere conſuerunt vt ſi in cõmuni veſcan
tur exceptis infirmis, & ſenioribus viris
Nec ſolum ditiores vt præfati populi
viſitarunt cum tenuioribus, ſed & nobi
les, ac potentes cum nobilibus, & me
diocriſ fortunæ homines, ac tenuioris
cum ſui ſimilibus conuiuare conſueue
runt. Pares enim cum paribus veteri pro
aerbio facillime congregantur. Itharo
fecit grande conuiuium optimaibus ſuis,
& vnuiquifq; ſecundum ſuam bibebat
ætatem. Aſſuerus quoque fecit grande
conuiuium cunctis principibus, & pue
ris ſuis forſiſſimis Perſarum vt ſupra
diximus. Corn: Tac lib 13. de Nerone
loquens inquit. Mos habebatur princi
pum liberos cum cæteris eiſdem æta
tis nobilibus ſedentes veſci in con
ſpectu propinquoꝝum propria & parcio
re menſa; & Claud. vt inquit Suetonius
adhibebar omni cænæ & liberos ſuos cū
pueris, puellisq; nobilibus cum quibus
edere ſolebat. Nec oportet hac dere
quiequam ambigere, nec plura dicere;
quoniaꝝ quotidie exempla ſunt in præ
ptis, & quandoq; etiam tum nobiles tū
ignobiles, & de omni genere miſcorū
ad conuiuia admittuntur Et legitur nõ
nullos fuiſſe aliquando adeo ambitio
ſos aut edacitatis cupidos, vt ingenti co
natu, & magno precio à vocatoribus re
dimerent, vt conuiuio Principis adhibe
rentur. Et Caligula (vt inquit Suetoni
us) nihil moleſte ferebat tam magno
extimari honorem ſua cænæ, vt percu
perent, & curarent aliqui ad eam vocari,
& admitti. Nec dubito hodie quoque
plerofque reperiri huius genij, & condi
tionis. Prætereo ingentem turbam Pa

Araſtorum, & Epulonum, qui ad huiusmo
di conuiuia facile admittuntur, & quan
doque etiam multitudine ſæminarum va
triuſque generis, que frequenter ad ea
non ſolum vocantur, verum etiam quã
doque pertrahuntur. Patet itaque ex
his paucis qui, & quales ad cõuiuia ſole
bant vocari. Conſequens eſt nunc inqui
rere quot conſueuerint eſſe in cõuiuio,
& qualia conſueuerint ea fieri. Certum eſt
enim vnus tantum nullum eſſe conui
uium, ſicut eſt prandium & cæna; non
enim edendi bibendiq; cauſa (teſte Plu
tarcho) paratur conuiuium, ſed combi
bendi, & concomedendi cauſa plures
mutuo inuitantur. Neq; videtur ſatis eſ
ſe deorum tantum, tum quia numerus
binarius non bene audit, tum quia pre
ſentia frequens hominum in conuiuio
habet delectationem, vt dicebat Euripti
des, legitur tamen apud Plautum in Bac
chide. Bichlinium pro cænaculo duobus
tantum lectis inſtrato; tam facile in bi
chlinio cum ſua vterq; amica cubitum
eatis. Sed quamquam eiſmodi conui
uia ſeu loca, vbi ſunt triclinia veteres
nunc parant, à tribus lectis comuniter
adhibitis & inſtructis ad conuiuium, ni
hilominus varie fuerunt antiquorum
ſententiæ penes numerum conuiuian
tium Quidam enim dicebant cum pau
ciſſimi erant conuiuæ (excluſo à co
muni hominum ſententiæ auorum tan
tum conſortio) non poterant eſſe pau
ciores tribus; Cum verò plurimi, non
vltra nouem; Sed hic opus eſt diſtinctio
ne quod aliqua ſunt conuiuia publica &
aliqua vero priuata, De conuiujs priuatis
ſuperfluū eſt diſſerere poſſunt enim
tot eſſe, quot lubent actori. Quidam
alij voluere cõuiuium publicum nõ de
bere excedere numerum ſeptenarium.
Nonnulli verò quinarium; & memi
ni me audiuiſſe maximos quofdã Prin
cipes huius fuiſſe fueruntæ quinque dũ
taxat ad conuiuium ſufficere, & ſeptem
ad ſummum, neque plures accerſendos.
Quod ſi plures fuerint vocati non con
uiuium, ſed conuiuium potius con
uenienter poterit appellari, quia ſcilicet
obſtrepente multitudine tumultus pot
ius quam ſobrius conuiuctus nuncupa
bitur, et erit. Marſilius ex mente varro

Cap. 9.
2. Quil.

his opinatur, conuiuas non debere eſſe
pauciores quã tres, neq; plures quã
nouem. Homerus verò decem conui
torum vnanimè conuiuium magnope
re commendabat. Plato in Simpoſio, vi
ginti octo cõuiuas admitti poſſe ſentie
bat L. Verus Imperator præter exempla
magnorum eũ duodecim ſolemni con
uiuio primus accubuiſſe fert. Sic refert
Alex. ab Alexandro lib. 5. cap. 21. Cæſus
id etiam refert lib. 15. antiq. lect. cap. 8.
Balthaſar Rex Babylonix de quo mox
locuti ſumus fecit grande illud conui
uium optimatibus ſuis mille. Sic etiam
multo dubio procul fuiſſe neceſſũ eſt
tot Principes, & optimates, quibus Rex
Aſſuerus dicitur feciſſe conuiuium. Iu
lius Cæſar (Plutarcho Auctore) inuita
uit populũ viginti duobus millibus tri
cliniorum. centum enim & quinquagin
ta hominum millibus vno tempore cæ
nam parauit. Verum eſt tamen aliud
eſt loqui de conuiujs priuatis, aliud eſt
loqui de conuiujs publicis, qualia erant
cum Princeps ipſe inuitabat, aut nuptiæ
celebrabantur, aut cænæ Pontificales,
augurales, triumphales vè, aut cum epu
lum in magno alicuius viri funere po
populo dabatur multo plures numero
conueniebant quam ſupra diximus, &
apparatus magnificentior eſſe ſolebat.
Idem Claudius (vt refert Suet.) conuiuia
agitauit, & ampla, & aſſidua vt plerun
que ſæcentum ſimul diſcuberent. Cleo
menes verò longe diuerſus a prædictis
agebat; quippe qui (vt refert Plutar.) in
ter populares homines vtcunq; fors tu
liſſet, humaniter benigneque verſatus
charus, acceptus quã omnibus erat.
Cenandi verò quotidianus apparatus
vno duntaxat poſito triclinio erat, iſque
exiguus ſanè, laconicæ parſimonix cõ
ueniens. Quod ſi ſeniores quosdam,
aut hoſpites conuiuio adhibuiſſet, lecti
alii duo ſternebantur, ac paulo lautius
miniſtri menſam ſtruebant Poſſet quis
fortaſſe iueri viſum, vel abuſum illorum
Cæſarum, qui tot millia hominum vno
duntaxat conuiuio excipere præſume
bant, exemplo Chriſti Saluatoris noſtri,
qui & ipſe nunc quatuor millia homi
num, nunc verò quinque, exceptis par
uulis, & mulieribus cibo reſicere, & fa

Atiare voluit, & potuit: At non eſt effi
cax deſenſio. Tunc enim pietate, &
charitate motus, animaduertens quod
tanta turba quæ ſequeretur eum, non
haberet quod manducaret, ex pauciſſi
mis panibus, & piſciculis diuina eius
virtute, ac potentia multiplicatis voluit
reſicere: At illi, non qui indigebant, ſed
quos ipſi ad ſua deſideria pertrahere cu
piebant, & vt oſtenderent eorum opes,
& diuitias ac magnificentiam, & libera
litatem inordinato, & ſupra omnium fi
dem immoderato ſumptu tot millia ho
minum ſuis conuiujs, excipere volue
runt. Sed vt quod rei veritas habet, in
mediũ afferamus. Crediderim ego nul
lum certum, & limitatum numerũ huic
rei poſſe adhiberi Sed ut cuique qd pãt,
ac debet, aut etiam velit immoderatis
ſumptibus de medio ſublatis, facere li
ceat. Sed ne videar plus ſapere, quã
oportet ſapere, vnusquisq; in ſuo ſenſu
abundet.

Caput decimum.

Poſtea q̃ percurrentes vidimus quot,
& quales ſoleant homines adhiberi
in cõuiujs huic profanis, tamen nõ
habeatur hucusq; certus, ac definitus eo
rum numerus, quos decet illis intereſſe;
conſequens eſt uideamus qualia fuerint
eorum conuiuia, vt ea diſcernamus, &
ſegregemus a conuiuio honeſto, & reli
gioſo, de quo poſt pauca ſumus dicturi.
Dicimus eorum conuiuia fuiſſe adeo
ſumptuoſa, adeo faſtuofa, & omnibus
delicijs, & voluptatibus oppleta ac refer
ta, vt difficile ad modum credi poſſit: Le
gimus n. primum de cænâ ex tempo
rali facta a Lucullo, Ciceroni, & Pompeio,
in qua (veluti Plutarchus refert) in eius
vita, fere quinq; ſcutatorũ millia inſum
pſit. Et longe magnificentius Aefopus
quidam Tragicus ſic dictus, qui in vna
tantũ pauca quindæcim ſcutatorũ mil
lia dicitur impendiſſe, vt refert Plinius
lib. 10. c. 11. Et Clodius eius filius logè
maiores ſumptus feciſſe legitur, quippe
qui fuit omnũ primus, qui præter alios
ſumptus quos fecit in conuiuio, ipſe cõ
pit Margaritas, & vniones, ac Smarag
dos tabefacere, & reſolutos, ac liquefa
ctos conuiujs iradere abſorbẽdos Clo
dius

Dan. 5.
Heſt. 1.

dius autem dicitur gemmas tabefecisse, ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ; atque ut mirè placere, ne solus hoc sciret, singulos viationes conuiuis dedit absorbendos: Vnionē autē quē ipse absorbit viginti quinque scutatorū milibus legitur fuisse estimatum: Vñ & postea edoceri ceperunt, & ipsi grauius quibusdā morbis, & vix discriminibus facere aut vix potabile, & gemmas liquefacere, ut epulis, aut poculis immixtæ sumentibus aliquid opis conferrent. Legitur et de Vitellio, qui nunquam instruxit conuiuium, quin quadringenta milia nummu insumpserit. De Cleopatra nouissima Regina Aegypti legit quod vno ferculo secundæ mensæ centia quinque milia aureorum impendit. Legat (quæso) studiosus lecter l'lin. lib. 9. cap. 35. . bi multa de hac muliere inueniet maximo animi sui oblectamēto. Referunt etiam antiquitatis scriptores magna, & valde sumptuosa ex piscibus conuiuia peracta. Vnde Plin. lib. 9. c. 15. refert quendam ex Consul. mercatum esse nulli qui vulgo triglia dicitur scutatus ducentis. Nec mirum quia Rhodij Aelianus de vera hist. lib. 1. in magnis delitius habebat pisces, & eos comedebat liberales habebat. Quæ uero carnes, agrestes, & epulones habebatur. Et quoniam de similibus idem est iudicium, ne vos tedio afficiam, præteribo aliorum Principum sumptus, & acta penes vsum conuiuiorum; qua de re hoc vnū subiciam, quod nullū laboris, ac opere genus omittent, in oī suas experient cupiditates, ut qui carnes & pisces præcipue sumunt, & fructus diuersi generis, & quæcūq; in rerū natura est idonea poterāt reperiri ex regionibus longinquissimis afferri iubebant, ut egregie quidē, & luculenter dixerit Plato de Agrigentinis quorū ingens erat luxuria in orbe, quod ita se gerere videbant, ac si perpetuo essent victuri, & pleriq; ex his ita suas opes in edulis, & voluptatibus corporis profuderūt, ut oī patrimonij funditus dilapidarēt. Et præ cæteris legitur de Alphonso Rege Parthoepo cum multa perluxum prodigisset, confatoque ingenti orbe alieno, iam nihil ultra possideret, in suis satisfacere posset credentibus,

A & suis quoque necessitatibus obuiare, dolore, & ira permotus, plerosque ex suis subditis propriis eorum bonis spoliavit. Sed & quidam alii inferioris gradus, ac potius idipsū fecisse leguntur nā Galeatius filius Ioan. Galeati primi Ducis Insularum in filij nuptijs, pene centū milia nummū erogasse fertur. quia & Cæsar Borgia Alex. VI. Pont. (ut refertur) filius, quotidianis epulis ducetos aureos impedit statuit, & ordinauit. Taceo alias impensas longē inuitiles, & extraordinarias, non absq; magno eius dedecore, & ignominia fecisse legitur. Multa alia potuisse quorundam nostri temporis magnæ auctoritatis virorum exempla huc afferre, sed nolo, nec decet penere os in cœlū. Sed licebit aduertere quod eiusmodi veteres non in solis dapibus, & epulis tantingentem denariorum summā profundeabant; sed in apparatu domorum, in vasis aureis, & argenteis eburneis, & ressidoneis, in quibus incredibiles sumptus, & expensas faciebant; sicut et in corollariis, muneribus, & ioculis, quæ conuiuantiis, expleto conuiuio exhiberi solebant ad proprios lares rediunt. Vnde legitur præfata Cleopatrā alias a nobis hoc loco nominatā in Tolēni cœna quæ Antonio dedit (teite Plutarcho) singulis Antonij amicis, quos vnā conuiuio exceperat donasse lectū, ac itragulū in quo accubuerat, & vasa quæcūq; lecto dispersita erant. Sciendum est et nonnulla ex conuiujs, quæ supra recensimus fuisse priuata, et si dicerentur sumptuosissima, & vix credibilia. Nihilominus aduertendum, quod quoties Imperator intererat, multum opulentia adiciebatur, & ferat ista rerum, & actuum annuarū tractatores, quoniam principio cœnæ, & in fine similitera oua apponebantur, huius rei qui vult certior fieri legat qui de ea scripterunt, non opis est nostræ, nec prioris inuitutis quæcūq; alii scripterant hoc loco recensere, satis est nos aliqua desumpsisse, ut si uideremus qualia erant Prætorum conuiuia, quæ ferant ualde magnifica, mirè sumptuosa & oī ciborū, & uinorū possibilibi uarietate referta, & repleta. Vina quæ in eorū conuiujs propinabantur erant generosissima, partim transmarina ut Lesbia, Chia, Coa & Greca partim Italia

Ita, ut uina phaleria, & alia eiusdem generis, & probitatis. Et quidam refert aliquando uina quadraginta annorū corā conuiujs fuisse appolita, quæ quidē si tā diurni temporis integra persisterunt, iure omnino uina possunt appellari nō uini, differt n. uinus a uinū, ut pleriq; fabulantur. Pl. lib. 14 c. 4. scribit Pompeium sibi dedisse Cato Imperatori uinū ante c. nū, & sexaginta annos diffusum. Sed ut ex uerbis Ciceronis colligi potest nō apparet uinū illud 40. annorū fuisse satis perfectum; quā dum is quoniam inuitauerat mediocri uino apposito diceret. bibite hoc uinum phalerium 40. annorum. ille respondit. Bene ætatem tulit, uolēs inuere uinū illud sibi appositum quāuis diceretur esse adeo uenustū, recens tamen uidebatur: Plinius rñ lib. 14. cap. 4. dicit quod uina durat adhuc 200. fere annis tam in speciem redacta mellis asperi, nec potari per se quæsi si non peruinat aqua usque in amaritudinem caræ indomita, & c. In sequentibus etiam capitulis de eadem natura uini satis abunde loquitur. Legitur etiam de Asluero i Hester, quod uinum suo in conuiuio, ut magnificientia regia dignum erat abundans, & præcipuum ponebatur. Nihil ergo dubitandum est quin Romani orbis terrarum Domini electissima uinorum genera suis in conuiujs propinauerint, & quæ oī ex parte eorum conuiuia erant oī solemnitate referta, ut uerè de illis dici possit, quod in bonis duxerūt dies suos. Contra uerò non defuerūt ex profanis, qui prorsus multo quod plerique ex nostris uixisse leguntur. Nam de Lacedæmoniis fertur eos nullam habuisse disciplinam priorem, & potiore, quā abstinentiam. Cæsar Augustus dicitur fuisse breuissimicibi, & potus cum ad medias interdum epulas, fatians iam conuictoribus accedere consueuisset, & primus ē mēsa surgebat. Dicūt Mithridatē Regem Pontiiam sento confectum cū sumpturus esset cibum, non solum accubere, uerum stantē uesci. Platonis frugales erant cœnæ, delicatioris epulas. & opipa spreuit conuiuia. Propterea d. Marti. conuiuū oīno parcum haud ualde laudamus; luxuriosum non penitus detestamur, hoc enim commoti potius est quā conui

A uere mundum desideramus, & purū mundum horrescimus, & sordidum. De Cleomene supra diximus, cuius quotidianus cœnandi apparatus erat vno tantum posito trichinio, atque eo ualde exiguo nec suum hoc trichinium, aut conuiuium aromatum dulcedine, nec suas epulas variorum saporum genere condiri satagebat; sed id tantum curabat, ut copia ciborum dum aderam hospites esset paulò uerior, & uinū aliquanto suauius. Sic etiam faciebat Pericles Atheniensis, qui a cœnariis, & conuiuiorum apparatus abhorrebat, adeo ut nec apud amicos cœnaret, nisi in nuptijs Euripolemi quibus peractis mox recessit; quoniam secundum ipsam animorū elationi magnitudinē deprimentē apertissimum uidebatur esse conuiuium, quando inibi grauitatis, seueritatisq; expectatio nem seruare difficillimū sit. Celsus lib. 15. c. 8. Spartianus refert de Didone Luciano quod sæpe nulla existente religione, oleribus, legumibusque contentus sine carne cœnauit. Pleriq; alii quoruncūq; temporum facillè reperiuntur, qui nullius religionis habito respectu a carnibus abstinebant. Nolo nūc afferre paritatis, & modestiæ exemplum plurimum nostrorum Patrum, qui uicæ sanctumonia, & bonorum operū exemplo terrarum orbem uniuersum illustrarunt; quique nulla ratione cū istis Ethnicis sunt conferendi, de quibus cum de conuiuio honesto, ac religioso sumus locuturi iustū sermonem habebimus. Hoc vnū dixerim ex sententiâ Senecæ maxime decēs, & opportunam fore moderata, ut sint eiusmodi conuiuia, & longē procul ab omni fastu, & superfluo sumptu aliena. Nam ut dicit ille ep. 2. Fastidius stomachi est flura deguitare, quod debet procul coinquant potus, & conuincant stomachum, quā nutriant, & reficiant. Legitur enim de Domino Aphro, quod præter modum sumens cibum, cum superfluitate redundaret extemplo in ercœnandum occubuit, quod quā multis cuiusq; ætatis hominibus legitur accidisse: Anacreon Teus Poeta maxime deditus uino, uix acino suffocatus dicitur peritisse. Gnosippus hæc ueracitatis infamia adeo laborauit, ut Athenien-

Secus filii suis interdixerunt, ne cum eo vescerentur. Andebundus Rex Anglorum quodam in conuiuio tantum cibi deglutiuit, & vini, vt eo suffocatus repente animam efflauerit. Phoco Phocionis filius, cum paternas opes prodigo luxu dilapidasset fuit vsque adeo ciuibus Atheniensibus exosus, vt omnes, sui generis, & patriæ diffamatores nuncuparent; nec minus opprobrio fuit cunctis viuentibus. Niseus quidam Syracusanorum Tyrannus qui vbi dicitur ab Aruspiciibus se breuiter periturum, quicquid superfluit vitæ, commellationibus, impendit, & ebrietati: Sed præter tot exëpla nolo (iocis gratiâ) prætermittere quoddam Lepidum dictum quod refert Flauius Vopiscus prolatum contra quendam Bonosum, qui erat quàm plurimum vinosus, vino, & ebrietati deditus, de quo quidem Aurelianus dicebat, istum non esse natum vt uiuat, sed esse natum vt bibat, qui tamen quantumlibet bibisset, semper tamen securus videbatur, & sobrius: per belle quidem & satis apposite scripsit Androcydes ad Alexandrum Magnum, cohibens eius intemperantiam. Vinum potaturus o rex meneto te bibere sanguinem terræ: sicut cicuta homini venenum est, sic cicuta vinum. Plin. lib. 14. c. 5. Vnde non iniuria vinum fuit olim Romanis sèminis interdictum, ne scilicet in aliquid dedecus prolaberentur. Val. Max. lib. 2. cap. 1. Gregorius Turonensis refert Childericum Saxonem cum aliquando se cibo ingurgitasset eo suffocatus mortuum in lecto fuisse repertum: quod idem plerisque aliis, quos ob reuerentiam nominare desistimus, nouimus contigisse. Similiter Archesilaus Britannus ob immoderatum vini haustum, anno suæ ætatis 75. ex hac uita decessit. Propterea, non iniuria septem sapientes hoc vulgo ferunt edixisse, quod sociorum molestia in nauigatione, & militia cum necessitas ingruerit, omnino ferenda est: ac velle omnibus conuiuuiis quemcumque admittere, vel contemptiam se illis velle admisceri, amentis est, & plurimum audacis, ac temerarii inditium est. Multa alia possemus huius rei exempla coram afferre, sed qui

plura velit, legat Priscos authores, & Poetas, & de modernis Eborensem, & Rautium, & quosdam altos, qui præmanibus omnium facile habentur. Cõstat ergo ex his, & aliorum scriptis quot & qualia fuerint Priscorum conuiuia. Nunc videre consequens est, an fuerint rara, seu frequentia. In sequenti particula. Quod. n. fuerint frequentia, manifestum est ex cõuiuio quod fecit Assuerus cunctis Principibus, & primatibus suis quod perdurauit 180. diebus, & postquam impleti essent dies istius conuiuui, ut habetur 1. cap. Hest. inuitauit omnem populum qui inuentus est in Susam a maximo usque ad minimum, & iussit septem diebus conuiuium præparari in vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu, & manu cõstitit erat. Filii quoque Iob faciebant conuiuia p domos unuquisq. in domo sua, sed non erat adeo frequens, quia neque erat unus duntaxat, qui parabat conuiuia: Suet in Domit. c. 21 conuiuabatur (inquit) Domitianus frequenter, & large, sed penè raptim, certe nõ ultra Solis occasum, neque ut postea cõmestaretur. Augustus et dñs assidue conuiuafse: Pleriq. alii Romanorũ ciues creberri me conuiuabant; & apud Luc. 16. c. habetur, qd diues ille epulo epulabatur quotidie splendide; & quæ ibi dñr inquit D. Ambrosius, non sunt parabole sed narratio. Verum nõ quotidie epulari (inquit Caiet.) non est mortale peccatum, nisi aliud addatur. Ego aut existimo nõ esse multum laudabile, sicut & multa, quæ supra enarrauimus. Nũquid aut licea, aut expediat frequenter conuiuare cum de conuiuio religioso loquemur, examina bimus. Non debent esse frequentia nec sumptuosa nimis conuiuia, sed nec cito reuocari, nam ut inquit Plin. lib. 28. c. 3. Recedente al. quo ab epulis simul uerri solum, aut bibente conuiuia mentiam, vel repositorium tolli inauspicatissimũ iudicatur. Et denique exat illud Catonis præceptum inter alia quæ uulgo feruntur, & pueris quam primum fuerint ab lactari proponuntur s. Raro conuiuare. Et B. Aug. habet hæc uerba Rogandi sunt & parietes, & uicini, & ad cõuiuium uocandi sed rarius inquit sunt rogandi, ut plenius postea ostendemus.

Capit

Locus conuiuij multipliciter dicitur.

Capitulum Vndecimum.

Post hæc proposuimus inquirere, & seruari, quo nam in loco ipsi ueteres, & Ethnici soliti fuerint instruere, & parare conuiuia. Sed priusquam id explicetur notandum est loca ubi ueteres cenabant, vel inibat conuiuia multipliciter vocari, uidelicet cõnaculum ab effectu, quia ibi cenabatur, quod quidem postrema hora diei perfectis scilicet, & absolutis illius diei negocijs, vel dum non vacat amplius negociari. Alij vocabantur cenationem. sed satis quidem impropric. Nonnulli Basilicam, alij Conclauem appellabant. Græci uero tryclinium a tribus lectis, qui in eo loco ubi parabatur conuiuium sternebantur. Et in sacris litteris hoc idem nomen reperitur uisitatum. Nam 1. Reg. cap. 10. legitur quod Samsuel assumens Saulem, & puerum eius introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati, erant. n. quasi triginta uiri. Nostri uero (præsertim regulares) uocant Refectorium qd locus ille designetur, non ad explendum ventrem, sed ad reficiendum, & refocillandum corpus, vt facilius Deo possit vacare. Verum est tamen quod pleriq. sub platanis, & frondosis arboribus struebant cõuiuia, vt ex Plin. lib. 12. c. 1. & alijs auctoribus colligitur, tũ Græcis, tum Latinis: & hæc eorum tryclinia usque adeo uenerabantur, qd Deorũ nomina illis imponebant. Vt lucullus suum tryclinium, seu conuiuij locum uocitabat Appollinem, quo deductum est, vt quandoq. dicatur Hodie manducaui in Appolline. Solebant etiam in lectis accumbere dum erant comesturi, aut nudi, aut seminudi, aut vnica tantum veste cõtecti, vt est videre in statu marmoreis Romæ uti asserunt, qui studiose, & diligenter hoc ipsum obseruarunt; & citra controuersiam, dum erant cenaturi, dimittebant soleas, & nudis pedibus cenabant, quæ quidem soleæ a feruis demebantur, ut est uidere apud Plaut. in truculentio. Legitur apud Indos solum Regem in lecto ex stramentis, facto accubuisse; reliquis, uero, ut cuiq. bene uisum erat, in quacunq. parte lecti licebat accumbere. Vulgo dicitur Turcas etiam dum comedunt, uel con-

uiuunt super nudam humum sua parare conuiuia. Alij secus asserunt quorũ controuersia potest facile decidi. De Nerone supra dicebatur, qd in tapetis purpureis, & molibus stragulis epulabatur. Ceteri uero in tabernis epulabantur, edentes, & bibentes, & omnia scelerum genera absque ullo pudore, & uerecundia perpetrantes, & õ, utinã id ipsum, & longè peius, ac detestabilius apud nros quoq. non sepius fiat, qd f. in tabernis, ac diuersorijs, & locis obscuris, & abditis impudenter edunt, & luxuriantur, cum proprias domos, quibus conuenire, & conuiuare possent ac deberent, alacriter, & honorificè habeant, sed is est mox eorum, qui omnino prophanè conuiuunt. Romani uero secus agunt præsertim posteaq. meliores euaserunt.

Dubitatur etiam nunquid conuiuantes debeant erecti stare, aut sedere, uel etiam accumbere, de qua re est aliquid discriminis inter scriptores antiquitatum: constat. n. apud nostros, ut plurimum conuiuantes sedere, & non stare. Sed reperi in quodam scriptore rerum antiquarum, qd indi sedentes epulabant, & nunc in quodam libro nuper impresso, & prius edito per R. D. Ioan. Gõzales de Mendoza, nostri ordinis professum, nunc uero Episcopum Liparensem, legi, & reperi homines illius regionis de qua supra diximus nomine China, uel Sina, sedentes quoque epulari. Similiter, & Græci dicebantur in totis ex bono stercorebus compactis assidentes ordine ludere, & uesci, seu crapulari. Sic & Gallicum cenant in stramentis assident, & cibum diuidunt; sic scribit Alexander ab Alexandro lib. 1. cap. 21. At ego uidi secus ab eis fieri, manducantes. n. & epulantes sedet perinde atq. nos Itali dum epulamur. Cato Iunior post ciuile bellum nõ accumbens sed sedens uescabatur. Terentius Varro, & Anibal post res affictas non sedentes, sed stantes cenasse leguntur. Romani etiam sedentes, non stantes, aut accubantes uescabantur, ut Isidorus testatur lib. 20. Ethimo. cap. 11. & Cornelius Tacitus lib. 13. Val. Max. lib. 2. c. 1. dicit apud antiquos, cum uiris cubantibus sèminæ sedentes cenabant. Hoc et refert Cælius lib. 14. c. 58.

B b 3 Sic

Plin. lib. 14. cap. 5.

Plin. lib. 28. cap. 3.

Sic etiam asserit Suer. in Claudio d. q. A. ipse adhibebat of cenę liberos suos cum pueris puellisq. nobilibus, qui more veteri ad solchra lectorum sedentes vescerentur. Quis fuerit usus apud patres veteris testamenti, que etiam in noua lege, uidebimus suo loco. Miror tamen eorum, quę legi apud eos uix eruditos ex quorum scriptis excepti sere ofa: quę huc adduxi de conuiuiis profanis. Inquiunt in quod in principio cenę pręni in uentrem decubebant puluiniis pe- B stori appositis, quo utraq. manus ad uescendũ esset liberior, ut in antiquis marmoribus Romę conspexerunt, procedente autem conuiuio in cubitum se reponerent, aut si loqui uellent, supini iacebant. Refertur etiam alia, quę hic recensere superuacaneũ puto: sed in conuiuio religioso, & diuino quę fuerit consuetudo uidebimus suo loco.

Post hęc uidere nihil obest, sed ad nostrum institutum aliquid conferet, uide- C re (inquã) quo loco cum uoluerint acumbere, & epulari quisq. debeat sistere, uel affdere Apud Indos de quorum usutories sumus locuti, dicitur quod expro Rege, qui nullam honorum, aut personarum habet rationem, ubi cuique libet, & potest licet accubere, aut sedere; At Chinũ, uel Sinũ, aut Sinę, ut ex libro nuper in lucem edito manifeste legi) nõ sic agunt quin prioribus, & maioribus, uel aliqua dignitate præfulgentibus lo- cum nobiliorem, & præstantiorem tribuunt. Sed quis nam sit iste locus nobi- D lior, non idem erat apud omnes. Nam apud Romanos, summus in mensa locus, ille est honoratior, & hic mox atque ritus est ualde frequens. At quidam uolunt locum inferiorem, & ignobiliorem, qui scilicet est postremus in mensa, deberi Domino, & auctori conuiuii, modestiæ, & urbanitatis ergo. Et hunc quidem morem (ut uerum fatear) apud plerosq. ui- E ros Principes, & homines apprime ingenuos pluries seruaxum obseruauim. Nonnulli uerò in medio mese discumbere, existimarunt honorabilis fore, ac decentius, & Dominus noster Saluator cõ- sruerit ferẽ in medio discipulorũ consistere. Sic n. dicit ipse apud Lucem 22. Ego in medio uestri sum, sicut qui mini-

stus. Et plerisque in locis legitur Domini uari semper stetit in medio, ut Luc. 22. legitur sedisse in medio discolorũ audientẽ illos & interrogantem. Sic etiam post resurrectionẽ stetit in medio discipulorum. Verum de hoc atque de loco quo quisque ad nuptias uocatus recumbere debeat iuxta præceptũ eum uidebimus in tracta u sequenti. Nunc n. loquimur de profanis, nec decet illis sacra m scere. Et quoniam sumus locuti de loco, in quo solebant ueteres epulari, & quantam mensę partem debeat qui prior est libi assumere non erit superuacaneũ, neque præter rem, si etiam non nihil tetigerimus de cibis, qui in principio mensę solebant apponi. Quamquam n paulò ante ostenderit ex ueterum, & modernorum scriptis eorum cõuiuia fore sumptuosissima & omni uarietate optimorũ excellentiorum mirificè referta. hæc itũ quasi per incuriam prægerimus Scribit. n. Alexander ab Alexandro loco aliàs citato, morem fuisse Aegyptiorum in familiaribus conuiuiis braxicam a principio conuiuii proponere, quo genere eduli ebrietatem discuti opinabatur. Græci uerò ante reliquas dapes, sal uelut amicitiæ symbolũ hospitiis apponebant, & uino madentes oleo perungere, & sale: quod quidem remedium ad ebrietatem quoq. pellendam fore putabant Romani autem lactus a principio edere solebant, ut & ipsi hoc cibo ebrietatem depellerent. Et reuera nos Itali ut plurimum hoc idem facimus, & præsertim in conuiuiis uespertinis lactucas, & alia selectarum herbarum genera inter initia mensę edere consueuimus. Liguri, herbas, & lactucas. oleo, sale, & aceto perunctas in fine conuiuii uisgo edere dicuntur. Hispani uerò id quod ego tanquã in testis ocula us, & propria experientia edoctus, noui quod neque ante mensam, neque post, eiusmodi lactucis, aut herbis uescuntur. Romani uerò antiqui quorũ causa hic digressus sum, dicuntur cenam, uel prandium inchoasse ab ouis, & quandoq. etiam in ouis terminauisse, & nonnunquã ma- Lib. 9. epist. ad Papiriu Petri. epist. famem ad ouũ assero. Et Horatius Sat. 3. 174. h col-

collibuisse ab ouo usque ad mala cibaret. Dicebantur autem antiqui soliti fuisse duas habere mensas vnã carniũ alteram pomorum, & initio cenę (ut diximus) ponebantur oua. De reliquis cibis, quibus eorum mense non solum Principum, & Imperatorum uerũ etiam priuatorum hominum, qui, quor, & quales extiterint satis dictum est, nec quidem perperam, quoniam dũ loquemur de conuiuio honestorum, & religiosorũ hominum, plane uidebimus, quantum hæc ad dicenda sint aliquando collatura.

Caput duodecimum.

Cum mox locuti fuerimus de loco, in quo consueuerint ueteres conuiuare, & de modo quo mensis, & epulis accumberent, consequens fore ducimus indicare qua positissimum hora soliti fuerint ad epulas conuenire. Dicimus ergo, non eundem fuisse morem, & ritum apud omnes. quandoquidem non vnã tantum refectio, aut semel in die contenti erant uentrem explere; quoniam, ut apud quosdam scriptores reperi, quater in die solebant sumere cibum. Primum quidem summo mane, uel prima hora diei, quam refectioem uocabant ientaculum. Deinde prandebant; tertio loco cenabant; quarto fiebat commestationes, quibus illi ueteres ueluti solatio quodam prioris saturitatis utebantur. Nec solum ueteres, sed iuniores quoque, & moderni id ipsum faciunt, de quibus iurẽ dicit Apollolus, quodd horũ Deus uenter est. & idem non abscausa nos hortatur dicens Ne in commestationibus & ebrietatibus uersetur, sed induamur Dominũ nostrum Iesum Christum. Legimus tamen alicubi prandium non satisfuisse uisratum, sed qua hora cenabatur, quæ ut plurimum erat hora nona, uel octaua diei, tunc dicebatur esse prandium. Ante meridiem uerò, uel ante Lucanam horam commedisẽ, uisio, & crimini datum erat, ut scribit Alexander lib. 5. cap. 21. Nonnulli post prandium ponunt aliam commestationem, quam uocant merendam, qua & nunc quoque pueri utuntur, eiusmodi refectio dicitur merenda tanquam cibus post meridiem, uel in meridiem sum-

ptus, cuius opinionis dicitur fuisse Nonnus Isidorus etiam aicit, merendam esse cibum, qui post meridiem, & declinante Sole solet assumi. Et quia eiusmodi cibus sumitur paulò ante cenã, quandoque uocabatur antecena, uel antecena. Festus tamen dicit merendam tantiquis pro prandio usurpatam, & prandium uolũt dictum a potu endies quã ante meridiem, uel p̄ces meridiem. Cœna uerò dicebatur a communionẽ, siue conuentione uescientium, ut ait Isidorus lib. 20. Etymo. c. 11. Et prandium quidem fieri solebat c̄stare hora nona, hyeme uerò hora decima. Cicero lib. 9. Cicero epist. ep. ep. ad Petum. Aliqui hora octaua cenabant, sed intempestiue, quia hora illa designata erat lauacioni, quam postmodum cenã sequebatur, quæ fieri solebat hora nona, & hoc ponebant discrimen inter prandium, & cenã, quod prandium erat refectio simplex, & leuis, cenã uerò largior, & copiosior, quæque solebat fieri in propatulo, & communiter, nẽ singularitas luxuriam gigneret. Isidorus ut supra. Quidam autem uocant cenã rectam a recto discumbentiũ ordine, sicut Suetonius d. de Augusto cap. 74. qui cõuiuabatur assidue, nec vnquã nisi recta; hoc ordine discumbebant quinque milia hominum, quos Dominus pauit in deserto. i. secundũ refectum, & præstitutum ordinem. Dixit. n. Christus discipulis suis facite homines discumbere. Ioan. 6. & distribuerunt per conuiuia quinquagenos inquit Lucas, & per centenos, & quinquagenos inquit Marcus cap. 6. qua de re fusius dicemus suo loco, id est cum tractabitur de cõuiuio diuino. Persę uerò in meridiẽ tantum uesciebantur, & semel in die, quod ipsum faciunt pleriq. homines, & boni uiri, tum propter abstinentiam, & carnis macerationem, tum pro tuenda corporis uoletudine. Tharentini summo mane solebant se poculis ingurgitare, Galli pariter, & Hispani orto iam Sole sumũt ientacula, cum præsertim uolunt arripere iter, cuius rei ego sum testis ocularis, & quandoque etiam particeps, & consors. Refert Homerus lib. 14. Odif. seæ. Eumene hora matutina epulari consueuisset. Alexander Macedo propẽ B 4 noctem

Luc. 22.

Isid lib. 20. cap. 11.

Cicero epist. lib. 9. ad Pet. sum. 912.

Ioan. 6.

modum solitus erat conuiuare, & primo diluculo pransus esse. Diogenes verò, pariter, & Indi nullam temporis horam prandio stabiluerunt, sed ut cuique libitum erat epulabatur. Cicero dicitur ante Solis occasum raro admodum discubuisse. Romanorum vetustissimi licet noctu cenauisse dicantur, iuniores verò pomeridianis horis vesci consueuerunt. Quater ergo iuxta horum scripta, nonnulli singulo ferè quoque die manducabant. Summo mane. deinde post aliquod tempus prandebant, tertia vice post meridiem vel in meridie, quarto vel ante occasum Solis, vel paulo post cenabant, & postremo non prius accubabant, quam aliquid temporis in commentationibus, & ebrietatibus insumerent. legitur etiam de Nerone quòd aliquando a meridie vsque ad mediam noctem epulas protraheret ob inexplebilem ventris ingluuiem. Sirti etiam populi, & Assiatici continuo erant in conuiujs, balneis, & vnguentis. Hæc volui dixisse de conuiuio profanorum, quæ scilicet hora solent epulari. De hora autem qua nostri solent, & honestius, & religiosius conuiuare, nihil profecto habemus quòd certum statuamus, sed si quid nobis occurrerit suo loco dicemus. Non enim volumus miscere sacra profanis (vt paulò ante diximus).

A Superest ad pleniorem huius rei notitiam inquirere, & patefacere, qualiter & qua veste induti accedebant ad conuiuium Echnici: Dicunt enim qui veteres, & prisicos Authores nocturna diurnaque manu versare consueuerunt solitos fuisse homines illorum temporum cum ad conuiuia accedebant, mutare vestem, dimittere. scilicet vestem stragulam, & accipere vestem quam illi appellabant conuiualem, quæ nullo pacto debebat esse pulla, nec lugubris, seu luctuosa: Vnde quidam fuere a Cicer. reprehensi, qui vestem lugubrem attulerunt in conuiuio. solebant etiam præcipuè Romani conuiujs apponere coronam ex floribus quos anni tempus subministrabat contextam, præcipuè verò ex rosis alijsque floribus, qui iuxta eorum opinionem prohiberent ebrietatem, & caput non grauarent, quas quidem coronas nonnulli capiti, quidam collo, alij vero brachijs aptabant, vt est videre in antiquis marmoribus. Nos autem non coronam, sed flores varios, & frondes in priuatis, & publicis conuiujs super mensam apponi, & dispergi facimus tum propter odorem, tum propter hilaritatem loci, tum etiam propter oblectamentum ipsorum conuiuantium: & hæc pauca de habitu quo utebantur in conuiujs.

DE CONVIVIO
PROFANO METAPHORICE

S V M P T O.

SECUNDA PARS HVIVS
PRIMI TRACTATVS

C A P V T P R I M V M.

POSTEA QVAM in præcedentibus capitulis locuti sumus de conuiuio profano sensibilibus, & materialiter accepto, hoc est de eo, quo cibus & poculis materialibus reficimur, vel impinguamur, aut oblectamur à quo quidem maxime nobis cauendū est, non solum propter scandalum, sed propter conscientiam. Deceuius nunc aliquid afferre de conuiuio profano metaphoricè vel trāslatitiè sumpro, vt omni genere profanitatis excluso ad honesta, & religiosa conuiuia explicanda & potiunda properemus; quæ quòd sunt parciora, eò meliora & vtiliora cū Cicerone teste. 5. tuse quest paruo cultu natura sit contenta. & affert exemplum de Dario, qui cum in fuga aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam vehementer sitiens imbibisset, negauit se vniquam bibisse iucundius, quia. scilicet nunquam sitiens biberat. Prolomeus etiam cum peragranti Aegyptum comitibus non consecutis cibarijs in casa panis datus esset, dixit & ipse nihil sibi visū esse illo pane iucundius: & vt ipse ibidem dicit, certum est, quòd non solum corporis valitudine, sed ne mente quidem rectè vti possumus multo cibo, & potione cōplēti; propterea Saluator noster percipidus nostræ salutis & author, monet apud Lucam 4. Attendite vobis ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ. Et Ecclesiastici 37. Propter crapulam multi periere, qui au

849. 21.

tem abstinens est adiciet vitam. Sic & pauus 1. ad Thim. 6. Carnis curam. nec certis in desiderijs sunt quidem desideria multa, & inutilia, & nociua, quæ neerguat homines in interitum, & perditionem. Nobis ergo diligenter est abstinendum ab eiusmodi conuiujs superfluis & sumptuosis, in quibus facile, & corpus & anima deperduntur: sed multò magis cauendum est ab his, de quibus nunc sumus locuturi, quæ quidem sunt origines & causæ præd. storum, & quoruncunq. malorum. Nam quam primū Dei beneficio sumus in lucem educti, caro, mūdus & Demon ad sua quæq. cōuiuia nos inuirtans alliciunt, & quandoq; nos coherentes impellunt. Et quoniam dum de illis verba faceremus, ita sumus progressi, vt quid ante conuiuium, quid in conuiuio, & quid eo per actō fieri cōsueuerit explicauimus; ita plane procedemus in huiusmodi cōuiujs metaphoricis enucleandis. Primum itaq. sciendum quod locuturi de conuiuio quod perpetuo nobis à carne præparatur, non de quacunq. sed de carne ex qua hominum corpora sunt formata, quæ vt legitur Gen. cap 2. formata fuere à principio de limot erræ nec de ea omni sumus locuturi. Mulofariè namq. sumitur hoc nomen caro, quandoq. quidem pro toto homine, vt cum dicitur Luc. 3. Videbit omnis caro salutare Dei & illud ps. 114. Ad te omnis caro veniet, & aliter Esaiæ. 40. Videbit omnis caro, quod os Domini locutum est: & Ioan. 1. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, quibus locis & plerisq. alijs caro sumit pro toto homi-

Caro multi
sariam su
mitur.

Rom. 6.

Psal. 83.

homine. Sumitur etiam ipsa caro pro parte ipsius hominis, adest pro ipsa natura, & substantia carnis, ut cum dicitur. Homo est compositus ex carnibus, nervis, ossibus & rursus sumitur pro carne, quæ nondum spiritu vegetatur, de qua dixit Christus Ioan. 6. Caro non prodest. Caro est potius pro ipsa carne infecta, & contaminata per peccatum originale, de qua locutus est Deus Gen. 6. d. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est; & ad Rom. 8. Qui in carne sunt Deo placere non possunt. Quarto sumitur caro pro natura hominis non omnino corrupta, & vitiosa, sed existente ad huc in pugna & conflictu, & quæ facit per bona opera certam facere vocationem suam. & hæc est ea caro, de qua dicit Apostolus ad Gal. 6. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Sic exponit D. Aug. lib. de Continentia. c. 2. Caietanus intelligit huc locum Pauli de carne infecta saltem per peccatum originale. Postremo sumitur ipsa caro pro carne totaliter perfecta, & absoluta ab omni labe, & corruptione. Id quod erit dum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. & de carne sic accepta loquebatur Dauid in spiritu psal. 83. cum dixit. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Nos ergo hoc loco sumus locuturi de carne tertio modo accepta. i. de ea, quæ est maximè infecta, & contaminata, & quasi putrefacta. Hæc igitur caro est quæ nobis à principio, & penè dum sumus in cunabulis incipit alludere, blandiri, & paulatim in suum conuictum, & commercium subducere, & traducere. Hoc autem facit, nobis ob oculos proponens quæ sunt secundum sensum, plausibilia, delectabilia, & quibus admodum acquiescit ipsa caro, & paulatim immittit in cordibus nostris appetitum quandam satis gratum, id est inordinatum, præpositumque amorem ipsius, ut scilicet quisque ex se ipso, & præter auxilium cuiusque optet, & quærat excellere, omnibus præesse, & consequenter perpetuam quandam voluntatem commedendi, & bibendi, & omnia

A carnis desideria plusquam ad satietatem explendi: Deinde cum ceperimus adolescere & arbitrii libertate potiri, ingerit nobis (nisi speciali Dei auxilio sinus adiuti) incentiuum quoddam, & desiderium quodammodo nobis innatum cuiusvis corporeæ voluptatis explende, & pronitate quandam ad omne facinus perpetrandum. Hæc est huius conuiuij apparatus. Hæc sunt præludia, prælibationes & ientacula huius celeberrimi, & prestantissimi conuiuij. Inordinatus. i. amor quo quisque diligit se ipsum, & appetitus propriæ excellentiæ. Post quem apparatus sequuntur fercula non minus grata, & iucunda quæ fuerint pluita.

Primum quidem ferculum, illud est, quod si contemnimus, ipsum Deum, & ab eius dominio, & imperio turpiter, & grauiter descimus & apostatamus. Hoc certe est ferculum maximè pestiferum, & supra omnia detestabilissimum. inde sequitur incredulitas, & peruicacia. & denique omnium scelerum perpetratio. Sic enim Gen. 6. legitur sensus & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Et præter hæc efficiuntur imprudentes, ignari, hebetes, & infirmi, & cunctis in actionibus admodum molles & effeminati, Nec mirum quia ratione destituta originali iustitia, consequenter omnes eius potentias, & virtutes deficiunt notabileque detrimentum recipiunt: Nam virtus intellectualiua, quæ naturaliter ordinatur ad veritatem apprehendendam, per peccatum originis adeo obtunditur, & offuscatur, ut difficile admodum illam apprehendat, & ignarus, & hebes videatur: sic voluntas ad bonum, & alie vires ad suum quoque obiectum, ut egregie declarat D. Thom. 1. 2. q. 85 art. 3. Nec sinit hoc vulnus in hoc tantum priore incōmodo, sed per peccata actualia, quæ postea superadduntur. Augetur etiam difficultas ad verum cognoscendum & ad bene operandum, quoniam tamen peccatum illud primū per baptismi lauacrum sic amotum, remanet tamen quidam fomes, & inclinatio ad malum. & sic non inuenit quod ignorantia, & difficultas ad bonum sint effectus peccati originalis, & causæ aliorum peccatorum. Quem admodum ex

nimio

nimio potius quis efficitur ebrius, & ex ebrietate prouenit aliud malum, sic prope modum contingit in isto conuiuio carnis de quo loquimur. Nota tamen, ne fallaris, quoniam cum dicimus ex sententia D. Tho. quod anima rationalis, & eius vires, ac potentie per subtractionem originalis iustitiæ sunt obstruæ suo ordine naturaliter ad suum obiectum proprium & finem, non intelligas esse omnino destitutas tali ordine, sed quodammodo inquit ipse, quia scilicet sunt dimi-
B nutæ vires, & reddite minus habiles ad proficuum suum ordinem, imo secundum doctrinam eiusdem 1. 2. q. 75. art. 1. natura ipsa humana & eius virtutes ac potentie non diminuuntur ac debilitantur, sed ipsa earum inclinatio proprie diminuitur aut variatur propter variationem actionis voluntariæ: ita quod ipsa ratio non ita facilius, & libenter inclinatur ad consequendum finem ad quem naturaliter ordinatur. Quod si diceres, si huiusmodi ordo, & inclinatio in virtutibus animæ dicitur esse naturalis, quomodo potest variari, præsertim ab ipsa voluntaria actione, cum nã ipsa sit prior, quam ipsa voluntaria actio? quod enim naturale est quocumque appposito, vel subtracto, semper idem remanet, & præterea, non minus deliquit Angelus, quam homo, cum ergo in ipso Angelo cadente remanserunt integra naturalia, non autem in homine, qui longè
D minus peccauit, iam dixi, quod remanet eadem anima, & eadem uirtus & naturalis quidam ordo, & inclinatio ad virtutem, & ad bonum quoddam honestum, & ad ipsum Deum, sed non eodem modo, nec ita constans, & efficax ut prius quando erat fultus originali iustitia, sed quomodo iste ordo, & inclinatio diminuitur ac debilitatur propter contrarios appetitus, qui sunt in potentijs animæ: anima enim est composita ex contrarijs appetitibus, quemadmodum & corpora sunt composita ex contrarijs elementis, & qualitatibus quæ contrarietas, & dissoluantia erat suppressa per originale iustitiam, ea igitur sublata per peccatum originale, istæ contrarietates in potentijs animæ, & vigor in sensibus surrexerunt, & extulerunt caput. & licet peccatum ori-

A ginale in baptizatis fuerit amotum, & deletum quo ad reatum, remanet tamē quidam fomes, & incendium in ipsa carne, ut nos erudiat, et discamus preliari, ut qui legitime, et viriliter dimicauerit, quandoque coronetur. Caro ergo nostra propter hunc fomitem, qui delitescit in ea, et totum corpus obnubilat, in tot turpitudines, et flagitia, nisi resistamus, facile nos trahit. Propterea Paulus supra monebat. d. carnis curam non feceritis in desiderijs, et D. Pater Augustinus in reg. Carnis vestra domate Ieiunijs, & abstinentia escæ et potus quantum ualido permittit. Hæc est illa caro, de qua dicebat idem Apostolus Gal. 5. Manifesta sunt opera carnis: quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, ueneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, commellationes, et his similia, quæ prædico uobis etc. Hinc uidet quod opera carnis non sunt ea duntaxat intelligenda, quæ comunitè carnalia nuncupantur, uerum etiam quæ corde infido et perfido peraguntur. ob id tantumdem est dicere opera carnis, ac fiduciosè opera hominis, accipiendo partem pro toto. Quæ antea prædixit ei patefecit saluator noster Mat. 25 cum dixit. De corde exeunt cogitationes malæ, de corde inquit, infecto, & tabefacto exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemia. Hæc sunt quæ coinquinant hominem, hæc sunt fercula, hæc sunt dapes, quæ nobis valde ociosis, & osecrantibus ministrat ipsa caro. Vigilare, vigilate, inquit Christus, quia iam sum proximus. & beatus ille serus, quem cum uenerit Dominus inuenere uigilantem. Et quoniam uerum uerbum omni ex parte respondet. & Cic. in lib. de senect. habet ferè eadē uerba, desumpta (ut ipse ait) ex Archia Tarentino, ut habeant Christi fideles pariter & Ethnici. Unde intelligant, & sciant quam maxime carnis voluptates, & pruriginem esse fugiendas. Inquit enim ipse. Ex eiusmodi uoluptatibus, patriæ proditorum rerum pub. euersiones cum hostibus clandestina colloquia, nullū seculum,

Gal. 5.

lus, nullum denique malum facinus esse ad quod libido voluptatis non impellat, supra, adulterii, non n. est aspernandum (quicquid prophani dixerint) d. Augusti lib. 2. Ench. c. 18. & præter eum veritas a quocunque dicatur, a Spiritu sancto est, &c. Hæc sunt ferula, siue bellaria operatissimi huius conuiuii, cuius primum ferulum diximus esse contemptum Dei præludium verò, & prælibationem; inordinatum amorem sui. Hic enim (vt diximus) fomes est principii, & causa omnis peccati quoniam vt dicit Sanctus Doctor q. 77. art. 4. in cor. propria, & per se causa omnis peccati accipienda est ex parte conuersionis ad bonum commutabile. Et quia homo nimis inordinate amat seipsum, & proprium bonum: hinc est quod velut impotens, & sibi ipsi nimis indulgens, fertur in oppositum cuiuslibet boni temporalis, & commutabilis, & vsque adeo fertur in desiderium huius boni, quod nihil præter ipsum, & ante ipsum habet, ita vt propter ipsum contemnat Deum creatorem, & factorem suum. Quod si Deum, vt par erat, prædiligeret, & super omnia amaret, non in tot laqueos errorum se se inieceret. Vnde postea sequitur interitus animæ, & corporis, & sempiternus vtriusque cruciatus. Hæc sunt bellaria, hic est finis conuiuii. Hæc sunt corollaria, & munuscula, quæ conuiuiaris dum è conuiuii ad proprios labores reuertebantur, solebant a conuiuantibus, seu inuitantibus exhiberi. Vinum quoque non minoris suauitatis, & excellentiæ propinatum in isto conuiuii; de quo loquitur Moyses Deut. 32. cap. d. Fel draconum vinum eorū, & venenum aspidum insanabile, quod quanquam prima facie videatur pulchrum, speciosum ac dulce, latet tamen sub melle venenum; quod si quis potare concupiscat meminerit illius consilii, quod attulit Salomon Prou. 23. dum inquit. Ne intuearis vinum quando fauescit, cum splenderit in vitro color eius. Ingredditur blande, sed in nouissimum mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet. Vinum istud felle mixtum, & veneno conuersum soler frequenter, vt diximus in 1. cap. huius tractatus in

A conuiuii materiali, & sensibili propinari conuiuantibus. Sed nunc de conuiuii metaphoricè loquentes dicimus istud fel draconū, & venenum aspidum insanabile nihil, pfectò aliud fore præter venenum odii inuidiæ, deirætionis & maledicentiæ. Fel enim dicit amaritudinem, ita vt Pli. lib. 11. cap. 37. dicat animalia, quæ habent fel, tantam habent in se amaritudinem, ut a canibus non attingantur; Inter quæ animalia existimo non minorem locum continere dracones: de ueneno aspidum satis dictum est supra. Quæ omnia ex effrenata ingluuiæ vètris, & luxuriæ proueniunt, ut innuit D. Gregor. 25. mor. cap. 13. ad huiusmodi pocula infecta, & uulnerata caro nos inuitat d. Ede, bibe, lude, post mortem nulla uoluptas, quo pacto etiam loquitur Isaias cap. 22. d. Ecce gaudium, & lætitia occidere uittulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere unum dicentes. Comedamus, & bibamus cras enim moriemur. Hæc est eorum sententia, ita sentiunt, & in hoc facile toti conuiescunt, existimantes, et pro comperio habentes mortuo corpore, animam quoque perditum iri, hoc est uita fungi. Sic enim secum ipsi discurrunt, et ratiocinantur: cum ex hoc mundo recedimus, nihil subtrahimus, nihil nobiscum deferre possumus, præter id quod nos beneficio sensuum excipimus, et consequi sumus. Non aliam certè ob causam dicunt ipsi, Deus nobis hæc omnia fecit, omniaque sub ecit sub pedibus nostris, nisi ut illis perfruamur, in eis oblectemur, et spem nostram, ac desideria nostra colloceamus.

Caput secundum.

Ministri autem, et qui suffragantur huic conuiuii non desunt, plurimi quidem sunt uerbi gratia opes, ocium, saturitas panis, et abundantia. Sic enim legitur Ezech. 16. Hæc sunt iniquitas Sodomæ, sororis tuæ. superbia, saturitas panis, abundantia, et ocium ipsius, et filiarum eius, et manum egeno, et pauperi non porr gebant. Sic etiam dicit Isaias c. 56. Canes impudentissimi nescierunt saturitatem. Omnes in uiam suam declinauerunt, unusquisque ad auaritiam

auaritiã suã a summo usq. ad nouissimũ, & ibidem in persona horum loquebatur. d. Venite sumamus uinum, & impleamur ebrietate. & eritis sicut hodie, sic & cras, & multò amplius. Et poeta ille vulgaris hoc idem cecinit. d.

La gola è'l sonno, & l'occhio piúme,

Hanno dal mondo ogni uirtù sbandita.

Philip. 3.

& D. Paul. philip. 3. Multi inquit, ambulat quos sæpe dicebã uobis, nunc autem & stens dico in in os crucis Christi, quorũ finis, interitus, quorũ Deus uenter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt, & Rom. 8. qui in carne sunt Deo placere non possunt. & paulò ante qui secundum carnem sunt, quæ carnis nis sunt, sapiunt; qui uerò secundum spiritum sunt quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis mors est, prudentia autem spiritus uita & pax. Cum autem longè præstantior & optabilior sit uita, quam mors, abiciamus ea quæ carnis carnis sunt, eam conculemus, eam crucifigamus, & de medio penitus tollamus. Qui enim Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitijs, & concupiscentijs. longè faciamus a nobis iniquitates nostras, corruptibiles quidem, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. quicunq. carnis delicias, & oblectamenta sectantur. Non permittamus cū ea quicquam nobis esse cõmune; nonne omnis caro fenem? fenem enim cū ardor æstatis aduenerit a calore percussus amittit; sic propemodum nobis euenit: cum enim mors aduenerit, quanta quæ se remanebit in corpore pulchritudo? quantus decor, & vigor? quanta maiestas, & excellentia? Tunc enim nihil proderunt suauitates uoluptatum, cõuiuioꝝ opulentia, iocundi societas amicorum, turpis, & impudica atq. effrenata corporis, & animi lætitia: Hæc omnia simul abibunt, nihil tunc proderunt suscepra solatia, nec aliud quicquã efferent nisi fletum, & stridorem dētū; hic profectò finis est, & complementū cuncti carnalis obsequij, & uanitatũ huius sæculi. Projicite ergo a uobis omne obsequium, & seruitutem carnis, & abstinete uos ab eiusmodi desiderijs carnalibus, quæ militant aduersus animam.

Rom. 8.

Sed quoniam pacto carnem odisse, & eam spernere præcipimur, cum scriptum sit Elia 8. Carnem tuam ne despexeris: & Paul. eph. 5. Nemo inquit carnem suam odio habet, sed nutrit, & fouet eã, sicut Christus Ecclesiam.

Præterea si caro est adeo rebellis, & contraria spiritui, cur Dei filius uenturus in mundum uoluit eam sumere in uincitatem personæ suæ, & sibi unire & perpetuo copulare? legitur enim Ioan. 1. vt supra diximus. Verbum carnem factum esse.

Item nonne caro, ut est pars hominis facta a Deo, ut habetur Gen. 2. quod tulit unam de costis Adæ dormientis, & repeleuit carnem ex ea?

In super psal. 62. dicit propheta. Sicut in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea? Qui ergo potest dici usque adeo contraria spiritui?

Postremo canit Ecclesia quod multi Martyres & Apostoli uiuentes in carne plantauerunt Ecclesiam sanguine suo. igitur caro non est usque adeo reprobanda ut per varias sanctarum scripturarum auctoritates, & sententias patefecimus.

Sed his non obstantibus firmã & solidã retinere oportet, & sustinere ueritatẽ illarũ propositionũ, quas a principio adduximus, sed distinguenda est caro de qua loquimur, quoniam non uno tantum modo, sed multis modis, & iuxta multiplicem illius acceptionem possumus facile dissoluere difficultates, quæ inde oriuntur. Et primum quidem dicimus ad primã ad ea uerba Esaiæ cap. 58. Carnem tuã ne despexeris, & ad ea uerba Pauli ad Eph. 5. quod nemo carnem suam odio habet, sed nutrit, & fouet eam, quod caro in his locis sumitur pro quocunq. homine inope, & egeno, quippe qui nõ obstante inopia, & egestate est eiusdem naturæ, cuius nos sumus, & ideo non despicendus, imo non solum inopes, & egeni, sed quicunq. homines dici possunt caro nostra. longe tamen melius, & conuenientius hoc loco accipitur: caro pro ijs qui sunt iuncti sanguine: aut etiam aliquam habent inter se necessitudinem, quemadmodum dixit Iudas fratribus suis de Ioseph. quæ uolebant alij fratres occidere. Ne occidamus inquit eum.

Ad primã Obiectionẽ.

Frater

Prou. 23.

Ezech. 16.

Isa. cap. 56.

Gen. 37.
2. Reg. 5.

Frater enim & caro nostra est. Sic etiam dixerunt uniuersa tribus Israel ad Dauid. Nos os tuum, & caro tua sumus. Sic profecto intelligendus est locus Iſaia adductus. Carnem tuam ne despexeris et illud Pauli. Nemo carnem suam odio habet. Quod verò dictum illud Iſaie 58. Sic intelligatur. confirmat textus 70. Interpretum, qui sic habet Domesticos seminis tui ne despexeris Potest et dici quod caro hic accipitur pro carne propria hominis, que est altera pars compositi; vel pro vita corporali quomodo accipitur quandoq. ipsa anima. Sed forte quis diceret; si nemo carnem suam sic acceptam odio habet, quid causæ est, vel unde provenit, quod aliqui se ipsos occidunt, aut carnem suam macerant, ieiunijs affligunt, et quodammodo cruciunt? Ad hoc respondit satis ingeniose Doim: Caiet super hunc locum. quod nemo reuera despicit carnem suam, vel odio habet ut caro sua, ut caro sibi grata, et iucunda. sed ut impeditiva est, vel reputatur alicuius magis amari. Dicit Aug. 1. de doct. Christiana. Qui oderunt corpus suum, et ipsum macerant per abſtinentiam, non ideo faciunt ut non habeant, sed ut habeant subiugatum, et paratum ad ea, quæ sunt, necessario facienda v.g. ego potius amo honorem quam vitam hanc temporalem, propterea quandoque ne amittatur honor, eligam magis mori quam vivere: quemadmodum legitimus fecisse Machabeos, et quam plurimos viriſque legis veros amatores, et sectatores. Sic etiam quando caro ob incendium illud nobis inuatum impedit à diuino cultu, et honorum operum exercitio, per abſtinentiam per flagella, et per multa incommoda corporis enitimur incendium illud reprimere et carnem spiritui magis obsequentem reddere. Sed caro secundum eiusmodi verba non accipitur eodem sensu quo prius dicebatur, et sic nihil ad nos. et iuxta hunc sensum precipimur Luc. 14. et Matih 10. Odio habere patrem, et matrem etc. immò vitam propriam cum nos impediunt, vel retrahunt ab amore Dei, vel plusquam Deum diligere nos cogunt.

Buc 14. &
Matih 10.

Ad secundum

Cum secundo dicebatur Qui fieri potest ut caro sit rebellis, et contraria spi-

Aritui si fuit assumpta à filio Dei in unitatem personæ. Respondetur quod caro assumpta à filio Dei non erat infecta quia non erat decisa ex semine ipsius Adæ, sed virtute spiritus sancti ex purissimis sanguinibus beate virginis marie fuit formata. & ob id dici debet, non quæcunque carnem humanam esse contrariam spiritui, sed eam solam. quæ infecta est per peccatum originale. quod quamquam per sacramentum baptismi penes reatum penitus tollatur; remanet tamen quo ad actum. Et præterea meminisse oportet quod supra dicebamus, quod caro, quæ est contraria spiritui, & aduersus eundem concupiscit, est utiq. caro infecta, sed non omnino infecta, & corrupta; est enim caro quæ velle obedire spiritui, & ab eo dicitur regi, sed propter inclinationem illam naturalem, quam habet ad propria commoda, non nihil resistit spiritui & preliatur contra ipsum, cuiusq. aliquantulum edomita spiritui subijciatur, & obsequatur. Hoc est quod dicebat Paul. & querebatur d. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.

Ad tertiam obiectionem qua dicebatur valde mirum, et absurdum videri carnem esse adeo proteruam, et malignam, si fuit formata de costa Adæ et habetur Gen. 2. Dicitur ex sententia. B. Augustini quod ibi caro non sumitur pro carnali concupiscentia, sed pro carne ut est pars hominis, quæ tunc erat infecta ut postea contigit. Sic habetur. Gen. lib. 2. conſ. Manicheos cap. 12. Sic etiam in lib. de verb. Apost. cap. 13 vbi dicit id Aug. quod caro creatura Dei est, ab eo condita, à quo et anima, et ipsa secundum se non est malum, sed vivere sine carne est malum, quod quomodo sit intelligendum, iam dictum est. et melius dicitur.

Ad quartam obiectionem cum dicitur psal. 62. sicut in te anima mea quæ multipliciter tibi caro mea? Vbi videtur quod caro nostra sitiat, et anhelet multipliciter attingere, et peruenire ad ipsum Deum Respondetur iuxta sententiam D. Augustini, eiusmodi verba prophetæ non de carne quocunq. modo sumpta, sed de carne ipsa reformata per spiritus exercitium et eidem subiecta,

Ad tertiam

Gen. 2.
Aug.
21.

Ad quartam
Psal. 62.

3. Solutio

Caro multipliciter sitiat ad Deum.

Ad quintam

Vivere in carne vivere secundum carnem secundum carnem ambulare.

Aug.

et perdomita debere intelligi, quæ quidem quo maioribus et grauioribus est subiecta calamitatibus, et miserijs eò amplius, et ardentius sitit ad Deum peruenire, et eidem vniri. Vel breuius dicendum, eiusmodi sitis, et desiderium carnis perueniendi ad Deum intelligi de carne quæ reperitur in uris perfectis per abundantiam, et plenitudinem gratiæ spiritualis quæ replet aſam, & ipsam inhabitat, quæ caro sic subiecta, & quasi spiritualis esse etiam vehementer desiderat adherere ipsi Deo, et fieri vnium cum eo. Sed quomodo multipliciter sitit, quoniam quemadmodum dum ipsa est in corpore, et peregrinatur à Deo, multis, et varijs calamitatibus opprimitur, sic multipliciter sitit ad Deum peruenire. Ita dicit B. Aug. quod anima multipliciter sitit ipsi Deo, sic et caro secundum quod multipliciter deficit, et premitur in hoc mundo. Vt utique enim vel vtraque anima. scilicet et caro sitire debent ipsi Deo, quia vtrique Deus dat cibum, et potum.

Ad quintam obiectionem qua dicebatur quod multi Martyres, et Apostoli viuentes in carne plâtauerunt ecclesiam sanguine suo. Dicimus aliud esse vivere in carne, et ambulare in carne, vel secundum carnem: aliud est vivere sine carnem, et aliud est esse in carne. Dicitur in psal. 2. Cor. 10. nos in carne ambulamus non sine carne militamus, Vivere quidem in carne nihil plane est aliud quam habere, et deſerte vitam hanc carnalem, et corporalem quoad utique deo placuerit, esse autem in carne et vivere secundum carnem et concupiscentijs carnalibus assentiri, et in eis conqueſcere. Vnde Eccl. 18. dicitur post concupiscentias tuas non eas. et D. Aug. de verb. Apostoli, ser. 19. dicit quod licet caro non sit malum, vivere tamen secundum carnem est malum. Vnde idem de verbis Apostoli ser. 4. d. et in lib. de Salut. documentis cap. 17. Vivere secundum carnem est vivere sine se ipsum, et facere quicquid vult, et quicquid libet, sic etiam ambulare in carne. Vnde secunda ad Corint. 10. dicebat Apostolus in carne ambulantes non secundum carnem militamus. Similiter esse in carne significat esse subiectum carni, propterea dicebat Apostolus Rom. 8. qui

in carne sunt. Deo placere nob possunt. Et paulo post inquit. Si secundum carnem uixeritis moriemini. et nota ne forte decipiaris, quod vivere secundum carnem, non est sectari et apprehendere desideria carnis duntaxat, et sibi ipsam illis complacere, ut fornicari, consuprare, periuurium facere, et ebrietatibus operam dare. Sed vivere secundum carnem est etiam inuidere, murmurare, insidias moliri, et reliqua huiusmodi facinora perpetrare, quæ qui faciunt plerumque plusquam alij a corporis voluptatibus, et delictijs dicuntur se abstinere ut dicit Augustinus 14. lib. de Ciuit. Dei et hi quidem talia perpetrantes dicuntur vivere secundum carnem, quia. scilicet. viuunt secundum hominem, et secundum hominem quidem male affectum, et moribus deprauatum, ut hic sumatur caro pro toto homine à parte totum denominans, & eiusmodi opera seu flagitia à spiritu penitus corrupto, & maligno potius quam à carne dicuntur proficisci; in cuius signum cum occurrit aliquando de huiusmodi hominum genere sermonem haberi, non consueuimus dicere. Hic homo est mala caro, sed dicimus est malus homo, ut dicebat ille Comicus. mala mens malus animus. & quandoque et dicitur solet triste frustrum carnis. Sic dicit August. de verb. Apost. Ser. 4. Circa hæc partem quomelius iam dicta intelligant, nota quod hæc tria v.g. esse in carne uiuere in carne, ambulare in carne non prauè sonant & hæc duo, vivere sine carnem, ambulare sine carnem non habent bonum sensum. & male audiunt. significat actionem prauam. Sed dubium est quod D. Paulus Philip. 3. d. se habere confidentiam in carne, & magis quam plerique alij Hebreorum. Sic enim ait. Si quis alius videt considerare in carne, ego magis, circumcisus octaua die n. g. non in ætate adulta & grandior factus, & plerique alia refert quibus videtur posse gloriari. Sed nulla est difficultas: non. n. fatetur Paulus se confidentiam habere in circuncisione quasi crederet per eam se posse saluari, cum ad Gal. 5. dicat. Si circumcidamini Christus nihil vobis proderit sed ostendit si velle posse viuere se confidentiam habere in circuncisione, & gloriari de ea magis quam plerique.

Philip.

Iudeorum ut egregie D. Thom. super hanc A
epistolam dicit.

Alia Dubi-
tatio.

Nunquid
caro infecta
possit infi-
cere animam.

Extat alia dubitatio non contemnen-
da super dictis, quia postea aliquis dice-
re admittatur quod caro nostra per sub-
tractionem originalis iustitiæ ob culpam
& ingratitude primorum parentum
fuerit infecta, & vulnerata: quomodo po-
tuit ipsa caro sic infecta, & vulnerata in-
ficere, & maculare ipsam animam, cum
hæc sit spiritualis, caro verò corporalis,
& nullum corporale posita gere in spiri-
tuale. Præterea caro non potest inficere
animam, quæ non nisi per peccatum
potest infici, & maculari, quoniam licet
ipsa caro possit allicere voluntatem ad
peccandum, in potestate tamen volun-
tatis, & arbitrij est assentiri, & non assen-
tiri, ergo caro non est sufficiens causa pec-
cati. Tertio anima predominatur cor-
pori, & est prior & superiore igitur
corpus siue caro quam tunc unquam infecta
non potest inficere, & contaminare ani-
mā. probatur consequentiā, quia motus &
actio sequitur naturam elementis predom-
inantis, multò magis naturam & actio-
nem agentis. Postremo: si caro inficit
animam, vel hoc facit antequam unia-
tur sibi quæ vel dum ipsa unitur, aut postea
fuerit unita, & subsisterit & perseveraverit
in ea: Non potest dici hoc fieri ante-
quam uniaur, quia quod non est actu, non
potest agere, nec pati. Nec potest intel-
ligi quicquam agere in id quod nondum
est; neque etiam in ipsa unione, quia
nemo dat quod non habet, cum autem
caro non sit subiectum culpæ, sicut nec
virtutis, & gratiæ, cum sit expers ratio-
nis, non potest dum unitur inficere, &
maculare animam, neque etiam id potest
efficere postquam anima est unita carni,
quia tunc anima non posset emundari à
culpa originali. Huic dubitationi, qua
queritur, quomodo caro inficiat animam,
satis facit D. Th. 1. 2. q. 81. art. 4. ad se-
cundum & plerique alij doctores varijs in
locis & dicit D. Thom. quod caro
non inficit animam nisi in quantum
est principium actuum in generatione;
adeo quod ex his verbis elicitur quod ca-
ro ex se non esset sufficiens ut inficeret
animam; quia caro sic absolute confide-
rata bona est, & ab optimo Deo creata,

sed quatenus est priuata originali iusti-
tia propter peccatum primi parentis, sic
causat originale peccatum. At ego non
puto ex verbis D. Thomæ elici posse tā
latam, & amplam sententiam in fauorē
ipsius carnis. Concederem ego ut dicit
sanctus Doctor, carnem inficere animam
quatenus esset principium actuum in ge-
neratione eo modo quo dicem⁹, sed hoc
secluso, & non obstante non assereret car-
nem traductam à primis parentibus esse
bonam, quoniam quamuis nulli obesse
set, & nihil extra se cuiquam afferret in-
commodi, non esset tanquam bona existimā-
da; quemadmodum tuto poterat dici & ex-
stimari, quoniam erat sulca originali iustitia.

Sed his non obstantibus arguo con-
tra hoc dictum Sancti Thomæ quoniam
ipse paulò ante. videlicet eadem quaestio-
ne, art. 1. ad 4. dicit semen esse prin-
cipium generationis quæ est proprius ac-
tus naturæ, eius propagationi deseri-
uens, & quod magis per ipsum inficitur
actiō, quam per carnem. Præterea ego
probo quod neutrum istorum, videlicet
neque caro, neque semen possunt inficere
animam, quia quodcumque horum ponatur
principium generationis, non sequitur
ex his vel per hæc infici animam, nisi
dicamus quod ex semine traducitur,
& non venit de foris, ut veritas habet.

Ad hæc obiecta respondetur & primo
dicimus nullam esse contradictionem in
doctrina sancti Doctoris, quoniam potest
horum quodcumque tam caro, quam semen
esse principium actuum genera-
tionis; at non eodem modo: Caro enim
non sola, vel solitarie sumpta, sed una
cum semine, vel ut stat sub semine inficit
animam. Neque id facit caro quæcū-
que, & reputa caro perseverans, quia ut mox
dicemus, caro perseverans non inficit ani-
mam, nisi satis leuiter ac diminue ut di-
cit Caietanus. Stat ergo sententia D.
Thomæ quod tam semen, quam caro ut
stat sub semine, sunt principia actiua ge-
nerationis & inficiunt animam; sed
magis per semen inficitur animam, quæ
per carnem.

Ad aliam difficultatem cum diceba-
tur neque per carnem, neque per semen in-
fici posse animam, quia venit de foris,
& nihil habet commune cum carne ip-
sa

et eam iam præexistentem informet, et A
perficiat. Respondetur quod licet ani-
ma veniat de foris, et diuinitus infundat-
ur, quia tamen aduenit naturam iam cor-
ruptam per corruptionem eius à quo ge-
neratur, id est per semen decitum à Patre
quo quis generatur quod quidem semen
fuit corruptum in primis parentibus,
qui nos precesserunt, Ideo qui nascitur,
et generatur ex tali semine, est consors
culpæ, non per voluntatem priorem sed
per voluntatem eius, in quo peccauit tan-
quam principio naturæ humanæ, quia
originalis iustitiæ donum pro se, et to-
ta posteritate gratis collatum perdidit,
ipse inquam primus parens pro se et
pro quibuscumque, qui naturaliter ex eo
processerunt.

Ad primum argumentum positum à
principio huius quaestii videlicet quo-
modo caro potest maculare animam, di-
cem⁹ quod licet anima sit ens spirituale,
caro verò quid corporale potest tamen
ipsam ens corporale dispositiue produ-
cere aliquem effectum in rem spiritua-
lem v.g. in animam rationalem. sic resp.
D. D. Thomas q. præallegata art. 1.
ad 2.

Ad aliud argumentum dicitur quod
caro est sufficiens causa peccati, quia li-
cet voluntas sit libera, potest tamen per
corruptionem seminis induci ad peccan-
dum. Veruntamen in q. de malo q. 4. di-
cit quod caro non est sufficiens causa pec-
cati actualis, sed bene peccati originalis,
sicut traductio seminis est sufficiens
causa materialiter tamen, naturæ hu-
manæ.

Ad tertium dicendum quod licet ani-
ma sit prior, et superior carne, et sui mu-
neris sit predominari carni, quia tamen
est unita carni infectæ, et rebellanti, pa-
riter et in sulcanti, non predominatur
ei sed succumbit aliquando. Vnde Ap-
ostolus dicebat. Non quod volo bo-
num hoc ago, sed quod odi malum il-
lud facio.

Quartum argumentum tale erat. Si
cuius potest inficere animam, vel antequam
uniatu ei, et hoc non, quia quod non est
actu, non potest agere nec pati, neque in
ipsa unione. id est dum unitur ei, quia nemo
dat quod non habet: caro enim cum non

possit esse subiectum culpæ, non potest in-
ducere animam ad peccatum; neque eam
per peccatum inquinare. Neque etiam post-
quam est unita, quia sic anima ipsa non
posset emundari à peccato originali. Cui
itaque nullo istorum modorum caro pos-
sit inficere animam ergo nullo modo po-
test dici causa peccati.

Ad hoc argumentum quarto loco po-
situm, dicimus quod caro primo inficit
animam dum ipsi unitur, et quamuis ip-
sa caro non sit subiectum culpæ formaliter,
virtute tamen continet peccatum,
& est causa peccati. Caro enim in ipsa
unione ut stat sub actione seminis dicitur
inficere, ut materia cui coopratur forma
in principio dum constituitur natura,
Magis tamen, et verius dici debet
quod semen inficit, cui proprie conuenit
actio nature quæ ipsa caro. Caro igitur
inficit animam, et est causa peccati
antequam uniatu, sed valde remote
inquit Caietanus. Est etiam causa pec-
cati in ipsa unione, ut diximus. et etiam
postquam est unita, et est pars hominis
sed valde leuiter, & diminutè, quia scilicet
ipsam carnem persistentem, et perse-
uerantem una cum anima, varias, et
multas habet concupiscentias. Nec ta-
men sequitur quod hoc posito, anima
non esset munda, a peccato originali,
quoniam iam constat per Baptismum a-
motum esse peccatum originale quan-
tum ad reatum, licet remaneat quo ad
actionem, et rationem fomitit. D. Thom.
respondet huic argumento 1. 2. q. 81. art.
1. ad quartum quod cum anima magis in-
ficiatur per semen, quam per carnem, &
semen iam, transijt, ideo non est dubi-
tandum, quod anima non possit munda-
ri a peccato originali.

Sed quicquid ex predictis admittatur;
manifestum est carnem ex qua nos su-
mus constituti, esse infectam, corruptam,
et vulneratam per semen traductum o-
iginaliter ex primis parentibus, et ean-
dem sic corruptam, et infectam, nisi fue-
rit repressa, esse causam omnium malo-
rum, Sed (heu miseri) fieri non potest
ut penitus reprimatur, et fomes ille so-
piatur omnino: quoniam eo carere non
est hominis mortalis conditio, ut bene
dicit D. Thom. prima secundæ quest. 74.

art. 3. ad secundum. At bene possumus Dei gratia preuenti, et premuniti non pericere aut executioni mandare quæcunq; nobis ab hoc fomite proponuntur, & ingeruntur. Propterea dicebat Apostolus ad Gal. 5. spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Non dicit Apostolus, nō percipietis carnis desideria, aut non sentietis sed non perficietis, inquit. Quare si caro concupiscit aduersus spiritum, fat est non consentire, non ad herere malis, & sic nihil oberit, aut parum. vi. August. in tractat. de ver. domini. ser. 43. tom. 10. vbi dicit quōd desideria carnis tribus modis perficiuntur, primo in corde, secundo in opere, tertio in cōsuetudine, & continuatione, excipimus ab hac molestia, & corporis incendio gloriosam virginem Dei genitricem, & quicunque sunt in vtero matris sanctificati. De diuo Thoma Aquinate legitur, quōd diuini muneris largitate, fomes vsque ad eo fuit in eo repressus, vel extinctus, & post receptam gratiam, quam adhuc valde iuuenis, genibus flexis ante signum crucis orando impetravit, omni libidinis sensu caruit. Naturaliter ergo & de lege communi sumus omnes in iniquitatibus concepti, & nascimur filij ire; neque possumus absq. isto fomite vitam hanc corporalem traducere quem qualis, & quantus sit, & quantum valeat si quis velit plenius intelligere, legat epistolam D. Hier. ad Rusticum monachum, quæ est in ordine. 4. legat etiam D. Aug. de verb. Domini, in euang. s̄m̄ Ioannem ser. 43. super illud apostoli ad Rom. 6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Sed qui fieri potest, (dicit aliquis) vt peccatum non regnet. Ecce (dicit ille) ego nolo errare, mala desideria insurgunt, me aggrediuntur, inuadunt. quid sum facturus? Ego sum carnalis venundatus sub peccato. Noli

bit, & dominabitur tui. Et tunc profecto regnabit, cum exhibebis membra tua arma iniquitatis peccato. Ingens quidem dedecus, & ignominia contra te ipsum armare aduersarium tuum. Proinde si libido exurgat, si blandiatur, aut infestet, tene membra tua, auerte oculos ne videant vanitatem, tene pedes, ne curant ad iniquitatem faciendam, tene manus, ne se extendant ad scelus perpetrandum, tene aures, ne libenter audiant verba blasphemantium, tene rotum corpus, tene latera, tene summa pariter, & icra, ne labantur ad illicita, cum te hunc in modum armaueris, cum undiq. te ipsum seruare, & custodire didiceris, libido nihil poterit. Surgere, & oppugnare quidem nouit, vincere non nouit: & si pluries surgēdo nihil efficiet, disces non amplius surgere, & te amplius infestare. Sed inter alia fugiendæ libidinis remedia viam iniquitatis. i. occasiones peccandi a te prorsus amoue, & Deus de lege sua miserebitur tui. Nec putes opera carnis esse solum effectus libidinis, vt supra, fornicationes, & adulteria, verū etiam odia, blasphemias, & insidias, ac homicidia, quæ quamuis plerumq. opere nō committantur, quia plerumque deest facultas, modo corde, & animo firmiter quis deliberauerit ea committere, diuinis legibus reus efficitur, quamuis humanis sensibus fuerit absconditus. Sic ait Aug. lib. de continētia cap. 2.

Propterea dixit Christus apud Matt. *Matth. 23.* cap. 23. Mundate quæ intus sunt, & quæ toris sunt munda erunt. & B. Aug. in epist. ad Bonifatium de Manichæis loquens eadem affirmat. Dicit enim quod multa faciunt homines ore clauso, lingua silente, voce frenata, sed nihil agunt corporis opere, quōd non prius dixerint in corde, & quæ sequuntur.

Hæc ideo diximus, & annotauimus vt facile quisque norit quomodo sit perniciosum, & infaustum quod caro corrupta, & madefacta nobis toto ferē huic vitæ mortalis tempore cōiuiui parat. Au distis quæ fercula nobis apponit, quam nobis dulcedinem prægustandam nostris mensis apponit; quæ omnia sunt nobis protinus euitanda; neque eum ipsa car-

sa carne quicquam sit nobis commune habendum; quia satis verē dixit Christus Saluator noster apud Ioan: quod caro non prodest quicquam, immo multum obest. si. f. caro fuerit absque spiritu; & eo magis est cauenda quoniam vt supra diximus ex sent. D. Pauli Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Hæc de Conuiuio ferculis, & dapibus nobis a carne subministratis dixisse sus-

faciat. Nunc de Conuiuio mundi ac Demonis sumus aliqua dicturi, vt tractatio nostra, respondeat, & conformetur cum sententia B. Ioan. Apostoli. c. 2. dicentis. omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum. & superbia vitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo est, & mundus transiit, & concupiscentia eius &c.

DE CONVIVIO HVIVS SÆCVLI. TERTIA PARTICVLA PRIMI TRACTATVS

CAPVT PRIMVM.

E conuiuio igitur, quo nos allicimur, & inuitamur a mundo, & ad quod nos. Satis libenter & proptere accedimus, nonnulla, vt promissimus dicturi, videbimus primum, quis sit iste mundus de quo sumus locuturi, quique nobis crebro parat conuiuium: quoniam non vno modo sumitur neque idem significat hoc nomen. Deinde videbimus iuxta præscriptum ordinem quot sunt fercula, dapes, & obsonia, quæ nobis in huiusmodi conuiuium proponuntur. Postremo videbimus, qui sunt conuiuæ, qui ue ministri huius conuiuij, & quid inde consequimur. Quod attinet ad primum videlicet ad huius nominis significationem, dico secundum D. Augustinum super primum capitulum Ioan. & secundum Diuum Bernardum in sermone de cena

Domini. Mundum quandoque sumi pro trina mundi machina. scilicet coelestium, terrestrium, & infernorum, & quicquid cæli ambitu continetur, sic accipitur hoc nomen lo: primo, cum d. mundus per ipsum factus est & alibi. v. Ioan. 18. Regnum meum non est de hoc mundo. Deinde accipitur mundus pro continetia rerum visibilium duntaxat. Et de mundo sic accepto loquitur ibidem Ioann. d. de Christo filio Dei. In mundo era, & mundus per ipsum factus est: Sed non sic erat in mundo, vt pars mundi, nisi forte ratione humanitatis assumptæ, sed vt creator, & conditor, ac conseruator, & veluti exemplar ipsius mundi. Angelus autem secundum D. Thomam in q. de malo. q. 13. dicitur esse extra hunc mundum sic acceptum. Tertio modo sumitur mundus pro habitatoribus, & incolis huius mundi; & sic accipitur ibidem, cum dicitur, & mundus eum non cognouit; sic etiam cum

Gal. 5.

Rom. 6.

Quot modis
dicitur mundus.

1. Ioh. 3.

dicitur Ioh. 3. non misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.

Ioh. 14.

Quarto modo sumitur mundus pro malis, & corruptis hominibus, vt habetur Ioh. 14. Ecce venit princeps mundi huius, id est malorum, & perfidorum hominum, sic exponit Diuus Augustinus lib. 6. contra Iulianum Pelagianum, vt quisque poterit ex se ipso videre: Sic etiam cum dicitur, non potest mundus odisse vos, me autem odit, quia testimonium perhibeo de ipso, quod opera eius mala sunt: & alibi si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit; sed miror, aut non intelligo, qua ratione velit Caietanus hoc nomen, mundus, his quatuor vicibus idem significare, & eodem modo accipi, cum aliud sit esse in mundo, tamquam creatorem, & factorem; aliud non cognosci à mundo, non enim quæcunque creatura mundi est apta & idonea ad cognoscendum mundam, vnde cap. 8. dixit adhuc modicum, & mundus me iam non videt, & alibi dixit Phariseis vos estis de hoc mundo, ego non sum de hoc mundo, vbi aduertendum (iuxta sententiam diui Augustini) quod mundus non dicitur malus propter se, sed propter eos, qui habitant in eo, sicut dicitur aliqua domus mala non propter parietes aut muros, sed propter eos, qui habitant in ea. & mundus sic acceptus vere, & proprie appellatur immundus, quia est pollutus, & contaminatus omnibus malis.

2. Cor. 5.

Quinto mundus accipitur pro Ecclesia, non quidem pro Ecclesia terrestri, & habitabili, sed pro coetu, & congregatione fidelium, vt cum dicitur secunda ad Corinth 5. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, vbi per mundum intellexit Apostolus Ecclesiam teste D. August. in colloquio. Donatist. & Ioh. 3: sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Sexto accipitur mundus pro vniuersitate hominum mente corruptorum, & pro vniuersitate rerum deordinatarum, ac discrepantium non à regula naturali, sed à regula rectæ rationis, & de hoc

A mundo loquebatur Ioh. cum dicebat prima Ioh. cap 5. Totus mundus in maligno positus est, considerans communionem vsu, & rationem peruersam viuendi, quæ vsatur in mundo. Vltimo accipitur mundus pro homine puro & nitido, qui scilicet ab omni forde, & immunditia est lotus, & purgatus, vt habetur Ioh. 13. Mundi estis, sed non omnes; & illud, quod canit Ecclesia. Mundi per abstinentiam ipsi canamus gloriam; & illud Matth. 5. beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt: sed aduertendum, quod mundus sic acceptus, vel dictio significans mundum hac ratione est nomen adiectiuum; mundus vero alijs modis acceptus est nomen substantiuum. Cum igitur tot modis, & significatibus accipitur hæc vna dictio, videndum est, qua significatione accipitur mundus iste, quem dicimus nobis parare conuiuium, de quo quidam conuiuio de reuimus aliquid loqui. Nul-
 C li dubium nostram intentionem eò dirigi, vt loquamur, de mundo non ut cũque accepto, sed de mundo, id est de his, qui sunt adiecti huic sæculo, hoc est rebus temporalibus, & caducis, quique nihil nisi terrena sapiunt: sed forte, melius, per mundum hoc loco intelligitur (vt inquit Caietanus) vnitas rerum deordinatarum, non quidem à regula naturæ, sed à regula rectæ rationis; propterea nos monet Ioh. prima cap. 2. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Cum autem nos inuestigare proposuerimus de Conuiuio, quod præbet nobis iste mundus, non videbitur præter rem, per mundum hic intelligere appetitum hominis inordinatum, qui appetitus circa tria versatur, ad quæ nimis oscitanter, aut uerius præceps refertur, ut est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. Hæc tria sunt quæ nimis inordinate, appetunt homines, & per quæ demerguntur in infernum. Sed re uera non est concupiscentia carnis, aut oculorum id quod appetitur, sed quæ habent rationem, vel apparentiam boni delectabilis, aut
 D
 E
 utilis,

1. Ioh. 3.

Matth. 5.

Appetitus hominis uersatur circa tria.

utilis, aut etiam honoris, & gloriæ, sunt, quæ appetuntur, & sunt hæc res in quas appetitus noster corruptus, & inordinatus fertur, nisi reprimatur ab ipsa ratione, & hic est ille mundus, qui nobis præparat conuiuium, cuius ferula, dapes, & edulia sunt huius carnis oblectamenta. Vt autem quæ dicit Ioh. in Epistola sua prima cap. 2. recte capiatur cum scilicet dicit, omne, quod est in mundo &c. oportet singillatim vnūquodque eorum diligenter expendere & examinare. non enim hæc superflue sunt posita, proinde, nec supflue tenus aut sicco pede pertransienda: & hæc pauca de primo puncto, quomodo scilicet accipitur hic mundus.

Itaque per concupiscentiam Carnis intelligitur: quorumcūque appetitus & quæcunque exicitur, aut fouent, uel quouis modo ad ea disponunt. Per concupiscentiam oculorum D. Augustinus vult intelligi omnem curiositatem, quæ quidem latissimè patet, tùm in spectaculis & Theatris, & sacramentis diabolicis: & in maleficijs aliquando ista curiositas tentat seruos Dei, vt quasi miracula facere præsumant, têtantes Deum, numquid velit eos Deus in miraculis faciendis exaudire: hoc est, inquit ipse, desiderium oculorum, & non est à patre, sicut feceris Dei virtute, & potentia aliquod signum, vel opus miraculorum, lauda Deum, si non feceris non existimes te non esse Christianum neque pertinere ad regnum coelorum. Legitur. n. Mar. 9 quod Apostoli rogati non potuerunt. eicere spiritum immundum, qui vexabat puerum quendam, & alias, cum gauderent Apostoli, vt habetur. Luc. 10. quod Demonia forent illes subiecta, dixit eis Dominus, nolite in hoc gaudere, sed potius gaudere, quoniam nomina vestra scripta sunt in Cælo. Per desiderium etiam oculorum possumus intelligere cupiditatem, & appetitum omnia possidendi, quæ nostris oculis obijciuntur: & huiusmodi appetitus, & concupiscentia non est ex Patre, sed ex diabolo.

Per superbiam vitæ, seu ambitionem seculi intelligitur inordinatus, & insatiabilis ille appetitus, quo quis vult se

A iactare, alijs præesse, & inaniter gloriari de dignitatibus, atque honoribus, & magnus apparere, & ab omnibus suspirari, & honorari; & siue de diuitijs, siue de potentia, aut de nobilitate, & de quibus cumque alijs, tùm interioribus, tùm exterioribus bonis, ac muneribus magno in præcio haberi, & dicitur, hic est. Sunt enim plerique, qui ob aliquod peculiare donum, siue à Deo infusum, siue studio, & labore acquisitum, siue ab hominibus, vt cumque perceptum, volunt omnibus præferri, & siquid boni faciunt, ea ratione duntaxat, vt videantur ab hominibus, & ab omnibus debeant vocari Rabbi, efficiunt. Per hæc tria omnium malorum principia, fuit etiam tentatus Dominus noster, vt habet Mar. 4. desiderio namque & concupiscentia carnis fuit tentatus à diabolo, quando post reiuuium quadraginta dierum, & noctium cepit esurire; dixit ei, si filius Dei es, dic, vt lapides isti panes fiant: At ipse repulit tentantem, & docuit pugnare strenuum militem. Dicens ei non de solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei, fuit etiam tentatus concupiscentia oculorum, vt scilicet aliquod infigne miraculum patraret, vt hac ratione suam ostenderet virtutem, cum eidem ducto super pennaculum Templi dixit Demon si filius Dei es mitte te deorsum, sed & illum repulit ipse Deus dicens uon tentabis Dominum Deum tuum, quasi diceret, si hoc fecero, videbo Deum tentasse, aut etiam suasionem Demonis cessisse, vel eidem morem gessisse, aut curiositate motus illud fuisse operatus. Non secus (inquit Augustinus) facere nos debemus, quando quippiam nobis suggerit Inimicus, fuit postremo Saluator Noster de superbia tentatus, vel de ambitione seculi, quando eleuatus à Sathana in montem excelsum, & altum, & ostendit ei omnia regna mundi, & audiuit ab eo, hæc omnia tibi dabo, si cadens adoreris me, ille inquam, qui fecit cælum, & terram respondit ei dicens, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruius: qui sic fecerit, & exemplum Saluatoris apprehenderit, & corde, &

opere studuerit imitari, dubio procul A
eiusmodi oculorum concupiscentia, &
vitæ superbia procul evanescent. Hac
etiam ratione, & his eisdem modis fue-
runt tentati Patres nostri in paradisi
delitiarum: de concupiscentia carnis:
cum suafu Demonis de ligno vetito gu-
staverunt; de concupiscentia etiam oculo-
rum, dum aperti sunt oculi eorum,
& cognoverunt se esse nudos. Dicit en-
nim textus Genes. 3. vidit mulier quod
bonum esset lignum ad vescendum, &
pulchrum oculis, & aspectu delectabi-
le, & tulit de fructu illius, & comedit,
& deditque viro suo, qui comedit, &
aperti sunt oculi amborum, tentati quo-
que fuere de ambitione seculi, & de
superbia vitæ, quando crediderunt se
fieri posse sicut Dij, cum videlicet dixit
eis Demon, si comederitis ex hoc ligno,
eritis sicut Dij scientes bonum, & ma-
lum. Vbi dicit idem Augustinus libro
3 ad Cathecumenos cap. 1. loquens de
eisdem ferulis, quæ deturpant stoma-
cum, & inficiunt animam nostram; Ad
concupiscentiam carnis pertinent ille-
cebres voluptatum, ad concupiscentiam
oculorum nugacitas spectaculorum, ad
ambitionem seculi insana superbia, vbi
est fumus inflatus; vt homo positus in
aliqua potestate, se hominem esse non
agnoscat, & se hominem esse non agno-
scens de homine iudicat: qui ergo vult
mundum vincere, hæc tria, quæ sunt
in hoc mundo prima, & præcipua ar-
matorum agmina vincere studeat: &
per hæc iam deuicta, vincet etiam eum,
qui suadendo per superbiam decepit
mundum. In lib. etiam decimo confes-
sionum à cap. trigessimoprimo vsque
ad cap. quadragesimo loquitur de eis-
dem ferculis, quæ nobis in huiusmo-
di conuiuio proponuntur, & de eis-
dem satis diffuse & copiose loquitur
in sermonibus ad heremitas cap. trige-
simoprimo, & frequenter alibi apud
eundem, & apud alios sacros auctores
horum verborum Diui Ioannis expo-
sitionem, & lucidam interpretatio-
nem reperies.

Caput secundum.

D Vbitatur autem, & merito à qui-
busdam sacre Theologie docto-
ribus, cur videlicet omnia peccatorum
genera ad hæc tria reducantur, & affer-
tur ratio præ cæteris à D. Tho dicente,
quod omne peccatum (vt alias quoque
diximus) provenit ex appetitu inordina-
to alicuius boni: Bonum autem prima
sui diuisione bifariam obijcitur nostro
appetitui sensibili, vel simpliciter, & ab-
solutè, vt concupiscibile, & sic est obie-
ctum concupiscibile, vel obijcitur sub ra-
tione ardui, atque difficultis. Appetibi-
le vero, & concupiscibile simpliciter, &
ipsum diuiditur. Nam quædam appe-
tabilia, & concupiscibilia sunt naturalia, &
necessaria, vel conseruationi indiuiduo-
rum; sine quibus scilicet vita hominis
non potest sustentari, vt cibus, & potus
vel sunt necessaria conseruationi ipsius,
speciei, vt concubitus viri, & mulieris.
Appetitus autem inordinatus vtriusque
eorum dicitur concupiscentia carnis,
quædam vero sunt appetibilia ad bene-
esse, vel secundum apprehensionem im-
aginationis, vt curiosi, & studiosi re-
rum nouarum, uel nimis cupidi bono-
rum exteriorum, cuiusmodi sunt auari,
& hæc uocatur concupiscentia oculo-
rum, quæ propriè spectat ad auaritiã,
de qua scribit Apostolus, quod est idolo-
rum seruitus. Secundo loco occurrit
nobis aliquod bonum appetibile, sed sub
ratione ardui, ac difficultis, & huiusmodi
appetitus est ex eorum numero, quæ
ad excellentiam, & mundi gloriam per-
tinent, & huiusmodi appetibilia appe-
tuntur ab ea sensibili potentia, seu uir-
tute, quæ irascibilis nuncupatur, & hoc
genus peccati uocatur superbia vitæ.
Cur autem appetitus iste irascibilis non
diuidatur in duo membra, ut appetitus
concupiscibilis, Ideo accidit dicit D.
Thom. quia omnes passionis uirtutis
irascibilis naturaliter conformantur
concupiscentiæ animali, quæ est eorum,
quæ per sensum carnis nullam susten-
tationem, aut delectationem afferunt.
Sunt ergo tres actus ad quos, & sub
quibus quæcumque in hoc mundo ui-

Bonum bifa-
riam.

Appetibile
bifarium.

etia perpetrantur contineri dicimus, et A
hæc sunt tria illa fercula, quibus in hoc
mundo miseri mortales in hoc celebri,
et spetioso conuiuio depascuntur.

Sed contra ea, quæ mox dicta sunt ori-
ritur difficultas, quia non uidetur con-
cupiscentia carnis diametro diuidi, et
secerni à concupiscentia oculorum, et
à superbia vitæ, quoniam ea maximè
ex uisione oculorum uidetur exoriri
propterea dicebat Dauid psal. 118.

psal. 118.

Auerte oculos meos Domine ne ui-
deant uanitates; Deinde Daniellus xiiij.
cap. legitur, species decepit te, et con-
cupiscentia seduxit cor tuum, et Sal-
uator noster apud Mat. cap. 5. qui uide-
rit mulierem ad concupiscendum eam,
iam mechatus est in corde suo, et Bea-
tus Augustinus in regula dicit, oculi
ueltri, et si jactantur in aliquam fami-
narum figantur in nullam. Igitur ex
his uidetur concludi concupiscentiam
carnis non multum differre à concupi-
scentia oculorum, nisi tamquam effe-
ctus à causa, quod etiam non distin-
guatur à superbia, uelut principale me-
brum illius diuisionis, quæ ponit Apo-
stolus Ioannes loco supra allegato, pa-
tet, quia superbia ponitur radix, et prin-
cipium, omnis peccati. Ecclesiastici
cap. 10. et prima Thimoth. ultimo di-
cit Apostolus cupiditas est radix om-
nium malorum igitur non erit necesse
ponere tot radices, et capita nostro-
rum peccatorum: nec solum concupi-
scentia oritur ab illis duobus, ut est
concupiscentia oculorum, et superbia
uitæ, sed, et hæc duo uicissim oriun-
tur a concupiscentia carnis; quoniam
nisi caro prius esset infecta per pecca-
tum originale, nullus prauus affe-
ctus, et appetitus reperiretur in no-
bis.

Ad hæc dubia breuiter, et facile re-
sponderetur dicimus enim quod licet isti
tres appetitus, siue passionis animi
habeant, inter se quandam connexio-
nem, et affinitatem, ut altera depen-
deat ab altera, nihilominus si propriè,
formaliter loqui uelimus, dicimus,
quod tam et si concupiscentia carnis
plerumque oriatur, à uisione rei dele-

ctabilis, non sinit tamen in pura, et
simplici uisione illius rei, sed fertur in
appetitum rei delectabilis secundum
tactum. Concupiscentia uero oculo-
rum consistit in delectatione duntaxat
ipsius uisionis, idest in delectatione cui-
uscumque uirtutis apprehensiuæ, ap-
prehendendo, et imaginando ea, quæ
nullam sustentationem, aut delectatio-
nem afferunt ipsi carni; ut contingit in
concupiscentia carnis, quæ fertur in
ea, quæ sustentationem, ut puta per ci-
bum, et potum afferunt ipsi carni, et
delectationem, ut contingit in concu-
bitu uiri, et mulieris. Verum me non
insicias ire putarem, si assererem etiam
in concupiscentia oculorum non nihil
delectationis reperiri, si per huiusmo-
di concupiscentiam oculorum, uel cu-
riositatem, seu cupiditatem bonorum
temporalium uelimus intelligere, &
sic responderi potest propositionibus
in contrarium adductis. Ad aliud, quod
superbia sit initium omnis peccati, di-
cendum est, Quod si consideretur fi-
nis, qui est principaliter intentus ab eo,
qui nimis inordinate, & præpostere di-
ligit se ipsum, dubio procul superbia
potest constitui initium omnis peccati.
At si consideretur principium, quo pos-
simus adipisci, & peruenire ad eum fi-
nem, quem intendit superbus, qui est
amor propriæ excellentiæ, sic cupidi-
tas, & auaritia potest tuto poni radix, &
principium omnium malorum. Nec
turberis nos posuisse finem duplicem
superbi, nimirum amorem sui ipsius, &
amorem propriæ excellentiæ, quia est
finis sub fine, & sic responderi potest
præfatis obiectionibus. Quod autem
à carne iam infecta, & corrupta per pec-
catum originale, quod quidem licet,
quo ad reatum transierit, & fuerit aboli-
tum, remanet tamen quo ad actum,
non est dubium, quod omnia peccata
proveniunt, nec solum superbia, &
auaritia, seu cupiditas; verum, & con-
cupiscentia carnis; adeo quod pluri-
mum differit loqui de carne, vt infe-
cta, & loqui de concupiscentia carnis,
quamuis ego non haberem pro magno
inconuenienti non solum quæcumque
pecca-

peccata; verum specialiter hæc duo capitalia membra, videlicet concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ; & concupiscentia carnis frequenter emanare, neque hinc valeas inferre, ut plerique putarunt peccata esse connexa. Imo quædam sunt sibi inuicem contraria, ut pro digalitas, & avaritia, quæ impossibile est simul eidem inesse; nec illud te perturbet, quod, qui offendit in vno facto est omnium reus, hoc enim intelligitur, quia; qui recedit à Deo, id quod sit per quodcumque peccatum mortale, dicitur esse omnium reus, quia offendit latorem legis, & vin dicem omnium malorum. sed quia signanter. hic loquimur de concupiscentia oculorum, quod est peculiare ferculum; quod tribuitur mundo; sicut res delectabiles secundum carnem tribuuntur ipsi carni, & superbia vitæ tribuitur diabolo, de cuius conuicio loquimur in proximo sequenti capitulo. Quod autem cupiditas seu avaritia, quæ est appetitus pecuniæ, & secundum Greg. super cap. 4. Matth. appetitus altitudinis non semper sit peccatum mortale, ostenditur per D. Tho. 2. 2. q. 118. art. 4. & in questionibus de malo q. 13. Vbi dicit Avaritiam non semper esse peccatum mortale, nisi quando e diametro opponitur iustitiæ, neque enim semper, quæ est avarus potest appellari iniustus, potest enim, quis nimio quodam affectu commoueri ad res temporales, & terrenis negocijs implicari, sicut tamen, ut nihil faciat contra iustitiam, neque præponat eorum desiderium, vel acquisitionem, aut possessionem Christi seruituti; & hæc ratione non potest dici peccatum mortale. Dubium est etiam de superbia nunquid etiam & ipsa sit semper omnino peccatum mortale, sed hoc dubium absolue in sequenti Capite.

Et postquam sermonem perpetuum habemus de conuiujs, & nunc tractamus de conuiuio, quod nobis præparat à principio hic mundus in seculis, hoc est appetitus noster mordinatus, opere precium est videre, quod genus vini nobis in hac mensa propinetur; certum est

A enim quod in conuiujs maxime requiritur legitur in Ecclesia quod ex aqua facta vino letantur conuiujs, & re vera, cum multum super hac re fuerimus contemplati nullum aliud genus vini, his, qui curiositate, et bonorum exteriorum accumulatione delectantur, propinari consuevit, præterquam adulationes, applausus, fauores, et excusationes, et perpetuè commestrationes, et in quibusdam in gens diuitiarum cumulus, his plurimum delectantur, et gaudent. Vnde non immerito dicebat Propheta psal. centesimo octouagesimo octauo. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non, ut lex tua; ubi nos habemus fabulationes D. Aug. legit oblationes; Ministri vero, et qui parant et foueat eiusmodi conuiuium, sunt ij duo (secundum Augustinum) videlicet Amor malè inflamans, et timor malè humilians, sic etiam innuit D. Thom. prima secundæ quest. 77. art. 4. Sed quoniam, consueuerunt plerique conuiuantes proponere in mensa potiora fercula; id circò dicimus ea esse quæcumque videatur satiare, et explere animi cupiditatem. Quare primum ferculum dubio procul est pecunia, vel appetitus pecuniæ. Auaritia namque pecuniæ studium habet. præter hanc, vel ad hanc, consequitur appetitus agrorum, domorum, armentorum, multitudinis seruorum, et aliarum commoditatum, quibus maxime delectatur hic mundus, et admiratur, Contingit etiam quandoque avaros appetere honores, et dignitates, sed hoc est per accidens inquit Caietanus vt. s. inde possint fieri ditiores. Et quamuis hæc tria, videlicet concupiscentia carnis, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, sint tres appetitus a se inuicem distincti, vt diximus, sunt tamen adeo connexi, vt vnus foueat alterum, et iuuetur ab alio, ita vt sæpenumero avarus non solum concupiscat abundantiam rei pecuniaræ, et aliorum bonorum temporalium, verum etiam delectetur quandoque, et maxime percipiat usum, vel abusum venereorū, et in ijs satiare quærat, et annitatur, quæ

duo

duo fercula cum eodem in conuiuio fuerint apposta, uel iis, qui sese illis dederint, aut mancipauerint. Dicit enim Valerius Max. lib. 4. cap. 3 a principio, quod cum hæc duæ generis humani certissimæ pestes penetrauerint, iniuria diminatur, infamia flagrat, & alia mala tanquam bellaria succedunt, ut mox dicemus; scio tamen, & memini me legisse apud probatos Authores, quod plerique homines sunt adeo cupidi, atque tenaces, qui ne aliquid impendere, aut erogare cogantur, abstinent ab illicitis concubitibus; & a quibusdam aliis sumptibus sibi admodum necessariis, & decentibus statui suo quam maxime conuenientibus. Vnde non ab re Esaias Propheta clamitat, & exaggerat aduersus istos nebulones d. uos qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Nunquid uos soli habitabitis in medio terræ comminatur ergo his, & oibus alijs, qui recedunt a iustitia, & suis tantum cupiditatibus, ac desiderijs inferuire statuerunt. In huiusmodi ergo conuiuio, quod facit mundus opera, & ministerio illius concupiscentia oculorum, quæ appellatur concupiscentia oculorum, quæ res quidem terrenas appetimus, & plusquam satis illius bonis ditari cupimus, eiusmodi fercula proponuntur: Sed quoniam consueuerunt plerique conuiuantes ad finem mensæ, posteaquam conuiuie fuerunt benè epulati, apponere quædam alia uti bellaria, ita propemodum fieri uidemus in hoc conuiuio, quoniam post primum ferculum, quod est avaritia secundum Gregorium 31. moralium cap. 31. uel pecunia secundum Diu Thom. aut appetitus pecuniæ hæc sequuntur, & ueluti fructus, & confectiones, seu deliciae comitantur. ut proditio, fraus, fallacia, periurium, inqueritudo, uolentia, & inhumanitas, seu crudelitas, & cordis duritia, proditio quidem, si committitur: solus respectu personarum, ut fecit Iudas, qui propter avaritiam prodidit Christum, erat enim fur, & loculos habens, quæ mittebantur asportabat, fraus etiam committitur, quando ob turpe lucrum una res pro altera, uenditur, fallacia perpetratur, quando quis

A emendo, uel uendendo; ut plusquam deceat lucretur absq. ullo pudore mentitur: Periurium sequitur ad fallaciam quod committitur dum ad mendax, et fallax uerbum additur iuramentū, quæ doque eb nimiam rei audiratem inferunt uis; & sic avaritiam tanquam fidus comes sequitur uolentia; & quoniam Auaro tam deest, quod habet, quæ quod non habet, inest ei perpetua quædam animi, & corporis inqueritudo. Postremo cum sit tenax, & magnopere cupidus, & ueretur ne mūdus illi desit, efficitur inhumanus, crudelis, & immisericors; hæc sunt bellaria, quæ comitantur avaritiæ. Sed qui nam sunt conuiujs; & commensales huius conuiujs; Hos ego puto quos recenset, & enarrat Paul. Apost. 2. Tim. cap. 3. d. Instare tempora periculosa in quibus erūt homines seipfos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemij, parentibus non obediens, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, & voluptatū potius amatores, quam Dei, habentes quidem speciem pietatis, uirtutem autē eius abnegantes: super quibus uerbis digreditur Aug. tract. 123. super Ioan. Euangelium dicens, omnia hæc mala ab eo fonte emanare quæ seipfos amant. Qui enim amant seipfos, uolunt alijs dominari, sicut elati, vel gloriari de honoribus quos causa pecuniarum sumunt, sicut superbi, vel intantum progredi, ut etiam hæres faciant, sicut blasphemij, nec cedant Sanctis Patribus, sicut parentibus non obediens, & illis qui eos corrigunt, ueluti ingrati, malum pro bono reddunt, interficiunt animas suas, & aliorum, ueluti scelesti materna Ecclesie viscera dissipant, sicut irreligiosi, non compatiuntur infirmis sicut sine affectione, famam Sanctorum maculare conantur, sicut detractores, cupiditates pessimas non refrenant, sicut incontinentes, exercent lites, sicut immites, nesciunt subuenire, ueluti homines sine benignitate, indicant inimicis bonorum, quæ in occulto cognouerint, sicut productores humanam uerecundiam, inuerecundæ exagitatione perturbant, sicut præcaces non

int.

intelligunt, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant, sicut cæci, lætias carnales, spiritualibus gaudijs anteponunt, sicut voluptatum amatores potius quam Dei; hæc enim huiusmodi vitia, siue vni homini accidant omnia, siue his alia, illis alia dominantur, ex illa radice quodam modo pullulant, quod sunt homines seipsos amantes; quod quid est vitium, sicut maxime caudum est, inquit August. eis, qui pascunt oves Christi, ne sua querant, non quæ Iesu Christi, & in vltus cupiditatum suarum conferant, pro quibus sanguis fusus est Christi.

C. sp. tertium.

Quod si queras, quot sunt isti conuiuii, in alijs namq. cõuiuijs, de quibus unus locuti non est diffinitus numerus conuiuantium, quia in alio quidem plures, in alio verò pauciores conuenire cõpertum est, at in isto dicimus fore innumeros: stultorum enim infinitus est numerus, vt habetur Eccl. 1. At nescio, qui nam minus cordati, minus sapientes, & mente capri possint reperiri, quam qui ponunt spem in hoc sæculo, cum in omnibus studijs, & operibus, quæ sunt in hoc mundo, & per hunc mundum sit vauitas, & afflictio, & nihil tandem permere queat sub Sole; vt egregie admodum, & lucu en er ostendit Salamen in ipso Ecclesiaste: sed pauci admodum ista cõsiderant, & ad sæculi vanitates apprehendendas precipites corruunt. Dicit forte quis, quid caussa est, quod tam pauci recte sapiunt, & apprehendunt viam bonam; tam multi autem sunt, qui seculi vanitates, & ludibria persequuntur? Dicit D. Tho. 1. 2. q. 71. art. 2. hoc ideo contingere, quia cum in homine sit duplex natura, rationalis scilicet, & sensitua, & lögè facilius sit viuere secundum naturam sensituiam, quam rationalem, vt in qua sumus primum enutriti, & educati, idcirco sunt longè plures, qui adhærent mundo, & commoditatibus huius sæculi, quam qui legi diuinæ; at qui facit contra ordinem rationis humanæ, facit & contra legem Dei. Nam omnes nature, quatenus sunt, a Deo sunt, secundum autem, quod i vi-

tiolæ sunt, & defectiuæ non sunt a Deo, sed ab eius arte deficiunt. D. Caiet. occasione horum verborum deplorat miseriam naturæ humanæ: quia in omnibus alijs rebus creatis, siue supra hominem, siue infra hominem existētibus, bonum reperitur vt in pluribus, at in creatura rationali bonum reperitur vt in paucioribus ppea non est mirum, si multo plures in conuiuijs huius sæculi fuerint admissi, quàm ad conuiuium Dei. Propterea Hier. 16. consultò hortatur quempiam d. Domum conuiuij non ingrediaris vt sedearis cū Aepulonibus, & æbrijs, & comedas, & bibas, quia hæc d. Dominus deus exercituum Deus Israel. Postremò, si vis perspicere, & intueri horum finem, & exitum, perlege caput 14. Ecclesiastici, vbi inter cætera inquit, vtro cupido, & tenax sine ratione est substantia; & postea insatiabilis oculus cupidi, in parte iniquitatis, nõ satiabitur donec consumat, & refaciens animam suam. Intuere etiam, & considera, quod dicit Propheta, thesaurizat Auarus, & ignorat cui congregabit ea Psal. 38 & apud Lucam cap. 12. dicit Saluator, videte, & caute ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquã vita eius est ex his, quæ possidet, & in huius documēti corroborationem apponit similitudinē ad Iudæos dicens, de quodam, qui collegerat, & congregauerat in horreum suum magnam copiam tritici, & aliorum bonorum, & videbatur sibi plurimos annos summam quietē habiturus, & fructurus bonis omnibus, cui dixit Deus; stulte hac nocte animam tuam repetent à te, quæ autem paraasti cuius erunt? sic est, qui sibi thesaurizat, & non est in Deū diues. & Abacuch 2. ita minatur avaris, & prædonibus vq. qui congregat auaritam malam domui suæ, vt sit in excelso nidus eius, & liberari se putat de manu mali; quid ergo faciendum? id profecto quod monet D. Ioann. eodem loco scilicet; nolite filiioli diligere mundum, neque ea quæ mundi sunt, quia mundus transit, & concupiscentia eius, & Saluator noster apud Lucam, quid prodest, inquit homini, si vniuersum mundum lucratur, animæ verò suæ detrimentum patiat? & D. Augustinus in tract. de contentem-

Eccl. e. 14

Psal. 39. Luc. 12

contemptu mundi, inquit, quanto quis rebus terrenis magis implicatur, tanto magis a sui creatoris visione impeditur. Rom. 12. Propterea monet Apostolus Rom. 12. nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate s̄sūs vestri, vt probetis, quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta. Et 1. Timoth. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem diaboli. Sic etiam D. Iacobus inquit, quod homo post aliqua opera pietatis, & misericordiæ debet se custodire immaculatum ab hoc sæculo, & nihil habere commune cum ipso. Et Seneca dicebat in libro de quatuor virtutibus, cum tibi alludat huius mundi prosperitas, sic te quasi in lubrico retiacibus nec tibi dabis portus liberos, sed circumspicies, quòd sit eundem. Constat enim rei experimento, q. opes cupidus congregandi, nullis parcit laboribus, vt eas

Seneca.

accumulet, avarus verò conseruat, ambitiosi affectant honores, & superbi plus nimio extolluntur, & tamē hæc omnia, vt fumus deficient: Vnde Sapiens Ecclesiastici 23. præcatur Deum, ne dederis mihi extollentiam oculorum meorum; & omne desiderium auerte a me, aufer a me ventris concupiscentiam, & concubibus concupiscentiæ ne apprehendant me; & animo irreuerenti, & infructu ne tradas me. His tamen non obstantibus potest haberi cõcupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & appetitus honorum, ac dignitatum, sic tamen vt Deus non offendatur, id quod erit, dum ob iustas, & rationabiles causas talia expetuntur, & non aliter, neque alio modo, vt mox diximus de mente Diuino Tho. Et hæc de Conuiuijs Mundi dicta sufficiant.

B

DE CONVIVIO SATHANAE.

Quarta particula. Eiusdem primi tractatus.

CAPVT PRIMVM.

Quoniam iam locuti sumus de conuiuijs metaphorice, dicto, quod nobis caro pariter, & mundus nõquam non offerunt, & præparant. superest nunc de conuiuijs longè deteriori, & quàm maxime pernicioso verba facere, hoc autem est conuiuium, quod nobis præparat, & continè subministrat serpens ille callidior cunctis animantibus, perpetuus hostis humani generis. O nos miseri, quos plerique felices existimant, cum tot excellentissimi Duces, ac Principes, videlicet, caro, mundus, & dæmon nos hylariter, & prompte, & tantum non importunè ad secum cõuiuandum vocant, alliciunt, & penè trahunt, & omni ope, & opera, quibuscunq. vijs, & arti-

bus studiosè querunt, & sagunt ad se pertrahere, & vt nos capiant, ac destineant, mescipulam tendunt, quo ex eorum laqueis extrahi, vel educi nequam valeamus, narrauerunt, vt absconderent laqueos, & dixerunt, quis videbit eos, sed frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Quare prudentes nos esse oportet, & cautè ambulare, ne serpens ille callidissimus nos capiat, ac detineat; Nam non est nobis collustatio, id est confictus, & pugna aduersus carnē, & sanguinē, non sumus nunc luctuari solum aduersus carnē, & sanguinē, sed aduersus partem concupisibilem, & irascibilem eam quibus olim pugnabamus, & nunc quoque velimus, nolimus pugnare cogimur, vel aduersus eos, qui sciuunt in nos secundum D. Aug. sed nobis negotium est cum potentioribus, sagacioribus, &

Psal. 63.

Prom. 6.

Ephes. 6.

spūs ma-
lus vocan-
tur, & ipse
calofit.

ribus, & fortioribus hostibus, ac Tyrannis, & longe nequioribus quàm sit caro, & mundus sumus enim pugnaturi aduersus Principes, & potestates tenebrarum harum i. peccatorum, & contra spiritualia nequitie in Cœlestibus, Maligni spiritus vocantur & ipsi spiritus cœlestes idest aerei, idest contra Principes, ac Tyrānos spirituales, qui sunt nequissimi, immò ipsa sunt nequitia, ipsa fraus, & malitia quique nihil vitra curant, & nihil habent antiquius, quàm cœlestia, & spiritualia dona confundere, nobisq. surripere, & vna secum cruciatibus æternis nos velle mancipari. Hic est Draco ille, quem formauit Deus ad illudendum humanum genus, a quo, & ipse fuit tandem illusus, & in nouissimo magis illudetur: hic inquàm est, qui præ cæteris, & plusquàm ceteri nobis præparat conuiuium, & ad illud nos blande, & hilariter vocat, & quanquàm non impellat, sic tamen nobiscum agit, vt impellere, & ad se pertrahere videatur: ob id non est veritus Venerabilis Beda super Act. Apost. asserere, quod diabolus animam in affectum malitiæ trahit, & si re vera, vt postea ostendemus, trahere non possit, sed suggerere tantum, & seducere nos. Posteaquàm iam scimus, & experimur demonem parare conuiuium, vt cum eo quandoque recreemur videamus consequenter, quæ fercula, quas epulas in hoc suo conuiuio proponere consueuerit, id quod facile videre possumus ex conuiuio, quod ab initio mundi primis nostris parentibus proponi fuisse legitur non. n. diutius voluit differre, quia suam erga hominum genus malitiam, & iniquitatem ostenderet, ac exerceat. Ille quidem homicida fuit ab initio, propterea quod non mirum, si a principio malignatus est in sãcto. Proposuit quidem voluptates, & delicias, honores, ac dignitates, & vitam longeuam, immo perpetuam, ac serpiteriam, & scientiam boni, & mali, quæ omnia mūdus iste magnificat plurimum, & vehementer admiratur. Hoc autem in verbis Gen. c. 3. manifeste colligitur. Cum dixit ad mulierem cur præcepit vobis Deus ne comederetis ex omni ligno Paradisi? cui respondit mulier, quia præcepit nobis

Gen. 3.

A Deus, ne comederemus de ligno, quod est in medio Paradisi, & ne tangeremus illud ne forte moriamur. Tunc dixit illi serpens, nequaquam moriemini. Eaduo satis iocunda, & maxime expetibilia proposuit illi fercula scilicet securitatem, & liberationem a morte, & præter hoc exemtam a vinculo obedientie, & iugo præcepti persuadens ei, ne crederet verbis Dei, neque obtemperaret illius præceptis; aliud ferculum honoris, ac dignitatis prætulit ei cum dixit, in quacunq. die comederitis ex fructu ligni, quod est in medio Paradisi, sicut Dij, ecce dignitas & honor, ac excellentia, quam pollicetur ei. Postremò dicit illi, eritis sicut Dij scientes bonum, & malum, vbi aliud ferculum satis appetibile, & ab omnibus vehementer expetendum proponitur, habere scilicet scientiam boni, & mali; quandoquidem omnes natura scire desiderant: & præsertim quæ maxime scitu necessaria dicuntur.

C Hæc, & similia fercula ausus fuit ipse tentator offerre Nostro Saluatori, qui cum post ieiunium quadraginta dierum, & quadraginta noctium esuriret, fuit tentatus ab eo de his, quæ pertinent ad appetitum concupiscibilem, atque de ijs, quæ ad ambitionem, & existimationem sæculi spectare videntur, vt in priori huius narrationis capitulo retulimus; hæc eadē quotidie ferè miseris mortalibus iuxta varias hominum conditiones, & inclinationes proponere consuevit, bona scilicet in speciem vitia, delectabilia, & honesti imaginem quandam præferentia, & quandoque nonnullis, qui minus sunt habiles, & capaces tantorum bonorum immittit eiusmodi desiderium, vt cum non fuerint voti compotes effecti, in diffidentiam, & protinus in desperationem labantur. Dicit enim D. Hier. lib. 2. contra Iouinianum, quomodum Deus est perfectior boni, ita diabolus est perfectior omnis mali, is enim est primus author, & actor omnis impietatis, et nequitiæ, quique occultis cupiditatibus corda hominum replet, neque finit ea vnq. quiescere, sed fluctuare semper, susque, deque moueri, et vndeque agitari; Nolum tamen ob id existi-

mes

mes demonē esse omnino causam peccati, nisi per modum persuadentis, aut proponentis, siue instigantis, sic. n. potest hominem ad peccandum inducere interius instigando, et proponendo, quod nobis visum est bonum, iuxta sensum, et opinionem illius, immittendo scilicet in fantasia, et in appetitu sensitiuo aliquas imaginationes, et spectra, siue species quibus homo incitatur, & mō quodam peccat ad aliquid facinus perpetrandum, neq. id inconuenit, aut impossibile putandū est. quia natura corporalis, & sensibilis obedit ipsi demoni, quo ad motum localem vt notum est; & quanquàm diabolus, sic possit interius hominem ad peccatum inducere, potest tamen quandoq. nisi reprimatur a Deo, etiam impellere vel saltem necessario inducere ad faciendum, quod ex suo genere sit malum; necessitatem tamen peccandi inferre nequaquam potest, vt dicit D. Tho. 1.2. q. 80. art. 3. & D. August. in hom. 12. inter 50. expresse dicit, diabolus non cogendo, sed suadendo nocet, nec extorquet a nobis consensum, sed petit; Consultit quidem nos demon, sed Deo auxiliante, nostrum est eligere, vel repudiare, quod consultit. At re vera voluntas, quæ mouetur ab obiecto aliquo appetibile est directè causa peccati, quod quomodo contingat, vide ibidem sanctum Doctorem. Propterea cauendæ sunt, & procul euitandæ, quibus demon potest nobis aliquod peccatum suggerere occasiones, & viæ, vti sunt choreæ, ludi, saltus, torneamenta, & spectacula, & denique prauorum, & iniquorum hominum cōsuetudines, & merceria; iuxta illud Prophete cum Sancto Sanctus eris, & cum peruerso peruerteris, & Salomon Prover. 24. Ne emuleris inquit viros malos, nec desideres esse cum eis, quia licet demon, vt diximus, non sit absoluta causa omnium peccatorum, quæ passim homines committunt, tamen cum ipse induxerit primum hominem ad peccatum ex cuius peccato vitata est, & corrupta hominis natura, dicitur occasionaliter, & indirectè esse causa omnium peccatorum, quo pacto intelligi potest dictum B. Augustini asserentis, non omnes cogitationes

Psal. 17.
Prou. 24.

A nostras malas excitari a diabolo, sed aliquoties ex proprio nostri Arlitrj motu emergere, quoniam scilicet formaliter, & immediatè ex motu, & inordinato appetitu sensus nostri prouenit a ctus malus, sed occasionaliter, & med. arte, seu remote prouenit ex diabolo, sic etiam cum Venerabilis Beda dixit diabolus trahere animam in effectum malitiæ, intelligi debet, quo ad suggestionem, vel instigationem, seu ausus dicere occasionaliter, non autem propriè, & formaliter, etiam quandoq. immittit in nos immisiones per angelos malos, & hac ratione possemus non iniuria, dicere Deū esse quoquo modo causam peccati, quod tamen falsum est, & absurdum, & nonnunquàm ex bonis cogitationibus, & honestis desiderijs arte, & industria demonis deducimur in cogitationes prauas, & pestilentes, verbi gratia cogitamus aliquando de obitu alicuius consanguinei, aut propinqui, aut amici, & ex ea consideratione deducimur in cognitionem, & meditationem alterius rei habentis aliquo modo connexionem, vel relationem ad id, quod prius cogitauimus, & consequenter progredimur in cogitationem alicuius rei turpis, ac delectabilis, & eandem postmodum appetimus, & profsequimur, & ita peccatum perpetramus quo pacto dicitur diabolus esse causa peccati, non quia nos ipse peccare fecerit, sed solum quia cogitationem illam cordi nostro, vel in cor nostrum immisit, & occasiones aliquando etiam præbet, & modum quo delinquimus. Vnde Beatus Augustinus cōformiter mox dictis ait. Diabolus potest nos ad malum inuitare, non autem trahere, delectationem inferre, non potestatem, consilium ingerit non conflictum. Dicamus ergo, vt prius, quod hæc nobis fercula proponit ipse demon. quæ scilicet habent rationem quandam apparentem boni, vultis, delectabilis, atque honesti, & hac ratione nobis superbiam, iram, inuidiam, similitatem, & apostasiam, & discessionem a fide, & cæteris virtutibus, & persecutionem bonorum suadet, & ingerit. & hæc omnia sub quadam specie boni; voluptates interim, diuitias honores, ac dignitates proponit, & que-

eunq.

canq. possunt sub nostrum appetitum A cadere, vt eadem quibuscunq. modis, artibus, & insidijs, siue iure, siue iniuria que- rere, procurare, & obtinere studeamus. Et u quis velit pro sui corporis mortifi- catione, aut pro sua animæ salute, a ma- lo, quopiam abstinere conatur demon scipio. aut suos per ministros eundem a rectis consilijs, & pijs cogitationibus, ac deliberationibus amouere, & auoca- re, verbi gratia, si quis velit, vt diximus carnem suam ieiunijs macerare, & a car- nibus abstinere, suadet ipse demon id nequaquam fieri debere propter illud verbum Saluatoris, manducate, quæ ap- ponuntur vobis, & illud apud Matth. 15. non quod intrat in os coquinat homi- nem. Et si quis velit abstinere a concu- bitu venereo, & mulierum congressum euitare, persuadet illi demon, id nequa- quam esse faciendum ob illud Genesis, non est bonum hominem esse solum, & illud crescere, & multiplicamini, & reple- te terram. Ceterum si quis velit remit- tere iniuriam, & veniam condonare his, qui in eum deliquerint, obicitur a de- mone, quod fuit dictum antiquis, dili- ges amicum tuum, & odio habebis ini- micum tuum, et illud ps. Iniquos odio habui, et c. Postremo, ne longius pro- grediar, si quis teatet, et molietur ad- uersus Principem, aut Rempublicam in- sidias, et machinationes contra datam fidem, huic proculdubio persuadet a demone. id omnino perficiendum, quia sic ratio belli, et status huius mundi ex- postulat. Hic itaque ratione tot seditio- nes, et bella, euerfiones ciuitatum, dis- sipationes familiarum, et omnia cuius vis genera, mala, et flagitia videntur ex- oriri, dicit. n. D. Aug. hom. 12. in prin- cipio. Quod sicut a principio operatus est demon, vt caderet qui stabat, sic nunc operatur, vt qui cecidit non resurgat. Quid faciendum aduersus huiusmodi suggestiones, et insidias, quibus cona- tur impedire reditum nostrum? appre- hendamus humilitatem, et confiteamur peccata nostra.

Capitulum secundum.

V. Ideamus nunc, qui fuerint, aut qui esse consueverint conuiuæ, et cõ-

mensales huius diabolici conuictus, et quam frequenter eidem assistere, et sub- ministrare studeant. Non alios profe- cto fore arbitror, nisi qui nullam re vera habent boni, vel mali conscientiam, et q̄ bonum malum, et malum bonum, dicunt & vt ait Persius, nigrum in candida vertit, et quorum os maledictione plenum est, quique viam pacis non cognouerunt, ne que est timor Dei ante oculos eorum, qui sapientes sunt in oculis suis, et qui gloriantur cum male fecerint, et exul- tant in rebus pessimis, quique diligunt malitiam super benignitatem, et iniqui- tatem, magis quam loqui equitatem, quiq̄ delictijs suis affluentes, in conuiujs suis luxuriantes habent oculos plenos adul- terij, et incessabilis delicti. Deniq. om- nes illi, quos enumerauit, Pau. 2. Tim. 3. sunt huius conuiujs consortes. Qui vero sunt ministri huius cõuiujs, quique pro- uocant, et seducunt se, et alios ad huius interitum? illi quidem mea sententia, qui de suis viribus nimium confisi, di- cunt Deo, recede a nobis, scientiam via- rum tuarum nolumus. Iob. 21. odit. n. Deus presumptores de viribus suis, vt dicit Augustinus in Cantico nouo c. 8. et nota secundum eundem, quod fuit error Pelagij. d. hominem posse ponere spem in homine, nec ob id incurrere ma- ledicum: posse etiam de se quadoq. glo- riarı absque peccato sic etiam, qui dixe- rūt linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis Dominus noster est ps. 11. qui etiam firmauerunt sibi sermonem nequam, et dixerūt quis videbit nos quasi inuenientes aut se opina- ri indicantes Deū non habere noticiam horum inferiorum, vel ut etiam dicebāt illi. Non videbit Dominus, nec intelli- get Deus Iacob ps. 93. longe peius aber- rarūt illi, qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, sed eua- nuerunt in cogitationibus suis Rom. 1. Denique illi sunt præstatiores ministri ad seruiendum Sathanæ, et ad multos secum adducendos ad eius conuiuium; qui dicūt in corde suo non est Deus: aut ij, quorum Deus venter est, et gloria in confutionem ipsorū; Deinde facile ad- mittuntur ad cõuiuium diaboli, qui etiam habeant aliquam fidem, conscij tamen mul-

Esaias.

2. Tim. 3.

Iob 21.

Psal. 11.

Psal. 93.

multitudinis, et grauitatis peccatorum a spe consequendæ veniæ recesserunt, & in baratrum desperationis inciderūt. Nec multò melioris cõditionis, ij sunt, qui longiorem sibi promittentes vitam, de die in diem dicentes cras cras, & nun- quam veniet illud cras, vt D. August. lo- quebatur de seipso, & sic tempus facien- di dissipauit legem Dei, & frustra vitæ vana eorum desideria; multi quidē sunt, qui habent partem, & societatem cum diabolo, & communicant operibus eius malignis, sed alij ob alias, & alias cau- sas; Quidam enim, vt diximus, quia nullam habent fidē, & existimāt Deum nullam habere noticiam horum inferio- rum, sicut opinabantur quidam Philo- sophorum sustinentes hanc positionem & Manichæi, vt dicit Aug. serm. 70. de tempore. Quod Deus non intelligit alia a se, contra quos, insurgit vehementer ipse Proph. dicens. Intelligite inspie- res in populo, & stulti aliquando sapite, plantauit aurem non audiet, aut qui fin- xit oculum non considerat; quidam alij opinantur Deum habere noticiam ho- rum inferiorum, sed ea negligere, & nihil ea curare, vt refert Iob 22. circa cardines celi perambulat, & nostra non considerat, contra quos insurgit etiam Propheta dicens, oculi omnium in te sperant Domine, & tu imple omne a- nimal benedictione. Quare non est ve- ra horum opinio. Possunt ergo facili- ter conuinci, & ad veritatis semitam re- duci.

Psal. 93.

Psal. 144.

Sunt postea nonnulli, qui utiq. habent fidē, & credūt deū oia scire, & nihil eum latere, summamq. de his omnibus creaturis, curā habere, & prouidentiam, sed multis voluptatibus dediti, & in illis plus nimio assuefacti, vel de Dei miseri- cordia maxime diffidunt, aut e contra, suæ fragilitatis conscij, de eius benigni- tate plurimum confidunt, sicque nunq̄ de respicientia cogitant, dicunt enim adhuc modicum tempus viuam, faciam quomodo volo, postea me correxero, dicit enim Deus per Prophetam, nolo mortem peccatoris, tantum conuertatur a via sua pessima, & viuet. Quando fuero conuersus (inquit ille) delebit om- nia peccata mea. Igitur possum inte-

rim voluptatibus indulgere; sed vide, inquit Aug. Hom. 11. quoniam si Deus promissit indulgentiam, non tamen si- gnificauit tibi diem, quo decessurus es ex hoc mundo. Fac itaque quod ait Pro- pheta ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem, subito enim veniet ira eius, & in tempore vin- dictæ disperdet te. Quidam verò sic in peccato persistunt, ac perseverant, quia Deus promissit indulgentiam, & cogitant se postea esse corrigendos; sed vo- lunt adhuc differre, sibi pollicentes vlt- tra Dei bonitatem, etiam vitam longio- rem, quibus facile potest responderi, q̄, etsi Deus promiserit indulgentiam, nunquam tamen sponndit longitudi- nem dierum; Propterea dicit August. cur vis addere dies malos diebus malis? sufficit enim diei malitia sua. Malus dies externus, malus & hodiernus, ma- lus etiam crastinus, putas ne forte esse bonos dies quando satisfactis voluptati- bus tuis? quando in luxurijs enutris cor- tuum? quando insidijs alienæ pudici- tiæ? quando fraude contristas proximū tuum? quando falsum pro nummo iu- ras? quando exhibes tibi bonum pran- dium? ideo putas, quia bonum diem ducis? unde fieri potest, vt dies bonus sit, cum malus sit homo? Noli igitur malos dies addere malis diebus; sed cū primū fieri potest, relinque malos dies, & conuere te ad Dominum Deū tuum; nec velis pp̄ hanc vanam spem, seu fidu- ciam differre, quin reuertaris ad Deum, & recedas a consortio demoniorum, de- mon quidem habet multos socios, & cõsortes, pariter & filios (vt inquit Gre- gor. 13. mor. cap. 17.) socij & confortes sunt qui cum eo de celestis patriz sede ceciderunt, filij vero sunt qui eius pra- ua suggestionem in malitia operatione generātur. Ob has igitur causas pleriq̄ persistunt in peccato, & differunt de die in diem agere penitentiam. Ex sunt causæ, ij sunt ministri, qui nos trahunt ad conuiuium diaboli, præter multas, & varias occasiones, & opportunitates, prauas consuetudines, quibus, diffici- le admodum retrahimur a malo, qui- bus addo facilitatem veniæ, quippe que maximum est incentiuum, & prouoca- tium

Eccl. 6.

C

D

E

riam ad peccandum: iuxta illud Diui Gregorij facilitas veniæ præbet incenti uū delinquendi, & quanquam superbia vitæ, & ambitio sæculi, q̄ sunt Edulia, q̄ nobis primum offert ipse demon; attamen, non ea duntaxat, sed quæcunque caro, & mundus nobis proponunt, ipse quoque demon lōgè cautius, & frequenter, quā reliqui ea nobis subministrat, velutis, qui assistit vtriq̄. & fouet vtrūq̄. Quare oportet nos eius modi conuiuia reijcere, has mensas euertere, propulsare conuiuas, pariter, & conuiuantes, & nihil habere commune cum eis, totisq̄ viribus eisdem resistere; quoniam vt dicit Apost. Iacobus, resistite diabolo, & fugiet a vobis, & cum semel fuerit eiectus, nolite ei locum dare, & occasiones præbere, quo ad vos reuertatur, vt monet Apost. ad Ephes. 4. & qui furabatur iam non furetur. Nam, vt dicit Beatus August. in sermone 68. de Augurijs, si semel, aut iterū diaboli nequitas cum animo, & tota fide, contempserimus, Deus dignabitur ita cum a nobis repellere, vt nūquā amplius nos possit sua calliditate decipere. At si nos iterum atque iterum, velut canes ad vomitum reuersi fuerimus ad eum, & eius suasionibus, & præstigijs fidem dederimus, assumet secum septem alios spiritus nequiores se, & ingressi domicilium cordis nostri habitabunt ibi, & nouissima nostra erunt peiora prioribus: neque est, quod eius vino, hoc est carnis delectationibus, mundi huius delitijs, atque honoribus inebriemur, quia, vt d. Sapiens Prouerb. 5. nouissima illius sunt amara, quasi absinthium, & acuta, quasi gladius biceps, ne & nos aliquando cogamur cum Hieremia Propheta Trenorum 3. lamentari, & dicere, repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absinthio, & fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere, & quæ sequuntur. Facile quidem (si diaboli versutias, & sæculi vanitatem accuratè considerauerimus) quæcunque nos auertunt a facie Domini Dei Nostri, absque multo negotio poterimus effugere, et si quandoque ob nostræ carnis fragilitatem, & frequentes diaboli insidias fuerimus in peccatū prolapsi, non reuertamur iterum, sed

A de pristinis præcemur, vt nobis dimittantur velut monet sapiens, Ecclesiastici 21. vbi dicit, quasi a facie colubri fuge peccatum, & si accesseris ad illud, suscipient te dentes leonis, & dentes eius interficient animas nostras. Pudeat nos, qui Christo nomen dedimus sic fore appetentes dominij, & dignitatum huius sæculi, vt qui nullam veri Dei cognitionem habuerunt, surgant in iudicio, & cōdemnent nos, velut legitur apud Val. Max. *Val. Max.*
B lerium Maximum lib. 6. cap. 5. de Pittaco Mithyleneo, qui cum perfecisset bellum, quod pro Romanis gesserat, postquam pax victoriæ parata est, conuino reclamantibus Mithyleneis, deposuit Imperiū, ne Dominus ciuium vltra quā Reipublicæ necessitas exegerat permaneret, sic etiam apud eundem lib. 4. c. 3. legitur de Fabricio Luscinio, qui cū multa a Samnitibus, quos vniuersos in clientelam habebat, ob sua merita, & res præclare gestas accipere potuisset, omnia tamen remisit, continentia suæ beneficio sine pecunia prædijs, sine vsu familiaræ abunde comitatus, quia locupletem illum faciebat, non multa possidere, sed modica desiderare; aliorū possent exempla ferri, qui diuitias, & honores sæculi respuerunt, sed hæc pauca adduxisse sufficiat ad verecundiam, & confusionem nostram, quibus vnum satis esse deberet Saluatoris nostri exemplū, quem cum vellent populi ab eo fatiati facere regem, solus fugit in montem orare.

Tandem, si vis ab eiusmodi hostibus liberari recipe antidotum, quod proponit Dauid ps. 18. vbi ipse dicit, laudans *Psal. 18.* inuocabo Dominū, & ab inimicis meis saluus ero: A quibus nam inimicis? non quidē ab inimicis visibilibus, cuiusmodi sunt homines, sed ab inimicis inuisibilibus, quales sunt caro, mundus, & demon: sed quo gladio poterimus eos vincere? non gladio visibili, quo possumus hominem percutere; sed gladio inuisibili, hostem inuisibilem quæramus interimere, & quis nam est iste gladius inuisibilis? dicit August. in lib. de verbis domini, sermone 8. dicitur esse ipsa laus Dei, hic est modus, hæc est via, qua demonem possumus interficere, in sacrificio videlicet laudis, inquit Augustinus noli

noli pedem extra hanc viam mittere, noli ab hac via recedere a laude inquam Dei neque vnguem moue, ne dum pedem. Sic itaque docemur, qua ratione, quo antidoto possumus demonem, & reliquos hostes inuisibiles repellere, & ita repellere studeamus, vt nulla nobis sit cum illis inuenda societas, neque ad eorum conuiuia vlla vnguam ratione accedamus, nec demus callidi hostis locum Tyrannidi.

Caput tertium.

Sed quoniam in progressu huius tractationis diximus superbiam, & honoris appetentiam esse caput vnum, & velut principium aliorum scelerum, & hoc est propriū, & peculiare negotium ipsius demonis visum est super hæc materiam apponere vnum verbum, quod videlicet eiusmodi honoris appetentia non est vndequaue criminosa.

Primum, quia Paul. 1. Timoth. cap. 3. habet hæc verba, qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Deinde Isaias cap. 60 dicit Deus: Ponam te in superbiam seculorum, vbi D. Hieron. refert dari superbiam bonā, & malam.

Prou. 8. Et Prouerb. 8 dicit Sapientia. Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia, D. Aug. Hom. 11. non videtur omnino accusare, & damnare superbiam, igitur non est semper fugienda; In contrarium verò vniuersa ferè Scriptura eam damnat, & inter vitia capitalia constituit. Quare dicendum, quod appetere honorem, & propriam excellentiam pro beneficio, & vtilitate proximorum, per debita media, & citra iniuriam alius benemeriti, non dicitur esse peccatum; secus autem sic. Et ne recedamus a doctrina D. Thomæ in quæst. de malo, quæst. 2. dicimus, quod appetitus excellentiæ secundum regulā rationis diuinitus informatæ est appeti-

tus rectus, & bonus, & ad magnanimitatem pertinens, iuxta illud Apostoli, 2. Cor. 10. nos nō in immensum gloriamur, &c. & cap. 12. si voluero (inquit) gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam, vnde si Episcopus querit, & exercet quæ ad propriam excellentiam attinent, non debet existimari superbus, immo si ea non quæreret, & peteret, diceretur pusillanimis, & vecors. Quare prudenter cautum fuit in

Conc. Trid. Sess. 25.
B Conc. Trid. Sess. 25. q̄ Episcopi, tam in Ecclesia, quam extra, suum ordinem, & gradum retineant, & Principes tãquam filios paterno honore prosequantur, & in Conc. Constantinopolitano, 8. can. 14. fuit similiter statutum, ne Episcopi, tam Principibus, quàm viris militaribus obuiam longiùs ab eorum Ecclesijs procedant nec a mulis, aut curribus, seu equis descendant in occursum eorum, aut timide, abiectoque animo coram illis genua flectant, vel ante genua procedant, velut adoraturi, immo verò non accedant ad mensas, secularium Principum, sed cum omni modestia, quæ spiritualem decet dignitatem officia omnibus, & debita exequantur. Quod verò Esaias, & liber Prouerb. videantur extollere superbiam, dicendum, quod aliquando superbiam sumitur pro splendore, & magnificentia, & sublimitate alicuius rei, sicut aliquando solemus dicere aliquam domum speciosam, & amplam, domum superbam. Caietanus etiam dicit, quod superbia aliqua est consummata, & perfecta, & hæc est peccatum mortale, aliqua verò superbia imperfecta, & hæc est peccatum veniale: sed breuiter dicendum, quod superbia proprie dicta est vere peccatum, & omnino detestandum, superbia vero improprie dicta, non ita, & hæc de conuiuio demonis, & de alijs conuiujs huius Mundi methaforice sumptis, dixisse sufficiat.

DE CONVIVIO SECUNDVS TRACTATVS,

Idest de Honesto, & Laudabili Conuiuio.

CAPVT PRIMVM.

Prostequam locuti sumus de Conuiuio profano, realiter, & metaphoricè sumpto, nunc in hoc secundo tractatu huius opusculi, consequenter (iuxta nostrum institutum) loquimur quantum satis fore cognouerimus de Conuiuio honesto, laudabili, & religioso materialiter sumpto, quod qui dem facillè erit ex suo opposito discernere, cum oppositorum sit eadem scientia. Qui enim animaduernerit profana conuiuia, quæ sint, & quas partes habeant, mox absque ullo negotio agnosceret, quæ sint, & qualia debeant esse eorum opposita: In illis enim (iuxta varios ritus, & mores regionum, & nationum) variæ, & diuersæ præparationes, & ritus fieri solebant, ut a principio in eodem conuiuio profano satis, superque diximus. Legitur enim. Vetus quædam consuetudo apud quosdam, quæ in nostra quoque tempora irrepserit, ut priusquàm ad conuiuium accederent, aliquo corporis exercitio sese disponderent, ac præpararent: id quod certè haud quaquàm damnamus, cum pro sola corporis valetudine id fiat. Dicit enim Galenus lib. ad Trafonem cap. 5. exercitacionem esse sanitatis seruatricem. Sic tamen ut eiusmodi corporis exercitia sint honesta, & laudabilia, siue in Palestra, siue in ludo paræ pilæ, quem dicit Galenus lib. 6. cap. penultimo omnes alios excedere, siue in venationibus, aut piscationibus, aut quouis alio ludi genere, modo non sit prohibitum, & scandalosum, & qui ante conuiuium, vel ante prandium in studijs bonarum artium, tum publicis, tum priuatis lectionibus, ac disputationibus, et litterarijs concertationibus se-

Gal. ad
Thrus. c. 5.

Gal. lib. 6.

se exercent, magnopere commendamus, et laudamus; ea nanque exercitacio est morum decentissima, in qua non solum corpus fatigatur, sed etiam anima oblectatur: eodem lib. c. 3. Nec Diui Pauli sententia quenquam moueat dicentis, quod corporalis exercitacio ad modicum utilis est, quoniam loquitur cõferendo illam ad aliud genus operis, et exercitij, cuius modi est pietas, pœnes quam qui minus sunt habiles. et idonei ad priora exercitia capiunda poterunt commodius exerceri, verbi gratia, si loca sacra, ut Ecclesias, hospitalia, et domos infirmorum visitent, aut diuinis officijs vacent, et si fuerint sacerdotes, sacra facere, aut pauperum necessitati prouidere studeant. Neque vnquam horarias præces, aut numerarias intermitant, neque adeo curent cibum sumere, quin prius corpus ieiunij, et alijs bonis operibus exercere meminerint. Eiusmodi. n. corporis exercitacio est vtriusque hominis uis, et instauratio, sed potest fieri aliquod opus corporale tâta cum pietate, et charitate, quod exercitacio corporalis erit potior, et utilior, quam pietas. Sed per se loquendo pietas est longe præstantior quocunq. exercitio corporali non quidem ludo pilæ aut alijs huiusmodi, sed exercitijs corporalibus quæ sunt ad profectum animæ: & hoc ideo quia pietas est imitatrix diuini officij quod est, plus alijs prodesse quàm sibi ipsi. Pro intellectu huius rei uide D. Augusti lib. 1. de moribus Ecclesiæ cap. 33. et D. Thom. in expositione huius epistolæ. Ueinde cum proximè sunt ad conuiuium accessuri, uiri honesti, laudabiles, ac religiosi, propriæque salutis non immemores præcantur Deum de illis escam in tempore opportuno, et quæ de suis muneribus ferula sunt acceptu-

Aug. de mo
ribus Eccl
sæ cap. 33.

ri,

ri, benedicere, et sanctificare, dignetur, ut quæcunque illi comederint, non ad uentris ingluuiem, sed ad solam corporis, et animi refectiõnem, et uirium sustentationem assumantur, quo facilius eidem inferuire, et quoscunque labores, et angustias ualeant pro eius obsequio utiliter, ac libenter ferre, et sustinere. dicit enim Diuus Chryostomus, quod conuiuium, quod a præcautione incipit, et in præcautionem desinit, nunquam deficiet, sed quo uis fonte uberior omnia afferret bona; Qui postmodum cum accubuerint, donec inde exurgant, aliqua sanctarum scripturarum lectio, vel sermo perpetuo habeatur, ut est in veteri more apud omnes viros probos, & religiosos, aut quicquam aliud, vel legendõ, vel colloquendo confertur; Quo l. vel ad mores componendos, vel ad vitam piæ, ac religiosè traducendam spectare iudicatur, & hoc ideo efficitur ne solè fauces sumant cibum, sed & aures esuriant Dei uerbum. Vnde Beatus Possidius refert de Beato Augustino quod in ipsa mensa, magis lectionem, vel disputationem, quàm epulationem, potationemque diligebat, & hac ratione omnem coniuuiam a superfluis, & noxijs fabulis, ac detractionibus se se abstinere debere admonebat. sequitur, Beati Pauli sententiam Heb. 13. d. optimum est gratia stabilire cor non effcis, quæ nihil profunt ambulantes in illis: Ex sunt huius honesti conuiuij consuetudines, & sanctæ leges, tum ante conuiuium, tum inter ipsa conuiuia, longa temporum serie inuolubiliter obseruatæ, id quod diximus plerosquæ ex Ethnecis aliquando obseruasse, sed longe diuerso modo, & diuersa intentione; nos quidem tanti patris regulam secuti, nulla ratione hunc morem prætermittimus, quod si qui forte prætermiserint ipsi uiderint, vel potius videat Dominus, & requirat. Nos quidem optime recordamur Paulum Tertium summum Pontificem, & fel. recordationis uniuersalis Ecclesiæ præfulem præstantissimum dum recumberet, iussisse coram se fieri disputationes a grauissimis doctoribus, ac Theologis de quæstionibus Theologicis, & de dogmatibus ad

A Catholicam fidem pertinentibus, deque alijs rebus ad ueritatem fides, & bonos mores stabilendos per necessarios sic plerosquæ, alios viros graues, & eruditos fecisse legimus; ille autem misericors, & miserator Dominus dat escam timen tibus se; ex quibus iam primum facillè patet differentia inter utrunque conuiuium, honestum scilicet, & profanum. Quod quidem genus Conuiuij honesti credendum est fecisse Loth duobus Angelis, qui uenerunt Sodomam. Scribitur enim Genesis 18. quod cum uideret eos Loth, tanquam peregrinos, & aduenas illos excipiens surrexit, & iuit obuiam eis, adorauitque pronus in terram, & tandem illos compulit, ut diuenterent ad eum, & fecit conuiuium, & coxit axima, & comederunt; sic, & pater Abraham in die ablastrationis filij sui Isaac legitur fecisse grande conuiuium, ut pote sanctum, honestum, ac maxime religiosum. Non existimo aliud fuisse conuiuium, quod Bathuel, & Laban pueris, & seruis ipsius Abrazæ præpararunt. dum sumpsit Rebeccam pro uxore filij sui Isaac, neque secus arbitrator fuisse conuiuium, quod fecit Ioseph fratribus suis, dum moraretur in Aegypto, quanquam ipse cum pueris suis, noluerit manducare cum eisdem fratribus suis, sed seorsum, quia ut habetur Genes 43. illicitum erat Aegyptijs comedere cum Hæbreis, quod quidem dicebatur illicitum ex parte Aegyptiorum, non ex parte Ioseph, & suorum fratrum; huius quoque generis fuisse existimo, quod parentes Sansonis fecisse leguntur, ut habetur libro Iudicum cap. 14. per septem dies continuos dum scilicet acciperet uxorem de filiabus Philistijm, neque tamen ideo inter profana est reputatum; quoniam patet expresse illud Dei uoluntate fuisse peractum; tamen si parentes eius, ut habet textus, nesciebant, quod res a Domino fieret. Inter eadem conuiuia reponendum puto, quod fecit Tobias, ut habetur in eo libro cap. 7. Vbi legitur, quod postea quam fuerant epulati benedicebant Deum; sic etiam puto fecisse filios Iob de quibus legitur cap. primo, quod faciebant conuiuia per domos, &

Gen. 18.

Gen. 21.

Gen. 24.

Gen. 43.

Iud. c. 14.

Tob. c. 7.

D 2 familias

familias fororibus, & propinquis suis, ut supra quoque diximus. Potest inter hæc conuiuia etiam referri, quod fecit Salamon 3 Regum cap. 3. cunctis familiaribus suis, posteaquam obtulit holocausta, & fecit victimas pacificas.

Sed omisis conuiujs, quæ plurima legimus a Patribus veteris testamenti fuisse peracta, seu typos, & figuras conuiuij illius purissimi, & sanctissimi, quod futurum erat in noua lege. Legimus

Luc. cap. 5.

apud D. Lucam cap. 5. magnum conuiuium factum fuisse in domo Leui, cui licet multi Publicani interfuerint, quia tamen Christus Dominus Noster fuit & ipse præfens, & qui eundem inuitauerat fuit vocatus a Domino, & secutus est ipsum non est (mea quidem sententia) inter profana recensendum. Legitur apud eundem Lucam cap. 14. de alio conuiuio facto in domo cuiusdam Pharisæi, vel Principis Pharisæorum, in quo Dominus Noster restituit sanitati quendam hidropicum, qui erat ante illum, & dedit quædam præcepta, & docuit eos, qui fuerant inuitati ad nuptias, quo loco essent discubuituri; sed ante hæc duo conuiuia legitur apud

Luc. 14.

Ioan. cap. 2. de alio conuiuio facto ratione nuptiarum in Cana Galilææ, quo vocatus fuit Iesus, & discipuli eius, ubi conuertit aquam in uinum. Non loquor de conuiujs illis mirabilibus, & supra omnem fidei admirandis, dum ex septem panibus, & paucis pisciculis satiauit Dominus quasi quatuor millia eorum, qui manducauerant, & posteaquam manducauerunt, & saturati sunt, sublata fuerunt septem sportæ de fragmentis, quæ superauerant, ut haberetur Marci 8. cuius admirabilis conuiuij hodie meminit Ecclesia. Nec de altero conuiuio longe mirabiliori, & præstantiori de quo loquitur Ioannes cap. 6. & reliqui omnes Euangelistæ, ubi ex quinque panibus ordeaceis, & duobus piscibus, satiauit quinque millia hominum exceptis paruulis, & mulieribus, & postquam impleri fuisse collegerunt ex fragmentis, quæ superauerunt his, qui manducauerant duodecim cophinos fragmentorum. Non loquor inquam de his duobus conuiujs, quæ fecit Chri-

Ioan. c. 2.

stus Saluator Noster, quia aliud erit de his tractandi locus proprius & præcipuus. Hæc sunt conuiuia, quæ nos colere suspicere, & venerari oportet, quæque ibi contigerunt pro uiribus imitari, & nulla causa præterire; legimus enim priusquam conuiuæ manducaret, quod accepit Iesus panes, & cum gratias egisset distribuit discumbentibus, & qui manducauerant, cum uiderent, quod Iesus fecerat signum dicebant, quia hic

est uere Propheta, qui uenturus est in mundum, sic & a nobis fieri debet, dum inuis conuiuia, ut plerique omnes, qui Dei notitiam, & aliquem timorem se habere profitentur faciunt; qui peracto, & expleto conuiuio gratias agunt, & non, ut hi, qui posteaquam inierint abunde epulati, & bene saturi, mox arripiunt taxillos, & aleas, & alia ludorum genera, in quibus magno eorum dedecore, & opprobrio, nec sine magno, & incredibili rei familiaris incommodo, ac detrimento, toros dies, & longas noctes infumunt, & alia quædam ridicula, pariter, & monstruosa faciunt, quæ hoc loco recensere erubescimus, præsertim cum supra aduersum eos locuti fuerimus; & uero longe honestius, & laudabilius agere, iure optimo censentur, qui post epulas aliqua inter se de rebus familiaribus, ac domesticis uel de his, quæ pro Republicâ uiliter

de, & honore colloquia quædam intermiscunt, sed quidam religiosius multo, & commendabilius aliquem sermone in super dictis Apostolicis, & Euangelicis habere consueuerunt. Quem laudabilem morem, & consuetudinem Pius Quartus Pontifex Maximus fuit aliquando secutus; hic nanque Summus Pontifex, sub cuius Pontificatu, & quo iubente, ac decernente absolutum fuit Tridentinum Concilium multis retro annis inchoatum semel, atque iterum, intermissum, hic inquam iubebat post prandium coram se de misterijs diuinis haberi sermonem. Quem Pontificem non pauci post modum uiri Ecclesiasticæ dignitate sustulit sunt imitati. Nos quoque haud quaquam sumus ab eorum more, & consuetudine diuersi, quippe, qui post prædium, aut cenâ Deo

mox gratias agimus de uniuersis beneficijs, quæ tunc, & antea, & omni quoque tempore, benigne, & liberaliter a benigna, & elementari eius manu suscipimus. Memores etiam uerborum Beati Pauli Apostoli, qui 1. ad Corinth. cap. 10. ita præcepit dicens, siue manducatis, siue bibitis; siue aliud quid facitis omnia in gloriam Dei facite. Super quibus uerbis Beatus Ambrosius serm. 43. dicit, Videte fratres, quale uoluit esse conuiuium; Apostolus, ut magis fides Christi, quam prandij sagina commendatur, ut plus reficiat hominem Dei frequens inuocatio, quam epularum multiplex, & copiosa collatio; sicut etiam dixit idem Apostolus ad Hebræos 13. c. cuius uerba paulo supra adduximus. Nos itaque cum pransi fuerimus, Dei beneficentiæ, & liberalitati gratias agamus, quippe qui nos haud quicquam merentes utroque refecit cibo, cibo inquam corporali, & cibo spirituali; hunc in modum, & his eisdem actionibus adornari solent, & institui honesta, & religiosa conuiuia, ut scilicet, priusquam ad mensam accedamus, uel dum actu epulamur, & posteaquæ fuerimus refecti laudemus Deum, & ei gratias agamus (id quod semper facimus) tanquam largituri omnium bonorum. Tertullianus etiam in Apologético aduersus gentes, quæ deridebant conuiuia Christianorum dicit hæc uerba, si honesta est causa conuiuij, reliquum ordinem disciplinæ extimate quid sit de religionis officio, nihil uilitatis, nihil immodestiae admittitur, non prius discumbitur, quam oratio ad Deum prægustetur, editur quantum esurientes capiunt, bibitur quantum pudicis est uile, ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem Deum sibi esse adorandum, ita fabulantur, ut qui sciunt Deum audire, post aquam manualet, & lumina, ut quisque de scripturis sanctis; uel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere: Hinc probatur quomodo biberit, & quæ oratio conuiuium dirimit. Inde disceditur non in cateruas cætionum, neque in classes discussionum, neque in exceptiones lasciuarum, sed ad eandem curam modestiæ, & pudicitiae, ut

quæ non tam cenam cenauerint, quam disciplinam. Hæc Tertullianus, & plerique alij huius generis auctores ita scripserunt, & affirmarunt. De etiam Chryso-

Chryso.

2. Cor. 10.

Amb. ser. 43.

Tertull.

Pius Quartus iubebat post prandium de rebus diuinis sermonem haberi.

Luc. c. 14.

Luc. c. 14.

Luc. c. 14.

Luc. c. 14.

Luc. c. 14.

qui non tam cenam cenauerint, quam disciplinam. Hæc Tertullianus, & plerique alij huius generis auctores ita scripserunt, & affirmarunt. De etiam Chryso-

Capitulum secundum.

Quales debent esse conuiuia.

Ed posteaquam ostendimus, quæ, & qualia sint honesta conuiuia, & quibus nominibus distent a profanis, consequenter ostendendum duximus, qui, & quales debeant esse huius conuiuia; sed prius notandum, quod ait Seneca Epistola 47. quod in conuiuio quidam sunt inuitandi, quia digni sunt, ut hospitio, uel conuiuio nobiscum sint, quidam uero sint inuitandi non quod digni sunt, sed ut quandoque digni fiant, & habeantur simile huic dix. Augustin.

8. Trin. cap. 8. quod homines non sunt amandi, nisi quia iusti sunt, uel ut iusti sint, & sic seipsum quisque amare debet, & alij quidam uiri graues, & magni nominis dixerunt, hoc maximè obseruandum fore in conuiujs, ut non nisi homines ingenui, & generosi animi uocentur ad conuiuium; sed omisis aliorum sententijs, & auctoritatibus, uideamus, quos Dominus Saluator noster uelit ad conuiuium debere uocari: Inquit enim apud Lucam cap. 14. cum facis prandium, aut cenam, noli uocare amicos

Luc. c. 14.

tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, diuites, ne forte te, & ipsi reuident, & fiat tibi retributio, sed ait, cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cecos, & Beatus eris, quia non habent retribuere tibi; quibus ex verbis liquet (iuxta præceptum Saluatoris) qui sunt inuitandi, qui vero minus; sed paulò post in eodem capite habemus, quòd aliqui non solum sunt inuitandi, verum etiam compellendi, vt conuiuatum nobiscum veniant, non nullus vero legimus verbo arbitrio relinquendos, & permittendos, vt abeant in viam suam; vt autem horum verborum verum, & genuinum sensum habeamus, videndum est quid per debiles, & pauperes, & huiusmodi genus hominum, quos enumerauit, sit intelligendum iuxta litteram: Vnde per pauperes, & debiles intelliguntur: quicumque aliorum ope, & subsidio indigent, quippe, qui non habent vnde retribuunt, & possint rependere vices, & hoc quidem est officium pietatis, & misericordiar. Per pauperes spectati, & signanter, qui graui inopia, & ægestate laborant intelliguntur. Plerique tamen inter paupertatem, & ægestatem ponunt differentiam. Cicero in Paradoxis; per debiles vero, qui corporis viribus adeo sunt imbecilles, vt nulla ratione sibi ipsis queant victum parare, claudi vero dicendi sunt ij, qui res suas optime norunt, at sunt valde socordes, & ignaui ad rem communicandam, & administrandam; ceci verò possunt nuncupari, qui adeo fuit animi viribus destituit, vt nec ipsi queant agnoscere, ac potiri re sua, vt par esset: proinde grande beneficium illis præstatur, dum eisdem manus adiutrices interdum adhibentur, idcirco sequitur in textu Euangelij, Beatus erit, qui hoc hominum genus vocat ad conuiuium, & confert illi aliquid subsidium, quia manducabit panem in Regno Dei. Hæc sint dicta iuxta sensum litteralem; sed iuxta sensum spirituale, & allegoricum secus dicemus, vt postea patebit. Lactantius quoque Firmianus in lib. 6. de vero cultu cap. 12. conformiter dictis Euangelij. Proprium (inquit) opus iustorum est alere pauperes, redimere ca-

Pauperes, debiles, claudi, & ceci & simi.

Lact. lib. 6. cap. 12.

A prius, cum apud iniustos, si qui ea faciant, graues, & magni appellantur his .n. maxime laudis esse benefacere, quos nemo sperauit esse facturos: Nam qui bonum facit, vel consanguineo, vel proximo, vel amico, aut nullam, aut certe non magnam laudem meretur, quia facere debet, sitque impijs, ac detestabilis, nisi fecerit, id quod ab eo, & natura ipsa, & necessitudo exigit: sic etiam apud Matth. cap. 5. dicebat Saluator, si *Math. 5.* diligitis eos, qui uos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne, & Ethnici hoc faciunt: qui autem aliquid bonum facit alieno, & ignoto, is uere dignus est laude, quoniam, ut faceret, solà ductus est humanitate. Ibi ergo iustitia est, ubi ad benefaciendum necessitatis vinculum nullum est. Nos autem Christi doctrinam sequuti, dicimus, id non solum opus esse humanitatis, verum pietatis, & misericordiar, nec non ratio est, vt eum dignitatis apicem attingamus, quo sumus filij Patris Nostri, qui in cælis est, & ita sinus perfecti, sicut, & Pater Noster cælestis perfectus est: sed hæc omnia, quæ hucusque diximus, vt scilicet homines pauperes, & egenos admittamus ad conuiuium, iuxta illud Psalmi. Beatus vir, qui intelligit super ægenum, & pauperem, hæc inquam omnia bene habent; sed dubium est, & rationabile quidem, cur prohibemur ad *Psal. 40.* Conuiuium vocare amicos, fratres, & consanguineos nostros, cum Pau. Apost. 1. Thimoth. 5. dicat, si quis suorum curam non habet, & maxime domesticorum, hic fidem abnegauit, & est infidelis deterior; propterea dicendum, Christum non prohibere amicos, & affines, aut etiam diuites ad conuiuium vocari; sed vult innuere hæc conuiuia non esse meritoria, cum non fiant propter Deum, sicut quando pauperes aduocantur, id *1. Tim. 5.* quod propter Deum solum fieri videtur, & si nonnunquam ob alias causas turpes, & ignominiosas fieri contingat: Vnde & Augustinus super eisdem verbis digreditur, & inquit, quòd rogandi sunt, & parentes, & vicini ad prandium, vel cenam, sed rarius rogandi sunt, & non nimis sumptuosa, & delitiosa, sed tam parua, & sobria, vel honesta debent *August.* illis

illis præparari, conuiuia, vt remaneat, vnde possint pauperes refici, vnde possit aliquid indigentibus erogari, vt cum dies iudicij venerit, non cum impijs, qui nunc pauperes despiciunt audiamus, discedite a me maledicti in ignem æternum; sed cum iustis, & misericordibus audire mereamur. Venite benedicti Patris mei percipite regnum, nec tibi videatur mirum, inquit Augustinus, quod pauperes ad conuiuium sint inuitandi, quia si tam pauper, quam Diues, si bene egerint ad eandem beatitudinem pariter perueniunt. Quare pauperes non queant tecum capere cibum, qui tecum accepturi sunt regnum? & quare pauper non accipiat veterem tunicam, qui tecum est receptorum immortalitatis stolam, quare pauper non mereatur panem tuum, qui tecum meruit accipere Baptismi Sacramentum: cur indignus accipere reliquias ciborum tuorum, qui tecum ad conuiuium inuitatus est angelorum, cur autem in eodem loco prohiberit vocari amicos, aut affines iam dictum est, sed si quis non modo propter gradum affinitatis, vel amicitiar, verum etiam vt exerceat opus pietatis, & misericordiar eos aduocet, & in aliquem laudabilem finem, dubio procul & ipse merebitur aliquid apud Deum; sed videamus oportet, si qui sunt alij, quos citra culpam, deceat, aut non deceat vocari ad conuiuium. Beatus Ambrosius *Amb. lib. 1. offic.* lib. 1. offic. cap. 20. præcipit aut saltem monet declinanda esse extraneorum conuiuia; quandoquidem horum conuiuia occupationes habent, cum etiam epulandi produnt cupiditatem, surrepunt etiam fabulæ de sæculo, ac eius voluptatibus, claudere aures non potes, prohibere, putatur superbiæ, surrepunt etiam præter voluntatem pocula, quare melius est eos non vocare, &c. Non sic tamè eius verba sunt intelligenda, quasi velit nos minus hospitalis fore, & peregrinantibus charitatem, & pietatem subtrahere, & velut ipsemet dicit, consilium istud declinandi extraneorum conuiuia, potius actionibus Ecclesiasticis, & præcipue ministrorum officijs conuenire arbitror: quam cæteris hominum generibus, vt ea cautione nullus sit op-

Amb. lib. 1. offic.

August.

A proprio locus; nanque nihil magis factis in litteris commendatur, quam ipsa hospitalitas, quoniam Dominus Noster apud *Math. 25.* Matth. 25. commendat eos, qui hospitio eum receperunt, dicens hospes fui, & collegistis me, & eos pariter damnat, qui eum hospitio noluerunt recipere, & D. Paul. ad Rom 12. commendat ipsam hospitalitatem, & ad Hebræos 13. similiter inquit, beneficentiar, & communicationis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus, & in principio eiusdem capituli habetur eadem verba longe manifestiora dicens. Charitas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci; per hanc. n. placuerunt, quidam angelis hospitio receptis; Sed dicit forte quis pro D. Ambrosio, & negat ipse per verba superius adducta hospites, & peregrinos esse recipiendos; sed negat, & prohibet eisdem passim ad conuiuia, & epulas admittendos. Beatus etiam August. ser. 1. *August.* ferè quinq; post primam Dominicam: in Quadragesima Nolite (inquit) negligere peregrinos, ne forte sit Christus, quem vos excipere nolulistis: sunt ergo hospites, & peregrini hospitio excipiendi, eo modo, quo diximus, nec solum excipiendi, verum, & quando loqui cogendi, quemadmodum ex hac parabola Saluatoris nos colligimus, & ceu apud *Luc. 24.* Lucam legimus, quòd, cum Christus fuerit sinuitatus à duobus discipulis eunibus in Emaus, vt maneret cum illis, quia iam ad vesperascerat, & ipse finisset se longius ire coegerunt illum, dicentes, mane nobiscum Domine, &c. Scitaque, & nos facere decet, si plene, ac perfecte humanitatis pariter, & pietatis velimus erga proximos exercere officium: sunt enim conciuies, & propinqui ex quadà benignitate, & proinceda amicitia, & familiaritate inuitandi, quandoque, & præsertim, qui sunt debilioris fortunæ, & humilioris conditionis, uti sunt pauperes, debiles, & alij in seipsis impotentes ad omnia, ac inhabiles; qui autem hoc humanitatis, & pietatis genus supergredi, & seipos excedere, & cunctis se admirabiles, & magnificos volunt præbere, non solum, quos diximus in riuus, & plateis per ci-

Math. 25.

Rom 12. Heb. 13.

August.

Luc. 24.

uitatem obambulantem, sed plerosque etiam extra ciuitatem, per vias, & fa-
 pes procul abeuntes, & aberrantes non
 inuitare modo, sed & compellere neces-
 sum est, & introducere in domum no-
 stram, vt hac ratione quantum Deum
 imitemur possumus, apud quem non
 est acceptio personarum, neque seruus,
 aut liber, neque diues, aut pauper, &
 Diuus Paul. ad Gal. 6. nos mouet, di-
 cens, dum tempus habemus eperemur
 bonum, ad omnes, maximè autem ad
 domesticos fidei præter eos, quos dixi-
 mus ad conuiuium admittendos, sunt
 etiam viri sacris muneribus, & officijs
 dedicati, vel addicti, cuiusmodi sunt
 Episcopi, curam gerentes animarum,
 clerici, ac Sacerdotes, qui, & ipsi sunt
 omni honore, & reuerentia profrequen-
 di, & quandoque ad honesta, & religio-
 sa conuiuia non admittendi solum, ve-
 rum etiam magno cum affectu rogandi,
 ac pertrahendi, seu compellendi, ne-
 que enim posteaquam Christus Pontifex
 Noster, & Sacerdos secundum ordi-
 nem Melchisedech conuiujs interfuit,
 absens videtur, si & ipsi Pontifices, Epi-
 scopi, & Sacerdotes, multò minus, si
 ceteri Clerici honestis conuiujs quan-
 doque vocati, inter sint, quemadmodum
 eis iura permittunt, vt habes 42. distin-
 cap. non oportet; vbi dicitur: non oportet
 ministros altaris, vel quoslibet cler-
 icos ad Agapem vocatos partes tolle-
 re, & domum secum deferre, vel per al-
 ium trãsmittere propter iniuriam, aut
 opprobrium, quod ex hac occasione Ec-
 clesiastico ordini posset attribui, vel im-
 putari, vnde colligitur eos non prohibe-
 ri ad conuiuium accedere, sed ita se ge-
 rere vt nullus astãtis offendant obrutũ,
 sed ea præstare, quæ eorum modestiam
 deceant, & sanctitatem. Ex his patet, qui
 congruè, ac decenter sint ad conuiuia
 admittendi; nũc superest videre, qui sint
 repellendi, & nullo pacto ad ea accedere
 permittantur. Infideles primum pariter,
 & Iudei, nec non hæretici, & scismatici
 sunt a nobis longe procul euitandi; sic
 n. docet Saluator apud Matth. cap. 10.
 dum præcipit Apostolis, dicens in viam
 gentium, ne abieritis, & in ciuitates Sa-
 maritanorum ne intraueritis, per quæ

A duo diuersarum nationum nomina fa-
 cile comprehenduntur infideles, & hæ-
 retici pariter, & Scismatici: Samaritani
 enim erant à Iudæis segregati, velut
 hæretici, & Scismatici scilicet Iudæorum,
 quod si phibet Christus Apostolos suos
 in viam gentium abire, & eorum ciuita-
 tes ingredi, multò magis prohibuit eos-
 dem ad se aduocare, & ad suas ipsorum
 cœnas, & conuiuia admittere.

Deinde Paul. prima ad Corinth. 5. ha-
 bet hæc verba, si is, qui frater nomina-
 tur inter vos est fornicator, aut auarus,
 aut idolis seruiens, cum eius modi, nec
 cibum sumere; postea subdit, quid. n.
 mihi de is, qui foris sunt iudicare; vbi
 ostendit, quod infideles omnino alieni
 a fide non sunt nobiscũ illo pacto con-
 miscendi, & siue boni sint, siue mali
 penes mores, & rationem viuendi non est
 nostrum de illis iudicare, cœterum qui
 non credit, iam iudicatus est, multò
 igitur minus ad nostra conuiuia sunt
 admittendi, vel aduocandi.

Tertio. B. Ioannes in epistola sua 2.
 cap. 1. habet hæc verba alias a nobis ad-
 ducta, si quis venit ad vos, & hanc do-
 ctrinam non asserit, quã supple nos præ-
 dicamus, nolite recipere eũ in domum,
 nec aue ei dixeritis; qui. n. dicit illi aue,
 cõmunicat operibus suis malignis; ma-
 nifestum est ergo ex his, cũ infidelibus,
 videlicet Turcis, & Saracenis, neque etiã
 cum Iudæis, & multò minus cum hære-
 ticis, & scismaticis, nec non et cum pu-
 blicè interdictis, & excommunicatis, ve-
 lut ab Ecclesia præcisus esse nobis conui-
 uandum, & Hierem. 16. c. iussu Dñi præ-
 cipit, cũ eiusmodi hominibus non esse
 conuiuandum; Sic. n. dicit, ne ingredia-
 ris domũ conuiuij, neque vadas ad plan-
 gendum, neque consolers eos, quia ab-
 stuli pacẽ meam a populo isto d. Dñs.

Postremo manifestè prohibemur cum
 Publicanis, & peccatoribus conuiuare.
 Primum quidem ex verbis Eccl. 9. Vbi
 legitur: viri iusti sint tibi conuiuia, & in
 timore Dei sit tibi gloriatio, similiter
 Eccl. 12. scriptum est, da misericordiam,
 & ne suscipias peccatorem. Quid clarius
 dici potuit: Præterea Thob. 2. legitur,
 cum esset dies festus Domini, & factum
 esset prandium bonũ in domo Thob. 2.
 dixit

dixit filio suo, vade, & adduc tecum a-
 liquos de Tribu Nostra timentes Deũ,
 vt epulentur nobiscum; iubet quidem
 vocari quosdam ad conuiuium, sed expli-
 cat, qui sint vocandi, & ait, timentes
 Deum, non quoscumque, sed solum ti-
 mentes Deum. Præterea huius disti, ma-
 nifestam fidem faciunt verba D. Pauli,
 mox adducta Prima ad Corinth: cap. quin-
 to, vbi paulo supra dicit, ne commiscea-
 mini fornicarijs, non vtique fornicarijs
 huius mundi, aut auaris, aut rapaci-
 bus, aut idolis seruientibus &c. &
 post deos seruulos subdit, cum eius-
 modi hominum genere, nec licet ci-
 bum sumere, & rectè quidem; Nam si
 Egiptij existimabant illicitum esse, &
 profanum manducare cum Hæbreis,
 cur non, & nos debeamus plusquam
 profanum sacrilegum, & diabolici-
 cum admittere Hæreticos, Infideles,
 & publicos peccatores ad nostra con-
 uiuia?

Sed forte, quis dicet, non esse vsque
 adeo absurdum, & profanum manduca-
 re cum infidelibus, vt cum Turcis Iu-
 deis, & Hæreticis, inquam D. Paul. pri-
 ma ad Corinth: x. inquit, si quis vos vo-
 cat infidelium ad cœnam, & vultis ire,
 omne, quod vobis apponitur manduca-
 te, nihil interrogantes propter conscien-
 tiam, ex quibus verbis apparet nullum
 esse incommodum apud Apostolum mã-
 ducare cum infidelibus.

Deinde B. Ambrosius super Lucam
 cap. quinto asserit non esse prohibitum
 cum gentibus inire conuiuium, super il-
 lis verbis, non egent, qui sani sunt me-
 dico, sed, qui male habent. Rursus,
 neque etiam videtur: satis absurdum, &
 detestabile cum publicanis, & peccato-
 ribus manducare, cum legamus apud sa-
 cres Euangelistas, saluatorem Nestrũ
 cum publicanis, & peccatoribus frequẽ-
 ter manducasse & omnis Christi actio,
 nostra est instructio; nec refert eundem
 quandoque fuisse reprehensum à Phari-
 seis; cum dixerunt discipulis suis: qua-
 re cum publicanis, & peccatoribus mã-
 ducat Magister vester: Ad hæc, & huius
 generis obiecta, vico verbo responde-
 tur. Quod scilicet cum Iudæis, cum
 Turcis, & alijs infidelibus, nec non et

A cum Hæreticis, & Scismaticis, denique
 cum publicanis, & peccatoribus man-
 ducare licet, iuxta exemplum Saluato-
 ris, qui cum agnouisset quosdam ex Iu-
 dæis fore scandalizatos, quia cum plu-
 bicanis, & peccatoribus manducabat, v-
 na cum suis discipulis, hæc verba pro-
 tulit, non egent medico, qui sani sunt,
 sed, qui male habent. Non enim veni
 vocare iustos, sed peccatores, respon-
 dit ipsemet, ad penitentiam scilicet.
 B Quare si Christus Dominus Saluator,
 cum publicanis, & peccatoribus man-
 ducabat, & conuiuabat, non ut cum il-
 lis epularetur, sed vt eos ad penitentiam
 adduceret, & faceret eos quandoque m-
 se cœlestis participes, & Diuinæ gloriæ
 consortes, sic & nos facere poterimus,
 vt scilicet, cum omni reproborum, &
 malignorum spirituum genere manduca-
 cemur, & epulemur, vt eos quandoque
 ad veritatis viam reducamus. Et præ-
 rea. si cum peccatoribus non oportet, aut
 decet manducare, cum nullo fere homi-
 nium hoc libebit, cum nemo dicatur
 immunis à sorde, neque infans vnus
 dici, neque sit homo, qui faciat bonum,
 & aliquando non peccet; vnde B Ioan-
 nes in Epistola sua prima cap. primo,
 hæc verba habet, si dixerimus, quoniã
 non peccauimus mendacem facimus
 Deum, & verbum eius non est in nobis,
 & paulo ante, si dixerimus, quoniam
 niam peccatum non habemus ipsi nos
 seducimus, & veritas in nobis non est,
 sed verba, quæ sequuntur maximam,
 præbent nobis consolationem, vbi dicit,
 si confiteamur peccata nostra fidelis est,
 & iustus, vt remittat nobis peccata no-
 stra, & emundet nos ab omni iniquita-
 te. Cum ergo dicimus cum peccatori-
 bus, & publicanis non esse manducan-
 dum, sensus horum verborum est, vt eos
 peccatores omnino euitemus, quos pec-
 care delectat, & qui numquam de resipi-
 scentia cogitant, sed scientes, & volen-
 tes, in malo perseverant, & vt vno ver-
 bo dicamus, cum peccatoribus publi-
 cis, & obstinatis nullo modo conuiuan-
 dum; quia scriptum est, qui tangit picẽ,
 inquinabitur ab ea; & præ oculis sepe
 est habendũ dictum illud prophætæ uul-
 gatissimum, cum sancto sanctus eris,
 & cum

Gala. h. 6

Matth. c. 10.

1. Cor. 5.

2. Ioan. c. 1.

1. Cor. x.

Eccl. 9. &

12.

Thob. 2.

Cum perverso perverseris, & facile dignoscitur hominum conditio ex conditionibus, & qualitatibus eorum, quibus cum perpetuam habent necessitudinem. Nec absque causa pramonuit Salomon prou: 42. d. non emuleris viros malos, nec desideres esse cum eis; & David psal. 140. Rogabat Deum, ne permitteret, eum conuersari cum hominibus operantibus iniquitatem, neque communicare, aut conuiuare, ut dicunt aliqui, cum electis, aut primatibus eorum.

Sed forte quis dubitaret, an Turcæ cum ceteris infidelibus sint annumerandi, & cum eisdem non liceat villo pacto conuiuare; cum ipsi præter ceteros in eorum lege, quæ uocatur Alchora admittant, et recipiant quoscunque Prophetas, et asserant Christum Iesum esse sumum, & principem super omnes Prophetas: dicant etiam, & confiteantur ipsum esse filium gloriose Virginis Mariæ, & quãdoquẽ etiam non vereatur, aut detrectant fateri eundem esse filium Dei. imò quandoquẽ asserunt sine Christo, & eius euangelio neminem posse saluari, & quoddam ipse solus meruit sibi, & omnibus immortalitatem: Admittunt etiam multas ueritates, quas nos omnes Catholici predicamus, & tuemur, ut u.g. quoddam sola fides non est sufficiens absque operibus ad iustitiam, & salutem consequendam, & quoddam gentes, & reliquæ nationes nequaquam sunt cogendæ ad fidem. Hæc & multa alia fateatur ipsi Turcæ, quæ nequẽ Iudæi, nequẽ Arabes, aut Saraceni, & multò minus Hæretici fatentur, sed aperto Marte ea oppugnant, & pænitent expugnare, & è cordibus fidelium explodere, vel euellere totis viribus enituntur, quæ Turcarum positiones, & sententias passim habentur in eorum lege, quam supra diximus, ut diligenter, & accuratè refert Illustrissimus D. Card. de Cusis, in eo libro cui titulus est: *de tribulationibus Alchorant*. Verum his non obstantibus arguo, probo, & assero Turcas esse Plusquam mendaces, infideles, & Christiani nominis hostes atrocissimos, & infensissimos, tamen nonnulli existimat contrariũ, ut refert præfatus autor libro. 3. huius operis cap. 8. ubi dicit. Turcas detesta-

Astari quicumque persequuntur Christianos; sed hæc sunt nugæ, & exitus acta probat, propterea, ut diximus, premis non obstantibus Turcæ sine dubio vel sunt infideles, & inter infideles debent citra controuersiam annumerari, sed aliquanto inferiores, aut minus mali, quàm sint Hæretici, Iudæi, ac Idolorum cultores, & ij qui ex Christianis aliquando deficiunt à fide, ut in expositione cuiusdam loci super Esaiam de mente D. Thomæ, & Caietani eius Interpretis nos dixisse meminimus: & quamuis talia de Turcis ab illo Illustrissimo, & doctissimo Præsule adducta, videantur plurimum ueri causam Turcarum, nihilominus parùm admodum constant, tum quia frequenter sibi ipsis contradicunt, tum quia de Deo primũ atquẽ de Christo eius filio multas blasphemias effutunt, & multas hæreses confingunt, ac pertinaciter tuentur neque villo pacto admittunt trinitatem personarum in vna & eadem essentia diuina, propterea nequẽ cum ipsis est villo pacto communicandum, aut ullo unquam tempore conuiuandũ. nihil secius de multis ethnicis dicendum est, qui quamquã protulerint, aut effutuerint multas propositiones, & sententias valdè conformes, & quasi ad eam cum dogmatibus, & asserionibus catholicæ ueritatis, & fidei, ut est videre apud Augustinũ stecum in libro, quem edidit de perenni philosophia inter infideles tamẽ sũt annumerandi quando non ipsi solum, uerum, & demones quandoque de diuinis uera loquuntur. Exhibent enim à multis demonia clamantia, & dicentia quod Christus est filius Dei, neque ob id quiscquam mirari debet, quãdoquidẽ ueritas à quocumque dicatur à spiritu sancto est, ita propemodum de ipsis ethnicis dicendum est.

Sed quoniam, ut dixi, iuxta parabolã saluatoris satis patere potest, qui debeant ad Conuiuium uocari, qui uel sint repellendi; numquid ex eadem parabola poterimus nosse, qui neque sint repellendi, neque etiam deceat eosdem inuitare? cui dubitationi facilè potest satisfacere, quemadmodum apud Lucam legimus, quosdam fuisse uocatos, & horũ quidam

quidam venire noluerunt, & se excusantes, quoddam propter alia negocia venire non poterant, & quidam alij præter excusationes, iniuriis affecerunt seruos, qui eos uocauerat, quin, & eos percusserunt, ita propemodum in communi hominum consuetudine, & inter nos ipsos aliquando vsu venire contingit, quidem cum fuerimus inuitati, illuc accedere non præsumimus, & quandoque etiam non uocati sponte illuc accedimus & si dum fuerimus uocati renuimus, mox à conuiuio sumus explodendi, quia beneficiũ non debet conferri in inuitum; qui uero uocati non solum venire recusant, sed iniurijs, & contumelijs, afficiunt, qui uocantur, sunt procul à nobis deuitandi, & iuxta eorum merita acriter puniendi, sed de his inferius meliori occasione loquemur.

Caput tertium.

Prosequamur narrationem iam præptam de Conuiujs honestis, & Religiosis, & queramus, an debeant esse crebra, & frequentia nec ne, cui dubitationi iam responsum est per uerba Diui Augustini superius adducta; Neque tamen existimes, si non modo frequenter, uerum singulo quoque die haberentur, ut plerisque. Ethnicis fecisse retulimus, peccatũ esse moriferũ secundum se, esse argumentum duntaxat satis euidentis animi penitus addicti huic ferculo, id est cereri & Baccho, & non omnino culpa careret, propterea congruit quandoque epulari, & simul conuiuare; at quotidie, uel nimis frequenter, ualde quidẽ meo iudicio reprehendendum: Idcirco Diues ille Epulo apud Lucam 16. cap. iustè reprehenditur, qui epulabatur quotidie. splendide. Debet igitur honesta conuiuia esse admodum rara, neque nimium sumptuosa, atque opipara. Nam ut dixit Seneca Epistola 2. fastidientis stomachi est plura degustare, & ubi fuerit uaria, & diuersa obsoniorum genera, coinquinant potius, & conturbant, quam nutriant, & reficiant stomachum. Ceterum videndum est quot cõgruẽ, & urbane satis debent esse in conuiuio, cui dubio satis abunde nos fuisse locu-

tos meminimus, dum ageremus de conuiuio profano, nec opus est ea repetere. Verumtamen crediderim ego nullum certum, et definitum posse huic rei assignari numerum, memini me legisse apud quosdam Auctores, tot debere esse conuiuia quot sunt gratiæ pariter, & munera, quas uolunt esse tantum tres, licet aliqui nouem esse censent unde Marsilius collegit ex multis authoribus, non debere confici ex paucioribus quam tribus neque ex pluribus quam nouem. Alij plures uolunt esse conuiuas, ut iam alias diximus, & uelut etiam refert Cornelius lib. xv. Antiquarum lectionũ cap. 8. quamquam princeps, Rex, & Dominus Noster cum duodecim discipulis suis frequenter recubuisse legatur, quoniam numero L. Verus tale debere esse conuiuium ostenderit, ut in eo duodecim primum accubuerint, non erit forte ab honestate, & ratione absolum, siis numerus conuiuantium tandem stabilietur. Verum hac in re unusquisque in suo sensu abundet. Sed quocumque fuerint qui conuiuant; quoniam præsertim in Conuiujs Clericorum, & Religiosorum, sunt aliquando plusquam centum, & nonnumquam longe plures, optarem quidem eiusmodi Conuiuia esse moderata, & ab omni fastu, ac super suo sumptu prorsus aliena; quod sit mensa frugalis, non exuberans, neque minus habens, & laudabilis multo existimare quoddam quis magis esuriens, quam satur abscedat, e mensa, quem admodum refert Plutarcus in uita Cleomenis, et quãquam describat Isaias, quale debeat esse Conuiuium, quod uidelicet confici debet, et instrui ex pinguibus, et medullatis carnibus, atque ex optimo uino, quæ duo sunt in Conuiujs præcipua, quem admodum legitur in Conuiuio Regis Assueri, Vinum magnificentia Regia dignum abundans, et præcipuum fuisse appositum, tamen apud nos sat erit modo conuiuium ita instituat, quoddam pauperes edant, et saturarentur saturitate scilicet, quæ non excedat. Id tamen in conuiujs nostris inuolabiliter seruari oportet, quoddam, et in Conuiuio Regis Assueri, et Cleomenis, iam mox adducti præceptum fuit, quod nemo scilicet

Ephes. 5. e. **E**cce sit, qui nolentes cogit ad bibendū; ita ut Crapula, et ebrietas sint valde procul a nostris conuiujs, velut etiā Paul: monet Ephes. quinto dicens: nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini spiritu sancto, et ad Rom: 14. bonum est, inquit, non manducare carnem, nec bibere vinum, et refert Spartianus de Dido quodam Iuliano, qui nulli addictus Religioni, oleribus tamen, leguminibusque tantum contentus, sine carne uiuebat, et habemus exemplū *Dan. cap. 1.* Danielis primo cap. de tribus illis pueris, qui uesciebantur: solis leguminibus, et potabāt aq̄, et Cic. lib. de sen. d. t. m. cibi, et potus mēsis adhibendū, ut reficiātur uires, non autem opprimantur: et *Prou. 23.* prouerb 23. dicit sapiens, noli esse in Conuiujs potatorum, nec in commestationibus eorum, qui carnes ad uescendum conferunt, quia uacantes potibus, et dantes Symbola consumentur, et acstictur pannis dormitatio, et in calce huius capitis inquit, ne intuearis uinum, quando flauescit, cum splenduerit in uitro color eius, ingreditur blandē, sed in nouissimo mordebit, ut coluber, et sicut regulus uenena diffundit: Et profecto, quā maximē potens, et noxiū uinum immodice sumptum existat, testimonio sunt præcipui quidam Patres ueteris testamenti Deo alioquin gratissimi, et acceptissimi. legitur enim nono cap. Genesis, Noe uirum agricolam, et uinitorum cum biberit uinum, fuisse inebriatum, et ignominiose nudatū patere in tabernaculo suo: similiter, et Loth Gen: cap. 19. sopore grauatum ob nimiam uini potationem cum duabus suis filiabus concubuisse, ex quarum altera genuit Amon, et altera Moab, quamquam ipse non senserit, quando concubuit, neque dum filia ē cubili surrexerunt: et tres illi discipuli uidē licet Petrus, et duo filij Zebedei, quos Christus paulo ante passionem secum assumptos duxerat in montem Oliueti, reprehensi fuerint ab eo, ut legitur Mat. 26. quia post cænam nimio sopore grauati, non potuerunt una hora uigilare secum. Dicit non potest, quam sit pestilens, et noxiū uinum immodicē sumptū, cuius rei causā non immeritō dicit Sapiens Ecclesia:

Quantū sit ebrietas uitanda: & quam grauitèr peccauerit, Noe & Loth 6. D. Amb. lib. de Helia & seimio.

Ecl. 7.

Astes. 7. melius est ire ad domum luctus, quā ad domum Conuiuij. *Pet. c. 2.* D. Petrus Epistola. 2. cap. 2. grauitèr eos redarguit, qui delicijs suis affluētes, ī cōuiujs suis luxuriā, habētes oculos plenos adulterij, & incessabilis delicti. Iudas Apostolus in Epistola sua pariter damnat, qui sunt in epulis maculæ conuiuantes, sine timore palcentes semetipfos, nubes sine aqua, quæ a vento circumferuntur. *D. Ambrosius cap. 6* ubi loquitur de Abraam Patriarcha, monet uitandam esse ebrietatem, per quam crimina cauere non possumus: Nam quæ sobrijs cauemus, per ebrietatem ignorantes committimus & rectē quidem Horatius inquit, res iubet esse ratas in prælia trudi, inertem & idem Ambrosius de Elia, & ieanio cap. xij. dicit sacrilegium ebrietati fore coniunctum, & sicut mater filiei est continentia, ita perfidiæ mater ebrietas, & cap. 14. inquit, uinū plus debito sumptum, esse uenenum, & longe peius cibos promittis, tormenta irrogas, uina prætendis uenena suffundis. Deniq̄ uenenum uino excluditur, nō autem e contra, ubi etiā dicit maiorem esse iam uinū quam ueneni. Cum hæc tenus uiderimus, qui, quot, & quales debeant esse conuiuæ dum honestē, & religiose conuiuatur, occurrit nūc perquirere, & scrutari quo in loco sint congruē habenda eiusmodi Conuiuia, quo tempore, quæ ue hora, et c. quæ ad huiusmodi exactā dīscussione uidentur pertinere. Prætermisso igitur more Antiquorum, de quo supra fuimus locuti, nemini dubiū esse potest, debere deligi loca honesta, nitida, & ab omni sorde expurgata: locus enim debet esse equalis locato; si enim Conuiuium debet esse honestum, purū, & Religiosum, ut puta probatorum hominum coetu oppletum, & collectum. **E** Sic etiam couenit esse locum, ubi celebratur tale conuiuium; namque ut habetur 2. Machabeorum 5. Deus elegit propter gentem locum, & non propter locū gentem: adeo quod propterea locus, in quo habetur conuiuium debet esse purus, & mundus, quia, qui illic sunt comesturi, & manducaturi sunt homines probi, honesti, & Deo dicati, ut benē declarat

Pet. c. 2.

D. Ambrosius

Horatius

Ambrosius

Vbi nam cōmode & honeste fieri debent conuiuia.

D. Tho. 2. 2. clarat D Tho 2. 2. quest: 99. ar. 3. in corp. **99. ar. 3.** secus autem contingit in conuiujs prophanis, neque enim in stabulis, ac diuersorijs non in Cripis, & in fornicibus conuiuare decet, nisi cum necessitas urget, ut tempore persecutionis Martirū, quādoque fieri necessum erat. sed in locis apertis, & illustribus fieri debent eiusmodi conuiuia. sed neque etiam in loco sacro, neque sacris uisibus dedicatio conuiuare licebit, nisi forte loquamur de conuiuio, quod fieri solet quondie sit apud fideles in Ecclesia militante. In quo qui dem conuiuio, cibus est substantia corporis Christi, uinum uero sanguis eius purissimus, et immaculatus sub speciebus tamen panis, et uini, ut postea uidebimus. Neque per mittatur sacerdotibus, et Episcopis, ut etiam Clericis, cuiusmodi ordinis est in Ecclesijs. ut habetur 2. distinc. cap non oportet, nisi tamen, ut diximus ob aliquam iustitiam, & rationabilem causam, cū postmodum traducti erimus ad Ecclesiam quæ regnat in Cælis, illic cibari erimus pane uitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris, & potati erimus, et recreari. ne uero quis audeat in locis sacris eiusmodi Conuiuia parare. Testis est D. Paul: qui prima Corint. x. reprehendit eos, qui in Ecclesijs epulabantur dicens, nonne habetis domos ad manducandum, et bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? quæ D. Pauli increpatio, quamuis aliō forte derigatur, facile tamen et abiq̄. multo negotio potest huic nostræ speculationi adaptari: sed neque liceat alicui in agris, aut sub arboribus, seu propè fontes mensas instruere, contra quos ita cocentes et conuiuantes insurgit, et uehementer excauescit B. Augustinus sermone 68 de diuersis, ubi habet hæc uerba, quod aliqui, aut per simplicitatem, aut per ignorantiam, aut quædā cerre magis credendum est per gulam, de illis sacrilegijs, uel sacrilego cibo, quod secundum paganorum consuetudinem fuerit, manducare nec timeant, nec erubescant. Propterea contestor uos (inquit Augustinus) corā Deo, et Angelis eius, ac denuntio, ne ad illa diabolica conuiuia, quæ aut ad phanum, ad fontes, aut

2. Cor. 10.

Aug. ser 68

Ad aliquas arbores sunt umquam accedatis. Sed re uera ut dicam quod sentio uerba D. Augustini referuntur ad eos, qui ob cultum falforum Deorū, uel aliqua superstitione diabolica ducti, festinant ad eiusmodi loca explere ueterem. Legitur tamen Abraham fecisse conuiuium tribus Angelis ad Hilem Mambræ seu in conualle Mambræ, unde quis arguet fieri posse cōuiuia in quibuscūq; locis, modo nō sint fœdata, et cōspurcata, uel cultu Deorū, uel hominū pditorū cōmercio, id uero quod factū fuit ab Abraham quoddā grande mysterij p̄ferebat; sed ut à proposito nō non discedamus, dicimus Cōuiuū illud factū in Cōualle Mābræ, de mō stralle qualia sint futura loca, in quibus honesta, pura, et religiosa cōuiuia fieri debeant. Mābræ n. ut ait D. August. serm. 70. de tēpore lauo idiomate significabat uisionem, seu perspiciam; uult igitur innuere hoc Abraham factum, ea conuiuia fore Deo grata, que fiunt in loco puro, et mundo, et ab his, qui sunt puri, et mundi, quos uidet ipse Deus, et qui facile uident ipsum Deum. Iuxta illud Matt. 5. Beati mundo corde quoniam ipsi Deum uidebunt. Mox diximus quo loco debeant conuenire, et sine culpa, honesta conuiuia præparari, nunc alia oritur contentio inter eos, qui de ratione habendi conuiuia sunt locuti, quo pacto uel situ, aut positione, (nescio quid dicam) id est, numquid sedentes, aut stantes, uel etiam cubantes debeant esse conuiuæ, dum epulantur. legitur enim Gen. 43. filios Israel in in conuiuio, quod parauit illis Ioseph, dū essent in Egipto, omnes confedisit iuxta primogenita sua, et minimum iuxta ætatem suam, Exodi 16. Similiter legitur quod filii Israel, dum essent in Egipto sedebant super ollas carniū, ex quibus profectō colligi potest, quod sedentes manducabant, et 32. legitur, sedit Populus manducare, et bibere, et surrexerunt ludere, et lud: 19. quod leuites quidā inuitati à focero suo, sederunt simul, et comederunt. ac biberunt, et psal: 126. habentur hæc uerba, surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris, et prouerb 23. scriptum est, quando sederis, ut comedas cum Principe, diligenter

Aug. ser. 70 de sēpore.

Matt. 5.

Gen 43.

Exo. 16.

Judicū 15.

ps 126.

Prou. 23. Ecl. 23.

generatim attende, quæ apposta sunt tibi, et Ecc 23 Sic legitur, super mensam magnam sedisti, non aperias faciem tuam super illa prior, et multa alia huius generis testimonia habemus ex ueteri testamento, quibus probatur, aut elicitur, morem Priscorum fuisse in conuiuio sedere, et non stantes comedere, apud Ioannem cap. 4 legitur quod Iesus fugatus ex itinere, sedebat sic super fontem, expectans nimirum discipulos, qui emerant cibos, ut afferrent, et sedens, petiit à muliere illa Samaritana, da mihi bibere. Verum est tamē (iuxta opinionem quorundam) quod Christus Dominus Noster, dum inuitatus ad Conuiuium manducaret, lecto accumbat: Nam legitur Luca 7. quod ingressus domū Pharisæi discubuit, & quod mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix allato alabastro unguentis, et stans retro secus pedes eius lacrimis coepit rigare pedes eius, et capillis suis tergere, eosdem pedes osculari, et unguento ungere, id quod multorum sententia fieri nequaquam potuisset, nisi Christus Dominus lecto recuberet; contra uero, cum Dominus Noster surrexit à mortuis, dicitur frans manducasse coram discipulis, qui sumēs reliquias dedit eis, quod quidem stans, non sedens creditur fecisse. Filii etiā Israhel dum comederent agnum paschalem stantes, illum edere dicebantur habentes calciamenta in pedibus, et tenentes baculos in manibus. Quare ex sacris litteris habetur, quandoque sedentes, quandoque stantes, et quandoque recumbentes, ueteres cibum sumpsisse, propriè uerò iacētes aliquos fuisse epulatos ex nostris non memini me legisse, nisi forte morbo grauatos, quippe, qui non nisi iacentes possunt ut cumq. cibari: Sed quicquid sit de usu ueterum si loquamur iuxta morem iam diu, et per longa tempora obseruatum, et usitatum, nulli præter eos, qui ministrant, stare donec epulantur, & non sedere consueuerunt, nisi forte quis velit paruam quid prægustare, & ientaculi quicquam præsumere, præsertim, qui sunt aliquod negocium peracturi: de usu, vel abusu, etnicorum penes hunc situm in conuiuio dictū est, in ea parte, qua locuti sumus de Conui-

uio profano, pro cuius ampliori notitia uide Coelum lib. 14. Antu: lect cap. 58. solet etiam in dubium reuocari, qua parte mensæ maiores, & digniores debeant locari, & cōstitui prætereo more Antiquorū, de quibus à principio sumus locuti, sed, iuxta nostrū, satis uetustū, & probatum morem, qui sunt maiores, & digniores summum in mensa, & præcipuū debent obtinere locū, & sic deinde unusquisque penes suum gradum aut priuilegiū, vel ætatem. Sic enim legitur 1. Reg. x. fecisse Samuelem, dum introduxit Saulem, & puerū eius in Triclinium, dicitur, quod dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati, erant enim inquit, quasi triginta uiri; alicubi locus inferior in conuiuio tribuitur Auēthori, & Domino Conuiuii modestæ, & urbanitatis ergo. Dicunt aliqui locū medium, esse longè præstantiorē; uidemus enim Episcopum sedere in medio præbiterorū, & Clericorū, exemplo Christi, qui sedebat in medio Doctorum Luca 2. & huc est honor sedere in medio aliorum, quia locatus in medio cunctorum ad se trahit aspectum. Ut dicit Cassiodor. lib. 3. variarum epistolarum, & apud Numidas, erat honor, sedere in medio, ut refert Salustius in iugurtino. Et ferè semper legitur de Saluatore nostro stetit in medio discipulorum suorum, ut memini me alias dixisse, & nos Religiosi, dum recubimus in mensa, uel dū alias in unum congregati conuenimus, locus superior, aut medius tribuitur Prætor, & Superiori loci, & re uera locus medius est longe præstantior & nobilior quocumque alio. Sed quando ad publicas supplicationes procedimus, subditi omnes præcedunt, uelut inferiores; Prætor uerò post omnes, tamquam in digniori loco subsistit: legitur tamen apud Lucam cap. 14. eiusmodi consilium, tunc præceptum, Dominum, & Magistrum Nostrum Christum Iesum dedisse, ut scilicet cum inuitati fuerimus ad nuptias, non discumbamus in primo loco, sed in nouissimo, ne cum uenerit, qui nos, & alii inuitauerit, dicat nobis, da e huic locum, & tunc oporteat cum rubore nouissimum locum tenere, tunc erit nobis gloria coram simul discubentibus, quia

Cælius lib.
4. cap. 18.
Alia ubi
tatio.

1. Reg. 10.

Luc. 14.

omnis, qui se exalrat humiliabit, & qui se humiliat exaltabit: & pfecto hoc est optimum, & salutare consiliū. Et Salomon prouerb. 5. inquit, ne gloriosus appareas coram Rege, & in loco magno ne steteris; melius est enim ut dicatur tibi ascende huc, quam, ut humilieris, & vitupereris, & deiciaris coram principe, aut confundaris, dixit etiam Ecclesiasticus 31. cap. ne extendas manum tuā prior, & inuidia contaminatus, tabescas, & quæ sequuntur. Seneca etiam lib. 1. de ira scribit aduersus quendam dicens, minus honorato loco positus irasci coepisti conuatori, uel uocatori ipsi, qui tibi præferatur, de mens, quid interest, quā lecti, premas partē: & honestiorē te, aut turpiorē pot. facere puluim; quæ fuerit huius rei apud ueteres consuetudo pariter, & discipulatio, copiose declarat in quodam opusculo de Triclinio, nuper impresso. Petrus Ciacconius Hispanus uir apprimè eruditus, cui appendit etiam sententiam suam per Illustris D. Fuluius Vrsinus, pro cuius rei ampliori notitia, uide quæ scribit Plutarchus lib. primo Conuiciatus ab eodem Ciacconio.

Capitulum quartum.

U idimus breui admodum narratione, quis debeat esse locus, in Conuiuio instruendis conuenienter eligendus, consequens est uideamus etiam cur sum, qua hora congruentius fieri debeat conuiuium; de tempore quidem & hora, qua solebant ueteres simul conuenire ad prandium, uel ad cenam dictum est supra, dum loqueremur de conuiuio Profano: De Nostris autem conuiuio, quid certi statuamus nihil pfecto nobis occurrit, neque reperimus ab aliis satis accurate notatum, sed si quid nobis uerè, aut uerò simile fortassis occurrerit, hic palam faciemus.

Legimus primum de Domino Nostrō, quod hora erat quasi sexta, quando fatigatus ex itinere expectabat discipulos, ut afferrent cibos, & non nisi, ut facile potest existimari, ut pranderent; Nā postquam recessit illa mulier interrogabant eum discipuli dicentes: Rabbi manduca. dicunt autem quidam prandium

non fuisse præcipuum cibum apud Antiquos; Ut dicit Cælius lib. 7. si quis pranderet, uilius est exiguum aliquid, & ipsum siccum sine carne, & sine portione sumere. Dominus tamen Noster, ea hora sitiebat, propterea petiit ab illa muliere Samaritana, mulier da mihi bibere. Uerò præfatus Auēthor libro 7. subdit hæc uerba, æstate uerò, et portione, et iā cibo corporis sapiens eger, ideo tunc prandere satis commodum est. Possimus itaque uerò asserere horam illam, qua Dominus fatigatus ex itinere petiit aquam, et discipulos mox cibos allaturos expectabat fuisse horam prandii: quandoque uerò uesperti, & hora cenæ manducauit cum discipulis, præsertim cum Diabolus misisset in cor Iudæ, ut traderet eum Iudeis; sic enim legitur, & cena facta, cum Diabolus misisset in cor Iudæ, ut traderet eum & Io. 13.

Dauid quoque, ut habetur secundo Regum tertio cap. manducabat quandoque hora uespertina occidēte sole, sic enim legitur ibi. Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem, uel aliud quicquam.

D. Antonius ante solis occasum nunquam legitur cibum sumpsisse, & quandoque biduo abstinebat à cibo. D. P. Aug. in regula sua præcepit, quod quando quis non potest ieiunare, tamen extra horam prandii nihil alimentorum sumat nisi cum ægrotat. Hugo de S. Viatore declarat, & ipse quæ sit hora prandii, uideat asserere eā esse, diei horā tertiam. Sic enim dicit extra horam, credimus, cū usque ad tertiam progredimur: nā usque ad istam horam non decet fratrem comedere, aut bibere, nisi ægrotat; Aegrotanti enim omni hora licet, ita tamen, ut nihil fiat sine consilio medicine: Ita ut etiam si nolit, iubente Præposito faciat, quod faciendum est pro salute: non ieiunantibus, aut infirmis non existentibus congruam refectionis horam esse credimus, ab hora tertia usque ad sextam. Ieiunantibus uerò non licet cibum sumere nisi ab hora nona usque, ad uesperam, cum omnia honestè, decenter, & secundum ordinem fiant; neque enim decet quauis hora præter necessitatem cibum sumere. Hæc autem diximus; non ut alicui

Io. 13.

aliqui iniiciamus scrupulum, sed quæ hic volumus inferere, honestiora uidentur. Sed quisque suum exequatur morem, modo nihil impiè, aut iniquè, seu præpostere agatur, neque contra diuinas leges, aut maiorum instituta, siue ap probatam consuetudinem, diceret forte quis eam esse horam congruam, & condecentem conuiuii accumbendi, dum Tauri, & altilia fuerint occisa, & parata sint omnia, ut nihil super sit, nisi, ut inuitati se accingant, & præparent ad nuptias, & Conuiuia.

Capitulum quintum.

Posteaquam uidimus, quo loco, & qua hora conuiuia sint conuenienter habenda, opere pretium est considerare id quod forte priori loco erat considerandum. Consideremus igitur nunc, & uideamus, quæ fercula sint conuenienter apponenda in Conuiuio honesti, & religiosi; primum quidem ab initio seculi hæc fercula dedit Deus cunctis animantibus, ut habetur Gen. 1. dicens, ecce dedi uobis omnem herbam, afferentem semen super terram, & uniuersa ligna fructifera, quæ habent lementem generis sui, ut sint uobis in escam. Deinde cum posuisset, & constituisset primum hominem, factum ad imaginem, et similitudinem suam in paradysum uoluptatis, præcepit ei, dicens ex omni ligno paradysi comedere, de ligno autem scientiæ boni, et mali ne comedas, quæcumque enim hora comederis ex eo, morte morieris. Hoc igitur fuit primum ferculum, quod proposuit Deus homini, quem de limo terræ formauerat. At cum ipse alia sibi fercula prohibita fuisset ausus comedere, ob eius impudentiam, temeritatem, et inobedientiam fuit erectus ex paradiso delictiarum, et in varias, et graues miseras deturbatus, & detrusus: Nec solum ipse fuit his malis, et incommodis irretitus, sed et qui post eum, et ab eo prodierunt, eandem calamitatem omnes pertulerunt, et quicumque sunt futuri post nos id ipsum sunt perpeffuri; sed D. Ambrosius querit quid causæ fuit, quod Deus uoluit prouidere ipsi animantibus de

Questio de
vsum & qualitate
ciborum.

Gen. 1.

Amb. lib.
Hexam. 6.

A cibo, et potu, cum potuisset sua immensa, et singulari uirtute, et potentia absque huiusmodi alimentis ea sustinere, Respondet in lib. Hexameron. cap. 9. quod poterat utique Deus absque alio ad miniculo, quæcumque animata sustinere, ne tamen tot olera, et herbas uideretur frustra produxisse, uoluit etiam beneficio cibi, et potus eadem animalia, et eorum sensus reficere, et suas functiones peragere: cibis enim et potus cunctis sensibus uires ministrat; Nam neque oculi uigorem uidendi haberent, nisi uirtutem substantiæ corporalis acceperint, quæ cibo defertur, et potu. Neque aures audiendi, aut nares odorandi, aut manus tangendi uim haberent, nisi corpus omne confortetur alimentis. Deficimus enim uiribus, nisi eas cibi præpotentis assiduitate reparemus. Querit deinde idem. Ambrosius. lib. 3. Hexameron, cur omnipotens Deus prius animantibus, et pecoribus, quam homini cibum corporalem prouidit. Respondet eodem in loco, quod hoc fecit Deus, ut agnoscamus, et fateamur summam Dei prouidentiam, et profundum eius consilium admiremur, quod nec minima queque negligat: uelut legitur Matt. 6. u3. respicite uolatilia Coeli, quoniam non seruant, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater uester coelestis pascit illa. Cæterum ante datam legem omniferè ciborum genere potuerunt homines uesci. Sic enim legitur dixisse Deum Gen. 9. omne, quod mouetur, et uiuit erit uobis in cibum. Dicunt tamen alii qui ante diluuium non consueuissent homines comedere carnes, sed post diluuium permisit Deus, ut comederent carnes; sed negari non potest, quædam fuisse genera ciborum, quorum esus reputabatur illicitus, non quod ulla lege fuerit prohibitus, sed ex ipsa natura rei uidebatur: abhominabilis, et fugiendus; quemadmodum nunc re ipsa experimur, cum pleraque genera animantium, tam terrestrium, quam uolatilium, et aquaticorum natura ipsa abhorremus. Et quamquam, non fuerit tunc in eo status legis naturæ ante datam legem facta discretio, et segregatio animalium immundorum ab animalibus mundis; aliquid

quid tamen non uillo pacto ederetur fuit ab ipso Deo prohibitum, ut dictum fuit ipsi Noe Gen. 9. Quasi olera uirentia tradidi uobis omnia excepto, quod carnem cum sanguine non comedetis, sanguinem enim animarum ueststrarum requiram, de manu cunctarum bestiarum; ubi dubitat D. Ambr. cur Deus prius proposuit nobis cibum simplicem, & naturalem, quam cibos mixtos, & compositos; Respondet, quia cibi simplices sunt cibi sobrietatis, & parsimonia; reliqui uero sunt cibi diuitiarum, atque luxuriæ. Cibi simplices sunt communes omnibus animalibus, illi uero paucorum. Quare debemus (inquit ipse) esse contenti victus simplicis herba, oleris, que uilis, aut pomi, quæ natura obtulit, quem liberalitas Dei prima donauit. Iste salubris, esse uilis cibus, qui morbos repellit, qui refecat cruditates, nullo hominum paratus labore, sed diuino effusus munere, sine fatio ne fruges, fructus sine semine, tam dulcis, tam gratus, ut etiam repletis, uoluptati, atque usui sit. Dicit Theodorus Deum concessisse usum comedendi carnes, tamen quia herbarum, & fructus terræ non erant tunc adeo dulces, & suauis, tum ne homines auderent adorare animalia, quæ prius adorabant; sed quicquid horum sit, certum est enim quod primi victus hominis erant simplicissimi; quoniam legitur Eccl. 29. quod initium uitæ hominis erat panis, & aqua duntaxat, & ex sacris literis manifestè habet, nullum fuisse usum uini priusquam Noe, qui fuit uir agricola coepisset colere terram, & plantare uineam, qui quidem omnium primus bibens uinum inebriatus est, & nudatus iacuit in tabernaculo suo, ut supra etiam diximus.

Vnde postea Melchisedech Rex salè procedens obuam ipsi Abrahæ reuertenti à cæde Chodorloamor protulit ei panem, & uinum, (erat enim sacerdos Dei altissimi) neque legitur aliud ferculum pro tam insigni uictoria eidem obtulisse: Loth uero faciens Conuiuium duobus Angelis, qui uenerunt Sodomam coxit axima, & comederunt, nec aliud ferculum legitur fuisse illis appositum: Nec dubium post datam legem, tamet-

A si fuerint multæ species animalium terrestrium, uolatilium, & aquaticorum prohibita; ne comederentur; plurimæ tamen erant concessæ lege diuina, quæ tunc poterant manducari, nec tamen legitur ex iis multa fuisse instructa conuiuia, & quamquam alicubi legatur prohibitum fuisse esum carnum, id tamen cum grano salis est intelligendum: Non enim est usque quæque; uerum, ut nunc ostendemus. Cum enim filii Israel essent in deserto, & non haberent quid manducarent, atque ideo murmurarent contra Moysen, pluit illis Deus manna de Cælo, et dixit, uespere comedetis carnes, et mane saturabimini panibus, quare uespere ascendit cothurnix, et cooperuit Castra Hebreorum. Certum est enim, plerisque uiros probos, ac timentes Deum ab esu carnum perpetuo abstinuisse, ut legitur de fulgentio Episcopo Ruspensi, qui nulla ratione potuit adduci, ut comederet carnes, et biberet uinum: sic etiam legitur de Iacobo minori Apostolo. dicit enim Paul. ad Rom. 14. bonum est non comedere carnem, nec bibere uinum; Non ita tamen hoc Pauli consilium, (ut Manichei præsumebant) intelligendum est, quasi caro tamquam aliquid immundum, & diuina lege prohibitum sit reijcienda, sed ea ratione tantum dictum fuit, ut domandi corporis causa propter animam in orationibus amplius humiliandam, non quod illa immunda esse credatur, & ob eandem causam non solum à carnibus, uerum à quibusdam etiam terræ fructibus abstinent non nulli, uel semper, sicut pauci, uel certis diebus atque temporibus, sicut per quadragesimam serè omnes, quanto magis quisque, uel minus, seu uoluerit, seu potuerit, Ita scribit August. contra Faustum Manicheum lib. 31. cap. 4. ubi declarat quomodo omnia munda mundi Tit. primo, quod attinet ad esum carnum, licet aliqui uelint fuisse prohibitum ante diluuium nobis tamen uidetur assentiendum his, qui opinantur secus haud quaquam fuisse prohibitum; sed non usque adeo, permittitur, ut fuerit in frequente, & communi usu quoruncumque, & ratio est, quia nullibi in sacris

Exod. 16. c.

E sacris

Gen. 1.

factis literis legitur fuisse prohibitus multo minus in lege naturæ præsertim post naturam lapsum neque vlla apparet ratio qua deberet prohiberi. Quamuis enim in eo statu legis naturæ Deus dixerit hæc verba nostris progenitoribus, ecce dedi vobis omnem herbam, afferentem semen super terram, vt sint vobis, inescam, & cunctis animantibus terræ &c. non idèd tamen prohibuit esum carniū. Quod si quæras cur potius herbas, & fructus terræ & plantarum in eo statu Deus concessit hominibus: idèd fecisse, quia ante diluuiū terra erat valde fertilis, & fructifera, & eius fructus erant suauissimi, neque ad eos producendos opuserat homini multi laboris, & sudoris, & præterea tunc homines erant robustiores & validiores temperamenti, & postmodū, volebat Deus instruere homines, et inducere ad puram quandam uictus simplicitatem: At post diluuiū cum terra propter inundantiā aquarum, suum illum pristinum vigorem, & robur magna ex parte dimisisset, voluit Deus paterno affectu consulere, & providere inbecillitati hominum; propterea concessit, vel, vt melius dicam, patefecit hominibus suæ bonitatis consiliū cum dixit, omne quod mouetur, et uiuit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi omnia vobis excepto quod carnē cum sanguine non comedetis, quibus verbis non tam concessit hominibus facultatem vescendi carnibus, quam de clarauit modum quo eis vesci naturaliter deberent, vt uidelicet, non cum sanguine, id est crudis carnibus vescerentur. Non itaque per ea uerba præcepit esum carniū, quemadmodum neq; ante dicebatur prohibuisse. Quod autem non precepit manifestum est, quoniam sic pleriq; iusti boni, et iusti de quibus antea sumus locuti, et mox plura dicemus difficile possent excusari et immunes peccato censeri, cum frequenter, et quasi tota uita, a carnibus abstinent. Neque etiam credendum est ante diluuiū fuisse prohibitum esum carniū, quādoquidem facile credi potest ipsum Abel, cum ex adipibus ouium quas pascebat meliora Deo offerret,

A et ipsum de his adipibus, et carnibus ouium comedisse, cum iuxta Paulum, prima ad Cor. 9. Nullus gregem pascit, quin de lacte eius edat; et propterea notum est, post diluuiū adèd fuisse multiplicatos homines, ut opus fuerit eos de grege ouium, et de alijs animantibus enutritos fuisse, et resectos. cum præsertim usq; adèd malitia hominum creuisset in terra, ut Deū penituerit fecisse hominem, et ad eos delendos miserit diluuiū quos quidem credibile est ita uitam duxisse, vt quo fieri posset, genio indulgerent. Verosimile etiam est sub id temporis, uiros probos et Deo gratos præter olera virentia et herbā afferentem semen nihil ultra prælibasse. Dicimus ergo unico uerbo esum carniū nequaquam fuisse præceptū post diluuiū, neque ante prohibitum; sed forte quis dicit Num esus carniū sit laudabilior frugibus terre et plantarū, uel detestabilior? facile quis posset respondere, esum carniū, nō usque adèd ut comunitur fertur esse probabilem, at que laudabilem quandoquidem in illa primeuæ etate seculi nullus aut ualde modicus erat usus carniū, quemadmodum Ouidius testatur meihamor. lib. 15. Sic etiam fertur opinionem Pythagoricorum extitisse, ut abstinentia ab esu carniū maxime sit cōmendanda. Postremo est autoritas Pauli Apostoli dicentis, Bonum est non comedere carnem, neq; bibere uiaum; sed dicendum est per hæc uerba nō omnino esū carniū reprobandum, ac damnandū, quia manifestum est eos, qui bonis carnibus uescuntur, robustiores, et ualentiores fore, et ad omnia uite munera obeunda longe aptiores esse, quam qui solis herbis, et plantarum fructibus utuntur. Verum est tamen quod ad debilitandum corpus, et carnis uires extenuandas ut in obsequium Dei et salutem animarum magis habiles reddantur abstinentia carniū magnopere confert, et conducit. Aduertendum autem est propter ea, quæ monet Deus in hoc eodem loco ubi permittit esum carniū, ut scilicet quisq; caueat carnem cum sanguine comedere; dicit enim Deus, omne quod mouetur, et uiuit, erit uobis in cibum,

Ouidius 15
meihamor.

exce-

excepto quod carnem cum sanguine non comedetis, comedere autem carnē cum sanguine est comedere animalia uiua, aut etiam cruda, neq; esui competetia cum enim anima dicatur sanguis, siue in sanguine, perinde est dicere comedere carnem cum sanguine ac si dixeris comedere carnem uiuam et animatam. Quidam existimant pluribus modis posse comedi carnem cum sanguine, uelut iam diximus comedere animalia uiua ut faciunt fere, uel etiam animalia mortua non extracto ab illis sanguine, uel et comedendo sanguinem, se parauit et extractum ab animali dum occiditur, ut fieri solet in plerisq; Italiae locis, et præsertim Perusis: ubi ex sanguine suino educto ab animali cōficiūt quædam farcimina non ingrata gustui quæ apertius nōie dñr miliacea, à quibusdam uocantur Apexabo, ut refert Var. 4. de lin. Latina. Prohibet ergo Deus nullo Horum modorum carnem cum sanguine comedendā, uel et sanguine à carne se iunctum, neq; edendum, neq; bibendum. Id quod ea causa forte prohibitum fuit, quia sic uidetur pertinere ad munditiam, et decentiam humani uictus, quandoquidè scdum, ac prope horrendum est, uidere uescentē carnibus sanguine perfusus, ac distillatibus, otq; ac labia comedentiū cruentāribus, et lōgē deterius, ac horribilius uidetur quemquā, epotare sanguine cuiusq; animalis. Ego autem salua pace clarissimorum uirorum exultimo per hæc uerba Deū uoluisse prohibere homicidia, fraudes, et latrocinia, quibus homines prauī dicuntur carnē cum sanguine edere, quia s. laboribus studiis, et opera pauperum, et indigentium ditantur, et uiuunt, et quasi lupi esurientes iuhiātpauperum sanguine: et ex exhausto pauperum ærario uolunt diuites fieri. Huius opinionis sensum in dicant uerba quæ sequuntur, uidelicet sanguinem enim animarum uestrarum de manu cunctarum bestiarum requiram, nam si bestia quedam, ut leo, uel ursus hominem occiderit? et ipsa bestia statim occidetur. Quod si bestia quæ est expers rationis, patrati criminis penam capitale su-

A bir, quanto magis homo, qui est rationis capax si alium hominem occiderit, uel de prædatus fuerit, uel quouis modo lacerauerit, uel offenderit, eiusque sanguinem biberit? erit capitali supplicio, et pena mortis plectendus? At si uolumus uerba textus ad literam intelligere tanquam res fetida, et imunda comestioe carnis cum sanguine fuit omnino tempore prohibita etiam tempore Apostolorum, ut habetur act. 15. sed posteaquam lex euangelica fuit promulgata, et Dominus noster apud Math. dixit Non omne quod in os intrat coinquinat sed quod egreditur ex ore, hoc coinquinat hominem. Tunc tuto potuerunt homines comedere carnem cum sanguine, aut sanguine se iunctū à carne, ut supra ostendimus, Nolo enim in hac re diutius morari, quia non est præsentis negotii ac instituti, Mei muneris erat ostendere quæ fercula eiusmodi conuiujs adhibebantur prosequamur quod iam cepimus.

Ad. 15.

Cap. 11.

Legimus enim de D. Ioanne Baptista Matt. 4. quod esca eius erant locustæ, & mel siluestre, alia non legitur fercula umquam comedisse. Verum hoc D. Ioannis Baptistæ exemplum non satis ad re nostram; quandoquidem nos non loquimur de ferculo quo uis modo, vel à quo cumq; priuatum sumpto, sed de his, quæ solent, ac debent in Conuiujs honestis, ac religiosis, vt plurimum apponi. Vnde Paul. ad Rom. 14. inquit, alius credit se manducare omnia, qui autē infirmus est olus manducet, & is, qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet; legimus, n. Xpm. D. præcepisse discipulis suis Lucæ 10. vt manducaret, quæ apponeretur eis, & 1 ad Corint. 10. D Paul. inquit, si quis uos uocat infidelium ad Cœnā, & uultis ire, omne quod uobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter cōscientiam, & prima Thim 4. inquit nihil reiiciendum, quòd cum gratiarum actione percipitur & ad Titium primo omnia munda mundis, coinquinatis autem, & immundis nihil est mundum, & re vera Sanctus Tho. 2. 2. quæst 101. art. 6. ad primum, recte di-

E 2 cur,

cit, nullius cibi usum, vel esum de se esse peccatum, sed aliquis prohibetur ab usu aliquorum ciborum, ut carnis, & lacticiuorum, vel propter obedientiam, quia sic forte est sui ordinis institutum, vel propter votum, seu continentiam, aut etiam propter sanitatem, vel etiam in figuram, ut scilicet demonstraret illud esse fugiendum, quod per ipsum significatur, quod esus carniu sit reiectus a plerisque; non est mirum, cum nulli legamus D. Iesum Christum carnes unquam comedisse, nisi forte cum erat inuitatus ad nuptias, & dum ex legis precepto comedere oportebat agnum paschale: hanc certe ob causam factum reor, ut plerique lege cauerint, ne villo unquam tempore, aut raro admodum carnes comedantur. Scimus equidem aliqua regularium instituta artificialissima lege cauisse, ut ab esu carniu perpetuo abstineant, cuius decreti, atque instituti multa reperiet exempla, qui uoluerit vitas patrum tantisper percurrere, aut perlustrare: inter quos tres precipui nobis occurrunt, nequaquam silentio pretereundi, quorum primus fuit D. Paul. heremitarum primus Auctor, vel institutor, seu Magister, qui sola pro uictu, & vestitu utebatur, palma, paulum aquæ pro siti explenda, & dimidiato pane quem coruus ei semper afferebat: Deinde D. Antonius inter hos viros maximè continentibus nobis offertur, qui cum accessisset ad uisendum D. Paulum heremitam, idem coruus, qui prius dimidiatum panem ipsi Paulo afferebat, integrum deinde pro refectioe vtriusque solebat afferre; unde per bellè quidem in hæc verba prorupit Paul. dicens, sexaginta iam anni sunt cum accipio quotidie dimidij panis fragmentum, & nunc ad aduentum tuum o Antoni, militibus suis Christus duplicauit annonam.

Antonius quoque usque adeo erat continens, & abstemijs, ut saltem tantummodo ad panem adhereret, & sitim aqua extingueret, hæc erant illius pabuli fercula. Post hunc extat Hilarion Abbas, qui paucas tantum ficus, & succum herbarum adhibebat, Beatus quo-

A que Honophrius adeo erat continens, & abstemijs, ut herbis, & bacchis Siluestribus tantum contentus, per triginta annos vitam suam transegerit. Prætereo (ne vos rædio affectiam) quam plurimos Dei seruos, ac ministros, qui eandem viuendi regulam sunt secuti, nec minus loqui possumus de multis sanctis Virginibus, ac mulieribus, quæ castissimum corpus perpetuis vigilijs, & ieiunijs macerabant. & quid inquam alia perquirimus, & expetimus exempla? Non ne de glorioso viro dei seruo & ministro Nicolao Tolentinate legimus, qui mira, & incredibili abstinentia vitam suam transegit, pane solo, aquaque contentus, quique nec adduci poterat, ut restaurandæ incolunitatis causa carnis vnquam uesceretur? & nostra hæc tempestate, nonne præclarum, & singulare exemplum attulit nobis Illustrissimus Cardin. Carolus Borromeus, qui post aliquot annos suæ promotionis ad Cardinalatus apicem, & amplissimum totius Ecclesiæ ditionis imperium, eam vitæ rationem tenuit, ut præter aliquos fructus, & quandoque modicas herbas oleo perfusus, & non nunquam parum lactis, nullis unquam alijs cibis uteretur; quemadmodum legimus in vita ipsius cap. 23. Potest hoc loco afferri exemplum de abstinentia Beatæ Monicæ, Claræ, Catharinæ Senensis, & multarum aliarum Sanctarum, sciebant enim viri isti redigiosi, & Deo dicati, quod per escam culpæ facilè datur accessus, in cor nostrum, intrauerat olim prima pœna in ipsum Adam, ob ieiunij præuaricationem, dicente, & præcipiente Deo, de ligno, quod est scientiæ boni, & mali nõ edetis; qua autem die ex eo manducaueritis, morte moriemini; heu uide, quàm sit habenda consideratio cibi. Nã, ut scribit D. Ambrosius in tractatu de Helia, & ieiunio cap. 4. ubi cibus cœpit, ibi finis factus est mudi, ubi cœpit sua in crementa necesse, ubi cœperunt diuina citæ eum opera feriari. Quo iudicio declaratum est, quod per cibos mundus habet immi-

C post aliquot annos suæ promotionis ad Cardinalatus apicem, & amplissimum totius Ecclesiæ ditionis imperium, eam vitæ rationem tenuit, ut præter aliquos fructus, & quandoque modicas herbas oleo perfusus, & non nunquam parum lactis, nullis unquam alijs cibis uteretur; quemadmodum legimus in vita ipsius cap. 23. Potest hoc loco afferri exemplum de abstinentia Beatæ Monicæ, Claræ, Catharinæ Senensis, & multarum aliarum Sanctarum, sciebant enim viri isti redigiosi, & Deo dicati, quod per escam culpæ facilè datur accessus, in cor nostrum, intrauerat olim prima pœna in ipsum Adam, ob ieiunij præuaricationem, dicente, & præcipiente Deo, de ligno, quod est scientiæ boni, & mali nõ edetis; qua autem die ex eo manducaueritis, morte moriemini; heu uide, quàm sit habenda consideratio cibi. Nã, ut scribit D. Ambrosius in tractatu de Helia, & ieiunio cap. 4. ubi cibus cœpit, ibi finis factus est mudi, ubi cœpit sua in crementa necesse, ubi cœperunt diuina citæ eum opera feriari. Quo iudicio declaratum est, quod per cibos mundus habet immi-

D nui, per quos desijt augeri. Nemo ante cibum delictum sciebat, nemo penam timebat,

E

bat, nemo nouerat mortem, eo introducto omnia hæc mala prodierunt. Nõ ergo mirum, si qui sapiunt, libenter à multitudinè, & uarietate, ac superfluitate ciborum abstiniuis legantur, Sola corporis sustentatio debet exposcere necessitatem ciborum.

Hæc autem, non eo dicimus, ut ad eam dem penitus viuendi rationem, quæ inter viros probos, honestos, & religiosos quosque; ineuntur conuiuia, coarctare uelimus, sed ut ostendamus, quam modico cibo vita hominis sustentetur: legimus enim apud Daniele de tribus illis pueris, quibus dabatur legumina, qui longe hilariiores erant, & corpulentiores, seu pinguiores, quàm, qui uescabantur cibo regio, nec mirum, quia, ut habetur prouerb. 15. melius erat uocari ad olera cum charitate, quàm ad uuluum Saginatum cum odio, quamuis Rex ille non oderit hos pueros, sed forte postea; & melius est parum cum timore Domini quam thesauri magni, & insatiabiles; cui etiam simile dixit Regijs Propheta, melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas. Nec difficile poterunt reperiri exempla eorum, qui propter immoderatum cibum suffocati perierunt, unde Leo Papa monet, quemcumque timorem Deum ne potus fatietate aciem mentis obtuadat, neque ciborum nimietate uigorè cordis hebetari permittat, ita ut delectatio edendi sit etiam corporum salutem contraria, nisi ratio temperatiæ obsistat illecebre; Vnde monet, quod futurum est oneri, quisque; subtrahat uoluptati; D. autem Chriostomus pie admodum admonet unumquemque, qui fuerit inuitatus ad nuptias, vel ad Conuiuium, ut scilicet meminerit eorum, qui cilitio induiti Heremum inhabitant, quippe, qui conuenientia his nuptijs amacula possident, quia numquam oblatas purpuras acceptarent, sed quemadmodum Rex, si quis ei pannosa indumentæ pauperis offerret abhominaretur, atque repelleret, sic isti uiri corpore, & animo Deo dedicati, Regiam purpuram contemnunt. Qui & si liberius epulari uoluerint, recentibus herbis mensa repletur maiorque; inde uoluptas, quam

A e dapibus Regum confurgit, & plura alia dicit ibi Sanctissimus iste Doctor, qui uerè Chriostomus appellatur; idest os aureum, & lingua, seu fauces ob eloquentiam suauissimæ; multa inquam dicit de Conuiuio sanctorum Patrum, uerbi gratia, quæ sint eius epulæ, qui sermones, qualis iocunditas, ac delectatio, quæ fedilia, dum ad epulandum conueniunt illis præparentur, qui ministri. Vnde inquit: nõ est ibi Dominus, & seruus, sed omnes serui, omnes liberi, ac denique Domini sunt, nõ est inquit Enigma quod dico; legat quæso unusquisque; totum istud popularem sermonem, & absque; tot uerborum congerie, facile uidebit discrimen inter conuiuia profana, & conuiuia honesta, ac religiosa, in illis enim sunt multa ferculorum genera, & obsoniorum species ex carnis diuersorum animalium, terrestrium, uolatilium, & aquaticorum, ite genera, ut suo loco diximus ipsorum uinorum. Prætereo multa, quæ ibi sunt ludibria scædala, & obscena, ac Deo quam maximè exosa. In conuiujs autem Religiosorum hominum, eorum scilicet, qui uerè Deum uident, & multo pluris faciunt cœlestis mensæ pabulum, quam quæcumque; alia præsentis uitæ commoda, uoluptates, atque delicias, & quicquid boni potest asserre nobis hic mundus, non eas uanitates est reperire, quas in conuiujs profanis reperiri nemo est, qui nesciat. Quamobrem ea sunt post habenda, hæc autem nequaquam.

Capitulum Sextum.

Sequitur modo ut uideamus, quæ ueste indui debeant, qui ad nuptias uocantur. In hoc enim conuiuio, de quo iam loqui cœpinus facile est uidere, quæ uestem nobiscum deferre conueniat. Legitur enim Mat. 22. ut qui ad nuptias uocantur, uestem nuptijs condecentem secum deferant, uestem inquam nitidam, pulchram, speciosam, non laceram, aut resarcitam, neque; etiam congruit deferre uestem lugubrem, aut luctuosam; non enim decet inter epulas, & conuiuia audire luctus, & lamenta, & hoc uoluit innuere Propheta, cum dixit, quod Dñs

E ; faciet

Rom. 15.

Rf. 36.

Super ca. 22
Matthai.
Rom. 70.

Ambrosius.

faiet Conuiuium vindemiæ, conuiuiū vindemiæ defecata, hoc est conuiuium lætum, & iocundum, plenum gaudio, & exultatione, qualia solent esse tempore vindemiæ, & vbi littera nostra habet Conuiuium Vindemiæ, textus septuaginta interpretum, habet conuiuium letitiæ, quia re vera eo tempore solent Vinitores magnopere congaudere, & lætari, & sibi inuicem gratulari: Solebant etiam veteres in signum letitiæ, & gratulationis conuiuijs, seu conuiuentibus apponere coronam ex floribus, quos anni tempore subministrabat, contextam præcipue ex Rosis alijsque floribus, qui ebrietatem prohiberent, & caput nõ grauarent, quas quidem coronas, seu coronulas nonnulli capiti, alij collo, quidã brachijs aptabant, vt est videre in antiquis marmoribus, Romæ incisis, & uelut etiam ex Cicerone in Verrem oratione quinta facillè est uidere; Neque. n. id est ualde alienum, ab usu nostro, quando ex sacris litteris habemus signanter Ecclesiastici 45. eas apponi his, qui sunt grati, & probati coram Deo, legitur. n. ibi, corona aurea super caput eius; & ps. 8. gloria, & honore coronasti eum, & psal. 20. posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso, sed de huiusmodi corona imposita capiti beatorum, alijs dicemus.

Nos autem non coronam, sed uarios flores, & frondes super mensam apponi iubemus, unde quaq; dispersos, tum propter odorem, tum propter hilaritatem, & oblectamentum ipsorum conuiuantium. Sicut itaq; parabantur: conuiuia, & nunc quoque, ut plurimum præparari, & adornari uideamus; non autem, ut corona capiti imponatur: quia, ut docet Tertull. lib. de Corona militis, corona capiti superposita ex herbis, rosisque, & floribus nihil confert capiti. Ita ut non solum uestes, quibus indutos esse oportet conuiuentes; uerum etiã quæcumq; alia ibi ad rem conferentia, gaudium, & exultationem referre, & inludare necessum est. Nec te perturbet dictum illud Salomonis dicentis, melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij; loquitur enim de Conuiuiio illo in quo nullus est Dei timor,

A neq; ulla ratio pudoris, & uerecundiæ, sed obscena omnia, turpia, ac profana, & non de Conuiuiio, de quo hucusque fumus locuti.

Reliquum est nunc, ut compleamus omnia, quæ ad hactenac Conuiuii rationem spectant uideamus, qui debeant esse ministri horum conuiuiorum. Primum quidem cauendum est, & diligenter curandum, siue obseruandum, ne maioris sint præcij, & existimationis ministri ipsius conuiuii, quam quibus ministratur: Nam, ut dicit Saluator noster apud Lucam cap. 22. maior est qui recubabit, quam qui ministrat, & alibi inquit, Non est seruus maior Domino suo, sic quidẽ fieri decet in omnibus conuiuijs, contingit tamẽ aliquando haberi quædam Conuiuia, ut puta in celebratione nuptiarum, uel quorundam solemnitatum, aut missarum, aut festi dierum, aut alicuius rei uehementer exoptatæ, ut ortus cuiusdã Principis, aut creatio noui Pontificis, seu ob celebrem uictoriã de hostibus obtentam quibus in Conuiuijs ministri sint longe digniores, & præstantiores, quam qui recumbunt, nemo enim est, qui nesciat quibusdam in Conuiuijs, ubi pauperes, & egeni, atque prosus mendici ad manducandũ conuocantur pastores Ecclesiarum, & principes, quiq; sunt primi apud eos, ministrare, & insequere infimæ sortis hominibus. Nonne palam est omnibus, Summum Pontificem Vniuersalis Ecclesiæ præfulgentem, & ep̄m feria quinta maioris hebdomadæ, quo saluatiorem nostrum cuius uices gerit, imitetur singulo quoque anno lauare pedes pauperũ, & suis ipsis manibus eosdẽ pascere, & cibare, quemadmodum in actibus Apostolorum cap. 6. legitur sanctissimos Dei Apostolos ministrasse mensis pauperum, & uiduarũ, quod cum postea uiderent, magnũ præbere impedimentum ministerio uerbi Dei, factum fuit decretum illud, ut quidam præessent ministerio uerbi, reliqui uerò ministrarent mensis; dixerunt enim Priores illi antistites & antesignani Saluatoris discipuli, non est equum nos derelinquere uerbum Dei, & ministrare mensis, propterea statuerunt alios, ut subirent hoc onus; nonne ijdem Xpi disci-

Ioan. 13.

Ab. 6.

discipuli dum ex septem panibus, & totidem pisciculis satiauit quatuor millia hominum, & alia vice ex quinque panibus ordaceis, & duobus piscibus quinque millia, ipsi inquam discipuli Christi ministrabant illis turbis quæ sequute erant Iesum. Dicimus itaq; ex inueterata, & laudabili consuetudine, aut ritu quodã communi, Ministros conuiuiorum longè minoris conditionis debere esse, quã qui fuerint inuitati, tamen si ob aliquam iustam, & rationabilem causam, secus aliquando fieri contingat, mox diximus. Non loquor de Ministris, qui solebant adhiberi in conuiuijs Romanorum, & nunc quoque in Conuiuiio multorum principum, & aliorum hominum, in quibus ministrabant pueri, ætate pares, præciosa ueste ornati, potiusquam uestiti, atque etiam Puellæ, ut ex Virgilio colligitur Aeneidos primo, ubi ait, quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo iura penum struere &c. & sequenti uersu, Centum alia, toridẽq; pares ætate ministri, qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant. Et referunt, qui obseruauerunt, in marmoribus Romæ passim uideri puellas ministrantes, mensis: Non loquor inquam de hoc genere conuiuiorum, & huius generis ministrorum, sed loquimur de Conuiuijs honestis, & Religiosis, in quibus iuuenes, honesti, moribus compositi, & oĩ laude digni ministrare consuecunt. At si uolumus loqui de Conuiuijs quibusdam admirabilibus, uel summè admirandis, quæq; non ita apud homines crebro fieri uidentur. In quibus quidem Deus omnipotens summe bonus, & conseruator omnium præfectus est Author, & Architrachinus, in his quidem reperiemus, fore ministros longè superiores his, quibus ministratur, & tantò illis superiores, & eminentiores, quantò cælum distat à terra, & quantũ lenta solent inter viburna cupressus. Qui enim poterit umquam cõferre maiestatem, & sublimitatem Dei ad quos uis hominum, ut cumq; probos, & Deo commendabiles, & nihilominus ex sacris literis didicimus, eundem Christũ filium Dei in hunc mundum uenisse, nõ vt imperaret, nõ vt ei ministraretur; sed

vt ministraret, & tales quoque uoluit, & præcepit suos discipulos esse futuros, quemadmodum ipse dixit loco paulò ante adducto, dum inquit reges gentiũ dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos benefici uocantur, uos autem non sic, sed qui maior est in uobis fiat sicut iunior, & qui præcessor est, sicut ministrator, & subdit; ego autem in medio uestrum sum, sicut qui ministrat, En uides quãto maior sit, qui ministrat, quãtũ ijs, quibus ministrat, & absq; ulla collatione longe maior, quãtũ sit Coelum ipsa terra legitur etiam apud Lucam 12. se ministraturum seruis illis, quos cum uenerit inuenerit uigilantes. Verum est tamen, quòd maximus iste Architrachinus, postquam expleuit ieiunij quadraginta diebus, & quadraginta noctibus coepit esurire, atque ideo magnopere cupiebat recreari, accesserunt Angeli & ministrabant ei Matt. 4. sed quibusdam alijs illius seruis, atque ministris, & eidẽ quam maximè gratis, & acceptis alia ratione ministrari iuebat: legitur enim, quod Danieli exissectu in lacu leonem, per Angelum suũ subministrari fecit prandium: Nam dũ Abacuch ferret prandium suis messoribus, apprehendit eum Angelus Domini in vertice eius, & portauit eum capillis capitis sui, posuitq; eum in Babilonem super lacum in impetu spiritus sui, & dedit ei prandium dicens; Daniel serue Dei tolle prandiũ, quod misit tibi Deus: Præterea, cum Helias, ut fegeret iram, & persecutionem Regis Achab, & lateret in torrente carith, nec haberet, quod manducaret, Corui iussu Dei deferebant ei panem, & carnes mane, similiter panem, & carnes uesperis, & bibeat de torrente 3. Regum 17. Sic etiam Paulus primus Heremi cultor, speluncam habens in inferiori thebaide, palmarum fructus, ut supra diximus, ab initio comedebat; deinde dimidiatum panem, quem illi quotidie coruus ministrabat. Cum autem ad eum inuisendum accessisset Antonius, Coruus attulit integrũ panem, quemadmodum paulo ante diximus, ut scilicet ambo pariter recrearentur in Domino, & in potentia uirtutis eius. Honophrius enim quem su-

Dan. 14.

Ecl. 45.

Ecl. 7.

pra diximus herbis, & bacchis Siluestri-
bus fuisse contentum dimidiatum pa-
nem quotidie cælitus assumere dice-
batur D. Blasium Sebastensem Episco-
pum, cum Diocletiani persecutionem
effugeret, aues aluerunt, dum inuentus
ab eius persecutoribus, in Christi cõfes-
sione vitam finiuit, vt testatur M. Mar-
lus lib. 4. cap. 2. Egydius Abbas ad Ro-
dani Ostia latebram sibi erigens, trien-
nio nulli cognitus à cerua lac præbente
nutritus est. Erasmus quoq; Ep̃s, Diocli-
tiani persecutionẽ fugiens in Mõte Li-
bano à Coruis pascitur, & ab Angelis vi-
sitatur. Feræ Et Siluestres de posita ferita
te illi blandiuntur. Menna Heremi ta ab
Apibus fuit nutritus, & plures alij quos
enumerare longum esset.

At siloquamur de Prophanis, pleriq;
etiam leguntur ex Ethnicis enutriti
à feris, sed quæ sit illis fides adhibenda
cæteri diiudicent. Communis enim
& recepta omnium sententia est, Romu-
lum, & Remum infantes à Rhea Syluia
virgine Vestali, iussu Amulij in Tiberim
proiectos, fuisse à Lupa seruatos, & enu-
tritos: fertur etiam Iouem à Capra fuis-
se educatum, uti Politianus his versibus
videtur innuere dum inquit. Siquidem
Cretea fertur in Ida, Capra Iouem pue-
rum fidis aluisse pupillis; & Siluius lib.
14. ait Poliphemum Ciclopem nutri-
tum fuisse à Lupa, quosdam ab apibus,
nonnullos à formicis, & plerosque ab
Apibus, vt dictum est. Multa alia pos-
sunt afferri ex epla eorum, qui à varijs,
& diuersis animalium generibus dicun-
tur fuisse enutriti, sed re vera me pudet
illos recensere, quod scilicet ij fuerint
ministri tot clarissimorum virorum,
quæ vera sint, nec ne, aliorum esto iudi-
cium: At de his quæ Nostra sunt, & de
quibus dubitare nõ licet, cõcludamus,
quod Deus, qui dat lumentis escam ip-
soruro, & pullis coruorum innocãtib;
eum; potuit etiam per eadem anima-
lium genera, tamquam per instrumen-
ta suæ virtutis, & potentia, & per se ip-
sum absq; vlllo patrocinio, seu admini-
culo pascere quoscumque velit in ma-
xima necessitate constitutos, eos præ-
sertim, qui pro sui nominis defensione
magna pericula subierunt & multis vi-

tae discriminibus exposuere se se, tales
quippe decuit seruos Dei habere mini-
stros, & de conuiuio honesto, ac religio-
so, satis hucusq; dictum sit.

Caput Septimum.

NEquè erit præter rem in fine huius
opusculi repetere ea, q̃ diximus à
principio, & quæ obseruari solent post
conuiuia, iuxta diuersarum gentium
mores. In conuiuio enim huius generis,
de quo sumus locuti diximus ex sen-
tentia D. Ioannis Chrysofomi, quod
conuiuium, quod a precatione incipit,
debet etiam in precationem desinere,
vbi n. præcatio, & gratiarum actio, eò
sancti spiritus aduentu gratia: abigun-
tur Demones, & omnis aduersaria pote-
stas discedit, atq; aufugit. Proinde opor-
tet tam in initio, quàm in fine conuiuij
gratias agere Deo ob hanc præcipuè
causam, quod quemadmodum dixi-
mus à Principio nõ facillè prolabimur
in ebrietatem, & in ludos, ac sermones
lubricos, & malè olentes, corrumpunt
enim bonos mores, colloquia mala,
protulimus in principio huius narratio-
nis exempla multorum, qui posteaquã
fuerunt resecti, benedicebant Dominũ
& gratias agebat Deo de acceptis bene-
ficijs, id quod ex more, & vetere institu-
to faciunt perpetuò Religiosi, & serui
Dei, quod etiam fuit prædictum à Da-
uide, cum. d. edent pauperes, & saturabũ-
tur: & laudabunt Dominum.

Caput vltimum.

Hucusque sumus locuti de conui-
uio honesto & Religioso corpo-
raliter inuendo, consentaneum existi-
mo de eodem secundum methaphorã,
coram aliquò afferre: conuiuium au-
tem istud tum sit cum uires, & potetia
rationalis animæ mutuo se ipsas com-
plectuntur, & spiritali quadam iocua-
ditate inuicè reereantur, vnde Diuus
Tho. appellat ipsum cõuiuium nobilis
conuersationis. Cuius conuiuij hæc
tria sunt fercula, seu cibaria. Innocẽtia.
Põnitentia. Et Misericordia, debet enim
anima,

anima, dum viget in corpore, custodi-
re innocentiam iuxta illud Psalmi. Cu-
stodi innocentiam, & vide equitatem;
Et si forte anima innocentiam perdide-
rit, mox per penitentiam debet resti-
tui, & reparari secundum illud Thob. 2.
manducare panem in luctu, & timore
vel tremore memorans serui iui, & hoc
secundum ferculum magnopere neces-
sarium est & opportunum; vt autẽ con-
uiuium sit plenum, & exuberans, opor-
tet secum habere misericordiam iuxta
illud Prouerb. 11. Bene facit animæ suæ
misericos: hæc pauca desumpsimus ex
D. Thoma Opusc. 58. cap. 19.

Sequitur modo tractatus de cõuiuio

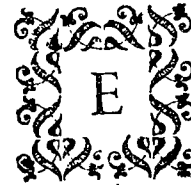
A diuino, quod quidem trifariam diuidi-
mus videlicet in prandium, in postme-
ridianum epulum, siue merendam, &
deniq; in ipsam cenam, quæ est vltima
refectio totius diei, prima quidem refe-
ctio, quæ fit in prandio, perficitur in ani-
ma, vel eam Deus per animam facit: Se-
cundã refectioẽ facit Ecclesia, vel eam
fieri procurabit, & instituet ac iubebit
ipse Deus. Postremam vero faciet Deus,
cum venerit in sede Maiestatis suæ, vt
reddat vniciq; secundum opera sua, &
de his consequenter tractabimus Dei
optimi auxilio ad laudem suæ Diuinæ
Maiestatis, & consolationem bonarum
mentium. Amen.

DE CONVIVIO TRACTATVS TERTIVS.

Qui est de Conuiuio Diuino.

CAPVT PRIMVM.

Vbi explicatur intentio Authoris, & diuiditur præsens tracta-
tus in duas partes. Quarum quæque diuiditur in tres aut
quattuor partes: seu particulas expositis &c.

Conuiuium
diuinum bi
ferium.

Xpeditis vt potuimus A
duobus prioribus de
cõuiuio tractatibus,
de cõuiuio inquam
profano, deque con-
uiuio honesto, ac re-
ligioso, reliquũ est
postremo loco agamus de cõuiuio diui-
no, vt quod primum fuerat in intentio-
ne vltimum locum habeat in executio-
ne. Conuiuium itaque diuinum bifa-
riam & ipsum potest sumi, proprie vide-
licet & metaphoricè, proprie quidem
vbi ferculis corporalibus, & sensibili-
bus conuiue rescii solent: metaphoricè
verò & trãsumptiue vbi rescimur cibis
spiritalibus; id quod trifariam potest
contingere, vel refectioẽ quadam mor-
rali, aut pabulo allegoricè sumpto, vel
eodem accepto iuxta anagogiam, quod
quidem expresse August. lib. 83. q. 4. 61.
vocat conuiuium extremum.

Conuiuium autẽ huius generis prio-
ri significacione sumptũ, videlicet cum
corporaliter pascimur, ac rescimur nõ
fuit à Christo Domino adhuc interris
existente reiectum, sed frequenter in-
structum ac celebratum, qui quidem
cum esset Deus, & homo, actioẽ, &
opera, quæ ab eo emanarunt tum diuina
tum humana exiterũt; atque ideo non
incongrue conuiuium ab eodem cele-
bratum potest diuinum nuncupari, &
mea quidem sententia, diuinũ potius
humanum: eius modi autem genus con-
uiuij tribus vicibus citra omnem cõtro-
uersam legiẽ fuisse ab eo celebratum.
Primũ quidẽ, secus mare Galileæ quod
est Tyberiadis; de quo oēs Euang. con-
corditer meminerũt fuit celebratũ. Al-
terũ de quo Matth. & Marcus tantũ lo-
quuntur. Marcus quidem 8. c. Matth. vero
15. In hoc quidẽ conuiuio quatuor millia
hominum exceptis paruulis, & mulie-
ribus

ribus ex septem panibus, & paucis quibusdā pisciculis fuere refecti. In priori verò quinque millia hominum præter paruulos, & mulieres ex quinque panibus hordeaceis duntaxat, & duobus piscibus fuere saturati; adeo quod ex paucioribus panibus plurimi, ex pluribus verò panibus longe pauciores fuere cibati, magna quidem, & impenetrabilia sunt iudicia Dei, & inuestigabiles vie eius, ex paucioribus ferculis multo plures quàm ex multis fuerunt saturati.

Postremū & honorabile conuiuium, summisq. laudibus, & encomijs extolendum, ac celebrandū, ab eodem Christo Domino filio Dei, & filio hominis instructum, ac designatum legitur apud Ioannem cap. 13. quod quidem fuit celebratū ante diem festum Paschæ cum iam venerat hora vt ex hoc mūdo transiret ad patrem, monēs nos, vt sicut ipse transiuit ex hoc mundo ad patrem, ita nos trāseamus a vitijs ad virtutes, nam (vt refert Euangelista Ioannes) cum in illū vsque diem dilexisset suos, qui erāt in mundo, vsque in finem dilexit eos, vsque in finem scilicet proprium hoc est, suum ipsius transitum ad patrem, vel finem eorum, qui sunt, & erunt in quacunque parte vniuersū, hoc est ad ipsam beatitudinem.

Cur autem postremū hoc conuiuium ceteris longē præstantius, ac excellentius haberi voluerit, suo loco dicemus. Nūc autē præueniendū fore arbitramur, & tacitis quorūdā obiectionibus occurrendū, qui plura fortassis Xp̄m dñm habuisse conuiuia fuerint opinati, vt de conuiuio q̄ pro nuptijs q̄ fuerunt factę in Cana Galileę ad quas fuit ipse vocatus, & discipuli eius, atque et conuiuiū illū magnum factum in domo Levi, vbi erat turba multa Phariseorum, Publicanorum, & aliorum qui cum Iesu, & discipulis eius discumbebāt, cuius meminit Lucas cap. 5. Plura etiam conuiuia leguntur apud Euangelistas vt habetur Lucæ 7 & apud eundem cap. 14. & aliud c. 19. cum scilicet introiuit in domum Zacchei; & quod legitur factum ante sex dies Paschæ. Et pleraque alia. Sed nullum horum potest cōuenienter dici fuisse instructum, & peractum ab

A eo; propterea non potest iure sustineri fuisse conuiuia ipsius, quanuis eisdem interfuerit, & vna cum alijs discubuerit.

De prioribus ergo conuiuijs in quibus tot millia hominum fuerunt saturati nobis erit priore loco dicendum: & vt ordinate procedamus, examinandum prius nobis erit conuiuium illud, de quo omnes Euangelistæ loquuntur. Sed D. Ioannes fufius, & vberius quàm reliqui. secundo loco loquemur de eo conuiuium, in quo quatuor millia hominum extiterunt, de quo loquitur Matth. cap. 15. & Marcus cap. 8.

Caput secundum.

D E Authore huius conuiuij non est quod quicquā dubitemus. Satis enim constat ex verbis Euangelij Dominum nostrū Iesum Christum verum Deum, & verum hominem eius fuisse

C auctorem, quippe qui venerat in hunc mundū vt cibaret, & saluaret nos, quicquam vnquā prætermisit occasionem qua nos iuuare, protegere & modis omnibus fauere, & fouere nosceretur, nec verbo doctrinæ solum nos pascere, & erudire, & instruere animum satagit, verū etiam corporis necessitatibus providere, nec passus est vilo pacto nobis aliquid deesse. Is ergo fuit auctor, & instructor huius conuiuij, nec penes hoc est quicquā aliud dicendum. At si quæras vnde & qua causa fuit motus, facile respondetur, non aliunde profecto, nisi ob suam ineffabilem pietatem, & misericordiam, atque vt benevolos nos redderet, & promptiores ad credendum his quæ ab eo dicebantur: nam cum nemo nisi volens alicui rei fidem adhibeat, opere precium est aliquo beneficio voluntatem attrahere, vt faciat, & imperet intellectui quo credat ijs quæ dicuntur, & fiunt.

E Subijt ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cū discipulis suis loquens illis de regno Dei, sed non adeo cum illis sedebat, & loquebatur conuertēs eos ad seipsum, quin etiam quandoque respiceret turbam assistentem, & passim ad se venientem ex omnibus ciuitatibus, oppidis, & villis quæ erant in ea regione vel circa: erant enim inquit Marcus

cap. 6.

cap. 6. multi, qui veniebant, & redibant, & pauperes quidem discipuli nec manducandi spatium habebant, quo eos pie, & humaniter exciperent, atque docerent. Felix quidem labor docentium, qui vt alios spiritali cibo reficiant, sibi ipsis corporalem victū subtrahere non curant. Sic profecto qui curam gerunt animarum oportet efficere: quanquā per eos qui veniebant, & redibant multice possunt intelligi qui conuertuntur ad Christum, & qui auertuntur ab eo. Sed ad litteram per hæc verba potest etiam designari concursus turbarum & visitata quædam, & instabilis hominum conditio. Sed quia in hæc frequentiam, & concursum multorū haud dubiè vehementer laborabant Apostoli hos cohortando, illos instruendo, & quosdā etiam increpando, propterea dixit illis Dominus, & magister venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum, quo momentu prælati, & aliorum præfecti compati quandoque eorum ministris. qui opere, & sermone assidue laborantes promerentur interdum quiescere, & præter quietem, suorum quandoque laborum recipere mercedem omnino enim labor optat præmium: Sic ergo dicendum est Dominum Iesum ob solam eius pietatem, & misericordiam, & ob ingenis nostræ salutis desiderium eius modi conuiuium instituisse, id quod expresse testatur Euangelista Marcus dum ait. Et extens Iesus vidit turbam multam, et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, lupi quidem erant qui tum in spiritalibus tum in temporalibus illis prægerant. Nec te perterreat cū dicimus Christum fuisse misertū super eos: quoniam iam credimus, et fateamur eum fuisse verum hominem, sicut etiam verum Deum. quare consequens erat in eo fore misericordiam, et pietatem, pariter et potentiam: sola enim bonitas (inquit August.) nihil profuisset esurientibus nisi affuisset etiam potestas.

Si quis autem quærat quam ob causam turbæ istæ Christum sequebantur. D. Ioan. mox respondet, quia videbant signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur. Et D. Marcus inquit. quod

A multi videntes Christum, & discipulos abeuntes, de omnibus ciuitatibus cucurrerant illuc, & prauenerunt eos, ob eam causam quam diximus. Sed nota, quod non omnes, ad vnum ob eandem causam Christū sequebantur: quoniam ipsemet Christus testat apud Ioannem hoc eodem capite d. Amen amen dico vobis, quia quæritis me non quia vidistis signa, sed quia manducafastis ex panibus, & saturati estis. Plerique etiam sequebantur eum vt caperent in sermone, & accusarent eum, vt habes Matth. 12. & Ioan. 8. de muliere deprehensa in adulterio. Quidam vt sanitati restitueret seruos, aut affines, vt fecit Centurio.

B Matth. 7. & mulier illa egressa a sinibus Tyri. & Sydonis. Nonnulli sequebantur eum propter sapientiam, & doctrinam quæ procedebat ex ore eius, sicut habes Matth. 7. & Ioan. 7. & dicebant nunquam locutus est homo sicut iste, & alij stupebant, & mirabātur dicentes; quomodo hic litteras scit cum non didicerit? Alij verò, ob curiositatem, illum sequebantur vt apud Matth. 12. Magister volumus à te signum videre, qui tamen eum tanta signa fecisset corā eis, non credebant in eum, vt habes apud Ioan. c. 12. Subijt ergo in montem nobilis, & excellens iste cōuiuator, vt se subtraheret a tumultu & perturbatione turbarum, & vt vna cum discipulis quiesceret pusillum, atque vt facilius, & melius perspiceretur ab omnibus, & loquens, ac docens, audiretur ab omnibus. Scribit enim Marcus quod existens in monte cepit illos docere multa; sicque dicitur ascendisse in montem velut in cathedram magistralē, & vt adimpleret quod prædictum fuit per Esaiam c. 60. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Syon. Et profectō satis opportunus est mons orationi, contemplationi, atq. etiam doctrinæ, & verbi Dei ministerio, cum is locus sit magis ab omni inquietudine semotus. Prætereo quod volens instruere conuiuium prædictus erat ab eodem Propheta Esaiam in monte illud peracturus c. 25. Postremo voluit

C & alij stupebant, & mirabātur dicentes; quomodo hic litteras scit cum non didicerit? Alij verò, ob curiositatem, illum sequebantur vt apud Matth. 12. Magister volumus à te signum videre, qui tamen eum tanta signa fecisset corā eis, non credebant in eum, vt habes apud Ioan. c. 12. Subijt ergo in montem nobilis, & excellens iste cōuiuator, vt se subtraheret a tumultu & perturbatione turbarum, & vt vna cum discipulis quiesceret pusillum, atque vt facilius, & melius perspiceretur ab omnibus, & loquens, ac docens, audiretur ab omnibus. Scribit enim Marcus quod existens in monte cepit illos docere multa; sicque dicitur ascendisse in montem velut in cathedram magistralē, & vt adimpleret quod prædictum fuit per Esaiam c. 60. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Syon. Et profectō satis opportunus est mons orationi, contemplationi, atq. etiam doctrinæ, & verbi Dei ministerio, cum is locus sit magis ab omni inquietudine semotus. Prætereo quod volens instruere conuiuium prædictus erat ab eodem Propheta Esaiam in monte illud peracturus c. 25. Postremo voluit

D peracturus c. 25. Postremo voluit nos monere Christus Dominus si volumus cibo spiritali refici, & alios eodem cibo reficere, & eorum necessitatibus prouidere

E nos monere Christus Dominus si volumus cibo spiritali refici, & alios eodem cibo reficere, & eorum necessitatibus prouidere

Matth. 15.

Esai. c. 60.

Esai. c. 25.

providere ascendamus in montem, & A
hæc terra relinquamus.

Capitulum tertium.

Postea ex præmissis apparet quis fuerit auctor huius conuiuij de quo loqui proposuimus, & quam ob causam fuerit motus, opere præcium est videamus qui, & quot fuerint isti conuiuæ: & quo in loco paratum fuerit istud conuiuium; & tertio loco quando fuerit coactum, & instructum: & verò hunc eundem historiæ contextum, & ordinem visus est seruasse Ioannes, ut scilicet de loco, & tempore quo factum fuit conuiuium, & postmodum de modo & ratione præparationis eiusdem.

Et quanquam ipse fuerit prius locutus de tempore. Nos tamen iuxta ordinem prædicamentorum loquemur nunc de loco. Sed præstat nunc videre, qui, & quot fuerint conuiuæ. Dicimus ergo hanc turbam tam multam, & frequentem quæ sequebatur Iesum abeuntem, & loca deserta, & solitaria petentem fuisse coactam ex Iudæis, & gentibus, quantum non omnes ob eandem causam, ita ut maior pars pro corporis beneficio quam pro salute animæ consequenda fuerint eum sequuti. Erant præterea plurimi horum, qui Christum sequebantur homines pauperes, & egeni, quoniam (ut ait Marcus) pedestres de omnibus ciuitatibus concurrerunt ad eum, & præuenerunt eos. Multiplicate enim sunt infirmitates eorum, propterea accelerauerunt ut haberetur ps. 15. Et quemadmodum de Christo Domino prædixit Esaias cap. 6. cum dixit. tunc mirabitur & dilatabitur cor tuum quoniam conuersa fuerit ad te multitudo maris idest multitudo populorum, qui nauigant hoc mare magnum, & spatiosum: & re vera cum isti non in curribus, aut equis, vel alio genere iumentorum sed proprio labore pedum illuc cucurrissent, pedestres erant, & maximam se suæ salutis curam habuisse demonstrarunt: ex quibus verbis eliciunt quidam exponentes discipulos non aliam maris, aut Iordanis ripam nauigio pertransisse, sed proxima eiusdem regionis loca adisse, quia se-

cus non potuissent gentes ille pedestres illuc peruenire, ne dum præuenire. Docemur & nos si volumus Christum sequi, non ocio torpere, neque laboribus indulgere, modo velimus sectari eos, qui sana doctrina, & bonorum operum exemplo possunt nos instruere, & viam salutis nobis præmonstrare. Ingens profecto dedecus est, ab illis turbis nos vici patiamur, quæ maiori ex parte erant ignare, & valde socordes præceptorum Domini.

Hi fuere conuiuæ huius de quo loquimur conuiuij. Quot vero fuerint Marcus, & Matth. dicunt fuisse quinque millia virorum, & Matheus addit exceptis mulieribus, & paruulis: Lucas verò ait fere quinque millia: Ioan. autem quasi quinque millia, & nihil ultra addidit ab his duobus. Vbi etiam notandum quod per viros non sunt intelligendi quicunque homines, & cuiuscunque ætatis. Sed hi tantum qui attrigerunt vigesimum annum, & aliquid ultra, ut colligitur ex lib. Numer. cap. 1. qui scilicet sunt idonei arma ferre, & ad bella procedere; sed re vera multo minores est reperire huius roboris, & potestatis: legitur enim de Beato Martino quod quindecim annos natus in militiam profectus primò in Constantij deinde in Iuliani exercitu militauit. Porro quod attinet ad numerum eorum qui hic describuntur non existimes sacros Euangelistas qui vno, & eodem spiritu loquebantur sibi inuicem aduersari, & non esse concordēs, propterea quod aliquis refert quod alter subiecit, aut prætermisit: Nam (ut inquit August.) non oportet quæquam moueri, si quod ab vno dicitur ab alio prætermittitur. imò idem 2. lib. Aug. de corde conf. Euang. cap. 24. inquit cum moyses Enig. dica varietate verborum, magis confirmari lib. 2. c. 24. mari veritatem rerum. Sic etiam si vnus eorum diminue loquatur, vel particula minuente vtatur, ut ferè, vel quasi, alter verò simpliciter, & absolute, parum refert, quoniam ut vnigo dicitur, quod parum distat pro nihilo distare videtur. In magnis enim numerorū supputationibus (siquid parum desit) nihil refert; quanquam aliqui velint in textu Græco non reperiri eiusmodi particulas minucentes.

auentes. De mulieribus verò, & paruulis nihil est locutus Ioannes qui plus ceteris retulit hoc insigne miraculum. Sed neque reliqui præter Matthæum; at non mirum, quia consuevit scriptura (dicunt aliqui) virorum tantum meminisse. Sed ego non facile adhero huic sententiæ, neque probò quod aliqui dicunt, quod si paruulos, & mulieres nominasset, hi forte multo plures quàm viri fuissent, arbitror itaque ego multitudinem paruulorum, & mulierum nequaquam maiorem fuisse numero virorum. Quoniam (mea quidem sententia) nunquam ab Euangelistis fuisset præmissum. Dicamus ergo cum D. Augustino quod ex hac varietate verborum, rerum autem concordia salubriter nos doceri nihil quaerendum in verbis, nisi loquentium veritatem, cui demonstrandæ inuigilare debent omnes veridici scriptores, cum de homine, vel de Angelo, aut de Deo aliquid narrant. Matth. enim dixit præter quiaque millia hominum affuisse etiam paruulos, & mulieres. Ipse dixit hoc, quod proculdubio non dixisset, si minus verum esset. Alij non dixerunt, igitur non est verum, negatur consequitio. Sat enim est quod non contradixerunt: Augustinus 83. q. quæst. 61. dixit Matth. meminisse paruulorum, & mulierum ut ostenderet in ueteri lege fuisse infirmos, & imbecilles ad seruandam legem, qui notantur per mulieres, fuisse etiam homines uanos, & incultos qui notantur per paruulos: Infirmus est. n. sexus muliebris ad actiones, & facili ad lusum pueritia. Nò exprimit aut quotus sit numerus illorū quia nò sunt digni ut numerentur: præterea stultorū infinitus est numerus: Multice uero puto non absque misterio quinque millia hominum, & non plures, aut pauciores nominatos fuisse, et interfuisse huic conuiuium: ut indicaret, aut innueret numerū saluandorum, qui ante consummationem sæculi sunt saluandi. At in consummatione sæculi tunc erunt decem millia, idest erit completus numerus saluandorum, qui numerus exprimitur per numerum denarium, qui est numerus completus, et perfectus. D. autem Augustinus super Ioannem, dicit populū istum quin-

D. August. sup. Ioan.

que millium uirorum significare populū sub lege constitutum, quæ quinque libris Moyse continetur, sicut et quinque porticus in quibus iacebat multitudo magna languentium, qui significabant quinque libris Moyse, potest etiam dici per quinque millia uirorum subinteligi posse innumerabiles uiros, qui futuris temporibus sequentur Christum. sicut per quinque uirgines inquit August. super ps. 49. intelliguntur innumerabiles uirgines: aut per quinque millia uirorum intelligas circumscribi ab Euangelista signanter quoscunque homines qui præcesserunt Christum per quinque ætates quæ præcesserunt sextam ætatem in qua Christus fuit incarnatus. Alij alias adducunt rationes huius determinati numeri. Sed non est præsentis negotij ista fusus tractare, satis sit nobis hucusque assignauisse quot fuerint in hoc admirabili conuiuium conuiuantes; id quod maxime in huius rei tractatione uenit considerandum quo declarato superest uidere de loco in quo fuerit celebratū.

Capitulum quartum.

Dicit enim Matth. cap. 14. sui Euangelij Christū audita morte Ioannis Baptistæ in locum desertū seorsum fuisse profectum, atque ibi tantam urbem pauisse sic etiam Marcus cap. 6. At Lucas magis exprimit locum huius apparatus. Inquit enim quod Iesus tunc idest audita nece Ioan. Baptistæ assumptis discipulis suis secessit in locū desertum qui est Bethsaida. Sic enim legunt aliqui. Sed in Biblijs magis correctis, et nuper excusis legitur Bethsaidæ, ut innuat desertum illum, quo secessit Iesus esse in agro seu tenitorio ipsius Bethsaidæ, non autem esse ipsam Bethsaidam, sed ad illud oppidum pertinere quod secundum omnes dicebatur esse Patria Andree, Petri, et Philippi Apostolorum propè stagnū Genazeret. Dicitur ergo desertum illud esse Bethsaidæ quemadmodum lacus Trasymenus, qui est in agro nostro Perusino dicitur lacus Perusæ. Cur autem Christus Dominus audita morte Ioannis secesserit in eum locum, forsassis non esset opus exquirere.

Desertum Bethsaidæ fuit locus conuiuij.

Psal. 15. Esa. cap. 6.

Numer. c. 1.

Aug. de corde conf. Euang. cap. 24. inquit cum moyses Enig. lib. 2. c. 24.

exquirere. quoniam sufficit nostro instituto, & intentioni nostræ iam exposicæ explicare locum in quo factum fuit illud conuiuium. Verum vt lectoris animo aliqua ex parte faciamus satis, dicemus (vt alij) eum nullo metu mortis illuc profectum, quia nondum venerat hora eius, & vita, & mors erat in manu sua. Sed ideo secessit, vt cederet furori Herodis, & ne præberet illi occasionem in eum ipsum, & in quenq̄ alium scuiendi. Et ideo accurate Euangelista dicit, secessit in desertum, non ait. Fugit quãquam cognouisset quod turbe volebant eñ facere regē dicit. Ioan. quod fugit in mōtem. Sed vt verius loquamur, & certiorē causam afferamus, dicemus vna cum D. Marco, idcirco in desertum locum Dominum secessisse, vt vna cum discipulis suis, qui nimio labore erant fatigati requiesceret pusillum. Adde vt facilius, & commodius tanta populi multitudo instrui posset, & recreari. Quandoquidem locus parum latus, & nimis angustus non erat capax tãtę multitudinis. Dicit Chrysostronus illuc secessisse, vt nemo illum sequeretur: vel vt absque vlla suspitione fieret hoc miraculū ne scilicet aliquis crederet ex aliquo castello propē existēte allatum esse tantum panem. At si velimus hæc Domini acta referre ad mores, dicemus, quia omnis Christi actio nostra & instructio voluisse nos suo hoc exemplo monere ne in paradisi conuiuijs simus nimium solliciti aulas, & arria aut etiam pomeria nimium speciosa ac delicata quærere, & eligere cum videamus illum cuius est terra, & plenitudo eius locum desertū elegisse, locum inquam desertum, & destitutum hominibus, ac domesticis animantibus, sed bestijs, ac serpentibus, & feris immanibus oppletum, atque refertum, & vbi nullum extat vel animi solacium, vel oblectamentum. Hoc enim manifestum est, nanque referente Marco Euangelista cap. 1. sui Euangelij, Dominus ipse noster dum post baptismum ductus a spiritu in desertum concessisset, nullam aliam præter Angelos, quam cum bestijs habebat societatem. Sic enim legitur eo loco. & erat in deserto quadra-

A ginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur a Satana, eratque cum bestijs. At nos cum volumus conuiuare præter domos, & palatia satis ampla, & spatiosa, & mirificè admodum adornata, & exulta, quærimus societatem nobilium virorum, ac mulierum, vbi omne genus temporalis gaudij, & lætitiæ capiamus, vt tunc impleatur quod dixit Propheta ps. 65. Pinguescent spetiosa deserti, & exultatione colles accingentur. Confundantur homines, confundantur qui Christū Dominum profitentur, qui tot superfluos, & inutiles sumptus in hisce rebus futilibus, & vanissimis suam omnem curam videntur impendere. Sed dices (habenda est ratio personarum.) Admitto sed non omnibus datum est adire Corinthum. Qui enim sūt tenuioris fortunæ si velint erga proximum charitatem vllam exercere, aut vrbانيتatis officium, mediocri sint contenti apparatus. Sed petamus desertum idest hunc mundum vna cum Christo, quod quidem licet sit malum, horribile & tremendum, Deus tamen miserebitur nostri, & consolabitur nos per spiritum suum, & mittendo ad nos prædicatores verbi sui, & faciet cū tentatione prouentum vt possimus sustinere; & tunc verè (vt dicit Augustinus super eundem ps.) pinguescent spetiosa deserti, & colles exultatione accingentur. Hæc pauca diximus vt satisfaciamus his, quibus cure est scire. cur Dominus secesserit in desertū qui etiam si voluerint cęlestis alimonix participes esse, secedent in desertum idest segregabuntur a consortio populorum, & cuitabunt innumeras occasiones peccatorū. Sic docet Ambrosius, voluit etiam inquit Aug. in deserto pascere turbas, & ibi cõuiuare, vt ostenderet nos quandiu sumus in spe promissionis illorum bonorum, quæ nondum videmus, per desertum duci cõsolante nos in sanctis scripturis, vel per eas verbo Dei. Est alia consideratio penes ea q̄ habentur apud Marcum, & Lucam propter loca, quibus circumscribitur istud desertum, in quo Deus operatus est tam grande miraculum. Cuiusmodi sunt mare Tyberiadis, Bethsaida; & stagnū Genesaret, quam

quam considerationē nos libenter præmittimus, quia non multum confert nostro instituto, sed qui de his omnibus vclit exactam cognitionem, & ab omni difficultate liberam, & immunem, legat annotationes Illustrissimi Card. Tolero super Ioannem, & erit sui voti maximus compos, & ab omni difficultate semotus.

Capitulum quintum.

Quo tempore fuit peractum istud conuiuium.

Quando autē, & quo tempore quod tertio loco fuerat nobis propositum factum fuerit istud conuiuium, scribit Ioannes scribunt & alij, sed non eodem modo.

Dicit n. Ioan. c. 6. sui Euang. hoc fuisse prope Pascha Sic. n. ait erat proximum Pascha dies festus Iudeorum. Qui sint dies festi Iudeorum memini me scripsisse in expositione primi capituli huius libri. Dicit Lucas. cap. 9. hoc fuisse peractū postquā Christo relata fuere quæcunq̄. Herodes opinabatur de ipso Christo, & quod cupiebat videre eum. Tunc enim discessit a Ierusalem vna cum discipulis, & profectus est in locum desertum, qui est Bethsaida. Matth. verò, & Marcus dicunt quod Iesus audita a discipulis morte Ioannis Baptistę secessit in nauicula in desertum locum. Nulla tamen est repugnantia inter hos sacros Euangelistas; quauis enim dicat Ioannes id contigisse prope Pascha, non existimes sub idem temporis Ioannē fuisse decollatum. quoniam multum temporis inter hūc diem festum de quo loquitur Ioannes, & necem Ioannis Baptistę intercessit. Nam Ecclesia celebrat, & meminit ipsius decollationis multo antea quam fuerit peractum istud miraculum de quo loquimur. Neque enim quam primum fuit decollatus Ioannes, discipuli retulerant, sed neq̄ etiam dum Herodes loquebatur de Christo, & cupiebat videre eum: sed aliqui secus opinantur vt D. Aug. & Tho. super Matth. Vt ergo distinscatur, ac resolute hæc declarentur, & omnis difficultas excludatur. Dicimus prius, fuisse decollatum Ioannem, & suis a discipulis eius cadaver sepulture datum. Deinde post aliquod

A tempus id fuit relatum, & nunciatum Christo. Interim eodem Christo Domino multa signa, & miracula faciente cum ad Herodis notitiam pueniret suspicante eo, vel ita dicente Ioannem, & mortuis surrexisse, & ob id cupiente videre Christum fortassis vt occideret, & aliquod flagitij perpetraret, multi ex discipulis Ioan. & sui accesserunt ad Christum. Hæc omnia ipsi retulerunt, quibus a Christo auditis, post aliquot dies abiit trās mare Galileę quod est Tyberiadis. Sic enim habet Marcus. occiso Ioanne Baptista, & corpore eius in monumento posito conuenientes Apostoli ad Iesum, renunciauerunt ei quæ egerunt, & docuerunt. egerunt (inquam) hoc est sepelierunt corpus illud, & multa miracula operati fuere, & docuerunt idest prædicarunt, & euangelizarunt verbum Dei Nō igitur immediate post Ioannis Baptistę decollationem Christus secessit in desertum, sed multos interim in alijs operibus perficendis dies, & menses fuisse consumptos. Sed nequē existimes hoc festum Pasce quod erat proximum patratiōni huius ingētis miraculi illud fuisse, in quo Christus Dominus tanquā agnus immaculatus fuit immolatus. Sed iuxta supputationem temporum, quo variæ, & multæ actiones contigerunt, annus intercipitur ab eo tempore quo fuit decollatus Ioannes & patratum istud miraculum. & hoc est secundum Pascha cuius meminit Ioannes Euangelista post miraculū nuptiarum. Credimus ergo ex his satis manifestum esse, & patefactum tempus quo fuit factum præfens miraculum, & huiusmodi conuiuium celebratum. Sed dices. quomodo potuit Christus cum proximum esset Pascha cui oportebat ex lege illum interesse ab Hierusalem secedere? Potest multifariam responderi. Primum quia qui condidit legem poterat etiam ex iusta & rationabili causa eam soluere pietas enim est quandoque tam efficax ut ei cedat religio. Præterea excusantur ab obseruatiōe legis, & huius præcepti qui habent graues inimicitias, & hostes valde infensos, ut erat Christus, quem querebant Iudei interficere, dicit Theodoretus quod non curauit Christus

D. Thom. Christus legem soluere, quia adueniente veritate cessat omnis figura; & quod legibus non subiiciuntur qui legalia festa sunt perfecturi. D. Thomas inquit quod Christus erat Deus, & homo: in quantum homo subiectus erat legi, vt Deus, supra legem. Vt ergo se hominem ostenderet seruabat aliquando legem, vt vero Deum se ostenderet legem soluebat. Præterea si quis quærat cur elegit hoc tempus ad parandū hoc miraculum, & tam solemne conuiuium, Respōderi potest diuinæ voluntatis nullam posse causam assignari, quia ipse est sua voluntas, suum velle, & suum operari, præsertim si loquamur de operibus intrancis. Verū quia nihil absque misterio eundem operari credendum est, dicere forsitan poterimus, ipsum elegisse hoc tempus, quod est propè Pascha Iudæorū quod est tempus refectionis gaudij, & exultationis; & deinde, quoniam cito futurum erat tempus, quo ipse transurus erat ex hoc mundo ad Patrem, vt & nos cogitemus aliquādo nos facturos hunc transitum, si tamen secuti erimus ipsum Christum in desertū vsque, & refectionis panem celesti. Tribus inquam vijs, ac semitis oportet eundem sequi videlicet fide, spe, & charitate, quod vt facere possimus, rogandus est Deus, & dicendum ei. Per tuas semitas duc nos quo tendimus ad lucem quam inhabitas.

Caput sextum.

Postequam in præcedentibus explicauimus quæ admodum necessaria fore putauimus ad ineundum aliquod conuiuium, & ea ferè omnia in hoc Domini conuiuio a sacris Euangelistis fuisse nobis demonstrata, verbi gratia, quis sit auctor conuiuij. qui & quot sint futuri conuiuij quoue loco conuenienter fieri debeat, & quando; consequens fore ducimus in eodem ineundo conuiuio inquirere, vt rite instruarur, & nihil planè ad eius perfectionem, & complementum: desit, videre inquam quæ fuerit eius præparatio, quæ dapes, & fercula fuerint illic præposita; quive ministri. Eiusmodi ergo prima

A fuit præparatio quod auctor ipse conuiuij omnium primus, qui iam subijt montem vna cum discipulis vt ipsi quiescerent pusillum, atque interim ipse doceret eos multa, & loqueret de regno Dei, id quod sepe alijs in monte fecisse legitur cum subleuasset oculos, quos iam demissos, & pudice tenuerat, neque huc, aut illuc vagabatur, aut dirigebat sed solos, quos docebat discipulos intuebatur, ad se conuertens corda eorum, cum (inquam) subleuasset oculos, & vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum, descendit de monte, & venit illis obviam, & placidè excepit eos: vbi videre est, quam benignus, & misericors fuerit ipse Saluator excipiendo fatigatos, docendo infirmos, sanando ægro: os, reficiendo ieiunos, & quantum ipse deuotione credentium delectetur. Cumque per totum illud temporis spatium multa docuisset, & vt dicit Marcus c. 6. languis curasset, dies cepit declinare, id quod præsignabat mortem Christi, quia post annum erat moriturus. & cum iam hora multa fieret, accesserunt discipuli ad eum dicentes: desertus est locus iste, & iam hora præterijt; dimitte illos, vt exeuntes, in proximas villas, & vicos, seu castella, quæ circa nos sunt emant sibi escas, quia hic in loco deserto sumus: Quibus verbis demonstrabant Apostoli naturalem quandam pietatem, & misericordiam erga illam multitudinem, non parum egre ferentes quod fame laborarent, & remanerent inanes, & vacui. neque vnde pascerentur haberent: Rogabant ergo Dominum Iesum vt illos dimitteret; quanquam his verbis ostendebant se parum fidere, ac memores esse potentiam, ac benignitatis sui præceptoris. Tunc dixit illis Christus qui dat escam omni carni, qui etiam præsens erat, vos dare illis manducare quod vestra interest illos pascere, vestri muneris est illis prouidere, vos estis dispensatores mei, ego sum Dominus & Magister, vos estis mei discipuli ad vos spectat illis ministrare, & eorum qui me sequuntur, vestrum est curam gerere, propterea non habent necesse ire; vos date illis manducare. Tunc discipuli in vnum coacti ceperunt loqui inter se dicentes.

Marc. c. 6.

centes. Vnde poterimus hanc turbam saturare panibus, nisi forte eamus, & emamus ducentis denarijs panes, & dabimus illis manducare? At Iesus præsentiens eorū murmur, & colloquium, misertus vtriusque, multitudinis inquam, & discipulorum fame laborantium, interrogauit Philippum. Vnde ememus panes vt manducent hi? hoc autem dicebat tentans eum. Ipse enim sciebat quid esset facturus. Philippus iuxta sermonem quem prius inter se colloqui fuerant Apostoli, & iuxta iudicium naturale satis prudenter respondit. Ducentorum denariorū panes non sufficientur eis vt vnusquisque modicum quid accipiat. Sed rursus interrogat eos Christus. Quot panes habetis? ite, & videte: & cum cognouissent, dicunt non habemus hic nisi quinque panes hordeaceos, & duos pisces, nisi forte eamus, & emamus in omnem hanc turbam escas. Luc. 9. At vnus ex illis Andreas frater Simonis Petri præ ceteris aliquanto cautiior, & diligentior coram est locutus dicens. Est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Sed hæc quid inter tatos dicit tam multos, quæ verba dubio procul exprimunt id quod alij dicebāt obscurioribus verbis. videlicet. Nisi forte eamus, & emamus in omnem hanc turbam escas, quod d. Suppetias ferre non possumus nisi alium de fuerit prouisum tantæ multitudini. En vides apud Euangelistas interdum loco pluralis numeri poni singularem, & aliquando contra; qua ratione & loquendi formula vnio, & consensus animorū facile designatur, vt quibus erat anima vna, & cor vnum in Deo. Sed mirabitur forte quispiam. Cur Iesus facturus istud conuiuium non præuenit discipulos, aut antea prouidit ne ab illis cogeretur perere consilium, eo præsertim, quo sciebat quid esset facturus: Huic dixeris (vt ait Euangelista) hoc autem faciebat tētans ipsum, Philippum pariter & alios non autem tentauit, vt deciperet, sed vt eius ignorantiam demonstraret (vt inquit Augustinus) & modicam fidem. Aut etiam eum tentauit, quia magis tardus, & rudis ingenio inter alios, & forte quia magis curiosus, habe-

A batur cum alias fuerit ausus compellere Dominum d. Domine ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Non ergo existimes Dñm Iesum interrogasse Philippum quia nesciret quid esset acturus, neque ipsum tētasse, vt ab eo quicquid addisceret, aut eum deciperet. Sed vt alijs de eo experimentū præberet, vt ait Aug. in expositione huius Euangelij. Sed rursus dubitabit quis cur Philippus ita responderit dicens. Ducentorum denariorum panes non sufficientur eis &c. Huic dubio difficile est respondere, nisi recurramus ad sensum multum. Prius quidem imaginari oportet Philippum esse locutum (vt mox diximus) iuxta prudentiam carnis, non aduertens quanta sit virtus, & potentia diuinæ maiestatis. Sed præter hæc dicimus. Philippum a Spiritu sancto edoctum quia re vera ducentis denarij qui faciunt summam viginti scutorum aureorum, & designant omnem perfectionem possibilem haberi, aut reperiri inter homines ductu luminis naturalis, vel per experimentum, aut per exercitium, & laborem studiorum. quæ omnis perfectio per numerum denarium designatur, qui numerus notat perfectionem, vnde recte dixit non sufficientur ad conquirendam salutem. Vult ergo innuere dictum istud quod nulla virtus, aut perfectio humanitus acquisita, sufficit ad reddendum hominem simpliciter, & absolute perfectum, aut saltim ad percipiendam veram sapientiam, aut partem illius, iuxta illud Hier. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua. Et præter. Si quis habeat omnes virtutes tum infusas, tum acquisitas, & nō habeat charitatem iuxta illud Apostoli 2. Cor. 13 nihil habet & nihil est. Id quod habetur tātum modo per fidem, spem, & charitatem iuxta illud Apostoli. Si habuero omnem fidem, & omnem scientiam, & non habuero charitatem, nihil sum. Nec etiam absque causa fuit præ ceteris locutus Andreas, cum dixit. est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos, &c. Quandoquidem videbatur esse melius dispositus atque paratus ad subueniendum turbæ qui volebat alios panes emi, sed de habitis turbam refici: sed neque ipse attulit sufficiens remedium propterea subdit, sed

F hæc

hæc quid inter tantos? secutus & ipse iudicium humanum; quâquam forte fuit recordatus, quando Elifeus de viginti panibus satiavit centum homines.

At quis nam fuit puer hic, qui ferebat illos panes, & cuius erant illi panes, & pisces? Non omnes idem sentiunt; sed ego saluo meliori iudicio existimo puerum hunc comitatum fuisse ceterum Apostolorum, & panes illos, ac pisces fuisse Apostolorum delatos ab illo puero quoniam sic legitur apud Lucam cap. 9. discipulos dixisse non sunt nobis plusquam quinque panes hordeacei, & duo pisces. Sic etiam apud Marcum c. 6. Interroganti a Domino quot habebitis, dixerunt quinque, & duos pisces. Glosa etiam videtur esse huius sententiæ. & D. Th. super Math. Panes in quâ illos non ipsius turbæ, neque illius pueri, sed collegij Apostolorum fuisse. Sic etiam Cyrillus, Chrysostomus et videtur sentire idem cum,

ex verbis ipsius Andreæ qui plusquam Philippus se prudentiorem esse demonstravit, elicit, quâ vilis & modica fuerit Apostolorum mensa, quippe qui non habebant nisi quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Vbi liquido constat secundum eius verba panes illos quos deserebat ille puer, fuisse delatos pro cibo, & refectioe Apostolorum, dicebantur isti panes hordeacei hoc est duri, & difficiles, ad digerendum; quemadmodum erant veteris legis præcepta, quæ dicit

Princeps Apostolorum neque nos, neque Patres nostri portare poterunt. Veruntamē si ad mores mentem aduocemus, hordeum licet sit durum, & difficile, ut quod habet paleam tenacissimâ, tamen habet vim mundificatiuam, quò significat penitentiâ, quæ licet sit acris, & dura habet tamen vim mundandi, & purgandi animâ D. Aug. q. 61. lib. 83. quæst. dicit quod panis iste ordeaceus significat populū Iudaicū, cuius cordi velut palea hordei, carnalia desideria coherebant: & velut hordeum dum tritatur in area, illo paleam tegmine difficile exiit; Sic populus Iudaicus tritura tribulationum, quâ per 40. annos pertulit, difficile carnalia desideria deposuit. Pisces autem designant Psalmos, & Prophetas. aut longe melius regnum, & sacerdotium,

A seu maus diuinam in Christo legislatore naturam pariter, & humanam. Comode quidē (inquit Aug.) per duos pisces figuratur in Christo dignitas Sacerdotalis & regia, quoniam sicut in procelloso mari pisces nunquam fluctibus franguntur, licet quandoque seruata eorum integritate cedere videantur, sic reges, & sacerdotes puri, ac legitimi popularibus fluctibus, ac procellis nunquam franguntur: licet quandoque ob aliquam finem cedere videantur. Quod si in sensu literali volumus aliquid effari, dicemus propterea pisces fuisse adhibitos ad istud conuiuium, quia est cibus longe conuenientior his, qui spiritum magis quam carnem sectantur. Propterea dicebat Apostolus. Bonum est non manducare carnem neque bibere vinum. Et memini me legisse apud quandam scriptorem Ethnicum, quod eiusmodi cibus piscationis excellentioribus viris congruit magis, quam esus carniū, quas dicit magis congruere rudioribus, & grossioribus viris, & hebetioribus, quam viris ingeniu, & nobilibus.

Denique Solet queri postea quæ panes, & pisces pro ferculis, & dapibus fuerunt allati. Nonne decuit etiam ad huius conuiuii complementum afferri quoque vinum, quo sitis extinguitur, & viribus roborari potuissent ipsi conuiuere? Huic dubio respondetur secundum D. Hieron. quod hoc non est conuiuium, in quo bibitur vinum nouum quod quidem bibetur cum cantabitur canonicum nouum ab hominibus nouis, quod tunc erit, cum mortale hoc induerit immortalitatem. Sed hæc ratio D. Hier. optime satisfacit, si loquamur de vino iuxta sensum anagogicum de quo quidē vino loquebatur Christus apud Luc. & Marc. Non bibam de hoc genere vite donec bibam illud nouum in regno Patris mei. Idcirco dicunt alij ad litteram, quod Christus non curauit in hoc conuiuium afferri vinum quia dedit cibarijs virtutem agendi quod efficit panis, & vinum, ita quod sitim non sunt perpepsi qui affuerunt huic conuiuium; Dei enim opera sunt perfecta, & quos reficit ipse Christus perfecte reficit. Potest etiam dici quod existentes in deserto fortassis habuerunt aquam unde poterant sitim extinguere. Nec erat necesse illuc defer-

E re vinum quod potius ad luxum, quam ad sustentationem datur. Et si dicatur quod vinum letificat cor hominis, iam responsum est. Habemus ex his in hac mensa nullum aliud genus ciborum fuisse allatum, nisi panes, & pisces, & nihil ultra fuisse phibetur, ut hunc discamus humilitatem, parimoniam, & charitatem, qua omnia debemus existimare communia, atque et ut ostenderetur Christum Dominum fuisse terram, & maris Dominum. Sed præter hæc, noluit Christus Dominus creare noua cibaria, quia veniens in carne, quod olim fuerunt prædicata in Prophetis, & libris veteris legis, voluit admodum implere. Non enim (inquit D. Chrysost.) solum corpora nutrire, sed & animam volebat instruere, & erudire. At si volumus altiora petere, & indagare, dicemus (ut alij) non ab re quinque panes fuisse allatos, ut quinque libros legis Iudaicæ designarent, quos ferebat vnus puer, hoc est populus Iudaicus, quippe qui dicebatur Puer quod sub elementis mundum huius ferebat, & rebus sensibilibus nitebatur, vel ipse Moyses, qui propter imperfectionem status in quo erat dicebatur Puer. Hæc ergo fuit prima præparatio huius conuiuii, de quo loqui proposuimus. Nunc Saluator noster cum audisset hos sermones, & præcepisset omnem curam, & omne consilium discipulorum, quantum nouerat omnia antequam fieret, percepto ipse Andreæ, & aliorum eius discipulorum responso, dixit illis. *Facite homines discumbere. erat autem sanctorum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.* Discubuerunt inquit, i. sederunt ut comederent. Dicuntur autem discumbere, quia antiquitus homines lectis accubetes comedeant. Unde inoleuit consuetudo, ut qui sedent ad manducandum, dicantur discumbere. Et qui dem locus ille pro mollietate erat satis commodus, ut homines ibi discumberent erat. n. viride segetum. d. Mar. Et profecto locus ille erat satis conueniens huic populo, qui erat totus carnalis: unde omnis caro segetum: & omnis gloria eius quasi flos agri, quantum aliqui volant ut ibi super segetum velut in lecto iacerent. Quod autem præcepit Apost. tanquam ministris conui-

uij ut faceret illos discumbere, nihil aliud insinuat, nisi Deum velle ut oia decenter, & secundum ordinem fiant. Paul. n. congratulatur Coloſſ. c. 2. qui ordinem seruabat sic Esa. c. 5. pascentur. (inquit) agni iuxta ordinem suum. & 3. Reg. c. 4. mirabatur Regina Saba de ordine ministrorum in palatio Salomonis. Sic & B. Iob dixit Dominus. Nunquid nostri ordinem cæli, & pones rationem eius in terra? Vt ergo Deus inter homines ordinem seruari præsertim inter prælatos, & ministros Ecclesiæ, ut si vnusquisque sedeat in loco suo. Sic itaque, Deus præcepit Apost. ut faciant homines discumbere, i. ordinate sedere per partes, & partes quasi sicut plura conuiuia, ut facilius possit illis ministrari; discubuerunt ergo per cænos & quinquagenos. Neque obstat quod Lucas dicat unum per quinquagenos, & quinquagenos, quod vnus tacuit alter expressit. & hi diuersi dicuntur in eodem deserto. secundum Greg. 16. mor. c. 26. præfigurant distinctionem Ecclesiarum, quæ vnâ Catholicâ Ecclesiâ Romanam efficiunt, & conseruant. Morali ter vero quinque millia virorum præfigurant eos, qui quinque sensibus sunt circumscripti sicut quos reguntur, & degunt, qui carnalia sectantur. Aut secundum Theodoretum designant eos, qui adhuc in seculo existentes exterioribus bonis bene uti didicerunt. Porro aliæ afferuntur rationes ministræ; sed non opis est nostræ quæcunque alij dicant hic inserere. Sed mirum est quod iussit Christus homines discumbere, & suis in locis distinctim sedere, cum nondum allata fuerint cibaria, quæ erant necessaria conuiuii. Dicit Chrys. hoc parum referre; quoniam Deus vocat ea quæ non sunt tanquam ea que sunt, & præterea dici potest etiam iam cibaria fore adducta, cum dixerit Andreas puerum ibi presentem esse, qui habebat quinque panes, & duos pisces. Ex quibus factum fuit & plene instructum istud conuiuium. Panes autem quos ex hac mensa debemus excipere sunt hi, primus quidē ut cognoscamus Deum, & eundem timeamus; de quo patet loquitur Christus Math. 4. Non in solo pane viuunt homo, sed in omni verbe quod procedit de ore Dei. Secundus panis est cognitio sui ipsius, & conscientia.

F 2 tiam.

Coloff. 2.

3. Reg. 4. c.

Gregor. 16. mor. c. 26.

Panes ne-
c. sicut in
conuiuio ma-
ruli.

tiam suā diligenter examinare; de quo pane loquebatur Sapiens Ecclesiasticus cum inquit. Mitte panem tuum super aquam, i. super tribulationes quas patimur ob iniquitates nostras. Iuxta illud Ecclesiasticus. Nulla tibi nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniquitas. Tertius panis est detestatio peccati iuxta illud Tren. i. oīs populus eius gemens quærens panem, dum scilicet detestatur malum quod perpetravit. Quartus panis est perseverantia in bonis operibus iuxta illud Isaie c. 33. Quis obturat aures suas, &c. Quintus panis est eleemosyna peccata redimere iuxta illud Psal. Pauperes eius saturabo panibus. Duo vero pisces sunt compunctio cordis, & spes veniæ.

Caput septimum.

Quid igitur factū est? Posteaquā Andreas frater Simonis Petri, exposuit, & patefecit, puerum quendam inter eos reperiri, qui panes quinque ordeaceos, & duos pisces tantum apud se habebat, & iam viri illi discubuerant per centenos, & quinquagenos, factum est inquam, cū iam dudum curasset lāquidos eorū, ut ipse Christus Dñs, & auctor conuiuii accepris quinque panibus, & duobus piscibus suscepit in cælum, & benedixit eis, & cū gratias egisset, fregit, & distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas, & duos pisces diuisit omnibus, (ut ait Marcus) & ex piscibus pariter, & panibus quantum volebant. Hæc ergo omnia præcessere conuiuium; Primū quidem sanauit languidos eorum (ut referunt Mattheus, & Lucas) & docebat eos multa, & loquebatur eis de regno Dei, ut corpori pariter, & animo consulere videretur. Præterea cum prius discumbere fecisset, omnem illam turbam super viride fenum, & cognito illic adesse, vel haberi tot panes, & pisces, quot iam diximus, accepit in manibus suis, postmodum aspexit in cælū, illos benedixit, gratias egit, continuo fregit, & distribuit discipulis, ipsi autem discipuli distribuerunt turbis, & turbe etiam distribuerunt in-

A ter se, partes per partes, (& sicut ait Lucas) per conuiuia erant distributi, & Marcus ait, per contubernia, hoc est per distincta, & distributa conuiuia, quæ Græcè dicere possumus, sicut alij dicunt per symposia, & symposia; Quod autem fuerint dispositi per centenos, & quinquagenos, (ut ait Marcus) non caret misterio; quoniam si allegoriam sectemur, quinquageni referunt ludæos, qui sunt conuertendi ad Christum, centeni verò referunt gentes, Moraliter verò quinquageni dicuntur qui a malis operibus resiliunt, centeni verò, qui non solum a malis operibus: verum a prauis cogitationibus sese penitus abstinere nituntur. Aut dicas iuxta sensum Anagogicam, quinquageni dicuntur, qui adhuc in penitentia constituti Verbum Dei libenter audiunt, centeni verò dicuntur, qui a peccatis liberi solo desiderio vitæ æternæ suspirant, & manent: sed prosequentes historiam Euangelij dicimus, Deum accepisse panes in manibus suis, ut ostenderet, inde creari, & emanari virtutem in illis panibus, multiplicandi, & reficiendi tantam turbam fame laborantem. Aspexit in cælum, ut indicaret, omne bonum, & omne datū optimum de sursum esse, descendens a patre luminum, ut sic acies mentis illuc dirigatur, vbi est lux scientiæ, & fons omnis boni, & denique, ut ostenderet, se a Deo esse, & Deum esse, & omnem potestatem habere. Benedixit illis panibus; quia nihil absque Dei benedictione percipiendum est, vel benedixit virtutem multiplicationis implorando, & impartiendo. Per sermonem quippe Dei omnia benedicuntur, vnde benedictio Dei ad multiplicationem pertinet (inquit Diuus Thomas super hūc locum). Agit gratias Deo, ut ostendat, & exemplum præbeat, ante cibum Deo gratias esse agendas, vnde, & nos consueuimus, ante perceptionem cibi sic Deum præcari. Largitor omnium bonorum benedicat cibum, & porum feruorum suorum. Et **D.** Paulus: Nihil inquit est renjciendū, quod cum gratiarum actione percipitur. Sed cur Christus sanaturus Parali-

Paraliticum, suscitaturus mortuum, matris tempestatem sedaturus nō agit gratias Deo, hic autem agit? Respondit Diuus Chrysostomus, hoc fecisse, ut cognosceremus, nullam in eo indigentiam reperiri quoniam si Christus in hisce mirabilibus operibus patrandis ope aliqua indigeret, magis profectō in rebus maioribus, ac difficilioribus, quā in minoribus eandem expeteret, & postularet. Item quia multa aderat multitudo, ut ipsa cognosceret, diuina voluntate hæc fieri, ac etiam potestate; ideo voluit gratias agere. Quod si solus id fecisset, non esset necessaria gratiarum actio. Deinde gratias agit Deo pro nobis, quod scilicet nos facere debemus, vel agit gratias pro nobis, pro beneficio scilicet eius intercessione nobis collato. Propterea notandum, Christum Dominum in miraculis patrandis, aliquando orare, aliquando verò non. Orat, ut se verum hominem esse ostendat, quandoque non orat, ut se verum esse Deum, ac Deifilium demonstret. Fregit, qua fractione multiplicauit ipsum panem, & ideo fregit, ut posset distribui tantę multitudini. Poterat enim Deus multiplicare panem absque vlla fractione: sed quia disponit omnia suauiter, videbatur facilius, & commodius posse distribui iam fractos, quā si essent integri. At si volumus hanc fractionem in alium sensum interpretari, dicimus; per eam præsignari fractionem, quam fecit Christus, cum aperuit, & dissoluit sensa scripturarum Apostolis, ut eas intelligerent, & sic de paucis sermonibus superabundantem alimoniam fecit populis ministrari.

Distribuit discipulis, & discipuli distribuerunt turbis, & turbæ sibi inuicem distribuebant, nec in manibus Christi solum: sed & in manibus discipulorum, atque discumbentium, virtute tamen Christi, panes illi multiplicarunt, ita, ut omnes ad satietatem usque manducarent. (Sic enim ait Euangelista Mattheus) Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Similiter & ex piscibus quantum volebant, neque oportet hic hæsitare, & querere quo pa-

Acto fuerit facta ista multiplicatio: fecit enim inquit Augustinus tractatu 24. super Ioannem: Quomodo Deus vnde enim multiplicat de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicauit quinque panes, panes autem illi quinque quasi semina erant, non quidem terræ mandata: sed ab eo qui terram fecit multiplicata, & Gregorius Nissenus: quibus inquit nec cælum præbebat materiam, nec tellus iuxta sui naturam producens frumentum, eorum satisfaciebat ægestati ex ineffabilibus horreis diuinæ potentie beneficium affluebat.

Panis paratur fractus in manibus ministrantium, nec non per saturitatem edentium augmentatur, esum etiam piscium eorum necessitati non subministravit mare: sed ille, qui in mare piscium genus inseruit. Diuus Ambrosius inquit: Non exiguo; sed multiplicato cibo liquet populum illum esse satiatum, & incomprehensibili quodam ritu inter diuidentium manus quas non fregerant multiplicare particulas, & intacta frangentium digitus sponte sua fragmenta subripere. Quæ omnia si velis clarius percipere, vide **D. Thom.** in expos. huius cap.

Caput octauum.

ENarrauimus quid egerit Christus priusquā turbæ ori cibum ad-mouerent, ut nos instrueret, & exemplum præberet, quid & nos antequā manducemus simus facturi. Quidve egerint Apostoli, vel ut famuli, & ministri illius conuiuii, quidque fecerint turbæ ad huius modi conuiuium ascite. Sed nunquid lauerunt manus suas cum panem essent manducaturę? Hac de re nullum verbum in Euangelio: sed forte prætermisum, quia cum id parum referat, Euangelistæ non curarunt meminisse; quanquā fuerit traditio seniorum, ut nisi manibus loti, cibum non caperent: sed quis scit, si in eo deserto erat copia aquarum, quin ipsi lauerint manus, & pedes? At quid putamus illos fecisse dum manducarent?

F 3 nunquid

nunquid ventri implendo dumtaxat incumbendo? vel inanibus, & fabulosis sermonibus aut etiam detractionibus tempus fallendo, minime quidem omnino: sed reficiendo corpori, iam pene fame consumpto, & Dei laudationibus insistendo vacabāt, iuxta illud Prophetę: Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui solus satiavit animam inanē, & animam esurientem replevit bonis.

Postremo. Si quęras quid post conviviū, & posteaquā sunt impleti, peractum fuit, nunc (vti sumus polliciti) declarare, & explicare aggredimur: inquit enim Ioannes eo loci, Dominum pręcepisse discipulis, vt colligerent fragmenta, quę superfuerunt ijs qui manducaverant, ne pereant; & quoddam conlegerunt ea, & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum; ex quinque panibus hordeaceis, tulērunt (inquam) d. Matthæus reliquias, duodecim cophinos fragmentorū plenos: Sic Marcus, & Lucas pene ad verbum asserere videntur.

Cęterum illi homines, (dicit Ioannes) cum vidissent quod fecerat Iesus signum dicebant, quia hic est verē propheta, qui venturus est in mundum. Discipuli vero iussu Domini confestim ascenderunt in nauiculam, vt pręcederent eum trans fretum donec dimitteret turbas. Ipse autem fugit solus in montem orare. Hęc autem omnia, quę contigerunt expleto conviviū, nos admonent, quid facere oporteat dum cōvivamus; & ne sicco pede isthęc omnino transeamus, hęc omnia passim obseruabimus: Primum. Cur Dominus voluit colligi reliquias, & fragmenta, quę superfuerunt; & cur voluit hoc onus specialiter discipulis imponere. Deinde videbimus, quānam fuerint illi cophini, quos dicunt plenos fuisse illis fragmentis, & quantum quisque eorum capiebat. Postremo ponderanda est, & diligenter expendenda turbarum retributio, & beneficij accepti compensatio, seu gratiarum actio. Nec silentio est prętereundum quod fecerunt Apostoli, pariter & Christus immediate post discessum turbarum.

A Circa primum dicit ipse Evangelista causam, cur iussit Dominus discipulis, colligere fragmenta, (ne inquit) pereant, ne disperdantur, ne abeat in malam viam, & nullis sint iniuamento. Quę si fuerint referuata, poterant discipulis prodesse, ne quem grauare cogentur, sicut dicebat Apostolus: Neminem vestrum grauauit. Poterant etiam deseruire subuentioni pauperum, iuxta illud pręceptū Saluatoris. Quod superest date elemosinam, & ecce omnia munda sunt vobis. Non ergo abre & sine rationabili causa, pręcepit Dominus Apostolis, vt colligerent fragmenta quę superfuerunt, his, qui manducaverant, atque etiam id fecit, vt ostenderet miraculum, fuisse verum, non phantasticum, non apparens tantum, aut imaginarium, cum eius reliquię fuerint diu seruata, & in cibum consumptę. Imposuit vero hoc onus Apostolis, vt qui futuri erant doctores, & magistri gentium, quique distributuri erant, id est, declaraturi intellectus, & sensa scripturarum, firmus, & tenacius suis, & aliorum cordibus imprimerent; sic dicit Beatus Augustinus, Misericē interpretando locum istum, Fragmenta inquit, sunt secretiore intellectus scripturarum, quos cum non possint capere multitudo, & vulgus imperitum; illis credantur, & ferenda committantur, qui idonei sunt capere, & alios docere, sicut sunt Apostoli. Fragmenta ergo illa sunt dicenda, quę non potuit populus manducare, quę ideo superfuere. Ad aliud postulatum de cophinis, dicendum est secundum Augustinum super Psalm. 81. cophinos esse vasa quędam, vel instrumenta seruilia, & rusticana, quibus defferri solent stercora, sordes, & immunditię domus, atque etiam lateres, & exquilię ad quę vasa deferenda, coacti erant filij Israel, dum erant in Aegypto, sicut habetur in Psalmo pręallegato: Manus eius in cophino seruiuerunt. Alij dicunt, cophinum esse canistri genus, instrumentum quoddam, contextum ex viminibus, quo res aridę continentur; Nostri autem solent vocare cophinum capsulam, in qua reconduntur ves-

tes,

tes, & quęcunque alia utensilia, modo non sint fluida; Si quis verò melius, & vberius huius nominis significationem velit habere, legat expositionem Illustrissimam, & eruditissimam D. Cardinalis Toletio super Ioan. Impleti ergo fuerunt duodecim cophini ex illis fragmentis, quod quidem non fuit casu, aut fortuna; sed voluntate diuina, vt scilicet quot erant Apostoli tot essent cophini, ita vt & Iudas suum differret, cophinum, quem postmodum sua ipsius culpa, & ignominia, deperditum, & ablatum surripuit Matthias, qui fuit suffectus, & electus in locum suum. Vnde Diuus Chrysostomus, diligenter, & accuratę considerans hoc factum, dicit, se non tantum admirari copiam, & multiplicationem panis, quantum tot fragmenta ex illa multiplicatione superfuisse, quod tot cophini fuerunt repleti, qui quidem numerum ipsum duodecim Apostolorum dicuntur equare. Ex hoc etiam miraculo docemur non esse pusillanimes in dando; sed abundanter tribuere omni petenti, & pręsertim pauperi, & egeno; quia qui libenter dat, & subuenit inopi, ipse quoque abundabit, & in die mala liberabit eum Dominus. Cōphini ergo duodecim designant, & respōdent collegio duodecim Apostolorū qui duodecim articulos fidei deferent, & nunciabunt per vniuersum orbem terrarum, quique licet fuerint in mundo cōtempribiles, velut cophini; sedebunt tamen in fine seculi super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Porro cophinus modo, quo diximus pro canistro rusticano susceptus, difficile est certo scire; quānta sit capacitatis: sed aliqui volunt, eum capere res, ponderis triginta librarum: sed qui huius rei experimentū aliquod fecere, libenter illis subscribo. De piscibus autem, seu eorum reliquijs nulla fit mentio, quia (vt ait Diuus Chrysostomus) & (vt habetur in Biblijs) rite correctis, nullę dicuntur ex piscibus superfuisse reliquię; neque enim decebat.

Ad id quod postremo loco fuit propositum, audacter dicam, gentes illas a Domino pastas, & refertas non fuisse omnino erga Dominum, & benefacto-

A rem suam vecordes, & ingratas: sed quod nouerant, & tuto poterant laudare; & gratiarum actionis esse, continuo pręstiterunt, quamuis non vt par erat. Qui cum vidissent, quod fecerat Iesus signū, dicebant: Quia hic est vere Propheta; qui venturus est in mundum, sed non est mirum, hoc tantum de eo, & non vltimus fuisse progressus, quia adhuc super seipsum discumbēbat. adhuc carnales erant, & quę carnis sunt sapiebant: Christus enim non Propheta solum: sed Dominus Prophetarum, impletor Prophetiarum, sanctificator Prophetarum erat: Propheta quidam erat, sicut dictum fuit Moysi: suscitabo eis Prophetam similem tui, similem quidem secundum carnem, non secundum maiestatem; dicitur ergo Propheta, & Dominus Prophetarum, sicut dicitur Angelus, & Dominus Angelorum, & caput eorum. Dicitur enim Esaię 9. Magni consilij Angelus, dicitur Angelus, quia annunciat nobis fidem, & vitam æternam, & ad illam capellendam est cohortatus: Dicitur Propheta, quia multa prędixit. Dicitur Dominus Prophetarum, & Angelorum: quia Verbum Dei caro factum est. Diuus Thomas super hunc locum dicit, in Christo fuisse triplicem cognitionē scilicet sensitiuam, & secundum hanc habuit aliquam similitudinem cū Prophetis, pręsertim ratione passibilitatis, quę sibi conueniebat propter statum viatoris. Habuit cognitionem intellectiuam, & ratione huius non debet dici Propheta, neque Angelus: sed est supra Angelos, quia erat cōpręhensor longe excellentius, quā aliqua creatura. Erat in eo cognitio diuina, & quantum ad hanc cognitionem erat inspirator Prophetarum, & Angelorum. Oportebat ergo eos dicere, non solum hęc esse Prophetam; sed Prophetarum, & Angelorum Dominum Deum ipsum verū, & filium Dei vnigenitum. Et cum subdunt dicentes, qui venturus est in mundum, sidissent, qui iam venit in mūdum, rectius, & verius fuissent loqui: sed ipsi loquebantur referendo verba legis, & Prophetarum Sed nota quę inquit Chrysost. in hac harū turbarum acclamatione dignoscitur incredibilis

Chrysost.

gulæ auiditas: Maiora quidem his miracula fecit Dominus, & certe innumera, neque cum esse Prophetam, nisi patris confessi fuerunt: Quam vulgi mutabilis sententia, cum non amplius calumniatur, nec sabbathi transgressorem vocant, neque zelo Dei mouentur; sed omnes has curas pleno ventre abiecerunt, ut verum sit illud Prophetæ dictum: Cõfitebuntur tibi cum benefeceris eis.

Dicunt postremo Euangelistæ, quod discipuli coacti a Domino, ascenderunt in nauiculam, ut præcederent eum transfretum, donec dimitteret turbas, quod ideo fecisse putandum est, ne nimia barbarum cõsuetudine offenderentur; aut haberentur contemptui quandoquidem nimia familiaritas parit contemptum. Iesus autem dimissis turbis vrbane, & placide (ut fieri solet) apud conuiuantes, fugit solus in montem orare, cum, ut præberet exemplum euitandi inanem gloriam, tum quia nouerat, quod turbæ volebant eum rapere, ut facerent regem. Fugit (inquam) non secessit, volens nos monere, ut fugiamus ista temporalia, nec in illis quicquam immoremur. At quando Herodes volebat eum capere, secessit in Galileam, non fugit, hoc autem ideo, ut cederet

A furori ipsius Herodis. Hoc igitur est primum conuiuium, quod legitur fecisse Dñum Iesum. in quo peragendo vidimus quis auctor, qui conuiuat, & quot quænam fuerint cibaria, quæque ante conuiuium, quidve postea contigerit, quæ ideo proponuntur, ut & nos Saluatorem nostrum imitati, eadem faciamus: Exemplum enim dedit nobis, ut quemadmodum ipse fecit, idem & nos faciamus, quod videlicet, mensa sit frugalis, nihil cibi assumamus, nisi prius Deum benedicamus, & expleto cibo eadem gratias agamus, ut monet D. Paulus 1. ad Cor. cap. 10. 1. Thess. 5. & sicut in cõuiujs Ethnorum solebat auctor conuiuij, expleto conuiuio dare aliqua munuscula, tanquam corollaria conuitatis, & quandoque imponere coronas ipsis conuitatis, ita nunc: (sed versa vice) volebant conuitati imponere coronam ipsi conuiuatori, & Domino conuiuij. At ipse contemnens istas nugas aufugit; sic & nos istas nenias, & puerilia euitare debemus. Sed pergamus ad aliud conuiuium, quod licet non fuerit adeo splendidum, & sumptuosum, fuit nihilominus valde miraculosum, & perperuis laudibus extollendum.

DE SECVNDO CONVIVIO QVOD CHRISTVS EGIT INTERRIS PRIVSQVE

PATERETVR.

CAPVT PRIMVM.

IN explicando modo, & ratione, seu formula, qua fuit ab eodẽ Christo Domino Saluatore nostro celebratum aliud conuiuium, descripsi, & exaratum à D. Mattheo Euangelista capite 15. & à D. Marcho capite viij, procedemus ut in priori. Videbimus (inquam) quando fuit celebratum istud conuiuium, vbi, & quare, deinde; quot conuiuat, quarto quæ fercula, Demum quid ante, & quid post ipsum iam expletum fuerit effectum. Sciendum itaque non multo post primum conuiuium, Christum Dominum, hoc aliud eegisse, non multo minus quam prius instructum, & præparatum. Dicitur quidem, hoc etiam fuisse in itinere secus mare Galileæ posteaquam Dominus liberauit, & Sanitati restituit filiam cuiusdam mulieris Cananæ, quæ malè à Demonio vexabatur. & uelut scribit D. Marcus, liberauit etiã quemdam surdum, & mutum, cuius apertæ sunt aures, & solutum est vinculum lingue eius, qui tunc iam liberatus, loquebatur rectè, cum prius esset elinguis; Cum itaque Christus Dominus uoluisset, miraculum istud efficere (ut sui moris erat) ascendit in Montem, & sedebat ibi, ascendit quippè in montem, quod ab omnibus uideretur, & audiretur, & ipse quoque facilius omnem turbam, quæ illum sequebatur, prospiceret. Præterea quod a-

ascendit in montem, ut locum magis idoneum orationi, cõtèplationi, & aliquantæ quieti, seligeret, quia plurimum cõferta tumultu, & perturbatione turbarum quandoque segregari. Omitto, quod Christus dicitur semel in Montem ascendisse, id est in Crucem, ut sanaret omnes languidos, cuius rei fuit figura, & præsignatio quædam hic ascensus, de quo loquitur Matthæus, qui refert, quod tunc accesserunt ad eum, turbæ, habentes secum debiles, mutos, cecos, & claudos, & multos alios uarijs infermitatibus laborantes, ubi per debiles D. Hieronymus intelligit habentes manum aridam, & impotentem. Ego autem crediderim, per debiles intelligi debere homines illos, qui quamuis nullum habent corporis membrum specialiter infectum: toto tamen corpore suat infirmi, imbecilles, & ualetudinarij & complexionis admodum floccæ & inualidæ: sed nolo plus sapere, quam oportet sapere. Sed cum turbæ adduxissent coram Iesu tot languidos, & male habentes, proiecerunt illos ad pedes eius non rogantes ut manum apponeret supra eos, sed ut simbriam tangerent, & curauit eos, ita ut turbæ mirarentur, uidentes mutos loqui, claudos ambulantes, cecos uidentes, & magnificabant Deum; Mirabantur quidem non immeritò, uidentes multitudinem eorum, qui sanabantur, & facilitatem sanationis.

Profectò ingens foret ingratitude, & mentis hebetudo acerbissimis uocibus increpan-

incepta. Si visis tot mirabilibus signis & prodigijs, Deum non magnificentiter sed hoc parum est, praestitisset plurimum, ut Deum fide, obseruantia, & bonis operibus fidei didicissent, At non praeteras, quod notat Euangelista, illas videlicet turbas proiecit illos languidos ad pedes eius, & curauit eos. Sed, cur ad pedes? in signum humilitatis, & reuerentiae. Nos quoque eorum sequuti vestigia dum volumus animi languores, & infirmitates eijcere ad pedes illius, qui Christi vices gerit in terris, debemus proijci, ac prosternari. Haec autem facta fuisse legimus ante conuiuium.

Capitulum Secundum.

Videamus nunc, quae fuerit eius praeparatio, & qua causa fuerit effectus. Inquit Euangelista Marchus: Cum turba multa esset cum Iesu, nec haberent quod manducarent, conuocatis discipulis suis, ait illis: Misereor super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducant. Super quibus verbis, tria sunt videnda: Primum, quia causa Christus fuerit motus ad patrandum hoc miraculum: dicit enim, & sic orditur hanc historiam: In diebus illis iterum, cum turba multa esset &c. Deinde obseruandum est, cur conuocat discipulos si vult illis subuenire. Tertio quomodo triduo sustinuerunt eum illae turbae, & cur tam diu distulit ipse Christus illis prouidere. De primo; Nemo existimet, Dominum Iesum penes alimentum duntaxat suum velle ostendere Dominum, ac potestatem, ne propter cibum tantum turbae illum sequi viderentur: sed ob pietatem, & misericordiam, qua erga miserum, & omni ope destitutos mouebatur ad demonstrandam admirabilem suam virtutem, & potentiam, & praesertim ubi prauidebat ingens aliquod periculum imminere, sic ergo dicit Christus, (referente Marcho) Misereor super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me &c. Sic etiam dicit Mattheus: Misereor turbam, quia triduo iam perseuerant mecum, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via: Sic etiam

A dicit Marchus, & si dimisero eos ieiunos in domum suam deficient in via, quidam enim ex eis de longe venerunt, ita quod non erat ibi locus propinquus, unde potuerint suis necessitatibus prouidere.

Marchus autem in Principio huius capituli, apponit hanc particulam iterum habens rationem illius miraculi, quod paulo ante fecerat, quo ex quinque panibus, & duobus piscibus satiavit quinque millia hominum. Est etiam hoc loco notandum cur praecipue dicitur hic fuisse misertus turbam. Dicit August. quod in toto seculo generis humani, hoc solum tempus est quo fidei Christianae gratia data est ideo rationabiliter dicitur fuisse misertus; tunc & non prius. De secundo, Oportune admodum Christus prouidens tam magnam multitudinem conuocat discipulos, ut praebat ex plurimae praelatis, ac magistratibus, & Rectoribus populorum, ut rationem habeant quandoque, subditorum, nec velint eos negligere: sed ab eis consilium expetere in rebus arduis, ac difficilibus.

Cum dicitur, eos triduo sustinuisse Christum Dominum, nec habuisse quod manducant, sic intelligitur a plerisque: Quod non toto triduo illi sustinuerunt famem: quoniam (inquiunt) eos cibum secum detulisse, qui iam consumptus erat in duobus diebus: sed tertia die, nihil habebant amplius quod manducaret. At ego (habita semper reuerentia ad eos, quos ego venerari, & summopere colere, & suspicere debeo) nullum putarem inconueniens asserere toto triduo illos fuisse ieiunos: legimus enim de Paulo Apostolo, qui existens Damasci tribus diebus non manducavit neque bibit.

& praeterea sola virtute, & praesentia Christi poterant istae turbae sustineri, ne fame perirent: sed quid plura? nonne D. Augustinus lib. 1. de moribus Eccl. Catholicae capit. 33. fatetur, se didicisse, multos Romae, & Mediolani, & alibi quoque exercere ieiunia, incredibilia, non quotidie semel, sub noctem reficiendo corpus, quod est vsque quaque; sed continuum triduum, vel amplius sine cibo, ac potu ducere. Non est inter istos annumerandum ieiunium ipsius

3. Reg. 19.
Exo. 24.

ipsum Eliam 3. Reg. 19. multo minus ieiunium Christi neque moisis ut habetur Exo. 24. qui ieiunauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: quoniam Christus virtute diuinitatis, cui erat coniuncta humanitas hoc poterat efficere, & alij peculiari quodam diuinae gratiae privilegio. Sed forte quis mirabitur, si turbae illae erant destituae panibus, neque habebant quod manducarent, cur iam sanitati reddite non discedebant? aut panem periebant? Dicit D. Chrysostomus, quod non audebant quicquam petere, cum iam satis ab eo pro sanatione suorum. se accepisse cognoscerent. Propterea Dominus amator omnium, & omnium curam gerens etiam non petentibus, quod eorum sustentationi necessarium fore cognosceret; dare conseruit, & ad propria domos redire diserebant quod ventris superiores nulla praeparandae mensae sollicitudine tenebantur, sed verbis Domini toti intenti, obliuati erant proprii commodi. Haec verba Apostolis magis conueniunt. Ex his itaque habemus qua causa fuerit motus Dominus, & Saluator noster ad in eundem istud conuiuium, quod priusquam praepararet, sanauit multos languidos, ut alacrius, & libentius potuissent reficere, Quod si istaec spiritualiter intelligatur, dicemus, per istos languidos, qui triduo sustinuerunt Dominum intelligi debere totum genus humanum, quod scilicet non poterat suis viribus aliquod opus vere bonum cogitare, nedum efficere, sub quo genere humano, hi omnes concluduntur, & comprehenduntur, & qui ante legem, & qui sub lege, & qui tandem tempore gratiae ad Christum accesserunt. Hoc est illud triduum, quo turba multa sustinuit ipsum Dominum; quique omnes de longe venerant. Super est quartum tempus quo ad plenissimam pacem caelestis Hierusalem sumus uenturi quo quicunque recte credunt in Christum perueniet, propterea reficit turbam ne deficiat in via quae est satis ardua & difficilis. Aderant inquam claudi, caeci, muti, & debiles, & alij multi, uariis languoribus affecti, muti quidem, qui non laudant Deum, neque gratias agunt ob beneficia, ab eo suscepta. Caeci qui non

Aug. lib. 1.
quasi. eu. g.
cap. 19.

A intelligunt, neque apprehendunt uiam vitae, surdi, qui non obtemperant Dei mandatis, Claudi, qui per deum boni operis non recte incedunt, quibus dicitur 3. Regum cap. 18. Ut quid claudicatis in duas partes? Quamuis autem Mattheus non explicet qui sint debiles: quia non habebat forte dictionem, quae suum oppositum significaret; meo quidem iudicio sunt velut, ij, qui accidia morbo laborant, Omnes ergo istos, male habentes, prius Dominus curauit, materialiter quidem priusquam cibo refecerit, quoniam omnem escam abominatur anima infirmorum ut habetur psal. 102. qui propitiatur omnibus iniquitatibus nostris, qui sanat omnes infirmitates nostras deinde cibo refecit, dum accipiens septem panes, & gratias agens fregit, & dedit discipulis suis ut apponerent, & apposerunt turbae. Ecce qui fuerunt ministri spiritualiter vero eos refecit sed neminem pascit, sua gratia gratificante, & pane corporis sui, nisi prius mundaerit a culpa;

Sed cur tam diu distulit ipse Dominus, eos tam corpore, quam animo iuuare? cum toto triduo sustinuerit eum? Dicendum, hoc ideo fecisse Saluatorem, ut discipulorum suorum probaret ingenium, & fidem experiretur, atque etiam illarum barbararum fidem, & patientiam notam faceret; aut ideo tam diu; illos expectare, & sustinere permittit, ne iudei calumniarentur ipsum miraculum, dicentes, quod illae turbae essent refectae cibo, quem secum detulerant. Ut ergo sensum mysticum huius rei vel, narrationis colligamus, dicimus, quod moraliter sustinemus Deum tribus rationibus; vel tribus modis, videlicet Cogitatione, verbo, & opere, sic Deum oportet confiteri, & defectus nostros coram sacerdote patefacere. Dicit August. oportet sustineamus dominum dum citò nos non consolatur, non statim confert gratiam, neque salutem, & perpetuam quietem. Nam donec peregrinamur, dilataturus est, non ablaturus quod promissit, propterea dicit propheta Viriliter age, confortetur cor tuum, & sustine Dominum, qui promittit Deus est, uerax est; non sustinebis mandacem, qui possit fallere,

3. Reg. 18.

C

D

E

fallere, nec impotentem, qui non possit exequi quod promissit. Tres dies allegoricè designant tria tempora, de quibus diximus, videlicet, ante legem, sub lege, & tempus gratiæ, Anagogicè verò isti tres dies referunt sanctissimam trinitatem. vel post triduum possumus intelligere triduum mortis Christi iuxta illud Osee 6. Viuificabit nos post duos dies, & in die tertia suscitabit nos. Vnde qui volunt se conformare morti Christi; triduo subinire Dominum, id est toto vitæ suæ tempore, iuxta illud. semper mortificatione lesu in corpore nostro circumferentes. Iam vidimus quis sit sensus eorum verborum cum ad literam, tum iuxta sensum spiritualem, & allegoricum. Nunc reuertamur, & prosequamur historiam, qua vidimus hucusq; qua causa motus Saluator noster parauerit hoc aliud conuiuium, quod licet, quò ad sensum naturalem non multum differat à priori conuiuium habita ratione multitudinis turbarum, ac reliquiarum, quæ in utroque superfuerunt, mysticè tamen loquendo sunt inter virumque multum discrimen, quoniam in eo præfiguratur litera veteris testamenti; in hoc autem, veritas, & gratia noui testamenti; sed percurramus singula. Legimus hucusq; conuiuium istud fuisse peractum in deserto, & loco solitario, procul ab omni domicilio, & illuc accessisse multam turbam, adducenem secum multos languidos, & male habentes, cuius numerus erat quatuor millium hominum, extra paruulos, & mulieres, qui omnes inedia laborabant: Facturus itaque, Dominus huiusmodi conuiuium, alloquitur suos dicens. Misereor super turbam &c. Et postea subdit. Nolo dimittere eos ieiunos, quia deficient in via; quidam enim ex eis de longè venerunt, Id quod iuxta sensum literalem, seu penes historiam intelligi potest tam de Iudæis, quam de gentibus, qui omnes à longè venerunt, sed qui erant longè, facti sunt propè: sed mysticè dicuntur de longè venire, qui post multa flagitia, & scelera perpetrata ad Deum conuertuntur: longè enim à peccatoribus salus: Sed Dominus misericordia motus, nunquam dixisset, Nolo eos dimittere

A ieiunos, nisi cognouisset, se habere potestatem, ne ieiuni discederent. At discipuli audito hoc verbo dixerunt. Vnde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? quibus dixit Christus, quot panes habetis? quod quidem postulat, ut mentes eorum erigeret, qui etiam totum negocium nondum comprehenderant, sublimiores tamen, & accuratiores paulatim fiebant, ut ipso interrogationis modo, & quasi vultu interrogantis, prioris miraculi recordarentur. Vnde interrogati à Christo, quot panes habetis, Responderunt, septem, Vbi videre est, Et diligenter animaduertere, quanta fuerit discipulorum parsimonia, seu temerantia, & quam parum solliciti erant de ventris alimonia, qui in vasta solitudine commorantes, septem solummodo panes habebant. Sed quare non dixerunt hic, ut in alio conuiuium, Quid inter tantos? quia iam aliquantulum profecerant, licet non totum apprehenderetur ab eis. C Quid igitur Christus? quid facturus? cum tam modica annonæ substantia in tam magna multitudo? Audi quod sequitur: Nam accepto responso discipulorum præcepit turbæ, ut discumberet super terram, & accipiens septem panes, & paucos pisciculos, & gratias agens, fregit, & dabat discipulis suis, ut apponeret, & apposuerunt turbæ, & manducauerunt omnes, & saturati sunt, qui vero manducauerunt, erant quatuor millia hominum exceptis paruulis, & mulieribus. Super quibus verbis paulo nobis insistendum est. Primum quidem occurrit dubitandum, nunquid panes illi erant ordeacei, at de hoc apud Evangelistas verbum nullum: verum si ad rem significatam velimus attendere non videbitur nobis durum, id fuisse prætermissum: multum enim discrimen inter virumque; tempus debet constitui. Maior enim abundantia frugum, id est virtutum, & donorum futura erat tempore gratiæ, quam tempore legis, & propterea non erat ab simile, neque à ratione distonum, quod panes isti essent triticei non ordeacei, videlicet labores & actiones fidelium & doctrina euangelij quibus pascuntur fideles. Occurrit etiam dubitatio quedam leuis, Cur hi duo Evangelistæ non explicant

quem detulerunt numerum piscium, sicut in priori conuiuium.

Huius quæstioni nondum in solutionem ab aliquo, nisi mysticam, quia. si in veteri lege erant tantum duo pisces, quibus refecti, & sustentari poterant illi homines, quod panis ordeaceus esset aliquanto suavior, & minus durus, & asper, cuiusmodi erant ceremoniæ, & præcepta illius status; duo igitur pisces erant dignitatis & potestatis regalis, & sacerdotalis, per quas figurabatur Christus qui fuit rex & sacerdos, ut dictum est in expositione prioris conuiuii. In nouo autem testamento designato per quatuor millia hominum horum pauci pisciculi quoniam multi sunt vocati pauci uero Sancti, & electi Dei, quos tamquam pauperes eligit, diuites autem in fide, & alijs virtutibus, quibus dicit Christus: Nolite timere pusillus grex, Isti autem pisciculi non numerantur, quia de minimis non curat prætor, id est hic mundus, qui sanctis quos mundus contemnit, velut pisces nos respiciunt, ne deficiamus in uia etc. iubentur autem super terram discumbere, si volunt pasci à Domino: quoniam oportet non solum carnales affectus; & carnalia desideria reprimere, quæ per fœnum describuntur, quia omnis caro fœnum: sed super terram, id est mundum ipsum, & quæ mundi sunt prorsus abijcere: quoniam quicquid est in hoc mundo, nihil aliud est, nisi cinis, & terra, puluis, & umbra. Sunt & alia significationes horum verborum; quas facile est reperire apud alios interpretes. & expositores: sed adhuc occurrunt ambiguitas, Cur plures reliquæ superfuerunt ex quinque panibus, et pluribus turbis comedentibus. Dicitur secundum D. Christostomum: Diuersa fuisse miracula, et ne fragmentorum æqualitas miracula confunderet, et obliuionem obduceret hoc discrimine viriisque miraculi memoriam voluit confirmare, sicque affectu, ut in uno conuiuium duodecim cophini fragmentorum responderent numero duodecim Apostolorum. In altero septem sportæ, septem panes adæquarent. Porro septem panes referunt allegoricè septem sacramenta Ecclesiæ, aut septem dona Spiritus san-

A Et, septem sportæ fragmentorum sunt intellectus sanctarum scripturarum, quibus pascimur, his septem diebus, quibus moramur in hoc mundo, quod perficitur septem diebus, plures euolutis, quemadmodum fuit septem diebus completum totum tempus ipsius creationis: quod autem quatuor millia fuerunt in hoc conuiuium non caret mysterio: ista enim multitudo conuiuantium præfiguratur vniuersos mortales, qui sunt in quatuor partibus ipsius Orbis, aut designat quatuor elementa, ex quibus omnes sumus constituti, aut quatuor virtutes cardinales quibus oportet esse præditos qui uolunt hunc conuiuium interesse, uel dicas cum Augustino per quinque millia uirorum designantur fideles uet. testamenti propter quinque libros Moysis, Per quatuor millia designantur fideles noui testamenti propter quatuor euangelia quibus instrumur, sed hæc expositio uidetur inuere plures fuisse in ueteri lege Deo acceptos quam in noua.

Capitulum tertium.

Scribunt Evangelistæ, Quod Expleto & absoluto conuiuium mox dominus turbas dimisit & ascendit in nauiculam & alio secessit, quo facto uoluit nos monere, ne cum benefecerimus, expectamus & expectemus gratulationes, gratiarum actiones, tripudia cantus, & alia huius generis ludibria, quæ maxime solent in conuiuijs profanis expectari, & desiderari: sed primum; secedere & ad sua queque negocia, recta, scilicet & laudè digna commeare, habemus itaque in hoc conuiuium, quæ à principio nobis fuisse proposita, uidelicet. Quis fuerit auctor, qui fuerint conuiuium, & quot, Vbi, & quando fuerit celebratum, quæ ferula, quidque ante conuiuium, quidquid post fuerit peractum. Reliquum est, in his duobus Euangelij aduertere, & mirari insignem modestiam Evangelistarum, quippe qui non sunt ueriti suam ipsorum stoliditatem, & ingenij tarditatem patefacere, ut ueritatem ipsam notam facerent, Ea enim ipsi scripserunt, & tamen culpam suam quamuis non paruum occultare noluerunt: Magnum

enim erat profectò crimen Miraculi, & in auditi, & recentis nullam tenuisse memoriam, quodere increpati, neq; increpationem quoq; siluerunt. Imitandi siquidem sunt à nobis, ut ueritatem semper diligamus, ipsam totis uiribus tueamur, ut omnia in Dei laudem, & gloriã cedant, qui est uis, ueritas & uita Et hæc pauca de secundo conuiuio, à Christo Dei filio peractò sufficiant, ubi præter sensum litteralem multa quoque oportuit pro refectiõne mentis mystice interpretari.

DE TERTIO CONVIVIO QVOD CHRISTVS EGIT ANTE PASSIONEM.

CAPVT PRIMVM.

Intentio Authoris est loqui de tertio Conuiuio, quod Christus Dominus & Saluator noster egit ante passionem: & hæc est tertia particula primæ partis principalis tertij tractatus de conuiuio.

Expleta narratione de secundo Conuiuio, quod propriè, & materialiter legitur fecisse Dominum nostrum Iesum Christum, de quo Matthæus Euangelista Cap. 15. & Marcus Cap. 8. satis superq; sunt loquuti. Consequens est, de tertio Conuiuio eodem modo accepto uerba faciamus, de quo quidem omnes Euangelistæ fuere loquuti, sed multo opulentiùs, & uerius tanquam de Cellario Dominici pectoris, ubi discumbere solebat, loquutus est Iohannes, in quo quidem explicando & pertractando uidebimus, quemadmodum in alijs, quis fuerit Auctor, & Dominus istius Conuiuij, quod uocant Cenam, qui, & quot fuerint Coniuiue, quibus dapius fuere cibati, & ubi, & quando peractum fuerit istud Conuiuium. Demum uidebimus quid ante Conuiuium, quid

inter conuiuandum & quid expleto Conuiuio fuerit peractum. & ut à priori capiamus exordium, nulli dubium Dominum nostrum huius Cænæ fuisse auctorem, dicit enim Iohannes Euangelista quod sciens Iesus, quia uenit hora eius utiq; sciens, quia nō in uita neq; in scio sciens inq; quia uenit hora eius, à hora ab eo diffinita, & præscripta, ut rascatur ex hoc mundo ad Patrem, cū dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos, in finem quidem, eo modo quo supra declaratum est, hoc est in Christum, qui est finis per se sciens, non interficiens, vel in finem, id est semper. Cum dilexisset (inquam) suos id est qui sunt electi, & prædestinati ad uitam æternam, uoluit supplere cum eis conuiuare, & recreari, & ea documenta illis præbere, in signum dilectionis, & mutue charitatis, quæ maxime sunt necessaria ad salutem consequendam. Sic etiam dicit Matthæus, quod prima die azimorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes.

Vbi uis paremus tibi comedere pascha? Sic etiam Marcus, & Lucas uidentur innuere, dicit enim Lucas Cap. 22. quod cum uenit dies Azimorum, in qua necesse erat occidi Pascha, ipse Christus misit Petrum, & Iohannem, dicens. euntes parate nobis Pascha, ut manducemus: Christus igitur fuit princeps & author huius conuiuij. Coniuiue autem, qui debebant unã cum Iesu manducare Pascha, erant ipsi discipuli, (ut notum est ex Euangelistis, sic. n. dicitur Matt. cap. 26.) Vespere autem factò discumbebat cum duodecim discipulis fuit, & in hoc nulla est ambiguitas, neq; etiam in dubium uertitur quo in loco fuerit celebratum istud Conuiuium, nobilissimū, & splendidissimū, quoniam Hierosolymis peractum est, & eo in loco quem designauit ipse Dominus, qui interrogatus à Petro, & Iohanne, tanquam à principalibus Ministris, & præfectis, huius conuiuij. Vbi uis paremus? dixit ad eos. Ecce introeuntibus uobis in Ciuitatem occurret uobis Homo, amphoram Aquæ portans, sequimini eum, in domum in quam intrat, & dicet Patri familias Domus. Magister dicit ubi diuersorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducemus? & ipse ostendit uobis Cenaculum magnū stratū, & ibi parate. Sic ferè ad uerbum Marcus Euangelista, & Matthæus, ex quibus patet, & manifestum est quo loco, fuerit instructum, & celebratum istud celebre Conuiuium, sed Matthæus aliquanto fusius explicat hunc locum, ut dicitur inferius, quod quidem non caret Misterio.

Quando autem, & quo tempore fuerit factum, Iohannes Euangelista quem præ alijs sequimur in hoc tractatu dicit. hoc fuisse ante diem festum Paschæ. Matthæus Euangelista inquit Prima die azimorum, sic etiam Marcus cap. 14 & Lucas inquit quod appropinquante die festo Azimorum, qui dicitur Pascha id fuit peractum; sed nē quis existimet inter sacros Euangelistas ob aliquam diuersitatem uerborum, ullam inesse contrarietatem, ostendemus eandem esse omnium sententiam, cauendumq; summopere ne in horrendam, & abhominabile blasphemiam incidamus, dum quidam

ob hanc apparentem uerborum contrarietatem ausi fuerunt dicere, Priores tres Euangelistas in inscriptione huius Temporis aberrasse, & à Iohanne Euangelista fuisse correctos. Nos autem dicimus, omnes idē sensisse. Quod enim alij Euangelistæ uocant primum diem Azimorum, hunc Iohannes dicit esse diem præcedentem diem festum, quoniã uespere. i. finis illius diei ut erat finis quarte decime diei in qua immolabatur Agnus, dicebatur ante diem festum Paschæ, ut uerò illa eadem uespere, uel solis occasus, erat principium diei sequentis, hoc est quarte decime diei dicebatur esse primus dies Azimorum, ita quod idem terminus diei ad aliud, & ad aliud sumptus dicebatur esse terminus duorum dierum, adeo quod ad uesperas ceteræ die ut penes finem uigesime quartæ horæ, aut penitus transactæ possumus dicere, hodie perfecit iter viginti stadiorum; Quod si illa eadem pars horæ, uel punctus referatur ad sequentem diem possumus dicere absque ullo mendacio eodie nos peregrisse talem, uel talem actionem. Alij ponunt duas uesperas, alterã post meridiem, usque ad occasum solis. aliam post occasum solis, usque ad sequentem diem, & sic confutuntur duo Dies, sed unus illorum, id est prior potest uocari primus dies Azimorum inchoando à secundo uespere, & potest uocari dies præcedens festum Paschæ, considerato & accepto primo uespere, & sic inter tres Euangelistas priores, & Iohannem. nulla est contrarietas seu diuersitas. Cum enim dicit Iohannem ante diem festum Paschæ, Dominum Iesum cenauisse cum Discipulis, & cum alij dicunt prima die Azimorum comedis Pascha, non sibi inuicem contradicunt, & hoc roboratur, et confirmatur ex ritu, et institutione Sanctæ Matris Ecclesiæ, quæ in consecratione panis habet hæc uerba. Qui pridie quam pateretur, accepit panem, in sanctas, ac uenerabiles manus suas. Christus ergo Deus noster die quartadecima comedit agnum Paschalem, unã cum suis discipulis, qui solebat eo die immolari, præparari, & postea māducari. Die sequenti, que fuit decimaquinta, ipse passus fuit et Crucifixus.

Affixus. Alij brevius distinguunt diem in diem legalem, et diem Vsuale (quāvis unum tantum sit dies) dicunt ergo hūc unum diem habito respectu ad observantiam legis, dicebatur dies azimorum, habito verò respectu ad diem usualem, uel ad communem usum diei potest dici dies præcedens festum Pasche, qui erat dies solemnis, et dicebatur Parasceue, quia eo die præparabantur omnia necessaria ad diem Sabbati, in quo non licebat cuiquam operari. Diuus Chrysoſtomus dicit, Euangelistam appellare primam Azimorum eam diem, que est ante Azimam: consueverunt enim à vespera, semper dies numerare, & eius mansionem facere in vespera cuius Pascha erat immolandum & quamvis alius Euangelista dicat. Venit dies Azimorum in quo oportebat immolari Pascha, ly venit significat prope est, & inianuis est. Sed hic est dubium. si Christus non fuit passus eodem die, quo fuit agnus immolatus, quomodo ergo dicitur figuratus per Agnum Paschalem, qui solebat immolari decimaquarta die lunæ? Dico, quod licet non fuerit eo die Cruci affixus, fuit tamen alijs penis afflatus, & fuit tunc exordium sue passionis: nec oportet figuratum in eunctis actionibus, & gestis, respondere figuræ. & præterea eo die seu potius ea nocte instituit Misterium & sacramentū Corporis, & sanguinis sui, quod etiam fuit figuratum, per immolationem, & sacrificium illius Agni immaculati.

Dubitaret etiam quispiam si Christus Dominus, & magister noster voluit iuxta præceptum legis tempore præscripto comedere Agnum Paschalem, & celebrare ipsum Pascha, cur & nos non idem faciamus? cum Ioannes 13. ipse dixerit. Exemplum dedi vobis, ut quædam modum ego feci, ita & vos faciaris. Huc dubio Respondit Diuus August. quod sicut Christus passus est, ut nos, à morte liberaret, sic etiam voluit legem seruare, ut nos ab eius obligatione liberaret. Præterea dubitatur de hoc modo loquedi ipsius Euangeliste, inquit enim quod accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Vbi uis paremus tibi comedere Pascha? Pascha enim non est insti-

tutum ut comedatur, sed ut Orationibus, ac pijs præcibus, & summa deuotione colatur, & celebretur in memoriam ingentis beneficij, a Deo suscepti. Ad hoc Respondetur, quod hoc nomen (Pascha multas habet significationes, Pascha. n. uel dicitur à paschin verbo greco quod significat puti, uel à verbo Hæbreo quod significat transitum; unde hoc nomen Pascha quod significat transitum siue passionem, significat, & representat diem illum, in quo occidebatur, & immolabatur Agnus, uel significat transitum populi Irahelitici, quando recessit ex Aegypto, uel quando transiit mare rubrum, & sic istud nomen potest accipi pro illo tempore, quo fit commemoratio, & celebratio istius diei, & sic accipitur Pascha Lucæ 22. cum inquit Appropinquabat dies festus Azimorum, qui dicitur Pascha. Alio modo accipitur hoc nomen pro Agno, qui eo die immolabatur, & extento vocabalo potest etiam sumi pro cunctis animantibus quæ diebus festis offerrebantur in templo, & immolabantur, & sic accipit hoc loco Marthæ 26. cum dicunt discipuli. Vbi uis paremus tibi comedere Pascha? id est comedere Agnum Paschalem? Sic etiam Lucæ 22. cum dicitur Venit dies Azimorum in qua necesse erat occidi Pascha, ex quibus verbis patet hoc nomen accipi non pro celebrata, & solemnitate Paschali, sed p Agno, qui immolabatur eo tempore, uidelicet quartadecima die, lunæ Mensis Martij. Alias significationes tribuunt huic nomini, sed hæc due sunt magis frequentes, & magis proprie.

Cum itaq; nunc uersemur circa præparationem huius Conuiuij, videndum est paulo diligentius qua ratione, fuerit peractum. Discipuli ergo benè edocti ab ipso Christo præceptore suo, scientes ipsum qui non uenerat legem soluere, sed adimplere haudquaquam prætermisurum ceremonias legis, quæ præcipiebatur decimaquarta luna præfati Mensis celebrandum esse Pascha, ut præceptum est exodi 12. percussantur ipsum, dicentes. Vbi uis paremus tibi comedere Pascha? Vbi duo meo quidem iudicio sunt notanda ex diuo Chrysoſtomo, primum

Cum fuit peractum istud conuiuium. Exo. 12:

Matth. 8.

Aug. tract. 55. sup. Io.

Colos. 2.

primum quod cum Discipuli petat ubi sit Pascha comedendum, demonstrat nullam sibi domum propriam neq; diuersorium ad fuisse, sed forte neq; discipulis eius, quoniam si vlla illis adfuisset, ad eam ipsum diuertere compulissent; sed nihil erat eia proprium, omnibus iam antea eorum facultatibus propter Christum relictis, atq; contemptis. Nec mireris Christum nullam ibi domum habuisse, quoniam ut legitur Marth. 8. filius hominis non habet ubi reclinet caput suum. Aliud notandum, ob quæ causam fuit instituta huiusmodi Ceremonia, ut Pascha celebraretur. Dixim⁹ supra hoc ideo institutum. (ut inquit D Aug.) Tractatu 55. super Iohannem In memoriam illius beneficij quod contulit Deus Irahelitis quando ex Aegypto fugientes, rubrum mare transierunt. Quamquam aliqui secus opinantur asserentes hoc festum institutum in memoriam illius beneficij quod Angelus exterminator occidit in Aegypto omnes primogenitos Aegyptiorum, discurrens per singulas domos, nec quicquam damni inferens domibus Iudæorum quorum postes uncti erant sanguine Agni: sed quicquid eorum sit, cuius rei gratia nos Christiculi illum diem colimus.

Dicit Aug. nos ideo illum diem colimus, quia figura illa Prophetica in veritate completa est in Christo Dño nro, cuius signo Crucis signati a perditione huius seculi tanquam a captiuitate uel interemptione Aegyptiaca liberamur, & agimus saluberrimum transitum, cum à Diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabile seculo ad fundatissimum eius regnū, ideo quippe ad Deum permanentem transimus, ne cum mundo transeunte transeamus. De hac nobis collata grā Deū laudans Apost. inquit. Qui eruit nos de potestate tenebrarū, & transtulit in regnū filij dilectionis sue.

Caput Secundum.

Posteaquam Discipuli Christum rogarunt dicentes Vbi uis paremus, tibi comedere Pascha? Videamus quid responderit ipse Christus, sed nota ut inquit Remigius quod & Iudas fuit unus,

A ex illis, qui fuit peccetatus ipsum Iesū, ut celaret prodicionem suam, nec inuenit ut inter alios ipse quoq; demonstraret obsequiū: sed quisquis horū fuerit, dixit Christus Ite in Ciuitate ad quem dam, & dicite ei. Magister dicit Tempus meū prope est apud te facio Pascha cum dixipulis meis, dicit autem Lucas, quibus commissa fuit cura præparandi locum, & mensam fuere Petrus & Ioā. quorum alter uehementer diligens, alter uero maxime a Deo dilectus dicit ergo istis. Ite in Ciuitatem ad quem dā. Sed ista responsio uel iusio Saluatoris v̄ esse satis inepta, & confusa, cum non explicet nomen illius, cui iubebat fieri istam legationem; sed huic dubio respondet Diuus P̄ Aug. quod Euangelista Machæus; prætermisit studio breuitatis, quod alij Euang. expresserunt, dicit enim unus corū v3. Marcus, quod ille ad quem dirigebat nunciū ipse Saluator erat quidam homo, Dominus illius domus, ubi debebat comedi & celebrari Pascha. Alius Euang. dicit ipsum fuisse Patrem familias. non curauit autē quisque eorum explicare nomen proprium. Alij dicunt (ut notat Diuus Chrysoſt.) quod propterea noluit Euang. explicare nomen propriū illius ad quem mittebatur, quia erat ignotus, ad ignotum autem hominem Dñs iussit ire discipulos ut ostenderet in eo potestatem, ac uoluntatem consistere, & esse, facere quicquid uelit, quod si nolit quicquam pati, potuerit omnia & singula passionis tormēta euitare; Nam qui mentem illius patrisfamilias uerbis solum induxit, ut se uellet cum discipulis hospitio suscipere, quid fecisset crucifigendus, si pati nolisset? Sic etiam de Asina fecit cum ascendit Hierosolimā, sic n. dixit Discipulis. soluite Arinam, & adducite mihi, si quis uobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet, sic & hoc in loco Magister dicit, apud te facio Pascha cum discipulis meis. sic dicendum præcepit Apostolis Ego autem existimo propterea Dominum sic loquutum & ita audacter illum præcepisse, ut ostenderet se omnium Dominum ac dominatorem esse & rebus omnium tanquam proprijs libere posse uti, & suam in potestatem redigere, &

re, & sue ditioni cuncta subijcere, quia suus est orbis, & plenitudo eius Ego pace omnium dixerim Christum nominasse proprio nomine hominem apud quem volebat hospitari, quique missi erant similiter agnovisse, sed non curavit Marth. studens brevitati illum nominare, quia non oportebat. Diuus Hieronymus dicit ideo sic euangelistam loquentem, quia hic est mos scripturarum. In diebus illis, dicitur illi, factum est hoc: absque ulla expressione nominis proprii temporis, & loci. At si mystice velimus interpretari dicemus ob hanc rationem nullius proprium nomen hic fuisse adductum, ut indicaretur, omnibus verum Pascha celebrare volentibus necessarium fore (ut Christum suis in cordibus recipiant, & quia non est distinctio apud Deum, huius, aut illius, ideo neminem voluit proprio nomine nuncupare.

Sed Diuus Chryostomus dicit, se vehementer admirari non solum quod talis homo hospitaturus Christum videbatur ei ignotus, sed illud multo magis in stuporem trahebat, quia bellum acerrimum, & graues inimicitias primatum ob hanc rem sibi videns imminere, omnibus tamen his neglectis libenter obtemperauit. Sed rursus considerandum est, quomodo virtus Dei in eo negotio apparuit, non enim solum dixit, *Apud te facio Pascha*, sed addidit, *Tempus meum prope est*, quod fecit, tum quia volebat crebro passionis memoriam, discipulis inculcare, ut hac preparatione, corroborati minus turbarentur, tum etiam ut omnibus ostenderet, quod semper dixit, & predicauit Non inuitum se ad passionem iturum; subdit etiam, *Cum discipulis meis*, quod fecit, ut & sufficiens fieret preparatio, & ne quis suspicaretur latebras ipsum querere, Dixit ergo. Ite in Ciuitatem ad quendam, & dicitur ei. Magister dicit. Tempus meum prope est &c. Sed in quam Ciuitatem ire iubentur? In Ciuitatem Hierusalem, quoniam tunc erat in Bethania Huius rei affertur sensus mysticus a sacris doctoribus, quod Ciuitas ista, aut domus siue cenaculum, vbi Pascha celebratur, & spiritualiter reficimur, est ipsa Ecclesia: homo vero occurrens, dici potest Po-

ulus primitiuus. Anphora aquae, siue lagena est lauacrum gratiae: illi qui portant huiusmodi lagenam, significant eos qui baptizantur. Qui vero baiulat, est qui viuens secundum rationem, quiescit, & tanquam in domo propria potitur requie. Ponunt discrimen, inter lagenam, & anphoram, ut lagena sit uas quadrangulare continens arida, & sicca, Anphora vero res liquidas, & fluxibiles, sed omissis istis loquutionibus Methaphoricis prosequamur Historiam, Dicit igitur Euang. Quod euntes hi duo discipuli, v. 3. Petrus, & Iohannes, inuenerunt sicut ipse dixit illis & parauerunt Pascha id est quaecumque; erant necessaria ad celebrationem Paschae iuxta praescriptum legis. & cum facta esset hora, id est. Cum iam parata essent omnia, & hora qua canari praecipuum erat, videlicet post occasum solis, discubuit Dominus, & duodecim discipuli cum eo, qui non stantes, sed discumbentes, aut sedentes, comedebant, nec reperitur aliter praecipuum esse in lege, tamen in nulli videantur uelle substinere quod dum comederetur Agnus Paschalis, stantes, & non sedentes comedere solebant. Cum Exod. 12. legatur, quod festinanter, & cum Baculo in manibus comedere tenebantur, instar eorum qui cito sunt iterar repturi, Cum non consueuerint recumbentes baculos gestare, nec in recubitu talis festinatio uisetur. Dicit tamen Theodorus quod Haebrei cum manducarent Pascha, stantes manducabant, at discipuli cum manducarent legale Pascha accubuerunt secundum communem usum manducantium alios Cibos.

Discubuit ergo Dominus, & duodecim discipuli cum eo, isti fuerunt Coniue selecti, & segregati ab alijs, & coeustum inter initia mensae explicauit Christus, & aperuit ingens desiderium quo tenebatur una cum illis manducare, antequam pateretur, dicens apud Lucam. Desideraui hoc Pascha manducare uobiscum antequam patiar; dico enim uobis quoniam ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Sed quomodo dixit hoc & protulit ipse Christus haec uerba, cum legatur in Actibus Apostolorum ex Testimonio Petri Apostoli, rursus, videlicet

Anphora que.

Differentia iter lagenam & amphoram

Luc. 22.

Cap. 10.

delicet post resurrectionem manducauisse: sic enim testatur Petrus dicens. Qui manducauimus, & bibimus, cum illo, postquam recessit a Mortuis.

Huius dubio potest responderi, quod ab hac hora caenae usque; ad tempus Resurrectionis quo in regnum Dei, erat venturus, non esset bibiturus uinum, sed postea manducauit, & bibit, & illa dictio, donec, non ita capiatur quasi postquam fuerit in regno Dei, sicut illud Pascha figuratiuum comesturus, sed uult intelligi, ut doctè dicit Gaieraus, quod intra hoc Pascha quod nunc manducat, & aliud Pascha quod manducabit in Regno Dei non aliud Pascha manducabit. legitur enim apud sacros Euang. ter ad minus Christum cum discipulis manducasse, semel cum apparuit duobus discipulis euntes in Emaus. Sic n. dicit Luc. cap. 24. dum recuberet cum eis accepit panem: deinde cum apud eundem, manducauit piscem assum, & sumens reliquias dedit eis 3. Apud. Ioan. cap. 21. cum 3. manifestauit se ipsum discipulis suis. Quod autem uere comederit, vi. D. Theodorus & alios sup. 21. c. Ioan. & act. Apost. cap. 1. legitur. Et comescens praecipit eis ab Hierosolimis ne discederent, sed expectarent sed de hac re in fine huius particulae.

Quaecumque, haec tenus diximus, fuere preparationes & praebula, quae fieri solent ante Conuiuium in quo quidem perspeximus summam quam Christus habuit curam, ac diligentiam suorum discipulorum, quamque uehementer eos diligebat, cumque nollet ab eis recedere, & exire ex hoc mundo & transire ad Patrem nisi prius, cum eis conuiuaret, & ultimam Pascha celebraret.

Caput tertium.

Videamus nunc, & breuiter percurramus quid in ipso Conuiuio, hoc est dum simul ederent quid inquam ibi fuerit effectum. Dicit ergo Iohannes Cap. 13. quod *Cena facta, cum Diabolus misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Schariottis, surgit a cena, & deposuit uestimenta sua, & cum accepisset linteam, praecinxit se, deinde misit aquam in peluum, & cepit lauare pedes discipulorum, & exsergere linteo, quo erat praecinctus.*

Dabiam.

Priusquam ulterius prosequamur occurrat dubium satis apparens, quomodo facta caena Dominus surgit a mensa, ut pedes discipulorum lauet, si rursus post lotionem recubuit, & Apostoli similiter recubuerunt, & expleuerunt suam resurrectionem? Dicit D. Aug. super hunc locum, quod dicebatur caena facta, hoc est iam parata, ad conuiuantium mensam usumque; producta, non autem expleta, ac consumata; dicitur ergo tunc Diabolus misisset in cor Iudaei. i. suggestisse non quidem per aurem, sed per cogitationem, ac per hoc non corporaliter, sed spiritaliter instigauit cor, & animam ipsius Iudaei ut traderet Christum Iudaeis, ipse enim non tunc primo conceperat odium aduersus Christum, sed in effusione unguenti quod effudit Maria super caput eius poterat uenudari trecentis denarijs, ex qua denariorum summa triginta salte Denarios ille subtraxisset, & subripisset. Tunc inquam cepit malignari.

Christus autem prauidens, & certò sciens iam tempus appropinquari, quomodo in manus Iudaeorum erat tradendus, sciens etiam quia omnia dedit ei pater in manus, & quod a Deo exiuit, & ad Deum uadit, surgit a Cena uolens innuere, & indicare, quaecumque sunt ab eo signa humilitatis & abiectionis non absque magno consilio fieri, aut coacte, vel per inscientiam, aut impotentiam fuisse peracta, propterea uoluit euangelista (inquit Aug.) loquutus, de tanta Domini humilitate, prius eius celsitudinem commendare, propterea inquit se omnia scire, & quod omnia dedit ei patris in manus, non solum ut filio hominis cui tanquam uiatori data est omnis plenitudo gratiae, de cuius plenitudine nos omnes accepimus: protestatus est igitur Euang. sub hac uerborum forma, v. 3. Sciens quia omnia dedit ei pater in manus &c. sciuit inquam se esse a Deo, & ab eo processisse per actum intellectus committante uoluntate, scit et quia ad Deum uadit cum quo tamen semper est, & tuit semper ac erit. Sciens itaque, omnia haec, surgit a Cena, & ponit uestimenta sua, & omnes actiones cuiusque serui, & abiectionis hominis uidet exercere, in quo quidem maxima ostendit hu-

Secundo August.

Cuius pe-
des Christus
prius lauit.

D. Chrysof.

D. Aug.

militatē, & pessum dedit oēm superbiam, & animi elationem, & quāvis D. Chryso-
stomus videatur sentire Dñm lauasse pe-
des discipulorū posteaquā oēs discubue-
runt litera tamen Euāgelij aliud sonat,
& hæc prima fuit actio quæ facta fuit in
eo conuiuio, dum actus, & re ipsa comede-
rent. Cum ergo cepisset lauare pedes di-
scipulorum dicit Textus venit ergo ad
Symonem Petrū, & dicit ei Petrus, Do-
mine tu mihi lauas pedes, quo loco dubi-
tatur, Nunquid prius ad Petrū quā ad alios
Christus uenerit suos pedes lauaturus,
D. Chrysostomus opinatur primū lauasse
pedes Iudæ quia dicit text. postquā
cepit lauare pedes venit ad Symonem Pe-
trum, quo modo loquendi innuitur aliū
quempiam ex discipulis prius fuisse lo-
tū, & fortassis ipsum Iudæ, unde excan-
descit in ipsum D. Chrysostomus dicens,
Quod cum audiret Iudas Christo omnia
tradita à patre, & quod à Deo uenisset,
& ad Deum iret, omniumq. rerū do-
minator existeret, & eundem magistrū
semper habuerit, eius mensæ communica-
uerit, suosq. pedes lauerit, tam in-
gens facinus fuerit molitus, neq. fuerit
reueritus, tantam rem aggredi. Neq. ob-
stat ipsum Petrum fuisse primum inter
Apostolos, quia potuit Iudas impuden-
ter ante Apostolorum principem discubuisse:
nam & aliunde de impudentia, ac temeritate
notatur, cum ausus fuerit intingere manū
in Parapside, ubi Christus Dñs & Magister
suus intingebat, neq. reprehensus sese
continuit. Diuus aut Aug. apinatur contrarium
quod v3. primus Apostolorū fuerit ab eo lotus,
quia tamen si dicat Euang. cepit lauare
pedes non indicat quæq. prius fuisse lo-
tū: sed cum cepit, i. applicauit se ad opus
peragendum venit ad Symonem Petrum,
à quo incepit lauare pedes. Quid nā Petrus
? Dñe, inquit, tu mihi lauas pedes?
Tu mihi? quid est tu, quid est mihi? Hæc
verba inquit Aug. sunt potius cogitanda
quā dicenda, ne forte quid ex his verbis
aliquid dignum concipiat aīa: nō explicet
lingua. Hic inquit manibus quibus oculos
caecorum aperuisti, leprosos mundasti,
mortuos suscitasti, Tu inquit mihi lauas
pedes? Habet certe hæc particula (inquit
Chrysostomus) magnā

A significationem. Sed qui tum dicit Xps.
Quod ego facio nescis modo: scies aut
postea: Postea quidem videbis quid hoc
sequatur emolumentum, quod doctrinae
exemplū, & quomō nūc expiatur in
oēm nos adduci humilitatē. At Petrus
nihil his perterritus, aut cōmotus: haud
quaecquā permisit fieri, quod cur fieret
ignorabat, noluit. n. sustinere vsque ad
suos pedes Christū venire, vñ dicit. Nō
lauabis mihi pedes in æternū. i. Nullo
vnquā tpe, nō patiar ulla rōne, hanc mihi
inferri iniuriam, & iniuri maculā vt. f.
Dñs & Magister meo mihi lauet pedes.
Non recordabatur Petrus cum aliis dixisset
Dño suā ipsius passionē p̄dicenti, absit a te
Dñe hoc? quid responderit ei Christus. Vade
inquit retro Sathana. scā dalum mihi es,
quia nō sapis ea que Dei sunt, sed que
hominum. Matt. 16. Verū tamen ob
numiam dilectionē, ac obseruantiam ita
loquutus fuit Petrus. Huic respondit Dñs.
Si non lauero te non habebis partem
mecum; Quid est non habere partem
cum Christo? Non esse membrum Xpi
Nihil habere cōmune cum Christo. neq.
esse participem cælestis hereditatis. Non.
n. potest quis habere partē in Regno
Christi, nisi fuerit cū Xpo. Qui manet
in me, & ego in eo, hic fert fructum
multum: & sicut Palmes non potest
ferre fructū à semetipso nisi manserit
in vite sic & vos, nisi in me manserit
tis. Sed cur Christus non dixit à principio,
quare id faceret, ne cogeret illi cō-
minari, quia forte nec sic ille paruisset,
vt exponit Diuus Chrysostomus, Præ-
terea quomodo dicit ipse Christus. Si non
lauero te non habebis partem mecum.
Disceptatio erat de lotionē pedum non
de lotionē totius corporis. Dicit Augustinus
hunc esse cōmunem modum loquendi,
quod si quandoque offendatur pars
aliqua Corporis dicitur totum corpus
laui, vt si sola planta pedis calcatur
dici solet totus homo calcari. Cate-
chanus autem dicit Christum Dñm sic
loquutū, quā à lotionē pedū corporali
trāsuit ad lotionē internā totius hominis,
propterea dicit si nō lauero te non
habebis partem mecum, quia dubio
procul, qui non fuerit lotus à Iesu
interne, non poterit habere consortium
cum electis

Matth. 16.

Cant. cap. 5

electis in Regnum cælorum. Petrus
autem audito hoc verbo licet non dum
Intellecto, expauescens respōdit cō-
tinuo. Dñe nō tūc pedes, sed & manus
& caput. Plus satis timens Xpm tibi negari,
vsq. ad pedes suos eundē humiliari,
p̄p̄ea dicit, ne mihi neges capientiam
teccū partē, nullā tibi nego abluendam
corporis mei partē, & profecto sicut
fuit vehemens in recusando, ita
vehementior factus est in
permittendo, & obsecundando,
& utriūq. ex immenso eius amore,
ac dilectione erga Christum. Non
sic faciunt pleriq. hominum, qui
modo sue satisfaciunt cupiditati,
parum admodū curant si qua in
re Deus offendatur. Nō erat opus
tam amplā sui corporis lauandi
oblationē facere, quoniam ut dixit
Saluator. Qui lotus est, non indiget
nisi vt pedes lauet, sed est mundus
totus, volēs inuere ipsum Petrum
fore interius lotum, sicut ipse
dicit, Vos mundi estis, sed non
omnes. Sciebat enim quis esset
eū proditurus, quod dixit p̄p̄ Iudā,
qui uel fuit primus omnium lotus,
vel saltem interfuit ablutioni
pedum & fuit vnus ex eis, qui
loti fuerunt. Sed uide quomodo
hæc duo stant simul, qui lotus
est, est mundus totus p̄ter
Pedes, Nonne pedes sunt
corporis partes? quo pacto
ergo potest quis, dici mundus
totus si pedes sunt inquinati?
Distingue tempora, & concordabis
scripturas. Qui n. lauatur in
fonte sacri baptismatis est
totus mundus, & quoniam
post baptismum fere oēs affectus
humanis affectibus, qui per
pedes designantur, ideo oportet
lauari pedes. Dominus autem
est qui quotidie lauat pedes
nostros, qui semper interpellat
pro nobis, & nos et iubemur
continue illum p̄cari ut dimittat
nobis debita nostra, unde sponsa
in Cantico dicebat Cap. 5. Laui
pedes meos, quomodo inquinabo
illos? Itar n. similitudo inter
lotos corporaliter & lotos
spiritualiter, quā sicut lotus
corporaliter nō indiget nisi vt
pedes leuet, quos ambulando
inquinat, sic qui lotus est
spiritualiter, per baptismum
felicitet, & per alia sacramēta
mundatus, infimas animi
partes, qui sunt affectus
terreni, oportet abijciat, sup-
peditet, nec permittat erigi,
sed animam, quam primū
expurget, & emun-

A det, si que forte sordes coheserint.

Exp̄ta & absoluta hac disceptatione
inter Christum, & Simonem Petrū,
inter Dñm, & seruum, inter magistru,
& discipulum, Dñs noster lauit pedes
omnium discipulorū, quos postquā
lauisset accepit uerimenta sua,
quæ deposuerat, & recubuit
inter, quū quæ recubuisse egre-
giū, & illustrem sermōem fecit
discipulis, & priori quidē loco
huius facti, hoc est lotionis
pedū, attulit rōnem, licēs
scitis quid fecerim vobis? Vos
vocaui me magister, & dñe,
& benedixisti; sum etenim;
Voluit quidem Dñs, exequi
quod promiserat, ipsos quidem
discipulos quōq. habituros
scientiam huius facti, tam
inopinati, tā mirabilis, &
reuera, tā expauescendi, vt
scilicet Magister non tūc
ipsum Discipulorū, verū etiā
Angelorū Maḡ, & Dñs, &
rerū omnium lauaret
pedes discipulorū, & seruorū
suarū.

Et reuera maximā erga nos
dilectionē pariter & humilitatē
ostēdit ipse Saluator. Primū
quidē surgit à Cæna, deponit
uestimēta sua, p̄cingit se
lintheo, inde misit aquam
in Peluim, quāto cepit
lauare pedes discipulorū.
postremo voluit extergere
vires manibus lintheo, quo
erat p̄cintus: sed vt inquit
D. Aug. quid mirū si surrexit
à cæna, & posuit uestimēta
sua, qui cū in forma Dei
esset, semetipsum exmanuit?
Sic et quid mirū, si p̄cinxit
se lintheo qui formā serui
accipiēs, habitu inuentus
est ut homo? quid est mirū
si misit aquam in Peluim,
vnde lauaret pedes
discipulorū qui in terrā
sanguinē fudit, quo
imundantiam dilueret
peccatorū? Deniq. quid
mirū si lintheo quo erat
p̄cintus, pedes quos lauerat
exterfit? qui carne qua
erat indutus euangelistarum
uestigia confirmauit?
Næc putes dum formam
serui accepit, quando
semetipsum exinanauit,
deposuisse quod habebat,
sed quod non habebat
accepisse: Hinc facile
possumus agnoscere quanta
sit humilitatis humanæ
utilitas, ut eam suo
commendaret exemplo.
Etiam diuina sublimitas
homo namque superbus,
in æternum periret, nisi
illum Deus humilis inue-
nerit. Sed dubium est,
quando fuerit facta lotio
pedum, Nunquid ante
Cænam? vt consueverunt
veteres. (sicut

diximus in Tractatu de Conuiuio profano), & velut etiam ipse Christus indicauit, eum inuitatus à Simone Pharisæo, vt manducaret cum illo, reprehendit ipsum, & exprobrauit eius inurbani tatem, quod ingressus domum aquam pedibus suis non dederit & profectò longè congruentius videretur ante Cœnam, vel ante Conuiuium pedes lauari quam post: vnde reperiuntur qui dicunt eiusmodi lotionem ante Cœnam fuisse peractam. Alij dicunt post Cœnam fuisse lotos pedes discipulorum & sacramentum Eucharistiæ institutum. Quidam verò audacter alleuerant lotionem pedum factam esse inter Cœnandum Ego certe crediderim & firmiter tenerem Christum Dominum lauasse pedes discipulorum facta Cœna legali, id est cū fuerit comestus Agnus Paschalis: Deinde fuerit lotio pedum, postremo fuerit facta Cœna communis, in qua dicunt aliqui Christum Dominum suscepisse ientaculum. Sed aliqui dicunt Christum, cum iterum recubuit, nihil Cibi communis sumpsisse: iam ipse compleuerat Cœnam suam, quando surrexit a Cœna, & posuit vestimenta sua Sic itaq; ego sentirem, quod prius fuerit facta Cœna legalis, deinde lotio pedum, postremo Cœna communis, in qua fuit institutum Sacramentum Eucharistiæ.

Franc. To-
leto Card.

Et huic opinioni prorsus adhererem, nisi quidā maximæ autoritatis, & eruditionis uiri, secus affirmarent, quippe qui volunt post lotionem pedum Christum iterum recubuisse, & tunc Cœnā cōmunem, quæ antea fuerat inchoata, post lotionem pedum fuisse perfectā, & absolutam, Nunquid autem tunc Christus aliquid cibi sumpserit, nec ne, sunt rationes ad utranque partem, ex dictis tamen manifestum, est lotionem pedum nequaquam ante Cœnam legalem fuisse peractam, vt putarunt aliqui neque etiam post Cœnam usualem, seu communem; sed inter cenandum peractam, sic enim loquitur Ioannes cap. 13 & Cœna facta, Christus surgit à Cœna, & cepit lauare pedes discipulorū, loquitur inquam de Cœna legali; quòd de Cœna communi non possit intelligi, quòd. sea omnino per acta, & perfecta

A Christus lauerit pedes discipulorum, patet, quia legitur Dominum postquam lauit pedes discipulorū iterum recubuisse, atq; etiā potest affirmari absq; vilo præiudicio cum discipulis aliquid cibi præcipisse, rametsi alij aliter sentiāt, quando apud Matth legitur, eum dixisse; qui intigit mecum manum in Paropside, hic me tradet, non potuit quidem Dominus loqui de Cœna legali, quia cū ibi Agnus ille allatus igni comederetur non poterat cuiusquam manus intingi, cum nihil esset ibi embamatis, aut iusculi, seu quicquam liquidum, nisi dicamus eos intinxisse manum in catino acetii, in quo intingebantur lactuæ agrestes, cum etiam Christus dixerit. Qui intigit mecum manum in paropside, palam demonstratur & ipsum aliquid cibi sumpsisse. Et præterea cum post lotionem pedum dixit Christus, cui intinctum panem porrexero, ille me tradet, constat, hoc non posse intelligi de Cœna legali iam peracta, & absoluta.

C Dicimus ergo inter cenandum Christū lauasse pedes discipulorum, vel immediate post peractam Cœnam legalem, vt mihi videbatur, vel inchoata iam Cœna communi, in qua etiam Dominus proposuit & instituit, ac propinauit suis fidelibus, hoc est discipulis præ ceteris, & ante omnes alium cibum longe præstantiorem & salubriorem priori. i. corpus, & sanguinem suum dicens illis Accipite, & manducate inter vos, vel accipite, & comedite hoc est corpus meū, & accipiens Calicem gratias egit, & dedit eis dicens bibite ex hoc omnes, accepit Calicem. i. poculum: Matth. postuit coniens pro contento non enim Calix, sed poculū diuidendum erat inter discipulos, hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, hoc est enim præciosum illud conuiuium quo nullum est maius, nullum præstantius, nullum denique salubrius, de quo Alexander Papa ita est loquutus nihil in sacrificijs maius esse potest, quam corpus, & sanguis Christi, nec ulla oblatio est potior ista, ideo ut maiori ueneratione haberetur Dominus in vltimo discessu suo a discipulis, hoc sacramentum instituit.

De

De eius virtute & efficacia in sequenti tractatu habebitur sermo. Instituit autē, & hoc sacramentū siue sacrificiū ipse Christus inter cenandum; sic enim scribit Matth. cap. 26. Cenantibus autē eis, hoc est discipulis, accepit Iesus panē, & bene dixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait, accipite, & comedite, hoc est corpus meū & Manifestū est ergo quòd inter cenandum & conuuiandum Xps Dominus hoc egit, videlicet lauit pedes discipulorum, & instituit corpus, & sanguinē suum in Sacramentum, & sacrificiū pro nobis offerendum: vnde quis potest non admirari si quandoque vrgēte necessitate etiam non ieiunjs potest conterri, cuius quidem Sacramenti, etiam Iudas, conuiente Domino, particeps fuit, & post hæc Dominus longe clarius, & aperius manifestauit productorem suum.

Cum dixit Cui intinctum panē porrexero ille me tradet, & cum intinxisset panem, ipse idem Christus dedit Iudæ, & post buccellam introiit in eum Sathanas, id est eundē iā olim a Demone surreptū post Sathanas magis obsedit, & occupauit, sed quo dici hoc sacramentum fore institutum inter cenandū cum paulus 1. Cor. 11. d. postquam cenauit accepit Calicem sic dicens. Uicas postquam cenauit cœna legalis, aut cœna cōi iam pene absoluta & perfecta. Vidimus itaq; quid in hoc conuiuio realiter & proprie ac sensibilibiter peracto antequā fieret quidue interea, dum fieret, fuit effectum, quid tum postea.

Caput quartum.

Dicamus ergo & videamus quid factum fuerit post conuiuium, quod erat postremo loco expendendum dicebat enim Christus. Scribis quid fecerim vobis. Vos vocatis me Magister, & Domine, & bene dicitis, sum etenim; poterat enim turē ipse Dominus se ipsum commendare quamuis Prouer. 27. sit præceptum homini, non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui, quoniam qui super omnia est, & summa veritas est, quamuis sese laudet, non se extollit excelsus. nec potest recte dici arrogans Deus. Si ergo inquit ego laui pedes vestros, Dominus, & Magister, & vos

A deberis alter alterius lauare pedes, supportantes inuicem, & alter alterius onera portantes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis, & quodam alio subdit ad discipulos, cohortando eos vt Fratres, Et tanquam filios admonendo ad mutuam dilectionem, & charitatem, & inter hæc verba cepit manifestare discipulis, nullo tamen specialiter nuncupato, quòd vnus ex illis esset eam traditurus.

B Cuius rei occasione facta est contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior, vtputa quis ex eis eo sublato in ipsius locum sufficere deberet, & substitui & dum discipuli se inuicem aspicerent, & hesitarent de quo diceret, vni ex discipulis eius, qui in sinu ipsius recumbebat quemq; præ ceteris diligebat Iesus, reuelauit, & manifestauit aperte quis illum erat traditurus dicens, ille est cui ego intinctum panem porrexero, & cū Dominus intinxisset panem, & dedisset ei, post acceptam buccellam introiit in eum Sathanas, qui licet prius intrauerit in Cor eius, vt paulo ante habuimus, dum scilicet cogitauit tradere illum Iudæis, tamen post acceptam buccellam & deglutitam plenius occupauit, & obsedit eum Sathanas, & caue ne pures; illam buccellam fuisse corpus Christi, sed porum panem intinctū, quæ intinctio significabat dulcedinem bonitatis diuinæ. Pius. ū vnā cū ceteris Apostolis accepit corpus & sanguinē Domini, quicquid dicit Hilarius & alij: vide Tho 3. part. 4. 31. art. 2. & Augustinum trac. 62. supra Ioann Exiit conuuiud (erat autem nox) opportunum, scilicet tunc tempus perferendi facinus. quod statuerat, exiit ergo conuuiud cum præsertim dixisset illi Dñs quod facis fac citius, quod nemo seuit discumbentū ad quid dixerit ei, sed putauerunt, quod scribit Iohannes in eodem verborum contextu. Hic escandescit Ch. ystotomus in Iudam dicens, O amentiam quomodo non mollitus est? quomodo non pudat, sed impudentior factus exiit? Illud autem verbum Christi Quod facis fac citius non imperantis est, neque consulentis, sed exprobrantis, & reuocantis ad emendationem, sed

cum esset inemendabilis dimisit eum fuit enim malus, & falsus discipulus, venalis, & venditor, fur, & proditor emptus à ludæis, vt vna cum eis mancipium esset diaboli.

Præcium accipiens de illo qui non habebat præcium, venditor sanguinis Christi ex ipso præcio. vide &c quæ scribit D. Augustinus Thom. 9. Serm. de 4. feria, cui non immerito Christus Dominus inunctum panem porrexit, quia fortassis (vt inquit Diuus Augustinus) per panis tinctionem, illius proditoris voluit significare tinctionem.

Non enim omnia, quæ tinguntur, abluuntur. sed vt inficiantur, nonnulla tinguntur. Si autem bonum aliquod significat hæc tinctio, eidem bono ingratum non immerito secuta est damnatio. Notat etiam Augustinus peruerba illa, quæ dixit Christus tunc Iudæ iam à Diabolo possessore: quod facis, fac citius, non præcepit facinus, sed prædixit Iudæ malum, nobis bonum; quid enim Iudæ peius: & quid nobis melius, quam traditus Christus ab illo; aduersus illum, pro nobis præter illum? Quod enim aliqui putarunt hæc verba dixisse Dominum, quia loculus habebat Iudas, vt emeret ea, quæ opus erant ad diæ festum, non est leuiter prætereundum, vnde colligitur quod Dominus habebat loculus, & à fidelibus oblata conseruabat, & suorum necessitatibus, & alijs indigentibus tribuebat. Tunc enim primum (inquit Augustinus) Ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, vbi intelligeremus, quod præcepit alias non cogitandum esse de chraismo, non ad hoc fuisse præceptum, vt nihil pecuniæ seruetur à Sanctis, sed ne Deo pro ista seruiatur, & propter inopiæ timorem iustitia deseratur.

Sed non prius Christus Dominus recedit à Cæna, quam prolixum habeat sermonem cum suis discipulis. Tunc enim (inquit Augustinus) Dies diei eructauit verbum, idest Christus fidelibus suis, vt audirent eum, & amarent sequendo: & nox nocti indicauit scientiam, idest. Iudas, infidelibus Iudæis annunciauit vt venirent & apprehenderent Iesum In eo igitur ser-

A mone, primum prædixit qualiter post discessum suum grauer essent affligendi, veruntamen confortauit eos dicens; non turbetur cor vestrum, neque formidet quia ego vado parare vobis locum, Secundo amabiliter, & patenter, monet eos ad charitatem seruandam, dum inquit; mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut ego dilexi vos, monuit etiam eos ad obseruantiam mandatorum suorum dicens, si diligentissime, mandata mea seruate, & qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit, me. Præterea præbet suis discipulis magnam confidentiam penes præsuras, & afflictiones, quas paulo ante prædixit eis euenturas, hortando eos ad patientiam, dum inquit, si mundus uos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit, & Cap. decimo nono, in mundo præsuram habebitis, sed ego vici mundum.

C Postremo Dominus Iesus postquam prolixè satis loquutus fuit ad discipulos, sub leuatis oculis in cælum, se ad fratrem conuertit, & pro his, qui credituri sunt in eum rogauit, nobisque omnibus exemplum præbuit Deum orandi & cunctis in necessitatibus eundem suppliciter inuocandi & deinde multa satis alta, profundaque misteria, nulla quamuis prolixa narratione explicanda suis propalauit & tunc quasi latus, inquit; surgite eamus hinc, eamus inquam, & properemus ad locum, vbi sum capiendus, & tradendus ad mortem, ostendens, quod voluntarie se obtulit, mandatum patris exequutus. Apud marcum legitur eum dixisse, surgite eamus, ecce qui me tradit, prope est, non tamen statim (inquit diuus Augustinus) egreditur, sed sermonem iam pridem inchoatum ordine profequitur, & quamuis Euangelista dicat, (hæc cum dixisset) voluit indicare non antea Christum Dominum fuisse ingressum in hortum quam inchoatum sermonem expleret, cum interim multa alia contigerint, quæ ab alijs feruntur. Quibus omnibus peractis & hymno dicto exierunt in montem oliuæ-

D

rum, id quod, quam maxime nobis est obseruandum, & exequendum, vt accepto cibo laudemus, & benedicamus Deum, & gratias ei agamus de vniuersis beneficijs suis, qui vixit, & regnat in sæculis sæculorum, quod etiam alios facturos testatur David dicens; edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Egressus tandem Iesus cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiit ipse cum discipulis suis, fuit ibi comprehensus, & mox adductus ad Principes sacerdotum, & præfides Plebis Iudæorum; sciebat autem Iudas qui tradebat eum, locum, quo frequenter cum discipulis suis conueniebat. Sed forte quis mirabitur, quò panis Christi, sublatus de mensa Christi, & porrectus a Christo ipsi Iudæ potuit esse tam grande malum, vt eo surrepto traderet præceptorem suum? respondit Diuus Augustinus non

Aug. super

A esse inconueniens, aut impossibile, vt bonum male acceptum producat hoc malum, quemadmodum quandoq. malum bene acceptum producit magnum bonum, verbi gratia. Angelus Satanæ datus Paulo, vt collaphizaret eum, fuit malum, sed fuit bonum ipsi Paulo, quoniam per ipsum ipse idem Paulus fuit perfectus in Christo; sic etiã peccatum ut appareat peccatum fuit bonum, tamen fuit malum, quia operatum est mortem, vnde bonum factum est malum dum male accipitur bonum, & malum efficitur bonum, dum bene accipitur malum. Primum itaque, & immediatus huius conuiuij finis, & exitus, fuit mors & occisio Christi Redemptoris. Proprius autem & uerus; ac a tota Trinitate primo intentus, fuit salus, & redemptio mundi, quando (teste Diuo Paulo) traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

DE QUARTO CONVIVIO QVOD CHRISTVS EGIT

Postquam surrexit a mortuis.

CAPVT PRIMVM.

Luc. c. 24.

Vesque peregrinus de his conuiuijs, quæ Christus Dominus ante Passionem suam, & mortem, habuit cum discipulis suis. Post verò eius resurrectionem, & priusquam ad cælum ascenderet; tria quoque habuisse conuiuia testantur Apostoli. Primum quidem cum duobus discipulis euntibus in Emaus, de quo loquitur Lucas c. 24. Aliud conuiuium eodem referente habuisse dicitur, dum obtulerunt ei partem piscis Assi, & fauum mellis, & cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. Postea manifestauit se iterum

A Iesus discipulis suis ad mare Thiberiadis, vbi non omnes, sed septem duntaxat ibi reperti fuere, quibus dixit Iesus, afferte de piscibus, quos prendidistis nunc, & Simon Petrus traxit rete in terram, plenum magnis piscibus, & venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter. Quod ibi referri fuisse septem tantum, hoc numero septemnario, tanquam numero perfecto, designantur omnes, qui spem futuræ beatitudinis gerunt, & eidem beatitudini sociari desiderant; & nota quantum dicat Apostolus nunc tertio manifestatum se Christum discipulis cum surrexit a mortuis, non intelligas tribus vicibus tantum se manifestatum fore discipulis, cum lon-

ge pluries se illis manifestum dederit, sed numerus iste hic expressus, non ad ipsas demonstrationes sed ad ipsos dies refertur, quibus se ille manifestavit discipulis. D. enim August. refert ex quatuor Euangelistis, decies Dominum visum esse ab hominibus post resurrectionem. Semel ad monumentum mulieribus; Iterum eisdem ab eo regredientibus; Tertio ipsi Petro. Quarto duobus discipulis euntibus in castellum Emaus. Quinto pluribus in Ierusalem, ubi non erat Thom. de qua visione volunt aliqui loqui Marcum c. vlt. Sexto ubi eum vidit Thomas. Septimo ad mare Tiberiadis. Octavo in monte Galileæ. Nono quod d. Mar. c. vlt. videlicet. Recumbentibus vndecim discipulis apparuit illis Iesus. Decimo in eo ipso die quo in cælum ascendit, & sedit a dextris Dei, hæc Augustinus 3. de consensu cap. vlt. Quidam voluerunt quarta vice Christum postquam resurrexit cū Apostolis conuissæ, dum scilicet ascensus erat in cælum. Scribit enim Lucas act. 1. quod Iesus cōuiscens præcepit discipulis, ab Ierosolimis ne discederent, sed expectarent promissionem patris; & posteaquam dederat illis quædam præcepta, videntibus illis eleuatus est, & nubecis susceptis eum ab oculis eorum; & huius rei testimonium reddidit Petrus Act. 10. cum dixit Christum suscitatum tertia die, & dedisse se manifestum nobis, qui manducauimus, & bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis, quibus verbis opinantur aliqui, Christum priusq̃ ascendisset in cælum cū discipulis manducasse, cuius opinio videtur Chrysostomus in expositione huius loci. Et Nicolaus de Lyra. Et hoc idem videtur innui ex verbis Marci vltimo ubi dicit. quod nouissime recumbentibus vndecim discipulis apparuit illis Iesus. Et postquam multa locutus est eis, ascendit in cælum, & sedet a dextris Dei. Quidam vero se expediunt ab hac difficultate. d. q̃ text. Græcus, non habet. conuiscens, sed congregans, aut commorans. Quisq̃ sectetur eam partem que tutior videbitur. Ego autem propter verba superius ad ducta, & per verba August. de consensu Euang. cap. vlt. ubi d.

A Nouissime recumbentibus apparuit Christus quia iam non erant in terra cum eo amplius cōuiscari. Et per verba Greg. in hom. huus euāg. : qui expresse dicit Christū comedisse, & ascendisse vt per effectū comestionis veritas patere carnem, existimo tunc Dominum cum discipulis manducasse. Sed forte quoniam moueret quod Euangelistæ referunt Dominum Iesum postquam resurrexit a mortuis iterum cum discipulis manducasse, cum nō semel ipse dixerit, & protestatus fuerit se nunquā amplius bibiturū de illo genimine vitis de quo iam olim biberat antequam pateretur. Sed notanda sunt verba, si enim intelligamus verba dicta a Salvatore se nunquā amplius manducaturum Pascha, illud inquam Pascha legale, & figuratum, citra omnem cōtrouersiam id fuit exequutus. At si loquamur de alio genimine vitis de quo bibere consueuerat cum suis discipulis, verissimum quidem dixit se non amplius bibiturū, nisi cum Regnū Dei venerit, quod quidem tunc venit, cum cepit resurgere, & tunc profecto cum resurrexit cepit apparere, clarescere, & manifestari per vniuersum orbem; Nullus ergo offendatur ex verbis Christi, & Apostolorum. Quidam etiam possent calumniari Diuum Lucam, quoniam in cap. 22. videtur innuere bis Dominum Iesum instituisse Sacramentum Eucharistiæ, cum eadem fere uerba referat dicta ab eo postquam manducauit pascha legale, & posteaquā denuo recubuit cū discipulis. Sed non est ita. Prius enim accepit calicem, dicens accipite, & diuidite inter vos, ubi non est loquutus de calice Sacramentali. Sed his dictis, & peractis accepit panē, gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens, hoc est corpus meum, &c. Similiter, & calicem postquam cenauit & tunc instituit Sanctissimum hoc Sacramētum Eucharistiæ ubi corpus suum, & sanguinem nobis præbuit assumendum. Ceterum cum in conuicijs apud Romanos fieri consueuisset lotio pedum, & quædam alta, ea quidem, si non omnia saltem potiora fuere in conuicio Christi. Fuit. n. ibi lotio pedum. Deinde Ioannes veluti charior ceteris, & magis dilectus,

lectus, recubuit in sinu ipsius Christi, velut apud antiquos, & nunc quoq̃ fieri solet. Postremo acroamata, et apophoretha, id est sumptuosa, et præciosa munera dabantur conuiciatis, ut hic ipse conuicians, pariter et conuicia dedit proprium corpus, et sanguinem, quo nihil vnquam præciosius dari potuit ipsis conuiciantibus, et conuicitatis. Denique

A loco Musices, et chōrearum, aliorumq̃ spectaculorum, quæ varijs in conuicijs haberi solebant, hic quoque affuere satis abundanter, et copiose, ut puta sermōnes diuini, monita sanctissima, et uaria misteriorum Dei interpretamenta, et explicationes. Et hæc de huiusmodi celebri, et solemnī conuicio dicta sufficiant. Amen.

DE CONVIVIO DIVINO SPIRITVALITER, ET METAPHORICE SVMPTO.

CAPVT PRIMVM.

*Hic ponitur
interic
Aut
th. qui diu
dit hæc se
cundā par
tem princip
palē huius
tractatus in
tres alias
particulas.
In hac pri
ma agitur
de conuicio
quod fit in
anima in
secunda de
eo quod fit
in ecclesia,
in tertia de
eo quod fit
in gloria.*

Osteaquā Deo Opt. Max. adiuuante summus locuti de conuicio diuino, proprie, et materialiter sumpto, hoc est, de conuicio, q̃ Deus, et Dominus noster Christus Iesus egit cum discipulis suis, antequam a mortuis surrexisset, atq̃ etiam posteaquam resurrexit, et priusquā in cælū ascenderet: nunc adest locus, et tempus, quo de eodem cōuicio diuino spiritualiter, et translative suscepto, (eodem numine nos adiuuante) uerba faciamus.

Dicit enim Esaias in cap. 25. q̃ faciet Dominus exercituum omnibus populis in mōte hoc conuicium pinguium, conuicium uindemiæ, pinguium mellullatorum, uindemiæ defecatæ, etc. Quæ uerba (iuxta communem doctissimorum uirorum sententiā) præter sensum, quē litera secum affert, tres etiam sensus, aut intellectus secum gerunt; nec mirum quoniam sacra scriptura extenditur ut pellis: idcirco continet sensum tropologicum, seu morale, sensum allegoricum, et sensum anagogicum; et uelut refert D. Amb. lib. 1. de Officijs, scriptura diuinitus inspirata facit cōuicium in anima nostra, cuius sin-

A guli libri sunt fercula saporosissima huius mensæ. Tu uero priusquam mittas manum, ad gustandum quæ fercula apponuntur, intellige prius, quæ dapes ibi sint, & tunc mitte manum, ut ea, quæ legis, vel quæ accipis a Domino Deo tuo operibus exequaris, & collatam in te gratiam officijs respētes, ut Petrus, & Paulus, & ceteri, qui Euangelizantes regnum Dei, vicem quandam largitori muneri reddiderunt, dicentes. Gratia Dei sum id, quod sum, & gratia Dei in me vacua non fuit. Eiusmodi ergo conuiciuorū genera Deus Opt. facit in monte hoc, hoc est in vniuerso genere humano, seu conuicium tropologicum, seu allegoricum, aut etiam quandoq̃ anagogicum.

Loquamur ergo prius de Conuicio tropologico, quod primum fecit Deus humano generi, dum scilicet formauit corpus hominis de limo terræ, & inspirauit in eo spiraculum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem, ut habetur Gen. 2. statuit inquam in eo corpore animam, velut mensam, quæ postea fuit referta multis ferculis admirandæ uirtutis, & iucunditatis. Posuit. n. Deus super hanc mensam, id est super animam ad imaginem, & similitudinē eius creatam, tres nobilissimas patinas, aut uas-

*De loco cō
uiciij diuini
tropologicē
sumptis.*

*Decibus ay
positis huius
conuicio.*

lata,

lata, & ampla, & maxime capacia, multorum ferculorum, & edulorum videlicet, memoriam, intellectum, & voluntatem. Memoriam quidem quo in seipsa omnium rerum tam presentium, quam præteritorum, & futurorum, cognitionem exciperet: quæ tamen cognitio ex alijs pariter fuit ei adiecta. Postquam fuit intellectus in hac mensa, hoc est in anima, velut patina quædam argentea, & preciosissimis gemis, & lapidibus adornata, cuius quidem munus, & officium est, singula ferè ferculorum genera percipere, & aliquandiu detinere. Alia patina, quæ & ipsa, auro, & gemmis adornata apprehendens, & continens quæcunque habent rationem, aut apparentiam cuiusvis boni, siue utilis, siue delectabilis, aut etiam honesti; quamquam alijs officijs, & muneribus, præter ea, quæ diximus est insignita. Præter has tres patinas, in hac mensa reconditas, aut constitutas, alia plures extant, sed non eiusdem præcij, aut valoris, quantum necessaria admodum ad exactam & completam rationem conuiuij, ut est virtus irascibilis & concupiscibilis, & reliqui sensus omnes, tam interni, quam externi, quippe qui oēs plurimum conferunt ad perficiendum, & explendū conuiuium. Quo autem quæ suboscure dicimus aliquando clarius afferantur, dicimus primū hominem, dum fuit a Deo creatus, & in lucem eductus, fuisse satis abundanter a Deo cibaturū, & refectum, quandoquidem in ipso suæ formationis exordio omnium rerum, quibus homo natus est instrui, & edoceri habuit cognitionem, quinimo multarum quoque rerum supernaturalium, quæ scilicet ad finem supernaturalem aliquando consequendum maxime conducunt, cognitionem habuisse dicendus est: quæque etiam cognitio necessaria erant ad gubernationē vitæ humanæ secundum illum statum, in quo tunc erat, eidem indicata fuere. Quæ vero nec naturali hominis studio, seu labore cognosci poterant, sed nec satis necessaria fore videbantur, ad gubernationem vitæ humanæ primus homo, noster parens non cognouit, quemadmodum sunt futura contingentia, & cuius modi sunt hominum

A cogitationes, quæque procedunt a libero hominis arbitrio. Quod si quid futurum ipse quādoq. prædixerit, ut cum videns mulierem ad se adductam, dixit. Hoc nunc os, de osibus meis, & caro de carne mea &c. quibus prædixisse videtur vñionem futuram Christi, & Ecclesiam, hæc inquam in spiritu reuelante ac dictante præsciuit eū dicendum est. Hic idem homo, de quo loquimur, quancquam in eo beatissimo innocentij statu fuerit ad horam constitutus, nonnullas tamen in virtutibus illis inferioribus Passiones habuisse perhibetur, eas inquam, quæ ex rationis iudicio promanabant, cuiusmodi est gaudiū, & amor, quæ profecto bonum quoddam respiciunt: habuisse quoque desiderium, & spem, at non eam, quæ affligit animū, sed qua patienter expectatur bonum futurum. suo quidem tempore obtinendum, & percipiendum: passiones verò, quæ respiciunt malum tanquam obiectum non asseriebantur in eo conuiuium dum fuit homo, in eo innocentia statu, veluti timor, & dolor. Sed neque putandum est in illis vasis, quæ apposita erant in huius conuiuij mensa, ut est memoria, intellectus, & voluntas, & aliæ inferiores potentia, nullas esse dapes, & edulia apposita. Apposita quidem fuerunt multa. & ea quidem præclara, excellentia, summo opere appetenda, & expectanda. Habuit quidem homo omnes illas virtutes, quibus ordinabatur in Deum, & quibus inferiores potentie secundum regulā rationis mouebantur: quasdam quidem & secundum habitum, & secundum actum habebat, ut charitatem, iustitiam, fidem, spem, constantiam, pietatem, & mansuetudinē: quasdam verò virtutes quo ad habitum tantum, & non quo ad actum habuisse dicitur, ut poenitentia, & misericordia; & quædam alia his consimiles. Fortitudo, quoque, pietas, & mansuetudo sicut etiam perseverantia verius dicebantur in primo homine reperiri, quo ad habitum, quam quo ad actum. Dubium autem est, nunquid primus homo, dum foret in eo habuerit gratiam gratū facientem, quæ quidem est ferculum magnopere necessarium, & præ cunctis alijs vehementer

vehementer expetendum. Certè si verba Dni Augustini velimus inspicere, dubio procul asserendum est eundē habuisse gratiam gratum facientem; nam qui viget charitate, cōsequenter gratia gratificante videtur insignitus. Dicit. n. Augustinus quōd Adam de limo terræ formatus erat pudicitia armatus, temperantia compositus, & charitate splendidus, quare necessario cōsequitur ipsum habuisse gratiam gratum facientem.

Contra vero arguunt quidam cōmuniter haberi Adam in statu innocentia eam habuisse gratiam, qua tantum poterat stare, & persistere in eo gradu in quo conditus erat, sed non poterat proficere. At dicunt alij. Quicumque habet gratiam gratificantem non modo potest stare, & persistere absq. vilo peccato, & esse gratus, & acceptus Deo, verum etiam in dies proficere. Hæc est opinio, quam præ ceteris sustinet fundatissimus Doctor Egidius Romanus, cōmuniter receptus, & approbatus in 2. sent. d. 29. & alibi. Vnde ille sustinet Adam primum hominem medium locum tenuisse inter ea quæ primitus fuerunt ab ipso Deo creata: non enim fuit creatus in puris naturalibus, quemadmodū alia creatura, quæ sub Sole sunt, neque etiam debuit esse creatus in gratia gratum faciente, velut celestes spiritus, qui ppetuo assistunt, & ministrant ipsi Deo, sed fuit creatus in iustitia originali, quæ medium locum visa est habere inter pura naturalia, & gratificantem gratiam, quæ quidem originalis iustitia, tantæ erat virtutis, & efficacis, q̄ mediante ea, & per eam anima erat subiecta ipsi Deo, & vires inferiores subiecte erant rationi, & quandiu persistit iste ordo, Adam permansit in suo statu; & hunc sensum volunt habuisse D. Augustinum, cum dixit Adam fuisse charitatem splendidum. Verum non rite per hæc verba satis fieri potest dictis B. Aug. qui 12. de ciui Dei cap. 9. d. Quōd Deus simul erat in primis parentibus cōdens natura, & largiens gratiam. Præterea Conc. Trident. in 5. sess. asserit in primo homine fuisse sanctitatem, & iustitiam, hæc autem sine gratia gratum faciente dubio procul haberi nō possunt. D. Th.

A ait, q̄ etsi Adam fuerit creatus in gratia, non tamen ex illa creatione natura habuit q̄ posset proficere per meritum, sed ex superadditione gratia, quod forte sic debet intelligi, q̄ gratia gratificans ei collata in statu innocentia non erat huius roboris; & efficacis quōd per eam posset mereri, ulterius progredi, & proficere, sed ob id oportebat aliud gratia donum ei superaddi; & ita potest admitti fuisse creatum in gratia, per quam poterat stare, sed non proficere. Munera ergo, seu fercula, quæ protulit Deus in hoc conuiuiio hæc fuere, quod scilicet anima fuit exulta, & insignita tribus egregijs virtutibus, ac potentijs, videlicet intellectu, memoria, & voluntate, & hæc quidem non vacua, aut inanes, sed plerisque alijs virtutibus, & officijs inbgnita, & perornata: & vt vñico verbo dicamus habuit omnium rerū scientiam, & virtutes omnes, tum morales tum intellectuales diuinitus ei infusas præter eas, quæ ex suo genere repugnabant statui illi, beatissimo, & innocentissimo. & tandem præter hæc omnia, & super hæc omnia collatum est ei præstantissimum illud donum iustitiæ originalis, cui si addatur id, quod communiter tenetur, videlicet gratia gratum faciens nescio planè, quid excellentius, quid magnificentius potuerit illi cōferri; & profecto hoc est illud præstantissimum conuiuium cuius meminit Salomon Prouerb. 9. cum inquit. Sapientia, idest Christus Dominus Deus, & homo, ædificauit sibi domum, hoc est de limo terræ formauit sibi hominem, excidit columnas septem, idest virtutes morales præcipuas, quæ sunt quatuor, & virtutes intellectuales, quæ propriè sunt tres idest sapientia, scientia, & intellectus, quibus si non addantur prudentia, & ars nullus admiraretur, quia hæc duæ potius ad intellectum practicum, quam ad speculatum dicuntur pertinere. Sic et de eodem conuiuiio loquitur idem Salomon Ecclesiast. 1. 5. cum ait. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientia salutaris potauit illum, vbi per panem vite aliud nihil præter gratiam Dei videtur posse intelligi, quando per eam ne labatur, ac deficiat anima nostra,

Memoria
non est neq̄
presentiam
neque futu
rorū Arist.
de Mem.
cap. 1.

Voluntas est
potentia con
cua.

stra, ita sustentatur, quemadmodum per panem corporalem sustentatur corpus hominis, propterea dicitur quod gratia est vita animæ: per aquam sapientiæ salutaris doctrina verbi potest intelligi, de qua dixit Saluator. Qui biberit ex hac aqua non sitiet in æternum. In eodem cõuiuio sapientia increata miscuit vinum, quod lætificat cor hominis; per quod fortè potest intelligi cognitio illa, quæ inerat ipsi Adæ misteriorum diuinorum, ex quibus quidem misteriis nonnulla reddebant dulcedinem, & suauitatem, quædam verò amaritudinem, propterea sapientia insipientibus locuta dicebat. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis, quandoquidem dum existimus in hoc mundo, & peregrinamur a Domino, bibimus vinum, mixtum, idest dulcedinem cū amaritudine, propterea monet sapiens d. Relinquitte infantiam, & viuite, & ambulate per vias prudentiæ ne scilicet amaritudine sitis confecti. Potest etiam dici, quod vinum ibi positum tanquam mixtum, potest intelligi tanquam mixtum cum aqua, vt scilicet vtroque munere fungatur vinum, idest verbum Dei, vt sortiat nomen vini, quia scilicet lætificat cor, aquæ verò, quia mūdatur. Potest etiam tertio vinum quod apponitur in conuiuio, hoc est verbum Dei dici mixtum, quoniam misteria diuina sunt adeo profunda, abstrusa, & nobis recondita, seu abscondita, quod non nisi parabolis, & similitudinibus nobis proponantur: vnde Esaias c. 21. dum specularatur hoc conuiuium ponit hæc verba. Pone mensam, contemplare in specula, comedentes, & bibentes, surgite Principes, arripite gladium, q. d. Vos qui acceditis ad hanc mensam ita vos accingite, ita discumbite, vt alicuius cibi cruditas, & durities vos non perturbet, non arguat vos quisquam focioridæ, temeritatis, & ignauitæ, eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum ter, purgatum septuplum. Hic est ille panis, de quo dicebat Saluator Matth. 4. Non in solo pane viuunt homo, sed de omni verbo, quod procedit de ore Dei. Hoc ergo pane cibauit Deus primum hominem, &

A aqua salutaris potauit illum, &c. Sed videmus obsecro, quas gratias, quæ officia retulit, & rependit ipse Adam tam suauiter, magnificè, & affluenter exceptus in conuiuio, quod fecit Deus cum humano genere, in eo tanquam ipsius humani generis primordio, & principio, quippe qui non contentus tot ferulis, & obsonijs eidem præparatis, & collatis voluit longe plus vltra, quam debuisset satiare appetitum suum, & rebellis fieri ipsi Deo. Is enim peccauit, & grauiter deliquit primum appetens similitudinē Dei, quoad scientiam boni, & mali, quemadmodum serpens ei suggessit; qua in re eundem manifeste fecellit, neq. quod fuerat pollicitus vnam soluit, vt scilicet potuisset Adam, propriæ naturæ viribus decernere sibi, & constituere quid mali, vel boni peragere, vel vitare debuisset, aut etiam præcognosceret, quid boni, vel mali esset ei obuenturum. Peccauit quin etiam dum appeteret similitudinem Dei, ita vt proprijs viribus posset adipisci sempiternam beatitudinem; adeo quod in eius præuaricatione fuit multiplex deformitas, vt recte sacri Doctores collegerunt. Fuit inquam in eo superbiæ tumor, inobediētia, gula, & quæque huiusmodi mala consequantur. Vnde in hæc tria præcipue videtur incidisse discrimina, quæ non modo, ad mala culpæ, sed & ad mala pænæ absq. dubio facile queunt referri, cuiusmodi est obliuio Dei, aliene rei furtum, & rapina, & letalis pomi corruptio. Hæc omnia ex leui transgressione vnus præcepti perpeffus est homo. Dixi leuem, & modicam transgressionem collatam transgressioni, & peccato Luciferi, quoniam ipse longe grauius peccauit, q̄ Adā, & Eua quoque grauius peccauit q̄ Adā, & nos quoque grauius, q̄ Adam peccamus, licet secundum circumstantiam personæ nostris offensis, & criminibus peccatum Adæ fuerit grauius, vt habet D. Tho. 1. 2. q. 89. art. 3. & 2. 2. q. 163. art. 3. & alibi. Sed si hæc eius transgressio sibi soli detrimentum attulisset, aliqua posset ratione tolerari. At quoniam tota posteritas eius delicto, fuit infecta, idcirco malum conuiuam cum fuisse tenendum est: nec satisfuit

tis fuit ei habere animam tot potentijs, & virtutibus, ac donis exultam, & præter hæc fuisse ditatū illo supereminenti originalis iustitiæ dono, pariterque diuina præsentia frui, vt illius status ratio, & facultas postulabat, lætatur societate cælestium spirituum, & erat constitutus Dominus, & possessor omnium creaturarum, quæ sub cælo sunt, vt habetur Gen. 2. nihilo minus suggestu demonis, a tam præclaro, & excellenti statu suo sponte recessit. Verum his non obstantibus, misericors, & miserator Dominus efcam dedit timentibus se: non est passus hominum genus ab se post cætera creaturarum genera creatum, omnino fore destitutum suo præsidio, singularique benignitate, ac prouidentia, nanque posteaquam primi parentes ab illo felici statu sua culpa descuerunt, & ex illo terrestri Paradiso fuere deiecti. eadem fere ferula, & dapes in anima nostra, velut mēsa ab ipso Deo instructa, & præparata, proposuit, & constituit: virtutes (inquam) intellectuales, & morales (vt paulo ante diximus) quæ aliquanto animam reficiunt, tamen non oīno proficiant. At si prioribus ferulis prudenter, & modeste, vt decet, fuerimus vsi, alia ferula magis iucunda, longe pinguiora, et medullata nobis afferūtur quippe quæ esuriem, et sitim magnopere extinguunt, cuiusmodi sunt fides, spes, et charitas, & habitus ille gratuitus, & gratiosus, quoniam apud Deum largitorem omnium bonorum, non solum habemus, aut existimamus, sed re ipsa grati sumus, & efficiuntur, & vsque adeo, dum versamur in hoc mundo, vnimur ipsi Deo, & coniungimur vt efficiamur quodammodo diuinæ naturæ confortes, & participes promissionum Dei. Sed non sinit hoc loco benignitas, & clementia Dei, quæ nos ad huiusmodi conuiuium alacriter inuitat, & modo quodam impellit, verum præter hæc ferula, quæ diximus alia quædam longe potiora, et præstantiora nobis subministrat. Et hæc sunt dona Spiritus sancti, quæ in hoc conuiuio cælesti, et vere spiritali referunt phasianos, turtures, et gallos Indicos. Hæc est illa sapientia, de qua supra dice-

A bamus, quæ edificauit sibi domum idest corpus humanum de limo terræ, posuit mensam, idest, infudit animā, & miscuit vinum. Hæc est illa sapientia, quæ ex ore altissimi prodijt, primogenita ante omnem creaturam: posuit mensam bene instructam, excidit columnas septem. hoc est varijs virtutibus, ac donis septiformibus opulenter exultam. Ne verò existimes, superfluum quiddam, & ociosum hoc in conuiuio apponi, si præter virtutes etiam dona adiunxeris, vel addideris, quoniam virtutes morales, siue intellectuales perficiunt quidem hominem, vt natus est moueri, per rationem in his, quæ interiori, vel exteriori agere debet. Sic & virtutes Theologicæ magnum profecto, & incredibile præbent incrementum humanis virtutibus; ac dona perficiunt hominem, secundum quod natus est, ac dispositus ad hoc, vt moueatur a Deo; ita quod virtute donorum, homo disponitur, vt facile, libenter, & promptè moueatur a Deo absque vlla tergiversatione, sicut dicebat Elias cap. 5. Deus aperuit mihi aurem ego autem non contradico, retrorsum non abij, & quemadmodum Paulus Apost. Acto. cap. 9. vocatus a Deo, tremens, ac stupens dixit. Domine, quid me vis facere; & cum Dominus in visu ad Ananiam diceret. Anania? ille respondit. Ecce ego Domine. Dona ergo dicuntur perfectiones virtutum, quia eleuant homines ad altiore statum, quam sine actus virtutum, vel ad eosdem, sed longe faciliiori modo, vt dicit Gaeranus super art. 1. q. 68. 1. 2. Hæc ergo sunt dapes, & edulia, quibus Deus pascit hominem interius, hic est panis vitæ de quo ps. 133. dicebat Deus. Pauperes eius saturabo panibus, pauperes inquam, idest mentes humilium, & mæfectorum, qui libenter apprehēdunt Dei verbum, & aures præbent diuinæ vocationi. Verum præter omnes hæc dapes, & obsonia, & cibos suauissimos præbuit Deus alium præstantissimum, suauissimum, & omnis gratiæ plenitudine refertissimum, de cuius plenitudine nos oēs accipimus. & hoc est conuiuium, quod fecit Deus humano generi dum se ipsum præbuit hominibus similem, & formam serui non est.

est dedignatus accipere, ubi se nascens dedit focium conuescens in edulium, se moriens in precium, & se regnans dat in premium. Sic nanque sapientia edificauit sibi domum, dum vniuersi Dei filii in semetipso, intra virginis uterum, mediante anima humanum sibi corpus vendicauit, ita ut eius corpus, Dei domus nuncupetur, vel etiam templum appellatur, ut vnus, idemque Dei, & hominis filius ipse sit, qui inhabitat, & qui inhabitatur. Sic & ille sit, qui edificat, & qui edificatur. Et qui pariter parat conuiuium. Et manducatur.

Quod si queras, quo in loco fiat istud conuiuium, & qua causa Dei filius se praeberit, nobis manducandum facile est videre, si verba sanctarum scripturarum perpendimus; ipse enim venit in hoc mundum, ut peccatores saluos faceret. Hoc est conuiuium illud pinguium, conuiuium medullatorum, de quo loquitur Esaias. Hoc est conuiuium illud, quod tandiu expectarunt sancti patres, & concupierunt; de quo et loquebatur Dauid cum dixit. Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi. Et ps. 83. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum, expectarunt inquam ut hominem assumeret, & sua morte hominem redimeret, & quanquam ipse venerit, ut omnes redimeret, & se manducandum illis praeberet iuxta primariam eius intentionem, postmodum vero se illis duntaxat manducandum praebeat qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: De cuius sacramenti manducatione postea dicemus; nunc enim loquimur de ea sola manducatione, qua pascit animam sua praesentia, & cognitione sui doctrinae verbi sanctarumque virtutum refectione, ac pabulo quandoquidem non fuit satis eius clementiae, & benignitati se nobis socii dedisse, verum in perfectione, & excellentia virtutum, & bonorum operum se nobis exemplum praeuisse. Sic enim dixit ipse. Matth. 4. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Quod autem anima, seu cor nostrum sit locus conuiuij, ut declarare proposuimus, nulli potest esse dubium, nam D. Aug. tom. 10. serm. 70. de tempore, exponens conuiuium, quod fecit Abraham ad Illicem

A Mambrae, tribus Angelis hospitio exceptis dicit Illicem Mambrae visionem, siue perspicaciam designare, cuius interpraetatione vult innuere Deum in illis cordibus, quibus datum est videre Deum, habitare solum hospitari, ac xpullari. Hi autem sunt, qui modo corde, qui fidem trinitatis firmiter, & inconcussa retinent, in cuius rei signum legitur, quod Abraham obtulit tribus illis Angelis tres mearum similitudinis, quae significat tres primarias virtutes, videlicet fidem, spem, & charitatem, quibus omnibus continetur tota salus animae: cuius rei occasione praenotandum est, conuiuium istud, quod fieri debet in anima nostra, posteaquam cecidit vetus Adam, non fuisse semper ex edulis & ferculis, & dapibus confectum. Quamuis enim quicumque nascitur, ex viro, & femina habeat tres illas potentias, memoriam scilicet intellectum, & voluntatem, quae sunt tanquam vasa, & receptacula omnium virtutum intellectualium, & moralium, attamen virtutes ille, nisi fuerint intus a Deo, & charitati connexae non sunt vere virtutes, sed imagines, & umbrarum virtutum. Vnde qui eiusmodi virtutibus erant imbuti cibos valde crudos, & inspidos, nec bene concoctos praegustasse dicendi sunt: nam cum virtutes istae intellectuales insint nobis a natura, inchoatiue tantum, & dispositiue nos perficiunt, solae virtutes Theologicae quae sunt prorsus ab extrinseco, hoc est a Deo nos perficiunt, & satis abunde recreant, ac reficiunt: Sunt praeterea quidam, qui utique habent virtutes aliquas Theologicas, & fidem, ac spem iugiter, ac strenue profitentur, sed quia deest illis alia virtus, quae est charitas, xgre admodum possunt refici, ac satiari, ut dicebat Apostolus. Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et propterea quanquam fides & spes non nihil conferant ad consequendam perfectionem, quia tamen fides absque spe dicitur iuanis, & spes absque fide, audax, & temeraria, sine charitate quidem parum admodum, utraque valet ad consequendum finem, sed utraque mortua est, ita ut praeter ea, quae diximus, tria conuiuia fieri possunt in anima nostra.

Primum

Primum quidem, in quo solum virtutibus, quae nobis a natura insunt pascimur, ac ditamur: sed huiusmodi conuiuium est valde insipidum, & insulsum, & male conditum, quale est conuiuium infidelium, & Iudaeorum; cui potest annexum conuiuium Haereticorum, qui solis eorum opinionibus, ac doctrinis putant se refici, & impinguiari. Sed quanquam nonnulli actus, vel actiones horum haud quaquam sint peccata, vel ex essentia, siue natura rei, aut ex obiecto, vel ex circumstantia existimant bona quaedam, nullus tamen eorum actus est meritorius. Datur alterum Conuiuium in quo praeter virtutes, nobis a natura inditas, & quasi conatas, sunt etiam virtutes aliquanto perfectiores, ut fides, spes, modestia, mansuetudo, & patientia, & exterior quaedam obseruantia praceptorum, non tamen (vti mox diximus) reddunt hominem perfectum. Hinc datur aliud conuiuium, in quo praeter virtutes Intellectuales, & morales, sunt etiam virtutes Theologicae, quae nisi perficiantur, & condiantur per charitatem, non sunt & ille vsquequaque perfectus, & hoc est illud vere salubre conuiuium, conuiuim (inquam) pinguium, conuiuim medullatorum, & conuiuim vindemiae defecatae, in quo quidem conuiuio pro complemento totius refectionis, & gaudij tria proponuntur, videlicet, vinum amoris, mel contemplationis, & postremo lac depurationis, vt nulla dicatur esse fex, aut labe, vel turpido: sic enim dicebat Dauid ps. Quae dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Ad hoc itaque conuiuium nos vocat Deus, ad conuiuim inquam fidei, spei, & charitatis, quae sunt pignora salutis aeternae.

Esa. 118.

Capitulum secundum. Qui & quot sint conuiuia.

Vidimus paucis verbis, quo loco celebretur istud conuiuium, quia scilicet in anima hominis docibilis, aut docti a Deo. Nunc videamus obsecro, qui sint isti, quos Dominus vocare dignatur, ad conuiuium istud tam salubre, & preciosum. Respondet Esai. c. 25. vbi inquit. Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium &c. Oes ergo populos, omnes gentes, quaecumque

A sint illae, vocat ad conuiuium, vult fieri participes caelestium bonorum; ipse quidem vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sed obsecro, quid causae est, quod tam pauci ad eiusmodi conuiuio accedunt? dum alius affert excusationem, quod villam emit, alius vero, quod iuga bonum vult probare, & alius quidem iniqua uxorem duxerit: Id profecto euenire putandum est, quoniam quidam ambitione suffocantur, quidam vero curiositate, & vanitate huius saeculi detinentur, & plerique desiderio & cupiditate voluptatum retrahuntur quas haec nostra caro corrumpit, & madefacta nunquam non appetit, & querit. Haec itaque tria, videlicet superbia, cupiditas, & luxuria, velut quoque diximus in priori tractatu, impediunt multos, ne diuinae gratiae fiant participes. Hoc est quod dixit Dominus, & indicauit similitudine quadam apud Lucam 14. cap. vbi habetur quod vocauit multos non omnes, vocauit quidem omnes, vt inquit Propheta, quia apud ipsum non est distinctio Iudaei, & Graeci. Diues, Deus est, & valde prodigus, ac liberalis in oes, qui inuocant illum: at nos sumus in caussa, cur non accedimus ad conuiuium. In omni quidem gente, quaecumque ea sit, qui timet Deum, & facit iustitiam acceptus est illi. Perditio igitur quoruncumque, qui percuti, & fame tabescunt, ex ipsis est; salus autem ex Deo sed conscientibus nobis, aut (aliquando non dissentientibus, aut obliuientibus. Sed quid fecit Deus, auctor conuiuij dum multi ex his, qui fuerunt vocati venire contempserunt? Misit seruum suum, vt circuiret plateas, & vicos ciuitatis & pauperes ac debiles, caecos, & claudos introduceret ad conuiuium, debiles inquam, id est, qui ex fragilitate carnis, & imbecillitate virium aliquid erroris pertraherint: per caecos vero intelligi volunt, qui peccant ex ignorantia, non quacumque, sed ex ignorantia quadam crassa, & inuincibili: per claudos vero, qui peccant ex malitia, quippe qui consentunt se nosse Deum factis autem negant: habent quidem pedem intellectus integrum, & sanum, pedem vero affectus, & animi faucium, & infirmum. Sed quid per Pauperes certe nil aliud, quam humiles, & de seipsum, parum ad-

H modum

modum præsumentes, vellent quidem facere bonum, sectari iustitiam, sed difficile admodum viam apprehendunt. Si per pauperes hoc loco velimus accipere pauperes spiritu, de quibus loquitur Mar hæus, nõ erit multum laboris, & impendij eos adducere ad cõuiuium: sed non contentus paterfamilias, aut ille homo, qui fecit cõnam magnam, (vt refert Luca) tor miseris, ac debiles vocauisse ad se, sed cum nondum essent mensæ discumbentium impletæ, præcepit seruo suo, vt exiret rursus in vias, & sæpes, & cõpelleret eos intrare, quoscumque inueniret, vt impleatur (inquit ille) domus mea. Dubitari a quibusdam exponentibus. Quid per eos, qui erant in vicis & plateis, quid e per eos, qui extra ciuitatem in vijs, & sepibus vagabantur. Prima facie, quisque opinatur per eos, qui in vicis, & plateis degebant intelligi debere viros potentes, ac magnates, & cunctis opibus affluentes, quandoquidem de plateis non possunt vocari: & accessiri nisi qui huius sæculi commoditatibus abundant. Qui verò sunt in vicis, & locis abditis, hi qui rerũ temporalium inopia magnopere laborant. Vtrique tamen, quàm qui in plateis, quàm qui in vicis ad conuiuium vocantur: sed qui in plateis, hi sunt, qui de latitudine voluptatum, & amplitudine deliciarum, Dei gratia præuerti, ad meliorem frugem reducantur: per eos vero, qui sunt in vicis, ad conuiuium & ipsi vocati intelliguntur, qui vel penuria rerum necessariorum adducti, vel ignobiles habitus intrant claustra, & arctiorem uiuendi regulam assument; quanquam non pauci etiam ex his, qui sunt in plateis uiri potentes, ac ingenui hanc eandem vitæ regulam, haud raro aggrediuntur, & tunc ad Deum conuertuntur. Multi quidem Principes viri, & summæ auctoritatis homines reuenerunt opes, dignitates, atque Imperia, vt ad conuiuium istud accederent, & Christo Domino liberius famularentur. Nec viri solum, sed plerique nobiles, ac illustres femine, hoc idem fecerunt. Quòd si quis velit copiosorem notitiam, & numerum eorum, qui ita se gesserunt habere, videat Hieronymum Platũ uirum

A apprimè bonum, & eruditum in libro, quem edidit, de bono statu Religiosi. Præter hoc genus hominum, quorum aliqui in plateis, aliqui uerò in vicis uersabantur, diximus esse, seu reperiri aliud genus hominum, qui per vias, ac sæpes uagabatur, quos iubet Dominus, auctor conuiuij, & paterfamilias compelli intrare, & accedere cū alijs ad conuiuium. Hi nempe existimãdi sunt fore, qui iam Christo nomen dederunt, & fidei Catholicæ ueritatẽ apprehenderunt, postmodum uerò ab ea recesserunt, & apostatæ euaserunt, quales sunt Hæretici, & scismatici, qui quidem possunt iure compelli, vt in uicis, terroribus, ac supplicijs ad semitam reuertantur, & quàm olim fuerant, in baptismo fidem professi eandem tenere cogantur. Hæc est sententia B Aug. lib. 2. retract. cap. 5. & epist. 50. ad Bonifacium Comitem. tomo 2. quam omnem & totam legere, & animo cõplecti magnopere, (ut existimo) conducet. Et Beatus Augustinus lib. de utilitate ieiunij cap. 9. inquit. Ne curemus, quod eis molesti uidemur compellendo. Attendamus quo in eo securi simus, nunquid enim ad mortem, & non potius a morte eos liberare conamur? omnino, quibuscunq. modis possumus, sed modeste prius uetusta uulnera pertractemus, & curati simus, ne inter manus Medici deficiat, quæ curatur. Vbi considerare oportet, prius quærendum esse, modestia & urbanitate ad pristinam fidem eos reducere, qui suggestione diaboli, ab ea recesserunt. At cum id non sufficiat, ferula uti necessarium est. Multus enim (inquit ipse) profuit, quod experimentis probauimus, & probamus, prius timore, uel dolore cogi, ut postea possit doceri, aut quod iam uerbis didicerant opere sectari. Qui secus opinantur proponunt nobis sententiam prophani auctoris, uidelicet Terentij in Adelphis, qui dixit. Pudore & liberalitate liberos rennere, satius esse, quàm metu. Hoc quidem uerum est, sed sicut sunt meliores, quos dirigit amor, ita plures sunt quos corrigit timor. Nam ut de eodẽ auctore respõdeamus his, qui nos arguunt, timore quempiam esse cogendum ad recte operandum,

dum, apud eundem legitur de quodam. Tu nisi malo coactus, recte facere nefcis. Ceterum scriptura diuina propter illos meliores dixit. Timor non est in charitate, sed pfecta charitas foras mittit timorem: & pp̃ os peiores, qui lōge plures, q̃ boni sunt, ait sapientis Prou. 19. Verbis non emendabitur seruus durus, si enim te intellexerit, non obediens. Et alibi dicit. Non solum seruum, sed & filium indisciplinatum plagis esse coercendum; nam tu quidem percussis eum uirga anima uerò eius liberatur a morte. Verum huic sententiæ, & determinationi, quam ponit D. Aug. scribens ad Bonifacium Comitem, perdit quidam homines, & ignari impudenter obijciunt dicentes. Liberum est credere, vel non credere, & cum cetera possit homo nolens, credere non potest nisi uolens, igitur nullus ad fidem esse compellendus. Diximus compulsum, siue coactionem posse fieri bitariam, uel minis, ac supplicijs, aut et leuioribus quibusdã vijs, ac rationibus, quemadmodũ et ad fidem pertrahendi, sunt in duplici differentia, quidam enim, qui prius apprehenderunt fidem, & eam sunt confessi & postea ab ea descuerunt, vt hæretici, & scismatici: quidam uerò, qui nunquam eam apprehenderunt. Diximus ergo re uera liberum esse unicuique credere, uel non credere, sed posteaquam quis credidit, & dictis fidem adhibuit, & in Ecclesia, gremium fuit admissus, aut ingressus, non est et amplius liberum credere, uel non credere. Sic. n. corrigendæ sunt oues, dũ a Grege aberrant, ut nõ in eis corrumpatur signaculũ redemptoris. Nonne pertinet ad uigilantiam pastorem, et illas oues, quæ nõ uolenter eripit, sed blãde, leuiterq. seducte a grege ab errauerint, & ab exteris ceperint possideri, inuentas ad ouile Dominicũ reducere, etsi resistere uoluerint, flagellorum terroribus, uel et doloribus ac penis reuocare? nanque si quisquam regio characterem fuerit insignitus & ab ipso Rege apostatauerit, deseritq. extiterit, nõ nõ cogendus est, ut quouis modo deducatur ad illum a quo regium characterem susceperat: nonne Deus per Ezech. Proph. c. 24. præcepit ipsis pastoribus reuocare

A errantes, & perditos inuenire? quod si blanditijs euinci non potest, minis & terroribus adduci cutandũ est. Si. n. domus Dauid non meruit pacem habere, nisi filius eius Absalon in bello, quod contra patrem gerebat, fuerit extinctus: quanquã magna cura mandauerit suis, ut quoad fieri posset, uiuum illum, & saluum reducerent, aut seruarent, cur Catholica mater Ecclesia non poterit bellantibus, & pugnantibus aduersus eam, hæreticis & scismaticis, quantum fieri potest illis minis, ac terroribus obstitere, & aduersus eos arma mouere? non inõ contra eosdem, qui iam olim fidẽ ei dederat, uerũ & aduersus quoscunq. eorum seductores agere? Sic itaque aliqui sunt uocandi, aliqui uero compellendi; uocandi. n. sunt, qui sunt in vicis & plateis, qui si nunquã apprehenderunt fidem: cogendi uero, qui errant per vias, & sæpes a fide iam suscepta decesserunt, quales sunt hæretici, & scismatici. Nonnulli per eos, qui sunt in vicis, & plateis intelligunt eos, qui uel per inspirationẽ internam, uel per prædicationem, aut etiam per flagella, et tribulationes accedunt ad fidem sicut dicit Proph. ps. 72. Imple facies eorũ ignominia, et quærent nomen tuum; et nonnulli per beneficiorũ, et munerum collationem ad fidem quandoq. pertrahuntur, qui oēs partim uocati dicuntur, partim uerò cõpulsũ, sed eiusmodi compulsus nõ est ulla ratione uitandus, neq. pertimendus. Ceteri quidam, per eos, qui sunt in vicis, et plateis opinantur intelligi Iudæos, qui tanquam ciues legem et Prophetas, et eloquia Dei, et sanctarũ scripturarum se penes habebant: per eos uero, qui in uis, et sepibus uagantur, intelligi uolunt ipsos Gentiles, tanquã rudes, et incultos, et penitus ignaros misteriorũ Dei. Nu uerò singuli infideles sint oĩno expertes misteriorum Dei, in priori tractatu demonstrauimus. Ad Iudæos quidẽ misit Dominus primum Prophetas, et Patriarchas, uiros iustos, ac probos, et Deo dignos. Deinde misit Apostolos, et Euangelistas, et reliquos Dei seruos, ac ministros, qui multos ex Iudæis ad Christum adduxerunt: qui quidem Apostoli cum uidissent plures Iudæorum conuerti mox retulerunt

Compulsus
uisariis fit.

Domino dicentes. Domine factum est ut imperasti, & adhuc locus est. quasi dicerent. est locus adhuc, quo alij sunt ad fidem introducendi, qui nondum sunt vocati, quales erant gentes, quæ tamen & ipse nunc vocabuntur. Sed ex hac occasione videtur posse elici, Iudæos esse vocandos, gentes verò compellendas, at re vera non placet ista opinio, quoniam sensus, verborum Divi Augusti ut etiam asserit D. Th. videtur esse, tam Iudæos, quam Gentiles esse vocandos, nec utros verò compellendos, nisi ut postea dicemus: solos autem hæreticos, & scismaticos fore compellendos. Quod autem Iudæi, & infideles, vti sunt Turcæ, & Pagani non sint cogendi manifestum est, quia cum credere, sit actus voluntatis, & eius dominio subdatur, opere precium est, ut ex seipsis, & proprio motu moveantur, ad assentiendum ijs, quæ sunt fidei, & cum voluntas sit potentia a deo libera, quæ ex sui natura non potest compelli, si ipsi noluerint credere, non poterunt cogi. Non eadem est ratio, de hæreticis, & scismaticis, qui cū aliquando fidem receperint, & eam publicè fuerint professi sunt cogendi, ut quod iam promissum exequantur, & quod semel susceperunt detineant. Veruntamen est alius modus, quo infideles, & Iudæi possunt omni iure compelli, & vti pariter coerceri, ne fidem Iesu Christi impediant, vel blasphemij ei detrahendo, & subsannando, aut etiam contra Dominum Iesum, & sanctos eius oblarando, vel persuasionibus, aut muneribus, & honorum præmissis inducendo fideles ad infidelitatem quemadmodum contigit in Hypolito martyre, quem infideles tentarunt a Christi fide auertere, aut etiam seducendo, ut quam olim fidem profitebantur, abnegent ac deserant: nec solum verbis, aut falsis persuasionibus, sed etiam ut eos compellendo ut a fide decedant, quemadmodum multi ex nostris ipsam fidem negarunt. Item contra eos iure arma sunt movenda, aut eos in officio continendo, vel ab ipsi Ecclesiâ defendendo, cum inuadunt aliquod Regnum, vel ciuitatem. quemadmodum his diebus inuasert, & expugnarunt in Regno Vngariæ Urbem dictam Clauerinum,

A cum maxima strage, & occisione vtriusque partis. Sunt, etiam huius generis homines, procul a nobis, cunctis viribus arcendi, cū persequuntur Christianos in captiuitate eos adducetes, & varijs tormētis affligetes, & deniq. ferro, & igne cunctos perimentes atque omnia vastantes. Hi ergo, quibus possumus vijs, & rationibus sit a nobis infestandi, ne scilicet nos, ac fidem nostram impediāt aut perturbent. Sunt itaque compellendi, & procul a nobis abijciendi, ne fidem impediunt, non ut eam admittant. Est alius modus, longe facilior, ac præstantior & summe desiderabilis, ac experibilis, & profectum exequendus, quo ipsi possunt, ac debent ad fidem amplectendam compelli, dum scilicet prædicationibus, horum operum exemplis, corporalibus quibusdam, & spiritualibus officijs, & obsequijs, & admirabilium operum pertractione ad fidem sunt pertrahendi, velut legimus apud Danielem Nabuchodonosor, & alios quos plures fuisse pernotos, & præterea. nonne in quadam collecta Ecclesia præcatur deum d. oblationibus nostris quomodo Domine placere susceptis: & ad te nostras etiam rebelles compelle propitius voluntates. Quod si diceres, non posse adhuc his rationibus, & vijs eos compelli, quia obstitit naturæ voluntatis: potest dici, reuera voluntatem non posse compelli, sed quæ obijciuntur ei, ea sunt, quibus voluntas non modo moueri, verum etiam quodammodo potest dici compelli, quemadmodum contigit Diuo Paulo, qui cum accepisset litteras in Damascum, ut quoscunque inueniret, qui fidem Christi profiterentur, captiuos duceret in Hierusalem, Dominus prostravit ipsum in terram dicens. Saule, Saule quid me persequeris, & tunc missus ad Ananiam recepit lumen fidei; unde egregie dicit Diuus Augustinus Dominum constituisse suos Apostolos, Piscatores, & Venatores; Piscatores (inquam) cum dixit faciam vos fieri piscatores hominum. & Hieremiæ 16. habetur, quod Deus primo piscatores erat missurus, postea venatores, piscatores (inquam) cū de abisso, & profundo maris superstitionis idolatriæ erigentes piscati

Hier. c. 16.

piscati sunt retibus fidei, venatores autem cum per montes & colles, idest per superbias hominum, per rumores terrarum, ipsi Apostoli venati sunt eos, distributa sunt enim officia Piscatorum, & Venatorum, Piscator enim retia mittit in mare, quod incurrat trahit. Venator autem Siluas cingit, sentes excutit, terroribus vndique multiplicatis cogit in retia, ne alius hac, aut illac vadat, inde, occurrit, inde, cede, inde, tere, non exeat, non fugiat, quibus videtur inuadere Diuus Aug. quod in trahendo infideles ad fidem vti sunt Apostoli officio Piscatorum; in reducendo hæreticos, & scismaticos ad gregem vti sunt officio venatorum. Est & alius modus, quo aliqui existimant infideles posse compelli ad fidem, eo fere modo ac via, qua mox diximus, eosdem infideles, plerosque viros imbelles, aut effeminatos cogere ad fidem abnegandam, aut minis, & terroribus, aut varijs persuasionibus, aut etiam magnis sollicitationibus bonorum temporalium, seu varijs muneribus, ac beneficijs, sic etiam aiunt multos infideles posse cogi ad fidem suscipiendam. Contra vero, (dicunt aliqui) id nunquam fieri posse, ac debere, quoniam tales, ad credendum compulsi, & coacti nunquam verum, & absolute credent, sed fiste tantum, & consequenter sacramenta fidei percipientes erunt sacrilegi omnes, & profanatores sacramentorum, ut facile est videre in Regno Granatæ, vbi dubio procul, & re ipsa comperitum est multos Mauros degere, qui inter fideles versantur, & cum se offert occasio veram fidem, & eius sacramenta detestantur, & abhorrent. Qui verò sustinent alteram partem, dicunt, minus malum esse, eos seruiliter, & sub quodam metu profiteri fidem, quam libere, & aperte eam impugnare, quandoquidem et si progenitores fiste crederent, fortassis eorum posterius, & ab illis progeniti verè crederent, & ita eorum saluti congruè prouisum esset; sed alij dicunt ex sententia Pauli. Non sunt facienda mala, ut veniant bona. & sic ego existimo factum iri, quanquam Deus est adeo benignus, & misericors, & præstabilis super malitia, ut de malis nouerit elicere bonum: nos

A autem cum fuerimus vocati ad nuptias, & ad conuiuium, quo nos vocat Deus, non renuamus, non euitemus sed promptè, & alacriter ad illud accedamus. Qui enim illuc accesserimus certi erimus, aut futuri sumus, nunquam nos amplius exurire, aut sitire posse.

Hoc est enim conuiuium illud saluberimum, quod primum fecit Deus humano generi, cum formauit hominem, ad imaginem, & similitudinem suam, & inspirauit in eo spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Nec solum hoc donum singulare ei præstitit, sed postmodum refecit eum pane vitæ, & intellectus. & aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Nec satis fuit liber diffusio, ac munificentissimo rerum omnium creatori perficere hominem, tot beneficijs, donis, ac virtutibus: verum, ut huic conuiuio extremam manum apponderet, & ferculū omnium præstantissimū præberet in mensa. & de Incarnationis filij sui voluit eundem sibi vngentum, & in natura, & essentia æqualem nobis socium & comitem præbere; e, cuius societate & contubernio refectio opulenta nobis est acquisita, vbi quidem regia, & præcipua apposta fuerit fercula, accuratori arte, & studio præparata, deliciofa multum ad saporem, solida ad nutrimentum, efficacia vero ad cuiuslibet morbi medicinam. Hæc inquam fercula, in hoc præcipuo, & singulari conuiuio in quo Deus factus est homo, & verbum factum est caro & alia multa nimium fuerit. Primum ferculum huic mensæ appositum (inquit D. Bern.) fuit obedientia filialis, habens humilitatem in corde, patientiam in ore, perseverantiam in bono opere. Aliud ferculū fuit paupertas spiritualis, quæ fuit satis manifesta per verba ipsius Christi, cum dixit. Vulpes foueas habent, volucres celi nidos, filius autem hominis non habet vbi reclinet caput suū: Tertium ferculum fuit mors ipsius filij Dei pro nobis Incarnati plusquam satis horrenda, sed summo opere reuerenda & quam maxime obseruanda, prioribus (inquam) sacramentis, & operibus Christi magis affectuosa; in qua quidē pietas, uehementer enituit, gratia plurimum refulsit,

C

D

E

Math. 8.

charitas supra omne modum radiavit, in qua tria potissimum nobis contide-
randa, & nunquam pre oculis non habenda offeruntur, uidelicet multiformium iniuriarum illatio, manuum, ac pedum in Cruce confixio. sepulchri, ac sepulti sub militum excubijs observatio. Hæc sunt fercula, quæ in incarnatione Filij Dei. hominis effecti, tanquã in solemnium conuiuio, pro refectioe humani generis sunt apposita, sed peracto conuiuio, (inquit V. Bern.) tria uelut bellaria, & confectioes uulgo dictæ, quæ etiam secundæ mensæ dicuntur, escarum quædam illecebriæ; accesserunt, quæ ad regalis conuiuij festiuam exhilarationem quæ tanquã gulæ oblectamenta in fine mensæ apponi solent. Primum quidem triumphalis reditus ab inferis. Deinde gloria resurrectionis. Postremo confessus ad dexterã Dei patris: quæ oĩa iubilans, & exultans suorum concentu decantat Ecclesia d. Inferni claustra penetrans, tuos captiuos redimens, uictor triumpho nobili ad dexteram patris residens. Conuiuantes, & inuitati ad huiusmodi conuiuium nutibus, ac signis fuere primum Patriarchæ, & Prophetæ, & quicunq; in fide uenturi constanti perstiterunt, & uero Deo inseruierunt. Cum uerò aduenit tempus gratiæ Apostoli præ ceteris fuerunt inuitati, & deinde martyres, & quicunq; celesti fortitudine, & spirituali exultatione repleti, non ingrati, uel immemores tantum beneficij Christo exhibiti, & ipsi quoque alios inuitant, & de seipsis conuiuium faciunt, corpora sua tanquam hostiam uiuam, & immaculatã Deo libenter offerentes. Nos itaque, si fuerimus ad hoc conuiuium inuitati accedamus, & nõ ingrediamur domum conuiuij ubi degunt Aepulones, superbi, diuites, hypocritæ, & de rebus diuinis male sentientes. neque (ut inquit Hier. c. 26) eamus ad plangendum. neque consolandum eos, quia abstuli pacem meam a populo isto dicit Dominus misericordiam, & miserationes.

Caput vltimum.

PRO absoluta, & perfecta huius tractationis narratione a principio no-

bis proposita, superest uideamus, (ne recedamus a uerbis Esaiæ super hunc locum) quando celebrabitur istud conuiuium, quo tempore? quo die? tunc profecto (inquit Esaias) alloquens ipsum Deum, quãdo posuerit ciuitatem in tumultum urbem fortem in ruina, domum alienorum ut non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Quid sibi uult hoc? Quidnam hæc uerba significant? explicata sensum horum uerborum. Quando celebrabitur istud conuiuium? ut plenu, & abundans sit: quando scilicet fides Christi prædicabitur in uniuerso mundo, quando lex uetus erit penitus abrogata, & non amplius erimus sub eius dominatu, quando mors quoque erit aborta in Christi redemptoris uictoria, tunc profecto erit conuiuium istud pinguium, conuiuium letum, & suis omnibus numeris absolutum. Ad quod propterea accedamus, quo intrinsecus saginemur. Neque faciamus uelut diuites illi, qui uocati noluerunt accedere nimis de se ipsis præsumentes, & curam rerum terrenarum Dei obsequio præponetes, sed ueluti pauperes, debiles, & cæci dum fuerimus uocati, illico nos ipsos illuc conferamus, quia ille nos inuitat, qui cum esset diues propter nos factus est pauper, ut illius paupertate nos diuites essemus. Fateamur nos esse debiles, & infirmos, quia nõ est opus sanis medicus, sed male habentibus. Fateamur nos esse claudos, ut audacter dicere possimus Deo, dirige gressus nostros in semitis tuis. Agnoscamus nos esse cæcos, ut iure possimus rogare Deum dicentes. Illumina oculos nostros, ne unquam in morte nos obdormire contingat. Et cum ad conuiuium fuerimus admisi, & introducti non retrocedamus, quia nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro actus est regno Dei, & quoniam conuiuium istud, est conuiuium pacis, & unionis, nunquam dissentiamus ab ijs, qui docuerunt sanam doctrinam, sed id ipsum dicamus omnes, et simus perfecti omnes in eodem sensu, et in eadem scientia. Et hæc de prima parte huius Conuiuij Diuini Metaphorice sumpti, dicta sufficiant, ad Dei laudem, & gloriam.

DE

DE CONVIVIO
DIVINO ALLEGORICE SVMPITO,
QVOD CALEBRATUR

In militante Ecclesia.

CAPVT PRIMVM.

Secunda pars, secunde partus primcipalis huius tractatus de conuiuio diuino.

CVM in priori capite huius partis Deo inspirante fuerimus locuti de conuiuio penes sensum tropologicum, i. est de eo conuiuio quod facit Deus in animabus nostris, reficiens eas pane uitæ, et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris, qua potati nihil unquam præter ipsum Deum esurimus, et sitimus: nunc iuxta negocium quod sumus aggressi, occurrit loqui de conuiuio, quod instituit Deus facere animabus nostris apud sponfam suam, hoc est Ecclesiam militantem, quam ipse elegit, et prælegit, et in tabernaculo suo eã habitare fecit. Hæc est illa sponsa, quã sapientia increata, id est uerbum Dei cæterum ædificauit sibi, et posuit in ea mensam et miscuit uinum, et excidit columnas septem, misit ancillas suas, ut uocaret ad arcem, ut habetur Prou. 9. Posuit mensam, i. scripturam sacram, qua mysteria nobis tanquam pabula aperienda subministrat: miscuit uinum, quia scilicet diuinitatis, et humanitatis suæ nobis arcana propalauit. Misit ancillas suas, ut uocarent ad arcem, i. Apostolos, et Euãgelistas, quos propter humilitatem, et abiectiõnem uocat ancillas, quia infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; quos postea Dominus, et pater huius conuiuij cum fuerint bene edocti, et inserti in mysterijs diuinis non amplius seruos, aut ancillas, sed amicos uoluit nuncupari, ex ista domo, i. ex ecclesia sapientia increata excidit columnas septem per quas possumus intelligere omnes Ecclesias, quæ propter

A perfectionem numero septenario describuntur, et omnes faciunt, et censuunt unam Ecclesiam Catholicam toto terrarum orbe dispersam; uel per septem columnas possumus intelligere septem sacramenta Ecclesiæ, quibus tanquam columnis stentibus, & immobilibus uniuersa sustentatur Ecclesia. De conuiuio igitur, quod parat Deus in hac sua domo, id est in ipsa Ecclesia. & super hanc mensam, hoc est super ipsam animam quo pacimur, & saginamur, i. præcioso corpore, & sanguine Domini nostri, Dei spiritu duce sumus locuturi. Non fuit quidem satis Xpo Dño nostro seipsum obtulisse hostiam immaculatam Deo in salutem animarum nostrarum, sed misericors, & miserator Dñs memoriã faciens mirabilium suorum escam dedit timetibus se, dñi scilicet tradidit corpus suum in cibum, & sanguinem suum in potum, quemadmodum ipsemet fuit antea protestatus d. Caro mea, uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. De hoc ergo conuiuio quatuor sigillatim uidebimus; primum quando instituit hoc sacramentum, deinde ubi instituit, tertio loco uidebimus qualiter, & qua veste induti ad conuiuium istud simus accessuri, quarto & ultimo quos effectus, & quæ beneficia simus ex eo, & ab eo suscepturi, nequillus existimet uel arguat nos de inani superfluitate, & repetitione eiusdem rei, dum in postrema particula prioris partis huius tractatus, egerimus satis congrue de loco & tempore quo Christus Iesus instituit hoc admirabile sacramentum, quoniam tunc non ex propria intentione hoc egimus, sed solum ut ostenderemus quid inter cenandum in eo con-

H 4 uiuiõ

Hier. c. 26

uiuio materiali, & sensibili contigerit. Nunc autem de eo secundum se, & propria intentione agere decreuimus. Et velut rem iam fatis notam, & manifestam supponimus, Dñm nostrum in hoc conuiuio proposuisse, & præbuisse in cibum & potum corpus suum, & sanguinem preciosissimum cum dixit, accipite & comedite, hoc est corpus meum, similiter & calicem. cum dixit. Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis effundetur &c. Et caueat quisque vt eximit verba ista dicta metaphoricè, seu figuratè, & typicè. Est. n. sermo ille verus, proprius & non figuratiuus, cum. n. dixit. Hoc est corpus meum illud pronomen demonstrat substantiam seclis accidentibus, substantiam quidem panis, quem Xpus habebat in manibus, sed non vt erat substantia panis, sed substantia absolute. Hoc ergo. 1. hæc substantia, est corpus meum, vbi sermo diuinus non solum est nunciatiuus, verum etiam factiuius veritatis enunciatæ, vel significatæ.

Quoad primum non est quod multum laboremus, constat. n. ex Euang. D. Ioan. c. 13. Ante diem festum Pasche, sciens Iesus, quæ venit hora eius, vt transiret ex hoc mundo ad patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos; & posteaquam lauit pedes discipulorum iterum recubuit, & instituit conuiuium istud. Sic et scribit Matth. c. 26. Hoc est conuiuium, quod præparauit Deus sponse suæ, dum viget, & militat in hoc mundo, donec vocetur ad aliud longe nobilius & præstatius, quod præparatum est in Regno patris sui, ab origine mundi. Sed forte quis plus nimio curiosus mirabitur, & petet, cur tandiu distulit ipse Deus parare tam salubre, & præciosum conuiuium? cum longe fatis præfuterit si multo ante fuisset institutum, quandoquidem multo plures ad illud accessissent, & longe plura, & potiora membra fuissent vnita capiti Xpo. Huic petitioni mulieriam potest responderi, & satisfieri huic curiositati. Sed primo dicendum. Operum Dei nullam deberi causam exposci, sed firmiter credendum hoc, & illud Deum fuisse operatum, quia sic voluit: & sic debere fieri ipse cognouit, & cum ceteris, quæ ab eius

prudenti manu procedunt iuste, & salubriter prædijisse, vt legitur Mar. 7. & Matt. 11. Confiteor tibi Dñe pater celi, & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis illic subdit, ita pater, quoniam sic placitum fuit ante te; & alibi præceptum est, altiora te ne quaeris.

Verum, vt aliqua ex parte curiositati hominum satisfiat, dicendum, eo tempore, & non ante voluisse Deum instituere hoc sacramentum, quia cum maxime eos dilexisset, vt dictum est, & cito ab illis esset discessurus secundum eam formam, qua cum illis fuerat conuersatus, voluit seipsum eisdem ipsis relinquere sub alia forma, hoc est sub speciebus panis, & vini, sicut absente patre, aut præceptore, filij eius discipuli student ob nimiam dilectionem absentium penes se retinere imaginem: hæc est ratio, inquit Euseb. Emisit fuit tunc conuiuium istud peractum, vt iugiter per mysterium coleretur, quod semel in præcium offerretur; potest afferri alia causa huius instituti, & temporis, quo facta fuit hæc institutio, quoniam Deus hunc suum filium nuptiis traditurus non alibi egit, quod in more est cunctis Principibus, & magnatibus, in nuptijs liberorum superuacuosissima quod est præparare conuiuia. Sic ammirum cælestis pater nuptias filij sui vngenti facturus, hoc saluberrimo conuiuio voluit exornare, vt tanti, & tam celeberrimi conuiuij suauitate homines pellecti, cetera huius seculi conuiuia aspernarentur. Factum est ergo istud conuiuium, dum sanctam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam, statuit Deus. vni viro virginem castam exhibere Xpo, quod matrimonium tunc inter Xpum, & Ecclesiam coactum fuit, postmodum in Cruce magnificè consummatum. Potest rursus alia huius limitationis ratio afferri, quod cum passio Christi sit vsque adeo necessaria, quod absque ipsius fide, nulla possit esse hominis redemptio, opere præmium fuit aliquod apud homines futuris temporibus signum præstitisse quod illam Domini passionem nobis repræsentaret, & rememoraret, & cordibus nostris fortiter imprimeret, & infigeret, ppea dixit ille, hoc facite in meam commemorationem. Vñ Saluator noster, vt d. Aug. in Epist. 118. quo vehementius commendaret Deus mysterij

mysterij huius altitudinem, voluit occultum mysterium insigere cordibus, & memoriæ discipulorum, a quibus erat per passionem digressurus. Ex his itaque patet cur eo tempore & non ante voluit instituere Christus hoc conuiuium. Quod autem videbatur, nescio quid rationis afferre, quia si prius fuisset institutum, multo plures fuissent vniti Christo tanquam capiti, nihil est, quoniam quicumque præcesserunt Christi passionem, potuerunt vniri ei per fidem, & charitatem in ipsum, quamuis non dum realiter fuisset passus, quemadmodum multi patres in veteri testamento dicuntur fuisse consecrati salutem per fidem in Christum veterum, & per susceptionem sacramentorum, quæ erant signa præfiguratiua huius Dominiæ passionis, & huius saluberrimi conuiuij, quemadmodum nunc demonstrabimus.

Et primum quidem mihi se offert sacerdotium Melchisedech, resurrectio agni paschalis, & enigma propositum a Sangoe lib. Iudicum cap. 14. cum dixit, De comedente exiit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Post hæc sunt alia multa in veteri testamento signa, & figura, quæ representant, & præfigurant hoc sacratissimum Conuiuium. De Melchisedech habemus Gen. 14. qui cum esset Rex salem, proferens panem, & vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit Abraham, & ait Benedictus Deus Abraham &c. vbi panis, & vinum, quæ protulit Melchisedech erant figura corporis, & sanguines Christi nobis oblatus sub specie panis, & vini. Agnus quoque Paschalis de quo legitur Exodi cap. 12. figura fuit huius veri agni, qui in paschate vel propè pascha fuit oblatus Deo, & pro nobis allatus in patibulo Crucis, fuit inquam figura immaculati corporis Domini nostri, quod sub specie panis nobis porrigitur manducandum. Neque perturberis agnum illum. Paschalem fuisse figuram agni. Christi in cruce immolati, & fuit etiam figura ipsius eiusdem Christi, sub specie panis, & vini nobis in cibum propositi, quia passio Christi potest a nobis considerari ratione qua eius virtute regeneramur in Christo, potest etiam & pro-

ponitur consideranda, & contemplanda, vt per eam perficimur, & consumamur in vnione ad Christum passum, Diximus etiam huius sacratissimi Conuiuij fuisse figuram illud enigma, quod proposuit Sangoe lib. Iudic. c. 14. scilicet de comedente exiit cibus, & de forti egressa est dulcedo. De comedente, inquam, hoc est de Christo exiit cibus, qui sua virtute diuina transfert panem in corpus suum, & vinum in sanguinem, quæ duo sunt spiritus nostri sustentamentum, exiit cibus, cibus inquam vitalis, qui Ecclesiam Christianam confertur, & animabus in ea degentibus, & de forti, hoc est ex eodem Christo, qui alibi vocatur petra, & lapis angularis, & propter immanitatem eius potentiam ac fortitudinem, durissimis lapidibus confertur; Egressa est dulcedo, id est Conuiuium istud corporis, & sanguinis Domini, quod incomparabili dulcedine, ac suauitate mentes fidelium afficit, quando in Ecclesia Christi nihil est, quod maiore cum affectu, atque reuerentia peragatur, atque sumatur velut hoc sacratissimum Conuiuium. Sed præter ea, quæ diximus, alia sunt figura, & signa, quæ representant istud excellentem & admirabilem conuiuium, non minus quam agnus paschalis, vt Manna; quod pluit de Cælo super faciem terræ, vt habetur Exodi. 16. quod cum non cognouissent Hebrei, dixit illis Moyses; Iste est panis, quem dedit vobis Dominus ad vescendum; & cum omnes collegissent ex eo, alius plus, alius minus, non tamen qui plus collegit, habuit amplius, nec qui minus, sed singuli iuxta id, quod edere poterant collegerunt, nisi dicamus, quod accedentes cum maiori deuotione plus gratias & donorum recipiunt. Inspice dictum, & nota mysterium: Deinde non fuit Euidens signum huius tremendi, ac reuerendi Sacrificij Sacramentum expiationis; quando pontifex intrabat semel in sancta, cum fuerat prius expurgatus, & expiatus omni immunditia, ut dicit Paul. ad Heb. 9. sed nec obscura fuit, & negligenda illa vaticinatio Patriarchæ Iacob, quando in extremo dierum suorum singulis eius filiis, prædicens quod futurum erat de Asser eius fi-

Dubitatio.

Solutio.

lio, dixit hæc verba. Affer pinguis panis eius, & præbebit delicias Regibus. Quis fuerit iste Affer, quid prætenderit, quidq; de eo prædictum fuerit, & quot Encomia, laudes, & præconia ei tribuantur qui cupit scire legat librum Deutoronomium in cap. 33. circa finem Non est opus recensere alia loca scripturæ, in quibus representatur institutio excellentia, & magnificentia huius Sacramenti, & præsertim in lib. psalmodum V. G. in psal. 19. Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pingue fiat. In psal. 80. dilata os tuum, & implebo illud; & in fine subdit. Cibavit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturavit eos. idest de Christo, qui est petra dulcis, & suavis, & saturavit eos; sic etiam dicebat Apostolus. bibebant de spiritali consequenti eos petra; petra autem erat Christus. deinde in psalmo. 110. & plerisque alijs in locis huius summi, & maximi beneficii meminit ipse Propheta loquens in spiritu. Sed adverte, licet conuiuium istud nunc conuiuium, nunc viaticum, aliquando sacramentum, nonnunquam verò sacrificium nuncupetur, non tamen ob eandem rationem; vocatur enim sacramentum, quatenus est signum rei sacræ, ut si accipitur tantum species panis, & vini, quæ seorsum sumpta, absq; re contenta dicuntur sacramentum tantum; & sacramenti hac ratione suscepti magis propria, & expressa figura fuit ipse Melchisedech, qui obtulit panem, & vinum ipsi Abraham reuertenti à cæde Codorlahomor, ut habetur Gen. 9. si verò consideretur istud sacramentum quatenus est verum, & effectivum sacramentum, aut etiam sacrificium, potest utroq; modo vocari, & sacramentum, & sacrificium, licet ob alias causas, sacramentum enim dicitur quatenus per illud communicamus corpori, & sanguini Christi, & eius efficiuntur membra, cui ramquam capiti unimur per fidem, & charitatem. Dicitur autem sacrificium ratione qua per illud offerimus immaculatam hostiam Deo in odorem suavitatis. Dicitur etiam sacrificium, quatenus representat ipsam Christi passionem, & quatenus in isto eodem sacramento continetur realiter ipse Christus,

qui est hostia salutaris; nominatur etiam sacrificium, quatenus est commemorativum dominicæ passionis. Quatenus verò istud sacrificium est quodammodo typus, & figura illius conuiuii, quod fiet in patria, potest dici convenienter viaticum, quia secundum illud, & per illud nobis præbetur via illuc accedendi, secundum quam significationem communiter solet dici, & appellari græco vocabulo, Eucharistia, idest bona gratia. Sed quomodocunq; sumatur, siue accipiamus sacramentum tantum, siue rem tantum, aut rem, & sacramentum simul, dico quod recte potest appellari conuiuium figuratum per manna datum Patribus in deserto, & figuratum etiam per agnum Paschalem, quæ omnia fuis declarat D. Tho. 3 q. 73. art. 6.

Capitulum Secundum.

Est nunc videndum ubi nam fuerit institutum istud Conuiuium. legitur quidem apud Divum Marcum, illud fuisse institutum in quodam cœnaculo grandi, strato, sic enim legitur Cap. 14 & ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande stratum, & illic parate nobis. Sic enim legitur apud Lucam cap. 22. quod Euntes discipuli inuenerunt sicut dixit illis, & parauerunt pascha, & cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo, & paulo post instituit, & fecit istud Conuiuium Corporis, & sanguinis sui, instituens, & præcipiens, hoc perpetuò fieri debere in eius commemorationem ex quibus manifestum est quoniam loco fuerit institutum saluberrimum istud Conuiuium. Sed per Cœnaculum istud grande stratum, dubio procul figurata est ipsa Ecclesia fidelium quæ degit in terris. non ecclesia aliqua particularis, sed ecclesia magna, & vniuersalis congregatio fidelium, quæ capit vniuersum mundum, de qua loquens dauid d. In Ecclesia magna, in populo graui laudabo te ps. Sicut etiam per paradisum, in quo fuit constitutus, & collocatus primus homo antequam peccaret, designatur Ecclesia præsens, atq; etiam futura in Cœlis, & recte notat D. Aug. 12. super Gen. cap. 27. Dicit etiam D. Tho. conuiuium istud fuisse celebratum in Domo; non extra domum.

In domo inquam, perquam significatur Ecclesia, iuxta illud Pauli 1. ad Timotheum 3. dum inquit; Ut scias, quomodo oporteat te in Domo Dei conuerfari, quæ est Ecclesia Dei viui, extra quam non est locus veri sacrificij; Et sicut dicit etiam Beatus Augustinus Ecclesia de qua loquimur non est concludenda sub aliquo particulari loco, sed in vniuerso mundo erat fundanda, per quæ verba vult innuere quòd nulla debet esse Ecclesia, in qua sola debeat offerri sacrificium istud, quemadmodum tempore veteris Legis, nisi bi præterquam in templo Salomonis poterat offerri sacrificium; cui sententiæ magnopere fauet Sacrosanctum Concilium Tridentinum quo sess. 22. de reform. propè finem decernitur ne ordinarij locorū priuatis domibus, atq; oīno extra Ecclesiam, & ad diuinum tantum cultum dedicata oratoria ab ipsidem ordinarijs designanda, & visitanda, Sanctum hoc sacrificium à secularibus, aut regularibus quibuscunq; peragi, vel tractari, ac nisi prius interint decenter, cōposito corporis habitu, etc. et hoc stratum, siue Ecclesia designatur ab Isaia per illum montem, de quo loquitur hoc in loco, nec incongruè, aut incompactè per montem intelligitur Ecclesia, iuxta illud psal. 2. Ego sum cōstitutus rex ab eo, super Syon Montem Sanctum eius. Sed quanquam ante Concilium Tridentinum poterant Episcopi hanc facultatem concedere, ut in domibus priuatis possent missæ celebrari, et sacra fieri, post concilium nequaquam, nisi magna urgeat necessitas, qua existente, etiam inuito Episcopo, et sine eius licentia voluit quidam eas posse celebrari et cum primis D. Basilius in quest. 310. assertit hanc solutionem; Quemadmodum nullum commune vas scripturæ ratio permittit ad sancta de ferri, si neq; sancta in communi domo, idest in domo laicorum perfici, cum vetus testamentum manifestè præcepto Dei nihil tale fieri permittat, domino dicente itidem, plus templo hic est. Et Apostolo scribente, nunquid domos habetis ad manducandum, et bibendum? etc. postea subdit Basilius; Ex quibus eru-

dimur, neque comunem cœnam in Ecclesia edere, ac bibere, neque dominicam cœnam in domo contumelia afficere. præterquam, si quis in necessitate delegerit puriore locum, aut domum interempore opportuno. Sed ne laboremus in æquiuoco, Nota quod hæc loquutio, extra ecclesiam, habet duplicem sensum; vel extra Ecclesiam materialiter sumptam, hoc est, in domibus, uel agris institutam vel mox coaptatam, vel extra Ecclesiam spiritualiter sumptam, hoc est, extra Ecclesiam erectam, et fundatam super fundamentum Apostolorum et prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo nos sumus ædificati in habitaculum Dei in spiritu Sancto. Extra Ecclesiam priori modo sumptam, non licet sacra facere, ob reuerentiam tanti mysterij (nisi ut dicitur est magna infirmitas necessitas) sic enim præcepit Deus Deuteron. 12. caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in eo quem elegerit dominus, in vna tribuum tuarum offeres holocausta. Extra Ecclesiam verò posteriori modo sumptam, nunquam licet offerre sacrificium, quia sacrificium illud erit semper irritum, et inane, quòd autem necessitate cogente in aliquo loco præter Ecclesiam materialiter sumptam facere sacra quandoq; oporteat, præter auctoritatem Basilij est etiam auctoritas Cornelij Papæ ad Lupicinum Vniuersalem Episcopum d. Aream Domini persecutionis vento agitatum, ita ut Romæ, neque in Criptis notioribus missas agere Christianis liceret. Vnde Gregorius Turonensis lib. 2. Hist. Cap. vltimo inquit, quod quodam tempore persecutionis fidelium occulte, & per latebras diuinum officium celebrabant. Et clarius hoc idem notauit Nauar. quod quodammodo magna præmit necessitas, vniuersa necessitati datur etiam sine permisso Episcopi, missarum solemnia celebrari licet in priuatis ædibus, nec non in itinere sub Dio, seu in tentorijs, modo ad sint tabula consecrata, et quæ ad missæ officium explendum pertinent, celebrari poterunt. In Mari verò, vel in flumine, ubi effusio sanguinis iumentorum potest quacunq; necessitate existente.

Ephes. 2.

Extra Ecclesiam videtur intellegi.

Basilium.

Ps. 34.

Missæ

Missæ sacrificium non licebit peragere. Verus ergo et proprius locus celebrandi hoc conuiuium, dicitur Ecclesia ad hoc instituta, & consecrata ad sacra faciendum taxat. Oratorum verò, in quo contingat orare, vñ cuiq; fidelium licebit in domo sua peculiariter habere, missas autem nequaquam ibi celebrare, vt iam ex Concilio Tridentino paulo antè diximus.

Qui sint
Conuiuia.

Quibus autem sit præparandum, & conferendum istud conuiuium, dicit hic Prophecia omnibus quidem populis esse præparatum: Verum, signum istud distributiuum, omnibus, est conuenienter distribuendum, quia non supponit pro omnibus hominibus indistinctum, & vniuersaliter acceptis, sed pro omnibus populis Christi fidelibus, quique nullam habeant alicuius mortiferi delicti conscientiam: Nam qui ad istud conuiuium indignè accesserint, iudicium sibi manducant, & bibunt, non diiudicantes, neque discrimen vllum statuentes inter corpus Domini, & quoscunque alios cibos communes. ij. enim vocantur cibi communes, quos quisq; tam mundus, quam immundus, absque vlla labe peccati & citra offensionem alicuius tuto potest edere. Notant tamen aliqui, quod etsi accedentes ad hoc conuiuium cum conscientia peccati mortalis, grauiter peccent, non tamen omnes æqualiter peccant, sed in ista grauitate peccati datur latitudo, quia aliqui grauius, aliqui vero minus delinquant. Qui enim ex actuali contempni, & sui criminis benè conscij ad hoc sacramentum accedunt, longe grauius peccant, quam qui ex quodam timore, aut aliquo humano, & excusabili respectu cum conscientia peccati illuc accedunt, non enim ita graui ter peccant. Bonum est tamen & rectè consultum, vt iuxta præceptum Apostoli probet se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Paruuli tamen & qui non habent vsum rationis non possunt accedere, ad hoc conuiuium neque et excommunicati vt notat D. Th. 3. parte quest. 81. artic. nono. Dicimus autem edere simul, & bibere, habita relatione ad eos, qui sub vtraq; specie possunt hoc sacramentum suscipere, velut

A sacerdotes actu celebrantes, quãquam, & hi qui subaltera tantum specie sumunt hoc sacramentum, dicantur, & ipsi mādūcare corpus, & bibere sanguinẽ, quia vbi corpus viuum, & verum, ibi etiam, & sanguis, & è conuerso, sed unũ per se & primo, alterum verò ex concomitantia. Dicendum igitur quod ad hoc conuiuium, siue cœnam illam grãdem, & opulentam, de qua legitur Lucę. 14. aliqui vocati, ob varias causas, sed valdè leues, & friuolas venire contemnant (vt supra diximus) non ideo tamẽ sunt omnino culpandi, vt inquit Caietanus, quia nullus eorum, qui renuit, vacabat malo operi ex genere suo, sed in hoc grauiter errarunt, quia præposuerunt commoda sua conuiuii cœlesti, & secundum aliquos, ij referunt quosdam homines, qui vellent aliquando spiritua lem vitam ducere, sed assueti aliquanto liberius viuere, difficile eos videtur mutare statum.

C Aliqui verò non vocati præsumunt accedere, & se petulanter ad Conuiuiũ conferre, vt qui in aliquo graui crimine sunt detenti, quique iniurias proximorum negligunt remittere, & paruipendunt illud Christi consilium, siue præceptum, dicentis. Si offers munus tuũ ante altare, & recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, vade prius, reconciliari fratri tuo, tunc veniens offer munus tuum, quod hac ratione erit acceptum coram Deo, nam conuiuium istud est conuiuium, nõ quia leuinq; tritum, & vulgare, sed (ut inquit Prophecia) est conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, & vindemiæ defecata: Dicitur enim conuiuium istud esse conuiuium pinguium, quoniam fercula hic apposta sunt caro Christi, & poculum sanguis eius, quibus ferculis nihil perfectò potest esse pinguis, nihil præciosius, nihil suauius, aut magis depuratum; corpus enim et caro Domini nostri Iesu Christi, in quo quidem habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, de cuius cibi suauitate, ac oblectamento loquebatur Malachias Cap. 3. dicens: Et placebit Deo sacrificium Iuda, et Hierusalem etc. Et hic est ille panis de quo dicebat

cebat Patriarcha Iacob in filio suo Asser, qui erat typus, et figura corporis Christi, Asser pinguis eius, vt paulo supra diximus. Panis iste dicebatur præbere delicias Regibus, illis inquam Regibus, quos Petrus Apostolus vocat genus electum, & regale sacerdotium. Et hunc sensum indicant quæ referuntur à Matth. & Mar. Dicit enim Christus Hic est Calix sanguinis mei, vel sanguis meus, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorũ, pro multis inquit, & non pro oĩbus, sed possumus etiam dicere pro omnibus, vt habet Esaias, quo ad sufficientiam, licet non quo ad efficientiam. Nec putes ea uerba dicta secundum metaphorã, sed secundum proprietatẽ sermonis. Conuiuium enim istud dicitur allegoricum non ita, quòd non secundum veritatem ita cõtigerit, sed quia de misterijs loquitur, quæ nullo sensu, sed solo intellectu si lei lumine illustrato percipiuntur, conuiuium enim de conuiuii in quo manducatur corpus Christi, non dicitur secundum eandem rationem de conuiuii in quo manducatur panis sensibilis, & materialis quia hoc est visibile & sc̄atum conuiuiũ vero in quo mādūcatur X̄pus est inuisibile, licet verè manducet. Non enim solum secundum mysticam significationem manducatur in sacramento, sed etiam spiritualiter per virtutem Spiritus sancti. Neque ab re vocatur conuiuium istud conuiuium vindemiæ, vt notaret Conuiuium istud futurum lætitiæ, conuiuium gaudij, & deliciarum, vocatur etiam Conuiuium vindemiæ defecata quia scilicet in hoc sacro conuiuii nihil est immundum, nihil impurum, nihil fecibus inquinatum, sed omnia sunt ab omni turpitudine, & feculentia longè procul amota; & quid potest esse purius, sanctius, & sacratius, quã corpus, & sanguis Domini Nostri, quippe qui peccatum non fecit, nec inuentus est vnquam dolus in ore eius? Vocatur conuiuium medullatorum, quia caro Christi tota succi plena, tota vitæ, & viuificæ pertingens vsq; ad diuisionem animæ, & spiritus, sicut dicebat ipse Christus Io. 6. verba quæ ego loquor vobis, spiritus, & vita sunt.

A Sed typus, & figura huius conuiuij describitur Exodi. cap. 12. ubi præcipitur carnes agni paschalis esse comedendas assas igni, cum panibus azimis, & cum lactucis agrestibus, appositis etiam quibusdam modis, & rationibus, quibus se præstare debebant filij Israel dum comedeant agnum paschalem, sed omnia in figura contingebant illis Mirum est tamen, quomodo nos in Ecclesia occidentali, seu latina in conficiendo huiusmodi sacramento, vtamur pane azimo, cum id lex vetus vbi hoc præcipitur, sit iam abrogata; præterea constat Dominum Iesum instituisse hoc sacramentum non in pane azimo, sed fermentato. Dicendum, quod reuera, p̄nes id quod est ex parte sacramenti, vtrumq; potest seruari absque vlla diminutione virtutis & efficacie, conficere scilicet in azimo, & in pane fermentato, modò uterq; sit panis triticus sicut decretum fuit in Concilio Florentino. sess. vltima. Sed bonum est, & satis expediens, & rationi consonum, vt quisq; seruet ritum Ecclesiæ suæ, in qua degit, & in qua professus est fidem, & obedientiam, adeò quod si presbiter græcus in Ecclesia sua conficeret in azimo peccaret, quanquã Ecclesia sua cum sit Scismatica, dissentire ab ea vt sic, non esset reprehendendus; dissentire inquam ab Ecclesia sua quatenus est scismatica non esset malũ, sed dissentire simpliciter, dubio procul esset malum, & reprehensibile. Sic etiã si presbiter, & sacerdos latinus, vel occidentalalis conficeret in pane fermentato, vti que peccaret, quia faceret contra consuetudinem suæ Ecclesiæ. Vtra verò istarum consuetudinum, siue rituum sit melior, & rationabilior, difficile est iudicare, sunt enim rationes ad vtrãque partem Græci (inquam) non sunt culpã di. neq; reprehendendi, quia si conficunt in fermentato, repræsentant admixtionem corporis Christi, quod scilicet sicut verbum patris & Deus verus fuit indutus carne, sic fermentum, quo vtuntur, miscetur farinæ, & præterea rectè faciunt græci dum vtuntur fermentato, quia sic videntur detestari hæresim Nazareorum, qui legalia Euangelio miscebant, quam mixturam iure quidem detestantur.

testantur græci. Quod autem nos latini utamur pane azimo, eò refertur, ut significemus Dominum Iesum sine ulla commixtione viri, & Mulieris carnẽ suscepisse Sed vera nos sumus multo magis commendandi, quia sequimur, & obseruamus institutionem Christi, qui hoc sacramentum instituit prima die azimorum, ut concorditer hi tres Euangelistæ, videlicet Marth March & Lucas affirmant, qua die nihil, fermentatum in domibus Iudeorum repriebatur, ut habetur Exodi loco iam citato. Affert etiam D. Th. duas alias rationes quibus demonstrat nos convenientius agere, & multò laudabilius conficere in azimo, quàm in fermentato, ut quisq; poterit ex se ipso uidere 3. part. q. 75. art. 4. Videamus ergo propter sensum tropologicum, quid sibi uelit illa ratio conuiuandi, uidelicet in pane azimo, cum lactucis agrestibus, & carnibus asis igni. Dicunt enim multi per panem azimum intelligendam esse vitæ puritatem; per lactucas agrestes intelligendam fore ueram, & absolutam pœnitentiam, cum uitæ emendatione, & quasdam alias uirtutes, ut obedientiam, & humilitatem. Per carnes assas igni, perfectam charitatem debemus intelligere. Dicuntur autem istæ carnes assæ igni, hoc est uirtutes manducari cû lactucis agrestibus, quoniam cum aliquo labore, & amaritudine perficiuntur actus istarum uirtutum. Dicitur Th. ad tres uirtutes dicit referri omne bonum, qd nobis est necessarium dum sumus in hac uita fragili, & mortali. Videlicet uitæ innocentiam deinde in aduersis patientiam, & in omnibus alijs rebus & negotijs, tû prosperis, tum aduersis absolutam obedientiam; uult etiam iste sanctus doctor præter ea quæ diximus tria eduliorum genera huic saluberrimo conuiuio necessario apponenda. Primo amaritudinẽ Pæssionis, quam nobis substinuit Dominus Saluator, ut eã intentissime consideremus, & speculemur, propterea inquit Paulus 1. ad Cor. 11. quotiescunq; manducabitis panem hunc, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis, adeo qd non potest quis uerè, & ex animo huic conuiuio interesse, neque illius esse par-

A ticeps nisi meminerit mortis, et Pæssionis Domini, & quæ, & quanta fuerint peccata nostra perpendere, ut pro eis abolendis oportuerit Christum Dominum tam acerbam mortem subire. Secundum edulium est longe alterius saporis, & gustus, quod quidem est dulcedo dilectionis, delectationis, & gaudij quo digne sumentes hoc sacramentum refici solent, iuxta illud Sapient. 6. Panem de cœlo præstitisti eis, omne delectamentum in se habentem. Postremum edulium, siue obsonium est pinguedo, quam recipit animus noster ex esu, & potu corporis, & Sanguinis Domini, iuxta illud psalmi, Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians q̄ preclarus est. Hæc sunt tria ferculorum genera, quæ iuxta D. Thomam solent apponi in hoc Conuiuio militantis Ecclesiæ, cuiuscunq; animæ fideli. Hæc quidem fercula tropologicè intellecta designantur per ea quæ legimus in veteri testamento, Sed non est illo pacto dubitandum has omnes uirtutes, quas inde subtraximus, fuisse uerè, & realiter in Christo Domino nostro, dum in ter nos uisus est, & cum hominibus conuersatus. Quantum quidem ad uitæ ipsius amaritudinem constat ipsum nunquam quiescisse, sed semper ambulando, mox in Iudæam, nunc in Galileã, nunc unum in locum, nunc in alium prædicando, ægros sanando, dæmones pellendo, mortuos suscitando, & proximorum salutem perpetuò insistendo fuisse fatigatum. Unde non mirum si aliquando fatigatus ex itinere sedebat sic lassus. & fessus super fontem. Quod uerò attinet ad uitæ puritatem non est, quod quicquam amplius asseramus, satis enim ipse de se ipso rationem reddi poposcit, cû turbis Iudeorum, & Principibus Sacerdotum palàm dixit, quis ex uobis arguet me de peccato? Humilitatem præ se tulit, pedes discipulorum lauando; obedientiam pariter demonstrauit, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem Crucis; fuit tandem uelut agnus anniculus igne tantum assus, usque adeo perfecta, & absoluta charitate insignitus, ut maiorem eo charitatem nullus habuisse dicatur, quippe qui non solum pro amicis

Ipsal. 23.

Ioan. 6.5.

verum, & pro inimicis, ac persecutoribus animam posuit. Unde non solum omnibus uirtutibus, ac donis Spiritus sancti fuit repletus, sed ut alios doceret, Ioan. 13. Suam mentem expressit, dicens discipulis; exemplum dedi uobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Fuit etiam, & dicitur assus igni ratione perf. Et, & summæ charitatis, quæ polluit. Sed dicitur etiam assus igni, quia nullum fuit genus tormentorum, opprobrij, & contumeliarum, quod ipse non patienter tulit in corpore suo, ut satis copiosè referunt omnes quatuor Euangelistæ.

Sed redeunt ad conuiuium, de quo loquebamur, in quo sacramentaliter Christi corpus, & sanguinem de manu sacerdotum accipimus, quid quæsto nobis istud, quid amabilius? quid optabilius potest expectari, ac desiderari: de quo Sacrosancta Ecclesia iure merito solemner cantat dicens. O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, quod quidem summa, & singulari ratione sacrum nuncupatur, quia scilicet est sacra fidelium refectio. Dicitur sacrum, quia facrat, & sanctificat, quos imbuit, nihil illi fumentes obicem præbeant. Dicitur sacrum, quia non solum uerget fideles uiuos, quos pascit, uerum etiam retrahit a malo, & corroborat in bono, & ad gratiarum, & uirtutum perducit incrementa. nec solum uiuis, sed & mortuis suffragatur, ijs, inquam, qui præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis, qui non dum sunt expiati, & plene purgati igne purgatorio. Unde factum est, ut quotidie apud Ecclesiam Catholicam non solum in hoc tremendo altaris sacrificio fiat commemoratio pro uiuis, & defunctis, sed perpetuo in sacris altaribus fiant præces, & oblationes pro utrisque, & maxime suffragantur, modo non ponamus obicem. At non solum non oportet ponere obicem accedentes ad hoc sacramentum, id est non habere affectum lethalis criminis, sed etiam oportet probare se ipsum, & diligenter excutere conscientiam suã. Vocatur etiam conuiuium istud, conuiuium magnum, quia sub titulo cœnæ magnæ describitur a Luca cap. 14. Dici-

tur magnum, quia magnus est qui parat, & facit conuiuium, qui est Deus Trinitas, & Christus personaliter ut Deus, & dicitur con-homo. est etiam magnum, quia magna, & sublimia apponuntur fercula, ut Cor-nus Christi, quo nihil est maius, & præciosius. Dicitur magnum, quia magnos, & incomparabiles producit effectus, ut aliqua ex parte uidebimus. Est etiã magnum, quia conuiuæ sunt magni, scilicet Christus, & Apostoli. Christus enim in hoc conuiuio est ille q̄ facit conuiuium, est ipsum met conuiuium & est ipsemet conuiuia, quia scilicet ipse quoque manducauit suum ipsum corpus, & suum ipsius sanguinem bibit, ut sustinet D. Tho. 3. parte q. 81. art. 1. In eo autem conuiuio, in quo nos ipsius fideles & serui manducamus ipsum Corpus Christi, & eius sanguinem potamus, ipse solus est conuiuium, nos autem conuiuia, qui si dignè illuc accesserimus, conuiuium istud erit nobis maxime proficuum. Sin minus erit in perniciem, & damnationem animæ, & corporis. Quare non solum conuiuium istud summo iure nuncupandum est magnum: sed & maius quocunq; alijs sacramentis existimandum, ut Alexander Papa dicit; Nihil, inquit, in sacrificijs maius esse potest, quam corpus, & sanguis Christi, neq; ulla oblatio ea maior, & potior fieri potest, & propterea in maiori ueneratione habetur. Propterea Dicitur Thomas & ceteri Theologi concludunt, sacramentum istud esse potissimum, & præstantissimum inter omnia sacramenta, quod multis rationibus declarant, quæ quia res manifesta est, facile possunt prætermitti; satis sit hoc scire, & firmiter tenere in hoc sacramento Christum uerum Deum, & uerum hominem contineri substantialiter, in alijs autem sacramentis solum secundum quandam uirtutem, & potentiam. Nullus autem existimet nos fore mēdaces, ut quid dixerimus nos oēs Christi fideles oportere manducare Corpus Christi, & bibere eius sanguinem, si uolumus in nobis habere uitam; cum fuerit decretum nulli hoc donum cot ferri, nisi ei, qui consecrat. Dicimus enim qd reuera sic est, quæquam a principio, & per aliquot secula post initium prædicationis Euangelij, dura

Eucharistia
utitur ma
gnum.

C

D

E

Cor. 11.

dum scilicet maior fidei feruor, ac deuotio vigebar in Ecclesia, & in populo Christiano. At postquam refriguit charitas, & creuit iniquitas, ac multitudo fidelium, ob euitanda scandala, & peccatum sacri legij, in quod facile potuisset incurri, ob fusionem sanguinis in terram, si cum cetero populus communicaretur sub vtraque specie, idcirco fuit optimè consultum, nulli, præter eum, qui consecrat permitti communicari sub vtraque specie; nullum tamen hinc malum, aut incommodum, seu detrimentum his contingit, qui sub vna tantum specie communicantur, quandoquidem qui sumit Christi corpus sub specie panis perfectum suscipit sacramentum, id est corpus, & sanguinem, licet vnum per se, alterum vero concomitantè: & hoc statutum, seu decretum firmavit, ac roborauit Ecclesia, vt habetur in Conc. Trid. Sess. 7. c. 3. & hoc videtur simile quadam tenore ei, quod legitur Exodi 16. de his, qui collegerunt manna, quando is, qui plus collegerat non habuit amplius, neque qui minus parauerat reperit minus, sed singuli iuxta id, quod edere poterant, manducauerunt. Nec quenquam moueat dictum Saluatoris Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in vobis, quoniam iam diximus, quod manducans Christi corpus sumit etiam, & bibit eius sanguinem. Propterea dicunt alij, hæc verba Saluatoris haud quaquã esse intelligenda de manducatione sacramentali ipsius corporis Christi, sed de manducatione spirituali, quæ fit per fidem charitate formatam, quippe quæ longe perfectior, & firmior habebitur in patria; & de hac manducatione interna, & spiritali locutus est Dominus Lucæ 22. cum dixit. Ego dispono vobis, sicut disposuit pater meus, vt edatis, & bibatis super mensam meam in Regno meo. Vbi notandum, & colligendum pluribus modis, ac rationibus Christum posse manducari quandoque quidem spiritaliter tantum, cum scilicet credimus in eum, & toto affectu mouemur in ipsum, & coniungimur ei, vt membrum viuum, vt innuit D. Tho. 3. par. quæst. 80. art. 2. Quandoque etiam manducatur

A sacramentaliter tantum, vt quando quis accedit ad istud sacramentum sub modica, & exigua cordis contritione, & fide quadam informi, & conscientia male sana. Manducatur autem spiritaliter, & sacramentaliter simul, dum quis accedit ad hoc sacramentum cum conscientia pura, & fide non ficta. Potest etiam dici quis spiritaliter manducare Christum, vt solet sumi sub sacramentum, sed non dum potest illud accipere sub specie panis, & vini, sed voto duntaxat ac desiderio, illud dicitur recipere, dum aliquo rationabili impedimento detentus, non potest realiter ad illud accedere: & hæc est differentia inter istas manducationes, quod manducare Christum sub sacramentum competit viatoribus adultis: Manducare autem ipsum merè spiritaliter competit viatoribus vtriusque testamenti, pariter & comprehensioribus, iuxta illud Psalmi 77. Panem Angelorum manducauit homo; & sic ipsum manducare non modo adultis, verum paruulis & infantibus dicitur conuenire. Quod enim infantes sint participes huius manducationis spiritalis, probatur ex eo, quod per baptismum viua Christi membra efficiuntur. Paruuli verò Hæbreorum possunt & ipsi hac ratione manducare Christum, quia per circumcisionem tanquam per signaculum fidei vniuntur & ipsi Christo. Aduertendum tamen, quod quamquam ponamus in corpore Christi, & eius sanguine duas manducationes, & potationes, re ipsa non differunt, sed sunt vnum, & idem secundum substantiam, quemadmodum vnus, atque idem secundum substantiam est panis spiritalis, & panis sacramentalis, sola relatione ad sacramentum sensibile dicuntur differre. Sic enim scribit Gaet. 3. p. super quæst. 80. art. 12.

E

Caput tertium.

R Estat nunc videre, & perscrutari, quales nos esse oporteat dum communicandi accedimus si uelimus digne, & satisfubriter ad huiusmodi mensam accedere, & qua ueste indui posteaquam dictum est, oportere prius probare nosmetipsos

metipsos, uidere inquam penes quid fieri debet ista probatio, & huius examen. Ego re uera postea quam diutius super hæc considerauim, non alium existimo fore conuenientiorè modum, quo dignè præparemur, nisi qui fuerat præceptus a Deo ipsis Israelitis, dum comesturi erant agnum Paschalem. Sic .n. legitur Exodi 12. Renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter. Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabitis, nec remanebit quicquam ex eo vsque mane, si quid residuum fuerit, igne comburetis. Hi sunt modus & conditio quibus oportebat eos comedere agnum Paschalem, eisdem nos uti oportet, si digne volumus comedere sanctissimum Christi corpus & præciosissimum eius sanguinem bibere. Prima ergo præparatio ea est, vt renes nostros accingamus, hoc est, sæculi superfluitates, & noxios appetitus debeamus rescindere, & refecere, sicut etiam præcepit Saluator Luc. 12. Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris: oportet quidem subleuare vestes, & succingere, ne inuerti obeundo magnum præbeant impedimentum. D. Paul. hac ratione lumbos suos præcingebat, vt currens in stadio huius sæculi, & cum vitij agonizans ad propositum vitæ æternæ brauium expeditissimè properaret. Sic & nos facere oportet, si huius conuiuij participes esse velimus. Deinde oportet habere calceamenta in pedibus, vt scilicet in his terrenis fluctibus, & negocijs non diu commoremur, sed quamprimùm fieri potest arripiamus iter, vt ad terram promissionis celerius concedamus. Quidam alij per calceamenta, quæ oportet habere in pedibus, intel ligunt exempla Sanctorum Patrum, vt illos æmulemur, & imitari studeamus, sicut monebat Apostolus pluribus in locis, dicens. Imitatores mei estote, sicut filij carissimi. Præterea oportet tenere baculum in manibus, hoc est dogmata veræ fidei firmiter, & inconcussè apprehendere, & eadem aduersus impudentissimos canes, vt infideles, & hereticos fortiter sustinere, & viriliter contra oppugnantès tueri, ac defendere. Insuper fuit

A illis præceptum, vt comederent festinanter, & non lente, aut morosè, velut ij, qui cito discessuri, & aliud profecturi erant; sic & nos propemodum facere necessum est, ne scilicet velimus super hoc Dominici corporis conuiuio curiosius inquirere, & perscrutari, & quandoque non nihil hæsitare, ac ancipites fieri, verbi gratia qui fieri potest, vt in tam parua quantitate ipsius hostiæ verum Christi corpus claudatur, & contineatur. Sic etiam qui fieri potest, vt corpus Christi verum maneat in cælo, & sedeat ad dexteram virtutis Dei, & eodè temporis momento fit in diuersis; & penè in numeris ipsius vniuersi hostijs, & altaribus. Poterit etiam quis fortassis ambigere, & velut impossibile existimare totam substantiam panis, & vini conuerti, & transsubstantiari in substantiam corporis, & sanguinis Christi, cum nihil ibi videatur præter accidentia panis, & vini. C Nam cum ibidem color, sapor, & gustus manifestè indicent, ibi nihil esse præter substantiam panis, & vini, quandoquidem accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est, difficile admodum poterit quis, nisi fuerit fide imbutus huic veritati fide adhibere. Cui ergo nos accedimus ad hoc conuiuium, non oportet intra nos ipsos inquirere, perscrutari, & in dubium vltimum reuocare quo pacto hæc fieri possint. Sed facta prius congrua mentis præparatione festinanter, celeriter, & incunctanter ferculum illud sanctissimum alacriter suscipere, & quod non capis & quod non vides, animosa firmiter fides præter rerum ordinem, meminerisque ea, quæ impossibilia sunt apud homines, possibile esse apud Deum. Quare cum Christus accipiens panem, & gratias agens dixit, hoc est corpus meum, similitè, & calicem, citra omnem ambiguitatem, tenendum est ibi esse verum corpus Christi, & verum sanguinem; quod ipsum etiam omnino fore firmiter tenendum, posteaquam Sacerdos ritè ordinatus eadem verba protulerit. Hoc idem innuunt alia uerba ibidem posita, cum scilicet præcipitur caput cum pedibus eius, & intestinis esse deuorandum; Innuunt, inquam, ne velimus

Item sacerdos in persona omnium sanguinem offert, & sumit. Tho. 3. q. 80. artic. 12. 3.

Luc. 22.

Christus multipliciter manducatur.

limus perferuari, & plusquam decet inquirere profunda huius sacramenti mysteria. Præcipitur etiam, ne quicquid remaneat vsque mane, & si quid residuum fuerit igni comburatur, vt scilicet quæ viribus nostri ingenij penetrare non possumus, aut etiam vix attingere, igne comburantur, idest Spiritus sancti magisterio aperienda, & explicanda relinquuntur.

Postremo, consuevit Ecclesia eiusmodi sacramentum de communi lege nequaquam vllis, nisi ieiunio conferendū, quod quidem non est alienum ab hominum more, & consuetudine, quandoquidem, qui ad sumptuosas quædam, & opipera conuiuia fuerint inuitati, curant se ieiunos illuc conferre, vt facilius optimis quibusque cibis sine vilo fastidio, & corporis detrimento queant saturari. Sic & nobis tantis ferculis, & tam grandibus, ac opulētis dapibus reficiendis ieiunandum est, primo quidem a vitijs, & peccatorum maculis, nam qui onus peccatis ad hanc mensam accedere præsumunt, iudicium sibi manducant, & bibunt, quandoquidem hoc conuiuium timentium Deū, & non lasciuientium, ac turpiter delinquentium est, sic enim dicit Propheta ps. 110. memoriam fecit mirabilium suorum, misericors, & miserator Dominus. Et postea subdit; Escam dedit timentibus se. Quod si forte alicuius criminis nos reos esse cognoscimus, & necessitas urgeat, nec est copia confessarij priusquam hunc panem saluberrimum assumamus, alterum panem præsumamus oportet, panem inquam, doloris, & compunctionis, quos panes Regius Propheta frequenter edebat, vt habes ps. 48. fuerunt lacrimæ meæ panes die, ac nocte. Et quamquam Ecclesia præceperit ad conuiuium istud accessuros, fore ieiunos, quo magis sobrij, & continentes huius conuiuij magnitudinem, & excellentiam prægnstemus, excipimus tamen eos casus, quibus vehemens necessitas secus fieri permittit. Sed dices si corpus illud sanctissimum non debet percipi nisi a ieiunis, cur Deus illud instituit dū Apostoli cænant, & post esum agni Paschalis, dicit D. Th. hoc factum vt figuræ suc-

A cederet immediate figuratum & Caietanus, inquit, vt ostenderet ipse Deus hunc cibum posse etiam sumi quæcumque non ieiunis. Et D. Aug. epist. 118. ad Ianuariū. d. q. placuit Spiritui sancto vt in os Christiani prius dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi. Neque enim, etsi post cibos dedit Dominus, propterea pransi, aut cœnati fratres ad illud sacramentum recipiendum cōuenire debent, aut sicut faciebāt, quos Apostolus arguit, & emendat mensis suis ista miscere; namque Saluator quo vehementius commendaret mysterij istius altitudinem, vltimū hoc voluit infigere cordibus, & memoriæ discipulorum a quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis per quos Ecclesiā disposiurus erat, seruaret hunc locum. Sed meritū quis dubitaret, si conuiuium hoc omnibus populis & gentibus præparatum est, vt dicit Esaias in textu, cur potius sub speciebus panis, & vini, quam sub speciebus aliorum corporū, vt carnis, & fructuum institutum est: cum panis, & vinum non vbique reperiantur, & eo magis cū fuerit primo celebratum sub agno Paschali, qui fuit præcipua figura huius nostri conuiuij, vt d. D. Th. 3. par. q. 73. art. 6. facilis est responsio. Vtimur quidem in hoc salutari conuiuium speciebus panis, & vini potius quam aliarum rerum, primum quidem, quia sic instituit Christus, nec est querenda alia ratio, vt supra dicebamus. Deinde fuit institutum sub his speciebus, quia magis conueniunt actioni huius sacramenti, quo anima reficitur, pariter & corpus, vt sanguis sumatur sub specie vini, pro salute animæ, Corpus verò Christi sub specie panis, pro salute corporis, vt d. D. Ambr. super Epist. primam ad Corinth. cap. 11. citatus a Diuo Thoma 3. par. q. 74. art. 1. Magis etiam conueniebat hoc sacramentum institui sub specie panis, & vini, quia magis representant vnitatem Ecclesiæ, quæ constituitur, & congregatur ex diuersis fidelibus, quemadmodum panis conficitur ex diuersis granis tritici, & vinum conficitur & fluit ex diuersis vuis, vt dicit glossa super illud i. ad Corinth. 10. Multi vnū corpus sumus in Christo: Nec refert quod

quod panis, & vinum non habeant vbique, quia facile possunt ad quemcumque locum deferri. Quod si forte non habeatur vinum non multum refert, quoniam, vt inquit Th. eadem q. & art. ad tertium, non est necesse quicumque accipiunt corpus Christi, accipiant etiam, & sanguinem, præsertim si loquamur de hoc sacramento ex parte sumentium. At sacerdotes conficientes, & consecrantes nequaquam accipiunt corpus sine sanguine, adeo quod si alicubi non esset vinum, non possent confici istud sacramentum, quia non esset perfectum sacramentum, sicut perfectum alimentum constat ex cibo, & potu.

De veste autem, quam oportet nobiscum afferre ad has nuptias coniuales, dictum est supra, non enim oportet afferre vestem laceram, aut sordidam, sed vestem pulchram, nitidam, & speciosam auro, & gemmis fulgentem, dicit enim Chryl. super Matth. Hom. 70. quod sordide vestes significant impuram vitam maculas, quas hinc abeuntes, vel hic existentes contrahunt. Qui rogati cur non detulerint vestem nuptialem, idest conscientie puritatem, obmutescunt, & præ pudore, & verecundia loqui nesciunt, tunc dicit Rex ministris, ligatis manibus, & pedibus projicite eos in tenebras exteriores, vbi erit fletus, & stridor dentium; Matthæus 22. Nunquid verò onusti peccatis venialibus possint admitti ad istud conuiuium, dicimus, quod vtique, sed quandoque non recipient tantam suauitatem, & consolationem, quantam sine illis essent accepturi, & id quidem verum est tam de peccatis venialibus iam peractis, quam de ijs, quæ actu perpetrantur & sunt. prius ergo quam accedamus ad istud conuiuium, pbemus nosmetipsos & exuentes veterē hominem, induamus nouū, qui secundum Deum creatus est, & sic de pane illo edere, & de calice bibere, Deo adiuuante, facile poterimus.

Capitulum quartum.

SUPEREST tandem videre qui sint effectus, vtilitates, & beneficia, quæ consequimur ex perceptione huius saluberrimi conuictus. Multa quidem sunt, & penè innumerabilia, quæ inde

A consequimur beneficia, sed tria potissimum, quorum Ecclesia frequenter solemnem memoriam agit, cum inquit, O sacrum Conuiuium, in quo Christus sumitur, recollitur memoria passionis eius. hic est enim primus fructus quem ex perceptione huius sacramenti consequimur scilicet ad memoriam reducimur ingens beneficium, & ineffabilem charitatem: quam Deus ostendit erga hominum genus: Vnde non immerito postquam instituit hoc sacramentum, & suis discipulis porrexit, subdit. Hoc facite in mea commemorationem. Quantum expedit nostræ salutis, Christi Passionis frequenter meminisse. ostendit D. Thom. Opusculo 58. cap. 2: Hinc enim amore eius cor nostrum inflammatur, a peccatis præseruatur; & munimur contra futurum iudicium. sed perpende quæ sequuntur, inquit enim mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur.

Quod autem per hoc sacramentum conferatur gratia non est dubium, quia cum in eo contineatur Christus realiter, & gratia, & veritas per Iesum Christum facta sit, necessario consequitur per hoc sacramentum, quantum sit ex parte ipsius nobis conferri gratiam, potest tamen contingere, quod non semper conferat gratiam, vel quia inuenit subiectum iam in gratia constitutum per fidem & charitatem, & per alia sacramenta, sed ne tunc videatur sacramentum frustra susceptum, tunc augetur gratia, aut confertur de nouo actuale quoddam oblectamentum, a que refectio secundum vitam spiritualem. Contingit etiam frequenter per hoc sacramentum nullam conferri gratiam quia inuenit subiectum impeditum, & prauè dispositum per peccatum mortale: homo enim habens conscientiam peccati mortalis, neque dispositus, aut præparatus ad illud amittendum non solum ex perceptione huius sacramenti nullam consequitur gratiam, sed potius incurrit æternam damnationem. Vnde August. lib. de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 53. sic dicit, si mens in actu peccandi est, grauatur magis Eucharistiæ perceptione, quam purificetur. Po-

DE CONVIVIO COELESTIS PATRIÆ.

CAPVT PRIMVM.

*Vlt. pars 2.
par. princ.
huius tracta-
tus de conui-
uio diuino,
& denique
ultima, &
postrema
pars vniuer-
si tractatus
de conuiuo*

DE Conuiuio Cœlestis Patriæ, quod est omnium postremum summe gloriosum, quam maxime expetendum, & summis votis, ac precibus requirendum, dicturi, ea ferè omnia, quæ in alijs conuiujs considerata esse proposuimus, in hoc eodem conuiuio singillatim pertractanda esse, adiuuante Deo constituimus. Multa quidem a creatura mortali, & corruptibili de tam præcioso, & glorioso conuiuio haud quaquàm dici possunt, quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Videbimus tamen, quantum Dei spiritus nobis suggererit, & ex sacris literis didicimus hæc omnia. Primum quidem quis nam sit conuiuator, quis videlicet præparat, & faciat conuiuium istud; Deinde quæ fercula nobis proponantur. Tertio qui sint conuiuæ. Quarto, & vltimo, vbi, & quando fieri debet istud conuiuium. Videbitur etiam obiter, si dabitur occasio, qui sint futuri ministri, & quid post conuiuium peragatur.

Quod attinet ad primū. Ego quidem, vt fatear paruitatem ingenij, non audeo, aut non facile scio explicare nomen illius, qui faciat hoc conuiuium. Non n. potest reperiri nomen, aut dictio, quæ valeat minimam huius conuiuatoris naturam explicare, ratio enim quam significat nomen, est definitio. Quis vnquam poterit, illū, cuius natura est incomprehensibilis, & ineffabilis aliqua ex parte, vel etiam minima concipere: vel definitionem illi quadatenus propriam attribueri, vel adhibere? Scribitur enim Genes. 32. quod rogatus ille, de quo loqui-

A mur a Patriarcha Iacob, dic, inquit, mihi, quo appellaris nomine? ille respondit, cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Sic etiam interrogatus Iud. 13. *Iudic. 13.* a Manue, quod tibi nomen, vt honoremus te? ille respondit iisdem verbis; Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et Prouer. 30. quod nomen est eius, & quod nomen filij eius si nosti? A tamen requisitus a Moyse Gen. 3. quod esset nomen eius, vt sciret, quid diciturus esset filijs Israel, dixit ad Moysem. Ego sum, qui sum, sic dices filijs Israel; qui est, misit me ad vos, & subdidit. Hæc dices filijs Israel: Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos, hoc nomen mihi est in æternum. Sic ergo ipsemet explicauit, & manifestauit, quod esset nomen suum. Et Gen. cap. 17. sic legitur. Dominus quasi vir pugnator, Omnipotens, nomen est illi. Et iure optimo vocatur Omnipotens, quia ipse est omnium rerum creator, firmitas, robur, & stabilitas, quiq. omnia potest, & sua potestate comprehendens omnia, & continens, cuncta firmans, stabiliens, & consolidans: & sapientissimè quidem in scripturis sanctis appellatur Omnipotens: Sed quæ nostra est audacia, vt laboremus, & insistamus, quo sciamus nomen eius, cum ab Esaia vocetur absconditus, & vt mox diximus, sit sua natura incōprehensibilis: & Dionysius Areopagita dixerit eum esse infinitorum nominum: Verum quidem est, neque satis vnquam poterit a nobis cognosci, vel intelligi. Verum tamen ex effectibus ipsum tantisper cognoscimus, sicque nominare, prædicare, & summis laudibus extollere, & celebrare poterimus. Ille quidem est Deus Deorum sicut in ps. 135. Dominus Dominorum, Rex Regum, dominans dominantium, Crea-

Gen. 17.

tor cœli, & terræ, gubernans, & seruans omnia. Solus ipse bonus, sapiens, & verus; pulcher, speciosus, ac laudabilis, excel. for. cœlo, profundior terra, vbi que præsens per essentiam præsentiam, & potentiam. hic tandem ille est, qui fecit luminaria magna, quique firmavit terram super aquas, cuius regnum est regnum omnium sæculorum, & dominatio sua in omni generatione, & generatione. ps. 144.

ps. 144.

His omnibus vocibus ritè apprehensis possumus non iniuri a laudare, & significare nomen Dei, quia sic ipse docuit per seruos suos Prophetas, & Apostolos, quibus nominibus explicamus sanctissimam Trinitatem, cuius est vna Deitas, vna æternitas, vna sola maiestas, communicata tribus personis, quæ sola relatione originis a se inuicem distinguuntur. Vt Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Hæc est illa Trinitas, quæ sola facit hoc conuiuium, cui non fuit satis alia fecisse genus humanum, tum in anima nostra, tum apud dilectissimam eius sponsam, videlicet militantem Ecclesiam ex præcioso corpore, & sanguine suo, & reliquisse in eius memoria perpetuo fieri debere, dū sumus in hoc sæculo, verum posteaquã fuerimus hinc egressi, aliud voluit nobis præbere conuiuium in Regno Patris sui. De quo conuiuio loquebatur dicens Luc. 22. d. Ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus, vt edatis & bibatis, super mensam meam in Regno meo. Et re vera conuiuium istud vltimum potest congruentius appellari cœna, de qua fortè loquutus est Dominus Luc. 14. cum dixit sub parabola. Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos, diximus quidem cōgruè vocari cœnam, quoniam sicut cœna consuevit esse vltima refectio, quæ fieri solet singulo quoque die adueniente vesperi, ita conuiuium istud, de quo nobis sermo, efficitur adueniente vesperi, idest postquam ex hoc præsentis sæculo recesserimus, & quemadmodum post cœnam cuiusque diei non consuevit fieri alia refectio, ita post istud conuiuium non est vllum aliud expectandum in extremo die ludicij penitus ab-

Luca 22.

A soluendum, & perficiendum, quod quidem in hoc maxime differt ab alijs conuiujs, quoniam & ea sint maxime splendida, & sumptuosa, quæ illa sunt spalia, hoc autem est æternum, nullum vnquam finem habiturum; quodque non ab re vocatur a Luca, magnū, siue magna. ratione loci; magna ratione temporis, magna ratione rei, magna propter multitudinem, & multitudinem conuiuantium, & postremo dicitur magna, & certè plusquam maxima, ratione conuiuantis, idest eius qui præparat, & facit conuiuium, siue cœnā, dicitur quidem magna ratione loci. Scriptum est enim Dominus in cœlo parauit sedem suam, & regnum ipsius omnibus dominabitur. Et certè nullus est locus tam latus, tam amplus, & tam magnificus & spaciosus vt est locus Beatorum. Dicitur magna cœna illa, ratione tēporis, quia, vt mox dicebamus, perpetua est, sempiterna est, nullum vnquam habitura terminum, & finem; Magna ratione rei, idest ipsius conuiuij, vt mox declarabitur. quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Si verò loquamur de magnitudine, & multitudine conuiuantium, ea est multitudo cœlestium spirituum, & beatarum animarum, quam dinumerare nemo potest ex omnibus gentibus, tribus, populis, & linguis stantes ante tronū. Quod verò dicatur magna hæc cœna, & conuiuium istud magnum ratione conuiuantis, superfluum est quærere, satis. n. supra diximus hunc esse Deū Deorum, Dominum Dominorum, gloria Regem, dominum virtutum, & maxime potentem, sub cuius manu omnia continentur, & cuius potestate omnia subdantur. Hic quidem homo fecit cœnam magnā, & quis fuit hic homo? ille inquam, qui fecit hominem, qui redemit hominem, & qui tandem coronat hominem. Hic est ille homo, qui cum esset Deus, vt saluaret hominem, factus est homo: Hic est inquam ille homo, qui cum præparasset, & aptasset, ac disposuisset magnum, & sumptuosum conuiuium, vocat ad se omnes dicens; Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis,

& ego reficiam uos. Hic est ille homo, qui per Prophetam, & per Ministrum suum nos uocat dicens, uenite, & comedite, & inebriamini carissimi. Hic ille est, qui in magno die festiuitatis stans, clamabat dicens; qui sicut ueniat ad me, & bibit. Tandem hic est ille Princeps, & dominus exercituum qui per Esaiam Prophetam facit in monte hoc sublimi, & excelso, hoc est in caelo omnibus populis conuiuium pinguium, & cet. ut suo loco declarabitur.

Caput secundum.

Veritur deinde iuxta pretaxatum ordinem, quæ fercula, qui panes, quo cibo pascantur beatorum animæ in illa cœlesti patria, quemodo possint refici, & satiari, ubi tam nobile præparatur conuiuium, post quod aliud nullum est expectandum, neque etiam expetendum. Dico ferculum istud nullum aliud esse, quam essentiam Diuinam, quæ est summum & incomparabile bonum, bonum omnis boni, & a quo pendet omne bonum, & quod est causa omnis boni. in quo quidem conuiuio pater est principium sine principio, filius principii de principio, Spiritus sanctus est principium ab utroque, i. a Patre, & Filio æternaliter procedens. Pater est cui tribuitur potestas, & principalis auctoritas, cuius est orbis terræ & plenitudo eius. Hic apponit fercula, quibus conuiuæ recreentur, & reficiantur. filius apponit sal tanquam rem maximè necessariam cunctis ferculis, & dapibus, ut perfecte sapiant, & gustum delectent. Sed Nota, ut Habetur Ioan. 5. Nō potest filius a se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem, & quicquid facit pater hæc similiter filius facit, ipse est. n. qui de seipso loquens apud sapientem inquit. Cum eo eram cuncta componens. Spiritus sanctus, & ipse apponit aromata, cynamomum, & balsamum, omne delectamentum in se habens. Et hæc ratione idem est qui facit conuiuia & ipsummet ferculum, & conuiuium. Nota etiam quod licet Essentia diuina communicata his Tribus personis sit summum bonum, & bonum omnis boni, si tamen, se sola,

A & absoluta consideretur, neque ab ullo apprehendatur, aut ulli cohareat, vel coniungatur, non poterit quenquam reficere, non poterit famem, & sitim extinguere, aut bonum aliquod supereminens conferre, quoniam esse Dei secundum se nullius potest esse beatitudo, nisi sui ipsius uerbi gratia, si alicubi reperitur ingens thesaurus, nec sit, qui illum attingat, non poterit cuiquam proficere, & adiumento esse similiter, si fuerit alicubi præparata, & instructa aliqua mensa referta multis dapibus, & eduljis, neque sit qui ad illam accedat, neque ex ea quicquam gustet, erit in se ipsa excellens, & magnifica, nulli tamē uolū nutrimento, & oblectamento. Sic propemodū de præstantia, & excellentia summæ bonitatis, & diuinæ essentia dicendum est. Propterea dicebat Dauid, Gustate, & uidete, quoniam suavis est Dominus. non enim fat est diuinam essentiam esse suauis bonum, immo suauitate ipsam, ac dulcedinem. sed oportet ipsam quoquo modo attingere & prægustare: nec fat est, inquit D. Tho. uelle beatitudinem qui quidē appetitur, & desiderium inest omnibus animantibus, licet differenter sed oportet aliqua operatione, vel actu illā attingere. super qua re est maxima difficultas inter primarios doctores Sacræ Theologiæ, dum quidam uolunt adhuc finem consequendum, i. ad percipiendam essentia diuinæ suauitatem necessarium esse primū actum intellectus. Videlicet uisionem, cognitionem, intelligentiam, & quicquid ministerio, & ope intellectus potest obtineri. Vnde D. Th. 1. 2. q. 3. art. 8. d. ad perfectam beatitudinem requiri quod intellectus pertingat ad ipsam uisionem primæ causæ, & uniat eam tanquam obiecto, & per hanc uisionem habeat suam perfectionem. & hanc positionem, sine sententiam comprobant ita sentientes multis auctoritatibus sanctarum scripturarum, & grauissimorum doctorum. Primo quidem est illa sententia Saluatoris Ioan. 17. Nisi mis efficax, & clara uidelicet. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Similiter 1. Ioan. c. 3. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam

Ioan. 14. niam uidebimus eum sicuti est. & Ioan. 14. d. Philippus. ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Et Luc. 10. optima partem elegit sibi Maria, quæ non aufertur ab ea in æternum, quæ scilicet uersabatur, & tota insistebat circa cōtemplationem Dei. Et Dauid ps. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Et B. Aug. lib 1 de Trin. c. 13. d. Hæc uerba. quod sola uisio est summum bonum nostrū, cuius adipsi scendi causa præcipitur nobis agere, quicquid recte agimus. Et paulo ante inquit. ipsa uita æterna est illa uisio, quæ non conuenit nisi bonis. Et ibidem etiam. d. quod uisio est summum præmium. Et clarius in fine expositionis ps. 90. inquit. quod uisio est tota merces nostra. Et quoniam multi alij, ut Scotus, & Egidius Romanus ab omnibus communiter approbatus, & receptus, longe secus opinantur uia cum plerisque alijs asserunt ipsam diuinam essentiam prius, & potius apprehendi per actum uoluntatis, id est per dilectionem, & amorem, ideo super hoc est non nihil insistendum. Arguit Diuus Tho. in contrarium, probans, quod Diuina essentia per actum uoluntatis non potest apprehendi, quia uoluntas ita fertur in rem habitam, et iam adeptam sicut non habitam, & non adeptam. Propterea quod, cum ipsa quicquam appetit, non habet, & sic dum uult beatitudinem indicium est quod non habet ergo in actu uoluntatis non potest esse beatitudo, primario scilicet habita, & obtenta. Cum autem habet, iam aliunde habitam, & acquisitam reperit, obtinet, & possidet, sed non per suum actum ipsa uoluntas fuit illam assequuta. Verum est tamen, inquit ipse, quod in te iam adepta, ipsa uoluntas delectatur, & conquestescit, adeo quod secundum eum, beatitudo essentialiter, & formaliter consistit in actu intellectus, hoc est in apprehendendo ipsum Deum per uisionem, & cognitionem, completiue autem in ipsa uoluntate, delectando se, & quiescendo in ipso obiecto, hoc est, in essentia diuina apprehensa, & cognita. Et hoc quidem est rationabile, ut quies, & tripidium attribuat uoluntati tanquam primo mouenti (cum ipsa mouerit intellectum) quemadmodum uictoria belli attribuitur

A tur Duci exercitus. Et si quis dixerit, quod delectatio proficit opus, ut d. Arist. 10. Ethic. ergo non consequitur, aut concomitanter facit ad Beatitudinem, sed essentialiter, & perfecte, respondet D. Tho. quod delectatio perficit quidem opus, non tamen ita, quod faciat ipsum opus, hoc est ipsam uisionem in sua specie, vel quod constituat ipsam in tali specie, vel reddat eam perfectiorem secundum speciem, sed perficit ipsam, hoc est magis decoram, & optabile reddit, sicut Decor, aut pulchritudo reddit iuuentutem magis amabilem, & appetibilem, & magis exornat. Egidius Romanus doctor meus in eolibro, ubi uertur doctrinam D. Thomæ aduersus corruptores, & impugnantes, dicit etiam ipse art. 1. secundæ partis, quod delectatio est perfectio operationis, non ita quod ad ipsam ordinetur operatio secundum suam speciem, sed ordinatur ad alios fines, sicut comestio secundum suam speciem ordinatur ad conseruationem indiuidui.

Contra uero hæc opinionem quidam alij quos enumeravi, mordicus uidentur tueri alteram partem, quæ scilicet tota, uel præcipua suauitas, & refectio nostra consistit in actu, & operatione uoluntatis, hoc est diligere, & appetere summum bonum, quod est obiectum primum, & principale ipsius uoluntatis. quamuis et secundario, & imperfecte possit ipsa uoluntas appetere societatem Angelorum, & beatarum animarum, gaudent enim Angeli super uno peccatore penitentiam agente, multo magis nobis gaudendum est de societate ipsorum, quando peruenimus ad illam cœlestem patriam.

Hoc autem probat multifariam. Primo quidem, quia actus uoluntatis est magis propinquus ipsi fini, qui appetitur, quam sit actus intellectus, ergo beatitudo magis reponenda est, & collocanda in actu uoluntatis, quam in actu intellectus. Deinde D. Ans. lib. 2. Cui Deus homo, habet hæc uerba quod ordo peruersus est, ut magis perfectum ordinetur ad minus perfectum, sed diligere, & amare est actus longe perfectior, quam intelligere ergo potius debemus intelligere, & cognoscere in hunc finem, ut

amemus, quam e contra. Egidius iam præfatus respondet ad hanc auctoritatem Anselmi, quod ipsum diligere præponitur, & præponderat ipsi visioni, seu cognitioni Dei dum sumus in via, & sub ratione meriti, non autem dum erimus in patria. Expedit ergo Deus dilectionem sui à creatura, tanquam id, per quod eadem attingat ad suum finem, hoc est ad visionem essentialis diuinæ, non quod ipsa dilectio habeat rationem finis, Caietanus etiam eodem modo respondet. Sed quantum valeat iste solutiones alij viderint. Nos enim non sumus aggressi hanc materiam disputationis gratia, sed ut afferamus opinionem illorum, qui ea de re aliquid scripserunt.

Tertio confirmatur hæc ratio D. Anselmi cōferendo has duas potentias intellectuales inter se, quandoquidè apud omnes conceditur voluntatem altiore & præstantiorem esse potentiam, quam intellectum, quia huius munus est dirigere, illius verò imperare. Magnum quidem est dicere, sic volo, & sic iubeo. D. autem Th. p. 2. q. 3. art. 4. ad 4. d. q. dilectio præminet cognitioni in mouendo, sed cognitio preuia est dilectioni in attingendo, quia nõ diligitur quicquid nisi cognitum, teste D. Aug. in 10. de Trin. cap. 1. & 2. sed 1. sent. dist. 1. dicit idem D. Tho. quod intellectus est altior secundum originem, voluntas vero secundum perfectionem.

Quarto Paulus 1. ad Corint. 13. habet hæc verba. Si habuero Prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam; & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.

Quinto Ioan. 14. Qui diligit me (dicit Christus) diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. vbi manifestè videtur innuere dilectionem Dei præcedere eius cognitionem, & esse causam illius.

Sexto 1. Ioan. c. 4. legitur. Omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum qui non diligit, non nouit Deum, quoniam Deus charitas est. & paulò infra Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, &c. vbi nulla fit mentio de visione, & cognitione Dei,

A sed de sola dilectione, Quare &c.

Ad illas autè propositiones adductas ab aduersarijs, & scripturis diuinis, & sacris Ecclesiæ Doctoribus facile respondetur. Dicitur enim quod quando dixit Christus Ioan. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscât te Deum verum, loquebatur Dominus de fide quam oportet habere, dum sumus in hoc statu, si volumus adipisci vitam æternam, quoniam hæc est via, hic est modus & ratio quo ad illam aliquando pertingamus. Et ad illud Augustini dicentis, visio est tota merces, respōdit Egidius hoc verum esse in ordine ad voluntatem, ita ut nunquam excludatur voluntas. Sic etiam cum dicit David, satiabor cum apparuerit gloria tua, & aliquid simile.

Ego re vera, lector amantissime, cum diu, multumq; super hac re instituerim, & considerauerim, ignorauim planè, nec potui quicquam decernere, quid super hac re dicendum esset, nisi, quod ex ore

C multorū doctorum plusquam millies audiui beatitudinem scilicet in vtriusque potentia actibus consistere, sed differenter. in actu quidem intellectus originaliter, & initiatiuè, in actu verò voluntatis completiue, & vt vnico verbo dicā, omnis nostra felicitas, & beatitudo finalis, & completa consistit in gaudio, & fruitione illius diuinæ, & sempiternæ maiestatis, ac essentialis. Hæc est nostra refectio; Hoc est nostrum pabulum: hic

D est panis vitæ, & aqua salutaris, quam si quis biberit, non sitiet in æternum. Hæc autem fruitio, iuxta Doctorè Egidium tria completitur, hoc est cognitionem, delectationem, & omnimodam quietem, quæ omnia desumuntur ex Diuo Aug. in 10. de Trin. c. 10. vbi inquit, q. fruimur cognitum, in quibus ipsis voluntas propter se ipsam delectata, conquiescit. D. Tho. definit fruitionem, dicens: ipsam esse actum elicitū ab habitu charitatis, quæ sola respicit bonum in eo quod bonū; & in tribus. secundū etiam ipsū, consistit. Videlicet in visione ipsius Dei, quæ est cognitio perfecta finis intelligibilis: aliud est comprehendere, quæ importat præsentiam finis. Tertium delectatio, vel fruitio, quæ importat quietationem rei amantis in amato. Et hæc

E tria

tria correspondent tribus virtutibus, A quæ sunt quàm maxime viles, ac necessariæ in via, videlicet, fides, cui respōdet visio; spes, cui respondet comprehensio; & charitas, cui respondet delectatio, & quies, quandoquidè, tunc perfectè quietatur amās, & delectatur, cum possidet, & fruitur re amata, quam diutius concupiuit. Vnde Aug. beatitudo est gaudium de veritate. Sic enim scribit lib. 10. confessionum cap. 23. sed quomodo gaudet Beati de veritate? quia finuerunt, quod crediderunt, dicit enim ibi Aug. hoc est gaudiū de veritate, hoc est de ipso Deo, qui veritas est. & in c. præcedenti inquit, est ipsa beata vita gaudium, quod nõ datur impijs, sed eis, qui re o Deus, gra:is colunt, quorum gaudium tu ipse es. Et ipsa est beata vita, gaudere ad te, de te, propter te, ipsa est, & non altera. qui autem alium putant esse, aliud sectantur gaudium, neque ipsum verum.

Et quemadmodum gaudium de veritate, C quæ succedit fidei est ipsa veritas, ita gaudium, quod succedit spei, est ipsa comprehensio rei. Sed nota, q. beati non propriè comprehendunt ipsum Deum, sed solum apprehendunt, illud. n. quod comprehenditur, a comprehendente clauditur, cōtinetur, & constringitur, qui autem apprehenditur tenetur ab illo, qui tanquam currens ipsum attingit, & detinet, non autem continet, & cogit. Sic dicebat Apostolus Paulus, sic currite, ut D comprehendatis, id est ut apprehendatis, à se solo Deus comprehenditur, & non ab vlllo, sic d. D. Th. 1. par. quæst. 12. art. 7. ad primum, & alibi, dicitur etiam beatitudo esse pax quædam, vel in pace consistere, iuxta illud ps. 147. qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te, cui sententiæ respondet D. Tho. dicens, q. pax pertinet quidem ad vltimum finem hominis, nõ quasi essentialiter ipsa pax sit ipsa beatitudo, sed quia antecedit, & consequitur ad ipsam. Antecedit quidem, quatenus à beatis, & iustis animabus sunt iam remota omnia perturbantia, & impediencia cōsequutionem vltimi finis. consequitur vero ipsa pax ad ipsam beatitudinē, quia iam adepta ipsa beatitudine, homo remanet pacatus, & quietatus expleto omni deside-

rio. Sic igitur in pace consistit ipsa beatitudo, & quemadmodum diximus ad fidē succedere gaudium de veritate addepra, & spei ipsam comprehensionem, vt ex ps. 91. habetur, vbi d. Deus per Propheram, quoniam in me sperauit, liberabo eum, & protegam ipsum, & glorificabo eum, & tandem, longitudine dierum, id est æternitate adimplebo illū, & ostendam illi salutarem meū, i. gloriam meam, sic ad ipsam dilectionem, & charitatem sequitur, aut succedit perpetua quies, ac delectatio. Sed hic dubitatur, nunquid beatitudo ita percipiatur in visione humanitatis Christi, quemadmodum in visione diuinæ essentialis? Dicit D. Tho. re-

Solutio. spondens ad quoddam argumentum, quod humanitas Christi non propriè est vltimus finis, neque in eius visione est propria fruitio, sed est quoddā gaudium accidentale, & non substantialis beatitudo, quam sententiam ego quidem veritus esse afferre, nisi legissem apud D. Aug. 1. de Trin. c. 13. prope finem, quasi eandē sententiam, vbi dicit, quod quando in die iudicij congregabuntur ante eum omnes gentes. & dicent, Domine quando te vidimus esurientē, aut sitientem, &c. nec visio illa filij hominis erit bonum impijs, qui mittentur in ignem æternum, nec summum bonum erit iustis. Hæc pauca dicta sint de ferculis, quæ apposta erunt in hoc conuiuio Celestis patriæ, vbi, vt dictum est, erunt gaudia æterna, vt etiam restatur Esa. c. 51. lætitia sempiterna super capita eorū, gaudium, & lætitiā obtinebunt, siue exultationem, & fugiet ibi dolor, & gemitus, sicut alibi scriptum est. absterget Deus omnem lacrimā ab oculis eorum. quo circa non ab re dicebat ille apud Lucam c. 14. Beatus qui manducabit panem in Regno Dei. Et Esa. 55. delectabitur in crassitudine anima vestra. In hoc eodem conuiuio, seu triclinio D. Tho. vult apponi hæc tria fercula. Primo quidem vinum ad ebrietatem iuxta illud Cantici cap. 5. comedite amici, & bibite, & inebriamini. Dicuntur beati, qui admittuntur ad istud conuiuium, quod offert Spiritus sanctus, inebriari, quia suauitas illa, & plenitudo illius dulcedinis excedit omnem mensuram, & capacitatem intellectus,

intellectus, & desiderij. Sic d. D. Th. prol. primi sententiarum. Vult etiam apponi mel ad satietatem iux. illud Eccl. 24. spiritus meus super mel dulcis: & hereditas mea super mel & fauam, & David ps. 16. satiabor. cū apparuerit gloria tua. & ps. 21. Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dñm, &c. Aliud ferculum dabitur, lac videlicet, ad perfectionem cordis, & animæ, vt legitur eodem cap. 5. in Canticis canticorum, vbi dicitur, Oculi eius, sicut columbæ, super rivulos aquarum. quæ lactæ sunt locæ, & resident iuxta fluentia plenissima. & profecto in hoc solo conuiuio erit perfecta satietas animorum. Hic est ille locus, & ea terra, quæ promissit Deus filiis Israel fluentem lacte, & melle, quæ videns Isaac supposuit humerum ad portandum quodcumque pondus, vt aliquando possideret hanc terram, de qua loquens David Psal. 83. Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. hæc enim atria sunt ille mons Syon, de quo loquitur Propheta Esaias cap. 26. quod Dominus exercituum faciet in eo conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, & pinguium medullatorum, &c. quæ aurem sunt ferula ista tam pinguis, & medullata, & ab omni feculentia, & sordibus penitus abiuncta dicitur est supra. Vnde Aug. Hom. 32. inter quinquaginta homilias habet hæc verba. Angeli vident, Angeli gaudent, Angeli pascuntur, nec deficit vnde pascuntur, nec minuit esca ipsorum. In sublimibus thronis, in partibus Cælorum, & in ijs quæ supra cælos sunt, videtur verbum ab angelis, gaudetur, manducatur, permanet, & non consumitur, sed vt panem Angelorum manducaret homo, dominus Angelorum factus est homo. supra ps. 56. dicit fere idem, & super ps. 103. d. in cælesti patria non deficit quod nobis præsto est, nec nos qui fruemur, nec fastidiet qui manducabit, nec deficit quod manducabitur; sed mirum est, quod Angeli, & beatorum animæ ad istud conuiuium cæleste introductæ plenissimè saturantur, repletur in bonis desiderium eorū, nec deficiunt omni bono, tam Eccl. 24. loquitur diuina sapientia, .i. filius Dei

A gloriosus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus dicens; qui me edunt, adhuc esurient, & qui me bibunt adhuc sitient; quomodo ergo verum est, quod in isto conuiuio nihil desit, & summa suauitate ac dulcedine sint refecti, nec perfectam utilitatem possidendam quomodo verum est quod dicitur in ps. 102. Edent pauperes, & saturabuntur. Quomodo verum erit, qd Matth. 5. habetur. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Denique quo pacto possumus ueri uerba Saluatoris Ioan. 4. dicentis qui biberit ex aqua, quam dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam? quo nam pacto sacræ literæ constant sibi ipsis? Huic dubitationi respondet Diuus Aug. noster Auriga 15. de Trin. c. 2. qd illi, qui edunt cibum spiritualem, adhuc esurient, & qui bibunt aquam salutaris sapientiæ, adhuc sitient, quoniam, quæ sunt incomprehensibilia, quemadmodum est solus Deus, semper sunt querenda, nec tantum ex eis inuenitur, quin sit semper aliquid regendum, propterea David ps. 104. non dixit lætetur cor inuenientium Dominum, sed lætetur cor quærentium, & subdit; Querite faciem eius semper. Incomprehensibilia ergo sic sunt querenda, ut cum inuenitur, qd queritur cessandum non sit, sed semper, ulterius progrediendum in inquisitione ipsorum, & melior, meliorq. sit querens tam magnum bonum, quod inueniendum queritur, & querendum inuenitur, nam queritur, ut inueniatur dulcius, & inuenitur, ut queratur auidius. sic ipse exponit hæc uerba Eccl. 24. dum inquit, qui me edunt adhuc esurient, & qui bibent sitient iterum. Sed quid ad Verba Saluatoris Ioan. 4. dicentis, qui biberit ex aqua quæ dabo illi, non sitiet in æternum? dicendum, quod tanta erit suauitas, & dulcedo aquæ spiritualis, quod quanto magis capimus, tanto magis cupimus, neque uellemus unquam talem portionem habituram finem, & quantum saturati, iuxta illud Matth. 5. qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, saturabuntur, talis tamen satietas, uel saturatio non erit cum fastidio, ita quod talis portio

faciet nauseam, & commoueat stomachum, quemadmodum Israelitis accidit, qui dum manducabant manna, concupiebantur dicentes; anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Qui biberit ergo ex aqua, quam dabit Dñs. non sitiet in æternum, ita quod talis esuries, & sitis afferat aliquid incommodum, aut tristitiam, immo potius assidue, & continue esurient, & sitient usque adeo delectabuntur.

Aur dicas, vt inquit D. Aug. tractatu 15. super Io. qd qui biberit ex hac aqua, non sitiet in æternum, & quod in bonis replebit desiderium nostrum, &c. Sed hoc erit in resurrectione mortuorum, post consummationem sæculi, tunc non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos Sol. neque ullus estus, & super Io. tract. 3. d. quod tanta erit delectatio cælestis patriæ, vt semper sibi præsens sit, qd nunquam satieris; immo semper satieris, & nunquam satieris. si diceres, quia non satiaberis, fames erit, si dixeris, quia satiaberis, fastidium timeo. Quid ergo sibi uult sapiens, cum inquit qui edunt me adhuc esurient? loquitur enim sapiens de eo tempore, quo nos fruemur, beata uisione, diuinæ maiestatis, & essentia; tunc enim non erit talis, & tantus esus, & tanta refectio, quin eadem, & longe maior semper appetatur, tanta erit suauitas, & dulcedo illius uisionis. Glosa sic exponit. Qui edunt me in presentia sæculo, incorporando sibi sapientiam, & eam spiritualiter amplexando, & quo vis modo apprehendendo, adhuc esurient, & sitient, vt plenè habeant in cælesti patria. Sic etiam uidetur sentire D. Th. super Io. qd habentes gratiam, & donum aliquod spirituale in hoc sæculo adhuc sitient, & concupiscunt habere pleniorum, id quod erit in futuro sæculo. Sed quomodo sitiet iterum, vt d. Christus apud Ioan. quia si non queret, aut concupiscet habere aliud bonum, uidelicet alterius generis, quam spiritualis, & diuini. sicut dicebat David. Situuit aña mea ad Deum fontem uitium. Qui autem bibit aquam materiale, sitiet iterum, quia perfecta digestionem, & transacta saturitate redit fames, & redit sitis, nam sitis, vt aiunt medici, quæ prouenit excalescente corpore, vt etiam testatur Arist. 27. se-

A ctione 30. problematis, uel excalescente ore uentriculi, aut ex pulmone, aut ex corde, uel alijs particulis adiacentibus, ob quas causas oportet iterum corpus restaurari sumpione potus, & cibi: At si loquamur de siti, ac desiderio rerum carnalium, & temporalium, qui bibit ex ista aqua. i. qui apprehendet aliquid commo- dum temporale, sitiet iterum, .i. iterum concupiscet, aut illud idem secundum speciem, aut quicquid aliud, & nunquam facta. Sed nota, qd aqua spiritualis, .i. gratia Spiritus sancti non solum extinguit aliqua ex parte, dum sumus in hoc sæculo sitim, & appetitum rerum carnalium, uerum etiam sitim corporalem, & materiale, quoniam multi reperiuntur, qui diuina gratia adiuti ita se dedunt reuerti, & abstinentiæ, quod parum admodum edunt, & bibunt, & aliqui sunt reperi, qui per multos dies non ederunt, nec biberunt, vt patet de Elia, & de Domino, ac Saluatore nostro, & de multis alijs. Sitis etiam metaphorice dicta, uide licet appetitus rerum carnalium, extinguitur quidem, aut reprimatur in plerisque magna ex parte, sed non penitus auferatur, nisi singulari, & speciali quadam gratia, & peculiatari dono Spiritus sancti, quæ sitis in cælesti patria omnino absorbebitur. Sic ergo quomodo sacræ scripturæ sibi inuicem maxime consonant, & correspondent, uisum est. quod licet Saluator noster dixerit, eum, qui biberit ex aqua, quam dabit ipse, nunquam amplius sitim habiturum, sicut etiam uidimus in progressu huius narrationis, quod beati in futura patria habituri sunt omne bonum absque ullo defectu, & deficientia, & sapiens alio loco dixerit, quod edentes, & bibentes diuinam sapientiam adhuc edent, & bibent. Quibus dictis facile cuique manifestum erit latum, & amplum discrimen inter conuiuium istud celeberrimum, & conuiuia, quæ sunt in hoc sæculo, de quibus a principio fuimus loqui, quæ quidem non multum satiant quamuis quandoque pro breui tempore magno pere delectent, & quandoque, & forte frequentius maxime fastidiunt, & stomachum prouocant, & multa incommoda apportant conuiuantibus. Vnde nos omni studio, totis uiribus expectere

expetere debemus, & curare, vt postpositis, & valere iussis temporalibus istis conuiujs ad æterna cõuiuia vocari mereamur, tum propter inuitantium auctoritatem, tum quoque propter mensæ fecunditatem, postremo propter loci amenitatem. iuxta illud ps. superius adducti; Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum. Sed maximè vereor, ne tria nos impediant, quo minus ad hanc egnam vocemur. primū quidem, macula peccati, quandoquidem nihil immundum potest illuc introire; Deinde debitū pene, quod soluendo sumus, aut hic, aut in igne purgatorio, quo tene mur adhuc rei ob varia peccatorum genera, quæ nos petulantur commisimus: postremo vereor, ne plerisque desit vestis illa, de qua paulo ante sumus loquuti, hoc est vestis illa nuptialis, quæ ad huiusmodi nuptias deferri solet. Quam obrem opere præcium est, priusquam veniat tempus, quo ad nuptias agni euocemur, emūdemus conscientias nostras ab operibus mortuis ad seruandū Deo viuenti, quod vt commodè, & sufficienter possimus efficere, postulemus ab eo augmentum fidei, spei, & charitatis, vt mereamur assequi, quod ipse promittit, & implere, quod ipse præcepit. Et de hoc satis.

Caput tertium.

Sequitur nunc aliud a nobis propositum videre, scilicet qui sint conuiuij huius Cœlestis, & supremi conuiuij. Et primum quidem vnico verbo possumus respondere, & facere satis huic dubio. dicit. n. Aug. in quodam sermone, quod ad conuiuium cœlestis Patriæ non admittitur nisi quicumque est fidelis, & iustus, & laudabilis inuenitur, memores. n. esse debemus voluntatem non nostram, sed Dei facere debere, quia qui fecerit eius voluntatem. manebit in æternum sicut & ille manet in æternum. Sed si volumus magis ad propria, & particularia descendere, & describere proprijs qualitatibus, qui sunt admittendi ad huiusmodi conuiuium, docebit nos ipse conuiuator, pariter & conuiua Christus Dominus noster, quod enim fuerit ipse conui

uator, dictum est supra. Nec existimes, cum nos nominamus filium, & dicimus ipsum præparasse cõuiuium, & esse conuiuatorem, & conuiuiam, sicut ipse dixit apud Matth. amodo non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illud nouum in regno patris mei, nos excludamus patrem, & Spiritum sanctum. Siue ergo audiamus, ostende nobis filium, siue audiamus, ostende nobis patrem, tantumdem valet, quia neuter sine altero potest ostendi. Vnum quippe sunt, sicut & ipse ait Ioan. 10. Ego, & pater vnum sumus. Denique propter ipsam inseparabilitatem, sufficienter aliquando nominatur, vel Pater solus vel filius solus, adimpletur nos læticia cū vultu suo. Nec inde separatur vtriusque spiritus, idest Spiritus Patris, & Filij, qui spiritus propriè dicitur, spiritus veritatis, quem hic mundus accipere non potest. Hoc est enim plenum gaudium nostrū, quo amplius, non est, frui scilicet & vberius Trinitate Deo, ad cuius imaginem facti sumus. Propter hoc aliquando scriptura ita loquitur de Spiritu sancto, tanquam solus ipse sufficiat ad beatitudinem nostram, & ideo solus sufficit, quia separari a Patre, & Filio non potest, sicut Pater solus sufficit, quia separari a Filio Spiritus sanctus non potest, & Filius ideo sufficit solus, quia separari a Patre, & Spiritu sancto non potest. Cetera quæ maximè spectant ad plenam, & perfectam notitiam Sanctissimæ Trinitatis, vide a D. Aug. 1. de Trinit. cap. 8. vbi luculenter, & expressè declarat hoc mysterium Trinitatis, & Vnitatis Essentiæ diuinæ. Hęc pauca ex eo notare volumus, vt quisque intelligat, cum dicimus Christum Dominum fuisse conuiuatorem, pariter & conuiuiam, intelligere nos de omnibus tribus personis. Ceteros, qui præter Christum sunt conuiuat in Regno Cœlorum nunc describemus, & ne videamur ex nobis ipsis loqui, ex D. Paulo 1. ad Corinth. cap. 15. considerentur hæc verba, dicit enim Apostolus. Vnusquisq. suo ordine, primitiæ Christus: deinde, ij qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt. Deinde finis, cum tradiderit Regnum Deo, & Patri. & quanquam Diuus Paulus visus fuerit

fuerit loqui de ijs, qui sunt resurrecturi, possunt tamen ea, quæ adduximus & de ijs qui aderunt conuiuium cœli, dum præsertim fuerint consummata omnia, intelligi. Qui ergo post Christum sunt, citra omnem controuersiam admittendi, demonstrat Saluator apud Matth. c. 5. quorū primi sunt pauperes spiritu, quorum dicit esse Regnum cœlorum. Pauperes autem spiritu vocat Augustinus, qui sunt humiles, non inflati, non superbi, ac tumidi, & quamuis Regnum cœlorum; quod illis promittitur sit longè altum, & sublime, tamen qui se humiliat exaltabitur, & illuc secure perueniet, & commorabitur.

Deinde, qui fuerint mites ad istud conuiuium admittentur, possidebuntq. terram, non possidebunt a terra. Terram inquam, non quæ calcatur pedibus, sed terram viuentium, hoc est ipsum cœlum, quod propter soliditatem, & stabilitatem hereditatis perpetuæ voluit appellare terram. Mites autem dicitur, qui non resistunt malo, sed resistunt improbitatibus, & vincunt in bono malum. Alibi dicit Augustinus esse mitem, non est aliud quam, subijci Deo, non resistere illi, si benefeceris, non glorieris, ipse tibi placeat, non tu tibi. Et si mala quandoque pertuleris, ipse tibi non displiceat, sed tu ipse tibi, quia iuste merebaris.

Tertio admittuntur lugentes, quia peregrinantur a Domino, & vna cum Dauide conqueruntur dicentes, heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, quique multas tribulationes patiuntur in hoc mundo. Et plerunque tristantur de amissione charorum. ibi consolatur lugens, vbi erit vera consolatio, quæ non amplius amittetur, & hic quoque sæpe numero consolantur ope Spiritus sancti, qui verè dicitur Paracletus idest consolator.

Succedunt alij, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quos non oportet ambigere, sint vnquam latenti famem, & sitim, dictum est enim quod saturabuntur. Sed quid est esurire, & sitire iustitiam? nihil, mehercle, aliud nisi quod bonum est. & quod placitum est in conspectu Domini. Si ita esurit interior homo noster, habet cibum suum, idest panem qui de

cœlo descendit. Si sitit, apud eum est fons vitæ.

Deinde misericordes, facillimè inducuntur ad hoc conuiuium, & rationaliter quidem, quoniam qui facit in alium misericordiam, & ipse misericordiam consequetur; fac, & fiet, dicit Augustinus, fac cum altero, vt fiat tecum, quia abundas, & eges, tu abundas temporalibus, eges æternis. Mendicus homo ad te accedit, & tu mendicus Dei es, fac igitur cum mendico tuo, quod tibi vis fieri a Christo Dño adiutore tuo, quod facies cum mendico petitore tuo, hoc ager Deum tecum, qui es mendicus Dei. Hęc ex Aug. ad verbum.

Post hos occurrunt ij, qui sunt mundi corde, quippe qui absque vilo negotio fruuntur delitijs, & potioribus epulis huius conuiuij, quia scilicet videbunt Deū, in cuius visione consistit tota merces nostra, dicit enim August. hoc in loco, hunc esse finem amoris nostri. videlicet videre Deum, finem inquā quod perficiamur, non quo consumamur, finitur cibus, quia consumitur. Finitur vestis quia perficitur. Visio Dei est finis quo perficimur, quia quicquid agimus, quicquid bene agimus, quicquid nitimur, quicquid laudabiliter estuamus, quicquid inculpabiliter facimus, & desideramus, ad Dei visionem cum peruenimus, ad vltra non requiremus. Sed quæ dicit Aug. sunt intelligenda in ordine ad voluntatē, non seclusa dilectione, & charitate, quæ primum locum obtinet inter omnia quæ ducunt ad Christum. Sed qui sunt isti mundi corde? qui sentiunt de Dei bonitate, & in simplicitate cordis quærunt illum. Sic dicit D. Aug. in eo sermone cap. 7. si ergo desideramus videre Deū, oculus iste mundetur, vt possit hoc beneficium frui. Dicit hoc Petrus Acto. 15. fide purificans corda eorum. sed quæ fides? non ea, qua demones credunt, & contremiscunt, nec ea, qua flagitiosi homines gloriantur, sed, quæ per dilectionem operatur, cui succedit etiam spes, vt si credamus, & speremus aliquando futurum, quod credimus, & quod nobis a Deo promittitur. Tria ergo sunt, quibus perfectè cor mundatur. Videlicet fides, spes, &

Matth. 5.

Aug. super ps. 83.

B

C

D

E

Mundi corde qui.

Esurire iustitiam qd.

&

& charitas. Sed vide, & considera, quale, & quantum præmium sit propositum ijs q̄ sunt mundi corde, q̄ scilicet Deum videbunt, quæ est tota merces nostra. Alijs verò vel regnum cælorum, vel possessio terræ, vel consolatio, aut saturitas promittitur. His verò ac solis Deus pollicetur visionem. Dei. Vi. Aug. Epist. 112. quantum extollit munditiam cordis. Et quomodo Deus non videtur visu, non circumscribitur loco, non auditu affatu, nec tactu tenetur, nec sentitur incessu: & cum absens putetur, videtur, & cum præsens est, non videtur. Verù ne existimes alios fore hoc beneficio destitutos quandoquidē omnes vel mites, vel pauperes, aut lugentes, & quicumq̄ alij sunt singillatim nominati videbunt Deum sed non quia pauperes spiritu, vel quia mites, aut miseriacordes, sed quia sunt mundi corde, Deum videbunt, sicut si quis diceret. beati qui habent pedes, quia ambulat, beati qui habent manus, quia operantur, & sic de singulis functionibus aliorum membrorum: non tamen sequitur eos non esse beatos, qui habent alterum istorum membrorum.

Sunt etiam viri pacifici, qui libentissimè ad istud conuiuium admittuntur, vbi fortiuntur optimam partem, quoniam filij Dei vocabuntur. In pace quidem perfectio est, vbi nihil repugnans, & quoniam in Deo summa pax, & tranquillitas est, ideo pacifici, quoniam similitudinem Dei gerunt, filij Dei vocabuntur. Dicuntur autem pacifici in semetipsis, qui omnes animi motus componentes, & subijcetes rationi, i. menti, & spiritui, carnalesq̄ concupiscēcias, edomitas habentes fiunt regnum Dei, in quo ita sunt ordinata omnia, vt quod est summum in homine, & excellens, imperet cæteris, quæ sunt communia nobis, & bestijs. At id, quod est excellens in homine subijciatur potiori, id est Deo, qui est ipsa veritas, hoc est Vnigenitus filius Dei.

Postremò adest vocatio, & amplexus illorum ad hanc mensam, qui perfectiorem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et noranter quidem inquit, qui patiuntur propter iustitiam, & non propter eorum

A culpas, ac demerita, quoniam ipsorum est regnum Cælorum, & postea subdit Christus in eodē loco dicens Beati estis, cum maledixerint vobis homines, & c. loquens nunc ad præsentēs, q̄ mox loquutus fuerat generaliter ad quoscūque. Dicit Aug. hoc ideo factum, vt quæ iam dixerat ad absentes, ad eosdem præsentēs attribui debere demonstraret, & quæ ad præsentēs etiam ad alios absentes referenda esse intelligeret, tales ergo sine vllis ambagibus existimandi sunt præ cæteris admittendi ad conuiuium Regni cælorū, sed præter istos, quos ex ore Christi enumerauimus, refertur apud Lucam 14. cap. multos alios fuisse vocatos, & quotidie vocari ad hanc cœnam magnam, & ad huiusmodi conuiuium, qui renuerūt accedere, qui omnes se facile excusarūt, quia alijs negotijs, etiam non illicitis occupati, accedere renuerunt, de quibus tamen dicit ille, qui fecit cœnam magnam, quia nemo urorum illorum, qui uocati sunt, gustabit cœnam meam. Sed nihil mirum, quod multi sint uocati, uenire tamen contempserint, quia hi oēs sunt de numero reprobatorum, nec possunt subterfugere, & de Deo ipso conuari, quin & ipsi uocentur ad conuiuium, sed quoniam carnalibus delectationibus sunt addicti, & rebus terrenis magis, quam Dei obsequio, & uoluntati micipati idcirco etiam uocati non admittuntur ad conuiuium.

Caput quartum.

Sed ubi nam fieri credendum est hoc conuiuium, quo in loco paratur ista cœna? ut commodè, lautè, & opipare possint refici, & recitari amici Dei? Nulli dubium, locum istum esse regnum cælorum dicit enim Christus apud Matt. 22. Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Et præterea, nōne Christus Dñus apud Ioā. 14. dixit in domo patris mei mansiones multas sunt? quæ est domus Dei? multiplex quidem, domus n. Dei, ubi habitat Deus, dicitur enim domus alicuius habitatio eius. domus ergo Dei est. vbi residet Deus, et quia ubique residet, idcirco nullus est locus in toto uniuerso, qui sit desinitus

ritus præsentia Dei, peculiariter autem domus Dei sunt Sancti, angeli Dei, beatorum aīa in quibus habitat Deus, & vbi priora, & maiora Dei opera fiunt, & conspiciuntur. Templum Dei est cor nostrum, dicebat enim Paulus 1. Cor. 3. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Domus Dei est etiam ecclesia militans, vt inquit Apostolus, vt sciatis quomodo oportet vos in domo Dei ambulare: domus Dei etiam appellatur locus, in quo præces, & orationes Deo offeruntur, vt habetur apud Ioannem. domus mea domus orationis vocabitur, de qua etiam loquebatur Dauid ps. 43. In domo Dei ambulauimus cum consensu. Sed cum Saluator inquit. In domo patris mei mansiones multas sunt, ipse loquitur de domo, de qua loquebatur Ioan. Apocalip. cap. 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & ipse habitabit cum eis. Domus ergo Dei est consortium Dei, & beatorum spirituum. Domus Dei est gloria æterna. Domus Dei est fructio visionis diuinæ essentia. Domus Dei est perpetua dilectio, quies, & delectatio eorum, de quibus antea loquuti sumus, qui scilicet sunt mundi corde. Sed si ista fructio, quies, & beatitudo est vna tantū, quomodo in domo Dei sunt mansiones multas? d. Aug. quia contingit in ea domo alium esse alio fortiorē, alium alio sapientiorē, alium alio iustiorē, & alium alio sanctiorē, nullus tamen eorum alienabitur ab illa domo, vbi mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Denarius quidem ille, de quo loquitur Christus Matth. 20. Equalis est omnibus, quem pater familias eis qui operari sunt in vinea iubet dari omnibus, non in eo discernens, qui minus, & qui amplius laborarunt, quo vtrique denario vita significatur æterna, vbi amplius alio nemo viuet, quoniam viuendi non est diuersa in æternitate mensura, sed multas mansiones diuersas meritum in vna vita æterna significant dignitates, alta est enim claritas solis, alia claritas Lunæ alia claritas stellarum. Stella. n. a stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum hoc est, quod D. Tho. determinat 1. 2. quæst. quinta art. 2. quod in ratione beatitudi-

A nis duo includitur. scilicet ipse finis vltimus, qui est summum bonum, de quo toties loqui sumus, & adeptio, vel fructio ipsius summi boni. ratione ipsius beatitudinis vna tantum est domus, vna habitatio, sed quantum ad ipsam adeptionem, vel fructiōnem potest aliquis alio esse beator, quia quanto magis hoc bono fruatur, tanto dicitur esse beator: & potest dici habere mansionem, seu domicilium aliquantū clarius, aut splendidius, sicut v.g. dicimus virginali pudicitia florentes, esse clariore ipsi coniugatis, & martyres, qui lauerunt stolas suas in sanguine agni præferri ipsi confessoribus, & Gloriosam Virginem Dei Genitricem exaltatā esse super choros Angelorum. Nullus quæso adhæreat falsæ opinionis illorum, qui existimant in domo Dei esse multas mansiones, quia detur aliqua mansio extra regnum cælorum, vbi degant ij, qui sine baptismo ex hac vita commigrarunt, quia sine illo in Regnum cælorum intrare non poterunt, nullus admittat hanc opinionem, quia falsissima est, & a veritate longissima, non enim præter regnum cælorum datur alius locus, vbi sit domus Dei, de qua loquitur hic Saluator. Hæc est illa domus non manu facta, æterna, in cælis extructa. Hæc est illa domus, de qua d. Proph. ps. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine. in sæcula sæculorum laudabūt te. Et hæc satis de isto puncto.

Caput quintum.

Consequenter videndum esset, quis fuerit minister huius conuiuij, cui quæsito absque multo negotio potest satisfieri, quandoquidem ex ipsius Evangelistæ verbis nobis demonstratur. Dicimus enim eundem eū esse, qui & conuiuator, & conuiuia supra dicebatur. Sic .n. ait ipse de seipso loco iam adducto. Sed ego vado parare vobis locum. At si iam mansiones multe sunt in domo Dei. In domo patris mei, quid parandum vadit iste minister Christus Dei filius? dicit Beatus Aug. mansiones iam statæ sunt, iam adfunt, sed nō sunt paratæ. Scilicet loca sunt prædestinata vbi Beatorū animæ perpetuo sunt mensuræ, sed non

Psal. 43.

Psal. 83.

sunt adhuc vocati (antequam. s. Christus pareretur) ad illas possidendas, & incolendas, nuptiæ sunt iam præparatæ, sed nondum erant vocati conuiuiæ ad manducandum, gaudendum, & fruendum: propterea dicit Minister, vado parare vobis locum. Ordinavit mansiones, cum prædestinavit, parat autem, cum nos vocat, vel mansiones in domo patris sunt eedem ipsæ, & non aliæ, neque vti nunc sunt, parandæ suat; & nondum sunt, sicut parandæ sunt; sunt enim prædestinando, non sunt vocando, & opere exequendo, propterea dicit, vado parare vobis locum, & vti vnico verbo dicamus, parat mansiones, mansoribus parando mansiones. Hoc idem est cum eo, quod dicebat Apostolus ad Eph. 3. elegit nos ante mundi constitutionem, prædestinādo scilicet non vocando, quos autem prædestinavit, hos, & vocauit, sed elegit prædestinando ante mundi constitutionem, elegit nos vocando ante mundi consummationem.

Quidam alij exponūt longè facilius, q̄ Christus vadit parare locum nō mansiones statuendo, aut distribuendo, & suam cuique assignando, sed vadit parando idest in locum introducendo, ianuam domus aperiendo, & illuc intro mittendo, qui iam vocati erant. i. prædestinati. Et quo nam pacto. parauit eis hunc locum introducendo, & conferendo eis beatitudinem iuxta quantitatem meritorum quorumcunq. vocatorum? per Passionem, & mortem suam, post quam susceptam, & obitam, non relinquit eos, sed iterum ad eos accedit posteaquam resurrexit, & secum adduxit, vt vbi est ille, sint quoque & ipsi. hoc est quod legitur apud Ioannem. Et si abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad me ipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis.

Capitulum quintum.

Nunc opportunè sequitur discussio alterius puncti, videlicet quando hæc erunt. i. quo tempore fient istæ nuptiæ, quando inquam celebrabitur istud conuiuium adeo celebre, tantopere expectatum a sanctis. Patribus, & desiderata

rum, vt dicebat ille ps. 41. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus meus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Dico, si licet homini peccatori enarrare iustitias, & mysteria Dei, hoc non potuisse fieri, nisi posteaquam fuerat deletum Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum ablatū de medio. & affixum illud cruci, quod tunc fuit effectum. dum expolians principatus, & potestates, traduxit cōfidenter palam triumphans illos in semetipso. & hoc est quod dicebat Saluator dum erat in Cruce, priusquam expiraret. Consummatum est. Iam paratum est conuiuium; tauri, & altitia occisa sunt, parata sunt omnia, venite ad nuptias, tunc ergo factum est istud conuiuium, cuius notabile signum fuit absolutio, & remissio facta ipsi latroni, cui dixit Christus; Amen dico tibi hodie mecum eris in Paradiso, & longè vberior fuit gratia illi cōcessa, quam præcatio. semper enim Dominus plus tribuit, quam rogatur, ille rogabat, vt memor sui esset, Dominus autem præbuit illi mansionem secum in Paradiso, esse n. cum Christo erat vita, & vbi Christus, ibi Paradisus & Regnum. Sed conuiuium istud nondum est plene confectum, sed tunc erit penitus absolutum, quando mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Vt dicit Apostolus, 1. Cor. 15. Sed quæritur quando perficietur, & penitus absoluetur hoc conuiuium? Vereor equidem ne mihi fiat illa responsio, quam Saluator noster attulit suis discipulis percuntantibus. Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel? quibus dixit, Non est vestrum nosse tempora, vel momēta, quæ posuit pater in sua potestate d. August. ps. 103. fiet istud conuiuium post peregrinationem, idest quando perfecimus viam. Tunc non deficiet quod nobis præsto est, nec nos qui fruemur; nec fastidiet qui manducabit, nec deficiet quod manducabitur: Sed quoniam Paulus Apostolus, qui vidit arcana Dei 1. ad Cor. 15. videtur afferre tempus, quo ista fient, dicemus & nos cum eo, tunc erit perfecta

ta refectio, & consummatio, cum tradiderit Regnum Deo, & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & cetera tunc fient, de quibus loquitur Apostolus in eoloco, & Esaias in præfenti c. 25. pro quorum clariori intellectu non pigeat videre, & legere Beatum Augustinum 1. de Trin. cap. 8. Et quæ ab eo dicuntur, diligenter expendere, & considerare, quia sunt longè difficilia, & maxime necessaria. Et hæc pauca de Toto hoc articulo a nobis proposito.

F I N I S.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I.

Omnes sunt Duerni præter I. quæ sunt Duerni, cum medio.

P E R V S I Æ,

Ex Typographia Vincentij Colombarij Andrea
Brixiani Hæredis. Superiorum Permissu.

M. D. XCVII.

A V T H O R E S
Q V O R V M D O C T R I N A
H O C C O N S T A T O P V S .

S E C V N D V M O R D I N E M A L P H A B E T I .

<p>A</p> <p>A Elianus. Alexander Alexander de Alca de Alca Amos Angelus à Rocca Camers Antonius Cordu- benfis Augustinus Augustinus Steucus.</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p>B Artolomeus de Medina . Bafilus . Bonauentura .</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>C Aietanus . Calepinus . Cardinalis de Cufis . Card de Toletò . Carolus Sigonius . Cafiodorus . Coelius .</p>	<p>Celfus . Cicero . Cornelius Tacitus .</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p>D Amalcenus . Dominicus So- to .</p> <p style="text-align: center;">E</p> <p>E Borenfis . Epiphanius . Eufebius .</p> <p style="text-align: center;">F</p> <p>F Eftus . Flavius Vopifcus Fulius Vrfinus .</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>G Alenus . Gregorius Nif- lenus . Gymnofophiftæ .</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>H Ieronymus . Homerus .</p>	<p>Horatius . Hugo de Sancto Victore .</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>I Oânes de Poliaço . Ioannes de Turre Cremata . Ioannes Gózales de Mendoza Epi- fcopus Lipparen- fis . Iofephus . Ifidorus .</p> <p style="text-align: center;">L</p> <p>L Aftantius . Lucius Verus . Lyranus .</p> <p style="text-align: center;">M</p> <p>M Acrobis . Magifter Sen- tentiarum . Marfilius . Marulus . Michael Salon . Nauarrus</p>
---	--	---

N Auarrus.
Nicolaus Papa.
Nonius.

Plinius.
Plutarcus.
Polidorus.
Politianus.

Seneca.
Silurus.
Suetonius.

O Vidius.

Q Vintilianus.
R Auifius.
Richardus

P Ersius.
Petrus Ciaccorius Hispanus.
Philo.
Plato.

S Aluflus.
Scotus.

T Homas Aquinas.
Terentius.
Tertullianus.

V Alerius Max.
Varro.

INDEX

INDEX INCOMPLEXORVM QVARVNDAM ADDITIONVM SVPER ISAIAM PROPHE TAM.

EIVSDEM AVTHORIS F. THADDAEI PERVSINI.

A	<i>Bortus</i> 367.c.2 <i>Abditissimum</i> 340.d.1 <i>Acconitum</i> . 372.b.1 <i>Acrimonia</i> 353.a.1 <i>Acroamata</i> 382.b.1 <i>Adar</i> 307.b.1 <i>Aegestas</i> 357.a.1 <i>Æpula</i> 357.b.1 <i>Æquitatus</i> 319.e.1 <i>Ærarium</i> 67.d.1 <i>Æthera</i> 362.d.1 <i>Affinis</i> 348.c.1 <i>Agapem</i> 56.d.1 <i>Agonia</i> 335.b.2 <i>Agresses</i> 18.c.1 <i>Alca</i> 323.c.2 <i>Alea</i> 52.b.2 <i>Alimonia</i> 78.d.2 <i>Allegoria</i> 365.d.1 <i>Altilia</i> 64.a.1.379.e.2 <i>Anagogia</i> 73.b.1 <i>Anhelare</i> 310.d.2 <i>Anniculus</i> 305.b.2 <i>Annona</i> 356.e.2 <i>Antidotum</i> 48.d.2 <i>Apex</i> 68.c.2.367.a.1 <i>Apophoretha</i> 107.a.1 <i>Apostata</i> 309.c.1 <i>Architriclinus</i> 71.d.1 <i>Arteria</i> 332.b.2 <i>Aries</i> 305.b.2 <i>Aruspicius</i> 19.b.1 <i>Assatus</i> 305.a.1 <i>Avamentum</i> 362.e.2 <i>Atria</i> 78.d.1 <i>Aura</i> 78.d.1 <i>Azima</i> 65.e.1 <i>Azimi</i> . 304.d.2	B	<i>Asilica</i> . 21.b.1 <i>Bellaria</i> 118.b.1 <i>Bibliotheca</i> 367.c.1 <i>Biceps</i> 48.d.1 <i>Braxica</i> 22.c.2	C	<i>Ætium</i> . 359.d.1 <i>Calamus</i> 373.c.1 <i>Carathetes</i> 361.c.1 <i>Caritas</i> 356.e.2 <i>Cenatio</i> 21.b.1 <i>Certamen</i> 344.e.1 <i>Ceruiæ</i> 354.d.2 <i>Charistia</i> 378.c.2 <i>Chorea</i> 45.d.1 <i>Cicatrix</i> 334.d.2 <i>Classis</i> 367.a.1 <i>Coluber</i> 345.e.2 <i>Collustatio</i> 43.a.2.360.a.2 <i>Commessatio</i> 23.c.1 <i>Conclauæ</i> 21.b.1 <i>Concupitus</i> 41.b.1.345.d.2 <i>Congeries</i> . 69.b.2 <i>Congressio</i> 358.a.1 <i>Cophinus</i> 52.e.1 <i>Corollaria</i> 18.c.2 <i>Cortex</i> 361.c.1 <i>Cruor</i> 338.b.2 <i>Cupressus</i> 71.e.1 <i>Cumulus</i> 337.a.2	D	<i>Apes</i> 18.b.2 <i>Decalogus</i> 315.b.2 <i>Decoctores</i> 315.e.2	E	<i>Dedecus</i> 18.b.2.346.a.1 <i>Defecatus</i> 70.a.1.125.d.1 <i>Dilatatio</i> 354.e.2 <i>Dissidium</i> 341.c.2 <i>Dogma</i> 347.c.1 <i>Dolium</i> 320.d.2 <i>Dolus</i> 313.a.2 <i>Dorsum</i> 358.b.2	F	<i>Burneus</i> 18.b.2 <i>Eduisium</i> 18.e.1 <i>Effugium</i> 340.b.2 <i>Encensia</i> 306.d.2 <i>Epula</i> 18.a.2 <i>Epulones</i> 18.c.1 <i>Epulum</i> 17.c.1 <i>Erugo</i> 324.b.1 <i>Esuries</i> 358.e.1 <i>Ethnici</i> 19.c.2 <i>Euentus</i> 340.b.1 <i>Expitatio</i> 305.e.2	G	<i>Gluten</i>
----------	---	----------	---	----------	---	----------	---	----------	--	----------	---	----------	---------------

G	Mimus	38.b.1	Postribulum	317.d.2
Gluten	Mullus	18.c.1	Prouentus	315.a.2
Grabatum	Munificentia	349.b.2	Prurigo	27.e.2
Grassatores	Muscipula.	43.a.2	Pseudo Christiani	356.d.2
Grex.			Pulvinum	63.b.1
H	N		R	
Ebdomada.	Anta	344.c.1	Aptores.	315.e.2
Holoausum.	Nebulo	41.b.1	Raptus	315.c.2
Horreum	Nemus	20.b.2	Reatus	311.b.1
Humus	Neomenia	304.b.2	Regulus	60.c.1
Hyperbole.	Neos	304.c.2	Repentinus	354.d.2
	Nicticorax	336.d.2	Resipiscencia	311.c.2
	Nomenclatura	304.d.1	Respersum	336.d.1
	Nugacitas.	38.c.1	Rubricatum	334.b.2
I				
Entaculi			S	
Ignavia	O		Acellum	315.a.2
Imber	Blethamentum.	18.b.1	Sagena	357.c.2
Incentiuum	Obliquum	334.b.1	Sagina	53.b.1
Infrunitus	Obsequium	348.c.1	Sagimatus	69.b.1
Iniustus	Obsidio	356.c.2	Sarrago	336.b.2
Inuasto	Obsorium	55.b.1	Sciaphagia	306.c.1
Inuasores	Obtusus	56.d.1	Scorium	372.c.1
Iocalia	Oeconomicus	319.c.2	Sicarij	315.c.2
Iota	Olus	19.0.2	Sodalitas	327.b.1
Iurgium.	Opiparus	59.e.1	Solea	21.e.1
	Opimates	17.b.1	Sordes	310.e.2
K	Orulenna	18.d.2	Spetra	45.a.1
Alenda.	Onum.	361.b.1	Stadium	319.c.1
			Stilus	305.b.1
L	P		Stuprum	28.a.1
Aconicus.	Abulij.	357.a.1.69.c.2	Stragulum	18.c.1
Lares	Palestra	50.d.1	Stramentum	21.d.2
Lascimia	Parfymonia	17.d.1	Subfannatio	322.c.1
Later	Patina	17.c.2	Sudarium	336.d.2
Latria	Pentecostes	305.c.2	Suffultus	365.e.2
Lenitas	Pera	324.c.1	Suppetia	351.c.1
Leuiatan	Perperam	367.a.1	Suppositum	329.b.2
Limicolium	Phantasma	347.c.1	Supputatio	79.c.2
Locus	Phanum	61.e.1	Sus	309.e.2
Ludibrium	Phiala	346.a.2	Symphon	396.b.2
Lupanus	Philtre	361.d.1		
	Pila	50.d.1	T	
	Primaculum	37.c.2	Abescere	310.b.2
M	Politicus	319.c.2	Tariarus	309.d.2
Agnates.	Pomeria	78.d.1	Taxillus	52.b.2
Mamma	Prado	314.b.1	Tegmen	350.c.1
Mappa	Prasul	342.d.1	Tergum	354.d.2
Meloris	Prassum	365.d.1	Testidunus	18.b.2
Membrana	Praputium	334.a.2		
Mania	Problema	382.d.2	Thalamus	
Mercimonia	Procax	41.e.2		
	Propatulium	23.e.2		

Thalamus.	349.d.2	V	Volutabrum	309.e.2
Tinea	324.b.1		Vfs.	348.d.1
Torcularia	324.c.2			
Torpor	342.c.2	V	Afrus.	347.d.1
Tribubus	325.b.2		Vallestria	346.d.2
Triclinium	21.b.1.17.b.1		Veneficia	27.b.2
Tuba	305.d.2		Vestibulum	20.b.2
Typus.	305.c.1		Viburna	71.c.1
			Z	
			Ona.	324.c.1
			Zorobabel.	307.a.1

INDEX COMPLEXORVM QVARVNDAM ADDITIONVM SVPER ISAIAM PROPHETAM.

REVERENDISSIMI D. THADDAEI PERVSINI.

A

A Bauch minatur Auaris, & pradonibus. 42.d.2
Abacub ministravit prandium Daniels. 71.c.2
Abel prebabile est comedisse ex carnibus ouium. 66.e.1
Aberrans tantisper ad rediens poterit corrumpi, & redargui. 354.e.2
Abraham, Isaac, Iob, & alij fuerunt diuitijs affluentes. 224.e.2
Abraham fecit conuiuium tribus Angelis ad illicem mambra, & quare. 61.a.2
Abraham fuit longe antiquior Moysi. 361.b.1
Abraham quid obtulit tribus illis Angelis. 112.b.2
Abstinentia carnum ad quid magnopere conferat. 66.e.2
Abusus, dedecus, & ignominia quorundam. 52.b.2
Abusus detestabilis. 383.e.1
Abusus magnus apud nos, & patres nostros inoleuit. 21.a.2
Accedentes ad sumendum sacramentum altaris cum peccato mortali aliqui grauius, aliqui minus delinquant. 124.d.1
Accessus facile datur in cor nostrum per escam culpa. 68.d.2
Actiones iniuste quae. 314.e.1
Actiones iniuste non sunt omnes in eodem iniustitia gradu constitutae. 314.e.1
Actiones humanae sumunt denominationem a fine. 340.b.2
Aritus amicalis, & officiosus, qui. 348.c.1
Aritus primus intellectus an requiratur ad perficiendam suauitatem essentiae diuinae. 136.d.2
Adagium 7. sapientum. 20.d.1
Adam primus homo quomodo differat a Christo secundo homine. 329.d.1
Adam an habuerit gratiam gratum facientem. 109.a.1
Adam fuit creatus in iustitia originali. 109.d.1
Adam fuit formatus de limo terrae. 329.e.1
Adam cur fuit creatus ex Paradiso deliciarum. 64.d.1
Adam in exordio sua formationis habuit cognitionem omnium rerum, quibus homo natus est instrui, & edoceri, etiam muliarum reru supernaturaliu. 108.d.1
Adam non cognouit futura contingentia. 108.c.1
Adur respondet mensi Februario. 307.b.1
Ala fuit distum. Puluis es, & in puluerem reuerteris. 330.a.2
A Deo quae fuerint praecepta in veteri lege. 308.c.1
Ad fugiendam famam, & vincendos hostes, quid nos facere oportet. 357.b.1
Ado clanculū occidit Eglon Regem Moab. 348.c.1
Adolescentes quidam non parum commendantur in scriptura, & quare. 375.e.2
Ad perfectam resurrectionem non oportet, quod totus sanguis simpliciter, & absolute reuassumatur. 337.d.2
Atrians edictum circa balnea. 381.a.2
Atrians Imperatoris iocundum quoddam, & memorabile factum. 380.c.2
Atrianus Imperator, & Alphonsus Rex Aragonum quibus oblectabatur. 383.c.1
Aegrotanti quomodo omnis hora liceat comedere. 63.d.2
Aegyptij existimabant illicitum, & prophannum manducare cum Hebraeis, & eontra. 371.e.1
Aegypti fuerunt puniti, & suis bonis priuati ob indumenta eorum delicta, & peccata.

causa. 317.b.1
Aegyptij persequentes populum Domini se dilexerunt adiuuicem. 345.d.2
Aegyptij solebant in familiaribus conuiuijs braxiam proponere. 22.c.2
Aegyptijs illicitum erat comedere cum Hebraeis. 51.c.2
Aegyptiorum consuetudo. 379.b.2
Affectiones nostra, motus animorum sunt. 343.d.2
Affectus thesaurizandi damnatur a Doctoribus. 324.a.2
Agnina praecipua armatorum. 38.d.2
Agnus Paschalis figura Christi. 121.d.1
Agrigentorum ingens erat luxus in omni re. 18.d.1
Alearum ludus prohibitus. 323.c.2
Alexander Macedo propè noctem, solutus erat conuuiare, & primo diluculo prandius esse. 23.e.2
Alexander Papa quid dicat de sacramento altaris. 127.c.2
Alexander Seuerus comendandus. 383.b.1
Alexander VI. Pont. Max. pene non fuit neccatus. 373.b.1
Alia est natura, & forma sanguinis, & alta slegmatis. 332.e.2
Alimentum non semper manet, sed semper fluit. 328.d.1
Aliqui possunt dici licite acquisita, quamuis id, merito cuius acquiruntur, sit illicitum. 317.c.2
Aliqui sistent in iudicio, non ut iudicentur, sed ut pereant, & aliqui ut iudicentur, & pereant, aliqui ut approbentur, & aliqui ut regnent in aeternum. 367.b.2
Aliqui tabescunt, sed non ut David. 310.c.2
Aliquid dicitur prophannum dupliciter. 370.e.2
Aliud est loqui de carne ut in seculo, & loqui de concupiscentia carnis. 39.e.2
Aliud est viuere in carne, & ambulare in carne, vel secundum carnem. Aliud est viuere secundum carnem, & aliud est esse in carne. 31.c.1
Alphonsus Rex Parithonopeus, plerosq. ex suis subditis proprijs eorum bonis spoliavit. 18.e.1
Amalechita, & Madianita fugerunt. 345.b.2
Ambrosi voluit omnibus preferri. 37.b.2
Ambrosi notabile dictum circa subuentionem proximi. 318.c.2
Ambrosius dubitat, cur Deus prius proposuit nobis cibum simplicem, & naturalem, quam cibos mistos, & compositos. 63.a.1
Ambrosius & plerique alij virisque sexus, honores, ac dignitates quamdiu potuerunt recusarunt. 547.b.2
Ambrosius praecitit, aut saltem monet declinanda esse extraneorum conuiuia. 55.d.1
Ambrosius quid dicat de cibo in tractatu de Helia, & reuino. 68.e.2
Ambrosius quid dicat super illud Apostoli. Sine malucabitis, sine bibitis, &c. 53.a.1
Amon, & Moab filij Loth. 60.d.1
Amphora quae. 98.a.2
Anacreon Teius Poeta maxime deditus vino, vna acino suffocatus periit. 19.e.2
Ananiam, & saphiram publice Apostolus Petrus reprehendit. 353.a.2
Andebundus Rex Anglorum, tantum cibi deglutit, & vini quodam in conuiuijs, ut suffocatus, repente interierit. 20.a.1
An de rebus iniuste acquisitis, debeat fieri eleemosina. 317.c.2
Androcydes scribens ad Alexandrum Magnum cohibet eius intemperatiam. 20.c.1
An ex pecunia per ludum vel in ludo acquisita, possit fieri eleemosina aut oblatio. 323.a.2
Angeli expletis ieiunij 40. diebus, & 40. noctibus, accesserunt, & ministrabant Christo. 71.b.2
Angelus a Rocca Camers nuper Dominus nostri Papae sacraris, in sacris profanisque litteris optime versatus. 361.d.2
Angelus quomodo dicatur esse extra mundum. 35.b.2
An homini Christiano liceat vlla ratione thesaurizare Reuerendissimus Interpres argumentatur affirmatiue, & negatiue. 324.a.1
Anima est composita ex contrarijs appetitibus. 27.d.1
Anima est longè praestantior, & nobilior corpore. 358.d.1
Anima & Christi corpus nunquam fuit separatum a diuinitate. 330.a.2
Anima fidelis vna debet considerare in sacramento altaris. 126.e.1
Anima licet veniat de foris, quia tamen aduenit natura tam corrupta, ideo, qui generatur ex tali semine est confors culpa.

Anima magis inficitur per semen, quam per carnem. 33.d.2
Anima proculdubio potest mundari à peccato originali. 33.d.2
Anima quandoque non prædominatur carni, sed succumbit, & quare. 33.d.1
Anima rationalis securitas. 337.d.2
Anima Christi fuit in eius morte separata. 330.d.1
Animalia quæ habent fel, maximam in se & habent amaritudinem, secundum Plinium. 28.a.2
An liceat facere eleemosynam, & offerre sacrificium Deo, & facere oblationem ad altare de rebus illicitis, & quibus. Aulbor arguit ad vitæ partem. 321.c.2
An liceat aliquando furari absque peccato, ut eleemosyna detur alicui in articulo maxime necessitatis constituto. 317.d.2
An minor debeat arguere superiore, aut prelatum. 355.c.1
Anno Domini 1590. & paulo ante maxima annona & caritas, gravitas moralitas, & contagium, in universa penè Italia, & fortassis in ipsa Europa. 356.e.2
An pro extruenda Ecclesia, seu erigendo altari, aut sacello, aliquo proventus cedendo, liceat furari, aut aliquis similes. 315.a.2
An quotidie epulari sit letale crimen. 20.c.2
Ante canam, vel antecania quid sit. 23.a.2
Ante datam legem non fuit facta discretio, & segregatio animalium in mundorum ab animalibus mundis. 64.e.2
Antidotum saluiferum proponit David peccatoribus. 48.d.2
Antiqui ante conuiuia quid facere consueverunt. 378.c.2
Antiquorum dua fuerunt mensa. 23.a.1
Antiquorum plerique in tabernis epulabantur edentes, & bibentes, & omnia scelerum genera, absque villo pudore, & verrecundia perpetrantes. 21.a.2
Antiquorum visus in merse. 381.c.2
Antonius ante solis occasum nunquam legitur cibum sumpsisse. 63.c.2
An Christus in resurrectione reassumpserit totum sanguinem effusum in eiusdem passione: arguit Doctor affirmatiuè, & negatiuè. 334.d.1
Apostoli ministraverunt mensis pauperum,

& viduarum. 70.d.2
Apostoli quibusdam verbis ostenderunt naturalem quamdam pietatem erga pauperes famelicos. 80.c.2
Apostoli sepelierunt corpus Ioannis Baptistæ. 79.b.2
Apostolorum dissidentia quibus verbis ostendatur. 80.d.2
Apostolus Paulus cur publicè redarguit Petrum. 353.c.1
Apostolus fugiens rabiem Iudeorum fuit nocte à discipulis per mare demissus in sporta. 340.b.2
Apostolus hortatur Thimoteum, ut militet bonam militiam. 360.b.1
Apostolus nos hortatur, & monet ne conformemur huic seculo. 43.a.1
Apostolus ob timorem fugiens rabiem Iudeorum, quomodo possit excusari. 343.b.2
Apostolus Petrus vsq. ad eò dilectus loquens cum Iesu, quid dicat. 345.c.2
Apostolus quomodo dicat se habere confidentiam in carne. 31.e.2
Apostolus quo stimulo vexabatur. 358.c.1
Apostolus simpliciter, & absolute non fugit rabiem Iudeorum. 343.d.2
Apparatus, prelatia, prebationes, & sententia, conuiuij metaphoricè sumpti. 26.a.2
Appetentia quadam honoris non est vndequaquo criminosa. 49.b.1
Appetitus, & concupiscentia oculorum non est ex patre, sed ex Diabolo. 37.e.1
Appetitus hominis inordinatus, versatur circa tria. 36.d.2
Appetitus irascibilis cur non diuiditur in duo membra, ut appetitus concupisibilis. 38.d.2
Appetitus rectus, & bonus, & ad magnanimitatem pertinens, qui. 49.e.1
Appetitus rerum carnalium non penitus aufertur nisi singulari quadam gratia dum sumus in hoc seculo. 141.c.2
Appetitus siue passionis animi habent inter se quamdam connexionem, & affinitatem. 39.c.1
Appetitus siue passionis animi ubi consistant, & consistant. 39.a.2
Appetitus vnius sonet alterum, & inuicem ab alio. 40.c.2
Aqua inundantes præsertim, & cum impetu defluentes sicut non dimittant, ita prope-

propemodum tribulationes, quas Dominus immittit ut corrigamur, parum durant. 358.d.2
Aqua spiritualis dulcedo, quantum sit. 140.c.2
Aqua spiritualis non solum extinguit sitim rerum carnalium, sed etiam sitim corporalem, & materiale. 141.b.2
A quibus fuga periit. 345.b.2
Arabes, Saraceni, Iudæi, & Hæretici aperto Marte oppugnant ea quæ Turca fatentur de Christo, & de eius fide. 58.d.1
Archelaus regnauit in Iudæa pro Herode patre suo. 345.d.2
Archelaus Britannus ob vim immoderantiam anno sua ætatis 75. vitam cum morte commutauit. 20.d.1
Arma militum sanctorum Doctorum non sunt carnalia, sed spiritualia. 559.d.2
Arma nostra, quæ. 34.e.1
Asterius fecit conuiuium, quod perdurauit 180. diebus. 20.a.2
Asterius Rex fecit multis Principibus, & Optimatibus grande conuiuium. 17.a.1
Athanasius presulis custodia, & si ga, fuit summè necessaria, & quare. 342.d.1
Athanasio declinante, sine fugiente persecutionem Constantij Imperatoris Ecclesia Alexandrina nequaquam fuit deserta. 342.c.1
Athanasius Episcopus Alexandrinus cedens ira & furori Cæsarij Imperatoris, & Arrianorum secessit in locum quemdam abditissimum. 340.c.2
Athanasius fugit persecutiones impiorum fugiendo, non tamen penitus Ecclesiam deserendo. 344.d.2
Auari appetunt honores, & dignitates per accidens. 40.d.2
Auidia & superbia diuersa ratione dicuntur, & radice omnium malorum. 39.c.2
Auidia in dies crescit, & hominum natura passim in deterius prolabitur. 326.d.2
Auidia non semper est peccatum mortale. 40.c.1
Auidia pecunia studium habet. 40.c.2
Auidius inest perpetua quadam animi, & corporis inquietudo. 41.a.2
Auidus efficitur inhumanus, crudelis, & immisericors. 41.b.2
Auidus nullis parca laboribus. 43.b.1

Augustini Ecclesia Doctoris assertio circa filiam Leptæ. 307.a.2
Augustini verba circa conuiuia. 26.e.2
Augustini contra suggestiones, & insidias diaboli, docet nos apprehendere humilitatem, & confiteri peccata nostra. 46.e.1
Augustinus dicit non esse negligendos peregrinos. 55.c.2
Augustinus digreditur contra eos qui ibesaurizant. 324.e.1
Augustinus digreditur super illud Pauli Thim. 3. dicentis in stare tempora periculosa c. 41.c.2
Augustinus euitabat familiaritatem fororis, & quare. 371.b.2
Augustinus in Epistola ad Bonifacium de Manibus loquens, quid d. 34.d.2
Augustinus in mensa, magis lectionem, vel disputationem, quam epulationem, & potationem diligebat. 51.c.1
Augustinus insurgit contra coeuites, & conuiuantes in agris, sub arboribus, & prope fontes. 61.d.1
Augustinus magis amat obturgator è sanamiam, quam adulatorem dissimulantem. Hac ad Marcellum. 350.a.1
Augustinus mysticè quid intelligit per hominum, & filium hominis. 350.a.1
Augustinus non videtur omnino accusare, & damnare superbiam. 49.c.1
Augustinus nos reprobant, & quare. 557.b.1
Augustinus omnem conuiuium a superfluis, varijs subtilis, ac detractoribus abstineret admodum at. 51.c.1
Augustinus ostendit Euangelistas inter se non disidere. 76.d.2
Augustinus præcipit in regula quod non potens ieiunare extra horam tamen prandij, nihil alimentorum sumat, nisi cum egrotat. 63.c.2
Augustinus quid dicat de fame. 357.a.1
Augustinus quid dicat de pauperibus alendis. 55.a.1
Augustinus quid dicat de demonis impietate, ac mendacia. 46.d.1
Augustinus quid dicat de his, qui non respiciunt, & tarde conuertuntur ad Dominum. 47.a.2
August. quid dicat de mercatore. 319.a.2
Augustinus quid dicat de rapina & furto. 315.b.2

- Augustinus quid dicat super illud David.*
Deleantur de libro viuentiu, &c. 362.e.2
- Augustinus quid respondeat quibusdam*
Paginis circa librum Domini. 363 d.1
- Augustinus quando persuadeat fugam ser-
uis Christi.* 344 b.1
- Augustinus quomodo interpretatur illud.*
32. Dele me de libro, quem scripsisti.
364.b.1
- Aurelinus quid dicat de quodam ebrio.*
20.b.1
- Aurum potabile cur faciebant Antiqui.*
18.a.1
- Autor a quibus desumpsit id quod dixit*
penes distinctionem librorum. 367 d.1
- Autor arguit contra D Thomam d. Semen ef-
se principium generat onis.* 32.b.2
- Autor conuuij peracti secus mare Galilee.*
74.b.2
- Autor & Architectus in conuuijs ad-
mirabilibus, vel summe admirabilis,
qui.* 71.d.1
- Autor miratur eorum, quae legit apud vi-
ros eruditos de conuuijs prophans.* 22.a.1
- Autor moris testimonium, & fama eorum
qui dicunt praprium esse referendum,
solum optimam diffinitatem.* 336.c.1
- Autor procedit in discussione de vitiis vi-
one secundum ordinem doctrinae.* 348.a.1
- Autor quid dicat, & sentiat de Turcis.*
58.e.1
- Armo pane quare nos utamur.* 126.a.1
- cu' inflam pestiferi conuuij.* 28.c.2
- Bellaria qua conuuiantur auaritiam.* 41.b.2
- Bellum spirituale, quale.* 358.b.1
- Genè fugere, quid sit.* 346.a.2
- Beneficium non debet conferri in iniusum.*
59 b.1
- Benignitas Dei grandis erga peccatores.*
309.d.2
- Benignitas & clementia Dei maxima.*
111.b.1
- Benignitas & misericordia Dei maxima.*
80.b.2
- Bestia rationis expert.* 67.e.1
- Bethsaida fuit patria Andree, Petri, &
Philippi Apostolorum propè stagnum
Genezaret.* 77.e.2
- Blasphemia in persecutione Diocletiani Aues
aluerunt.* 72.d.2
- Blasphemi in tantu' progrediuntur, ut etiam
hereses faciant.* 41.d.2
- Bonitas, & patientia Dei nos ad patientiam
expectat.* 310.b.2
- Bonosus quidam fuit plurimum vinosus,
& vino, & ebrietate valde deditus.*
20.b.1
- Bonum male acceptum, producit malum,
& contra.* 105.a.2
- Bonum prima sui diuisione dupliciter obijci-
tur nostro appetui sensibili.* 38.a.2
- Practica in principio conuuij comest à ebri-
tatem discuti Aegyptij opinabatur.* 22.c.2
- Buccella panis accepta à Iuda non fuit cor-
pus Christi, sed purus panis.* 103.c.2

B

- B Alnea publica, & priuata.* 380.b.2
- Balthasar Rex Babylonia fecit gran-
de conuuium optimatibus suis mille.*
17.b.1
- Beata Virgo Maria visitauit Elisabeth.*
349.e.2
- Beati habituri sunt omne bonum in celo
absque villo defectu.* 141.d.2
- Beatitude an consistat in actu intellectus vel
voluntatis.* 137 b.1
- Beatitude an percipiatur in visione huma-
nitatis Christi, sicut in visione diuina ef-
fentia.* 139 b.2
- Beatus differt à beato in beatitudine.* 345.e.1
- Beda Venerabilis non est verius asserere
super A. B. Apostolorum, quod Diabolus
animum in affectu malitia trahat.* 44.c.1
- Bellaria finis, corollaria, & munuscula*

C

- CÆlum appellatur terra.* 143.c.1
- Cæsar Borgia, quotidianis epulis du-
centos aureos impendistatuit, & ordina-
uit.* 18.a.2
- Caietanus, & Reuerendissimus Interpres
optimam distinctione superbia assignat.*
49.d.2
- Caietanus ingeniose interpretat illud Paul.
Nemo carnem suam odio habet.* 30 b.1
- Caietanus in summa distinguit inter rapti-
nam, & raptum.* 315.e.2
- Caietanus occasione quorundam verborum,
deplorat miseria natura humana.* 42 a.2
- Caietanus, quid per rem alienam intelligat.*
316.c.1
- Canonista quidem, & Iuris doctores limi-
tati, & exponunt quid sit habere pre-
prium.*

- prium.* 327.b.2
- Capillus de capite vestro non peribit, his ver-
bis quid velis innuere Saluator noster.*
337 b.2
- Carnes assa igni, qua.* 126.c.1
- Carnis voluptates, & prurigines sunt fu-
gienda.* 27.e.2
- Caninum esum fuisse prohibitum, quomo-
do.* 65.a.2
- Caro ad multa nos inuitat.* 28.b.2
- Caro assumpta à Filio Dei non erat infecta,
& quare.* 30 a.2
- Caro concupisit aduersus spiritum, & spi-
ritus aduersus carnem quomodo.* 26 b.1
- Caro creatura Dei est, & ipsa secundum
se non est malum, sed viuere secundum
carnem, malum est.* 30 d.2
- Caro est sufficiens causa peccati.* 33 c.1
- Caro illa tantu' est contraria spiritui, quam
infecta est per peccatum originale.* 30 a.2
- Caro infecta an possit inficere animam, Au-
thor arguit negatiue, deinde soluit ratio-
nes.* 32.a.1
- Caro iugert nobis incentiuum cuius vis cor-
porea voluptatis explenda.* 26.a.2
- Caro multifariam sumitur.* 25.c.2
- Caro multipliciter sitit ad Dominu.* 31 b.1
- Caro multum obest, si fuerit absque spiri-
tu.* 35 a.1
- Caro, mundus, & Demon uobis insensu-
lam tendunt.* 43 b.1
- Caro nobis à principio incipit alludere, blan-
dit.* 26.d.1
- Caro non est subiectum culpa formaliter,
virtute tamen continet peccatum, & est
causa peccati.* 33.b.2
- Caro nostra propter somitem delirescentem
in ea quid faciat.* 27 a.2
- Caro perseuerans non inficit animam, nisi sat-
is leuiter ac dimisit.* 32 d.2
- Caro persistens, & perseuerans vna cum
anima, varias, & multas habet concupi-
scentias.* 33 c.2
- Caro potest quandoque sumi pro carne
propria hominis, qua est altera pars com-
positi, vel pro vita corporali.* 30 a.1
- Caro qua est contraria spiritui, est utique
caro infecta, sed non omnino tabefacta,
& corrupta.* 30.b.2
- Caro quomodo est causa peccati.* 33 b.2
- Caro quomodo possit inficere animam. se-
cundum D. Thomam.* 32.e.1
- Caro quomodo potest maculare animam.*
33.b.1
- Caro Christi preciosissima, & suavissima.*
124.e.2
- Carolus Cardinalis Borromeus fuit valde
continentis, & abstemijs.* 68.b.2
- Caionis preceptum circa Conuuiua.* 20 e.2
- Causa ob quas plerique persistunt in pecca-
to.* 47.d.2
- Causa quibus fuga commendatur.* 341.c.2
- Causa quibus plerique fugiunt, fuga de-
testabilis.* 347.c.2
- Causa turpitudinis fuga, qua.* 341.b.2
- Causa necis, & perditionis corporum, non
animarum quorundam Iudaorum.*
305 c.1
- Causa peccati directè, qua.* 45.c.1
- Causa propria, & per se omnis peccati ac-
cipienda est ex parte conuersionis ad bo-
num commutabile.* 28.b.2
- Cretentium consuetudo.* 379.a.2
- Chini, vel Sini, aut Sina, cum volunt accum-
bere & apulari non agunt sicut Indi.*
22 c.1
- Chirographum decreti quando fuit deletum.*
146.a.2
- Chrysostomus multa dicit de conuuiuo san-
ctorum Patrum.* 69.a.2
- Chrysostomus pie admodu' admonet vnum-
quemque vocatum ad nuptias.* 69 d.1
- Chrysostomus quomodo interpretat.* 69 a.2
- Cibi consideratio est maxime habenda.* 68 d.2
- Cibi qui in principio mensa solebant apponi.*
22 b.2
- Cibo spirituali destitutus, non potest nisi
vita destitui.* 358 a.2
- Cibus communis est quo quisque tam mun-
dus, quam immundus tuto potest edere.*
124.c.1
- Cibus duplex corporalis, & spiritualis.*
- Cibus & potus cunctis sensibus vires submi-
nistat.* 64 a.2
- Cibus piscationis excellentioribus, & nobi-
lioribus viti conuenit magis, quam esus
carnium.* 82.b.2
- Cibus spiritualis, & viuificus, qualis.*
358.e.1
- Cicatrici remanserunt in Christo ob maio-
rem cumulum glorie, & tamquam vir-
tutis insignia.* 337.a.2
- Cicatrices Christi non sunt de migrante
humana natura.* 337 a.2
- Cicero dicitur ante solis occasum, raro ad-
modum discubuisse.* 24.a.1
- Cicero*

- Cicero* quid dicat de parsimonia in mensibus adhibenda. 60.b.1
Circa quoddam genus correctionis, ad quod tenetur quilibet tria sunt considerata, & adnotanda. 338.d.2
Civis Persarum Rex non prius ad prandium, aut canam se conferbat, nisi ex nimio labore, & corporis exercitatione desudasset. 379.a.2
Civitas pacis, & quietis Hierusalē. 346.e.2
Claudi, qui sint. 91.a.2.113.e.2
Claudius convivia agravit, & ampla, & assidua. 17.c.1
Cleomeces quam parvus fuerit. 17.d.1
Cleomenes quomodo se gerebat in excipiendis hospitibus. 17.d.1
Cleopatra Regina Ægypti vno seculo secundam mensam centumquinque millia aureorum impendit. 18.b.1
Cleopatra solemnis cana. 18.c.2
Clerici, & monachi inhonestam familiaritatem debent fugere. 371.c.2
Clerici servientes Ecclesiæ militanti dicuntur Angeli in Theatro Ecclesiæ, & assistere coram Deo. 359.a.1
Coactio duobus modis potest fieri. 115.c.1
Canem in quarum principio, & sine ova apponebantur. 18.d.2
Canes Pontificales, augurales, et Triumphales. 17.c.1
Canis vestra dicitur a recto discumbentium ordine. 23.c.2
Cogitationes nostræ non omnes excitantur à diabolo. 45.e.1
Cogitur quandoque aliquis ad recte operandum. 115.a.1
Collecta frugum, quando fiebat. 306.c.1
Colloquia quedam existimantur prophana. 371.b.2
Columna septem excisam in domo illa Sapientia, sunt omnes Ecclesiæ, vel septem sacramento Ecclesiæ. 119.a.2
Comedere carnem cum sanguine, quid. 67.a.1
Commestio carnis cum sanguine tamquam res fetida & imunda fuit omni tempore prohibita etiam tempore Apostolorum. 67.a.2
Commemoratio pro viuis, & defunctis fit quotidie in sacramento altaris. 127.d.1
Commercia malorum hominum cauenda. 309.d.1
Comprehendere quid sit. 139.c.2
- Commodus* Imperator secundum quosdam septies vel octies per diem se lavabat. 380.d.1
Commune omnibus, qui volunt mire convivia, quid. 379.e.2
Communicari sub utraque specie non licet nisi consecratis. 128.a.1
Communis, & recepta omnium sententia circa Romulum, & Remum infantes. 72.b.1
Communis modus loquendi est, ut dicitur si pars hominis offenditur, totus homo offendatur. 100.c.2
Commutatio quæ fit propter lucrum, non est omnino improbanda. 319.d.2
Commutatio rei ad rem, potest licite fieri. 320.d.2
Conceptio corporis Christi, secundum conditionem naturæ. 329.d.1
Concilium Tridentinum, cui non licet refragari, quid determinet in sessione vltima cap.2 de reformatione. 327.a.2
Concilium Tridentinum fuit absolutum, & terminatum sub Pio Quarto Pont. Max. 52.d.2
Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ sunt tres appetitus à se invicem distincti. 40.d.2
Concupiscentia oculorum, & superbia vitæ vnde emant. 40.a.1
Concupiscentia oculorum res terrenus appetitus, & plusquam satis illius bonis ditari cupimus. 41.c.1
Condemnatio non pertinet nisi ad superiores. 338.c.2
Conditio boni Pastoris, quæ. 342.e.1
Conditio Mercenarij qualis. 342.e.1
Conditio mercenaria. 320.c.2
*Conditio*nes plures requiruntur in correctione. 353.b.2
Confessiones apponuntur in fine mensæ. 118.b.1
Conficere in aëre, aut in fermentato an laudabilis sit. 126.b.1
Consequentia quorundam inualida circa sanguinem Christi, qui in parascene defluxit in terram. 333.a.2
Consequentia siue consecutio quadam saluti. 77.c.1
Conservatio Athanasij maxime necessaria Ecclesiæ. 342.c.1
Consilium Divi Paul. Rom 14. quomodo. 65.c.2

Consilium

- Consilium* peroptimum, & sanctissimum D. Augustini. 342.b.1
Consortia ac societates malignorum spirituum, & eorum consilia vitanda. 346.c.1
Consuetudines pravae sunt illa, quibus difficile admodum retrahimur a peccato propter alia. 47.c.2
Consuetudo quadam Ethnicorum in convivijs. 373.d.2
Consuetudo quadam pariter, & disciplinae apud veteres. 63.b.1
Contrarietas in potentijs anima, & dissonantia erat suppressa per originalem iustitiam. 27.e.1
Convenit in correctione haberi rationem finis. 353.d.1
Convivantes an debeant erecti stare, sedere, vel etiam accumbere. 21.b.2
Convivia, & commensales cuiusdam conviviij. 41.b.2
Convivia, & commensales diabolici conviviij. 46.a.2
Convivia quales esse debent. 382.a.1
Convivia qui, & quot fuerunt in convivio diuino, quo in loco fuit paratum, & quando fuit institutum. 76.a.2
Convivia quo pacto, vel situ, aut positione debent convivere. 61.c.2
Convivia damnanda quæ. 374.e.2
Convivia honesta, & religiosa, an debeant esse crebra, & frequentia. 59.c.1
Convivia honesta, & religiosa, quibus a solibus adornari, & instrui solent. 53.c.1
Convivia huius seculi licet pro brevi tempore delectent, tamen frequentius fastidiunt, & stomachum generant. 141.c.2
Convivia magna & valde sumptuosa ex piscibus parantur. 18.c.1
Convivia non debent esse frequentia, nec nimis sumptuosa. 20.d.2
Convivia honesta Veteris Testamenti. 51.b.2
Convivia diaboli, convivia, & convivantes sunt reiicienda. 48.a.1
Convivia mirabilia quæ. 52.c.1
Convivia multa non fuerunt convivia Christi. 74.a.2
Convivia non multa fuerunt parata post datam legem. 65.c.1
Convivia parata in novo testamento. 52.b.1
- Convivia* plurima in veteri Testamento. 378.a.2
Convivia priscorum qualia. 18.e.2
Convivia profana quæ. 374.d.1
Convivia profana negativè quæ. 377.e.2
Convivia publica, & privata quæ. 17.c.1
Convivia quadam admirabilia, & summe admiranda. 71.d.1
Convivia quadam licet privata, fuerunt tamen sumptuosissima, & vix credibilia. 18.d.2
Convivia quadam non sunt inter profana reponenda. 376.a.2
Convivia quadam profana, sed non apud omnes. 375.d.1
Convivia quadam sunt origines, & causa quorumcumque malorum. 25.a.2
Convivia quæ nos colere, suspicere, & venerari oportet quæ. 52.a.2
Convivia sumptuosa, fastuosa, & omnibus delitijs, & voluptatibus oppleta, ac referta. 17.d.2
Convivia ubi commodè, & honeste fieri debent. 60.d.2
Convivia veteris testamenti fuerunt typus, & figura conviviij purissimi, & sanctissimi quod futurum erat in nova lege. 52.a.1
Convivia Christi quæ. 73.b.2
Conviviij effectus. 370.a.2
Conviviij nobilis conversationis tria sunt fercula suis cibaria. 72.e.2
Convivium à Christo celebratum potest diuinum nuncupari. 73.a.2
Convivium Bethsaida, quo tempore fuerit paratum. 79.b.1
Convivium ceteris longe prestantius, & excellentius. 74.c.1
Convivium cur fuerit institutum. 370.d.1
Convivium diuinum potest sumi bifariam. 73.a.1
Convivium diuinum quo corporaliter percipimus non fuit à Christo adhuc in terris existente celebratum. 73.a.2
Convivium diuinum tribus modis circa omnem controversiam legitur fuisse à Christo celebratum. 73.b.2
Convivium diuinum trifaria sumptuum potest trifariam contingere. 73.b.2
Convivium diuinum trifariam dividitur. 73.b.1
Convivium est condimentum amicitia. 378.a.2

Convivium

Conuiuium extremum quale secundum Diuina Augustinum. 73.b.1
 Conuiuium honestum, & religiosum secundum metaphoram. 72.d.2
 Conuiuium in pluma cena non fuit Iuda nequitia. 373.b.2
 Conuiuium latita quale. 70.a.1
 Conuiuium maxime perniciosum quale. 43.a.1
 Conuiuium mellullatorum. 125.e.1
 Conuiuium nobilis conuersationis quale. 72.e.2
 Conuiuium nullum ex se, & propria ratione sui potest dici prophatum, sed ex parte modi, finis, & circumstantia. 370.c.2
 Conuiuium omnino prophatum. 372.a.1
 Conuiuium quid sit. 370.a.1
 Conuiuium quocumque modo acceptum potest dupliciter sumi. 371.d.2
 Conuiuium quod a precatione incipit, debet etiam cum precatione desinere, & quare. 72.b.2
 Conuiuium quod nobis preparat a principio hic mundus infelix. 40.e.1
 Conuiuium quod fieri solet quotidie apud fideles in Ecclesia militant. 61.a.1
 Conuiuium quotuplex. 370.b.2
 Conuiuium reprobandum quale. 377.a.1
 Conuiuium vindemia defecata. 125.d.1
 Conuiuium unde dicitur. 369.b.2
 Cophini quid sint. 86.d.2
 Cophinus quanta capacitatis erat. 87.d.1
 Corda Scribarum, & Phariseorum plena rapina, & iniquitate. 322.b.1
 Cor meum, & caro mea &c. de qua carne loquatur. 26.b.1
 Cor nostrum fide, spe, & charitate munitur. 143.e.2
 Correctio debet esse seuera, pia, & discretia. 338.e.2
 Correctio debet fieri cum prudentia, & sagacitate. 353.b.1
 Correctio debet fieri ex charitate, & non ex odio, vel quauis alia animi perurbatione. 353.e.1
 Correctio debet fieri si frater tuus peccauerit in te. 353.d.1
 Correctio dupliciter secundum Riccardium. 338.b.2
 Correctio non debet palam fieri, & coram omnibus nisi publice peccauerit. 353.e.1
 Corrector debet esse prudens ad inquiren-

dam, pius, & misericors ad ignoscendum, & iustus ad puniendum. 353.e.2
 Corrigere & corrumpere sunt uelut uerba omnia. 353.c.2
 Corripit me iustus in misericordia. oleum autem. c. quomodo. 353.a.1
 Corona capiti superposita ex herbis, rosisque, & floribus nihil confert capiti. 70.d.1
 Corpora humana sunt composita ex contrarijs qualitatibus. 27.e.1
 Corpora in quibus humores, ut, sanguis flegma c. sunt necessario corruptibilia. 328.c.2
 Corpus & anima non possunt predicari neque de Christo, neque de Deo. 333.d.2
 Corpus Christi fuit corruptibile, sed uide quomodo. 330.d.1
 Corpus Christi in resurrectione est eiusdem natura, ut prius, licet alterius gloria. 337.e.2
 Corruptio est duplex. 330.e.1
 Corruptio & dissolutio differunt secundum quorundam opinionem. 330.e.1
 Culpa grauis, & detestabilis principum, qui alijs presunt. 341.d.2
 Cultus laica quibus debetur. 338.c.2
 Cuncti principes tui d. Hierusalem fugerunt c. de quibus loquatur Esaias. 341.c.1
 Cupiditas est animi progressio. 343.d.2
 Cupiditas siue auaritia, quid. 40.c.1
 Crispula est abdicanda, & fugienda. 25.d.1
 Crux in qua Christus pependit pluribus causis est adoranda. 338.e.2
 Crux Christi lignea, uel anea; & crux in qua pependit salus mundi, pari cultu sunt adoranda. 338.e.2
 Curati, & ministri omnes in aliqua ciuitate, uel Ecclesia eandem, uel quasi eandem laicorum curam habentes in instante persecutione aliqua, an debeant fugere. 344.d.1
 Curatores animarum, siue Pastores ouium non debent fugam capere, dum eorum absentia anima periculatur. 343.a.2
 Cur aeterna salus, siue redemptio ipsi passioni, & sanguini, potius quam ceteris Christi actionibus, & meritis tribuatur, cum Christus a principio sua conceptionis meruerit nobis uitam aeternam. 339.c.2
 Cur in ipso Angelo cadente remanserunt integra natura sua, & non in homine, qui longemius peccauit. 27.c.1
 Cur

Cur Dauid fugit a Saule, pariter & a filio Absalon. 344.c.2
 Cur debemus dolere, & tristari. 357.c.1
 Cur negotiatio appellatur fornicatio 321.b.2
 Cur prohibemur uocare ad conuiuium amicos, fratres, & consanguineos nostros. 54.c.2
 Cur tamdiu distulit ipse Dominus turbam tam corpore, quam animo iuuare cum toto triduo sustinuerit eam. 91.c.2
 Cur tam pauci recte sapient, & apprehendunt uiam bonam, & tam multi saculi uanitates confitentur. 42.d.1
 Cur varios flores, & fiondes super mensam apponimus. 70.d.1
 Cur Christus precepit discipulis ut colligerent fragmenta, qua superfuerunt his qui manducauerant. 86.b.2

D

D Amaseni opinio circa reassumptio nem sanguinis in passione, & preputij in circumcisione. 334.c.2
 Daniel cap 12. quid dicat de libro Domini. 364.c.1
 Darius in fuga aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam uehementer sitiens bibit. 25.b.1
 Dauid castigabat carnem suam, & tabescere faciebat. 310.d.2
 Dauid cur dicebat. Vidi prauaricantes &c. 310.b.2
 Dauid cur tabescit. 310.b.2
 Dauid de qua carne loquitur cum d. Sistiuit in te anima mea c. 30.e.2
 Dauid de quo libro loquitur cum d. In capti te libri scriptum est de me. 362.c.2
 Dauid eximius Prophetaru loquitur ps. 80. de fesso Tubarum. 305.e.2
 Dauid fugit a facie Saul, & Absalon. 340.a.2
 Dauid insurgit contra eos qui existimant Deum non intelligere alia a se, ut quidam Philosopherum, & Manichaeorum. 47.b.1
 Dauid irridet & spernit thesaurizantes in terra. 326.b.1
 Dauid manducabat quandoque hora uespertina. 63.b.2
 Dauid necessitate ductus manducauit pa-

nes propositionis. 376.b.2
 Dauid non prohibet diuitias congerere, & in illis abundare. 324.d.2
 Dauid uir pacificus. 310.c.2
 Debiles homines qui sint. 89.b.2. 113.d.2
 De rectum impossissimum Aman contra Hebreos. 307.c.2
 Decretum optimu fecerunt Apolloli. 70.e.2
 De arcus grande, & ignominia maxima Principum, ac magnatum. 341.c.2
 De eo quod lucrata est meretrix non potest fieri sacrificium, uel oblatio ad altare. 323.c.1
 Des maxima providentia. 66.c.1
 De ijs, qua quis tenetur restituere, non potest facere elemosynam, multa minus de ijs qua rapuerit, & per uolentiam quibus uis abstulerit. 322.b.2
 Demon habet multos socios, consortes pariter & filios. 47.d.2
 Demon no est omnino causa peccati. 45.a.1
 Demones uisitantur uisitatione condemnationis. 360.b.2
 De pluribus librorum generibus in sacris scripturis frequenter fit mentio. 366.c.1
 Deputatis ad cultum Dei peculiariter est prohibita omnis negotiatio. 320.d.1
 Desertum Bethsaida est in agro seu territorio Bethsaida. 77.d.2
 Desertum Bethsaida fuit locus conuiuij. 77.d.2
 Desertum in quo loco fuerunt famelici satiati, quibus locis circumscribatur. 78.e.2
 Desertum quid significat. 78.c.2
 Desideria carnis tribus modis perficiuntur. 34.b.1
 Determinatio Conc. Trid. & Constantinopolitani. 49.b.2
 Deum aliqui scripsisse dicimus, quia scilicet in mente sua aliquid firmiter, & irremocabiliter dicitur ab aeterno statu esse. 363.a.2
 Deum supplices deprecari debemus, ut sua benignitate, & clementia uisitare nos dignetur uisitatione correctiuis, & castigationis, non autem condemnationis. 360.d.2
 Deus aliquos flagellat ut corrigantur, & aliquos flagellat ad perpetuum interitum. 356.d.2
 Deus bonorum nostrorum non indiget. 317.c.1

- Deus cur immitat flagella.** resp. D. Hier. super cap. 26. Isaia. 357 a. 2
- Deus cur voluit providere ipsi animantibus de cibo & potu.** 64. e. 1
- Deus distans non potest.** 134 d. 1
- Deus erudit nos ad id quod est utile in recipiendo sanctificationem.** 356. a. 1
- Deus est etiam Dominus Sabbati.** 307. e. 2
- Deus est memor hominis, & summentorum.** 350. b. 1
- Deus est perfectior omnis boni.** 44. e. 2
- Deus & si permiserit indulgentiam, nunquam tamen spopodit longitudinem dierum.** 47. b. 2
- Deus facientibus elemosynam aeterna premia pollicetur.** 351. c. 1
- Deus flagellavit filium suum.** 356. b. 1
- Deus flagellat omnem filium quem recipit.** 356. b. 1
- Deus fuit memor hominis per multiplicationem misericordiae suae.** 350. a. 1
- Deus iudex iustus.** 317. a. 2
- Deus nimium odit presumptores de viribus suis.** 46. c. 2
- Deus nos monet per Esaiam fugere ab hoc saeculo, & elevari mentem ad caelestia.** 346. e. 2
- Deus nos multipliciter visitat.** 350. c. 1
- Deus nos visitat per flagella multipliciter.** 356. b. 2
- Deus nos visitat inuisione militum, impetu bellorum, & congressione praedonum, latronum, & sicariorum, furae, peste, & alijs morborum generibus.** 358. a. 1
- Deus non est causa peccati.** 45. c. 2
- Deus non est minus immutabilis, & invariabilis, quam fuerit Pilatus qui dixit. Quod scripsi scripsi.** 367. a. 2
- Deus non peperit vnico eius filio naturali, parceret adoptiuo?** 356. c. 1
- Deus non permisit ea qua concomitantur furtum, & sub eo continentur.** 315. c. 2
- Deus non proprie comprehenditur à beatis, sed solum apprehenditur.** 139. c. 1
- Deus non solum corrigi, & flagellat quocumque homines inferioris ordinis, sed Pastores, Principes, & Reges terra.** 356. c. 1
- Deus odio habet rapinam in holocausto, quomodo.** 313. a. 2
- Deus omnipotens cur potius animantibus, & pecoribus, quam homini cibum corporalem prouidit.** 64. b. 2
- Deus per malos erudit bonos, & per temporalem patientiam damnandorum excet disciplinam liberandorum.** 357. e. 1
- Deus per quadam verba Gen. 1. non prohibuit esum carniu.** 66. a. 1
- Deus praeter visitationes corporales quibus vehementer premimur, & affligimur, visitat nos visitationibus, quibus anima, & spiritus magnopere angitur, & perturbatur.** 358. b. 1
- Deus potest in corpore humano admittere quas voluerit qualitates, & similiter auferre, & subtrahere.** 336. c. 1
- Deus quando hominis memor fuit.** 349. d. 2
- Deus quandoque se habet instar hominis irati secundum August.** 357. d. 1
- Deus quid praecepit nostris progenitoribus.** 64. d. 1
- Deus quorumcumque habet perfectam notitiam.** 364. d. 1
- Deus requieuit die septimo ab omni opere quod pararat.** 304. c. 1
- Deus sapiens, nec minima quaua negligit.** 64. c. 2
- Deus visitauit ante incarnationem hominem per internuncios.** 349. d. 2
- Deus visitat filios hominis speciali munere gratiae suae.** 350. b. 1
- Deus voluit instruere homines, & inducere ad puram quamdam victus simplicitatem.** 66. b. 1
- Diabolus damnat, & plerique viatores impij, & scellerati non solum non diligunt Deum, sed maximo odio prosequuntur.** 378. e. 1
- Diabolus est perfectior omnis mali.** 44. e. 2
- Diabolus induxit primum hominem ad peccandum.** 45. e. 1
- Diabolus non cogendo, sed suadendo nocet.** 45. c. 1
- Diabolus non semel misit in cor Iudae tradere Christum Iudaeis.** 373. a. 2
- Diabolus prauaricatoreum laqueo suae fraudis tenet, & hostili vinculo potestatis inmixtus a deuotione retrahit.** 309. b. 2
- Diabolus potest nos ad malum incitare, non trahere secundum Augustinum.** 45. d. 2
- Diabolus quo pacto dicitur esse causa peccati.** 45. c. 2
- Diabolus quo pacto trahit animam in effitum malitia.** 45. a. 2
- Dicitum quoddam vulgatissimum propheta** 66

- est semper pra oculis habendum.** 57. e. 2
- Diebus festiuis non debent prohiberi quae spectant ad cultum diuinum.** 37. e. 2
- Diebus solemnibus, & festiuis Iudaei cessabant ab omni opere seruli.** 307. d. 2
- Dies quae vocatur 15. mensis, vocatur Pascha.** 305. c. 1
- Dies sabbati vocatur dies septimus.** 304. c. 1
- Dies sacri non tamen festiui qui sint.** 304. c. 2
- Differentia inter accedentes ad baptismum, & sumentes Eucharistiam.** 132. b. 1
- Differentia inter amphoram, & lagenam.** 98. a. 2
- Differentia inter conuiuium honestum, & prophanum.** 51. a. 2
- Differentia inter furtum, & latrocinium.** 315. c. 2
- Differentia inter furtum, & rapinam.** 313. c. 2
- Differentia inter hanc & illam conuersionem, & in hanc & illam auersionem.** 311. e. 1
- Differentia inter hominem, & filium hominis secundum Augustinum.** 349. e. 2
- Differentia inter laicos, fideles, clericos, seculares, ac regulares.** 326. c. 2
- Differentia inter nos & Christum quantum ad loca conuiuij.** 78. a. 2
- Differentia inter peccata, quantum ad id quod est materiale.** 311. e. 1
- Differentia inter primum & secundum hominem.** 328. b. 2
- Differentia inter reprobos, & corrigi.** 353. a. 2
- Differentia inter sacrificia.** 308. b. 2
- Difficile est rem habere cum his qui sunt incircumcisi corde, & dura ceruicis.** 355. c. 1
- Difficultas super illud Dauid. cum d. Si dereliquerint filij eius legem meam c. visitabo in virga c.** 357. a. 1
- Digestio super primum cap. Esaiam Propheta.** 308. d. 2
- Diogenes, & Indi nullam temporis horam prandio stabiluerunt.** 24. a. 1
- Discipuli Christi cur fuerunt indigni aduersus Magdalenam Christi pedes, & caput vngentem.** 382. b. 1
- Discipuli Christi ministrabant turbis quae secuta erant Iesum.** 71. a. 1
- Discrimen inter laicos & regulares.** 325. a. 2
- Discussio super quadam verba Esaiam Propheta.** 319. a. 1
- Distinctio optima Alexan. de Ales de adio.** 378. a. 1
- Diuersitas preciorum rerum venalium iusto potest admitti in multis casibus.** 320. c. 2
- Dines epulo epulabatur quotidie splendida.** 20. c. 2
- Diuisa cur dicantur iniqua.** 317. b. 2
- Doctores sancti praferuntur regibus terrae.** 359. a. 1
- Documenta salutifera praebentur peccatoribus.** 48. a. 1
- Documentum salubre afferri nobis Interpres circa conuiuio apparatus, & sumptus.** 78. b. 2
- Dominus Saluator noster consuevit ferre in medio discipulorum consistere.** 22. e. 1
- Domitianus conuiuabatur frequenter secundum Suet.** 20. c. 2
- Domitius Apher praeter modum sumens cibum inter cenandum accubuit.** 19. e. 2
- Domus cuiusdam Iudae in templum conuersa.** 336. c. 2
- Domus Dei est ecclesia militans.** 145. a. 1
- Domus Dei simplex.** 144. e. 2
- Domus Dei sunt sancti, Angeli Dei, & beatorum anima.** 145. a. 1
- Donum iustitia originalis pro se, & tota posteritate gratis collatum perdidit homo.** 33. b. 1
- Draco quem formauit Deus ad illudendum humanum genus qui.** 44. b. 1
- Dubitatio quadam circa mercedes siue lucra Tyrriorum sanctificata Domino.** 324. a. 1
- Ducens denarij factum summam viginti scutorum auecorum, & quid significent.** 81. b. 2
- Dum adest, & immet commune periculum mortis: tum in clericis, tum in laicis, numquid est fugiendum?** 343. e. 2
- E**
- Ebrietas, & crapula debent esse procul à nostris conuiuijs.** 60. a. 1
- Ecclesia Dei sponsa.** 346. e. 2
- Ecclesia habuit olim thesaurum, quemadmodum nunc habet.** 325. b. 1
- Ecclesia militans cur sic appellatur.** 360. a. 2
- b. Edw.ia,

Edulia, qua nobis primum affert ipse demon, qua. 48.a.1
Egidius Abbas, rrennio a cerua lac prabente, nutritus est. 72.a.1
Elementa sunt partes integrales respectu totius uniuersi, imperfecte tamē 331.a.2
El. emofyna cordis est multo maior quam cleemofyna corporis. 323.d.1
Eleemofyna de iustis laboribus est factenda. 322.d.1
Eleemofyna est opus misericordia. 323.b.1
Eleemofyna non debent fieri tenuiter, aut exigue, sed abundanter. 325.d.2
Elisabeth cum prius esse sterilis sexto iam mense concepit filium in senectute sua. 349.a.1
Eloquia Domini dicuntur dulcia, & amara. 366.b.1
Encenia quid significant. 306.d.2
Enigma Sansonis figura Christi. 121.a.2
Eno. h. quo raptus fuerit. 316.b.1
Epiphanius quid intelligat per librum grandem. 362.b.2
Episcopi, clerici, & alij religiosi in maximo vita periculo versantes an debeant suam arripere. 341.d.2
Episcopi clerici, & seculares sunt omni honore, & reuerentia prosequendi. 56.b.1
Episcopi de rebus proprijs, vel acquisitis hereditibus suis possunt relinquere, at de rebus Ecclesia nihil distrahere possunt. 326.e.2
Episcopi, sacerdotes, & clerici cuiusvis ordinis non debent conuiuare in Ecclesijs. 61.b.1
Epulones, & ebriosi in sacra scriptura acriter reprehenduntur. 60.e.1
Erasmo Episcopo fera siluestres deposita feritate blandiuntur. 72.b.1
Erasmus Episcopus Diocletiani persecutionem fugiens in monte Libano a coruis paschitur, & ab Angelis visitatur. 72.b.1
Esaias appellat negotiatores, fornicarios, & negotiationes fornicationes. 319.a.2
Esaius clamitat, & exaggerat aduersus quosdam nebulones. 41.b.1
Esaius comminatur cuidam hominum generi. 373.b.2
Esaius in cap. 27. loquitur de extremo die iudicij. 359.e.1
Esaius in cap. 26. loquitur de visitatione condemnationis. 359.c.1
Esaius maxime dolebat, et tristabatur quia

tacuit. 353.b.1
Esaias quid de Christo praxiderit. 75.e.2
Esaias quid intelligat per negotiationes. 322.d.2
Esurire iustitiam quid. 143.e.1
Esca nihil prosunt ambulanti bus in eis. 51.d.1
Efus carni um an sit laudabilior frugibus terra, & plantarum, vel detestabilior. 66.b.2
Efus carni um cur a plerisque sit reiectus. 68.a.1
Efus carni um fuit secundum aliquos ante diluuium prohibitus. 65.e.2
Efus carni um non fuit praeceptus post diluuium neque ante prohibitus. 66.b.2
Efus quorundam ciborum cur olim reputabatur illicitus. 64.d.2
Ethnici eruditi a feris. 72.b.1
Ethnici qualiter, & qua veste accedebant ad conuiuium. 24.a.2
Ethnicorum mos, & consuetudo. 377.d.2
Ethnicorum vsus seu abusus. 62.e.1
Euangelista vno, & eodem spiritu loquentes sibi inuicem non aduersantur, neque contrariantur. 76.c.2
Eucharistia, graecè, idest bona gratia. 122.b.2
Eucharistia quomodo conferat gratiam. 132.b.1
Eucharistia perceptio innumera affert nobis beneficia. 131.e.2
Eucharistia sacramentum quare sit in domo, non extra domum institutum. 123.a.1
Excusatio quorundam in peccatis fuitilis, & vana. 34.d.1
Excusatio quorundam rectorum. 343.a.1
Exemplum optimum paruitatis trium puerorum. 60.b.1
Exercitatio corporis bona valetudinem nobis parat. 379.b.1
Exercitatio corporis quo sit licita. 379.d.2
Exercitatio quaedam corporis est virtusque hominis vis, & in stauratio. 50.c.2
Existens in peccato mortali, nec dispositus ad illud amittendum, nullam consequitur gratiam ex perceptione Eucharistiae, sed incurrit aeternam damnationem. 131.c.2
Ezechiel vidit librum scriptum intus & foris, in quo erant scripta lamentationes, carmen, & us. 365.c.2

Facilitas

F

Facilitas venia est maximum incentiuum, & prouocatiuum ad peccandum. 47.e.2
Facinus quod perpetrarunt Milites contra Iesum. 373.b.1
Falsi homines sub praetextu pietatis, & amicitiae plerumque nobis officium. 356.d.2
Fat. imina non ingrata gustus. 67.b.1
Fel. dra. onum, & uenenum aspidu insaniabile, quid. 28.a.2
Fanum a calore percussum arescit, & paulatim pristinum decorem amittit. 29.c.1
Fercula & dapes, qua nobis utimur, & oscitantibus subministrat ipsa caro. 27.d.2
Fercula potiora cuiusdam conuiuij. 40.c.2
Fercula qua dedit Deus ab initio cunctis animantibus qua. 64.c.1
Fercula qua deturpant stomachum, & inficiunt animam. 38.c.1
Fercula qua diabolus in suo conuiuio proponere solet. 44.c.1
Fercula qua nobis proponit diabolus habent rationem quaedam apparentem boni, vtilis, delectabilis, atque honesti. 45.d.2
Fercula quorundam sanctorum uirorum. 68.c.1
Ferculum magnopere necessarium & opportunum. 73.a.1
Ferculum maxime pestiferum. 26.b.2
Ferculum quod primo apponitur in mensa huius mundi. 41.d.1
Festa Iudaorum qua. 304.c.1
Festa praecipua Iudaorum tria fuerunt. 306.e.1
Festum celeberrimum quale. 306.a.1
Festum celebre Penitecstes. 305.a.2
Festum collectarum, & tabernaculorum. 306.b.1
Festum expiationum, quale. 305.d.2
Festum Hebdomadarum, secundum quosdam quale. 305.b.2
Festum Pascha quod erat proximum patriationi cuiusdam ingentis miraculi, non illud fuit in quo Christus tanquam agnus immaculatus fuit immolatus. 79.c.2
Festum primitiarum, quale. 305.e.1
Festum Tubarum, cur celebratur. 305.d.2
Fideles omnes in communi uiuebant in principio nascentis Ecclesia, & nihil propriu possidebant. 326.e.1

Fideles omnes qui Christi iugo colla submitunt, possunt nuncupari milites Christi. 360.c.1
Figura qualibet cessat adueniente veritate. 30.a.1
Figura veteris testamenti qua representant sacratissimam Eucharistia sacramentum. 121.c.1
Filii Israel singulo quoque anno per quatuor dies consueuerunt plangere filia Lepta. 307.e.1
Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt. quomodo. 350.b.1
Filij Iob faciebant conuiuium per domos unusquisq. in domo sua. 20.b.2
Filij irae nascimur, & naturaliter, & de lege communi, sumus omnes in iniquitatibus concepti. 34.c.1
Filij Israel, & patres veteris testamenti sedentes manducabant. 61.d.2
Filij Israel stantes comederunt Agnum Paschalem. 61.c.1
Filius Dei cum non haberet unde flagellaretur, factus est homo, & carnem induit, ut sine flagello non esset. 356.c.1
Filius Dei est de substantia Patris natus. 356.b.1
Finis conuiuij omnino prophani. 372.a.1
Finis conuiuij qualis esse debet. 370.d.1
Finis & complementum carnalis obsequij, & vanitatis huius saeculi. 29.e.1
Finis quorundam, & exitus. 42.b.2
Finis visitationis est correctio, & emendatio interioris hominis. 358.a.2
Flagella omnia sunt preparata, & instituta a Deo ad correctionem nostram. 359.a.1
Flagellum est remedium, & medicina contra peccata. 357.d.1
Fomes est principium, & causa omnis peccati. 28.b.1
Fomes in homine non reprimitur, & sopitur omnino, & quare. 33.e.2
Fornicari potest quandoque sumi pro negociari. 321.b.2
Fornicatio est peccatum, & homini Christiano prohibita. 319.a.2
Fragilitate nostra carnis, & frequentibus diaboli insidijs facile trahimur ad peccatum. 48.e.1
Fratri nostro debemus annuntiare peccatum suum. 355.b.1
Fraudes, & verus a demoni. 46.a.1
Freneticus non diligit medicum, neque flans. b.2 lms

- luis patrem. 354.b.2
Frustris, confectiones seu dulciora qua vocantur secunda mensis, in mensa huius vite. 41.d.1
Frustris differtur per purgationem aliquorum delictorum in loco Purgatorij. 368.a.1
Frustris non differtur ut tollatur, sed ut securius possideatur. 368.a.1
Frustris quid sit secundum D. Th. 138.e.2
Frustris tria complectitur. 138.d.2
Fuga Apostolorum an fuerit laudabilis. 345.a.2
Fuga detestanda fugerunt Principes, de quibus loquitur Esaias. 345.a.2
Fuga grauis ac detestanda, qua. 344.e.2
Fuga increpationes fugientium, peruersio. 346.b.2
Fuga non est usquequaq. laudanda. 340.a.2
Fuga nostra orandum est, ne sit in hieme, vel sabbato. 347.a.1
Fuga perpetuis laudibus celebranda. 345.c.2
Fuga Susanna inuita, & inuincibilis summo opere laudanda, & aliorum multorum. 345.e.2
Fuga genus laudabile. 345.e.2
Fugere ad equos, quid sit. 347.b.1
Fugere a seculo, quid sit. 346.e.2
Fugere bifariam contingit. 343.c.2
Fugere debemus ab hoc seculo, & mori hinc mundo. 347.a.2
Fugere quis potest absque infamia. ad cuiusmodi matus malum. 345.d.1
Fugere quis potest ut cedat ira, & furori seueritium. 345.d.2
Fugientes nos, quo fugere, & proficisci debemus ne in foueam cadamus? 346.d.2
Fugunt procul impij, tanquam conscij sua ipsorum prauitatis, & malitiae. 347.c.2
Fulgentius Episcopus Ruperis, Iacob minor, & alij nulla ratione adduci poterunt, ut comederint carnes, & biberent vinum. 65.b.2
Fundamenta D. Thomae circa re assumptionem sanguinis Christi. 337.d.2
Fur diurnus, & nocturnus. 315.b.1
Fur nocturnus grauioris culpe & poenae est obnoxius. 315.b.2
Fures, & latrunculi qui. 316.d.1
Furti & rapinae, non est eadem culpa. 318.c.2
Furtum & rapina in quo conueniunt. 313.d.2
Furtum potest esse peccatum, & maxime

offensiuum dupliciter. 316.e.2
Furtum quomodo sit peccatum mortale, & quomodo non. 314.a.2

G

Galens notabile documentum, atque salubre. 379.d.2
Galenus dicit exercitationem esse sanitatis seruatricem. 50.c.1
Galli & Hispani orto iam Sole sumunt sentacula, cum praefertim volunt se via committere. 23.e.2
Genus optimum operis, & exercitij. 50.a.2
Gnosyppus maxima voracitatis infamia laborauit. 19.e.2
Graci ante reliquas dapes sal velut amicitia solum hospitibus apportant. 22.c.2
Graci conficientes sacramentum altaris in azimo peccarent, sicut nos in fermentato. 125.c.2
Graci, & Galli quomodo ludant, vescantur, & epulentur. 21.d.2
Grauis est vita anima. 110.a.1
Gratia sunt Deo referenda post mensam. 52.b.2
Graue scelus quale. 310.e.1
Grauisime peccantes contra Spiritum sanctum qui. 312.c.2
Gregorius Turonensis quid dicat, & referat de Childerico Saxone. 20.d.1

H

Hebdomada septem diebus conficitur. 304.c.1
Hebreis cur fuit prohibita caro suilla. 376.b.1
Hebreorum populus fugit ab Aegyptijs, & quare. 340.d.1
Henricus III. Gallorum Rex fuit occisus a quodam religioso ordinis Prad. 348.c.1
Heresis, qua continetur sub apostasia a fide, est plusquam haeresis. 312.c.1
Heretici Dei verba audire nolentes, ad equos Aegyptios, hoc est ad ymbros, & sunt asinata confugiunt. 347.c.1
Heretici & scismatici pcul fugiendi. 375.b.2
Herica iussu Dei corui deferebant panem, & carnes. 71.d.2
Hieremias loquitur de quodam libro signato, & posito in vase fictili. 367.a.1

Hieronymus

Hieronymus quid intelligat per eos, qui fugiunt ad equos Aegypti. 347.c.1
Hieronymus quid intelligat per voluenum volans, & per librum monumenti. 366.e.1
Hierosolimitani templi quatuor dedicationes. 306.d.2
Hispani neque ante neque post mensam labucis aut herbis vescuntur. 22.d.2
Holocauftum cur dicatur. 306.a.2
Homerus quid referat de Eumene. 23.e.2
Homines ante diluuium erant robustiores, & validioris temperamenti. 66.b.1
Homines ante diluuium non consueverunt comedere carnes. 64.d.2
Homines cuiusdam remotissima regionis sedendo epulantur. 21.c.1
Homines cupidus, & tenaces. 41.a.1
Homines ob quas causas demergantur in infernum. 36.e.2
Homines post diluuium fuerunt multiplicati. 66.a.2
Homines prauis dicuntur carnem cum sanguine edere. 67.d.1
Homines quando toto potuerunt comedere carnem cum sanguine. 67.b.2
Homines suis plerumque bonis priuantur ob crimen haeresis, vel ob crimen laesa maiestatis, & similia. 317.b.1
Homines Christi exemplo debent montem ascendere, & terram relinquere. 76.a.1
Hominis malitia maxime creuit in terra. 66.a.2
Homo appetit ea qua habent rationem, boni, delectabilis, aut vtilis, aut etiam honoris, & gloria. 36.e.2
Homo est animal politicum, & sociale. 370.d.2
Homo est Dominus reru temporalium, quo ad earum usum. 316.b.2
Homo nimis inordinate amat seipsum, & proprium bonum. 28.b.1
Homo non debet aliquid commune habere cum hoc mundo. 43.a.1
Homo non debet dare callidis hostis locum Tyrannidi. 49.a.1
Homo quandoq. ex bonis cogitationibus arte & industria demonis deducitur in cogitationes prauas. 45.b.2
Honophrius herbis, & bacchis siluestribus contentus dimidiatum panem quotidie calidus assumebat. 71.e.2
Honor erat apud Numidas sedere in medio. 62.c.2
Honores & dignitates possunt expeti absque

Dei offensa. 43.b.2
Hora Lucana, qua. 23.e.1
Hora prandij qua sit. 63.d.2
Hospitalitas in sacris litteris maxime commendatur. 55.a.2
Hostes Christiana religionis sunt in triplici gradu, siue statu. 308.a.1
Hostia sacra coeperta, & superinduta carne, & sanguine extat in oppido Ausida in Picena prouincia. 336.c.2
Hostia pacifica qua. 308.c.2
Hostie pro peccato, qua. 308.b.2
Humanitas resultat ex anima, & corpore. 329.a.2
Humores in corpore existentes tripliciter considerantur. 332.d.2
Humores quibus natura carnis temperatur, fuerunt in corpore Christi. 329.d.2
Humores sunt maxime causa corruptionis. 329.d.2

I

Ieunantes multi fuerunt, qui continuum ieiunium, vel amplius sine cibo, & potu vitam duxerunt. 90.e.2
Ieiunantibus non licet cibum sumere, nisi ab hora nona usque ad vesperam. 63.e.2
Iepta Iudex Israel occidit filiam suam virginem. 307.d.1
Iesus post resurrectionem stans manducauit coram discipulis. 62.c.1
Iesus sedit super fontem. 62.a.1
Ignorantia & difficultas ad bonum super effectus peccati originalis, & causa aliorum peccatorum. 26.e.2
Impedimenta tria quo minus ad cenam aeterna vita vocemur. 142.a.1
Impense multiles, & extraordinaria. 18.b.2
Increre quid sit. 353.a.1
Indi sedentes epulabantur. 21.c.2
Indorum vsus, cum volunt accumbere, & epulari. 22.c.1
Infans vnus dicit non est immunis a sordibus. 57.c.2
Infantibus sunt participes manducationis spiritualis Eucharistia. 128.c.2
Ingens miraculum sacramenti in vrbe vetersi. 336.e.2
Ingratitude duplex sicut D. Bon. 312.a.2
Ingratitude peccantis circumstat omnia peccata pluries ab eodem perpetrata. 311.b.1
Inimici nostri, qui. 43.b.2

b 3 Inimici

Inimici visibiles, & invisibiles qui? 48.d.2
Iniustum duplex. 378.c.1
In libro Domini omnes scribentur, sed non eodem atramento. 364.c.1
Inspicientes, & mente capti, qui? 310.d.1
Intentio Auhoris de virtute missa. 132.b.2
Interitus anima, & corporis, & sempiternus utriusq. cruciatus, ex quo originetur. 28.c.1
Inter peccata que fiunt ex contemptu Dei principaliter, Doctores quatuor annumerant. 312.c.1
Interpres Reverendissimus de quo ferculo loquatur de conuiuio honesto. 67.c.2
Interpres Reverendissimus de quo mundo loquatur in conuiuio huius seculi. 36.b.2
Inuidia, non solum alienos, verum multo magis quem possederit lacerare consuevit. 346.a.1
Inuitati ad nuptias debent discumbere in nouissimo loco, iuxta Saluatoris nostri preceptum. 62.e.1
Inuitati debent se accingere, & prapare ad nuptias, & conuiuia. 64.a.1
Ioannes Baptista infans exultauit in uero matris. 349.b.1
Ioannes Baptista publice arguebat Herodem. 355.b.1
Ioannes Chriost. vult post conuiuium nos gratias agere Deo. 53.a.2
Ioannes prius fuit decollatus, & sepultus, deinde post aliquod tempus id fuit relatum, & nuntiatum Christo. 79.e.1
Io: Euag. qui plus ceteris retulit quoddam insigne miraculum, nihil est loquutus de mulieribus, & parulis. 77.a.1
Ioseph Patriarcha relicto pallio quod manu tenebat vxor impudica Phisipharis, fugit ab ea. 345.c.2
Irrerligiosi velut scelesti, materna Ecclesia viscera dissipant. 41.d.2
Isaias describit quale debet esse conuiuium. 59.d.2
Israclita erant in duplici gradu. 316.e.2
Israclita furtum non fecerunt, sed Deo tubent ministerium prapauerunt. 316.d.2
Itals, vs plurimum in conuiujs vespertinis lactucas, & alia selectarum herbarum genera inter mitia mensa edere consueverunt. 22.d.2
Iudas deserebat loculos, vbi mittebat que asportabantur. 324.c.2
Iudas malus, & falsus discipulus. 104.a.1

Iudas mendax, & tomerarius. 376.d.2
Iudas proditor propter auaritiā prodidit Christum. 41.c.1
Iudas & infideles non sunt cogendi ad suscipiendam fidem. 116.b.1
Iudas & infideles possunt iure compelli ne fidem Christi impediānt quouis modo. 116.c.1
Iudas manducantes mannam conquebantur. 141.a.1
Iudai non coeuebant Samaritanis. 371.e.1
Iudai ter in anno in Hierusalem conuenire, diuino precepto cogebantur. 306.a.2
Iudai vsu se crebro lauandi, a quo acceperunt. 380.d.1
Iudaeorum impietas maxima erga parentes. 321.e.2
Iudaeorum nequissimorum, maxima impietas. 305.b.1
Iudex Christus non potest corrūpi. 322.d.1
Iudicia Dei impenetrabilia. 74.a.1
Iulij Caesaris conuiuium sumptuosū. 17.b.1
Iustitia originali sublata per peccatum contrarietates in potentis anima, & vigor in sensibus surrexerunt. 27.c.1
Iuuenes honesti, moribus compositi, & omni laude digni ministrare consueverunt in conuiujs honestis. 71.c.1

L

Labor salix docentium. 75.a.1
 Labor secundum Galenum, cibum precedere debet. 379.b.2
 Lacedaemones nullam habuerunt disciplinam priorem, & potiore, quam abstinentiam. 19.d.1
 Lacedaemoniorum epula, quibus condiantur. 379.b.1
 Lactantius Firmianus conformis est dictis Euangelij. 54.e.1
 Lactuca agrestes qua. 126.c.1
 Lacus Trasymenus est lacus Persis. 77.e.2
 Lagena qua. 98.a.2
 Latci in communi periculo qui indigent clericis, & religiosi non debent eosdem deserere, neque deseri ab eis, & quare. 344.b.1
 Lamentatio quadam Hieremiae. 48.d.1
 Latitudo quadam datur in ipsis humoribus quatenus sunt vsa ad ipsum terminum. 331.b.2
 Latitudo quadam dat inter peccata. 312.a.1
 Latrones

Latrones iuxta communem, & vulgarem opinionem distinguuntur a furibus. 315.d.2
Lauare pedes ante cenam veteres consueuerunt. 101.e.2
Laude dignus qui dicatur. 54.b.2
Laetitia est animi diffusio. 343.d.2
Leges Sanctae & consuetudines honesti conuuij. 51.d.1
Legibus non subiiciuntur, qui legalia se facta sunt perfecturi. 80.a.1
Leo Papa quid dicat de cibo, & potu immoderate sumptis. 69.c.1
Leo Tertius approbauit sanguinem ex Christi corpore emanatum, sicut fas est videre Mantua in Ecclesia D. Andrea, ex eo quem Christus in passione effuderat extitisse. 337.b.1
Leuitathan quid sit. 359.c.1
Leuita Laurentius cur fuit positus in craticula. 325.b.2
Leuitis omnia sibi necessaria ab alijs tribubus subministrabantur. 325.b.2
Lex Turcarum vocatur Alchoranū. 58.b.1
Liber bellorum Domini quid sit. 364.e.2
Liber Bibliothecae Vaticanae editus Romae per Reverendissimum Dominum Angelum a Rocca Camerium Sanctissimi Domini Nostri Sacrarj custodem. 361.d.2
Liber clausus, & inuolutus, seu compliatus quid sit. 364.d.2
Liber datus Ezechielis scriptus intus & foris quid significet. 365.d.1
Liber Dei quid significet. 363.d.1
Liber Domini, qui. 363.c.1
Liber faderis, liber clausus, liber inuolutus, liber iustorum, & bellorum possunt facile referri ad librū Domini. 364.d.2
Liber humanus qui. 366.d.1
Liber in communi, quid sit, vnde dicitur, & quot modis accipiat. 361.b.1
Liber iustorum, qui. 366.d.1
Liber monumenti, qui. 366.d.1
Liber natura, siue creaturę quid sit. 362.b.1
Liber qui datus fuit Io. ab Angelo quid significet. 366.a.1
Liber solus scripturae proprie dicitur liber. 362.b.1
Liber sumptus pro fasciculo miliarum caritarum est multiplex. 361.d.2
Liber vitae proprie respicit vitam glorię. 363.d.2
Liber vitę qui. 363.a.2

Liber Siuentium qui. 362.e.2
Liber volans qui. 366.d.1
Libri aperti coram Deo non sunt omnes eiusdem caradtheris. 366.b.2
Libri fideliter impressi in quibus nulla apparet macula, qui. 366.c.2
Libri infidelium qui. 366.d.2
Libri prima & secunde classis qui. 367.a.1
Libri quidam excusati & expurgati purissimam, & pulcherrimam apparent. 366.c.2
Libri sacrae scripturae multa extans est imonia. 362.d.1
Libri tertij, & quarti generis, qui. 367.b.1
Librum illum, in quo scriptus erat Moyses, & quidam de populo suo, appellat Dominus librum suum. 363.c.1
Librum inuolutum veritas expandit, quando discipulis aperuit sensum, vt intelligerent scripturas. 365.d.1
Licet cuique per vim rapere rem suam dum ab aliquo iniuste detinetur, si auctoritas non suffragetur. 317.e.2
Ligari herbas, & lactucas, oleo, sale, & aceto perunctas in fine conuuij vulgo edere dicuntur. 22.d.2
Lingua est compefcenda. 373.c.2
Lyranus quomodo exporat illud Exod. 32. Dele me de libro quem scripsisti. 364.b.1
Litterarum inuenior quis fuerit. 361.a.2
Loca in quibus Christus operatus est grande miraculum. 78.e.2
Locus conuuij multipliciter dicitur. 21.a.1
Locus debet esse aequali locatio. 60.d.2
Locus in quo habetur conuiuium honestum, & religiosum debet esse purus, & mundus. 60.e.2
Locus medius apud religiosos recumbentes tribuitur prelato, & superiori loci. 62.d.2
Locus medius dignior, & praestantior. 62.b.2
Locus valde opportunus & conueniens orationi. 75.1.2
Loth faciens conuiuium duobus Angelis coxit azima. 65.e.1
Loth fugit a Sodomis. 346.c.1
Lotharius Rex Gallorum decepsit ex veneno. 373.a.1
Lotio pedum discipulorum quando fuerit facta a Christo. 102.a.1
Lucas aperte exprimit locum apparatus cuiusdam admirabilis conuuij. 77.d.2
Lucerna Israel qua. 344.c.2
Lucia Virgo iussu Pascasij praecipiens ad Lupanar Duci adeo fuit constans, &
 b 4 firma,

firma, vt nunquam a loco dimoueri poterit. 345.d.2
Lucullus suum triclinium vocabat Appollinem. 21.d.1
Ludendi principalis intentio qualis esse debet. 323.d.2
Ludi et oblectamenta conuiuantiu. 383.a.2

M

M Achabei, & quamplurimi vtriusque legis veri amatores, & sectatores, elegerunt magis mori, quam viuere, & quare. 30.d.1
Macchabei plurimum commendantur, & quare. 376.a.1
Magis timendum est ne lapides viui eum-guantur deferentibus nobis, qui eorum curam gerimus, quam ne lapides, & lingua terrenorum adificiorum incenduntur presentibus nobis. 343.c.1
Magis timendum est ne membra corporis Christi destituta spirituali vita periantur, quam membra corporis nostris oppressa hostili impetu torqueantur. 343.c.1
Magis timendum est ne sensu interiori corrupto pereat castitas fidei, quam ne femina uolenter constupretur in carne. 343.d.1
Magnum illud, & ineffabile misterium incarnationis Domini, in quo libro fuerit uariatum. 362.b.1
Maior est vis vini quam ueniens. 60.c.2
Maiore & digniore summum in mensa & precipuum debent obtinere locum. 62.a.2
Mal'a a quo fonte emanant. 41.c.2
Maligni spiritus uocantur & ipsi spiritus celestes. 44.a.1
Mambre quid significat secundum Diuum Aug. 61.b.1
Manducare in Appolline quid sit. 21.d.1
Manna figurabat sacramentum Eucharistie. 121.c.2
Manna que pluit de celo, quante uirtutis erat. 121.d.2
Mansio aliqua non datur extra regnum celorum, vt degant hi, qui sine baptismo ex hac uita migrarunt, ut falso putant aliqui. 145.b.2
Maria Magdalena laui pedes Christi lacrimis, & capillis suis tersit. 381.b.1
Maria semper Virgo, & quidam alij exci-

piuntur a quadam molestia, & corporis incendio. 34.b.1
Marsilius quid sentiat de numero conuiuantiu. 59.a.2
Martinus Episcopus & confessor quiddecim annos natus in militia est profectus. 76.c.2
Matheus cur memini paruioriorum & mulierum, quando tot nulli hominum fuerunt saturati. 77.c.1
Mauri multi sunt qui licet inter fideles uersentur, tamen sacramenta abhorrent, cum eis datur occasio. 117.d.1
Medici presertim tenentur uisitare infirmos. 351.c.1
Melchisedech figura Christi. 121.c.1
Melchisedech procedens obuiam Abrahę protulit ei panem, & uinum. 65.d.1
Meliora sunt uulnera diligentis, quam fraudulenta oscula edicatis, que uerba conuentionis aptari possunt ac debent ipsi hominibus, quam ipsi Deo omnis passionis experti. 356.a.2
Melior est odium propter Deum quam amor propter eum. 355.a.1
Memoria nostra suapte natura est ualide labilis. 361.c.1
Mendicantes ex privilegio Apostolorum bona immobilia possunt habere, & possidere. 325.c.1
Mendicus, & pauperibus subuenire debemus. 143.a.2
Menna Heremita ab Apibus fuit enuntius. 72.b.1
Menia quid significant. 304.c.2
Mens diuina est liber ille in quo omnes scribuntur. 364.d.1
Mens uirtus, predestinatio, & essentia diuina sunt idem realiter, & ideo horum unumquodque potest uocari liber uita. 364.c.1
Mensa clericorum, & religiosorum que, & qualis esse debet. 60.c.2
Mensu pauperum, & seruorum Dei que. 69.e.2
Merces nostra tota consistit in uisione Dei. 143.b.2
Merces prostibuli in lege ueteri non debebat offerri in domo Domini. 323.a.2
Mercenda quid sit secundum Isidorum. 23.a.2
Michaels Salon opinio circa firem nocturnum, & diurnum. 315.c.2
Minister Iudicis, si aliquis ipsius mandato occidat, non efficitur homicida. 316.d.2
Ministri

Ministri conuiuij diabolici, qui. 46.b.2
Ministri conuiuij religiosi, & honesti, qui. 70.a.2
Ministri & qui suffraganour conuiuio cui-dam pestifero. 28.d.2
Ministri & sectatores Christi, qui fuerunt membra uia ipsius, fuerunt fortes, constantes, trepidi, ac bene animati. 345.c.1
Ministri & serui Dei, in solitudinibus, & canernis terra errauerunt. 340.a.1
Ministri parantes conuiuium huius mundi sunt duo. 40.b.2
Ministri prestantiores Sathanae, qui. 46.e.2
Ministri qui solebant adhiberi in conuiujs Romanorum. 71.b.1
Ministis, & pralatis Ecclesia licet quandoque fugere inst ante persecutione, quandoque uero minime. 342.c.2
Miracula que in diuersis mundi partibus contigerunt de sanguine Christi. 336.a.2
Missi celebrari potest in primis adibus, in timere, & in tenorjs, modo ad sint que pertinent ad missa officij sum explendum sine permissione Episcopi quotiescumque magna pramit necessitas. 123.c.2
Missi tanta uirtutis est, vt per ipsam praferretur homo a peccatis. 132.d.2
Missi una celebrari pro uno defuncto nihilominus proderit etiam si pro multis alijs celebratur. 132.b.2
Missi sacrificium non licet peragere in mari, in flumine, & ubi effusio sanguinis timere potest, quacumque existente necessitate. 123.e.2
Mites qui sunt. 143.c.1
Modus procedendi auctoris in conuiujs methaphorice sumptis. 25.b.1
Modus uescendi carnis. 66.d.1
Monica matris, Clara, Catherine Senensis, & multarum sanctarum mulierum abstinentia. 68.c.2
Morbo grauati, non nisi iacentes possunt uiciumq. cibari. 62.d.1
Mors Christi per quid potest praesignari. 80.c.2
Mors Christi satis horrenda, sed summo- pere ueneranda. 117.e.2
Mos & consuetudo antiquorum dum erant commesturi. 21.d.1
Mos & consuetudo canis. 309.e.2
Mos & consuetudo laudabilis Pij 4. Pont. Max. 52.d.2
Mos & consuetudo religiosorum cum accu-

buert. 51.b.2
Mos & ritus Romanorum in conuiujs & cenis. 22.d.1
Mos quidam seruatus apud plerosque uiros Principes, & homines apprime ingenijs, qui. 22.d.1
Mos quidam seruatus & uisatus per longa tempora. 62.d.1
Mos sacre scriptura secundum aliquos. 77.a.1
Moses fugiet a facie Pharaonis, & quare. 346.d.1
Multa genera personarum uisitare debemus. 356.b.2
Mulus a varijs & diuersis animalium generibus dicuntur fuisse enutriti. 72.c.1
Muli sunt qui nolunt corrigi, quibus aduersatur sapiens. 354.b.1
Multo magis timendum est ne ones Christi spiritualis nequitia gladio in corde, quam ne ferro in corpore trucidentur. 343.c.1
Mundi corde qui. 143.d.2
Munditia cordis quata uirtutis sit. 144.a.1
Mundus diuersa ratione acceptus, potest esse quatuorque nomen adiectiuum, & quandoque substantiuum. 36.b.2
Mundus multis modis sumitur. 35.a.2
Mundus uobis parat conuiuium. 36.c.2
Mundus non dicitur malus propter se, sed propter eos, qui in habitant in eo. 36.c.1
Mundus per bona opera que esse non potest, nisi desistat a peccato. 323.a.2
Munus Pralatorum, superiorum ordinum, & patrum familias. 355.d.2
Munus seruorum. 380.d.2
Munuscula dabantur conuiuanti in conuiujs Ethnicorum ab auctore conuiujs. 88.b.2
Murmuratio, & detractio fugienda. 373.d.2
Mutans alicui centum aureos, & prater eos uelit aliquid recipere, ob illorum usum, peccat. 320.e.2

N

N *Natura corporalis, & sensibilis, obedi- di ipsi demoni quoad motum localem.* 45.b.1
Natura duplex in homine. 42.d.1
Natura hominis corrupta, & uitiata ex peccato hominis. 45.e.1
Natura humana, & eius potentia non dimi- nuuntur,

- uuntur, ac debilitantur, sed ipsa eorum
 inclinatio proprie diminuitur, & varia-
 tur propter variationem actionis volun-
 taria. 27 b.1
 Natura paucis contentatur. 25 b.1
 Natura qualibet quatenus est, à Deo est.
 42 e.1
 Natura legalia Eu. ing. miscbāt. 125. e.2
 Negociatio duplex est. 319 b.2
 Negociatio potest dici fornicatio, vide quo-
 modo. 321 b.2
 Negociatio simpliciter, & secundum se,
 non est prohibita homini Christiano sup-
 positus quibusdam conditionibus 321 b.2
 Negociatio siue mercatura an sit homini
 Christiano licita. 319. a.1
 Negociator difficile potest evitare pecca-
 tum. 321 c.1
 Negociator non respiciens ipsum lucrum,
 tamquam vltimum finem, non est cul-
 pandus. 320. b.2
 Negociatores mali, & peruersi in negocian-
 do peruerant, blasphemant, & cum pas-
 si fuerint aliquod damnum seto os deij-
 ciunt, & damnant. 321. b.1
 Negocium peculiare ipsius demonis. 49 b.1
 Nemo est qui possit effugere manum Do-
 mini, & eius resistere voluntati 347. c.1
 Nemo militans Deo implicat se negocijs sa-
 cularibus, quomodo. 360. b.1
 Neomenia quid significet. 304. b.2
 Neos gracie quid significat. 304. c.2
 Nero aliquando à meridie vsq. ad mediam
 noctem epulas protrahabat. 24. b.1
 Nero in tapetis purpureis, & mollibus stra-
 gulis epulabatur. 21. a.2
 Nero omnium sceleratissimus. 382. e.2
 Nicolai Tolentini mira, & incre. libris
 abstinentia. 68. b.2
 Niscus quidam Syracusanorum Tyrannus
 intelligens se brevis moriturum qui. quid
 superfluit, vita commessationibus impen-
 dit, & ebrietati. 20. a.1
 Noe, & Loth quam grauer peccauerint.
 60. c.1
 Nomen Sabbati in sacris litteris varia si-
 gnificat. 304. d.1
 Non decet quavis hora preter necessitatem
 cibum sumere. 63. e.1
 Non est eadem ratio de sanguine, & de ci-
 catricibus. 337. a.2
 Non est inconueniens, quod si quis aliquem
 defraudans reddat quadruplū. 323. a.1
 Non est qui requirat animam meam dupli-
 citer potest intelligi. 345. c.2
 Non inconuenit in resurrectione reassumere
 humores, dummodo faciant ad verita-
 tem, & integritatem humana natura.
 336. b.1
 Non licet superioribus bona stabilia alicui
 regulari concedere etiam ad vsum fru-
 ctum, vel vsum administrationem, aut
 commendam 327. a.2
 Non nihil delectationis reperitur in concupi-
 scentia oculorum. 39. b.2
 Non omne peccatum est ex contemptu se-
 cundum Augustinum. 312. c.1
 Non quacumque reigerunt corpus Christi
 sunt adoranda. 338. c.
 Non resurgens impij in Iudicio &c quomo-
 do. 367. b.2
 Notabilis distinctio auctoris ipsius carnis.
 31. c.2
 Notabilis victoria Iudith, & Est her. 307. c.2
 Notionum quarundam vsus. 382. c.2
 Notitia predestinandum differt ab ipsa
 predestinatione solum secundum ratio-
 nem. 363. b.2
 Nouilunios dies, voluit Deus esse sacros.
 304. c.2
 Nulla repugnantia inter sacros Euangeli-
 stas. 70. c.1
 Nullius fuga debet esse in causa, vi E. cle-
 sia ministerium in magnis periculis ne-
 cessarium deseratur. 344. a.2
 Numquid liceat thesaurizare. 319. b.1
 Numquid quisque teneatur ex precepto cor-
 rigere delinquentem. 314. d.1
 Numerus certus, & determinatus in con-
 uuijs non potest adhiberi. 17. b.2
 Nume us complexus saluandorum, quan-
 do erit. 77. c.1
 Numerus diuarius est completus, & per-
 fectus. 77. e.2
 Numerus eorum qui non sunt digni vi nu-
 merentur, non exprimitur quotus sit.
 77. d.1
 Numerus quinque millium virorum, quid
 significet. 77. c.1
 Numerus saluandorum ante consumma-
 tionem saculi per quid innuitur 77. d.1
 Numerus saluandorum exprimitur per nu-
 merum denarium. 77. c.1
 O

Obedientia filialis in Christo. 117. d.2
 Oblatio, & elemosyna potest fieri
 de eo

- de eo quod est acquisitum per simoniam.
 323. a.2
 Occasiones peccandi sunt prorsus amouen-
 da. 34. b.2
 Occasiones peccati, qua. 45. d.1
 Officium animarū curam gerentiu 75. a.1
 Officium patris, Præceptoris, & Pastoris.
 338. a.2
 Omne quod est in mundo, &c. Ioannes
 Episto' a prima cap. 2. quomodo. 37. a.1
 Omnia peccata mortifera conueniunt in
 vno. 311. d.1
 Omnia peccatorum genera ad tria redu-
 cuntur. 38. a.2
 Omnis iniustitia aduersatur Deo, & offer-
 dit Deum. 313. a.2
 Opera carnis non sunt solum effectus libidi-
 nis. 34. c.2
 Opera carnis, qua. 27. b.2
 Opera seruilia sum. in die festo fugienda.
 308. c.1
 Opinio D. Thom. circa re assumptionem san-
 guinis Christi non est omnino admitten-
 da. 338. a.1
 Opinio propria Reuerendissimi Inter. pratis
 circa differentiam furti, & rapina.
 314. b.1
 Opinio quorundam circa locum & ordinem
 in mensis, & conuiuijs. 22. d.1
 Opinio quorundam erronea circa quartam
 dedicationem Templi. 307. c.1
 Opinio quorundam grauisimorum vno um-
 d. non esse inconueniens aliquem sangui-
 nis particulam in pasceue effusi, apud
 nos remansisse a diuinitate seruati.
 337. c.1
 Opinio quorundam hæretica, quibus David
 aduersatur. 47. c.1
 Opinio quorundam Hebraeorum circa fi-
 liam septa. 307. e.1
 Optimum, & salutare consilium, quale.
 63. a.1
 Opusculum quoddam ruper excussum à Do-
 mino Episcopo Lauretano. 344. b.2
 Opus humanitatis, pietatis, & misericor-
 dia. 54. b.2
 Opus quoddam corporale potest fieri tanta
 cum charitate, quod exercitatio corpora-
 lis erit potior, & melior, quam pietas.
 50. a.2
 Originale peccatum licet per Baptismum
 penes reatum tollatur, remanet tamen
 quo ad actum. 30. a.2
 P
 Panis azimus est puritas vita. 126. c.1
 Panis & aqua inuisum vita hominis.
 65. d.1
 Panis hordeaceus est populus Iudæus.
 82. d.1
 Pasceue quare dicebatur. 96. a.1
 Pars non predicatur de toto, neque econuer-
 so in recto sed fortassis in obliquo. 334. a.2
 Partes corporis duplices. 331. d.1
 Particula minuens, qua. 76. e.2
 Particula minuens non reperitur secun-
 dum aliquos in text. graco. 76. e.2
 Pascha & dies Azimorum summo honore
 colebantur. 304. d.2
 Pascha quando celebretur. 96. d.2
 Pascha quando inchoatur. 305. a.1
 Pascha quare institutum. 96. e.1. 97. b.1
 Pascha quid significat. 96. a.1
 Pascha quid sit. 305. a.1
 Pascha vna cum Azimis, est vna ex præ-
 cipuis festiuitatibus Iudæorum, & non
 positiv. a. 305. a.1
 Pastoris cura circa suas oves. 115. d.1
 Patientia Dei maxima erga peccatores.
 310. a.1
 Patrem & matrem precipimus odio habere,
 quomodo. 30. e.1
 Patres nostri per tria omnium malorū præ-
 cipua fuerunt tentati in Paradiso deli-
 rari. 38. a.1
 Patres nostri, vite sanctimoniam, & bono-
 rum operum exemplo, terrarum orbem
 vniuersum illustrantes, nulla ratione
 cum Eibnicis sunt conferendi. 19. c.2
 Pauli sententia corporalis exercitatio ad
 modicum utilis est. quomodo. 50. a.1
 Paulo Eremita, & Antonio coruus artulit
 integrum panem. 71. e.2
 Paulo primo Eremitæ cultori, dimidium
 panem quotidie coruus ministrabat.
 71. d.2
 Paulus reprehendit eos, qui in Ecclesijs
 epulabantur. 61. c.1
 Paulus Tertius scil. record dum recumbe-
 ret, iussit coram se fieri disputationes ad
 Catholicam fidem pertinentes. 51. e.1
 Pauperes ad conuiuium sunt vocandi, &
 quare 55. a.1
 Pauperes, debiles, claudi, & cæci, qui
 sint. 54. b.1
 Pauperes qui sint. 113. e.2
 Pauperes

Pauperes spiritu qui sent. 143.a.1
 Paupertas spiritualis in Christo. 117.d.2
 Peccata iam per penitentiam dimissa, non
 redeant eadem numero. 311.e.2
 Peccata non solum fugienda, sed eorum-
 dem occasiones vitanda. 346.b.1
 Peccata non sunt connexa, immo quadam
 sibi inuicem aduersantur, atque contra-
 riantur. 40.a.1
 Peccata omnia detestanda, & fugienda.
 346.a.1
 Peccata omnium grauissima qua. 312.b.1
 Peccata semel dimissa, an persequens pec-
 catum redeant. 311.a.1
 Peccatores iterum atque iterum veluti canes
 ad vomitum reuertuntur. 48.c.1
 Peccatores quot mala operentur. 41.d.2
 Peccatoris ingens aedecus, & ignominia.
 34.a.2
 Peccatum quod in negotiatione occurrit, hoc
 non arti, sed artificibus, & negocianti-
 bus est tribuendum. 321.e.1
 Peccatum unum potest esse causa alte-
 rius. 26.e.2
 Pecunia concessa a Christo Ecclesia. 104.d.1
 Pedes cuiusnam Christus prius lauit?
 100.a.1
 Pellagij error qui. 46.c.1
 Peregrini non solum sunt excipiendi, sed
 cogendi. 55.c.2
 Pericles Atheniensis a canarum, & con-
 uiorum apparatus abhorrebat. 19.b.2
 Periculosus est, & maxime damnandum
 Nautam in tranquillitate nauem descre-
 re, quanto magis in fluctibus. 344.c.1
 Perlarum consuetudo. 379.c.2
 Persa in meridie tantum vescebantur, &
 semel in die. 23.d.2
 Persecutione instante, si solus minister, &
 praelatus quaratur, debet fugere, & cu-
 ram gregis alijs committere. 344.c.1
 Persona diuina distinguuntur a se inuicem
 relatione originis. 135.b.1
 Peritantes in peccando qua visitatione visi-
 tabuntur. 357.a.1
 Per viros, quid. 76.b.2
 Per vitam sabbati, vel per primam sabbati,
 quid. 304.a.2
 Pestis, & spirituale contagium est longe
 perniciosius quam corporale. 357.d.1
 Pestis spiritualis, qua. 357.d.1
 Petrus Velus executor diuina iustitia con-
 demnauit illos mendaces, Ananiam, &
 Saphiram. 333.b.2
 Philippus quo raptus raptus fuerit. 316.b.1
 Phoco Phocionis filius, fuit maxime Ahe-
 niensibus ciuibus exosus, & quare. 20.a.1
 Pietas est imitatrix diuini officij. 50.c.2
 Pietas per se loquendo est longe praestantior
 quocumque exercitio corporali, quod est
 a l. profectum anima. 50.c.2
 Piscatoris officium quale. 117.a.1
 Pythagoricorum opinio circa esum carni-
 um. 66.c.2
 Pium Quartum Pont. Max. non pauci vi-
 ri Ecclesia dignitate suffulti, sunt imita-
 ti. 51.e.2
 Pius Secundus in quadam Epistola asserit
 non esse contra se dem sustinere, aliquam
 particulam sanguinis in passione effusi,
 apud nos remansisse. 337.b.1
 Platonis opinio circa corporis indulgentiam.
 379.c.1
 Plerique reperiuntur qui nullius religionis
 habito respectu a carnibus abstinebant.
 19.c.2
 Plerique sub planis, & frondosis arbo-
 ribus struebant conuiuia. 21.c.1
 Plinius de natura vini satis abunde loquitur.
 vide. 19.b.1
 Plures in conuiuio huius seculi admittuntur,
 quam ad conuiuium Dei, & quare. 42.a.2
 Plures sunt sententia Sanctissimi Prophete,
 et aliorum doctorum explanationes visita-
 tionis, condemnationis. 359.c.2
 Preceptum affirmatiuum obligat semper,
 sed non pro semper. 354.d.1
 Preceptum Saluatoris de corde mandando,
 Matth. 23. 34.d.2
 Predestinatio proprie non potest dici liber,
 sed id quod scriptum est in libro. 364.d.1
 Prelati, & Pastores animarum tenentur
 eum visitare ratione officij, & muneris
 eisdem credus, semel in anno, Tridentini
 Concilij decreta probe, & optime san-
 serunt. 351.a.2
 Prelati non solum in his que sunt fidei, ve-
 rum & quoad mores, si peccata deliquerint
 a minoribus sunt corripiedi. 355.e.1
 Prelatis debet corrigere delinquentes, etiam
 ipsos detrahentes tamquam oblocutores.
 354.c.2
 Prelatus si totus grex queratur ad mortem,
 debet saluare, & utilitati totius gregis, pro-
 prie saluti & utilitati proponere. 344.c.1
 Preparatio

Preparatio qualis esse debeat, & dignè Eu-
 charistiam sumamus. 129.a.1
 Praputium Christi abscissum in circumcisi-
 one non fuit reassumptum. 334.a.2
 Praputium Christi fuit Romatranslatum,
 & nunc in Ecclesia Arcecli Fratrum
 Minorum de Obseruantia collocatum.
 334.a.2
 Praputium Christi fuit secundum quosdam
 ad Carolum Magnum allatum, & post-
 eum Aquisgrani in Ecclesia Sancta Ma-
 ria. 334.a.2
 Prauaricantes qui dicantur. 310.c.1
 Prauaricanti quid sit. 309.b.2
 Plures vocantur dies aemorum. 305.d.1
 Plurimi ex paucioribus panibus, & paucio-
 res ex pluribus panibus fuerunt sanati.
 74.a.1
 Plutarcus quid referat in vita Cleomenis.
 59.d.2
 Pena inflicta a Diuo Patre Augustino in
 detractores. 373.a.1
 Pompeius secundus dedit Caeso Imperatori
 vinum ante centum, & sexaginta annos
 diffusum. 19.a.1
 Pontifex Rom. Christi exemplo, singulo
 quoque anno solet lauare pedes paupe-
 rum, & suis ipsis manibus eosdem pas-
 cere, & cibare. 70.d.2
 Potij Paulini adhortatio ad diuites. 377.e.1
 Pontius Paulinus est valde comendandus,
 & quare. 377.a.2
 Ponticus quinque Probatica Piscina, quid.
 77.a.1
 Possidores agrorum, aut domorum, venden-
 tes, offerebant pracia eorum qua vende-
 bant, & ponebant ante pedes Apostolo-
 rum. 326.b.2
 Potentia Dei maxima. 72.e.1
 Potentia diaboli, quid possit contra nos effi-
 cere. 45.b.1
 Potentia Diuina quid possit efficere in cor-
 pore visibili. 329.e.2
 Prandium & cena in quo differunt. 23.b.2
 Prandium non satis fuit visitatum. 23.d.1
 Prandium qua hora fieri solebat. 23.b.2
 Prandium secundum quosdam non fuit pra-
 cipuus cibus apud antiquos. 63.a.2
 Prandium vnde dicatur, & cena. 23.a.2
 Prauaricationi non est addenda prauarica-
 tio. 310.e.2
 Prauaricator grece a discedendo Apostata
 nuncupatur. 309.c.2
 Prauaricator laicum transgressor etiam voca-
 tur. 309.e.1
 Prauaricatores duplici ratione, ingrattitudi-
 nis nota, iure optimo sunt notandi. 310.a.2
 Prauaricatores & corruptores legum, qui, se-
 cundum Amb. 310.d.1
 Prima dies aemorum qualis. 96.b.1
 Prima dies aemorum, septima aemorum,
 & dies collectarum, quasi. 305.d.1
 Prima pena intraus in Adam ob seium
 prauaricationem. 68.d.2
 Princeps Apostolorum quibus verbis nos om-
 nes moneat. 359.b.2
 Princeps & Iudex potest absque peccato per
 vim rapere, & violentiam inferre aduer-
 sus rebelles, & criminosos. 317.e.1
 Principes ac Tyranni spirituales sunt ne-
 quisissimi. 44.a.1
 Principes, & summæ autoritatis viri renue-
 runt opes, & Christo famularentur.
 114.e.1
 Principium adiuum generationis, potest
 esse tam caro quam semen, at non eodem
 modo, vide si vis. 32.d.2
 Priscorum vsus & consuetudo. 380.b.1
 Prisuilegium quoddam singulare B. Marij
 Virg. 330.b.2
 Problema proposuit Sanson triginta viris
 cum eo conuuantibus. 382.d.2
 Proditio, fraud, fallacia, periurium, & si-
 milia quomodo differunt. 41.e.1
 Profans multo parcius, quam plerique ex
 nostris vixerunt. 19.d.1
 Profanorum parsimonia, parcius ac mode-
 stia. 19.d.1
 Propheta in fine 24. c. tria visitationum ge-
 nera unico uaticinio comprehēdit. 359.b.2
 Propheeta plerumq. damnat, ac detestatur
 festiuitates, et sacrificia Iudeorum. 304.a.1
 Propheeta quibus verbis alloquitur impios per-
 duelles, ac obstinatos. 339.a.1
 Propheeta quid intelligat per militiam cali.
 359.c.2
 Prophete, Patriarche, & qui verè iusti, &
 sancti fuerunt, qui. 365.b.1
 Propositio illa Apostoli 1. ad Thim. cap. 3.
 Peccantes coram omnibus argue c. quo-
 modo sit construet. da. 355.a.2
 Proverbum visitatum. 317.e.2
 Ptholomeus plurimum commendauit quem-
 dam cibarium panem. 25.c.1
 Publicè peccans, publicè debet corrigi, &
 quare. 354.e.2
 Pudicitia

Pudicitia non tollitur violentia, sicut patet in Lucia, Agnete, & alijs virginibus. 343.d.1
Puella ministrantes mensis videntur in marmoribus Roma. 71.c.1
Pulus exiguus terra, ex Christi sepulcro desumpta, paraliticum quemdam in eo loco, ubi recondita fuerat sanavit. 339.d.1
Pupilli facti sumus absque matre, &c. Tre-norum cap. 5. quomodo. 355.c.2
Pusillanimitas, & vecors, qui. 49.a.2

Q

Qua ratione fugere possimus, ac de-beamus ex hoc saculo? 346.b.2
Qua ratione tam frequenter legi-mus in scripturis per sanguinem Christi nos esse redemptos? 339.c.2
Quales debent esse correctores. 353.c.2
Quales debent esse corrigendi, & quales fieri solent postquam fuerint correcti. 353.c.2
Quando Iudas concepit odium contra Chri-stum? 99.b.2
Quando liceat absque vitio, & culpa igno-minia persecutores fugere. 342.d.1
Quando liceat carius vendere. 320.e.1
Quando liceat fruari. 317.d.1
Quando liceat in persecutionibus fugere, & quando non liceat. 344.a.2
Quando Sathanas introiit in Iudam. 103.c.1. 103.c.2
Quantum sit ebrietas vitanda. 60.c.1
Qua fuerint prohibita in Veteri lege diebus festiuis. 308.d.1
Qua sint nobis protinus euitanda. 34.e.2
Qua sint summè necessaria. 325.a.2
Qua sunt illa, de quibus dabitare non licet. 72.d.1
Qua vitia in sanguine meo, &c. quomo-do. 330.a.1
Quacumque faciunt ad corporis integritatem, ornatum, atque decentiam, cum nobis resurgunt. 337.c.2
Quacumque possumus adipisci, aut penè nos dicitur venire sunt in triplici diffe-rentia. 324.c.1
Quarendus est Christus. 140.d.2
Questio de usu, & qualitate ciborum in conuiujs honestis, & religiosis. 64.b.1
Quia non cognouit negotiationem, &c. ps. 70.

quomodo. 321.b.1
Qui condit legem, potest ex iusta, & ra-tionabili causa eam solvere. 79.c.2
Qui excusentur ab obseruantia legis. 79.e.2
Qui habent pariem, & societatem cum diabolo. 47.a.1
Qui non lauatur a Iesu interne, non potest habere consortium cum electis in calis. 100.e.2
Qui non vult a Deo corrigi, & eius visitatio-nem renuit, est adulter, & non filius Dei. 356.a.1
Qui offendit in vno factus est omnium reus, quomodo. 40.a.1
Qui sit puer ille in deserto ferens quinque panes, & duos psces. 82.a.1
Qui sunt illi qui animas pro fratribus ponunt. 342.a.1
Qui sunt illi, qui numquam fugiunt. 345.b.2
Qui villo pacto nolunt corrigi sunt omittendi. 354.c.2
Qui vult elemosynam ordinate dare, a seipso debet incipere. 323.b.1
Qui vult vincere mundum, quid debeat facere. 38.c.1
Quid causa est, quod in illo extremo die iudicij haec sint rursus iudicandi. 367.d.2
Quid cogitauerit Hebraeis dum progrederen-tur per desertum. 325.e.2
Quid dicendum de multis Ethnicis. 58.c.2
Quid faciendum est ne anima nostra de-trimentum patiat. 42.e.2
Quid fecerint turba ad conuiuium Christi in montem ascia. 85.d.2
Quid figuratur per librum, quem vidit Ezechiel. 365.c.1
Quid per Hiemem, & Sabatum. 347.b.1
Quid per lamentationes, carmen, & va. 365.c.1
Quid per tres dies intelligatur cum dicitur. Ecce iam triiduo sustinent me, nec ha-bent c. 92.a.1
Quid sentiendum de rebus ac bonis immo-bilibus ab infidelibus, & de hominibus iniuste ab eisdem detentis. 318.b.2
Quid sit intelligendum per opera carnis. 27.c.2
Quidam homines valde falluntur, & tota aberrant via. 342.d.2
Quidam in malo obstinati, qui non secus ac frenetici respiscunt, ac resistunt corrigen-ti. 354.a.2

Quidam

Quidam non sunt corrigendi, & quare. 354.c.2
Quidam nunquam de respiscètia cogitant. 47.c.1
Quidam relicta sindone nudus profugit. 346.c.2
Quidam sunt corrigendi, sed data qua-dam temporis dilatione. 354.d.2
Quidam sunt velut mercenarij. 342.c.2
Quinq; panes in deserto non fuerunt illius pueri, neque turba, sed collegij Aposto-lorum. 82.b.1
Quo cultu clauis, lancea, spina, &c. pas-sionis instrumenta Christi sanguine con-spersa, et rubrica: a sint excolenda. 388.b.2
Quo cultu Christi sanguis miraculosus sit excolendus. 338.a.2
Quo gladio possumus interficere demonem. 48.e.2
Quo tempore fuit peractum quoddam con-uiuium diuinum. 79.b.1
Quod semel assumpsit nunquam dimisit, quomodo. 339.b.2
Quomodo diabolus misit in cor Iuda: ut tra-dere Christum. 99.b.2
Quomodo efficiamur debitores, ac creditores Dei. 355.a.1
Quomodo & quando rem nostram debemus repetere ab infidelibus, & Christiana re-ligionis hostibus. 318.c.1
Quomodo, & qua ratione liceat manducare, & bibere cum publicanis, & peccatori-bus. 57.d.2
Quomodo & qua ratione sit licitum appete-re honor m. 49.d.1
Quomodo filius procedit a patre. 99.e.2
Quomodo haec duo stant simul, qui locus est, est mundus totus. 101.c.1
Quomodo quis dicatur deleri de libro vita. 364.a.1
Quomodo Christus figuratur per Agnum Paschalem si eodem die quo fuit agnus immolatus ipse non fuit Crucifixus. 96.c.1
Quot congruae & satis debent esse in con-uiuio. 59.e.1
Quot & quales soleant homines adhiberi in conuiujs prophanis. 27.c.2
Quot modis contingit hominem prauarica-ri. 309.a.1

R

Rapina non semper palam, & aperte fieri dicenda est. 314.b.1

Rapina non solum prohibetur, sed omnino iniusta acceptio aliena rei. 315.b.2
Raptores qui. 316.a.2
Raptus est species furti. 316.b.2
Raptus iuxta genus suum est longe maius crimen quam rapina, & quare. 316.b.2
Raptus quo Deus offenditur est detestabilis. 316.b.1
Raptus sunt in quadruplici differentia. 316.b.1
Ratio, modus, & via qua flagella uel deno-tentur, vel superentur. 357.c.1
Ratio personarum est habenda in correctio-ne fraterna. 355.b.2
Ratio quorundam leuissima, & ridicula circa Christi corpus. 330.
Rebecca consuluit filium suum Iacob ut re-cederet a fratre suo, ne illum occideret. 346.c.1
Restores Ecclesiarum maxime increpandi. 341.e.1
Rectorum quorundam inutilis & vana ex-cusatio. 343.a.2
Refectorium quis designat. 21.c.1
Regnum Prophetam Dauid debemus imita-ri. 309.c.2
Regenerationes dua secundum Augustinum. 331.a.1
Regnum calorum dicitur cena. 135.d.1
Regnum calorum quare dicitur cena ma-gna. 135.a.2
Regula duplex, natura, & recta rationis. 36.c.2
Regulares à principio nihil habere sineban-tur. 327.a.1
Regulares longe arctiorem viuendi formam, quam clerici seculares sunt aggressi. 327.a.1
Regulari cuique priuato proprium habere nequaquam licuit. 327.b.2
Regularium quadam artificissima instituta. 68.b.1
Religiosi post prandium, aut cenam mos-agunt Deo gratias de vniuersis beneficijs. 52.e.2
Religiosi subditi ad publicas supplicationes praecedunt, velut inferiores, Praelatus vero potest omnes tanquam in digniori loco subsistere. 62.d.2
Remedia quibus potest vinci libido. 34.a.2
Remedium apud Gracos ad ebrietatem de-pellendam. 22.c.2
Retum temporalium solus Deus est Domi-nus,

nus eas considerando, quantum ad earum naturas, & proprietates. 316 b 2
 Resurrectio dupliciter contingit. 330. b. 2
 Resurrectio Lazaræ, & aliorum quorundam fuit impropria. 330. c. 2
 Resurrectio prima, & secunda. 330. e. 2
 Reuerendissimus: Interpret quatuor rationibus ostendit hominem posse rapere aliena absque peccato, & offerre ipsi Deo, deinde eas soluit. 313 a. 1
 Reuerendissimus Pater Generalis D. Aug. tenetur semel in singulo sexennio, vel in persona propria, vel aliena visitare vniuersum ordinem. 351. c. 2
 Reuertit in domum meam vnde exiui, quomodo. 312 c. 2
 Rex Gallorum Carolus VIII. bellum gessit aduersus Annam Britanniam Regnam. 336. c. 2
 Rhea Syluia Virgo Vestalis. 72. c. 1
 Rhodij in magnis delicijs habebant pisces. 18. c. 1
 Ritus ac consuetudo Sparibanorum. 383. c. 2
 Ritus ac mos Indorum. 383. d. 2
 Ritus Persarum. 374. c. 1
 Ritus quidam laudabilis, & inueteratus, qui. 71. a. 1
 Robustiores corpore, & valentiores. qui. 66. d. 2
 Rogandus est Deus ne visitet nos terrore genere, siue specie visitationis, condemmando, & ad perpetuas penas subeundas nos desinendo. 359. b. 1
 Romani antiqui, cenam, vel prandium inchoabant ab ouis, & quandoque etiam in ouis terminabant, & numquam mala, siue poma in fine comedeabant. 22 e 2
 Romani orbis terrarum Domini selectissima vinorum genera suis in conuiujs proponebant. 19. c. 1
 Romani postquam meliores effecti sunt, ubi, & quomodo epulentur. 21. b. 2
 Romani solebant conuiujs apponere coronam, ex floribus contextam, & quare. 24. b. 2
 Romanorum ciues creberrime epulabantur. 20. c. 1
 Romanorum conuiuia erant solemnitate referta. 19. c. 1
 Romanorum mos post conuiuium. 383. e. 1
 Romanorum vetustissimi licet noctu cenauisse dicantur, seniores tamen pomeridianis horis vscs consuenerunt. 24. a. 1

Romanorum vsus in conuiujs. 382. b. 1

S

Sacerdos quomodo se gerere debet existens in peccato mortali, nec adest copia Confessoris, tamen celebrare oportet. 130. d. 1
 Sacerdotes Aegyptij nihil operabantur, sed omnia sibi necessaria subministrabantur. 325. b. 2
 Sacculi qui numquam veterascunt quid significent. 325. e. 2
 Sacra non sunt miscenda profanis. 24. c. 1
 Sacra Scriptura cur dicatur liber scriptus intus, & foris, & status immutabilis quis. 368. a. 1
 Sacra Scriptura habet litteram, & spiritum, & sic dicitur liber scriptus intus & foris, quem vidit Io. Euang. 364. a. 2
 Sacramentis altaris veritas, fide tenenda, non rationibus comprobanda est. 129. a. 2
 Sacramentum altaris accipere sub vtraque specie omnibus erat concessum in primitiua Ecclesia. 128. a. 1
 Sacramentum altaris cur sit potius institutum sub speciebus panis & vini, quam aliorum corporum. 130. c. 2
 Sacramentum altaris dicitur conuiuium. 127. e. 1
 Sacramentum altaris dicitur conuiuium magnum. 127. a. 2
 Sacramentum altaris dicitur sacrum. 127. c. 1
 Sacramentum altaris ieiunij tantum confertur. 130. b. 1
 Sacramentum altaris non solum est pignus futura gloria, sed est fœdus contractum inter nos, & Deum. 133. c. 1
 Sacramentum altaris sumitur quandoque a non ieiunij. 130. e. 2
 Sacramentum altaris tanta virtutis est, vt per ipsum obtineamus abolitionem peccatorum mortalium, et venialium, & etiam remissionem panis. 132. e. 1
 Sacramentum altaris urgente necessitate etiam non ieiunij conferri potest. 103. b. 1
 Sacramentum Eucharistia aliquando appellatur viaticum, aliquando sacramentum, aliquando sacrificium diuersis rationibus. 122. c. 1
 Sacramentum Eucharistia cur non sit institutum prius. 120. d. 1
 Sacrificij in veteri lege nullibi præterquam in Tem.

in templo Salomonis poterat offerri. 123. b. 1
 Sacrificium nouum ipsi Deo largitoris omnium bonorum solemniter exhibitum, quale. 305. b. 2
 Sacrificium quotidianum, vesperæ, & mane conficiendum ex publico sumptu fieri statutum erat secundum Iosephum. 368. a. 2
 Salomon Eccl. 7. de quo conuiuio loquitur. 70. e. 1
 Salomon maxime abhominatur fugam eorum, qui alijs presunt. 341. a. 2
 Salomon quid dicat de splendore, ac fluorescenti vino. 28. e. 1
 Salomonis ad Deum precatio. 43. a. 2
 Saluator noster omnes monet vt sibi caueat. 359. a. 2
 Saluator prædicit causam, quæ tot calamitates sint super venturam nisi eius visitationem fuerimus amplexati. 359. a. 2
 Saluator quid velis inuicere cū inquit. Omne quod in os intrat in ventrem vadit, &c. 332. d. 1
 Salus nostra a Deo, perditio ex nobis. 113. c. 2
 Samaritani erant à Iudæis segregati. 56. a. 2
 Samuel dum introducit Saul ad puerum eius in trutinum, dedit eis locum in capite eorum, qui fuerunt inuitati. 62. b. 2
 Sanguinem non obstat habere proprium motum. 332. c. 2
 Sanguinis ex imagine aliqua miraculose effluxu, multo minor reuerentia debetur, quam sanguini consecrato, in calice. 239. c. 1
 Sanguinis particula seicunda à corpore Christi, & in eius passione effusa, est separata à verbo personaliter. 333. a. 2
 Sanguinis sedes qui facti ad integritatem natura est in corde, venis, & arterijs. 333. c. 2
 Sanguis ad perfectam rationem sanguinis reductus non amplius deseruit nutritioni, aut virtutis generatiua. 333. e. 2
 Sanguis antequam conuertatur in substantiam aliti, licet non conuertatur corpus, est de integritate tamen natura, & inter partes corporis numeratur. 332. b. 2
 Sanguinis emanans à corpore Christi, & ex aliqua imagine percussa cultu latria, est excolendus secundum D. Thom. 338. b. 2
 Sanguis & humores in corpore animalis duas

habet habitudines ad ipsum corpus. 331. a. 2
 Sanguis in triduo mortis Christi separatus ab eiusdem corpore fuit vnus diuinitati. 339. a. 2
 Sanguis in Christi corpore existens duplex est. 333. c. 1
 Sanguinis non reassumitur, vt a'at, & nutritur, qui iam sunt resuscitati, sed vt compleat veritatem humana natura. 336. a. 1
 Sanguis non potest predicari de Deo, neque eius proprietates. 333. c. 2
 Sanguis qui effluxit ex corpore Christi, & ex aliqua imagine sunt adoranda adoratione latria, sed diuersa ratione. 338. c. 2
 Sanguis qui facit ad integritatem humana natura est nunc in corpore Christi glorioso, & à mortuis resuscitato. 333. e. 2
 Sanguis qui fuit in corpore Christi, an fuerit virtus humanitatis. 333. b. 1
 Sanguis quomodo, & qua ratione sit pars corporis. 331. e. 1
 Sanguis quo pulso erit in nobis cum resurrexerimus. 334. a. 1
 Sanguis quo Christi indumenta, clauis, & reliqua passionis instrumenta fuerunt rubricata, & resperisa non fuit de integritate corporis humani. 336. d. 1
 Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato. 333. b. 1
 Sanguis Christi in multis Ecclesijs repertus non est effusus à Christi corpore, sed miraculose de quadam imagine Christi percussu, vel alijs de corpore Christi, sed non de eius latere. 336. a. 2
 Sapiens hortatur & monet peccatores, ne iterum peccent. 48. a. 2
 Senoplogia, que. 306. e. 1
 Scriba & Pharisei, seu transgressores mandatorum Dei iuste reprobantur à Christo. 322. e. 2
 Scriptores peridica debent omnes inuigilare cum de homine, vel de Angelo, vel de Deo aliquid narrent. 77. b. 1
 Scriptura serè vniuersa sapientiam dant, & inter vitia capitalia constituit. 49. d. 1
 Seniores D. Thom. quomodo iucantur eiusdem opinionem circa sanguinem Christi reassumptionem. 338. a. 1
 Seneca scribit aduersus quendam, vide si quis. 43. b. 1
 Seneca

Seneca notabilis sententia circa conuiuia crebra. 59.e.1
 Seneca praeceptum circa virtutes. 43.b.1
 Seneca sententia circa conuiuia. 19.d.2
 Sensus illorum verborum. Mercedes Tyrriorum non condentur, neque reponentur. 325.d.1
 Septem sigilla libri sacra scripturae qua sint. 364.b.2
 Seruo nequam omne debitum dimisi tibi, c. quomodo. 312.c.2
 Seruus Dei non debent lucra hac terrena studiose nimis et incessanter querere. 25.c.2
 Sexus muliebris infirmus est ad actiones, & pueritia facilis ad lusum. 77.d.1
 Simeon Puer 28. mensium, Tridenti fuit à Iudaeis trucidatus, & vita primatus, velut Agnus fuit oblatus. 305.b.1
 Similitudo quadam Authoris egregia circa negociatores quersus, & latrones. 321.d.1
 Syri, et Asiae continuo erant in conuiujs, balneis, & unguentis. 24.b.1
 Stit ex quo promeriat. 141.e.1
 Solutio quaesitae propositi à Reuerendissimo D. Interprete super caput 61. 315.e.1
 Spartharorum opinio circa conuiuia. 383.c.2
 Spartianus quid referat de Dido quod in Iuliano. 60.a.1
 Spina sanguine rubricata asseruatur Vicentia Praedicatorum Eccles. altera Recineti, & quadam alia firmi in Ecclesia D. Aug. 336.d.2
 Staius fidelium triplex. 326.d.1
 Status immutabilis, qui. 368.a.1
 Subsistentia sola corporis debet exposcere necessitatem ciborum. 69.a.1
 Subtractio modici sanguinis non diuersificat, neque variat naturam eiusdem corporis. 337.e.2
 Sudarium Christi sanguine aspersum extat apud Serens. Ducè Sabaudia. 336.d.2
 Sudor ille Christi sanguineus erat humor adhuc crudus, nec adhuc redactus ad sanguinem. 333.d.1
 Sudor ille Christi sanguineus non erat de veritate humanae naturae. 335.b.2
 Sufficiens rituum actuum, ad quos, & sub quibus quacumq. in hac mundo vita perperantur, dicuntur contineri. 38.e.2
 Sumptus incredibiles, & expense, in apparatu domorum, in vasibus aureis, & argenteis, eburneis, & testudinibus. 18.b.2
 Sumptus maximi quorundam in conuiujs.

17.e.2
 Sumptus Principum, qui. 18.d.2
 Superbi finis duplex. 39.d.2
 Superbia an sit semper peccatum lethale. 40.d.1
 Superbia duplex bona, & mala. 49.c.1
 Suppositum diuinum quod est filius Dei, fuit ab aeterno, descendens in uerum, uirginis uirtute caelesti. 329.b.2
 Suscipiens sacramentum sub altera tantum specie, dicitur etiam manducare corpus, & sanguinem, & quare. 124.a.2

T

Tabernaculorum festum, cui ita uocatur. 306.c.1
 Tabernaculorum primus dies erat celeberrimus, & sanctissimus. 306.d.1
 Templum Dei est cor nostrum. 145.a.1
 Tempus refectionis, gaudij & exultationis quale. 80.b.1
 Terentius, Varro, & Anibal, Cato Iunior, Romani, uiri, & famina stabant, aut sedebant dum canitabant. 21.d.2
 Terra ante diluuium erat valde fertilis. 66.b.1
 Terrena ut fumus deficient. 43.a.2
 Tertullianus in Apologetico quid dicat aduersus gentes, qua deridebant conuiuia Christianorum. 53.c.1
 Textus ille Exod. in quo est sermo de fure diurno, pariter & nocturno est valde obscurus. 315.d.2
 Tharenensis summo mane solebans se poculis ingurgitare. 23.e.2
 Theodorus quid dicat de esu carniū. 65.c.1
 Thobias numquam fuit contaminatus in esu Gentilium. 375.e.2
 Thomas Aquinas assignat causam propter quam Deus praecepit Ismaelitis ut tot Egyptiorum bona diriperent. 317.a.1
 Thomas Aquinas in quolibets fatetur aliquam sanguinis particulam ex corpore Christi effusa apud nos mansisse. 337.d.1
 Thomas Aquinas in summa d. Totum sanguinem in passione effusum in resurrectione fuisse reasumptum. 337.d.1
 Thomas Aquinas valde inuenit omni libidinibus sensu caruit. 34.b.1
 Thomas Aquinas uere dixit sanguinem in Ecclesijs reseruatum ex quibusdam imaginibus, aut alijs quibusdam huiusmodi rebus

rebus ad rem sacram pertinentibus, prodesse. 336.e.2
 Thomas Episcopus Cantuariensis pro uenda Ecclesiae dignitate, non est uertus in exilium mitti. 341.e.1
 Thoma Aquinatis opinio circa reasumptionem sanguinis Christi, & eiusdem praeputij. 335.e.2
 Tiberius ualde commendandus. 383.a.1
 Tota sacra scriptura merito appellatur uerus liber, & quare. 362.d.2
 Totus mundus in maligno positus est. Io. quinto. quomodo. 36.a.2
 Tria Iudaorum festa praecipua, & sollemniora quid figurabant. 306.b.2
 Tria pertinent ad tria omnium malorum principia. 38.c.1
 Tria ponit incōmoda Saluator noster Mathaeus 6. iuxta tres diuersitates diuitiarum. 324.d.1
 Trifariam reddimur ingrati Deo. 311.b.2
 Tristitia est animi contradictio. 343.e.2
 Tubis clāgentibus Deus dedit legem Moysi. 305.d.2
 Tunc mirabatur, & dilatabatur cor tuum, &c. quomodo. 76.d.1
 Turba cur protercerunt languidos ad pedes Iesu, ut sanaret eos. 90.a.1
 Turba cur Christum sequebatur. 75.e.1
 Turba, & gentes diuersa ratione Christum sequebantur. 75.a.2
 Turba sequentes Christum ex maiori parte erant ignarae, & ualde socordes praecceptorum Domini. 76.a.2
 Turca an cum ceteris infidelibus sint annumerandi. 58.b.1
 Turca de Deo & Christo filio eius multas blasphemias effudit. 58.b.2
 Turca dicunt Christum Iesum esse summum Sacerdotem, & Principem super omnes Prophetas, & filium B. Virginis. 58.b.1
 Turca quid de Christo asserant, & confiteantur. 58.b.1
 Turris fortissima ad quam fugit iustus, qua. 346.e.2

Valerius Maximus quid dicat de duplici generis humani certissima peste. 41.a.1
 Valerius Max. quid referat de Pittaco Mithleneo, & de Fabricio Lusino. 48.b.2

Vanitas & afflictio spiritus ubi. 42.c.2
 Vas fictile quid significet. 363.b.2
 Vates noster sanctissimus quid per Leuiticum intelligat. 359.d.2
 Vaticinatio Patriarcha Iacob in fine dierum suorum. 121.d.2
 Vbi cibus erimus pane uita, & intellectus. 61.c.1
 Vbi non timeatur reprobator, iniquitas licentius perpetratur. 355.d.2
 Venatoris officium, quale. 117.a.1
 Venenum uino excluditur, & non econtra. 60.c.2
 Verba consecrationis panis quomodo intelligantur. 120.b.1
 Verba Damasceni differenti de sanguine Christi reasumptione, quomodo debent intelligi secundum aliquos. 337.e.1
 Verba Ecclesiastes, debent obliuisci in malo summopere ponderari. 354.e.1
 Verba Ezechiae postquam ex graui quadam infirmitate, est sanitati restitutus. 354.b.1
 Verba illa Apostoli. Si quis uos uocat infidelium ad cenam, & cetera quomodo. 57.c.1
 Verba illa Apostoli. Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficiatis, sunt ponderanda. 34.a.1
 Verba illa. Deus nobis hac ocia fecit, male, & tortuose aliqui interpretantur. 28.d.2
 Verba Isaiae, & libri sapientia cum uidentur extollere superbiam, quo. 49.c.2
 Verba quadam Ciceronis ex Archia Tarrentino desumpta circa uoluptates carnis, & pruriginis. 27.d.2
 Verba quadam D. Augustini ad Bonifacium de currenti frenetico, & de indisciplinato filio. 354.a.1
 Verba quadam D. Gregorij, quibus ostendit reprobum non audire praedicatorum diuini uerbi. 354.a.2
 Verba quadam Prouerb. c.9. maxime consideranda a corrigente. 355.c.1
 Verba quadam Prouerb. cap. 17. de correctione. 355.e.1
 Verba Saluatoris. Nisi manducaueritis eius carnem, & biberitis sanguinem c. quomodo intelligantur. 128.c.1
 Verba quadam Sapientis: accepit D. Paul. in eundem sensum. 354.d.1
 Verba quadam Christi directa ad auidos ponderanda. 42.d.2

Verba quaedam Christi male percepta. 322.c.1
 Vestes impurae significant maculas impurae
 vita. 131.c.1
 Vestis stragulata, quae, & vestis conuina-
 lis. 24.a.2
 Veteres in signum latina, & congratulatio-
 nis, quae facere solebant in conuiuijs 70.c.1
 Veteres quandoq. sedentes, quandoq. stan-
 tes, & quandoque recumbentes cibum sum-
 mebant. 62.d.1
 Veteres qua hora soliti fuerant ad epulas
 conuenire. 23.b.1
 Veteres quater in die solebant sumere ci-
 bum. 23.c.1
 Veteres quomodo existimabant grauitatem
 capitis, & ebrietatem posse tolli. 70.b.1
 Vetus quidam & laudabilis consuetudo, quae
 in nostra quoque tempora irrepit. 50.c.1
 Vina quadraginta annorum in conuiuijs ap-
 posita. 19.a.1
 Vindemia defecata quae. 70.a.1
 Vini diuersa genera. 18.e.2
 Vini usus quando incipit. 65.d.1
 Vinitates quo tempore congaudent, & sibi
 inuicem gratulantur. 70.a.1
 Vinum est ad ea necessarium ad sacramen-
 tum altaris conficiendum, ut sine ipso con-
 fici non possit sacramentum. 131.b.1
 Vinum immodice sumptum est quum ma-
 xime potens, & noxi-um. 60.c.1
 Vinum in conuiuijs Assueri abundans, &
 praecipuum ponebatur. 19.c.1
 Vinum in conuiuijs maxime requiritur. 40.a.2
 Vinum non in uiria fuit olim Romanis sa-
 cramentis interdictum. 20.c.1
 Vinum quadraginta annorum secundum
 Cic. non est satis perfectum. 19.a.1
 Vinum quod in mensa huius mundi nobis
 propinatur. 40.a.2
 Vinum quod propinatur in conuiuijs mecha-
 phorico accipio. 28.d.1
 Violentia tamquam fidus comes sequitur
 auaritiam. 41.a.2
 Vigilij carmina circa ministros conuiui-
 orum. 71.b.1
 Viri honesti laudabiles, ac religiose ad men-
 sam accessuri solent praeferre benedi-
 ctionem. 50.d.2
 Virtus diuina dicitur manus, auxilium, &
 praesidium quo praedestinati deducuntur
 ad vitam, & saluantur. 364.e.1
 Virtus intellectualis, uoluntas, & alia uires
 per peccatum originis maxime obsun-
 duntur, & offuscantur. 26.d.2
 Vis Diuina accepit nomen lib. & quare. 366.b.2
 Visitandi munus obicitur Apostoli. 351.d.2
 Visitat nos Deus cuius benignitatem, et mu-
 niscentiam Dauid admiratur. 349.b.2
 Visitat nos Deus inopia, & aegritate spiri-
 tuali. 358.e.1
 Visitatio bona, laudabilis & commendanda
 est triplex. 348.a.2
 Visitatio consolatoris ad quodnam generis
 visitationis reducat. 351.e.1
 Visitatio consolatoris est multiplex. 349.d.2
 Visitatio correctiua in praesenti, non uideatur
 esse gaudij, sed meritis. 359.b.1
 Visitatio cuius finis est correctio, multis &
 varijs appellationibus in sacris litteris
 explicatur. 358.a.2
 Visitatio duplex bona, & mala. 348.a.2
 Visitatio, & castigatio duplex. 356.d.1
 Visitatio etiam diuiditur in diuinam et hu-
 manam. 349.c.2
 Visitatio gaudij, et exultationis quae. 359.c.2
 Visitatio mala est duplex. 348.a.1
 Visitatio omnino damnanda, et reprobanda,
 tamquam secundum se mala, quae. 348.e.1
 Visitatio quae appellatur correctio. 338.a.2
 Visitatio quaedam malis reuera secundum
 se, & ex sui natura non est mala, & ta-
 men malis hinc uel illi. 349.a.2
 Visitatio quid sit, & unde dicatur. 348.b.1
 Visitatio templorum. 351.d.1
 Visitatoris quoddam generis Deus tam-
 quam pater, Pastor, & conseruator om-
 nium crebro exercet erga nos. 355.e.2
 Visitatoris species tres. 349.d.2
 Visitauit Deus Sarram, & Annam, & quo-
 modo. 349.a.2
 Visitauit nos Christus quasi longius a se re-
 cedentes. 338.c.1
 Visitauit nos Christus tamquam bonus pa-
 stor. 338.d.2
 Visitauit nos Christus tamquam medicus. 338.b.1
 Visitauit nos Christus tamquam pater, fra-
 ter, & amicus noster integerrimus, &
 quomodo. 338.a.1
 Viuacitas, quae. 139.b.1
 Vita D. lo. Baptistae quae. 67.c.2
 Vita D. Pauli Eremitae primi cultoris, & Diui
 Antonij Abbatis. 68.c.1
 Vita est longe praestantior, & optabilior quam
 mors. 29.b.1
 Vita

Vita hominis modico cibo sustentatur. 69.b.1
 Vita qua Deus uiuit cum sit ei naturalis, &
 per essentiam non oportet scribi in aliquo
 libro, sicut uita aliorum. 363.c.2
 Vita spiritalis est multo desiderabilior, &
 praeciosior uita corporali. 358.a.2
 Vitellius numquam instruxit conuiuium quin
 quadringenta millia nummum insum-
 pserit. 18.b.1
 Vitium quoddam cauendum est. 42.a.1
 Vitare secundum carnem quid sit. 31.a.2
 Vlisses lotione calida utebatur, & quare. 381.a.1
 Volumen fœderis quid sit. 364.d.2
 Vitis, quid significet. 348.d.1
 Vitis antiquiorum expletis epulis. 382.c.1
 Vitis apud veteres. 381.a.1
 Vitis nullius cibi, uel esus de se est pecca-
 tum. 68.a.1
 Vitis noster in conuiuijs. 70.c.1
 Vitis uel abusus Cœsurum. 17.e.1
 Vitilis et salubris cibus quid efficiat. 65.b.1
 Vitilitas maxima est meminisse passionis
 Christi. 131.b.2
 Vitae uelantur, usque ad uetustatem quo-
 modo. 325.d.2
 Vulgus quomodo se gerat cum aliquo pleno
 uentre. 88.a.1

X

Xpianorum consultio maxima. 78.b.2
 Xpianorum quidam tolerabiliter pec-
 cant, multi flagello a peccato corriguntur,
 & multi omnino aeterni deteriores fiunt.
 357.d.2
 Xpi actio quilibet, nostra est institutio. 78.c.1
 Xpi parentes ab Angelo moniti, fugiunt
 in Aegyptum, & quare. 341.b.2
 Xpianus debemus sequi tribus uis, & semi-
 tis. 80.c.1
 Xpi animam suam posuit pro nobis. 342.a.1
 Xpi audita morte Ioannis secessit in lo-
 cum desertum, & quare. 77.e.2
 Xpi aspexit in caelum ut indicaret omne
 bonum, & datum optimum deservitum ef-
 se. 84.c.2
 Xpi benedixit illis panibus, quia nihil
 absque benedictione Dei percipiendi est.
 84.d.2
 Xpi callosi uirtute sui conceptus. 329.d.1
 Xpi constituit Apostolos suos piscatores, &
 uenatores. 116.e.2
 Xpi continetur substantialiter in sacra-
 mento altaris, sicut alij secundum quan-
 dam uirtutem, & potentiam. 127.d.2
 Xpi conuerit aquam in uinum. 52.c.1
 Xpi cum saturauerit turbas ex quinque pa-
 nibus, & duobus piscibus, cur etiam non
 dedit uinum? 82.e.2
 Xpi cur ciecit ementes, & uendentes de
 templo. 321.d.1
 Xpi cur elegit tempus propè Pascha Iu-
 daeorum ad parandum quoddam diui-
 num conuiuium. 80.a.1
 Xpi cur manducabat, & conuiuabatur
 publicanis, & peccatoribus. 57.b.2
 Xpi cur publice redarguit Iudae. 353.c.1
 Xpi cur reprehendit Petrum, Iacobum, &
 Ioan. 60.d.1
 Xpi cur subiit in montem antequam pa-
 sceret tot millia hominum. 75.c.2
 Xpi cur uoluit in deserto pascere turbas.
 78.d.2
 Xpi cur uenit in hunc mundum. 74.c.2
 Xpi dat escam omni carni. 80.d.2
 Xpi decies uisus est ab hominibus post re-
 surrectionem. 106.a.1
 Xpi de quibus à diabolo fuerit tentatus.
 44.c.2
 Xpi Deus & hō, & filius hominis. 350.a.1
 Xpi dicitur Propheta, & Dominus Prophe-
 tarum. 87.b.2
 Xpi disciplina suscepit in humeris, et in cor-
 pore suo sup lignū Sancte Crucis. 358.e.2
 Xpi Dominus die sabbati curauit languin-
 dum 38 annorum. 308.a.1
 Xpi Dominus Domus, & templum appel-
 latur. 112.a.1
 Xpi est caput filiorum Dei. 357.d.2
 Xpi est liber scriptus inus, & fortis. 364.b.2
 Xpi filius Dauid numquam neq. in terra,
 neq. in caelo peccauit, qui sedet ad dexte-
 ram Patris, & interpellat pro nobis. 357.c.2
 Xpi fortis, ostans inreprehdus, & bene ani-
 matus fuit immunis a fuga. 345.b.2
 Xpi frequenter legimus fugisse, rationabili
 subsistente causa. 345.d.2
 Xpi fugiens regnum fugit in montem. 347.a.2
 Xpi: fuit uelut agnus anniculus assus ignis.
 126.c.2
 Xpi habuit carnem passibilem, & mortalem,
 & corpus palpabile, & tangibile similiter
 & sanguinem, & alia. 329.c.1
 Xpi habuit triplicem cognitionem. 87.c.2
 Xpi habuit ueram animam. 328.a.2
 Xpi hora sexta fatigatus ex itinere, expe-
 ctabat discipulos, ut afferrent cibos. 63.e.1
 Xpi

Xpus in conuiuio illo deserti prius praecepit homines discumbere, vt insinuet Deum velle omnia secundum ordinem fieri. 83.a.2
Xpus in deserto nullam aliam prater Angelos, quam cum bestijs habuit societatem. 78.e.1
Xpus in hoc mundo numquam quiescit. 126.c.2
Xpus in quantum homo subiectus erat legi, vt Deus, erat super legem. 80.a.1
Xpus in sexta etate fuit incarnatus. 77.b.2
Xpus in similitudinem hominum factus, quomodo. 329.b.1
Xpus inuitatus ad quoddam conuiuium le-geo accumbebat. 62.b.1
Xpus nihil habuit proprij. 326.a.2
Xpus non legitur vnquam carnes commedis- se nisi quandoque vide q̄no. 68.b.1
Xpus non soluens legem, sed adimplens, congruum erat vt resurgens maneret circumcisus. 336.c.1
Xpus nō vt ceteri mortales nat⁹ est. 349.d.2
Xpus nulla ratione, aut necessitate fuit coactus ad subeundum Crucis tormentum. 330.d.2
Xpus per tria omnium malorum principia fuit tentatus. 37.b.2
Xpus pietate motus, quid fecerit. 17.a.2
Xpus pluribus de causis secessit in desertum. 78.a.1
Xpus pluribus modis manducatur. 128.e.1
Xpus post octauum diem fuit circumcisus. 335.b.2
Xpus praecepit fugam discipulis, & quare. 340.a.2

Xpus quando se exinanimit, non deposuit quod habebat, sed quod non habebat assumpsit. 101.d.2
Xpus quandoque vespere, et hora cœna manducauit cum discipulis. 63.b.2
Xpus quamquam libi vnauerit naturam humanam in vnitate sui suppositi, non tamen desiit in ipso natura diuina. 329.a.2
Xpus quantum ad integritatem natura nihil habuit minus, quam ceteri homines, sed quantum ad excellentiam persona, aliud quam ceteri homines. 329.c.1
Xpus quomodo fuit in mundo. 35.a.2
Xpus repulsi tentantem, & docuit pugnare strenuum militem, d. Non in solo pane vniuit c. 37.c.2
Xpus secessit in desertum, non fugit. 78.b.1
Xpus solus fugit in montem orare, dum ipsi vellent populi ab eo satiari, facere regem. 48.c.2
Xpus ter ad minus cum discipulis manducauit. 99.b.1
Xpus venit in hunc mundum non ministrare, sed ministrare. 71.c.1
Xpus verum corpus assumpsit. 328.b.1
Xpus verus Deus, & uerus homo in quo fuit misericordia, pietas, & potestas. 75.d.1

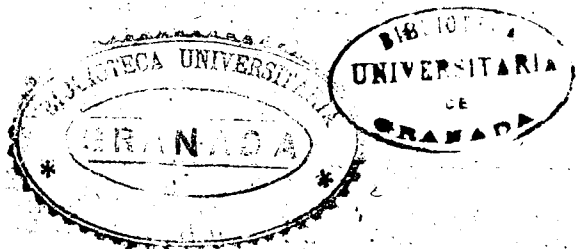
Z

Z *Accheus dedit dimidium bonorum suorum pauperibus.* 322.a.2
Zaccheus fecit elemosynā de propria, non de aliena substantia. 313.b.2
Zorobabelis tempore secunda dedicatio templi fuit facta. 307.d.1

ERRATA IN TRACTATV de Conuiuio sic corrige.

Epulabant	legi epulabantur	21.c.1	Discepratic	discepratus	100.d.2
Lactuas	legi lactucas	22.c.2	Inuentu	legi inuentus	101.d.2
Inferiores	inferiores	58.a.2	Intigit	legi intingit	102.a.2
Preto	Prælato	62.d.2	Diligitissime	diligit me	104.b.2
Lange	longe	62.d.2	Inbguitæ	insignitæ	109.b.2
Diuiuium	Diluuium	66.b.1	Qoi	qui	112.b.1
Progrossus	progressas	87.a.2	Conuiuim	conuiuium	113.a.2
Dificiant	deficiant	90.e.1	Bonum	bonum	113.a.2
Mandacem	mendacem	91.e.2	Augustinus	Augustinus	114.c.2
Etat	erat	92.e.2	Vccati	vocati	118.c.2
Perficiens	perficiens	94.b.2	Cœterom	æternum	119.b.1
Peebere	præbere	94.b.2	Sanguines	sanguinis	121.d.1
Aeccesserunt	accesserunt	94.b.2	Petera	petra	121.b.2
Dixipulis	discipulis	97.a.2	Admirabili	admirabile	121.c.2
Saluotoris	Saluatoris	97.b.2	Nillibi	nullibi	123.b.1
Arinam	afinam	97.d.2	Priuates	priuatis	123.c.2
Itunum	iturum	98.d.1	Cor ferri	conferris	127.c.2
Sd	sed	98.e.1	Qaod	quod	138.a.1
Hui	huic	99.a.1	Sauitas	suauitas	140.c.2
Apinatus	opinatur	100.d.1	Fastidum	fastidium	141.c.1
Ltuas	lauas	100.d.1	Soluendo	soluendi	142.b.1
Expediat	expediat	100.a.2	PRIVSQVE	PRIVSQVAM	89.

Finis Indicis Incomplexorum, & Complexorum.

ERRATA

REGISTRVM